

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI

ALEVİ-BEKTAŞİ ŞİİRLERİ ANTOLOJİSİ

İSMAİL ÖZMEN

-4-

ALEVİ-BEKTAŞİ ŞİİRLERİ ANTOLOJİSİ

19. YÜZYIL

İSMAİL ÖZMEN

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI

SANAT / EDEBİYAT

— 2 Temmuz 1993 günü Sivas Madımak otelinde çağdışı, yobaz düşüncelilerin yaktığı düşünce şehidlerinin ateşten semaha duran ruhlarının kutsal anısına saygıyla sunulur. —

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI / 2065
Yayımlar Dairesi Başkanlığı
Sanat – Edebiyat Eserleri Dizisi / 162-31

ALEVİ - BEKTAŞİ ŞİİRLERİ ANTOLOJİSİ

CİLT : IV
(19. Yüzyıl)

İSMAİL ÖZMEN

ISBN 975-17-1940-2 (Takım)
ISBN 975-17-1944-5
Kapak Düzeni/ Canan BAYRAM

Alevi-Bektaşi şiirleri antolojisi / [haz.] İsmail, Özmen. - Ankara Kültür Bakanlığı, 1998.

5 c. 24 cm. - (Kültür Bakanlığı yayınları ; 2065. Yayımlar Dairesi Başkanlığı sanat-edebiyat eserleri dizisi ; 162-31)
ISBN 975-17-1940-2(tk.)

I. Özmen, İsmail. II. Seriler:

811

Birinci Baskı, 5.000 Adet

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ – ANKARA, 1998

Sözlü anlatım geleneğine daha çok bağlı kalmış Anadolu edebiyatı özünü yaşadığı topraklar üzerindeki uygarlıktan alır. Anadolu uygarlığının yapı taşlarından birini oluşturan kültür kollarından biri de şiirdir.

"Alevi ve Bektaşi Şiirleri Antolojisi"ni hazırlayan İsmail Özmen, bir kültür ürünü olan şiirin Selçuklu ve Osmanlı dönemlerindeki sanatlar arasında en karmaşık, en değişik yapıda olduğunu belirtmektedir. Özmen, divan şairlerinin de kendi kendini bilme ve anlama bilincinden yoksun olduğunu savunmaktadır. Özmen, bu şiir geleneğinin karşısına Alevi ve Bektaşi şiirini koyarak, değişik bir antoloji çalışması gerçekleştirmiştir.

Antolojiler, kitap okurları için birer yol gösterici kaynaklardır. Okurlar ulaşmak istedikleri yazara, esere ve konuya antolojiler sayesinde ulaşırlar. İsmail Özmen'in bu titiz çalışması da Alevi ve Bektaşi şiirlerinin dinamik yapısını ve tarihsel sürecini okura aktarması açısından önemli bir eserdir.

Bu oylumlu ve zahmetli çalışması nedeniyle İsmail Özmen'e, kitabı okurla buluşturan Yayımlar Dairesi Başkanlığı'na ve emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunarım.

M. İstemihan TALAY
Kültür Bakanı

İÇİNDEKİLER

SUNU 1
GİRİŞ 5
19. YÜZ YIL ALEVİ - BEKTAŞİ ŞİİRİ ÜZERİNE 9

XIX. YÜZYIL ŞİİRİ

ŞAH SULTAN 35
AŞIKÎ 47
KUL HİMMET ÜSTADIM 75
AGAHİ DEDE 83
DANİŞ 89
PİR MEHMED 91
GEREDELİ AŞIK FİGANİ 97
ISPARTALI SEYRANİ 103
EVEREKLİ SEYRANİ 107
SIRRI 121
SACİD 129
HIFZİ 133
ŞEM'İ 137
ZAHMİ 143
KENZİ 151
HİTABİ 153
TURABİ 157
AŞIK VELİ 167
PERİŞAN BABA 189
HATİFİ 195
YESARİ BABA 205
BOSNAVİ 213
FENNİ 223
HAKKI 233
HAKİ 235
CEVABİ 237

RECULİ 239
VEHBİ 241
SABRİ 245
HASRETİ 247
REMZİ 249
ECRİ 253
RESMİ 261
İLHAMİ BEY 265
SADIK BABA 267
ZİKRİ BABA 271
HADİ 273
GENCİ (GENÇ ABDAL) 279
DÜRRİ 287
RAHMİ 293
ESAT BABA 297
CESARİ 299
ŞEHİDİ 301
DERVİŞ TEVFİK 303
ALİ İLHAMİ DEDE 307
ŞEMSİ BABA 313
MUALLİM NACİ 315
AHMET TALİBİ İRŞADİ BABA 317
ABİDİN BABA 319
MAZHARİ 321
ASIM 323
MEFHARİ 325
RECAİ BABA 327
FEHMİ BABA 329
MUHARREM MAHZUNİ BABA 331
YEKSANİ 333
İHLASİ 335
KADRİ 339
HAYRANİ 343
İSMAİL 345
MİR'ATİ (KALECİKLİ) 347
FUZULİ 355

DERVİŞ SÜLEYMAN 357
SEFİL ABDAL 359
DELİ BORAN 363
SEFİL AHMED 369
AŞIK SEFİL ALİ 371
FEYZULLAH ÇELEBİ 375
MEKNUNİ 387
DERVİŞ ALİ 389
HÜSNİ BABA 397
MUHAMMED 399
RIZA EFENDİ 401
HULKİ BABA 403
NAZMİ 405
RUHİ BEY BABA 407
ÇINARİ 409
MATLUBİ (TALİBİ) 411
TOKATLI GEDAYİ 413
MEHDİ BABA 417
ŞEVKİ 419
FERYADİ (DELİ DERVİŞ) 423
RIZA 427
ŞEREF BACI 429
CEYHUNİ 431
MEHMET ALİ HİLMİ DEDE BABA 439
HAFIZ BABA 449
İBRAHİM BABA 451
FERDİ 455
ESİRİ BABA 457
RAMİ 481
LOKMANİ 483
NEHRİ 485
DERUNİ BABA (DERUN ABDAL) 489
AMASYALI FEDAYİ BABA 493
HAYRİYE BACI 507
ARİFE BACI 509
CELALİ 511

ŞAİR EŞREF 515
EDİB HARABİ 521
A. CEMALETTİN ÇELEBİ 539
MİHRABİ (İbrahim Baba) 545
CEMALİ BABA 549
MÜNİR BABA 555
YUSUF DEDE 557
AŞIK SITKI BABA (PERVANE) 559
AŞIK KUL FAKIR 589
AŞIK GUFRANİ 609
KEMTERİ 613
DİDARİ 629
DERYABİ 633
SERDARİ 637
RUHSATİ 641
MİNHACİ 651
İSLAMİYET VE ÇOĞULCULUK 655
TASAVVUFİ TERİMLER VE DEYİMLER SÖZLÜĞÜ 687
SÖZLÜK 743
KAYNAKÇA 815

SUNU

Alevi-Bektaşi şiirlerini derinlemesine inceleyenler şu ortak noktada birleşirler: Bu şiirlerin hemen hemen hepsinde, Allah-Muhammed-Ali-Onikiimam-Hacı Bektaş Veli ve erenler sevgisi odak noktayı oluşturur. Dahası, bu şiirler baştan başa ibadet sayılabilecek bir içerik ve hava taşırlar. Durmayan, eksilmeyen giderek yoğunlaşarak artan, derinleşen bir inanç yığını şeklinde karşımıza çıkarlar. Bu gerçekten soluk aldırmayan, sürekli akıp giden bir ibadet türüdür. Beş ciltte sizlerde bu gerçeği, sürekli ibadet türünü şaşırarak göreceksiniz, izleyeceksiniz. Anadolu'da Hacı Bektaş Veli ile bu ibadet türü yaşama giriyor. "Bismillah-Bismişah" diyerek işe girişiyor, zaman olarakta XXI. yüzyılın kapılarına değin gelip dayanıyorlar. Durma yok, kesilme yok, eğlenme yok sürekli bir akış bu sevgi. Severken ibadet ediyorlar, savaşırken, dövüşürken, çalışırken, kaçarken, sıvışırken bile ibadet ediyorlar; doğumdan, ölenedek ibadetleri hiç durmuyor. Yürürken ibadet, uyurken ibadet, yemek yerken ibadet, içki içerken, eğlenirken, oyun oynarken hep ibadet... hep ibadet. İbadet kimseleri incitmeden, gösterişe, propagandaya yanaşmadan, iki yüzlülüğe sapmadan, gizlilik içinde, sır olarak ibadetlerini oyun şeklinde, hareket içinde, içtenlikle, coşkuyla, şiirle, şarkıyla, türküyle, duayla yerine getiriyorlar. Sazı sözü her ele alışta ibadet başlıyor. Öyle durumlarda onlar için her yer tekke, her yer cemevi, her yer cami, her yer ibadethanedir. Onlara göre evren ibadethane, evren cemevi, nede olsa her şey, her yer gönülevidir. Usları, içleri, dışları Allah'la dop-doludur. Onlara fetvalarla, fermanlarla Allah'sız diyenler, onları din dışı sayanlar, heteredoks sıfatıyla boyayanlar, Kızılbaş görenler ne menem düşüncelerle bunları söyleyebilmişler bunu anlamak, kavramak çok güç. İşte ben bunu bir türlü çözemiyorum, anlayanlar, çözenler buyursunlar, işte meydan...

Alevi-Bektaşi şiirinde ortak yön bilinmez bir özlem içermeleridir. Her yanı özlem dolu bir sevgi... ölümsüzlük özlemine doğru akıp giden bir ırmak...

Alevi-Bektaşiler bu dünya ile öbür dünyayı birbirlerine katmış, karıştırmışlardır, Onların her an öbür dünya ile sürekli alış-verişleri var, Tanrı ile görüşüyorlar, konuşuyorlar, göçmüş erenleriyle selamlaşıyorlar, şeytanları, kötülükleri kovuyorlar. Gelmiş-geçmiş tuhaf inanç türleri sayesinde, şeytanları lanetliyorlar, taşlıyorlar. Buradan ölü sevdiklerine yemekler, aşlar, adaklar, giysiler yolluyorlar. Onları sofralarına çağırıyorlar, bekliyorlar, savaşlarına, sevinçlerine alıyorlar. Şu abartısız bir gerçek: Her Alevi, her Bektaşi en az üç düvaz-imam, nefes, deme biliyor, hatta bazıları ezgisiyle birlikte söyleyebiliyorlar. İşte bir kültürü ayakta tutan, diri kılan, soluklandıran öğeler bunlar. Derin ve ölümsüz kültür bunlarla besleniyor, bunlarla yaşıyor... Sonsuzluk içinde bitmeyen bir alış veriş yaparak doğal yaşamlarını sürdürüyorlar. Evrene katılmak istiyen bir akış...

Alevi-Bektaşi-Caferi-Hüseyni-Tahtacı-Rafızi-Kızılbaş-Bedreddünlü-Harfendülü-Işık -Abdal- Kalenderi-Hurufi-Batıni-Şii gibi çeşitli adlarla anılan yolaklar ve türevlerinin hiç birisinde İslamiyet ilkesine doğrudan doğruya aykırı ve karşı duran, din kurallarını kabul etmeyen bir tutum ve davranışlarına rastlanmıyor. Namaz kılmaz, ramazan orucu tutmazlar ama onları inkâr da etmezler. Niçin tutmadıklarına bazı neden ve gerekçeler gösterdiklerini görürüz. Hatta Hz. Ali'ye ve ehlibeytine Yezit'lerin sövdüklerini, onlara hakaret ettiklerini, karaladıklarını, haklarını yediklerini, kovuldukları camide bunları duymamak için camiye gitmediklerini, namazın bu ve benzeri gerekçelerle bırakılmış olduğunu duyduklarını söyleyenlerle de karşılaşabilirsiniz. İbadet yalnızca namaz mıdır? Tanrı'ya yalvarmanın, yakarmanın, niyazın, ibadetin elbette binlerce, hatta milyonlarca yolu, yöntemi, türü vardır. Hatta diyebiliriz ki; yeryüzünde ne kadar inançlı, imanlı insanlar, müminler geçmiş ve ne kadar da geçecek ise onların sayıları değin, hatta daha çok inanç ibadet, niyaz usul ve yolları vardır diyebiliriz. İnsan oturarak, ayakta, yürürken, yatarken hatta uyurken bile Tanrı'sına yalvarabilir, yakarabilir, niyaz eder, tapınır. Bunu engelleyen, yasaklayan hiç bir dinsel kural gösterilemez. İbadeti kabul Tanrı'ya ait bir iştir. Buna kimse karışamaz. İslamın temeli Tanrı'nın tekliğine içtenlikle inanmaktan geçer. Bu temel ilkeye hafifte olsa uymayan, gölge düşüren müslüman değildir. Tanrı, kitabının bir çok yerinde, bu ana ilkeyi vurgulayarak, bu temel ilkeye ters düşen bir durumu, şirk koşmak, kafirlik, inkâr gibi ağır suç olarak nitelendirmiştir. Öyleyse, Allah'ın varlığına içtenlikle inanan herkes müslümandır. Dinin diğer kuralları, bu temel ilkeye uyulmasından sonra ancak gündeme gelebilir. İşte bu düşünce sisteminden yola çıkarak Alevi-Bektaşî topluluğu kendi inanç bahçelerindeki, cem ayinlerindeki, ibadet, niyaz sayılabilecek her türlü davranışlarını mutlaka Kuran-ı Kerimin bir suresine, bir ayetine, bu da olmadığı tâktirde kutsal bir hadise dayandırmayı ihmal etmeyerek ibaretlerini yapmışlardır. Aleviler Allah'ı-Hz. Muhammed'i-Hz. Ali'yi-Oniki imamlari, tüm ehlibeyti-Hünkâr Hacı Bektaş Veli'yi hiyerarşik bir yapı içinde herşeyden üstün tutarlar, onlara karşı sonsuz bir sevgi ve bağlılık duyarlar. Tanrı'ya ortak koşmazlar, onu inkâr etmezler. Kuran'da nitelikleri belirtilen Allah'tan başka bir Allah tanımaz ve düşünmezler, puta, insana veya başka şeylere Tanrı niyetiyle tapmazlar, niyaz etmezler. Herkes, herşey Tanrı tarafından yaratılmıştır. Hz. Muhammed'de-Hz. Ali'de, Oniki imamlarda diğer ermiş ve ululardа Tanrı tarafından yaratılmıştır. Ancak bunlar O'nun sevgili kullarıdır. Bunlara yakıştırılan olağanüstü nitelikler ve özellikler bile onlara Allah tarafından bahşedilmiştir, verilmiştir derler. Bunun aksini söyleyenler doğruyu, gerçeği söylemiyorlar, yanlış ya da yalan söylüyorlar demektir. Alevi inançlarını Yahudiliğe, Bektaşi inançlarını Masonluğa bağlıyanların düşüncesi, onların etkisiyle oluştuğu görüşü gerçek değildir, yanlıştır, yalandır. Sonraki dinler hep önceki dinlerin etkisinde kalmış , onlardan bazı kavramları özümseyerek, kendi yapısına uydurarak almıştır. Bu olgu, dinlerde, sosyal bilimlerde normal karşılanmalıdır. Kaldı ki, bu durumdan sadece eski kültürler etkilenmezler, sonraki kültürlerde etkilenirler; eski kültürün toplumu, ulusu, topluluğu yaşıyorsa, sonraki kültürlerden, onlarda karşılıklı şekilde yararlanır, birbirlerini beslerler. Ana kültürlerde her zaman alt kültürleri etkilerler. Aslında bunlar tıpkı bileşik kaplar gibidir. Sürekli birbirlerini beslerler. Aksini savunmak doğru olmaz. Kısaca Alevi-Bektaşi inanç ve törenlerindeki olguları, gelenekleri çeşitli

yönlerden ele alıp değerlendirmek, pluralist-prizmatik yöntemlerle incelemek gerekir. Özellikle işi bu yolun kurucularının geldiği, beslendiği kültürlerin ışığında gözlemlemek bizi daha sağlıklı sonuçlara götürür. Şamanist düşünce aydınlığında belki özgün çözümlere bile varabiliriz. soyutu somutlaştırma çabasıyla dolu bir şiir dünyası... Toplumsal alanın sınırına eren bir bakışın yansıdığı ürünler... Toplumsal ben ile birleşen arı bir bireycilik. Ama hep us sınırlarına yaslanmayı ihmal etmeyen, yaratılanı yaratanın içinde, özünde, yanında gören, nesnel sınırları manevi dünyanın ortak payandası sayan bir görüş. Yazılı metin akışından çok söylemi, kuşaktan kuşağa uzanan şiirsel bir anlatım biçimini seçen, kendi gelenekselliğini özüyle kucaklayan bir kimlik... nasıl sevi, özlem dolu olmasın... Yeni bir sentezdir bu yol. Bir halk dini ...Batınî kanalda bir karşı islamlık, bir direnme, yüyıllarca süren sessiz bir başkaldırı... Gülümseyerek karşı durup yeri gelince herşeye kafa tutma şeklinde oluşan bir kültür.... Aslında bu yolağı sevginin derinliklerinde, acının labirentinde acıyı bal ederek seyredip ondaki özü, güzellikleri yakalamak bizi daha enteresan sonuçlara ulaştırabilir. Unutmayalım ki, bin yıllık bir birikimi karıştırıyor, o güzelliğin saçlarını tarıyoruz:

"İsrafil ağzında sırdır muhabbet"

Görülüyorki, büyük zaman süreci içinde yeryüzünde tüm insanlık için en önemli olan iş üretmektir. İbadette bir üretim biçimidir. Sevgi üretir, ahlak üretir, yaşam biçimi üretir. Ancak bu üretimde barışın, dostluğun, iletişimin büyük önemi, yeri ve rolü vardır. Yanlış bilmek, peşin hükümlere göre kabul insanı hep çıkmazlara götürmüştür, düşmanlıklara sürüklemiştir, birbirine yabancılaştırmıştır, aynı çağda yaşasalar bile aralarına onlarca yıl, yüzyıl, binyıl.. gibi bir zaman uzaklığı sokulmuştur. Uzam olarakta aralarına ülkeler, gezegenler galaksiler koyulmuş gibidir. İnsanları çıkmazlardan kurtaran, sağlıklı yollara kavuşturan kültürlerdir, açık inançlardır, evrensel dostluklardır. İnsan olarak biz bunların ardına düşelim. Büyük ozanımız Nazım Hikmet "Bu memleket bizim" adlı şiirinde bütün bunları birleştirerek şöyle şiirleştirir, insanlarımızın haritasını şöyle çizer:

Dört nala gelip uzak Asya'dan
Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan
bu memleket bizim
Bilekler kan içinde
Dişler kenetli

ayaklar çıplak

ve ipek bir halıya benzeyen bu toprak

bu cehennem bu cennet bizim
Kapansın el kapıları
bir daha açılmasın
yok edin insanın insana kulluğunu
bu davet bizim

Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür
ve bir orman gibi kardeşçesine
bu hasret bizim....

Ülkemiz ve insanlarımız, 30-35 yıldan bu yana çeşitli sıkıntıların, kargaşaların, sürtüşmelerin, büyük ve karanlık oyunların ortasından geçip gidiyor. Malatya, Çorum, Sivas olayları. Ardından 115 kişinin öldürüldüğü K. Maraş komplosu, Sivasta 37 kişinin kasten yakıldığı Madımak Oteli olayı. Şimdi de İstanbul provakasyonu 20 kişinin kıyımı. Alevi ve Bektaşiler bu acıları çekmeye, bu sıkıntılara katlanmaya, bu karanlık oyunlara, kargaşalara atılmaya niçin lâyık görülüyorlar? Ne yaptılar ki?... İnanmaktan, sevmekten öte ne suçları, ne günahları var? Aydın olarak, insan olarak bunu sormak hepimizin hakkı, hepimizin görevi. Soğukkanlı olalım. Sağlıklı düşünelim. Herşeyimizi yeniden ele alalım. Yanlışlık, hata nerede ise birlikte bulalım. Oyunlara gelmeyelim. Kimsenin maşası olmayalım. Öyleyse hep birlikte Yunus Emre'mizi dinleyelim:

Gelin tanış olalım
İşi kolay kılalım
Sevelim sevilelim
Dünya kimseye kalmaz

Ya da, Gurumayi'nin dediği gibi "Aşk Tanrı'dır, Tanrı herşeydir. Sevgi olmaz ise cennet bile cehennem olur. Dünya Tanrısal aşk gücünün bir ifadesidir"

Bütün yeryüzünde yaşayan insanlara, özellikle de ülkemizdeki Alevi-Sünnilere ellerindeki, eteklerindeki taşları dökerek birbirlerine sarılmalarını, birbirlerini sevmelerini öneriyorum, bunun zorunlu olduğuna inanıyor, herkese umut, barış, esenlik, mutluluk ve başarılar diliyorum.

GİRİŞ

Dünyada yaşayan her topluluk gibi 21. yüzyıla girmeye hazırlanan Alevi-bektaşilerde yaşam süreçleri boyunca, Anadolu'da, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde akla ters gelen bir çok şeriat kurallarına karşı durmanın; Cumhuriyet döneminde ise, Atatürk ilkeleri ile ve sol'la bir çok yönden özdeşleşmenin faturalarını çok ağır biçimde ödemişlerdir, ödemekteler de. Onlar hep ortodoks bir sünni kuşatması altında yaşadılar. Bu kuşatmanın zayıf halkalarını kırarak tarikat adı altında örgütlenmelere gittiler. Ulusal bir temele oturma sürecini hızlandırarak kapalı cennet olma kıskacından kurtulmaya çalıştılar. Bu gözlemlendi. Kapalı cennet dönemini yaşarken İslamı halk dini haline getirerek Anadolulaştırdılar.

Genel kurala göre, her dönemde gerçek bir rönesans (aydınlanma) kıvılcımı, ancak çok yönlü kültür birikimlerinin yoğunlaştığı, ileri düşüncelerin oluştuğu, kendi içinde hoşgörü ve özgürlüğün egemen olduğu sıkıntılar, gereksinimler içinde atılımlar yapma özlemleriyle yanan bireylerin, umut yüklü toplum kesimlerinin küçük bir azınlığı (elitleri) tarafından çakılır tutuşturulur. Sonrasında önderlik bayrağını yine seçkinler taşısa bile artık, toplum konunun önemini, yararını, gerçekliğini, vazgeçilmezliğini kavradığı için işin peşini bir daha bırakmaz; yoğun biçimde izlemeyi, geliştirmeyi, işi canlı tutmayı görev sayar, sürdürür. Bu artık o toplumun yaşam biçimi, kanı, canı her şeyi olmuştur. Toplumların karşılıklı veya tek taraflı düşmanlıkları da dostlukları gibi sürekli değildir. Bunu ulus ve toplumlar çoğunlukla çıkarlarına göre saptar ve uygularlar. Ama yine de, toplumlar için sürekli sayılan barış ve dostluklar olmalıdır.

Heterodoks islamlığın sistematik bir şeriatı, hukuku olduğu söylenemez. Bu inanç Fatimi ve Safevi olgusu dışında hiç devlet olamadı. Yalnız toplumsal muhalefetin içinde yaşadı, orada pişti, gılevlendi, keskinleşti. Sınıfların olmadığı bir toplum düşünü, inancının odağında özlem olarak tuttu, yaşattı. Sünni çevreler Alevi-Bektaşiliği bir düşünce yada inanç hareketi olarak değil, sunni ideolojinin temsilcisi olan bir düzenin yıkılmasını amaçlayan acımasız bir düşman olarak görmeye başladılar.

Alevilik-bektaşilik, aslında İslamiyetin özgün bir yorumundan başka bir şey değildir diyebileceğimiz yer yüzyıllar öncesinde kalmıştır artık. Artık bu bağlamda Alevilik-Bektaşilik yeni bir konuma, yeni bir duruma girmiştir. Dünyaya, yaşama "at gözlüklerinin" ardından, tek yönlü bakmak istemiyor. Alevilik-Bektaşilik kültür sorununu değerlendirme aşamasına girmiştir. Yüzyılların birikimlerini değerlendirmek, yeni açılardan didik-didik etmek zorundadır. Arap-Fars kültürlerine bir tepki olarak doğan Alevilik-Bektaşiliği hep aynı yerde saydırmaya, hep aynı eksende döndürmeye çalışmak- büyük yanlış olur, bu nesnelerin doğasına da uymaz. Kimlik değiştirmek yerine, kimlik geliştirmek sorunu-

dur gündemde olan. Daha renkli, daha çağdaş, daha çok yönlü, derinliği olan bir kimlik. Temel ilkelerden kopmadan yeni coşkular, atılımlar, değerler yaratacak ülküler üretmek, çözümler aramak, sorunları özünden ayrılmadan çözümleyerek çağa, topluma uyum sağlamak, mezhepçi olmadan, sünnilerle sürtüşmeden, Alevi-Bektaşi inanç ve kültürünü derinlemesine sürdürmek. Eskimiş giysilerini, yapısını değiştirmek; yeni, diri, güzel, gerçek, duru, renkli bir yapı kazanmak onların şimdiki sorunları. Bütün bunları nasıl çözecek Alevi-Bektaşiler, zaman gösterecek. Ama geldikleri "mazlum örneğinden, barışçı olmaktan, sevgi-saygı-iyi-güzel ve hoşgörüden" ayrılmadan, "güvercin donunda" kalarak çözecekler bunların hepsini de. Düşünceleri, inançları, yönleri böyle.

Şeriat-batınî tarikat kavgası, aslında, Osmanlı toplumundaki egemen sınıfların halk yığınlarıyla hesaplaşmasıdır. Halk dini islam başkaldırının, şeriata kafa tutmanın taşıyıcılığını yaşamaktadır. İki ayrı dünyayı yansıtmaktadır. Yapay doğmaların altında ezilmekten kurtulma savaşı vermektedir. Bu bir kimlik savaşıdır. Burada halk dine karşı düşman gösterilmektedir. Kör dövüş islamlık düşmanlığına dönüşmüştür. İnançların, düşüncelerin alt üst olduğu bir dönemdir bu, tam 700 yıl sürmüştür. Çok uzun bir dönem. Ama gerçek örf dışı, dinsel, düşünsel, siyasal bir halk örgütü örgünleyerek giderek kurumlaşmasını gerçekleştirecek biçimde Alevi-Bektaşilik oluşmuştur. Bu açıdan bakılınca bile zorlamanın şiddetin, dürtünün, özgür düşünceyi özümsemeyi içine sindirip, kendini durmadan yenilemiş ve özünü yıkmamış olduğunu görürüz.

Kuru, kısır şeriat kurallarını aşarak tarikat-marifet-hakikat dünyasında kendine yeni boyutlar yaratarak, dinin şekline değilde özüne ve tinine yönelik yorumlar içinde yürüyüp koşan, Alevilik namazı, niyazı, özüyle; topluluğu insanlıkla birlikte gözetip, yüceltecek, manevi kıblesini tüm insanlığa çevirecektir. Tanrı korkusunu, Tanrı sevgisine dönüştürecek, kulluğun yerine özgür-kişilikli insanı oturtacaktır. Yaratan, yaratılan ikiliğini, ayrılığını "Vahdet-i Vücud" inancında birleştirip eritecek, kötü olana değil, haklı ve adil olana "biat" ı layık görecek, "zahir-batın" çelişkisinde inancını devrimleştirecektir. Bütün bunları ve benzerlerini harmanlayacak, planlayıp uygulayacak. Bu yolda taktik ve stratejiler üretecek. Savaşı hepten reddecektir. Nefreti, şiddeti, kini sözlüğünden hepten atacak. Kimseyi reddetmiyecek, horlamıyacak. Aşağılık, kötü, kirli, paslı, iki yüzlü, yalan, dolan ile savaşını daha yoğun biçimde sürdürecektir. Böyle giderse Alevilik-Bektaşilik yüzyıllardır süren oluşumunun önündeki tüm engelleri kaldıracak bir dönem başlatarak dini, ibadeti, kitabı özgür bir akıl ve içsel anlamlarıyla yorumlamak suretiyle bütün bunları gerçekleştirmeye, hamurundaki ilahiliğin ve irfaniliğin mayasını yitirmeden felsefi, tasavvufi, aktöresel, panteist, paganist değerlerle, ateist bazı ilkelere, temel ilkelerinden ödün vermeden akıl-inanç-yaşam üçlüsüne dayalı bütünlüğünü 21. yüzyılda da sürdürecek güçtedir. Mevlana'nın dediği gibi: "Her gün ayrı bir dala konmak / Sonra oradan da havalanmak / Başka bir yere, başka bir gerçeğe/ uçmak ne güzel"

Ortodoks Sünni ideolojinin güdücülüğünde devletin ezen, sömüren bir organ olması, şeriatın bir yere girme alışkanlığını daha çok hızlandırmıştır. Bu gidiş karanlık üzerine karanlık katmış, yozlu katmanları daha da yoğunlaştırmıştır.

Daha önceki yüzyıllar da, özellikle de 19. yüzyılda başından geçen tüm serüvenlerden ders almasını bildiğine inandığımız Alevi-Bektaşi topluluğu, kazandığı bu deneyimlerden, yüzyılların ırmaklarıyla barajladığı derin birikimlerinden yararlanmasını, yenilik-lerden, eziklikerden, horlanmalardan kurtulmasını öğrenmiş olarak 21. yüzyıla rahat, mutlu, onurlu, soğukkanlı ve birlikten yana bir görünümle girecektir. Elbette yeni sorunları olacak. Ama onları sağlıklı biçimde çözümleme güç ve yeteneğine sahip kadrolara da sahip olacaktır. Özetle, Alevi-Bektaşilik yol olarak üstlerine düşen tüm işlevleri yerine getirerekl ulus-devlet bütünlüğü içinde evrensel ilkelere kavuşma becerisini gösterecektir, inancındayım.

Alevi-Bektaşilik 19. yüzyılda bazı yönlerden eskimiş, yıpranmış kurumlarını yenileme gereğini duymuş, hızlı çağın kurallarına ayak uydurmaya başlamıştır. Bir başka söyleyişle, Alevilik-Bektaşilik kabuğundan çıkmaya çalışmaktadır. Toplumsal konulara eğilme gereğini duymuştur. Dinsel konulardan tamamen uzaklaşmasa bile bu yönelişin şimşeklerini çakmaktadır. Şiir dili ve konuları hızla değişmektedir. Büyük bunalımlar içine girmiş olan Osmanlıyı sarsan ekonomik ve politik konularla ilgilenmekte, çözümler üretmese bile kıyısından köşesinden tutup eleştirmektedir. Kabuk yırtılmıştır. Büyük zelzele onlarıda sarsmaktadır, yerlerinden yurtlarından olmaya başlamışlardır. Özellikle, Rumeli Bektaşiliği kapanış, sönüş dönemi sürecine giren bir topluluk olarak çok rahatsızdır. Yeniçeriliğin 1826'da dağıtılmasının ceremesini de onlara ödetmeye kalkan Osmanlı yönetimi ile iyiden iyiye yabancılaşmışlardır. Bu olaydan Bektaşilik büyük darbe yemiştir. Oysa bu olayda, ta başından beri Bektaşiler suçsuzdur. Yeniçerilerin kötülüklerinin hesabının onlara çıkarılması yanlıştır, haksızlıktır. Bunu kimseye anlatamazlar. Herşeyi sineye çekerler. Şiirlerine gömerler. Ama kendi öz kaynaklarında kendi özünü oluşturarak dil kültür birliğinin kurulmasına büyük katkılarda bulunurlar. Şeriatı temsil eden devlet güçlerine hep böyle kafa tutarlar, yol gösterirler. Devlet-halk çelişkisinin tipik bir örneğini sergilerler. Yinede toplumsal bilincin içinde çiçeklerini yetiştirir ballarını hazırlarlar.

19. YÜZYIL ALEVİ - BEKTAŞİ ŞİİRİ ÜZERİNE

Bu dönem, Alevi-Bektaşi şiirinde bir yenilenme dönemidir. Geçen yüzyıllarda işlenen sorunlar, konular yeniden ele alınmış ve şiire aktarılmıştır. Yalnız 20. yüzyılın ikinci yarısı içinde şiire yeni konu, kavram ve sorunların girdiğini, sosyal eleştiri, güldürü ve insanlık sorunlarının öne geçtiğini, horlama ve yadsımaya karşı çıkıldığını, ateizme daha çok kayıldığını, laisizmin ağırlık kazandığını, düz yazının şiirden daha çok öne geçtiğini, kimlik arayışı sorununun gündeme geldiğini, yurtiçi-yurt dışı sempozyum, konferans, panel gibi açık-kapalı toplantıların yapıldığını, Hacı Bektaş ilçesinde olduğu gibi bir çok yerde şenlik ve etkinlikler düzenlendiğini, bir çok inceleme, yazın-yapıtları yayınladığını, bu konularda bir yayın patlaması olduğunu, ancak bunların çoğunun birbirlerinin yinelenmesi şeklinde olsa bile, Alevi-Bektaşilerin, tüm baskılara, Çorum, Malatya, Tokat, ve özellikle de Sivas olaylarına, yakmalara karşın toplumda her yönden ağırlıklarını duyurmaya başladıklarını, uyandıklarını görüyoruz. Bu kısa genel bakıştan sonra 19. yüzyılı ele alıp Alevi-Bektaşi topluluğunun yazın ürünlerine bakmaya çalışalım. Daha önceki yüzyıllarda yaşıyan Alevi-Bektaşi Ozanlarının ürünlerini incelerken gördükki şiir biçiminde yazılanlar ile düz yazı olarak verilenler içten, yalın, coşkulu ve şiirsel bir dille yazılmışlardır. 19. yüzyılda Alevi-Bektaşi yazınına girerken genel bir panaroma sergilemek gerekir.

19. yüzyılda Osmanlı toplumu ve devlet örgütü her yönüyle, bütün kurumlarıyla gerileme hızını sürdürmekte, inanç ve düşünce kurumlarında eskiye daha çok bağlılık duymaktadır. Bu çöküntüden kurtulmak için eskiye sığınmak, ondan medet ummak daha Ama katı bir anlayışla bu saplantı yaşatılmaya çalışılmaktadır. Osmanlı aydını gelişen Avrupa karşısında duymaya başladığı aşağılık duygusundan kurtulma yolları arama yerine, daha çok şaşkınlığa düşerek, paniğe kapılarak çıkmazlara, açmazlara, aymazlara girmektedir. Yozlaşan medreseler birer çıkar yuvası haline dönüşerek daha çok karanlığa batmıştır. Bunlar yeni bir kimlikle çıkış yolları, bilimsel yöntemler arayışından çok uzaktadır.İmparatorluk daralmakta, topraklar elden gitmekte, üretim-tüketim ilişkileri giderek kırsal kesim aleyhine bozulmaktadır. Diğer İslam ülkeleri ve topluluklarıda hızla sömürgeleşmektedir. Toplum, yeni üretim yolları, alanları yaratmayı düşünememektedir. Yeni yollar, teknik gelişme kimsenin aklına bile gelmemektedir. Soygun, vurgun, yiyin, kıyın, her yerde geçerliliğini sürdürmekte, toplumu kemirip bitirmektedir. Yönetim artık ölüm döşeğindedir. Ama kıyımı, baskıyı asla bırakmamakta, halka kan kusturmaktadır. Osmanlı yönetimi hantallaşmış, yorgun düşmüştür artık. Toplum yazgısında devlet mekanizmasında başgösteren çatlama ve depremler her alanda sesi duyulur, varlığını sürdürülür hale gelmiştir.

Türk yazını da ikiye bölünmüştür. Bir grup çağın gidişine ayak uydurmaya çalışarak Avrupa'yı izlemekte, öteki grup ise Osmanlı'yı, eskiyi sürdürme; eski divan geleneğini ya-

şatma yolundadır. Şinasi ile başlayan yenilik arayışları yeterli değildir, ama o haliyle bile bir umut ışığıdır. Yenilik tarafı olan ozanlar bile gazel yazmaktan kendilerini alamazlar. Avrupa'da hemen hemen tüm uluslarda Rönesans-Reform dönemi olarak nitelenen aydınlanma çağından getirilen tüm yenilikler hızla artarak yayılmakta, ekonomi, teknik ve politika gibi güncel durumlarda da yeni görüşler ağırlıklarını duyurmakta, teknik ve bilimsel buluşlar herşeyin önüne geçmekte, toplumlar ve bireyler insanlığın karanlıklardan, ortaçağın örümcek ağlarından kurtuluşun ancak bilime ve tekniğe dayanmaktan geçtiğini kesin biçimde anlamış bulunmaktadırlar. Buna karşın Osmanlı toplumu, yönetimi ise eskiyi sürdürme girişimlerine sarılarak, dine dayalı, yıpranmış eskiye, gericiliğe ileri-yenilikci bir kılık bulmaya çalışarak ve padişahların sarayından beslenerek zamana karşı toplumu geriye iten, devleti çürüten yollara başvurmaktadır.

Toplumun gözü, kulağı, özellikle de dili durumunda olan, yüzyıllardır bu işlevi eksiksiz yerine getirmeye çalışan Halk şiirinin bir bölümü sayılan Alevi-Bektaşi şiiri de 19. yüzyılda ikiye ayrılmış olmasına karşın, eskiye özenme eğilimi göstermektedir. Bu kesimin en önemli ozanları bile "gazel" ler, "tahmis"ler, "mersiye"ler, söylemekten kıvanç duymakta, divan şiiri geleneğini iyice benimsemiş görünerek Osmanlıca'nın "terkip"leri "mazmum"ları ortasında şiiri boğmakta, yeni bir buluş, yeni bir görüş getirme yollarını arama, bulma gücünü kendilerinde bulamamaktadırlar. 19. yüzyıl Alevi-Bektaşi şiirinde düşünce kaynağı tasavvuf olan " tekke şiiri" son şeklini almış, içe kapalı, dünyadan kopmuş bir nitelik kazanmıştır. Bu dönemde ozanların sayısında bir artış gözüküyor ise de, bu sağlıklı bir artış olmayıp geçen yüzyılların tersine yazıya geçme, basılma olanaklarının artmasıyla ozanların unutulup gitmelerinin önüne geçilmiş olmasındandır. Tekke şiirinde de bir yineleme, eskiyi tekrarlama görülür. Tekke şiirinde Tekvin, Vahdet-i Vücud, insan, insanın değeri, dünya, dünyanın faniliği, nefs, nefs terbiyesi, aşk, zühd, zikr, ahlak, Ali, oniki imam, Hacı Bektaş Veli ve diğer tarikat ululari için duyulan sevgi gibi temalar işlenmiştir. Kişilerin nefis terbiyesi yönünden uyarılmaları esas alınmıştır. Küntü kenz olayı ve Kuran'daki Rahman suresi kanıt gösterilerek "varlığın birliği" düşüncesi işlenmiştir. Tekke şiirindeki tasavvuf, islami bir temel üzerine oturtulmuştur. Ancak gerçek toplum yaşamından kaçış gizlenmiştir. Ama tasavvuf tekkelere kapatılmadan eski Türk dinine ait bir çok öğeyi de yaşatma olanağı bulmuştur (**Ö. Lütfi Barkan, Kolonizatör Türk Dervişleri, s. 18**). Tekke şiiri gerçeklere yabancıdır.

Türk halkı, her dönemde dervişlere, ozanlara büyük sevgi ve yakınlık duymuştur (**Prof. Dr. Mehmet Eröz, Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik, s. 189-201**). A. Gölpınarlı'ya göre tasavvuf edebiyatı cennet, cehennem, ahiret ve şeriat görüşlerini aşmıştır. Bir yandan Hind-İran, Roma-Bizans efsaneleri, bir yandan Kur'an ve erenlerin hayatlarına ait menkıbeler, bir yandan tasavvufi umdeler, Türk Divan Edebiyatını yoğurmuş, bu edebiyata insani ve fikri bir yön vermiştir (**A. Gölpınarlı, 100 Soruda Tasavvuf, sf: 159**). Yalnız burada kavram kargaşasını önlemek için Gölpınarlı'nın dini edebiyata "zühdi edebiyat", divan edebiatına "Tasavvufi edebiyat" dediğini hatırlatalım. Oysa Divan edebiyatı, Tekke şiiri, Tasavvufi edebiyat, Halk şiiri, Alevi-Bektaşi şiiri ayrı ayrı kavramlar olup, ayrı konuları içerirler. Tekke şiirinin uzantıları Ahmet Yesevi'nin yaşantısına ve "Hikmetler" ine

değin vardırılır. Hayderi dervişleri, Kalenderiler, Mevlana Celaleddin-i Rumi, Sultan Veled, Ahmet Fakıh, Seyyad Hamza, Yunus Emre gibi ozanlar tarafından Anadolu'ya taşındığı, başta "alp-eren", "gazi" tipi yaratmasına Anadolu ve Rumeli'yi fethederek Türk ve İslamlaştırılmasına katkılarda bulunduğu savına karşın, son iki yüzyılda (18. ve 19.) tamamen kendi içine kapanarak yaşamdan koptuğu; 20. yüzyıl başlarında ise gerçek işlevini tamamen yitirmek suretiyle şekiller ve tekrarcı bir görüntü verdiği gözlenmektedir. (**M. Fuad Köprülü, Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumi Bir Bakış Makalesi-Prof. Dr. Ethem Ruhi Fığlalı, Çağımızda İtikadi ve İslami Mezhepler s. 12**). Ama gerçek öylemidir? Hele bir yolda gerçeklere bakmaya çalışalım Ama bu saptamanın doğru olduğu da yadsınamaz istisnalar kaideyi bozmaz. 199. yy'da Bektaşi edebiyatı tekkelere çekilmiştir.

Hep gerçeğin gizleri peşinde koşan insan beyni bakınız XIV. yüzyılda Kaygusuz Abdal'ın şiirinde nasıl bir yansılama rüzgarları estiriyor:

Hakikat gevheri bite canumda
Cevahir gönlüm içinde can oldı

* * *

İçim dışım nur idi
Nur ile mamur idi
Durduğum yer Tur idi
Musa-yı Ümran idim

* * *

Sen bahr-i melekütsın
Sen gevher ü yakutsın
Sen mubarek vücudsın
Sen de gözet sendedur

Makalat'a göre cana konan, canın dirilmesine, usca egemen olmasına yol açanlardan biri aşk, sevgi ise, diğeri de şevktir; çoşkudur. Öyleyse kim o, sende, bende, onda, onlarda saklı duran, bizimle mi oynuyor, yoksa dalga mı geçiyor tam bilemiyoruz. Tersi de olabilir. Yani biz mi onunla dalga geçiyoruz yoksa?... Araştırmaya değer bir konu...

Yirde gökte cümle şey'ün maksudıyam maksudı
Kasdıla izüm yitirüp caht-ı eflak söylerem

* * *

Bu ışk mevci yine başumdan aşdı
Sırum faş eyledi razumı açdı

* * *

Durugel bağçaya bir gel ağaçlar sözini dinle
Ah eyler çarhun elinden dökilmiş yire yaprağı

Kimin yaprağı insanların mı, Tanrı'nın mı? Hep bunu arıyoruz, ama demekki bulamadık yine arıyoruz:

Şerik olma sakın bu mülk ü male
Kime kaldı bu cihan sana kala

Bak bu doğru... Ama yine de:

Şahun nurı çün gönlüme tecelli olaldan
Şemsdür delilüm şem'i fanusdan haberüm yok

* * *

Ben bu ışka bilişeli ab-ı hayvan bulmışam
Canımun terkin vuruban can-ı canan bulmışam

dizelerindeki görüşler aşılamamış, yeni yenilikler sağlanamamıştır. Canı sulayan, düşünce evrimini kesintisiz besleyen muhabet bağından çıkılamamıştır. Biçim olarakta divan tarzına bağlı kalınmış, çoğu aruz ölçüsü kalıpları kullanılmıştır. Bu dönemde Alevilikte-Bektaşilikte görülen çatlaklıklar derinleşmiş, inanç ve yapıdaki bölünmeler yazına da yansıtılmıştır. Özellikle Bektaşilikte söz sahibi olmaya başlayan ve yolağı daraltarak bir masonik yapıya dönüştürme uğraşısı verdikleri görünümüne bürünen küçük bir azınlık şiiri tekke şiirini içine, Osmanlıca'ya, divan tarzına gömmüş, halktan, hayattan koparmış, küçük bir azınlığın şiiri haline getirmiştir. Aslında bunun her şeyin sonu olacağını görmeleri gerekirdi, ama bunu göremediler; öte yandan, orada bir başka şiir, bir başka dünya daha filizleniyordu. Onun dili, içeriği, söylemi, konusu değişikti. Çalgı-oyun-içki-şiir dörtlüsü ile Alevi-Bektaşilik, Osmanlı yönetimini, güçlü ordularını ve şeriat örgütünü sessizliğin savaş alanında korkunç bir yenilgiye uğratarak tarihin sayfalarına gömülüşünü seyetmiş, divan şiirini belirli büyük illerin dışına çıkmaktan alıkoymuş, halk şiiriyle çevreyi sarıp kuşatarak onu mutlu azınlığın malı haline getirmiştir. Alevi-Bektaşi şiiri ne değin kabuğu içine çekilirse çekilsin yine de halktan kırsal kesimdeki canlardan elini eteğini çekmemiş, onlarla beslenmiştir.

İşte Aşık Dede'nin aşağıdaki şiiri buna en güzel örnektir:

Aceplerim gönül seni
Hal bilmeze hal sorarsın
Yanında bülbül dururken
Kırda toya gül sorarsın

Çaldın çarptın gerisini
Bekle aşkın korusunu
Yedi derya berisini
Karışacak yol sorarsın

Defterimiz oldu mürde
Kimler kondu göçtü yurda
Nalbant olmayan şehirde
Aşk atına nal sorarsın

Hak nazar etmiştir göze
Odur yol gösteren bize
Kulağı sağır dilsize
İklim iklim yol sorarsın

Aşık Dedem sen varsana
Musa güllerin sorsana
Kendi aybın görsene
Elde eksik kul ararsın

Halk şiirindeki dil de, özde ağdalı, ağır olan, dili anlaşılmaz divan ve tekke şiirinden dışarıda bırakılmış, adeta yadsınmış, itilmiştir. Ama kırsal kesim halk şiirine, diline, değerlerine de sahip çıkmayı bilmiştir.

Ancak yeni toplumsal sorunların halk şiiri içinde tohumlarına rastlandığıda bir gerçektir, bu yadsınamaz, görmezlikten gelinemez. Aşık Künci bir şiirinde kadın sorununu gündeme getirerek kadın boşamaya, çok kadın almaya karşı çıkmaktadır.

Künci:

Yüzlerce yıl evvel pirimiz gelüp
Rum'u tenvir içün yakmıştı çerağ
Cehaletle kökler salan taassup
Bırakmadı oldu fikirlere bağ

Bir asır evvel de gelerek bir er
Şimdi irfan vakti demişti meğer
Softalar eline geçseydi eğer
Bu fikrini çoktan ederdi ferağ

Şimdi pek kalmadı softalık kalktı
Kitapların bile evladı yaktı
Uyuyan cahiller gözcü bıraktı
Serbestçe söylemek hala mı yasağ

Bektaşi kimsenin malın çalamaz
İbadet etmekçün tenbel kalamaz
Bir kadın üstüne daha alamaz
Boşamaz oldukça zevcesini sağ

Arifler namus-u ırzın veremez
Tesettür ne demek aklı eremez
İnsan dua ile rızkın yeremez
Edep içinde var herşeye mesağ

derken, bu dizelerde dile getirdiği görüşler günümüzde de geçerlidir, günceldir dersek yanılmayız değil mi? Künci uygarlığa aykırı her duruma karşı çıkıyor. Çok kadın almak, te-

settür (örtünme), kadını eve kapamak, kadını köle saymak, haksız yere kadın boşamak, tenbellik, yobazlık gibi çağ dışı durumlara karşı çıkıyor, kınıyor, direniyor. Zaten ondokuzuncu yüzyıl Türk yazını da bir bütünlük göstermez, belli bir düşünce çizgisine henüz kavuşmamıştır. Yenilik tohumları ekilmiştir. Özünde olmasa bile kabuğunda bazı çatlama, değişme özlemlerinin oluşmaya başladığı da gözden kaçmıyordu Alevi-Bektaşilerin kendileri ve yolları "sapık", "dinsiz", "rafizi", "kızıl baş" sözcükleriyle çirkin nitelemelere tabi tutulurken yalın özlü Türkçe söyleyen şiirleri bile değersiz bulunmuş, elit zümrenin beğeni sofrasına çıkarılmamış, yavan, derinliksiz ve kuru sayılmıştır.

İSLAM FELSEFESİNDE DURUM

Tarihte görülen odur ki; uygarlıklar, birbirlerini daha çok göçler, fetihler ve ticari ilişkiler sonucu etkilemişlerdir. Osmanlı uygarlığı da Türklerin yüzyıllarca süren göçleri ve fetihleri sonunda bir yandan Arap-İran, öte yandan Bizans ve diğer eski Anadolu kültürleriyle ilişki kurmuş bunlardan etkilenme sonucunda doğmuştur. Uygarlık tarihinde Osmanlı Devleti "İslam uygarlığı" için de ele alınıp incelenir. Türlü öğelerden oluşan bir uygarlığı salt dini değerler gözönünde bulundurularak adlandırmak sağlıklı, doyurucu bir yol değildir. Yine kutsal değerler, insanları ve halkları birbirinden en çok ayıran değerler olduğu için böyle bir nitelendirmenin burada benimsenmesi de düşünülmemelidir. Bununla birlikte, Osmanlı'yı her yönüyle ortaya koyabilmek için önce bu uygarlığın İslami rengini kuvvetle vurgulamak gerekir. Çünkü Türkler müslüman olduktan sonra kendilerini ve toplumsal düzenlerini tamamen İslami değerler çerçevesinde tanımlamışlar ve Hıristiyan dünyasında da XV. yüzyıldan başlayarak İslam'ın en önde gelen temsilcileri olarak görülmüşlerdir. Ama Sünni mezhep ve tarikatlar şeriatı aşamamışlar, hep aynı kurallar içinde talim etmişlerdir. Şeriat islami düşünce bazında geriletmiştir. Ortodoks sunni temelde şiire, müziğe karşı olmasına rağmen halk müziği yerine "Bizans müziğini" müzikte beslenme kaynağı seçmiştir.

Önceki bazı şeyhulislamlar Şeriat adına Alevi-Bektaşilerin öldürülmesi için yargı (fetva) çıkarırken 19 yüzyılda bunu daha hafifletme yollarını aramaya başlar. Aslında İslam uygarlığı da fetihlerin ve bu fetihlerin yarattığı sentezlerin ürünü olarak doğmuştur. Üstyapı kurumları açısından bu sentezde iki temel öğe bulunur. Bunlardan birincisi kutsal kitap ve metinler; yani Kuran, Hadisler ve bunlara dayanan yorumlar. İkinci öğeyi ise, eski Yunan düşüncesi ve bu geleneğin İskenderiye Okulu'ndan aldığı neo-platonist sentez biçimi oluşturur. İslamlaşmış şekilleriyle, Hint-İran etkilerini de bunlara katabiliriz. Şeriat serttir, kurallara aşırı derecede bağlıdır.

Yalın bir anlatımla söylersek; çölden çıkan Araplar eski Yunan düşüncesiyle ancak fetihler sonucunda tanıştılar. VII. yüzyılda Helen uygarlığı Mısır ve Suriye'nin fethiyle bu konuda baş rolü oynamaya başladılar. İslam uleması Kutsal Kitap'ta ifadesini bulan gerçekleri Yunan felsefesinin terimleri ve yöntemiyle düşünmeye ve yorumlamaya başladı. **İslam felsefesi** bu sürecin ürünü olarak IX. yüzyılda ortaya çıktı.

Aslında "İslam felsefesi" tözü kendi içinde çelişkili bir terim gibi görülür. Zaten "felsefe" tanımı gereği. aklın ve özgür düşüncenin bir ürünüdür. Herşeyden kuşkulanan, tüm bilgileri aklın eleştirici süzgecinden geçirmeden felsefe yapmak olanaksızdır. Buna karşılık din, bir inançlar sistemidir. Dinle felsefe çelişkisi buradan başlar. Bu iki kurum bu noktada birbirlerinden ayrılır. "Varlık ve oluş polarite üzerine oturduğu için herhal ve şartta zıtlar yanyanadır. Böyle olunca, zıtların birindeki güçlenme ve yoğunlaşma karşı zıddı da güçlendirir ve karşı kutupta da yoğunlaşma oluşturur." **(Y.Nuri Öztürk-Hallac-ı Mansur ve Eseri 1996-sh: 21)**.

Din yaradılış ve varoluş karşısında insan kişiliğinin ve özünün derinliklerinden gelen bir korkuya, sevgiye, evrenin gizemi karşısında duyulan bir ürpertiye dayanır. Ancak, İslam uygarlığı çerçevesinde IX. yüzyılda bir felsefeden söz etmek doğru ve mümkündür. Bu dönemde ancak felsefe-din ilişkilerinde felsefi düşünceyi belirleyen özgür düşünce şeklini ön plana çıkarmış ve bu olgu çağın en üstün düşünce akımına olanak sağlamıştır. Yalnız XII. yüzyıldan başlayarak felsefe-din ikileminde din ve kutsal inançlar tekrar üstünlük kazanmış ve İslam felsefesi giderek Ortaçağ skolastiğine dönüşmüştür. Ortaçağ skolastiği genel kurallarıyla, boş kalıbıyla İslam şeriatına aynen girmiştir. Bu boş kalıpları şeriat sertlikleriyle doldurup dondurmuştur. Bu ise, düşünceye takiyeyi getirerek özgür düşünmeyi saptırmış açık sözlülüğü korkuya gömerek toplumu geriletip riya, aldatma, dalkavukluk, entrika, fesat gibi etik dışı kavramlara sanat niteliği kazandırmıştır.

Skolastik düşünce donmuş düşüncedir; bazı "gerçek" lerin kalıplar halinde sürekli yenilenmesidir. Batı ülkelerinde Ortaçağdakine benzer bir skolastik düşünce sistemi yüzyıllar boyunca egemen olmuştur. İslam düşüncesi daha doğma aşamasında kalıplara dökülerek gelişmeden öldürülmüştür. Korkunç bir baskı altına yatırılmıştır. Sonu işkence ve ölüm olmuştur.

Ortadoğu'da ortaya çıkan ve Ruh'ül Kudüs (Cibril) tarafından dikte ettirildiğine inanılan kutsal kitapların devamı ve son halkası Kuran'dır. Kur'an Allah'ın ebedi ve ezeli yaratılmamış sözüdür. Tarihçiler, Kuran'ın gerçeklerini VII. yüzyıl Arap çöllerinde dağınık yaşıyan aşiretler yapısının özelliklerinde ararlar. Dahası bu yapıdan, yüz yüzelli yıl içinde koca bir imparatorluğun ve zengin bir uygarlığın doğuş nedenlerini araştırırlar. İslam dünyasını yerinde saydıran "**eski**"nin temsilcisi; İkbal'e göre" molla ile softa, kurum olarakta geleneksel kalıplara hapsolunmuş fıkıh ve tasavvuftur. Kokuşmuş kuralları din haline getiren uyuşuk ve ruhsuz din adamlarıdır. Bilgisiz elinde din, ineğin önüne bırakılmış yasemin gibidir" **(İkbal, Cavidname, 1931).**

– MUTEZİLE EKOLU –

İslam uygarlığı aslında IX. yüzyılda başladı. Gerçekten Abbasi halifeleri zamanında ortaya çıkan ve başlangıçta özellikle halifeler tarafından da desteklenen *Mutezile mezhebi* (okulu) akıl'ın üstünlüğüne inanır. Kuran'm yaradılmış bir eser olduğu inancını savunur. İşte böyle bir yaklaşım özgür düşünceye geniş ufuklar açmıştır. Eski Yunan klasikleri yo-

ğun bir şekilde bu dönemde Arapçaya çevrilmiştir.Din ile özgür düşünce, doğma ile eleştiri bu evrede yüz yüze gelmeye başlamıştır.

IX. yüzyılda Mutezile okulunun iktidarca benimsenmesi çok kısa sürer. Ardından halifeler bu kuramın taraftarlarını acımasız bir şekilde cezalandırmaya başlarlar. Ancak, aynı yüzyılda Al-Kindi ile başlayan, Farabi ve İbn Sina ile süren İmam Gazali'nin mistik krizine ve İhya'ul-Ulum'una değin gelen canlı bir felsefe geleneği yaratılmış olur. Ama bu serbestliğin cezasını Hallac-ı Mansur çekmiş, Hallaç'ın dualizmi İbn-i Arabı'nin mutlak monizmine zorla yendirilmiştir.

Yunan klasiklerinin çevirilerini Nesturi, Yakubi yolağından Hıristiyanlar gerçekleştirir. Bunlar üzerinde çalışan düşünürler, daha sonra latinceyi de etkileyecek felsefe terminolojisini geliştirirler. Böylelikle oluşan İslam felsefesi için R. Walzer " Batı uygarlığının tarihinde ihmal edilmeyecek bir dönem" diyor. Mezopotomya, eski Mısır, Çin ve Hint uygarlıklarında akıl tanrısal güçle bağımlıydı. İnsanlık tarihinde, aklın, özgür ve bağımsız bir biçimde ortaya çıkışı ilk kez eski Yunan uygarlığında oldu. Doğuda filizlenmeye başlarken fillere çiğnetilerek kurtuldu. Ama bütün bunlara, işkencelere, yasaklara, ithamlara rağmen. İslam felsefesi XII. yüzyıla değin canlılığını sürdürerek Batı'da XIII. yüzyıldan başlayarak önemli bir akımın doğmasına neden oldu. İbn Haldun XIV. yüzyılda Mukaddime'yi yazdı. Bu Arap düşünürü ünlü yapıtında "öğrendiğime göre felsefi ilimler frenklerin memleketinin kuzey sahillerinde ve Roma ülksinde çok rağbette imiş" der. Ama İslam ülkelerinde özgür düşünce yerini skolastiğe; felsefe de yerini "Kelam" ilmine bırakır. Osmanlılar XIV. yüzyılda yeni bir devlet olarak ortaya çıktıklarında, İslam düşüncesi artık canlılığını ve yaratıcılığını yitirmiş, donmuştur. Felsefe-kelam tartışması Osmanlı Devletinde'de sürmüş, **Fahreddin Razi** ile **Nasreddin Tusi** gibi felsefe eğilimli düşünürler Osmanlı devletinde her zaman okunan ve yorumlanan düşünürler olmuştur. Ama genellikle Osmanlı uygarlığı felsefi düşünce açısından yaratıcı olamamış ve Osmanlı uleması daima " tefsir" lerle ve tefsirlerin tefsirleriyle düşünür ve uğraşır olmuşlardır. Alevi-Bektaşi cemaati şiirin dışında düşünce alanında bir varlık gösterememiştir. Şeyh Bedreddin Sımav'ın ünlü Varidatı da felsefe gelişimi yönlendirememiştir.

Osmanlılar klasik İslam kültürünü benimsemiş ve yaymışlardır. Batıda XIII. yüzyılda başlayan düşünce canlılığı ve Rönesansa karşın skolastik düşünce daha yüzyıllarca yaşamı ve akla egemen olmuş, hatta XVIII. yüzyıla değin Batı sistemi ile Osmanlı düzeni arasında derin bir ayrıcalık görülmemiştir. Bazılarına göre egemen düşünce formları açısından Osmanlı devleti XVIII. yüzyıla değin çağının içinde bir uygarlık olma niteliğini korumuştur **(Taner Timur, Osmanlı Kimliği, sh: 32)**. Tasavvuf bir tür düşünce tarzıdır. Felsefe düşüncenin ürünüdür. Ama M. İkbal, Iranlı Hafız'da simgeleşen Afyonlu tasavvuf türüne karşıdır. İkbale göre, Kurana dönüş gerçekleştiğinde olması gereken tasavvuf gelecektir. İkbal gizemsel arınmaya bunun disiplini olan tasavvuf türüne son derece saygılıdır. Bu yeni bir müslümanlıktır. Mollaya İkbal şöyle seslenir: "Senin Allaha ulaşman mümkün değildir, çünkü insanlık makamı bile senin için hala örtülüdür. **(Darb-ı Kelim 12).** Görülüyorki, İslamiyet 21 yüzyılın eşiğine geldiği halde, 1400 yıl içinde temel sorunları-

nın derinliğine inememiştir. Çünkü felsefe yolunu kullanmayı korkaklar, akl-ı evveller yasaklamışlardır. Bu egemenlerin yararına bir iştir.

Nasıl Batılı düşünürlerin, yapıtlarını XVII. yüzyıla değin İncil'in dili latince ile yazmaları Batı uluslarında bir sorun yaratmamışsa, düşün tarihimizde ve şiirimizde aynı dönemlerde Kuran dili Arapçanın egemen olması da sorun doğurmamıştır. Gerçekte İslam kültürü bir "gericilik" kaynağı değildir.Böyle düşünmek, evrensel tarihin bazı doruk noktalarını anlamayı engeller. Ayrıca tarihi mirasımızla da kompleks yaratıcı bir kopukluk içine gireriz. Aslında Osmanlı toplumu İslam yüzünden geri kalmamıştır. Osmanlı toplumunu geri bırakan nedenler, aynı ortam içinde İslamı da geri bırakmıştır. Taner Timur "XVI. yüzyıl sonlarında ve XVII. yüzyılda Osmanlı devletinde Mehmed Birgevi efendinin dar kalıpları, Müslümanlığın güçlü bir akımı haline gelmişse, bunun dinin dışında bir sürü nedeni vardır. Eğer biz sonucu neden olarak görürsek Farabi'leri, İbn Sina'ları, İbn Haldun'ları ve bu güçlü düşünürleri yaratan kültür ortamını hiçbir şekilde açıklayamayız" der **(a. g. e. sh: 36)**. Şeriat aklı selimi bununla birlikte silip atmıştır. Karanlık aydınlığı boğmuştur. İkbal'ın sözünü ettiği İslam hiç doğmamıştır yada doğarken boğulmuştur.

NEOPLATONİST SENTEZ

Batı uygarlığının kaynağı olan Yunan felsefesi , hep şu iki büyük isimle anılır: Eflatun ve Aristo. Gerçekte ise bu iki büyük düşünür birbirinden çok farklı iki dünya görüşü geliştirmiştir. Dahası bu iki düşünür bazılarınca "düşman kardeşler" olarak anılsa da III. yüzyılda " İskenderiye okulu" düşünürleri-Plotin ve öğrencisi Porphyre-bu iki düşünürü uzlaştırma yollarını ararlar ve bulurlar. Felsefe tarihinde bu uzlaştırmaya "neoplatonist sentez" adı verilir. Bu yeni bir düşünce sistemi ürünü yeni bir kuramdır. Gizemciliğin gelişletilerek kurumlaştırılmasıdır. Yeni bir kapıdır. Dinsel açıdan Tanrının izahıdır.

Aslında Eflatun felsefesi bir bunalım içinde doğmuş, bu bunalıma yanıtlar aramıştır. Gerçekten Yunan filozofunun ilk kaygısı evrenin gizemini çözmekti, ama sosyal kriz nedeniyle felsefede gerçek yerini alamamıştır. Periksel dönemi Atina demokrasisinin Sokrat'ı ölüme mahkum edişi, çaresizlik içinde izlenmiştir. Eflatun'un idealizmi "iyi vatandaş" ı yaratacak ahlaki, estetik ve entellektüel değerleri Yunan Sitesi ile sınırlı görmemiş, evrensel ve aşkın (transcendental) çerçevede değerlendirmiştir. Aristo ise daha gerçekçi bir kuram geliştirdi. Eflatun 'un öğrencisi, gözle görülmez, elle tutulmaz değerlerle uğraştı. Yaşadığı dünya ile deneysel zenginliği dikkatini daha çok çekti. Doğa ve onun bir parçası olan insan ile toplumları bütün yönleri ile inceledi, sınıflara ayırdı. Aristo'nun "Ansiklopedi" sini oluşturan, Ortaçağ'a damgasını vuran "bilim" ler böylece ortaya çıktı. Ancak Aristo bununla da yetinmedi. Eseri **"organon"** da aklın gerçeklere ulaşmak için izlemek zorunda olduğu mantık kurallarını bir bir saptadı, sistemini oluşturdu. Aristo'nun İslamda şeriatın boş kalıplarının oluşturulmasına yardım edişi hayret verici değil mi? Evet, şeriat boş kalıplarını Aristodan kaparak betonla doldurup dondurdu. Aristoyu doğmalaştırdı. İnsan düşüncesine Aristoyu kullanarak kilit vurdu. Düşünmeyen insan ölüden

farksızdır, aklını bu duruma uğratanların kendisi de dahil kimseye hayrı dokunmaz. Şeriat herşeyi din adına disipline edip dondururken bunu düşünemedi. Egemen olduğu herşeyi öldürdü, kendisi de öldü. Gelişeyen herşey ölüdür.

Eflatun'un aşkın-kozmogonik dünyası Tanrının özelliklerine yönelik, teolojik bir boyut içerir. Bu boyut Plotin'de daha çok belirginleşir. "Neoplatonist sentez" ise karşımıza **Tek**'in felsefesi olarak çıkar. Prophyre ise ünlü "Isagoge" unda Aristo'nun nasıl okunacağını anlatır. Bu yapıt **"İzaguci Risalesi"** adı ile Osmanlı medreselerinde XIX. yüzyıl sonlarına değin okutuldu. Ulemanın el kitabı oldu. Sonuç meydanda hem koca İmparatorluk sömürgeleşerek dağıldı, hem de islamiyet kapalı kutu, bilinmez bir iklim oldu, gezilemedi..

Araplar, fetihler sonucu VIII. yüzyıldan başlayarak neoplatonist sentezle ilişki kurarlar. Arapçaya yapılan çeviriler İslam felsefesini geliştirir. Varlık ve bilgi kuramları ile ilgili sorunlar, Osmanlı kültüründe ilahiyat bilimleri çevresine konu olur. Doğa bilimleri Osmanlı devletinde, Aristo'dan Ortaçağ Avrupa'sına aktarıldığı biçimde ele alınır. Aslında çağdaş anlamda bilimler XVII. yüzyılda ortaya çıkmaya başlar. Batıda 17. yüzyıl skolastik düşünce ile bilimsel düşüncenin birbirinden ayrıldığı çağdır. Osmanlı devleti bu ayrımı gerçekleştiremediği ve skolastik düşünceyi sürdürdüğü için Avrupa ile birlikte "Batılılaşamamış" ve yerinde sayarak "Doğululaşmış" tır. Aslında XVII. yüzyıla değin Rönesans'ın getirdiği yeni havaya karşın skolastik düşünce bütün dünyaya egemendi. XVII. yüzyıl düşünürleri yeni bir "modernizm" türü yarattılar. Osmanlı devletini "çağdaş" lıktan uzaklaştıran bu görüşe ayak uyduramaması oldu. Osmanlılar "Kendine özgü nitelikleri olan" farklı bir uygarlıktı. Fakat bu gün kullandığımız anlamda "doğu-batı" ayrımının XVIII. yüzyıla değin bir değeri yoktu. Osmanlı toplumu "doğulu" bir uygarlık değildi; XVII. yüzyıldan itibaren doğululaştı" **(Taner Timur, Osmanlı Kimliği sh: 36)**. Şeriat bu uygarlığı da dondurdu, egemenliği altında tuttu, ölmesini sağladı. Modernleşmeyi beceremedi. Kemalistler moderniteyi benimsediler. İslamcılar hala direnmeyi sürdürüyordu. Yanlışlarını görmek istemiyorlar. Aslında İslam ile kültürel moderleşmeyi bağdaştırmak gerekir. Yoksa modernitemiz yüzeyde kalır.

İNSANIN YÜCELİŞİ

Görülen odur ki, tarihi süreç içinde insan, evrim yasalarına bağlı kalarak bir çok derece ve aşamalardan geçmek suretiyle insan-ı kâmil aşamasına hızla yürüyüp gitmektedir. Hallac-ı Mansur "Ve ben Hakk'ım, çünkü ben hiçbir zaman Hak'la hak olmaktan vazgeçmedim", "seninle benim aramda Allahlık ve Rablik'ten başka hiç bir fark yok", derken bu yücelmede direnmeyi vurgulamaktadır.

Alevi-Bektaşilikte insanı Tanrı ile görüşmeye götüren "*Ayn-ı cem*" ile "*Ayini cem*" ayrı ayrı kavramlardır. Şöyleki; Bektaşilikte Ayn-i Cem' adıyla tanımlanan kutsal tören; bir niyaz ve namaz erkânıdır. Bu nedenle bu meydanda ne bir şey yenir, ne de bir şey içilir; Ezgi ile hiç bir nutuk söylenmez. Dahası Kur'anı Kerim ayetleri bile ezgisiz okunur. Ancak, namaz niyazından sonra Ayin-ı Cem denilen kutsal şölende sofralar kurulur, ye-

mekler yenir, sohbet ve muhabbet edilir, içkiler içilir. Naatlar, gazeller, nefesler mürşidin izni alınarak, topluca söylenir. Semah yapılır. Bu sofraya (Ali sofrası) adı verilir. Aslında bu bir eğitim kürsüsüdür. Kutsal kitabımız A'raf suresinin 31. ayetinde bu gerçeği bize açık seçik olarak şöyle anlatır: " Ey Ademoğulları, tüm mescitlerde süslü, güzel giysilerinizi kuşanın. Yiyin, için ama israf etmeyin. Allah israf edenleri sevmez" der. Şeriat düşüncenin, duygunun ölüp gömüldüğü yer olarak bilinmektedir. Şeriat bu durumu benimsemez reddeder. Ama bütün bunlar Hallac-ı Mansur'un "hüve hüvesini" "İbnü'l Arabi'nin" yetkin insanı gerçekleştirmeyi amaçlayan ibadetlerden ibarettir. Hallac'a göre en yetkin insanı simgeleyen Hz. Muhammet bir arı olup onun varlığı yokluktan bile öncedir. Adı ise Kalem'den de önce gelir. Cevherler ve arazlardan önce ve sonranın oran olarak gerçeklerinden önce bilinmekte idi. Ne doğulu, ne de batılı olan bir kabileden gelir, Muhammed sufilerin yüreklerini yakan sönmeyen nurdur. Onun nuru Kaleminkinden daha parlak, daha ezelidir (Sırac-ı Tasini).

VAHDET-İ VÜCUT ÖĞRETİSİ.

İslamda Esma tarikatları olarak nitelendirilen Mevlevilik (Veledi kolu), Kadirilik, Halvetilik, Sümbülilik, Gülşenilik, Rifailik, Celvetilik, Bayramilik, Saidlik, Durukilik, Uşşakilik, Cerrahilik, Şabanilik, Bedevilik, Şazelilik gibi tarikatların bir kısmı Vahdet-i Şuhut denilen görüntü birliğine, bir kısmı ise Vahdet-i Küşût denilen irade birliğine inanır. Nakşibendilik ise şeriat ile tarikat arasında yer alır. Bu tarikatların hepsi de bağlandıkları tanrısal ilkeler gereği insanın temel duygularından olan korku ve umut arasında dolaşırlar. Cennet nimetleri ile cehennem dehşetini belleklerinden silip atamazlar. Bu amaçla nefislerini arıtmak için az yemek yerler, az uyurlar, az söz söylerler, az görünür, az gezerler, kısaca yaşam ve toplumdan uzaklaşarak sürekli riyazatta, ibadette bulunurlar, itikatlara girerler, durmadan çile çıkarırlar. Bunlar az çok şeriatın kabuğunu delerek İslamın özüne inebilmişlerdir. İşte bunların tüm güzellikleri bu özelliklerinde gizlidir, yaşama güçlerini buradan alırlar. "Kuşkusuz sana bağlılık bağıtında bulunanlar Allah'a karşı da aynı bağıtta bulunurlar" **(Kuran-XLVIII/10)**. Bu birlik makamıdır **(makam-el-cem)**. Muhammed'in gerçeği birlik makamıdır. **(İbnül Arabi)**.

Vahdet-i Vücud-varlığın birliği ilkesini benimseyenler, lâ-havf sırrına eren, korkudan kurtulmuş olanların yolundadırlar. Cennet ve cehennem bağı ile bağlanmazlar, bütün alışverişleri Tanrı iledir. Kendilerinde bir varlık kuruntusu taşımazlar. Bu evrende Tanrıdan başka bir varlık olmadığını bilirler. Tanrı zatı, özü bakımından herşeyden soyutlanmış ve arınmıştır, ancak tecellileri yönünden herşeyde çıkması ile değişik huy ve biçimlerin meydana geldiğini, eşyanın birbirinin zıddı oluşunun Tanrı niteliklerinin birbirini tamamladığından ileri geldiğini idrak ederler, bu görüşe inanırlar. "Muhakkak ki biz gök ve yere sorumluluk (emanet) yükledik Onlar taşıyamadılar. insana yükledik" **(Kuran-XLVII/72)** diyen Tanrı insanın kutsal ve tanrısal yönünü işaret etmekde İbn- Arab bu ayeti insanın yeryüzünde Tanrı'nın halifesi, temsilcisi olduğunu göstermektedir diye tevil eder.

UMUT PENCERESİ

Bu görüşü benimseyen yollar: Hamzavilik, Melamilik, Mevleviliğin Şemsi koludur, ama baş temsilcisi Bektaşilik adıyla tanımlanan Nazenin tarikatıdır. Bütün bu İslami tarikatların ortak noktası, Tanrının yüceliğine ulaşmak için her türlü çabayı derinlemesine göstermektir. Bunların bütün hedefi, insanı yüceltmek ve Tanrı ile birleştirmektir. Hangi yoldan gidilirse gidilsin, hangi usul ve yöntem kullanılırsa kullanılsın, ister umudun rüzgarıyla, isterse karanlığın korkusunun koyuluğunu aşarak, ister şekille, ister şekil kullanmadan araçsız olarak gidilsin, hepsinde de varılmak istenen yer; Tanrı'dır. Tanrıyla birlik olmak için binbir yol olduğu hepsi tarafından kabul edilir. Hatta yeryüzünde ne kadar insan varsa, Tanrı'ya giden o kadar yol vardır. Öyleyse bunları birbirinden ayıran tek nokta kullandıkları farklı yöntemlerdir. Peki ya bu mezhep ve tarikatlar arasındaki bitmeyen kan davası ne? Metod, usul, yöntem kavgası değil mi? Evet: yüzyıllardan beri sürüp gidiyor, bu kör döğüş sürüp gidecek gibi de görünüyor. Ne yazık!... Kimse de ses etmiyor. "Kendi kendine var olan O'ndan başka ilah yoktur" (**Kuran II/256**). Yine Kuran "Yaratan Allah'a tevbe edin ve nefislerinizi öldürün" (**Kuran II/51**) ayetinde ondan ve Allah'tan başka herşeyden kurtulunki yok yokluğuna dönsün ve yalnızca Hak kalsın," diyerek Vahdet-i vucudu dile getirir, öyleyse bu doğuş ne? Tanrısal sevgi kuramından yola çıkanlar gördüler ki herşey anlamsız, herşey boş. Herşey Tanrı'ya dönüyor. Suçta, günahta, sevapta aynıdır. Çünkü gerçek birlik Allah'a aittir İslam, hıristiyan, dinli, dinsiz gavur gibi ayırımda bu birlik ve evrensellik karşısında bir hiçtir, anlamsız, içi boş sözlerdir demek daha doğru değilmi?

Diğer İslami tarikatlarda olduğu gibi Alevi-Bektaşilikte de bir istekli, henüz aday iken nefsi arıtılır. Yola girdikten sonra yalnız ruhunun yücelmesine çalışılır. Bu açıdan Bektaşilik nefrani bir yol değil, ruhani bir yoldur. Riyazat olarak, sözleşmesine sadakat, eline, beline, diline, aşına, eşine, işine sahip olmak gibi fütüvvet kurallarına bağlı kalmak zorundadır. Bütün dinsel yollar, insanı dünyadan ahırete götürmeye çalışır, hepsinde ortak yön budur. Bektaşilik ise ahıretten dünyaya açılan umut penceresidir. İnsanoğlunu karanlık bir ahıretten aydınlık bir dünyaya getirir. Korku, kuşku, tasa, gam, keder, acı kalkar. Dinsel inançlar yüce bir zevk olur. Kutsal bir neşe kesilir. Eğitimin temeli: Akıl, aşk, sohbet ve muhabbettir. Akıl mülk alemine, aşk kalp alemine işarettir. İşte bu aşamada akla (**Hakikat-ı Muhammediye**), aşka ise (**Sırr-ı Ali**) denir. Bu evren. Hubb-i Zati denilen Tanrının kendisinden, özünden kendisine olan kutsal sevgidir. Ehadiyet-i kesre diye tanımlanan bir aşamada Tanrı kimliği (Allah-Errahman-Errahim) , (Zat-sıfat-Ef'al) , (Vücud-Hüsün-Cemâl) kısaca Allah-Muhammed-Ali'dir. Daha genişletilirse görünen ve görünmeyen evreleri kapsamına alır. Muhammed, Ali'nin hakikatı Tanrı ile var olduğundan, Vücud-i sırf denilen ehadiyet-i ayn'da yalnız Tanrı vardır. Ene: ben, ente: sen, hü: o,, hüve: onlar bu aşamaları anlatan Tanrının Hicab-ı izzeti, kutsal perdeleridir. Onurlu sözü bu gerçeğin bir tanımı, bir göstergesidir. Alevi-Bektaşiler şeriatın sert kabuğunu kırarak öze varınca, Tanrı niteliklerini gizleyen bir öze, bal peteğine düştüler. Endülüs'lü düşünür İbn Seb'en (ölüm 1270) Hz. Muhammed'i nurdan ibaret sayan görüşü ile birleşmiyorlar

mı? Hz. İsa'yı ölümsüz ilan ederken İbn Seb dinlere evrensel açıdan bakarak insanları özde birleşmeye çağırmıyor mu?

TANRI VE DOĞA YASALARI

Matematiksel determinizm ile fizik, kimya, biyoloji v.s. yasalarını da **"birer Tanrı buyruğu"** olarak görmezseniz; bu yasalara karşı çıkmakla uğranılan cezaları **"taktir-i ilahi"** diye kabullenmek neyi gösterir. Evrenin biçimlenmesindeki doğa yasalarını,-yani başka bir anlatımla **"Tanrı buyruklarını"** hiç mi hiç anlamamışlar değil mi? Müslüman oldukları halde İslamı tam anlayamamış olanlar, tüm evreni ve arzı yöneten optik yasalar gibi, yerçekimi yasası gibi, hareket halindeki bir cisme ait yasalar gibi vs. **Tanrı** buyruklarını çiğnerler. Doğayı Tanrı'sız düşünmek yanlıştır, günah sayılır. Dilinle istediğin kadar kelime-i tevhidi zikret, gönlünden söylemiyorsan, inanmıyorsan, içten müslüman değilsen söylediğin sözlerin, vırdlerin, zikirlerin, namazların ne değeri var? Hepsi boş.

İşte bu Tanrı sevgisi, ancak O'nun habibinin ve Habibinin Ehl-i Beyti ile birlikte olursa Tanrı katında kutsanır, yücelir, İnsanı da yüceltir. Eğer bu sevgi Ehl-i Beyt sevgisinden yoksun olursa, mecaza dönüşür, insanı bayağılaştırır, rezil eder, boş çuvala çevirir, yıkar, bitirir. Bakınız İkbal'e ne diyor "Benim bedenimi kendi aynası olarak yarattı; benim sabahım onun görüşündeki güneştendir **(Cavidname, 538),** derken Hz. Muhammed'den aldığı ruh ve esin ile ışığı anlatır.

Salt varlık bilim aşamaları yoluyla inerek, ateşte; sıcaklık, suda; ıslaklık, Havada; soğukluk, toprakta; kuruluk olarak nitelenmiştir. Toprak-su-yel-ateşe (Dört ana) öğe denirki bu Efsel-i safilin aşamasıdır. Salt varlık bilimin gereği toprak, su, yel, ateş birleşerek (üç çocuk) denilen; kayaçlar, bitkiler ve canlıları oluşturur. Bu gereklilik giderek, kayaçlarda baygın, bitkilerde uyku, canlılarda düş, insanda bilinç-us olmuştur. Böylece alai illeyn'e kavuşur. Kendisine ve Tanrısına arif olunca Yetkin insan olur. Kutsal Kuran'ın Bakara suresinde bildirdiği Tanrı Halifesi olan Adem, buğdaycı Adem değil, manadaki Ademdir. İşte İkbal'ın geldiği nokta budur. Yunus'un, Hallac-ı Mansur'un ve daha bir çok insan-ı kamilin eriştiği doruğu gösteren simge bu sözcükle verilmektedir. Buna İnsan-ı Kâmil denir. Tanrısal tasarruf onun elindedir. O, o aşamada Hak ile halkın kavşak çizgisidir. Evrenin odak noktasıdır. Diğer bir deyişle, Kabe Kavseyndir. Açık olarak Hz. Muhammedin, sırren Hz. Ali'nin makamıdır. Her insan-ı Kâmil Muhammed-Ali'nin bir görüntüsünden, onlardan başka bir şey değildir. O diridir, haydır, yaratıkların koruyucusudur, kayyumdur. Evvel, ahır, batın ve zahir, ülvi ve süfli alemleri oluşturur. Bu nedenle Siyah nur dedikleri Sevda-ı Azam odur. Hiç bir şey ona gizli olamaz. Salt bilgi sahibidir. Diğer bir tanımla buna Kutbiyet denir. O herşeyin odağıdır, eksenidir. Tanrı'ya en yakın durandır. İslam İmparatorluğu ile İslam felsefesi de doğmuştu. Yanan bu ateşi söndürmeye çalışanların karanlık oyunlarının tarihi başlıyordu artık bu imparatorlukta. Oysa gizemcilik felsefesini daha deinleştirerek, nesnel varlıkları inceleyerek evrende dünyayı, insani, toplumları tanıyarak, her türlü üretimi destekleyerek, inananı-inanmayanı bir görerek, her şeye her yönden bakarak nerelere nerelerde varılmazdı değilmi? Ama nerde, nerede?

KELÂM İLMİ VE TASAVVUF

Kelam ilmi islam düşüncesinde felsefenin aldığı şekildir. Gerçekten bu ilim dalı Kuran'da yazılı bulunan İslami kuralların felsefe ve mantık yoluyla kanıtlanması temeline dayanır. Allah'ın özünün ve niteliklerinin saptanması sorunu da aynı disiplin çerçevesinde ve aynı yöntemlerle ele alınır. Greko-Romen kültürü islam kültürüne girmiş, ekilen tohum tutmuştur artık. Ama nakilcilikte, tekrarda kalmak bununla yetinmek ilerilere uzanmamak, Akdenizden öteye gitmemek bu felsefeye önemli kazanımlar sağlıyamadı.

Osmanlı kültüründe egemen düşünce tarzı akılcılık değildir. Modern düşüncenin tersine, Osmanlı düşüncesinin temelinde kuşku değil, inanç yatmaktadır. Bu inanç kutsaldır ve kuşku insanları küçülten, toplumdan uzaklaştıran ve cezalandıran bir duygusaldır. Osmanlı toplumunda XIX. yüzyıl sonlarına kadar süren bu düşünce biçimi, aslında Batı geleneğindeki skolastik düşünceye verilen addır. Batı, kendi tarihinde skolastik düşünceden kopuşunu Rönesansda, daha da belirgin bir şekilde XVII. yüzyılın bilimsel devrimleri yardımıyla sağladığı kanısındadır. Tarihsel gerçek de bunu doğrular. Osmanlı 17 yüzyılın batışının farkında bile değil, kendi iş telaşıyla uğraşmakta, Batıyı hala küfür saymaktadır.

İslamiyett.. Kuran'ın "Allah'ın Kelâmı" olarak tuttuğu yer düşünülürse, İslam düşüncesinin, başlangıcından itibaren Kuran üzerinde düşünce olarak belirdiği söylenebilir. Kelam ilminin bağımsız bir ilim olarak ne zaman ortaya çıktığı ise bilinmiyor. Dikenli tellerle yasaklarla çevrili, kuşku ve eleştiriyi kapısından içeri sokmayan bir bilim "Nasıl bilimse?"

İslam düşünce tarihinde birbirinden ayrı iki dönem vardır. Bunlardan birincisi Mutezile ekolünde ifadesini bulan ve IX. yüzyılın başlarından XII. yüzyıla değin süren dönemdir. Bu dönemde insan usuna büyük bir güven beslenmekte ve düşüncenin oldukça özgür olduğuna inanılmaktadır. Bu çağa damgasını vuran Farabi ve İbn Sina hiç kuşkusuz inançlı birer Müslümandı. Ancak bağımsız akıl-dini kurallar ilişkisinde önce akıldan başlayarak dini dogmaları kanıtlanmaya çalışılmaktadır. Bu filozoflara göre "Kuran" da felsefe ve gerçektir. Ama gerçek ancak bir tanedir. Bu yüzden dinle felsefe uzlaşmalıdır. Bunların inandıkları felsefe Mısır ve Suriye yoluyla eski Yunanlılardan gelir. Bu felsefeyi çelişkili bir düşünce kitlesi olarak değil, bir gerçek biçimi olarak kabul eder. Oysa felsefe kuşku, soru, eleştiri üzerine kurar binasını, bunları bir kenara bırakırsanız ortada amacı olmayan sözcük yığınları kaldığını görürsünüz. Disiplini temel alan düşünce kuramıdır felsefe. Her düşünce felsefi niteleme taşımayabilir. Eleştiri, soru, amaç, sistem, kurgu gerektirir usa dayananır. Farabi ve İbni Sina'nın yaptıkları doyurucu sayılmadı. Ne var ki, felsefeye ağırlık veren bu uzlaşma bir çok Müslümanı tatmin etmedi ve — Abbasi Halifesi Mütevekkil Mutezile'yi red edip ezdi. Böylece bir inanç bütünlüğü gereksinimi kendini duyurmaya başladı. Bu yönde bir İslami (Sünni) ortodoksinin ilk temsilcilerinden olan Al-Aşari bu düşünceye karşı çıktı. Al-Aşari eski bir mutezile mensubu idi. Bağdat hilafetinin kalıntısına sığınan koca Osmanlı imparatorluğu açık görüşü savunan ezik ve yenik Şii düşüncesinden korkuyordu. Al-Aşarı'nın ve ardıllarının peşine düştü. Onlara sığındı. Özgür düşünceye felsefeye karşı çıktı. Medresinin, uterdanın kalesi oldu, yenildi.

Geleneğin aktardığına göre Al-Aşari Mutezile yolağında iken bir Ramazan ayında düşüne giren Peygamberin çağrısı sonucu bu yoldan vazgeçer. Başlangıçta, Hanbeli'ler gibi dini yorumlarında ussal kanıtları ve Kelamı tamamen reddetti. Ancak, daha sonra gördüğü bir düş sonunda İslami kurallarla Kelamı bağdaştırma eğilimine girdi. Böylece İslamda yeni bir dönem başladı. Bu dönemin en önemli temsilcisi İmam Gazali'dir. Gizemsel düşünceleriyle aklın insanı yanıltacağını, gerçeğe ancak inançla varılabileceğini duyular ile uzun incanca gerçek bilgiyi veremiyeceğini, gerçeğin, ancak gönül gözüyle öğretileceğini anlaşılabileceğini dahası gerçek bilginin "Vah'ıy" ve "İlham"la kazanılacağını, imanla akıl arasındaki çelişkilerin ancak tasavvuf aracılığı ile çözümlenmesinin olanaklı bulunduğunu savunan İmam Gazaliyi incelemek gerekir.

GAZALİ KRİZİ

Gazali islam tarihinin en güçlü düşünürlerinden biridir. İbn Haldun'un Mukaddimesinde belirtildiği gibi, İslam düşüncesinde yeni bir çağa damgasını vurmuştur. İslam dogmalarını Kelam ilmiyle Aşari'nin sentezinden çok daha temelli ve etkili bir şekilde uzlaştırdığı bu dönem aynı zamanda felsefe alanında da içtihat kapısının kapandığı bir dönem olmuştur. Horasanlı olan İmam Gazali gençliğinde Nizam-ül Mülk'ün korumasını kazanmış ve bu güçlü vezirin Bağdat'ta açtığı medreseye hoca olarak gönderilmişti. Bu sıralarda derin bir bunalım içine düşmüş, o ana değin hukuki yönleriyle incelediği islami inançlardan, kuşku duymaya başlamıştır. Gazali islamı şeriata teslim edenlerdendir. Düşünce kapısını kapayandır. Aklı kördüğüm etmek için uğraşmıştır. Ama usun ışığını söndürmek mümkün mü?

Gazali krizini ölümünden kısa bir süre önce yazdığı otobiyografik nitelikteki kitabında anlatır. Bu yapıtta filozofların hatalarını uzun uzun açıklar. Gerek Eflatun ve Aristo'yu, gerekse onlardan esinlenen Farabi ve İbn Sina'yı inançsızlıkla suçlar. Gazali bu bunalımdan ancak gerçekle "vecd" içinde tanrıyla buluşarak, yani tasavvuf yoluyla çıkılacağını savunur. Ancak İslam felsefesini çok iyi bilen Gazali sufiliği benimser. Ama Kelam ilmini de reddedemez. Bu ilmi, İslami inancı desteklediği ve güçlendirdiği ölçüde kabul eder. Şeriat onun desteği ile egemenlik bayrağını islamın yüreğine dikti ve İslami gerileterek tarih sahnesinde yenik düşürdü. Kitli kapılar ardında kalan akıl işlemlerini yerine getiremedi, tıkandı, paslandı.

İşte bu koşullar altında bunalımlı Gazali (1058-1111) ortaya çıkacak, felsefeye ve her türlü rasyonalizme karşı savaşın bayrağını açacak, Farabi ve İbni Sina gibi çağın büyük bilginlerini boy hedefi yapacak, onları imansızlıkla suçlayacaktır. Bağdat hilafeti, Gazali'nin kişiliğinde her türlü ussal bilimi, imana ters düşme düşüncesiyle dışlayan bir tutucu destek bulmuştur. Bundan böyle mantık, sadece vahye dayalı "bilimleri", "dinsizler" in saldırısından korumaya yarayacaktır. Bunalım döneminde gericilik, çıkmaza girmiş sistemin imdat simidi olmuştur. Abbasilerin karanlık zulme dayalı egemenliklerini sürdürme gerekçesi olmuş, aklı, bilimi, ışığı durdurmuş, Batı kültürüne, egemenliğine dolaylı yoldan yardımcı olmuştur.

Ülkemizin Gazali'si: Birgividir. "Gazali olayı"nın yankıları sürecekti. Fatih gibi çağın ilerisinde bir padişah bile ondan yana çıkacaktı. Neydi onu bu yola götüren "hikmet-i hükümet?" Mutlakiyet rejimleri karanlığı sever, düşünmeyi sevmez. Yenilgi istemez. Herkesi kendi düzenine düşman bilir. Bu rejimler Tanrı, din, kutsallık demez herşeyi kendilerine hizmet ettirmek isterler.

İşte, Şeyh Bedrettin olayının anısı tazeliğini koruyor, ekilmiş tohumlar her an yeşermeye hazır görünüyor. Öbür yandan Anadolu da kaygı veriyor. Gerçekten bu yarımada her zaman için çoğu "sapık" bütün düşünce akımlarına açık olmuştur (**Burhan Oğuz, Cumhuriyet Gazetesi 22.09.1987**). Ama despot, rejim ve ideolojisi Şeriat aydınlığı, özgür düşünceyi, eleştiriyi bir türlü sevemiyordu.

Gazali temel yapıtı İhya'ul Ulum id Din'i mistik krizinden sonra yazar. Bu dev yapıt, İslami kuralların ibadet şekillerini ve insanları cennete ya da cehenneme götürecek davranışları (muhlikat ve münciyat) açıklar. Bu yapıt için Katip Çelebi, Keşf'ül Fünun'da şu sözleri söyler: "Eğer bu eser hariç, tüm İslami eserler tahrip olsaydı, İslamiyet yine de bir şey kaybetmezdi" İslam artık düşünemez, duyamaz, göremez olmuştur.

Gazali'nin İslam tarihindeki büyük önemi ve yeri Kelamla (ve felsefeyle) İslami dogmaları ve bu dogmalarla tasavvufu bağdaştırmış olmasıdır. Gazali'de Kelam, özellikle Aristo mantığı İslami ilkelerin savunulması amacıyla kullanılır. Tasavvuf ise, neoplatonist yorumlara göre "Tek" ten "ruh" un ve "ruh" tan da "madde" nin tecelli ettiği (emanation) kozmogonik bir görüşe dayanır. Gazali Batı'da ençok "Kalb" e ve "aşk" a dayanan, mistik yönüyle sempati toplar, daha çok Hıristiyanlık etkisiyle yorumlanan bu mistisizm, iki dini yaklaştırıcı bir yön olarak görülür. Gazali'nin temel kavgası rasyonalizme karşıdır. Felsefeye ancak islami dogmaları savunmak için baş vurur. (**Günümüzde İmam Gazali'nin "İhya ul-Ulum id Din" i Bedir Yayınları, 1975, İstanbul**). Gazali bu yapıtında İslamiyeti, şeriatın ellerini ve kollarını bağladığı zincirli bir köle haline getirmiştir.

OSMANLI'DA DURUM

İmam Gazali, Osmanlı ulemasınında en çok incelediği ve tanıdığı bir İslam düşünürüdür. Ancak, Gazali Osmanlıları etkileyen tek düşünür değildir. Osmanlı düşüncesinde formel bir plüralizm yoluyla çeşitli İslam bilginleride incelenmiştir. Osmanlı kültür yaşamı, Gazali'yle başlayan Kelam'la tasavvuf'u uzlaştıran okulun mirasçısı olmuştur. Yine Osmanlılarda zaman zaman sünni katılığı savunan ulema ile, sufiler arasında tartışmalar, kavgalar çıkmıştır. Ancak, Osmanlı dünya görüşünde tasavvuf hiçbir zaman Şi'ilik, Rafizi'lik, Batıni'lik gibi reddedilen bir doktirin olmamıştır.

Ama bütün bunlara karşın düşünce akımları durmayacaktır, Kanuni'yi rahatsız edecek kadar (Molla Kâbız ve daha sonraki "Hubbumesihi-İsa'yı sevenler" olayları)... Gerçekten bu dönem, imparatorluk gücünün doruğa varmış olmasına karşın büyük çelişkilerin çok keskin şekilde ortaya çıktığı bir dönemdir: Doğu Akdeniz ticaretinin çöküşü, para değerinin büyük kargaşaya neden olacak şekilde düşmesi, Anadolu'nun isyanlarla yakılıp yıkıl-

ması, Batı askeri teknolojisi karşısında güncel bilime ayak uyduramamış Osmanlı ordusunun üstünlüğünü kaybetmesi, bürokrasinin kaynağı olan medresenin topluma tümden yabancılaşması medrese tipolojisi doğrultusunda şekillenmektedir (**B. Oğuz, aynı yazı**). Ancak yaşam durmuştu. Batı hırsla yeni şeyler peşinde koşmakta 1492 keşfinin sonucu zenginlikleri türlü yollardan ele geçirmeye çalışırken burnunun ucundaki kaba sömürgen düşman Osmanlı'yıda evinden çıkarmayı düşünmekte, bunun için neler yapabileceğini yavaştanda olsa planlamaktadır.

Kelam-Tasavvuf uzlaşması Osmanlı düşüncesini oluşturur. Osmanlı esprisi kritik akla değil nakilciliğe ve "kalb" e dayanır. (**Gazali'nin Descartes'inkine benzeyen mistik krizi ve "şüpheciliği" için bkz. İbrahim Agâh Çubukçu; Gazali ve Şüphecilik, Ankara, 1964, sh: 101-104**). Aslında İslamda felsefe geleneği, Gazali'den sonra hemen son bulmamıştır. İbn Rüşd'ün Gazali'ye karşı yazdığı "Reddiye" (Tahayut al-Tahayuf) İslam düşüncesinin klasikleri arasında sayılır. Fatih Sultan Mehmed zamanında bu tartışma yeniden canlanmış ve bizzat sultanın da arzusuyla, felsefe taraftarlarıyla karşıtları huzurda tartışmışlardır. XV. yüzyılın en güçlü alimlerinden Hocazade efendi, şiddetle felsefeye karşı tavır almış ve bir "Tahayyut" da (bu kez İbn Rüşd'e karşı) kendisi yazmıştır. Osmanlı düşüncesinde felsefe, ancak Fahreddin Razi ve Nasreddin Tursi gibi düşünürlerin naklettiği ölçüde yaşamıştır. Şeriat düşünmeye, eğlenmeye, sevmeye, güzelleşmeye engeller koymuş, baskısını artırarak toplumu kıskaca almıştır. Toplum rahatsızdır. Bunu çeşitli yollardan anlatmaya çalışır. Yöneticiler anlamak istemez. Baskıyı zulmü artırırlar.

Tasavvufun kazandığı güç, anlama ve ifade aracı olarak şiirin önemini çok artırmıştır. Şiir, Osmanlı kültüründe bugün ondan anladığımızdan çok farklı ve geniş bir yer işgal ediyordu. Osmanlı ulemasının hatta sultanlarının büyük bir kısmı şairdi. Şiirde tasavvuf egemenliği mutlaktı. Tasavvufa içten inanmayan yazar ve şairler bile şiirlerinde sufi aşkı dile getirdiler. Osmanlı tasavvufu, Tanrıyla insanın vecd içinde birleşmesine ontolojik değer veren "Vahdet-ül Vücud" felsefesini ve "Ene'l Hak" ilkesini kesinlikle reddetmiştir. Bu nedenledirki, Osmanlılar enelhak felsefesi yanlılarının yakınlarına bile dayanamamış, öyle düşünenleri yaktırmışlar, sürdürmüşlerdir. Onlarda, kendilerine yakın gördükleri Alevi-Bektaşi topluluklarına sığınmışlar, görüşlerini buralarda yaymışlardır.

A-YARATILIŞ KURAMI

Mistik şairlerin anlattıklarına göre, Tanrı yaradılış dolayısıyla kendini göstermeye karar verince önce ışığından "Nur-u Muhammed" aydınlandı. Sonra Tanrı Nur'a bakarak içinden fiziksel dünyayı çıkardı. Daha sonra ilk ruh ve giderek alçalan bir sıralama içinde çeşitli varlıkların ruhları yaratıldı. Tanrı en sonunda bir kürsü ve büyük bir kalem yarattı ve "Ey kalem yaz!" dedi. Kuran'ın ilk, Tanrısal şekli yazıldı. Bundan sonra da sekiz cennet yaratıldı. Tanrı daha sonra kökü " kürsü" nün altında, dalları sekiz cennete uzanan büyük bir Tûba ağacı yarattı. Sekiz cennetten sonra altı deniz, bundan sonra da yedi gök yaratıldı. Şeriat bütün bunlara karşı çıkacak, kitabın yorumlarını yasaklayacak, hayali bile öldürecekti. Görülen o ki, islam uleması "esatire dayalı yaratılıp söylencelerini açıklama ya çalışırken Batı" daha başka konu ve sorunlarla haşır-neşirdi.

Osmanlılarda yaygın " yaradılış" teorisinin şiirdeki ifadesi bu şekildedir. Bu teori " avam" arasında da yaygındı. Ulema ve mütekallim takımı ise, özünde pek farklı olmasa bile, daha nüanslı bir görüş getirmişlerdi. Osmanlılarda " Kelam" ve "Tefsir" ilimlerine ait binlerce yapıtta hep bu görüşler işlendi.Taşköprüzade Ahmed efendi Mevzuat-ül Ulum'da Kelam ilmini şöyle tanımlıyor. "Bu bir ilimdir ki anınla iktidar olunur akaid-i diniye isbatına:.. Bunun mevzuu Hakk-ı Teali'nin zat ve sıfatıdır. **(Ahmed Taşköprüzade, Mevzuat ul-Ulum; İstanbul, 1895 (1303), sh: 594).** Osmanlı alimi Kelam'ın kuşkuyu ortadan kaldırmak amacına yöneldiğine dikkat çeker ve sonra filozoflara çatar, ancak inançları sağlam ve türlü şeri ilmi özümsemiş kimselerin felsefe ile uğraşabileceklerini söyler. Katip Çelebi'de Keşf-ül Fünun'da Kelamcıların tam listesini verir ve Mizan-al Hak'da da en önemlilerini sayar. İlmin her dalına egemen olan bu büyük bilginler İmam Gazali, Fahreddin Razi, Kadı Baydavi, Adud al-Din İci, Saadeddin Taftazani, Seyid ve Şerif Cürcani ve Celaleddin Davvani gibi kişilerdir. Bu alimler XI. yüzyılla XV. yüzyıl arasında yaşadılar. Daha çok birbirlerini yorumlayan İslam dünya görüşünü özetleyen temel eserler verdiler. XV. yüzyıldan sonra bayrağı Osmanlı alimleri aldı ve XVII. yüzyılda Katip Çelebi'nin Keşf-ül Fünun'da belirttiği gibi büyük bir bilgi birikimi sağlandı. Osmanlı düşüncesinin temel skolastik niteliği bu bilgi birikimi içinde oluştu, gelişti. Ancak herkes sırtını, "kuşkuya dönmüştü. Batı ise temelini kuşku üzerine oturtmaya çalışıyordu. Osmanlılar bunu bile görüp anlamış değillerdi. Modernitenin ekilen tohumları yeşermişti.

B-KELAM VE YORUM

Biri XII. diğeri XV. yüzyılda yaşamış olan Necmettin Nefesi ve Saadeddin Taftazani, Kelam ve Tefsir ilimlerinin en güçlü temsilcileridir. Her ikisi de Osmanlı olmamakla birlikte, Osmanlı uleması arasında çok tanınır. Tüm kitapları Osmanlı medreselerinde okutulurdu. Saadeddin Taftazani "varlık nedir ?" , "bilgi nedir ?" , " nasıl bilebiliriz ?" gibi metafizik sorulara her türlü kuşku ve tartışmanın dışında, dini dogmalarla yanıt verir. Bu gibi sorunların insanı ister istemez düşünceye doğru zorlayacağı ve bizzat dogmaların da tartışma konusu yapılabileceği akla gelebilir. Gerçekten böyle bir eğilim, Taftazani'nin yapıtında vardır. Bu eğilim onu sürekli Mutezile ekolüyle tartışmaya götürür. Taftazani'nin, yapıtında kendisinden beşyüz yıl önce yaşamış bir doktirinle sürekli savaşması yadırganabilir. Ama bu savaş Taftazani'den beşyüz yıl sonra da sürecektir. Çünkü felsefi sorulara verilen yanıtları birer dini kural durumuna getirmek için, önce Kuran'ın "yaratılmış" ve aklın özgür olduğunu savunanları çürütmek gerekir. Bunu savunmak ise, zaman-uzam tanımayı gerektirmez.

Taftazani, girişde, Kelam ilmini "Tanrının birliğinin ve niteliğinin (sıfatının) ilmi" olarak tanımlar ve bu ilmin "kuşkunun ve evhamın karanlıklarından uzak" olduğunu belirtir. Bu yapıtta " İslamiyetin standart ilkeleri olan en carpıcı ve en değerli inciler ve cevherler" N. Nesefi'nin Akaid'inde yer almıştır. Kelam asli bir ilimdir. Şeriattan kurtuluş yoktu. Osmanlı uleması hiçbir zaman şeriat sınırını aşamamıştır. Herşeye onun gözüyle, gözlüğüyle bakmıştır.

Hz. Muhammed'i ilk tanıyanlar (al-sahaba), onların izleyicileri (al-tabi'in) peygamber dönemine çok yakın oldukları bu yüzden otoriteye dayanma olanağına sahip bulundukları için şeri ilimleri yazılı olarak saptamaya ve sınıflandırmaya gerek duymadılar.Bu durum dini liderler arasında görüş ayrılıkları, yenilik eğilimleri (al-bida) ve kişisel hevesler (al-ahva) çıkana değin sürdü. Görüş ayrılıkları, ulemanın her durumu ayrı ayrı incelemesine ve önemli konularda örnek olabilecek kazai hükümler (al-fatavi) vermesine yol açtı. Böylece ulema arasında bir yandan doğru hükümlere varmak için temel metinleri incelemе; öte yandan da bu amaçla ilkeler ve yöntemler geliştirme çabası başladı. Sonunda biriken malzemenin de sınıflanması çabasına girişildi. Gerçeğe ulaşmada kullanılan belge ve bilgiler aracılığıyla varılan hükümler **Fıkıh ilmini**; kullanılan yöntemler ise, **Fıkıh usulünü** ve bütün bunlardan çıkan temel gerçekler (akideler) de **Kelam ilmini** oluşturdu. Taftazani bu açıklamadan sonra Kelam ilmini temel ilim yapan nedenleri sayar. Bu gelişimde Mutezile ekolünün yerini belirtir ve özellikle de filozoflarla tartışır. Şeriat herşeyde şampiyondur, artık ölüm meleği kesilmiştir, onu kimse engelleyemez, durduramazdı. Öyle de oldu. Bu islam aleminde herşeyin sonu idi. Ama bu gerçeği gören kimse yoktu.

Ona göre, felsefi eserler Arapçaya çevrildikten sonra Mutezile mensupları onun etkisiyle Kelam ilmine metafizik, fizik, matematik gibi bilimleri de kattılar. Sonunda onu felsefeden ayırdedilmez hale getirdiler. Bu anlayış Müslümanlar arasında büyük tepki doğurdu. Kelam'a hücumlar başladı. Gerçekte bu hücumlar Kelam'ın kendisine değil, " İslami akideleri tahrip etmek isteyenlere ve filozof olma iddiasındakilerin çaresiz şekilde karanlığa sürüklediği kimselere karşı" idi. Oysa İslami ilimler içinde "en asil ilim" olan Kelam, dini ilkelerin bilinmesi ve benimsenmesi için kaçınılmaz bir araçtı. Bu bilimin doğa-fizik bilimleri ve teknikle uzak yakın bir ilgisi düşünülemedi.

Ancak buna karşın. Saadeddin Taftazani yapıtında varlık ve birlik kuramlarının açıklamasınada girer. Bu konudaki düşüncelerini sofist (sufasta) olarak nitelediği düşünce şekilleriyle polemik yaparak ortaya koyar. Ona göre üç türlü sofist kuram (veya safsata) vardır. Bunlardan birincisi "inatçılar" (Al-inadiya) lardır. Bunlar eşyanın gerçeğini " evham" ve "hayalet" olarak redderler. Burada felsefi bir yaklaşım olarak " şüpheciler" in kasdedildiği açıktır. İkinci tip sofistler ise rölativistler (al-indiya) lardır. Bunlar gerçeğin insanların düşüncelerine ve inançlarına göre değişebileceğini savunurlar. Bunlar herkes için aynı, nesnel bir gerçek olmadığını; gerçeğin öznel olduğunu ileri sürerler. Üçüncü sofizm şeklinde ise, gerçeğin bilinemeyeceğini iddia eden agnosisler (al-la'adriya) lar mevcuttur. Taftazani bu üç görüşü de şiddetle redderek İslami ortodoksinin temel ilkesini anımsatır. Bu eşyanın özü gerçekten de vardır ve buna ait bilginin doğruluğu saptanabilir.

I. Sultan Ahmet (1590-1617) Şeyhülislam Mehmet bin Sadettin'e devlete ve millete bulaşan bozukluğun nedenini sorar, Şeyhülislam da "Bundan bana ne?" yanıtını verir. Bir sistem "absurd" a (saçmaya) girmiştir. Çıkmak istese de bu zihniyetin yapacağı hiç bir şey yoktur. Kendi dışına çıkmasını bilmeyen bir sistemdir bu.

İşte bu dönemde, Gazali'nin paralelinde olan Birgivi Mehmet Efendi, ünlü Şeyhülislam Ebussuud Efendi'yi medresedeki zındıklık öğretisine göz yummakla suçlaya-

caktır! Aynı doğrultuda arkasından gelen Kadızadeliler hareketi de medreselerde okutulan matematiğe bile karşı çıkacaktır. Belli ki sistem bir çıkmazdadır ve ayakta kalabilmesini gerici hareketlere bağlamıştır. Yanlışa saplanıp kalmıştır.

C-İSLAMDA GERÇEK KAVRAMI

Osmanlılar döneminde, ünlü bilgin Taftazani, yapıtlarında, İslam düşünce tarihinde ele alınan gerçek kavramlarının anlamı, içeriği, durumları ve nitelikleri hakkında öne sürülen görüşleri ana çizgileriyle belirtir. "Herşey" sözcüğünün kapsamı içinde kalan gerçekler ele alınıp dini kural ışığında incelenir ve tartışılır. Sonuçta hep dinsel dogmalar doğru bulunur. Dogmaların doğruluğu konusunda inandırıcı gerekçeler yaratılır. Bu durum toplumu rahatsız etmez. Uykularına dokunmaz.

Taftazani'ye göre her "şey" in bir gerçek özü (al-hakika) ve bir de gerçek niteliği (al-mahiya) vardır. " Şey" ancak bunlar yardımıyla anlaşılır, özel bir şey (al-hüviya) durumuna gelebilir. Örneğin insanı " akıllı hayvan" "gülen hayvan" veya "yazı yazan hayvan" gibi çeşitli şekillerde anlatmak mümkündür. Ancak bu niteliklerden yalnız bir tanesi (akıllı olmak) hayvanı insan yapan " gerçek öz" dür. Bu "gerçek öz" nasıl bilinebilir? Bu konuda kimi bir şeyi iki taneymiş gibi görmek olasıdır. Bu konuda duyular insanı yanıltamazlar mı? İnsan çok açık (al-badihiyat) görünen bazı şeyleri başkalarından daha farklı bir şekilde kavrayamaz mı? Kuramsal olarak ulaşılan gerçekler de (el-nazariyat) çoğu kez hareket noktasını oluşturan önerilerin sağlıksızlığı yüzünden, yanlış sayılmaz mı? Taftazani "safsata" saydığı bütün bu görüşleri üç ayrı başlık altında şöyle yanıtlar:

a) Duyularımız bizi bazen yanılgıya sevk ediyorlarsa bunun özel nedenleri vardır. Bu özel nedenlerin olmadığı normal durumlarda gerçek kavranabilir.

b) Gerçekle ilgili düşünce ve görüş ayrılıkları da, kimilerinin bilgi, deneyim eksikliği veya incelenen konu hakkında açık bir görüş sahibi olmadan karşılaştığı güçlüklerle ilgilidir. Bu da özel bir durumdur.

c) Kuramsal muhakeme yoluyla varıldığı sanılan gerçekler, eğer yanlış önerilerden hareket edildiği için " gerçek" değillerse; bunu da düzeltmenin yolu gerçek önerileri bulmak ve gerçeği ona dayandırmak olur. Aslında şeriatta kendi dışında gerçek yoktur. Her şeyi o bilir, o yorumlar, başkası asla bilemez ve yorumlayamazdı. Arişto mantığı böyle şeylerde kullanılırken Batı başka yollarda ve yönlerde onu kullanmaya çalışıyor.

Taftazani "bilgi teorisi" nin polemik kısmını böylece tamamlar. Daha sonra, doğru bilgilerin nasıl sağlandığını araştırır. Bunun da üç yolu olduğunu ileri sürer. Bunlardan ilki sağlıklı duyu organları (al-havas al-salima); ikincisi doğru veriler (al-habar al-sadık) tır. Üçüncüsü ise akıldır. Doğru verilerde iki şekilde elde edilirler. Bunlardan birincisi eski zamandan beri nakledilegelmiş (mütevatir) haberlerdir. Bunca insanın bu kadar uzun zaman yanılmış olabilmesi zor olacağına göre, bu gibi bilgileri doğru kabul etmek gerekir. Bu bilgiler geçmiş zamanlar, uzak ülkeler ve kırallıklar hakkında bizi aydınlatırlar. Ona

göre ikinci tip doğru haberleri, Allah'ın sözcülerinin (al-rasil) bazı mucizelerle kanıtladıkları haberler oluşturur. İnsanlar akıl yoluyla elde edilen bilgileri ise ya (örneğin 'bütün parçalardan büyüktür gibi) bir " bedahat" halinde; ya "delil" ler yoluyla nedenden sonuca giderek [al-istidal); ya da düşünce ve muhakeme yoluyla kazanarak (iktisabi) elde edilir. Osmanlı bunların dışında gerçeği bulma, görme yol ve yöntemleri araştıracak durum ve koşullara sahip değildi.

D-İSLAMDA EVREN KAVRAMI

Taftazani'ye göre evren, Allah'ın dışında var olan herşeyden (al-mavcudat) oluşur. O zaman içinde "ihdas" edilmiştir. Evren özle ilgili (ayan) ve ikincil (araz) olmak üzere iki tip öğeden oluşur. Özle ilgili öğe, kendi kendine yeten bir öğedir. (kaim-i bizatihi) dir. Bunun dışındaki herşey "araz" dır. Öz'ü oluşturan öğeler karmaşık, yani birkaç maddeden meydana gelmiş olabilecekleri gibi basit ve bölünmez (al-cavhar) da olabilirler. Taftazani burada çağdaş atom düşüncesine benzeyen "al-cavhar" kavramını, çıkaracağı kuramsal zorluklar nedeniyle iyice yumuşatır ve "cevher gibi" ifadesini kullanır. Çünkü karmaşık olmayan öğeler arasında hammadde [hayuli), biçim (al-sura) vb. gibi öğeler de mevcuttur. Filozoflar bölünemez "al-cavhar" kavramını reddederek her cismin hammadde (hayuli) ve biçimden (al-sura) oluştuğunu ileri sürer. Şeriat dışında yeni evrenler araştırmak, onun boş ve donmuş kalıplarından çıkarak gökte araştırma ve inceleme yapmak zinhar yasaktı. Yasak olmasa bile ulemanın kafa yapısı buna uygun değildi.

Evrenin "arizi" öğeleri kendi kendilerine yeten öğeler değildir. Bunlar renk, tad, koku ve varoluş biçimleri (akvan) halinde, cisim ve cevherlerde "hüdus" ederler.

E-İSLAMDA ALLAH KAVRAMI

Ünlü yapıtında Taftazani, sözü "alem" in yaratıcısı (muhdis'i) Allah'a getirir ve Allah'ın "sıfat" larını inceler. Onun naklettiği temel islami akideye göre Tanrı'da öz ile varlık birleşmişlerdir. Tanrı tektir ve ebedidir (al-kadim). Tanrı'nın özünde mevcut ve "ne kendinden olan ne de kendinden başka bir şey olan" çeşitli "sıfat" ları (al-ilm, al-kudra, al-hayat, al-sam, al-basar, al-irada, al-fiil, al-tahlik, al-tarzig) vardır. Tanrı'nın sözü (Kelam) da onun "sıfat" larından biridir. Bu seslerden ve sözcüklerden oluşmaz. Çünkü sesler ve sözcükler "yaradılmış" (halkedilmiş) dir. Oysa Kuran Allah'ın yaratılmamış sözüdür. Kalbimizde mevcut, kitap halinde yazılmış olan, dilin söylediği ve kulağın işittiği; insana emirler veren, yasaklar koyan ve bilgiler nakleden "Söz", Allah'ın "Sözü" nün bizzat kendisi değildir. Şeriat Allah'ın araştırılmasına da karşıdır, ruhu araştırmak külli günahtır. Şeriat kuralları dışına çıkılması büyük suçtur.

Taftazani'ye göre, Tanrı ile yarattıkları, özellikle insanlar arasındaki ilişkiler islam siyasal felsefesinin ve yönetim anlayışının temelini oluşturur. Bu ilkeleri formüle eder. Bu ilkelere göre Allah, Müslüman olsun olmasın, herkesin her türlü davranışlarının yaratıcısıdır. Mutezile ekolüne mensup olanlar bu kanıda değillerdir. Onlara göre yaratılanlar, kendi eylemlerinin yaratıcılarıdır. Bu yüzden onlar "yaratıcı" (al-halik) sözcüğünden daha

çok "mucid" sözcüğünü kullanırlar. Taftazani bu görüşün yanlışlığını Kuran ayetlerine ve ilk Kelam'cılara (al-avvalun) dayanarak uzun uzun anlatır. Sonra, insanların her türlü eyleminin Allah'ın arzu ve iradesine (al-maşi'a v'al irada) hükmüne (al-hükm) kararına (al-kaza) ve değerlendirmesine (al-takdir) bağlı olduğunu — yine Mutezile mensuplarıyla polemik yaparak — anlatır. Böyle bir görüş kişiyi koyu bir determinizme ve kaderciliğe götürmez mi? Elbette götürür. İnsanların bir çok kötü davranışları olduğuna göre, bunları da Tanrı'nın iradesine bağlamak yanlış olmaz mı? Tam bir mükemmellik demek olan Tanrı kötü bir şey isteyebilir mi? Taftazani, Nesefi'nin izinde, bu kısır döngüden insanların "seçim yeteneği" nden (al-ihtiyar) söz ederek çıkar. İnsanların Tanrı'nın iradesine itaat eden (al-taa) eylemleri olduğu gibi, karşı çıkan (al-isyan) eylemleri de vardır. Bunlardan birinci tip davranışlar ödüllendirilirken, ikinci tip davranışlar cezalandırılır. Bu düşünce insanın kendi davranışlarından ne ölçüde ve hangi durumlarda sorumlu olacağı sorunu ortaya çıkar. Taftazani'nin aktardığına göre, insanların sorumlulukları (al-taklif) ancak eylemlerine ve yetenekleri (al-istita'a) olduğu durumlarda vardır. Böyle bir yeteneğin bulunmadığı hallerde (al-acz), insanların yaptıklarından sorumlu olmamaları kuraldır. Elbette ki bu yetenek de Allah'ın eseridir. Ayrıca insanların sorumlu oldukları eylemlerin başkalarında yarattığı sonuçlar da Allah'ın eseridir. Örneğin bir insan kendi iradesi ve sorumluluğu ile bir başkasını dövebilir. Fakat dövülenin duyduğu acı Allah'ın eseridir. Aynı şekilde ölüm de Allah'ın eseridir ve bir insan başka biri tarafından öldürülse bile yine Allah'ın iradesi ile ve Allah'ın tayin ettiği anda (acal) ölmüş olacaktır. Bundan sonra Taftazani, sözü insanları öbür dünyada bekleyen sonuca getirir, eskatoloji ilkelerini, yani kişileri cennete ya da cehenneme götürecek günah ve sevapları anlatır. Taftazani'nin Tanrı anlayışı resmi ideolojinin Tanrı yorumuna ve tanımlamasına tıpatıp uyar. Alevi-Bektaşilerin Tanrı anlayışıyla kıyaslaması yapıldığında bazı nitelendirmelerde yorum farkı bulunduğu, insan iradesinin kapsam ve sınırlarının Alevi-Bektaşilerde daha geniş tutulmuş olduğu görülür.

F-İSLAMDA HİLAFET VE İMAMLIK

Taftazani'ye göre gerçek Hilafet yalnız ilk dört halifenin (al Hülafa ul-Raşidun) zamanında yaşamıştır. Otuz yıl süren bu dönemden sonra, islam toplumlarına saltanat (mülk) veya emirlik (imara) ilkeleri egemen olmuştur. Peygamber de bir Hadisinde "Benden sonra otuz yıl hilafet olacak ve ondan sonra bir zulüm yönetimi gelecektir" demişti.Dördüncü Halife Hz. Ali'nin, Peygamberin ölümünden otuz yıl sonra şehit edilmesi bu hadisi doğrulamıştır. Bu bakımdan Muaviye ile birlikte Hilafet çağı bitmiş, İmamlık çağı başlamıştır. Bu noktadan başlayarak Taftazani, İslam topluluklarında bir "imam" ın varlığının zorunlu olduğunu belirtir ve imamın niteliklerini saptar. İmam, islam topluluğunu kararlarıyla yöneten, sınırlarını koruyan, ordusunun bakımını sağlayan, zekâtı toplayan, asayişi sağlayan, bayram ve cuma günleri namaz kıldıran, meşru hakları koruyan ve ganimeti paylaştıran kimsedir. Şii'lerin iddiasının tersine, imam, gizli ve beklenen (muntazar) biri olamaz. Kendisi Kureyş soyundan olmalıdır; ama Hz. Ali'nin soyundan ya da Beni Haşim'den olması şart değildir. İmamın hata yapmayan, kendi halkının en mükemmel insanı olması da şart değildir. Ancak tam bir otoriteye sahip olması, adalet dağıt-

ması ve Dar'ül İslam'ın sınırlarını koruması gerekir. İmam kötülük, hatta zulüm (al-cavr) yapsa bile yerinden azledilmez. Bu düşünce Batılıların "Doğulu despotizm" dedikleri zulüm yönetimlerini de meşru kılmıyor mu? Taftazani, bunu Hilafet devrinden sonraki dönemlerde görülen kötü yönetimleri, halkın bunlara alışkın olduğunu ve isyan etmeyi düşünmediğini hatırlatarak meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Ayrıca onun imamlık kuramına göre, esas olan yönetimin adalete dayanmasıdır. Halkın isyanı çok kötüdür. İmam'ın zulmü halinde bile bu yola başvurmamak gerekir. Bu fikir Abu Hanife'den itibaren İslam düşüncesine egemen olmuş ve sadece Al-Şafi ve izleyicileri tarafından reddedilmiştir. Gerçekten Al-Şafi'ye göre, zulüm yaptıkları taktirde bizzat imam'lar da herhangi bir kadı veya kumandan gibi azledilebilmeliydiler. Bazı fanatik görüşlülerin diriltmeye, uygulamaya koymaya çalışmalarına karşın artık bu iki kavramda tarihin sayfaları arasında bulunmaktadır. Yani yaşam dışı edilmişlerdir. Ancak, 1300 yıl gibi uzun bir süre gündemin en önünde yer almış bu kavramları elbette göz ardı edemeyiz. Ama savaş ve kargaşa nedeni de yapılamaz diyemeyiz. Toplum olarak, ölüleri çok seven bir kişilik yapımız bulunduğunu niçin saklayalım. Kültüre damgasını vurmuş, iz bırakmış her değer az çok bizim konumuza girer. Kısa da olsa dokunmadan geçemeyiz. Bunlarda öyle...

Taftazani ünlü yapıtında anılan konularda Sünni mezheplerinin resmi görüşlerini yansıtan düşünceler sergilemektedir. Zaman içinde kavramların kapsam ve önemleri değişir. Şiilerin imamet anlayışı sünnilerin imam anlayışından çok farklıdır. Onlara göre, imamın Ali soyundan gelmesi zorunludur. İmam mazlum ve masumdur. Hiç bir eylemi suç sayılmaz. Herkesin imama uyması, onu dinlemesi gerekir. Her müslüman imama biat etmelidir. Hz. Muhammed'in soyu insanlığa emanet edilmiştir. Herkesin onlara saygı duyması dinin, Kuran'ın emridir. Hilafet hakkı Ali'nin iken diğerleri tarafından gasbedilmiştir. Alevi-Bektaşiler ile Şii'ler arasında derin görüş ve gelenek ayrılıkları olsa bile her iki yolda Muhammed-Ali-Ehlibeyt sevgisinde birleşir, imam Cafer her iki yolak tarafından mezhep kurucusu olarak kabul edilir.

Bütün bunlar, Osmanlı'nın Yıldırım Beyazıd dönemiyle geldiği oyuna yenildiğini, toplumu bölerek, taraf tutarak çürüyüp eridiğini ve yok olmaya doğru hızla kayıp gittiğini gösterir. Objektiviteyi yitiren yönetimler kendi mezarlarını kazmaya başlarlar. Uyarılara kulak asmazlar. Kendilerini ve yaptıklarını hep doğru bilirler. Öz eleştiri yapma yeteneğini yitirirler. Sağırlaşır ve körleşirler. Düştükçe kızarlar, saldırganlaşırlar. Hantallaşan yönetimleri de ölüm bekler. Çünkü onlar ıvır-zıvırın içinde yitip gitmişlerdir. Asıl ve temel olan teferruatın uşağı olmuştur. Kenara, köşeye itilmiştir. Çarkı çevirenler yüzeysel olanlardır. İleriyi göremeyenlerdir. Bütün bunları yenmenin yolu; saydam olmaktan, hak ve özgürlüklere saygı duymaktan, çifte standartlıktan uzak durmaktan, öz eleştiriye sarılmaktan, kuşkuya dayalı gerekçe aramasını sürdürmekten, yanlışlarda direnmemekten geçer.

Bu anlatılar değerli bilim adamı Taner Timur'un Osmanlı Kimliği adlı incelemesinden özetlenerek sunuldu. Amaç, resmi ideoloji dediğimiz görüşlerin "hal-i melalini" tarafsız bir gözün bakışından gündeme getirmekti. Katı, donmuş, bilimsel gerçeklerden uzak

bir görüşün yüzyıllar boyunca ülkedeki egemenliğin doğurduğu tehlikeli, bölücü sonuçlarını sizlerin değerlendirip nitelendirmenize bırakıyorum. Böyle çarpık, dogmatık ilkelerin oluşturduğu birikimin trajıkomik sonuçları devleti işlemez, işlerini yapamaz bir hantallığa götürerek bitirmiş, sömürgeleştirmiştir. Yine bu sistem, yurttaşları yönünden ülkeyi cehenneme çevirmiştir. Alevi-Bektaşi şiiri bu yangın yerinde yetişme yeteneği gösteren çiçekler olarak kabul görmelidir. Yoksa ateşin, zülmün, cahilliğin, örgütlenmemenin içinde gül değil, çakır dikeni bile zor biter. Ülkenin durumu ile şiirlerin durumunu birlikte sergilemeye çalışmanın daha doğru olacağına inandım ve öyle de yaptım.

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - **Paymançe:** (Pay-maçan): Mürşit karşısında yalvarma duruşudur. Ayaklar mühürlenmiş kollar göğüste çaraz, baş öne eğit duruş.

2 - **Pençe:** Çelebi geleneğinde, alibin sırtı görgü sırasında değnekle değil elle sıvazlanır. El, pençe anlamındadır. Bu yötemi uygulayanlara Pençeciler denilir.

3 - **Rıza Lokması:** Cem töreni sırasında pişirilen kurbandan yenen lokma. Kurban kesilmeyen cemlerde, evlerden getirilen ekmek ve çöreklerin doğranarak karıştırıldıktan sonra lokma edilmesiyle yenen lokma. Bu lokma kutsaldır. Alevilikte manevi birliği, toplumsal bir oluşu, dayanışmayı dile getirir.

4 - **Safa-nazar:** Uyarıcının yol evladını olgunlaştırıcı, onun gözünü açıcı bakışı, ilgisidir. Evladın da evrendeki her nesneye vahdet (birlik) gözü ile bakmasıdır.

5 - **Saki:** Cem töreninde şeker şerbeti dağıtana denir. Muhabbet sofrasında üçleme denilen üç yudumluk içkiyi dağıtmaya görevli olana da **saki** denir. Daima erkeklere verilen bir görevdir. Dergahın içme ve kullanma soyunu taşıyan dervişe de **Saka** denirdi.

XIX. YÜZYIL ŞİİRİ

ŞAH SULTAN (SULTAN HATIN)

Şah Sultan 19. yüzyılda yaşamış Alevi-Bektaşi kadın ozanlarımızdan biridir. Derviş Muhammed'in yetiştirdiği bir ozandır. Devrüş Mehemmed aslen Kerkük'lü olan Şeyh Hüseyin ile İsaköylü Fatıme'nin oğludur. İsaköyü'nde on iki imam yoluna yakışmayan rakı, şarap ve tütün gibi kötü miskiratları yasaklayınca köyün derebeyleri tarafından bu köyden uzaklaştırılmış, Divriğ'e bağlı şimdiki adı Kevendüzü-Eğrisu olan Anzahar köyüne yerleşmiş, aynı görüşlerini savunmuş ve yaymış, ara sıra da düşüncelerini paylaşan Arguvan'a bağlı Karahöyük köyüne gelip gitmiştir. Bu geliş gidişleri sırasında İsaköy'lü Aşıkı Ahmet ağa ile yine aynı köylü Şah Sultan'ı söz, saz ve tarikat yönlerinden eğitmiş, yetiştirmiştir.

Şah Sultan Malatya'nın Arguvan ilçesine bağlı İsaköy'lüdür. Babasının adı Babo Ahmet'tir. Yoksul bir çiftçi kızıdır. Şah Sultan'ın doğum tarihi belli değil. Asıl adı da bilinmiyor. Devriş Muhammed'in rakı, şarap, tütün gibi kötü içkilere savaş açması, yolsuzluklara, haksızlıklara karşı çıkması olgusuna Babo Ahmet'te Derviş Muhammed'in yanında yer almak suretiyle katılmıştır. Şah Sultan'da babasının etkisiyle genç yaşta Devrüş Muhammed'in yanında yer alır. Zamanla yolun inceliklerine ve güzelliklerine erişdikçe yüreğindeki oluşum ruhunu tanrısal bir aşka sürükler. Dünya meşgalesinin, zevkinin bir değeri olmadığını sezinleyen Şah Sultan kendisini Hak yoluna verir.

Baskılar sonucu, Devrüş Muhammed ile Aşıki Ahmet Ağa'yı köyden çıkaran beyler, ağalar bu kez de Şah Sultan evliyalık taslıyor diye ona zulme başlarlar. Zabıtaya ihbarlar yaparlar. Ona eza cefa ettirirler. Bütün baskılara karşın Şah Sultan'ın dayandığını görünce hırsızlara evini soydururlar. Türlü işkenceler sonucu onu köyden çıkarırlar. Şah Sultan Anzahar da bulunan üstadı Devrüş Muhammed'in yanına gider, daha sonra da onun iznini alarak Bozan köyündeki muhiblerinin yanına yerleşir, ömrünün sonuna değin orada kalmış, 1848 (H. 1264) de aynı yerde Hakk'a kavuşmuştur. Mezarı bu köydedir.

İçten, coşkulu, yanık sesiyle Tanrı sevgisiyle dop-dolu olan Şah Sultan akıcı, duru, öztürkçe bir dille şiirlerini söylemiştir. Çevrede keramet sahibi bir insan olarak da tanınan Şah Sultan'ın türbesi sevenlerince bu gün bile ziyaret edilmektedir.

Şah Sultan'ın şiirleri rahmetli Mustafa Bal (1329) tarafından toplanmıştır. Devrüş Muhammed ile Aşıki ve Şah Sultan'ın şiirlerini Mustafa Bal bir ömür boyu araştırıp toplayarak "Derviş Muhammed'im Nuru Vahit-Eseri Dillerde Şahit"(İstanbul 1989) adı altında kitaplaştırmış ve Merdivenköyü Şah Kulu Sultan Külliyesi'ni Koruma, Onarma ve Yaşatma Derneği tarafından yayınlanmıştır. Mustafa Bal bu şiirleri toplarken İsa köyünden Bekir Efendi'nin mecmuasından, Halpuz köyünden Ahmed Efendi'nin mecmuasından,

Kuşu köyünden Geldiğin mecmuasından, Divriği'nden Hasan Hüseyin Asil ile Yusuf Hoca mecmualarından ve çeşitli cönklerden yararlandığını kitabında belirtir. Kaynakların bilinmesi yönünden bunları belirtmek gereğini duyuyoruz.

Şah Sultan (Sultan Hatın)'ın Aşık Ahmedi ile manevi yönden gönül yakınlığı bulunduğu yadsınamaz bir gerçek. Her ikisi de pirleri Derviş Mehemmed gibi Bektaşi tarikatına mensuplardır. Aşık Ahmedi bir kaç kez Hacı Bektaş dergahına ziyarete gitmiş, hatta son ziyaretinden dönerken Kayseri'nin Felahiye ilçesine bağlı bir köyde Hakka yürümüştür. Arguvan ilçesi merkezi ve köylerinin birçoğu Türkmenlerden oluşur. Türkülerinde, özgilerinde Aşık Ahmedi ile Şah Sultan'ın etkileri hemen görülür. Yanık, çoşkulu, sevgi, ezlem dolu bir havanın hemen hemen hepsinde yer aldığı görülür. Şah Sultan hemen hemen her şiirinde derin bir sevgi ve saygıyla bağlı olduğu Derviş Mehemmed'in adını duyduğu saygı nedeniyle anar. Şah Sultan şiirlerini hece ölçüsüyle yazmıştır. Yerel sözcükleri, öztürkçe deyimleri şiirlerinde büyük bir ustalıkla kullanır. Ali, Ehlibeyt, Oniki İmam sevgisi bütün şiirlerinde dopdoludur. Coşkulu, şiirleri özlem ve sevgi duyguları taşır.

Derviş Muhammed'im pınarın özü
Seni bilmeyenin karadır yüzü
Yarın mahşer günü sen kurtar bizi
Dünya-ahret umudumsun efendim

Şah Sultan çoşkun ırmaklar gibi akıp gitmeyi sürdürürken döner çevresine sorar:

Gerçek nedir, arif nedir, kul nedir
Hakk'a doğru, doğru giden yol nedir
Bahçede açılan iki gül nedir
Derip goncasını haber vermeli

Şah Sultan'nın şiirlerinde doğa ile inancı iç içedir. İnancı ile doğa yüreğinde kaynaşır bir sevgi yumağına dönüşür:

Sefil turnam ben mahzunum gel gitme
Ali'yi seversen beni terketme
Şah Sultan yaralı göğsünden itme
Gel bizim elleri gez kerem eyle

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Metahımız kimse alıp satamaz
Yaman ucuz olduk halkın içinde
Yalvardım yakardım kimse tutmadı
Şimdi gider oldum Çine Maçine

Gönül ördek mevç vuruyu göllerde
Garip olan söyleniyi dillerde
Kervanı kesilmiş yüce bellerde
Karışamda gidem Hakk'ın göçüne

Terkleştik katere kalu beladan
Talip olan hiç döner mi pirinden
Yardım Muhammed'den imdat Ali'den
Umarım ki benim suçumdan geçe

Hatice Fatıma Şehriban ana
Yezidin elinden boyandı kana
Hasret gittiler gül yüzlü yara
Sorun görün ya onların suçu ne

Şah Hasan, Şah Hüseyn Kerbela'dır
Lanet ol Yezid'e hem Mervana'dır
İmam Zeynel aşkına pervanedir
Gülüzar eyledi zindan içinde

↓

Lâ mekân elinin padişahıdır
Yezid'in Mervan'ın Azrailidir
Cenneti alanın gülüzarıdır
İmam Bakır kaldı kazan içinde

İmam Cafer hatmeyledi ilmini
Sahibine bağlamıştır belini
İmam Ali Rıza gonca gülünü
Bağ bendi bağlandı gülzar içinde

Musayı Kâzım'ın destinde dolu
Hazreti şahtır kıbleni tanı
Taki'nin Naki'nin bağlandı kolu
Üryan büryan kaldı münkür içinde

Hasan Al'Askeri deryada oturur
Öküz balık şu cihanı götürür
İmam Mehdi münkürü deper götürür
Virdi çok idi diller içinde

Derviş Muhammed'im hatmi tamamı
Cihana zuhr etti ruh-u revanı
Şah Sultan kölendir ey canlar canı
Ayırma peşinden mahşer içinde

— 2 —

Çıkar çıkar Anzahar'da salınır
Yel estikçe zülüfleri bölünür
Burda muhiplerin bağrı delinir
Dünya-ahret umudumsun efendim

Vatan tutmuş Anzahar'ın dağını
Divriği'nin bahçesini bağını
Gelene gösterin yolun sağını
Dünya -ahret umudumsun efendim

↓

Bilmezlerde Hakk'a taşlar atarlar
Bilmezler ki ne sıfatta koparlar
Kafir gibi haça puta taparlar
Dünya-ahret umudumsun efendim

Gelir geçer bir incecik yolu var
Türlü haysiyetli böyle hali var
Tanırsanız arkasında şah var
Dünya-ahret umudumsun efendim

Horasan elinden garip gelmiştir
Onun için mahluk adam sanmıştır
Çoğu güman ile kafir olmuştur
Dünya-ahret umudumsun efendim

Kimin indirirsin kimin kaldırır
Kimin ağladırsın kimin güldürür
Vallah devrüş Ali siz baş indirin
Dünya-ahret umudumsun efendim

Derviş Muhammed'im pınarın özü
Seni bilmeyenin karadır yüzü
Yarın mahşer günü sen kurtar bizi
Dünya-ahret umudumsun efendim

— 3 —

Münkir münafığın taan sözünden
Sinem şarha şarha yaralanıptır
Haktan gayrı kimse bilmez halimi
Yaramın ilacn kendi biliptir

↓ Yolumuz Muhammed Ali yoludur
Asumana çıkan ahu zarımdır
Turabiye kast eyleyen zalimdir
Dünya zalimin ahretsiz ölüptür

Kureyşliler peygambere ne dedi
Yalanlar söyledi kastine geldi
Ahırında münkür imansız öldü
Herkesin cezasın ol Hak veriptir

Bizim fermanımız Hak'tan yazıldı
Etim sındı sümüklerim ezildi
Huma kuşu gibi arşa süzüldü
Hayali gönlüme mihman oluptur

Derviş Muhammed'im bu nasıl töre
Devi yarattın ki bizi mi yeye
Şah Sultan' ım der ki şekvamdır sana
Alemler elimden giriftar oluptur

— 4 —

Ey felek senin elinden
İçmişim ecel meyinden
Evvel ahırı sonundan
Ölmeyince çare yoktur

↓ Ondan iki melek geldi
Car dedim elimi aldı
Bana bir kılavuz verdi
Gitmeyince çare yoktur

Çare yoktur kaldım şunda
Dengisar olmuşum bunda
Bir emanetin var bende
Almayınca çare yoktur

Kılavuz aldı götürdü
Hak makamına yetirdi
Sahabım kaptı kaldırdı
Andan ayrı çare yoktur

Geldi namazıma durdu
Vardı kabrime soyundu
Benden türlü sual sordu
Vermeyince çare yoktur

Ver yare vermeye yare
Şükür bulduk derde çare
Cümleye şefaat kıla
Ondan ayrı çare yoktur

Vücuduma buldum şifa
Melekler durdu saf-safa
Şefaat kıldı Mustafa
Tahsin okur çare yoktur

Kılındı farzınan sünnet
Şükür yara geçti minnet
Şah Sultan Derviş Muhammed
Daha derde çare yoktur

— 5 —

Yalancının menzilinden usandım
İnanmayın şu çürüğün sözüne
Sofuyum der gelir ceme oturur
İrağbeti daim kendi özüne

↓ Nice yıllar ayıbını gizledim
İnşallah imana gelir gözledim
İzin sürdüm yatağında izledim
Tavşan gibi ferleri var dizinde

Sofuyum deyi gelse ceme otursa
Gönlünde arzusun şaha yetirse
Doksandokuz yıl ibadet getirse
İnanmayın dönüşü var sözünde

Yüzü kara Hak cemine varamaz
Kör olmuştur Hak didarın göremez
Yüz yıl kalsa Ali nesli türemez
Muaviye oğlu ile kızından

Yatar yatar kalkar kendi uyanır
Uyanır da benliğine dayanır
Yüzünde bet irenklere boyanır
Kallaş boyacısı işler yüzünde

İkrarını bağlamıştır gayrıya
Gelmiş bizden merhem ister yaraya
Em mi olur harkı bendi ayrıya
Bir arak eğrisi vardır dizinde

Şah Sultan' ım inkâr soyu Mâvûya
Onların haddi ne gerçeğe uya
Utanmasın gelsin dursun davaya
Kara şahitleri vardır yüzünde

Mavuya :*Muaviye*-**Arak:** *Rakı*-**Bet:** *Kötü, çirkin* **Irenk:** *Renk* **Fer:** *Güç*

— 6 —

Sabahın seher çağları
Baharın gülizarıdır
Tabur kurdu cenk eyledi
Efendim sahip livadır

↓ Efendim gani hocadır
Tahtı sarayı yücedir
Hem ay aydın hem gecedir
Efendim Zeynel abadır

Efendim bir padişahtır
Kuluna ihsanı çoktur
Mülk ayesi padişahtır
Şah Muhammed Mustafa'dır

Efendim kerem kânidir
Efendim Bektaş Veli'dir
Efendim cömert ganidir
Bakır Cafer Irıza'dır

Efendim Ali'dir alâ
Efendim sırrına mevlâ
Efendim cömerttir valla
Şah Hasan şah Hüseyin'dir

Efendim şemsinen mahtır
Kuluna ihsanı çoktur
Mülk sahibi padişahtır
Kâzım Musa Taki Naki (dir)

Efendim Derviş Muhammed
Başındadır tac-ı devlet
Şah Sultan der Ali mürvet
Askeri sahip livadır

— 7 —

Severim Allah'ı canı gönülden
Aşkına düşmüşüm deruni dilden
Vücudum evini zapteden sultan
Hak mihmammızdır dandık tanıştık

Vücudun evini eyleyip evsan
Feleğin bendine bir kandil asan
Firavun kavmiyle cenk eden Musa
Üstad nazarında ikrar konuştuk

Peygamber Muhammed, Ali'dir Haydar
Hasan-Hüseyin'e indi bir çenber
İmran dili söyler daima ezber
Zülfüne bend olduk toruna düştük

↓ İmam Zeynal Abidin ki Basra'da
İmam Bakır zuhur etti orada
İmam Cafer mezhebi ulu divanda
Okuyan hatmetti ilmine düştük

Musa'yı Kâzım'ın şavkı Veli'den
Meskeni anlattı aşkın elinden
İmam Rıza'nın sesi Ali'den
Öter dertli dertli gülşana düştük

Takiyi Nakiyi ele alalım
Hasan Askeriye yüzler sürelim
Mehdi gelir imamların zülalim
Üstadın önünde alana düştük

Derviş Muhammed'im böyle oluptur
Evliya enbiya ondan geliptir
Şah Sultan ilmine alim oluptur
Attık küfrümüzü imana düştük

Evşan: *Putlar, haçlar* — **Tor:** *Tuzak* — **Şavk :** *Parlaklık* — **Gülşan :** *Gül bahçesi* — **Şevka :** *Yakınma* — **Zülâl :** *Güzel* — **Betkâr :** *Kötü.*

— 8 —

Ne zalimdir ne gaddardır ne betkâr
Ta ezelden zalim yoluna düşman
Çok cevir eyleme olursun pişman
Zahmeti zarınan kalasın zalim

Zalim kast eyledin girdin haneme
Yağma ettin ondan malım sana ne
Seni şevka ederim Bari Hüda'ma
Zahmeti zarınan kalasın zalim

↓ Her ne kadar zahmet edersen bana
Niyazım Hakk'adır kıblem Kâbe'ye
İlacım bulmadan gitmem uzağa
Zahmeti zarınan kalasın zalim

Hak bize vermiştir nur-u kudreti
Bir vakit zalime etmem minneti
Bizler için açık kodu cenneti
Zahmeti zarınan kalasın zalim

Şah Sultan' ım derdin gel Hakk'a söyle
Hakk'ın emri imiş ezelden böyle
Gaddarlar dünyada kala mı öyle
Zahmeti zarınan kalasın zalim

— 9 —

Sabah seherinde kalktım uyandım
Canlarım titredi tamu sesinden
Yönümü Mevlâ'ya döndüm ağladım
Hak nasip eyledi bol haznesinden

↓ Dağa karşı dulda ettim saçımı
Arşa direk vermiş çeker göçünü
Kerem eyle gel bağışla suçumu
Günahın korkusu çıkmaz özümden

Gezdim şu cihanı hiç kimse yoktur
Mühür kimde ise Süleyman odur
Derviş Muhammed'im bir gani pirdir
Size de yedirdi benek otundan

— 10 —

Sabahtan seherde açılan kapı
Günahım hadden aşıptır kıl çare
Yıkılır mı Hakk'ın yaptığı yapı
Mahluk yıkmak ister bu nasıl töre

↓ Ömrümce katarım çekildi gitti
Şu fani dünyada kim mesken tuttu
Ömür tamam imiş vakıtta yetti
Herkes ettiğini bulur ziyade

Deryalar tutuştu aşkın elinden
Sinem büryan oldu elin dilinden
Günahım çok ama hatam elimden
Lutfile ahvalim bildir didare

Hak inayet ede açıla perde
Gitti yoldaşlarım kaldım piyade
Aradım derdime sendedir çare
Kerem et yarama eyle bir çare

Ben bir biçareyim kaldım piyade
Aradım derdime sendedir çare
Yüzü kara nasıl varam didâre
Kerem et yarama eyle bir çare

Ali zülfikârı beledi kana
İnanmıyan kafir döner mi dine
Elestüden beli dedik bu yola
Gönül intizardır çeker ol yare

— 11 —

Urum ellerine bir can gönderdim*
Ya Ali sen gönder senden isterim
Bakmaz mısın kebab oldum kavruldum
Ya Ali sen gönder senden isterim

↓ Cemi kuşlar konar yerli yerince
Hasbuhal ederler dilli dilince
Yad eller değmesin zülfi telince
Ya Ali sen gönder senden isterim

Kerem eyle aşırasın belleri
Çok gezdirmeyesin gurbet elleri
Gariptir bilmezem uzak yolları
Ya Ali sen gönder senden isterim

Ahmed'im çekmiştir Mansur dârını
Hakk'a teslim etti cümle varını
Hıdır arzuluyu hub cemâlini
Ya Ali sen gönder senden isterim

Bir söz geldi söyleyeyim dilime
Bakmaz mısın fırgatıma zarıma
Bir yaralı geldi düştü koluma
Ya Ali sen gönder senden isterim

Sevdüğümdür Allah-Muhammed-Ali
Zülfünün teline bendetti beni
Efendim sultanım canımın canı
Ya Ali sen gönder senden isterim

Sevdüğümdür Hacı Bektaşi Veli
Tavafa eriyi hep cümle varı
Ahmed'in makamı cümleden ulu
Ya Ali sen gönder senden isterim

Derviş Muhammed'im Hünkâr'ın canı
Pervane olmuşum yandırma beni
Şah Sultan derdinden delidir deli
Ya Ali sen gönder senden isterim

* Aşıki'nin Hacı Bektaş'a gitmesi üzerine söylenmiştir.

— 12 —

Bağdat'ta Mansur'un dârına hürmet
Eyübe çektirdin zarına hürmet
Yağan yağmur esen yeline hürmet
Kerem eyle perişandır halimiz

Bir asi türedi gayet bed asıl
Evlatlarımızı etti hep esir
Ayıpları sır eden çok olur kusur
Sana niyaz eder cümle varımız

Velayet pireşan kasavetim var
Yaram yürektedir ilacını sar
Daha senden gayrı bize kim bakar
Red eyleme amanımız ünümüz

Firavun Musa'ya gör neler etti
Arşı kürsi levhü kalem zar etti
Ahırında onu deryada yuttu
Bunu da etsende görse gözümüz

Derviş Muhammed'im Ali'dir ala
Himmet eyle zalim Allah'tan bula
Şah Sultan der felek bunda ne ola
Ah ile zar ile geçti günümüz

Bed : *Kötü* — **Kasavet** : *Sıkıntı, dert* — **Pireşan** : *Pir görünür.*

— 13 —

Dinle sana bir nasihat edeyim
Ahiretin tedarikin görmeli
Yayla yollarına çöker karanlık
Karada iken bir menzile ermeli

Şeytana uyanlar orada kalır
Kişi bilgisiyle menzil mi alır
Böyle sözler ile ahret mi olur
Cümle varı ile teslim olmalı

Bismillah deyince açtım gözümü
Haki paye sürdüm kara yüzümü
Kipte tut kulağın dinle sözümü
Burada iken bir gerçeği bulmalı

Gerçek nedir, arif nedir, kul nedir
Hakk'a doğru, doğru giden yol nedir
Bahçede açılan iki gül nedir
Derip goncasını haber vermeli

Gafil olma gafil adam bu deme
Geçti ömür gitti fırsat ne deme
Ne cevap verirsin gittiğin yere
Kıramen katiple hesap görmeli

Hak'tan hidayettir bize bu saadet
Muhammed Mustafa Ali'den himmet
Ceset kalır burada can çeker zahmet
Canı kurtarmağa sahip bulmalı

Derviş Muhammed'im el-aman mürvet
Umarım ahırette çektirme zahmet
Şah Sultan kapında diler ırahmet
Irahmet dileyen sadık olmalı

Kipte : *tetikte* — **Kiramen Katibi :** *Tanrı'nın insandan hesap soran iki omuzunda oturup yaptıklarını yazdığına inanılan iki melek.*

— 14 —

Cemâlin nuruna muntazır oldum
Kaldır nikabını bir kez efendim
Bir ahd ile bir ikrâra bend oldum
Vücud seyrangahım oldu efendim

↓ Salih emindim de emrini tuttum
Nutkuna eyvallah kahrını çektim
Çarkın muallakı gezdim seyrettim
Kırkların gittiği yoldur efendim

Gökte hurşit erer zerreyi bilmez
Hak bir azizdir ki nişansız olmaz
Okur imam Cafer hiç dili durmaz
Yasin vel kuranı hakim efendim

Şerh edip Kuran'ın manasın seçen
İkiliği atıp birliğe geçen
Tavus kuşlarıyla seyrana çıkan
Bin çerağın söyle sırdır efendim

Deryayı muhitten bağlıdır bendin
Ders verip okuttun Ali'dir kendin
Yenice haneme bir nida indin
Cebrail'in gördüğü nurdur efendim

Derviş Muhammed'im kuş dili söyler
Herkes sevdiğinin methini eyler
Şah Sultan' da senden gayrıyı n'eyler
Kulunu göğsünde güldür efendim

Muntazır : *Gözleyen, bekleyen* — **Çarkı muallak :** *Gökyüzü, dönen boşluk.*

— 15 —

Bir derde giriftar oldum gaziler
Yaram yardan özge melhem istemez
Gün be gün üstüne sıralanıyı
Yaram yardan özge melhem istemez

↓ Şu yarama tuzlu fitiller ister
Bülbüller seherde figana başlar
Gelin yalvaralım cümle kardaşlar
Yaram yardan özge melhem istemez

Şu sineme vurdum ilham yarasın
N'olur kerem eyle gözüm çırasın
Ali'mi derç ettim sensin çaresin
Yaram yardan özge melhem istemez

Şu sinemde saplı çıkmıyı oklar
Kulun günahını özünde yoklar
Bozulmaz gerçeğin ettiği andlar
Yaram yardan özge melhem istemez

Küreye girmişim kavruluyorum
Bir şişe çekilmiş çevriliyorum
Hasret ateşinde ben yanıyorum
Yaram yardan özge melhem istemez

Bir kula benim der ya atar mısın
Kerem et rahmetin, ya satar mısın
Daha günahım çok sen tartar mısın
Yaram yardan özge melhem istemez

Nicesi ağladı nicesi güldü
Nicesi türaba yüzünü sürdü
Nice hastalara şifalar verdi
Yaram yardan özge melhem istemez

Derviş Muhammed'im bu nasıl yara
Kerem et derdime eyle bir çare
Zalha gibi bende düştüm bu derde
Yaram yardan gayri melhem istemez

— 16 —

Mürvetim var Hak Muhammed Ali'ye
Gel böyle yaralı gönderme bizi
Yaram sızılıyor akıyı kanım
Umarım bir kerem edersin bari

Sinem şerha şerha yaralamışsın
Gamze oku ile beni vurmuşsun
Çekmiş kılıcını üryan etmişsin
Yok mudur namusun gayretin senin

Sinemi açarsan yüz bin yara var
Yaramı sarmağa yine yara var
Lokman hekim gibi derde çare var
Yok mudur ilacın dermanın senin

↓ Yaralının sınığını sarmazsın
Çağırınca çağrımıza gelmezsin
Ne kadar yalvarsam kulak vermezsin
Ya niye yaralı eyledin bizi

Yaram sızılıyı akıyı kanım
Merhem sar yaramı incitme benim
Sailim kapına kölem de barim
Boldur irahmetin ihsanın senin

Derviş Muhammed'im gel böyle etme
Sürünüp geleni göğsünden yitme
Şah Sultan' ın yarasına şor katma
Ezelden tatlıdır merhemin senin

Şor : *tuz* — **Şerha şerha :** *Parça parça, lime lime* — **Sail :** *Dilenci.*

— 17 —

Birliğe teşviş münkür sofular
Gece gündüz kastimize yelerler
Hakk'ı tanımazlar Hak arıyorlar
Büyüğü küçüğü cümle yalanlar

Büyük küçük bir araya geldiler
İleri gelenler geri durdular
Şunda garip kaldığımız bildiler
Ne gördünüz bizden nedir adamlar

↓ Şu fani dünyadır kimseye kalmaz
Kimi gördün herkes ettiğin bulmaz
Atar mürayinin falı duş gelmez
Beline bağlamış oddan kolonlar

Tuttuğu eteğe kuyular eşip
Yol var Hakk'a gider, yol var dolaşık
Akıbet düşersin zindana aşık
Ya niçin edersin tezvir hileler

Mevlâm bir su verdi geldim oturdum
Hakk'ın birliğine şadet getirdim
Ağır hapanlara girdim tartıldım
Altunum mehenge çaldım erenler

Derviş Muhammed'in peşinden tuttum
Özürüm günahım önüne döktüm
Şah Sultan' ım dünyada çok kahır çektim
Yükümü menzile çözdüm erenler

Teşviş : *Karıştırma* — **Mürayi :** *İki yüzlü* — **Tezvir :** *İftira* **Hapan Kolon:** *Palamın karın kısmını tutan bağ Şadet, Tanıklar* – **Mehenk:** *Altının ayarını gösteren aygıt.*

— 18 —

Turnam gök yüzünde ne hoş süzersin
O hub katarını güzel düzersin
Urumu Türkmeni sen mi gezersin
Gel bizim elleri gez, kerem eyle

↓ Güzel turnam pervaz edip gel gitme
Gidip garip elde bir mekân tutma
Garip kaldım gidip beni terk etme
Gel bizim elleri gez, kerem eyle

Uzatıp başını açmış kanadın
Mah yüzünde semah dönmek muradın
Böyle miydi bana ahtın amanın
Gel bizim elleri gez, kerem eyle

Pervaz vurup yücelerden uçarsın
Vatanımız olan yerden geçersin
Ne zulmettim turnam neden kaçarsın
Gel bizim elleri gez, kerem eyle

Turnam gök yüzünde yüksek gidersin
Adudan zalımdan korkak gidersin
Yalınız kalırsam kadir bilirsin
Gel bizim elleri gez, kerem eyle

Sefil turnam ben mahzunum gel gitme
Ali'yi seversen beni terk etme
Şah Sultan yaralı göğsünden itme
Gel bizim elleri gez, kerem eyle

— 19 —

Bir emanet hana kondum göçerim
Bakmaz mısın varlığımdan geçerim
Yükün lâli gevher kıymet biçerim
Gene mahluk derki aslın nereli

↓ Atadan anadan hü'den düzüldüm
Hayvan kursağından zat'a süzüldüm
Dalından tutarak kökünü buldum
Gene mahluk der ki aslın nereli

Bakmaz mısın zat-ı zülâl akarım
Şah elinden delilimi yakarım
Yedi dağ ardından sırdan bakarım
Gene mahluk der ki aslın nereli

Yedinci kat tabakayı bilirim
Yetmiş üçe kadem bastım gelirim
Süleyman'ım garip gönlüm eğlerim
Gene mahluk der ki aslın nereli

Derviş Muhammed'im delilim yaktım
Yedi dağ ardından balkıyıp çıktım
Mahlukun yanında yok idi bahtım
Gene Mahluk der ki aslın nereli

— 20 —

Yarattın münkiri hem verdin gıda
Hakkın mazlumuna zahmet mi kıla
Şol bet feyillerle cennet mi ola
Defteri ameli gel oku zalım

Okursun defteri olursun nadim
Cehennem odunda kalırsın kadim
Amellerin sana hep olur hasım
Defteri ameli gel oku zalım

Kıraat edersin defter elinde
Ne zalim olduğun bilirsin onda
Melekler şahittir sağ ve solunda
Defteri ameli gel oku zalım

Zalimlerin yeri cehennem olur
Ta ebedil ebet ateşte kalır
Mazluma zulmeden Allah'tan bulur
Defteri ameli gel oku zalım

Yezid senin gibi İmam'ı vurdu
Evlad-ı Resul'e çok cefa kıldı
Ahırı cehennem meskeni oldu
Defteri ameli gel oku zalım

Şehid-i Kerbela davayı açtı
Kiramen katibi hepisi şaştı
Yezid zalim Mervan odlara düştü
Defteri ameli gel oku zalım

Şah Sultan'ım derdin o Hakk'a söyle
Hakk'ın emri imiş ezeli böyle
Gaddarlar dünyada kala mı öyle
Defteri ameli gel oku zalım

Defter-i ameli: *insanın dünyada yaptıkları yazılı olduğuna inanılan defter.* **Kıraat:** *olama* **Kadim:** *Daimi-Ebedil ebedi baştan sona-* **Mazlum:** *Suçsuz, iyi–***Gaddar:** *Zulmeden, kötü–***Zat-ı zülâl:** *İyi, güzel kimse–***Kerem:** *iyilik–***Pervaz:** *Dönme, dönerek uçma–***Hubi:** *Güzel–***Kadem:** *Ayak–Ahtarman–sez* **Mahlük:** *varlık, kednini bilmez, cahil–***Bet feyil:** *Kötü ömel, fena istek–***Hü:** *Ruh–***Bakımak:** *Işamak.* — **Nadim :** *Pişman* — **Ebedil-ebed :** *Öncesiz* — **Hasım :** *Düşman* — **Zahmet :** *Güçlük* — **Fitil :** *Yaraya sokulan ilaç* — **Hurşit :** *Güneş* — **Salih :** *İyi* — **Mahluk :** *Varlık.*

AŞIKÎ
(1763–1824)

19. yüzyılda yaşamış bir Alevi-Bektaşi ozanıdır. Aşıkî'nin asıl adı Ahmet'tir. Malatya'nın Arguvan ilçesine bağlı İsa köyünde doğdu. Doğum tarihi kesin olarak belli değil. 18. yüzyılın sonlarında doğduğu sanılıyor. Hicri 1240'da yani 1824 yılında Hacı Bektaş'tan dönerken uzun süre kaldığı ve bir çok şiirlerini söylediği Kayseri'ye bağlı Felahiye ilçesinin Ecirli köyünde öldü. Babasının adı Musa'dır. Çağdaşı Şah Sultan'ın gerçek manevi aşığıdır. Şah Sultan ile Aşıkî tarikat bilgilerini saz ve söz ustaları olan Derviş Muhammed'den öğrendiler. Aşıkî, İsa köyünden ayrıldıktan sonra Hünkâr Hacı Bektaş Veli'yi ziyaret etti. Şiirlerinde Derviş Muhammed'in etkileri görülür. Öğretmen Mustafa Bal "Derviş Muhammed'im nur-u vakit, eseri dillerde şahit" adlı eserinde Derviş Muhammed'in Aşıkî ve Şah Sultan'ın şiirlerini toplayıp yayınlamıştır. Elde 73 şiiri vardır. Bir kısım şiirleri yeni yayınlanıyor. Bu şiirleri Hekimhan ilçesi Hasancelebi beldesinden Ali Baba adlı saygın kişi İbrahim Emici adlı şahısla bana göndermişti. Aşıkî mahlasını kullanır. Dili sade, söyleyişi içten ve yumuşaktır, sevgi dolu bir dünyası vardır. Pir Sultan'ın talibi Kulhimmet'in hayranı Kul Himmet Ustadım'ın yakın arkadaşıdır. Asım Bezirci Aşıki'nin ölüm tarihini 1821 olarak belirtir.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Gönül ağlar isen başına ağla
Kimse kimse için ağlar bulunmaz
Bağlarısan kendi yaranı bağla
Belki yaranı da bağlar bulunmaz

Sırrın halka açma çek bu cefayı
Zemane halkından umma vefayı
Unut gitsin sal ezelki sefayı
Geçti ol ezelki çağlar bulunmaz

↓ Şer tohumu yer yüzüne ekildi
Mahabbetin doluları döküldü
Andelipler bir kenara çekildi
Güllü gülüstanlı bağlar bulunmaz

Bin doksan dokuz sene başıdır
Bizi böyle eden hakkın işidir
Bu dünyanın boranıdır kışıdır
Baharı erişmiş bağlar bulunmaz

Aşıkı gedanın mürveti şahi
Düşmüşlerin desti giri penahı
Sensin her derdimin derman ilahi
Senden gayrı yara bağlar bulunmaz

— 2 —

Derdimizi firak etme
Ya Muhammed, ya Muhammed
Visalinden ırak etme
Ya Muhammed, ya Muhammed

Hak tealâ habibisin
Senden alırlar nasibin
Sensin derdimin tabibin
Ya Muhammed, ya Muhammed

↓ Sana malum bunca haller
Visaline yüz sürerler
Tabu ehli çağrışırlar
Ya Muhammed, ya Muhammed

Sana malum geda Hakk'ı
Aliyel Murtaza hakkı
Şefaat kıl Hüda hakkı
Ya Muhammed, ya Muhammed

Mahrum etme bu gedayı
Al sıtamı kıl sıtarı
Aşıkî'nin dest-i giri
Ya Muhammed, ya Muhammed

Firak: *Ayrılık* — **Visal :** *Kavuşma* — **Geda :** *Kul* — **Desti gir :** *Elinde* — **Sıtar :** *Yıldız*.

— 3 —

Günahım çok ama ümidim sensin
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali
Günahlara kalmaz gani sultansın
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Sizsiniz müminlerin dest-i dermanı
Yalvarınca basmazsınız amanı
Mürvet sana derim ey kerem kâni
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Mürvet sana derim ey kerem kâni
Şefaat edersin gevher madeni
Dünü günü dilimizin ezberi
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Kur'anda hel-eta indi şanına
Mülcem oğlu girdi senin kanına
Lâ feta yazıldı zülfikârına
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

↓ Kanber kulun önün sıra yürüttün
İmam Hasan makberesin sır ettin
Hüseyin'den ol kanları yürüttün
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

İmam Zeynal hasta idi o cenkte
Daima Yezid'ler hengile henkte
Güzel imamların cesedi hakte
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

İmam Bakır anda içti şerbeti
Yaktın ciğerimi yandırdın katı
İmam Cafer okur cümle ayeti
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Cabbarı ensari kodu, fırına
Hiçbir hata getirmedi kılına
Sersemin gürzünü verdi eline
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Deveye bend urdun hurma bağında
Nevcıvan göründün taze çağında
Salman'a eriştin Erzan dağında
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Salman seni gördü buldu ışığı
Erzan'da kurtardın sen ol aşığı
Ejderhayı öldürdün söktün beşiği
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Sahir peygamberden miras istedi
Şunu ödemeli Ali dost dedi
Ali der ki baş üstüne ustadı
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Peygamberden destur aldı sahrada
Kul oldu satıldı şar Buhara'da
Sailin borcunu ödedi orda
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Kıral derki nedir kulun hüneri
Şehrimize akıtsın ol pınarı
Düşmanımız vardır hemi de Ali
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Ol devi öldürsün bizde görelim
Tartıp ağırınca altın verelim
Bu işler biterse yoktur yalanım
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Taze ekerken baş gösterdi sahrada
Cimcimeden geçit sordu deryada
Çok keramet gösterdi Ali orada
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Cümlesi eliyle oldumu mümin
Ali'yi sevenler çekmeyin gamın
Kaldırın aradan hasedin kinin
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

↓ Yıktı kaleleri köprüsü ile
Hayberi kopardı kapısı ile
Zingidarı aldı hepisi ile
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Yemen padişahı çekti gemisin
Yıktı kiliseleri yaptı camisin
Müslüman eyledi cümle varısın
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Muhammed'i çağırdı miraca Cenab
Önüne bir aslan çıktı ne aceb
Cebrail der ondan üşen be habib
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Orda aslana baç verdi hatemi
Ali'nin sırrına kimse yete mi
Münkirlere sürer idi sitemi
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Orda aslan sakin oldu kendiye
Kendisi de arş âlâya gitti ya
İki gönlü birbirine kattı ya
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Şad oldu onda güldü usul usul
Kırkların cemine vardı usul usul
Muhammed der kapı açın ben asıl
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Muhammed'sen ümmetini bilesin
Benlik ile bizi nerde bulasın
El fakiri fukaradan olasın
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Özün fakir etti açıldı kapı
Ayağı üstüne durdular hepi
Muhammed derki taptığım ne tapı
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Kırklar derki taptığımız Ali'dir
Kırkımızdan biri gerçek velidir
Şahı Merdan cümlemizden uludur
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Perde altından bir el geldi badeye
Muhammed'e süt getirdi hediye
Ya bu el Ali'nin eli dedi ya
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Perde altından gelen eli tanıdı
Ta ezelden ikisi bir can idi
Lahmeke lahme ikisi bir nur idi
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Muhammed der sizden nişan isterim
Kırkınızda bir nişanı gösterin
Revandız koluna vurdu neşteri
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

↓ Kırkından kan geldi birisi sail
Ondan da kan geldi oldular kail
Keşkülü ortaya koydu tavabil
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Keşkülün içinde bir tane üzüm
Bunu bize bağışla ey iki gözüm
Muhammed der bana bir engür ezin
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Gayıplardan bir el erdi keşküle
Hatem parmağında hep cümle göre
Birisi içip cümlesi mest ola
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Semaha girdiler peygamber coştu
Sır tacı başında ortaya düştü
Mümin kullarına ırahmet saçtı
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

Orda kırk pare buldular şemleyi
Irahmete bandırdılar cümleyi
Aşıki'nin yarasını emleyi
Allah medet, ya Muhammed, ya Ali

— 4 —

Gel ey dünya seven kardeş
Sevme ziyan olsa gerek
Bir gün ecel seni bulur
Tenin bican olsa gerek

Koğ bağlayan diğ diğleyen
Gözsüz kulaksız kalıser
Zina eden cehennemde
Yanıp büryan olsa gerek

Eğer canı dilden ise
Verdiğin ikrârın kişi
Hub suretli kimse gelip
Sende mihman olsa gerek

↓ Canı dilden değil isen
Senin ikrârın ey kişi
İki yüzün kara olup
Sözün yalan olsa gerek

Hak kelamından bir hadis
Söyledik dinleyen için
Bu hadisi dinlemeyen
Sonra pişman olsa gerek

Ey **Aşıki** sen sana bak
Neylersin sen gayrıları
Bu dediğin yalan değil
Böyle zaman olsa gerek

Evliyadan mahrum kalmayım dersen
İkrarın ihlasa katta anda gel
Bir gerçeğe yoldaş olayım dersen
Benliğin mürvete satda anda gel

Hele al bir rende vur kametine
Gör ki ne hile karışmış zatına
Varacaksın yaradanın katına
Kâmil-i mürşide yette anda gel

Gözle yollarını görki düz müdür
Gönlün evi zemheri mi yaz mıdır
Cesedin dul mudur yoksa kız mıdır
Hırsını nefsini atda anda gel

Hırs havası mahrum eder dergahtan
Hadar dur her yerde gel utan Hak'tan
Sıtk ile dileğin dile Allah'tan
Kâmil-i rehbere yette anda gel

Rehberin düzleye eğri duvarın
Himin muhkem koyup yapa hisarın
Aşıki nadana duyurma sırrın
Dört duvar binasın çatta anda gel

Şemle : *Sarık, Arapların örtüsü* — **Bandırma** : *Daldırma, emdirme* — **Bican** : *Cansız, ruhsuz* — **Diğ diğlemek** : *Kapı dinlemek* — **Hadar ol** : *Uzak dur, koru* — **Him** : *Temel* — **Zemheri** : *Kışın bir bölümü*— **Makbere:** *Türbe.*

Bu dertli derdime derman bulaydım
Nola elim erse Lokmana bir gün
Adüler elinden halas olaydım
Halim arz edeyim Sultana birgün

Emri ferman senin buyruğun haktır
Şahım kulluğunda noksanım çoktur
Hürmetine layık hediyem yoktur
Ne yüzünen varam divana birgün

Nefsi adüsünden dertlerim artar
Kurulmuş mizanım günahım tartar
Medet Şahi Merdan sen yetiş kurtar
Adü kast etmeden imana birgün

Günah karam günahıma bakarsın
Günah zincirin boynuma takarsın
Merhamet etmeyip oda yakarsın
Temaşa ederler figana bir gün

Muradım bilirsin eygani geda
Men kulunu senden eyleme cüda
Ölmeden zikreyle **Aşıkı** geda
Doğmadığa dönersin cihana birgün

— 7 —

Ben bugün güzeller serdarın gördüm
Çıkmış salınıyor alın üstüne
Cemaline bakıp selavet verdim
Selamına durdum yolun üstüne

Uykudan mı kalktın bilmezem sarhoş
Ela gözlerine sürmeler çekmiş
Taramış zülfünü gerdana dökmüş
Salıvermiş ince belin üstüne

↓ Yanağın kızarmış taze nar gibi
Uzamış kametin selvi dal gibi
Bahçede açılmış gonca gül gibi
Yeşiller mi giydin alın üstüne

Alemde bulunmaz sendeki buset
Dilin çeşmi revan kametin çimşat
Dişlerin dürdane leblerin lebat
Dilin taze yağdır balın üstüne

Şirin dillerine ustaz olayım
Dağları delmeye Ferhat olayım
Aşıkı der gamdan azat olayım
Bir kez yaslanayım kolun üstüne*

* Varyantı 32. sıradaki şiirdir.

— 8 —

Gönül sana türlü nasihatım var
Hake in turaba yüceden uçma
Hakk'ın birliğine şehadetim var
Mekân tutacağın bakadan geçme

Aç gözünü her eşyadan zahire
Haberdar olasın ırk-ı tahire
Harç eyle metahın ilm-i mahire
Kıymetin bilmeze dükkânın açma

↓ Özünü saf eyle saf ol ey gönül
Şaraben tahura olasın nail
Cihanın varlığın terkeyle ey dil
Bu fani şerbetin nuş edip içme

Sarraf olup gevher yükün tuta gör
Durma Hakk'ın menziline yete gör
İkilikten geçip bir'e yete gör
Veçhi adetdeki mihmanı seçme

Ey **Aşıki** gözle yolu erkânı
Gafil olma ecel vermez amanı
Baki kalır sanma bunda her canı
Son nefeste ahır zarınan göçme

— 9 —

Beyler devri geçti zaman karıdı
Nefse nefse uymuş eller geliyor
Adem oğlu muhabbetten farıdı
Birbirine acı diller geliyor

Halkı şaşırdı iblisin ıgvası
Aralığa düştü batıl davası
Ya gitmeye kor mu nefsin havası
Doğru yollu yüce beller geliyor

İnsana gelmeyip yoldan azdılar
Evvelki yolu erkânı bozdular
Şimdi türlü türlü fendler düzdüler
İşte böyle böyle kullar geliyor

↓ Muhammed'in buyruğunu tutmadık
Nasihatı kulaklara koymadık
Çok işaret zuhur etti duymadık
Daha bundan beter hallar geliyor

Gerçi adı adem manada hayvan
Arada kalmadı döndü ya insan
Gelme çiğ ardınca seğirtme ey can
Ağılar katılmış ballar geliyor

Haberi olmayan kendi özünden
Duyusu yok kışı ile yazından
bu ırahmet kesildi gök yüzünden
Feylimize göre yıllar geliyor

Aşıki der yazdan çok oldu kışlar
Feylimizdendir bize hep bu işler
Gafil olman gafil behey kardeşler
Sil süpür etmeye seller geliyor

Karıdı: *Kocadı* — **Geliyi :** *Geliyor* — **Farıdı :** *Soğudu* — **Fend :** *hile kurnazlık* — **Feyl :** *Nefis.* **Kerem Kani:** *iyilik sahibi* **Segirtme:** *Koşma.*

— 10 —

Sailim kapında bir muradım var
Şahı Merdan sen ver senden isterim
Dertliyim derdimi sen eyle tımar
Şahı Merdan sen ver senden isterim

↓ Şebberi-şübberdir Abidin-Bakır
Caferi Kâzım Musa Rıza Taki
Naki Askeri Sahip Zaman'ın hakkı
Şahı Merdan sen ver senden isterim

Senden istediğim günü mekânda
Hayalini mihman eyle bir handa
Çün muradım sensin iki cihanda
Şahı Merdan sen ver senden isterim

Gerekmez cihanın tac ile tahtı
Gözüme gözükmez ziynet-i rahtı
Sensiz neyliyeyim devleti bahtı
Şahı Merdan sen ver senden isterim

Muhammed Mustafa nuru hakk-çün
Nebiler Veliler yolu hakkı-çün
Ümüdüm var ismin Ali hakkı-çün
Şahı Merdan sen ver senden isterim

Hicranda bırakıp çektirme melâl
Seni sen ver bana beni benden al
Aşıki'yim melül etme zülcelâl
Şahı Merdan sen ver senden isterim

— 11 —

Nefsini öldüren gerçek gazidir
Ya onu tanıyıp bilen eyvallah
Yalan yanlış değil gerçek sözüdür
Hakk'ın divanına duran evyvallah

Hak divana duran iner mi dardan
Cehdeyle cesedin kurtaran nardan
Ona kılavuzdur ol Şahı Merdan
Şahın didarını gören eyvallah

Şahın didarından nurlar saçılır
Yetmiş ikide ayrılır seçilir
Bahçesinde taze güller açılır
Bağında dikeni kıran eyvallah

Dikenini kıran yolun düzleye
Ciğerini aşk oduna közleye
Cümlesini ana-bacı gözleye
Odu kavı yere saran eyvallah

↓ Odu kavı yandırmayan mümindir
Hile yoktur cennetinden emindir
Kırkların sürdüğü o yol kimindir
Yolun doğrusunu süren eyvallah

Yolu doğru sürmez bunda mürayi
Nefsine uyanlar şeytana tabi
Darda verilince sual hesabı
Hesabını burda veren eyvallah

Hesabını burda veren er olur
Hesabını vermeyen hun u zar olur
Yüzü kara Hak katında kör olur
Evliya gönlüne giren eyvallah

Evliyanın gönlü cennet aladır
Sen ona bel bağla hisar kaledir
Aşıki gam yeme meylinde budur
Daim Hak dergahı bilen eyvallah

— 12 —

↓

Gel ey gönül sana öğüt vereyim
Her cahile öğüt verici olma
Dünyada bir aşna göreyim dersen
Hayvan gibi alaf yeyici olma

Aşna ile ahd amanı bir eyle
Muhabbeti aşk evinde yer eyle
Gözün ile gördüğünü sır eyle
Varıp yad ellere deyici olma

Hazer gez boynuna geçmeye tuzak
Efsane sözünden ola gör uzak
Yükünü baldan tut olmaya tezek
Virana hanlarda konucu olma

Üssüz handa uğru yükünü talar
Başını uğulmaz sevdaya salar
Dağıtır malını yüzüne güler
O eğridir doğru sayıcı olma

Aşıki elinde var iken fırsat
Gayret kuşağını beline kuşat
Sende bu sözlerden olasın irşat
Haramiler gibi soyucu olma

Asna: *Tanıdık* – **Alaf:** *Yem* – **Ugru:** *Hırsız* – **Hazer:** *Uzak* – **Üssüz:** *Sahipsiz.*

— 13 —

Edeple otur edeple söyle
Edepsizlik etme elden ayıptır
Allah bu lisanı zikr için vermiş
Yalanı söyleme dilden ayıptır

Varıp bir kimseyi birine çatma
Nefsini kör eyle ayıba bakma
Pak değil isen çağlayıp akma
Kanar kılacağın gölden ayıptır

Sen kendi başına eyleme bir iş
Yolun sarpa düşer çekersin teşviş
Sen kendi ehl-i hal olmadan derviş
Eğnine giydiğin şaldan ayıptır

↓ Aldanma hiç şu dünyanın malına
Bakma kulun yahşi yaman halına
Bağbansız bahçenin gonca gülüne
Elini uzatma gülden ayıptır

Şeriatın şartlarını yitirme
Tarikat işine erkân götürme
Girip irfan meclisinde oturma
Hakikat içinde halden ayıptır

Zerre eser sende arıcı vardır
Kalbini düzücü bozucu vardır
Kıramen kâtibi yazıcı vardır
Hazer eyle sağdan soldan ayıptır

Aşıki gezerdi zahir batından
Habis adam belli olur zatından
Yolsuzu kovarlar Hakk'ın katından
Yolsuzluk eylemen yoldan ayıptır

Teşviş: *Karışıklık* — **Habis:** *Kötü, pis, alçak* — **Zerre :** *Tike.*

— 14 —

Dostlar neye yarar benim güldüğüm
Gam kasefet yolum bağlar neyleyim
Komaz felek şadolupta güleyim
Gönül fırgatlanmış ağlar neyleyim

Kır ata binipte aşıp gittiğim
Çıkıp şu alemi seyran ettiğim
Muradıma maksuduma yettiğim
O da bir gün imiş geçti neyleyim

↓ Naçar onlanların her işi naçar
Kocalık gelincek yiğitlik kaçar
Aleme şah olsan ya niye geçer
Çekilse önümden tuğlar neyleyim

Gençlik aleminde uçar baz idi
O zamanda bahar idi yaz idi
Her ne olsa dere depe düz idi
Şimdi yollar yokuş oldu neyleyim

Deli gönül yelek ile yarıştı
Çok pazarlık etti aldı vermişti
Şimdi **Aşıkî**'ya pirlik erişti
Geçti gençlikteki çağlar neyleyim

— 15 —

Bune suret ne cemal Allah Allah
Bune kudret ne kemal Allah Allah

Ne hikmetki doğdu bedir içinde
Görünür mahi hilal Allah Allah

Zahi gamet gıyam ettikçe herdem
Eder abeşi melal Allah Allah

↓ Şal yağma edici çeşmin elinden
Çığrışırlar zülcelal Allah Allah

Habibi Mustafayı yad edenin
Koma kalbinde melal Allah Allah

Aşıkıya bahşet aşkın küresin
Ağa er görmez Allah Allah

— 16 —

Ah beni avare koydun işimden
Aşığa ettiğin aldır sevdiğim
Bir bakışta aklım aldın başımdan
Bende bilmem bu ne haldır sevdiğim

Gönül sende kaldı gelmez yanıma
Gel kulak tut feryadıma ünüme
Bu bezirganların geçti hanıma
Anın için kadem daldır sevdiğim

↓ Akıl gitti dahi bilmem n'olacak
Bizi tan edenler ahir bulacak
El ne derse desin oldu olacak
İçelim aşk meyin doldur sevdiğim

Layık mıdır böyle feryada salmak
İyi değil aşık ahını almak
Padişah kuluna merhamet kılmak
Ta ezelden kalmış yoldur sevdiğim

Ellerden ar edip kala olmazsan
Gözlerimden akan yaşı silmezsen
Aşıki kuluna vefa kılmazsan
Bari cevrin ile öldür sevdiğim

— 17 —

Görün ahır şerrin alametini
Doğruca şeriat sürülmez oldu
Kemler çeker bunun nedametini
Taliblerin hargı gözükmez oldu

Tarikatın ehli yolundan şaşmış
Gafletin uykusu boyundan aşmış
Şimdi büyük küçük tamaha düşmüş
Nefs için yelmeyen yorulmaz oldu

↓ Tamah cümlesini mamun düşürdü
Pişirmeden çiğ lokmalar aşırdı
Evliyanın gittiği yolu şaşırdı
Cem olup tevhide girilmez oldu

Bu derde düşene bulunmaz çare
Gözleri uykuda kimler uyara
Halkı alem gönül bağlamış hara
Marifet gülleri derilmez oldu

Görün ol Azrail bunlara n'etti
Eletip cehennem ehline kattı
Ümmet olduğunu unuttu gitti
Peygambere salavat verilmez oldu

Aşıki bunların aslı deccaldır
Ehli hal bulunmaz hep kılı kaldır
Bu ne kavga ne cenk ne de cidaldır
Hakk'ın ahvaline erilmez oldu

— 18 —

Mah yüzünde çifte çifte halları
Ona aşık olan can bahtılı
Dal gerdana yakışmıştır kolları
Mevlam hub yaratmış seni bahtılı

↓ Ferhad gibi aşık oldum Şirin'e
Dost serini kurban verir şarına
Lahmike lahm olup biribirine
Kanına karışan kanı bahtılı

Kirpiklerin oktur ay kaşı keman
Ben seni severim yok bende güman
Aşıkını bulup çağır elaman
İhsanın olursa anı bahtılı

Aslı gibi bizi böyle mat ettin
Kerem gibi ciğerimi od ettin
Her bir yerde bir aşıkı şad ettin
Eğnine giydiğin şalı bahtılı

Aşıki' nin arzumanı gözünde
İrakipler yol azdırır izinde
Çığrışır çığrışır hava yüzünde
Avazın dertlidir seni bahtılı

— 19 —

Özün engine indir yüceden uçma
Enginlerde biten ayva nar olur
Nefse birlik edip yolundan azma
İblise uyanın işi zor olur

↓ Geldin şu dünyaya bir kâr edesin
Sermayen yok ise ya sen nedesin
Sana hiç sunmazlar aşkın badesin
Katrana girersin yerin nar olur

Söylerim sözümden haber alasın
Fehmeyleyip kendi özün bilesin
Dünyada iken ahret sahibin bulasın
Sahipsizler hayvan olur, zor olur

Gafil gözünü aç ömrün geçmeden
Can bülbülü kafesinden uçmadan
Yükünü tay eyle kervan geçmeden
Son pişmanlık fayda vermez zor olur

Aşıki sıtk ile çağır Bâriye
Terk eyledik namus ile ar'ıya
Gidip yine geleceksin geriye
Adem sıfatında gelen nur olur

— 20 —

Kemha çıkar bizim tezgahımızdan
Kıl harar dokuyan kücü değiliz
Beli best demişiz erbabımıza
Tatlı teveğimiz acı değiliz

El fakri fukara libasın giydik
Kâmil mürşid meydanında soyunduk
Kavlı kudretten yeyip doyunduk
Namert sofrasının acı değiliz

Biz ledün ilminin tefsirleriyiz
Rah-ı hakikatın tüccarlarıyız
Dergah-ı Ali'nin kıtmirleriyiz
Şurda burda üren bocu değiliz

↓ Kâmili mürşidden dersimiz aldık
Üç sünneti yedi farzı tam kıldık
Kabeyi tavafı evmizde bulduk
Mekke'yi dolaşan hacı değiliz

Muhabbet kişvelerin kılmışız seyran
Bizi bu ahvalde ne bilsin nadan
Aşkın küresinde olmuşuz büryan
Kanerede ham paçacı değiliz

Aşıki de söyler sözün doğrusun
Onun için taan eyler bizi vesvasın
Evvelden yükümüz ipek atlasın
Kendir terbiyesi keçi değiliz

— 21 —

Hak cemâle aşık olmak
Ar değil gönül ar değil
Aşık olup Hakk'ı bulmak
Zor değil gönül zor değil

Aşk atına binen süvar
Hiç bir yerde kılınmaz karar
Bir kişide kin kibir var
Er değil gönül er değil

↓ Aşık olmayan pirine
Muhabbet gelmez serine
Gönül vermeyen birine
Yar değil gönül yar değil

Aşk yoluna gitmek yoldur
Olan malın Hakk'a aldır
Dost bağında biten güldür
Har değil gönül har değil

Aşıki boyandım derin
Hak yoluna kodum serim
Mizac ile alan veren
Kâr değil gönül kâr değil

— 22 —

Muhabbetten geçen Hak'tanda geçer
Muhammed'de muhabbetten hasıldır
Erenler büyüktür kaftanı biçer
Gene aslın yürütmeyen nesildir

Amel olmayınca Hakk'a varılmaz
Şimdiki insana öğüt verilmez
Nende deyince sinem sorulmaz
Eğer arif isen hemen usul dur

Derviş olup meydan açayım dersen
Ahrete imanla göçeyim dersen
Sıratı burada geçeyim dersen
Günah bende deyip darda asıl dur

↓ Cehdeyle adama sen iyi dedir
Özün karasını mürşide yudur
İşte müminlikte ol nişan budur
Garezden kibirden kinden kesil dur

Ey **Aşıki** haklı nefes tutulmaz
Burada alınan orda atılmaz
Turab olmayınca Hakk'a yetilmez
Turab ol da ayaklarla basıl dur

— 23 —

↓

Dünya bir denizdir gemisiz olmaz
Gemiye binenler erden sayılır
Hiç kimse delilsiz Hakk'ı bulamaz
Hakk'ı bulmayanlar körden sayılır

Geldin şu dünyaya hiç kârın var mı
Bu aşkın elinden efkarın var mı
Yoksa Mansur gibi berdarın var mı
Yolda berdar olmak merdan sayılır

Cehdeyle özünü gel at gemiye
Gemiye binenler bulur kimiya
O uğramaz girdap ile tamuya
Arifler katında merdan sayılır

Hep gelen aşıklar aşkınan geldi
Aşkın hançeriyle sinesin deldi
İmamlar aşkınan hep şehit oldu
Şehitlik makamı nurdan sayılır

Pazarını eyle bir bezirgandan
Sağlam kona sağlam göçe bu handan
Aşıki yarını seversen candan
Ulu bedestandır şardan sayılır

— 24 —

Hacılar Kâbe'yi tavafa gider
Yüzünü görmeyen hacı mı olur
Melekler Adem'e secde eyledi
Azazil Ademe secde mi kılır

↓ Bu yolu kula gösteren Ali'dir
Ya bu yol kadimdir kırklar yoludur
Yetmiş üçe kadem basan velidir
Yetmiş ikideki hacı mı olur

Secde edip tanıdılar uruhu
Ziyaret ettiler zat-ı şerifi
Taç urundu hırka giydi arifi
Yalancı kişinin tacı mı olur

Mümin oldur hak katare düzüle
O kurguda düzüle de bozula
Bacı gerek sırma gibi sızıla
Kalaydan bakırdan bacı mı olur

Eriş bir gerçeğe kendi kuvvetli
Mucizatı belli hem kerametli
Aşıki muhabbet tatlı mı tatlı
Hakk'ın muhabbeti acı mı olur

— 25 —

İsmini sevdiğini hubların merdi
Gözlerim yaşını saçmadan gelgel
Sabahtan akşama dilimin virdi
Devredip devranım geçmeden gelgel

Gözlerim yolunu geçmezem senden
Umudum var iken çıkmadık candan
Yükletmiş tayını konduğu handan
Ömrümün kervanı geçmeden gelgel

↓ Gel bir ihsan eyle halimden bilip
Ağladıkca çeşmim yaşını silip
Ayrılık ateşi bağrımı delip
Ciğerim kanını saçmadan gelgel

Bugünki günüm yarına kalmaz
Hangi gülü gördün sararıp solmaz
Bu felektir böyle bir karar durmaz
Devredip devranım geçmeden gelgel

İntizar çektiğim sana ayandır
Sevdana düşmüşüm haylı zamandır
Aşıkı hastadır hali yamandır
Can kuşu kafesten uçmadan gelgel

— 26 —

Hikmetine akıl fikir erişmez
Giderim sevdiğim bunda nem kaldı
Aşkın atı ile düldül yarışmaz
Ay ile devreden günde nem kaldı

Melhem mi sarılır böyle yaraya
Emir Hak'tan imiş buna çare ne
Bezirganım kondum kervansaraya
Kondum göçer oldum handa nem kaldı

↓ Kadir Allah daha neler yaratır
Aşk üstüne yazılanlar karadır
Vücudumuz üçyüzaltmış paredir
Dağılandan sonra tende nem kaldı

Böyledir aşıklık böyle ahır kâr
Şu fani dünyada kim kıldı karar
Akıbeti böyle olunca ey yar
Emanet gidince tende nem kaldı

İleri gönderdin bir iki kaçın
Mevlâm affeyliye cümlenin suçun
Aşıki ahrete yüklemiş göçün
Yürü yalan dünya sende nem kaldı

Melhem : *Em, Umar* — **Nem :** *Neyim* — **Bezirgan :** *Tüccar* — **Akıbet :** *Son* — **Emanet :** *Burada ruh* — **Üçyüzaltmış pare :** *Günleri kasdederken insan bedeninin hergün değiştiğini söylemek istiyor.*

— 27 —

Sevdiğim edna kulunu
Lutfiyle göre mi geldin
Gönül enginliği edip
Hatrımı sora mı geldin

Safa ile geldin bize
Merhabalar taze taze
Evvelki verdiğin söze
Ahtında dura mı geldin

↓ Gelmedin yeri var yeri
Hoş geldin geri gel geri
Bastı bizi hem askeri
İmanda cara mı geldin

Derdi çok hicran dağının
Sakın ol bozma bağının
Mihr-i muhabbet bağının
Güllerin dere mi geldin

Anladın muhabbet yerin
Ta ezelden buldu pirin
Aşıkı' ya gam hançerin
Sineme vura mı geldin

— 28 —

Daim günler böyle böyle hoş olmaz
Kar kapıyı alır boran toza bak
Hangi kışı gördün önü yaz olmaz
Duyulmadan uğrun geçen yaza bak

Cami cemşiti burda kalırım sandı
Felek ecel camı orada sundu
Şu fena mülküne oncalar kondu
Senden evvel gelip geçen ize bak

↓ Hakk'ı gözet Hakk'a gel hadden aşma
Berk bas ayağını gafilen düşme
Sırat-el müstakim yolundan şaşma
Bunda iniş-yokuş çoktur düze bak

Aşıki çarh-ı feleğe yar deme
Bi vefadan ağa vefadar deme
Evim barhım malım mülküm var deme
Malın olan bir kaç arşın beze bak

— 29 —

Bir kişinin gönlü meyli Hak'ta olsa
Boynu eğri gezer halkın içinde
Tanrı'nın yanında onun bahtı olsa
Halis-muhlis gezer şahlık içinde

Ya bir kişi Hak cemine varmazsa
Mürebbiye müsahibe ermezse
Şu dünyada bir hub cemâl sevmezse
Sanki bir hayvandır sığırlık içinde

↓ Bir kişi sıdk ile gitse bir yola
Alem düşman olsa ona ne ola
Allah'ın nazarı olsa bir kula
O bir sultan olur yokluk içinde

Dost için özenen dostunu bulur
Dostunun yoluna serini verir
Kişi sevdiğini sesinden tanır
Nice bir avazın çokluk içinde

Hizmet eyler isen sıtkile eyle
Gününü beyhude geçirme böyle
Sözünü söylersen mülayim söyle
Aşıki ne buldun tokluk içinde

— 30 —

Aşıklar içince aşkın dolusun
Sende o doludan içtin mi aşık
Tanıdın mı zamanının velisin
Ser verip yoluna geçtin mi aşık

Tanıdın mı şu dünyada gerçeği
Ser verendir aşıkların koçağı
Arı gibi mecnun edip çiçeği
Oğul-bal edene düştün mü aşık

Aşıkı isteyen düşer sahraya
Hak aşkına kim uğradı oraya
Hak ceminde nazar edip sevdaya
Arifler demine düştün mü aşık

Bu fuzul dünyadır hazer kılasın
Cehdeyleye Hakk'ı anda bulasın
Ağzı yok söyleşir anı bilesin
Bu sırlara aklın erdi mi aşık

Tuba ağacı derler cennet şarında
Dalı yerde kökü biter serinde
Burcunda sulanır bendi derinde
Sen de bu sırlara erdin mi aşık

Dokuz mihrab ile vardır bir cami
Yedi kapısı var örtülü kimi
Kümbendi suvağı meydanda kamu
Sende o camiye girdin mi aşık

↓ Kilise var o caminin kurbünde
Ruhbanları nakış işler gününde
Caminin imamı sela verende
Ruhbanı kaçarken gördün mü aşık

Yetmiş yedi bendi var akıyı hargı
Bunu fark eyleyip bilesin fargı
Kırksekiz minare yapılmış doğru
Çıkıp anda sela verdin mi aşık

Caminin içinde oturan hoca
Bir tahtı yapılmış cümleden yüce
Çarşısını gezdim hep uçtan uca
Sende o şehire girdin mi aşık

Dört pasıbanı var kapıda durur
Seherde hocaya haberin verir
Hocanın hükmü de onunla yürür
Sende o hocayı gördün mü aşık

Yer ile gök arasında bir havuz
Suyu ovasına dağılır düp-düz
O şehre gidilmiyor yalınız
Hızır'ı kılavuz ettin mi aşık

Aşıki' nin bir pendini bilesin
Cahdeyle ki Hakk'ı bunda bulasın
Kâmile hizmet et kâmil olasın
Sende bu sırlara erdin mi aşık

— 31 —

Şu ellerin havasına eline
Divane gönlümüz alıştı kaldı
Bende arzeyledim sıla etmeye
Gönül bir cananla buluştu kaldı

Bir dahi bakmayam vatan yoluna
Bizde iskân olduk yarin eline
Bir kaşı karanın zülfi teline
Divane gönlümüz ilişti kaldı

Her sabah her sabah eser bad gibi
Gönül coşa geldi kara sad gibi
Muhabbet yolunda şol Ferhat gibi
Kayalar kesmeye çalıştı kaldı

İki gerçek aşık birbirin bulup
Gezerek muhabbet gölüne dalıp
Onlar aşkı ile mübtela olup
Gezen eller bize gülüştü kaldı

Şükür Hak'tan ne istesek var oldu
Dost metahın alıp satmak kâr oldu
Aşıki de yarın buldu yar oldu
Rakipler arada yılıştı kaldı

— 32 —

Bu gün ben güzeller serdarın gördüm
Çıkmış salınıyor elin üstüne
Cemâline baktım salavat verdim
Selamına durdum yolun üstüne

Gayet malullenmiş uykuya yatmış
Ürüzgâr zülfünü yüzünden atmış
Taramış saçını gerdana dökmüş
Salıvermiş ince belin üstüne

↓ Alem de yok idi sendeki busat
Gözün keşmi rugan kaşların çimsat
Dişlerin dürdane leblerin nebat
Dilin taze yağdır balın üstüne

Kametin uzanmış selvi dal gibi
Yanağın kızarmış taze nar gibi
Bahçede açılmış gonca gül gibi
Yeşiller mi giydin alın üstüne

Şirin dillerine üstad olayım
Dağları delmeye Ferhat olayım
Aşıki 'yem gamdan azad olayım
Bir kere salınam kolun üstüne

— 33 —

Hata ile gelmişimdir cihana
Hata benden ata senden ya Ali
Ata kılınca yeter bir bahane
Hata benden ata senden ya Ali

Kulun şehri noksanı çok ey medet
Sensin dertlere derman ey medet
Medet rahmanların rahmanı medet
Hata benden ata senden ya Ali

Şanındır Yasin Amenna Sadakna
Sana yüz süre geldi bu edna
Rabbena efusune zulmena
Hata benden ata senden ya Ali

↓ Çağırırım medet gerçek erenler
Hata içün tövbe buyurmuş pirler
Kul hatasız hata tövbesiz derler
Hata benden ata senden ya Ali

Kendi kendine kul benliğin ata mı
Senden olmayınca tövbe tuta mı
İmamlar içün bağışla her hatamı
Hata benden ata senden ya Ali

Aşıkıyam uma geldim atamı
Dilimde virdettim illâ fetamı
Çok etmişim günah ile hatamı
Hata benden ata senden ya Ali

— 34 —

Gayet derdim yeğin ey Hacı Bektaş
Derdime bir derman uma gelmişim
Muratlar verici ey gani seddar
Nazarından essal uma gelmişim

Koyunlar kuzlamış kuzulaşıyı
Muzular çoğalmış muzulaşıyı
Yaram türlü türlü sızılaşıyı
Yarama bir yahşi eme gelmişim

↓ Zalimin zulmundan sararıp soldum
Derde müptela oldum dermana geldim
Acı sular içtim ben helâk oldum
Lebinden abu zemzem eme gelmişim

Kaderimce kavil ikrarın güdem
Ver muradım Hünkâr nereye gidem
Leyli nehar seni ben tavaf edem
Böyle bir sohbeti deme gelmişem

Aşıkı da derki bu Hakk'a yoldur
Burada bir rahmet alacak gündür
Sen gani Hünkârsın rahmetin boldur
Nazarından ihsan uma gelmişim

Essali : *Kendine güvenen ortaya çıksın namaza çağrı* — **Muzu** : *Deve yavrusu*.

— 35 —

Kul olanın Hakk katında işleri
Bilinir gam yeme divane gönül
Ha bir gün ola ki gözün yaşları
Silinir gam yeme divane gönül

Eğer halın bunda olursa yaman
Hak bize kefildir eyleme güman
Muhammed Ali'den derdine derman
Bulunur gam yeme divane gönül

↓ Ellere duyurdun sırrımı benim
Ah ile vah ile geçirdim günüm
Böyle kalır sanma hicranım gamım
Bulunur gam yeme divane gönül

Bozulmaz alnına yazılan yazı
Elbet bir hale kor Yaradan bizi
Hak kefildir bize muhabbet sazı
Çalınır gam yeme divane gönül

Aşıki ümidin kesme şahından
Kul daim dilek diler Allah'ından
Niyaz et muradın Hak dergâhından
Bulunur gam yeme divane gönül

— 36 —

Nice nice kanlı yaşım dökeyim
Sana meyil veren gülmez kalır mı
Komazsın mah cemâline bakayım
Zalimler insafa gelmez kalır mı

Ya Ferhat olmaz mı dağı delenler
Ser verip Şirin yolunda ölenler
Gerçek aşık olur Mecnun olanlar
Bir gün Leyla'sını bulmaz kalır mı

Ya bu aşka veren kendi kendini
Derde derman umar lebi kandini
Halka rüsvay ettin derdimendini
Benim ahım seni almaz kalır mı

İçiben aşk meyinden kanasın
Düşe bir gün aşk oduna yanasın
Bir gün gazel olmuş bağa dönesin
Senin de güllerin solmaz kalır mı

Aşıkıyi mest eden saki değildir
Aşk değme kişinin hakkı değildir
Mağrur olma dünya baki değildir
Bu dünya kimseye kalmaz kalır mı

— 37 —

Yadigâr isterim senden ey sabah
Gül yüzlü yarimin zülfü telinden
Çok çok selam söylen benden o yare
Bir bir sorsun bendesinin halinden

↓ Sen varıban hasretine eresin
Kullar gibi divanına durasın
Benim için ne söylüyor göresin
Mübarek kelamı güzel dilinden

El amanın hasretinden n'olduğum
Andelipler gibi zarda kaldığım
Cemâlin gülünce bülbül olduğum
Der mi ola vaz gelmesin gülünden

Divane gönlümün kıblegâhıdır
Ziya verir hem cemâli mahıdır
Vücudum şehrinin padişahıdır
Gitmesin dost vatanından elinden

Aşıki der hizmete baş koyasın
Metah olup ümmetine uyasın
Varınca ey sabah böyle diyesin
Lütfedip geçmesin geda kulundan

— 38 —

İntizar çektiğim hubların merdi
Gözlerim yaşını saçmadan gel gel
Sabahtan akşama dilimin virdi
Devredip devranım geçmeden gel gel

↓ Gözlerim yolunu geçmezem senden
Ümidim var iken çıkmadık candan
Yükletmiş göçünü konduğu handan
Ömrümün kervanı geçmeden gel gel

Gel bir ihsan edip halimden bilip
Ağladıkça gözüm yaşını silip
Ayrılık ateşi bağrımı delip
Ciğerim kanımı saçmadan gel gel

Bu günkü günümüz yarına kalmaz
Hangi gülü gördün sararıp solmaz
Bu felektir böyle yarı kâr olmaz
Fırgat kapıların açmadan gel gel

İntizar çektiğim sana ayandır
Bu sevdaya düştüm hayli zamandır
Hastadır **Aşıki** hali yamandır
Can kuşu kafesten uçmadan gel gel

— 39 —

Felek beni senden cüda düşürdü
Bülbülü olduğum güller elveda
Yüce yüce karlı dağlar aşırdı
Bir zaman gezdiğim eller elveda

Her gün her gün bakar iken yüzüne
Hasret kaldım ayağının tozuna
Düştüm varacağım yerden izine
Yüzümü sürdüğüm yollar elveda

↓ Böyle düştüm kaldım ah u zarınan
Karar alamadım bu efkârınan
Gece gündüz selvi boylu yarınan
Söyleştiğim tatlı diller elveda

Ah ne fırak gitmez oldu özümden
Dertli olan anlamaz mı sözümden
Şol yar içün akan iki gözümden
Taşıp taşıp giden seller elveda

Aşıki' nin fıraka dayanmaz özü
Ismarladım gani Hüda'ya sizi
Hatırdan çıkarıp unutman bizi
Aşnalık ettiğim kullar elveda

— 40 —

Dil ile sofuluk olur mu kardaş
Kulluğun meramın buldurmayınca
Menzil alamazsın öğünme hiç boş
Hırsını, nefsini öldürmeyince

Yetmiş iki gezer kaldı havada
Gerçek olan daim kadimi yolda
Nefs-i emmare tekmil olsa bir kulda
Didara eremez öldürmeyince

↓ Yalan gaybet kahır hırsı hasedi
Zina bühtan zapteylemiş cesedi
Haram benlik dersen iblisin atı
Cesedin pâk olmaz sürdürmeyince

Gerçeği bilmeyen hayvan misali
Didarı göremez boş gider eli
Ne işe yarar yaprak gazeli
Gülünü vaktinde derdirmeyince

Özünü çekmeli Mansur darına
Cesedin pâk ola anda arına
Aşıki intizar olmuş yarına
Duramaz ahvalin bildirmeyince

— 41 —

Bülbül ne gezersin dağlar başında
Bahçeler içinde gülüm var deyü
Seni seven aşık sararıp soldu
Güzeller içinde yarım var deyü

Severim ben seni sevsene beni
Mevlam bir ikrara komaz insanı
Ha bir gün olaki anasın beni
Şöyle bir divane delim var deyü

Geldi geçti yabcacıktan şuradan
Arif isen al haberi aradan
Sana bir güzellik vermiş yaradan
Mağrurlanma dilber güzelim deyü

Aşıklar çekerdi senin göçünü
Ben nice çekmiyem senin acını
Koyu vermiş canlarının ucunu
Korkarım Allah'tan ölüm var deyü

Aşıki hırkayı taşırdı candan
Mevlâm ayırmaya güzeli benden
Can mı esirgerim ben cananımdan
Elet sat pazarında kulum var deyü

— 42 —

Hakk'ın hikmetine hışmına bakıp
Daim esiriyip coş deli gönül
Kemâl ehli ile aşina çıkıp
Sakın böyle gezme boş deli gönül

Yar bulurum sanma sen bu cihanda
Sakla sırrın mihman eyle bu handa
Evvela bir aşna kazan cihanda
Andan sonra derdin deş deli gönül

Sakın şeriatın kılı kalından
Haberdar ol evliyanın halinden
Aşk atıyla muhabbetin yolundan
Hakikat iline aş deli gönül

Aşkın muhabbetin yolundan kalma
Sakın kaygı yeyip fikrine dalma
Sadıkane yarı elinden salma
Hazeran gelirse taş deli gönül

Aşıki hayrete meyil vermeden
Bahçesine girip gülün dermeden
Yüz yıl kötü ile ömür sürmeden
Bir gün güzel ile hoş deli gönül

— 43 —

Dervişlik davası kılarsan gönül
Su gibi alçağa akmak görünür
Meskenet babını dilersen gönül
Hakk'ın rızasına bakmak görünür

Benliği kalbimden atayım dersen
Gönüllere gönül katayım dersen
Bir olup birliğe yeteyim dersen
Muhabbet yolunu tutmak görünür

Kim ki diler Hak'tan doğru yol bula
İbret ile nazar etsin her kula
İhlas ile geldin ise bu yola
Benlik kalesini yıkmak görünür

Eğer hayır saçar isen başına
Yalanı hileyi katma işine
Er olmakla er nefesi küşüne
Altun küpe edip takmak görünür

Aşıki mayılsan yarın adına
Ağu katma muhabbetin tadına
Gerçek aşık isen aşkın oduna
Kül edip özünü yakmak görünür

— 44 —

Ortalık bozuldu hep niza oldu
Gözlerim yolları gel efendim gel
Mümin olan bu dünyada gülmedi
Gözlerim yolları gel efendim gel

Kasavet kervanı dağılmaz oldu
Münafık çoğaldı yenilmez oldu
Şahı Merdan Ali anılmaz oldu
Gözlerim yolları gel efendim gel

Gönlümüzün pusu açılmaz oldu
Kağıtsız yollardan geçilmez oldu
Kafir müslümandan seçilmez oldu
Gözlerim yolları gel efendim gel

↓ Geldi kazamıza düştü bir cazı
Yesir etmek ister oğlanı kızı
Nüfus defterine yazdılar bizi
Gözlerim yolları gel efendim gel

Can bülbülü kafesinden uçmadan
Günüm tamam olup vadem yetmeden
Menzil alıp kervanımız göçmeden
Gözlerim yolları gel efendim gel

Altı aylık yolu bir günde aşan
Kızılırmak gibi çağlayıp coşan
Düldüle binip zülfikâr kuşan
Gözlerim yolları gel efendim gel

Aşıki der bize mi oldu buzağı *
Nice bir çekeyim cevrü cefayı
İnşallah gelecek Mehdi Livayı
Gözlerim yolları gel efendim gel

* **Bu kıta bazı cönklerde şöyle kayıtlıdır:**

Aşıki der bize m'oldu buzağı
Nice bir çekeyim münkürün cevri
İnşallah yakındır Mehdi'nin devri
Gözlerim yolları gel efendim gel

— 45 —

Neyine güvenim senin ey felek
Beni türlü türlü derde düşürdün
Çok yalvardım kabul olmadı dilek
Didem yaşın selden sele düşürdün

Bana yar olmadın bivefa çıktın
Şu dertli sinemi odlara yaktın
Bu serime türlü adları taktın
Gizli sırlarımı dile düşürdün

↓ Şu sineme çektin mihneti dağı
Varsın eller dersin hüsnünün bağı
İstemedim şol hicranı ol dağı
Felek yolum belden bele düşürdün

Kimine lütf ile ihsan edersin
Kimine dünyayı zından edersin
Kiminin derdine derman edersin
Benim yolum yelden yele düşürdün

Bir murad almadım ey felek senden
Ayırdın canımı şol nazik tenden
Hiç bir mekân buldurmadın bir yerden
Aşıki' yi elden ele düşürdün

— 46 —

Terkettik kabayı dünyadan geçtik
Ehli hal evinin mihmanıyız biz
Masiva sevdasın gönülden çektik
Şimdi hal evinin üryanıyız biz

Biz güle mailiz harı sevmeyiz
Nadan olanın gönlüne değmeyiz
En garip kimseye gönül eğmeyiz
Hamdüllah dehrinin sultanıyız biz

↓ Bendesi olaldan yüzü gülzarın
Yakasın çâk ettik namusun arın
Hele defterini dürdük efkârın
Vahdet tekkesinin kurbanıyız biz

Çok şükür dost ile düşmanı seçtik
Dost uğruna serimizden hep geçtik
Durmayıp menzil be menziller göçtük
Şimdi şu feleğin kervanıyız biz

Can kulağıyla dinle görürsün Mevlâ'yı
Derununda ivird eyle Hüdâ'yı
Dünya nedir anda gider sevdayı
Ey **Aşıki** bildin çün faniyiz biz

— 47 —

Bed asilde iman olmaz din olmaz
O kendi özünü över dünyada
Hakk'ı bir bilende asla kin olmaz
Hırsını nefsini yener dünyada

Hak aşkına cesedinden can gide
Hırsın öldür mihmanların şen gide
Sofu odur nefsi ile ceng ede
O da bin kırmızı değer dünyada

↓ Mürayi seçemez Hakk'ı batılı
Ezazülün yedeğinde yedili
Hak sever mi böyle fadıl fazılı
Nefsinin dalgasın kovar dünyadan

Sofu yolun uzun garetin derin
Mürayi bu yola veremez serin
Aşıklar ser verip bulmuştur yerin
Onlar birbirini sever dünyada

Aşıki dost ile eyle pazarı
Dostun dosta doğru gerek nazarı
Yolunda kılagör ah ile zarı
Her aşık sevdiğini över dünyada

— 48 —

Nice bir çekeyim ben bu kahırı
Bana murat aldırmadın sen felek
Bal yerine nuş ettirdin zehiri
Nedir bana gönderdiğin ün felek

İrakibe rağbetleri eylersin
Nam verirsin yedirirsin toylarsın
Her dem iyiliğin ona eylersin
Bilemedim onlar senin nen felek

İrakipten korkar mısın biz gibi
Yandı yüreğimin başı köz gibi
Eridi cesedim aktı tuz gibi
Bak gözümden akan yaşlar kan felek

Bülbülün figanı bahçe bağadır
Söylüyorum bu sözlerim sanadır
Senin yiğitliğin hemen banadır
Ben ezelden teslim ettim can felek

Şefaat mı olur kar'olan yüze
Dile amel olmaz bakarlar öze
Daim cefa etsen sefadır bize
Aşıki' nin istediği din felek

— 49 —

Cefa yüzünden ah edip gezinme
Gel gönül sabreyle rıza hakkındır
Kendi kendin gümrah edip bezenme
Gel gönül sabreyle rıza hakkındır

↓ Mümin olan her cefayı götürür
Sabreylemek muradına yetirir
Delil olur her işini bitirir
Gel gönül sabreyle rıza hakkındır

Cihanın vefasın görmedim deyü
Zevk ile sefasın sürmedim deyü
Gam yeme murada ermedim deyü
Gel gönül sabreyle rıza hakkındır

Edep sabır rıza aman dediler
Bu üçünden uzak oldu adüler
Böyle buyurmuştur üçler yediler
Gel gönül sabreyle rıza hakkındır

Sabri olmayanlar Hak'tan naşidir
Sabreylemek müminlerin işidir
Sabır cümle ibadetin başıdır
Gel gönül sabreyle rıza hakkındır

Gel ey gönül durma özünü yokla
Guş eyle bu kâmil nefesi hakla
Rıza ile yürü rızayı bekle
Gel gönül sabreyle rıza hakkındır

Hüdâ kefil oldu cümle işine
Nuş ede gör ağu katsa aşına
İyi yavuz her ne gelse başına
Gel gönül sabreyle rıza hakkındır

Ey Aşıki emr-i Hüdâ'yı gözet
Cihanı ko ruz-u cezayı gözet
Mahf ol gel herişte rızayı gözet
Gel gönül sabreyle rıza hakkındır

Figan : *İnleme, ağlama* — **Kefil :** *Tutu* — **Ruz-u ceza :** *Ceza günü* — **Nuş :** *İçme* — **Ağu :** *Zehir* — **Cefa :** *Sıkıntı* — **Gümrah :** *Gelişme, fazla beslenerek şişmanlama, görkemlilik* — **Cümle :** *Hep, bütün*.

— 50 —

Aşıkı hublar içinde müntehadır sevdüğüm
Lahmike lahmü Aliyel Murtaza'dır sevdüğüm
Nurdur baştan başa şems-i duhadır sevdüğüm
Ahmedi Mahmut Muhammed Mustafa'dır sevdüğüm

Bu muhabbetle gönül mülkünü abad eylerim
Şirin'in yolunda canı künhi Ferhad eylerim
Anın için gece gündüz ismini yad eylerim
Ahmedi Mahmut Muhammed Mustafa'dır sevdüğüm

Hak tealâ'nın kuluyum hem Muhammedi dinim
Ta ezelden ümmetiyim ona doğrulttum yönüm
Kimi İsa'yı sevüptür kimi Musa'yı benim
Ahmedi Mahmut Muhammed Mustafa'dır sevdüğüm

On sekiz bin alem onun aşkına bünyad olan
Her kime şefi olursa oldurol azad olan
Dört kitap içinde ismi şerifi hem yad olan
Ahmedi Mahmut Muhammed Mustafa'dır sevdüğüm

Enbiyaya evliyaya cümlesinin şahıdır
Dü cihanın revnakıdır gül cemâli mahıdır
Aşıki sevse acep mi ol habibullahıdır
Ahmedi Mahmut Muhammed Mustafa'dır sevdüğüm

— 51 —

Aşıkın tacı serbeser ya Muhammed ya Ali
Sevmüyenlerden beriser ya Muhammed ya Ali
İnsi cinni müşküli küşasız zahire hem gayıba
Cümlesinin serverisiz ya Muhammed ya Ali

Kamu aleme ziyalar gösterirsin suphi şam
Şemsi mahın enverisiz ya Muhammed ya Ali
Siz olmayınca kimseler dine yol bulamadı tam
Şemsi mahın enverisiz ya Muhammed ya Ali

Enbiyayı evlüyayı eşkiyayı etkiya
Cümlesinin rehberisiz ya Muhammed ya Ali
Evvelinin ta evvelisiz ahırının hem ahırı
Sırrı kandil gevherisiz ya Muhammed ya Ali

Aşıkı 'nın zahirinde batınında her zaman
Ümüdü tuttuğu dürrü siz ya Muhammed ya Ali

— 52 —

Gel berü ey talibim Hak özün eyle turab
Toprağa eyle sücüdu nitekim budur sevap
Tekebürlük eyleme gel meskenet babından ol
Varınca mahşer gününde çekmeyesin ıstırab

Men aref hu nefse dedi ol resul-u kâinat
Bunda nefsün bilmeyenler anda ne ola hübab
Cahili nadan olanlar Hak katında şüphesiz
Sureti insan değildir saksağandır ya gurrab

Dünyanın varına bakma cifedir dedi habib
Sen mucez olma onun talipleri oldu galip
Gurur etme malına ömrün fani dünyada
Su yüzünde ne kadar eğlene dura bir hubap

Maniden dünyaya geldin gözledin nöbetini
Dane ne denli eğlenir iki singi asıyab
Sen seni bil sen seni sende olma ol cahil
Senin için devreder bu afıtab ol mafitab

Ledün ilminden öğren aşk sana muhlis ola
Kalmaya zatında hali kim aça aşk-ı turab
Fahrile nitekim Resulu Kibriye suvalin
İhsan veresin yevmül hesab kim muharlemdeb

Susuzluktan olursa şehid sunalar muhankahuru
Görmeye asla ıstırab tâ Ali mutlakinden
Özge gayrıyle bel bağlama çün bilirsen
Gayrının sonu haraptır ol harab

Ey Hakk'ı sevdüm diyenler nicedir Hak sevgisi
Hakk'ı seven aşığın ciğeri hûn bağrı kebab
Hakk'ın emridir bunlardan **Aşıki** sen olma dür
Hakk'ın emrini bilmeyen şöyle kaldı ne cevab

Gurrap : *Karga* — **Hübap :** *Buğday tanesi* — **Cife :** *Leş* — **Mucez :** *Derli toplu* — **Singi :** *Yaş* — **Asiyab :** *Su değirmeni* — **Muhlis :** *Halis, katkısız* —**Mutlaki :** *Başı boş* — **Mafitab :** *Güzel* — **Muhankahır :** *çok alçak* — **Afitab :** *Güneş* — **Hun :**

Kan — **Dur** : *Uzak*— **Münteha:** *Seçkin tek.* **Lahmike lahmi** *(hadis, Ali hakkında olup tamamı eti etimden, ruhu ruhumdan, kanı kanımdan, canı canımdan biçiminde söylenir*— **Künhi:** *Kök* — **Külli** : *Tümden*—**Revak:** *Süs, renk*— **Sucudi:** *Secde, yeri öpme*— **Menarefe nefsehu:** *Nefsini bilmeyen Allahı bilmez anlamına gelen bir hadis*— **Ledün:** *Gizli sırlar bilimi.*

— 53 —

Cahili nadan olanlar daima can incidir
Hatırı bilmez neden cahil nadan incidir
Ey gönül pazarı kâmil ile eylen kâmil ol
Kâmilin her bir cevabı lâli mercan incidir

Nadanın suyuna karışıp bulanık akma gel
Cahilin kadri göğe erse de kadrine bakma gel
Nefse uyup sakın cellat olup kan dökme gel
Ki bilirsin kan eden cellat içün kan incidir

Zalim olup bir garibin bağrını dağlatma kem
Mazlumu kim ağlatırsa çeşm-i giryan incidir
Hatır yıkup dünyada kimseyi ağlatma kem
Mazlumu kim ağlatırsa çeşm-i giryan incidir

Yıkma gönlün kimsenin çün mümin oldu adımız
Cümle bir Hakk'ın kuludur ortada yok yadımız
Zalim odur hatır incidir dedi üstadımız
Zalim oldur zalim ol hatırı her an incidir

Sima hüm fi vücuhüm ilminden al sabak
Gafil olma gözün aç ademde beytullaha bak
Aşıki yıkma anı deyu buyurdu emr-i Hak
Emrini tutmasa bir kul anı sultan incidir

Simahümfi vücuhum : *Yüzleri yüzüne benzer* — **Nadan:** *Kötü* — **Kem:** *Kötü* — **Kamil** : *Yetkin* — **Sabak** : *Ders* — **Beytullah** : *Kâbe* — **Yad** : *Düşman* — **Dağlatma** : *Kızgın demir basma* — **Çeşm-i gıryan** : *Ağlayan göz* — **Lal-i mercan** : *Kırmızı inci* — **Toylamak** : *Düğün yapmak* — **Garet** : *Yağma, çapul* — **Gaybet** : *Arkadan konuşma* – **Derun** : *İç* — **Vird** : *Söyleme* — **Ruhban** : *Keşiş rahip* — **Pasıban** : *Nöbetçi* — **Fuzul** : *Uğursuz* — **Suhan** : *Düzgün konuşan.*

— 54 —

Hakk'ı görmek ister isen ol kâmil insana bak
Mert isen meydan içinde herkese merdane bak

Talib ol ki eresin marifet esrarına
Dahil ol vahdet evine zümre-yi irfana bak

Küllü şeyin halli veçhinde olmuştur nüzul
Geç ikilikten beri ol suret-i errahmana bak

Gir vücudun şehrine gör cümle varlık ondadır
Kıl tamaşa matlubunu sevdüğün canana bak

Ayna-yı dili saf et göresin aynel yakin
On sekiz bin alem içre **Aşıki** sultana bak

— 55 —

Kudret bağında açılan goncayı gülfem nedir
Mevlâ zahirine saçalı ya ol iki ham nedir

Nedir esvedi hacer kimi konar kimi göçer
Cümlesi bir yari seçer bunda yukta ham nedir

Ol tecrit küffaresinde kimi derdi çaresinde
İns ile cin arasında elif ile lâm nedir

Kendi özünde buldu bulan, bulmadı deyişte kalan
Vücudu ademde olan oniki imam nedir

Ey **Aşıki** bul bedende gezme yaban ilinde
On sekiz bin alem sende durduğun makam nedir

Esved-i Hacer — Hacer-ül esved : *Kabe duvarındaki gökten indiğine inanılan kutsal kara taş* — **Gülfem :** *Gül yüzlü* — **Esrar :** *Sır, giz* — **Nuzul :** *İnme* — **Matlub :** *İstenilen* — **Tecrit :** *Yalıtlanma, derviş* — **Ayna-yı dil-i saf :** *Temiz gönül aynası* — **Ayn-el yakın :** *Görerek edinilen bilgi.*

KUL HİMMET ÜSTADIM

Kul Himmet Ustadım adlı ozanı yazın yaşamına rahmetli İbrahim Aslanoğlu çıkarmıştır. Kul Himmet Üstadım ünlü Bektaşi ozanı Kul Himmet'in sadık bir hayranıdır. Asıl adı İbrahimdir. Divriği'ne bağlı Karageban bucağının Örenik köyünde 1749'da doğdu. Köyde Öksüzoğlu ailesi olarak tanınırlar. 1840-1844 de yapılan genel nüfus yazımı sırasında düzenlenen kayıtlarda İbrahim'in adı geçmiyor. Herhalde o tarihlerde sağ olmadığı öldüğü tahmin edilebilirse de İbrahim'in gerçekten XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIX. yüzyılın ilk yarısı içinde yaşamış olduğu sanılıyor. Kimi şiirlerinde arkadaşı Arguvanlı Aşıkî'den söz ediyor ki Aşıkî'nin 1824 yılında Hacıbektaş'tan dönerken Felahiye ilçesinin Ecirli köyünde öldüğü düşünülürse (1763-1924) Kul Himmet Ustadım'ında aynı dönemde yaşadığı söylenebilir. Bazı şiirlerinde "Sultan Yalıncak, Sultan Oyuk, Sağrı Çamlık" gibi tekkelerden söz etmesi yöredeki Alevi-Bektaşiler ile yakın ilişki kurduğu sonucunu verir. Aşık İbrahim XVI. yüzyılda yaşamış Kul Himmet'e aşırı sevgi duymaktadır. Bu nedenle kendiside şiirlerinden Kul Himmet Üstadım" tapşırmasını kullanır. Onu ustası ve piri sayıp yolunda gider. Bu yüzden, şiirlerinde çoğu Kul Himmet'inkiler ile karıştırılmıştır. Her ikisinin yolu, inancı aynıdır. Ama Kul Himmet'te bu bağlılık daha katı, daha ileri aşamadadır. Kul Himmet Üstadım ise daha yumuşak, daha hoş görülüdür. Kul Himmet'in şiirleri kuru, kısıtlı, didakdiktir. Kul Himmet Ustadım'ın ise şiirleri geniş ve sıcaktır. Kul Himmet Ustadım bazı şiirlerinde din ve tarikat sınırlarını aşar, doğa ve topluma seslenir. Koşuk düzeni daha özenlidir. Ama ünü çevresinin dışına pek çıkmamıştır. Şiirleri İbrahim Aslanoğlu tarafından toplanarak Kul Himmet Üstadım (1976) adlı yapıtta yayınlanmıştır. Ayrıca rahmetli Cahit Özelli "Pir Sultan'ın Dostları (1984) adlı yapıtta Kul Himmet Ustadım şiirlerini yayınlamıştır. İbrahim Aslanoğlu'nun Divriği Şairleri (1961) adlı yapıtında da Kul Himmet Üstadım'ın şiirlerine yer verilmiştir.

Yine Alevi-Bektaşilerin cem törenlerinde okunan Tevhit (Birleme) şiirinin ona ait olduğu sanılıyor. Tanrı-İnsan birlikteliğini, kaynaşmasını üst düzey bir ekin ürünü biçiminde yansıtan Kul Himmet Üstadım'ın saz ve ezgi eşliğinde cemlerde söylenen bu şiirinde, uhrevi dünya ile yaşamın duygusal bir çoşku ile ırmaklaştıklarını, tarikatın tüm güzelliklerinde ruh canlılığının binbir çiçek mozayiği şeklinde gönüllere dolduğunu görmemek, sezmemek düşünülemez.

Bugün bize pir geldi, gülleri, taze geldi
Kanber'in önü sıra Ali Murtaza geldi

Şiirin dörtlükleri arasına şu sözler eklenerek lirizmine yoğunluk kazandırılmakta, ezgi derinleşerek amaca doğru dalgalanmaktadır:

Eyvallah Şah'ım eyvallah, Hak laileha illallah
Eyvallah Pir'im eyvallah, adı güzel güzel şah
İllallah Şah illallah Muhammed Ali güzel şah

26 dörtlükten oluşan bu uzun şiirin "Pir Sultan bize geldi" dizesiyle başladığı kaynaklara inildikçe görülen bir gerçektir. Açık ve çoşkulu bir söyleşi vardır.

Kul Himmet Üstadım ilk kez ortaya çıkaran değerli araştırmacı rahmetli İbrahim Aslanoğludur. Saygıyla anıyoruz.

Kul Himmet Üstadım değer ve kadir bilir bir ozanımızdır. Kendisinden önce yaşamış olan Kul Himmet'ten feyz almış, ona olan hayranlığını bir şiirinde vurgulayarak dile getirmiştir. Tevhit şiiri Kul Himmet bölümüne konuldu.

— 1 —

Muhammet Ali'nin yolun gözlerim
Odur elâ gözlü sultanım benim
Bektaşi Veli'nin izin izlerim
Odur elâ gözlü sultanım benim

Cebrail cennetle sordu ahvali
Bu bir kadim yoldur öteden beri
Biri Ali'nin Düldü'lü biri Kanber'i
Odur elâ gözlü sultanım benim

Hasan Hüseyin'e ağlar gezerim
Akar çeşmim yaşı çağlar gezerim
Zeynel Bâkır Câferdedir nazarım
Odur elâ gözlü sultanım benim

Kâzım Musa Irıza'dır katarım
Taki Naki Askeri'ye yeterim
Mehdii Resul'ün peşin tutarım
Odur elâ gözlü sultanım benim

Kul Himmet Üstadım aklım başımda
Gündüz hayalimde gece düşümde
Selman'ın çiğninde çocuk yaşında
Odur elâ gözlü sultanım benim

— 2 —

Başına gelmişe bir yol danışam
Böyle ayrığı gören var m'ola
Bir dertli bulam da derdim bölüşem
Böyle ayrılığı gören var m'ola

Âşıklar kalemi böyle yazıldı
Ciğerciğim bölük bölük ezildi
Sinem şerha şerha oldu üzüldü
Böyle ayrılığı gören var m'ola

Âşıklar bağrımı yaralı kodu
İrakip her yerde hasmınım dedi
Ferhat'ı Şirin'den ayıran cadı
Böyle ayrılığı gören var m'ola

Hak Muhammet Ali bilir hâlimden
Bülbül vaz mı gelir gonca gülünden
Ayrılığa zor demişler ölümden
Böyle ayrılığı gören var m'ola

Kul Himmet Üstadım hâller nic'oldu
Ah ettim irakıp belâsın buldu
Sevdiğim dağların ardında kaldı
Böyle ayrılığı gören var m'ola

— 3 —

Seyyah oldum şu âlemi gezerim
Bir dost bulamadım gün akşam oldu
Kendi efkârımca okur yazarım
Bir dost bulamadım gün akşam oldu

İki elim gitmez oldu yüzümden
Ah ettikçe yaşlar gelir gözümden
Kusurumu gördüm kendi özümden
Bir dost bulamadım gün akşam oldu

Bozuk şu dünyanın temeli bozuk
Tükendi taneler kalmadı azık
Yazıktır şu geçen ömüre yazık
Bir dost bulamadım gün akşam oldu

Kul Himmet Üstadım ummana dalam
Gidenler gelmedi bir haber alam
Abdal oldum şal giyindim bir zaman
Bir dost bulamadım gün akşam oldu

— 4 —

Altının kadrini sarrafı bilir
Açılmaz dükkânlar pazar mı ola
Salını salını sevdiğim gelir
İrakipler hile sezer mi ola

Seyreyledim yanağının alını
Ememedim leblerinin balını
Ayağına giymiş sırça nalını
Sevdiğim salınıp gezer mi ola

Yüce yüce yerlerine çıkınca
Ak ellere al kınalar yakınca
Sevdiğimin dal boyuna bakınca
Âşıkın bağrını ezer mi ola

Yüce yüce yayaları yaylasam
Her güzelin bir ismini söylesem
Yalvarıp yakarıp gönlüm eğlesem
Göğsünün bendini çözer mi ola

Kul Himmet Üstadım kendi halinde
Bir güzel sevmişim halkın dilinde
Kâtipler oturmuş kalem elinde
Sevdiğim ismini yazar mı ola

— 5 —

Elâ gözlü usul boylu sultanım
Sen benim yaramı sar da ondan git
Yaram yürektedir durmuyor kanım
Sen benim yaramı sar da ondan git

Gidemedik yollarımız kış oldu
Kelp rakipler arkamızdan düş oldu
Derdimiz bir idi şimdi beş oldu
Sen benim yaramı sar da ondan git

Döğün vurdun bu sinemi köz ile
Bağrımı deldirdin nükte söz ile
Bir merhemin yok mu ballı tuz ile
Sen benim yaramı sar da ondan git

Neden ola bu âşıklar gülmedi
Dosta gidem dedim nasip olmadı
Lokman Hekim geldi derman bulmadı
Sen benim yaramı sar da ondan git

Kelp rakipler kail olmaz bu deme
Sinem yaralıdır gelmişim eme
Sağalt bu yaramı yaralı koma
Sen benim yaramı sar da ondan git

Açıp bu sinemi bak yarası var
Yaram onulmuyor çok yarası var
Rakipler vurmuşlar ok yarası var
Sen benim yaramı sar da ondan git

Kul Himmet Üstadım hayal kovarsın
Müstak olur görmesine iversin
Seni beni yaratanı seversin
Sen benim yaramı sar da ondan git

— 6 —

Âşık İbrahim de bir mânâ söyler
Ben gidersem ismin kala dillerde
Âşıklar derdinin demanın söyler
Ben gidersem ismim kala dillerde

İnil inil inilerim zâr deyi
Gün perdeye indi vakit dar deyi
Önümüzde âşıkımız var deyi
Ben gidersem ismim kala dillerde

Ötesi yoğunmuş burcı fenanın
Yalan değil bu sözüme inanın
Kesildi kısmetim tükendi nanım
Ben gidersem ismim kala dillerde

Neden ola bu âşıklar gülmedi
Dünya Sultan Süleyman'a kalmadı
Kadim değil giden geri gelmedi
Ben gidersem ismim kala dillerde

Toplansın kavimler gelsin yâranlar
Ölüm ile ayrılığı bilenler
Kadim imiş emaneti verenler
Ben gidersem ismim kala dillerde

Mimar gelip tabutumu düzünce
Kaldırıp cenazem yerden üzünce
Kadir Allah fevt kalemin yazınca
Ben gidersem ismim kala dillerde

Kul Himmet Üstadım sevgi sır ola
O da iki değil hemen bir ola
Biryâr bul ki mahşer günü yâr ola
Ben gidersem ismim kala dillerde

— 7 —

Gafil kaldır şu gönlünden gümanı
Şu mülkün ayesi Ali değil mi?
Yaratmıştır onsekizbin alemi
Irızgını veren Ali değil mi?

Yarattı Mülcem'i sandı ki yaran
Ali'ye kasdetti oldu bin pişman
Hangi kitapta var Ömer'le Osman
Kuran'da okunan Ali değil mi?

Gelin vazgeçelim biz bu gümandan
Sakın çıkmayalım dinden imandan
Şefaat umalım oniki imamdan
Anların atası Ali değil mi?

Binbir ismi vardır bir adı Hızır
Nerde çağırırsan orada hazır
Ali padişahtır Muhammet vezir
O fermanı yazan Ali değil mi?

Kul Himmet Üstadım benbir biçare
Bulur mu acep derdime çare
Günahlıyım nasıl varam divana
Divanda oturan Ali değil mi?

— 8 —

Cihan derya iken yergök su iken
Ta ezelden arzumanım Kul Himmet
Şu dünyada hiçbir nesne yoğ iken
Anın için arzumanın Kul Himmet

Aşık olsam türlü mana söylesem
Bahri gibi ummanları boylasam
İmam Hüseyn'i dava eylesem
Anın için arzumanım Kul Himmet

Aşıklara uy dediler zamana
Mahluk muhtaç olsun dine imana
Şimdi gayret kaldı sahip zamana
Anın için arzumanım Kul Himmet

İkisi sevdiğim medh eder öğer
Hakk'ın rahmatı insana yağar
Zöhre yıldızı da alnına doğar
Anın için arzumanım Kul Himmet

Ervahı ezelden Hakk'ın nurudur
Muhammed Ali'nin gizli sırrıdır
Ustadımdır, sevdiğimdir, yarımdır
Anın için arzumanım Kul Himmet

Nurdandır oniki aşıkın nesli
Allah bir Muhammed Ali'dir necli
Bir içim sudandır hocamın aslı
Anın için arzumanım Kul Himmet

Hatayı Pir Sultan, Teslim Abdalı
Gönülden çkmıyor asla hayali
Zatını sorarsan Muhammed Ali
Anın için arzumanım Kul Himmet

Elesti deminde gönlümün cüşu
Allah kardaşlara cevahi taşı
Doksan bin okunan ayetin başı
Anın için arzumanım Kul Himmet

Kul Himmet Üstadım cemalin cennet
Şol iki cihanda server Muhammet
Binbir ismi vardır bir ismi Himmet
Anın için arzumanım Muhammet

İki cihan serveri : *İslamiyette Hazreti Muhammed'e verilen nitelemelerden biri olup iki dünyanın, yani bu dünya ile ahiretin önderi anlamına gelir.* — **Arzuman :** *Çok istenilen, arzulanan* — **Cevahir :** *Değerli bir taş* — **Çüş :** *Çoşkusu, çoşkunluğu* — **Doksanbin okunan ayet :** *Hz. Musa ile Allah'ın Tur dağındaki görüşmelerinde doksanbin kelam konuştukları; ayrıca Hz. Muhammed'in Miraçta Allah'la konuşmadan doksanbin kelam görüştükleri söylenir.* — **Kul Himmet** *Pir Sulta'ın müridlerindendir. Yaşamı ve şiirleri hakkında kitabamızın II. cildinin 325 ve izleyen sayfalarında yeterli bilgi verilmiştir.* — **Bahri :** *Deniz* — **Zöhre Yıldızı :** Çoban yıldızı *venüs* — **Sahip zaman:** *Mehdi , Kutup* — **Oniki :** *Oniki imam.*

AGÂHÎ DEDE

Şiirlerine 18. yüzyıla değin yer veren bir cönkte rastlanmaktadır. Bunun için 18. yüzyılın ortalarında yaşadığını söyleyebiliriz. Bektaşi ozanlarındandır. Belgrad'lıdır ve asıl adı Yaşar'dır. Nefeslerini aruz ölçüsü ile yazmıştır. Hacı Bektaş Veli dergahına vakfettiği bir nefes dergisinde bulunan mühürün üzerinde (H. 1275 = M. 1869) tarihi bulunmaktadır. Ancak Hızrinde anılan Agehi bu Agahi olabilir. Birde Gülhani'nin Sivas şairleri arasında saydığı bir başka Agahi daha vardır. **(Turgut Koca, a.g.e. sh: 373)**.

Ayrıca Rıza Zelyut'un "Halk Şiirinde Başkaldırma" adlı kitabında bahsettiği Agahi (Aşık Veli) var, bu Aşık Veli olsa gerek, ancak bunun ölümü 1916 veya 1921 - 1922 dir. Biz yine de hepsinin şiirlerini bir araya topladık. Değerlendirilmesini yapalım.

A) AGÂHÎ DEDE'DEN :

— 1 —

Tevellasın, teberrasın bilen abdala aşkolsun
Temennasın, tesellasın bulan abdala aşkolsun

Hava-yı seyr-i fillâh eyleyen dervişe (şeydallah)
Fenafillâh sevdasın eden abdala aşkolsun

Tecerrüt cür'asın nuşeyleyen abdala eyvallah
Harabat ehli sevdasın çeken abdala aşkolsun

Abasından, kabasından geçüp bu dehri faninin
Fena vü fakr dibasın çeken abdala aşkolsun

Dilâ bu (çilleimerdan) çıkarmış sana teslimiz
Bu (Esma) nın (Müsemma) sın duyan abdala aşkolsun

Niyaz ile vücudun eyleyüp mir'atı Yezdani
Gönül ayinesi pasın silen abdala aşkolsun

Muhibb - i Hanedana sathezaran aferin olsun
Olar kim şol ahibbasın seven abdala aşkolsun

Ey Agahi yine bir tarzı dervişane nazmettin
Hezaran hüsnü hemtasın bilen abdala aşkolsun

Tevella : *Peygamberin sevdiğini sevmek* — **Temenna ve tesella :** *Peygamber ve soyuna saygı göstermek* — **Seyfillah :** *Tanrı'ya yürümek, yani Tanrı'nın nitelikleriyle sıfatlanmak* — **Şeydallah :** *Tanrı'nın rızasını dilemek* — **Fenafillah :** *Tanrı'nın varlığında yok olma* — **Tecerrüt** : *Tanrı'dan gayrı olan herşeyle ilişkisini kesmek* — **Cur'a :** *Yudum* — **Dehri fani :** *Yalancı dünya* — **Fena vü fakr dibası :** *Dervişlerin giydiği tarikat giysileri* — **Çilleimerdan :** *Merdlerin çektiği çile, yani gerçek çile* — **Esma ve Müsemma :** Tanrı'*nın adı ve o adların belirlendiği yer* — **Mir'at - ı Yezdan :** *Tanrı'nın aynası* — **Abdal:** *Ali'ye, çocuklarına 12 imama bağlanan, tevella ve teberru kavramlarını tüm yönleriyle, içeriğiyle yürekten kavrayan kimse. Anadolunun kırsal kesiminde dolaşan ılgarlı topluluk. Aydın, tasavvuf ehli, bilgili, tarikatın belli aşamalarına varmış ulu kimse. Abdal kavramı üzerine bazı Alevi-Bektaşi ozanları şiirler yazmıştır (Hayreti, Kaygusuz Abdal, Abdal Musa, Uryan Abdal,.)*

— 2 —

Ey sofi bana mescid ü meyhane de birdir
Savt - ı zühdü nârai mestane de birdir

Haktan sana ermez ise esrarı hidayet
Bu zikrü ibadet ile peymane de birdir

Gel geç bu riyadan, hele gör tahtı cihanla
Bu fanide bir kuşei virane de birdir

İlla başı dünyaya gönül verme diriga
Arif olana akil ü divane de birdir

Agahi gibi nur olagör ey gözü ama
Bu aşka yanan şem'ile pervane de birdir

Savtı zühd : *Şeriat buyrukları* — **Narai mestane :** *Tanrı'nın aşkıyla sarhoş olmuşların çığlığı* — **Zikir :** *Tanrı'nın adlarını yinelemek* — **Peymane :** *Kadeh* — **Şem :** *Mum, çerağ* — **Ama :** *Kör* — **Diriga :** *Asla* — **Hidayet:** *İyilik, kurtuluş Tanrı'ya erme* — **Riya:** *İki yüzlülük.* — **Akil :** *Akıllı* — **Divane :** *Deli.*

— 3 —

Gel ey vaiz, Ali'nin fazlini evveli Hüdâdan sor
Ali'yi ta İbn - i Adem olmadan iptidadan sor
Ali kimdir, Veli kimdir, bilem dersen bu esrarı
Anı bir kimseden sorma Muhammed Mustafa'dan sor.

Ki yer gök su iken Cebrail'e rehber odur
Cihan halkolmadan evvel bu mülkün temeli odur
Musa ile Tur dağında binbir kelam hatm'eden odur
Ali'yi Tur - u Sinadan, dilersen Lem teraneden sor

Çıkıp kürsiye ey vaiz, Ali'den söyle pendi
Ali'nin hakkında gökten yüzdört ayet indi
Ali'yi Kur'anda methedip veçhin dedi
Dile Yasin Taha'dan sor dilersen H'elatadan sor

Ali'dir damad - ı Ahmed, Ali'dir Mustafa'ya yar
Odur evladını Hak - Rahime kurban eden Haydar
Ali'nin ettiğini etmedi hiç bir peygamber
Dile gel evliyadan sor, dilersen enbiyadan sor

Behey vaiz Karakuş ne zanettin Ali'yi sen
Anın evladına buğuz bağlayan kişi olamı müslüman
Ne çekmiştir o mazlumlar o zallim darb - ı Yezitten
Dile arş u semadan sor, dilersen Kerbelâ'dan sor

Agahim, mezhebim şia, alevi, kızılbaşım
Şehid - i Kerbelâ'nın fırgatından akan yaşım
Hüseyn'in derdini bir kimseden sorma a kardaşım
Dile Zeynelaba'dan sor, dilersen Zeynep anadan sor.

Pend: *Söz* — **Veçhin:** *Yüzü, yüzüm* — **Buğuz:** *Kin, düşmanlık* — **Darb-ı Yezid:** *Yezid'in zulmü, işkencesi* — **Fırgat:** *Gözyaşı, ayrılık* — **Lem-terane :** *Görünmeme* — **Veçhin :** *Yüzün yüzüme benzer, hadisini işaret ediyor.*

B) SİVAS'LI AŞIK VELİ'DEN (AGÂHÎ) :

— 4 —

Sofu sen kendini arif sanırsın
Benden özge arif yok yok diyerek
Suret - i zahirde kafa sallarsın
Oturur kalkarsın hak hak diyerek

Guş eyle pendini ey sofuzade
Sen bu gönül ile kalırsın dağda
Senin gibi leylek gezer havada
Geçirir ömrünü lak lak diyerek

↓ Onda körsün bunda eğer kör isen
Rah - ı erenlerden bi - haber isen
Yarın Hakk'ın divanına varırsan
Kovarlar dışarı çık çık diyerek

Agahi' nin bu sözünde durmazsan
Ebedi kör kalır meydan görmezsen
Hacı Bektaş tarikine girmezsen
Sonra canın çıkar hık mık diyerek

— 2 —

Hilebaz diyorlar azizim amma
Ne hilem ne de bir hileciğim var
Kimisine baldan lezizim amma
Kimine zehirden acılığım var

Yüzüm döndürmedim adu taşından
Kaynadı kazanım aşk ataşından
Değirmen yaptırdım gözüm yaşından
Usta değilsem de suculuğum var

↓ Gahi usta eyler gahi sucu' eyler
Gahi yara açar gahı em eyler
Hasılı dost bizi eğlence eyler
Böylece yar ile çileciğim var

Kimisi Bedevi, kimi Hambeli
Kimisi Maliki, kimi Sümbülü
Bende Kızılbaşım Allah'ın kulu
Hemi de güruh - ı Naci'liğim var

Bak şu zahide ki ne söylemişler
Agahi Kızılbaş amma demişler
Hacc'a gitmiş diye tan eylemişler
Benim ise yılda hacılığım var

— 3 —

Seher vakti çaldım yarin kapısı
Baktım yarin kapıları sürmeli
Açtırdım kapıyı girdim içeri
Çıka geldi bir gözleri sürmeli

Öptüm ellerini girdim içeri
Aklımı başımdan aldı bir peri
Dedim sende buldum halis güheri
Dedi seni bir mehenge sürmeli

↓ Bir yapı görmedim senin yapında
Oynanılmaz urganından ipinde
Ölenecek bekliyeyim kapında
Dedi yok yok burdan seni sürmeli

Şu kevn ü mekânı tuttu ışığın
Nöbeti bekliyen alır keşiğin
Beklenmeli bir sultanın eşiğin
Günde yüzbin defa yüzler sürmeli

Agah dolu içti kanlı yaş ile
Hak bulunmaz hayal ile düş ile
Yetemem menzile bu gidiş ile
Binip aşk atına hemen sürmeli

— 4 —

Ararken Allah'ı buldum
Dedi gezme hele hele
Yanıldım yanına vardım
Keşki varmıyaydım n'ola

Dedim hizmetkarın var mı
Dedi bana sen durman mı
Dedi gezme hey avare
İk'(i) ellerin sala sala

Dedi bana gel yanıma
Seni ortak edem bana
Bir çift öküz verdi bana
İkiside alavula

Biderimi yere saçtım
Ben bir hilekâra düştüm
Öküzleri çifte koştum
Hoh eyledim dala dala

↓ Ekin ektik ekin biçtik
Dedim ki gel bölüşelim
Kendi aldı başlı başlı
Bana verdi sile sile

Ben bu kavla raz(ı) olmadım
Hayli nizalar eyledim
Duyanlara hep söyledim
Bayıldılar güle güle

Allah bana tokat vurdu
Kaçuben evime geldim
Avrada halim arzettim
Dedi **Veli** kele kele

— 5 —

İsabet etmedin benim sözüme
Bu aylarda belli oldu hilen yar
Gelin geçin hoş görünün gözüme
Bulamadım sencileğin çelen yar

Varır eller ile aşna olursun
İntizar eylerim haktan bulursun
Ben gidersem melül mahzun kalırsın
Koyun gibi ciğerinden meler yar

↓ Amma dilber çok iş bilir ustasın
Bilmem sarhoş musun bilmem hastasın
Sinem pota etmiş meter istesin
Muhkem imiş alamadım kalen yar

Çak ettiler bir zindanın içine
Sormadılar bu garibin suçu ne
Urganım attılar dar ağacına
Merhametin yoktur elden alan yar

Güzel senin anan nasıl anadır
ak gerdanda benler tane tanedir
Merhametin yok mu yedi senedir
Aşık Veli kapınızda kölen yar

— 6 —

Eser seher yeli var söyle heman
Yarım bu hasretlik kalamı böyle
Bu dert bana kıyamete kalacak
Yarim bu hasretlik kalamı böyle

Aşık vurulmuştur maşuk bulamaz
Irakip yolları kesmiş katılmaz
Güzelsin sevdiğim sensiz olunmaz
Yarim bu hasretlik kalıa mı böyle

↓ Ben senin aşığın sen benim leylam
Senden gayrılara düşem imeylım
Yüzbin cevreylesen vazgelmez gönlüm
Yarim bu hasretlik kala mı böyle

Velim eydür bu dert beni almazmı
Bu dert bana kıyamete kalma mı
Bu cevri çekmeyen aşık olmazmı
Yarim bu hasretlik kola mı böyle

— 7 —

Yaz bahar ayında gideyim dedim
Gidemedim gül yüzlü yar küstü mü
Hâk - ı paye yüzler süreyim dedim
Süremedim gül yüzlü yar küstü mü

Ziyarettir Beytullah'ın yolları
Orda engin burda zordur yelleri
Al yanaktan al kırmızı gülleri
Deremedim gül yüzlü yar küstü mü

Aşık oldum Beytullah'ın nuruna
Amasya'da şehitlerin birine
Eli bağlı kolu bağlı darına*
Duramadım gül yüzlü yar küstü mü

Veli' m eyder firkatım var zar ile
Dünü günü intizarım yar ile
Danışacak müşkülüm var pir ile
Soramadım gül yüzlü yar küstü mü

* Bu şiiri pir'i Hamdullah Çelebi'nin Amasya'ya sürgün edilmesinden sonra söylediği anlaşılıyor.

DİNİN ANLAMLARI

Dinin zahiri anlamı olduğu gibi batini anlamı da vardır. Dinlerin hepsi gerçeklere oranla, birer yorumsal anlamdır. Din, hakikatın, her peygamberin ümmetine göre yorumlanmış halidir. Bunun için Herve Rousseau da şöyle der: "...dinler arasıdaki çeşitlenme bir "görünüş"tür. Din hakikat ve hata sınıfından bir şeydir, hissiyat nev'inden değildir, hakikat çok yönlü olmaz." Bir alt aşamada ise belirli bir dinin öz anlamları, yorumsal anlamları ve olgusal anlamları ile karşılaşırız. Bunlardaki öz anlamlar bize başlama noktalarını verir. Yani, düşünmeye, konuşmaya, anlatmaya, tanımlamaya nereden başlayacağımızı göstermektedir. Görelilik denizindeki mihenk taşıdır. Zannımızla konuşmak yerine, aynı şeyden bahsedebilmek ancak bu şekilde mümkündür.

Tasavvufta öz anlam, Kuran'ı Kerim'de geçen ve cümlenin değişmeyen anlamını, **"hakikat bilgisini"** tanımlamaktadır. Gerçek bilgisi ise, nitelik olarak dış ve iç bilgisi olmak üzere iki yönlüdür. Ne dış bilgisi yanlıştır ne de iç bilgisi. İkisi de aynı sembolün yorumlarıdır. Diğer bir deyişle öz anlam, **göreli olmayan anlam**dır. Başlama noktasını oluşturur. Simgenin kendisidir. Açıklamalar ve yorumlar buradan hareketle ele alınır.

Dinsel simgelerde öz anlam, tohumu ve arazı birlikte içerir. Dinin iç ve dış bilgisini kendinde toplar. Sembolün aslıdır. Özüdür, tüm anlatım ve yorumlar yönünden bir başlangıçtır. Zimmer "Realitenin bir yansıması olan hakikat, bütün dünyada, içinde göründüğü ortamın niteliklerine göre çeşitli olarak yansıtılsa bile yine de bir ve aynı kalır. gerçeği içinde saklayan semboller, çeşitli ülkelerde ve çağlarda sadece kullandıkları malzemenin türüne göre farklılık gösterirler" der. **(Zimmer, Hint Felsefesi s: 16)**

DANİŞ

19. yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanı. Safiye Sultan'ın oğullarından Mehmed Bey olarak tanınır.

Sadeddin Nüzhet Ergun, bu ozanın önce Bektaşi tarikatına girdiğini, sonra da Mevlevi olduğunu yazar. Ama bu tanımlama Bektaşi geleneğine uymaz. Bektaşi tarihinde böyle bir olay ne olmuş, ne de görülmüştür. Bu yüzden halk arasında şöyle bir söz vardır.

"Her tarikattan azanı, Bektaşilik haklar. Bektaşilikten azanı, teneşir paklar."

Bu gerçekçi sözü, kanıtlamak çok kolay: Töreye göre Bektaşi olan bir can, bütün kayıtlardan kurtulur. Artık her tarikat, onun için bir ayak bağıdır. Lâ'dan ve illâ'dan geçmiş, Tanrı'ya konuk olmuştur. Bu telkini kendi yaşamında zevk etmiş bir Bektaşi, artık geriye dönemez. Vicdanına dönekliği (mürtedliği) yakıştıramaz. Öyleyse : **"Daniş, önce Bektaşi idi, sonra Mevlevi oldu"** demek tutarlı bir söz değil. Aslını ararsak hiç bir tarikat şeyhi, bir can, Bektaşiliği bırakıp, kendi tarikatına girmeyi istese bile şeyh kabul etmez. Bunun altında gizli bir kasıt aranır.

Daniş, son döneminde, Mevlâna'yı ziyaretten döner dönmez, 1842'de ölmüştür.

Halk şiiri tarzındaki şiirlerle dolu bir divanı vardır. Hacı Bektaş Veli hakkındaki bir şiirini sunuyoruz: **(T. Koca, a. g. e. sh: 479).**

Reh - i aşkında abâ puşum anın çekmem eli
Bende oldum o şehe terk ile cümle emeli
Kandil - i cam - ı ferahza - yi şerab - ı ezeli
Mahrem - i meclis - i has - ı niam - ı lemyezeli
Mazhar - ı nur - u Hudâ mahzen - i esrar - ı Ali
Pir - i erkân - ı tarikat Hacı Bektaş - ı Veli

Dergehinde o şehin bende - i candâdeleriz
Can ü dilden kerem ü lutfuna amadeleriz
Kayd ü teklif ü sivadan dahi azadeleriz
Yoluna biz bir alay can veren üftadeleriz
Mazhar - ı nur - u Hudâ mahzen - i esrar - ı Ali
Pir - i erkân - ı tarikat Hacı Bektaş - ı Veli

Mecma' - ı ilm - i ledün cuy - i himen tab - ı kerim
Eyledi bendelere lutfunu ol şeh ta'lim
Ne kadar eyleseler şanına layık ta'zim
Oldu aramgehimiz bâb - ı rıza vü teslim
Mazhar - ı nur - u Hudâ mahzen - i esrar - ı Ali
Pir - i erkân - ı tarikat Hacı Bektaş - ı Veli

Kuluyuz rah - ı mahebbette muvafık olanın
Demine Hu çekeriz bende - i sadık olanın
Dökeriz kanını tiğ ile münafık olanın
Biz de gayret keşiyiz ol şehe aşık olanın
Mazhar - ı nur - u Hudâ mahzen - i esrar - ı Ali
Pir - i erkân - ı tarikat Hacı Bektaş - ı Veli

Vermeyiz münkir olan cahil ü nâdâna selam
Çalarız yuf borusun bilmeyen eşhaya müdam
Bende - i halka be - guş olmadır ol şaha meram
Danişâ eyle bu beyti okuyup hatm - i kelam
Mazhar - ı nur - u Hudâ mahzen - i esrar - ı Ali
Pir - i erkân - ı tarikat Hacı Bektaş - ı Veli

Cam - ı ferahza : *İnsana ferahlık veren kadeh* — **Şerab - ı Ezel :** *Elest şarabı, ruhların yaratıldığı zaman, bunu tasavvufçular birinci neş'e olarak kabul ederler (Neş'e - yi ulâ)* — **Mahrem - i meclis - i has - ı lemyezeli** *Tanrı'nın kutsal değerlerinin temiz ve özel meclisinde bulunmaya yetkili olan* — **Mazhar - ı nur - u Hudâ :** *Tanrı'nın nurunun belirlendiği yer* — **Kayd ü teklif ü siva'dan azadeleriz :** *Her türlü kayıtlardan kurtulmuş ve şeriatın yükümlülüklerinden sıyrılmış. Tanrı'dan gayrı olan her şeyden elimizi ve eteğimizi çekmişiz* — **Oldu aramgehimiz bâb - ı rıza vü teslim :** *Tanrı'dan gelen her şeyi kabul ettiğimiz için gönlümüz ferahlandı* — **Bende - i halka be - guş :** *kulağında gümüş küpe takılı olan kutsal bekâr, yani "Mücerret (evlenmemiş) olan erlerin kuluyuz"* — **Eşhas :** *İnsanlar, şahıslar.* — **Reh:** *Yol* — **Aba-puş :** *Derviş giysisi* — **Amade :** *Hazır* — **Ezel :** *Öncesiz* — **Ebed:** *Sonrasız.*

PİR MEHMED
(1755 - 1829)

Alevi - Bektaşi şiirinde Pir Mehemmed, Pir Mehmed adında iki ozanımız daha var. Bu Pir Mehmed üçüncüsü. Şiirlerinin karışması olası. Yaşamıyla ilgili bilgiler sınırlı olan Pir Mehmed bir Bektaşi ozanıdır. Eskişehir Seyyid Gazi tekkesinin postunda oturmuştur. Yaşamı hakkında fazla bilgi yoktur. Pir Mehmed'in daha sonra Seyit Battal Gazi Tekkesine şeyh olduğu biliniyor. Kendisini orada yetiştirmiştir.

18. yüzyılın ortalarında doğmuş, 19. yüzyılın yaklaşık ikinci çeyreği içinde ölmüştür. Sadettin Nüzhet Ergun 19. yüzyılda yaşadığını belirtmektedir. Yukardaki doğum ve ölüm tarihleri Rıza Zelyut'un "Halk Şiirinde Başkaldırma" adlı kitabından alınmıştır.

Pir Mehmed'in 1892 de ölen oğlu Ali İlhami de şairdir. Babasının ölümünden sonra tekkedeki yerini almıştır. Din, tekke inançlarının yanı sıra ayrılık, aşk, doğa konularına şiirlerinde yer verir. Bektaşi olan Pir Mehmed bir şiirinde:

Pir Mehmed'im kendi kendine gezer
Sultan Suca Dede'm eylemiş nazar
Aşıklar methini okuyup yazar
Pirimin cemali nur Allah Allah

demektedir. Halk şiiri tarzında bir çok şiirler söylemiştir. Şiirleri Allah - Muhammed - Ali ve Ehlibeyt sevgisiyle dolup taşar, söyleyişi rahat ve yumuşaktır. Dili sade. söyleyiş durudur. Şiirlerinde Pir Mehmed, Pir Mehemmed, Derviş Mehmet tapşırmalarını kullanmıştır.

— 1 —

Gönül yine bir hayale uğradı
Senin aşkın beni mecnun eyledi
Aşk eseri ciğerciğim dağladı
Senin aşkın beni mecnun eyledi

Müminlerin can evinde canıdır
İmam Hasan şefaatin ganıdır
Şah Hüseyin mürüvvetin ganıdır
Senin aşkın beni mecnun eyledi

Muhammed Mustafa Hayder Ali'sin
Seyyid Battal Gazi sultan velisin
Sun elinden içem kudret dolusun
Senin aşkın beni mecnun eyledi

Zeynel'abâ Bakır zuhur eyledi
Ca'fer Sadık aşk deryasın boyladı
Kâzım Musa Rıza niyaz eyledi
Senin aşkın beni mecnun eyledi

Taki ile Naki derdler dermanı
Asker'i sevmeyenin yoktur imanı
Pir Mehmed Mehdi - i sahib zamanı
Senin aşkın beni mecnun eyledi

— 2 —

Gelin ey gaziler yola gidelim
Ululardan ulu yol Allah Allah
Muhammed Ali'ye niyaz edelim
Gerçekler demine Hu Allah Allah

Dedem Hasan Hüseyin imamlar şahı
Zeynelabidin de imamlar mahı
Muhammed Bakır da cemalin şahı
Balkıya balkıya nur Allah Allah

↓ Mezhebim İmam - ı Ca'fer - üs - Sadık
Kâzım Musa Rıza yareme tabib
Ona nazar kıldı Muhammed Habib
Derdimin dermanı pir Allah Allah

Şah Taki Naki'dir bu yolu açan
Hasen - ül - Askeri müşküller seçen
Muhammed Mehdi'den bir dolu içen
Pirlerin kalbinde Şah Allah Allah

Pir Mehmed' im kendi halinde gezer
Sultan Sücâ Dede'm eylemiş nazar
Aşıklar medhini okuyup yazar
Pirimin cemali nur Allah Allah

— 3 —

Hak, muhabbet bendin urdu
Dönemem ben de bendinden
Bir çok aşıkları kandı
Bu bendin, bendi bendinden

Ali'dir bu bendin bendi
Bende olan bende geldi
Ab dökülüp çarka girdi
Bu bendin bendi bendinden

↓ Hak durmaz devran döndürür
Vuslatı yane indirir
Pervan - veş olan yandırır
Bu bendin bendi bendinden

Bir aşıkı biçareyim
Bir bende yüzü kareyim
Hem deli, hem divaneyim
Bu bendin bendi bendinden

Pir Mehmed' im bende geldim
Bir bendeyim ben de geldim
Arayıp kalbimi buldum
Bu bendin bendi bendinden

— 4 —

Yolcu oldum, yola düştüm
Yollarım Ali çağırır
Bülbül oldum, güle düştüm
Güllerim Ali çağırır

Bulutlayın göğe ağdım
Yağmurlayın yere yağdım
Gözümden çok yaşlar sağdım
Sellerim Ali çağırır

Çok zaman türabda yattım
Türlü çiçek olup bittim
Arılayın çok bal ettim
Ballarım Ali çağırır

Bu hana mihman gelmişem
Gah ağlayıp gah gülmişem
Bahri ummana dalmışem
Göllerim Ali çağırır

Pir Mehmed' im aşka düştü
Aşk dalgası hadden aştı
Virdimize Ali düştü
Dillerim Ali çağırır

— 5 —

Kalmışsın bir kış içinde
Gam gönlünü yaz eylesin
Elin yoktur iş içinde
Karanlıkta göz eylersin

↓ Bağlandığın yeri görmen
Canbazsın, dükkâna gelmen
Alırsın kıymetin bilmen
Kumaşımı bez eylersin

Kış kaydını görmemişsin
Gonca gülün dermemişsin
Dört kapıya ermemişsin
Gelmiş burda sözeylersin

Ağzın dolu hep kıyl - ü kal
Kalbinde yoktur hiç bir hal
Soran bize bin yolluk yol
Bel ardından naz eylersin

Ne var bilin mi belinde
Çok çeneler var dilinde
Sim - ü zer yoktur elinde
Dükkân önün toz eylersin

Mağribden atanı bilmen
Maşrikten tutanı bilmen
Cana can katanı bilmen
Deri gelir iz eylersin

Pir Mehmed' im der buyursam
Karşında iplik eğirsem
Gizli sırları duyursam
O değil der, göz eylersin

— 6 —

Sabah seherinde kalktım, yürüdüm
Seyyid Battal Gazi efendim meded
Gelip eşiğine yüzümü sürdüm
Seyyid Battal Gazi efendim meded

↓ İzin ver efendim dilim söylesin
Aşk od'una ciğerciğim dağlasın
Bülbül olup gül dalında ağlasın
Seyyid Battal Gazi efendim meded

Seyyid Battal Gazi, Pirim Ali'dir
On iki imam nesli gerçek velidir
On sekiz bin alem ismi doludur
Seyyid Battal Gazi efendim meded

Sabah seherinde gelir okuruz
Bülbül olup gül dalında şakırız
Günahkâr kulunuz, biz de fakiriz
Seyyid Battal Gazi efendim meded

Pir Mehmed' im eder tekmil canında
Gözlerim mürşidin hub cemalinde
Sabra takat yoktur, sensiz canımda
Seyyid Battal Gazi efendim meded

— 7 —

Bülbül edip beni dile düşürdün
Derdimin dermanı sensin ya Ali
Yolcu edip beni yola düşürdün
Derdimin dermanı sensin ya Ali

↓ Pervaz edip od'a yandıran sensin
Gene bu devranı döndüren sensin
Susuz olanları kandıran sensin
Derdimin dermanı sensin ya Ali

Mahrum etme beni güle eriştir
Yolda koyma bir menzile ulaştır
Bir katreyim bir ummana kavuştur
Derdimin dermanı sensin ya Ali

Pir Mehmed' im aşktan haber duyalı
Dost elinden nasibini alalı
Ağlar deli gönül yürek yaralı
Derdimin dermanı sensin ya Ali

— 8 —

Eğer benim ah - ü zarım sorarsan
Allah bir, Muhammed Ali sevdiğim
Şu cihanda külli varım sorarsan
Allah bir, Muhammed Ali sevdiğim

↓ Derdin bana yeter, derman istemem
Hükmün yeter, asla ferman istemem
Göster didârını gılman istemem
Allah bir, Muhammed Ali sevdiğim

Odur dayandığım damanım menim
Hem din ile billâh imanım menim
Gizli kalb evinde mihmanım menim
Allah bir, Muhammed Ali sevdiğim

Sensin aşıkların din - ü imanı
Müminlerin can içinde hem canı
(Düvazdeh) okurum on iki imamı
Allah bir, Muhammed Ali sevdiğim

A sevdiğim sensiz bir an olamam
Şâd olup da sensiz bir dem gülemem
Senden özge bir yardımcı bilemem
Allah bir, Muhammed Ali sevdiğim

Sözüm budur gayri, ben de (bes) derem
Bana dost diyene ben de dost derem
Lâ'li gevher hastır, ben de has derem
Allah bir, Muhammed Ali sevdiğim

Pir Mehmed' im eder: Hezar isterim
Mürşidimden himmet nazar isterim
Malım dökmekliğe pazar isterim
Allah bir, Muhammed Ali sevdiğim

— 9 —

Sabahtan uğradım bir mah güzele
Göz üstünde göze bakmak güzeldir
Güzelin buyruğu başım üstüne
Güzel ile yola gitmek güzeldir

Güzel ağlar, güzel güler naz ile
Güzel söyler, güzel dinler söz ile
Güzel bahar gelir, güzel yaz ile
Güzel ile gül toplamak güzeldir

Güzel ile güzel gezmeli imiş
Güzel ile bâde süzmeli imiş
Güzel okuyup güzel yazmalı imiş
Güzelin lebinden tatmak güzeldir

↓ Güzel gezer, güzel ili obayı
Güzel giyer, güzel şalı abayı
Güzel doğar, güzel Muharrem ayı
Güzel tutup, güzel görmek güzeldir

Pir Mehmed' im güzellerden söz ara
Güzelleri güzellerden süz ara
Yalınız koymayın beni mezara
Güzel gelip güzel gitmek güzeldir

— 10 —

Günyüzlü gündeşim, nemden incindin?
Araya söz katar eldir efendim
Ben kulunum hâk - i payına geldim
Aradan noktayı kaldır efendim

↓ Hayal meyal gelir dostun likası
Budur aşıkların mekân - ı hası
Maşukun aşıka cevr ü cefası
Böyle cevr etmekten öldür, efendim

Dost dostu bir pula satar mı böyle
Saillere meyil katar mı söyle
Kusurlusun deyü atar mı böyle
Kul kusurdan hali değil efendim

Gam ile geçirdim şunda beş günü
Senin şanın kaldırmaktır düşkünü
Ben bir divaneyim, ölüm şaşkını
Göster didarını kaldır efendim

Kulun işi daim günah işlemek
Adettir fidanı kesip aşlamak
Bir mürvete yüzbin kan bağışlamak
Ta ezelden kâdim yoldur efendim

Pir Mehmed' im ilm - i zatın bilenler
Mecnun olur dost cemalin görenler
Kusur mu gözetir sultan olanlar
Bazı kusur işler kuldur efendim

— 11 —

Hak bizi aşktan uyardı
Hak nuru ile boyadı
Rahmet suyu ile yudu
Tan ederler körler bizi

Evliyanın yolu düzdür
Geceler bize gündüzdür
Üstad bize kılavuzdur
Hakk'a doğru yollar bizi

Derviş Mehmet özün bilir
Bülbülün arzusu güldür
Yolumuz bir ulu yoldur
Şah peşinde eğler bizi

— 12 —

Gerçeğin aslın sorarsan
Biz muhabbetten gelürüz
Kabdan kaba süzülürüz
Aşk ile hasıl oluruz

Aşktır anamız atamız
Aşktır ceddimiz ötemiz
Aşktan geliyor gıdamız
Yanarız büryan oluruz

Derviş Mehemmed' im diye
Gerçek olan aşka uya
Cennet'te hulleyi giye
Ulu divandan gelürüz

— 13 —

Sabahtan uğradım bir mah güzele
Göz üstünden göze bakmak güzeldir
Güzelin buyruğu başım üstüne
Güzel ile yola gitmek güzeldir

↓ Güzel ile güzel gezmeli imiş
Güzel ile bade süzmeli imiş
Güzel okuyup güzel yazmalı imiş
Güzelin lebinden tatmak güzeldir

Güzel ağlar, güzel güler nazile
Güzel söyler, güzel dinler söz ile
Güzel bahar gelir güzel yaz ile
Güzel ile gül toplamak güzeldir

Güzel gezer güzel ile obayı
Güzel giyer güzel şalı abayı
Güzel doğar güzel Muharrem ayı
Güzel tutup güzel görmek güzeldir

Pir Mehmed'im güzellerden söz ara
Güzelleri güzellerden süz ara
Yalınız koymayın beni mezara
Güzel gelip güzel gitmek güzeldir

Naz ile : *Cilve* ile — **Muhabbet :** *Sevgi* — **Ced :** *Soy* — **Mah :** *Ay* — **Şal-aba :** *Bir tür giysi* — **Süz :** *Baygın bak* — **Gündeş :** *Güne benzer* — **Hakk-ı pay :** *Ayağın altındaki toz* — **Sail :** *Dilenci aracı* — **Meyşil :** *Eğilim* — **Aşlamak :** *Aşılamak* — **Kadim :** *Öncesi bilinmez* — **Lika :** *Güzellik* — **Mekan-ı Has :** *Özel makam, özel yer* — **Cevr ü sefa :** *Baskı, eziyet* — **Mecnun :** *Deli* — **Cemal :** *Güzel yüz.*

GEREDELİ AŞIK FİGANİ
(1814 - 1895)

Divan ve halk edebiyatında adaş olan epeyce Figani vardır. XIX. yüzyıl ozanı Artvin'in Hızarlı köyünden Aşık Figani; XV. yüzyılda II. Bayezid'in divan katipliğinde bulunmuş ve idam edilmiş divan sahibi Karamani Figani; XV. yüzyılın son yarısında yaşamış 1519'da ölmüş, gazelleriyle ün yapmış İran'lı ozan Baba Figani-ı Şirazi; asıl adı Osman olan 1878-1928 tarihleri arasında yaşamış halk şairi Silleli Aşık Figani; Trabzon'da doğmuş, 1532 yılında İstanbul'da ölmüş asıl adı Ramazan Çelebi olan divan şairi Figani bunlardan bir kaçı.

Bolu'lu aşık Dertli'nin çırağı olan Geredeli Aşık Figani ise 1814'de doğdu, 1895'de öldü. Debbağ Mustafa Ağa'nın oğludur. Asıl adı Seyyid Ahmet'dir. Annesi Zeynep Hatundur. Mahalle "Sübyan Mektebinde" Hoca Tahir Efendi'den ilk öğrenimini aldı. On yaşından itibaren saz çalmaya başladı. Tam 51 yıl Anadolu, Arabistan ve Irak'ı dolaştı (Konya, Halep, Şam, Bağdat, Basra, Ankara, Kastamonu gibi). Her gittiği yerde aşıklık mesleğini icra etti. Figani rind, şakacı, içkiye düşkün bir yapıya sahipti. Sarhoş dolaşır, sözünü esirgemez, her gördüğü güzele ilan-ı aşk eder, çeşitli münasebetsizlikler yapardı. **(Sadi Yaver Ataman, Anadolu Halk Sazları, Yerli Müzikler ve Halk Musıkisi Karakterleri, İst. 1938, s: 38-42).**

Figani'nin yaşamı hakkında en doğru bilgiler "Bolu Vilayet Salnamesi" adlı kitapta vardır. Hece ve Aruz ölçüleriyle şiirler yazmıştır. Hece ölçüsüyle yazdıkları çok başarılıdır. Şiirleri Sadi Yaver Ataman tarafından 1934 yılında Bartın Gazetesinde yayınlanmış, bundan sonra şiirleri kısım kısım Dehri Dilçin'in "Edebiyatımızda Atasözleri" adlı kitabında, Seyit Kemal Karaalioğlu'nun, Şemsettin Kutlu'nun ve M. Şakir Ülkütaşır'ın edebiyat kitaplarında yayınlanmıştır. Hayrettin İvgin, Figani'nin bütün şiirlerini "Gerede'li Aşık Figani" adlı yapıtında toplamıştır. Ustası Aşık Dertli'nin etkisindedir. Yabancı terkip ve sözlere şiirlerinde çok yer ayırır.

Figani alemi seyran demişler
Bu dünyanın sonu viran demişler
El-hayayu min'el iman demişler
Hicap perdesini kaldırmamalı

— 1 —

Bezm-i muhabbette lezzet arayan
İşitip her söze aldırmamalı
Kemâl-i kadrinde rif'at arayan
Kimseyi zemmedip daldırmamalı

Er odur ki er merkezin bilmeli
Kendin fehmeyleyip özün bilmeli
Olduğu mecliste sözün bilmeli
Cevherini taşa çaldırmamalı

Figani alemi seyran demişler
Bu dünyanın sonu viran demişler
El hayayu min'el-iman demişler
Hicap perdesini kaldırmamalı

Bezm : *Meclis* — **Rifat** : *Yüce* — **Fehm** : *Görme, gözetme, anlama* — **El-hayau minel iman** : *Hayasız olanın imanı olmaz, anlamına gelen bir hadis* — **Zem** : *Ko, aleyhinde bulunma* — **Hicap:** *Ar, utanma* — **Emsal:** *Eşi, örneği.*

— 2 —

Dilber atma gamzen okun
Ta tenimden cane geçti
Tığ-ı müjganını sakın
Sinem üzre kane geçti

↓ Aklımı başımdan aldın
Serimi sevdaya saldın
Bağ-ı ruhsarında virdin
Açılmış gülşane geçti

Kâkülündür kavs-ı anber
Benzer gıysuların ejder
Devşir zülüflerin dilber
Dökülüp gerdane geçti

Şüphesiz bir melek sima
Yeryüzünde olmuş peyda
Hüsnün güzellikte yekta
Yusuf'u Kenane geçti

Didim ki ey kerem kani
Yeter cevreyledin beni
Figani ahı giryanı
Çıkup asumane geçti

— 3 —

Beğenip geymezsin gül-ü pirheni
Giyersin eğnine çul yavaş yavaş
Ey gönül bu aşkla bu sevda seni
Eder muhanete kul yavaş yavaş

Gönül geçe nasihatle her demin
Muhanet babına basma kademin
Emsaliyle konuşmayan adamın
Olur altın ismi pul yavaş yavaş*

Soyunup libası gezdim üryani
Yedi iklim çar köşe-yi devrani
Yılın vakti geçti **Baba Figani**
Ara kısmetin bul yavaş yavaş

* Bu dize bazı cönklerde "Altın adın eder pul yavaş yavaş" şeklindedir.

— 4 —

Kâmil olan kelâmından bellidir
Lisanından hata sadır olur mu?
Mümin olan cemalinden bellidir
Rıza kapusunda zacir olur mu ?

Aslı mülevvesi ahkâmu koysan
Harir atlas güzel endama koysan
Acaip bir kelpi hamama koysan
Bin kerre yıkasan tahir olur mu ?

Mürşidi kâmilden destur almayan
Ey **Figani** Hak yoluna gitmeyen
Üstad-ı kâmile hizmet etmiyen
Feraiz bilmekle şair olur mu?

— 5 —

Şunda üç dilbere gönül düşürdüm
Biri esmer biri beyaz biri al
Pervaneler gibi ciğer bişürdüm
İkisi gül biri sünbül biri dal

Birinin rüyleri gülşen-i ziynet
Biri vişne kiraz kevser-i şerbet
Biri hakikatte meyva-i cennet
Biri halis biri şükker biri bal

Birinin cemali bedirlenmiş ay
Birinin kaşları kurulu ok yay
Birinin benleri aklım etti zay
Biri Behram biri Hamza biri Zal

Boy pos yosma fidan üçü bir akran
Nazardan saklasın Hazret-i Sübhan
Hak-i pâylerinde **Figani** kurban
Onlar can almağa olmuş kabzımal

— 6 —

Evvel özün sözün bilmeyen adem
İtibarı rezaleti ne bilsin
Bunları bilmeyen cahildir madem
Namus gayret hacaleti ne bilsin

Hakkı bilmez inat eder daima
Her sözünde ifşad eder daima
Muannitlik icad eder daima
Südü bozuk kemalatı ne bilsin

Ey **Figani** ne halettir derseler
Asıl nesil cibilliyet sorsalar
Sonradan görmüşe üç tuğ verseler
Göreneksiz adaleti ne bilsin

— 7 —

Neyleyip ağlarsın ey deli gönül
Elbet ağlamanın gülmesi vardır
Adüvve intikam kalır mı sandın
Kişi ettiğini bulması vardır

Bu bir ince sözdür söylenir ezel
Dilber akça ister söylenmez gazel
Zengince aşıkı bulunca güzel
Züğürdü dağlara salması vardır

Ey **Figani** kendini yorma sakın
Her dem adüvlerin ölmesi yakın
Her yüze güleni dost sanma sakın
Herkesin bir yüze gülmesi vardır.

— 8 —

Bu alemde uymaz gönül gönüle
Her gönülde güna güna hal olur
Eğer akıl isen değme gönüle
Gönüle dokunan payimal olur

Dânâ olan dönmez ikrâr yolundan
Kem kelâm çıkar mı kâmil dilinden
Kötü söz kalp akçe nice lebinden
Sonra varır sahibine mal olur

Er olana lazım olan hoş haldir
Nazar kıl gözünden perdeyi kaldır
Fikreyle **Figani** alem hayaldir
Elbette bir kemâlde bir zeval olur

— 9 —

Ömrüm ahir oldu gurbette mevlâ
Ruhuma verdiğin himmete şükür
Kuşe-i hanlarda bi-kesim amma
Tecelli babında hikmete şükür

↓ Kudretinden bizi bina eylemiş
Aklı fikri hayır ata eylemiş
Kur'anı azminden sena eylemiş
Vel kadd-i keremna ayete şükür

Bir hayır amel yok pür günahkarım
Gufran-ı Gafur'dur gani settarım
Adem halkeylemiş perverdigarım
Bizlere verdiğin nimete şükür

Figani ismiyle bab-ı gaflette
Gahi sefahatte gahi mihnette
Hemi elemlerde dam-ı gurbette
Sabr-ı kanaatle vahdete şükür

— 10 —

Gülmedim dünyaya geldim geleli
Ne kara yazılı garip başım var
Ben kendimi bilip aklım ereli
Akar gözlerimden kanlı yaşım var

↓ Fakir zahmetinden yaram sızılar
Talihim benim bu kara yazılar
Yiyecek istiyor evde kuzular
Bir iki üç tane kalem kaşım var

Ezelden talihim böyle çalınmış
Anasır gömleğim gamdan alınmış
Rahm-i maderimde temel çatılmış
Sanmayın sonradan benim aşım var

Yalınız biçare hasret kalırsam
Ecel şerbetinden lezzet alırsam
Figani' yim gurbet elde ölürsem
Tarihi belirsiz mezar taşım var

— 11 —

Hudâ'nın nur-ı mahbubu resul-i kibriya birdir
Anın mahbubu tahkiki Ali-yül Murteza birdir

Şefaat madeni bint-i Muhammed nur ı aynından
Zuhur etti bihamdülillah Hasan Hulki Rıza birdir

Şehidler serveri şah-ı kerem dünyada ukbâda
Keremkânı mürüvvetle Hüseyni müçteba birdir

Fırak-ı hasret-i derdi elemlerde kılıb hicrin
Tutup matem elemlerde imam Zeynel İbâ birdir

Eba Müslüm alurdu intikam amma o Mervan'dan
Figani vermedi ruhsat Hüseyni Kerbelâ birdir

Adûv: *Düşman* — **Mahbub:** *Sevgili* — **Kibriya:** *Peygamber* — **Takkiki:** *Araştırma* — **Ukba:** *Ahiret* — **Güna:** *Çeşit tür* — **Payimal:** *Ayakaltı* — **Dânâ :** *Bilgin* — **Zeval:** *Son* — **Perverdigar:** *Allah, Besleyici* — **Mader:** *Ana.*

— 12 —

Yine gönlüm bugün benden beş on yıllık şarap ister
Yakışmaz ağzına bakmaz al bıldırcın kebap ister

Olur olmaz güzel sevmez olursa tam sıfat olsun
Keman kaş, gözleri ahu, cemâli afitap ister

Güzel gördükçe hiç doymaz gözlerimle lebim ağlar
Lebi isal gonca-i fem şirin zeban tatlı cevap ister

Açılsın aşk-ı şevkullah hayırlar bab-ı feth olsun
Sürur bulsun cihan bağında diller ne'şeyap ister

Meyhane tebdil olur bir gün hakikat hüsn-ü hal ile
Figani cavidanın noktasında açılmış bir kitap ister

Afıtap: *Güneşyüzlü* — **Leb-ı ısal:** *Ulaşan dudak.* **Gonca-i fem:** *Gül ağızlı* — **Zeban:** *Dıl* — **Şevkullah:** *Keyf, neşe, sevinç* — **Sürur:** *Sevinç* — **Tebdil:** *Değiştirme, değişme* — **Cavidan:** *Olumsuzluk.*

— 13 —

Güzellerle yarap içmek bize kanunu adettir
Latifane muhabbetler tekellümler saadettir

Güzel adab-ı erkân-ı mülukâne itaatle
Muhib sadık kemâletle gönül birlik ibadettir

Gönüller sadr-ı hurremdir saki-i gülçehre ziba
Zarifane sadalarla gazel şavkı fesahattir

Maarif meclisinde teşne-i bab ol aşk-ı şevk ile
Tefekkür eyle gayretle nazar-ı hüsn dirayettir

Figani cümlesi boştur meram bir gün geçirmektir
Misafirhane dünyada heman sıhhat selamettir

Gamze: *Bakış* — **Tıg-ı müjgan:** *Kibrik* — **Kavs-ı anber:** *Anber yağı*— **Ruhsar:** *Gül yüzlü* — **Zacir:** *Önleyen, yasak eden* — **Tekellüm:** *Söyleme, konuşma* — **Mülükane:** *Padişah* — **Kemalet:** *Olgunluk* — **Sadr-ı hurrem:** *Şen sine* — **Zıba:** *Güzel süslü* — **Fesahat:** *Açık* — **Teşne-ı babs:** *Kapı susarısı* — **Tefekkür:** *Düşünce* — **Bedir:** *Dolunay* — **Rüy:** *Yüz, çehre* — **Şükker:** *Şeker* — **Kabzımal:** *Komisyoncu* — **Hacalet:** *Utanma* — **Harir:** *İpek* — **Muannit:** *İnatçı* — **İfşat:** *Açığa vurma.*

Niyaz: Niyaz önemli erkândan biridir. Sözlük anlamı, yalvarma, dua demektir. Sevilen, sayılan, kendisine bağlılık duyguları beslenilen bir insana, mürşide karşı yapılır. Alevi niyazını gerici kesim, insana tapma gibi yorumlamış ve yermiştir. Niyaz, gerçekte niyaz edilen insan yoluyla Allah'adır...

Niyaz duruşu olan peymançe (Aslı pay maçan) şöyledir: Sağ ayak başparmağı sol ayak başparmağı üzerine konur. Kollar göğüste sağ üste, parmaklar düz ve açık olarak çaprazlanır. Her elin orta parmağı ucu öbür taraf omuzbaşı istikametine gelecek şekilde tutulur. Baş, biraz öne eğilmiş olarak durulur.

ISPARTALI SEYRANİ

Ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi saz ozanıdır. Uzun süre Mısır'daki Kaygusuz Sultan tekkesinde kaldı. Arap illerini ve Anadolu'yu, başta külah, elde saz yalın ayak dolaşmış, sonunda Isparta'ya gelerek, yerleşmiştir. İki kez hacca gitmiştir. Yöre halkı kendisini Hacı Ahmed olarak tanır. Yeniçeriliğin kaldırılması üzerine, bir destan yazar. 1849 yılında, Isparta'da öldü. Yazma divanı, Isparta'nın Logos köyünde bulunmuş. Bu divan, Eğitimci Naci Kum tarafından kopya edilmiş. Divan 246 sayfadır. 25 destan, 21 koşma, çeşitli gazel, semai, müseddes ve muhammesleri içerir. Ancak yayınlanmamıştır. Gerçek kimliği, doğum ve ölüm tarihi ve asıl adı bilinmiyor.

Şiirlerinden kendisini yetiştirdiği tarikatın, tüm inceliklerini özümsediği anlaşılan Isparta'lı Seyrani, bazan Tanrı'ya üstü kapalı serzenişlerde bulunur. Yetkin insan olmanın koşullarını ve niteliklerini açıklar, kutsal sırlar hazinesinin derinliklerine indikçe coşkulu bir enginliğe kavuşur, duru, içli bir söyleyişi vardır. Her Bektaşi ozanında olduğu gibi Ali ve Ehlibeyt sevgisi her şiirinde buram buram tüter. Tarikatın inceliklerini lirik ve duygulu bir uslupla şiirlerine yansıtır.

— 1 —

Behey talib can gözünü uyandır
Bu meydana sahib meydan ol da gel
Pirler şerbetine canını kandır
İptida özünden mestan ol da gel

Yollar içre budur Hakkın has yolu
El tutanlar olur şah mü'min kulu
Mürşidin Muhammed rehberin Ali
İkrârında ahd ü peyman ol da gel

Teslim ol erlere sil süpür kalbi
Yetişir imdada hak Hızır nebi
Pir Halil evladı İsmail gibi
Doğranup tuzlanup kurban ol da gel

Kendini kendine cehd et de buldur
Muhabbet ehli ol ayn-ı Cem güldür
Evvela ey talib nefsini öldür
Benliğin yabana at can ol da gel

↓ Böyle bulmuş tadın her helvacılar
Oniki imamdan okur naciler
Felekler sema'ın döner bacılar
Nefsin başını biç üryan ol da gel

Bu meydanda farzdır dolu içilir
Allah birdir ikilikten geçilir
Budur farz-ayn nefsin başı biçilir
Çık küfürden ehl-i iman ol da gel

Başta duran çeker gülbang-i yarı
Sererler sofrayı açarlar dârı
Lokmalar hak olub çekerler carı
On ikidir erkân Selman ol da gel

Nazar eyle meydandaki çerağa
Niyaz eyle mürşid olan ocağa
Bir bacıyla bir er kalka ayağa
Sema içre bir er arslan ol da gel

Mahabbete kandır yavrularını
Pirimdir gözeten kuzularını
Pervane veş gözet sürülerini
Koyunlara sadık çoban ol da gel

Bend eyle ayırma özün Ali'den
Mü'min olan murad alur uludan
Balım Sultan, Hacı Bektaş Veli'den
Mustafa Mürteza imran ol da gel

Hadice Fatıma yar-ı garımız
Hasen Hulk-ı Rıza din settarımız
Hüseyin mevali can ü yarımız
Zeynelabidin'e hayran ol da gel

↓ Muhammed Bakır'dan gel tut katarı
Ca'fer-i Sadık'a eyle ikrârı
Musi-i Kâzım'dan gel bul esrarı
İmam-ı Rıza'ya candan ol da gel

Taki Naki hakdır anla serveri
Hasen-ül-Askeri dinin minberi
Muhammed Mehdi'dir mü'min rehberi
Tamam bunda işler devran ol da gel

Üçler yedilerden saki görürsün
Kırklardan badeyi baki görürsün
Vücudun şehrinde Hakkı görürsün
Seyran'i bu şehre seyran ol da gel

Cehdet : *Çalış, çabala* — **Farz :** *Tanrı'nın buyruğu* — **Bendeyle :** *Bağla* — **Devran:** *Zamanın dönüşü, mukabele töreni* — **Yarıgar:** *Sevgili, dost.*

— 2 —

İhlas-ı delilim ol nur-u kudret
İki cihan eden kendidir kendi
Bizleri mukaddem cenab-ı izzet
Aşka revan eden kendidir kendi

İbtida bir nur-u kudret yarattı
Halkı halk etmezden kısmet yarattı
Arş u kürs ü levh ü cennet yarattı
Huri gılman eden kendidir kendi

↓ Dört kitap dört mezheb adem eşyadır
Ol mahbubun ismi ruha gıdadır
Söyleyen söyleten nutk-i Hudâ'dır
Tuti lisan eden kendidir kendi

Seyrani kuluna aşkı tesella
İsmini özümde okudum yekta
Her kuluna verdi gunâ tecella
Tertib Kur'an eden kendidir kendi

İhlas : *Dürüstlük* — **Delil :** *İşaret, kılavuz, belge* — **Cenab-ı izzet :** *Yüce Tanrı* — **Revan eden :** *Sürükleyen, yürüten* — **Mahbub :** *Sevgili* — **Mukaddem :** *Önce, ilk* — **Tuti :** *Papağan* — **İptida :** *ilk, ilkel*. **Veş:** *Gibi.*

— 3 —

Dolan gönül dolan eflaki arşı
Saadet bürcünün devranesi ol
Ya sabur ya şekür tevekkül başı
Ya hamd ü senanın zikranesi ol

Edegör hazrete daima kulluk
O sana göstermez alemde yokluk
İndi Rabbanide budur makbulluk
Mahbuplar şahının divanesi ol

Dal yürü beratın alayım dersen
Doğru söyle sahih olayım dersen
Defineye malik olayım dersen
Harabat yerlerin viranesi ol

Okunur kitapta beyyinat dinle
Söyleten söyliyen bir sıfat dinle
Söz dinle iyi tut nasihat dinle
Ananın babanın bir tanesi ol

Ağlattığın güldür güldürdüğün kap
Döktüklerin doldur doldurduğun ap
Aldığın varsa ver yıktıkların yap
Gözle her tarafın kârhanesi ol

Belalara sabret o yardan dönme
Ol kazara razı azardan dönme
İkrar ver ikrar al ikrardan dönme
Sözünün özünün merdanesi ol

Su gibi yüzünü yerlere pestet
Elini dilini belini bestet
Nutku fesahatle alemi mestet
Aşkı ilahinin meyhanesi ol

↓ Kalk seherle zikri lisanca yürü
Uyandır kalbini irfanca yürü
Hükmeyle nefsine sultanca yürü
Asitanı yarın şahanesi ol

Ademe nazar kıl Rahmanın gözet
Gönüller mamur et zebanın gözet
Hubbu fillâh üzre mihmanın gözet
Bilâdı Bağdadın kâşanesi ol

Dost olup sarıl var bir yar başına
Ya neler yazılmış er var başına
Cehteyle varasın pınar başına
Mahabbet meyinin atşanesi ol

Başına aşk tacın eyle dur üsküf
Derunun bahçesi açılsın şüküf
Ten içinde canın olunsun Yusüf
Her gönül mısrının sultanesi ol

Adem ademliğin bil cahil olma
Ademe hürmet et gel kâhil olma
Nefes alıp verdikçe durgafil olma
Ruhu zikrullahın her anesi ol

Hub sıfatla görün diyarı ahırda
Gaflet uykusuna yatma seherde
Her ne görür isen özde nazarda
Seyrani o yarın seyranesi ol

Eflaki arş : *Yıldızlar ve gökyüzü* — **Saadet bürcü :** *Esenlik yıldızları kümesi* — **Ya sabur :** *Sabır veren, Tanrı'nın adlarından* — **Ya Şekür :** *Beğenen, Tanrı adlarından* — **Tevekkül :** *Tanrı'yı yardımcı tutma* — **Hamd ü sena :** *Yüceltmek, Tanrı'yı övmek* — **İnd-i Rabbani :** *Tanrı katı* — **Beyyinat :** *Deliller, ayetler* — **Yüzünü yerlere pestet :** *Yüzünü yerlere sür* — **Nutku fesahat :** *Açık seçik sözler* — **Hubbu fillah :** *Tanrı sevgisi* — **Bilâd :** *Kent, şehir* — **Şükuf :** *Çiçek* — **İnd :** *Yanında* — **Pestet :** *Ser* — **Best :** *Tut* — **Mest :** *Hayran, sarhoş* **Zeban :** *Dil* — **Mihman :** *Konuk* — **Fesahat:** *Açık* — **Ceht:** *Çaba* — **Üsküf:** *Sar, giy* — **Derun**: *İç* — **Kahil:** *Tenbel, ağır.*

— 4 —

İlm-i ledün dem çeküp sekrân olur Bektaşiler
Evvel ahır sırrına seyrân olur Bektaşiler
Lenterani fehmine imran olur Bektaşiler
Şehr-i dilde Tur-i Musa kân olur Bektaşiler
Hırka içre ser çeküp pünhan olur Bektaşiler
Sureta ehl-i harabat can olur Bektaşiler

Hoş görüp cümlesini gaybet yüzünden çıktılar
Yettiler birliğini mihnet yüzünden çıktılar
Kâr-ı dünyadan geçüp zahmet yüzünden çıktılar
Vazgelüp masivayı kesret yüzünden çıktılar
Varlığın dağın delüp viran olur Bektaşiler
Rah-ı Hakka gün be-gün revan olur Bektaşiler

Nefs-i emmaresin üstüne makas oldular
Geçtiler inkâr yüzünden dertden halas oldular
Tanrı'nın birliğine ikrâr ü ihlas oldular
İptida nokta-i aşk bahrine gavvas oldular
Sırrını sır eyleyüb irfan olur Bektaşiler
Haddi yok payanı yok umman olur Bektaşiler

Seyr-i seyran **Seyrani** bir yar elinden içtiler
Bezm-i vahdet camını dildâr elinden içtiler
Buldular ab-ı hayat ayar elinden içtiler
Ta Elest peymanesin Hünkâr elinden içtiler
Üç yedi kırk bir ile nihân olur Bektaşiler
Pir erenler rahına kurban olur Bektaşiler

Sekran : *Sarhoş* — **Ser :** *Baş* — **Pinhan :** *Gizli, saklı* — **Kâr-ı derya :** *Denizin dibi* **Masiva :** *Tanrı'dan gayrılar* — **Kesret :** *Çokluk* — **Nefsi Emmare :** *Kötülüğe sürükleyen güç* — **Gavvas :** *Dalgıç* — **Bezm :** *Meclis, toplantı* — **Vahdet :** *Birlik* — **İlm-i ledün :** *Tanrı sırlarının bilimi* — **Kân :** *Maden, kaynak* — **Rah :** *Yol* — **Revan :** *Yürümek, gitmek* — **Halas :** *Kurtulma* — **Payan :** *Dayanmak* — **Peymane :** *İçki kadehi* — **Nihan :** *Gizli* — **Dildar:** *Gönüllü* — **Elest:** *Ruhların ilk toplanması.*

EVEREKLİ SEYRANİ
(1807 — 1866)

Aşık edebiyadımızın ünlü ozanı Seyrani (1807-1866) yılları arasında yaşamıştır, Gizemli bir yaşantısı olduğu açık. 19. yüzyılın en büyük Bektaşi ozanıdır. Kayseri'nin Everek (yeni adı Develi) ilçesinde doğmuş, orada ölmüştür. Genç yaşında Pir elinden Hak dolusu içerek şiirler söylemeye başlayan Seyrani, medresede bir kaç yıl okumuştur. İstanbul'a giderek yedi yıl kalmış, bilgi ve sanat gücünü artırmıştır. Zamanının yönetim düzeninin bozukluğunu yeren çok sert taşlamalar söylemiş, bu yüzden yakalanıp cezalandırılacağı sırada kaçıp doğduğu yere dönmüştür. Yergici, taşlamacı yanını şiirlerinde acımasızca kullanmıştır. Doğal olarak her türlü yanlışlıklara karşı çıkar, olayları, kişileri yermekten çekinmez. Herkesten önce kendini kınamayı erdem bilen bir melamet ehlidir o. Bu yüzden, dış görünümüne bakarak onu deli diye niteleyenler vardır. Ancak o, halk içinde yaşayan, halkça ve hakça söyleyen bir mitos (söylence) perdesi içinde ki ozan kişiliğin de gerçekle gerçek üstünü birleştirir.

Seyrani, şiirlerdeki uyum ve içtenlik bakımından halk edebiyatımızın en başta gelen ozanlarındandır. Her bakımdan usta bir ozandır. Padişahı, sadrazamı, kadıları bile taşlamaktan çekinmeyecek ölçüde korkusuz bir yaradılışı vardır. Ünü bütün imparatorluğa yayılmış, milli edebiyat akımından sonra da aydınlar kendisine gerekli değeri vermiştir. Çağının yeniliklerini sonuna değin desteklemiştir, çürümüşlükleri vurgulayarak eleştirir. Ama, içtenlikli, duyarlıklı bir yönü de vardır. İki yüzlülüğü, vurgunculuğu tüm çirkinlikleri ile sergiler, kınar. Ham sofuyu yergi yağmuruna tutar.

Asıl adı Mehmed'dir. Eski adıyla Everek (Develi) kasabasında bir mahalle imamı olan Cafer Efendi'nin oğludur. İki yıl kadar medrese öğrenimi gördüğü biliniyor. Abdülmecit döneminde (1839-1861) bir ara İstanbul'da bulundu, ama kimi devlet adamlarını ve devrin ileri gelenlerini hicvettiği için cezalandırılmak üzere arandığı sırada bir hemşehrisinin yardımıyla kaçıp Everek'e döndü. Yaşamının yoksulluk içinde geçtiği biliniyor. Onunla ilgili menkıbelerden, memleketine döndükten sonra "asabi heyecanlar geçirdiği" garip kılıklara girerek sokaklarda dolaştığı öğreniliyor. Direncini hiç yitirmez. Katıldığı sazlı sözlü yarışmalarda hep öndedir. Yaşamının sonlarına doğru bir sinir hastalığına yakalanır. Bu nedenle deli diye anılır. Ama hep halk adamı olarak yaşadı. Gözünü içine çevirdikçe şiir buldu. Yergide duraksamadı. Gideni geleni uzaktan sezer, şiirine yansıtırdı.

Önce Nakşibendi tarikatına girmiş. Bu tarikat meşrebine uygun düşmediği için, Bektaşilikten el alıp bu tarikatta karar kılmıştır. Aruz ölçüsüyle de şiirler yazmıştır ama asıl başarısını hece ile yazdığı şiirlerde göstermiştir. İstanbul için: Dünyanın yokuşu düzü

sendedir/ Bütün güzellerin özü sendedir/ Yedi düvelin gözü sendedir/ Alem sana gelir ka-r'a İstanbul" der.

Bektaşi olduktan sonra, saz çalmaya başlamış. Saz elde, keçe külah başta, diyar diyar dolaşmıştır. Sonunda İstanbul' gelmiştir. Ne var ki: Hicivci tabiatından dolayı İstanbul'da bulunan bir çok devlet adamlarını hicvederek yermesi üzerine, Develi'ye sürgün edilmiştir. Yunus'un, Pir Sultan, Hatayı zincirinin sağlam halkalarından biridir. Çünkü siyasetle de ilgilenir:

Alemde bir devir, dönüyor amma
Devr-i İngiliz mi, Frenk mi bilmem

Daha çok aşık edebiyatı yönünde şiirler yazmıştır. Bununla birlikte elimizde yazmış olduğu nefesleri de vardır. Başarılı bir şairdir. Son devrelerinde sefalet içinde yaşamıştır. Everek'li Seyrani, Isparta'lı Seyrani'den başka bir şairdir. 1866 yılında Develi'de ölmüş ve orada toprağa verilmiştir. Sofuya "sofu bilmiş olsa Hakk-ı rızayı/ sazdan sözden kaçıp etmez riyayı" der. Yine "sofu her ne kadar etse ibadet/ başın bağlar nefir ticaretine" derken ne kadar haklı. Cehalet için ise, ; "Katıldı sütlene cehlın mayası/ Kurt ile müşterek koyun güdeli" derkende ne değin doğru söylüyor tıpkı Neyzen Tevfik gibi.

Şiirleri "Sanihat-ı Seyrani" adındaki kitapta toplanarak Everek'li Müftüzade Ahmet Hazım tarafından 1924 yılında yayınlanmıştır.

Seyrani'nin şiirleri ayrıca 1953'te Naci Kasım tarafından derlenerek-İstanbul Maarif Kütüphanesi ve Matbaası Anonim Şirketince yeni harflerle yeniden yayınlanmıştır.

Yine Haşim Nezihi Okay 1955'de, Cahit Öztelli ise yaşamı ve sanatıyla ilgili bir incelemeyle birlikte şiirlerini yayınladılar. Bazı şiirlerini aruz ölçüsü ve ağdalı bir dille yazmıştır. Anlatımı uyumlu, içten ve yoğundur. Yeni ve özgün uyakları vardır.

Bir şiirinde Nakşibendi olduğunu söyleyen Seyrani'de daha çok Bektaşiliğin etkisi sezilir. Dünya karşısında aldığı tavır da bunu doğrular. Divan şiiri geleneklerine bağlı kalarak aruzla yazdığı şiirler, dilinin yabancı sözcükler ve tamlamalarla dolu olmasının yanısıra söyleyiş kusurlarıyla da doludur. Asıl başarısı, aşık tarzı şiirlerinde görülür. Çalkantılar içinde, çelişkilerin egemen olduğu bir toplumsal durumun ve yüzeysel değişimlerle çözüme ulaşmak istenen bir tarihsel dönemin insanıdır. Yine de çağının bazı toplumsal konularına dokundu, haksızlıklara ve yolsuzluklara korkusuzca parmak bastı.

Eğri okla doğru insan vurulmaz
Doğru ok atılmaz eğri kemansız

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Adem tabiatlı melek sıfatlı
Şah olursan sana geda bulunur
Her kim güler yüzlü dilleri tatlı
Olsa anda lutfü huda bulunur

Kalu Belâ ikrarını güdersen
Anda olan borcu bunda ödersen
İsmail veş canın teslim edersen
Sana gökten inen feda bulunur

↓ Pehlivanlık edip nefsin yıkarsan
İmanın nurundan şem'a yakarsan
Musa gibi Tur dağına çıkarsan
Sana Hak dilinden nida bulunur

İkrar kapısından dışarı durdu
Seyrani imandan ne haber sordu
Deryada mermer taş içinde kurdu
Ağzında yeşil ot gıda bulunur.

Kalu Belâ : *Bütün ruhların Tanrı'yı tasdik ettikleri toplantı* — **Veş :** *Gibi* — **Feda :** *Fedai, kurban* — **Nida:** *Ses söz* — **Hak pay:** *Ayak tozu*

— 2 —

Aşkın derdine düşeli
Mecnunum dağlar gezerim
Katran kaynadıp coşalı
Sel oldum, çağlar gezerim

Pir eşiğin bildim Kabe
Hatası var ise tövbe
Derdile döndüm Eyyüb'e
Yaramı bağlar gezerim

↓ Kimi baydır, kimi geda
Cümlesin yaranı Hudâ
Yusuf'umdan düştüm cüda
Yakub'um, ağlar gezerim

Seyrani, aşkın Tur'unda
Tecelli gördüm nurunda
Gerçeklerin huzurunda
Çürüğüm, sağlar gezerim

— 3 —

Ne hikmettir şu dünyaya
Gelen ağlar, giden ağlar
Soralım yoksula, baya
Aslı nedir, neden ağlar

Ömrümün defterin dürdüm
Hâkipâye yüzüm sürdüm
Bir acayip kale gördüm
Burc-u bâru, beden ağlar

↓ Bir deveci yeder deve
Yularından seve seve
Birbirinden eve eve
Deve ağlar, yeden ağlar

Seyrani' ye acap n'olmuş
Derunu dert ile dolmuş
Kimi etmiş, kimi bulmuş
Bulan ağlar, eden ağlar

— 4 —

Şu kimsesiz sahralarda
Diken oldu gülüm benim
Gizli gizli tenhalarda
Ağlamaktır halim benim

Gülü dikene katalı
Diken elime batalı
Yar beni yardan atalı
Bükülmüştür belim benim

↓ Arı geçmez çiçeğinden
Çiçek geçmez biteğinden
Erenlerin eteğinden
Kesme Rabbim, elim benim

Yedim acı teresinden
İçtim kanlı şırasından
Seyrani gam deresinden
Cüş eyledi selim benim

— 5 —

Muhabbet küpünün olsam şarabı
Yar beni doldurup içer mi bilmem
Mamur olmak için gönül harabı
Bir mimar eline geçer mi bilmem

Aşıkın olmaz mı çile çekmezi
Çilenin olmaz mı boyun bükmezi
Helal süte katan haram pekmezi
Seçmek murad etse, seçer mi bilmem

↓ Bülbüle gül yarar, deveye diken
Çiledir aşıkın boynunu büken
Tarlasına haram tohumu eken
Helal mahsulünü biçer mi bilmem

Kimi mevtasına kefen biçmiyor
Kimi helal rızık yiyip içmiyor
Yavrusundan köpek bile geçmiyor
Hak **Seyrani'** sinden geçer mi bilmem

— 6 —

Eski libas gibi ayıkın gönlü
Söküldükten sonra dikilmez imiş
Güzel sever isen gerdanı benli
Her güzelin kahrı çekilmez imiş

Bülbül daldan dala yapıyor sekiş
O sebepten gülle ediyor çekiş
Aşkın iğnesiyle dikilen dikiş
Kıyamete kadar sökülmez imiş

↓ Sevdiğim değildin böylece ezel
Aşkımın bağına düşürdün gazel
İbrişimden nazik sandığım güzel
Meğer pulat gibi bükülmez imiş

Seyrani' nin gözü gamla yaş imiş
Benim derdim her dertlere baş imiş
Ben bağrımı toprak sandım, taş imiş
Meğer taşa tohum ekilmez imiş

— 7 —

Ben bu aşkın çilesini
Yanar çektim, tüter çektim
Yedim gonca sillesini
Bülbül gibi öter çektim

Dizgin etsem gönül atın
Geçer göğün yedi katın
Yalan dünya maslahatın
Kah bitmez, kah biter çektim

Seyrani, bilmem mert midir
Yoksa sana cömert midir
Eyyub'un derdi dert midir
Ben ondan besbeter çektim

— 8 —

Ey sevdiğim artık yeter
Bana yosma bakışın var
Ateşlerden daha beter
Aşıkları yakışın var

↓ Sağlıktır her işin başı
Sabırdır ekmeği, aşı
Aferin ey gözüm yaşı
Yar yoluna akışın var

Erdin güzellik çağına
Bağladın zülfün bağına
Bizi hüsnün ayağına
Nal mıh gibi çakışın var

Güzel senin hüsnün sebep
Olup, gören eyler talep
Cennetten mi çıktın acep
Tavus gibi nakışın var

Güzellerin çok gencisin
Seyrani' ye birincisin
Aşk ipine zevk incisin
Güzel delip takışın var

Talep : *İsteme* — **Talep etmek :** *İstemek, talip olmak* — **Nakış :** *(Burda) Süs, renk* — **Hüsün :** *Güzellik* — **Mıh :** *Çivi, at nalının çivisi* — **Libas:** *Giysi* — **Pulat:** *Çelik* — **Maslahat:** *İş, emir, husus*. — **Tavus :** *Süslü kuş.*

— 9 —

Hak yoluna gidenlerin
Asa olsam ellerine
Er, pir vasfın edenlerin
Kurban olsam dillerine

↓ Bir üstada olsam çırak
Bir olurdu yakın ırak
Kemiğimi yapsam tarak
Yar saçının tellerine

Torunuyuz bir dedenin
Tohumuyuz bir bedenin
Münkir ile cenk edenin
Silah olsam ellerine

Vücudumu kavursalar
Yönüm yare çevirseler
Harman edip savursalar
Muhabbetin yellerine

Vakit kalmadı durmağın
Kaldır **Seyrani** parmağın
Deryaya akan ırmağın
Katre olsam sellerine

— 10 —

Gönül serden geçer, yardan geçemez
Bağlanmış ikrâra, kavi özlüyüm
Her sözüm dinleyen, özüm seçemez
Sırat köprüsünden ince sözlüyüm

Benim sözüm çürük değil, sağ gibi
Çürük sözler erir, akar yağ gibi
Üzerinden kervan geçer dağ gibi
Yokuşluyum, sanma beni düzlüyüm

↓ Yolcu ateş yanmak ile yol yanmaz
Erenlerin dokuduğu çul yanmaz
Cehennemde günah yanar, kul yanmaz
Ben, günahtan sürmelenmiş gözlüyüm

Seyrani, aradım onu her yerde
Aşk-ı hakikatle düştüm bu derde
Tuttum günahımdan yüzüme perde
Rabbim, divanında kara yüzlüyüm

— 11 —

Eğlen hocam eğlen bir sualim var
İz'an nedir erkân nedir yol nedir
Seni bana gayet fazıl dediler
İçerimde bir yaram var bil nedir

Cennetin kapısın Sallallâh açar
Şeriat işini Muhammed seçer
Seksen bin evliya yurdundan göçer
Onları bekleten mutlu kul nedir

Muhammed dinidir taptığım tapı
Bozulmaz Mevlânın yaptığı yapı
On iki bahçede kırk sekiz kapı
Eşiği bekleyen iki kul nedir

↓ Kıldan ince derler Sıratın yolu
Önünde devletlu ardında Ali
Üç yüz altmış birdir selvinin dalı
Dalında açılan iki gül nedir

Başına bağlamış al yeşil çember
Kokuyor ağzında misk ile amber
Seksen bin evliya yüz bin peygamber
Önünde gidiyor iki kul nedir

Seyrani der diyar diyar gezmedim
Kalem alıp kaşın gözün yazmadım
Elim ile bir gemicik düzmedim
Gemi nedir derya nedir yol nedir

— 12 —

Mahkeme meclisi icat olduğu
Çeşme-i rüşvetin akmaklığından
Kaza bela ile alem dolduğu
Kazların kadıya uçmaklığından

Selefin rüşvetle hüccet yazması
Halefin anlayıp hükmün bozması
Yıkılan binanın birden tozması
Asıl sermayenin topraklığından

↓ Asıl sermaye-i niyabetleri
Emval-i eytamdır ticaretleri
Davet-i rüşvete icabetleri
Sıdk ile gönlünün alçaklığından

Bülbülün aşkıdır dalda öttüğü
Çobanın sütedir koyun güttüğü
Toprağın Habil'i kabul ettiği
Şüphesiz yüzünün yumşaklığından

Dünyadan ahrete gidip gelmemek
Olmasa iktiza eder ölmemek
Balık baştan kokar bunu bilmemek
Seyrani gafilin ahmaklığından

Çeşme-i rüşvet : *Rüşvet çeşmesi* — **Selef :** *Öncel, önceki* — **Halef :** *Ardıl, sonra gelen* — **Niyabet :** *Vekillik, kadılık* — **Emval-i eytam :** *Yetim malları* — **İcabet :** *Uymak* — **Sıtk :** *Doğruluk* — **Habil :** *Adem peygamberin oğlu. Bir kadın meselesi yüzünden kardeşi Kabil tarafından öldürüldü* — **İktiza :** *Gerekli* — **Kavi:** *Güçlü* — **Hüccet:** *Senet, delil* — **Ahmak :** *Akılsız.*

— 13 —

Seyrimde bir şehre eyledim nazar
Gördüm elvan türlü meyhaneler var
Teşne var mı diye sakiler gezer
Ellerinde dolu peymaneler var

↓ Bir eli kaseli bir eli taslı
Bir takım keyifli bir takım yaslı
Bir takım deli var bir takım uslu
Bir takım aşk içre mestaneler var

Bir takım doldurur bir takım sunar
Bir takım susamış bir takım kanar
Bir takım söğünmüş bir takım yanar
Bir takım çevrilir pervaneler var

Aşık olan mürşidine yan verir
Bu **Seyrani** dilden dile şan verir
Hast'olmadan pir önünde can verir
Nice bizim gibi divaneler var

— 14 —

Eyvah fukaranın beli büküldü
Medet ticaretin gücüne kaldık
İyiler alemden göçtü çekildi
Bizler zamanenin piçine kaldık

Rüşvet ile yazar hakim hücceti
Hüccet ile alır kadı rüşveti
Hak bilmiyor dini şer'i sünneti
Bozuldu sikkenin tuncuna kaldık

Sene bin iki yüz altmış beş tamam
Okunur ezanlar boş bekler imam
Seyrani bu nutkun sonu vesselam
İnanın dünyanın ucuna kaldık

— 15 —

Aşkın arısına düşürme telaş
İster isen benden bal kara gözlüm
Muhabbet istersen semtimde dolaş
İstemezsen gamda kal kara gözlüm

↓ İnsan dedikleri hep bir soy imiş
Kudret ölçüsünde hep bir boy imiş
Gönül kimi sever güzel oy umuş
Sen Hak'tan dileğin al kara gözlüm

Er gerektir erin kadrin bilmeye
Aşık gerek maşuk gülün dermeye
Mevlâ kul keyfince meyva vermeye
Kadir yaratmaya dal kara gözlüm

Yükseklerde taşkın esme yel gibi
Bulandırma **Seyrani'** yi sel gibi
Haddeden çekilmiş demir tel gibi
Çek beni bağrına çal kara gözlüm

— 16 —

Nice defterlerden ismim sildirdin
Gelmedi hiç senden ses kara bahtım
Bahtın gemisinde yelken yok bildin
Durma lodos gibi es kara bahtım

Ahdettim bir gonca bulmamasına
Bulmadım çaresin solmamasına
Bu derdinden iflah bulmamasına
Kat'iyen ümidi kes kara bahtım

↓ Alem yıkıcıdır yoktur yapıcı
Kimi cellat olmuş kimi kapıcı
Ezel giymez idik mesti pabucu
Verdiğin çarığa mes kara bahtım

Ağır meclislerde sıkılmaz iken
Mengeneye versen bükülmez iken
Seyrani aslana yıkılmaz iken
Deldirdin tilkiye pes kara bahtım

— 17 —

Asırda acaip işler çoğaldı
Bilmem bu işleri kimler ediyor
Dünyayı hep rezil köpekler aldı
Gelen ümeraya karşı gidiyor

Biraz bahsedeyim ehl-i zamandan
Yahşiler aşağı düştü yamandan
Aralık itleri olmuş kumandan
Uyuz it kurtlara kumand'ediyor

Buğday unu beğenmiyor enikler
İplikten aşağı düştü ipekler
Hep sedire geçti itler köpekler
Hanedan ayakta hizmet ediyor

Koltuk kılı fark olmuyor sakaldan
Tüccarlar aşağı indi bakkaldan
Aslanlara çoban düşmüş çakaldan
Şimdi aslanları çakal güdüyor

↓ Mekteple medrese ortadan kalktı
Meyhane kerhane meydana çıktı
Ar namus denen şey ortadan kalktı
Şimdi kişi bildiğine gidiyor

Sarhoşlar çoğaldı kalmadı ayık
Bu asır böylece hallere layık
Müzevirin adı muhbir-i sadık
Şimdi kişi bildiğine gidiyor

Şahinler yurdunu tuttu yarasa
Baklava yerine geçti pırasa
Şimdi rağbet deyyus ile terese
Zamane bunlara rağbet ediyor

Bey kürkünü beğenmiyor köçekler
Babasına akl'öğretir çocuklar
Yumurtadan burnu çıkan cücükler
Horoz oldum diye cık cık ediyor

Küçükler büyüge çorap giydirir
Tatlıyı insana acı yedirir
Seyrani zamane böyle dedirtir
Şimdi kişi bildiğine gidiyor

— 18 —

Verdiğin ikrârda dururum dersen
Mürşidin emrine itaat eyle!
Haram, helal demez bulduğun yersen
Müminlik davasın feragat eyle!

↓ Taşa çaldım elden, şişe-i arı
Harcettim bu yolda, eldeki varı
Kötülükle iyilik, er kişi kârı
Kemlik edenlere inayet eyle!

Tabib ister bu yareyi yarmaya
Zahm-i aşkın merhemini sarmağa
Kudretin yoğise beyte varmağa
Gönül Beytullahtır ziyaret eyle

Daralıp kendini sıkma **Seyrani**
Rızanın babından çıkma **Seyrani**
Gönül Beytullahtır yıkma **Seyrani**
Elden gelir ise imaret eyle!

— 19 —

Kur'an yazılırken arşı rahmanda
Kudret katibinin elinde idim
Kandil asılırken ulu meydanda
Bülbül idim, gonca gülünde idim

↓ Kırklar aşk üstüne kurdular cemi
Muhabbet halk olup sürdüler demi
Balçıktan yarattı ilmi ademi
Ben anın o zaman belinde idim

Ol Cebrail'im ilk selamında
Kırkların alemi aşk ilanında
Muhammet Ali'nin sır kelamında
Nihan söyleşirken dilinde idim

Yunus Nebi suya daldığı zaman
Kırk gece kırk gündüz kaldığı zaman
Ali Zülfikar'ı çaldığı zaman
Ben onun ol zaman kolunda idim

Seyrani bulmuşum aşkın erisin
Münkir olanlara satmam yarısın
Bir kuşa seksenbin şehrin darısın
Tu'me verilirken yanında idim

Nihan : *Sır, giz, saklı* — **Tume :** *Yem, yiyinti.* **İflah:** *Felah bulma, iyi olma* — **Umera:** *Beyler* — **Müzevir:** *İhbarcı* — **Zahm:** *Yara* — **Gurap:** *Karga* — **Ehibba:** *Dostlar,*— **Necaset:** *Pislik* — **Aşina:** *Tanıdık* — **Müştak:** *Tutkun*.

— 20 —

Can ipimi ten yününden
Saran kirman ular bir gün
Sulu yalçınlar önünden
Açılan gül solar birgün

↓ Dünya olur birgün harap
Ne bülbül kalır ne gurap
Rızka sebeb olan turap
Gözlerine dolar birgün

Gül dalında diken yarar
Diken güle vermez zarar
Türab saçın baştan tarar
Saçakların yolar birgün

Kudret koçun koyununa
Katmış bakar oyununa
Ecel kolların boynuna
Habersizce dolar birgün

Acı tatlı yenmez olur
Yalan gerçek denmez olur
Taş çark ile dönmez olur
Hep kesilir sular birgün

Çal **Seyrani** durma sazı
Hakk'a sen eyle niyazı
Sana secdesiz namazı
Kısmet olan kılar birgün

— 21 —

Sofu olmaz bizim ham demirimiz
Haddeden çekilmiş teli biliriz
Yürütmüştür cansız dıvar pirimiz
Temiz zevki temiz dili biliriz

↓ Bizde bu dünyanın bina temelin
Cismi canla bildik ilm-i amelin
Sanma bizi Arap taze kız gelin
Öpüp tükürecek eli biliriz

Sofu bilmiş olsun hakkı rızayı
Sazdan sözden kaçıp etmez riyayı
Ay gün yıldız gibi vermez ziyayı
Kuru arktan akan seli biliriz

Vakıfız bu aşkın biz manasına
Talip ol Seyrani dal deryasına
Hazreti Mevlâ'nın ehibbasına
Aşina olmayan eli biliriz

— 22 —

Dağlarda nergis sanırdım
Ela gözlüm mestim seni
Sözünden özün tanırdım
Fehmederdim dostum seni

↓ Varsam kırklar Mekke'sine
Tuğra salsam sikkesine
Bir gerçeğin tekkesine
Seremedim postum seni

Lokma oldum hamurlardan
Ben soyundum samurlardan
Olur olmaz çamurlardan
Sakınmadım üstüm seni

Dersim aldım ism-i Hû'dan
Kara toprak kanlar yutan
Seyrani keyfince sudan
Doldurmadım testim seni

— 23 —

Ateş vapurunu icad edenler
Yelken açıp yel kadrini ne bilsin
Süleyman'dır kuş dilini söyleyen
Her Süleyman dil kadrini ne bilsin

Hayvanlarda bir kaç çeşit fıkralar
Kimi düzden aşar kimi yorgalar
Necasete müştak olan kargalar
Has bahçede gül kadrini ne bilsin

Seyrani Baba'nın beli büküldü
Ağzının içinde diş döküldü
Davut Ne'bi sadasından çekildi
Saz çalmayan tel kadrini ne bilsin

— 24 —

Evvel giymez iken ipek mintanı
Giyersin eğnine çul yavaş yavaş
Feragat kıl bırak aşkı sevdayı
Olma bir dilbere kul yavaş yavaş

Heder olsa bir pul için her demin
Muhannet babına basma kademin
Emsaliyle konuşmayan ademin
Altun ismi olur pul yavaş yavaş

Soyundum libasım oldum uryani
Seyrettim köşeyi çarhı devranı
Bu dünyanın işi bitti **Seyrani**
Başına bir çare bul yavaş yavaş

— 25 —

Yumurtasın kokutmağa
Yatar sanma gurka beni
Aşkın dersin okutmağa
Sanma korkup ürke beni

Canbazım ben aşk ipinde
Büyür meyve hep çöpünde
Temiz aşkın zevk küpünde
Sanma sulu sirke beni

Ben aşıkın birisiyim
Ölü değil dirisiyim
Siyah tilki derisiyim
Kapla samur kürkle beni

Seyrani bir arı beyi
Çiçeği aşkın göbeği
Nazlıyım gözüm bebeği
Düşürmem hiç cirke seni

— 26 —

Pintinin dik kulaklısı
Boynu yoğun eşek olur
Pek mülayim yolaklısı
Sanma tunçtan gevşek olur

Yolda koşar ive ive
Çarığını geve geve
Top vaktinde olur deve
Yük vaktinde köşek olur

Dök **Seyrani** gözden yaşı
Sağlıktır her işin başı
Merdin eşiğinin taşı
Kuş tüyünden döşek olur

Gurk : *Kuşların özellikle de evcil kümes hayvanlarının, tavukların her yıl civciv çıkarmak içgüdüsü sonunda yumurtaları üzerinde belli bir süre yatarak civciv üretmeleri dönemi* — **Samur :** *Kürklü bir av hayvanı* — **Cirke :** *Çamura, kötülüğe* — **Köşük :** *Deve yavrusu* — **İve ive :** *Acele ede ede* — **Geve geve :** *Kemire kemire* — **Pinti :** *Cimri.*

— 27 —

Ey sevdiğim artık yeter
Bana yosma bakışın var
Ateşlerden daha beter
Aşıkları yakışın var

Sağlıktır her işin başı
Sabırdır ekmeği aşı
Aferim ey çeşmim yaşı
Yar yoluna akışın var

Erdin güzellik çağına
Bağladın zülfün bağına
Bizi hüsnün ayağına
Nal mıh gibi çakışın var

Güzel senin hüsnün sebep
Olup gören eyler talep
Cennetten mi aktın acep
Tavus gibi nakışın var

Güzellerin çok gencisin
Seyrani' ye birincisin
Aşk ipine zevk incisin
Güzel delip takışın var

— 28 —

İstemez bir hakim şahidi baydan
Kurda koyun, ata eğer har dese
Yahşi balık tuttum ben kuru çayda
Yerden göğe doğru yağar kar dese

Sanma zengin dengin yolda kodurur
Malı ile günah kirin yudurur
Müftü müderrise deli dedirir
Söğütte kavakta biter nar dese

Yorulmuş **Seyrani** hak yolda yelen
Hak rahmeti günah cürmünü silen
Hak yanında kemden günahsız bilen
Gam yemezdim bana günahkar dese

— 29 —

Ah Yezid'in ruhuna eylerdim amma lâneti
Olmasa isyanına galip rahıma rahmeti

Gam ile yuğrulduğunda şüphe yoktur alemin
Zulmü desti Kerbelâ'dan al haber duy zahmeti

Lahmi cismi Murtaza'yi kendi lahmi cismine
Fahri alem mal edip bildirdi şanı şöhreti

İndi Hakta olmamak mümkün değil bir veçhile
Cevheri sulbü Aliyyel-Murtaza'nın kıymeti

Şah Hüseyn'in kanını fani riyaset uğruna
Eyleyen etmiş telef senden selef al ibreti

Haktan istimdat edinmek gelmemiş mi kalbine
Ya Hüseyn'in Hakka makbul olmamış mı minneti

Bir teselli bâbına muhtaçlığım var müşkülüm
Halleder bir lafzı mana yok ne bilmem hikmeti

(Kul huvallahu ehad) Ahmed Muhammed lafzının
Etti manasın bile **Seyrani'** ye emniyeti

Lahmi cismi : *"Ali'nin eti, etim, cismi cismim, ruhu ruhumdur" anlamına gelen bir kutsal hadis* — **Müşkül :** *Sorun* — **Nevm :** *Uyku* — **İstimdat :** *Yardım* — **Heder:** *Boşa gitme* — **Kadem:** *Ayak* — **Cirke:** *Alta pislik* — **Mülayim:** *Yumşak* — **Köşük:** *Deve yavrusu* — **Riyaset:** *Başbakanlık* — **Telefi:** *Yok etme* — **Silet:** *Son.*

— 28 —

Ne var gülbanki tevhide cevabım bir Hu'dan gayri
Hayatına sebep yok, (Küllü şey'in) bir sudan gayri

Araştırsan eğer var her nefeste doğru yol Hakk'a
Soran rahı bulunmaz hiç yanılmış yolcudan gayri

Huda'nın lutfuna her şey için bir ihtiyaç vardır
Şefaat kanına muhtaç olan yok suçludan gayri

Büyük küçük günahım var ise elbet bilir Gaffar
Ümidi mağfiretten müşkülüm yok borçludan gayri

Azabı ahiretten hıfzeder Tanrı lutufkâr
Aziz cana azab olmaz cihanda korkudan gayri

Diyorlar en büyük düşman cihanda nevmü gaflettir
Fakat **Seyrani'** ye yok istirahat uykudan gayri

SUFİ VE TASAVVUF

— Rabbine sana yakın gelinceye dek kulluk et (**Hicr suresi 99. Ayet**).

— Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım (**Zariyat suresi 51/56**).

— Sufi kanını dökülmüş gören, malını mübah bilen kişidir (**Sehl İbni Abdullah'ıt Tüsteri**).

— Sufi yeryüzüne benzer; ona her kötü şey atılır; fakat ondan ancak güzel ve temiz şeyler biter; üstüne iyi de gezer, kötü de. Bulut gibidir sufi, her yere her şeye gölge salar; yağmur gibidir, herkesisular. Sufi'yi dışı bezenmiş gördün mü, bilki içi harap olmuştur. Tasavvuf görünürde bir bağla bağı olmadığın halde ALlah'la bulunmandır **(Cüneyd-i Bağdadi).**

— Tasavvuf bir şeye sahip olamamandır, bir şeyinde seni kul etmemesidir **(Sümnun).**

— Dervişle olsaydı taç ile hırka. Biz dahi alırdık otuza kırka **(Y. Emre)**

Cana kim cananı için sevse cananı, sever
Canı için kim ki cananın sever canı sever **(Fuzuli).**

— Dil esirin olduğu günden beri azadedir./Masivaya bağlanır mı bağlanan vicdan sana **(Muallim Naci).**

— Tasavvuf onsekizbin alemle dopdolu olmaktır.

— Tasavvuf cümle alem cismine can olmağa derler.

— Tasavvuf günde bin kerre ölüp yine dirilmektir.

— Tasavvuf her nazarda zat-ı Hakk'a nazır olmaktır.

— Tasavvuf canı canana verip azade olmaktır.

— Tasavvuf anlamaktır yetmiş iki milletin dilin.

— Tasavvuf can evinde sırr-ı süphan olmaktır.

— Tasavvuf Hakkın esrarında hayran olmağa derler

— Tasavvuf kalb-i mümin arş-ı Rahman olmağa derler

— Tasavvuf mazhar-ı ayat-ı gufran olmaya derler

— Tasavvuf ilm-i Hakk'a sinesin mahzen etmektir. **(Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi, aktaran: Selçuk Eraydın, Tasavvuf** ve **Tarikatlar sh. 43)**

SIRRI

Asıl adı Mehmet olup 1794'te Eğrıboz'da doğdu, 1842'de Tekirdağ'da öldü. Büyük bir divanı vardır. Bazı yazma dergilerde, divanında olmayan şiirleri de bulunmaktadır. Ankara Kütüphanesinde bulunan divanı A1 3/32 numarada kayıtlıdır. Divanı 150 sayfadır. Divanın baş tarafında:

"Tanrı'nın cezbesine kavuşmuş ve Şah-ı Merdan'ın kullarından olan Esseyyid Ağrıbozlu Mehmet Sırri" sözleri yazılıdır. Buna göre Sırri'nin, Peygamber soyundan olması gerekiyor. Bazı şiirleri aruz ölçüsüyle yazılmıştır.

Baştan başa Allah -Muhammed-Ali ve Ehlibeyt sevgisi ile dolu olan Sırrı'nın coşkulu, içten bir hava taşıyan şiirlerinin dili akıcı, sade ve durudur. Şiirlerindeki kompozisyon bütünlüğü eksiksizdir. Tarikatın tüm inceliklerini ve güzelliklerini bilir, bunları şiirlerinde serbestçe yansıtma ustalıkları gösterir. Sosyal eleştiri izleri de taşıyan şiirleri ussal yapıları içinde Bektaşi geleneğinin tüm özelliklerini verir, Batılı etkiler taşır..

— 1 —

Gurbet diyarında bikes garibim
Muhammed Ali'den özge yarim yok
Gayrıdan geçmişem Hakk'a talibim
Muhammed Ali'den özge yarim yok

Mürşidim Muhammed rehberim Ali
Anlardan öğrendim erkânı yolu
Kalbim onlar ile doludur dolu
Muhammed Ali'den özge yarim yok

Yoktan var eyledi beni yaradan
Yarı buldum çıktı ağyar aradan
Ben aktan okudum bilmem karadan
Muhammed Ali'den özge yarim yok

↓ Anlar ile buldu bu alem nizam
Mihrini tutarım gönlümde müdam
Aslını sorarsan on iki imam
Muhammed Ali'den özge yarim yok

Bu aşkın sevdası başımdan gitmez
Yanıyor yüreğim tütünüm tütmez
Ey zahid, nasihat bana kâr etmez
Muhammed Ali'den özge yarim yok

Vahdetin bezminde **Sırri** can verdi
İnayet erişüp ziyaya erdi
Muhammed Ali'dir dilimin virdi
Muhammed Ali'den özge yarim yok

Bikes garip : *Kimsesiz* — **Mihr :** *Vefa, sevgi* — **Bezm :** *Meclis* — **Vird :** *Durmadan söylenen dua, övme* — **İnayet :** *İyilik, himmet* — **Nizam:** *Düzen*.

— 2 —

Şu dünyanın evvelini sorarsan
Var mıdır Muhammed Ali'den gayrı
Sen bu yolun sahibini ararsan
Var mıdır Muhammed Ali'den gayrı

Muhammed mürşidim Ali rehberim
Vicdan deryasında lâ'l ü gevherim
İnanmazsan işte oku defterim
Var mıdır Muhammed Ali'den gayrı

↓ Bu yoldan ötesi yoktur varılmaz
Su bulanmayınca gölde durulmaz
Gözlerime Hak'dan özge görünmez
Var mıdır Muhammed Ali'den gayrı

Ezelden böyledir bu yolda adet
Okunur dillerde (Allahussamed)
Rehberim Ali'dir pirim Muhammed
Var mıdır Muhammed Ali'den gayrı

Muhammed Ali'dir kırkların başı
Bunu bilmeyince güç olur işi
Verdi bu yolda Sırrı can başı
Var mıdır Muhammed Ali'den gayrı

Allahüssamed : *Tanrı yücedir anlamına bir ayet.* **Mihri:** *Güneş* — **Mudam:** *Daima*
Didar: *Yüz çehre* — **Nar:** *Ateş, od* — **Kulu kal:** *Dedikodu, boşsöz* — **Kande:** *Nere*

— 3 —

Ezelden güzelden gönlümüz geçmez
Biz aşıkız Hak'tan didâr isteriz
Sofi ne söylersin kulak işitmez
Biz aşıkız Hak'tan didâr isteriz

Sofi ne söylersin bilmem dilinden
Çünki sen bilmezsin aşkın halinden
Bülbül vazgeçer mi gonca gülünden
Biz aşıkız Hak'tan didâr isteriz

↓ Azrail sözüne bir dem uymayız
Mahabbet camını elden koymayız
Bir pula satılsa cennet almayız
Biz aşıkız Hak'tan didâr isteriz

Dünyadan geçmişiz kârımız yoktur
Namusu terk ettik arımız yoktur
Bizim Haktan gayri yarımız yoktur
Biz aşıkız Hak'tan didâr isteriz

Bir derde düşüp Sırrı kan ağlar
Nar-ı hasret oldu ciğerin dağlar
Bu derde düşenler cenneti neyler
Biz aşıkız Hak'tan didâr isteriz

— 4 —

Bir bölük dervişiz gelmişiz handan
Biz Muhammed Ali deyenlerdeniz
Kanaat eyledik iki cihandan
Biz Muhammed Ali deyenlerdeniz

↓ Vahdetin bezminde ikrâr eyledik
Ey zahid bu yolda kil ü kal olmaz
Canından geçmeyen cananı bulmaz
Hakikat ehline mezhep sorulmaz

Biz Muhammed Ali deyenlerdeniz
İkilik defterin gönülden sildik
Dört kitabın aslın okuduk bildik
Biz Muhammed Ali deyenlerdeniz

İki cihan içre aktır yüzümüz
Bir bakışta Hakk'ı görür gözümüz
Kaftan kafa gider bizim sözümüz
Biz Muhammed Ali deyenlerdeniz

Sırrı terk edeli namus u arı
Aşk adıyla daim yanmaktır kârı
Muhammed Ali'den özge yok yari
Biz Muhammed Ali deyenlerdeniz

— 5 —

Kulağım işitmez zahid ne dersin
Bendedir Muhammed Ali'dir Ali
Bunları koyup da kande gidersin
Bendedir Muhammed Ali'dir Ali

↓ Muhammed Ali'nin izin izlerim
Esrarını canım içre gizlerim
Her demde anları gözler gözlerim
Bendedir Muhammed Ali'dir Ali

Bu yolda verdim ben baş ile canı
İkilik mahvoldu buldum imanı
Anınçün terk ettim iki cihanı
Bendedir Muhammed Ali'dir Ali

Gerçekten ümmiyim ilim bilmezem
Zahidin sözlerin guş eylemezem
Mahabbet camını elden salmazam
Bendedir Muhammed Ali'dir Ali

Sırrı divane mi yoksa delidir
Ummana karışmış aşkın selidir
Ezelden bunların kemter kuludur
Bendedir Muhammed Ali'dir Ali

Cam : *Kadeh* — **Guş eylemezem :** *Dinleyemem* — **Ümmi :** *Okur yazar olamyan* — **Kemter :** *Zavallı, fakir, aşağı, daha aşağı olan* — **Umman :** *Deniz* — **Divane :** *Çılgın.*

— 6 —

Cihanın şanına minnet eylemem
Kısmetim Muhammed Ali'den gelir
Virdettim dilimde gayrı söylemem
Kısmetim Muhammed Ali'den gelir

↓ Dünya madem fani meyilin olmaz
Bunda gelen gider kimseler kalmaz
Yaradan kulunu aç susuz komaz
Kısmetim Muhammed Ali'den gelir

Ben tüccar değilim alıp satmazam
Varlığın terkedip kibri tutmazam
Kimsenin işine elim katmazam
Kısmetim Muhammed Ali'den gelir

Mürşide hizmet et rehbere izzet
Dünyanı terkeyle var iken fırsat
Ezelden bu yolda böyledir adet
Kısmetim Muhammed Ali'den gelir

Sırrı durma daim yalvar yarına
Canını yakagör aşkın narına
Bu günkü fırsatı koyma yarına
Kısmetim Muhammed Ali'den gelir

— 7 —

Mürşide ermeyen Hakk'ı bilemez
Seni irşad eden bir can bulunur
Çöllerde kalmıştır yolun bulamaz
Bu yolu pek gözle kervan bulunur

↓ Takagör başına melamet tacı
Kabe'ye varmadan denilmez hacı
Olmak ister isen Güruh-ı Naci
Her derde sabr eyle derman bulunur

Eğerçi başında aklın var ise
Hak yoluna bezlet malın var ise
Geceler subha dek derdin var ise
Bülbül gibi zar et gülşen bulunur

Su gibi meyledip her yana akma
Pervane veş canın odlara yakma
Aşkın gevherini deryaya atma
Var alemden iste Hünkâr bulunur

Eğer girerisen Hakk'ın yoluna
Aşık isen bakma sağ u soluna
Devlet kuşu şayet konsa koluna
Kulluğa bel bağla sultan bulunur

Hakk'a talip isen hizmet et pire
Hâk eyle yüzünü süregör yere
İkiyi terk eden erişir bire
Canından geçince canan bulunur

Dinle gel can ile **Sırrı'** nın sözün
Altın gibi kal ol pâk eyle özün
Düş gam vadisine sür yere yüzün
Sular gibi çağla umman bulunur

— 8 —

Yetmiş iki millet içre naciyiz
On sekiz bin alemin sertacıyız

↓ Ca'fer'in yoluna kıldık iktida
Zahida dört mezhebin ihracıyız

Yılda bir kezdir tavafı Kâbe'nin
Bir dem içre elli kere hacıyız

Suret içre katreyiz gerçi veli
Bahri aşkın manide emvacıyız

Bende-i Al-i Abayız **Sırrıya**
Ta ezelden bende-i muhtacıyız

Yetmiş iki millet içre Naciyiz : *Bu söz bir hadise işarettir. Hz. Peygamber "Benim ehl-i Beytim Nuh'un gemisi gibidir. Kim o gemiye binerse, sapıklıktan kurtulur"* **Sertac :** *Baştacı* — **Emvac :** *Dalgalar* — **İktida :** *İlkin* — **Bezlet:** *Ver, harca* — **Subhi:** *Sabah* — **Veş:** *Gibi* — **İhraç:** *Kovduğu, hariç tuttuğu* — **Bahr-i aşk:** *Sevgi denizi* — **Ezel:** *Öncesiz.*

— 9 —

Her ne okursan, Otuz ikidir
Her ne görürsen, Otuz ikidir

Veçhin kitabı, Arşın tınabı
Haccın sevabı, Otuz ikidir

Derdin devası, Aşkın safası
Hakkın rızası, Otuz ikidir

Çakeyle yüzün, Pâkeyle özün
Ne görse gözün, Otuz ikidir

Belki her işin, Kirpikle kaşın
Lebinle dişin, Otuz ikidir

Söylemiş Kur'an, Bu söze gel kan
Veçhinde ayan, Otuz ikidir

Sırrı virandır, Genci nihandır
Sanma yalandır, Otuz ikidir

Çak eyle : *Parala, yırt* — **Genc-i nihan :** *Gizli hazine* — **Tınab:** *Çadır ipi* — **Pek eyle:** *Temizle* — **Vechinde ayan:** *Yüzünde belli.*

Fazlullah Hurufi : Şair Sırrı ile Sacid gibi Alevi-Bektaşi şairlerinin şiirlerinde yer verdiği Batıniliğin kurucusu olan Sihabeddin Fazlullah (d. 1339-40 Esterabad-ö. 2 Eylül 1394-Şirvan) Hurufilik tarikatını kuran İran'lı mutasavvıf. Yaşamına ilişkin fazla bilgi yok. Bilinenlerin hepsi söylence. Şeyh Hasan'dan tasavvufu öğrendi. İran'ı dolaşarak düşüncelerini yaydı. Yeni bir tarikat kurması yönünde tanrısal bir görev aldığını bildirerek 1386'da Tebriz'de Hurufiliği kurdu. Tarikatın ilkelerini yaydı. Onun bu girişimlerinden ürken Timur'un oğlu Miranşah'ın buyruğuyla tutuklandı.Düşüncelerinin islam inançlarına aykırı olduğu, müridlerinin toplum düzenini sarstığı iddiasıyla idam edildi. Ölümünden sonra halifelerinden Mir Şerif Anadolu'ya geçerek Hurufiliği burada yaydı. Cavidanname, Nevname, Arşname, Muhabbetname gibi kitaplarında öğretisini tüm ayrıntılarıyla ortaya koydu. Hurufilik harf ve rakamların yorumlanması ve aralarında çeşitli ilişkiler kurulması olgusuna dayanır. Bu olgu, eski kültürlerin hepsinde vardır. Harflerin simgeselliği, sayısal değerleri islam aleminde de önemli bir uğraş alanı oldu. İlm-ı huruf (harflerin bilimi) harflerin gizlerini ve simgelediği anlamları derinlemesine araştırır. Tanrı'yı, Kuran'ı ve evreni onlarla açıklamaya çalışır. Lugaz, muamma, remil, fal, cifr, vefk, azaim, nücum gibi bağımsız bilgi dallarını ortaya çıkardı. Kuran surelerinin başlarında yer alan harfler de (hurufü'l-mukatta'a ya da fevatih) yorumlandı. Hurufiliğe göre, Tanrı gizli bir hazinedir (Kenz-i mahfi). Varlığın özü ise sesten oluşur, sesin ortaya çıkmasıyla evren oluşmuştur. Özü oluşturan ses canlılarda eylemli olarak (bilfiil), cansızlarda gizli güç (bilkuvve) şeklinde mevcuttur. Bu canlılarda istem ve istekle ortaya çıkar. Cansızlardaki sesin ortaya çıkması için birbirlerine vurulmaları gerekir. Tanrı kendisini insanın yüzünde görünür kılmıştır. İnsanı ayıran da sözdür (kelam). Sözün öğelerinin sayısal bir değeri vardır. İnsan yüzündeki burun (elif), burnun iki yanı (lâm), gözler de (he) harflerini verir. Böylece insanın yüzünde simetrik yazılmış iki (Allah) sözcüğü bulunur. İnsan yüzünde ayrıca çeşitli hatlar da vardır. İki kaş, dört kirpik ve saçtan oluşan yedi hatta, ana hatlar (hutut-ı ümmiye) denir. Bunlar kendileri ve bulundukları yerler (hal ve mahal) bakımından toplanırsa

(14) eder. Ayrıca erkekte ergenlik çağında ortaya çıkan, sağ ve sol yanlarda iki sakal, iki bıyık, iki burun kılı ve bir çene altı kılından oluşan yedi de baba hattı (hutut-ı ebiye) vardır. Bunlarında kendileri ve yerleri bakımından toplamı 14 eder. Böylece insan yüzündeki hatların toplamları 28 olur, bu da Kuran'daki 28 harfi karşılar. Saç ve çene altındaki hat ortadan ikiye ayrılırsa, hat sayısı 8'e çıkar. Bunların kendileri ve yerleri bakımından toplamları 32 eder. Bu farsçadaki 32 harfin karşılığıdır. Ancak Havva'nın (kadınların) yüzünde baba hattı olarak adlandırılan 7 hat yoktur. Fatiha da da yedi harf bulunmamaktadır. Bunun için Fatiha'ya Ümmü'l kitab (Kitabın anası) denir. Kuran'ın sırrı (29) surenin başında bulunan, harflerde gizlidir. Bu harfler gerçekte yinelemelerin sayılmaması durumunda 14 harftir. (Elif, lâm, re, kaf, hı, ye, ayın, sad, te, sin, he, mim, kef, nun). Bu harfler söylendikleri gibi yazılırsa (bast) elif'te fe, sad'da dal ve nun da vav harfi bulunduğu için sayı 17'ye çıkar. Bu 17 harfe muhkemat (anlamı açık ve kesin) denir. Arap alfabesinin kalan 11 harfi de (be, te, se, cim, hı, zel, ze, sin, dad, zı, gayn) mutesabihtir (anlamı belirsiz, çeşitli biçimlerde yorumlanabilir). Asıl Tanrı kelamı muhkemattan olan 14 harftir ve bunlar kendini insan yüzünde gösterir.

Hurifilik, Kuran'ın zahiri anlamını geçerli saymaz Batınî anlamlarını tevil yoluyla açıklamaya çalışan Alevilikle Bektaşiliği etkilemiştir. Kuran'ın gerçek anlamının batınî (iç) anlamlar olduğu savından hareket eden Hurifilik, Tanrı'nın insanda tecelli ettiği sonucuna varır. Tanrılaştırdığı insanı kutsal sayar. Fazlullah'ı tanrı gibi görür. Seyyid Nesimi de şiirlerinin büyük çoğunluğunu bu öğretinin görüşlerini savunmaya ayırır. Hurufilik, daha çok tasavvufi görüşlere dayanır. Tasavvufu kendine göre açıklayan Fazlullah'ın kurduğu tarikat bütün İslam aleminde taraftar bulmuş isede, zamanla Alevilik ve Bektaşilik içinde eriyerek kaybolmuştur. Simgesel bir yapı taşır, bu bakımdan. Bir tür simgecilik sayılabilir.

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - **Beytülmamur:** Gökte bulunduğu varsayılan manevi mabet. Burası, gök ehlinin kıblesi sayılır. Buranın, Kâbe olduğu da söylenir.

2 - **Biat** (Beyat): Manevi yönden bağlanma, söz verme. Birisinin yolunu kabul etme.

3 - **Bilgi :** Gerçeğe ulaşmak için başvurulan aracı...

4 - **Cebrail:** Akıldır.

5 - **Cem:** Alevilerin dinsel törenleri... Ayn-ı cem veya cem töreni de denilir. (Bölümüne bak)

Tavşan yemezlik: Aleviler, tavşan yemezler, İslamiyette mekruh sayılan bazı hayvanlar vardır. Bunların başında domuz gelir. Aleviler, tavşanı da aynı kategoride görürler. Bu tavşan yemezliğin bazı nedenleri vardır. Bunların başında, tavşanın aybaşı olması gelir. Ayrıca bu hayvanın eti, kan pıhtısı gibidir. İnsana tiksinti verir ve özel bir çaba ile temizlenmesi gerekir.

Tavşanın kafası kediye, kulağı eşeğe, ayakları köpeğe, burnu fareye, kuyruğu domuz kuyruğuna benzer. Bu hayvanların hiçbirisi de Müslümanlar tarafından yenilmez.

Tavşanın yenilmemesinin nedenleri arasında, bu hayvanın eskiden bazı Türk boylarında totemi (dokunulmaz hayvanı) olmasının izleri de bulunmalıdır.

Aleviler, maymunu da tiksintiyle karşılarlar. Ayının da adını anmazlar. Baykuşu uğursuz, kekliği fesatçı sayarlar. Buna karşın, turna kutsal sayılır. Onun sesi, Hz. Ali'nin sesi gibi algılanmış, uçuşu da Kırkların semah etmesine benzetilmiştir.

Geyik de kutsal sayılan hayvanlardandır. Öldürülmez. Güvercin de **Hacı Bektaş Veli**'nin donuna girdiği kuş olarak mazlumluğun sembolüdür; kutsaldır. Kırlangıç kuşu da uğurlu kabul edilir. Koyun da kurban varlığı olarak kutsaldır. At ise darda kalanın imdadına yetişen hayvan olarak sevilir. Bunun dışında bütün sağmal hayvanlar sevilir, hoş tutulur. Özellikle **Pir Sultan Dede**'nin dediği gibi, "**Koşumdan koşuma gözünden öpün/İrençberler hoşça tutun öküzü**" öğüdüne uyularak ekonominin diğeri olan öküzler sevilir. Horoz; süslenir... Tavuk korunur.

BAŞ OKUTMA

Alevîlik ve Bektâşîlikteki *"Baş Okuma"*, *"kendini temize çıkarma töreni"*dir. Buryat'larda her yıl böyle bir manevî temizlenme usulü vardır. *"baba"* (kam) ve *"oğullar"* (yardımcılar), üç ayı pınardan su getirirler. Bunu kazana boşaltır ve kekik ardıç yaprağı, çam kabuğu ve kurban edilecek tekenin kulağından birkaç kıl adarlar. Su kaynatılır. Kesilen tekenin birkaç damla kanı da içine atılır. Manevî temizlenme için kullanılan bu suya, *"Tarasun"* adı verilir. Huş ağacının dallarından yapılmış süpürge ile, bu kazanı karıştırırlar. Belli işlemlerden sonra temizlenme tamamlanmış olur. Cem'lerde Selma'nın hizmetini gören kimsenin kullandığı süpürge ile, Tarasun'daki manevî temizlenme esnasında kullanılan süpürge arasında benzerlik varır. Dede'nin veya baba'nın 11 yardımcısı vardır. Pîr, mürşid ve rehber makamlarını üs seviyede hizmetler olarak ayırınca, geriye 9 hizmet kalar ki, bu dokuz hizmet sahibini, Buryat'ın şamanın (Baba), dokuz yardımcısına benzetmek mümkündür.

Kesilen (Tığlanan) kurbanın tüyünden 12 kat olarak örülen ve kurbanın kanına birazcık boyanan ipe, Alevîlikte, *"Lamelif bendi"* denir ve bele bağlanır. Alevîlik-Bektaşîlikteki, *"Onyedi Kemerbest"* ile, Altaylıların büyük saygı duydukları, dağ ve nehirlerin, *"Onyedi Kam'ı"* arasında da benzerlik mevcuttur. *"Boyuna sicim takma"*nın, eski Oğuz'larda **esaret** ve **kulluk** işareti sayıldığı anlaşılıyor. Dede Korkut destanlarında, Salur Kazan'ın oğlu Uruz'un tutsaklığı, şu cümlelerle anlatılıyor: *"Kıl sicim ak boyuna takıldı"*, *"Kara kıldan sicim boyuna takıldı"*, *"Ak boyunda kıl urgan takılu"* **(Mehmet Eröz, a.g.e., s. 116)**

ZİNA

Alevî topluluklarının ahlâk anlayışına gelince, bazı kayıtlara ve kendi müşahadelerimize dayanarak, bunu aydınlatmağa çalışalım. Alevîliğin, üç sünnet ve yedi farz'ında, ahlâk ile ilgili hükümler vardır. Şöyle ki: "Menâkib el-esrâr behcet el-ahrâr" ile, yine XVI. asra ait olan ve "Dergâh-ı âlîde Seyyid Abdülbâki Efendi hazretleri evliyâyâ muhib olan mü'minlere gönderdiği mektuptur", başlığını taşıyan 25 sahifelik risâlede kızıl-başlığın esasları kayıtlıdır. Menâkib'e göre, bu mezhepte 3 sünnet, 7 farz vardır. Sünnetler: dilden tevhid kelimesini bırakmamak, kalpten düşmanlığı atıp, kimseye karşı kibirlenmemek ve kin tutmamak, gönül kırmamak ve kimseye düşmanlık etmemektir. Farzlar: Sırrını saklamak, mezhepdaşları ile birlikte olmak, yalan ve gıybetten kaçınmak, hizmette bulunmak, mürebbîsine itâat etmek, müsâhibini görüp gözetmek, halifeden tac ve kisvet giyinmektir. Aynı kitapta bu 3 sünnet ile 4 farzdan düşenin, yani bunları yapmayanların, cezâları da yazılıdır. Bu cezalar, ihvan topluluğunda tarîk, yani sopa yemek ve halife ile mürşide para cezası vermektir"

Onsekizinci asır Bektâşilerinden **Kâtib**, bu ahlâkın esaslarını şöyle gösterir:

"Haramdan zinâdan koğdan kaçarız
Hakk'a doğru menzil menzil göçeriz"

Tahtacılar, zina edeni yakmak suretiyle cezalandırırlardı. Zina yapmak, "esrarı faş etmek, babaların hakkını vermemek, köyde ve obada geçimsizlik etmek... bu yolsuzlukların bazıları da ölümle cezalandırılır.

(M. Eröz a.g.e. s: 138)

SACİD

Açık kimliği, doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmiyor. Ondokuzuncu yüzyılın son yarısına değin yaşayan bir Bektaşi ozanı olduğu sanılıyor. İstanbul'da doğmuş ve Fındıklı'ya yerleşmiş. Arapcamii çevresinde makaracılık yapmıştır. Bu nedenle kendisine Makaracı Sacid derler. Rumelihisarı'ndaki Şehidler tekkesinin postunda oturan Mahmut Baba'dan el alıp, tarikata girmiştir. Galata'da bulunan Koyun Baba meyhanesinin devamlı konuklarından olduğu söylenen Sacid'in 1844'de öldüğü sanılıyor. Çoğunlukla aruz ölçüsüyle rin-dane şiirler yazmıştır. Şiirlerinde Hurufilik inancı egemendir. Güçlü ve zevkli bir ozandır. Akıcı bir dili vardır. Kolay okunur anlaşılır nitelikteki şiirleri, tarikatın tüm inceliklerini ve özelliklerini taşır; şiirlerinde varlığın birliği felsefesinin damgası ilk bakışta görülür. Şiirlerinde Batınilik rüzgarları estirir.

— 1 —

Mevc urup umman-ı aşkdan şah-ı Fazlullah benem
Cümle ilmin ilmiyim esrar-ı ilmullah benem

Mani-i mağz-ı hakikatte elif bâ olmuşum
Ayet-i tefsir-i a'zam içre sırrullah benem

İncil ü Tevrat ı Zebur Fürkan'a harf-ı ebcedim
Pâ vü çâ vü jâ vü gâ cem'inde aynullah benem

Levh-i mahfuz-i Hudâ'yim arş ü kürs-i müntehâ
İstiva-yi hatt-ı mevcudum kelâmullah benem

Bin bir esma içre gördüm ben müsemmâ sırrını
Kim Enelhak da'visinde zat sıfatullah benem

Kul kefâ emrinde ben de var idim **Sacid** idim
Gör muradullah içinde küntükenzullah benem

Mani : *Mana, anlam* — **Magz :** *Beyin, öz* — **Esma :** *İsimler* — **Müsemma :** *Adı olan, adlanmış* — **Levh-ı mahfuz :** *Saklı levha* — **İstiva :** *Halkla Halk arasına veya batın ile zahir arasına çekilmiş sanal bir çizgi veya arakesit* — **Kafa:** *Sıkıntı* — **Küntü Kenz:** *Ben bir Hazineyim.*

— 2 —

Kulağımda dehammda nedir bildir bana ya Rab
Bir istek var bu canımda nedir bildir bana ya Rab

Anan yoktur baban yoktur vücudun yok mekân yoktur
Münezzehsin nişan yoktur nedir bildir bana ya Rab

Ekl ü şürb ü hur hasnâyi memat yok anda ibkayi
Cihanda kasrı ankayı nedir bildir bana ya Rab

Sıratın kıl gibi ince kılıçtan pek de keskince
Ben ol menzile gidince nedir bildir bana ya Rab

Kulun **Sacit** bu kavgada koma maksudun uhrâda
Cemalini bu dünyada nedir bildir bana ya Rab

Münezzeh : *Kayıtlardan arınmış* — **Memat :** *Ölüm* — **Cemal :** *Güzellik, güzel yüz* — **Ekl ü şürb :** *Yiyip, içmek* — **Hur hasnâ :** *Güzel huri kızları* — **Uhra :** *Ahret, öbür dünya* — **Kasr-ı anka :** *Yüksek köşk* — **Dehan :** *Dil* — **Memat :** *Ölüm* — **Menzil :** *Aşama, yer* — **Cemâl :** *Yüz, güzellik* — **İbka:** *Sürekli daim*. **Rab :** *Tanrı, efendi.*

— 3 —

Zat-ı vahdetten bize takdir olur tedbirimiz
Defter-i Levhden dürülmüştür ezel tahririmiz

Bir mekân bulmaz ki bizden rüzgar mihman ola
Bir sıfat içre değildir mecmua'-ı tasvirimiz

Kâinatın varidatında beli biz sabitiz
Fani olmaz bir nüfusuz Hak içün tekbirimiz

Halimizden hal alınmaz biz harabat genciyiz
Şan-ı Hakkı daima âbâd eder ta'mirimiz

Bir temaşa eylesek mevcud-u zulmet ehline
Fazl-ı Hakkın nurunu ihya eder te'sirimiz

Almadık gaflet demin biz Sacid' iz taat ile
Hiç gubar etmez kabul ayine-i tathirimiz

Defter-i levh : *Levhi mahfuz, Söz haline gelmemiş Tanrı vahyi veya saklı kitap, gerçek Kur'an* — **Taat :** *İbadet* — **Gubar :** *Toz* —**Tahir :** *Temiz* — **Zat-ı Vahdet :** *Birlik özü, Tanrı* — **Varidat :** *Gelir* — **Abad :** *Yapma* — **Tahrir:** *Yazı* **Genç:** *Hazine* — **Mecmua:** *Toplu, dergi* — **Abadi:** *Ebedler, sonsuz gelecek zamanlar, şen hayırdır* — **Tathir:** *Temizleme* — **Tekbir :** *Tanrı'yı anma* — **Kainat :** *Evren*.

Biz vahy-i ilâhi ile Kur'an'dan uyandık
Biz batn-ı maanideki seyrandan uyandık

Biz bâb-ı Ali'den okuduk kenz-i ulumu
Biz beyte girüp hace-i burhandan uyandık

Biz Hulk-i Muhammed'den olup nur-u Hudâ'yı
Biz ümmet-i vusta-yi Horasan'dan uyandık

Biz bezm-i Elest sırrına her demde kaviyiz
Biz ahde vefa eyledik imandan uyandık

Biz bade-i enguru sıkup kırklar içinde
Biz kırklar ile bir gül-i handandan uyandık

Biz levh-i tecellide görüp pâye-i zatı
Biz anı tilavet edüp irfandan uyandık

Biz aşk u muhabbetle girüp bezm-i safaya
Biz nur-u velayet ile meydandan uyandık

Biz başımızı verdik ana çekti rızaya
Biz Mürşid-i Mahmud gibi sultandan uyandık

Biz **Sacid** olub düştük o mihrab-ı cemâle
Biz canı verüp sonra o canandan uyandık

Ulum : *Bilimler* — **Bade-i engur :** *Üzüm şırası* — **Levh-i tecelli :** *Tecelli levhası* — **Kenz :** *Hazine* — **Pâye :** *Mevki, makam* — **Tilavet :** *Okumak* — **Batn-ı maani :** *Mananın özü, içi* — **Ümmet-i vusta :** *Orta ümmet, ılımlı ve dengeli ümmet, Müslümanlık* — **Kavi :** *Güçlü, sağlam* — **Bab :** *Kapı* — **Hace:** *Hoca.*

İLGİLİ KAVRAMLAR

A — SÜNNİ-Şİİ : Bu iki sözcüğün sözlük anlamı Sünni sünnete tabi olan, Şii ise taraftar demektir. Ortaya çıkışları itibarıyla Hz. peygamberin vefatı sonrasına kadar uzanan bu iki kavramın anlam çerçeveleri şu şekilde oluşmuştur: Hz. Muhammed vefat edince onun yerine kimin halife olacağı müslümanlar arasında tartışma konusu olmuş ve bazı sahabiler etrafında "taraftar"lar (şialar) oluşmuştur. Tartışmaların sonunda Ebubekir halife seçilmiş, Hz. Ali ise daha sonra 4. halife olarak bu göreve getirilmiştir. Fakat o tartışmalardan itibaren, halifeliğin esas itibarıyle Hz. Ali'ye ait bir hak olduğunu, bunun aynı za-

manda hayatta iken peygamber tarafından açıklandığını, dolayısıyla bu açıklama emrine itaat etmeyen müslümanların günahkar olduğunu savunanlara genel bir adlandırma olarak (şia) (Hz. Ali taraftarlığı) denmiştir. Şii ise şia mezhebine mensub olan demektir Sünnilikle Şiilik arasındaki genel farklar daha çok Hz. Ali ve Muaviye arasındaki mücadeleler ve giderek tarih içinde gruplar arasındaki sürtüşmeler şeklinde belirir. Bu ayrılık, Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesinin ardından çoğalmış ve yer yer düşmanlığa dönüşecek tarzda katılaşmıştır. Ancak, nefret nefretle, ateş ateşle söndürülmez. Barış; insan olarak tek başına, toplum olarak uluslarla, devletlerle tüm gereksinmelerimizi gidererek varlığımızı sürdürebileceğimiz tek yaşam pınarıdır. Bu nedenle, insanlık tarihini "insanın insana yolculuğu" diye tanımlayabilir miyiz? derken bu savaşımı ayrılığı aşabiliriz.

Hz. peygamberin sünnetini takip eden ve müslümanların büyük çoğunluğunun (cemaat) görüşlerini sürdürenler ise Ehli-sünnet ve'l-cemaat veya kısaca Sünni, sünnilik adıyla anılagelmiştir. Tarih boyunca bir çok kola ayrılan Şiilik bu gün İran, Irak, Suriye ve Azerbaycan'da yaygın olan bir mezheptir. Diğer islam ülkeleri büyük ölçüde sünnidir. Türkiye'de bir ölçüde bağlıları olan Alevilik ise mezhep-tarikat karışımı bir özellik arzetmektedir ve Şiilik kadar eskidir. Alevilik, Türk inançları ile Anadolu tasavvuf etkileri toplamıdır. Sünnilikte yaygın olan fıkıh mezhepleri 4'dür. Hanefilik (Türkiye'de hakim mezhep budur), Şafilik (Güney doğu Anadolu'da yaygındır), Malikilik, Hanbelilik.

B — ŞİRK , MÜŞRİK : Kelime olarak şirk, ortak olmak, ortaklık yapmak, ortak koşmak gibi anlamlar taşır. İştirak, şirket, teşrik (teşrik-i mesai) şerik, müşterek sözcükleri de aynı köktendir. Dini bir terim olarak şirk, yüce Allah'a ortak koşmak, Allah'tan başka Tanrı'ların da varlığını kabul etmek, başka varlıkların da Tanrı özelliği taşıyabileceğine inanmaktır. Bu tür inançlara sahip olanlara da müşrik (şirk koşan, şirk sahibi) denir. Şirk, yüce Allah'ın sayı ve nitelik olarak bir ve tek kabul edilmesi demek olan tevhid'in zıddıdır. İlk bakışta küfrün daha hafif şekli gibi görünse de yanlış ve bozuk bir tanrı inancının var olması ve devam etmesine imkân tanıdığı için Kur'an ve hadislerde önemle ele alınmıştır. Nitekim mümin ve müslüman olabilmek için inanarak söylenmesi gereken Kelime-i şehadet ve kelime-i tevhidde, yüce Allah'ın birliği ve tekliği vurgulanmıştır. İslam dininin şirk ve müşrik kavramları üzerinde bu kadar ısrarla durmasının tarihi nedenleri de bulunmaktadır. Hıristiyanlıkta Hz. İsa'nın, Yahudilikte Hz. Üzeyir'in "Tanrı'nın oğlu" kabul edilmesi ve tanrılık özellikleri taşıdıklarına inanılması bu sebeplerin başında gelmektedir. Ayrıca Hz. peygamberin gönderildiği Arap toplumunda putperestlik (Allah'tan başka varlıkları tanrı edinme ve onlara tapınma) çok yaygındı ve yaşamın her alanını kuşatmıştı. Allah'ın birliğine ödünsüz, kayıtsız, koşulsuz inanmak İslam'ın temel ilkesidir. Diğer herşey bu ilkenin ekseninde döner, teferruat sayılır. Hz. Muhammed, Tanrı'nın Cibril aracılığı ile kendisine "Medine sokaklarında (Lailaheillallah) diye bağıran herkes cennete gidecektir" müjdesini verdiğini bir hadisinde belirtir.

HIFZİ

Ondokuzuncu yüzyılda yaşadığı sanılan bir Bektaşi ozanıdır. Bolvadin'li olduğunu belirlememize karşın, yaşamı, gerçek kimliği, doğum ve ölüm tarihleri, gerçek adı hakkında elimizde bir bilgi ve belge bulunmamaktadır. Ondokuzuncu yüzyılda, Bektaşilerin düzenlediği bazı yazma nefes dergilerinde, şiirlerine rastlanmaktadır. Saz şairi olarak tanınır. 19. yüzyılda yaşadığı tahmin ediliyor. Kağızmanlı Hıfzı ile bir ilgisi yoktur. Dili ağdalıdır, Osmanlıca'yı kolaylıkla kullandığı anlaşılan Hıfzi, ehlibeyt düşmanlarına karşı duyduğu nefreti şiirlerinde yansıtmakta çok başarılıdır.

— 1 —

Geldi çün mah- ı muharrem kıldı dehri ruşena
Hatır- ı uşşaka düştü macera- yi Kerbelâ
Çünki ol menzil musahib mecma- i bahr- i belâ
Teşnedil oldu şehid anda Hüsiyn- ı Müctebâ
Cem olup Kufe diyarında güruh- i eşkiya
Al ü evlad- ı Resul'e gördüler cevri reva
Bir azim fitne uyandırdı Yezid-i bi haya
Söyle vallahi sezadır canına lâ'net seza

Ol vesasız birahmler kavl- i mergup ettiler
Kufe'ye davet kılup irsal- i mektup ettiler
Sanasın bin can ile cananı matlup ettiler
Sonra ahdi bozdular akvali mekzup ettiler
Sed çeküb mebzul Fırat'ı anda mahcup ettiler
Bir azim fitne uyandırdı Yezid-i bi haya
Söyle vallahi sezadır canına lâ'net seza

Çün bilirdi nur- u çeşm- i Ahmed- i Muhtar idi
Valid- i Al- i cenab- ı Hazret- i Kerrar idi
Mader- i bint- i Resul- i Hazret- i Zehra idi
Dader- i pâk- i Hasen hulk- ı Rıza Hünkâr idi
Nesl- i peygamberliğin âyâ kim ızhar idi
Bir azim fitne uyandırdı Yezid-i bi haya
Söyle vallahi sezadır canına lâ'net seza

Bir takım namerdleri münkad edüb fermanına
Ol liva- yi nashı dikti Kerbelâ meydanına
Kahrı müstahsen görüb Al- i Resul'ün şanına
Bigünah mazlumların girdi o zalim kanına
Mansıb- ı dehri değişti devlet- i imanına
Ta be- mahşer lâ'net olsun kendine avanına
Bir azim fitne uyandırdı Yezid-i bi haya
Söyle vallahi sezadır canına lâ'net seza

Allah Allah öyle bedbahtın olub fermanberi
Saymadı asla hukuk- ı Hazret- i Peygamber'i
Bir içim suyu diriğ etti havaric leşkeri
Sureta islam idi sirette kafir ekseri
Olmadı böyle musibet devr- i ademden beri
Ya nice yaş dökmesin erbâb- ı aşkın gözleri
Bir azim fitne uyandırdı Yezid-i bi haya
Söyle vallahi sezadır canına lâ'net seza

Bu muharremdir zemin u asuman ağlar bu gün
Vakt- i matemdir muhibb- i hanedan ağlar bu gün
Eşk- i hasretler döküb de tende can ağlar bu gün
Aşıkanın dide- i giryanı kan ağlar bu gün
Hasılı feryad edüb cümle cihan ağlar bu gün
Ağla **Hıfzi** aşk ile uftadegan ağlar bu gün
Bir azim fitne uyandırdı Yezid-i bi haya
Söyle vallahi sezadır canına lâ'net seza

Bıhaya: *Hayasız* — **Seza:** *Uygun* — **Dıriğ:** *Muhtaç* — **Havariç:** *Harıciler, hariç* — **Uşşak** : *Aşıklar* — **Teşnedil** : *Susuz gönül, bağrı yanık* — **Birahm** : *Merhametsiz* — **İrsal** *Göndermek* — **Mekzub** : *Yalanlamak veya inkâr* — **Mahcup ettiler** : *Utandırdılar* — **Valid** : *Baba* — **Mader** : *Ana* — **Dader** : *Kardeş* — **Namerd** : *Kötü insanlar* — **Mansıbı dehr** : *Dünya nimetleri* — **Eşk** : *Göz yaşı* **Münkad:** *Boyun eğme* — **Lıva-yı nash:** *Nasihat* — **Öğüt** : *Övünç bayrağı* — **Müstahsen:** *Beğenilmiş* — **Uffadegan:** *Düşkünler, aşıklar* — **Ulya:** *Yüce* — **Dıde-i giryan** : *Ağlayan göz* — **Muhibb-i Hanedan** *Aleviler-Bektaşiler, müminler* — **Kahr-ı müstahsen** *Beğenilmeyen işler.*

— 2 —

Hak cemalin nur- i şefkat lâ fetâ illâ Ali
Sendedir lutf u hidayet lâ fetâ illâ Ali

Bunca ervah ins ü cinni çağrışurlar Rabbena
Dürr- i yekta sarf- ı kuvvet lâ fetâ illâ Ali

Bunca eşya ism- i a'zam sırrın izhar eyleyen
Beyt- i ulya- yi hakikat lâ fetâ illâ Ali

Heft alem nesl- i adem hep senin şanındadır
Dediler Şah- ı velayet lâ fetâ illâ Ali

Kendi bilir ismi bin bir okunur Rabb- ı Celil
Kimse bilmez sırr- ı hikmet lâ fetâ illâ Ali

Hıfziya hifz- eyleyüb dünya vü mafihayı bil
Baki Hak nur- i nübüvvet lâ fetâ illâ Ali

lâ fetâ illâ Ali : *"Ali'den başka, savaşta düşmanı dağıtan bir er, yoktur" Bir hadis* — **Beyt :** *Ev* — **Rabbena :** *Tanrı'mız* — **Dürr- i yekta :** *Biricik inci = Hz. Ali (Hz. Muhammed'e de Dürr- i yetim yani en büyük inci sanı verilmiştir)*— **Lutf u Hidayet:** *Bağışlayıcı ve doğru yola itici* — **Şah- ı Velayet :** *Evliyaların başkanı* — **Mafiha :** *İçindekiler*— **Ülya :** *Yüce* — **Heft alem :** *Yedi alem* — **Şiret:** *Gidiş tavır* — **Dide:** *Göz* — **Gıryan:** *Ağlayan* — **Hıfz:** *Saklama, ezberleme* — **İntiha:** *Son* — **Münteha:** *En uç, en son* — **Pışiva:** *Önder* — **Ervah :** *Ruhlar.*

— 3 —

Biz gulam- ı Ehl- i Beyt'iz Lâ fetâ'dan gelmişiz
Ceddimiz nur- i nübüvvet müntehadan gelmişiz

Okuduk ilm- i ledünni vakıf- ı esrar olub
Küntükenz'in sırrına lutf u atadan gelmişiz

Şah Hasen Şah- ı Hüseyn- i Kerbelâ ervahımız
Şems ü mah ü ahter- i Zeynel'aba'dan gelmişiz

Bakır ü Ca'fer'i Sadık bahş- ı iman eyleyen
Musi- i Kâzım Rıza nesl- i Hudâ'dan gelmişiz

Şah Taki vü bâ Naki hem Askeri Mehdi liva
Menzil- i Şah- ı Velayet pişüvadan gelmişiz

Rahımızdır ol Horasani tarik- ı nazenin
Can verüb can almağa ta intihadan gelmişiz

Hem Sakahüm hamirini aşk- ı Ali'den nuş edüp
Lezzet- i mest- i Resul- i Kibriya'dan gelmişiz

Merkez- i kâna ermiştim geldi Hakk'ın kudreti
Hıfzıya hıfz eyleyüb sahip safadan gelmişiz

Hz. FATIMA (R.A.H)

Hz. peygamber (s.s.) efendimizin sevgili kızı Hz. Fatıma (r.a.h), bir söylenceye göreKabenin Kureyşliler tarafından tamir edildiği yıl, Hz. peygamber (s.s.) efendimiz 35 yaşındayken, bir rivayete göre de Hz. peygamber (s.s.) efendimiz 41 yaşındayken dünyaya teşrif ettiler. Hz. Haticenin (r.a.h.) vefatlarında 15 yaşlarında olan Hz. Fatıma'yı ilk olarak Hz. Ebubekir (r.a.) sonra Hz. Ömer (r.a.) istediyse de, Hz. peygamber (s.s.) "Fatıma hakkında henüz Allah'tan bir hüküm gelmediğini" bildirdi. Bir süre sonra akrabalarının ısrarına dayanamayan Hz. Ali (k.v.) Fatıma'yı istemek için Resulullah'ın huzuruna girer, ama konuşmaya cesaret edemez. Başını öne eğerek iki dizinin üstünde oturup kalır. Hz. peygamber (s.s.) efendimiz "Fatıma'yı istemeye mi geldin" deyince, Hz. Ali (k.v.) ancak "evet" diyebilir. Bunun üzerine Hz. peygamber (s.s.) efendimiz Fatıma'ya, Hz. Ali (k.v.)'nin kendisini istediğini söyleyerek fikrini sorar. Hz. Fatıma (r.a.h.) susar. Ve nikah kıyılır. Hz. peygamber (s.s.) efendimiz nikahtan sonra ağlamaya başlayan Hz. Fatıma'ya (r.a.h.) "Ben seni isteyenlerin en bilgilisine, yumuşak huyda ve akılda en üstününe ve ilk müslüman olana verdim" buyurdu. Nikahtan sonra kendi aralarında bu konuda fısıldaşanlar olunca peygamber (s.s.) efendimiz "Fatıma'yı ben nikahlamadım Allah nikahladı" buyurur. Hz. Fatıma (r.a.) çeyizi, Hz. Esma'nın yaptığı üç minder, içi hurma lifi doldurulmuş üç yastık, bir koç postu, eski bir kilim, bir kırba, bir testi, meşinden yapılmış bir su bardağı, hurma yaprağından örülmüş bir sedir, saçaklı bir halı, iki tane taş el değirmeni, bir un eleği, bir havlu, bir yorgan, iki elbise, yatak yerine kullanılan koç postundan ibaretti. Düğün yemeği ise çekirdeği çıkartılmış kuru hurmaya, un yağ ve tuzsuz çökelek karıştırılarak yapılmıştı.Ensardan Hz. Cabir (r.a.) "Biz Ali'nin güveyliğinde, Fatıma'nın gelinliğinde bulunduk. Onlardan daha güzel güveyi ve gelin görmedik" der. Bu evlilikten Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Muhsin, Cenab- ı ümmü Gülsüm, Hz. Zeynep dünyaya teşrif etmişlerdir. Hz. peygamber (s.s.) Hz. Fatıma'yı çok severdi. Ne zaman huzurlarına girse kızını ayağa kalkıp karşılardı. Her seferden dönüşlerinde ilk önce mescidde iki rekât namaz kılar, sonra Hz. Fatıma'ya uğrar, daha sonra eşlerinin yanlarına giderlerdi. Resulullah (s.s.) rahatsızlıkları sırasında Hz. Fatıma (r.a.h.)'nın kulağına bir şey fısıldar. Hz. Fatıma (r.a.h.) ağlamaya başlar, Hz. peygamber (s.s.) ağlayan Fatıma'ya bir şeyler daha söyleyince, Hz. Fatıma bu sefer sevinçle tebessüm eder. Hz. Aişe merak edip sorduğunda "Resulullah (s.s.) bana evvela vefat edeceklerini söylediler; bunun için üzülerek ağladım. Arkasından, yanıma ilk önce sen geleceksin deyince diye haber verince de, sevinçten tebessüm ettim" diyen Hz. Fatıma (r.a.h.) Hicri II. yılın Ramazan'ında Hz. Muhammed (s.s.)'in ahirete irtihallerinden 6 ay sonra vefat etti.

ŞEM'İ

Asıl adı Ahmet'tir. Helvacı Mehmet Ağa'nın oğludur.. 1738'de yada (1783) de Konya'nın Piresat mahallesinde doğduğu sanılıyor. Öğrenim görmemiş, babasının yanında çalışmıştır. Aşık Dertli ile arkadaşlık yapmıştır. Ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir saz şairidir. Konya'lıdır. 1831'de Hacca gittiği ve 1841'de öldüğü bazı kaynaklara göre de 1834 veya 1839'da öldüğü belirtiliyor. Dini içerikli şiirleri vardır. Bunun dışında kimliği hakkında elimizde yeterli bilgi yoktur.

Yalnız taşbasması olan divanının bir çok yerinde, kendisinin Mevlevi olduğunu açıklar. Ancak, Bektaşiliği dile getiren bir çok şiiri de var. Bu olguyu, saz ozanı olmasına ve Bektaşiliğe özenti duymasına bağlamakla doğru bir sonuca varılamaz. Eski kültürümüzü çok iyi bilmektedir. Eskiden Bektaşilik, gizli bir tarikattı. Bazı insanlar, Bektaşi oldukları halde kimseye bu sırrı açmamışlardır. Hatta Bektaşi tarikatına girmiş bir çok insan, bu tarikata girdiğini eşine ve çocuklarına bile söylememiştir. Bu sır saklama (Takiye)ilkesi gereğidir. Bu nedenle Şem'i takiye gereği, Bektaşi olduğunu gizlemiş olabilir. Şem'inin şeriat buyruklarına sevgi, saygı duyması, Bektaşilikte görülmemiş bir şey değil. Çünkü Bektaşiliğe girmiş bir canı, mürşidi, şeriat işlerinde serbest bırakırdı. Namaz kılan, oruç tutan Bektaşiler vardır. Mezarı Mevlâna müzesinin yanı başındadır. Torunu Emine de aşıktı. "Şemi'nin gülü", "Şem'inin kızı" mahlaslarını kullanmıştır. Hızri'de adı sayılır. Hece ve aruz ölçüleriyle şiirler yazmıştır. Divanı vardır. Fevzi Halıcı, Aşık Şem'i Hayatı ve Şiirleri (1982) adlı kitapta bütün şiirlerini toplamıştır.

— 1 —

Gönlümün evinde seyran eyleyen
Hak'dan bize mihman Ali'dir Ali
Her derdime benim derman eyleyen
Can içinde canan Ali'dir Ali

Şeriatle bile hakdır hakikat
Ma'rifetde duran ehl- i mahabbet
Üç kişiye sundu kevser- i şerbet
Mağarada sunan Ali'dir Ali

↓ Gafil olma sen de can gözüyle bak
Nesimi'nin derisin yüzdüler mutlak
İkrarları alan Ali'dir Ali
Hallac- ı Mansur'un sözü Enelhak

Her nefesde şahın medhini söyle
Sırrını faş etme özünde gizle
Erenler izini daima izle
Candan içre canan Ali'dir Ali

Nice canlar durmaz Hayder çağrışır
Pir Selman ardınca Kanber ulaşır
Kande çağırırsan gelir yetişir
Kul Şem'i' ye iman Ali'dir Ali

— 2 —

Hacı Bektaş-ı Veli'nin bindiği cansız dıvar
Mazhar-ı nur- u Ali'dendir ana ol yadigar
Na're- i Düldül ederdi arş- ı a'lâda karâr
Sad hezar bin kafiri bin na'rede etti şikâr
Dedi aslanım Ali'dir kudret ile Girdigâr
Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikâr

Koydular başın o şahın Kerbelâ meydanına
Bastılar parmakların şahım Hüseyn'in kanına
Urdu sikkini pelidler kıymadan gerdanına
Bu hareketler yaraşmazdı o şahın şanına
Düşmeden kanı yere ol demde çağırdı gubar
Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikâr

Emr- i Hak'la Şah Hasen ile Hüseyn oldu şehid
Ağlaşub gökte melekler ettiler matem şedid
Biz de evlad- i Resul'üz eyleriz matem cedid
Ol Yezid Mervan- ı Hak etsün cenabından baid
İns ü cin gökte melek hakkında eyler inkisar
Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikâr

İşidüb bu hali cennet ehli geydi kareler
İki cihan serveri açtı derunda yareler
Nur- u Hak'la karışıb gitti o dem mehpareler
Haşre dek kan ağlasunlar aşık- ı avareler
Bu mahabbet **Şem'i'** dir ta haşre dek böyle yanar
Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikâr

Mazhar- ı nur- ı Ali : *Ali'nin nurunun belirlendiği yer* — **Sikkin :** *Bıçak, hançer* — **Gubar :** *Toz toprak* — **Baid :** *Uzaklaşma* — **Mehpare :** *Ay parçası gibi güzel olan* — **Şem :** *Çerağ, mum* — **Şedid:** *Şiddetli, yoğun* — **Cedid:** *Yeni* — **İnkisar:** *Kırılma* — **Mehpare:** *Güzel* — **Server :** *Başkan.*

— 3 —

Rah- ı Hakk'a ibtida derban olur Bektaşiler
Pir- i aşka can verib canan olur Bektaşiler
Tac ü tahtı terk idüb İbrahim Edhem aşkına
Varlığından soyunub üryan olur Bektaşiler

Bir acayib hal olur tacı urunca re'sine
Şems gibi eyler tulu' nur- u mahabbet kalbine
Her kaçan bassa kadem sıdk ile irfan bezmine
Gah olur can gahi de canan olur Bektaşiler

Gah uzadır destini semaya ankaayı tutar
Gah ejderha olub bir demde dünyayı yutar
Gah zaif- ül- hal olur **Şem'i** tek mur'dan beter
Gahi tacı altına pünhan olur Bektaşiler

Rah: *Yol* — **Mevc:** *Dalga* — **Cerh:** *Yaralama* — **Şemş:** *Güneş* — **Derban :** *Kapıcı* — **Anka :** *Otuz kuş büyüklüğünde olan hayali bir kuş* — **Mur:** *Karınca* — **İptida:** *İlk* — **Cevr:** *Eza, cefa, sıtem* — **Re's:** *Baş* — **Tu'l:** *Uzatma.*

— 4 —

Bazar- ı aşk içre cevri güzeller
Mezada vermişler kapan kapana
Dü çeşminden zuhur eyledi seller
Durmaz mevç vurur kapan kapana

Cemâlin gösterdi bir iki dilber
Gönül hiç durmayıp gördüğün ister
Biri kaymak satar birisi şeker
Münasip bulmuşlar kapan kapana

↓ Mekâdir anlamaz bir cananım var
Sermaye aşkımdan çok ziyanım var
Muhabbet çarşısında bir kapanım var
Gam alır satarım kapan kapana

Hamdolsun pirimden aldım himmeti
Dilerim bazuda bulam kuvveti
Uyandırdım Şem'i'm giydim kısbeti
Geldim ra'kiplere kapan kapana

Mezad: *İhale* — **Mevç:** *Dalga* — **Cemal:** *Güzellik* — **Mekadir:** *Değer bilmez* — **Hab:** *Paylama, azar, darılma* — **Ref-i nikab:** *Yüz örtüsü açılınca* — **Sin:** *Mezar* — **Türab:** *Toprak* — **Nüsha-i Kübra:** *Büyük yazılı* — **Kesbetmek:** *Kazanmak.*

— 5 —

Çevrilir başıma cihan dar olur
Bana efendimden itâb olunca
Bülbül gibi işim ah u zar olur
Gül yüznde ref- i nikâb olunca

Efendim beğendim tarz- ı edanı
Onun çün çekerim cevr ü cefanı
Başlamam dilimden medh ü senânı
Sin'e girip tenim türab olunca

↓ Nüsha- i kübradır gönül hor bakma
Derunum şehrini odlara yakma
Mevlâ'nın yapısın kasdedip yıkma
Tamir kabul etmez harap olunca

Derdi aşkın ile şişti püryanım
Semaya ser çekti ah ü efganım
Sefa mı kesbettin benim sultanım
Şem'i' nin ciğeri kebab olunca

— 6 —

Derununda muzır derdi olanlar
Gizli gizli bab- ı Lokman'a düşmüş
Derd- i gam ararken safa bulanlar
Uygun ahbab ile yarana düşmüş

Terk- i vatan etmiş çıkmış elinden
Kapamış guşunu halkın dilinden
Aciz taciz kalmış densiz elinden
Yazık garip baykuş virana düşmüş

Muhibb- i sadıklar bigâne olmuş
Muhabbet bağının gülleri solmuş
Çay taşı yakutun bahasın bulmuş
Şimdi cevahirler ummana düşmüş

Cem olaldan beri ervah- ı mahluk
Dediler ki bize bir eğlence yok
Taksim olunanda aşıka maşuk
Şem'i' nin şem'ine pervane düşmüş

Muzır: *Zararlı* — **Bab:** *Kapı* — **Bigane:** *Yabancı* — **Guş:** *Kulak* — **Ervah-ı mahluk:** *Varlıkların ruhu* — **Maşuk:** *Canan, sevilen* — **Taciz :** *Rahatsız etme, sıkıntı verme* — **Aciz :** *Zayıf, güçsüz.*

— 7 —

Mahbubu canana gönül verenler
Gurbet ele düşmüş dağlar dolanır
Yitirir aklını mecnun olanlar
Al yerine kara bağlar dolanır

Aşk elinden bu sevdaya uğradı
Pervanenin yanmaktadır muradı
Benim- çün etmesin bülbül feryadı
Goncanın başına çağlar dolanır

Dünyaya geldi bir nice evliya
Hiç biri şad olup gülmedi mi ya
Şem'i gurbet elde yar diye diye
Akıtıp göz yaşı ağlar dolanır

— 8 —

Şimdiki dilberler söze uyarlar
Bakmazlar gedaya ararlar bayı
Onlar daim atlas, libas giyerler
Beğenmezler bizim eski abayı

Cila-yı kalbtir aşk olmaz vaki
Bu cihan kimseye kalmadı baki
Mevla'yı seversen mey sunan saki
Nevbetim geldikçe kesme çabayı

Güzel ahlakına dil oldu hayran
Mevlam işimizi eylesin asan
Hatıra geldikçe oğul Ali Can
Çıkarma gönülden **Şem'i** Babayı

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - On iki hizmet (On iki post): Cemde yürütülen hizmet sayısı, 12 İmamlara bağlanmış olduğu için 12'dir. Bu hizmet sahiplerinden mürşit, rehber ve pir için post vardır. Diğer hizmetler, yalnızca hizmet olup posta bağlı değildir. Gerçekte post sayısı 3, hizmet sayısı 12'dir.

Alevilikte, Mürşit Postu, **Hz. Ali** makımıdır. Takirat (batın) **Ali**'nin olduğu için o mürşittir. Cebrail'i en evvelki yaratılış sırasında aydınlatıp mahvolmaktan kurtardığı için onun mürşidi de sayılır.

Bu yüzden, **Ali,** Mürşittir, **Muhammet** ise rehberdir.

12 Hizmetin adı ve makam sahipleri Alevilikte, yolun uygulamalarına göre değişiyor. Hatta, dedebaba geleneğine göre **Mürşit** postu, peygambere, **rehber** postu **Ali**'ye ait gösteriliyor. Gerek Çelebiler, gerek Ocakzadeler, bunu kabul etmezler. Bu hizmetler cem bölümünde belirtilmiştir.

2 - On sekiz bir âlem: Eski inanışa göre 18 âlem vardır. Araplar, bunu son sayı olan binle anlatmışlar, böylece de on sekiz bin âlem kavramı ortaya çıkmıştır. Bunlar: 1- Tanrı'nın aktif belirtisi sayılan aklı küll, 2- Akl-ı küllden doğan pasif yetenek olan nefs-i küll, 3- 9 tane gök, 4- Dört tane unsur, 5- Üç tane de mevluttur (Maden, nebat, hayvan).

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - **Hıdırellez:** Alevi kesiminde bayram olarak kutlanan günlerden birisidir. Bu sözcük **Hızır-İlyas**'tan bozmadır. Bunlar ab-ı hayat (ölümsüzlük suyu) içen iki ermiş olarak kabul edilir. Bunların yılda bir kez gül dibinde buluştukları var sayılır. Hızır karada, İlyas denizde bunalanların yardımına koşarmış.

2 - **Hora geçirme:** Yemeği yemek. **Horden,** Farsça'da yemek demektir. Yenenin hoşa gittiğini ifade için, **Hora geçti** denir.

3 - **Hüseyni:** Alevi... İmam Hüseyin yoluna bağlı olanlar.

4 - **Işık:** Alevilere 15. ve 16. Yüzyıllarda verilen adlardan birisidir. Bu ad; Alevilerin bilgisizlik karanlığını aşıp bilginin aydınlığıyla dirildiklerini; yani ışıkta olduklarını anlatmak için kendilerince de kullanılmıştır. Bu bağlamda ilk kullananın Hacı Bektaş Veli olduğu kabul edilir.

5 - **İcazet:** İzin... Bir yerden ayrılırken okunan tercemana da icazet tercemanı derler. Eskiden dedelik veya rehberlik yapacaklara mürşit tarafından verilen belge, izin.

ZAHMİ

Çağdaşları arasında çok başarılı bir ozan olan, gerçek adı ve kimliği ile yapıtları bilinmeyen Zahmi, ondokuzuncu yüzyılda yaşamıştır. Bektaşidir. Çankırı'lıdır. Medrese eğitimi görmüştür. Şiirlerini Ahmet Talat ve Tahsin Nahid toplamıştır. Bundan başka, Bektaşilerin düzenledikleri yazma Nefes dergilerinde bazı şiirleri bulunmaktadır. Hece ölçüsünün yanı sıra aruz ölçüsünü de başarılı bir şekilde kullanmıştır. 1863 tarihinde vefat etmiştir. Şiirlerinde Vahdet- i Vücud felsefesini özümseyen bir anlayışla varlık birliğini inceliklerine ve derinliklerine değin işlemiş, bu konuda tinsel zevkin ve şiirden tad aldırmanın doruklarına ulaşmasını bilmiştir.

— 1 —

Ehli sühan biziz arifan içre
Lisanımız saçar lü'lüü gevher
Sultanlık isteyen dü cihan içre
İptida nefsini bilmeklik hüner

Şahı risalettir dilde yaverim
Hazreti Ali'dir yolda rehberim
Daima harabat içre gezerim
Erenler mesleği budur birader

Nasıl har göründün zühdü fenaya
Gıybetinden eli değmez riyaya
Kahpe Çankırılı **Zahmi** gedaya
Kimi rafizi der kimi surheser

Ehl- i sühan : *Ozan* — **Risalet** : *Elçilik, peygamberlik* — **Har** : *Diken* — **Lü'lüü gevher** : *İnci taneleri* — **Surheser** : *Kırmızı baş (Kızılbaş)*— **Harabat** : *Meyhane* — **Yaver** : *Yardımcı* — **Rafizi** : *Hz. Ali taraftarlığı* — **Zühtü fena:** *Sofu.*

— 2 —

Kimse almaz bizim nakkaşımızı
Bin bir yüz görünür mir'atımızda
Hızra hemdem ettik yoldaşımızı
Hayyül'ebed gizli mematımızda

Mazi müstak ele masadak biziz
Ulemaya ilim muhakkak biziz
Men erani fekad raelhak biziz
Sıfatı Hak zahir sıfatımızda

Zahmi mezahibin sahipleriyiz
Dareynde alimin rağıplarıyız
Biz Al- i Resulün sahipleriyiz
Bir nokta yazılı beratımızda

Nakkaş : *Resim* — **Mir'at** : *Ayna* — **Hayyül'ebed** : *Sonsuz dirilik* — **Men erani fekad rael hak** : "*Beni gören gerçekte Tanrı'yı görür...*" *anlamında bir hadis* — **Sıfatı Hak zahir sıfatımızda** *Tanrı'nın nitelikleri sıfatımızda açığa çıkar.* — **Mezahib** : *Mezhepler* — **Dareyn** : *Dünya ve ahiret* — **Rağıp** : *Rağbet edilen, beğenilen* — **Memat** : *Ölüm* — **Berat** : *Belge* — **Mustak** : *Gelecek, ön* — **Musadak:** *Tıpkı, onanan* — **Ali-ı Resul:** *Ehlibeyt.*

— 3 —

Hakikatte murgu tayyar olanlar
Lâmekânda aşiyanı neylesin
Hükmü hatemile seyyar olanlar
Mur değildir Süleymanı neylesin

Muhibbi bendei Hayder olanlar
Bezli ömredenler Kanber olanlar
Semme veçhullah'a mazhar olanlar
Can olur canana canı neylesin

Hamdülilâh bu dil murada yetti
Savm ile salatı kıldı terketti
Zahmiya yar ile mihmana gitti
Şimdengeru hanümanı neylesin

Murgu tayyar : *Uçan kuş* — **Lâmekân :** *Mekânsızlık* — **Aşiyan :** *Yuva* — **Hatem :** *Süleyman peygamberin mührü* — **Mur :** *Karınca* — **Semme veçhullah :** *"Doğudan batıya kadar nereye baksan, Tanrı'nın yüzünü görürsün" anlamına bir ayet* — **Hanüman :** *Mal, mülk* — **Savm- salat :** *Oruç- namaz* — **Mihman :** *Konuk* — **Mazhar :** *Erişen* — **Bezl- i ömr :** *Ömür yettiği kadar* — **Seyyar :** *Gezginci, dolaşan* — **Hamdullah:** *Çok şükür* — **Zahida:** *Sofu.*

— 4 —

Zahida yanaşma semti salata
Çok girip işleyip ol yandan geçtim
Değişme cenneti iki rekâta
İkisi de senin ben andan geçtim

Zahit dinin kaydın edeli zail
Rahı hakikate olmuşuz vasıl
O küfrü zülfüne olalı mail
Seyri ruhu dinü imandan geçtim

Sofi mahabbete nedir inadın
Eşek deyu daim söylenir adın
Al eğer can ise bugün muradın
Zahmi gibi ben de bu candan geçtim

Küfrü zülf : *Siyah saç manasına gelse de, burada mecaz olarak, bu görünen çokluk alemine işaret edilmiştir* — **Mail :** *Eyilimli* — *Seyri ruhu dinü imandan geçtim Burada mecaz, benzetme vardır. Yani şair: "Bütün kayıtlardan kurtuldum, Tanrı'nın katıksız kulu oldum" demek istiyor* — **Zail :** *Yok* — **Rah :** *Yol* — **Zail:** *Sona eren* — **Dila:** *İste* — **Adüvv:** *Düşman* — **Ekber:** *Büyük.*

Dila tecdid- i matem et bu gün mah- ı muharremdir
Melaik ins ile cinni bu gün hep ehl- i matemdir
Velayet şahının yahu şehid olduğu bu demdir
Adüvv- ü ekberim ancak benim bir iki ademdir
Birisi Şimr- i Zülcevşen birisi İbn- i Mülcem'dir
Bulara daima lâ'net demek mü'mine elzemdir

Muharrem mahının cum'a gününde oldu bu hengam
Namaza sa'y ederken ol cenab- ı Hazret- i imam
Şehid edüp o Şahı ah yezidler ettiler bayram
Ali'nin katline gayret Hüseyn'e eyleyen ikdam
Birisi Şimr- i Zülcevşen birisi İbn- i Mülcem'dir
Bulara daima lâ'net demek mü'mine elzemdir

Kopardı fitneyi Mervan Yezid'le eyleyüp sohbet
Hüseyn'i Kufe'den Şam'a dururken ettiler da'vet
Ubeydullah erişüp Kerbelâ'ya etti cem'iyyet
O dem emre kılıçla eyleyen ikdam ile sür'at
Birisi Şimr- i Zülcevşen birisi İbn- i Mülcem'dir
Bulara daima lâ'net demek mü'mine elzemdir

Behey zalim o din Şahı değil mi hürmete lâyık
Susuzlukla o ma'sumu sen ettin mihnete lâyık
Bu fi'l ile behey dinsiz değilsin rahmete lâyık
Güruh- i kavm- i batıldan olanlar lâ'nete lâyık
Birisi Şimr- i Zülcevşen birisi İbn- i Mülcem'dir
Bulara daima lâ'net demek mü'mine elzemdir

Buna razi değil billâh Habibin Mustafa ya Rab
Huzurunda eder da'va Aliy- yel- Mürteza ya Rab
Ki arttı **Zahmi**'nin derdi çoğaldı macera ya Rab
O demde âl ü evlada kıyanlardan cefa ya Rab
Birisi Şimr- i Zülcevşen birisi İbn- i Mülcem'dir
Bulara daima lâ'net demek mü'mine elzemdir

Tecdid- i matem : *Matem tazelemek* — **Adüvv- ü ekber :** *En büyük düşman* — **Şimr- i Zülcevşen :** *Hz. Hüseyn'in başını Kerbelâ'da kesen lânetlik ve şirret herif* — **İbn- i Mülcem :** *Hz. Ali'yi camide namaz kılanken hançerleyen, lânetlik ve kiralık katil* — **Übeydullah :** *Yezid'in kumandanı, Kerbelâ'da Hz. Hüseyn'in karşısında olan lânetlik, satılmış, çıkarcı adam* — **İkdam:** *Gayretle çalıma* — **Elzem:** *Zorunlu, gerekli* — **Lika kevser:** *Güzel kevser* — **Gülter:** *Güzel gülünü* — **Dide:** *Göz.*

— 6 —

Ah kamer devr edüben geldi muharrem mahı
Sen de gel mü'min isen eyle bu gün ah vahı
Görmedi dideleri nur- i Resullullah'ı
Fikir etmediler en sonra huzurullah'ı
Ah şehid etti Yezid nesl- i mutahhar Şahı
Lâ'net- i Hakk'a seza oldu ebed vallâhi

Bir içim suya bedel etti lika kevserini
Susuz alude- i hâk etti o şahın serini
Boyadı kana nübüvvet bağının gülterini
Şimr mel'un çeküp ol demde heman hançerini
Ah şehid etti Yezid nesl- i mutahhar Şahı
Lâ'net- i Hakk'a seza oldu ebed vallâhi

Zahmi sinem gibi bu didelerim pür hundur
Bende- i Al- i Aba cümlesi hep mahzundur
İki alemde bu günler bana hep o gündür
Kim tevellâ vü teberrâda bu bir kanundur
Ah şehid etti Yezid nesl- i mutahhar Şahı
Lâ'net- i Hakk'a seza oldu ebed vallâhi

Nesl- i Mutahhar : *Tertemiz soy, yani Ehl- i Beyt* — **Alude- i hâk** : *Toprağa bulanmış* — **Pür hun** : *Kanlı gözyaşlarıyla dop dolu* — **Tevellâ** : *Peygamberin sevdiğini sevmek* — **Teberrâ** : *Peygamberin sevmediğini sevmemek.*

— 7 —

Var etti cihan mülkünü bir nuru tecelli
Can verdi cihan cismine ta suru tecelli

Çâr kisvetin ademde eşi olmasa ifşa
Terkibi hafi rüyeti manzuru tecelli

Her nutku Enelhak olanı dara çıkarma
Hak etmiş o yüzden dili Mansura tecelli

Hor görme sakın zümrei rindaneyi zahit
Muzhirdir ona kasei fağfuru tecelli

Zahmi bu ne esrarı hakikiyeyi ifşa
Oldun mu cihan mülküne me'muru tecelli

Sur : *Diriltici güç* — **Çâr kisveti :** *Toprak, su, yel, ateş* — **Terkibi hafi :** *Gizli bileşik* — **Rüyeti manzur :** *Bakıp görme* — **Müzhir :** *Açığa çıkan* — **Kasei fağfur :** *Kristal bardak, burada mecaz olarak aşk kadehi demek istiyor* — **İfşa:** *Sırrı, açıklama* — **Tecelli:** *Görünme* — **Esrar-ı hakikiye:** *Gerçeklerin gizi*.

KONUYLA İLGİLİ KAVRAMLAR

A — ŞEYTAN

Tanrı'nın yarattığı en büyük meleklerden biri iken insanın yaratılmasından sonra ona secde edilmesi konusunda Tanrı ile ters düşerek, Tanrı'nın lanetine uğrayan Azazıl adındaki melek ve onun topluluğu. Mensuf fiziksel varlığı günahlara verilen ad. Kuran'ın şeytandan bahseden ilk suresi, 38. Sad suresidir. Tanrı'nın balçıktan bir insan yaratacağını açıklaması, Tanrı- Şeytan tartışmasının nedeni ve başlangıcıdır (Sad suresi 71. ayet). Kuran'da her ne kadar Şeytan'ın "zaten" kafirlerden olduğu bildirilmiş ise de (Sad suresi 74. ayet) insanın yaratılmasından önce cennet sakinlerinden olan Şeytan ile Tanrı arasında ciddi bir sorun yoktur. Sorun, Tanrı'nın (belirtilen özellikteki) insanı yaratacağı haberiyle başlamıştır. İnsana secde etmemekle Tanrı'ya karşı çıkan Şeytan'ın gerekçesi; **(İnsana göre) daha şerefli olduğu ve insanın balçıktan yaratılmasına karşılık, kendisinin ateşten yaratılmış olduğudur** (Sad suresi 76. ayet). Ademe secde etmeyen (Araf suresi 11. ayet) Şeytan, insan konusunda Tanrı ile tartışıp iddiaya girebilecek kadar (Araf suresi 14., 15., 16., 17., 18. ayetler) bilgili, yürekli, akıllı, kendinden emin ve ileri görüşlüdür (Araf suresi; iniş sırasına göre 39., resmi sıraya göre 7. sure). Şeytan Adem'in ve eşinin kadınlığı ve erkekliği öğrenmelerine neden olmuştur (Araf suresi 21., 21., 27. ayetler). Tanrı'ya göre Şeytan, insan için açık bir düşmandır (Araf suresi 22. ayet). Çünkü Şeytan, Ademe ve eşine düşünmeyi, sormayı öğretmiştir. Tanrı "**Ademoğulları... Ben sizi Şeytan'a tapmayın, çünkü o sizin belli bir düşmanınızdır. (Yasin suresi 60. ayet); bana tapın, işte doğru yol budur, diye size emir ve vasiyet etmedim mi?**" (Yasin suresi 61. ayet, iniş sırasına göre 41., resmi sıraya göre 36. sure) sorusuyla, insanların Şeytan'a taptıklarına işaret etmektedir.Ancak Şeytan'ın uyandırmasıyla düşünmeye başlayan insanın, tapınmak için Şeytan'a yöneldiğini kabul edebilmek oldukça zordur. Elmayı yiyip, sevişmeyi öğrenen insanın Şeytan'la birlikteliği cennetten kovuluncaya kadardır. Düşünmeye ve sormaya başlayan insan, öğrettiklerinin karşılığında Şeytan'a olan borcunu cennetten kovulmakla ödemiş ve ona tapacak kadar saf kalmamayı da becermiştir (Furkan suresi 29. ayette iniş sırasına göre 42., resmi sıraya göre 25. sure) "**Şeytan insanı yalnız bırakır**" denilmişse de gerçekte Şeytan'ı yalnız bırakan insandır. "**Şeytan... Rabbinin nimetine karşı nankör olmuştur**" (İsra suresi 27. ayet). Çünkü meleklerin itirazını sürdürerek, cennet nimetlerinden vazgeçmeyi göze alabilmiştir. İniş sırasına göre 50., resmi sıraya göre 17. sure olan İsra suresinde "**... İnsan nankördür**" diyen Tanrı'yı (67. ayet) bu konuda önceden ve ilk olarak uyaranlar meleklerdir. Şeytan ise meleklerden farklı olarak (sonradan Tanrı'nın da nankör olduğunu beyan ettiği) insana, daha başlangıçta boyun eğmemiştir. Bütün meleklerin hep birden insana secde etmelerine karşın Şeytan, Tanrı'nın bu konudaki buyruğuna karşı gelmiştir (Hicir suresi 33. ayet; iniş sırasına göre

54., resmi sıraya göre 15. suredir). Cennetten kovularak cezalandırılan Şeytan hakkında (iniş sırasına göre 58., resmi sıraya göre 34., sure olan Sebe suresinde) Tanrı **"Şeytan'ın insanlar hakkındaki zannı ve tahmini doğru çıktı, mü'minlerden (inananlardan) olan fırkadan (gruptan) başkası ona tabi oldular"** demektetir (20. ayet). İniş sırası 92., resmi sıraya göre 2. sure olan Bakara suresinde bildirildiğine göre; insana secdeyi emreden Tanrı'ya önce melekler karşı çıkar. Ancak melekler cennetten kovulmayı ve uygulanabilecek diğer yaptırımları göze alamadıkları için direnmezler, Adem'e secde ederler.Tanrı meleklerine yeryüzünde bir halife yaratacağını söyler. Melekler de; **"Yeryüzünde fesat çıkaracak, kan dökecek kimse mi yaratacaksın"** diye sorarlar. (Bakara suresi 30. ayet) Şeytan, meleklerin sorusuna Tanrı'nın verdiği yanıtı doyurucu ve geçerli bulmadığı için **"secde et"** emrine uymaz, dahası karşı gelir (Bakara suresi 34. ayet). Şeytan meleklerin aksine insanın yaratılmasına değil, insana secde edilmesi buyruğuna karşı çıkmıştır. Meleklerin itirazıyla başlayan ve Şeytan'ın sonradan taraf olduğu tartışmanın sonu, aslında başından bellidir. Ancak, Şeytan'ın bundan haberi yoktur. Çünkü Tanrı, Levh- i mahfuz'da **"Ben ve peygamberlerim her halde galip olacağız"** hükmünün yazılı olduğunu, **"kesin hüküm"** olarak (tartışmanın başlamasından çok sonra) açıklamaktadır (iniş sırasına göre 104., resmi sıraya göre 58. Mücadile suresi, 21. ayet). Şeytan hakkındaki suçlamalar; İnsana boyun eğmemek, **"yasak ağaç"** konusunda **"Havva'yı ve Adem'i** tahrik etmek, yasak konusunda düşünmelerini sağlamak, **"mutlak itaat ve inanmak"** yerine **"sormayı"** önermekten ibarettir. Cennet nimetlerine tav olan ve rahatlarının bozulmasını istemeyen melekler, insan hakkındaki itiraz ve endişelerinde haklı olduklarını bildikleri halde, **"düzenlerini bozmamak"** için itirazlarından vazgeçmişlerdir. **"Yasak ağaç"** konusundaki (Bakara suresi, 35. ayet) gerekçesiz buyruğa karşı çıkmalarını sağladığı iki insanla birlikte cennetten kovulan Şeytan (Bakara suresi 38. ayet), dünyadaki Tanrılar ve melekler karşısında, yalnız ve zayıf kalmıştır. **"Çok inatçı"** olduğu vurgulanan Şeytan'ı (Nisa suresi 117 ayet; iniş sırasına göre 98. resmi sıraya göre 4. sure) bu özelliğini yitirmeden anlamak ve savunmak gerekir. Özlenen toplumu gerçekleştirecek olanlar, melekler değil, çağdaş şeytanlar ve savunucularıdır diyenler de vardır. Şeytan kötülüğün, şerrin temsilcisidir. Tanrı şeytanı yok edecekken şeytan yalvarmış, kıyamete değin musade etmesini, bu süre içinde insanlardan zayıf inançlı olanları yoldan çıkarmaya çalışacağını sağlam inançlılara dokunmayacağını vaaddetmiş, Tanrı'da ona bu izni vererek cennetten dışarı atmıştır. Şeytan cennetten Adem'den önce kovulmuş, ancak yılan donunda cennete girerek önce Hava'yı sonrada Adem'i yoldan çıkarak cennetten atılmalarına sebeb olmuştur.

B — NEFSİN TERBİYESİ

Nefis, can, ruh, hayat, bir şeyin zatı, kendisi gibi anlamlara gelmektedir. Arapça kökenli bir sözcüktür. İnsanın yeme içme gibi biyolojik gereksimleri, kendisi, tinsel kişiliği.

1) İnsandaki şehvet ve öfke gibi etmenlerin kaynağı olan güç, asıl maya.

2) Duyu organları ile kavranamayan, mekânda yer işgal etmeyen, manevi, ruhi nitelikte, ebedi bir cevher. İç, iç taraf. Bir şeyin ta kendisi.

Nefsin ikinci anlamı ise, daha başka sözcüklerle karşılanmaktadır. Birinci anlamıyla nefis bir düşman, hatta şeytan veya onun suç ortağı kabul edilmiştir. Bu nefis, "nefs- i emmare" diye isimlendirilir. Kötülüğü telkin eden, şehveti ve dünyayı tatlı gösteren, onların uğruna kişiyi hakkı çiğnenmeye sevk eden nefistir. Bu nefis, bütün sapıklık ve azgınlıkların kaynağıdır. Kendisiyle esaslı bir savaş gerekir. Buna "nefsle mücadele" denir. Tasavvufta yedi nefis ayırt edilmiştir:

1) Nefs- i emmare	Çok zorlayan nefis. İnsanı kötülüğe atan nefis. Üzerinde durduğumuz nefis bu. Şeytanın cirit oynadığı, oturduğu nefis. Şeytanın girdiği kapı. Öfke, hırs, şehvet, kin gibi durumlar.
2) Nefs- i levvame	(Azap verici nefis) Kötülükte bulununca kendini kınayan, ayıplayan, pişmanlık duyup tevbeye yönelmeyi telkin eden nefis.
3) Nefs- i mülhime	İyiliği ilham eden, iyiliği teşvik eden nefis.
4) Nefs- i mutmainn :	İyiden iyiye inanca eren, tatmin olan, manevi doyuma, huzur ve rahata eren, kötü sıfatlardan arınmış güzel ahlakla bezenmiş nefis. İyiliği kötülükten ayırt eden.
5) Nefs- i raziyye	Allah'tan razı olan, ondan gelen her şeyi kabullenen nefis.
6) Nefs- i marziyye	Allah'ın kendisinden hoşnut ve razı olduğu nefis.
7) Nefs- i zekiyye	(Nefs- i safiyye) Bütünüyle arınmış, her türlü kusur ve kötülüklerden kurtulmuş nefis.

Nefisle savaş: Bu anlatımda sayılan yedi nefisten birincisi olan nefs- i emmare ile mücadele kastedilmektedir. Bu nefis; belirttiğimiz üzere kötülüklerin, günahların şerrin kaynağı olarak görülür. Sayılan yedi nefisten Kur'an'da bahsi geçenlerden biridir. (Sayılan yedi nefsin hepsi Kur'an'da konu edilmiyor. Yalnız nefs- i emmare, levame, mülhime Kur'an'da geçiyor). Nefs- i emmare kötülük buyuran, günah işleten nefis olduğu, Allah'tan uzaklaştırdığı için kendisiyle esaslı mücadele gereken nefis olarak görülür. Tasavvufun önemli uğraşlardan birini nefisle savaş oluşturur. Nefisle savaşın peygamberimizin hayatında, onun söz ve davranışlarında örneği vardır. Peygamberimiz ashabıyla birlikte düşmanla yapılan bir savaştan dönerken yolda onlara şöyle dedi: "Şimde küçük cihaddan büyük cihada dönüyoruz" Ashabı sordu: "Ya Resulullah, biz büyük cihad (savaş) yaptık, ondan dönüyoruz. Bunun daha büyüğü de ne ola ki?" Hz. Peygamber şöyle yanıt verdi: "Esas büyük cihad, insanın kendi nefsiyle yaptığı cihaddır" Tasavvufta da buna dayanılarak nefisle savaşa büyük yer verilmiştir. Tasavvuf büyükleri nefis ve nefisle mücadeleyle ilgili olarak çok ilginç şeyler söylemişlerdir. Süleyman İbn- i Mihran, "Nefsimi elimle tutabilseydim, parça parça doğrar, hayvanların önüne yem olarak atardım" demiştir. Sadi de "İyilikle her düşmanı dost edinebilirsin. Oysa nefsin ona iyilik ettikçe düşmanlığını arttırır" diyerek nefsin nankörlüğünü ifade etmiştir. Nefis iç güdüsel ve ilkel bir duygudur.

Kendini koruma içgüdüsünün adıdır. Bu duygu çapraşık, kaba, yanlış ve hastalıklı gelişirse, karşımıza kötülük kaynağı olarak çıkar ve kötülükler peşinde koşar. İnsanın içindeki ilke canavardır. Egoist, bencil bir görünüm sergileyen yapısı egemenlik altına alınabilir. Tüm pisliklerin kaynağı olarak kabul edilir. Hayvanın nefsi yoktur. Nefsin terbiyesi hem bireylerin, hem de toplumların eskiden beri üstlendiği önemli bir iştir, görevdir. Aslında nefis, insanın içsel varlığının bir parçası, etik açıdan çirkin bir görünümüdür.

Bunun dışında nefis şöyle bir sınıflamaya daha tabi tutulabilir:

1) Nefs-i Hayvanı	Canlılardaki hareket ve kuvvetler yığını.
2) Nefs-i kutsiye	Kutsal nefis.
3) Nefsi külli	Bütün nefis. "Arş-ı ala"dan kınaye.
4) Nefsi Levvamme	Kötülükten sonra içe huzur veren nefis bekleyici nefis.
5) Nefs-i marziye	Başkalarınca beğenilme hali. Kimseyi incitmeme.
6) Nefs-i mutmaine	İyilikle kötülüğü ayırt eden, Allah'a kişiyi yaklaştıran nefis.
7) Nefs-i mülhime	Esin kaynağı olan nefis. Yoksula yardım.
8) Nefs-i mütefekkir	Ego, ruh, bedenden oluşan benlik. Düşünen.
9) Nefs-i Natika	İnsan ruhu. İnsanı hayvanlardan ve diğer canlılardan ayıran, onu belli eden töz.
10) Nefs-i Nefis	Değerli, kutsal, tatlı ruh ve yaşam.
11) Nefs-i Rahmani	Tanrı'ya ait nefis.
12) Nefs-i Raziye	Kendinden razı olma, kendini beğenme, huzur duyma. Her davranışı iyi olanın bulunduğu nefis hali.
13) Nefs-i Safiye	Peygamberlerin seçkin insanların nefsi. Saf, tertemiz iyilik yapmak duygusuyla dolu ruh hali. Duru, temiz nefs.

KENZİ

Ondokuzuncu yüzyılda yaşayan bir Bektaşi saz ozanı. Kıbrıs'ta doğdu. Yaşamı ve kimliği hakkında fazla bir bilgi yok, kendi şiirlerinden öğrenilenler ile yetiniyoruz. Bu ozan bir süre Antalya'da bulunmuş, uzun bir süre de Dimetoka'da, Seyid Ali Sultan dergahında kalmıştır.

1817'de yazdığı bir destanla, 1838'de yazdığı bir nefes, günümüze değin gelmiştir. Ünü, bütün Trakya'ya yayılmıştır (**S. N. Ergün**). Şiirlerinde hem tarikatın güzelliklerini, inceliklerini hem de Hac Bektaş Veli'ye ve diğer tarikat ulularına duyulan sıcak, içten sevgi ve bağlılığı açık olarak görürüz.

— 1 —

Sensin bizim zahir batın ulumuz
Aman medet mürvet pir Hacı Bektaş
Her tarafdan sana çıkar yolumuz
Ali'sin bir adın pir Hacı Bektaş

Pirlerin pirisin yok sana teki
Mü'minin canısın münkirin şekki
Zahirde batında değilsin iki
Yetmiş üç milletsin bir Hacı Bektaş

↓ Seni sevdik senden yana yıkıldık
Münkirlerin kesretinden sıkıldık
Her birimiz künc- i gamda tıkıldık
Yetiş bu imdada nur Hacı Bektaş

Pirlerin pirisin zat- ı alisin
Hem ilim kânısın Şah- ı velisin
Abdal Musa kendin Kızıl Deli'sin
Mahlasına derler şir Hacı Bektaş

Kul kemter **Kenzi'** yim sana dayandım
Uyur idim himmetinle uyandım
Hep isteyenlere verdin inandım
Benim de muradım ver Hacı Bektaş

— 2 —

Dimetoka şehrin seyran eyledim
Açıkdır dergahı Mürsel Baba'nın
Manend- i cennettir anın her yeri
Daimdir âgâhı Mürsel Baba'nın

Hamd olsun dergaha yüzümüz sürdük
Anda ayan beyan burhanın gördük
Bin iki yüz elli dördüne erdik
Meydanında Semahı, Mürsel Baba'nın

↓ Erenler yoluna canımız feda
Hep canların sırrı bağlıdır ana
İsteklerin verir hep mihmanlara
Ganidir ervahı Mürsel Baba'nın

Mürsel Baba Sultan kırkların başı
Sa'dullah Baba yanında yardaşı
Horasan'dan getirdi mermer taşı
Dimetoka kırları Mürsel Baba'nın

Meydanında yatur Şahımla pirler
Mürşidimiz Ahmed Baba gerçek er
Kul Kenzi kemterdir gayrıyı neyler
İhsanı büyüktür Mürsel Baba'nın

— 3 —

Sala okudukta aşkın şem'ine pervane ben çıkdım
En evvel cümleden cana çü merd merdane ben çıktım

Kamuda akdem oldım cam- ı şevki dest- i sakiden
Olub mest- i müdam peymane veş devrane ben çıktım

Benimle ders alanlar her biri bir yol tutub kaldı
Seçildim içlerinden bülbül- i tek lâne ben çıktım

Yok iken nam- ı Mecnun dahi bu dar- ı şifa içre
Takındım çille- i aşkı dil- i divane ben çıktım

Bu gün tiğ- i celalimden geçenler var ise gelsün
Dedikte koç gibi kurban içün meydana ben çıktım

Demişler şair- i meydan çıkar mı şehr- i Kıbrıs'ta
Dedim **Kenzi** hakikattir fakat bir dane ben çıktım

Şek : *Kuşku* — **Akdem :** *Daha önde, daha ileri* — **Merdane :** *Erkekçe* — **Çile-ı aşk:** *Aşk çilesi* — **Tıgi celal:** *Kızgınlık, hışım oku.* **Merd :** *Er* — **Dest- i sakiden :** *Saki elinden* — **Lâne :** *Yuva* — **Dar- ı şifa :** *Şifa yurdu* — **Müdam :** *Daima* — **Veş :** *Gibi* — **Kesret:** *Çokluk* — **Künc-ı gam:** *Gam köşesi* — **Manendi:** *Eşi, benzeri* — **Mihman:** *Konuk*.

HİTABİ

Asıl adı bilinmiyor. Gerçek kimliği hakkında da yeterli bilgi yok. Ondokuzuncu yüzyılda yaşamıştır. Hıristiyandır. Bektaşi ozanıdır. İslam olmadan, Bektaşi tarikatına girmiştir. Asıl kökeni Ermenidir. Doğum yeri Niğde'dir. Yaşamı hakkında başka bilgi yok. Sevgi ve bağlılık tüten, varlık birliği inancının temel ilke izlerini taşıyan sade ve duru anlatımlı bir şiirini kitabımıza aldık.

Halinize mail oldum erenler
Bastığınız yere yol olayım ben
Beni de lâyık görünüz yarenler
Kapunuz önünde kul olayım ben

Eşiğinize yıllarca tapayım
Mülkünüzde ben de bir yurd yapayım
Benliğimi çilenize kapayım
Hazneniz içinde pul olayım ben

Hitabi derdinizle oldu hasta
Sizin ile beraber düştü aşka
Bana gerekmez artık bu yoldan başka
Yolunuzda bir Behlül olayım ben

TEMEL KONULAR

A — ALİ KAPISI

"Sünni- Alevi çatışması, islam tarihinin en kanlı sayfalarının konusu olmuştur. Sorun, Muhammed Peygamberin ölümünden sonra, Ebubekir ile Ömer'in, Ali'ye haber vermeden halifelik işini kendi aralarında çözümlemiş olmalarından kaynaklanır. Bilindiği gibi, önce Ebubekir, sonra Ömer, daha sonra da Osman halife seçilirler; Ali dördüncü olarak halifeliğe getirildiğinde ise Emevi ailesinden Şam Valisi Muaviye ona başkaldırır; böylece günümüze değin süren bir mezhep savaşımı ortaya çıkmış olur. İslamın bu kanayan yarası karşısında, kimi inananlar, eskiden bir haksızlık olmuş bulunsa bile, geçmiş gitmiş bir olaydan ötürü dinin bölünmesini doğru bulmadıklarını ve eski bir düşmanlığı sürgit etmenin yanlışlığını ileri sürerler. Ben konunun gereğince aydınlığa kavuşmamış olduğu kanısındayım. Ta başından alalım... Amcaoğlu ve damadı Ali, Muhammed'in gömülmesi ile uğraşırken, ötekiler neden bu yaslı olaya katılmayıp, post peşine düştüler? Yoksa Muhammed'e inanmamışlar mıydı? Aceleleri neydi? Kimi inananların sürgit etmeyi yanlış buldukları olayın başlangıcı buradadır. Bir bakıma, onlara elbette hak vermek gerekir,

yoksa bir kan davasında yan tutma durumuna düşülmüş olur, bu davanın aşağı yukarı 1500 yıldır sürmesi sağduyuya aykırı kaçar. Ancak, "**unutalım**" diyenlerin tümden sünni olmaları gene de birtakım kuşkuları ayakta tutacak gibidir. Yoksa Ali'nin ve soysopunun (bu soysop Muhammed'in soysopu idi) canavarca ortadan kaldırılması, Müslümanlıkta bir sapmanın göstergesi olmasın? Başka bir deyişle, Muhammed'in ölümünden sonra Ali halife olsaydı, din başka bir kimlik mi kazanacaktı? Unutmayalım ki, Muhammed "**Ben bilim kentiyim, Ali de kapısı. İsteyen bu kapıya gelsin**" demişti. Şunu da söylemiş: "Ali bendendir, ben ondanım." Böyle de olsa, bunun tartışılması, son çözümde, çağdışı bir konu sayılmaktan kurtulamaz. Ama Şii- Alevi düşmanlığının var gücü ile sürüp gelmesi karşısında böyle bir davranışı yeterli sayamayız. Öyle ise Sünni- Alevi çatışmasının temelinde başka toplumsal- ekonomik nedenler aranması gerekli olacaktır. İşin bu yanı, bildiğimce, incelenmiş araştırılmış değildir. Beni eskiden beri düşündürmüş olan ise, bir Türk şiarını kurmuş olan Hacı Bektaş Veli'nin, kuruluşunu kutsadığı Yeniçeri ocağına nasıl olup da Şiilere karşı savaşma görevi verilmesidir! Çünkü Bektaşilik, Anadolu'nun Aleviliği demektir. Daha da ayrıntılara inersek, Yavuz Selim'in Çaldıran seferine götürdüğü Osmanlı ordusunda, Hacı Bektaş Evlatları sayılan Yeniçeri'den başka, düpedüz Alevilerinde bulunmasının şaşırtıcılığıdır. Bugün bu konuyu açmama, dostum Rüştü Şardağ'ın yeni çıkardığı "**Her yönü ile Hacı Bektaş- ı Veli ve yepyeni eseri Besmele açıklaması**" oldu. Yazar, Manisa Kitapsarayı'nda bulduğu ve tıpkı basımı ile birlikte sunduğu Şerh- i Besmele adlı yapıt dolayısıyla Aleviliğin, Şiiliğin nerden, nasıl çıktığını, çok yerinde olarak, anlatmak gereğini duymuş. Çünkü Arap'taki Alevilik, İran'da Şiilik adını aldığı gibi, Anadolu'da da Bektaşilik, Kızılbaşlık, Tahtacılık gibi adlarla anılır. Horasan'dan kalkıp Anadolu'ya gelen, burada yoksul bir köye yerleşen Hacı Bektaş Veli, gerçekte Bektaşilik tarikatını kurmuş değildir. Mevleviliğin Mevlâna'dan sonra kurulması gibi, Bektaşilik de Hacı Bektaş'ın ölümünden sonra Sultan Balım tarafından kurulmuştur.Rüştü Şardağ, Ali'nin haklı nedenlere dayalı olarak düştüğü kırgınlığı ve kişiliğinin yüceliğini düşünerek "**İlk halife üzerinde bir anlaşmazlıktan değil, Araplar arasındaki bir takım duygusal kırgınlıklardan ve çıkar hesaplarından doğduğunu**" ileri sürmektedir. Ama koca bir İslam dünyasını etkisi altına aldığı düşünülecek olursa, bu duygusal kırgınlıkları ve çıkar hesaplarını, sanırım, çok da hafife almamak gerekecektir. Şimdi şu duygusal kırgınlıkların doğurduğu cinayetlere kısaca bir gözatalım: Ali'nin bir oğlu Hasan zehirletiliyor, öteki oğlu Hüseyin altı aylık çocuğu Ali Ekber kucağında olmak üzere Kerbelâda okla öldürülüyor, kesilen başı Muaviye'nin oğlu Yezid'in içki sofrasına götürülüyor; Zeynel'abidin, Cafer'us Sadık, İsmail, Musa Kâzım, Musa Bin Muhammed üs- Sadık, Aliy'ül- Rıza, Ali yün'- Naki, Hasan- ül Askeri, Mehdi ve Masume'ye kadar uzanan bütün peygamber soyu, içlerinde kırk günlük çocuk da olmak üzere öldürülüyor. Konunun bir ilginç yanı da, Emeviler yıkıldıktan sonra Halifeliği ele geçiren Abbasilerin (ki Muhammed peygamberin amcaoğulları idi) bu cinayetleri sürdürmeleridir. Abbasiler, amca oğulları Ali'nin torunlarını, yeni yapılan duvarlar arasında, diri diri taş yerine kullanıyorlar. Duygusal kırgınlıkların, kinin, düşmanlığın kaynağı ne olursa olsun, Sünni- Şii kan davası, Al- i Abâ'nın yok edilmesi ile son bulmamış, Arap, İran, Türk devletleri ara-

sındaki savaşlarda da aynı sloganlar altında sürüp gitmiştir. Yavuz Selim, ulemanın fetvası üzerine Anadolu'da 40.000 Şii Türk'ü öldürüyor. Çaldıran seferi sırasında öldürülen Kızılbaşların, Tahtacıların sayısını bilmiyoruz. Demek Sünni Osmanlı padişahlarının halkları içinde Aleviler de vardı ve bunların sayısı pek az değildi: İran'a her sefer açılışta bunlardan bir bölümünün başları gidiyordu. Rüştü Şardağ, önsözünün bir yerinde şöyle diyor: **"14. yüzyılda, Horasan'dan kutsal bir görevle gelerek Türk ulusunu birleştirmeğe, kardeşliği, sosyal adaleti insan sevgisini ve elbette her sevginin başında Allah sevgisini ve İslam'ın gerçeğini anlatmaya çalışan Hacı Bektaş- ı Veli'yi en çok üzecek, ruhunu en çok incitecek olan şey, ayrılık tohumlarının milletimizin temiz gönül tarlasına ekilmek istenmesidir."** Evet, bence de öyledir, ama bunu Muaviyelere anlatamazsınız ki! "şeriat"i egemen kılmak isteyen anlayış elbette "tarikat"i dinsizlik sayacaktır. Söz buraya geldiğinde, konu artık unutulması gereken geçmişteki bir olay olmaktan çıkar. Özellikle şiirimizde kendini gösteren Al- i Aba sevgisi, dar kafalı şeriatçiye, ölçülü bir eleştiridir, hatta yergidir. Nitekim Rüştü Şardağ da bunu dile getiriyor: **"Görülüyor ki, geçmiş yüzyılların din adamlarında İslam'ın büyük hoşgörüsünü, sevgisini, Allah'ın şefkatini bulamayan aydın ve halk ozanları, yavaş yavaş onlardan kopmuşlar, ayrı ibadet yerleri kurmuşlarsa bunun nedeni, din öncülerinin, din görevlilerinin, vaızların, cami imam ve hatiplerinin yanlış tutumlarıdır."** Ramazan'da rakı içen Bektaşi üzerine uydurulmuş güldürücü fıkralar Bektaşiyi sevimli kılıyorsa, bunun altındaki anlam İslam'ın beş ilkesini yerine getirmekle ancak biçimce Müslüman olunabileceği, ama iyi insan olmaya bunun yetmeyeceğidir. Konuya en kökten çözümü getiren, gene Atatürk olmuştur. Bunu da yazarın ağzından dinleyelim: **"Dahi Atatürk'ün kurduğu cumhuriyet rejimi ile birlikte halkı Müslüman olan devletimizin temeli, inanç özgürlüğüne, laikliğe dayanmıştır."** Bu özgürlüğün sarsıntıya uğraması, ayrılık tohumlarının yeniden atılmasını sonuçlar. Bunu söylüyoruz, ama anlatamıyoruz *(Melih Cevdet Anday, Cumhuriyet Gazetesi, 17 Mayıs 1985).*

B — KÂFİRİN KİMLİĞİ

"Amentü"de, "İnanırım"la başlayan duada; **Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine, ahiret gününe, asıl büyük yazgının Allah'tan geldiğine, ölümden sonra dirileceğimize inanırım"** derken Müslümanlığın gerçeği ortaya çıkar. İman esaslı ışıklanır. Her Hak dini, üç büyük din bu yolda birleşse, hiç bir kimsenin öteki dinden olana kâfir demesine olanak kalmaz. İşte Allah'ın seslenişi: **"Allah'la peygamberlerin arasını ayırmak isteyen, 'Bir kısmına inanır, bir bölümünü yalanlarız' diyerek ikisi arasında bir yol tutmak isteyenlere, işte onlar gerçekten kâfir olanlardır. Kâfirlere ağır bir azap hazırlamışızdır."** *(Nisa, Ayet 151).* Allah'ın tevbe kapısı asla kapanmaz ve kapıtalaz. O, bizim, acıması, şefkati o kadar büyük olan Allah'ımızdır ki, yüce Mevlâna'ya esin kaynağı olan **"Gene gel"** şiirinin, velilerdeki hoşgörünün, hepsinin, hepsinin temeli **Kuran**'da, **İncil**'de ve **Tevrat**'ta vardır: İşte son ve kutsal kitap **Kuran**'ın ayeti: **"Ancak tevbe edenler, nefislerini düzeltenler, Allah'ın kitabına sarılanlar ve dinlerine Allah için candan bağlananlar ayrıcalık taşırlar. Onlar inananlarla beraberdir."** *(Nisa, Ayet 146).* Bakın dinleyin **Kuran**'da Allah ne diyor: **"Ey Muhammed! Kitap'ta**

Musa'ya ilişkin olarak anlattıklarımızı da an. O, seçkin bir insan, tarafımızdan gönderilmiş bir peygamberdir." *(Meryem, Ayet 51).* İşte İsrail'in de soyca babası olan İbrahim sevgisi! Kuran bunu, ölümsüz cümlelerle açıklar. **"İbrahim, İsrail'in soyundan seçip doğru yola eriştirdiğimiz, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerdendir. Rahman'ın ayetleri onlara okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı."** *(Meryem, Ayet 53).* Allah'a çocuk isnad edilir mi? "Allah'ın çocuğu İsa'dır" denilir mi? Bu ne büyük suçtur. Hazret- i Meryem'le ilgili surede bu konu, Allah'ın şiddetli öfkesiyle ayetlendirilmiştir: **"Bazı kimseler, 'Rahman çocuk edindi' dediler. Ant olsun ki ortaya kötü, pek çok kötü bir şey attılar. Rahman'a çocuk isnad etmelerinden ötürü neredeyse gökler paralanacak, yer yarılacak, dağlar göçecekti. Oysa Rahman'ın çocuk edinmesi gerekmez. Çünkü göklerde ve yerde olan her şey onun kulundan başka bir şey değildir."** *(Meryem, Ayet 88- 93).* Her toplum için cennet gibi, cehennem de söz konusudur. **"Sonra her toplumdan, Rahman'a en çok kimin başkaldırdığını ortaya koyacağız. Cehenneme en lâyık olanları biz biliriz."** *(Meryem, Ayet 69- 70).* Müslümanlığı yalnız, Hazret- i Muhammed'e bağlayıp, Kuran'a inananlarla sınırlandırmıyoruz biz. Son peygamberimiz, cihan güneşi Hazreti Muhammed'den önce de uluslar ve onlara Allah'ı tanıtan peygamberler gelmişti. **"Beraberlerinde dine kul olanlardan bir çoğu bulunan nice peygamberler savaşmışlardır. Allah yolunda başlarına gelenlerden ötürü gevşememişler, yılmamışlar ve boyun eğmemişlerdi. Allah, sabredenleri sever."** *(İmrân, Ayet 146).* Buna karşın öteki kitap ehlini, kolay kolay kâfirlikle suçlayamayız. Çünkü onlardan Hazreti Muhammed'i yalanlamayanlar ve bütün indirilen kitaplara inananlar vardır. Onlar da Allah'ın katında ağırlanacaklar: **"Kitap ehlinden Allah'a, size indirilen ve kendilerine indirilmiş olana, Allah karşısında kendinden geçerek inanıp Allah'ın ayetlerini hiç bir değere değişmeyenler vardır. İşte onların ödülleri Rab'lerinin katındadır."** *(Al- i İmrân, Ayet 199).*

TÜRABİ

Yaşantısı hakkında elde yeterli bilgi yoksa da; 1849'da Hacı Bektaş Tekkesi postunda oturduğunu ve 1868 yılında öldüğünü gösteren belgeler vardır. Bir şiirinde asıl adının Ali olduğunu söyler:

Mahlasım derler Türabi, namım el- hac Ali

Doğduğu yerde kesinlikle bilinmiyor. Kimi kaynaklar Ankara'lı, Yanya'lı ve Koniçeli olduğunu belirtiyorlarsa da, aynı mahlas ile yazan birkaç ozanın bulunduğu sanılıyor. Divanı basılmıştır (1294/1878). Divandaki şiirlerin çoğu aruzla yazılmıştır. Heceyle olanlar da halk geleneği işlenmiştir; divan edebiyatı örnekleri pek başarılı değil. Koşuk düzeni acemicedir. Yine de Türabi, Bektaşilerin değerli ozanlarındandır. Daha çok divan şairi Fuzuli'nin etkisinde kalmıştır. **(C. Öztelli).**

Ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanı olarak bilinen Türabi bir Bektaşi ulusu Yanbolu'lu Hacı Türabi Dede- Baba olarak tanınır. Çorum'lu Seyyid Hasan Hüsnü Dede- Baba'nın 1849'da ölümü üzerine, Hacı Bektaş dergahı postuna oturur. 19 yıl meşihat ettikten sonra, 1868'de ölür. Hacı Bektaş türbesinin girişinde sol yanda bulunan tümsek üzerinde gömülüdür.

Bektaşi tarikatında Türabi mahlaslı yedi ozan gelip geçmiştir. Fatih dönemi erenlerinden Türabi Baba, sonra Afyon'lu Türabi Baba, ondokuzuncu yüzyılda yaşamış ve Koniça'da gömülü bulunan Yanya'lı Türabi Baba, yirminci yüzyılda yaşayan Kumluca'lı Türabi Baba, Girit'li Mustafa Türabi Baba, Süleyman Türabi Baba ve Kula'lı Mehmet Türabi Baba. **(T. Koca).**

Prof. M. Fuat Köprülü, İkdam gazetesinde yayınlanan bir yazısında; Türabi mahlaslı şiirlerin, hangi Türabi'ye ait olabileceğini belirleyememiş. Ankara'lı bir Türabi'den söz etmiştir. Sadettin Nüzhet Ergun, Üniversite kitaplığı memuru Sabri beyden şu bilgiyi aktardığını yazar. Nereli olduğu bilinmeyen ve yaşam hikayesi hakkında bilgimiz olmayan Türabi'ye ait Üniversite kitaplığında bir divan bulunmaktadır. Bu divanın 240. sayfasında kendisinin Pir evi dedikleri Kırşehir dergahının Babası iken, 1868'de öldüğü yazılıdır. Bu divan yaklaşık 2800 beyitten oluşmaktadır. İçinde: 1 Münacaat, 331 gazel, 1 Tarih, 1 Naat, 2 Mersiye, 1 Sakiname, 3 Terciibend ve terkibibend, 5 Müseddes. 5 Muhammes, 20 Murabba, 23 Koşma bulunmaktadır. Bu divan harf sırasına göre dizilmiştir. Türabi, Kul Turab, Turab mahlaslarını kullanır.

Nerede ve ne zaman doğduğu, kimin oğlu olduğu ve yaşamı konusunda bilgi yok. Abdülbaki Gölpınarlı Yanbolu'lu olduğunu belirtiyorsa da kaynak göstermiyor (**Alevi-Bektaşi Nefesleri, s: 19**). Hacı Bektaştaki Pir evinde postnişin olduğu (1849- 1850)ve orada öldüğü biliniyor.

Atilla Özkırımlı Alevilik- Bektaşilik Edebiyatı adlı yapıtında: Halk şairleri arasında büyük bir ün kazanmış olan Türabi, daha çok aruzla ve divan geleneğine bağlı şiirler yazmıştır. Fuzuli'yi izlemeye çalışan bu tür şiirlerinin dışında heyecanla yazdığı nefesler, Bektaşi edebiyatının ortak özelliklerini taşır. 1868 yılında vefat ettiği biliniyor.

Divanının eksik bir basımı yapıldı (1877) diyor. **(a. g. e. s: 261).**

Çankırı'lı Aşık Ali Rıza bir şiirinde ondan sevgi ve saygıyla söz eder.

Ali Rıza enginlerden enginim
Sermayem yok ama gayet zenginim
Hacı Türabi'den elim var benim
Türab ol ey gönül engine gel gel

Acaba bu Türabi Çankırı yakınlarında türbesi bulunan Türabi mi?

Rahmetli Turgut Koca Türabi hakkında ayrıca şu açıklamayı da yapar: "Amerikan dergahının babası olan Recep Ferdi Baba'nın bana yolladığı (İslam Tasavvufu ve Bektaşilik)adındaki Arnavutça kitabında, Türabi mahlaslı şiirlerin yazarını, Hacı Bektaş postnişini Hacı Ali Türabi olarak göstermektedir. Bektaşilik geleneğinde de bu böyledir.

Şimdi, Sadeddin Nüzhet Ergun'un, Sabri beyin ve Recep Ferdi Baba'nın belirlediği bu olguya biz de katılır, Türabi mahlaslı nefesleri yazan şairin, Yanbolu'lu Hacı Ali Türabi Baba olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Hacı Ali Türabi Baba'nın bir divanı da Ankara Kütüphanesindedir. A1 3 / 26 numarada kayıtlıdır. Yine Ali Emiri kitapları arasında 656 numaralı dergide iki destanı vardır." **(a. g. e. sh: 443).**

Şiirlerinde akıcı, sıcak, çekici, duru ve yalın bir dil kullanmıştır. Tarikatın tüm güzellikleriyle, inceliklerini büyük bir başarı ve ustalıkla şiirlerine yansıtmıştır. Din dışı sevgiyi bazı şiirlerinde derinlemesine ve vurgulayarak işlemiştir. Hz. Ali ve ehlibeytine duyduğu derin sevgi ve bağlılığı her an dile getirmeyi bilmiş, Hacı Bektaş Veli'nin ulu ve yetkin kişiliğinden saygıyla ve huşu içinde söz etmiştir. Tüm şiirleri toplanıp yayınlanmıştır. Aruz ve hece ölçülerini kullanmıştır. Şiirlerinden kendisini her yönden yetiştirdiği, derin bilgi sahibi olduğu, yaşama iyimser ve umut dolu bir anlayışla baktığı, Bektaşi felsefesini tüm incelikleriyle yaşayıp uyguladığı anlaşılmaktadır.

Türabî haline şükreyle herdem
Rıza-yı Hak gözet olagör ebsem
Surette zillette görünürse adem
Manada, Huda'da nimet bizimdir

— 1 —

Dedim dilber senin aslın nereli
Konya tarafında Bor dedi bana
Dedim aşkın ile sinem bereli
Dermanı bulunmaz çor dedi bana

Dedim zülfün eyle boynuma zencir
Dedi var yıkıl git hey ihtiyar pir
Dedim talim edip ol sen muabbir
Bir rüya görmüşüm yor dedi bana

↓ Dedim ruhun ahmer yoksa al mıdır
Dedi servi kaddim hub nihal midir
Dedim şirin lebin söyle bal mıdır
Şirin değil biraz şor dedi bana

Dedim bir busecik in'am edip ver
Dedi hışma gelip bu herif ne der
Dedim hem yanımda birdir simü zer
Derviş fakir sefil hor dedi bana

Dedim kemendimdir giyusu telin
Dedi **Türabi** çek sen benden elin
Dedim seyreyleyim gerdanda hâlin
İşte gözün görmez kör dedi bana

Kemend : *İp, bağ* — **Giyusu telin :** *Saçının telleri* — **Hâl :** *Ben* — **Muabbir :** *Rüya yorumlayan* — **Hub :** *Güzel* — **Nihal :** *Fidan* — **Muhkem :** *Sağlam.*

— 2 —

Bir şah ki hükmünde olmazsa muhkem
Dağıtır askeri han üste gider
İşinin tedbirin bilmeyen adem
Şaşırır tedbiri yan üste gider

Hakikatsiz adem ne bilir kıymet
Deratı devlette bulunmaz kudret
Bir mert ki namerde ederse hürmet
Zayi olur emek, nan üste gider

Varıp boyun eğme namert payine
Mevlâ gazap eder kalbi haine
Akıllı Türabi uyma lâine
Şaşırtır tedbirin can üste gider

— 3 —

Seyid Ali Sultan himmet eyledi
Açıldı meydana çırağ uyandı
Münkirlerin özü gözü bağlandı
Şulesinden Sersem Ali Baba'nın

Taştı Kevseri bol Kızıl Deliden
Kanmıştır aşıklar Kalubeliden
Harici şaşırdı darbı Ali'den
Dehşetinden Sersem Ali Baba'nın

↓ Mümine ezelden verildi murat
Gerçek aşık olanların gönlü şat
Sultanın elinden Yezitler feryat
Dehşetinden Sersem Ali Baba'nın

Zahide sen şöyle gezme bihaber
Riya kaplamıştır seni serteser
Bülbüllerin zar ü efganı biter
Dehşetinden Sersem Ali Baba'nın

Sadhezar Yezid'e olsun lânetler
Müminlere daim olsun rahmetler
Türabi' ye in'am olsun himmetler
Dehşetinden Sersem Ali Baba'nın

— 4 —

Gerçek erenlerden budur niyazım
Eşiğinde Sersem Ali Baba'nın
Recep Paşa ister gönülden yardım
Dergahında Sersem Ali Baba'nın

Aşkı niyaz olsun Hasan Dedeye
Cümle kardaşların Sadık Babaya
İhtiyacız daim hayır duaya
Himmetine Sersem Ali Baba'nın

↓ Niyazımız budur sırra erenler
Cangözüyle daim Hakkı görenler
Erkân ile çırağı uyaranlar
Meydanında Sersem Ali Baba'nın

Erenler meydanı bağı iremdir
Türabi' nin şahı sahipkeremdir
Gözcümüz bekçimiz, Baba Sersem'dir
Gulamıyız Sersem Ali Baba'nın

Gulam : *Kul, köle* — **Sahipkerem :** *Tanrı* — **Sadhezar :** *Bin kez* — **İn'am :** *Nimet verme, iyilik etme* — **Ama :** *Kör* — **Şat:** *Mutlu, memava.*

— 5 —

Rugerdan olanlar fani cihandan
Menzili ukbaya ilişti kaldı
Huşku riya ile zahit gümandan
Geçmedi esmaya ilişti kaldı

Nazar kıl didei ibretle cana
Doldurur alemi nedir bu derya
Şemsbin olmamış Haffaşı âma
Behişte Tuba'ya ilişti kaldı

↓ Semti Turu aşka doğrulsa rahı
Matlubu maksudun verir şehinşahı
Şecerden hıtabı (İnni enallahı)
Hazreti Musaya ilişti kaldı

Türabi zareder leyl ü neharı
Semti düşvar imiş bu aşkın kârı
Kimse bilmez nedir ledün esrarı
Bir gizli manaya ilişti kaldı

Rugerdan : *Yüz çevirme* — **Menzili ukba :** *Ahret tarafında, ahret yolunda* — **Huşk:** *Körlük* — **Güman :** *Şüphe* — **Dide :** *Göz* — **Şemsbin :** *Güneş görmemiş* — **Haffaş :** *Yarasa* — **Düşvar :** *Zor* — **Riya :** *İkiyüzlülük, gösteriş* — **Ukba :** *Ahiret.*

— 6 —

Biz kalenderliği ihtiyar ettik
Kanaat mülkünde uzlet bizimdir
Sırrı hakikati dile yarettik
Bu alemde ancak devlet bizimdir

Zikrü tevhit ile gönlümüz verdik
Bir canımız vardı canana verdik
Aşkı Huda ile mürşide erdik
Arsai aşk içre rif'at bizimdir

↓ Bu nefsin varını odlara yaktık
Gönlümüz hâk- olup alçağa aktık
Umuru dünyayı elden bıraktık
Bâbı tevekkülde vahdet bizimdir

Türabi haline şükreyle her dem
Rizayi Hak gözet olagör ebsem
Surette zillette görürse adem
Manada Huda'dan nimet bizimdir

Rif'at : *Yücelik* — **Hâk :** *Toprak* — **Umuru dünya :** *Dünya işleri* — **Babı tevekkül:** *Tanrı'ya dayanma kapısı (Her işinde Tanrı'ya güvenme)* — **Ebsem :** *Susma* — **Ehibba :** *Dostlar* — **Senter :** *Baştan başa* — **İhtiyar etme :** *Seçme.*

— 7 —

Erenler serveri gerçekler piri
Hünkâr Hacı Bektaş erleriyiz biz
Balım Sultan Abdal Musa şahımız
Seyid Ali Sultan gülleriyiz biz

Kaygusuz Sultan'dır bir serdarımız
Kara donlu candır türbedarımız
Kanber Ali Sultan şehsüvarımız
Necef deryasının güheriyiz biz

↓ Sarı İsmail Hacım Sultan ulumuz
Şah- ı Horasan'a çıkar yolumuz
Muhammed Ali'den kokar gülümüz
On iki tarikatın serveriyiz biz

Türabi üçlerin birisi oldu
Yedilerle kırklar meclise güldü
Horasan erleri azmedip geldi
Muhammed Ali'nin kullarıyız biz

— 8 —

Salma dil gemisin engine aşık
Erenler aşkına pâyân bulunmaz
Her yerde keşfetme sakın hakayik
Anı fehmeyliyen bir can bulunmaz

Arifin halini tarif ne hacet
Efsane sözlerden eyle feragat
Kande göster bana sahip keramet
Ali çoktur Şahımerdan bulunmaz

↓ Muhtefi oldular alemde erler
Kıymetsiz olmuştur ilmü hünerler
Her kime sorarsan arifiz derler
Benden özge baktım nadan bulunmaz

Türabi cihanda olduk serseri
Fehmeden kalmamış dürrü gevheri
Kimsenin kimseden yoktur haberi
Böyle acaip seyran bulunmaz

Hakayik : *Gerçekler* — **Fehmeyliyen :** *Anlıyan* — **Feragat :** *Vaz geçme* — **Muhtefi:** *Saklanma* — **Pâyân :** *Sınır* — **Behişti:** *Cennetlik.*

— 9 —

Adem, huri şu dünyaya gelmeden
Muhammed Ali'nin nurun gördün mü
Hak nasibin almış kudret eliyle
Hünkâr Hacı Bektaş Piri gördün mü

Şu dünyayı hamur edip yuğuran
Dokuz baba dört anayı doğuran
Hitabı Elestte bize çağıran
Can içinde canan yarı gördün mü

↓ Gel gidelim Seyit Ali izine
Yüz sürelim ayağının tozuna
Kırklar meydanında pir niyazına
Dara Mansur olan eri gördün mü

Men'aref sırrına sırdaş kandedir
Senden sana yakın yoldaş kandedir
Yol gösteren sana kardaş kandedir
Ol şahı alamet çârı gördün mü

Türabi Baba' nın dilde imanı
On iki imam on yedidir erkânı
Mihrabü minberde Seb'ulmesani
Cemalinde pirin varı gördün mü

Dokuz Baba : *Dokuz gezegen* — **Dört ana :** *Toprak, su, yel, ateş* — **Alamet çar :** *Dört alamet, Yani Bektaşi halifelerine verilen dört şey. Sancak, sofra, post ve çerağ (mum)*— **Men'aref :** *Kendini bilme* — **Seb'ülmesanı :** *Fatiha suresi. 7. ayet* — **Uzlet:** *Yalnızlık* — **Kande :** *Nerde* — **Onyedi :** *Onyedi kemerbest.*

— 10 —

Gel gönül gidelim aşk ellerine
Maksudun yar ise bir tane yeter
Fikreyle kıldığın amellerine
Heva- yı çerh ile efsane yeter

Meyl- i dünya için gel olma bed- nam
Kim aldı felekten muradınca kâm
Ölüm var mı yok mu ahir- i encam
Vakit geçirmeğe virane yeter

↓ Beyhude işlerin terkeyle mutlak
Küllü men aleyha fan dedi Hak
Cihan baki değil hikmetine bak
Bu bir söz arife bahane yeter

Türabi sen özün pâyimal eyle
Hak yolunda yüzün pâyimal eyle
Şu fani dünyada bir hâyal eyle
Geçen geçti gelen nişane yeter

Pâyimal : *Değersiz, ayak malı* — **Maksut :** *Amaç* — **Bed- nam :** *Kötü* — **Encam :** *Son* — **Kâm :** *Mutlu, sevinç* — **Heva-yı çerh:** *Geçici duygu* — **Beyhude :** *Boşuna.*

— 11 —

Şah- ı Merdanın kulları
Hacı Bektaş'ın gülleri
İlm- i ledün bülbülleri

Kemer beste miyan beste
Gül destedir Bektaşiler

Her seher açılır meydan
Sürerler ayn- ı cem erkân
Ta ezel ahdiyle peyman

Kemer beste miyan beste
Gül destedir Bektaşiler

Elif okurlar ötürü
Pazar ederler götürü
Yaradan Haktan ötürü

Kemer beste miyan beste
Gül destedir Bektaşiler

↓ Sekahüm Rabbihüm derler
Şeraben tahur içerler
Sır için serden geçerler

Kemer beste miyan beste
Gül destedir Bektaşiler

Aşk- ı Allah kıblegahım
Vechullahtır secdegahım
Gönlümdedir beytullahım

Kemer beste miyan beste
Gül destedir Bektaşiler

Türabi' nin sözü haktır
İster dinle ister bak dur
Gönlümde garazım yoktur

Kemer beste miyan beste
Gül destedir Bektaşiler

İlm- i ledün : *Hızır peygamberin ilmi, gizli ilimler* — **Elest :** *Ruhların Tanrı ile sözleştiği yer* — **Safiyullah :** *Adem peygamber* — **Secdegah :** *Secde edilen yer* — **Kıblegah :** *Kıble tarafı* — **Beytullah :** *Tanrı'nın evi* — **Sekahüm Rabbihüm şarabentahur :** *"Allah kullarını temiz bir içkiyle suvaracak" anlamına bir ayet* — **Ser :** *Baş* — **Payimal :** *Ayak toprağı* — **Miyan :** *Kemer yeri, bel* — **Beste:** *Bağlı, kapalı.*

— 12 —

Arşı kürsü kalem olmadan düzler
Ali rahmet dendiğini gördün mü?
Otuzaltı yılda bir kuzu kuzlar
O kuzunun emdiğini gördün mü?

O bahçenin kaç gülü var dikensiz
Tellalı var gevher satar dükkânsız
Ya o kimdir dü cihanda mekânsız
Bu devranın döndüğünü gördün mü?

↓ Yedi karpuzu var, yedi bıçağı
O yedi karpuzun kaçtır köçeği
Yedi bacası var, yedi ocağı
Ateşinin yandığını gördün mü?

Atam doğunca ben vurdum adını
Anam kız iken çok emdim sütünü
Yüzdördün hangisi bulmuş bedini
Ol iki gözden indiğini gördün mü?

Onda bir hayvan var bir şeyler yemez
Türabi sırrını kimseye demez
Bu canlı camide kim kıldı namaz
Sela verip döndüğünü gördün mü?

— 13 —

Lütfeyle Hünkârım Hakk'ı seversen
Ağlatma şu beni eller içinde
Hep bizi söyleşir bu halk- ı alem
Beni destan ettin diller içinde

Ben seni seveli bir an gülmedim
Arayıp derdime derman bulmadım
Çok gülistan gördüm böyle görmedim
Sencileyin taze güller içinde

↓ Can şikarın olsun yürü baz ile
Sür zevk u safayı şimdi saz ile
Sen yeşiller giyde salın naz ile
Ben karşında gezem çullar içinde

Türabi der bu dem çeşmime bakar
Nar- ı hasret ile bağrımı yakar
Yollarında durmaz bulanık akar
Gözlerimin yaşı seller içinde

Lütfeyle: *Bağışla* — **Halk-ı alem:** *Herkes* — **Destan ettin:** *Dile düşürdün* — **Senaleyin:** *Senin gibi* — **Şikar:** *Av* — **Çem:** *Göz* — **Nar-ı hasret:** *Ayrılık ateşi.*

— 14 —

Derdü gamın gevherini bulmağa
Kasvetin bahrine daldık bakalım
Ümidimiz vardır halâs olmağa
Girdabı mihnette kaldık bakalım

Takdirde bağlanıp demişiz beli
İradei cüz'iden çekmişiz eli
Dümeni şikeste keştii dili
Nihayet engine saldık bakalım

Bir gürüha bende hem sırdaş olduk
Gahi pestü geda gahi başolduk
Harabat ehline ayakdaş olduk
Melamet tablını çaldık bakalım

Türabi çâkettim alemde özüm
Hatmeyledim bunda encamı sözüm
Bezmi erenlerden hey iki gözüm
Mahfice teselli aldık bakalım

Kasavet : *Keder, gam* — **Halâs olmak :** *Kurtulmak* — **Şikeste :** *Kırık* — **Encam :** *Serüven* — **Pest :** *Alçak* — **Tabl :** *Büyük davul* — **Hatmeyledim encamı sözüm :** *Sözümü tamamladım* — **Mihan :** *Ulular* — **Şikar :** *Av* — **Dümen-i sikeşte kest-i dili:** *Gönül gemisinin kırık dümeni* — **Mahfi :** *Gizli* — **Tablı:** *Davul* — **Heba:** *Boşa* — **Halas :** *Kurtuluş* — **Girdab-ı Mihnet :** *Sıkıntı ana foru.*

— 15 —

Eski sebaktan göçeben, Gel çevir evrak dediler
Rihleti bang etti sada, Dinle hey ahmak dediler

Gitti ömür zayi heba, Derdine yok sonra deva
Ya nolacak ruzu ceza, Haline bir bak dediler

Sende nedir bu semelik, Satma bana gel dedelik
Sırtına bir elli çelik, Urmalı mutlak dediler

Doğru yürü Hak yoluna, Rahm- ede Allah kuluna
Kul rehi Hakta buluna, İşte bu elyak dediler

Cahı cihan mihnet imiş, Ahırı hem hasret imiş
Yok yere bir gayret imiş, Çektiğin alçak dediler

Hak diyeyim dinle beni, Bilmedin ah sen de seni
Ateşi hicr ile teni, Bilmez isen yak dediler

Kılsa vefa ahde güzel, İşte karib- oldu ecel
Ya ne beyhude bu emel, Vay gidi torlak dediler

Gerçi bahayimce imiş, Lâklâka söz çokça imiş
Men'arefi bellememiş, Mayesi bipâk dediler

Menzilini buldu bulan, Var yürü sen böyle dolan
Gördü beni arif olan, Kupkuru kavlak dediler

Ben dedim ey ehli himem, Bende kamu derdü elem
Eyle bana lütfu kerem, Bu söze hak hak dediler

Babı tevekkülde safa, Bul anı var çekme cefa
İşte bu teslimi Rıza, Boynuna gel tak dediler

Dünyeyi bir yana koyun, Hanı kanaatla doyun
Varlığını cümle soyun, Kalmalı çıplak dediler

Pir yedince ermedi bu, Aklı sere dermedi bu
Aşka boyun vermedi bu, Ölse de hortlak dediler

Munkarız oldu bu işin, Rıf'atini buldu eşin
Dünye için bu gidişin, Sür'ati kıvrak dediler

Vah sana vah başına taş, Dünye için bu ne telaş
Hak yoluna can ile baş, Vermedi korkak dediler

Terki cihan olmaz isen, Ölmeden öl ölmez isen
Bunda seni bilmez isen, Başına tokmak dediler

Sıtk ile guşeyle cevap, İşte budur rahı savap
Mahlasımız oldu **Türab**, Ahırı toprak dediler

Cah-ı cihan: *Dünya makamı* — **Minnet:** *Eziyet* — **Sebak** : *Ders* — **Evrak** : *Sahife, belge* — **Rıhlet** : *Göçme, ölme* — **Ruzu ceza** : *Mahşer günü* — **Ateş- i hicr** : *Ayrılık ateşi* — **Han- ı Kanaat** : *Kanaat sofrası* — **Münkarız** : *Yıkılma* — **Himem** : *Emekler* — **Guşet** : *Dinle* — **Semelik** : *Kibirlik, beğenti* — **Rehi Hak** : *Hak yolu* — **Karip** : *Yakın* — **Han:** *Nimet*.

— 16 —

Hey erenler hey gaziler
Gelen Murtaza Alidir
Kafire batın kılıcı
Çalan Murtaza Alidir

Yumuldu çıktı havaya
Sözüldü indi ovaya
Arap donunda deveye
Binen Murtaza Alidir

Gül dererler deste deste
Destesin sunarlar dosta
Aslan gibi yoldan üste
Gelen Murtaza Alidir

↓ Gül dererler baka baka
Yönünü döndermiş Hak'a
Ejderhayı iki şaka
Bölen Murtaza Alidir

İki pınar çıktı koşa
İkisi de baştan başa
Zulfikarı çaldı taşa
Vuran Murtaza Alidir

Cennetin meyvesi alma
Eksikliğim çoktur kalma
Kul Turabım gafil olma
Gelen Murtaza Alidir

BEKTAŞİ SIRRI

"Bektaşi Sırrı'nın erkân ve adâbının gizli tutulmasıyla hiçbir ilgisi yoktur". Çünkü, Bektaşilerin tüm erkân ve uygulamaları açıktır. Bunları kimseden saklamak, gizlemek amacında olmadıklarını belirtmektedirler. Sofralara, muhabbetlere, zaman zaman Bektaşi olmayanlar da katılabilmekte ve izleyebilmektedirler. Bektaşi sırrı konusunda araştırma yaptığını ve hâtta "Bektaşi âyinlerine katılıp hiçbir sır bulamadıklarını" belirtenlere şaşırmamak gerekir.

Bektaşi, **Allah'la arasında mesafe olmadığını savunur.** "Allah'ı görmeyen yoktur ama gördüğünün Allah olduğunu bilmez" der. Allah'ın bir din, bir inanç mensubuna ait olamayacağını, bütün insanların Allah'ı olduğunu savunarak insanın **Şuur sahibi** varlık olarak Allah'ı bilebileceğini belirtir ve **"insan varsa Allah vardır"** şeklinde özetler. Bektaşinin, Allah'a yaklaşının temelinde **saygı ile bezenmiş sevgi vardır, korkuyla yaklaşmaz,** bu nedenle, kendisini, **"Allah'ın sevdiklerinden"** kabul eder ve ona **"Naz"** yapabilmeyi kendine çok görmez.

"Her ne var ki âlemde, örneği var âdemde" diyen Bektaşi, **"Kendini tanı, kendini bil"** sözlerine ayrıca önem verir. İnsan, **"Tanrı Halifesidir" "Allah'ı yeryüzüne indirebilir".** "Küntü kenz-en mahfiyy-en/Ben bir gizli hazine idim, bilinmek istedim" kutsal ayetindeki kendini tanıyarak. **'O'nu (Allah'ı)** bilme çabası içinde hizmet vermektedir. İnsan, **"Feyz-i mukaddes"**tir. Yaratılması amaçlanan, hedeflenen "insan"dır. Tanrı tüm evreni, kainatı herşeyi insan için yaratmıştır. Bu tanımlanan insan ise, **"İnsan-ı Kamil** (Olgun insan)dır. Bu nedenle **en büyük hizmet, insanı 'olgun insan' yapabilmektedir.** Bu da **eğitimle** olur. Bektaşi, kendisini bu yolda yolcu; Bektaşiliği bu yolda araç olarak görür.

Bektaşi insanları, din, dil, ırk ve cinse dayalı olarak ayırmaz. Sadece "eğitim alabilen" ve "eğitim alamayan" olarak ayırım yapar. Buna paralel olarak, Adem, insandır. Cinsler, **kadın ve erkek biribirinin tamamlayıcısı- eşdeğeridir.** Birbirine eşit değildir. Çünkü, cinse dayalı faktörlerde, farklı işlevler üstlenirler. Değerleri açısından tamamen **eşdeğerde**dirler. **Dengededirler.** Bektaşiler için, **denge,** son derece önemlidir. Bu nedenle dengenin sembolü olan, **'Tuz'**u tadarak, sofralarını açar ve kaparlar. Tüm kainatın **hatt-ı istivasında insan vardır.** Denge merkezinde insan vardır. bu nedenle kainattaki dengeyi koruma görevi de insanındır.

Simgelerin sık sık kullanıldığı davranış kalıplarını izlemek mümkündür. Bu simgelere çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Bunları özlemekte biryasak yoktur. Sadece Bektaşi Meydanına "nasibli olmayan" alınmaz. "Sır meydandadır. Ama, meydana giren her kişi sırra vakıf olamaz" derler. Sır olayı bir "Hâl"dir. Ancak "Hâl ehli olan"ın algılayabileceği bir olgudur. İşte bu nedenle, Bektaşilerle beraber olmuş, törenlerine katılmış biri olmak mutlaka bu sırra ermek demek değildir. Bektaşiler bu durumu "önce pişecek, sonra demi gelecek işte o zaman sırra erecek ve sırrı sır edecek" diyerek tanımlarlar. "Bir Bektaşi diğer bir Bektaşi ile bu sırrı paylaşabilir ama istese de aynı sırra ermemiş birine bu durumu anlatamaz". Bu durum, Bektaşiler arasında çok bilenen bir Kırklar Meclisi'nde üzümün taksim edilmesi öyküsünde dışa vurulur.

AŞIK VELİ

19. yüzyılın birinci yarısında yaşamıştır. Veli, Kul Veli, Derviş Veli, Velim gibi adlarlada anılır. Alevi- Bektaşidir. Şiirlerinde 1818 ve 1834 tarihleri geçiyor. Yaşantısı üzerine başka bilgi yok. Zamanını bildiren nefesler yayınlanmamıştır. Şiirleri elimizdeki cönklerdedir. İbrahim Aslanoğlu tarafından şiirleri Aşık Veli, Hayatı, Kişiliği , Deyişleri (1984) adlı kitapta toplanmıştır.

Aşık Veli hakkında halk arasında bir kaç söylence vardır. Bunları sırayla açıklayarak değerlendireceğiz. Kimliği ve kişiliği hakkındaki bilgiler sınırlıdır.

1 — Bunlardan birincisi Aşık Veli'nin Trakyalı bir halk ozanı olduğu doğrultusundadır.

Rumeli'de Sınırkent köylerinden birinde Veli adlı bir azizin mezarı var. Ama hakkında hiç bir bilgi yok.

Ondokuzuncu yüzyılın ortalarında yaşayan Bektaşi saz şairlerindendir. 1818 yılında yazdığı bir şiiri, dergilerde bulunmaktadır. Saz elde ve başta külah olmak üzere, gezgincilik yaptığı ve bir çok illeri dolaştığı, kendi şiirlerinde görülmektedir. Coşkulu, lirik, içtenlikli, yeni buluşlarla dolu şiirleri vardır. Veli'nin Bektaşilerin düzenledikleri dergilerde, bir hayli nefesi bulunmakatıdır.

Aslında bir saz şairi olan Veli, Kul Veli, Veli Abdal, Velim, Veli Dede, Derviş Veli mahlaslarını da kullanmıştır. Bunların ayrı ayrı kişiler olup olmadığı da açıklık kazanmamıştır.

2 — İkincisine gelince:

Rahmetli Asım Bezirci "Türk Halk Şiiri" adlı yapıtının I. cildinin 367. sayfasında: "Veli, Kul Veli, Derviş Veli gibi adlarla anılan Aşık Veli Sivas'ın Şarkışla ilçesinin Ağcakışla bucağına bağlı İğdecik köyünde dünyaya gelmiş, on yaşında iken annesini, az sonra da babasını yitirmiş, yedi yıl çobanlık yapmış, Balım Sultan'a bağlı Kemter Baba'dan saz, söz sanatını öğrenmiş. Çok sevdiği ustasının 1818 (H. 1234)de ölmesi üzerine, onun için bir ağıt / nefes yazmıştır:

Kemter Beni koydu yuvada yurtta
İsmini söyledim dilimde virtte
Ol sene bin ikiyüz otuz dörtte
Yükletti göcünü döşüme felek

Aşık Veli bir ara ağasının güzel kızı Felli'ye tutulmuş, ama sevgisine karşılık görmemiş, Ana, babası kızı bir başkasıyla evlendirmiş. Veli buna pek çok üzülmüş. Daha

sonra Hacı Bektaş torunlarından Seyyid Hamdullah Efendiye bağlanmış. Onun Amasya'ya gitmesi (Sürgün edilmesi)üzerine bir özlem şiiri söylemiştir:

Velim eydür arttı zarım
Gece gündüz intizarım
Amasya'da kaldı pirim
Dost ilinden gelen sayıl

"Sene bin ikiyüz kırk dörtte beyan" dizesinden 1828'de sağ olduğu, piriyle görüştüğü anlaşılan Veli'nin 1853 de öldüğü, Yıldızeli'nin Davlıalağan köyünde gömüldüğü öne sürülüyor" demektedir.

Üçüncü Veli'yi ilerideki sayfalarda açıklayacağız. Bu Veli'lerin üçüde Alevi- Bektaşi kökenlidir. Veli'nin rahat bir söyleyişi, temiz bir dili vardır. Coşkuludur, derinlik içerir. Sıkıcılıktan uzaktır. Söyleyişi duru ve rahattır. Dili duru ve akıcıdır. Veli, aşık Kemter'in, Karacoğlan ve Pir Sultan'ın etkisindedir. Kendisi de "Aşık Veyseli ve Ali İzzeti etkiler. Rahmetli İbrahim Arslanoğlu aşığın şiirlerini "Aşık Veli, Hayatı, Kişiliği, Deyişleri (1984)adlı yapıtta toplamıştır. Bu ciltte yer alan Agahi'nin bir adıda Veli'dir. Bütün bu kişilerin aynı şahıs olup olmadığı kesinlik kazanmamıştır.

Aşık Veli'nin araştırması kesilmeyecek sürecektir. Mevcut şiirlerde ayrıcalıkları kesin söyleyiş farklılıklarıyla ortaya çıkanlar olduğu gibi, ilk bakışta hatta belli bir inceleme sonucu ayrılık sayılabilecek özellikleri saptanamayan, birbirine çok yakın dünya ve şiir anlayışı taşıyan şiirlerin de hangi Veli'ye ait olduğu kolaylıkla saptanamamıştır. Fiziksel yaşamın güzelliklerinin, öbür dünya güzellikleriyle sarmaş dolaş olduğu, şiirleri sevdiren olgunun bu lirik özellik bulunduğu her şiirde hemen görülür. Duru, akıcı, temiz bir Türkçe'nin, tarikatın inceliklerini ve güzelliklerini derinlemesine yansıttığı anlaşılır. Dinsel söylencelerden izler taşır.

— 1 —

Derya kenarında gemi oynadan
Dalga urup coşası var gönlümün
Ali Zülfikar'ı çalaldanberi
Kaynayıp da coşası var gönlümün

↓ Halimiz ayandır ol efendime
Durmasa hizmet buyursa kendime
Kerbelâ'da yatan ol efendime
Çifte tatar koşası var gönlümün

Deryanın bekçisi Hazreti Hızır
Mürşidin padişah mürebbin vezir
Üç tuğ çeker paşası var gönlümün
On sekiz bin alem olmuş muntazır

Tecellamız şehidlerin cevrine
Urum eri Horasan'ın pirine
Yerde gökte evliyanın darına
Bir saatte düşesi var gönlümün

Veli' m hakdır bilmeyene söz gelür
Dolanur dünyayı gönül tez gelür
Arşda kürsde olan mahluk az gelür
Yed- i iklim dört köşesi var gönlümün *

* Değişik varyantı (16)sıradaki şiir.

Muntazır: *Bekleyen* — **Tecella:** *Görülme, Allah'ın lutfuna nail olma hak nurunun etkisiyle makbul kulların gönlünde tanrısal gizlerin ayan olması. Zıddı setr'dir*

— 2 —

Cenab- ı Bâri'den ihsan olursa
Gönlümün gamını atmak muradım
Tedbirle takdir mutabık durursa
İmam- ı Hüseyn'e gitmek muradım

↓ Yüz sürelim Muhammed Mustafa'ya
Bunca mü'min müslim ersin safaya
Bundan böyle arzumanım Kufe'ye
Üç beş eyyam hizmet etmek muradım

Bu ne imiş gonca hara dağlamak
Elifi taç urub kemer bağlamak
Bir niyetim Kerbelâ'ya uğramak
Şah'ın katarına ermek muradım

Veli' m eder arzum vardır veçhinde
Zülfikar oynıyor Çin ü Maçin'de
Cümlemiz de bir kubbenin içinde
Ol Şah- ı Merdan'a gitmek muradım

Tedbir : *Kulun tasarladığını önlemler* — **Takdir :** *Tanrı'nın kesin kararı* — **Mutabık :** *Uygun* — **Har :** *Diken* — **Eyyam :** *Günler veya gün* — **Har:** *Diken* — **Gonca:** *Tomurcuk gül* — **Dağlamak:** *Batmak*— **Eyyam:** *Zaman* — **Veçh:** *Yüz* — **Gırıftar:** *Tutulmuş, tutkun, esir.*

— 3 —

Kimse bilmez yüreğimin derdini
Derdimin dermanın bilen Allah'dır
Kan revan eyledim çeşmim yaşını
Sefili ağladup güldüren Allah'dır

↓ Kimin esir eder kul deyü satar
Kiminin derdine dermanlar katar
Her kesin nasibi bir yana atar
Rızkın ardı sıra salan Allah'dır

Ağlatmayınca vermedin sefa ah
Hacetimi yazub veren güzel şah
Hece hecesi de Ali'dir billâh
Aşıklara üstad olan Allah'dır

Muhammed Ali'de kelamı bulmaz
Bu derde giriftar olmayan bilmez
Veli' m der ki dünya kimseye kalmaz
Bu dünyada baki kalan Allah'dır

— 4 —

"Elhamdülillâh" ki bildim Hudâ'yı
"Rabb- ül alemin" i sırr- ı gedayı
"Errahman- ir- rahim" buldu Hudâ'yı
"Malik- i yevmüddin" olduk aleme

"İyyâke na'büdü" gözümün nuru
"Ve iyyâke nestain" virdim ikrârı
"İhdinas- sırat- el- müstakim" yarı
"Sıratellezine" çaldı kaleme

"En'amte aleyhim" dedim ya Ali
"Gayr- il- mağdub aleyhim" dedim beli
"Veleddâllin" dedik kaldırdık eli
Gözlerim dost yolun durdum selama

↓ Fatiha suresi geldi şanına
Ezelden kurbandır canım canına
Kimseler ermedi senin sırrına
İsmin derc- eyledim ayın ve lâm'a

Fatiha suresin vechin okudum
İsmin zikr- etmeyen kula kakıdım
Şükr- olsun metaım kumaş dokudum
İhsan eyle kapundaki kuluna

Şükür olsun bir menba'dan yarattın
Bin ervahtan ervahıma nur kattın
Meleklere hamurumu yoğurttun
Aşıklar defterin sundun elime

Veli' m eder Hak'dan aldım dersimi
Mahabbet çekici yaktı örsümü
Okuduğum ayet bilmem dersimi
Hakk'ın bir kelâmı geldi dilime

Burada geçen arapça sözler "Fatiha" suresinin ayetleridir. — **Ayın ve lâm** : *Ali* — **Ervah** : *Ruhlar* — **Kakı** : *Çakma, dürtme* — **Vird** : *Durmadan yineleme* — **Derc** : *Toplama, sokma* — **Menba** : *Kaynak*.

— 5 —

İsmini zikreder her daim kullar
Urum diyarında er Hacı Bektaş
Mü'minler müslimler gözedir yollar
Hasretin gözlerim gel Hacı Bektaş

Hasretin gözlerim akıdır kanı
Pirim mahzun edüp ağlatma beni
Bu sınık yaremin emi merhemi
Bu sınık yaremi sar Hacı Bektaş

Bedir olub yeter olsa bir cana
Ziya verir üç yüz altmış cihana
Kolu bağlu ser yetürme divana
Divanda oturan ser Hacı Bektaş

↓ Ol Ali olub da Zülfikar çalan
Sırr- ı Mustafa'sın eylemem güman
Horasan'dan Hindistan'a kul salan
Yemen'de Veysel- i yar Hacı Bektaş

Dımışkı şehrinde zindana giren
Mü'minler şad olur verince selam
İmam Zeynel ile danışan kelâm
Bin bir ayetleri nur Hacı Bektaş

Gazilere dalga verüb coşuran
Ahmed Zenci ile teberler çalan
Mısır'da Mervan'dan hayıflar alan
Eba Müslim gelen sen Hacı Bektaş

Teber çalar Eba Müslim serveri
Bin kafir kıranda verir haberi
Teber seda verir Lâfetâ Ali
İmamlar hayfını al Hacı Bektaş

Sarhaş Veli'm niyaz kılın maha
Halim arz eyleyim gül yüzlü şaha
Yüzü karayı yetürme hiç dergaha
Noksan isyan bizde bol Hacı Bektaş

— 6 —

Derde tabi oldum tabibi buldum
Buldum ki tabibin derdi benden çok
Her derdin dermanı andadır bildim
Ne hikmet ki kendi derdi benden çok

↓ Deme ki günahım çok neydi suçum
Derdiniz çok ise derdliye açın
Ehl - i Beyt'e gam yoldaş olduğuçün
Aşık isen derdli sinen od'a yak

Derdli olan düşünmesin boşuna
Kul olanın neler gelir başına
Tecrübe eyledim Hakk'ın işine
Her derdi kendine reva görmüş Hak

Hak böyle buyurdu bina kurunca
Ağlayub gülmeye aşka erince
Tabibler tabibi derdli olunca
Besbelli ki bu alemde derdsiz yok

Veli'm eder işim ah ü zar ise
Hak sana yardımcı işin zor ise
Eğer bu kelâmda hilaf var ise
Kerbelâ'da İmam Hüseyin'e bak

— 7 —

Saadetlu sultanın nazar kıldığı
İlleri var Hacı Bektaş Veli'nin
Horasan'dan sökün edüp geldiği
Yolları var Hacı Bektaş Veli'nin

↓ Bin bir ayet yazılıdır postunda
Yedi kıral yedi padişah destinde
Altun halli örgüleri üstünde
Yolları var Hacı Bektaş Veli'nin

Şeyhleri var atlas giyer al giyer
Düldül atları var altun çul giyer
Dervişleri hırka giyer şal giyer
Şalları var Hacı Bektaş Veli'nin

Daha böyle sultan nerede olur
On sekiz bin alem hem mevcud bilür
Kırk konaklık yerden kurbanı gelür
Malları var Hacı Bektaş Veli'nin

Veli'm eder cünbüş verir cuş verir
Yine ay - gün iresminde taş verir
Hacı Bektaş dergahında baş verir
Kulları var Hacı Bektaş Veli'nin

— 8 —

Kınamayın aklım yitirdiğime
Aşık ma'şukunu del - eyler imiş
Mahitab gözlerin ateşi közün
Yakar bu bendeyi kül eyler imiş

Söylen baksun ateşime közüme
Aşık kalmaz ma'şukunun sözüne
Pirim geldi baktı geçti yüzüme
Basar her dem her dem yol eyler imiş

↓ Hublar göçü çok uğradı yol etti
Kimse bilmez elif kaddim dal etti
Çeşmi mestan didelerim kan etti
Benzimi bir güzel kül eyler imiş

Sular gibi akub akub durulan
Meğer aşk atına binmez yorulan
Yusuf gibi Zilha'sına sarılan
Satar kendi özün kul eyler imiş

Veli' m eder yare kullar olurum
Yar el katmazsa bu derdden ölürüm
Çektiğim çileyi senden bilirim
Neylerse ademe fi'l eyler imiş

Ma'şuk : *Sevgili* — **Mahitab** : *Mehtap, ayışığı* — **Hublar** : *Sevgililer* — **Çeşm - i mestan** : *Sarhoş göz* — **Dide** : *Göz* — **Fiil** : *Eylem, davranış* — **Zilha** : *Zeliha, güzelliğiyle ünlü Yusuf peygamberin hanımı* — **Kad** : *Boy* — **Şakıdı** : *Öttü* — **Kelp** : *İt* — **Bezm** : *Meclis* — **Eşed** : *Daha, sert, çetin* — **Magribten maşrike** : *Batıdan doğuya.*

— 9 —

Senin abdalların semâ dönerler
Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hû deyu
Cümle alem sana tavafa iner
Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hû deyu

Arif olan senin evvelin bilür
Ol kelb rakib bu ma'nadan ne bilür
Mağribden meşrikden duyanı gelür
Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hû deyu

↓ Dört kitabda ismin mevcud okunur
Otuz altı bin can sana bakınur
Hind'de Yemen'de gülbengin çekilür
Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hû deyu

Kudretinden batın topu şakıdı
"Entüm" derler bir ayet var hak idi
Şah - ı Merdan kula himmet okudu
Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hû deyu

Veli' m eder kim okudu kim uttu
Doksan bin kelamı ya kim hatmetti
Meyyitin yıkayub devesin yetti
Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hû deyu

— 10 —

Ali heman ism - i a'zam okudu
Yer titredi yıldırımlar şakıdı
Muhammed'dir bizden yana Hak oldu
Yer titredi yıldırımlar şakıdı

Ali celâllendi gayetle coştu
Yer ile gök birbirine kavuştu
Ord - olan askerin cümlesi şaştı
Yer titredi yıldırımlar şakıdı

Kafirler şaştı da perişan oldu
Mü'minler sevindi dil ruşan oldu
Dünya kurulalı bir nişan oldu
Yer titredi yıldırımlar şakıdı

Kelleler kesildi kanlar saçıldı
Erler kanda yüzdü kandan geçildi
Çok vakit sonra ortalık açıldı
Yer titredi yıldırımlar şakıdı

Kafirler avreti ileri sürdü
Ali'yi görünce boyun çevirdi
Muhammed der ki ya Ali elverdi
Yer titredi yıldırımlar şakıdı

Muhammed Ali'ye karşıya geldi
Gaziler yüzünü Düldüle sürdü
Ol zaman Muhammed Mi'raca gitti
Yer titredi yıldırımlar şakıdı

Ali islam dinini aşikar etti
Medayin tahtını Selman'a verdi
Yüz yiğirmi bin kelâmı şerh etti
Yer titredi yıldırımlar şakıdı

Andan da imamlar devri geldiler
Kasd eden kafirden eşed oldular
EbülMüslim çok intikam aldılar
Yer titredi yıldırımlar şakıdı

Veli'm eder nice alamet oldu
Devir ahır zaman Mehdi'ye kaldı
Dosta rahmet düşmana lâ'net oldu
Yer titredi yıldırımlar şakıdı

— 11 —

Her sabah yönümü dönerim Hakk'a
Muhammed Ali'yi göreyim deyu
Dünyanın gamından çektim elimi
Bir kâmile yoldaş olayım deyu

Varub bir kâmile yoldaş olmağa
Ahd eyleyüb ikrârında durmağa
Dört dıvarın binasını kurmağa
Ararım üstadım bulayım deyu

Ben İmam Hasan'ı candan severim
İmam Hüseyn darında dururum
Zeynel'abidin'le zindana girerim
Kendimi kırk pare bulayım deyu

Daim bülbül gibi güler şakırım
Bâbında dururum İmam Bakır'ın
Gece gündüz vird eyleyüb okurum
İmam Ca'fer'den ders alayım deyu

Kul Veli'yim Hakk'a niyaz ederim
Hakk'ın buyurduğu yola giderim
Dinim hakdır hak kelâmı söylerim
On iki imamlara ereyim deyu

— 12 —

Şu yalan dünyada üstad bulmadım
Ben de beğenmedim işini felek
Şakird olan şaşkın olur dem be - dem
Ne okursun bilmem dersini felek

↓ Kemter türlü alemlere ermişti
Üç sünneti yedi farzı kılmıştı
Ölmeden yedi yıl evvel ölmüştü
İşte gösteriyor dostumu felek

Gönül turnam gök yüzünde dönerken
Felek ağu katmış göle inerken
Diz be - diz oturub derdim yanarken
Boşuna kahr etme dostuna felek

Kemter dürlü kemhâların dokurdu
İsmini söylerdim dilimde virddi
Sene bin iki yüz otuzdu dörttü
Yükletti göçünü kışını felek

Sorayım feleğe Kemter'im netti
Yoksa hub mu tuttu deli mi etti
Balım Sultan tekkesine mi gitti
Baykuşlar kondurdun taşına felek

Veli'm eder **Kemter** gitti kimim var
Kemter'i aldırdım yeni gamım var
Usta idi yapılacak damım var
Hiç mi iş gelmedi başına felek

— 13 —

Ne dedim de göze değdim erenler
Kusurum çokdur mürüvvet ya Ali
Kusura kalmayan Gani sultandır
Kusurum çokdur mürüvvet ya Ali

↓ Yükün ektin deyu heman döverler
Dûr olanı okşayuben severler
Ağır yükü götüreni överler
Kusurum çokdur mürüvvet ya Ali

Yükün ekme ile bezirgan kalmaz
Dostun bahçesine yad iller girmez
Mü'min olanların gülleri solmaz
Kusurum çokdur mürüvvet ya Ali

Şurda bir bahçeyi eşer işlerler
Meyva vermeyeni keser aşlarlar
Bir mürvete yüz bin suç bağışlarlar
Kusurum çokdur mürüvvet ya Ali

Veli'm eder eğer esebilürse
Gahi yağub gahi kesebilürse
Mürvet Ali'nindir basabilürse
Kusurum çokdur mürüvvet ya Ali

— 14 —

On iki imam zürriyetin sevgisi
Bendedir İmam Hüseyin bendedir
Hemi sevdiğimdir hemi korkumdur
Sendedir İmam Hüseyin sendedir

Candan mahabbetim seni gören göz
Mahabbetim gitmez hem yaz hemi güz
Korkunu çekerim geceyle gündüz
Gündedir İmam Hüseyin gündedir

↓ Hemi yarsın hemi yaralayansın
Yar ile da'vamı aralayansın
Hançer olup sinem paralayansın
Candasın İmam Hüseyin candasın

Hâr olmuş da açılmıyor güllerim
Sana ma'lum değil midir hallerim
Selman kesti kan eyledi ellerim
Kandesin İmam Hüseyin kandesin

Veli' nin kıldığı ah ü zar ise
Yine sen bilirsin işim zor ise
Ne kadar eksiklik kusur var ise
Bendedir İmam Hüseyin bendedir

Zürriyet : *Soy Sop, çocuklar* — **Fahr-i alemi :** *Hz. Muhammed'in sıfatı, alemlerin övüncü* — **Uruna :** *Giye, vurula* — **Beli :** *Evet, inandık.*

— 15 —

Seyran bahçesinin bir yanı elma
On sekiz bin alem nuru dediler
Muhammed Mustafa Hayder - i Kerrar
Hünkâr Hacı Bektaş Veli dediler

Fahr - ı alem elifi taç uruna
İki cihan boyanmıştır nuruna
Hasan Hüseyin'in gizli sırrına
Arşın mühürünü Ali dediler

Hocası tuttu mektebe götürdü
Elifba demeden mana getirdi
Pınarı akıttı susam bitirdi
Hacısı hocası beli dediler

Horasan erleri Rum'a gelüptür
Her kişi aklı ile yerin buluptur
Üstlerinden vazgeçtiğini bilüptür
Kadıncık Ana'ya dolu dediler

↓ Şu geleni Şah - ı Merdan sanmadı
Kimi inandı kimi inanmadı
Taradı postları delil yanmadı
Besbelli ol bizden ulu dediler

Şahım der ki Bektaşiyim Bektaşi
Kimdi size nasip dağıtan kişi
Sıktı un eyledi örs gibi taşı
İsmi Bektaş kaldı Veli dediler

Düşünüp geldiler halife pirler
Bektaş gibi er görmedik dediler
Bize bir yeşil el nasip verdiler
Görünce tanırız eli dediler

Kimi inandı da beli pes dedi
Kimi inanmadı nişan istedi
Hem de mübarek elini gösterdi
Duyduk nasip veren eli dediler

Er isen darı çeç üstüne otur
Ulu isen nasın işini bitir
Söz senet olmazmış senedin getir
Senetsiz çok olur veli dediler

Cümle erler nasiplerini buldu
Nice bin yıl bu yol batında kaldı
Urum erlerine hediye geldi
Buymuş Hakk'ın doğru yolu dediler

Veli'm eydür cümle erlerden olur
Cümle erler o sultana beli der
Şüphesi yok Hak Muhammed Ali der
İnanmayan iblis kavli dediler

— 16 —

Eğer bir kâmilde kemâl ararsan
Özünü bilene âlâ dediler
Daim dese inanmayın her cana
İtibar eylemen dile dediler

↓ Hakkın gizli sırrın söyleme yâda
Dilinle yandırma başını oda
Gülü bülbül için haketti Huda
Kargayı kondurma güle dediler

Altın olmaz sikke vursalar tunca
Harçlık etsen seni götürmez Hacca
Hakkın buyruğunu söylemeyince
Buyruk haktır amma kula dediler

Gülün aslın bilip hara katarsan
Burda aldığını şurda satarsan
Günde bin defa secdeye yatarsan
Gene onun işi hile dediler

Bir kul kusurunu eğer görmezse
Özünün uğrusun ele vermezse
Hakkın buyruğuyla âmil olmazsa
O sığmaz götürmen yola dediler

Gerek artık eksik söyledim sözüm
Mürşid meydanında sarfoldu özüm
Bir ulu deryaya açıldı gözüm
Yahşi yaman ayrı ola dediler

Ersin kâmil ile konup göçersen
Yola gelmez doğru yoldan kaçarsan
Şerheyleyip Hakkın sırrı açarsan
Onun yüzündendir bela dediler

Veli'm eydür bu yola gitmez isen
Ar ile özüne sitem etmezsen
Buyruk Şah - ı Merdan'ındır tutmazsan
Ahir yüzü farıs ola dediler

— 17 —

Necef deryasında gemi yüzdürür
Dalgası var coşası var gönlümün
Şahım zülfikarın ele alınca
Kaynayıp da taşası var gönlümün

Deryalar nazırı boz atlı Hızır
Her nerde çağırsam orada hazır
Pirim padişahtır mürşidim vezir
Üç tuğ çeker paşası var gönlümün

İmanım var şehitlerin harbına
Urumeli Horasan'ın pirine
Yerde gökte erenlerin varına
Canla başla düşesi var gönlümün

Halim arzeylesem ol efendime
Hizmetim buyuram kendi kendime
Sultan İmam Hüseyin'in emrine
Çifte tatar koşası var gönlümün

Veli'm eydür bilmeyene söz gelir
On sekiz bin alem ona az gelir
Şu cihanı dolaşır da tez gelir
Yed - iklim çâr köşesi var gönlümün

— 18 —

Daha inanmaz mısın ey kanlı Yezit
Devranı döndüren Ali değil mi
Miracı hayale uğradı Habib
Hatemi indiren Ali değil mi

↓ Zahirde Mehdide sıretti başın
Ta ezelden beri aşkın cünbüşün
Doksan bin okunan ayetin başın
Okuyan okutan Ali değil mi

Necef deryasına kılıcın attı
Derya bulut olup havaya kalktı
Nisan rahmetini andan halketti
Deryayı coşturan Ali değil mi

Veli Abdal bilmez bunun ötesin
Ol hayrünnisanın kendi nefesin
Uzatıp da ne ararsın ötesin
Bu mülkün sahibi Ali değil mi

Dahi : *Daha* — **Devran** : *Zaman, dünya, evren* — **Habib** : *Sevgili anlamında olup Muhammed için söylenir. Tanrı sevgilisi demektir* — **Rahmet** : *Yağmur* — **Zahirde** : *Görünüşte* — **Mülk** : *Dünya* — **Hayrunnisa** : *Hz. Fatıma, Kadınların en hayırlısı* — **İblis kavli** : *Şeytan sözü, edimi* — **Faris** : *Kara* — **Siret** : *Hal, tavır, gidiş* — **Hanüman** : *Bütün malmülk* — **Tarumar** : *Dağıtma* — **Dur** : *İnci* — **Çâr** : *Dört.*

— 19 —

Bir ulu şehirde dellallığım var
Ben dellalım pazar başım Ali'dir
Artık alıp eksik satsam yine kâr
Ben dellalım pazar başım Ali'dir

↓ Bu rıza malıdır alıp sattığım
Üçler beşler kırklar pazar ettiğim
İmam Cafer dükkânıdır tuttuğum
Ben dellalım pazar başım Ali'dir

Mezada vermişem şirin canımı
Târumar eyleyip hânümanımı
Lal ü gevherimi dür mercanımı
Ben dellalım pazar başım Ali'dir

Hind - Yemen'in malı değil saçamam
Bu rıza malıdır kesip biçemem
Her nâdâna dükkânımı açamam
Ben dellalım pazar başım Ali'dir

Elimdeki sermayemdir Ali'mden
Bir mangırlık malım yoktur malımdan
Bin hazine mal devroldu elimden
Ben dellalım pazar başım Ali'dir

Ledün derler ol bu şehrin adına
Doyamadım lezzetine tadına
Metaımı koydum hakkın katına
Ben dellalım pazar başım Ali'dir

Veli Dede der ki halka pazarım
Dellal oldum şu alemi gezerim
Kudret dükkânımı açar bezerim
Ben dellalım pazar başım Ali'dir*

* Virani Baba'nın aynı nakaratlı benzer bir nefesi bulunmaktadır.

— 20 —

Akdeniz yakası, Aydın yalısı
Kuşlar gider bizim Abdal Musa'ya
Cemâlin görünce yürüdü dağlar
Taşlar gider bizim Abdal Musa'ya

Katardan ayrılan turna sürüler
Her andıkça sinelerim sızılar
İrili ufaklı emlik kuzular
Koçlar gider bizim Abdal Musa'ya

Baba Kaygusuz'dan almış cehdini
Gördün mü İbrahim Edhem vaktini
Padişahlar tacı ile tahtını
Postlar gider bizim Abdal Musa'ya

Seyyit Ali, Abdal Musa, Emir Seyyid'e (1)
Üçü bir kardeştir ehl - i beyite
Cümle alemi yazmış kayıta
Başlar gider bizim Abdal Musa'ya

Veli'm eydür, dört dergahın evveli
Seyyit Ali, Abdal Musa, Bektaş Veli
Şah Hüseyin aşkına didemin seli
Çağlar gider bizim Abdal Musa'ya

Yalı : *Kıyı, kenar, sahil* — **Emlik Kuzu :** *Emmekte olan kuzu, süt kuzusu* — **İbrahim Edhem :** *Belh Sultanının oğlu iken saltanatı bırakıp tasavvuf yoluna girmiştir. Bu nedenle çok sevilir, sık sık anılır. 781'de Şam'da ölmüştür. Büyük mutasavvıflardandır. Onun, zamanında tac ve tahtını bırakıp tekkeye girdiğine değiniyor* — **Kardaşturur :** *Kardeştirler* — **Dört dergah :** *Dört büyük dergahtan biri de Elmalı'daki Abdal Musa dergahıdır. Aslında beş ünlü dergah vardır. Burada üçü söylenmiş. Öteki ikisi, Şah Kulu Sultan Dergahı (İstanbul Merdivenköy'de), Abdülmümin Baba Dergahı (Kerbelâ)'dadır.*

(1) Mustafa Kocatürk, İki Cihan Haznedarı Seyyit Veli Baba Sultan ve Türbesi Kitabında Emir Seyyid yerine "Ol cehte" yazmaktadır. Yine bu dize Nejat Birdoğan'ın Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik" Kitabında: "Seyyid Ali, Abdal Emir, Seyyid'" şeklindedir. (a. g. e. s: 203).

Alevi-Bektaşi şiirinde Veli adlı ozanlar daha çok olabilir. Biz eldeki bilgi ve belgelere göre bunları açıklayarak sunmaya çalıştık.

— 21 —

Bin deveyi bir akçeye güderdi
Sultan Üveys Kara Yemen ilinde
Anı Hak yoluna sadaka verdi
Sultan Üveys Kara Yemen ilinde

Yasdığı taş idi hırkası postu
Ol idi Mevlâ'nın sevgili dostu
Mü'min kullarına eylemez kasdı
Sultan Üveys Kara Yemen ilinde

Kırk düğümden kuşağı var belinde
Düğümünü tesbih etmiş dilinde
Bezirgân baş - olmuş Yemen ilinde
Sultan Üveys Kara Yemen ilinde

Deve yününden hırka şal giyerdi
Bakmadan görür çağırmadan duyardı
Bin deveyi bir akçeye yederdi
Sultan Üveys Kara Yemen ilinde

Güdeceği deve binden çoğ idi
Bağın bahçenin üzümü yoğ idi
Ziyan etmem deyü sözü sağ idi
Sultan Üveys Kara Yemen ilinde

Bir gün develeri bir bağa doldu
Çırptı yaprağını çubuğun yoldu
Bağ sahibi geldi deveci sindi
Sultan Üveys Kara Yemen ilinde

Bağ sahibi geldi deveci yoktur
Yayıldığı yerin üzümü çoktur
Ol zaman bildi ki deveci Hak'dır
Sultan Üveys Kara Yemen ilinde

Adet kaldı budadılar bağları
İcad etti ağaları beğleri
Kahve karanfil yetürdü dağları
Sultan Üveys Kara Yemen ilinde

Meğerse kahvenin yeri ol imiş
Muhammed Ali'nin yarı ol imiş
On sekiz bin alem nuru ol imiş
Sultan Üveys Kara Yemen ilinde

Hırka ile tacı gönderdi Bâri
Ol idi Muhammed Ali'nin yari
Veli'ın der ki i ki cihanın nuru
Sultan Üveys Kara Yemen ilinde

Ledün : *Tanrı yanı* — **Nadan :** *Yobaz* — **Sultan Üveys :** *Sahabıye ulaşmış biri. Veysel Karani olarak bilinir. Sıffin savaşı sırasında Hz. Ali'nin yanına geldi, ona biat etti, savaşa katıldı. Aynı gün şehit oldu.*

— 22 —

Bu dünyada rehber talibe Hak'dır
Muhammed Miraca gel olduğ - çün
Dört kapudan ileriye yol yoktur
Hakk'ın dört kapuda el olduğ - çün

Dört kapunun üzerine yol kurdu
Lâhmüke lâhm olub müsahib oldu
Mürşidliği İmam Ca'fer'e verdi
Ezeli mürşidi Ali olduğ - çün

Dört üstad yarattı dördüde kendi
Oldu kendi talib yola bend oldu
Anın içün halkı gümane saldı
Yarattığı cana kul olduğ - çün

Kul olmayan sultan olmasun dedi
İnanmayan iman bulmasun dedi
Sünneti üç buyurdu farzları yedi
Yedi elekten geçüp hal olduğ - çün

Yedi elekten elendi hall oldu
Dostun zülfü aşk sazına tel oldu
Arı yokken mir'acında bal oldu
Şeraben tahur dolu olduğ - çün

Şeraben tahüren bal süt dört ırmak
Muhammed'i yalınız taama sunmak
Mü'mine inanıp hem dahi kanmak
Kırklar Muhammed'den kani olduğ - çün

Veli'm eder bu yol en gani yoldur
Yola beli deyen cömerd ganidir
Mürşid önünd - olan Hakk'ın kuludur
Muhammed doluda lâl olduğ - çün

— 23 —

Cihan derya iken, alem su iken (1)
Arşta yeşil kandil, nur olmadı mı
Zühre yıldızından, kırk bin yıl evvel
Kudretinden bir top nur olmadı mı

↓ Arif sundu aldı, cihanı biçti
Cebrail çok vakit deryada uçtu
Hak bir avuç toprak, deryaya saçtı
Derya süzülüpte yer olmadı mı

Ol nur idi üç mürşidin atası
Allah aşık, Muhammed'dir putası
Allah, Muhammed, Ali ötesi
Ol zaman ikisi bir olmadı mı

Kün dedi dünyanın, binasın kurdu
Nice bin yıl evvel, bu yolu sürdü
Muhammed Üveysin gözünü gördü
Dost dosta aşık olup seyr - olmadı mı

Ol ikisi kudret topun atalı
İşaret eyleyip kendin tutalı
Dedi kaç saattır şu ben yeteli
Dedi sana kırk bin yıl olmadı mı

Hakikatta bin bir sırra erenler
Muhammed Ali koluna girenler
Anın yerini durağnı soranlar
Üçler makamında dar olmadı mı

Kırk bin yıl olduğun, o demde bildi
Mübarek eline bir elma aldı
Tekbir eyledi de ol yedi dildi
O zaman arifler bir olmadı mı

Üçler, Beşler, Kırklar ile Yediler
Bir ikrar üstüne bina kurdular
Dünkü gelen aşık bu mu dediler
Elestüde ervah, bir olmadı mı

Velim, Elestüde, ervahın birdir
Fenerim Haktandır, Kandilde nurdur
On iki İmamda, esrarım vardır
Hüseyni Kerbela, Pir olmadı mı

(1) Cihan derya iken yer gök su iken

— 24 —

Adem Nebiyullah dünyaya geldi
Görelim ki Şahı Merdan ne yapar
Ol yetmişüç anda zuhura geldi
Görelim ki Şahı Merdan ne yapar

Küfr içinde kaldı yetmiş ikisi
Birine inmişti nurun hepisi
Yirmi dört binPeygamber hakkın tapusu
Görelim ki Şahı Merdan ne yapar

İsa, Musa, Davut, gittikten sonra
Altı yüz yıl devir ettikten sonra
Taliple Muttalip gittikten sonra
Görelim ki Şahı Merdan ne yapar

Muhammed Ali kandilde nur idi
Onlardan ezeli Fatma var idi
İsim verilmezden gizli sır idi
Görelim ki Şahı Merdan ne yapar

Muhammed'le Ali zahir olunca
Ay, Gün secde etti, onlar doğunca
Nice bin kilise, battı o gece
Görelim ki Şahı Merdan ne yapar

Ka'be'nin içinde puta tapmışlar
Allah budur deyu ikrar etmişler
İncil'de görüp kaygıya düşmüşler
Görelim ki Şahı Merdan ne yapar

Ali üç yaşında putları kırdı
Başta olan kafirler bunları duydu
Hepsi Muhammed'e şekvaya geldi
Görelim ki Şahı Merdan ne yapar

Muhammed Ali'ye secdeye geldi
Gaziler yüzünü Düldüle sürdü
Ol zaman Muhammed Miraca gitti
Görelim ki Şahı Merdan ne yapar

Ali İslam dinin aşikar etti
Medayin tahtını Selmana verdi
Yüz yirmi bin kelam Ali şerhetti
Görelim ki Şahı Merdan ne yapar

Velim eder nice alamet oldu
Devri ahir zaman, Mehdiye kaldı
Dosta rahmet, düşmana lânet oldu
Görelim ki Şahı Merdan ne yapar

— 25 —

Yusuf u Zelha misali, aşka yandırdın beni
Yanar ateşim söyünmez, haçan görmezsem seni
Akıbet boynuna düşer, yolunda ölürem yani
Ne bende sabr ü takat var, ne sende insaf merhamet

Bugün bugün yarın derken, yine ara uzadı
Kalmadı gözümün feri, yol gözedi gözedi
Bilirim senin yedinde sabrım ama uzadı
Ne bende sabr ü takat var, ne sende insaf merhamet

Leyla yı Mecnun misali, çıkdık dağlar başına
Lailahe kulterel kum, bak didemin yaşına
Bana cevr ü cefa etmek gitti senin hoşuna
Ne bende sabr ü takat var, ne sende insaf merhamet

Bülbüller güle aşıktır, pervaneler ateşe
Maşuğun elinden aşık yanıktır baştan başa
Vursalar sineme hançer dönmezem senden haşa
Ne bende sabr ü takat var, ne sende insaf merhamet

Veli'm eydür derde düştüm dermanımız yar ile
Ah intizar vah intizar efendime dar ile
Güzeller padişahıdır her muratlar ver ile
Ne bende sabr ü takat var, ne sende insaf merhamet

Intızar : Bekleme — **Beyhude :** *Boşuna* — **Dıde :** *Göz*

— 26 —

Ol kırkların ceminde, Lâ ilâhe illâllah
Erenler meydanında, Lâ ilâhe illâllah

El çaldılar desti kefe, dediler cana safa
Eriş Muhammed Mustafa, Lâ ilâhe illâllah

İmamı Hasan meydanda, Şah Hüseyin irfanda
İmamı Zeynel zindanda, Lâ ilâhe illâllah

Muhammed Bâkır sultanı, İmam Cafer erkânı
Eriş gel keremler kâm, Lâ ilâhe illâllah

Musa - yi Kâzım'ım şakır, daim der Hakk'a şükür
İmam Rıza Kuran - okur Lâ ilâhe illâllah

Kalmadı imamlar dengi, aşk mahabbetten verdi
Derviş **Veli'** nin virdi, Lâ ilâhe illâllah

Dest kefe : *Elini eline vurmak* — **İntizar :** *Bekleme*.

— 27 —

Çıkıp dört köşeyi seyran eyleyen
Hünkâr Hacı Bektaş Veli kendidir
Cümle dertlerime derman eyleyen
Hünkâr Hacı Bektaş Veli kendidir

Güvercin donunda süzülüp inen
Darı çeç üstünde namazın kılan
Doksan bin erlerin postunu alan
Hünkâr Hacı Bektaş Veli kendidir

↓ Arslan olup yol üstüne oturan
Selman idi ona nergis getiren
Zemheride yanal elma bitiren
Hünkâr Hacı Bektaş Veli kendidir

Tepeyi at edip taşı söyleten
İşaret eyleyüp günü döndüren
Sarının öküzün kurda yediren
Hünkâr Hacı Bektaş Veli kendidir

Kadıncık anaya gel dedi geldi
Helva soğumadan Kâbe'ye vardı
Seksen bin evliya postunu aldı
Hünkâr Hacı Bektaş Veli kendidir

Veli'm bu sözümde var mıdır yalan
Münkirin gönlünü gümana salan
Doksan konaklık yolu kuşlukta alan
Hünkâr Hacı Bektaş Veli kendidir

— 28 —

Aşkın ateşine yanmayan aşık
Dostun sinesinde yara mı olur
Dosta gidem dedim yollar dolaşık
Korkarım bellerde harami olur

↓ Bu nasıl yar ahvalimi bilmeye
Ağlamışım takatim yok gülmeye
Aşık maşukunun halin sormaya
Böyle adet böyle töre mi olur

Engel ara yerde olmuş harami
Muhanetten niçin uman keremi
Lokman hekim sarabilmez yaramı
Dost eli değmezse çare mi olur

Kahrını çekmeli bir sadık yarin
Hergiz yüzün görme beyhude körün
Veli'm eydür öl yanında hubların
Böyle sultanların keremi olur

— 29 —

Ela gözlerine kurban olduğum
Arzuladım seni pir deyu geldim
Gece gündüz hayaline yeldim
Yarama bir merhem sar deyü geldim

↓ Senden ayrılalı dahi gülmedim
Ben gönlümü her deryaya salmadım
Şurda bir güzelden vefa bulmadım
Yine imdat senden car deyu geldim

Pek perişan oldum seni seveli
İkrar verdim ta Elest'ten evveli
Kaşları mahitap gözler mevali
Şöyle bir efendim var deyu geldim

Eğme kaşlarını kasavetim var
Güruh - ı Naci'den asıl zatım var
Yusuf Kenan gibi muhabbetim var
Bir melek simali yar deyu geldim

Veli'm eydür pirden tuttum elimi
İkrar verdim berk bağladım belimi
Ya öldür ya azad eyle kulunu
Ya benim muradım ver deyu geldim

Guruh-u Naci : *Kurtulmuş topluluk, cennete girecekleri Peygamber tarafından bildirilen, ancak kimler oldukları açıklanmayan kutlu cemaat. Bektaşiler bunların kendileri olduğunu söylerler.*

— 30 —

Bir çift turna geldi dostun ilinden
Öter garip garip bizim illerde
Uğrunur çevrinir göle konmaya
Avcı vardır deyu korkar göllerde

Sakın ey sevdiğim Urum kışıdır
Yağmur yağar çığaların üşüdür
Konup göçmek evliyalar işidir
Konup göç ki söylenesin dillerde

↓ Yardan mı ayrıldın nedir fırkatın
Çık Yıldız dağına bir sema tutun
Orda Pir Sultan var ervah - ı zatın
O geçirir seni coşkun sellerde

Gamlanma sevdiğim senindir hane
Sılaya mı gitmek arzettin yine
Ali kılavuzun olsun bu sene
Kimse dönüp dolaşmasın yollarda

Gidersen sılaya var nice böyle
Kemlik gördün mü iyilik söyle
Derdim çoktur halim pire arzeyle
Veli gibi olmuş var mı kullarda

— 31 —

Çeke çeke bu dert beni öldürür
Gönül nazlısını bulana kadar
Adam avazmı geçer sevdiği yardan
Yanır ateşlere ölene kadar

Gözüm yaşın neme saldın gel şimdi
Eğer tabib isen yaram bil şimdi
Demir çarık giydim o da delindi
Ararım yarimi bulana kadar

↓ Gözüm yaşım neme saldım götürür
Derdime bir hazık tabib getirir
Yarim küsmüş melül mahzun oturur
Ölme yar karşımda gülene kadar

Veli'm eydür nerde benim vatanım
Tükendi takatim yoktur mecalim
Azrail gelmiş de istiyor canım
Alma yar karşımda durana kadar

— 32 —

Arzuhal sunayım gül yüzlü yare
Hocam arzeylesin halimi benim
Derdine düşeli oldum divane
Ölürsem yar yusun ölümü benim

Dağların çektiği karın elinden
Bülbülün çektiği gülün elinden
Başım alıp gidem yarin elinden
Ahır terkettirir ilimi benim

Veli'm eydür dost günleri sayılır
Kaçan yare gitsem engel duyulur
Yaralarım maden gibi oyulur
Gene bu yar bilsin halimi benim

— 33 —

Mecnu'um Leyla'mı gördüm
Bir kerecik baktı geçti
Ne sordu, ne de söyledi
Kaşlarını yıktı geçti

Ateşinden duramadım
Ben bu sırra eremedim
Seher vakti göremedim
Yıldız gibi aktı geçti

Soramadım bir çift sözün
Ay mıydı, gün müydü yüzün
Sandım ki Zöhre yıldızı
Şavkı beni yaktı geçti

Bilmem hangi burç yıldızı
Bu dertler, yaralar bizi
Gamze oku bazı bazı
Yâr sineme çaktı geçti

Veli'm eydür, ne hikmet ış
Uyumadan gördüm bir düş
Zülüfünü kemend etmiş
Yar boynuma taktı geçti *

* Semai tarzında yazılmıştır.

— 34 —

Sene 1247 olmadan
Onbeş gün evvelden şahzadem geldi
Hamdullillah ben murada ermişem
Nebiller nebisi sultanım geldi

Samıt ana samıt kaşlı yarınan
Hayli de intizar hub didarınan
Haber duydu hayat verdi serine
Devişlerden Iboğ baba şad oldu

Amasya'da Hamdulillah Efendim
Andıkça sızılar yaramın bendi
Daha mahcup derler Veli efendim
Erler himmet edip elini aldı

Al bade doldurup kevser içildi
Kudümler çalınıp sancak açıldı
Asitan'da kuzu kurban kesildi
Şükür pir evinde gülşanlık oldu

Velim eydür çok dertlerim az oldu
Gönlüm evi al baharlı yaz oldu
Ali bendesine bir müjde geldi
Hünkar Hacı Bektaş Veli şad oldu

Şehzade : *Şahınbüyük oğlu. Burada pirin yerine geçecek kimse, yada pirin bizzat kendisi* — **Nebiler nebisi :** *En üstün peygamber, Hz. Muhammed* — **Hamdullah Efendi :** *Yeniçeri ocağının kapatılması üzerine Amasya'ya sürgün edilen Hacı Bektaş dergahı postnişini (Bknz. s: 80).*

— 35 —

Kaldık bir dağın başında
Yetiş Hacım Sultan yetiş
Hile yok hakkın işinde
Yetiş Hacım Sultan yetiş

Biz düştük senin koluna
Sen nasib eyle yoluna
İhsan et bunalan kuluna
Yetiş Hacım Sultan yetiş

↓ Bak şu arının halına
Sazılar oğul balına
Kendi bağının gülüne
Yetiş Hacım Sultan yetiş

Yüreğimde vardır sızı
Sana kurban koyun kuzu
Zalime çiğnetme bizi
Yetiş Hacım Sultan yetiş

Sefil **Velim** söyler sözü
Gamdan azad eyle bizi
Bozmayasın korumuzu
Yetiş Hacım Sultan yetiş

3 — Veli'lerin üçüncüsü bir başka öyküdür

a) Rahmetli M. Tevfik Oytan "Bektaşiliğin İçyüzü" adlı yapıtının 2. cildinin 121. sayfasında bunu şöyle anlatır:

"Uluborlu'nun Ulu köyün (Uluğbey) de bu zatın (Veliyuddin Baba) sülalesi vardır. Ellerinde bir çok vakfiye fermanları ve beratları mevcuttur. Birde Veliyuddin Baba'nın yazma velayetnamesi vardır. Velayetnameden aldığım şu parçalar Macaristan'da yatan meşhur Gül Baba ile Romanya'da yatan Sünbül Dede'nin kimler olduğunu ve ne zaman şehit düştüklerini belirtmektedir" diyerek velayetnameden aşağıdaki bölümü aktarmaktadır.

"Zeydesşehid bin Ali, bin imam Hüseyin neslinden Kutbularifin Seyyid Veluyüddin Gazi, dokuz yüz elli tarihinde Horasan'ın Samire şehrine gitmiş, imam Muhammed Taki, mahmudu Musa neslinden Abdülvahid Çelebinin kızı Gelincik ana sultan demekle maruf Fatımatüzzehra binti Abdülvahidi tezevvüç edip (901) tarihinde Seyyid Cafer ve (904) tarihinde Seyyid Hüseyin naman iki mahdumu tevellüd edip Cafere Gül Dede, Hüseyine Sünbül Dede mahlaslarını vermişlerdir. (948) tarihinde Seyyid Veliyüddin Gazi iki oğulları Gül ve Sünbül Dedelerle birlikte Macaristan'ın Budin şehrinin üçüncü defa olarak düşmandan tahsiline iştirak etmişler, mumaileyh Gül Dede Budin şehrinde şehiden vefatile Kanuni Sultan Süleyman ordusu ile cemaat ve Ebussuud Efendi imametile namazı eda olunmuş ve hâki Budine defnedilmiş, Gül Baba'yı Aliabâ meşhurdur.

Diğer mahdumu Sünbül Dede meşhur Hüseyin Sünbül Gazi, Romanya'nın Ulubey nahiyesinde şehiden vefat etmekle kezâlik namazı ba'del edâ hâk - i Romanya'ya defnedilmiştir. (Rahmetullahi aleyhima)"

Bu zatın halk arasında söylenen bir çok şiiri vardır. Kitabımıza aldığımız şiirlerin bu aziz kişiye ait olması düşünülebilir. Ancak bu kesinlik arzetmez.

b) Aşağıdaki bir kaç şiir Aşık Velim'in Isparta'nın Uluğbey kasabasında doğup yaşadığını, oralı olup, Macaristan'da şehit düşen Cafer (Gülbaba) ile, Preveze deniz savaşına katılan ve büyük yararlılıklar ve kerametler gösterdikten sonra şehit düşerek Cezayir'de Seyyid Yakup tepesi denilen yere gömülen Hüseyin Veli ve Romanya'nın Uluğbey isimli kasabasında şehit düşen Ali adlarındaki üç kardeşin babaları Veliyüddin Gazi'nin torunlarından bulunduğunu, Mustafa Kocatürk "İki cihan hazinedarı Seyyid Velibaba Sultan ve türbesi" adlı yapıtında öne sürmektedir.

M. Kocatürk Velibaba'nın Battal Gazi'nin soyundan olduğunu, köy arazisinin Hasan Gazi'ye kılıç tımarı olarak verildiğini, Malatya'dan göçerek oraya yerleştiklerini belirtmektedir. Veli Baba'nın yayınlanmış menakıbnamesi'de vardır. Aşık Veli'nin velayetname sahibi olan ulu kişinin torunlarından olduğu bir varsayım olarak kalmaktadır. Gösterilen kanıtlar yeterli olmamakla birlikte, Aşık Veli'ye ait olduğu öne sürülen ancak, dili ve söyleyişi çok değişik bulunan şiirleri bizde kitabımıza bilgi vermek amacıyla alıyoruz.

— 1 —

Aşık odur ki cefa teninden, ikrah etmeye
Zerre zerre kırsalar azasını ah vah etmeye
Gan içre sepreyleye her dem figanı vah etmeyip
Veli derd - i aşkı yardan ağyarı agah etmeye

— 2 —

Gözünde ehli ikrârın nihan eden, nihan sensin
Muhipban kanda kim baksa ayan eden, ayan sensin
Gözümdeki görendeki gören sensin dilimdeki söyleyen sensin
Semi ümsin sima ümsin benim canımda canım sensin
Bu yanmakta yakılmakta muradın hak ise **Veli**
Vücudun varlığı kaldır, nazar kıl gör mekân sensin

— 3 —

Efdal Eskar budur, Lâilâha İllâllah
Bunda seyranın, Hudur, Lâilâha İllâllah
Bundadır Allah Pes hep Masuva Baki Hevaset
Aşkıla de her nefes, Lâilâha İllâllah

Geç hep masuvayı, ko kaldır kuru sevdayı
Zikret Falemi Allahü, Lâilâha İllâllah
Zatı Sıfatı Esmai feyli asari müsemma
Bunda cem oldu Ceman Lâilâha İllâllah

Lânın vücudu lâdır, Mevcudu hem an Hüda'dır
Tevhidi Ruhi Lokmandır, Lâilâha İllâllah
Bundadır sırrı vücud, Bundadır mahvi vücud
Bundadır Hakk'ı şuhut, Lâilâha İllâllah

Mabudu maksut odur, şahidi Meşut odur
Vecibi mevcut odur, Lâilâha İllâllah
Tevhide rabdet özü, Tevhid ile aç gözü
Veli Baba Sultan hatmeyle sözü, Lâilâha İllâllah

— 4 —

Gel beri gel masivadan uzlet et
Badehu Mevla ile var sohbet et
Basmak istersen bassatı gurbete
Nefsini bas, işbu yolda gayret et

Sırrı hakkı mes ise ahir murat
Batını tathire evvel himmet et
Gürudullah sırına talip isen
Mürşidi Kâmil elin tut biat et

Abu feyzi hakla pak etmeye
Paklar ile gece gündüz ülfet et
Masuva efkârını dilden gider
Ey **Veli** Hak ile üns et rahat et

— 5 —

Alemi gaybi şehadet
Şemsidir envarı Hû!
Görünen Hû. Gösteren Hû!
Masharı İsharı Hû!

↓ Dört anasur iddihadiyle
Girip bu surete
Ademi Havva yüzünden
Ettiler ikrarı Hû!

Zatı efâli sıfatı
Cem eyleyip, yek noktaya
Üç merakipten tecelli
Eyledi Seddarı Hû!

On sekiz bin alemi etmiş ihate
Hayı Hû!
Hakka'i Hû!'de ummanı
Zakir efkârı Hû!

Varlığı mahveyleye,
Veli ikilikten
Kılküzar nokdai vahdet içinde
Kalmaya ayarı Hû!

PERİŞAN BABA
(? — 1885)

Konya'da doğdu. Yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi yok. Türabi'ye bağlanmış, Hacı Hasan Baba'dan sonra bir süre Kırşehir'deki Hacı Bektaş dergahında postnişin olmuştur. Yedikule dışında Kazlıçeşme'deki Bektaşi tekkesi postnişinliğinde de bulunmuş (1865), daha çok bu babalığı ile tanınmıştır. Saadettin Nüzhet'e göre 1866'da ölmüştür ve mezarı da bu tekkededir. Abdülbaki Gölpınarlı ise 1875'te öldüğünü ve mezarının Hacı Bektaş'ta olduğunu belirtiyor.

Mücerret (hiç evlenmemiş) babalardan olan Perişan Baba'nın güzel saz çaldığı söyleniyor.

Turgut Koca'ya göre Perişan Baba hakkında yazılanlara gelince:

a) Ondokuzuncu yüzyılın sonunda yaşamış bir Bektaşi ozanı. Bektaşilikte ulu olarak tanınır. Asıl adı Mehmet Ali'dir, mahlası Perişan'dır. Peygamber soyundandır. Hacı Bektaş Veli postunda oturan, Selanik'li Hacı Hasan Baba'dan sonra, 1870 yılında posta oturmuş ve 1884 yılında, Hacı Bektaş tekkesindeki, Tarihi karadut ağacının yanına gömülmüştür. İstanbul Kazlıçeşme Eryek (Erikli Baba) dergahında da bir makam mezarı vardır. İzmir'in Kemalpaşa ilçesine bağlı Hamza Baba köyünde de, bir kadın'ın gördüğü rüya üzerine, Perişan Baba'ya bir mezar düzenlenmiştir.

Ankara Maarif kütüphanesinde AI / 26 numaralı Türabi divanının son sayfasında (İstanbul'da, Yedikule dışında, Kazlıçeşme adıyla anılan yerde oturan Hacı Bektaş dergahı postnişini Esseyyid Elhac Muhammed Perişan Baba, sene 1884) yazılıdır.

Yine Turgut Koca'ya göre, kendisinin Konya'lı olduğu söylentisi varsa da, bir süre Konya'da Kalender Baba Türbesi türbedarlığında bulunduğu içindir. Yoksa kendisi aslen İşkodra'lıdır. Türabi Baba'dan el alarak tarikata girmiştir, ozan ve bestekardır. Şiirlerinde Hurufilik ve Melamet inançları egemendir.

b) Abdülbaki Gölpınarlı, Perişan Baba hakkında, şu bilgileri veriyor:

"İstanbul'lu Mehmed Ali Hilmi Baba, bu azizin yerine kendisini Dedebaba tayin ettirerek, Hacı Bektaş'a gitmesi üzerine, Perişan Baba, Balım evine çekilmek zorunda kalmış ve orada ölmüştür. Bundan dolayı Mehmed Ali Hilmi Baba ile araları açılmıştır.

Bu gerginlik, her iki tarafın Babaları arasında da yayılmış, Hilmi Baba'yı tutanlar, Perişan Baba'ya (Kör Perişan) demişlerdir.

Perişan Baba'yı sevenlerin çoğu Hurufi geleneklerine bağlı gerçek Bektaşilerdir. (Gör Perişan) diye bu azizi takdis ederler." **(Bektaşi nefesleri, sh: 11, 227)**.

c) Muhtar Dağlı ise şunları söylüyor:

"Perişan Baba, son zamanlarında yemek ve içmekten kesilmiş, bir kadeh et suyu ve biraz şarap ile yetinmiştir. Kendisini ziyaret edenlere; "Delikli taşlar doldu taştı. Boğazını göstererek, burası dolmadı.." demiştir (**Bektaşi Tomarı, sh: 58**).

Devrinin en iyi saz çalanlarındandır. Nefeslerinden bir çoğu bestelenerek okunmuştur.

(Subh u şam çekelim gülbank)

dizesi ile başlayan nefesi, uşşak makamında ve düyek usulünde;

(Aşkın katarında merdi mücerret)

dizesi ile başlayan nefesi ise, hüseyni makamında ve ağır düyek usulünde bestelenmişlerdir (**T. Koca a. g. e. sh: 415**).

Akıcı bir dili olan Perişan Baba, tarikatın tüm güzelliklerini ve inceliklerini bir gül bahçesi gibi şiirlerinde sergiler. Bektaşiliğin Varlık Birliği felsefesi içinde engin bir alanı kapsayacak içeriğe sahip olduğunu tüm incelikleriyle gösterir. Derin bir anlam bütünlüğü içinde evrensel değerlere uzanmaya çaba harcayan ozanımız, Allah - Muhammed - Ali ve ehlibeyt sevgisinin sıcaklığında insan sevgisini somutlaştırır. Aruz ve hece ölçülerini başarıyla kullanmıştır. Şiirleri toplanmamıştır.

— 1 —

Aşkın katarında merdi mücerret
Biz bu Dehrin hem bay hem gedasıyız
Akdemden akdemiz Hakkı müeyyet
Hem biz bu Alemin intihasıyız

Çırağı şem'imiz vermekte şule
Meydanı hünerde girdik usule
Tevellamız ciddi zatı Resule
Ervahı Yezid'in teberrasıyız

Perişan erenler yolunu izler
Ser verir sırrını sinede gizler
Her kimler ki sual ederse bizler
Hünkâr Hacı Bektaş fukarasıyız

Merdi mücerret : *Tanrı'dan gayrı ilişkilerden sıyrılmış insan veye hiç evlenmemiş, kutsal bekâr* — **Dehr** : *Dünya veya çağ* — **Tevella** : *Sevgi, ehlibeyti sevenleri sevmek* — **Akdemden akdem** : *Kıdemlilerden daha kıdemli* — **Hakkı müeyyet** : *Teyid edilmiş hak, vurgulanmış hak* — **Teberra** : *Nefret, ehlibeyti sevmeyenleri sevmemek* — **Şem** : *Mum* — **Ervahı Yezid** : *Yezit soyu* — **Şule** : *Işık* — **Bay** : *Zengin* — **İntiha**: *Sonu* — **Liva** : *Bayrak* — **Celil** : *Ulu* — **Rumuz** : *Simge* — **Mazhar** : *Nail olma, çıkma, onurlama* — **Ümmehat** : *Fatıha suresi* — **Serm** : *Dişlerini kırma*.

— 2 —

İkrarım enel'haktır
Bu ikrarım beli haktır
Cemali nur celil haktır
Hak Muhammed Ali haktır
Hacı Bektaş Veli haktır

Rümuzu Yasin ü Tâhâ
Budur evvel ü intiha
Mazharı Mehdi - i liva
Hak Muhammed Ali haktır
Hacı Bektaş Veli haktır

Bil on yedi Muhkemâtı
Okuyanlardan âyâtı
Ol âyâtı ümmehatı
Hak Muhammed Ali haktır

Hacı Bektaş Veli haktır
Bir eliftir evvel başın
Bil odur serm u tıraşın
İki zülüf kirpik kaşın
Hak Muhammed Ali haktır
Hacı Bektaş Veli haktır

Bu nur ile server olan
Kalmışların elin alan
Rum'a Horasan'dan gelen
Hak Muhammed Ali haktır
Hacı Bektaş Veli haktır

↓ Evvel gelip Ali olan
Sonra gelip veli olan
Ebedi ezeli olan
Hak Muhammed Ali haktır
Hacı Bektaş Veli haktır

Kamu vechinde imlâda
Gerek zâri ü ihfâda
Gerek evvelce eşyada
Hak Muhammed Ali haktır
Hacı Bektaş Veli haktır

Bahar vakti açan güller
Akan sular esen yeller
Şakıyor öten bülbüller
Hak Muhammed Ali haktır
Hacı Bektaş Veli haktır

Sana derim sana ya Hû
Bu bir nefes alem kamu
Heman lâgayre illâ Hû
Hak Muhammed Ali haktır
Hacı Bektaş Veli haktır

Perişan pes ol ebed kâm
Nefis bulsun bunda tamam
Evvel ü ahır vesselâm
Hak Muhammed Ali haktır
Hacı Bektaş Veli haktır

İntiha : *Son* — **Vech :** *Yüz* — **Kam :** *Arzu* — **Zahir :** *Açık* — **Lagayr :** *Yalnızca, başka bir şeye değil* — **Ebedi :** *Sonsuz* — **Enel'hak :** *"Ben hakkım" anlamında bir söz. Hallacı Mansur'un öğretisi* — **Muhkemât :** *Hükmü kesin olan, Hurufilikte yüz hatlarının durumu ile ilgili öğretide bir kavram* — **Âyât :** *Ayetler* — **Ayat - ı ümmehât :** *Anaların anası (Fatiha)* — **Lâgayre illâ Hû :** *Ondan başka bir şey yoktur. Zatın tevhidi. yani; Tanrı'nın özünü birleme* — **Surur :** *Sevinçli* — **Mevt :** *Ölüm* — **İhfade :** *Gizli, saklı* — **Mazhar :** *Erme, kavuşma, aşama* — **Liva :** *Önder* — **Naş :** *Cesed* — **Imlada :** *Söyleyip yazdırma, doldurma* — **Vesselam :** *İşte o kadar, söz budur, artık bitti* — **Celi :** *Aşikar* — **Cemal :** *Yüz* — **Efkâr :** *Üzüntü.*

— 3 —

Suph u şam ey gönül çekelim gülbank
Hayırlar fet'hola, şerler def'ola
Niyaz et muradın Mevlâ'dan iste
Hayırlar fet'hola, şerler def'ola

Sabahın vaktinde durup duaya
El kaldırıp yüzün çevir semaya
Yere yüzler sürüp yalvar Hüdâ'ya
Hayırlar fet'hola, şerler def'ola

Leyle - i muzlimde aşık - ı naçar
Dört tarafın almış ol gamü efkâr
Sıtk ile on iki İmama yalvar
Hayırlar fet'hola, şerler def'ola

↓ Akilsen Alemde uyma kallaşa
Beyhude yerlere düşme savaşa
Var türaba yüz sür Hacı Bektaş'a
Hayırlar fet'hola, şerler def'ola

Binbir ismin biri Kadiyel - i hâcât
Andan hasıl olur her türlü necat
Pire yüzler sürüp eyle münacaat
Hayırlar fet'hola, şerler def'ola

Perişan fetheyle hayra dehanın
Daima zikretsin Hakkı zebanın
Eşiğine baş koy Balım Sultan'ın
Hayırlar fet'hola, şerler def'ola

Kadiyel-i hacet : *Tanrı* — **Necat :** **Kurtuluş** — **Dehan :** *Agız* — **Subh u şam :** *Sabah, akşam* — **Leyli muzlim :** *Karanlık gece* — **Akil :** *Akıllı* — **Zeban :** *Dil* — **Naçar :** *Çaresiz* — **Beyhude :** *Boş, boş yere.*

— 4 —

Dar - ül - emânımız Şah - ı Necef'den
Tarik - ı müstakim dervişanıyım
Tekye - i aşk içre ders - i Aref'den
Öğreden üstadın Cavidanıyım

Sevmişem bir lebi kand ü sükkeri
Derd ü belasından dönmezem geri
Rahına koymuşam can ile seri
Sanma bu sevdanın peşimanıyım

Daim bir mahbubun medhinde yekta
Olduğum bilirler arif ü dânâ
Perişan olduğum bilirler amma
Bilmezler ki kimin perişanıyım

Dar - ül - Emân : *Sığınılacak yer* — **Tarik - i müstakim :** *Doğru yol Bektaşilik* — **Cavidan** : *Ölümsüz* — **Lebi kand ü sükkeri :** *Şeker gibi tatlı söz söyleyen* — **Arif ü dânâ :** *Arif ve bilgin* — **Yekta :** *Tek* — **Geda :** *Kul* — **Uluhiyet :** *Tanrılık* — **Rah :** *Yol.* — **Şah-ı Necef :** *Hz. Ali* — **Tekye-i Aşk :** *Aşk tekkesi* — **Ders-i Aref :** *İnsanlık, ariflik dersi* — **Cavidan :** *Hurufiliğin kurucusu Fazlullah'ın ünlü kitabı* — **Ser :** *Baş* — **Mahbub :** *Güzel.*

— 5 —

Arzumend - i lâl - i lebinden ey zat
Dehanın lü'lü - i şehvarenizdir
Bu bazar - ı dehre gelmeden efrad
İrfan ile vasl - ı didarenizdir

Bezm - i Elest'den hüveyda eyleyen
Meydanda can ü baş feda eyleyen
Kulluğunda hizmet eda eyleyen
Biçare aşıkı yüz(ü) karanızdır

Cemâlinden bizi eyleme cüda
Şan - ı Üluhiyete düşemez asla
Hayli demdir durur babında zira
Bu **Perişan** sizin fukaranızdır

Arzumend : *Arzulayan* — **Lâ'l :** *Kırmızı* — **Leb :** *Dudak* — **Dehan :** *Ağız* — **Lü'lü - i şehvare :** *Çok büyük ince* — **Efrad :** *İnsanlar* — **Bab :** *Kapı* — **Şan - ı Üluhiyet** *Tanrı'nın şanı* — **Cüda :** *Uzak* — **Hüveyda :** *Tanrı.*

— 6 —

Sahn - ı selamette meydan - ı aşkda
Ey dil neler gördüm eşya içinde
Ahz ü i'ta ettim dükkan - ı aşkda
Derdi sattım aldım deva içinde

↓ Bu derd ile düştüm bu aşk - ı raha
Aşk iletti rahım bir hankaha
Mahrem oldum ilm - i ledün - nullaha
Pinhan oldum şal ü abâ içinde

Kâf ile nundan düşdü derdi semaya
Derd uğrattı beni dürlü belaya
İzhar ettim derdim bay ü gedaya
Söylensün aşık - ı şeyda içinde

Çaki - i perahen üryan - ı beden
Oldukta boynuma takıldı resen
Bu alem içine indim bir derden
Va'd - i atâ oldu atâ içinde

Bir zaman cem'oldum sulb - i pederde
Hayli aram edüb durdum ol yerde
Bir zaman eylendim rahm - i maderde
Tecessüm eyledim ol can içinde

Bir sahn - ı vasi'hazin tamam gördüm
Ki cem olmuş eshab - ı enam gördüm
İkrar verdim anda sin ü lâm gördüm
Makbul oldum ehl - i bina içinde

Ol vatandan beni birun - i mader
Çıkardı kucakta şir ile şeker
Si vü dü hat olmuş vechinde defter
Rümuz - ü Allemel - esma içinde

Hak tecelli kılup feth oldu meydan
Desem ger inanmaz bu halk - ı cihan
Hatm - i kelam eyle bunda **Perişan**
Bu özge seyrandır dünya içinde

Sülb - i peder : *Baba cevheri, tohumu* — **Rahm - i mader :** *Ana karnı* — **Tecessüm:** *Şekillenmek* — **Birun :** *Dışarı* — **Pinhan :** *Gizli* — **Çak - i perahen üryan - ı beden:** *Varlık ve gösteriş, giysilerden soyunmak, yani manevi soyunmak* — **Sahn - ı selamet :** *Esenlik yurdu* — **Şir :** *Süt* — **Sin :** *Muhammed* — **Lâm :** *Ali* — **Makbul :** *Beğenilen* — **Hatm - i kelam :** *Sözüne son veren* — **Vasi :** *Geniş* — **Cem :**

Toplanmış — **Ve'd - i atâ** : *Bağışlanmamız gerçekleşti* — **Der** : *Kapı* — **Resen** : *İp* — **Eshab - ı enam** : *Nimet , hayır sahipleri* — **Si vü dü** : *Otuz iki, hurufilikte bir kavram. Farsça'daki 32 harfi vurgular. İnsan yüzündeki hatların sayısıdır* — **Rah** : *Yol* — **Hankah** : *Tekke* — **Resen** : *Kendiliğinden* — **Sahn - ı vasi** : *Geniş yer* — **Hazin** : *Acıklı* — **Mahrem** : *Şeriatın yasak ettiği, haram, gizli olan, şeriatça evlenilmesi yasak edilen, nikâh düşmeyen, herkese söylenmeyen.* — **Na - mahrem** : *Nikâh düşen, kendisinden kaçılan erkek. Tasavvufta Tanrı'nın sırlarını öğrenmeye başlayan kimse* — **Mahrem - i esrar** : *Sırdaş, kendisine sır söylenen kimse* — **Çak-ı perahen** : *Doğdu kenarı kanadı yırtıldı* — **Uryan-ı bedeni** : *Teni çıplak* — **Resen** : *Kendiliğinden.*

Sofra : Sofra Bektaşilerde yoğun bir biçimde eğitimi yapılan mekandır. Bu nedenle Bektaşi sofrasına "Ali Sofrası" denir. Diğer bir adı da "Kutsal Şölen"dir. Bu sofrada, yemek yenmesine karşın asıl amaç yemek yemek değildir. Amaç beslenmedir ama 'kulaktan beslenilir' dedikleri şekilde temelinde sohbetle, muhabbetle, konuşarak, dinleyerek bilgilenilen, böylece insanı yücelten bir eğitim sofrasıdır. Nasibli Bektaşilerin yanısıra sofraya katılmak isteğini bildirmiş konuklarda bu sofraya katılabilirler.

Bu sofranın belirli bir düzeni, davranış kalıpları vardır. Herkes istediği gibi bağımsız hareket edemez. Bektaşi geleneğince sofradaki tüm davranış şekilleri belirlenmiştir. Sofra genellikle bir Baba, Halifebaba ya da Dedebaba tarafından yönlendirilir. Sofra yönlendiricisinin adıyla anlır. Falanca Baba'nın sofrası gibi. Sofra kiminse, o gün sofrayı yöneten ve temelde eğitimi veren de odur. Sofra her zaman Bektaşilerin özel sofra gülbankının' çekilmesi ve tercümanlarının okunmasıyla Baba tarafından açılır.

Sofra kurulurken sofraya, ilk olarak tuz, su ve ekmek konulur. Bunlar özlü anlatım gereği simgeler, sembollerdir. Sofa açış gülbanglarınıdan sonra ritueline uygun olarak tuz tadılır. Sofrada yiyeceklerin yanısıra dem de alınır. Dem görevini çoğu kez rakı yapar. Görevlendirilen bir saki tarafından ritueline uygun olarak "peymane" adı verilen küçük dem bardaklarına doldurulur. Miktarını ve kime ne sürede ne kadar verileceğini saki belirler. Tüm sofra boyunca dem tüketimini takip eder. Dem de sofra açılışında rituele uygun olarak Babanın kendisinin dem almasını takip ederek kıdem sırasına göre alınır.

HATİFİ

Asıl adı, memleketi, doğum, ölüm tarihleri ve yerleri bilinmeyen Hatifi Ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanı. Yaşamıyla ilgili ayrıntılı bilgi yok. (H. 1258) 1842'den (H. 1268) 1852 yılına kadar, Hacı Bektaş Veli tekkesi postunda oturan Hacı Ali Türabi Baba, ondan sonra gelen Hacı Hasan Baba, Perişan Baba, Hilmi Baba gibi, ünlü Bektaşilerin yaşamlarıyla ilgili bir destan yazmıştır. Bu destanda Pir evinde geçen ilginç olaylardan söz edilir. Destan Bektaşilik tarihine ışık tutacak niteliktedir.

Hatifi'nin bu destanı dervişler arasında sürtüşmeler ve o dönemde "dedebaba" olan zatın ahlak dışı, tarikat törelerine uymayan tutum ve davranışlarını yansıttığı için önem kazanmaktadır. Bölümler halinde şiirin hepsi sunulmaktadır.

Hatifi bu şiirinde, olaylara nesnel, tarafsız, sevgi dolu, yer yer coşkulu bir gözle bakmasını, çirkinde olsa gerçekleri yansıtmaktan çekinge duyulmamasını hissettirerek, her olguyu açık bir anlatışla somutlaştırmasını başarıyla sürdürmüştür. Halk şiirindeki destan türü ile, geleceğe ilgili dinsel makamlara şikayet biçimi tarzında yazılmış, mizahsal bir hava taşıyan bu uzun şiir bir çok konuya ışık tutmaktadır.

DESTAN

(A 1. Bölümü)

Dergahı şerifin geçen halinden
Habir etmek niyetile yarani
Bir nebze eshab-ı ihtilalinden
İcap etti ehibbaya beyani

↓ Sene bin iki yüz altmış sekizde
Kuut etti posta Türabi Dede
Ne cefalar çekti o mihnetzede
Meali muciptir anın ityani

Hakikati hali ihbar edeyim
Müfit ve muhtasar iş'ar edeyim
Güneşten zerrece ızhar edeyim
Göre küşat ola ayni izani

Öyle zatı pake edüp adavet
Koymadılar eylemedik hakaret
Bir dakika bile vermedi rahet
Eşkiyanın ihaneti, isyanı

Bu hal ile yine ol zatı gayyur
Say ile gayrette koymadı kusur
Harap idi evler eyledi mamur
İntizama kodu bu asitani

Habir : *Bildirmek* — **Küşat :** *Açmak* — **Adavet :** *Düşmanlık* — **Gayyur :** *Gayretli* — **intizam :** *Düzen* — **İz'an :** *Anlayış* — **Müfit ve muhtasar iş'ar etmek :** *Maksada uygun, kısaca işaret etmek* — **Eshab-ı ihtilal :** *Kaynaşma nedenleri* — **Kuut :** *B Çıkma* — **Say :** *İş, çalışma* — **Gayyur :** *Çok çalışkan* — **Asitan :** *Tekke* — **Nebze :** *Parça* — **Müşarünileyh :** *Adı geçen* — **Nagah :** *Vakitsiz.*

(A 2. Bölümü)

Uşşaka rehberi rahi pir idi
Cümle üftadeye destigir idi
Men aref tahtında bir emir idi
Teshir eylemişti mülkü irfanı

Gah zamanı meşekkat ü mihnetle
Gahi muhabbetle gahi mihnetle
Gahi enduh ile gah meserretle
Müşarünileyhin geçti devranı

Seksen beşe erdi tarihi hicret
Hacı Hasan Dede etti ikamet
Aşcvin, atevin edüp imaret
Yaptı hanbağını, hem değirmani

↓ Ol zamanda mahlul kaldı meşihat
Ahzine çok kimse eyledi rağbet
Feyzullah Efendi oldu akıbet
Beratı şerifi emri ayani

Dergahı vefatı olunca nagâh
Tarzı ahır oldu ahvali dergah
Güftügu çoğaldı açıldı efvah
İyan oldu bürutedi nihani

Anın ihracına kıyam ettiler
Türlü iftiraya ikdam ettiler
Menfi deye Hacce i'zam ettiler
Sinni şeyhuhette öyle sultani

Vakıf idi cümle razı nihana
Dildâde değildi kevn ü mekâna
Malik idi gencinei irfana
Almazdı bir pula iki cihani

Üftade : *Düşkün* — **Teshir** : *Büyü* — **Sinni şeyhuhet** : *İhtiyarlık dönemi* — **Bürudet:** *Soğukluk* — **Güftügu** : *Dedikodu* — **Kevn ü mekân** : *Dünya* — **Razı nihan** : *Gizli sırlar* — **Dildâde** : *Gönül bağlamak* — **Destgir** : *Elinden tutma* — **Efvah** : *İnce, nazik kumaşlar* — **Enduh** : *Sıkıntı, tasa* — **Meserret** : *Şenlik, sevinç* — **Meşakkat** : *Zorluk, güçlük.*

(A 3. Bölümü)

Arif ü mütteki dil âgâh idi
Sureta bir derviş manen şah idi
Şekketme şüphesiz ehlülhak idi
Güneş gibi zahir oldu bürhani

Hakkındaki emre bir nigah etti
Ne içtinap etti ne ikrah etti
İmtisalen hemen azmi rah etti
Arzu eyleyüp vaslı cihanı

İhanet yüzünden ihsana erdi
Nefy iken o âli mekâna erdi
Can vermeden kuyi canana erdi
Gör ahır tahtında lütfu Yezdani

↓ Evvela eyledi Haccini tekrar
Sonra Medine'de uzlet ihtiyar
Nice müddet bâ izzetü itibar
Resulü Hüdâ'nın oldu mihmanı

Civarı Habibe bulunca kurbet
Cuşa geldi dilde bahrı mahabbet
Galip oldu şevki hahişi vuslat
Heman feda kıldı canana cani

Bu bağı fenadan eyleyüp hiram
Gülşeni bekada eyledi aram
Cennetül-Bakıy'yi idindi makam
Şad ü handan oldu ruhu revani

Feyzullah Efendi geçti postuna
Postu hem şeyhliği aldı destine
Meşihatten gelen emir üstüne
Perişan Baba'ya kıldı erzani

Mutteki : *Kötülükten sakınan* — **Şek :** *Şüphe* — **İçtinap :** *Çekinme* — *Cennetül-* **Bakıy :** *Medine'de bir mezarlığın adı* — **İkrah :** *İğrenme* — **Nefy :** *Sürgün* — **Kuy :** *Köşe* — **Kurbet :** *Yakınlık* — **Mahlul :** *Çözülmüş, boş.*

(A 4. Bölümü)

Vekaletle posta geçti Perişan
Ser tarik namını takındı heman
Cümle tebdil oldu ayin ü erkân
Kimse görmemiştir böyle seyrani

Böylece bir müddet mürur eyledi
Türlü hadiseler zuhur eyledi
Sanma safa sürdü huzur eyledi
Anın da mihnetle geçti zamanı

Gene ahır münhal oldu meşihat
Anın evladına olmadı kısmet
İstanbul'dan gönderdiler akıbet
Şeyh namıle bir müvesvis şeytani

↓ Gerçi girüp çıkmıştır her tarikate
Aşina değildir hiç hakikate
Ermemiş menzili ademiyete
Olmuştur esiri nefsi hayvani

Ne şer'i şerife inkıyadı var
Ne bir tarikate istinadı var
Ne de bir mezhebe itikadı var
Ne dini var ne ikrar ü imani

Hazakati vardır zerk u riyade
Hilede hud'ada mahir ziyade
İşte şu kaziye eder ifade
Bilmek ise garaz şöhret ü şani

Yalancı Yahya'dır nam u şöhreti
Ehli zevke mudhikliktir san'ati
Her renge boyanır etmez haşyeti
Yoktur ol sebepten rengi elvani

Ser tarik : *Dedebaba vekili* — **Müvesvis :** *Fesatçı* — **Hazakat :** *Ustalık* — **Zerk u riya :** *Yalancılık ve ikiyüzlülük* — **Haşyet :** *Çekinme, sakınma* — **Kaziye :** *Hüküm* — **Güttüğü :** *Dedikodu* — **Mudhık :** *Güldürücü* — **Haşyet :** *Korku* — **Nekbet :** *Felaket* — **Teshil :** *Öksürtme* — **Tugyan :** *Azınlık* — **İbade :** *Kovma.*

(A 5. Bölümü)

Şeyh oldukta Nuri Baba'ya gitmiş
Tarikate güya intisap etmiş
Sonra bu sözünü çoklar işitmiş
Görmekti muradım işbu erkâni

Andan Mehmed Ali Baba'ya çatmış
Anı bilmem ne suretle aldatmış
Dede babalıkla önüne katmış
Gelüp teslim etmiş ana meydani

Perişan Baba'yı çıkardı heman
Bir dakika bile vermedi aman
Maiyetinde hem bazı dervişan
Gidip mesken etti eski mekâni

↓ Nükul edip hain sözünden saptı
Bir takım nev icat desise yaptı
Çelebi Efendi'den para kaptı
Savurdu rüzgâri buldu harmani

Mehmet Ali Baba'ya da bir müddet
Arzı hulus ile eyledi minnet
Yiğirmi dört bini kapınca nekbet
Unuttu ettiği ahd ü peymani

Çelebi Efendi hürmet eyledi
İşi görülünce minnet eyledi
Binihaye bezli nimet eyledi
Kem etmedi baklavayı büryani

Konakta bir müddet eyledi aram
Dede'nin ihracın etti istirham
Eyleyüp hasılı teshili meram
İnfisal ettirdi o kahramani

(A 6. Bölümü)

İnfisal eyledi çünkü o server
Dergah oldu güya kalıb-ı biser
Evrakı vakfiye hesab ü defter
Geçti zimmetine arttı tuğyani

↓ Oldu anın gasl ü defnine mani
Izhar etti türlü türlü manevi
Reca vü minnetle olmadı kani
Gayet giran geldi bu imtihani

Günden güne şerri oldu ziyade
Umuru dergahı verdi fesade
Bir fitne saldı ki beyni ibade
Düşman etti birbirine ihvani

Livaya derakap eyledi tahrir
Çok hilafı vakit ifk ile tezvir
Cenazeyi üç gün ettirdi tehir
Arttı dervişlerin ah u figani

Pazarcık'lı Ali Baba nagehan
Vefat eyledikte kalkışıp heman
Zehir yedirdiler deye dervişan
Kıtale varınca etti bühtani

Böylece livaya edicek ilam
Keşke iki hekim ettiler i'zam
Bir acemi Acem Ali Baba nam
Bir de Nikus derler Hıristiyan

Daha keşfetmeden mukaddem Nikus
Gördü cenazeyi o demde menhus
Mürtekip cümlemiz eyledi meyus
Dedi bunda vardır zehrin nişani

İnfisal : *Dağılma* — **Kalıb-ı biser :** *Başsız gövde* — **Büthan :** *İftira* — **Giran :** *Ağır* — **Tevzir :** *Zırva, saçma* — **Kital :** *Öldürmek*.

(A 7. Bölümü)

Ol dem bir gulgule düştü dergaha
Başladı dervişan feryad ü aha
Hulus ile niyaz edüp Allah'a
İstediler işbu derde dermani

↓ İftira idüğü odu nümayan
Bu hali görenler oldular hayran
İtiraf eyledi kafir, müslüman
Doğrudur Hakk'ın avn ü ihsani

Dedi Nikus bir kez edince nigah
Bu mesmu değildir etmen iştibah
Buna razı mıdır Cenabı Allah
Müttehem edelim bunca insani

Cevr ü cefa ile ol biimtizaç
Böyle fukarayı ederek iz'aç
Nihayet cebr ile eyledi ihraç
Yetmiş iki nefer duaguyani

Hele defni için ruhsat alındı
Gasledüp namazı eda olundu
Duasında her kim hazır bulundu
Aşk ile oldular fatihahani

Eline kaldı hep umuru dergah
Yürüttü hükmünü yedi, sekiz mah
Ol derece azıttı kim ol gümrah
Sepkat etti Fir'avn'la Haman'i

Şeyh Efendi gene eyledi tekrar
Perişan Baba'ya arzı itizar
Posta kuudunda ederek ısrar
Gene ik'at etti bu natüvani

İştibah : *Şüphe* — **Müttehem** : *İtham etme* — **İz'aç** : *Rahatsız etme.*

(A 8. Bölümü)

Gösterdi bir müddet merhuma hürmet
Her gün elin öper dilerdi rahmet
Eyleyip akıbet tebdili suret
İmtizaç etmedi gene külhani

↓ Emin Baba idi kilerde kait
Nazır idi ona Mes'ud'u marif
Şeyh ile ittifak edüp o anit
Refetmeğe işbu bari girani

Yeniden ihraca eyledi kıyam
Eza, cefa oldu kârı subh u şam
Candan bizar etti muhassal kelam
Bulunmadı imtisacın imkani

Mes'ud'a yüz verir beş yüz alırdı
Her ne talep etse yolun bulurdu
Buna Emin Baba hayran kalırdı
İşine gelmezdi açsa dehani

Bizzarure merhum terk etti postu
Ol zaman anladı düşmanı dostu
Bir cumartesi ikindi üstü
Ta Balım evinde kıldı mekani

Kilere vazedip hele Mes'ud'u
Bu suretle hasıl etti maksudu
Gerek eşya gerek nakdi mevcudu
Aşırdı kim yoktur hadd ü payani

Şeyh ile Mes'ud'a kaldı idare
Döktüler emvali vakıf pazare
Şayet bir taraftan gelse beş pare
Mutlak Şeyh Efendi alırdı ani

İmtizaç etmeme : *Bağdaşmama* — **Emval i vakf :** *Vakıf malları* — **Bizar :** *Usanma* — **Muhassal :** *Özlü.*

(A 9. Bölümü)

Tıpkı birbirine uyup sireti
Artırdılar cesareti cür'eti
Sirkat edüp püşidei Hazreti
Ölü zannettiler Piri pirani

Bunlar bir derece ülfet ederken
Ruz ü şeb mahfice sohbet ederken
İkisi birikte sirket ederken
Bir gün anınla a bozdu miyani

İz'aca mübeddel oldu imtizaç
Kilerden anı da eyledi ihraç
Sefil ü sergerdan aç ve biilaç
Bilmem nerelerde kaldı berrani

↓ Şeyhin şenaati buldu iştihar
Hale agâh oldu sıgar u kibar
Oldu ta vasılı sem'i şehriyar
Ne lütfetti gör hikmeti Mennani

Ba emri âlii meşhatpenah
Valii velayet irişti nagah
Payidar eylesin Hazreti Allah
Hanedanı paki Ali Osmani

Vali tahkik edüp sübdei kârı
Güzelce fehmetti sırrı esrarı
Tedabire sarfeyledi efkârı
Ref'eylemek için zulm ü udvani

Bir kıt'a talimat tanzim eyledi
Babı meşihate takdim eyledi
Hakikat hali fehim eyledi
Ni ziyadesi var ne bir noksani

Sirkat : *Hırsızlık* — **Siret :** *İç yüzü* — **Şenaat :** *Alçaklık* — **Tedabir :** *Tedbirler* — **Ref'eylemek :** *Kaldırmak* — **Mahfice :** *Gizlice* — **Mübeddel :** *Değişmiş* — **Berrani:** *Yaranma* — **İştihar :** *Ünleme* — **Suhde :** *Yedide biri* — **Udvanı :** *Haksızlık.*

(A 10. Bölümü)

Bu talimat ile bu rey ü tedbir
Babı meşihatte buyrulup takdir
İnfazi ahkamı zımnında tahrir
İnhaya cevaben geldi hemani

Anın bir nüshasın ederek tenmik
Hakim Efendile temhir ü tasdik
Meydan odasına eyleyip talik
Kaldırdı aradan o in ü ani

Mektubatında da tahrir eylemiş
Macerayı bahs ü tefsir eylemiş
Şeyhin evsafını teşhir eylemiş
Cerideler bile etti ilani

Çün bu talimatı ita eyledi
Dergahı yeniden ihya eyledi
Zülali şefkati icra eyledi
Söğündürdü narı kalbi suzani

↓ Şadetti gönlümüz gönlü şadola
Bu hayr ile ta haşredek yadola
İki alemde de bermürat ola
Bermürat eyledi bunca giryani

Şeyh ile beynimiz telif eyledi
Geçen macerayi tezyif eyledi
İki tarafı da taltif eyledi
İmar etti her kulubu virani

Nush u pend eyledi arızi amik
Herkesin hizmetin buyurdu tefrik
Nasbetti berveçhi usulü atik
Kudema namile hep babagani

Bab-ı meşihat : *O dönemde bütün tarikat şeyhlerinden seçilen, bir delegeler kurulu vardı. Bu kurul, Babı alide, şimdiki vali konağının yanındaki mescidin bitişiğindeki binada, otururlar ve Bektaşilik dışındaki tüm tarikatların şeyh atamasını, bu Babı meşihat onaylardı.* — **Temhir ü tasdik :** *Mühürleyip onaylamak* — **Ceride :** *Gazete* — **Tahrir :** *Yazı* — **Tenmik :** *Güzel yazı yazma* — **In ü an :** *Bu, şu* — **Tezyif** *Eğlenme, sahte, karalama.*

(A 11. Bölümü)

Oldu her iş babagane ihale
Müvella oldular emlake, male
Şeyh Efendi gayet yandı bu hale
Göğe çıkar ahedince dumani

Emrolundu hesabının rüyeti
Otuz bin kuruş geçti zimmeti
Tezayüt eyledi havf ü haşyeti
Nutku gitti ebkem oldu lisani

Hayretinden başın aşağı saldı
Valih olup bahrı teşvişe daldı
Huzuru valide şaşırıp kaldı
Şol kedi gibi kim göre aslani

Vali avdet etti şeyh gene azdı
Aleyhinde birçok şikayet yazdı
Zu'munca valiçün bir kuyu kazdı
Kendi düşecektir etme gümani

↓ Mahiye sekiz yüz kuruş maaşi
Gene dergahtandır hep intiaşi
Fukara hakkında etmez teşaşi
Ekleder de bilmez yediği nani

Lokmaya gelince hali pek yaman
Ne bulsa doldurur karnına heman
Ne misafir tanır ne mizeban
Görmedim böyle bir yahni kaptani

Taam içre beş parmağın daldırır
Eline geleni kapıp kaldırır
Sofrada aç kurt gibi saldırır
Zannedersin yutacaktır sahani

Ziyade meyleder lâb ile lehve
Hamletme bu sözüm isnada sehve
Bir gün akşamadek şekerli kahve
Tecavüz etmeli elli fincani

Tezayüt : *Çoğalma* — **Havf ü haşyet :** *Korku ve çekinme* — **Ebkem :** *Dilsiz* — **Zu'munca :** *Aklınca* — **Mahiye :** *Aylık* — **Lâb :** *Yaltaklık* — **Teşviş :** *Karıştırma.*

(A 12. Bölümü)

Ne hasını anlar ne hamın seçer
Yer hema ne bulsa boğazdan geçer
Badiheva deye üç günde içer
Otuzluktan otuz paket duhani

Şehaveti nefse gayetle mail
Kapu kapu gezer manendi sail
Fiil babından da açar mesail
Bulsa ger tenhada bozar zenani

Hıristiyanlara çoktur rağbeti
Zaharya iledir ekser ülfeti
Oğluna var arzedecek haceti
Beyhude mi bekler küncü dükkanı

Bu gibi rezalet daima kârı
Divanedir bilmez namus u arı
Bir an bir mahalde yoktur kararı
Dolaşır çarşıda kahveyi hani

↓ Her bir fuhşiyatı eder irtikap
Ne Haktan hafeder ne kuldan hicap
Müsavidir ana hata ve savap
Yoktur emr ü nehye çünkü ikani

Kıyafetin gören bir adam sanır
Her sözüne gerçekleyin inanır
Ekseri de kezzap olduğun tanır
Lâkin hatır için dinler yalani

Gah molla müderris gah olur derviş
Gah hafiye gahi memuru teftiş
Söze bakılırsa elinde her iş
Emreylese taşa geçer fermani

Gah kurena olur gahi musahip
Gahi memur olur gahi meratip
Şeyhülislamadek çıkar o kazip
Tahta iclas eder padişahani

(A 13. Bölümü)

Gahi ehibbayi padişah olur
Cümle vükelaya bu penah olur
Reyi bulınmayan iş tebah olur
Bu imiş alemin maslahatdani

Gah müddei gahi muhbiri sadık
Gahi muhlis olur gahi munafık
Gah olur saliki rahı hakayık
Gahi tutar tarikati husrani

Gahi müskiratın küpüne dalar
Oruç tutmaz amma gah namaz kılar
Samanın altına hem suyu saklar
Hem çıkar üstüne okur ezani

↓ Gahi müdavemet eyler esmaya
Tespihü tehlile cezbe duaya
Gahi isyan edüp hükmü Mevlâ'ya
Tenhaca odaya çeker oğlani

Ederler kendine can ile hizmet
Gene dervişanı eder mezemmet
Olmaz bu derece küfranı nimet
Çoktur bu alemde gerçi edani

Gelip geçen memurine züvvara
Dergahı zemmeder yare ağyara
Ağzı kızıp girişirse güftara
Bilmez nik ü bedi yahşi yamani

Yanına geleni laf ile yorar
Güya misafirin hatırın sorar
Gahi bir söz ile bin gönül kırar
Hadmeder dilile Beyti Rahmani

Maslahatdani : *İşleri beceren* — **Salik-i rahı hakaik** : *Hakikat yolunun yolcusu* — **Nik ü bed** : *İyi kötü* — **Züvvar** : *Ziyaretçiler* — **Müdavemet** : *Devam etmek* — **Hadmeder** : *Yıkar, yerle bir eder* — **Müskirak** : *İçki* — **Tehlil** : *Tevhit* — **Mezemmet** : *Kınama* **Güftar** : *Söz sözünü tekrarlama.*

(A 14. Bölümü)

Emsalin bulursa ihtiram eder
Amma efkârını hep ilam eder
Bir ayağı üzre bin kelam eder
Yorulmaz çenesi durmaz zebani

↓ Ne derece tafsil eylesen elyak
Yüz binde birdir bu vasfın ancak
Arasan cihanı bulunmaz mutlak
Edepsizlikte hiç yok misl ü akrani

Her mahalde sözü gıybetten açar
Söylerken ağzından köpükler saçar
Şeytan bile ol dem yanından kaçar
Seyrederse eylediği hilzani

Haline ibretle nazar etmeli
Yanından geçerken hazer etmeli
Besmeleyle hemen güzer etmeli
Maazallah değer şerr ü ziyani

Hatifâ itnâb-ı suhandan murat
Salih talih amelile ola yat
Ahvali maziden olur müstefat
Okuyup dinleyen bu destani

İtnâb-ı sühan : *Bu destanın gayesi* — **Müstefat** : *Yararlanma.*

HALLAC'I MANSUR'DAN SEÇMELER

1) Hz. Peygamberin nuru: "Gayb nurundan bir kandil O. Bir idi ve eski yerine döndü. Tüm kandillere üstün geldi ve Sultan oldu hepsine... Aylar arasında parıldayan bir ay. Bir ay ki, burcu sırlar feleğinde... Hak o'nun açtı da açtı göğsünü. Alabildiğine yüceltti kadrini... Yemame bulutları arasından fışkırdı nuru. Tihame yönünden parladı güneşi. Kandili aydınlık aldı, soyluluk ve yüceliğin kaynağından. Rabbin huzuruna yükseldi ve o huzura çağırıp götürdü. İyice gördü de öyle haber verdi. Nazlandı nazlandı da kendi nazını kendi sınırladı. Gerçek kimliğiyle tanıyan olmadı O'nu.. O'nu tanımlamaya kalkan nitelendirmelerinde bilgisizliğe düşmekten başka şey yapmış değildir. Peygamberlik nuru yalnız O'nun nurundan çıkmıştır. Işıkların aydınlığı bile O'nun nurundandır... Varlıkların efendisidir O. O ki, ismi **Ahmed**, sıfatı **Ahvad** (biricik), zatı Evced (coşkusu çok)... O ölmez. Hep yaşar O. Olduğu gibi durur. Olaylardan önceydi O, şeylerden önceydi. Evrenlerden önce bilinmekteydi. Renklerden önce anılıyordu. Cevherlerden önce dillerdeydi. "Önce"den de önceydi O; "Sonra"dan sonra da kalacaktır. Cevheri safı,

kelamı nebevi, ilmi Alevi, konuşması Arabi... Kabilesine gelince ne Doğuludur O, ne de Batılı... Rızık endişesiyle oyalanmaz. Yiyip içmek telaşından kurtarandır O. Gözler yalnız O'nun işaretiyle görür. Gönüllerdeki sırlar O'nun aracılığıyla bilinir. O'nu konuşturan Hak'tan başkası değildir. Dertler, ihtiyaçlar ve emellere bağlı göğüsten Tanrısal sadayı yükselten O'dur. Mahluk eli değmeyen kelamı getiren O'dur. Bütün ilimler O'nun denizinden bir damla, bütün hikmetler O'nun nehrinden bir avuç. Ve zamanlar O'nun zamanından bir saat... Ne bir bilgin O'nun ilmine ulaşabildi, ne bir filozof O'nun kavrayışına. Hak O'nu mahluklara ısmarlamamış, ölümlülere teslim etmemiştir. Çünkü O, O'dur. Nasıldır O? O, O'dur işte... **(Sirac Tasini)**

2) Kalbimin gözünde Allah'ı gördüm **"Sen kimsin?"** dedim. **"Sen"** diye cevap verdi. Kalbi görmüş olduğu şeyleri yalanlamadı. Onu hak gizledi, kendine yaklaştırdı, onu seçti, başbuğ kıldı. Suya kandırdı. Onu doyurdu. Süzdü, süzdü, arı-duru ve biricik kıldı onu. Ona seslendi, onu çağırdı, yordu, sıktı ve ter ü taze yaptı. Onu korudu. Ve binek edindi. O içti içeceğini, böylece tüm eksikliklerden sıyrıldı. İyice yoklaştı ve görkeminden titredi. Bütün masivaya sırt çevirdi.

"Arkadaşınız o peygamber hiç şaşmadı" **(Kuran-Necm: 2).**

"Dostunuz o Nebi hiç şaşmadı **(Kuran-Necm: 2)**

"Konuk ağırlayışımıza şaşırıp kalmadı **(Kuran-Necm : 2)**

O her nefeste, her an Hakk'ı zikreder. Nimetlerle acıların hepsi için şükrederdi O.

"O gönderilen bir vahiyden başkası değildi" **(Kuran-Necm: 4)**

O nurdan nura indirildi Mutlak nur olan yaratıcıdan onurun zuhuru oldu Hz. Muhammed.

Kelamı alt-üst etti. Öyleyse değiştir kelamı uzaklaş kuruntulardan.

"Yayın iki kaşının arası kadar, hatta daha fazla yaklaştı" **(Kuran-Necm: 9).** Yakınlığın yakınlığı kadar yaklaştı **(Levh-i Mahfuz).**

Ve mim önceki kavsin kirişidir. Ve bu "Tecelli-i Has" özel tecellidir.

Gizlileri açığa çıkaran, karanlıkları aydınlatan O'dur **(kitab-ı Tavasin).**

YESARİ BABA

Asıl adı Mehmed'dir. Saadeddin Nüzhet Ergun, Şakir Ülkütaşır'dan aldığı bilgileri kitabında şöyle anlatır:

"Yesari, 1804 yılında Batum'da doğdu. Bir süre Medrese eğitimi gördü. Sonra aşıklığa özendi. Saz çalmakla beceri kazandı. Yaşamının büyük bir bölümünü, Anadolu'da geçirdi. Bir süre Hacı Bektaş Tekkesinde bulundu. Kiler evi babalığı görevini yaptı. Sonuçta Sinop'a yerleşti. Bu kentteki Bektaşi tekkesinde, iki yıl babalık yaptı. 1880 yılında öldü. Zeytinlik mesiresi yakınlarında gömüldü"

Yesarinin bu kitabesini yazan Gedayi, Yesari Baba'dan el almıştır. Yesari, aruz ve hece ölçüsünü başarıyla kullanır. Şiir tekniğinde ustadır. Tasavvufun ince noktalarını kavramış bir şairdir, Şakir Ülkütaşır, bu şairin yüze yakın nefeslerini derlemiştir **(a. g. e. sh: 215)**.

Filibeli Yesari Baba bundan ayrı bir kişidir.

Tarikat konusunda kendisini çok iyi yetiştirdiği, yetkin ve olgun bir kişiliğe sahip olduğu anlaşılan Yesari, şiirlerinde bunları yansıtmasını bilmiş, ozan yönü güçlü bir kimsedir. Varlık birliği felsefesini özümsediği, bu inancı şiirlerine somut incelikle döktüğü görülmektedir.

Mezarının kitabesi şudur:

İşitti İrcii savtın çekildi dar-ı kesretten
Erişti vahdete azm-i reh-i dar-ı beka etti

Nice yıllar kilar-i hankah-ı Hazret-i Pir'de
Edüb sıdk ile hizmet Hakk'a tahsil-i rıza etti

Zaman-ı postnişinlik geldi amma olmadı kısmet
Çerağ-ı ömrünü bad-ı ecel geldi fena etti

Erenler hizmetinde şöyle pir-i natüvan oldu
Tarik-ı nazeninde namını fevkal'ulâ etti

Batum'lu Yesari'nin şöhreti kaldı bu alemde
Yetişti menzil-i maksuduna terk-i siva etti

Çıkub bir er Bedayi söyledi amma düta tarih
Yesari Hazret-i Pir'ine canını feda etti.

İrcii : *Bana gel* — **Savt** : *Ses, seda* — **Dar-ı kesretten** : *Çokluk yurdundan* — **Vahdet** : *Birlik* — **Dar-ı beka** : *Ölümsüzlük yurdu* — **Tahsil-i rıza** : *Tanrı'nın hoşnutluğunu kazanmak* — **Bad-ı ecel** : *Ecel rüzgarı* — **Fena** : *Fanilik* — **Pir'i natüvan** : *Takattan düşmüş ihtiyar* — **Fevkal'ulâ** : *Çok üstün* — **Terk-i siva** : *Tanrı'dan başka her şeyi terk etmek.*

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Cemâli pakini ey nur-u didem
Görenler Allahü ekber dediler
Yalınız ben değil bilcümle alem
Taâlâllah bu ne dilber dediler

Bikusur yaratmış Hazret-i Mevlâ
Ol sebepten sail babında geda
Cemâlin Cennettir kametin Tubâ
Kaşların mihreb ü minber dediler

Yesari babından duretme ey yar
Mürüvvet merhamet eyleyüp her bar
Mushaf-ı hüsnünde her leyl ü nehar
Okur aşıkların ezber dediler

Bikusur : *Kusursuz* — **Kamet** : *Boy* — **Tubâ** : *Cennette bulunan bir ağaç* — **Her bar** : *Her zaman* — **Mushaf-ı hüsnünde** : *Güzelliğinin kitabında* — **Sail** : *Soran, dilenci* — **Neylü nehar** : *Gece gündüz* — **Dide** : *Göz* — **Geda** : *Kul* — **Dur** : *Uzak*.

— 2 —

Haşa birbirinden kim ayrı gördü
Muhammed Ali'dir, Ali Muhammed
Ali minni ene minhü buyurdu
Muhammed Ali'dir, Ali Muhammed

On sekiz bin alem ne varsa ancak
Bunların aşkına vareyledi Hak
Allah'ın aslanı vasisi mutlak
Muhammed Ali'dir, Ali Muhammed

Ali Mürteza'nın temhiri budur
İmam-ı Hüseyn'in tahriri budur
Şah-ı şehidanın takriri budur
Muhammed Ali'dir, Ali Muhammed

↓ Zeynel'âbidin'dir Cihan serveri
Muhammed Bakır'dır din muteberi
Ca'fer-i Sadık'tan aldık haberi
Muhammed Ali'dir, Ali Muhammed

Musa-yı Kâzım'ın doğrudur rahı
Ali Mus-er-Rıza Horasan şahı
Muhammed Taki'dir göklerin mahı
Muhammed Ali'dir, Ali Muhammed

Yesari yabana atmaz şahımız
Ol destgirimiz, ol penahımız
Namazda niyazda secdegahımız
Muhammed Ali'dir, Ali Muhammed

Temhir : *Mühür* — **Penah** : *Sığınılacak yer* — **Takrir** : *Anlatım* — **Tahrir** : *Yazı* — **Şehidan** : *Şehitler* — **Destgir** : *Kurtarıcı, elinden tutan* — **Server** : *Baş, başbuğ.*

— 3 —

Gösterip gün gibi hüsn-i pakizi
Biz de o cemâlin mübtelasıyız
Mürüvvet kânıdır ayırmaz bizi
Gönüller şahının aşinasıyız

Cefa vü cevr ile ömrümün varı
Derim ki gönülden reddetme yarı
Zekatı hüsnünden ister **Yesari**
Biz de bu tekkenin fukarasıyız

Hüsn : *Güzellik* — **Pâk :** *Temiz* — **Müptela :** *Tutkun* — **Aşina :** *Halden anlayan — Tanıdık* — **Cefa ve cevri :** *İncitme ve eziyet* — **Zekat-ı hüsn :** *Güzelliğinin zekatı.*

— 4 —

Bir acayip haldir sırr-ı hakikat
Sen anı maderin aşı mı sandın
Dane-i gevherdir ol dürr-i kıymet
Her gözden akanı yaşı mı sandın

İnkiyada asitanı gören var
Teveccühde de cananı gören var
Ten içinde gizli canı gören var
Sen kendini sarraf başı mı sandın

Yesari' ye cevr eyleme ey mahım
Ta arşa erişti dud-i siyahım
Senin gönlün billur sarayda şahım
Ya beni değirmen taşı mı sandın

Mader : *Anne, ana* — **Dürr :** *inci* — **İnkıyad :** *Uyma* — **Teveccüh :** *Bakma* — **Dud-u siyah :** *Kara duman* — **Asıtan :** *Tekke* — **Sarraf :** *Kuyumcu*.

— 5 —

Enelhak sırrını Hazret-i Mevlâ
Mansur'da bildirdi dara çekildi
Esrar-ı Hakk'ı fehm eden ademler
Her birisi bir diyara çekildi

Ey gönül kimlerden kimlere sual
Edersin ehl-i hal oldu pâyimal
Fitne-i alemde erbab-ı kemal
Kalmadı hep semt-i yara çekildi

Cemâlinden gayri dilber-i râna
Görünmez gözüme ziynet-i dünya
Sivadan el yudu **Yesari** geda
Şimdiki hal bir kenara çekildi

— 6 —

Sanma ey zahid cihan içre sivaya bekleriz
Terk ü tecridiz bab-ı rıza'yı bekleriz

Demeniz meyhane küncünde neniz var eye fakih
Biz günahkar ehliyiz kân-ı sehayı bekleriz

Asitan-ı devlete arzu çeken aşıklarız
Gemimiz yüklendi amma biz havayı bekleriz

Zahidü napuhte ayrılsın **Yesari** bir yana
Biz günahkar ehliyiz kân-ı senayı bekleriz

Siva veya masiva : *Tanrı'dan gayrıları* — **Künc :** *Köşe* — **Zahid :** *Dinin dış yüzüyle ilişki kuran* — **Kân-ı seha :** *Cömertlik cevheri, çok cömert* — **Nâpuhte :** *Çiğ* — **Enelhak :** *Ben Hakım, Tanrıyım* — **Fehm :** *Anlayan* — **Esrar-ı Hakk :** *Tanrı'nın gizleri* — **Payımal :** *Ayak altı* — **Fitnev-i Alem :** *Kötülük alemi* — **Erbab-ı kemal :** *Olgun, yetkin kişiler* — **Rana :** *Güzel* — **Geda :** *Kul* — **Terk-i tecrid :** *Terk ve soyutlama* — **Fakıh :** *Sofu, hukukçu.*

— 7 —

Aldı der-i dergahına ol yar kereminden
Bin türlü vefa eyledi ol yar kereminden

Meydan-ı hakikatte azmi bade-i aşkı
Sundu bize ol saki-i ebrar kereminden

Mahrum komaz ol kân-ı şefaattir efendim
Mahbubu Hüdâ Ahmed-i Muhtar kereminden

On iki imam çardehi masum katarından
Dur eylemez ol Hayder-i Kerrar kereminden

Hallâk-ı cihan Dünye vü Ukbada **Yesari**
Sabr eyle eder vasıl-ı didar kereminden

Bade-i aşk : *Aşk içkisi* — **Mahbubu Hüdâ :** *Tanrı'nın sevgilisi* — **Saki-i ebrar :** *Kamil mürşid* — **Kan-ı şefaat :** *İyilik madeni* — **Çavdeki :** *Ondört masum pak* — **Hallak :** *Tanrı, yaratıcı.*

A) Hazreti Muhammed (S.A.V) diyorki:

1) "Allah'ım! Bütün hamdler (övgüler) sana özgüdür. Sen yerin, göklerin ve bunlarda bulunan her şeyin sahibi ve mutasarrıfısın, Hamd sanadır, Allah'ım! Sen göklerin ve yerin buralarda bulunan şeylerin aydınlığısın. Hamd sanadır, Allah'ım Sen göklerin ve yerin bunlar içinde bulunan her şeyin sultanısın. Hamd sanadır, Allah'ım... Sen Hakk'sın... Vaat ettiklerin haktır. Senin huzuruna geleceğimiz muhakkaktır. Sözün haktır Allah'ım, cennetin, cehennemin haktır. Peygamberler hak, onların biri olan Muhammed haktır, Kıyamet hak, haşir ve neşir haktır. Allah'ım sana teslim oldum, sana inanıp bağlandım, sana güvenip dayandım, sana dönüp yöneldim, senin lutfettiğin delillere dayanarak tartıştım, her işimde seni hakem yaptım. Beni bağışla, geçmiş, gelecek, gizli ve açık

sürçmelerimi affet. İlk sen, son yine sensin. Senden gayrı tapılacak yoktur." **(Buhari, teheccüd).**

2) — Şüphe yok! Hasan ve Hüseyin her ikisi de dünyada benim reyhanımdır.

— Ya Allah! Hasan ile Hüseyin'i severim ve onları seven kimseyi de severim.

3) — Ali'yi sevmek ateşin odunu mahvı gibi günahları giderir.

— Kardeşlerimin hayırlısı Ali, amcalarımın hayırlısı Hamza'dır.

— Ali bedenimde baş gibidir.

— Ali'nin, insanlığın hayrı olduğuna kim şüphe ederse kâfirdir.

— Ben hikmetin evi, Ali de kapısıdır.

4) "Allah'ım Muhammed ailesine ancak yetecek kadar rızk ver?" **(Buhari, Müslim)** Kanaatin büyüklüğü, demek oluyor ki, imanın büyüklüğü ile orantılı. Acaba biz kanaatin hangi noktasındayız?

5) "Bir müslümanı aldatan, ona zarar veren veya ona hilekarlık yapan bizden değildir." **(Buhari, Müslim).**

B) Şeyh Sadi Şirazi'den Seçmeler :

— Arap atı zayıftır ama, bu durumuyla bile tavla dolusu eşekten iyidir.

— İnsan konuşmadıkça sanatı da gizli kalır, eksikli yanları da. Sen her ormanı boştur sanma, belki de içinde bir kaplan yatıyor.

— Ey beni hor gören, sakın iriliği bir üstünlük sanma. Meydana girildiğinde, beli ince at işe yarar, besili öküz değil.

— Bir ülkede alt tabakalar eziliyorsa, oradaki padişaha rahat uyku haramdır. Halkı, bir hardal tanesi kadar incitme, çünki halk sürüyse, padişah çobanıdır. Eğer halk padişahtan zulüm görüyorsa, çoban değil, kurttur o. Feryat öylesine padişahtan.

— Gücüne güvenip zayıfları ezme. Yarın kıyamette bir arpa değerindeki bu kul, koca bir padişahı çekip yüce mahkemeye götürür.

— Çocukluğumda yumruğum kuvvetliydi. Uşakları, kendimden küçükleri incitirdim. Bir gün benden kuvvetli birisinden yumruk yiyince, bir daha zayıflara eziyet etmedim.

— Padişahım, düşmana karşı gevşek ve yumuşak olursan senden herkes usanır. En iyisi, yumuşaklıkla sertliği birlikte uygulamandır. Kan alıcıları gibi davranmak gerek. Hem yara açar, hem bu yaraya merhem olurlar.

— Suçludur; öğütten anlamadı; zindanda da uyanmadı. O kimse, pis bir ağaçtır. Kökünü koparmak gerekir. Ancak öldürmeden önce; bir kez daha tutuklanmalı, hapsedilmelidir. Çünkü kesilen bir başı yeniden yerine koymak olası değildir.

— Birisi senden korkuyorsa, sen yüz kişiyle savaşıp başa çıkacak kudrette olsan bile yine senden korkandan kork. Görmez misin ki yılan, çobanı görünce, "O benim taşla başımı ezer" korkusuyla çobanın ayağını sokar. Görmez misin, kedi çaresiz kalınca tırnağıyla kaplanın gözünü çıkarır.

— Bir pehlivanın, bir gece, yanı ağrıyordu. Bu ağrıdan gözüne uyku girmedi. Doktora gitti, doktor ona: "Bunca ıvır zıvır yiyen, sindirimi zor sebzeler yiyen kimsenin, sabaha nasıl çıktığına şaşarım. İnsanın göğsüne Moğol okunun saplanması gibi sindirimi güç.

— Ey Sa'di, kimsenin eline bakma. Çünkü veren, ancak Tanrı'dır. Gerçeği görecek olursan, bil ki sana başka kapı gerekmez. Tanrı'nın kapısı yeter. O kapıdan ayrılma. Eğer o seni kovarsa hiç kimse istemez. Eğer yüce Tanrı, taç bağışlayacak olursa, uzat başını. Ama Tanrı istemiyorsa, otur, başını kaşı.

— Sanma ki, ulu Tanrı kulundan vazgeçsin, rızkına kalem çeksin. Sen evreni yaratan Tanrı'ya yalvar ki rızk açıklığı versin. Yoksa o, rızkı bir kez bağlayacak olursa hiç kimse açamaz.

— Ortada bir aracı olmadan, sultanın (başkanın, bakanın, beyefendinin) dört yanında dolaşma. Çünkü köpekle kapıcı bir soydandır. Bir garibi görünce köpek eteğine, kapıcı yakasına yapışır.

— Adil Nuşirevan Çinde bir av yerinde kebap yapacaklarmış, ama tuz yokmuş. Biraz tuz getirsin diye bir uşağı köye göndermişler. Nuşirevan uşağı çağırıp, "Tuzu parayla al, ta ki köyden tuz almak, hükümetçe bir görenek olup köy yıkılmasın" diye uyarmış. Eğer ahalinin bahçesinden bir padişah bir elma yerse uşakları ağacı kökünden çıkarırlar. Padişah birisinden yarım yumurta alarak zulmü uygun görecek olursa, erleri, bin tavuğu şişe geçirir.

— "Padişaha arkadaşlık yapan kimsenin, bazı altın bulduğu olur, ama bazı da başı gider"

— Eğer öteki insanlara faydalı olmazsan, ha mermer taş, ha sen, ikiniz birsiniz. A güzel huylu dost! Faydasız bir kimseyi taşa benzetmekle yanıldım. Çünkü taş da, demir de, tunç da faydalıdır. Topluma, insanlara, faydasız insan, ölsün daha iyi. Çünkü taşın bile bir niteliği, bir değeri vardır. Her insan, hayvandan iyi ve şerefli değildir. Yırtıcı hayvanlar bile kötü insana yeğ tutulmak gerekir. Fakat kötü insan hayvandan da aşağıdır. Bir insan yemekten, uyumaktan başka bir şey bilmiyorsa, böyle insan, hayvandan daha üstün olabilir mi?

— Hükümdarların, toplayıp bıraktıkları değil, birlikte götürdükleri işe yarar. Arkadaş, şimdi elinden gelirken iyilik et. Yarın, kefeni yırtıp elini çıkaramazsın.

— İnsafsız hükümdarlardan biri, koyu ve arı bir Müslümana sordu: "İbadetlerden hangisi daha üstün ve önemlidir?" Adam şöyle karşıladı: "Senin için öğleye

kadar zıbarıp yatmak daha hayırlıdır. Çünkü uyuduğun sürece halkı incitemezsin."

— Alınan her soluk yaşamı uzatır, verildiği zaman da insan vücudu rahatlar. Demek, her solukta iki Tanrı nimeti var. Her nimet için de bir şükretme gerekli.

— İnsan umutsuzluğa düştü mü, yenik kedinin köpeğe salması gibi, dilini uzatır.

— İğne acısına dayanamazsan, parmağını akrebin deliğine sokma.

— Senin bu iki gözün, Allah'ın yüce eserlerini görmek içindir. Dostunun, kardeşinin ayıbına gözünü yum.

— Davul sesiyle uyanan zengin, bekçinin geceyi nasıl geçirdiğini nereden bilsin!

— Eğer aklının gözü varsa, gözünü karıncalar yemeden, mezar için bir şeyler biriktir.

— Ey hasetçi! Sana diyorum, öl ki kurtulasın. Haset öyle bir hastalıktır ki, ölümden başka bir şeyle ondan kurtulma olanağı yoktur.

— "Bir yetimi başını eğmiş, düşünceli ve üzgün gördüğün zaman, kendi çocuğunu öpme" (**Bostan ve Gülistan'dan**).

İLGİLİ KAVRAM

1 - **Mürşit:** Alevilikte Hz. **Ali...** Onu temsil eden dede... En üst makam. Ocak temsilcisi dede. Baş Çelebi.

2 - **Musahip:** Aleviliğin temel kavramlarındandır. İki Alevi ailesinin dünyada ve ahirette kardeş olmasıdır. Kan kardeşliğinin dışında ikinci bir kardeşlik düzeni oluşturulmuş ve buna da yol kardeşliği (müsahiplik) denilmiştir.

Kardeşliğin temeli; Hz. **Muhammed**'le Hz. **Ali**'ye değin uzanır. Hz. **Muhammed,** Medine'ye göç edince; Medine'de her göçmenle bir yerliyi müsahip yaptı. Kendisi de Hz. **Ali** bile müsahip oldu.

3 - **Nazar:** Nazar, bakış demektir. Bektaşiler, "**Ehl-i dilin nazarı toprağı cevher eder**" diye nazara değer vermişlerdir. Bakış ile güzellik görülür. Yine onunla aşka ve gerçeğe varılır. Pirin nazarı ile, yani insanı olgunlaştıran bir bakışın himmeti, yardımı ile **can**ın da gözü açılır. Ondan sonra bakma, **görme** haline öner.

Bektaşiler, karşılarındakine **siz** yerine **Nazarım** derler. Bu da, **Görüşü benim gibi olan** demeye gelir.

4 - Nefes: Didaktik Alevi şiirlerine verilen addır. Dedenin veya prim manevi gücüne de nefes denilir.

5 - Nefs (nefis): İnsanın içindeki yıkıcı arzular ve kötü duyguların tümü. Alevi felsefesinde insan nefsi, onun için **"en büyük düşman"** (adu-yı ekber) kabul edilmiştir. Bu nedenle de **"en büyük savaş"** insanın kendi içinde, kendi nefsine karşı verdiği savaştır. Aleviler; **gaza** ya da **cihat** deyince Sünnilikten çok farklı olarak, insanın kendisini terbiye etmesini anlarlar. Bunun için de **Şah Hatayi, "Adem öldürsen kan olmaz./Nefis öldürsen kan olur"** diyerek bu düşünceyi hayata geçirmiştir.

BOSNAVİ

Asıl adı ve kimliği bilinmiyor. Vahit Dede'nin cönklerinden birinde, Bosnavi'nin kendi yazdığı 34 dörtlüklü Ozanlar Destanı'ndan anlaşıldığına göre 19. yüzyılda yaşamıştır. Bu destanda Seyrani, Kenzi, Ecri, Mahzuni gibi hepsi de 19. yüzyılda yaşamış ozanlardan söz edilmektedir. Bosnavi'nin takma adına bakarak Bosnalı olduğu söylenebilir. Şimdilik başka bilgimiz yok.

Ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanı. Yaşamına ilişkin ayrıntılı bilgi yok. Takma adı Bosna'lı olduğunu gösteriyor. Anadolu ve Balkan'larda saz elde, külah başta çok dolaşmış. Kırçova tekkesinde yatan Hıdır Baba hakkında bir nefesi var. Yine Saadettin Nüzhet Ergun'un, Vahit Lütfi Salcı'dan derlediği 34 bendli bir destanı bulunmaktadır. Bu destanda, çağdaşı olan Bektaşi ozanlarından 107 kadarının adını harf sırasına göre sıralamıştır.

Bosnavi, hece ölçüsünün yanı sıra aruz ölçüsünü de başarılı bir biçimde kullanmıştır. Bazı nefesleri bestelenmiştir. Bektaşiler tarafından hala zevkle okunan şiirleri vardır.

Şiirlerinde varlık birliği inancının tüm izlerine rastlamak mümkün. Aynı zamanda tarikatın inceliklerini ve güzelliklerini içli ve akıcı bir söyleyişle şiirlerine yansıtmıştır. Geniş soluklu, duru, dili söyleyişe egemendir. Bosnavi'nin şiirleri yayınlanmamıştır. Akıcı, coşkulu, sevgi dolu bir uslubu olan Bosnavi'de Ehlibeyt ve Ali sevgisi üst düzeyli bir içerik taşır.

— 1 —

Makam-ı Vahdetten düştüm yabana
Yaban yollarını geçtim de geldim
Arifim esrarım açmam nadana
Ariflerin sırrın seçtim de geldim

Anasır libasın giydirdi ana
Melaik madende düştüm seyrana
Henüz Adem olup geldim cihana
Yedi kat gökleri aştım da geldim

Muhabbet cemidir erenler cemi
Renler ceminde sürerler demi
Kırkların ceminde buldum Ademi
Hâkipaye yüzüm sürdüm de geldim

Arif isen dinle ey kalbi selim
Canını mürşide edegör teslim
Güruh-i Naciye olunca nedim
Cemâl-i Hazreti gördüm de geldim

Bosnavi' yim sözüm gitti özümden
Aşık olan çıkmaz kâmil sözünden
Bu ilmi okudum batın yüzünden
Bin yıllık namazı kıldım da geldim

Makam-ı vahdet : *Birlik derecesi* — **Libas :** *Elbise, giysi* — **Hakipay :** *Ayak tozu* — **Nadan :** *Kaba saba insan* — **Anasır libası :** *İnsanın cesedi* — **Melaik manendi :** *Melekler gibi* — **Kalb-i selim :** *Ter temiz niyetli* — **Südur :** *Göğüsler* — **Batın :** *iç* — **Seyran :** *Gözlem* — **Cem :** *Toplantı* — **Arif :** *Yetkin* — **Kamil :** *Olgun* — **Aşikar:** *Ayan-beyan.*

— 2 —

Muhabbet neydüğün bileyim dersen
Erenler ceminde birdir muhabbet
Bu aşkın sırrına ereyim dersen
Gönül deryasında dürdür muhabbet

Hadis-i kudside buyurdu Mevlâ
Muhabbet hil'atin giydi Mustafa
Melekler Mi'raçta kıldılar nida
Haşrolan ruhlara sûdur muhabbet

Muhabbet bağında münafık kalmaz
Bu bir sırrullahtır aşikar olmaz
Öter bülbülleri gülleri solmaz
Kudret haznesinde sırdır muhabbet

Muhammed, Ali'den sakın çekme baş
Ne derlerse sana desinler kardaş
Niyaz-ı Musa'dır fehmeyle sırdaş
Bosnavi ednaya Tûrdur muhabbet

Haşr olan : *Birleşen, karışan* — **Neydüğün :** *Ne olduğun* — **Muhabbet :** *Sözlük anlamı sevgidir. Tarikatta, sazlı sözlü, toplantı demektir. Kadınlar da bulunur. Eğlenilir, sohbet edilir. Gençler yola alıştırılır.* — **Dür :** *İnci* — **Sırrullah :** *Tanrı sırrı* — **Hadis-i kudsi :** *Hz. Muhammed'in kutsal sözleri* — **Hil'at :** *Giysi, kaftan, elbise* — **Nida :** *Çağırma, seslenme* — **Fehmeyle :** *Gör, anla, sez* — **Edna :** **Kul, sûdur :** *Çıkma, olma* — **Bünyad :** *Temel, yapı* — **Abad :** *Şen, bayındır* — **Inkiyad :** *Teslim olma.*

— 3 —

İbadetten eğer sual edersen
Kıblemdir Muhammed, secdemdir Ali
Kulluğumdan benim cevab istersen
Kıblemdir Muhammed, secdemdir Ali

Yedi gök, yedi yer bünyad olmadan
Ay ile gün, yıldız icad olmadan
Dünya dedikleri abad olmadan
Kıblemdir Muhammed, secdemdir Ali

↓ Münkir fırkasından kalmadı eser
Fırka-i naciden almışım haber
On sekiz bin alemi virane eder
Kıblemdir Muhammed, secdemdir Ali

Aşık isen bu gün gezme avara
Muhammed, Ali'nin nuru dünyada
Yer ile gök durmuş hep inkıyada
Kıblemdir Muhammed, secdemdir Ali

— 4 —

Mürşid-i kâmile başın eğmeyen
Erenler deminde ziyan görünür
Günahtan arınıp pakoldum deyen
Bilmiş ol sözleri yalan görünür

↓ Aşık kisvesin giyip güreşmiyenler
Güreşip nefsile savaşmıyanlar
Pirler adabına erişmiyenler
Yol ile erkânda noksan görünür

Mürşid nasihatin guşeylemeyip
Derya-yi aşk gibi cuşeylemeyip
Muhabbet tasını nuşeylemeyip
Aynicem içinde beyan görünür

El ele, el Hakk'a razı olmıyan
Mürşidi kâmile razı olmayan
Muhammed Ali'ye razı olmayan
Muhabbet sırrında Mervan görünür

Bosnavi düşme gel sen de inada
İnada düşenler ermez murada
Ne söyleyim sana bundan ziyade
Mü'minlere dünya zindan görünür

— 5 —

Muhabbet kapısın açayım dersen
Açanla açtıran Ali'dir Ali
Hakk'ın cemâlini göreyim dersen
Görenle gösteren Ali'dir Ali

↓ Derviş ol gel kardeş düşme inada
Safi kıl gönlünü ol külli sade
Benliği terk eyle eriş murada
Erenle erdiren Ali'dir Ali

Muhammed Mustafa cihan serveri
Mi'raçda açıldı bu yolun sırrı
Kimseler bilmezdi Ali'den gayrı
Bilenle bildiren Ali'dir Ali

Müminlerin askeri Şam'a çekildi
Mü'min olanlara name yazıldı
Kırkların ceminde şerbet ezildi
Ezenle ezdiren Ali'dir Ali

Muhammed Ali'dir kırkların başı
Anları bilmeyenin nic-olur işi
Bosnavi akıttı gözünden yaşı
Akanla akıtan Ali'dir Ali

Server : *Başbuğ, önder* — **Safi :** *Saf, temiz, pak* — **Külli :** *Hep, bütün, baştan başa, tamamı* — **Name :** *Mektup* — **Cem :** *Toplanma, toplantı* — **Cemâl :** *Yüz, çehre* — **Muhabbet :** *Sevgi* — **Miraç :** *Peygamberin göğe ağması.*

— 6 —

Arzu ile veçhin görenler ey mah
Hurşid-i haveri dünyayı neyler
Bu cihan mülküne olup padişah
İkbal ü devleti darayı neyler

↓ Asla zahmet vermez kendine akil
Elbette bellidir sohbetten kâmil
Mana ne olduğun bilmeyen cahil
Faidesiz kuru davayı neyler

Fena deye geldi dehre gelenler
Bu sözümden hisse alsın alanlar
Mecnun gibi özün bunda bulanlar
Mevlâ'sını arar Leyla'yı neyler

Bosnavi kelama dili olmıyan
Sırr-ı hakikatte eli olmıyan
Yar için çeşminde seli olmıyan
Çekip bu çille-i sevdayı neyler

Hurşid : *Güneş* — **Fena** : *Fani, geçici* — **İkbal ü devleti dara** : *Gösterişli kabul, saltanat* — **Haver** : *Doğu* — **Dehr** : *Dünya* — **Enver** : *Parlak* — **Veçh** : *Yüz* — **Sürur** : *Sevinç* — **Vırd** : *Dua* — **Kamer** : *Ay* — **Enam** : *İnsan, varlık* — **Gulam** : *Köle* — **Kıyam** : *Kalkma* — **Zahmet** : *Zor* — **Çeş** : *Göz* — **Leyla** : *Güney Doğu kaynaklı ünlü bir aşk öyküsünün kadın kahramanı. Fuzuli bu öyküyü mesnevi şeklinde şiirleştirerek ölümsüzleştirmiştir.*

— 7 —

Kerbela katibi döktü rakamlar
Evlad-ı Ali'ye sefer görünür
Al, yeşil sancaklar, altın alemler
Aliyyelmürteza hayder görünür

↓ Musa-yı Kâzım'dır dilimde virdim
Musa-yı Rıza'dan kesmem ümidim
Muhammed Taki'dir benim mürşidim
Aşıklara yüzü kamer görünür

Hasan ile Hüseyn gözümün nuru
İmam Abidin'dir gönlüm sururu
Muhammed Bakır'da buldum huzuru
Rehberimdir şahım enver görünür

İmamı Ali'dir hadii Naki
Sürerler erkânı olur layıkı
Tavaf-ı Kâbe'dir nurdan ışıkı
Muhabbet babında ol er görünür

Hasan-ı Askeri ol merd-i enam
Bosnavi bendesi olmuştur gulam
Mehdi-i zamana edenler kıyam
Erenler ceminde server görünür

Sürur: *Dinlendirici* — **Enver:** *Parlak* — **Kamer:** *Ay* — **Vird:** *Yinelemek* — **Bab:** *Kapı* — **Gulam:** *Kul, köle* — **Kıyam:** *Niyaz* — **Server:** *Önder.*

— 8 —

Aşkım çoktur benim candan yenilmez
Günahkarım kapuna geldim ey şahım
Bu fani dünyada mihman eğlenmez
Günahkarım kapuna geldim ey şahım

Bir ündür işidip avaza geldim
Canı feda edüp serbaza geldim
Yüzüm yere koyup niyaza geldim
Günahkarım kapuna geldim ey şahım

↓ Sırrım sırrolmuştur sırrım bilince
Herkes murad alır hali halince
Kendimi tanıdım Hakk'ı görünce
Günahkarım kapuna geldim ey şahım

Bosnavi bir sırdır aşikar olmaz
Hayat sahrasında yar-ı gar olmaz
Erenler bezminde ah ü zar olmaz
Günahkarım kapuna geldim ey şahım

Yar-ı gar : *Mağara dostu, çok vefalı dost* — **Serbaz :** *Yiğit* — **Ah ü zar :** *Ağlama, inleme.*

— 9 —

Nasihatım budur size aşıklar
Vasfını edeyim Hızır Baba'nın
Muhabbet babında bağrı yanıklar
Ravzası cinandır Hızır Baba'nın

Matem günlerinde cümle taliban
Gönüller hoş olub keserler kurban
Sehavet ma'deni böyle bir sultan
Görülmemiş misli Hızır Baba'nın

↓ Dervişleri benzer merd oğlu merde
Halim sıfat ile yüzleri yerde
İsmail Dede'dir Zülfikar elde
Kudümü çalınır Hızır Baba'nın

On iki imamdan göründü veli
Görenler dediler erkânın beli
Şüphesiz görmüşüm evlad-ı Ali
Ecdadı Hayder'dir Hızır Baba'nın

Evladdan evlada eder intikal
Dembedem dergahı bulmasın zeval
Vasfını etmeğe bende yok mecal
Bosnavi kemteri Hızır Baba'nın

Ravza-ı cihan : *Cennet bahçesi* — **Şehavet :** *Cömertlik* — **Zeval :** *Son* — **Mecal** *Güç* — **Kemter :** *Kul* — **Hulk :** *Huy, yaratılış* — **Yahşi :** *Güzel.*

— 10 —

Dervişim deyipte meydana geldin
Varlığın terkedip geçebildin mi
Bu meydana geldin erkâna girdin
Bu erkânın sırrın seçebildin mi

↓ Pire hizmet edip erkânın için
Bir amel kazanıp imanın için
Aşk ile çalışıp öz canın için
Mahabbet hırkası biçebildin mi

Hakikat ehlinin doğrudur yolu
Mahabbetin gülü aşkın bülbülü
Hulku Muhammed'dir, meşrebi Ali
Bu meşrepten şerbet içebildin mi

Varlıkla, yoklukla pazar eyleyip
Küfr ile imanın hem yar eyleyip
Kalbini arıtıp imar eyleyip
Şek ile gümandan kaçabildin mi

Bunda neler vardır bir nazar eyle
Yahşi, yaman sakın sen alma dile
Nasihatın tutup **Bosnavi** dinle
Can gözünü bilmem açabildin mi

— 11 —

Neden şad olursun bugünkü günde
Cümle muhiblerin gönlü gamdedir
Aşıklar sadası kesildi anda
Feryadı artmada, gözü nemdedir

↓ Mahabbet ehline va'd-i Kerbelâ
Elestü bezminde olmuş müheyya
Böyle haber vermiş şahım Mürteza
Aşıkların ahı Muharrem'dedir

Lisan-ı hal ile çektiler ahı
Hak yedinde iken kıydılar şahı
Böyle gün görmemiş kimse billâhi
Ni İsa'da vaki ne Meryem'dedir

Yedi kat gök başlar birden figana
Şehidlerin teni boyandı kana
Melekler çağrışır lânet Mervan'a
Görün bu alemi ki ne demdedir

Bosnavi dökerler gözden hunabı
İçerler Ali'den Kevser şarabı
Verdiler şüphesiz ana cevabı
Şahadet şerbeti bu matemdedir

Şad: *Şen* — **Muhib:** *Talip, gönül veren* — **Müheyya:** *Hayran* — **Hunap:** *Kanlı yaş*

— 12 —

Bahr-i hakikate garik olanlar
Bari'ye hamd etmek hezar demişler
Ruz ü şeb aşk ile refik olanlar
Dar-ı dünya hep zehr-i mar demişler

Nice kim aşıklar geldi cihana
Lazım oldu getirelim dihana
Nihan olmaz bir şey ehl-i irfana
Cüheyla olmaz aşkar demişler

Harf-ı hece ile eyleyelim yad
Ruhlarını Mevlâ ide daim şad
Cümlemizi Allah eyledi irşad
Aşkın gönlünde esrar demişler

↓ **Ecri'**den edelim ey yar feth -i bab
İshaki aşk ile olmuştur bitab
Usuli'nin bağrı olmuştur kebab
Ahu da olmuşdur namdar demişler

Türabi'nin kelamını beğendim
Temami demiştir aşktan usandım
Taibi'nin sözlerinden ben yandım
Tebrizi'de iman ikrar demişler

Aşıkları şükür zikir eyledik
Derya-yi aşka varup fikir eyledik
Hüdâ'nın lütfuna şükür eyledik
Bosnavi de sahib eş'ar demişler

— 13 —

Ali'dir mazharı sırr-ı Hüdâ'nın
Ali'dir ayni zat-ı Mustafa'nın

Ali'dir Şah Hasan vechindeki nur
Ali'dir Şah Hüseyn-i Kerbela'nın

Ali'dir Ca'fer-i Sadık hakikat
Ali'dir Kâzım-ı Musa Rıza'nın

↓ Ali'dir Şah Taki vü bâ Naki hem
Ali'dir hikmeti var evliyanın

Ali'dir Askeri Mehdi şehinşah
Ali'dir serveri cümle cihanın

Ali'dir **Bosnavi** seyf-i semavat
Ali'dir padişahı kün fekanın

Müheyya : *Hazır* — **Hunab :** *Kanlıgöz yaşı* — **Seyf-i Semavat :** *Manevi kılıç*.

Kâşif-i sırr-ı sühân bab-ı ulum-i Ahmed
Vasıl-ı zat-ı ezel Kulhuvallahi ahad
Vasf-ı zatında nüzül eyledi Allahû samed
Nutk-Hakktır sıfatı lemyelid-û lemyüled
Lemyekün dersen olur ana lehüküfve nehad
Sırr-ı Hak nur-ı Muhammed Esedul-lahı Veli
Ve Alîyyûn ve Alîyyûn ve Alîyyûn ve Ali

AÇIKLAMA

"Tanrı birdir, bir nesneyi gereksemez, ondan beridir, eşi ve benzeri yoktur. Doğmamıştır, doğurmamıştır. Bütün bunlar Ali'dir. Ali Tanrı'ya ulaşmış, tanrının özüdür, sözüdür. Muhammedin özünde görünen tanrısal nurda Alidir, Tanrı'nın Aslanıda Ali'dir Alidir Alidir Alidir Ali"

— 14 —

Ehl-i aşkın her sözü Ümmülkitab'ın aynıdır
Sen tehi bakma dila şah-ı cevabın aynıdır

Kenz-i mahfidir hurufun Allemel'esma'yı gör
Ma'ni-i Seb'ulmesani ilm ü babın aynıdır

Revnak-ı ruhsar-ı yar çün görünür her zerreden
Tal'at-i hurşid-i envar nur-i tabın aynıdır

Vech-i ademden oku kim nüsha-i ilm-i ledün
Mushaf-ı natık odur alicenabın aynıdır

Bosnavi bu feyz-i nazmın arif-i dana bilir
Tılsım-ı ab-ı hayat Kevser şarabın aynıdır

Ümmülkitab : *Kitapların anası, Fatiha suresi* — **Seb'ülmesani** : *Yedi ayet, Fatiha suresi* — **Tehi** : *Boş* — **Revnak-i ruhsar-ı yar** : *Sevgilinin yanağındaki pırıltı* — **Tal'at** : *Yüz, çehre* — **Mihr** : *Güneş* — **Tab** : *Aydınlık.* — **Serbaz** : *Yiğit* — **Şek** : *Kuşku, zan, tereddüt* — **Güman** : *Zan, sanma, sezme, şüphe* — **Sad** : *Sevinçli* — **Garik** : *Batık* — **Refik** : *Kardeş* — **Ruzu şeb** : *Gece-gündüz.*

— 15 —

Küntükenzin hucceti bürhanıdır Bektaşiler
Sırrı Miraç mazharı irfanıdır Bektaşiler

Hem mücerret ruh-i kudsün rehberi Zat ü sıfatı
Fakrüfahri remzin derbanıdır Bektaşiler

Levhimahfuzu nübüvvet Hateminde nakşı hat
Ayeti İlmi Ledün fürkanıdır Bektaşiler

Leyli necmi şeref ol kıblei İslamı din
Beyti mamuru Hüdâ'nın kanıdır Bektaşiler

Mahremi sadrı risalet sayei arşı mecit
Bu saadet Mahının rahşanıdır Bektaşiler

Kaşifi sırrı velayet Ca'feri mezhepdürür
Bu cihanın server-i sultanıdır Bektaşiler

Vakıfı esrar iken kıl **Bosnavi** canın feda
Çün şehidi Kerbelâ kurbanıdır **Bektaşiler**

Mücerret : *Arınmış, soyut* — **Ruh-i kuds** : *Kutsal ruh, Cebrail* — **Zat ü sıfat** : *Tanrı'nın özü ve nitelikleri* — **Fakrü fahri** : *Fakirliğimle övünürüm* — **Derhan** : *Kapıcı* — **Levhi mahfuz** : *Kur'an'ın Tanrı katındaki şekli* — **Leylei necm** : *Mir'aç gecesi* — **Hatem** : *Yüzük* — **Beyt-i mamur** : *Bayındır ev, yani Meleklerin kâbesi* — **Rahşan** : *Parlak* — **Sadr-ı risalet** : *Peygamberlerin başı* — **Mecit** : *Tanrı kulu* — **Hezar** : *Bin, pekçok, bülbül* — **Cüheyla** : *Bilgisiz, bilmezlere* — **Huccet** : *Kanıt, delil, senet.*

— 16 —

Behey kardaş yolumuza, Giremezsin demedim mi
Bizim gizli sırrımıza, Eremezsin demedim mi

Bu sırrı her kişi bilmez, Bilenler de haber vermez
Bu sırrı gayrı göz görmez, Göremezsin demedim mi

Evvel bir mürşide ulaş, Akıt gözünden kanlı yaş
Yezitten kaç behey kardaş, Kaçamazsın demedim mi

Erenler bu bir name, Gezersin Şark ile Şame
Gel uy on-ki imame, Uyamazsın demedim mi

Üçler, Yediler erkânın, Binlerle sürer devranın
Kırklar deminde kurbanın, Kesemezsin demedim mi

Ali ismi Allah derler, Yüzüne secde ederler
Taş yerine başkoyarlar, Koyamazsın demedim mi

Bosnavi ta ezeliden, Himmet almış ol Veli'den
Okur ilmini Ali'den, Duyamazsın demedim mi

— 17 —

Erkanın yolunu sorayım dersen
Sahib-el zamandır Yatağan Babam
Onun sohbetini göreyim dersen
Saffet-i Rahmandır Yatağan Babam

Muharrem ayında kesilir kurban
Ayn-ı cem olmuşlar cümle mahbuban
Söylese de Yezid söz(ü) nıc'inan
Bir Şah-ı Merdandır Yatağan Babam

↓ Sözlerimiz vardı yerli yerine
Sürdüler erkanı birbirlerine
Sorulur mu bu aşk hakkın serine
Sırr-ı Sırrullahtır Yatağan Babam

Saruhan sancağı gördük kazasın
Destine almıştır bayı kadesin
Kim ki hor bakarsa bulur belâsın
Düşmanına düşman (dır) Yatağan Babam

Bosnavi'ye himmet et her ayni cemde
İmam Rıza oğlu derler âlemde
Yoktur akranın Urumda Şam'da
Böyle bir heybetti Yatağan Babam

Kaynak: Yatağanoğlu ALİMCAN
(Bilim ve Ütopya Der. Ağustos 996-S: 21)

İLGİLİ KAVRAMLAR

Samah (Semah): Saza ve âşığın (zakirin) okuduğu nefese uyarak yapılan kutsal dini dans. Semlah, Alevi din törenlerinin vazgeçilmez öğesidir. İlk semahı Kırklar'ın yaptığı söylenir. Cem töreninin zorunlu uygulaması olan samah dört türlüdür: 1- Kırklar Semahı, 2- Tevhit Semahı, 3- Hizmet Semahı 4- Öğretici-eğitici-belletici semah.

Sema sözcüğünün halk dilinde aldığı biçim olduğu sanılan semah; önemli ölçüde eski Türk dini Şamanizmin etkisini taşır. Fakat; semahın asıl anlamı; insanın cezbeye kapılarak kendisinden geçmesini ifade eder. Bu cezbeye kapılışla ayaklar yerden kesilir, gökyüzüne (sema) doğru yükselinilir. Burada maddi dünyadan geçiş söz konusudur.

Osmanlı din adamları, semaya ve raksa sürekli olarak karşı çıkmışlar, bunları kâfirlik belirtisi ve kanıtı saymışlardır.

1528 yılında kent Alevilerinden Hamzavi şeyhi **İsmail Maşuki** (Oğlan Şeyh) idam edilir. 12 halifesi ile birlikte öldürülen bu 20 yaşındaki bilgin için idam kararını şeyhülislam **Ebussuud Efendi** verdi. Bu idamla ilgili fetvalar arasında raksla ilgili bölümler de bulunmaktadır. **(Rıza Zeyut a.g.e., s: 331)**

FENNİ

Asıl adı, nereli olduğu ve gerçek kimliği tam olarak bilinmeyen Fenni, ondokuzuncu yüzyılın son yarısında yaşamış, bir Bektaşi ozanıdır. Doğum yeri Teselya Yenişehir'dir. Kendi evinde, Bektaşi kutsal tören ve şölenleri yaptığı söylenir. Yaşamı hakkında başka bilgi yok. 1888'de öldüğü sanılıyor. Kemteri'nin ve Yenşehir'li Hakkı'nın divanlarının sonunda Fenni'nin bir çok nefesleri yazılıdır. Şiirlerinde aruz ve hece ölçüsü kullanmıştır.

Çağında kendisini çok iyi yetiştirdiği, Osmanlıca ve Türkçeyi ustalıkla kullandığı, ağır ve karışık dil mazmunlarına kendini kaptırmadığı, tarikatın damgasını taşıyan konuları şiirlerinde başarıyla dile getirdiği, ancak divan şiirinin donuk yönlü etkilerinden bir türlü kurtulamadığı anlaşılmaktadır.

— 1 —

Yar istedi bizden dür gibi sözler
Tefekkür haberine daldık bakalım
Vücudum mülkünü gayet engine
Dümeni şikeste saldık bakalım

Nice dem firkatte ağladık güldük
Dost ile dostluğun kadrini bildik
Dördümüz beşimiz bir yere geldik
Beşaret tablını çaldık bakalım

↓ Yol içinde yol var ince seçilmez
Akl ile rehbersiz öte geçilmez
Doğrusu bu bade susuz içilmez
Şevk ile dolusun aldık bakalım

Fenni gül açıldı bahçede gonce
Ol elif karneti inceden ince
Mestetti bizleri bezme gelince
Yıkıldık bu yerde kaldık bakalım

Tefekkür : *Düşünce* **Dür :** *İnci* — **Firkat :** *Ayrılık* — **Beşaret :** *Sözlük anlamda, ince uzun boylu, gerçek anlamda ise, bütün alemleri sırrında toplayan kâmil insan* — **Şikeste :** *Kırık* — **Beşaret tablı :** *Müjde davulu.*

— 2 —

Sail olma cahilden sorma ol sırrı
Gözü bakar amma körden sayılır
Ak ile temyiz eder hayr üle şerri
Hayırdır surette şerden sayılır

↓ Kâmil olan aşık hake sürünür
Türlü libas giyer atlas bürünür
Gahi olur bin bir dondan görünür
Gah cemolur topu birden sayılır

Gel beri gel beri ey yüzü mahım
Senden özge yoktur dilde penahım
Bu ne sırrın sırrı de bana şahım
Şab-ı emred kendi pirden sayılır

Ekmel idi Havva geldi sonunda
Hilkati de ahsen oldu önünde
Kim dedi er gelmez avret donunda
Avret ise erdir erden sayılır

Fenni bize Hak'tan elçiler geldi
Zaptolundu kanun cümlesi geldi
Ademi defterden ol niçin sildi
Ademin tarihi nerden sayılır

Sail : *Dilenci* — **Temyiz etmek :** *Ayırmak* — **Şab-ı emred :** *Delikanlılık dönemi* — **Bin bir dondan görünme :** *Tanrı sıfatları olan, binbir isimle, Tanrı'nın saltanatı belirlenir, Topu birden sayılır. Bütün bu görüntüler bir olan Tanrı'nın hüviyeti, yani varlığıdır* — **Ekmel :** *Eksiksiz, mükemmel* — **Kim dedi ki er gelmez avret donunda:** *Yani erlik insanın bedeniyşle ilişkili değil. Erlik, insanın eğitinmi iledir. Eğitilmiş insan, ister kadın olsun, ister erkek olsun er'dir. Şayet eğitilmemiş yücelmemiş olur ise, sakalı beline kadar olsa dahi yine avrat derecesindedir... demek istiyor* — **Hayr ü şer :** *İyi ve kötü* — **Mah :** *Ay* — **Hilkat :** *Yaratılış* — **Penah :** *Sığınak, sığınma* — **Hak :** *Toprak* — **Ahsen :** *Pek güzel* — **Ahsen-i takvim :** *Kıvamında* — **Avret :** *Kadın.*

— 3 —

Şerhi ulum Mustafa'dır bab-ı Hayder din eri
Öp eşiğin dara dur meydanına merdane gel

Gel Hasan ile Hüseyn Al-i Aba'ya bende ol
Koyma Zeynel'abidin-i menba-i irfane gel

Ger imamı Bakır'ın oldun ise gerçek kulu
Kavl ü fi'lin Cafer'e uysun yürü uslane gel

Musi-i Kâzım Ali Müs-er-Rıza'dan çekme el
Gel Taki vü hem Naki'den dersi al canane gel

Askeri'nin askeri ol kalma can kaydında sen
Mehdi-i sahipzamana uy yürü meydane gel

Ol imamın cümlesin masumu paki bir bilüp
Gel beri Hünkâra arzet halin ey divane gel

İrişir çün el ele, el Hakk'a düşür kendini
Koyma elden yüz sürüp gel gel tutul damane gel

Gördüğün Hünkâr Hacı Bektaş Veli meydanıdır
Durma ol darüşşifadan iste daru, kane gel

Ehl-i hal olmak dilersen **Fenni** derket sözlerin
Hoşnazar kıl özr ile kalma sakın noksane gel

Bend : *Bağlı* — **Menba :** *Kaynak* — **Damane :** *Etek* — **Reyhan :** *Feslegen çiçeği* — **Sacit :** *Secde eden* — **İptida :** *Başlangıç, başlama, ilk* — **Mebde :** *Evvel, kaynak, başlanıç* — **Basar :** *Göz, görme.*

— 4 —

Bu elif kaddin görüp ey zülf-i reyhan iptida
Etti ol zülfün gibi aklım perişan iptida

Zat-ı mutlak nurunu Zatında pinhan eyledi
Oldu sacit sırrına ol sırr-ı Süphan iptida

Kaşların mihrabına geldi hitab-ı Üscudu
Ol melaik zümresine oldu ferman iptida

Sensin ey nur-u basar kevn ü mekânın mebdei
Olmasan olmazdı bu alemde insan iptida

Çünkü zatından temevvüç eyledi derya-yı aşk
Oldu sırrın **Fenni** ol demde nümayan iptida

Zat-ı Mutlak : *Tanrı* — **Zülf-i reyhan :** *Kokulu saç* — **Üscud :** *Secde edin* — **Nur-u basar :** *Göz nuru* — **Kevn ü mekân :** *Bütün alemler* — **Zat :** *öz* — **Pinhan :** *Gizli, saklı* — **Temevvüç :** *Dalgalandı* — **Nümayan :** *Yüz gösterdi, göründü* — **Elif kadd :** *Elif harfine benzer ince boylu* — **Reyhan :** *Bir kır çiçeği.*

— 5 —

Desti dilberden olar kim bir kadeh nuşettiler
Geçtiler kevneyni bir demde feramuş ettiler

Akl-ı kasir derk-eder bi mahfidir gözden olar
Terk ü tecrit hırkasına anları puşettiler

Kaf ü nun emri rumuzun bildiler manası ne
Anlar eşyadan Enelhak naresin guşettiler

Bu maarif gülşeninde tutiler dembestedir
Nice irfanı ricali anda hamuş ettiler

Fahreder bekler eşiğin eylemez azat kabul
O gulumun deldiler guşunda menguş ettiler

Ta harimi kudse olmuştu sermesti bela
Fenni kendinde değildir anı sarhoş ettiler

Tuti : *Papağan* — **Dembeste :** *Susmuş* — **İrfan-ı rical :** *Gizli ilimler bilenler* — **Menguş :** *Küpe* — **Harim-i kuds :** *Kutsal yerler* — **Nuşettiler :** *İçtiler* — **Tecrit :** *Soyut* — **Akl-ı kasir derk :** *Kısa akılla anlama* — **Dest-i dilber :** *Sevgilimin eli* — **Kevneyn :** *Dünya ve ahiret* — **Akl-ı kasir derk :** *Kıza akıl anlar, kavrar* — **Puşetti :** *Sardıar* — **Rumuz :** *Simge* — **Maarif gulseri :** *Bilgi bahçesi* — **Dembeste :** *Susmuş*.

— 6

Kabil-i baran-ı feyz oldunsa sahralar gibi
Bahr-ı hikmet mevc urur gönlünde deryalar gibi

Meşkin olmaz nokta-i Vahdet özründür söz senin
Hatt-ı hüsnün sana bürhan oldu inşalar gibi

Sensin ol kenz-i maani zübde-i arz u sema
Sana beste kainat ecza vü a'zalar gibi

Sade kıl levh-i derunun doğa nur-u ma'rifet
Durma gönlün içi put dolmuş kilisalar gibi

Nazır ol her kande baksan Hak cemâlin seyr kıl
Sen seni bil sen ile hasretme tersalar gibi

Fazl-ı Feyyaz'ın nesimden nasibin yok ise
Bil ki kaldın **Fenni** mecnun yolda şeydalar gibi

Baran-ı feyz : *Feyz yağmuru, Tanrı tecellileri* — **Kenz-i meani :** *Mana hazinesi* — **Zübde :** *Özü, özeti* — **Beste :** *Bağlı* — **Levhi derunun :** *Kalbinin levhası* — **Şeyda :** *Deli* — **Hatt-ı hüsnün :** *Güzelliğinin yazıları ve harfleri* — **Tersa :** *Hıristiyan* — **Derun :** *İç.* — **Hamuş :** *Sessiz* — **Guş :** *Kulak* — **Sermest :** *Sarhoş* — **Mevc urur :** *Dalgalanır* — **Burhan :** *Delil* — **Ecza vü'aza:** *Parça ve üye.*

— 7 —

Ey gönül bu aşka duçar olmayan bilmez bizi
Aşk elinden derd ile yar olmayan bilmez bizi

Hızr elinden camı aşkı nuşeden gelsin beri
Meclisinde mest ü huşyar olmayan bilmez bizi

Men arefle Maremeyte remzi çün oldu ayan
Şüphesiz irfan ile yar olmayan bilmez bizi

Bu celâli perdesinden Hak cemâlin seyr kıl
Bu şebi yeldada bidar olmayan bilmez bizi

Fenni çün zulmet çerağın ref' kıldın sineden
Bu havayı huda tayyar olmayan bilmez bizi

Hava-yı huda : *Tanrı havası* — **Büçar :** *Tutulan, düşen* — **Huşyar :** *Akıllı* — **Ref :** *Kaldırma* — **Maremeyt :** *Çıplak ölü* — **Celal :** *Ululuk* — **Cemal :** *Güzellik* — **Tayyar:** *Uçan.*

— 8 —

Eliftir servi veş ol kametin gülşende görsünler
Yanağın aksini gülde lebin hem anda görsünler
Benim mur-i zaif o tali'im hurremde görsünler
Demem tennur-i dilde ateşim külhande görsünler
Seririnde seni sultan beni efkende görsünler
O gönlüm rişte-i dilde zülfüne bağlı bende görsünler
Aman bu genc-i dilde gizli sırrım sende görsünler
Beni dirlikte birlikte seninle zinde görsünler
Muradım tal'at-i didarın bu bende görsünler
İkilik mürtefi olsun bizi bir tende görsünler

Perişan hal olur zülfün gibi gönlüm bu kesrette
Komuşdur o lebin hakka bütün uşşakı hayrette
Beni mesruru dilşad eyleyen sensin tarikatte
Sen ol Kaf üzre ankasın benim cism ile surette
Sana itlak olur derya bana dalga izafette
Serab asa bu varlık mahv olur bahr-i hakikatte
Senin şeklin olur güya benim şeklim kıyafette
İkilik aynı birliktir sera-yi bezm-i vahdette
Muradım tal'at-i didarın bu bende görsünler

İkilik mürtefi olsun bizi bir tende görsünler
O sen şemsin ziyasıdır benim başımdaki sevda
Benim asl-ı hayatımdır senin ilmindeki ihfa
Senin hüsnü cemâlindir bu bende görünen hakka
Benim derdim devasıdır senin lâ'lindeki derya
Senin vasf-ı hayalindir dilimde devr eden esma
Güvah olmuş dehan açmış senin tevhidine sema
Benim ruh-i revanımsın seninle zindeyim hala
Niçün tefrik edü. derler bana Mecnun sana Leyla
Muradım tal'at-i didarın bu bende görsünler
İkilik mürtefi olsun bizi bir tende görsünler

Götür yüzden nikabın ref edüb ey gonca-i gülfem
Habibim nur-i feyzinden kamu şems olmasun muzlem
Dökülsün o arakrizin yüzünden güllere şebnem
Görünsün o hat u halin okunsun kalmasın mübhem
Kapansın ağzı gülzarın seni görsün olub ebsem
Senin bir şemme hüsnünden görüb tahtın kodu Edhem
Mürid-i aşk olan daim yanar aşkın ile her dem
Vücudum mahv-i mahz olsun budur evla budur elzem
Muradım tal'at-i didarın bu bende görsünler
İkilik mürtefi olsun bizi bir tende görsünler

Gönül mülkü müsellemdir senin feyzindedir ey hur
Senin ebru-yi takından felekler oldular kanbur
Döşendi yerlere sayen anınçün oldu pür ma'mur
Beni Yusuf cemâlindir kılan bu derd ile meşhur
Benim muzmer zamirimde senin şevkundürür destur
Getirdin alem-i kevne beni sen eyledin mecbur
Elimde huccet olmuştur yüzünde ayet-i Vettur
Benim yadımladır yadın benim Ferhad benim Mansur
Muradım tal'at-i didarın bu bende görsünler
İkilik mürtefi olsun bizi bir tende görsünler

Eya cana safa ehli değildir olmaya irfan
Odur zevk-i sahih ile bu bazarı eden seyran
O gavvas-ı maanidir eder her nüktesin iz'an
Bu sözdür sözlerin sağı sözümde yokdürür noksan
Cihan bağında tahsil-i rıza sermayedir ey can
O bahin mevcidir alem teceddüd üzredir her an
Sıfat esmaya müstağrak o kendi cümleden pünhan
Yolunda gam değil **Fenni** olursam ben dahi kurban
Muradım tal'at-i didarın bu bende görsünler
İkilik mürtefi olsun bizi bir tende görsünler

İnfa : *Sürgün* — **Hakka** : *Tanrıya,* — **Teceddüd** : *Yenilemeler* — **Bahi** : *Şehvet* — **Muzmer** : *Örtülü* — **Müsellem** : *Verilmiş* — **Müstağrak** : *Batmış* — **Veş** : *Gibi* — **İkilik mürtefi olma** : *İkilik ortadan kalksın* — **Kamet** : *Boy, pos* — **Mür** *Karınca* — **Tennur** : *Fırın* — **Sana ıtlak olur** : *Sana benzetilir* — **Sera-yi bezm-i vahdette** : *Birlik sarayının meclisinde* — **Güvah** : *Yol gösteren* — **Nikabın ref et** : *Örtünü kaldır* — **Gülfem** : *Ağzı gül gibi olan* — **Muzlem** : *Karanlık* — **Arakriz** : *Terleyen* — **Hat u halin** : *Yüzündeki benler ve tüyler* — **Ebru** : *Kaş ve bulut* — **Saye**: *Gölge* — **Yad** : *Hatıra, anı* — **Gavvaş** : *Dalgıç* — **Hüccet** : *Belge* — **Kesret** : *Çokluk* — **Hurrem** : *Şen* — **Efgene** : *Düşkün, bicre* — **Serir** : *Yatacak yer, yerde yatmış* — **Rişte-i dil** : *Gönül ipliği* — **Talat-ı didar** : *Yüz, sima* — **Mürtefi** : *Kalkma* — **İtlak** : *Koyverme*.

A) Hazreti Ali (K.V) den seçmeler :

— Doğrulukla yüründüğünde mal, mülk edinmek, suların dere yataklarına, kuşların yuvalarına ulaşmasından daha çabuk elde edilir.

— Bilmediğiniz sözü söylemeyin, çünkü gerçeğin çoğu, inkâr ettiğiniz şeylerdir.

— Utancın üstünü, insanın kendinden utanmasıdır.

— Gerçekle savaşan, elbette alt olur gider.

— İnsanda dil olmazsa, insan söz söylemezse, surete bürünmüş bir varlıktan, yahut başı boş bırakılmış otlayan bir hayvandan başka ne olabilir ki?

— Ayıbın en büyüğü, ona benzer bir ayıp sende varken, başkasını ayıplamandır.

— Yalancıdan uzak dur. Yakınında durma. Çünkü o pisliğini yanındaki herkese bulaştırır.

— Dostuna kanat ger ve ona bir babanın oğullarının üstüne eğilmesi, onları korumasına alması gibi davran.

— Sözün gümüş olsa da, ey nefes sükut (suskunluk) altındır.

— O kişinin kıymeti (değeri) iyi yapabildiği şeylerdir. Cahillerse ehl-i ilmin düşmanlarıdır...

— Her yaranın uygun ilacı vardır. Ama kötü huyun ilacı yoktur.

— Bilim eylemindeyiz, hiç bir karşılık amaçlamayan insanlar ölü, Ehl-i ilim yaşayanlardır. (Hiç bir karşılık beklemeden ilim yolunda çalışalım. Nice insanlar öldükten sonra unutulmuşlardır. Bilim adamları ise eserleriyle yaşamaya devam etmişlerdir).

— Bir dosta verdiğim sözü inkâr etmek içimden geçse bile, nefsimde özyazgım ve utancım vardır. Bu uygunsuz işi yapmaktan beni alıkoyar.

— Cömertlik istemeden vermektir. İstendikten sonra vermekse, utançtandır ve kötüdür.

— Halka istemediği, hoşlanmadığı şeyleri söyleyen kişi hakkında halk da, bilmediği şeyleri söyler.

— Aç kalmak, alçalmaktan hayırlıdır.

— Nice kan vardır ki, onu dil döker.

— Sözün değerlisi kısa olanıdır.

— "İnsanın, Allah korkusu ve sevgisiyle ağlaması gözünün nurunu arttırır".

— Bu evren aynadır, her şey Hakk ile ayakta durur. Muhammed aynasından görünen Allah nurudur.

— Her işte başarı ve zafer, her şeyden önce Yaradan'ı tanımak ve O'na görev yapmakla olur. Yaradılmışa hizmet ve kulluk eden, zaferi onun yanında arayan sonuna kadar bulamayacaktır.

— İnsan kardeşlerinize dostluk, yakınlık ve yardım etmekte niçin tez canlı olmuyor sunuz? Daha pek çok yıl yaşayıp, bu işleri nasıl olsa yapacağınıza ilişkin bir belge mi var elinizde?

— Sana karşı Allah'tan başka kimsesi olmayan düşmanına zulmetmekten çekin.

— Gecesinde seni uyutabilecek olan bir günün gündüzüne bel bağlama. Sonunun nereye varacağını bilmediğin bu dünyanın koyuver yakasını.

— Tanrı yolunda şehid düşenin sevabı, haram yememek için tüm gücünü harcayan namuslu, yoksul adamın sevdasından daha çok değildir.

— Arzularına bitim olmayanın işi bitiktir.

— İnsanlar bilmedikleri şeye düşmandır.

— Cahil dostundan ziyade akıllı düşmanına güven.

— İki şey vardır ki, sonu bulunmaz: Bilgi, akıl.

— Söyleyene bakma, söylenene bak.

— Dindarlığın en üstünü, dindarlığı gizlemektir.

— Öfke delilikten bir bölümdür. Çünkü sahibi nadim olur, nadim olmuyorsa deliliği adamakıllı pekişmiş demektir.

— Bilgi, tükenmeyen bir hazinedir; akıl ise eskimeyen, yıpranmayan bir elbisedir.

— Bilge insan ve kötülüklerle karşılaşmış olan kişi rahat günlerin de, zor günlerin de gelip geçici olduğunu bilir.

— Kişi dertli ve moralsiz de olsa, Mevla'ya sevgisi onu bunların üstünde tutmalıdır.

— Ben ki edeple eğitim görmüş, doğruluğun vaiziyim (söyleyeniyim). Anlıyorum ki, akla; edep eğitimi görmüşler ulaşır.

— Malı yalnızca kendin için kazanılmış olarak düşünme, Allah'ın senden kuvvetli olduğunu unutma, O'ndan kork ve malını paylaş!

(Nechül Belağa).

B) Bazı İslam Büyüklerinden Seçme Sözler:

— Büyük sahabi Selman Farisi'den bir adam nasihat istedi, Selman Farisi ona "Öfkelenme" dedi. Adam "Mümkün değil, öfkeleniyoruz" dedi. Selman Farisi, "O halde öfkelendiğin zaman eline ve diline hakim ol" diye sözünü bağladı. Bu yöntem herkes için geçerlidir. Öfkeden uzak durulamıyorsa bile, öfke sırasında bilhassa dilimize sahip olmamızın bizi birçok beladan koruyacağını bilmeliyiz. **(Selman Farisi).**

— Tanrı'yı sevenler, Tanrı ile beraberdirler. Onlar Tanrı'nın içindedir... Onlar kendileri Tanrı'dır **(Genç Abdal)**.

— Abdülkadir-i Geylani Hazretleri, Kabe-i Muazzama'da yüzünü taşların üzerine koymuş "Yarabbi, beni mağfiret eyle, bağışla" diye inliyordu. "Eğer azaba layıksam, ne olur beni kör olarak haşreyle. Çünkü kıyamette o halimle iyilerin yüzüne bakamam, utanırım" diyordu **(Abdülkadir-i Geylani)**.

— İyilik ahlak güzelliğidir. Günah'ta kalbini huzursuz kılan ve başkalarınca bilinmesini istemediğin şeylerdir **(Anonim)**.

— İnsanların en cömerdi istemeden veren, en asili de intikama gücü yeterken bağışlayandır **(Hz. Hüseyin (r. a.))**.

— Allah aşığı ve Allah'la bir bahçe içinde sesleştiğini anlatan **Yunus Emre**'miz ne diyordu:

"Bir kez gönül yıktın ise, Bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi , Elin yüzün yumaz değil."

— İslamiyetteki kıymetli günlere hürmeten, her kim ki bir yetimin başını okşasa, Hak Teala Hazretleri o yetimin başındaki saç sayısınca, o kimseye nimet lütfeder. Her kim ki, fakir kimseye yemek verse, bütün müslümanlara yemek vermiş gibi ihsan ve sevaba mazhar olur (**İmam Gazali**).

— Büyük şairimiz, **Urfalı Nabi** Hz. Peygamberiin merkadini ziyaret etmeye giderken yanındakilerin makama saygısız olarak nitelendirdiği bazı davranışlarından dolayı şu beyiti söylemiştir: "*Sakın terk-i edebden kuy-i mahbub i Hüda'dır bu,/ Nazargah-ı ilahidir makam-ı Mustafa'dır bu*" (**Urfalı Nabi**).

— Hased ateşin odunu yemesi gibi, iyilikleri yer (**Anonim**).

— "Ne verirsen elin ile, O kalır senin ile" (**Yunus Emre**).

HAKKI

Gerçek kimliği tam olarak bilinmeyen Hakkı, ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanı. Yaşamıyla ilgili ayrıntılı bilgi yok. Ancak Yeniçeriliğin 1826 yılında kaldırılmasından, duyduğu üzüntüyü dile getiren bir şiiri vardır.

Bu şiir içeriğinden de anlaşılacağı gibi o dönemde Bektaşilerin büyük bir korku, baskı ve sarsıntı geçirdikleri, haksız yere öldürülüp sürüldükleri, kitaplarının, tekkelerinin yakılıp yıkıldığı, tarikatın kimlik değiştirmesine, sünnileştirilmesine çalışıldığı bunalımlı bir dönemden geçildiği anlaşılmakta olup, Hakki'nin bu konuda duyduğu acı büyüktür.

Kavm-iYezid yezidliğin bildirdi
Yetiş Allah ya Muhammed ya Ali
Sürgün edip her dervişi öldürdü
Yetiş Allah ya Muhammed ya Ali

Eridi fakirin yürekte yağı
Arttı münkirlerin kalb-i ferağı
Yanmaz oldu türbelerin çerağı
Yetiş Allah ya Muhammed ya Ali

Türbelerin yıkıldığın gördüler
Yezidiler ferah edip güldüler
Her dervişi bir diyara sürdüler
Yetiş Allah ya Muhammed ya Ali

↓ Dalgalandı gönül durulmaz oldu
Gitti elden talib görülmez oldu
Rehber ile mürşid sorulmaz oldu
Yetiş Allah ya Muhammed ya Ali

Sene bin iki yüz kırk iki aman *
Dünyada bu fesad olmuştur ayan
Şimden sonra sürülmez oldu erkân
Yetiş Allah ya Muhammed ya Ali

Hakkıya çağırır yaradan Gani
Dertlilerin dertlerinin dermanı
Bundan sonra çok süreriz devranı
Yetiş Allah ya Muhammed ya Ali

---

* Hicri 1242 — Miladi 1826 yılı.

MEVLÂNA'DAN SEÇMELER

— Ayinedir bu alem, her şey Hak ile kadim. Mir'at-i Muhammed'den Allah görünür daim.

— En önemsiz düşman kinini açığa vurandır.

— Ayıpların en büyüğü sende de görülebilecek eksiklikler için başkasını ayıplamaktır.

— O yalancı din öncüsünün, hiçbir şey olmadığı ortaya çıkıncaya kadar, kendisinden birşey öğrenmek isteyenin de yaşamı tükenir. Artık ondan bir şey öğrenme ve anlamanın ne faydası var?

— Hacca gidecekler, hac yoldaşı arar: Ama ha Hint'li olmuş, ha Türk, ha Arap. Rengine şekline bakma, yapıcı isteğine ve seninle anlaşabilir niteliğine bak. Rengi kara bile olsa seninle madem ki anlaşmıştır; içi aktır. Tıpkısına senin rengindedir; sen onu beyaz bil.

— Nefsinin isteklerine uyan rahatına, keyfine düşkün olan, maymun iştahlı, kendine güvenmeyen, güçlüklere katlanmasını bilmeyen, dünya geçimine düşen, bilime kavuşmaz.

— Süleyman peygamber kendisine Saba'dan altın getiren elçilere dedi ki: "Ey sümsük sümsük duran elçiler! Geri dönün! Altınınız sizin olsun! Bana gönül getirin gönül! Benim altınlarımı da alıp, o altınlara ekleyin ve körlüğünüzü anlayın. O altınların hepsini birden katırın bilmem neresine sokun! Çünkü onlar ancak katırın orasına kilit olarak vurulmaya layıktır. Aşığın altını ise sapsarı yüzüdür."

— Bir adam korkuyla bir eve sığınır, benzi uçmuş, ödü kopmuştur. Ev sahibine der ki: "Zalim padişahı eğlendirmek için, sokakta ne kadar eşek varsa topluyorlar" Ev sahibi şöyle der: "Peki onlar eşek yakalıyor, sen eşek değilsin ya! Bundan ne diye tasalanıyorsun?" Adam "bu işe" dedi. "Öyle girişmişler ki, beni bile eşek diye yakalarlarsa şaşmam. Doğruyu eğriden ayırmasını bilmeyen kişiler başımıza geçerlerse, eşeğin sahibini de eşek diye götürürler mi götürürler!" Adam olda eşek tutanlardan korkma! Ey zamanın İsa'sı saydığım insan! Eşek değilsen sen korkma!

HAKİ

Asıl adı, kimliği, nereli olduğu bilinmeyen Haki, ondokuzuncu yüzyılın son yarısında yaşamış bir Bektaşi saz ozanıdır. Yaşantısı hakkında başka bilgi yok. Gedayi çağdaşlarındandır. Aruz ve hece ölçüsüyle söylediği koşma ve nefesleri, bazı yazma dergilerde mevcuttur.

Didaktik öğütler dolu şiirleri toplanmamış ve yayınlanmamıştır. Bilinen şiirleri 19. yüzyıldaki Bektaşi şiirlerine egemen olan tüm özellikleri taşımaktadır.

— 1 —

Sakın terk eyleme ırz u edebi
Baykuş mekânı tek viran olursun
Asıl dinsizliğin budur sebebi
Düşüb dilden dile destan olursun

Mahabbet edersen ara dengini
Gezme rakiblerle sakın kendini
Ne şekil civansın gör sen kendini
İncidirler seni ziyan olursun

Bu sözlerim olsun nasihat sana
Binde birin tutsan ol yeter bana
Hakiya fakiri atma yabana
Vallah doğduğuna pişman olursun

— 2 —

Ey dila pirlerden aldık himmeti Bektaşiyiz
Pir ocağından giyindik kisbeti Bektaşiyiz

Hacı Bektaş-ı Veli'nin çakeriyiz çakeri
Ali'den giydik bu tac-ı devleti Bektaşiyiz

Ehl-i dil anlar bizi varsın sofi dahl-eylesün
Severiz mahbubu bizler ziyneti Bektaşiyiz

Biz harabat ehliyiz alem harabat olmasun
Gice gündüz ideriz biz işreti Bektaşiyiz

Hakiya her bir tarika el uzadub yokladım
Bunda buldum tam vezn-i devleti Bektaşiyiz

Çaker : *Hizmetçi, asker* — **Ehl-i dil :** *Gönülden alayan* — **Harabat :** *Muhabbet yeri, meyhane* — **İşret :** *Eğlence* — **Mahbub :** *Güzel* — **Dahl :** *Kötülük* — **Zıynet :** *Süs* — **Vezn-ı devleti :** *Mutluluk ölçüsü.*

SEÇME AYETLER

— Öfkesini yenenlere ve kusurlarını bağışlayanlara Cennet hazırlanmıştır. Allah iyilik edenleri sever. **(Al-i İmran 134).**

— Allah'ın ayetlerini inkâr edenler, haksız yere peygamberlerin (insanların) canlarına kıyanlar ve adaleti emreden insanları öldürenler; onlara acı bir azabı müjdele. **(Ali-İmran 21. ayet).**

— Herkes ölümü tadacaktır. Kıyamet günü mükafatınız tamamıyle verilecektir. Kim ki ateşten uzaklaştırılıp Cennete idhal olunursa, o kimse muradına erer. Dünya hayatı aldatıcı bir metadan başka bir şey değildir. **(Al-i İmran 185. ayet).**

— Sana yakin (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet (etmeye devam) et. **(Hicr suresi 99. ayet).**

— Fenalıktan sakınan ve özü Allah yanında pek olur diye malını veren, o ateşten uzak düşecektir. O yaptığı ile mukabil hiçbir kimseden mükafat beklemez, ancak Yüce olan Rabbi'nin rızasını ele geçirmek için böyle yapar, o razı olacaktır. **(Leyl suresi 17-21. ayet).**

— Allah'ın sana verdiği mal ile (fakirlere, yoksullara, darda kalanlara yardım ederek) ahıretini kazanmaya çalış **(Kassas 77.)**

— Hiçbir kimse yarın kazanacağını, hiçbir nefis nerede öleceğini bilmez **(Lukman, 34. ayet).**

CEVABİ

Gerçek kimliği, asıl adı, nereli olduğu bilinmeyen Cevabi, ondokuzuncu yüzyıl da yaşamış bir Bektaşi saz ozanıdır. Yaşamı hakkında ayrıntılı bir bilgi yok. Gedayi çağdaşı olan şairlerden söz eden şiirlerinde, bu şairin de adı geçer. Şiirleri daha çok Halk şiiri tarzındadır.

Bektaşilikten söz eden şiirleri de vardır. Ahlaksal ve akılcı öğütler taşıyan şiirlerinde 19. yüzyıl Bektaşi şiirindeki tüm özellikleri görmek mümkündür.

— 1 —

Elestü birabbiküm dedi ezeli
Bir kadeh nuş ettim peymanesinden
Hamdolsun olmuşuz evlad-ı Ali
Cür'a-i-badenin mestanesinden

Hak bildim sıfatım Hakk'a dayandım
İkrar verüp iman ne imiş kandım
Gün be gün muhabbet narına yandım
İbret aldım şem'in pervanesinden

Bakdım ki cihana hâk ile dolmuş
Hakk'ı bilmeyenler tamuyu bulmuş
Cevabi dünyadan terk-i terk olmuş
Çıkmaz gayrı felek meyhanesinden

Elestü birabbiküm : *Tanrı ruhları yarattığı zaman topladı. Ben kimim dedi, ruhlar Rabbimizsin dediler* — **Terk-i terk :** *Önce dünya sevgisinden geçilir, sonra ahret sevgisinden geçilir. Bu suretle terki terke sıra gelir. O zaman terkettiklerini de terk eder* — **Nuş :** *İçme* — **Hâk :** *Toprak* — **Peymane :** *Kadeh* — **Cür'a :** *Yudum* — **Mestane :** *Sarhoş*— **Bade :** *İçki*.

— 1 —

Erdi çün mah-ı Muharrem tende can ağlar bu gün
Terk idüb taht-ı cihanı aşıkan ağlar bu gün

Sen nice gafil durursun ey muhibb-i hanedan
Firkatinden hû çeker cümle cihan ağlar bu gün

Hakk'ı inkâr eyleyen münkir münafık ağlamaz
Didesinde nem döken ehl-i iman ağlar bu gün

Buna pir ü nevcivan hiç kalmadı ağlamadan
Cedd-i pâk-i bâ safa peygamberan ağlar bu gün

Akıl ermez ey Cevabi Lâfeta'nın sırrına
Ya nasıl ağlamayam ol bimekân ağlar bu gün

— 2 —

Cihande kendini eğer insan bulmazsa vah eyvah
Nedir batındaki Kur'an eğer bulmazsa vah eyvah

Tutub bir mürşidin destin geçüb hem can ile baştan
Verüb ikrarını iman eğer bulmazsa vah eyvah

Enelhak sırrının genci beni ademde hatm oldu
Arayub mekteb-i irfan eğer bulmazsa vah eyvah

Okuyan ilm-i zahirden gelir a'mâ gider a'mâ
Nedir batındaki Kur'an eğer bulmazsa vah eyvah

Kişi maksudunu bilmez arar yerde vü hem gökte
Ne imiş aslına burhan eğer bulmazsa vah eyvah

Fenadan devr olub mevte karışmak gayeta müşkül
Girüb uçmakta bir mesken eğer bulmazsa vah eyvah

Açam başım kılam zarı Ali babında teslimdir
Cevabi derdine derman eğer bulmazsa vah eyvah

Vah-eyvah : *Yazıklar olsun* — **Batın :** *İçsel* — **Dest :** *El* — **Enelhak :** *Ben tanrıyım, bende Tanrı var* — **Sır :** *Giz* — **Genci** *Maden, definesi* — **Mekteb-i İrfan :** *İnsanlık okulu* — **İlm-i zahir :** *Şekli dinî dersler* — **Âmâ :** *Kör* — **Mevte :** *Ölü* — **Müşkül :** *Zor* — **Bab :** *Kapı*.

RECULİ

Gerçek kimliği, asıl adı, nereli olduğu bilinmeyen Reculi, ondokuzuncu yüzyıl da yaşamış bir Bektaşi saz ozanıdır. Yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi yok. Aynı çağda düzenlenmiş yazma Bektaşi dergilerinde hece ve aruz ölçüsüyle yazılmış bazı şiirlerine rastlanmakta. Biz burada iki şiirini sunuyoruz.

Reculi'nin de 19. yüzyılda yaşamış tüm Bektaşi şairlerinin şiirlerinde rastlanan biçimsel ve dinsel özellikleri şiirlerine yansıttığı anlaşılmaktadır.

— 1 —

Gerçek bir tasvirdir suret-i insan
Ma'nayı derunda bildim anladım
İnsanı sırr etmiş Hazret-i Yezdan
Allemel-esma'yı bildim anladım

↓ On sekiz bin alem bir azim yerde
Daima zikr eder tesbih elinde
Gerçek bir zikirdir söyleriz dilde
Dildeki esrarı bildim anladım

Reculi isyanım hadden ziyade
Harabat ehliyem destimde bade
Buna nail olan erer murade
Erenler rahını bildim anladım

Derun : *İç* — **Tasvir** : *Resim* — **Allemel esma** : *Tanrı'nın sıfatları* — **Rah** : *Yol* — **Nail** : *Erme, ulaşma* — **Dest** : *El* — **Harabat** : *Meyhane* — **Sır** : *Giz* — **Tesbih** : *Tanrı adlarını anımsama ve saymanın simgesi.*

— 2 —

Rah-ı aşkı arayub bir kâmil-i ra'naya düş
Rüz u şeb eyle teveccüh aşk ile esmaya düş

Bahr-i aşkın katresinde eyle nuş bir zerrece
Mest olub sermest gezüb Mecnun gibi Leyla'ya düş

Dil verüb her bir güzele meylini verme sakın
Kadrini bilsin senin kim ehl-i fürumaye düş

Şöyle bir ahuyu sev kim olmasun ana misil
On sekiz bin alem içre bir gül-ü ra'naya düş

Gel **Reculi** sen bu yerde canı ver cananı bul
Terk edüb kamuyu dilden aşk ile Mevlâ'ya düş

Rüz u şeb : *Gece gündüz* — **Teveccüh eyle :** *Bak* — **Gül-ü ra'na :** *Değerli bir gül* — **Katre :** *Damla* — **Fürumaye :** *Soysuz, alçak* — **Esma :** *İsimler* — **Allemel esma :** *Tanrı'nın isim ve sıfatlarında gizli niteliklerin bilgisi (Bkz. kitabımızın III. cildi)* — **Rana :** *Güzel* — **Bahr-i aşk :** *Sevgi denizi.*

"Yere Göğe Sığmayan, Sığmış Bu Can İçine"

Yunus Emre, (1250-1370) 70 yıllık ömrünü şiir söyleyip, insanları irşad etmekle (doğru yolu, Hak yolunu göstermekle) geçirmiştir. Mansur gibi Nesimi gibi açıkça "Enel-Hak", "Ben Hakk'ım" dememiştir. Ama Lütfi Kalcli'nin Tapılacak İlah adlı kitabında belirttiği gibi, söz ustalığını kullanmış ve "Ham ervah" ların dikkatlerini hemen üzerine çekmemek için "Ezelden benim fikrim/ Enel-Hak idi zikrim" veya "Et ile kemiğe büründüm / Yunus olup göründüm" ya da "Yere göğe sığmayan, sığmış bu can içine" diyerek Alevi-Bektaşi feelsefesinin Allah'a bakışını şiirle ve ustalıkla dile getirmiştir. Karşıt görüşlüler, yıllar yılı O'nun mistik yanlarını ön plâna çıkararak, şiirlerini besteleyip "İlahi" adı altında dini törenlerde okumuşlardır. Oysa, yukarıda da belirttiğimiz gibi Yunus Emre, bir Alevi-Bektaşi'dir ve bu düşüncedeki şiirleri daha çoktur. "Kabe ve put iman benim / Çark vuruban dönen benim / Bulut olup göğe ağan / Yağmur olup yağan benim... Yaz yaratıp yer donatan / Gönlümüz eve hanedan / Hoşnut ana ve atadan / Kulluk kadrin bilen benim.... Yıldırım olup şakıyan / Kakıyıp nefsin dokuyan / Yer karasında börküyen / Şol ağulu yılan benim.

VEHBİ

Gerçek kimliği, asıl adı ve yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi yok. Ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanı. Divanındaki bir nefeste, Moralı Süleyman Baba'dan el aldığını söyler. Üsküdar Selimağa kitaplığında 76 numarada kayıtlı 1375 beyitten oluşan bir divanı var. İçinde aruz ve hece ölçüsüyle yazılmış şiirler mevcut. Hacı Bektaş Veli, Eşrefoğlu Rumi ve Şeyh Bedreddin Simavi'yi öven şiirleri var. Hurufilik ve Melamet inançlarına bağlı bir Bektaşi şairidir.

Şiirlerinden Vehbi'nin tarikat konusunda kendisini çok iyi yetiştirdiği hemen anlaşılır. Ali-Ehlibeyt sevgisiyle tasavvufi konuların iç içe işlendiği, sarmaş dolaş sunulduğu görülür. Başarılı bir Bektaşi ozanı olan Vehbi, şiirlerinde varlık birliğinin türlü görünümlerini yansıtmaya çalışır. Akıcı, duru, içten bir söyleyişi var. Ancak dil özellikleri yönünden 19. yüzyıldan ayrı düşünülemez.

— 1 —

Rahmetin deryası çün cuşa geldi
Kudret ırmağının selleri aktı
Arşullahdan bir nur aleme doğdu
Hüccet-i Hak burhan Hacı Bektaş'ın

Sidreden Cebrail indi bu hana
Deli divaneler dedi uslana
Zat sıfat tecelli kıldı bu cana
Aşıklara nişan Hacı Bektaş'ın

↓ Sağında Muhammed solunda Ali
Bu söze erenler dediler beli
On iki imamın sevgili oğlu
Eb ü ceddi Sultan Hacı Bektaş'ın

Pire men bir dedim ey ehl-i vahdet
Hizmet eyle talib alagör himmet
Meded mürüvvet der bu **Vehbi** meded
Var kulları irfan Hacı Bektaş'ın

Cuşa geldi : *Coştu* — **Sidre :** *Sınır ağacı, aklın son aşaması.*

— 2 —

Gevher-i yektadır bizim sözümüz
Al-i Muhammed'dir sırr-ı özümüz
Hasan ü Hüseyn'dir göz nurumuz
Hak Muhammed Ali deyenlerdeniz
Dost Muhammed Ali sevenlerdeniz

İmamlar hasıdır Zeynel'abid'in
Muhammed Bakır'dır gönlüm içre din
Mezhebim Ca'fer-i Sadık'dır bilin
Hak Muhammed Ali deyenlerdeniz
Dost Muhammed Ali sevenlerdeniz

↓ Mus-i Kâzım'ın hakikat şanı
Ali Musa Rıza mürüvvet kânı
Taki bâ Naki'dir merhamet kânı
Hak Muhammed Ali deyenlerdeniz
Dost Muhammed Ali sevenlerdeniz

Hasen-ül-Askeri güruh-i naci
Derdli mü'min anda bulur ilacı
Muhammed Mehdi'dir canlar sertacı
Hak Muhammed Ali deyenlerdeniz
Dost Muhammed Ali sevenlerdeniz

Çardeh-i ma'sumun yüzü hürmeti
Düvazdeh imam'ın izz ü rif'ati
Vehbi aciz sizden ister himmeti
Hak Muhammed Ali deyenlerdeniz
Dost Muhammed Ali sevenlerdeniz

Düvazdeh : *On iki* — **Çardeh :** *On dört* — **Cevher-i yekta :** *Tek İnci ,cevheri* — **Sertac :** *Baştacı* — **Izn-ı rifat :** *Yüce izin.*

— 3 —

Şems'i zattan zerre idim eriştim
Çar-ı anasıra girdim karıştım
Hamdülillâh didarına kavuştum
Divanına geldim aman erenler

Şah-ı Merdan tut elimden yarlığa
Ayaktan düşmüşüm ilet paklığa
Meded mürvet kabul eyle kulluğa
İmanına geldim aman erenler

↓ Noksanım var mende arayıp buldum
Edep erkân usul sendedir bildim
Eşiğine yüzüm sürmeğe geldim
Erkânına geldim aman erenler

Si vü dü hurufla bu vücud esma
Gönlümün tahtında canan müsemma
Vehbi Dede'm söyler geçti muamma
İrfanına geldim aman erenler

Si vüdü : *Otuz iki* — **Huruf :** *Harfler* — **Müsemma :** *Eren, hal ehli anılan.* — **Muamma :** *Bilinmeyen, bulmaca* — **Didar :** *Yüz.*

— 4 —

İlm ü irfan ister isen Mustafa'dan kıl taleb
Vuslat-i Hak ister isen Mürteza'dan kıl taleb

Sabr u hilme çün tahammül eylemek maksud ise
Var anı sen Şah Hasen Hulk-ır-Rıza'dan kıl taleb

Aşk-ı ilahiye kanmak ister isen ey gönül
Gel havaric cengine gir Kerbelâ'dan kıl taleb

Çün tevellasın teberrasın bilendir ehl-i hal
Gel bu meydanda anı Zeynel-abâ'dan kıl taleb

Nefs divin katl-edüb nur-ü velayet bulmağa
Şah Muhammed Bâkır-ı bedr-üd-dücadan kıl taleb

El ele el Hakk'a ermek talibiysen gel beru
Ca'fer-i Kâzım Ali Müs-er-Rıza'dan kıl taleb

Bu fena fahri-i fillahın feragat rahını
Şah Taki vü bâ Naki şems üd-dühadan kıl taleb

Yetmiş üç fırka olubdur çün Muhammed ümmeti
Vahid-i fırka-i naci Askeri'den kıl taleb

Vehbi (Lâ havfün aleyhim pes ve lâ hüm yahzenun)
Talib isen Mehdi-i sahib zamandan kıl taleb

Nefs div : *Nefis devi* — **Lâ havfün aleyhim pes ve lâ hüm yahzenun :** *"Tanrı erleri korkmazlar ve tasa da çekmezler" anlamına gelen bir ayet* — **Hilme :** *Yumşaklık* — **Havariç :** *Hariç* — **Bedr-üd-düca :** *Karanlıklara veda, esenlik* — **Şems-üd duha :** *Kuşluk güneşi* — **Vahid :** *Tek, bir, yalnız.*

SEÇME HADİSLER

— **Bir Dua :** Peygamber efendimiz yatağa girdiği zaman sağ yanına döner ve şu duayı okurdu: "Allah'ım kendimi sana teslim ettim. İşlerimi tamamen sana bıraktım. Arkamı sana dayadım; çünkü ümidim de sendedir; korkum da sendedir. Senden kaçıp sığınacak ve kurtulacak yer, yine yalnız sensin. Allah'ım! İndirdiğin Kitabına, gönderdiğin peygamberine iman ettim" **(Buhari).**

— **En Makbul Amel :** Bir gün Hazreti peygamber yanımıza geldi ve: "Allah katında en makbul amel (iş) hangisidir, biliyor musunuz?" diye sordu. Birisi: "Namaz ve zekat..." Bir diğeri: "Cihad" diye karşılık verdiler. Bunun üzerine Hazreti Peygamber: "Allah indinde en makbul amel, Allah için sevmek, Allah için buğzetmektir" buyurdular. **(Ebu Zer Gıfari).**

— **Ana Babaya Hizmet Cihad:** Biri Peygamberimize gelerek cihad için izin istediğinde, Peygamber efendimiz ona: "Anan-baban sağ mı?" dedi. O da "Evet" deyince. Allah'ın Resulü (A.S.): "Sen onların hizmetine bakmakla cihad yapmış olursun!" buyurdular. **(Abdullah İbn Amr).**

— "Beş şey gelip çatmadan, diğer beş şeyin kıymetini bil! Ölümden önce hayatının, hastalıktan önce sağlığının, meşguliyet zamanından önce boş vaktinin, ihtiyarlıktan önce gençliğinin, fakirliğe düşmeden önce zenginliğinin." **(Hakim, Beyhaki).**

— "Kıyamet günü şu sorulara cevap vermeden, insanoğlu Rabbi'nin huzurundan ayrılamaz: Ömrünü nerede harcadığı, gençliğini ne yolda tükettiği, malını nerede kazanıp nereye harcadığı, bildiği ile ne yaptığı." **(Tirmizi).**

— "İnsan gururlana gururlana zorbalaşır, zorbalarda büyük azap görür." **(Seleme B. Evka).**

— İnsanın ağzı en mahrem yeridir. **(Ebu Hureyre).**

— "Kalbinde Kur'an'dan hiçbir ayet bulunmayan kimse, harap olmuş ev gibidir." **(Tirmizi).**

BİR ÖYKÜ

İmam **Cafer-i Sadık**

İmam'ı zindana attıklarında, tutuklular, onun bir gün ağlar görüp sebebini sormuşlar. Demişki: **"Öbür dünyaya ne yüzle gideceğim? Ettiklerimin hesabını nasıl vereceğim? Ona ağlarım."**

Zindandakiler şaşırmışlar. **"Ey İmam, senin Muhammet-Ali gibi deden var. Üzülmene gerek var mı hiç?"** demişler. İmam **Cafer**'in karşılığı şu olmuş:

"Öbür dünyada insana, atanı, dedeni sormuyorlar; yaptığın işleri soruyorlar. Eğer soyuma sopuma bakılsaydı, korkum olmazdı. Yaptıklarım sorulacağı için, korkar, ağlarım."

SABRİ

Gerçek kimliği, asıl adı, doğduğu ve yaşadığı yer bilinmeyen Sabri, ondokuzuncu yüzyılın son yarısında yaşamış bir Bektaşi saz ozanıdır. Yaşamı hakkında yeterli bilgi yok. Ancak, Pilevne kahramanı Osman Paşa ile Resul Baba'nın ölümünden sonra yazdığı şiirlerden dolayı yaşadığı zaman belirlenebiliyor. Duru akıcı bir dille söylenen şiirlerinde Ali ve Hacı Bektaş Veli sevgisi dopdolu. Lirik bir söyleyiş içinde Türkçe'nin tüm güzellikleri şiirinde sergilenirken, tarikatın incelikleri de hatasız olarak derinlemesine sunulmaktadır.

— 1 —

Sensin beni bu sevdaya düşüren
Hünkâr Hacı Bektaş Veli'sin şahım
Gurbet ili diyar diyar aşıran
Sensin imam Hayder Ali'sin şahım

Devr eder kudretin kevn ü mekânı
Rahmetin tutmuştur iki cihanı
Derdli kullar ister senden dermanı
Cümle ululardan ulusun şahım

↓ Dağa taşa emr ü ferman eyleyen
Kamu alemlere divan eyleyen
Mi'racda Ahmed'i seyran eyleyen
Gerçek aşıkların yolusun şahım

Levh ü kalem evvel yazdı Bismillâh
Suretin nakşını gördüm eyvallah
Akıl ermez sana sensin sırrullah
Yağan rahmetlerin selisin şahım

Sabri kulun bağlı kulundur senin
İmamı Hüseyin gülündür senin
Yeşil beş pençeli elindir senin
Tanrı bahçesinin gülüsün şahım

Yeşil beş pençe : *Bektaşi geleneğine göre, Hacı Bektaş Veli'nin avcunda yeşil renkli kutsal bir ben vardı. Nasip verdiğine inanılan el* — **Şah :** *En büyük önder* — **Diyar :** *Ülke* — **Kevvnü :** *Mekan — Varlıkları* — **Derman :** *Umarı, çare* — **Miraç :** *Hz. Muhammed'in göğe ağarak Allah'la görüşmesi olayı* — **Levh-ü kalem :** *Allah tüm evreni ve ruhları yaratırken sonraki işleri, olayları yazdırmak üzere kağıt (levha), kalemde var etti.* — **Suretin nakşı :** *Tanrı'nın yüzü* — **Sırrullah :** *Gizleri bilen Tanrı.*

— 2 —

İlk mevlud ayının cuma gecesi
Resul Baba Hakk'a gitmiştir şimdi
Cümle muhiblerin dil eğlencesi
Resul Baba Hakk'a gitmiştir şimdi

Nasib alanlar hep oldular hacı
Melekler el çeküb oldu duacı
Kan ağladı o dem güruh-i naci
Resul Baba Hakk'a gitmiştir şimdi

↓ Mürşid nazarında oldular a'lâ
Vasıl olmayanlar yanarlar hala
Kabrinde kurbanlar kesildi cana
Resul Baba Hakk'a gitmiştir şimdi

Baba bizi kime bırakıp gitti
Cümle muhiblerin bunda terk etti
Hacı Baba arif postuna dikti
Resul Baba Hakk'a gitmiştir şimdi

Salı dergahında va'desi yetti
İrcii emriyle Mevlâ'ya gitti
Sabriya kulunu gidip terk etti
Resul Baba Hakk'a gitmiştir şimdi

İlk mevlud ayı : *Rebi-ül-evvel ayı* — **İrcii emri :** *"Kulum bana dön" anlamındaki ayetin bir bölümü* — **Resul Baba :** *Tanıdığı ve bağlı olduğu anlaşılan çağdaşı bir Bektaşi azizi.*

HAK KAVRAMI

Hak sözcüğünün çeşitli tanımları yapılır. Tanrı'nın sıfatlarından biri sayılır. Bolluğu, adaleti, doğruluğu simgeler. Dinimizin temel ilkelerine göre, Müslüman'ın, Müslüman üzerinde altı hakkı vardır: Kendisiyle karşılaşırsan, ona selam ver;-Seni davet ederse, icabet et;-Senden nasihat isterse, ona nasihatte bulun;-Aksırıp Allah'a hamd ederse, sen de ona Allah sana acısın diye mukabelede bulun;-Hastalanırsa, ziyaretine git;-Ve öldüğünde cenaze törenine katıl!...

Hak kavramı içinde anlam olarak kişileri yakından ilgilendiren kuşkusuz, kul hakkıdır. Alevi-Bektaşilerde kul hakkının büyük önemi ve anlamı olduğu yadsınamaz. Kul hakkı yiyen düşkün sayılır. Kimin hakkını yemişse, bunu karşılayana kadar ceme, görgüye alınmaz. Alevi-Bektaşilerin inancına göre, kul hakkı yiyenleri Tanrı bile affedemez. Kul hakkı yiyen sırat köprüsünü geçse bile, yediği hakkı vermeden yada hak sahibi kendisini bağışlamadan cennete giremez. Bunun için büyük sırattan sonra, kul hakkı yiyenler için küçük sırat köprüsü kulrulacağına inanılır.

HASRETİ

Gerçek kimliği, asıl adı, yaşadığı yer bilinmeyen Hasreti, ondokuzuncu yüzyılda yaşadığı sanılan bir Bektaşi saz ozanıdır. Yaşamı hakkında bilgi yok. Bektâşilerin düzenlemiş olduğu yazma dergilerdeki durumundan, onun 1834 ve 1853 yılları arasında sağ olduğu anlaşılıyor. Halk şiiri tarzında bir çok koşmalarına rastlanmaktadır.

Hünkar Hacı Bektaş Veli evlatlarından şair Hamdullah Çelebi de Yeniçeri ocağının kapatılması nedeniyle sürgün edildiği Amasya'da yazığı bir kısım şiirlerinde Hasreti mahlasını kullanmıştır. Bu ozanın da Hamdullah Çelebi olabileceği tahmin edilmektedir.

Hünkâr Hacı Bektaş sırr-ı Ali'ye
Biat etmeyende iman mı vardır
Ahadullah deyüb tasdik edince
Ya gayrı kimseye peyman mı vardır

Bâ-i Bismillâh'da okunan ayet
Dört kitab şahiddir hakkında gayet
Mürebbi mürşidlik anda tamamet
Ol Habibullah'a güman mı vardır

Levlâke şanına delildir burhan
Yedullahi deyu buyurdu Sübhan
Biat eden benim ol şah-ı Merdan
Hüseyn-i Kerbelâ'ya zeval mi vardır

Lâ'net olsun batıl yola gidene
Ali evladını inkâr edene
Ehl-i Beyt'ten gayre biat edene
Şeytana tabidir iman mı vardır

Der **Hasreti** ikrâr iman uluya
Sultan Balım Sultan Bektaş Veli'ye
Ana şek getüren Mervan kuluya
Ehl-i Beyt'ten gayre damen mi vardır

Ahadullah : *Tanrı, eşsiz* — **Levlake levlake lamte hulektul eflak :** *Sen olmasaydın ben gökleri yaratmazdım anlamına gelen bir hadis* — **Levlâk halektül eflak :** "*Ey Muhammed sen olmasaydın ben bu evreni yaratmazdım" anlamında kutsal hadis* — **Yedullah :** *Tanrı'nın eli, Fetih suresinde bulunan bir ayetin baş tarafı* — *Peyman : And, yemin* — **Güman :** *Sanma, sanı, şüphe* — **Zeval :** *Son* — **Damen :** *Etek* — **Şek:** *Kuşku, şüphe.*

Hünkâr Hacı Bektaş Veli Diyor ki:

— Benim gönlüm marifet evidir. Marifet dünyadan ve ahıretten yeğdir.

— Bir nicelerinin canı ölür, bir nicelerinin de teni ölür. Ve onların ki teni ölür, aşıklardır, canları ölmez.

— Vay ona ki, içinde kibir, buğuz, bahıllık, tamah, öfke, gaybet, kahkaha ve maskaralık ola. Bunlardan maada daha nice türlü şeytan fiili ola. Bunlar dışardan su ile yunup arınır mı? Şöyle bilesin ki arınmaz. Bu dediğimiz nesnelerin biri bir kişi de olsa, onun cümle ibadeti ve taatı ve ameli cümlesi boşuna olur. Vay ona ki, sekiz türlüsü dahi bir kişide olursa hali nice ola. Pes ol kim mutlak Şeytan olur. Zira Şeytan'ın Şeytan'lığı bu sekiz türlü nesnededir (**Makalat**).

— Kişi oldur ki, kendi ayıbını göre. Kendi aybın gören kişi başkasının ayıbına dil uzatmaya.

— İlim aynaya benzer. İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır.

— Yiğit odur ki, kırılmaya değer bir kimseyi bile kırmaz.

— Kur'an sesin içindedir.

— İnsan yerde ve gökte Tanrı'nın vekilidir.

— Allah'ı özünüzde, özünüzü Allah'ta biliniz.

— Adalet, her işte Hakk'ı bilmektir.

— En yüksek iki nesne: İlim ve hilm (Yumuşaklık).

— İnsanın gerçek güzelliği, sözünün güzelliğidir.

— İbadet, cennet için değil Hak için olmalı.

— İbadetin yeri başka, işin yeri başkadır.

— Bilgelerin ibadetleri düşünceleridir.

— Kibir Şeytan, tevazu Rahmandır.

— Çalışmadan geçinenler, bizden değildir.

REMZİ

Gerçek kimliği, asıl adı bilinmeyen Remzi, ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi saz ozanıdır. Manastır'lıdır. Yaşamının büyük bir bölümü Antalya'da geçmiştir. Antalya'ya ilişkin bir çok koşmaları var. 1834'den sonra üne kavuşmuş, Antalya'lı teğmen Rükni ile birlikte bir çok koşmalar yazmıştır **(S. N. Ergün, a. g. e. sh: 174)**.

Akıcı, duru bir söyleyişi olan Remzi, oniki imama duyduğu derin sevgi ve saygıyı şiirlerinde de yansıtır. Çağının Bektaşi şair ve şiirlerindeki tüm özellikler onun şiirlerinde de mevcuttur.

— 1 —

Fi'l-i mezellette getürme gurur
Oku zahid ders-i irfaniyetten
Safha-i sıfatın mir'atı-ı manzur
Yazılmış istiva hakkaniyetten

↓ Getürme lisana kelam-ı kabih
Zahiri batını etme mesabih
Kaba destar ile bunca musahhih
Kurtulmadı gitti enaniyetten

Mevcudat-ı alem adem ü eşya
Ol şems-i münevver vechinde ziya
Vücud ikliminde cümle müheyya
Haberin var ise insaniyetten

Remziya kendini hâk etmeyince
Kasr-ı derununu pak etmeyince
Hicab perdesini çak etmeyince
Feyz-i eser görmez vahdaniyetten

Müheyya : *Hazır* — **Mesabih :** *Çerağ, kandil, aydınlatma* — **Fi'l-i mezellette getürme gurur :** *Kötü işlerinle böbürlenme* — **Safha-i sıfatın mir'atı-ı manzur :** *"Niteliklerini yansıtan yüzün, bakılmaya yaraşır bir aynadır"* — **İstiva :** *Batın ve zahirin hakla hakkın ara kesidi* — **Şems-i münever :** *Işık saçan güneş* — **Vechinde ziya :** *Yüzünde parlayan nur* — **Kelam-ı kabih :** *Uygunsuz sözler* — **Kaba destar ile bunca musahhih :** *Başına sardığı sarıkla öğünenler* — **Enaniyet :** *Benlik* — **Kasr-ı derununu :** *Kalp köşkünü, gönlünü* — **Vahdaniyet :** *Tanrı'nın birlik sırrı* — **Zahit :** *Sofu, softa, yobaz* — **Hak :** *Toprak* — **Çak :** *Yırtma* — **Feyz-i Eseri :** *Yapıt ürünü.*

— 2 —

Yarattı kalbime ta kalu bela
Elif lâm harfinin ezberiyim ben
Hame-i kudrette koptu bu imlâ
Levh-i küntü kenz'in defteriyim ben

Hak Muhammed Ali evvel ü ahır
Şah Hasen Hüseyin dillerde mahir
Ceddim Zeynel'abâ imam-ı Bakır
Hakikat mezheb-i Ca'feri'yim ben

↓ Kâzım'ı gönülde eyledim rehber
Olmuşum Rıza'nın babında kemter
Taki vü bâ Naki evlad-ı Hayder
Hasan-ül-Asker'in askeriyim ben

İmamlar hakkında söylenen eş'ar
Oniki imam ismi dilimde ezkâr
Yerinde çekilen tiğ-i zülfikâr
Muhammed Mehdi'nin hançeriyim ben

Remziya gönlümüz gani dopdolu
Hünkâr Hacı Bektaş pirimiz ulu
Erenler neferi ser-i sağ kolu
Şah Ahmed Sultan'ın kemteriyim ben

Eş'ar : *Şiirler* — **Ezkâr :** *Zikirler* — **Tiğ :** *Kılıç* — **Hame-yi kudret :** *Kudret kalemi* — **Levh-ı küntü kenz:** *Gizli hazine levhası* — **Kenter :** *Kul* — **İrşad :** *Aydınlatma* — **Erbab :** *Bilen* — **Meali :** *Anlam* — **Kal u bela :** *İlk ruhlar toplantısında ruhların Tanrı varlığını onaylamaları.*

— 3 —

Mekteb-i irfan olalı, Hikmet-i kübra okuruz
Tarik-i erkân olalı, Allemel-esma okuruz

Zahir batın burhanımız, Ferah olur meydanımız
Gevher saçar lisanımız, Makam-ı bala okuruz

Üstadımız rehber edüb, Ednamızı server edüb
Her lugatı ezber edüb, Mesnevi inşa okuruz

Hak yoluna can ü seri, Koyalıdan ta ki beri
Dinle zahid al haberi, Sıdk ile Mevlâ okuruz

Nakş-ı Hudâ'nın şadıyız, Kutb-ü arif irşadıyız
Her bir ilim üstadıyız, Musiki a'lâ okuruz

Erdik ademlik babına, Ma'lum olur erbabına
Girdik gönül kitabına, Davudi sada okuruz

Beynimize girmez münkir, Sırrımıza ermez fikir
Leyl ü nehar Hakk'a zikir, Mes'el-i dua okuruz

Harekatın ahvalini, Fehm ederek mealini
Nazm ederek icmalini, Defter ü imlâ okuruz

Hû çekeriz aşk ile biz, Devr ederiz şevk ile biz
Zikr-i müdam Hak ile biz, Sure-i Tâhâ okuruz

Tab-ı murad kalb-i derun, Oldu meyil Hakk'a rükun
Hamd ü sena şimdi bu gün, Kur'an-ı rânâ okuruz

Etme gönül pek acele, Eyle nazar bu gazele
Daima biz hoş güzele, Tefsir-i ma'na okuruz

Fani cihandan geçene, Cam-ı şehadet içene
Dar-ı bakaya göçene, Fatiha hala okuruz

Kurban içün re'simizi, Yazdı Hudâ ismimizi
İlm-i ledün dersimizi, Daima ihfa okuruz

Güftarımız dane dane, Rehnümadır imtihane
Zümre-i aşık olana, **Remziya** sala okuruz

Leylu nehar : *Gece gündüz* — **Derun :** *İç* — **Mekteb-i irfan :** *Seziş okulu, buradaki manası tekke* — **hikmet-i kübra :** *Büyük hikmet, insanlara esenlik veren sırlar* — **Allemel-esma :** *"Tanrı, Adem'e bütün isimlerini bildirdi" anlamında bir ayet* — **Beynimize :** *Aramıza* — **Zikr-i müdam :** *Daimi zikir* — **Re'simizi :** *Başımızı* — **İhfa :** *Gizli* — **Güftar :** *Söz, lakırdı, şiir, taan* — **Rehnüma :** *Kılavuz* — **Sena :** *Övgü* — **İlm-ü ledün :** *Tanrı sır ve niteliklerinden bahseden bilim* — **Rükün :** *Bir şeye içtenlikle meyletme, eğilim* — **İcmal :** *Özet, toptan söyleme, ayrıntıya girmeme* — **Rânâ :** *Güzel* — **Şehadet :** *Şehitlik* — **Makam-ı Bala :** *Ulu, yüce makam* — **Cam-ı şehadet :** *Şehitlik şerbeti* — **Fehmederek :** *Anlayarak* – **Zikr-i müdam :** *Sürekli söyleme* — **Re's :** *Baş* — **Zümre-i aşk :** *Sevgi topluluğu* — **Kalb-ı derun :** *İç gönül.*

İLK GÖRÜŞME

Mekke yakınlarındaki Hıra dağında bulunan bir mağarada zaman zaman düşüncelere dalan Hz. Muhammed (S. A. V.) 610 yılı Ramazan ayının 27. gecesi aynı mağarada düşüncelere dalmış düşünürken bir ışığın içinde ve insan biçiminde Cebrail Aleyhisselamı gördü. Bundan sonrasını Hz. Muhammed Efendimiz şöyle anlatır:

"O bana meleklerden Cebrail olduğunu, Allah'ın beni Peygamber seçtiğini bildirmek için kendisini gönderdiğini bildirdi. Bana okumamı söyledi. Ben "Okuma bilmem" diye yanıt verdim. Beni kollarının arasına aldı ve kuvvetle sıktı. Sonra beni bıraktı ve bir daha okumamı söyledi. Ben ona okuma bilmediğimi söyledim. Beni tekrar ve daha kuvvetle

sıktı; "Oku" dedi ve ben ona okuma bilmediğimi söyledim. Beni üçüncü defa kolları arasına alarak her defasından daha kuvvetle sıktı ve bırakınca dedi ki:

"— Oku, seni yaradan Rabbinin adıyla oku. O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku, Rabbin sonsuz kerem sahibidir. Kalemle yazmayı öğreten O'dur. İnsana bilmediğini O öğretti" (**Alak suresi , 1-5. ayetleri**).

Cebrail bu ilk karşılaşmanın ardından iki yıl daha gelmedi. Hazreti Muhammed, bu boş dönemde mağarada düş gördüğüne inanmaya, kendisine güvenen insanları kandırdığına kanaat getirerek intihar noktasına geldi. Ancak Cebrail yeniden gözükerek 23 yılda Kuran-ı Kerimi, Allah'ın buyruğu biçiminde tebliğ etti (**Cenk Koray, Kuran, İslamiyet, Atatürk ve Mucizesi, sh: 17**).

Alevi-Bektaşileri göre, "Kur'an, Kadir gecesi Resulullahın vücud-u nuranisine cümleten ve birden" inmiştir. Ve dünyaya Peygamberimiz teşrif buyurduktan sonra da "Melek Cibril" aracılığıyle olayların çözümlenmesi için "vücud u unsurıyyesine" ayet ayet, kısım kısım indirilmiştir. Hatta bir defasında Resul-ullah Cebrail Aleyhisselam'a "Kur'an'ı nereden getiriyorsun" buyurmuşlar. Bunun üzerine Cebrail A.S. perdeyi kaldırıp bakınca, Resul-ullah'ın vücud-u nurâniyyesinden alıp vücud-u unsuriyyesine getirdiklerini Resul-u Ekrem'e arzeder (**Zeynel Abidin Cünbüş-Aşkın Anahtarı, İsmail Akgün Matbaası 1946, s: 50-51, 54, 95**)

Alevi-Bektaşilere göre, bunun açık anlamı şudur; Kuran Hz. Muhammed'in "kendisinden kendisine" inmiştir. Türk tasavvufunda Cebrail akıl'dır. Hz. Muhammet, ne bir aracıdır, ne otomaktır, ne de Cebrail'in mekanik aletidir.

Kur'an'ın her bölümüne sure denilir, Kur'an 114 sureden oluşur. Sureler ise ayet denilen cümlelerden meydana gelir. Ayet, açık belirti, işaret kanıt demektir. Sure, yüksek yer, rütbe anlamına gelir. Ayetlerin bir kısmı Mekke'de, bir kısmı ise Medine'de inmiştir. Kur'an (610-632) yirmi üç yılda tamamlanmıştır. Ayet sayısı 6666 olarak bilirnirse de bu sayı uzmanlar arasında tartışmalıdır. (**Bedri Noyan, Kuran-ı Kerim, Ardıç Yayınları - 1997, s: 5-12**).

ECRİ

Gerçek kimliği, asıl adı, memleketi bilinmeyen Ecri, ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi saz ozanıdır. Yaşamının büyük bir bölümünü Mısır'da geçirdiği biliniyor. Bazı destanlarında Mısır'a ve Mısır'lılara ilişkin bilgiler var. Kaygusuz Sultanı öven nefesleri mevcut. Mısır Kasr-ül-ayn tekkesinde münzevi bir yaşam sürdüğü sanılıyor. Mısır Hidivi Mehmed Ali Paşa'nın ölümünden, yani 1848'den sonra da Mısır'da bulunduğu şiirlerinden anlaşılmakta olup şiirleri Batıni düşünceler içinde yüzmektedir.

Şiirlerini aruz ve hece ölçüsüyle yazmış. Ankara genel kütüphanesinde A 1 4 / 53 numarada kayıtlı bir divanı var. Bu yazma divanda yalnız aruzla yazdığı şiirler mevcuttur. Destanlar, koşmalar ve nefesler üzerinde becerisi oldukça fazla. Şiirlerinde Ali sevgisi ve hurufi inancı egemen. Derin bilgisini özgür söyleyişi içinde kolaylıkla vermekte olan Ecri özgün bir yapı gösterir.

Şiirlerinde Bektaşi tarikatının tüm özellikleri ile güzellikleri Allah-Muhammed-Ali ve Ehlibeyt sevgisiyle birlikte, tasavvuf felsefesi içinde yoğrularak sunulur. Batıni ve hu rufi inancı ağır basar. Kaygusuz Abdal'a bağlı olduğu açıkça görülür.

— 1 —

Gonce-i vuslata ermeyenlerin
İşi bülbül gibi zar olur gider
Hakikat rahına giremeyenlerin
Dünyası başına dar olur gider

Bilmeyen alemde o gonce lebi
Eyvah deyüb geçer ruz ile şebi
Çıkamaz taşraya semender gibi
Ateş-i hicranda nar olur gider

Aşıklar dolaşır gezer ekseri
Dost yoluna koyar can ile seri
Enelhak diyenin ey **Aşık Ecri**
Yolu Mansur gibi dar olur gider

Gonce leb : *Gonca ağızlı, gül dudaklı* — **Ateş-i Hicran :** *Ayrılık ateşi* — **Ruz :** *Gün, gündüz* — **Şeb :** *Gece* — **Semender :** *Ateş içinde yaşadığı sanılan bir kertenkele cinsi* — *Vuslat : Birleşme, kavuşma* — **Zar :** *İnilti* — **Rah :** *Yol.*

— 2 —

Vakf-ı esrar olan dehre temennadan geçer
Nefs-i şumu kat edüb ol lâ vü illâdan geçer

Men aref bezminde seyran eyleyüb eşyayı hep
Kenz-i mahfi gözleyüb dünya vü ukbadan geçer

Varlığımdan geçmişim bir noktadan var olmuşum
Var mı bir aşık şeha nur-u tecelladan geçer

Bu kebuter gönlümüz pervaz edüb bir vasıl içün
Asumanı devr edüb ta arş-ı a'lâdan geçer

Ecriya mahv-i vücud eyle bu yolda nagehan
Vasıl-ı didar olanlar lâ vü illâdan geçer

Kebuter : *Güvercin* — **Pervaz eder :** *Uçar* — **Mahv-i vücud :** *Zannını terk et, kendi vehmine kapılma* — **Nagehan :** *Birden bire* — **Vasl-ı didar :** *Tanrı cemâlini görenler* — **Lâ vü illâ :** *Varlık ile yokluk* — **Asuman :** *Gök yüzü* — **Bezm :** *Meclis* — **Şum :** *Uğursuz, kutsuz* — **Temenna :** *Eğilme, yüz sürme* — **Dehr :** *Dünya* — **Şeha :** *Ey şah* — **Tecella :** *Görünüm* — **Nar :** *Ateş* — **Kat etmek :** *Geçmek* — **Menaref :** *Arifler, yetkinler* — **Kenz-i mahfi :** *Gizli hazine* — **Vasıl-ı adar :** *Yüzünü görme.*

— 3 —

Fahr-ı alem varis-i yar-ı peygamber ya Ali
Hel eta şanındadır Allahu ekber ya Ali

Canımın cananıdır Zeynel'abâ her ruz ü şeb
Sad selam olsun ona zatına mazhar ya Ali

Zer gibi bi kıymet eyler kimya-yi himmeti
Zümre-i aşıkları ol şah-ı Bakır ya Ali

Kılma sen mahrum cemalinden temaşa eyledim
Sevdiğim canım Taki canımda server ya Ali

Canı koydum yoluna sevdim seni de ya Naki
Şahlar içre padişahlar serveridir ya Ali

Mehdi-i mirlivayı eyle ihsan el'aman
Kuvvet ü ziya vere dine mükerrer ya Ali

Sendedir şems-i nübüvvet afitab-i tal'atin
Şa'şaandan feyz alur mah-ı münevver ya Ali

Sensin ol derya-yi a'zam kim nihayetsiz muhit
Bahr ü ber yanında çün bir katre kemter ya Ali

Sendedir hatm-i kelamullah-ı natık nagehan
Eyle i'ta bende-i biçare ister ya Ali

Kıl güruh-ü Askeri Naci bizi Ecri gibi
Nefs-i şumu kat ede manend-i Hayder ya Ali

Zer : *Altun* — **Temaşa :** *Seyretme* — **Katre :** *Damla* — **Server :** *Başbuğ, önder* — **Güruh :** *Topluluk* — **Menend :** *Benzer, eş* — **Nihayet :** *Son* — **Mükerrer :** *Tekrar edilen* — **Himmet :** *Ermiş kimse etkisi* — **Varis :** *Mirascı* — **Sad :** *Bin* — **Zer :** *Altın* — **Kimya :** *Değerli şeyler* — **Mirliva :** *Sancak sahibi* — **Afitab :** *Güneş* — **Şa'şaa :** *Debdebe* — **Muhit :** *Kuşatan, çok büyük deniz* — **Kelamullah-ı natık :** *Konuşan Kur'an, insan* — **Nefs-i şum :** *Uğursuz nefis, kötü duygular* — **Fahr-ı alem:** *Alemin övüncü Hz. Muhammed* — **Ruzu şeb:** *Gece gündüz* — **Şems-i nubüvvet:** *Peygamberlik güneşi* — **Bahr ü ber :** *Deniz toprak* — **İta :** *Ver* — **Hatm-i Kelam :** *Kur'an oku* — **Manende :** *Eş, benzer,* **Nagehan :** *Gizlice.*

— 4 —

Ali'dir yar-i Peygamber Ali'dir Ba-i Bismillâh
Ali'dir suret-i Rahman Ali'dir zat-ı Fazlullah

Ali'nin Hel eta şanı odur halk eyler insanı
Ali'dir ilm ü edyanı Ali'dir cümle sırr-ı şah

Ali Yasin Vel Kur'an kitab-ı natık-ı hikmet
Ali'dir suhf-i İbrahim Ali'dir dört kelamullah

Ali'nin kahrına takat getürmez alem-i eşya
Ali'dir bir gazab ancak Ali'dir Zülcelaallullah

Ali'dir cümleye maksud Ali'dir Kıble-i ma'bud
Ali'dir cami-i mahmud Ali'dir secde-i dergah

Ali derya-yi a'zamdır ki emvac-ı mahabbetten
Erenler hasıl-ı aşkı olubdur sırrına agah

Ali'dir evvel ü ahır Ali'dir batın ü zahir
Ali'dir her yere hazır Ali'dir ol veliyullah

Ali'den Ecriya i'ta yine ecr-i azim oldu
Ali'dir zikr ü ezkarım Ali'dir lafz-ı illâllah

Hel eta : *"İnsan suresi" Bu surenin Hz. Ali'nin şanına indiği söylenir* — **Ali'dir zikr ü ezkarım :** *"Ali'nin adını anmak, ibadettir" anlamındaki hadise işaret ediliyor* — **Zülcelal :** *Heybetli, çok büyük olan* — **Edyan :** *Dinler* — **Sufh :** *Hz. İbrahim'e inen sayfalar kastediliyor* — **Emvac :** *Dalga* — **Ezkar :** *Anma* — **Agah :** *Bilme* — **Batın u zahir:** *Gizli açık* — **Ecr-i azım :** *Büyük sevap* — **İ'ta :** *Verme* — **Ba-ı Bismillah :** *Hz. dört kitap Kuran'da, Kuran, Fatiha'da, Fatiha Bismillahta, bismillah ile başında ki B harfinde toplanmıştır. İşte ben o B harfinin altındaki noktayım. B harfi Arapca'da » şeklindedir.*

— 5 —

Güruh-i Naciyiz Al-i Resul'e aşık'ı canız
Muhibb-i hanedanız zahir ü batında cananız

Biziz ol hankah-ı alem içre hırkapuş abdal
Görenler zanneder bi cameyiz alemde üryanız

Muhib evladımız Nemrud ü Fir-avn oldu gittikçe
Biz ol zürriyet-i İbrahim ü Musi-i umranız

Yevm-i firkatte sahil olmasun mu zevrak-ı ümmid
Açınca babdan-ı himmeti güya ki tayranız

Cehalet menba'ı **Ecri** demişler bizlere yaran
Kemâl erbabına ma'lum olur ki bazı irfanız

Hırkapuş : *Hırka giyen, tarikatın ruhani giysilerini giyen* — **Bi Came :** *Giysisiz* — **Üryan :** *Soyunmuş, varlıktan geçmiş* — **Tayran :** *Uçan* — **Zahir :** *Görülen* — **Batın:** *Gizli, görünmeyen* — **Muhib :** *Talib* — **Zürriyet :** *Soyundan gelen çocukları* — **Firkat :** *Ayrılık* — **Yevm :** *Gün* — **Hankah :** *Tekke* — **Zevrak :** *Kayık, gemi* — **Badban :** *Yelken* — **Bab :** *Kapı* — **Umran :** *Mutluluk.*

— 6 —

Ey şem-i cemâl aşkına pervaneleriz biz
Bir bağrı yanık aşık-ı divaneleriz biz

Biz ehl-i harabatız bezm-i ezelden
Medhuş olalı sakin-i meyhaneleriz biz

Har ile gülün kıymetini bilmedi sofi
Sarraf olana sahib-i dürdaneleriz biz

Bu meclis-i rindan ile dost olmaz isek ger
Bil biz dahi ağyar ile biganeleriz biz

Ecri gibi nuş eyleyeli cam-ı Elest'i
Ol devr-i ademden beri mestaneleriz biz

Medhuş : *Tanrı'nın aşkıyla sarhoş olan* — **Bigane :** *Yabancı* — **Cam :** *Kadeh* — **Adem :** *Yokluk* — **Dürdane :** *İnci* — **Har :** *Diken* — **Rindan :** *Rintler* — **Cehalet menbalı :** *Cahillik kaynağı* — **Şem-i cemal :** *Güzellik güneşi* — **Ger:** *Eğer* — **Ağyar:** *Düşman* — **Nuş :** *İçme* — **Ehl-i Harabat :** *Meyhane sakini* — **Bezm-ezel :** *Ruhlar meclisi.*

— 7 —

Nokta-i Rahman-ı akdem gizlidir âdemdedir
Nur u eşya-yi mukaddem gizlidir âdemdedir

Yedi hattı mushaf-ı hüsnünde tahkik gördüler
Ey gönül bu ism-i a'zam gizlidir âdemdedir

Sanma kim bezm-i felekte enver-i hurşid var
Şu'le-i mah-ı muharrem gizlidir âdemdedir

Ger tavaf etmek dilersen bu hakikat Kâ'besin
Kâbe-i Beyt-ül-mükerrem gizlidir âdemdedir

Tekye-i aşka yürü **Ecri** kadem bas vasıl ol
Hep maâl-i muazzam gizlidir âdemdedir

Nokta-i Rahman-ı akdem : *Öncesi olmayan büyük nokta, Tanrı'nın kutsal bilinci* — **Yedi hat :** *İnsan yüzündeki tüyler, yani iki kaş, dörd kirpik, bir de saç* — **Mushaf-ı hüsnünde :** *"Güzelliğin sayfalarında" Bu mısra: "Yüzünde bulunan kaşlar kirpikler ve saçın ile sen, Fatiha suresine benziyorsun" demek oluyor.*

— 8 —

Feyz bahş-ı menba'ı sırr-ı Hudâ'dır Kaygusuz
Bu tarik-i aşk içinde rehnümadır Kaygusuz

Kabekavseyn ile ev-edna'ya dahil şübhesiz
Salikane hem delil-i Mustafa'dır Kaygusuz

On sekiz bin aleme nur-u tecelli eyleyen
Gün gibi sahib kemâl-i Mürteza'dır Kaygusuz

Zehr-i mihnet ihtiyar etsen n'ola aşkında biz
Kurret-ül-ayn-ı Hasen Hulk-ı Rıza'dır Kaygusuz

Çardeh ma'sum pâk ü müstakime can ile
Hakk'a mazlum-ü şehid-i Kerbelâ'dır Kaygusuz

Ol imam-ı şah-ı din Zeynül-ibâd ü Bakiri
Ca'fer-i Sadık imam-ı pişüvadır Kaygusuz

Musi-i Kâzım Rıza'dır dinimiz imanımız
Hem Horasani Ali Muse-r-Rıza'dır Kaygusuz

Hem Taki vü bâ Naki'dir hem imam-ı Askeri
Mehdi-i sırr-ı Hudâ sahib livadır Kaygusuz

Ecriya a'ma olan aşıkların hâk-i der-i
Çeşmine lâ şek dila kuhl-i ciladır Kaygusuz

Feyz bahş-i menba'ı sırr-ı Hudâ : *Tanrı sırlarının kaynağından bize yararlandıran* — **Rehnüma :** *Yol gösteren* — **Kabekavseyn ile ev-edna :** *İki yayın birleştiği yerde olan, yani kâmil insan. Necm suresi* — **Salikan :** *Tarikata girmiş olanlar* — **Kudret-ül-ayn :** *Göz nuru* — **Çardeh :** *Ondört* — **Li'va :** *Sancak* — **Hâk-i der :** *Kapısının toprağı* — **Lâ şek :** *Şüphesiz* — **Kühl-i cila :** *Sürme, yani "Senin kapının önündeki toprak, öyle şifalı bir sürmedir ki, körlerin gözüne sürülse hemen gözü açılır"* — **Tahkik :** *Araştırma, inceleme* — **Enver-i hurşit :** *Güneş parlaklığı* — **Hâk :** *Toprak* — **Maal-i muazzam :** *Yüksek, derin düşünceler* — **Müstakım :** *Doğru yol* — **Pişüva :** *Önder.*

— 9 —

Okuyup mushaf-ı hüsnündeki ol hatt-ı celi
Cezbe-i aşk-ı velâ ile dedik sana beli
Nokta-i sırr-ı Hudâ zatının oldu bedeli
Sendedir bahr-i vefa bendedir ol kudret eli
Yetiş eş Şah-ı velayet Esedullah Ali
Meded ey pir-i tarikat Hacı Bektaşi-ı Veli

Menba'ı cüd ü şeha feyz-i hidayet sensin
Arif-i sırr-ı nebi keşf ü keramet sensin
Gafir-i leyl ü nehar şah-ı velayet sensin
Hel eta şanına tenzil olan ayat sensin
Yetiş eş Şah-ı velayet Esedullah Ali
Meded ey pir-i tarikat Hacı Bektaşi-ı Veli

Gam u hicran ile rahında dil azar oldum
Nice bir dam-ü felakette giriftar oldum
Gerçi Mansur gibi sülfüne berdar oldum
Aşk ile bad-ı Nesimi veş hevadar oldum
Yetiş eş Şah-ı velayet Esedullah Ali
Meded ey pir-i tarikat Hacı Bektaşi-ı Veli

Hem Naki Askeri-i naci içün **Ecri** kemter
Mehdi-i mir-i liva mazhar-ı nuru Hayder
Eyledim canı feda yoluna misl-i Kanber
Olmuşam hemm ü gam ile nice dem hâk ister
Yetiş eş Şah-ı velayet Esedullah Ali
Meded ey pir-i tarikat Hacı Bektaşi-ı Veli

Mukaddem : *Önce* — **Hatt-ı celi :** *Parlak, kelli Kat* — **Cezb-ı aşk:** *Sevginin çekişi* — **Vela :** *Yakınlık, sahiplik* — **Noktai sırrı Huda :** *Tanrının gizinin başladığı nokta* — **Mushaf-ı hüsnün :** *Güzelliğinin kutsal kitab bölümü* — **Eşedullah :** *Tanrının aslanı Ali* — **Menba-ı cüd ü şeha feyz-i hidayet :** *İyilik, doğruluk, bolluk kaymağı olan ey, şah* — **Gafir-i leylü nehar :** *Geceyi gündüzü örten* — **Tenzil :** *indirme* — **Dam :** *Tuzak* — **Giriftar :** *Düşkün, tutulmuş* — **Sülfüne berdar zülüflerine asılmış dilazar :** *Gönül hastası* — **Veş :** *Gibi* — **Bad-ı Nesimi :** *Sabah yeli*.

BAZI KONULARDA SEÇME AYETLER

Evrenin sürekli genişlemesi ve dünyanın yuvarlaklığı konusunda:

— Göğü kendi ellerimizle (kudretimizle) yaptık ve biz (onu) genişletmekteyiz **(Zariyat suresi 47. ayet)**.

— Yere ve onu yuvarlayıp döşeyene andolsun (**Şems suresi 6. ayet**).

— Bundan sonra da yeri yuvarlattı (**Naziat suresi, 30. ayet**).

— Dağları görürsün de, onları (yerlerinde) donmuş sanırsın; oysa, onlar bulutun yürümesi gibi yürümektedirler (Neml suresi, 88. ayet).

Petrol konusunda:

— Topraktan yeşil otu çıkarıp sonra da onu kapkara bir sel artığına çeviren ulu Rabbi'nin adını tesbih et (**Ala suresi, 4-5. ayetler**).

Bitkilerin polen tozuyla döllenmeleri konusunda:

— Rüzgarları aşılayıcı olarak gönderdik (Hicr suresi, 22. ayet).

Oksijen konusunda:

— Allah kimi doğru yola iletmek isterse, onun göğsünü İslam'a açar; kimi de saptırmak isterse onun göğsünü (o kimse) göğe çıkıyormuş gibi dar ve tıkanıklık yapar (**Enam suresi, 125. ayet**).

Yörüngeler konusunda:

— Yıldızların bulundukları yörüngeler için yemin ederim. Bu yörüngelerin hal ve niteliklerini bilseniz, o vakit bu yeminin ne kadar ağır olduğunu anlardınız (**Vakıa suresi 75-76. ayet**).

— Geceyi-gündüzü, güneşi, ayı yaratan O'dur (Bunların) her biri bir yörüngede yüzmektedirler (**Enbiya suresi, 33. ayet**).

— Ne güneşin aya erişmesi kendisine yaraşır, ne de gece gündüzün önüne geçebilir. Hepsi bir felekte (yörüngede) yüzmektedirler. Aya da konaklar tayin ettik. Sonunda o, eski urcun haline döndü (**Yasin suresi 39-40. ayet**).

RESMİ

Ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi saz ozanıdır. Girit'lidir. asıl adı Ali'dir. Yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi yok. Üsküdar'da Selim Ağa kitaplığında 85 numarada kayıtlı yazma bir divanı var. Bu divandaki şiirler yalnız aruz ölçüsüyle yazılmıştır. Bu divan 386 beyitten oluşur. Hacı Bektaş'ı ve Seyyid Ali'yi öven şiirleri çok başarılıdır. Bununla birlikte, Ali Resmi Giridi Baba'nın, hece ile yazmış olduğu şiirleri de vardır.

Ali ve Veli sevgisiyle dolu olan şiirlerinde, çağındaki Bektaşi şiirlerinde görülen tüm özellikler mevcuttur. Hz. Ali'ye karşı aşırı sevgi duyduğu açıkça görülür.

— 1 —

Benim şahım benim canım Ali'dir
Gözüm ziyası imanım Ali'dir

Bana gösterdi rah-ı müstakimi
İki alemde sultanım Ali'dir

Muhammed şehr-i ilmin dedi elhak
Ulum-ü şehre derbanım Ali'dir

Benim mahbubum Ahmed'dir dedi Hak
Dilaverlikte arslanım Ali'dir

Muhammed dü cihana rehber oldu
Eden irşad cananım Ali'dir

Kelam İncil ü Tevrat Zebur hem
Rumuz-i vahy-i Kur'an'ım Ali'dir

Şecaat kişverinde merd-i meydan
Sehavetıssı Yezdan'ım Ali'dir

Olur her bir garib bir şaha bende
Benim de şah-ı merdanım Ali'dir

Ne gam yer **Resmi** huffaş olsa münkir
Bu gün meydanda Sübhan'ım Ali'dir

Rah-ı mustakim : *Doğru yol* — **Şehr-i ilim :** *ilim kenti* — **Derban :** *Kapıcı Bu beyt "Ben , ilim şehriyim. Ali de onun kapısıdır" anlamında bir hadise işarettir* — **Huffaş :** *Yarasa* — **Ziya :** *Işık* — **Dilaver :** *Yiğit*.

— 2 —

Hudâ aşıkların gönlün uyandır
Hakikat çeşmesinden anı kandır

İkilik perdesinden geçmek içün
Muvahhid rengine anı boyandır

↓ Geçir kayd-i mezahibden kıl ari
Anı bu kayd-ı gafletten uyandır

Kimin kim hal ile var ittihadı
Anın hali bize mahz-ı imandır

Kami eşyada **Resmi** varlığı var
Veli ademde Hak bellü beyandır

Muvahhid : *Tevhid ehli* — **Kân** : *Maden, kaynak* — **Kamı** : *Kamu* — **Mezahib** : *Mezhepler* — **İttihad** : *Birlik* — **Şecaat** : *Yiğitlik* — **Kişver** : *İklim, ülke* — **Sehavet** : *Bulut, karanlık* — **Ari** : *Uzak* — **Mahz** : *Tam, su katılmamış, Sade* – **Himem** : *Etkiler, çabalar* — **Durr-i derya** : *Umman incisi* — **Damen** : *Etek*.

— 3 —

Ey ser-i ceyş-i velayet tac-ı şahan-ı veli
Vech-i nurun pertevinden oldu alem münceli
Mürşid-i müşkil küşa ya'ni Hakk'ın kudret eli
Bir nefesle kılsa ihya tan mı bin mürde dili
Dürr-ü derya-yi hüviyyet mazhar-ı sırr-ı Ali
Padişah-ı heft kişver Hacı Bektaş-i Veli

Tıynet-i asliyesi ademden oldu münteşir
Ab-ı pak-ı cismi anın Nuh'dan oldu münteşir
Ateş-i germiyyeti Musa'dan oldu münteşir
Bad-i kudsi Meryem-i İsa'dan oldu münteşir
Dürr-ü derya-yi hüviyyet mazhar-ı sırr-ı Ali
Padişah-ı heft kişver Hacı Bektaş-i Veli

Ced be-ced Al-i Muhammed'dir o sultan-ı kerem
Nakd-i şah-ı Mürteza vala neseb ali himem
Irkıdır anın Hadice Fatıma şeyhülharem
Ta kıyamet evliya içre odur sahib alem
Dürr-ü derya-yi hüviyyet mazhar-ı sırr-ı Ali
Padişah-ı heft kişver Hacı Bektaş-i Veli

Nice bin dürlü keramet etti izhar ol emir
Nice bin düşmüşleri kaldırdı oldu destgir
Oldu iklim-i velayet içre ol sahib serir
Dürr-ü daim sırr-ı Hayder'den işaret gösterir
Dürr-ü derya-yi hüviyyet mazhar-ı sırr-ı Ali
Padişah-ı heft kişver Hacı Bektaş-i Veli

Doksan altı bin Horasan pirleri irşad eder
Anda meks olan emanatı alub Rum'a gider
Ol erenler çektiler hayli teessüfle keder
Aldı pirinden icazet nev tarik icad eder
Dürr-ü derya-yi hüviyyet mazhar-ı sırr-ı Ali
Padişah-ı heft kişver Hacı Bektaş-i Veli

Resmi' ya başında devlet bil o sultan sayesin
Her ne derlerse desünler koyma elden damenin
Mendind lutf inayet bil ganimet hizmetin
Her ki giydi şah olur başına tac-ı devletin
Dürr-ü derya-yi hüviyyet mazhar-ı sırr-ı Ali
Padişah-ı heft kişver Hacı Bektaş-i Veli

Geyş : *Savaş* — **Pertev** : *Işık, parıltı* — **Hüviyyet** : *Tanrı'nın varlığı* — **Mürde dil** : *Ölü gönüller* — **Dür** : *İnci* — **An-ı daim** : *Daimi zaman* — **Münteşir** : *Yayınladı* — **Destgir** : *Elinden tutan* — **Saye** : *Gölge* — **Damen** : *Etek* — **İzhar** : *Açıklama* — **Ceys** : *Asker, ordu, ses* — **Vech-i nur** : *Işıklı, aydın yüzü* — **Mürşid-i müşkil küşa** : *Zorlukları yenen pir* — **Heft kışver** : *Yedi iklim* — **Tıynet** : *Maya, mizaç* — **Bad-ı kutsi** : *Kutsal yel* — **Mendind** : *Dertli.*

— 4 —

Can ü başa kalmazız Al-i Abayi canlarız
Behde-i Al-i Muhammed Mustafayi canlarız

Can ü dilden bende-i Hayder biziz dervişleriz
Ol sebebden biz Aliy-yel-Mürtezayi canlarız

Terk ü tecridiz bu gün ak u karadan geçmişiz
Pes bu ma'niyle Hasen Hulk-ır-Rızayi canlarız

Hem Yezide sad hezaran lâ'net etmek şanımız
Zira kim şah-ı Hüseyn-i Kerbalâyi canlarız

Fakr ile fahr eyleyüb tac ü kabadan fariğiz
Ma'sum-i pak biz Ali Zeyn-el-abayi canlarız

Hem Muhammed Bakır ol kân-ı kerem bedrüd-düca
Ca'fer-i Kâzım Ali Mus-er-Rızayyi canlarız

Çün Taki vü bâ Naki'ye kılmışız ikrar biz
Ol ecilden Askeri sahib livayi canlarız

Mehdi-i sahib zamanın kuluyuz kurbanıyız
Resmi' ya ma'sum-ü pak nur-ü Hüdâyi canlarız

Terk ü tecrid : *Bütün ilişkilerden kurtulmak* — **Fakr ile fahr** : *Fakirlik ve kıvanç belirten bu sözler "Benim diğer peygamberlerden üstünlüğüm ancak fakirliğimdir. Onun için ben, fakirlikle kıvanç duyarım" anlamına gelen bir hadise işarettir* — **Farıg** : *Uzak* — **Bedrud-duça** : *Karanlıklardan esen kılsın* — **Kan-ı Kerim** : *İyilik, bolluk madeni* — **Ecil** : *Neden* — **Liva** : *Bayrak*.

KALEM OLSA

Kur'an kıyamet gününe değin geçerliliğini sürdürecektir. Bu sav, dünyadaki teknik, sosyal ve bilimsel gelişim eğrisiyle çelişir nitelikte gözükmektedir. Aranan her şeyin "Kitap içinde bulunabileceği" tezi de gerçekçi olmaktan uzaktır. Kaldı ki, bu iki abartılı görüşte bizzat Kuran ayetleriyle çelişir durumdadır. Çünkü yüce Yaratan Lokman suresinin 27. ayetinde:

"Yeryüzünde bulunan ağaçlar kalem olsa deniz(ler) de (mürekkep olup) arkasından yedi deniz (daha gelip mürekkep olsa) ona yardım etse de (Allah'ın sözcükleri yazılsa) yine (bunlar tükenir), Allah'ın sözcükleri tükenmez."

buyurmaktadır. Öyleyse, Allah'ın bütün bilgisinin 114 surelik Kur'an içinde bulunduğunu söylemek yanlıştır, gerçekçi değildir. Tanrı'yı sınırlamaktan başka bir amaç ve anlam taşımaz. Kısa süreler içinde Musa ile Tur dağında, Muhammed'le miraçta 90.000 kelâm söyleşen Tanrı'nın 6666 ayetle haşa bağlı tutulması O'nun yüceliğiyle ve sonsuzluğuyla bağdaşamaz. Kuran'ın kıyamete kadar değişmezliği sorunu bu durumla hiçbir ilişkisi olmayan ayrı bir konudur. Kur'an bu haliyle mutlak sayılamaz. Salt kavramın temel nitelikleri Kuran'daki ayet ve surelerin büyük çoğunluğunda yoktur. Ayetlerin büyük bir kısmı güncel olay ve olguları yanıtlar nitelikte bir görünümdedir. Zamanları örten bir güce sahip olmayan kurallar evrensel özellik taşımaz. Güncel ve yöresel olma kuralların etkisini azaltmaz. Sıcaklığını söndürmez. Ama soluğunu azaltır, yaşama gücünü sınırlar. Toplumsal yasalar, her sosyal kurumun bir başlangıcı, bir ömrü ve bir sonu olduğunu söyler; dinlerde toplumsal birer kurum olduklarına göre onların ölümsüz ve sonsuz bir yaşama gücü, performansı göstermeleri düşünülemez, onlarda ölümü tadacaklardır. Evrende temel yasa, değişmenin değişmezliği yasasıdır.

İLHAMİ BEY

Ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi saz ozanıdır. Yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi yok. Ancak Saadeddin Nüzhet Ergun'un aktardığı bilgilere göre İlhami Bey;

"İkinci Abdülhamid döneminde ünlü Sadrazam Ferid Paşa'nın kayınbiraderidir. Nafi Baba'dan el alarak, tarikata girmiş, sonra da Ali Nutki Baba'dan babalık icazeti almıştır".

20 yüzyılda yaşıyan Aşık İlhami ile zaman, kişilik ve şiir anlayışları yönünden hiç benzerlikleri bulunmayan İlhami Bey'in şiirlerinde ondokuzuncu yüzyıl Bektaşi şiirinin tüm özellikleri, dil, biçim ve içerik olarak mevcut olup İlhami Bey'in aruz ve hece ölçülerini başarıyla kullandığı görülür. Hz. Hüseyin sevgisi doruk noktadadır.

Nazeniniz bağ-ı tevhidin gül-i hoşhaliyiz
Bülbülan-ı deşt-i aşkın nale vü amaliyiz
Razdan-ı vahdetin ümmid-i istikbaliyiz
Çünki evlad-ı Resul-i akdesin rumaliyiz
Biz Ali'nin bir muhibb , i Hanedan-ı aliyiz
Şehsüvar-ı Kerbelâ'nın baş açık abdalıyız

Didemiz ma'tuf-i suy-i Semme vechullahdır
Sinemiz tur-i tecella-yi Kelimullahdır
Fikrimiz fikr-i mualla-yi Habibullahdır
Zikrimiz zikr-i tevella-yi Aliyyullahdır
Biz Ali'nin bir muhibb , i Hanedan-ı aliyiz
Şehsüvar-ı Kerbelâ'nın baş açık abdalıyız

Müstenid her fi'limiz emr-i ilâh-ı ekbere
Feyzimiz sari misal-i ab-ı kevser her yere
Kahir-i zülintikamız düşmen-i peygambere
Can fedayız Hayder'e evlad-ı pak-i Hayder'e
Biz Ali'nin bir muhibb , i Hanedan-ı aliyiz
Şehsüvar-ı Kerbelâ'nın baş açık abdalıyız

Şebçerağ-ı bezmimiz nur-i cemâl-i Kibriya
Pişüvamız lem'a-i şer-i kavim-i Mustafa
Mürşid-i remz aşinamızdır Aliy-yel-Mürteza
Bizdedir feyz-i celil-i hamse-i Al-i abâ
Biz Ali'nin bir muhibb , i Hanedan-ı aliyiz
Şehsüvar-ı Kerbelâ'nın baş açık abdalıyız

Gudek-i nevsalimiz vakıf rümuz-i vahdete
Saye-i Hayder'de erdik bu füyuz-i devlete
İltifat etmez gedamız belki cah u rif'ate
Sayeverdir ni'met-i irfanımız her ni'mete
Biz Ali'nin bir muhibb , i Hanedan-ı aliyiz
Şehsüvar-ı Kerbelâ'nın baş açık abdalıyız

Dar-ı matemdir seray-i sine-i bi barımız
Nalesaz-ı ya Hüseyn'dir anda kalb-i zarımız
Hun-ı çeşm-i ibtiladır bade-i serşarımız
Yoktur İlhami bizim bundan diğer bir kârımız
Biz Ali'nin bir muhibb , i Hanedan-ı aliyiz
Şehsüvar-ı Kerbelâ'nın baş açık abdalıyız

Nazenin : *Bektaşi tarikatı, nazlı* — **Bağ-ı tevhid :** *Birlik bağı* — **Semme vechullah :** *"Doğudan batıya kadar, hangi tarafa bakarsanız, Tanrı'nın vechini görürsünüz" anlamında bir ayet* — **Dest-i aşk :** *Aşk çölü* — **Razdan :** *Sırrı bilen, dost* — **Akdes :** *Kutsal* — **Ma'tuf :** *Hedeflenmiş* — **Kelimullah :** *Musa peygamber* — **Habibullah :** *Hz. Muhammed* — **Müstenid :** *Dayanır* — **Fi'l :** *İşler* — **Şeberağ :** *Gece yakılan mum Sayever koruyucu, gölge verici* — **Bade-i serşar :** *Taşkın kadeh, dolu* — **Feyzi celil-hamse-i ali aba :** *Ehlibeytin ulu verimliliği, bolluğu* — **Seray :** *Konak, saray* — **İptila :** *Alışkanlık* — **Hun :** *Kan* — **Badehu :** *Sonra* — **Bıbar :** *Yüksüz.*

CENNETE GİRMEK İÇİN

Hz. Muhammed (S.A.V.) der ki:

— "Kalbinde hardal tanesi kadar iman bulunan kimse, cehenneme girmeyecektir. Kalbinde hardal tanesi kadar büyüklük bulunan kimse de cennete girmeyecektir"

SADIK BABA

Daha öncede açıkladığımız gibi halk yazınında ozan olan üç Sadık var. Bu ikincisi. Gerçek kimliği hakkında çok az bilgi olan Sadık Baba, ondokuzuncu yüzyılın son döneminde yaşayan bir Bektaşi ozanıdır. Deniz subaylığından emekli olduktan sonra, Mal müdürlüğü görevinde bulunmuştur. Çamlıca Bektaşi tekkesinin şeyhi Ali Nutki Baba'nın kayın babasıdır. 1899'da öldüğü sanılıyor.

Bektaşi tarikatının tüm inceliklerini bilen Sadık Baba şiirlerinde, çağında yaşamış tarikat önderlerini de anlatır. Çağındaki bazı konu ve durumları aydınlatır, onlardan ip uçları verir. Dili akıcı ve sadedir. Yüreği Ali ve Ehliyet sevgisiyle dolu olan Sadık Baba bunu, şiirlerine ustalıkla yansıtmasını bilir. Şiirlerinde Sadık, Sefil Sadık mahlaslarını kullanmıştır.

— 1 —

Nurunu nurdan halketmiş Huda
İsmile müsemma genç Ali Baba
Cemâlin görenler bakmaz mir'ata
İsmile müsemma genç Ali Baba

Sırlama cemâlin gel bize göster
Cemâlini gören canlar ne ister
Müyesser olmıyan kapunu bekler
İsmile müsemma genç Ali Baba

Hem sıfatu zatı nur ile tenvir
Kendin bilen aşık hemen gel can ver
Aşkına içelim saki bir dem ver
İsmile müsemma genç Ali Baba

Bu fakir **Sadık** hem kemter gedadır
Kapunda kul olmak cana sefadır
Vallahi billâhi medhe sezadır
İsmile müsemma genç Ali Baba

İsmile müsemma : *Adı kendisine uygun, Buna göre genç Ali Baba gençmiş* — **Medhe seza :** *Övgüye değer* — **Mir'at :** *Ayna* — **Tenvir :** *Aydın, ışıklı* — **Dem :** *içki, şarap* — **Genç Ali Baba :** *Yaşantısı ve nerde yattığı üzerine bilgi elde edilemedi. "Şahım Abdal Musa" nefesinde adı geçen "Genç Ali" bu ise, Abdal Musa dergahı postnişini olmalıdır* **(C. Öztelli sh: 118).** — **Kemter geda :** *Zavallı, yoksul* — **Müyesser :** *Kolaylıkla olan etkili* — **Seza :** *Layık, uygun.*

— 2 —

Ol arş-ı Rahman, bu arşta yok iken
Ezeli kandili tutandır Haydar
Cihan derya iken, yer gök su iken
Arşın binasını çatandır Haydar

Muhammed'i yarattı öz nurundan
Bir zühre yıldızı doğdu alnından
Eridi halloldu hem gevherinden
Katresin ummana katandır Haydar

Kudret tarafından üç melek geldi
Cebrail emretti, eflake saldı
Anda coşan nuru ikiye böldü
Can, hasret kalemin çalandır Haydar

Nur ile keffeyni hisar eyleyen
Fetehna suresin beşar eyleyen
Mağripten maşrika nazar eyleyen
Mucizatın topun tutandır Haydar

Adem Ata ayrılmazdı zatından
Bir bağ halkeyledi kendi katından
İşaret eyledi hurma çöpünden
Boz Dev'in bendini çatandır Haydar

Hak sevdi, severdi, koymadı gamda
Cebrail ulaştı çile tamamda
Muhammed Mirac'a vardığı anda
Arslan olup yola yatandir Haydar

Sefil **Sadık**, Hak'tan dile çareyi
Lütfeyle, tabibin sarsın yarayı
Aman Şahım, ıssız koyma sarayı
Çağırınca ulaşıp yetendir Haydar

Haydar : *Arslan demektir. Ali'ye kahramanlığından ötürü verilen lakap*— **Eflak :** *Gökler* — **Keffeyn :** *İki avuç içi* — **Fetehna :** *Kur'an'ın "Biz sana fetih ve zafer verdik, fethin yolunu açtık" diye başlayan, Fetih Suresi diye anılan 48. suresi* — **Beşar eyleyen :** *Müjdeleyen* — **Magrıbten maşrika :** *Batıdan doğuya* — **Kudret :** *Tanrı.*

— 2 —

Biz esrara olduk aşna, Durmuşuz adu taşına
Belası kendi başına, Biz Bektaş fukarasıyız

Nuri Baba Hakk'a gitti, Şüphesiz didâra yetti
Nutki'yi bize bahş etti, Balım'ın budalasıyız

Calis oldu Nutki Baba, Döndü yüzün bizden yana
Niyaz eyleriz hep ana, Biz Bektaş Fukarasıyız

Şereflendi dergahımız, Bu bizim iftiharımız
Terk etmişiz hep varımız, Biz Bektaş fukarasıyız

Aşk olsun bu kemâline, Yüz sürdü pirin hâkine
Nur yazılmış cemâline, Biz Bektaş fukarasıyız

Her kim eylerse nazar, Yüreği ol anda yanar
Elinden içenler kanar, Biz Bektaş fukarasıyız

Dede Baba'nın bir gülü, Oldu Çamlıca bülbülü
Muhibbana pek sevgili, Biz Bektaş fukarasıyaz

Medhin eyler daim **Sadık**, Dür olsun münkir munafık
Nutki Baba doğru natık, Balım'ın budalasıyız

Calis oldu : *Posta oturdu* — **Dur olsun** : *Uzaklaşsın* — **Aşna** : *Tanıdık* — **Adu** : *Düşman* — **Didara** : *Huzura, yüze* — **Bahsetti** : *Bağışladı* — **Muhibban** : *Talipler* — **Methin eyler** : *Över* — **Dür** : *Uzak* — **Natık** : *Söz* — **Münkir** : *İnkarcı*.

Hz. Muhammed (S.A.V.) buyuruyor ki:

— Şurası muhakkak ki, Rabbın olan Allah'tan başka kimsenin ateşle işkence etmesi caiz değildir*

— Zenginlik mal çokluğundan ibaret değildir. Asıl zenginlik kalp zenginliğidir.

— Kim Allah'tan dilekte bulunmazsa, Allah ona öfkelenir.

— Allah'ın 99 adı vardır. Kim bunları ezberlerse cennete girer ve Allah Tek'tir, Tek'i sever.

— İnsanların aralarını bulmak için, aslı olmadığı halde bir hayrı söyleyen veya bir tarafından diğerine yine aslı olmayan bir hayrı nakleden kimse, yalancı sayılmaz.

İNTİHAR YASAĞI

Müslümanlıkta intihar en büyük suçlardan biri sayılır; buna göre, Tanrı ancak verdiği canı alabilir. Dinde intihar, kendi kendini tabanca, bıçak gibi aletlerle vurmak; zehir gibi kimyasal maddelerle zehirlemek; asmak-boğmak gibi eylemlerle yaşamına son vermek suretiyle ölümü seçmektir. Bu kötü eylem, Tanrı buyruğuna karşı gelmek olarak nitelendirilmiş ve yasaklanmıştır.

Hatta, Hz. Muhammed (S.A.V.) bir hadisinde:

"Bir dağdan (veya herhangi yüksek bir yerden) atılmak suretiyle kendini öldüren kimse, ebediyen kendini o dağdan atar olduğu halde cehennemde kalacak, kendini zehirletmek suretiyle öldüren kimse de ebediyen zehrini elinde, kendini zehirler olduğu halde cehennemde kalacak, kendini bir demir parçası yani bıçak ve benzeri demirden yapılmış bir aletle öldüren bir kimse de, ebediyen o demiri karnına saplar olduğu halde cehennemde kalacaktır." buyurmaktadır.

---

* 3 Temmuz 1993 günü Sivas-Madımak otelinde 37 yurttaşımızı yakarak öldüren müslümanların (!) ve onlar gibi düşünenlerin bu kutsal hadis karşısında çok düşünmeleri gerekmez mi ?...

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - Mihman: Konuk... Alevilikte misafire çok önem verilir. Her gelen konuk Hz. **Ali** olarak görülür ve en iyi biçimde ağırlanır. Bu saygı, hem insani, hem dini bir zorunluluktur.

2 - Miraç: İsteklinin nasip almasıdır. Peygamberin tanrı yüzünü, Hak yüzünü görmesini temsil eder.

3 - Muharrem orucu: Kurban bayramından 20 gün sonra başlayan, Alevilerin İmam **Hüseyin**'in şehit edilmesinden duydukları üzüntüyü dile getiren oruç. 10 Muharrem günü biter. Sonunda aşura denilen çorba veya yemek yenilir.

4 - Münafık: İçi dışı bir olmayan. İnanmadığı halde inanır görünen.

ZİKRİ BABA

Gerçek kimliği hakkında yeterli bilgi olmayan Zikri Baba, ondokuzuncu yüzyılın son yarısında yaşamıştır. Bir Bektaşi ozanı olup, yaşamı hakkında elde yeterli ve ayrıntılı bilgi yok.

Zikri Baba hakkında **Hilmi Yücebaş'ın** *"Tekirdağ Şairleri"* adlı kitabında şu bilgiler verilmektedir:

"1826 yılında Tekirdağ'da doğmuştur. Tekirdağ'lı Hasan Cemali Baba'dan el alarak, Bektaşi tarikatına girmiştir. Uzun süre Trakya'da yaşamıştır. Bektaşilerin muhtedi (dönme) dedikleri Zikri Baba, Yunan harbinden önce, Tırhala civarında ölmüştür." O'nun hakkında sayın Turgut Koca'nın verdiği bilgilerde şu şekildedir:

"Bizim Tekirdağ yörlerinde yaptığımız araştırmalarda, Zikri'yi tanıyanlardan aktarılmış bilgileri şöyle sıralayabiliriz:

Zikri Baba, önce Ortodoks papazı imiş. Eski adı Panayos Efendi. Sonra Hasan Cemil Baba'nın etkisi ile, Müslüman olmuş ve daha sonra da, Cemali Baba'dan mücerret nasip alarak Bektaşi tarikatına girmiştir. Bir süre dervişlikten sonra da Rumelihisarlı Nafi Baba'dan babalık icazeti almıştır.

Zikri Baba, güçlü bir ozandır. Şiirlerini bir divancc durumuna getirip Mehmed Ali Hilmi Baba'ya incelenmek üzere vermiş. Mehmed Ali Hilmi Baba, bu şairin şiirlerini kendisinden yüksek bulmuş, çekememezlik duygusuna kapılarak, ne yazık ki bu divanı yaktırmıştır.

Zikri Baba, Bektaşi olduktan sonra, kendisinin papazlığı zamanında, kilisesine devam eden bir çok Hıristiyanlar da, bu Baba'dan el alarak Müslüman ve Bektaşi olmuşlardır." **(a. g. e. sh: 654).**

Tarikatın tüm inceliklerini özümsemiş olan Zikri Baba, engin tasavvuf bilgisini, Ali — Veli ve Ehlibeyt sevgisiyle birleştirerek şiirlerine yansıtmıştır.

Bu zümre-i gülşaha Kızılbaşi desünler
Ol saki-i Kevser bize ayyaşi desünler
Hoş fırka-i münkir bize kallaşi desünler
Ben fahr ederim kim bana Bektaşi desünler
Dergah-ı Ali'nin bu da bir taşı desünler

Cebr eylemediler bana ben kendim özendim
Mürşid aradım bilmek içün kendimi kendim
Dünyada vü ukbada ne be's vardır efendim
Ben fahr ederim kim bana Bektaşi desünler
Dergah-ı Ali'nin bu da bir taşı desünler

Münkir gibi katı'ı tarik olmayayım ben
Cahil sıfat a'daya refik olmayayım ben
Anlar gibi lâ'netlere gark olmayayım ben
Ben fahr ederim kim bana Bektaşi desünler
Dergah-ı Ali'nin bu da bir taşı desünler

Rahmet Ali evladına düşmanına lâ'net
Lâ'net o Yezid'in din ü imanına lâ'net
İkrârını inkâr edenin canına lâ'net
Ben fahr ederim kim bana Bektaşi desünler
Dergah-ı Ali'nin bu da bir taşı desünler

Geh rah-ı Ali **Zikri** geh erkân-ı velide
Adab ile erkân ile ruz-u ezelide
Bu oldu bizim kısmetimiz Kalubeli'de
Ben fahr ederim kim bana Bektaşi desünler
Dergah-ı Ali'nin bu da bir taşı desünler

Fahr etmek : *İftihar etmek, kıvanç duymak* — **Katı'ı tarik** : *Yol kesici* — **A'da** : *Düşman* — **Refik** : *Arkadaş*— **Zümre-i gülşah** : *Alevi-Bektaşi topluluğu* — **Be's** : *Üzüntü* — **Kalleş** : *Dönek* — **Fahretmek** : *Övünmek* — **Cebreylemek** : *Zorlamak* — **Ukba** : *Ahiret* — **Be's** : *Zarar, zorluk* — **Gark** : *Gömülme* — **Ruz-u ezeli** : *Başlangıçsız gün.*

HADİ

Rahmetli **M. Tevfik Oytan'**ın *Bektaşiliğin İçyüzü* adlı kitabında şiirleri yer alan Hadi, ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Seyyid Gazi ilçesine, yaya bir saat uzaklıkta bulunan Sultan Şuca tekkesinin şeyhi Mehmed Şüccaeddin Dede'nin oğludur. Babasından sonra onun yerine geçmiştir. 1868'de ölmüştür. Doğum tarihi saptanamamıştır.

Hadi'nin asıl adı Ali Rıza'dır. Bir çok nefesler yazmıştır. Mehmed Tevfik Oytan'ın, Saadeddin Nüzhet Ergun'a gönderdiği iki nefesiyle Bektaşiliğin İçyüzü adlı kitabında bulunan Hadi'ye ait şiirleri sunuyoruz.

Şiirlerinde Türkçe'nin derin güzelliklerine egemen olduğu görülen Hadi'nin, akıcı, duru ve canlı bir dille Allah-Muhammed-Ali ve Ehlibeyt sevgisini doruk noktalara ulaşarak işleme başarısı gösterdiği anlaşılır.

— 1 —

Sabah seherinde kırklar dağında
Dostun cemâlini gördüm eyvallah
Cennet bahçesinde Firdevs bağında
Dostun cemâlini gördüm eyvallah

Putada hal olmuş gümüş hal gibi
Hal diliyle söyler hem bülbül gibi
Tazece açılmış gonca gül gibi
Dostun cemâlini gördüm eyvallah

Cemâli şevkinden eylemiş zuhur
Al yeşil kırmızı bir ol beyaz nur
Nur nura gark olmuş nurun alâ nur
Dostun cemâlini gördüm eyvallah

Güneş gibi safi bir cemâl olmuş
Kaşları ol veche bir hilâl olmuş
Allah dost eyvallah bi zeval olmuş
Dostun cemâlini gördüm eyvallah

Hadiya Dost benim tende canımdır
Canımdan içeri canda canımdır
Daima ben kulum dost sultanımdır
Dostun cemâlini gördüm eyvallah

— 2 —

Ey güzel sensin vücudumda hayat-ı cavidan
Dört kitab böyle buyurmuşdur kıyamet raygan

Sırr-ı esrar-ı hakikattir vücudün noktası
Kenz-i mahfidir cemâlin şehrin ekmiş Müstean

Ey yüzü gül muyu sünbül lebleri ab-ı hayat
Çok oyunbazdır kaşınla kirpiğin tir ü keman

Çünki gördüm zülfün üzre sırr-ı Hakk'a aşikar
Gözlerin hem nur-u Hak'dır görünür bellu beyan

Hadiya gördü vücdun sırrını ey mehcebin
Vahdetin bahrine gark oldu nihan ender nihan

Kenz-i mahfi : *Gizli hazine* — **Müstean :** *Tanrı, Yardım eden Allah* — **Muy :** *Saç kıvrımı, tüy* — **Leb :** *Dudak* — **Tir :** *Ok* — **Mehcebin :** *Ay yüzlü* — **Nihan ender nihan :** *Gizlilik içinde gizlilik, gizlerin daha içerisinde saklı olan* — **Hayat-ı cavidan:** *Bir daha ölüm olmayan dirilik* — **Rayegan :** *Muteber ve belli olan* — **Zülf:** *Saç, kakül* — **Vahdet :** *Birlik*.

— 3 —

Uyanıp hab-i gafletten sala ettim seher vakti
Bütün mecmuu Uşşaka nida ettim seher vakti

Bezendi iyş-ü işaretler, bütün alem ferah oldu
Çekip aşkile bir yahu! Neva ettim seher vakti

Sabahın aşk-ü şevkile ferah buldum, küşad oldum
Gönül ayinesin sildim cila ettim seher vakti

Nikabın ref'edüp şemsin kılıp bu alemi ruşen
Seraser rengü elvadan safa ettim seher vakti

Müzeyyen hil'atın giydi bu atlas kubbe-i mina
Edip seyranı arzu, sema ettim seher vakti

Eder aşıkların davet, nisiminden haber aldım
Koyup başımı rahına, feda ettim seher vakti

Bu seyran içre ol dostun cemâlin gördüm ey **Hadi**
Seni candan anınla aşina ettim seher vakti

İyş u isaret : *Eşya ve işaretler* — **Neva :** *Ses* — **Kuşad :** *Açılma* — **Nikab :** *Örtü* — **Ref :** *Kaldırma* — **Müzeyyen :** *Benzeyen, süs* — **Hıl'at :** *Giysi, kaftan*.

— 4 —

Ta ezelden ey şeha bir aşık-ı meftununum
İyd-ü vaslın hasretile daima mahzununum

Çün hayalin bu dil-i viranımı hicran edip
Düşürüp sahray-ı aşka derd ile hamununum

Derd-i gam sahrası oldu meskenim baştanbaşa
Sen benim Leyla'msın ancak ben senin Mecnun'unum

Aşk-u derdinle senin gör kim bugün Ferhat olup
Dağ-ı sine pare pare eyledim mahrumunum

Ta ezel bezminde talim eyledim ey **Hadiya**
Dost yolunda yanmada senden senin mezununum

Meftun : *Tutkun, vurgun* — **İyd-i vasl :** *Vuslat bayramı* — **Mahzun :** *Kederli* — **Dil:** *Gönül* — **Hamun :** *Sahra, çöl, ova* — **Mesken :** *Oturulacak yer, ev* — **Talim :** *Öğretmek* — **Mezun :** *İzin ve ruhsat vermek* — **Hicran :** *Ayrılık* — **Elva :** *Alaca* — **Kubbe-i mına :** *Billur kubbe* — **Nisim :** *Hafif yel*.

— 5 —

Oynayan alemde her dem sırr-ı subhandır Ali
Şah-ı merdan, şir-i Yezdan, kutb-ü devrandır Ali

Zahira! Bu görünen seyran anın seyranıdır
Batınında genc-i mahfil sırr-ı subhandır Ali

Zahir-ü batın hakikat oynayan cümbüş anın
Fark edersen alem içre özge seyrandır Ali

Gösterir esrar her yüzünden veli ol padişah
Okur isen mektebinde ilm-ü irfandır Ali

Bilmek istersen bu sırrı, nefsine sen arif ol
Kıl teveccüh **Hadiya** bu dilde mihmandır Ali

Merdan : *Erkekler* — **Şir :** *Aslan* — **Yezdan :** *Allah* — **Genç :** *Hazine* — **Mahfi :** *Gizli* — **Teveccüh :** *Yüzünü ona karşı döndürmek* — **Mihman :** *Misafir, konuk*.

— 6 —

Ey güzel bir kere gördüm gül cemâlini heman
Bir bedir olmuş açılmış nur-u Hak günden ayan
Berk urup aldı bu gönlüm şöyle gördüm nagıhan
Nur-u vechin ile oldu gözlerimden kan revan
Aşk ile yandım yıkıldım ah edip kıldım figan
El'aman ey padişahlar padişahı el'aman

Nakş-ü ruyini görünce eyledim harf-ü rakam
Okurum her gün begün saat besaat dembedem
Okudukça arttı derdim bulamadım ben ana melhem
Duştu gönlüm bahrine sevday-ı gam mihnet elem
Aşk ile yandım yıkıldım ah edip kıldım figan
El'aman ey padişahlar padişahı el'aman

Mushafı hüsnünde gördüm okurum her harfini
Çün dilim varmaz nice remzeyliyem ben yehrini
Kimse bilmez bu garip efkendeler hem derdini
Çün kefenden gayri bilmez bir hekim tedbirini
Aşk ile yandım yıkıldım ah edip kıldım figan
El'aman ey padişahlar padişahı el'aman

Nur-u şevki ile gönlüm şöyle doldu tok-a tok
Aşk elinden sinem üzre değdi nice yüz bin ok
Sinemi yar bir kere gör yare üzre yare çok
Çünkü bildim şüphesiz bu derdime hiç çare yok
Aşk ile yandım yıkıldım ah edip kıldım figan
El'aman ey padişahlar padişahı el'aman

Hadiya gördükte (âl) in ana diktim gözümü
İşbu hali eyledim tahkik guş kıl özümü
Yakamı çak eyleyüben hâke sürdüm yüzümü
Ol zaman kim gitti aklım yavi kıldım özümü
Aşk ile yandım yıkıldım ah edip kıldım figan
El'aman ey padişahlar padişahı el'aman

Bedir : *Ayın on dördü* — **Em :** *Çare* — *Efkende* — *Yüzü üstüne yere yıkılmış olan kimse* — **Hal :** *Ben* — **Çak :** *Yırtmak* — **Yavi :** *Kaybolmak* — **Berk :** *Parlamak, Sert* — **Nagıhan :** *Ani, birden bire* — **Ruy :** *Yüz* — **Remzeylemek :** *Simgelemek* — **Guş :** *Duy* — **Hake :** *Toprağa* — **Şevk :** *Şiddetli arzu, keyif.*

NURLAR

Hadi'nin iki şiirinde; al, yeşil, beyaz nurlardan bahsediliyor. Bu nedenle bir Bektaşi defterinde bulunan nurlar hakkındaki simgelemeyi sunuyoruz:

(Elvan-ı penç-i al-i abâ)

Beyaz (ak) nur	Hazreti Muhammed'in,
Siyah nur	Cenab-ı Fatıme'nin,
Koyu kızıl nur	
Koyu yeşil nur	İmam-ı Ali'nin
Belli belirsiz yeşil nur	
Belli belirsiz sarı nur	İmam-ı Hasan'ın
Açık kırmızı nur	
Açık yeşil nur	İmam-ı Hüseyin'in
Penbe renkli nur	
Yeşil nur	Hacı Bektaş Veli'nin

simgeleridir.

RUH GÖCÜ (REENKARNASYON)

Dinimiz ruh hakkında pek bilgi vermez. Öyleyse insanlar dünyaya sadece bir kez mi gelip gidiyorlar? Bazı dinlerde ruhun yeniden başka bir bedene girmesi kabul edilmez. Bazı dinlerde ise ruh göçü, ruhun yeni bir tene girmesi ruhun ölüm sonunda göçü kabul edilir. Onlara göre her ruh kendi gelişim evrimini tamamlayıp tam olgunluğa erişinceye değin dünyaya geliş-gidişlerini, yeni tenlerde serüvenini sürdürür. Allah kitabı Kur'an'da bunu şöyle açıklamaktadır:

"Allah'ı nasıl inkâr edersiniz ki, siz ölüler idiniz, O sizi diriltti. Yine öldürecek, yine diriltecek, sonra O'na döndürüleceksiniz" **(Bakara suresi 28. ayet)**.

Allah'ın gerçek adaleti bu geliş-gidişlerde gerçekleşir. İnsan ruhunun amacı dünyaya bu geliş-gidişleriyle kendini,

— İyilik, güzellik;

— Doğruluk, temizlik,

— Çalışmak,

— Bilgi,

— Sevgi, duruluk

aşamalarından sınavlı geçirerek bir kurtuluşa, tam bir olgunlaşmaya varacak enginliğe, duruluğa, aydınlığa kavuşmasını sağlamak suretiyle Tanrı'yla kucaklaşacak mertebeye yükseltmektir. Amaç ruhun pişmesi, çiğliğini yitirerek olgunlaşması, Tanrı'nın yakınına varacak yetkinliğe kavuşması, tozundan, pasından temizlenmesidir.

Bunun için tasavvuf, "Şeriat yargıları denen Ortodoks kurallara bir tepki ile onları daha genişleten, dini, dış anlamlardan kurtarıp Kur'anın gerçek anlamını daha yaygın ve kapsamlı hale getiren, çokluğu bir yana bırakıp onda da birlik gören ve nefsi temizleye temizleye olgunluğa ulaştıran bir inanış ve düşünüştür." "Genel olarak bilgi, "dış bilgisi" (Zâhir ilmi) ve "iç bilgisi" (Bâtın ilmi) olarak ikiye bölünmüştür. Bütün nazari bilgiler, dinde de şeriat, Kur'an yargıları ve söze dayanan bilgiler (Kelamî ilimler) birinci bölümü meydana getirirler. Bunlar, dıştan okumakla elde edilirler.

İç bilgisi ise, 'gerçekler bilgisi'dir. Bu bilgi iç temizliği ile, içten duyularak elde edilir. İşte bu içten doğup gelen gerçeklere (tasavvuf bilgisi) adını verirler." "İç bilgisi ise, insanları dağınıklıktan kurtarır bir arada, toplu olarak, kardeşlik ruhu ile birleşmiş olarak iyiliğe ve olgunluğa götürür. Dış bilgisi olan kimse, iyi insan olur fakat yalnız kendisi için...iç bilgisi olan kimse ise bütün insanlık için hayırlı ve faydalı olmayı ister, düşünür ve olmayı bilir. Bu, fedakarlık duygusu ile olur ki bu duygunun meydana gelmesi için bir (muhabbet), bir (severek isteme) lazımdır. Dış bilgisinde benlik ve taassub iç bilgisinde Aşk ve Fedakârlık vardır. Şeriat adamı: 'Bu senindir, bu benim' der. Gerçek yoluna giren: 'Hem senindir, hem benim' der ve yolun sonuna, gerçeğe varınca da 'Ne senindir, ne benim' haline gelir. Tasavvuf sadece söz değil hâl'dir, iş'tir. Düşünceyi yaşamaktır. iç bilgisi azalan yerde taaassub artar." **(Bedri Noyan, Basılmamış 7 ciltlik son yapıtının Fotokopileri s: 3)**

GENCİ (GENÇ ABDAL)

Gerçek kimliği kesin olarak bilinmiyor ancak, Eskişehirli olduğu sanılan Genci, ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Yaşamı hakkında yeterli ve ayrıntılı bilgi yok. Sadece M. Tevfik Oytan'ın "Bektaşiliğin iç yüzü" adlı yapıtında, kısıtlı bir bilgi var. Bu esere göre: Genci, bir devlet memuru iken, İstanbul'a gelen Eskişehir'deki Seyyid Gazi ve Sultan Şüca tekkelerinin şeyhleriyle, Zeyneb Kâmil köşkünde tanışmış ve onlarla birlikte Eskişehir'e gitmiş, Seyyid Gazi ve Şücaeddin Veli tekkelerinde münzevi bir yaşam sürmüştür. M. Tevfik Oytan'a göre, Genci H. 1290 tarihinde 85 yaşında vefat etmiştir. Mezarı Sultan Şüca tekkesi yanındadır.

Genci'nin şiirleri ilk kez Sadeddin Nüzhet Ergun'un 1930'da yayınlanan "Bektaşi Şairleri" adındaki kitabı ile, Ziya Şakir'in "Bektaşi Nefesleri" adlı kitabında yayınlandı. Millet kütüphanesinde bulunan yazma Bektaşi dergilerinde de nefesleri mevcut. Asıl adı bilinmiyor. Hacı Bektaş Veli dönemindeki Genç Abdalla bir ilgisi yok. Mahlas benzerliği olabilir.

Coşkulu bir anlatım içinde varlık birliği felsefesinin tüm güzelliklerini yansıttığı şiirlerinin dili halk söyleyişi paralelinde, duru ve akıcıdır. Eserlerinde oniki imam sevgisi doruk noktada olan Genci, yolağın ulu kişilerine yönelik sevgi ve saygı dolu şiirler de söylemiştir. Didaktik ve ahlaksal ilkeler şiirlerinde daha çok ağırlık kazanır. Şiirlerinde Genç Apdal, Genci, Genci Abdal mahlaslarını kullanır.

— 1 —

Ey benim mürşidim nur-i cemâlim
Pirim cemâlini göresim geldi
Kaldır nikabını lütf eyle şahım
Pirim cemâlini göresim geldi

Bir ismin Ali'dir Hayder -i Kerrar
Hasen Hulk-i Riza ey zat-ı envar
Hüseyin şahımdır mü'mine didar
Pirim cemâlini göresim geldi

↓ İmam Zeynel'abâ Muhammed Bakır
Keremler kânıdır ol imam Ca'fer
Nola bir kez hüsnün kâ'be'sin göster
Pirim cemâlini göresim geldi

Kâzım Musa, Taki, Naki, Askeri
Muhammed Mehdi cümlenin bihteri
Muradım isterem bilmezem gayrı
Pirim cemâlini göresim geldi

Genç Abdal da güzel söyledi halin
Erenlerden almış feyz u kemâlin
Ey imamlar şahı göster cemâlin
Pirim cemâlini göresim geldi

— 2 —

Yoğ iken yer ile gök ezeliden
Kudret kandilinde pinhan Ali'dir
Kün deyince bezm -i Elest'den evvel
Alemi var eden sultan Ali'dir

Cebrail'e sordu Muhammed bunu
Nice bin yıl evvel kurdu oyunu
Mağribden maşrika kudret topunu
Atan Muhammed'dir tutan Ali'dir

↓ Muhammed Ali geldi dünya yüzüne
Zülfikâr'ı çekti gavga yüzüne
Kafirler içinde hava yüzüne
Mancınıkla kendin atan Ali'dir

Binince Düldül'e Hayber'e gitti
Yel gibi o anda menzile yetti
Kafirlere hüner heybet gösterdi
Kendiyi kul diye satan Ali'dir

Mü'minler sırrını ilden sakınur
Kendin bilmezlere sözüm dokunur
Genci Abdal dört kitabda okunur
Evvel ü ahır-ı destan Ali'dir

— 3 —

Mümin isen bana etme cefayı
Allah bir Muhammed Ali aşkına
Eyilikte ol daim eyle vefayı
Allah bir Muhammed Ali aşkına

Saki doldur bize dolu içelim
Okuyalım aşk kitabın seçelim
Olur olmaz davalardan geçelim
Allah bir Muhammed Ali aşkına

↓ Pirler nasihatın güzelce dinle
Bozma erkanını tatlı dil söyle
Kemlik edenlere sen eyilik eyle
Allah bir Muhammed Ali aşkına

Kimsenin aybını gözetme sakın
Olayım der isen ger Hakk'a yakın
Erenler huyundan bir meşrep takın
Allah bir Muhammed Ali aşkına

Genç Abdal'ım Hakk'ı seversen candan
Hak seni ayırmaz yoldan erkandan
Yalan söz söyleme çıkma imandan
Allah bir Muhammed Ali aşkına *

* Bu şiirin 13. yy. da yaşayan Genç Abdal'a ait olma ihtimali varsa da dil ve söyleyişin 19 yüzyıla ait olduğu kesin.

— 4 —

Hakikat mülkünün sultanı sensin
Sırrullah sultanı ya Hacım Sultan
Müminlerin dini imanı sensin
Aşıklar penahı ya Hacım Sultan

↓ Aşkın ile bağrı yanık olanın
Horasan ilinden azm-ı Rum kıldım
Keramet defteri Hudâ'dan aldım
Güvercin donunda birlikte geldim

Padişahlar şahı ya Hacım Sultan
Dostun cemâline aşık olanın
Sensiz ezel ebed sadık olanın
Aşk-ı secdegahı ya Hacım Sultan

Güruh-ı Naci'ye erenler mescud
Sendedir cümleye murad ü maksud
Hakk'ın cümle sırrı sendedir mevcud
Küntü kenzullahı ya Hacım Sultan

Celâlinden gizli oldu cemâlin
Sen bilirsin mücrimlerin her halin
Medet, mürvet eyle **Genci Abdal**'ın
Çokdurur günahı ya Hacım Sultan

— 5 —

Ezeli ve ezelden öteden beri
Sevdikçe sevesim geldi pirimi
Çekerim cevrini andan ötürü
Sevdikçe sevesim geldi pirimi

↓ El ele el hakk'a buyurdu Allah
İnandım pirime Allah eyvallah
Pirim Allah, dostum Allah, hüvallah
Sevdikçe sevesim geldi pirimi

Sevdikçe severim ben anı çoktan
Sevdiğini Allah var eder yoktan
Geçerim varından ayrılmam haktan
Sevdikçe sevesim geldi pirimi

Genci Abdal Suca Sultan kuludur
Cennet bahçesinin gonca gülüdür
Pirim nazar kıldı, sanma delidir
Sevdikçe sevesim geldi pirimi

— 6 —

Cennet bahçesinin gonca gülleri
Pirim Sultan Süca Pir Mehmed Dede
Muhammed Ali'ye benzer halleri
Pirim Sultan Süca Pir Mehmed Dede

↓ Ana nazar kılmış ol şah-ı Merdan
Odur derdlilerin dermanın veren
Açlar doyurucu susuz kandıran
Pirim Sultan Süca Pir Mehmed Dede

Muhammed Ali'nin halince gider
Mü'min olan dinler er Hakdan haber
Hakikat şehrinde bir kân-ı gevher
Pirim Sultan Süca Pir Mehmed Dede

Seyyid Battal Gazi Merdan ilinde
Güzel pirim Sultan Süca ilinde
Aşıklar dilinde irfan ilinde
Pirim Sultan Süca Pir Mehmed Dede

Gence Abdal kuludur pirim erenler
Kal evinde nur-i Hakk'ı görenler
Muhammed Ali'den nişan verenler
Pirim Sultan Süca Pir Mehmed Dede

Kan-ı gevher : *Gevher Madeni* — **Sultan süca :** *Seydişehir'de bulunan Bektaşi tekkesinin kurucusu olan kutlu pir — Pir Mehmed ozandır ve bu tekkenin postunda murşitlik yapmıştır.*

— 7 —

Muhabbet kapısı açıldı bize
Bu gün pirler ile ülfetimiz var
Gelmesin kallaşlar meclisimize
Bizim erenlerle sohbetimiz var

↓ Pirler ocağında bizim yerimiz
Rızadayız taşra çıkmaz birimiz
Dolu kadeh sunar gani pirimiz
Kevser şarabından işretimiz var

Ayn-ı cemde herkes muradın buldu
Donandı meclisler nur ile doldu
Hep erenler evliyalar cem oldu
Bu dem bayramımız seyranımız var

Pirler huzurunda demler içildi
Kudret hazinesi anda açıldı
O meydanda lâ'l ü gevher saçıldı
Erenler halidir hikmetimiz var

Genci Abdal tekbir getirdem Allah
Güruh gülbang ile Allah eyvallah
Pir elinden geydik elhamdülillâh
Başımıza tac-ı devletimiz var

— 8 —

Dostum Muhammed'dir hak Habibullah
Söylersen Muhammed Ali'den söyle
Cihana geldiler sırr-ı sırrullah
Söylersen Muhammed Ali'den söyle

↓ Evliya enbiya anlara aşık
Verdiler ikrârı oldular tanık
Hak mezhebi bize Ca'fer-i Sadık
Söylersen Muhammed Ali'den söyle

Hasan Muhammed'dir Hüseyin Ali
Şah imam Zeynel'e demişiz beli
Muhammed Bakır'ı sevdik ezeli
Söylersen Muhammed Ali'den söyle

Musi-i Kâzım'dan kuruldu erkân
Şah imam Rıza'dır pir-i Horasan
Taki ile Naki mü'mine iman
Söylersen Muhammed Ali'den söyle

Hasan-ül-Askeri server-i alem
Muhammed Mehdi'dir sahib-ül-kerem
Genci Abdal zikr et dilinde her dem
Söylersen Muhammed Ali'den söyle

— 9 —

Muhammed Ali'ye ikrar verdinse
Gördüğün ört görmediğin söyleme
Sıdk ile imanda karar kıldınsa
Gördüğün ört görmediğin söyleme

↓ Sakın yalancıyla eyleme sohbet
Yalancıya yuf var Yezid'e lânet
Dilersen desinler canına rahmet
Gördüğün ört görmediğin söyleme

Delilimiz oldu Hazret-i Kur'an
Böyle buyurmuştur ol şah-ı Merdan
Var ise göğsünde zerrece iman
Gördüğün ört görmediğin söyleme

Bu yol Hak Muhammed Ali yoludur
Kırkların binası ulu yoludur
Pirim Hacı Bektaş Veli yoludur
Gördüğün ört görmediğin söyleme

Genci Abdal Hakk'a ermek istersen
Dost yoluna can baş vermek istersen
Hakk'ın cemâlini görmek istersen
Gördüğün ört görmediğin söyleme

— 10 —

Eğer mümin isen inad eyleme
Kâmile teslim ol, eyle itaat
Nafile, ömrünü berbad eyleme
Fena amellerden eyle feragat

↓ Sakla imanı, uyma şeytana
Aklını başına devşir divana
Yüzü kara çıkmış ulu divana
Belki sana haktan olmaz şefaat

Dilinde zikreyle Hayr-ul Beşeri
Hayır kelâm söyle, eyleme şerri
Bir gün gelir aziz ömrün mahşeri
Kapanır başına, türlü kıyamet

Görmediğin şeyi, ben gördüm deme
Gördüğünü sakla yalan söyleme
Hak niyazı gözet haramı yeme
Sakın emanete etme hıyanet

Genç Abdal' ım söyler sözünü esrar
Günahım affeyler Hazreti Gafffar
Erenlerden himmet iste çok yalvar
Cümle yollar sana olsun selamet

— 11 —

Dergahına geldim niyaz eyledim
Medet Allah, ya Muhammed, ya Ali
Aşkın kitabından avaz eyledim
Medet Allah, ya Muhammed, ya Ali

↓ Mürvet kanı sende şefaat eyle
Dünya, ahirette selamet eyle
Kesme himmetini, inayet eyle
Medet Allah, ya Muhammed, ya Ali

Nideyim sefayı, zevki dünyada
Budur muradımız, indi Hüdâ'da
Yarın mahşer günü koyma cezada
Medet Allah, ya Muhammed, ya Ali

Niyazım var üstadıma pirime
Salavat eylerim destigirime
Katarından didarından ayırma
Medet Allah, ya Muhammed, ya Ali

Genc Abdal' ım özüm Hakk'a bağladım
Coşkun sular gibi akar çağlarım
Eşiğine yüzüm sürer ağlarım
Medet Allah, ya Muhammed, ya Ali

— 12 —

Kandilde nur iken sevmiştim seni
Güzel pirim, sultan pirim, şah pirim
Her güzelden güzel görmüşüm seni
Güzel pirim, sultan pirim, şah pirim

Muhabbetle kalbimizi silelim
Muhammed, Ali'ye doğru gidelim
Pirim himmet eyle sema edelim
Güzel pirim, sultan pirim, şah pirim

↓ Gaziler, erenler, pirler geldiler
Bir taraftan üçler beşler geldiler
Bir niyaz eyledim kırklar geldiler
Güzel pirim, sultan pirim, şah pirim

Allah Allah deyen pirler erenler
Erkân ile Hak yolunu sürenler
Hakk'ın cemâlini ayan görenler
Güzel pirim, sultan pirim, şah pirim

Genci Abdal sözün cümlesi haktır
Hak'tan gayri kalbte bir nesne yoktur
Pirin nazarında özümüz paktır
Güzel pirim, sultan pirim, şah pirim

— 13 —

Kaşın mihrabına sürdüm yüzümü
Dinim Muhammed'dir, imanım Ali
Hak söyletir, hak söylerim sözümü
Dinim Muhammed'dir, imanım Ali

İmam Hasan dilde senâgâhımdır
Şah imam Hüseyin kıblegâhımdır
Namazım, niyazım secdegâhımdır
Dinim Muhammed'dir, imanım Ali

↓ Uyardım özümü yoktur gümanım
Batın aleminde çoktur seyranım
İmam Zeynel-âbâ şahım sultanım
Dinim Muhammed'dir, imanım Ali

Muhammed Bakır'a olmuşum aşık
İmamlar yolunda bir bağrı yanık
Mezhebim haktır, Caferi Sadık
Dinim Muhammed'dir, imanım Ali

Şah Takiyle Naki mihr-i münirim
Hasan ül Askeri Mehdi emirim
Genci Abdal derviş bende-i Pirim
Dinim Muhammed'dir, imanım Ali

— 14 —

Evliyalar piri hünkârı sensin
Tanrı'nın aslanı Ali'm gel yetiş
Dört kitabın sırrı esrarı sensin
Tanrı'nın aslanı Ali'm gel yetiş

Sensin cümle gaipleri bilici
Sensin müminlere yardım kılıcı
Kamu düşmüşlerin elin alıcı
Tanrı'nın aslanı Ali'm gel yetiş

↓ Hem Ali'sin, hem Veli'sin, Hızır'sın
Hak emriyle alemlere nazırsın
İsmin söylendiği yerde hazırsın
Tanrı'nın aslanı Ali'm gel yetiş

Bakma isyanıma çoktur günahım
Erişti göklere feryadı ahım
Ey benim devletli, mürvetli şahım
Tanrı'nın aslanı Ali'm gel yetiş

Genci Abdal okur ilm-i hikmetten
Aşkın cuş eyledi bahr-i kudretten
Tut elimden kurtar beni zulmetten
Tanrı'nın aslanı Ali'm gel yetiş

Bihteri : *İyisi* — **Mürvet kanı** : *İyilik, bolluk madeni* — **Şefaat** : *Öbür dünyada insanlara, müminlere iyilik, yardım eyleme işi* — **Dest-gir** : *Yardım eden* — **Hımmet eyle** : *İzin ver, yardım et* — **Mihr-i münir** : *Parlayan güneş.*

— 15 —

Okurum can ü gönülden ism-i a'zam aşikar
Sırr-ı tevhidi ayan eyler bana perverdigâr
Aşık isen sadıkane oku gel leyl ü nehar
Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikâr

Hemdem-i rûh-i Muhammed'dir Ali şâh-ı kerem
Serveri kevn ü mekânın olduğıyçün lâcerem
Kalbinin nâz ü niyâzı virdin olsun dembedem
Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikar

Vâkıf ol ilm-i hakikat sırrına ma'nâyı bul
Dergeh-i bâb-ı Ali'de hacetin olsun kabul
İreyim maksûda dersen oku durma pür usûl
Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikar

Açılur ayn-ı basiret şâd olursun bigüman
Erişir Hak'dan hidayet kalb ine feyz-i nihan
Oku bu esmâ-yı zatı akıl isen her zaman
Lâ feta illâ Ali lâ seyfe illa Zülfikar

Aşk ile hemdem olaldan dilde âsârım budur
Dilde ikrar ü bazârım **Genci** her kârım budur
Okurum rûz-i Elest'den vird ü ezkârım budur
Lâ fetâ illâ Ali lâ s eyfe illâ Zülfikar

Perverdigâr : *Tanrı* — **Lâcerem** : *Şüphesiz* — **Pür usul** : *Yol, yöntem* — **Bigüman** *Şüphesiz* — **Hacet** : *Rica* — **Asar** : *Yapıtlar* — **Ruzı elest** : Ru*hların toplandığı gün.*

— 16 —

Muhabbettir eyâ dâder rûmûz-i sırr-ı vechullah
Muhabbetle küşâd oldu Kitâb-ı küntü kenzullah

Murâdı ehl-i uşşâkın muhabbetten murâd almak
Muhabbetle tavâf eyler hakikat beytin ehlûllah

Muhabbetle silindi perde-i zulmet eyâ sadık
Muhabbetle bulur tahkik gönül râh-ı visalûllah

Muhabbetle derûnun dârını âşık mutahhar kıl
Mahabbetle erer menziline abdi atiullah

Muhabbetle müzeyyen kıl vucûdu kişverin ancak
Muhabbetle olur lâbüd sana esrar-ı keşfullah

Muhabbetle kamu maksûduna nâildürür **Genci**
Muhabbettir demâdem dildeki virdim bihamdillâh

Dâder : Kardeş — **Uşşak :** *Aşıklar* — **Tavâf :** *Etrafını dolanmak suretiyle ibadet* — **Ehlullah :** *Tanrı erleri* — **Tahkik :** *Gerçekte* — **Mutahhar :** *Temiz* — **Müzeyyen :** *Bezenmiş* — **Kişver** : *Mülk* — **Lâbüd :** *Şüphesiz* — **Küşat :** *Açılma*. — **Uşşak :** *Aşıklar* — **Rah-ı Visalullah :** *Tanrı ile kavuşma yolu* — **Abdi :** *Kul* — **Beyt :** *Ev.*

DÜRRİ

Gerçek kimliği hakkında yeterli bilgiler bulunmayan Dürri, ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi yok. Asıl adının Ali olduğu sanılıyor. Dahası bu bir nefesinden anlaşılıyor. Şiirlerini aruz olçüsü ile yazmıştır.

Biçim ve içerik yönünden şiirlerinde 19. yy. Bektaşi şiirinin tüm özelliklerinin bulunduğu bir gerçek. Bir başka söyleyişle, Ali-Ehlibeyt sevgisi herşeye baskın ve üstün durumda. Kerbela olayı ve onun simgesi olan "Su " şiire renk ve güç katmaktadır. Kimlik sorunu Dürri 'de de temel sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

— 1 —

Bende-i Âl-i Resûl'e taş atan ey bi hay â
Kavm-i bâtılsız adâvet sinenizde var daha
Ümmet-i Peygamberiz dersiz edersiz iftira
Pîşüvânızdır Muâvi'ye bu değil asla hafâ
Mâyeniz Süfyâni'lerden buldu çün neşv ü nemâ
Kasdınız Âl-i Resûl'e eylemek hâla cefâ

Uymadık hem uymayız Mervân'a biz sizler gibi
Hem kıyâs-ı akl ile şeytana biz sizler gib i
Etmeyiz hiç iktida butlâna biz s izler gibi
Ahdimizden dönmeyiz Rahmân'a biz sizler gibi
Mâyeniz Süfyâni'lerden buldu çün neşv ü nemâ
Kasdınız Âl-i Resûl'e eylemek hâla cefâ

Kim revâ görüb hiyânet kasd-ı Evlâd ettiniz
Râh ü erkân-ı Resulullah'ı berbâd ettiniz
Utanıp arlanmadan çok sözler insât ettiniz
İbn-i Süfyân'a uyub mezhebler icad ettiniz
Mâyeniz Süfyâni'lerden buldu çün neşv ü nemâ
Kasdınız Âl-i Resûl'e eylemek hâla cefâ

Bâb-ı feyzi sedd edersiz çünkü var sizde inad
Halinize rahm edin çün pek yakin yevm-i tenhat
Hanedan-ı Ehl-i Beyt'e edegörün inkıyâd
Mehdi-i sahib zamanın devridir devr-i reşâd
Mâyeniz Süfyâni'lerden buldu çün neşv ü nemâ
Kasdınız Âl-i Resûl'e eylemek hâla cefâ

Rehnümâmız ol habibullah ki fahrkülmürselin
Nesl-i pâkidir hemişe pışüv a-yı mü'minin
Hanedan-ı Ehl-i Beyt'i daima habl-ül-metin
Kim ki ettiyse hiyanet oldu mel'un ü lâin
Mâyeniz Süfyâni'lerden buldu çün neşv ü nemâ
Kasdınız Âl-i Resûl'e eylemek hâla cefâ

Ta'n ederler bir muhibb-i hanedanı görseler
Belki cana kasd ederler aşıkanı görseler
Öyle kasıdlar ki cildin yüzseler öldürseler
Kârbânı menzil alır it çakallar ürseler
Mâyeniz Süfyâni'lerden buldu çün neşv ü nemâ
Kasdınız Âl-i Resûl'e eylemek hâla cefâ

İtida ettik Hüseyn 'e biz mevâli meşrebiz
Hayderi'yüz Ca'feriyüz pâk ü safi mezhebiz
Bezm-i cem-i evliyada sâdıkane matlabız
Huccet-i akvâ bizimdir **Dürriya** biz ağlebiz
Mâyeniz Süfyâni'lerden buldu çün neşv ü nemâ
Kasdınız Âl-i Resûl'e eylemek hâla cefâ

Bi haya : *Utamaz, hayasız* — **Adavet :** *Düşmanlık* — **Kavm-i batıl :** *Yasadışı, sapmış topluluk* — **Pişuva :** *Önder* — **Hafa :** *Gizli* — **Neş vü nema** *Yaşama gücü* — **Iktıda :** *Uyma* — **Butlan :** *Geçersiz ölü* — **Maye :** *Öz* — **Reva :** *Uygun* — **İnsat:** *Uydurma* — **Sedd :** *Engel olma* — **Tenhat :** *Yalnızlık* — **Itida :** *Bağlanma* — **Karban :** *Kervan* — **Huceet-i akva :** *Güçlü belge* — **Ağleb :** *Güçlü.* — **Matlab :** *İstek.*

— 2 —

Sakıya ver kırbadan aşıklara bir dane su
Tazelensün ta yürekler içe kane kane su
Kendini taştan taşa urmaktadır her yâne su
Çâre ister derdine irem deyu dermâne su
Vak'a-i Şâh-ı Hüseyn'in aşkına ver câne su
Kerbela vadilerinde can veren atşane su

Ahmed ü Mahmud Muhammed Mustafâ 'nın aşkına
Sâki-i Kevser Aliy-yel-Mürtezâ'nın aşkına
Ah ciğer bin pâre oldu evliyanın aşkına
Şah Hasan Hulk-ır-Rızâ sâhib vefanın aşkına
Vak'a-i Şâh-ı Hüseyn'in aşkına ver câne su
Kerbela vadilerinde can veren atşane su

Ol şehid ibn-i şehid mihmân-ı arz-ı Kerbelâ
Hanedan-ı Mürteza hem yadigar-ı Mustafa
Bir içim su vermediler kavm-ı şûm-i eşkıya
Ettiler Al-i Resul'u hep susuzlukla feda
Vak'a-i Şâh-ı Hüseyn'in aşkına ver câne su
Kerbela vadilerinde can veren atşane su

Vâris-i ilm -i Nebi Zeynel 'abâ'dır sevdiğim
Ol Muhammed Bâkır-ı ayn-ül -ulâdır sevdiğim
Zikr ü fikrim nesl -i pâk-i Mürtaza'dır sevdiğim
Evvel ahır hanedan-ı enbiyadır sevdiğim
Vak'a-i Şâh-ı Hüseyn'in aşkına ver câne su
Kerbela vadilerinde can veren atşane su

Ca'fer-i Sadık hakikat pişüvâ –yi mü'minin
Kim anınla buldu revnak mezheb ü âyin-i din
Olmuş idi çâkeri bâbında ol Rûhul'emin
Ettiler susuz şehid anı dahi ol hâinin
Vak'a-i Şâh-ı Hüseyn'in aşkına ver câne su
Kerbela vadilerinde can veren atşane su

Hazret-i Kâzım Rızâ 'nın aşkına bir kase âb
Sakıyâ tez ver ciğerler yandı pişti çün kebab
Yana yana kim şehid oldu şeh-i alicenab
Allah Allah geldi mi yoksa bu gün yevmülhesâb
Vak'a-i Şâh-ı Hüseyn'in aşkına ver câne su
Kerbela vadilerinde can veren atşane su

Akmasun bıhude söyle kim unulmaz yâreler
Aşıkın gönlünde her aktıkça yare tazeler
Ol Taki vü ba Naki hayrülvera dildareler
Kim susuzlukla şehid oldu o dem mehpareler
Vak'a-i Şâh-ı Hüseyn'in aşkına ver câne su
Kerbela vadilerinde can veren atşane su

Bahtiyar oldur akıdan Askeri'ye göz yaşın
Mehdi-i sahib zamana kim verirse can başın
Düşmen-i Âl-i Aba'ya durma at lânet taşın
Tâ ola rûz-i kıyamet hep erenler yoldaşın
Vak'a-i Şâh-ı Hüseyn'in aşkına ver câne su
Kerbela vadilerinde can veren atşane su

Ol Yahudi vü Nesara hürmet eder dinini
Hayf değil mi ola islâm b ilmeye ayinini
Şimr-i mel'un çekti ol dem çün şehâdet tiğini
Tuttular utanmadan Âl-i Resûl'ün kinini
Vak'a-i Şâh-ı Hüseyn'in aşkına ver câne su
Kerbela vadilerinde can veren atşane su

Ey emir-i rûz-i mahşer merhamet kânım meded
Mücrim ü biçareyim her derde dermanım meded
Ma'din-i cHüd ü sehasın lütf u ihsanım meded
Ceddine arz eyle ahvâl-i perişanım meded
Vak'a-i Şâh-ı Hüseyn'in aşkına ver câne su
Kerbela vadilerinde can veren atşane su

Sakıya her kasede eyle salat ile selam
Yâ Resulallah meded olsun sana her dem kelam
Hürmetiçün Âl ü evladın şeha yevm-el-kıyam
Kıl şefaat bu **Ali Dürri**'ye yâ Hayrel-enâm
Vak'a-i Şâh-ı Hüseyn'in aşkına ver câne su
Kerbela vadilerinde can veren atşane su

Butlan : *Batıl, geçersiz şeyler* — **Habl-ül-metin :** *"Tanrı'nın sağlam ipine sım sıkı tutununuz" anlamına bir ayetin, bir bölümü* — **Kârıban :** *Kervan* — **Dildâr :** *Sevgili* — **Ruz :** *Gün* — **Atşen :** *Susuz* — **Mahper :** *Ayyüzlü* — **Şum :** *Kötü* — **Revnak :** *Parlaklık, güzellik, süs* — **Hayf :** *Yazık* — **Tığ :** *Kılıç* — **Madin :** *Maden* — **Hayrel-enam :** *Varlıkların en hayırlısı, Hz. Muhammed.*

— 3 —

Zahida zannetme kim biz bir kuru hulyadayız
Li maallah kurb-i Hak'dan merkez-i ulyâdayız

Gönlümüz gözü açıktır seyrimiz didâr-ı dost
Menzilin olduk hitamı maks ad-ı aksadıyız

Hamdülillah dâmen-i pir tutaldan her nefes
Eyleriz mi'rac-ı rûhani şeb-i esrâdayız

Kâf ü nunun neş'esiyle müfredatta sâriyiz
Zâhiriz her bir lisanda noktada ihfâdayız

Çün karar ettik dil-i dânâda bulduk aslımız
Cennet-i huld aşiyanın aslıyız me'vâdayız

Gerçi sürette fedayız **Dürriyâ** viraneyiz
Pir-i dânâ himmetiyle genc -i lâyefnâdayız

Li maallah kur-ı Hak: *"Benim Tanrı ile öyle bir anım olur ki, aramıza ne bir peygamber, ne de melekler giremez."* *anlamında bir hadisin baş tarafı* — **Şeb-i Esrâ:** *Miraç gecesi* — **Müfredat :** *İnsanın yapısını oluşturan bireyler* — **Sâri :** *Yayılmış* — **Genc-i lâyefnâ :** *Tükenmez hazine* — **İhfada :** *Gizlenen* — **Me'va :** *Yurt, mesken, makam, sekiz cennetten biri* — **Ulya :** *Pek yüce* — **Aksa :** *En son* — **Dil-i dânâ :** *Bilir gönül* — **Huld :** *Sönüp giden, sonu olmayan cennet.*

— 4 —

Râzdâr-ı sırr-ı Hakk'ız gayre ülfet etmeyiz
Mübtelâyız derdimizden başka sohbet etmeyiz

Ko ne derlerse desünler yar bizimdir biz de yâr
Fazl-ı Hak çün bizdedir en vara rağbet etmeyiz

Sâk-i ma'nâ verirken bade-i aşkı müdâm
Ol mecâzi hamr ile esrara külfet etmeyiz

Hamdüllillâh hubb-i Hayder hubb-i Âl-i Mustafa
Dopdoludur kalbimiz biz meyl-i nekbet etmeyiz

Hâtır-ı nâsâmız pejmürdedir devrân ile
Bivefadır ilticayı ana adet etmeyiz

Biz tevella ehliyiz hem namımızdır surhser
Kasdımız Şâh-ı hakikidir ki ric'at etmeyiz

Çün hidayet kıldı Hak **Dürrî** ne hacet kil ü kal
Bir dedik biz yarimiz ağyare minnet etmeyiz

Sak-i mâ'nâ : *Tanrı'nın feyzinin sakisi* — **Bâde-i aşk :** *Aşk içkisi, aşk* — **Mecazi hamr :** *Üzüm şırası* — **Surhser :** *Kızılbaş* — **Ric'at :** *Dönmek* — **Nekbet** *Talihsizlik* — **Hatır-ı nâsâ :** *İnsanların hatırına* — **Peşmürde :** *Dağınık* — **Razdar-ı sırr-ı Hak :** *Tanrı'nın gizlerini saklayan* — **Ulfet :** *İtibar etme, değer verme* — **Müptela:** *Tutkun* — **Envar :** *Işıklar* — **İltica :** *Sığınma* — **Sürhser :** *Kızılbaş* — **Agyar :** *Düşman* — **Ko :** *Bırak* — **Bivefa :** *Vefasız* — **Tevella :** *Ehlibeyt'i sevenleri sevmek.*

BİR ÖĞÜT

Tarih geçmişe tutulan bir aynadır, gerçeği yansıtmakla yükümlüdür., görevi, işleri budur. Bizler geçmişi bilerek geleceği örgütleriz. Tarih ancak gerçekler bilindiği taktirde tekerrür etmekten kurtulur. Şunu hepimizin çok iyi bilmesi gerekir: Gerçek gerçektir yalansa yalan. Bilim gerçeği arayıp bulmaktadır. Yalana gerekçe aramak, yanlışın tarafını tutmak gerçeğe sırtını dönmek bilimin sonu demektir. Hepimiz geçmişin gerçeğine başarılı geleceğe gidiyoruz. Gerçek ayağımızın altındaki granit, yalan ise yitip gideceğimiz bataklıktır. Tarih tercihi bize bıraktı, gerçeği isteyenler bilime, yalanı seçenler ölüme gittiğini bilsin ve sağlam yolu seçsin. Yalanın binası olmaz. Yalancının mumu yatsıya değin yanar. Öyleyse yalanı sil at. Yanlışı düzelt.

Her şeyi güzelleştirmek elimizdedir. Tanrı bize böyle bir güç, böyle bir güzel yeti vermiştir. Bunları yanlış, sapak yollarda boşuna harcamayalım. Yüce Peygamberimizin buyurduğu gibi "Ey insanlar, iyi olun, yalan söylemeyin, birbirinizi sevin, Allah birdir, O'na inanın ve güvenin" "Din güzel ahlaktır" Bunun yanlışı var mı, eksiği nerede?..

TASAVVUF

Bektaşilerin bakış açısıyla, tasavvuf, Hz. Ali'yle başlar. Onlarda ilk tasavvufi bilgiler Hz. Muhammed ve Hz. Ali arasındaki muhabbetlerle başlamıştır. Bu yüzden, Hz. Ali'yi Hz. Muhammed'le birlikte anar, aynı muhabbet ortamında olabilmeyi özlerler. Bu konuda Dedebaba Bedri Noyan'ın görüşleri şöyledir:

"Tasavvuf teriminden kasıt İslami tasavvuf ise bu daha İslamiyet kurulurken beraberce başlamıştır, denilebilir. İki yüzyıl sonraya atılmasının imkanı da yoktur. Zira, fakiirlerine göre, Hz. Peygamber ile ilk müslüman olanlardan ve İslamiyyetin Hz. Muhammedden sonra, muhakkak ki, en büyük bilgin, fazıl ve olgun simalarından biri olan Hz. Ali, evren, insan ve Allah dininin bütün gerçeklerini biliyorlardı. İşte o gerçekler, herkese açılmamış, kapalı geçilmiş, ancak erbabına derece derece mertebe mertebe açılmış olan yapraklar tasavvuftur ki bunu onlar tamamen biliyorlardı; o halde İslamî tasavvuf onların zamanında da vardı. Hz. Peygamber bu gerçekleri en yakını olan Hz. Ali'ye emanet etmiş ve ondan gerek soy zinciri ve gerek yol zinciriyle uyarma yoluyla günümüze kadar ulaşmıştır.

"İlk zamanda tasavvuf yaygın bir teşkilata sahip değildi. Sonraları bu da olmuş ve zaviyeler teessüs etmiştir. Sofî adını alan Ebu Haşim-ül-Kufi, bu adı alan ilk kimsedir. Amma, ondan önce tasavvuf yoktur demek doğru olamaz." **(Bedri Noyan, Basılmamış 7. ciltlik son kitap Fotokopileri s: 7)**

RAHMİ

Gerçek kimliği, yaşam öyküsü, asıl adı bilinmeyen Rahmi, Ondokuzuncu yüzyılın son döneminde yaşamış ve ölmüş bir Bektaşi ozanıdır. Edirne'lidir. Kızıl Deli Sultan adıyla ün yapmış, Seyyid Ali Sultan'ın tekkesinde bir süre hizmet etmiş. Ancak yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi yok.

Çağına göre akıcı, duru, sade bir söyleyişi var. Ali, oniki imam ve Hacı Bektaş sevgisi ile yolağın diğer ulularına karşı duyulan içten, derin sevgi ve saygı coşkulu biçimde ve yoğun olarak şiirlerinde işlenmektedir.

— 1 —

Horasan'dan Rum'a zuhur eyleyen
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi
Binüp cansız dıvarları yürüden
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi

Doksan altı bin Horasan pirleri
Elli yedi bin de Urum'un erleri
Cünlesinin serfirazı serveri
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi

Balım Sultan arkadaşı yoldaşı
Kızıl Deli Sultan her işin başı
Abdal Musa Sultan dersen ne kişi
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi

Kaygusuz Sultan'ın keşf ü kemali
Er kulu Hacım Sultan'dadır hali
Kanber Ali Sultan nur-i cemali
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi

İbrahim Halil Sultan cihânı
Sarı İsmail'dir Sultan nişanı
Şeyh-i Şazeli'dir sultan burhânı
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi

Hızır Aleyhisselam ya senden meded
Kara donlu Sultan Vallahi Ahad
Cedd-i Pâki sülâle–i Muhammed
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi

Sayesinde **Rahmi** nam ile şanım
Yüzüm eşiğine koydum kurbânım
Erkânım ikrarım dinim imanım
Pirim Hacı Bektaş Veli değil mi

Serfiraz : *Benzerinden üstün olan* — **Server :** *Baş, ulu, reis* — **Kem :** *Bozuk, fena, eksiklik* — **Kande :** *Nerede*.

— 2 —

Afv- eyle cürmümü erenler şâhı
Kem bizdedir kerem siz de erenler
Defterlere sığmaz çoktur günahım
Kem bizdedir kerem siz de erenler

Öksüz gibi harab yerde kalmışam
Günah deryasına düşüp dalmışam
Ben pirimden böyle haber almışam
Kem bizdedir kerem siz de erenler

↓ Men gedâyım şâhım ataya geldim
Derdliyim derdime devaya geldim
Mürüvvet kanısın recaya geldim
Kem bizdedir kerem siz de erenler

Elim ermez güççüm yetmez nideyim
Ben bu halde iken kande gideyim
Senden gayri kime reca edeyim
Kem bizdedir kerem siz de erenler

Yetiş elden gitti **Rahmiya** kemter
Kurtar bu azabdan aman erenler
Kişi düştüğ-yerden kalkar dediler
Kem bizdedir kerem siz de erenler

— 3 —

Tâlib Hakk'ı bilmez yüz bin cehd ile
Hâdi-i servere erişmeyince
İkrâr iman olmaz indi ahd ile
Mürşid-i ekber'e erişmeyince

Dümensiz yelkensiz kayık olur mu
Delilsiz aşık u ma'şuk olur mu
Secdesiz kıblesiz tahkik olur mu
On iki servere erişmeyince

↓ Bir kimseye burhan nişan olmadan
Erkân-ı kırklarda meydan olmadan
Tarikatın sırrı beyan olmadan
İmam-ı Ca'fer'e erişmeyince

Fark etmez kerâmet kerâhet nedir
Ne bilsün kesret ü mahabbet nedir
Şeriat tarikat hakikat nedir
Ma'rifet hüneri erişmeyince

Gerçek **Rahmi** çokdur sülûk-i Ali
Eremez menzile vallahi beli
Hakk tarıki Hacı Bektaş-ı veli
Eğerçi ol pire erişmeyince

— 4 —

Yaz bahar eyyamı cennetin kânı
Bağçesi bağları Seyyid Ali'nin
Öter bülbülleri âb-ı revanı
Özgedir dağları Kızıl Deli'nin

Yaylakdır düzleri bahar yazları
Seyrangâh olmuşdur şâhın düzleri
Nice bülbüllerin hub avazları
Gülistan dağları Seyyid Ali'nin

↓ Arafat yaylası bayram günleri
Seyrangahdır Şahım Sultan evleri
Seyran ile gelüb yüz sürenleri
Mekke'dir yerleri Kızıl Deli'nin

Semâ'a kalkdık da abdal üryanlar
Çekilür gülbânkler döner peymanlar
Nice mahabbetler dem ü devrânlar
Sürer dervişleri Seyyid Ali'nin

Rahmî dilim senden celayu geldi
Pirine özünü bağlayu geldi
Yüz sürüb yerlere ağlayu geldi
Nice muhibleri Kızıl Deli'nin

— 5 —

Eriştim menzile ikrar getirdim
Mürşidimden haber aldım ya Ali
El etti rehberim kendim yitirdim
Bu aşk u sevdâya daldım ya Ali

↓ Bu muhabbet karar oldu dilime
Terk ettim kesreti düşdüm yoluma
Aşkın dümenini aldım elime
Gemimi engine saldım ya Ali

Râh-ı şeriatte buldum kemâli
Dört kapudan girdim arslan misâli
Anda gördüm Muhammed'in cemâli
Araya araya buldum ya Ali

Taktılar boynuma resenim benim
Anda kurbân ettim cân ile tenim
Ol menzilde kendim biçtim kefenim
Bu sırrına şaştım kaldım ya Alî

Rahmi pür hataya s en de atasın
Şâh-ı Velayet'sin Şah Mürteza'sın
Evvel ahır zahir batın Hudâ'sın
Öldürseler dönmem bildim ya Ali

— 6 —

Yüzüm sürdüm eşiğine hakine
Sâf ettim gönlümü meydanı gördüm
İştiyak eyledim vech-i pakine
Hamd olsun didar- ı Subhânı gördüm

↓ Bezm-i muhabbette dâr-ı Mansur'da
Gıl gış kalmadı ahad unsurda
Erenler nazarda kullar huzurda
Afv-eyleyen şahı sultanı gördüm

Elim darda yüzüm yerde habibim
Özüm Hak'da doğru yoldur tabibim
Âsi mücrim kulum geldim tabibim
Derdimin dermanı Lokmanı gördüm

Abdes t aldım namaz kıldım bi noksan
Zamm-ı sure okuyarak rayegan
Kıblemi secdemi ettiler beyan
Cemali cennette ışkanı gördüm

Yüzüm eşik özüm koydum meydana
Gözüm oldu çerâğında pervane
Gerçeğe Hû yuf eyledim yalana
Böyle erenlerde burhânı gördüm

Erenlere dil uzatmak hatadır
Elim kesmek dilim kesmek devadır
Talibler mürşide teslim rızadır
Ol rızadan olan seyranı gördüm

Rahmi ayn-ı Cemin etti ziyaret
Kesrette muhabbet gördüm hakikat
Heman tarih çıktı nerede hikmet
Erkânında dürlü nişanı gördüm

Resen : *Kendiliğinden* — **Cela :** *Gurbete düşme, ayrılma* — **Kerâhat :** *İğrenme, tiksinme* — **Kesret :** *Çokluk* — **İştiyak :** *Şevklenme, özleme* — **Gıl gış :** *Gizli saklı düşmanlık* — **Rayegan :** *Bol bol* — **Işka :** *Sarmaşık* — **Işk :** *Aşk, sevgi* — **Sülük-ı Ali :** *Ali'yi sevenler* — **Eyyam :** *Vakit, zaman* — **Kânı :** *Madeni* — **Ab-ı revan :** *Akar su* — **Vech-i pâk :** *Temiz, güzel, nurlu yaz* — **Macrim :** *Suçlu* — **Bezm-i muhabbet :** *Cem, sevgi meclisi* — **Gıl-gış :** *Kin ve hile* — **Ahad :** *Birlik* — **Zamm-ı sure :** *Katma, ekleme süre, namaz da okuyan surelerin dışında başka süreler okuma olgusunu belirlemek için kullanılan Osmanlıca bir deyim* — **Had-i server :** *Doğru yol gösteren birinci yardım eden Tanrı* — **Tahkik :** *Tarikatta doğruluğa, Hakka yönelten her türlü eylem. Bir şeyin doğru olup olmadığını araştırmak meydana çıkarma olgusu.*

HATT-I İSTİVA KAVRAMI

İnancın yüzyıllardan beri yaptığı birikimler karşısında şöyle bir tanımlama yaparsak insan oluşturandır, yöryüzündeki Tanrı halifesidir. Aşk ise, yaratmayı meydana getiren Bektaşiler, "Hatt-ı İstiva, makam-ı insaniye'dir" derler. Hattı istiva "'Ara kesit' anlamında kullanılan bir terimdir. Bu konuda şöyle açıklama yapmaktadırlar:

"Hattı istiva zihnî bir çizgidir. Evvel ile ahır'ın, batın ile zahir'in ortasından çekilmiş farazî bir çizgidir. Bunların birleştiği noktalardaki ara kesittir. Bu ara kesitte olan insan'dır. Buraya Makam-ı insaniye denir" İki ucun ara kesidi denge unsurudur. Bu nedenle hatt-ı istivadaki insan, kainatın denge unsurudur.

Bir Bektaşi şairi (Niyazi) şöyle demektedir:

İki kaşın arasına çekti hattı istiva,
Allemel esmeyi talim etti o Hakk'a nida

Bektaşiler, İnsan, "Konuşan Kitaptır" (Kitab-ı Nâtık) derler. Burada insandan kasıt, herhangi bir insan değil, feyz-i mukaddes olan Olgun İnsan (İnsan-ı Kâmil)dır. Tanrı halifesi olan insandır. Hz. Muhammed'in "İnsan ve Kur'an ikiz kardeştirler" sözünü anımsatır. İnsan-ı kamili, Kaygusuz Abdal bir nefesinde şöyle belirleyerek örneklemeye çalışır;

Bu adem dedikleri el ayakla baş değil
Adem manaya derler sûret ile kaş değil

ESAT BABA

Gerçek kimliği açık olarak bilinmeyen Esat Baba, ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. İstanbul'ludur. Aksaray'da, Horhor çeşmesinin arkasında bulunan Şekerci sokağında oturur ve evinde kutsal tarikat törenleri düzenlermiş. 1826 yılında Yeniçerilerin ortadan kaldırıldığı zaman evinde öldürülmüş. Aksaray'daki bu semt şimdi yıkılmış. Yeni bir düzenlemeye uğramıştır.

İkrar ü imandan haber sorarsan
İkrar-iman (Kalu beli) den gelir
Yol ile erkândan rehber sorarsan
Yol ile bu erkân (Ali) den gelir

Dün gece seyrimde bir âli divan
Kırklar oturmuş ta sürerler erkân
Tiğbendi takınıp ettiler kurban
Dediler ki bu sır ezel'den gelir

Olamaz bir er Abdal Musa gibi
Kaygusuz Sultan'dır anın talibi
Kırkların serdarı Şah Musahibi
Hünkâr Hacı Bektaş Veli'den gelir

Horasan kapusu mübarek kapu
İçine girende yokdürür korku
Hayderin Postunda oturan ulu
Nasip almış Kızıl Deli'den gelir

Derviş Esat biçaredir derdmenttir
Erenlerden uman mürüvvet medettir
Mürşit lisanından duyulan pendtir
Üsküdür'da Merdimanlı'dan gelir

Kalu beli : *Ruhların Tanrı'ya söz verdikleri vakit* — **Derdment** : *Dertli* — **Pend** : *Söz*.

SEVGİ NEDİR

— Canım bedenimde oldukça Kur'an'ın kuluyum; seçilmiş Muhammed'in yolunun toprağıyım (**Mevlâna**).

— Biz Allah'ın azad edilmiş kullarıyız... Şeriat muammaya benzer; yol gösterir; ele mum almadan yol alınmaz. Yoldan geldin mi, bu gidişin, bu yürüyüşün tarikattır. Ulaştın mı, gideceğin yere vardın maksadına eriştin bu da hakikattır (**Mevlana, Mesnevi V.'in önsözünden**).

— Puta tapanda Allah'a tapar (**Muhyiddin İbni Arabi**).

— Güzel olan ne mahrum edilmek, ne de kendini mahrum etmektir, ama mahrumluk duymaktır.

— Aşkın, maddi-manevi, bütün bağları kırdığına insanı ancak sevgiliye hasrettiğine bakarak sufiler geçici aşkı da hoş görmüşler ve mecaz hakikatın köprüsüdür! demişlerdir (**Abdulbaki Gölpınarlı, 100 Soruda Tasavvuf sh: 79**).

— Gerçek aşk Tanrı'ya duyulan sonsuz sevgi ve özlemdir. Gerçek aşk güzele değil, güzelliğe,, tek kişiye değil, tüme, bireye değil, topluma duyulan sevgidir (**Abdulbaki Gölpınarlı, a. g. e. sh: 79**).

AKIL IŞIĞI

Aklın insan hayatı boyunca evrim halinde olduğuna inanılır. Küçük yaştaki akıl ile olgunluk yaşındaki akıl arasında fark olduğu belirtilir. Aklın geçirdiği aşamaları Bektaşiler'in birsofra muhabbetinde şu şekilde ayırmış olduklarını görüyoruz:

1 - Gece nurundan akıl,

2 - Gün nurundan akıl

3 - Arş nurundan akıl

4 - Aşk nurundan akıl

Bunlar, insanın görüş açılarının, ufkunun genişlemesiyle ilgili tanımlamalardır. Aklın son noktası olarak tanımlanan aşk nurundan akıl'a 'akl-ı kül' de denmektedir. Akl-ı küle ermiş insanların arasında edindikleri ve aktardıkları bilgiler açısından fark olmadığına inanılır.

Gazzalî (1058-1111), tasavvufu ve mutasavvıfları sevdirmek için çabalamış ve sonuçta sünniler bile tasavvufa büyük değer vermişlerdir. Kesin bilginin ancak sezgi ile elde edilebileceğini savunan Gazzalî, gerçek bilginin gönül gözüyle görülebileceğini eserlerinde işlemiş, imanla akıl arasındaki uyuşmazlıkları çözebilmek için çarenin ancak tasavvufta bulunabileceğini öne sürmüştür.

Aklın herşeyi çözemeyeceğine inanan İmam Gazali, aklın ışığını karartarak İslamın hala sürmekte olan karanlık döneminin hazırlayıcıları arasına katılmıştır. İnsan, beyniyle insandır." denilmektedir. Bektaşi deyişiyle burası (beyin), 'teraziyi dengede tutan noktadır.

İman'a ancak 'akıl'la gidilebileceği görüşü Hacı Bektaş Veli'nin Makalat'ından alınan şu cümlelerle desteklenmektedir: "İman akıl üzredir. Akıl sultandır. Mesela iman bir hazinedir. İblis uğrudur. Akıl hazinedardır. Hazinedar gitti, uğru hazineyi nitti. Ve dahi bir kavilde iman koyundur, akıl çobandır, iblis kurttur. Çoban gitti, kurt koyunu nitti" Sonuçta, Bektaşiler, akıl olmadan iman olmaz demektedirler.

CESARİ

Gerçek kimliği üzerine çok az bilgi olan Cesari'nin, ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısında yaşadığı söylenir. Kendisi hem Mevlevi, hem de Bektaşi olarak tanınır. Benderli'dir. Asıl adı Hasan'dır. Genç yaşında Kur'an'ı ezberlemiş. Bir ara müezzinlik yapmış, sonra Yeniçeri katipliğinde bulunmuş. Benderli Halil Vehbi'ye hizmet etmiş, onun şiirlerine nazireler yazmıştır. 1829'da öldüğü sanılıyor.

Cesari'nin Ankara Milli kütüphanesinde ve Edirne Kitaplığında el yazması iki divanı bulunmaktadır. İnkılâp Müzesinde de, vakfedilmiş yazma dergiler arasında, epeyce şiiri mevcuttur. Şiirlerini aruz ölçüsüyle yazmıştır.

Biz ki Rum abdalıyız her yerde var dergahımız
Hanikahı aşkolur her dem ziyaretgahımız
Hacı Bektaş-ı Veli'nin erleri derler bize
Bendei mukbilleriz sırrı Ali'dir şahımız

Terkü tecridi fenâ bulduğumuzdur lutfu Hak
Görmüşüz ki kendimiz pir menziline müstahak
Men aref sırrı rümuzundan yürü al bir sebak
Okuyup ilmi ledünnü olagör agâhımız

On sekiz bin alemin, bu kainatın aynıyız
Nüshai kübra vü suğra mümkinat aynıyız
Halkolunmuş ne ki var eşyayı Zatın aynıyız
Nur ile pertev salar dünyaya Mihr ü Mahımız

Zahida bu aşka salik aşıkı sadıklarız
Nutku Hak güftara malik aşıkı sadıklarız
Sür'at ile hakezalik aşıkı sadıklarız
İrgörür maksut menzilgaha âli rahımız

Ey **Cesari** mübteladır seriri daim yerler çeker
Çilleimerdanı Rüstem, ya bodur ester çeker
Gah olur inler derunum, gah olur gamler çeker
Artar eksilmez gider bu nalei cangahımız

Terkü tecridi fena : *Tanrı'nın niteliklerinden başka bütün sıfatlardan arınmak.* — **Men aref :** *"Kendini bilen Tanrı'yı bilir" anlamında ber hadis* — **Sebak :** *Ders* —

Nüsha-yı kübra ve suğra : *Büyük ve küçük örnek* — **Mihr ü mah :** *Güneş ve ay* — **Nalei cangah :** *Candan inilti* — **Güftar :** *Konuşan* — **Pertev :** *Pırıltı* — **Hanıkâh :** *Küçük tekke* — **Mukbil :** *Kutlu, mutlu, makbul* — **Müstehak :** *Layık* — **Agâh :** *Bilen* — **Salik :** *Bir yola giren* — **Mübtela :** *Düşkün* — **Ester :** *Katır* — **İlm-i Ledün :** *Tanrı gizleri bilimi* - **Çile :** *Kırk gün bir yere kapanarak ibadet etme* — **Cangâh :** *Canevi.*

İLGİLİ KAVRAMLAR

— "Yüzü koyun sürünen mi, yoksa düpedüz yürüyen mi daha doğru yoldadır?" Şu güzelim islam dininin insana verdiği öneme bakın. Allah'ın, insanoğlunu yaratırken ona, kendi ruhundanda üflediği, Kur'an içinde birkaç kez buyrulur. İnsan denen o nurlu yaratık, nasıl olur da büyüklerine saygıyı uşaklık derecesine düşürür! **(Maide suresi, 22. ayet).**

— "Mescidlerde Allah'a yalvarırken başkasını katmayın. Allah'ın kulu Muhammed, ona yalvarmak, namaz kılmak için kalkınca, neredeyse çevresinde toplaşır, birbirlerine girerlerdi. Ey Muhammed, onlara de ki:

— "Ben sadece yalvarırım ve ona kimseyi ortak koşmam. De ki: "Benim size zarar vermeye de iyilik yapmayada gücüm yetmez. Benim yaptığım, Allah katında olanları, onun gördüklerini bildirmektir." **(Cin suresi, 18-23. ayetler).**

— **Emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker.** Bu kutsal söz, "şer'î emir ve yasakların halka tebliği" anlamına gelir ve şu âyetle ilgilidir: "İcinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü men'eden bir topluluk olsun; işte onlar başarıya erenlerdir." **(Âl-i İmrân, 104).**

— **Mûtû kable en-temûtû.** Sahih hadîs kitaplarında rastlanmayan ve fakat Hz. Muhammed'e ait olduğu ileri sürülen bu sözün anlamı şudur: "Ölmeden önce ölünüz". Sufîlere göre bu "Fenâ fi'llâh" (Allah'ın varlığı içinde yok olma) denilen makâma bir işarettir.

ŞEHİDİ

Turgut Koca'nın kitabında verdiği bilgiye göre ondokuzuncu yüzyılda yaşamıştır. Bir Bektaşi ozanıdır. Elimizde yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi yok. Amerika Michigan Bektaşi tekkesi postunda oturan Recep Ferdi Baba'nın kendisine yolladığı **"Mısticizma islame the Bektashizma"** "İslam tasavvufu ve Bektaşilik" adındaki Arnavutça kitabın 344. sayfasında ozan Şehidi hakkında:

" Şehidi'nin asıl adı, Hacı Emin'dir. Arnavutluğun başkenti olan Tiran'lıdır. Tarikata girmeden önce Tiran'ın Büyük camisinde imamlık etmiştir. Tarikata, Krayla'lı Hacı Hüseyin Baba'dan el alarak girmiştir. Güçlü ve ustalıklı şiirler yazmıştır. Jirokastre tekkesinde, Asım Baba tarafından şiirleri toplanarak, divan haline getirilmiştir." denilmektedir.

Bir şiirinde Bektaşi tanımını, Bektaşilerin özelliklerini olgulara dayalı olarak somutlaştırmaya çalışırken, çağına ışık tutmayı ihmal etmez. Bektaşilerin on iki imama bağlılıklarını vurgular. Ayrıca yine tarikatın inceliklerini, güzelliklerini derinlemesine yakalayan Şehidi, şiirlerinde bunları coşkulu bir söyleyişle kalın hatlarla çizmiştir. "Yar yaradan yara yardan dertlidir" diyen aşık Mürcimi'yi aratmayacak bir söz ustası olduğunu gösterir.

Şehidi'nin Sadeddin Nüzhet Ergun'un "Bektaşi Şairleri ve Nefesleri" adındaki kitabından alınan iki nefesini veriyoruz.

— 1 —

Böyle buyurmuştur pirler erenler
Sırrı sırr eyleyen cana aşk olsun
Sırrını vermeyüb candan geçenler
Sırrı sırr eyleyen cana aşk olsun

Dinle karındaşım işbu meydanda
Ne gördünse Hak'dır kalma gümanda
Cemâl-i Hakk'ı gör kâmil insanda
Sırrı sırr eyleyen cana aşk olsun

Başım yola bağlı buyurmuş Ali
Bu yol Zülfikâr'dan keskindir beli
Arifin esrarın ne bilür deli
Sırrı sırr eyleyen cana aşk olsun

Sen seni bildinse gel Hakk'a kavuş
Yoksa bu meydandan ırak ol savuş
Kim arş-ı a'lâya uçamaz her kuş
Sırrı sırr eyleyen cana aşk olsun

Hakk'ın cemâlini gördük hüveydâ
Etmişiz teberra kıldık tevella
Seri ver **Şehidi** sırr etme ifşa
Sırrı sırr eyleyen cana aşk olsun

Güman : *Şüphe* — **Esrar :** *Sır* — **Hüveyda :** *Apaçık* — **Teberra :** *Peygamberin ve ehlibeytin sevmediğini sevmemek* — **Tevella :** *Peygamberin ve ehlibeytin sevdiğini*

sevmek — **İfşa :** *Faş etmek, açıklamak, ayırtmak* — **Sırrı sır etmek :** *Gizliyi saklamak, yol kurallarını düşmana açmamak* — **Kevne :** *Mülke.*

— 2 —

Gelmeden kevne bu kevni terk eden Bektaşidir
Kerbelâ-yı aşk içinde ser veren Bektaşidir

Noktanın esrarına mazhar düşüb aynelyakın
Men aref'den ders alub nefsin bilen Bektaşidir

Server-i alem Muhammed Mustafa'nın aşkına
Fakr ile fahr eyleyüb hırka giyen Bektaşidir

İntikam almak dilerler Hariciden her zaman
Zülfikar'ın Hazret-i Şahın çeken Bektaşidir

Ağlamaktan göz yaşı deryasına gark oldular
Şah Hasen'in matemine zehr içen Bektaşidir

Şah Şahid-i Kerbelâ'nın aşk u şevkinden bu gün
Ser verüb meydan-ı aşka kan döken Bektaşidir

İktida edüb imam-ı Abidin ü Bakır'a
Ca'fir-i Sadık yolunda ser veren Bektaşidir

Kâzım ü şah-ı Rıza geldi Taki vü bâ Naki
Bağ-ı aşkın bülbülanı dem uran Bektaşidir

Şah Hasen-i Askeri'ye asker olmuş bi riya
Mehdi-i ahır zamanı bekleyen Bektaşidir

Mûtu kable en temûtü sırrına vakıf olub
Ey **Şehidi** ölmeden evvel ölen Bektaşidir.

Ser : *Baş* — **Kevn :** *Varlık, dünya* — **Mazhar :** *Erme* — **Nokta :** *Hz. Ali'yi simgeler* — **Aynel yakın :** *Görmeye dayalı bir tür bilgi, bu tür bilgiyi edinme yolu* — **Menaref :** *Kendini bilme* — **Fakr ile Fahr :** *Fakirliği ile övünmek (Hadis)* — **Gark :** *Gömülme* — **İktidar :** *Bağlanma* — **Bülbülam :** *Bülbüller gibi* — **Riya :** *İki yüzlülük* — **Mutu kalble en temütü sırrına vakıf :** *Temiz, engin gönülle tanrı gizlerine öğrenme, bilme.*

DERVİŞ TEVFİK

İstanbul'ludur. Yaşamı ve kimliği hakkında bilinenler, ondokuzuncu yüzyılın son yarısında yaşamış bir Bektaşi ozanı ve bestekarı olduğu, Mızıka-yı Hümayun denilen, Saray Musiki kurumunda görev yaptığı, Nuri Baba'dan el alarak tarikata girdiği, 1889 yılında öldüğü doğrultusundadır. Nefeslerinden çoğunu kendi bestelemiştir. (Medet senden medet Sultanım Ali) dizesi ile başlayan nefesini Hüseyni makamında ve sofyan usulünde bestelemiştir. Bugün bile zevkle okunmaktadır.

Akıcı, duru, rahat bir söyleyişi vardır. Şiirlerinde Ali sevgisini coşkuyla dile getirmiştir. Türkçenin çarpıcı güzellik ve özellikleri şiirlerinde hemen görülür. Bu şiirlerde Tanrı-Muhammed-Ali sevgisi doruktadır. Evreni ve her şeyi bu üçleme içinde düşünür ve yorumlar. Yine Tanrı'yı, evreni, insanı herşeyi bu düşünce ışığında yoğurur, gül bahçesi olarak yeniden yaratır, bu yaratma sürer gider şiirlerinde.

Şiirlerinde Tevfik, Derviş Tevfik, Geda Tevfik, Fakir Tevfik adlarını kullanmıştır.

— 1 —

Medet senden medet Sultanım Ali
Dertliyim derdime dermanım Ali
Her dem gönlüm içre mihmanım Ali
Gülüm gülistanım scyranım Ali

On iki imamın ol şahı sensin
Muhammed Ali'nin hemrahı sensin
Bunca düşkünlerin penahı sensin
Gülüm gülistanım seyranım Ali

Aman erenlerim amana geldim
İsmail oluben kurbana geldim
Her ne emir olur fermana geldim
Gülüm gülistanım seyranım Ali

Göster cemâlini eyleme nihan
Yakıyor derunum ateşi hicran
Pervaneyim dostlar şem'ine hayran
Gülüm gülistanım seyranım Ali

İkrâr eyledim ben ikrâra gelmedim
Ağlayıp ağlayıp yaşım silmedim
Divane mi oldum kendim bilmedim
Gülüm gülistanım seyranım Ali

Ey canımın canı güzel cananım
Kapuna gelmeye yoktur dermanım
Başım üzre tacım din ü imanım
Gülüm gülistanım seyranım Ali

Derviş Tavfik kendin üryan eyleme
Yıkıp mahzun gönlüm viran eyleme
Erenlere karşı isyan eyleme
Gülüm gülistanım seyranım Ali

— 2 —

Allah Allah deyup gel bu meydana
Can, baş feda edüp götür kurbana
Boyun eğüp yüz sür Şahımerdan'a
Erenler bu meydan er meydanıdır

İşittinse ey dil mürşid pendini
Takıver boynuna aşk kemendini
Varlığın soyunup kurtar kendini
Erenler bu meydan er meydanıdır

Bismi Şahtır cümlemizin penahı
Medet senden medet şahların şahı
Hoş nazarla gör ey yüzümün mahı
Erenler bu meydan er meydanıdır

↓ Bu meydanda kelam atın pek sürme
Uyanmış çerağın vahdet söndürme
İkrarına bağlan gönül gezdirme
Erenler bu meydan er meydanıdır

Uyansın çerağlar erkân kurulsun
Açılsın goncalar güller kokulsun
Sırrını sırreden cana aşkolsun
Erenler bu meydan er meydanıdır

Fakir **Tevfik** gayri derdin bitmez mi
Hak erenler sana derman etmez mi
Bu sersemlik artık senden gitmez mi
Erenler bu meydan er meydanıdır

Dil : *Gönül* — **Pend :** *Nasihat, söz* — **Bismi Şah :** *Şah'ın adı, yani "Ali'nin adı", Bütün dualar, besmele gibi "Bismi Şah" diye başlar* — **Penah :** *Sığınak, sığınacak yer* — **Kelam atı :** *Söz atı. (Söz vardır insanı astırır, söz vardır insanı yüceltir. Onun için "söz atını hızlı sürme")* — **Mah :** *Ay* — **Vahdet :** *Birlik*.

— 3 —

Cemolup her yerde güruh-i Nac i
Allah dost Muhammed, Ali çağırır
Naciler bilüptür sırrı Miracı
Hünkâr Hacı Bektaş Veli çağırır

Erenler serdarı fatihül'ebvap
Müminlere Hak'tan buyruldu kitap
Dergahına şahım ettim intisap
Dilde zikrim Kızıl Deli çağırır

↓ Hak cemâlin ezel görenler mail
Mektebi irfandan ders alan âmil
Sadık olan ruhu insanı kâmil
Ervahı Ezelde beli çağırır

Mürşidin eteğin koymaz elinden
İsm-i Hayder okur ezber dilinden
Mürteza babında can ü gönülden
Geda **Tevfik** Seyenceli çağırır

Fatihül'ebvap : *Kapıları açıcı* — **Amil :** *Uygulayan* — **Bab :** *Kapı*.

— 4 —

Horasan mülkünden Ruma geçenler
Hünkâr Hacı Bektaş, Şah Seyid Ali
Hakikat tasından şarap içenler
Hünkâr Hacı Bektaş, Şah Seyid Ali

↓ Biri yürütmüştür cansız duvarı
Biri müminlerin kıblegahıdır
Biri Rumeli'nin padişahıdır
Biri Asümanın mihrü mahıdır

Hünkâr Hacı Bektaş, Şah Seyid Ali
Biri tığlamıştır cümle küffarı
Biri aşıkların dili güftarı
Hünkâr Hacı Bektaş, Şah Seyid Ali

Biri sülale-i Hayrülbeşerdir
Biri Al-i Ahmed nesl-i Hayder'dir
Bu iki birlik de hakka mazhardır
Hünkâr Hacı Bektaş, Şah Seyid Ali

Geda **Tevfik** böyle oldu beyanım
Tarik-i müstakim rahı erkânım
Ervahı ezelden benim imanım
Hünkâr Hacı Bektaş, Şah Seyid Ali

Hemrah : *Aynı yol* — **İntisap :** *Mensup olma, seçme* — **Amil :** *Öğrenci* — **Güftar :** *Söz* — **Hayrülbeşer :** *Hz. Muhammed* — **Mazhar :** *Erme, aşama* — **Tarik-i müstakım :** *Doğru yol, Bektaşilik* — **Edıbane :** *Efendice, kibarca* — **Visal :** *Kavuşma,*

— 5 —

Lütfeyle her nazarda, Nuri Baba sultanımız
Kabul etmiş ezelde, Nuri Baba sultanımız

Kim ki girer bu meydane, Durmak gerek edibane
Vasıl eder Hak canane, Nuri Baba sultanımız

Arif isen idrak eyle, Kulak tut sözümü dinle
Andan başka var mı söyle, Nuri Baba sultanımız

Bilmediğin bilse gerek, Erenlerden eyle dilek
İster isen Hakk'ı görmek, Nuri Baba sultanımız

Pirden aldık ikrarımız, Verdik ahd ü peymanımız
Her derdedir dermanımız, Nuri Baba sultanımız

İrfanına, kemâline, Çevirdik yüz cemâline
Götür bizi visaline, Nuri Baba sultanımız

Fakir Tevfik her dem söyler, Bundan başka kapu neyler
Elbet bize himmet eyler, Nuri Baba sultanımız

— 6 —

Selam olsun canım Ali, Ehli Beytin Şahı Ali
Kendi Ali, şanı Ali, Medet senden Hünkâr Ali

Noldu ol nuru mücessem, Bir dahi ben nerde görsem
Yoluna can ü ser versem, Medet senden Hünkâr Ali

Elimiz bağlanıp kaldık, Aşkın gülşenine daldık
Gül verdik te diken aldık, Medet senden Hünkâr Ali

Makamın daim ola, Elin tutan safa bula
Korkma ey can gir bu yola, Medet senden Hünkâr Ali

Kurban olsam erkanına, Hem din ü hem imanına
Razıyım ben fermanına, Medet senden Hünkâr Ali

Seni ikrar eden cahil, Ol kendi nefsine kail
Oldum ben hüsnüne mail, Medet senden Hünkâr Ali

Gülünü koklasın nadan, Kıyl ü kal çıksın aradan
Kurtulayım bu yaradan, Medet senden Hünkâr Ali

Ateş saçıldı canıma, Gele cananım yanıma
Yüzler sürem sultanıma, Medet senden Hünkâr Ali

Nazar eyle benden yana, Taze hayat gelsin bana
Canım kurban olsun sana, Medet senden Hünkâr Ali

Kul oldum bendeyim bende, Benim aşıkı efkende
Rahatım kalmadı tende, Medet senden Hünkâr Ali

Ali Baba başlar tacı, Şüphesiz ol Bektaş Hacı
Odur dertlerin ilacı, Medet senden Hünkâr Ali

Zikr ü fikrim sensin her dem, İnayet kıl eyle kerem
Aman saki getir bir dem, Medet senden Hünkâr Ali

Benim **Tevfik** söyler sözü, Doğru ola Hakk'ıaözü
Eşiğine sürem yüzü, Medet senden Hünkâr Ali

Nur-ı Mücessem : *Varlıklı nur, cisimlenmiş nur* — **Kail :** *Razı* — **Zikir :** *Sözle ibadet* — **Gülşen :** *Gül bahçesi* — **Efgende :** *Yıkılmış, yere atılmış* — **Kıyl ü kal :** *Dedikodu* — **İnayet :** *Yardım, iyilik* — **Erkan :** *Yol* — **Hüsnüne mail :** *Güzelliğine hayran* — **Nazar eyle :** *Bak.*

ALİ İLHAMİ DEDE

Asıl adı Ali'dir. Eskişehir'in Seyit Gazi ilçesindeki Sücaeddin Dede dergahına mensup olan Ali İlhami Dede, ondokuzuncu yüzyılın, son yarısında yaşamış bir Bektaşi ozanı. Seyyid Gazi tekkesi postuna oturan, Pir Mehmed Dede'nin oğludur. Babasının ölümünden sonra, bu tekkenin postunda oturmuştur. Yaşamının sonunda, gözleri kör oldu. 1892'de ölmüştür. Coşkulu, akıcı, duru bir söyleyişi vardır.

Gizemcilik felsefesinin özümleniş ilkelerinde yatan doğruların ışığında, Allah-Muhammed-Ali-Ehlibeyt ve Hünkâr Hacı Bektaş sevgisi ve saygısıyla gönlü ve beyni dop-dolu olan Ali İlhami Dede bu sevgisini romantik bir coşku içinde Türkçe'nin kıvrak incelikleriyle ve derinleşen duru güzellikleriyle coşkun bir ırmak şeklinde, zamana ve insanlara şiir olarak armağan etme enginliğini göstermiştir. Bektaşi tarikatının inceliklerini ve güzelliklerini bu şiirlerde açık-seçik olarak görmek mümkündür.

Hece ve aruz ölçüsüyle bir çok şiirler yazmıştır. Mehmed Tevfik Oytan'ın Saadeddin Nüzhet Ergun'a gönderdiği nefesleri ile diğer bazı şiirlerini sunuyoruz.

— 1 —

İki turnam gelir başı cigalı
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Birisi Muhammed birisi Ali
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen

İki turnam gelir rengi yemyeşil
Biri İmam Hasan ol pâk-ı nesil
Biri İmam Hüseyn cennette bir gül
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen

İki turnam gelir rengi kırmızı
Biri İmam Zeynel sürelim yüzü
Biri İmam Bakır edem niyazı
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen

İki turnam gelir rengi Ca'feri
Biri İmam Kâzım ol yol rehberi
Biri İmam Rıza Horasan piri
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen

Turnalar Hicaz'dan sökün eyledi
Muhammed Mehdi'yi yakin eyledi
Hakikat ehlini memnun eyledi
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen

Turnalar geldiler verdiler selam
Aldım selamını eyledim kelam
İlhami şüphesiz gördüm vesselam
Eğlen turnam eğlen Ali misin sen
Yoksa Hacı Bektaş Veli misin sen

— 2 —

A dilber ben senin meddahın oldum
Goncalar açılmış hüsnün ilinde
Şevk ile ötüyor bak gece gündüz
Dinle nağmeleri can bülbülünde

Aşk ile kitab-ı hüsnün yazarım
Ahu gözlerinde kaldı nazarım
Geceler subhe dek ağlar gezerim
Değirmenler döner çeşmim selinde

↓ Ruz ü şeb mu'tadım manend-i hezar
Gülşen-i aşkına arz-ı ah ü zar
Dönemem yolundan olsam da berdar
Mansur'a benzedim zülfün telinde

Teslimin rızaya bağladım kendim
Geçer mi aşıkdan zülfü kemendim
Yeşil ördek avcısıyım efendim
Sayyad-ı aşk oldum dostun gölünde

Tutmuşam bu rahı sabitim billâh
Severim Hayder'i anarım her gah
Kimi Kızılbaş der kimi ak külah
Gezer bu **İlhami** Halkın dilinde

Menend-i hezar : *Bülbül gibi* — **Berdar :** *Asılmak* — **Sayyad :** *Avcı*

— 3 —

Gezmendi serseri ey deli gönül
Delilü burhanın Kur'an var iken
Sen de al nasibin er muradına
Meydan-ı aşk içre irfan var iken

Geldi muhib oldu sevdaya gönül
Başımı uğrattı gavgaya gönül
Nasıl teslim olur ığvaya gönül
Beni halk eyleyen Subhan var iken

↓ Nefret ettim şu cihanın varından
Gönül vazgeçer mi ah ü zarından
Korkum yoktur cehennemin narından
Pirim Ali gibi arslan var iken

Ben muhibbim der de yüzüme güler
Arkamdan zemmeder dişini biler
Ya'ni erenleri aldatmak diler
Kendinde bin türlü noksan var iken

İlhami oyunbaz ütemezsiniz
Ucuz baha ile satamazsınız
Pelengin kavidir atamazsınız
Seyyid Battal gibi sultan var iken

Ak külah : *Alevi* — **Rah :** *Yol* — **Suphe dek :** *Sabaha kadar* — **Berdar :** *Asılma* — **Sayyad-ı aşk :** *Sevgi avcısı* — **Gezmendi :** *Gezen, gezici* — **Delil-i Burhan :** *Kanıt belgesi* — **Muhib :** *Talip, seven* — **Igva :** *İkicirlik, şeytan karıştırması* — **Nar :** *Ateş* — **Zemmetmek :** *Arkasından kötü konuşma.*

— 4 —

Alem-i ervahda bezm-i Elestte
Muhammed Ali'nin nurudur vallah
Zuhur edüb küffar askerin kıran
Elinde Zülfikâr Ali'dir billâh

Üçler dü alemde birliğe yetti
Beşler de anların damenin tuttu
Birlik lokmasını yediler yuttu
Dameni pâk olan pirlerdir billâh

↓ On dört ma'sum pâk ü on iki imam
On yedi kemerbest cümlesi tamam
Anların vechine çalındı kalem
Hatt-ı istivada kırklardır billâh

Sultan Sücaaddin Seyyid-i Battal
Şemşir-i şehamet kafire kattâl
Anların bendesi **İlhami** abdal
Pirim Hacı Bektaş Hünkârdır billâh

— 5 —

Kendi noksanını bilip arif ol
Kimsenin aybını gözetme gönül
Yetmiş üç millete bir nazarla bak
Hak sevmiş yaratmış söz etme gönül

Sakın kallaş olup lakırdı düzme
Kimsenin alemde gönlünü üzme
Düzelmiş bir işi yanılıp bozma
Isınmış dilleri buz etme gönül

Yüz bin altın alsa yevmiye bir er
Ölürse mirastan sana ne değer
Akraba, kabilen olursa eğer
Hakkına kail ol naz etme gönül

↓ Bu kızıl, şu ak baş diye hor bakma
Kendini göz göre ateşe yakma
Kendi yaptığını aleme takma
Yareli ciğere tuz ekme gönül

Tellallık eyleyip yalanlar atma
Şurada burada halkı aldatma
Küheylandır diye merkebi satma
Alemin gözüne toz ekme gönül

İki yüzlülükle olma münafık
Tamu ateşine böyleler lâyık
Anlar adem değil, hayvan-ı natık
Elhazer! Anlarla söz etme gönül

İlhami halini düşün bir söyle
Dünyaya gelmekten maksat ne böyle
Hakk'ın hikmetine çok şükür eyle
İhmale düşüp de az etme gönül

— 6 —

Ta ezel bezminde ben seni sevdim *
Muhabbet eyledim candan a sunam
Muhammed Ali'yi candan seversen
Ayırma gönlünü benden a sunam

Kirpikleri oktur kemandır kaşı
Açıldı sinemde bağrımın başı
Didelerim döktü kan ile yaşı
Varayım gideyim burdan a sunam

↓ Ben sana canımı eyledim feda
Seni bana verdi ol gani Huda
Fatıma neslin mi, nedir bu eda
Bir tel mi kopardım senden a sunam

Ben seni sevmişim gönülden candan
Hiç senin haberin olmadı benden
Ferman mı okunur tozdan dumandan
Dudağın lâlinden demden a sunam

Ey sunam gönülden çıkarma beni
Feleğe mi verir **İlhami** seni
Bir dolu kerem et mest eyle beni
Elinde tuttuğun camdan a sunam

* Dem geldi semahında hızlanma aşamasında bu şiir ezgiyle birlikte söylenir.

Meddah : *Oyuncu* — **Peleng :** *Panter* — **Lal :** *Kırmızı.*

— 7 —

Bir görüşte gönlümü hüsnünle hayran eyledin
Akıbet ey meh beni meşhun-ü devran eyledin

Kavs-i ebru, tir-i müjganından artık el'aman
Sinemi pürşerhe kıldın, didemi kan eyledin

Çak çak-i hasret oldu camei sabr-ü sükûn
Fart-i suzişten beni bir düşmen-i can eyledin

Neydi evvelki niyetler, nevazişler, derig
Gördüğüm ol demlere şimdi peşiman eyledin

Hasılı biçare **İlhami** yi yaktın ateşe
Ab-ı nab-ı lütfile ağyar-ı şadan eyledin

Kavsi ebru : *Yay gibi kaşlı* — **Tir-i müjgan :** *Kirpik oku* — **Came :** *Elbise* — **Fart-i suziş :** *Çok yanan* — **Nevaziş :** *Tatlı dil dökme* — **Diriğ :** *Eyvah* — **Ab-ı nab :** *Tatlı şerbet* — **Ağyar :** *Düşman* — **Şadan :** *Sevinmek* — **Meşhun-u devran :** *Dolu dünya, doldurulmuş zaman.*

— 8 —

Ey peri dil gülşeninde var mı cevlanın senin
Dürlü renk sende mükemmel var mı elvanın senin

Ne güzel resm eylemiş üstad kaşınla kirpiğin
Şöyle sermest eylemiştir halkı devranın senin

Saye salmış küfr-i zülfün nokta-i gerdanına
Hükm eder iklim be iklim nutk-ı fermanın senin

Arz eder cümle halayık beyte secde etmeğe
Çün cemâlin secdesidir bana ihsanın senin

Okudum levlâke levlâk anladım esrarını
İstemem cennet içinde hur u gılmanın senin

Cahil-i hodbin ne bilsün evliyanın remzini
Kerbelâ-yi aşk için **İlhami** kurbanın senin

Elvan : *Renk* — **Sermest** *Kendinden geçme, çok sarhoş* — **Saye** : *Gölge* — **Halayık** : *Yaratılmışlar* — **Levlake levlak lema halakt-ül eflake** : *"Sen olmasaydın, sen olmasaydın yeri göğü yaratmazdım" anlamına gelen kutsal bir hadis.* — **Hodbin** : *Bencil, kendini beğenmiş* — **Remz** : *Simge, sembol* — **Sermest** : *Sarhoş, esrük* — **Hayvan-ı natık** : *Konuşan hayvan* —**Elhazar** : *Sakın*— **Kattal** : *Çok öldürücü* — **Şemşir-i şehamet** : *Yiğitlik, cesaret kılıcı* — **Ivga** : *Azdırma, baştan çıkarma, yolunu şaşırtma, ayartma* — **Ciğeli** : *Süslü* — **Pürşerhe** : *Çok fazla yara* — **Çak çak-ı hasret** : *Özlem parça parça etti* — **Fart** : *Aşırı, aşkın, taşkın* — **Cevlan** : *Dalışma gezinme.*

HAZRET-İ İBRAHİM'İN DOĞUŞUNUN ÖYKÜSÜ

Kuran-ı Kerim'in En'am suresinden öğrendiğimize göre; İbrahim Peygamber daha küçük yaşlarda putlara tapmanın saçma olduğunu sezmiş, Allah'ın çok daha başka bir varlık olduğunu düşünmeye başlamıştı.

Küçük İbrahim gece, gündüz bu düşüncelerle bunalırken bir gece çok parlak bir yıldız görmüş:

"Herhalde Allah bu olacak", demişti. Fakat yıldız bir süre sonra batıp kayboldu.

Yine bir gece de gözleri aya takıldı.

Ay, daha önce gördüğü yıldızdan çok daha parlak ve büyüktü. Fakat bir süre sonra o da batıp kayboldu.

İbrahim bu bunalımlar içindeyken bir sabah da güneşin doğuşuna dikkat etti.

Şimdiye kadar gördüğü en parlak, en büyük varlık buydu. Fakat akşam olurken bu da batıp gitti.

İbrahim:

— Böyle batıp çıkan varlıklar Allah olamaz, diyerek gerçek Allah'ı buldu. Sonra da kendisine peygamberlik verildi.

Hz. İbrahim, Kur'an'ı Kerime göre Tanrı'nın emri üzerine oğlu İsmail peygamberi kurban edeceği sırada Allah gökten kurban olarak bir koç gönderdi. Hz. İbrahim'e:

— Kulum seni denedim. Buyruğu öz çocuğuna bile uygulamaktan çekinmedin. Oğlunda benim buyruğuma canı pahasına bile uymaktan çekinmedi. Gelecek kuşaklara da örnek oldunuz. Sizleri ödüllendirmek üzere kurban gönderdim. Oğlun İsmail'in yerine onu kurban et buyurdu.

Bu öykü, Hz. İbrahim'in soyutlama, genelleme birleme yöntemleriyle Tanrı'yı nasıl arayıp saptamaya çalıştığını, Tanrı'yı bulduktan, yaratana kavuştuktan sonra da O'na nasıl sevgiyle, içtenlikle sımsıkı bağlı kaldığını, hiçbir buyruğuna karşı çıkmadığını hepsine itirazsız uyduğunu gösterir.

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - Oruç: Gerçek olmayana, yanlışa, kötüye karşı insanın takındığı korunmacı tavırdır. Nefsin terbiyesidir. Aleviler, Muharrem ayında 12 gün matem orucu tutarak **İmam Hüseyin**'i de anarlar.

2 - Örtmek: Kapanmak... Ağzını ört, kapıyı ört derler. **Kapa** sözünü kullanmazlar.

3 - Padişah: Tanrı... Tanrı varken, onun yansıması olan insan da var olmuştur. Bu nedenden, Tanrı da en eskidir, insan da... Buna, **"Kul kadim, padişah kadim"** denilmiştir.

4 - Palheng: Eskiden, 12 İmam'ı simgeleyen 12 köşeli olarak yontulan taş.

ŞEMSİ BABA

Ondokuzuncu yüzyılın, son yarısında yetişen bir Bektaşi ozanı.dır. İzmir'de doğdu. İzmir Bektaşi tekkesi postnişinliği yaptı. Tahminen 1310 (M. 1892) tarihlerinde vefat etti.

İstanbul konservatuvarı tarafından yayınlanan "Bektaşi nefesleri" nin ikinci cildinde onun Hüseyni makamındaki bir bestesinin notası bulunmaktadır. Bu eserin güftesi şöyle:

Göster cemalin Şem'ini yansın od'a pervaneler
Devlet değil mi aşıka şem'ine karşı yaneler

İkilisiyle başlayan ünlü bir manzumedir. Ancak bu şiir ondokuzuncu yüzyılın ünlü Halvetilerinden Sivas'lı Şemsi'ye aittir. Halbuki Abdülbaki Gölpınarlı bu eser için verdiği notlarda tamamıyle yanlış olarak bu manzumeyi ondokuzuncu yüzyıl Bektaşilerinden birine mal etmekte ve bu konuya ilişkin olarakda şunları söylemektedir

"Şemsi Baba'nın Tırhala civarında yaşamış bir Bektaşi olduğunu söylerler. Zamanı malum değildir. Saadeddin Nüzhet Bey'in yazdığına göre İzmir Bektaşi tekkesi postnişini bir Şemsi Baba daha vardır ki 1310 tarihlerinde ölmüştür. Bu nefesin hangisi tarafından söylendiği meçhuldür" der. **(Bektaşi nefesleri II, 212)** Bu görüşten hangisinin doğru olduğu açık bir şekilde kanıtlanamamıştır.

Derdimizdir bizim Muhammed Ali
Zeynel'aba'dandır bunların hali
Hasan Hüseyn'e demişiz beli
İman olsun kardeş güman olmasun

Muhammed Bakır'dır ayn-ı Muhammed
Musa-yı Kâzım'dır Mazhar-ı ebced
Ca'fer-i Sadık'dır esrar-ı Ahmed
İman olsun kardeş güman olmasun

Ali Mus-er-Rıza şah-ı Horasan
Muhammed Taki'yle döner bu devran
Ali Naki'dendir bilcümle erkân
İman olsun kardeş güman olmasun

↓ Hasen-i Askeri Hakk'ın cemâli
Muhammed Mehdi'de buldu kemâli
Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli
İman olsun kardeş güman olmasun

On iki imamın kulu kurbanı
Çardeh-i ma'suman şah-ı Merdan'ı
Cümle mü'minlerin din ü imanı
İman olsun kardeş güman olmasun

Ey kardeş aldanma akla karaya
Düşmeyesin gözle dam-ı belaya
Mürşidine bağlan girme hevaya
İman olsun kardeş güman olmasun

Şemsi Baba kemter bir edna kuldur
Kırklar meclisinde bir gonca güldür
Ruz ü şeb yaranı ağlatma güldür
İman olsun kardeş güman olmasun

Dam : *Tuzak* — **Ruzu şeb:** *Gece gündüz* — **Güman :** *Kuşku.*

YUNUS PEYGAMBERİN ÖYKÜSÜ

İsa'dan önce Irak'ta yaşamış olan Asurlular putlara tapıyordu. Tanrı onları doğru yola davet etmesi için Yunus'a peygamberlik verdi. Fakat onlar Peygamberlerini dinlemediler, hatta alaya aldılar Ona türlü işkence ve baskı yaptılar.

Hz. Yunus Asurlu'ları Tanrı'ya şikayet etti, cezalandırılmaları için yalvardı.

Ulu Tanrı, üç gün içinde imana gelmezlerse cezalandırılacaklarını bildirdi.

Yunus Peygamber, Tanrı'nın gazabına uğrayacaklarını anlatıp tekrar imana çağırdı ve genc alayla karşılaştı.

Üçüncü gün Hz. Yunus, bir mağaraya gizlendi. Az sonra genizleri yakan, her tarafı karanlıkta bırakan kalın bir duman, Asurluların büyük kenti Ninova üzerine çöktü.

Asurlular bu ilahi gazaptan korkup imana geldiler, Tanrı'da öldürücü dumanı kaldırdı.

Yunus Peygamber, mağaradan çıkıp da Asurluları aynı durumda görünce Tanrı'nın vaadettiği gazabı henüz vermediğini sanıp Allah'tan kuşku duyar gibi oldu. Kaçmak için bir gemiye bindi, fakat denize düştü. Yani gemi su alınca yolcular içimizde bir uğursuz var dediler kur'a çektiler, Yunus'a çıktı. Yükü hafifletmek için Yunus'u denize attılar.

Hz. Yunus, büyük bir balık tarafından yutulmuş, balığın karnında tövbe etmiş, tövbesi kabul edilerek affedilmiştir. Yunus peygamber balığın karnında kimilerine göre 6 gün kimilerine göre 40 gün kaldıktan sonra avcılar tarafından yakalanarak öldürülmesi sonucu balığın karnından çıkarılmış böylece, Tanrı için duyduğu şüphenin cezasını çekmişti.

MUALLİM NACİ

Tanzimat edebiyatının ünlü isimlerinden olan Muallim Naci, ondokuzuncu yüzyılda yaşamış, şair, yazar, öğretmen, diplomat, tarihci ve dil uzmanıdır.

1850 yılında İstanbul'da doğdu. Babası Saraç Ali Bey'dir. Asıl adı Ömer'dir. Medrese eğitimi gördü. Arapça, Farsça ve Fıransızca dillerini çok iyi biliyordu. Bir süre Küçük Sait Paşa ile Rumeli ve Anadolu'yu dolaştı. Galatasaray Hukuk okulunda Edebiyat tarihi dersleri öğretmenliği ve Dışişleri Özel Kalem müdürlüğü yaptı. Tercüman-ı Hakikat, Saadet, Mürüvvet gazetelerinin yöneticisi ve yazarıdır.

1891'de İstanbul'da öldü. Divanyolundaki türbe'de toprağa verildi. Bir çok eseri vardır. En ünlüsü "Lügat-ı Naci" dir. Eski İstanbul arifleri ve Bektaşileri kendisini "Mes'ud-ı harabati" adıyla anarlar. 1887 yılında Rumeli Hisarı Bektaşi dergahında el alarak tarikata girmiştir. Bir çok konuda yapıtları vardır.

— 1 —

Ey gonce, açılma, yürü nadan arasında
Hiç gül mü biter har-ı mugaylan arasında

Ağyar-ı siyeh ruye niçin mail olursun
Olur mu melek, ey peri, şeytan arasında

İhvan sanuben sırrını faş etme rakibe
Gör noldu Şeha, Yusuf'a ihvan arasında

Zülfünle hattın serv-i kaddin bağ-ı ruhünde
Şol gül gibidir kim yine reyhan arasında

Alışmadı hiç sofi-i har teb'ile **Naci**
Mümkün müdür insan ola hayvan arasında

— 2 —

Cam-ı aşkın nuş edip hayran olan Bektaşileriz
Neş'ayâb-ı halka-yı rindan olan Bektaşiyiz

İzz ü cah-ı çerh-i nâ-hemvara yoktur meylimiz
Cümle varı terk-edip üryan olan Bektaşiyiz

Zahid-i hod-bin bizi keçrev görüp ta'n etmesin
Rehneverd-i Hıtta-yı irfan olan Bektaşiyiz

Murden ez'aftır amma kalıb-ı fersudemiz
Gönlümüzde şirler pinhan olan Bektaşiyiz

Sayesinde Hazret-i Hünkârın ey Naci müdam
Dem urub devran sürüp şadan olan Bektaşiyiz

Cam-ı aşk : *Aşk kadehi* — **Neş'eyap** : *Çok neş'eli* — **Halka-yı rindan** : *Rintler veya kalenderler topluluğu* — **İzz ü cah** : *Yüksek mevkiler* — **Çerh** : *Devran, çağ* — **Keçrev** *Yalpalayarak yürümek, ayakları birbirine dolaşmak* — **Na-hemvar** *Yokluğu ile varlığı belli olmayan* — **Ta'n** : *Kınama* — **Rehneverd-i hıtt-yı irfan** : *İrfan yurduna koşarak gitme* — **Mur** : *Karınca* — **Ez'af** : *Çelimsiz* — **Fersude** : *Yıpranmış, ihtiyarlamış* — **Şirler** : *Arslanlar* — **Pinhan** : *Gizli* — **Saye** : *Gölge, himaye* — **Şadan** : *Sevinçli* — **Mes'ud-ı Harabati** : *Meyhanede mutlu olan* — **Mugaylan** : *Devedikeni* — **Ruy** : *Tunç* — **İhvan** : *Sadık, samimi, candan dostlar* — **Müdem** : *Sürekli, daima.*

— 3 —

Ey neşve ne geldin bana meyhâneyim ben
Ey aşk ne sevdin beni divâneyim ben

Misbâh-ı bekâ pertev-i işret ki aşkım
Yanmakla tükenem per pervânemiyim ben

Lutf-ı güherim zâhir iken çerh galat-ı beyyin
Fark etmedi gencinemi virânmiyim ben

Seyr eyle ser-i sebzimi gelsin de bahârım
Hak-i siyeh içre kalacak dânemiyim ben

Naci yeter âvâreliğim gülşen-i kudse
Pervâz edeyim bülbül-i bi-lâne miyim ben

(Ateşpare ve Şerare s: 185)

Neşve : *Sevinç, hafif sarhoşluk* — **Misbah-ı beka** : *Sebat yüzgeci* — **Pertev-i işret** : *İçki içenlerin parlaklığı* — **Per** : *Kanat* — **Lutf-i güher** : *İnci bolluğu* — **Çerh** : *Dönme* — **Galat-ı beyyin** : *Açık yanlış* — **Gencine** : *Hazine, define* — **Ser-i Sebz** *Talihli, yeni yetişmiş* — **Pervaz** : *Dönme* — **Bi-lane** : *Yuvasız.*

AHMED TALİBİ İRŞADİ BABA

Kimliği ve kişiliği hakkında ayrıntılı bilgiler olmayan Ahmed Talibi İrşadi Baba, ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanı olup, Çanakkale'lidir. Uzun zaman kendisini Uşaki tarikatından olarak göstermiştir. Son dönemde Bektaşi olduğunu açığa vurmuştur. Ancak, hem Bektaşi, hem de Uşaki olarak tanınır. İcazeti Hakk-i Mürebbi'dendir. Ahmed Talibi İrşadi Baba'nın taraftarlarına, Nazenin Uşaki de derler. 1883'de ölmüştür.

Şiirlerinde hem Bektaşilik, hem Uşakilik inanç ve görüşleri egemendir. Divanı vardır ama yayınlanmamıştır.

— 1 —

Eşya sıfatından soyun, Gel gör bizim esrarımız
Kalbin evin pürnur eder, İman ile ikrarımız

Çün Hak buyurdu (Küllüşey), Sen Haliki bilmez misin
Bir yüz kalır baki hemen, Gör sen bizim pazarımız

İlmelyakin bildin ise, Aynelyakin ermek dile
Hakkalyakin gördük ayan, Ref'eyledik inkârımız

Layık mıdır insan olup, Hayvan sıfatında kala
Ahsen sıfat ademdürür, Tevhidi Hak ezkârımız

İrşadi' yi irşat eden, Viranesin abat eden
Hakkı, Hulusi aslı zat, Mürşidimiz, mimarımız

Pürnur : *Çok nurlu, aydınlık* — **Küllüşey :** *"Her şey yok olacaktır. Yalnız Tanrı'nın yüzü kalacaktır." anlamında bir ayet.* — **İlmelyakin :** *Bir şeyi bilgi yoluyla bilmek* — **Aynelyakin :** *Bir şeyi görerek bilmek* — **Hakkalyakin :** *O şeyi olgu yoluyla bilmek . Yani (bilmek, görmek, olmak)* — **Ahsen :** *Güzel, iyi* — **Ahsen-i sıfat** : *Ahseni takvim ayetine işaret, manası "Ben, insanı en güzel biçimde yarattım."* — **Sıfat :** *Nitelikler* — **Abat :** *Şen, bayındır* — **Ref :** *Kaldırmak* — **Ezkar :** *Zikirler, bildirmeler* — **İrşad :** *Aydınlatan* — **Abad :** *Mamur, onarılmış.*

— 2 —

Bir günah ettimse ya Rab afvü gufran sendedir
Bir sevabım yok benim her cürmü isyan bendedir

Mağfiret kânı keremsin ey şehinşah-ı cihan
Rahmetin deryasına düşse günahım kandedir

Hayrü şer senden idüğün bilürem amma yine
İçtinap etmek gerektir nehyden çün tendedir

Aşıkanın korkusu Haktan cüda olduğudur
Bir nefes kılma cüda gönlüm sana efkendedir

Kullarına sen yakınsın daima ya Rabbena
Gaflet içre bilmediler dilleri berkendedir

Dü cihanda pâkolan diller nazargahın senin
Zatını dillerde ispat eyleyen gülşendedir

Çün Azimüşşan bildin hamdüllilâh **Taliba**
Pir Hulusi nazenin Uşşaki' ye dil bendedir

Avfü gufran : *Af ve bağışlama* — **Şehinşah** : *Şahların şahı* — **Nehy** : *Yasak* — **İctinap** : *Çekinmek, sakınmak* — **Azimüşşan** : *Şanı çok yüce* — **Kânı kerem** : *Cömertliğin kaynağı* — **Cüda** : *Ayrı düşmek* — **Mağfiret** : *Yargılama, günahların bağışlanması* — **Kandedir** : *Nerdedir* — **Efkende** : *Tutkun, bağlı* — **Hamdülillah:** *Tanrı'ya şükür* — **Berkende** : *Sökülmüş, koparılmış* — **Nazenin** : *Narin ince* — **Tarik-i nazenin** : *Bektaşi tarikatı* — **Neyh** : *Yasak* — **Gaflet** : *Boş bulunma, dalgınlık* — **Du cihan** : *İki cihan, dünya-ahret* — **Pâk** : *Temiz* — **Nazargah** : *Bakılan gözlenen yer* — **Gülşen** : *Gül bahçesi.*

ABİDİN BABA

Ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Nazım tekniğine egemen olup, aruz ölçüsünü ustalıkla kullanmıştır. Bektaşiler arasında ulu olarak tanınır. Leskovik'te kendi kurduğu tekkesi vardır. Ölümü 1895 dir. Tekkesi hakkında Von Hasluck, "Bektaşiliğin Coğrafi Yayınımı" adlı yapıtında geniş bilgi verir. Ömrünün son döneminde ayağa kalkamaz olduğu, adını sorduklarında; kağıda "Yalnız Ali" diye yazdığı söylenir.

Abidin Baba'nın Arnavutça bir nefesi:

— 1 —

Me myhyr te Nubevvetit
Dhe me shpat te Velayetit
Me nam te Shebbir Shebbetit
Erdhi Zati Paq Hunkar

Me urtesin'e Hasanit
Me xhemal t'İmam Hyseynit
Me ibadet e Zejnelit
Erdhi Zati Paq Hunkar

Si Bakiri u-deftua
Si Xhaferi u-levdua
Me Qemal u-lartesua
Erdhi Zati Paq Hunkar

↓ Gazebn'e la si Qazimi
Ali Riza desti gjiri
Ehli Beytit kur i thirri
Erdhi Zati Paq Hunkar

Xhumerd si Teki Xhevadi
Ali Neki zati paqi
Asqeri tregoi sifati
Erdhi Zati Paq Hunkar

Mehdii sahip zemani
Eshte Vet' ay Sultan
Me ashk thirr **Abidin** aman
Erdhi Zati Paq Hunkar

Bu Arnavutça nefesin değerli araştırmacı Turgut Koca tarafından Türkçeye düz yazı olarak çevrilmiş şekli şöyledir:

"Peygamberliğin mührünün, Evliyalığın yüceliğinin, Şebber ile Şübber adıyla anılan Hasan ve Hüseyin'in belirlediği, tertemiz özlü Evliyalar Hünkârı Hacı Bektaş-i Veli geldi.

"İmam Hasanın üstün ahlakını, Hüseyin'in güzel yüzünü ve imam Zeynel'in ibadetini bize hatırlatan tertemiz özlü Evliyalar Hünkârı Hacı Bektaş-i Veli geldi.

"İmam Bakır'ın davetini, imam Cafer'in methini kanıtlayan bütün olgunlukları ve yücelikleri kendinde toplayan tertemiz özlü Evliyalar Hünkârı Hacı Bektaş-i Veli geldi.

"Kazım gibi öfkesini yenen, Ali Rıza gibi düşkünlerin elinden tutan, Ehl-i Beyt'in sırrının nişanlarını gösteren tertemiz özlü Evliyalar Hünkârı Hacı Bektaş-i Veli geldi.

"İmam Taki Cevvad'ın cömerdliği ve Ali Naki'nin soy temizliğiyle, imam Asker'in cesaret niteliğini gösteren tertemiz özlü Evliyalar Hünkârı Hacı Bektaş-i Veli geldi.

"İmam Mehdi gibi zamanın sahibi ve gerçek kutbiyeti ile sultan olan ve bunların aşkıyla Abidin' in aman dediği tertemiz özlü Evliyalar Hünkârı Hacı Bektaş-i Veli geldi."

— 2 —

Kurmuş olduğu Leskovik tekkesi için yazdığı kitabesi şöyledir:

Gel ey can durma bigane makamı aşinadır bu
Garibü binevalar meclisi cayi safadır bu

Derunü hanikaha zikrü tevhit ile saykal ur
Nazargahı Huda vü Mustafa vü Mürteza'dır bu

Hatice Fatıma'dır müminatın badii feyzi
Rümuzu şehri ilmin rehberi şahı gedadır bu

Bu dergahın mukimi çakeri Şebbir ü Şebber'dir
Gel ey zakir bu zikre tekyei Zeynel'aba'dır bu

Muhammed Caferi Sadık dahi Kâzım Rıza tahkik
Taki takvagehi oldu Nakii canfezadır bu

Sipahi Askeri'dir cümle dervişi bu dergahın
Nigehdarı Muhammed Mehdii sahiplivadır bu

Abidin bin ikiyüz doksan üçte bermurad oldu
Mücerrethanesi Bektaşi Balım rehnümadır bu

Bigane : *Yabancı* — **Aşina :** *Halden anlar, tanıdık* — **Garibü bineva :** *Kimsesizlik* — **Derunü hanikah :** *Tekkenin içinde* — **Zikr ü tevhit :** *Tevhit zikriyle* — **Saykal ur :** *Gönlünü temizle* — **Nigehdar :** *Gözetleyici* — **Rehnüma :** *Yol gösteren* — **Nazargah :** *Baktığı yer* — **Bad-i feyz :** *Bolluk yeli* — **Mulkım :** *Oturan* — **Çaker :** *Kul* — **Şebber ü Şübber :** *Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin* — **Takva gebi :** *Allah'tan korkanların yeri* — **Canfeza :** *Cana can katan* — **Saluplıva :** *Bayraktar.*

MAZHARİ

Bu ozan üzerine hiç bilgimiz yok. Ancak, şiirlerinden kimi sezişlerle 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı söylenebilir. Dili sade, duru ve coşkuludur.

Hakikat bağının gonca gülünü
Deren bilir, dermeyenler ne bilir
Canı kurban edip canan yoluna
Veren bilir, vermeyenler ne bilir

Tadan bilir hakikatin balını
Dahleylemez ehl-i aşkın halini
Can gözünü açıp dost cemâlini
Gören bilir, görmeyenler ne bilir

Mazhari düşeli ah-u firkate
Ruz-u şeb yanmakta derd-ü mihnete
Harabat postunu künc-i gurbete
Seren bilir, sermeyen ne bilir

Dahl : *Girme, karışma-etki* — **Ruz u şeb** : *Gece-gündüz* — **Fırkate** : *Acıya, ayrılığa* — **Der-ü mihnet** : *Sıkıntı, dert, başkasına muhtaç olma* — **Harabat** : *Tekke, meyhane* — **Künc-i gurbet** : *Gurbet köşesi anlamına gelen bu deyim tasavvufta ruhun Tanrı'dan, varlık bütünlüğünden ayrı kalışını vurgulamak için kullanılır. Gizemci görüş, Tanrı kendi özündeki güzellikleri görerek bunları sever, onlara hayran olması sonucu, kendi zatının aynasına bu güzellikleri yansıtarak "Kün-ol" der. Bu kutsal buyruk üzerine zatının aynasına yansıyan güzellikler evren ve doğada görülen tüm varlıklar şeklinde tecelli eder, görünür, belirir. Bu görüntü insan için daha değişik durumlarda ortaya çıkar. insanın bu genel tecelliden daha sonra var edildiği gizemci felsefede belirtilir. İnsanı yeryüzünden büyük meleklerden Azraile getirttiği kuru çamur-balçık-topraktan kendi kudret nuruyla yoğurup, yaratan Tanrı, insan bedenine kendi öz nurundan da bir parça koydu. Bilgi ve bilme yeteneklerini ona verdi, yarattı. Yoktan var etme olmadığı anlaşılan bu olgu sonucu ortaya çıkan ilk insana, Tanrı meleklerin, cinlerin Ademe secde etmelerini buyurdu. Büyük meleklerden biri olan ve ateşin dumansız yalımından yaratılmış olan Azazil adlı melek bin yıllık ibadetini keserek diğer meleklerini de yanına alarak Tanrı'ya karşı çıktı. "Bizden bu insanın üstünlüğü ne? o kan dökücü, acımasız bir varlık olacaktır" dediler. Tanrı o sizden üstündür, herşeyin adını, sizin bilmediklerinizi biliyor, isterseniz gelin sorun dedi. Meleklerin bilmedikleri varlık isimlerini, çeşitli konularda onların bilmediklerini*

bilen insan karşısında Azazil dışındaki tüm melekler itirazlarını geri alarak tövbe istiğfar edip Tanrı buyruğuna uyarak insana secde ettiler. Azazil kibirlendi, benlik iddiasında bulundu. Tanrı'ya "Beni ateşin dumansız yalımından var ettin. İnsanı ise çamurdan, topraktan yoğurdun yaptın. O benden hiçbir zaman üstün olamaz" dedi. Tanrı, ikilik iddiasıyla kendisine karşı çıkan Şeytan'a (Azazil'e) kızdı. Onun yokolmasına karar verdi. O an Şeytan, Tanrı'ya yalvardı. "Ben bin yıldan beri sana sürekli ibadet ediyorum, kıyamet gününe kadar kötü niyetli, imanı zayıf, inançsız, gönlünde senin bulunmadığın insanları yoldan çıkarmam, onların benden daha kötü, acımasız olduklarını isbat etmem için bana bir fırsat ve mühlet (süre) ver" dedi. Tanrı, Azazil'in bu istemini kabul edip, huzurundan kovdu. İnsanı da onun, kaburga kemiğinden yarattığı Havva ile birlikte cennetine götürdü, şu ağacın meyvesinden yemeyin, bu bölüme girmeyin diyerek tembih edip cennete bıraktı. Şeytan şekil değiştirip yılan donunda kaçak cennete girdi. Havva ile konuştu, onu kandırdı, Havva'da, Adem'i kandırıp ikna ederek, yasaklanan bilgi ağacının yanına götürdü. Ağacın dalına çıkmış olan yılanın verdiği bilgi meyvesini üçü birlikte yediler. Tanrı üçününde yasağa uymadığını görünce cennetten (Adem'i-Havva'yı ve Şeytan'ı) kovdu, Üçünüde dünyaya attı. Tasavvufculara göre, Tanrı böylece insanı, ondaki ruhu dünya gurbetine yolladı. Kullarına inanç yeteneğini ve imanı Şeytana karşı güç olarak kullanmak üzere verdi. Allah tarafından mevcudata (varlıklara) dağıtılan olgunluğun ötesinde ek olarak insana verdiği hak nurunun etkisiyle makbul kulların gönlünde tanrısal gizleri sakladı. Orada Şeytan'a karşı nurdan duvarlar, kaleler ördü Şeytan'ın oraya girmesini; mümin kulların gönüllerinin bozulmasını önledi. Şek ve şüpheye düşmesine sebebiyet vermesini engelledi. Her ruh, her varlık sonunda Tanrı'ya dönecektir, dönmek zorundadır. Onun için her şey Tanrı ile birleşinceye değin gurbettedir. Tanrı'ya yaklaşma uzaklaşma ise, ancak doğrulukla, dürüstlükle temizlikle, sevgiyle ibadetle mümkündür. İnsan Tanrı'yı sevmek için yaratılmıştır. Ya Tanrı insanı?.... Tanrı insanın kendisini, özelliklerini, bilgisini, yarattıklarını, evreni, kendini herşeyi bilmek üzere yarattığı için yanlızlığını insanların, yarattıklarının serüvenleri ile gidermek ister, sevilmek sevmek ister.

ASIM

Kimliği, doğum ve ölüm tarihleri hakkında ayrıntılı bilgi bulunmayan Asım, ondokuzuncu yüzyılın sonuyla, yirminci yüzyılın başlarında yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Nazilli'de doğmuştur. Zevkli, güzel, nitelikli, akıcı ve duru dilli nefesler söylemiştir. Asıl adı Kerim'dir. Kerimi veya Asım mahlasları ile şiirler yazmıştır. Emekli olduktan sonra kendi evinde Bektaşi meydanları açtığı söylenir.

Biz Ali'nin kuluyuz, Bir bahçenin gülüyüz
Sanma bizi deliyiz, Cümlemiz de veliyiz

Bu cihan abad oldu, Nur-i Ahmed yad oldu
Şahım ol dem şad oldu, Boş değil bez doluyuz

Cebrail gökte uçtu, Anda Hakk'a kavuştu
Perr ü hali dolaştı, Akl-ı evvel deliyiz

Çün Ali zahir oldu, Beytullah tahir oldu
Hem Resul'e yar oldu, Biz anın has kuluyuz

Ali kulunu bekler, Her kazalardan saklar
Üçler yediler kırklar, Biz anların biriyiz

Ali Kevser'e saki, Ali Hakk'a mülâki
Ali'dir Hayy-ül-Baki, Ölü değil diriyiz

Nasıri İbn-i Şem'an, Mürd olubdur bir zaman
Şahım edince ferman, İhya olduk diriyiz

Asım bir kemter kuldur, Hakk'ın rahmeti boldur
Saki peymane doldur, Biz bu yolun eriyiz.

Mürd : *Ölü* — **Akl-ı evvel :** *Tanrısal akıl, Tanrı'nın Bedii adının belirlendiği yer.* — **Zinde :** *Diri* — **Perr ü bâli :** *Kanat ve kol* — **Mülaki :** *Konuşan, görüşen* — **Tahir :** *Temiz* — **Zahir :** *Görünme* — **Hayy-ül-Bâki :** *Önü olmayan diri canlı, Allah* — **Kemter :** *Kötü, fena* — **Peymane :** *Kutsal içki kabı* — **İhya :** *Dirilme* — **Has :** *Öz, temiz* — **Mürd :** *Ölme*.

VELİ KAVRAMI

Cümlemiz de Veliyiz : Bu dize, Alevi-Bektaşilerde tarikat birliğini ve bütünlüğünü simgeler. Ayrıca, cümle tarikat mensuplarının samimi inançları sonucu kimseye karşı kötülük düşünmediğini, Allah-Muhammed-Ali ve Ehlibeyt yolunda derinlemesine içtenlikle inançlı yaşadıklarını, hepsinin bu nedenle ermiş sayılmaları gerektiğini vurgulamak için bu dizenin kullanıldığı açıktır. Bir başka anlatımla, yolun tamamen gerçeklere ve içtenliğe dayandığını, asla kir-pas, ikilik, riya, tamah, kötülük kabul etmediğini, iki yüzlülerin bu tarikatta yerlerinin bulunmadığını, düşkünlerin, sapkınların içi kötülük ve pislik dolu olanların yerinin bu tarikat olamayacağını belirtmektedir. Herkesin veli olması demek, velilik nitelikleriyle kişiliğin donatılması anlamına da gelir. Özetle, "insan-ı kâmil aşamasına varmayan bizden değildir. Bu uğurda didinmeyen, çırpınmayan, kendisini, benliğini eritip yok etmeyen, dört kapı kırk makamı bir bir dolaşarak olgunlaşmayan, hamlığını sürdüren, Tanrı ile bir olmayan veli sayılmaz. Hepimiz birimize, yani Ali'mize benzeriz. Ali'miz ise Tanrı'mıza benzer" demek anlamındadır.

Bakınız koca Yunus bunu daha değişik bir deyişle nasıl anlatıyor:

— Bu dünya bir gelindir yeşil-kızıl donanmış

Kişi yeni geline bakubanı doyamaz

— Oruç, namaz, gusul, hac hicabdur aşıklara

— Evvel benem ahır benem canlara can olan benem

— Ben ayumu yerde gördüm ne isterem gökyüzünden

Benim yüzüm yerde gerek, bana rahmet yerden yağar

diyerek nasıl "veli" olunacağının yollarını işaret etmektedir.

MEFHARİ

Gerçek kimliği, doğum ve ölüm tarihleri bilinmeyen Mefhari, ondokuzuncu yüzyılın sonunda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Asıl adı Mustafa'dır. Çankırı'lı olduğu sanılıyor. Yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi yok. Şiirlerini duru bir Türkçe ile söyleyen Mefhari tarikat kurallarını bilen usta bir ozandır.

— 1 —

Yatardım gafletle, bir güruh-u piran
Tuttular destimi kalk kalk dediler
Ne yatarsın böyle gözün aç bir an
Hayretle cihana bak bak dediler

Sarfetme havaya eldeki varı
Farkeyle ne imiş yar ü ağyarı
Erenler pirine verip ikrarı
Şem'ine imanın yak yak dediler

Erkân kapısından içeri girdim
Erenler pirine ben ikrar verdim
Muradımı aldım maksuda erdim
Kemerbest ol, menguş tak tak dediler

Mustafa iken ismim **Mefhar** dediler
Yetişti sakiler sundular kevser
Nuş edip çağırdım ya Ali Kanber
Mest olup cümlesi Hak Hak dediler.

Güruh-u piran : *Ermişler topluluğu* — **Mengüş :** *Küpe* — **Yarı ağyarı :** *Dostu düşmanı* — **Şem :** *Mum.*

— 2 —

Aşkın cür'asını içmişim saki
Tenezzül eylemem ab-ı engura
Pir-i hakikat'e olan mülaki
Minnet etmez hecv-i ehl-i gurura

Dil verip olanlar bende-i Kerrar
Candan geçer yarın eylemez tezkâr
Ezelden olanlar aşık-ı didâr
Nimnigah eylemez Cennet ü hura

Aşk u şevk bahrine olup müstağrak
Mefhari Enallah der miydi mutlak
Keşfolunmasaydı sırr-ı Enelhak
Alem-i kutside guş-u Mansur'a

Ab-ı engur : *Üzüm suyu* — **Müstağrak :** *Gark olmuş, batmış* — **Alem-i kudsi :** *Kutsal alem* — **Guş :** *Kulak* — **Tenezzül :** *Eğilme, bakma* — **Mülaki :** *Görüşme kavuşma* — **Hevc-i ehl-i gurur :** *Kibirlinin alayı* — **Tezkâr :** *Anma, anılma* — **Nimnigâh :** *Yarı bakış* — **Dil :** *Gönül* — **Alem-i kutside Guş-u Mansur :** *Enelhak (Hak bende, Tanrı özümde) dediği için Abbasiler tarafından türlü işkenceler yapılıp öldürülerek asılanHallac-ı Mansur gerek görüşlerinin Alevilere yakınlığı, gerekse ömrünün büyük bir bölümünü Türkler içinde geçirdiğine Ehlıbeyt gibi ağır işkenceler gördüğü için Alevi-Bektaşilerce çok sevilen, ibadetlerinde makam (dar-ı Mansur) verilen ünlü bir zat olup kutsal Alem de yani Tanrı'nın yanında sözü geçen ermişbiri olarakta kabul edilir. Enelhak deyiminin gizi Tanrı'nın insan gönlünde saklandığını simgeler. Evrenlere sıgamayan Tanrı'nın evrenin büyüklüğü yanında bir toz tanesinden bile küçük olan insan gönülüne konuk gelmesi gerçekten en büyük gizlerden biri sayılmalıdır. Alevi-Bektaşi inancında bu olgu sınırların sırrı sayılır, bununda sır edilmesi önerilir. Gizleri aşarak simgelerin örttüğü gerçekleri bularak bunların özüne inip onunla bir olmak Alevi-Bektaşi inancının temelini oluşturur. Küfürle imanın birleştiği kaynaşarak birliği oluşturduğu dünyayı simgeler Mansur.*

RECAİ BABA

Gerçek kimliği tam olarak bilinmeyen Recai Baba, ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Çanakkale'lidir. Yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi yok. Bir süre İstanbul'da oturmuştur. Bektaşilikteki kutsal bekarlık, yani mücerretlik ilkesini yeren manzumeler yazmıştır. Özellikle de Münir Baba'yı eleştiren ve yeren iki şiir yazmıştır. İstanbul'lu Edip Harabi, Recai Baba'nın, bir gazelini tesdis etmiştir. Tesdis edebiyatta altıya bölme demektir. Bir dörtlüğün ikilisine ikişer beyit daha ekleyerek altışar dize haline getirme işlemine verilen addır.

Recai Baba, şiirlerinde, divan edebiyatının şekil oyunlarını ustalıkla uygularken, şiirine dinsel bir içerik vererek Bektaşi tarikatının temel ilkelerini, güzelliklerini bu yapıda öz olarak kullanmasını bilmiştir. Dili çağının Osmanlıca'sının en sadelerinden sayılabilir. Tarikat terim ve deyimlerini kullanmakta da ustadır.

— 1 —

Hak yoluda batıl görüp kim küfrü iman ettiler
Tabi-i dünya olub gör secde-i şeytan ettiler

Nağme-i ifsada tabi' bir takım kallaşa bak
Hakk' nâhak gördüler hem emr ü ferman ettiler

O dem bu dem demişler ehl-i dil irfan olan
Hane-i islamı anlar nice viran ettiler

Sureta biat yolunda gösterüb hal ehline
Zann ile anlara vasl-ı erkân ettiler

Bu **Recai** fehm kıldı bir olur olmaz iki
Maye-i aslında yok kim böyle iz'an ettiler

Fehm : *Anlama* — **Batıl :** *Geçersiz* — **İfsad :** *Bozma, fesada uğratma* — **Nâhak :** *Haksız yere* — **Maye :** *Maya* — **Zan :** *Sanma, şüphe* — **Süreta :** *Görüşte, zahiren* — **Vasl-ı Erkan :** *Yola girme* — **Fehm :** *Anlama, anlayış* — **Maye-ı asıl :** *Özü.*

— 2 —

Anası babası laklak bülbül-i guyaya bak
Dem urur her bir makamdan olunan davaya bak

Bi haber ef'al-i Hak'dan zat-sıfat esma nedir
Ehl-i tevhid tarikiyle ettiği gavgaya bak

Varmamış olsa Hicaz'a hacc-ül-ekber sözleri
Bilmiyor sa'y ü tavafı yediği herzaya bak

Eylemiş nakş-ı müzeyyen tac ile hırka giyüb
Came-i irfanı giymiş ettiği ifşaya bak

Ey **Recai** bahr-i umman bilmeyen a'ma-yı sırf
Katre bir ab-ı derunda vak vak-ı kurbaya bak

Ef'al-ı Hak : *Haklı eylemler* — **Zat-ı sıfat Esma:** *Zatın ve sıfatın birliği yani özün ve nitelikleri birliği isimler* — **Sa'y :** *Koşma iş* — **Tavaf :** *Dolanma (Bu Haccın kuralları olan Safa ile Müzdelife arasında koşuşma ve Kabe'nin etrafını dolanmadır.)* — **İzan :** *Anlayış* — **Lak lak :** *Leylek* — **Nakş-ı müzeyyen :** *Ressam süslemiş* — **Vak vak-ı kubra :** *Kurbağanın vak vakı* — **A'ma-yı sırf :** *Kör cahil* — **Müzeyyen Herza :** *Saçma* — **Came :** *Elbise* — **Racim :** *Dönen.*

— 2 —

Bir tecerrüd aleminde olmuşum Hakkalyakin
Böyledir çünkü hakikat böyledir erkân-ı din

Sulbüne mani olan bir nev-i katil var misal
Hem kabul etmiş bu kavli bazı kavm-i müşrikin

Hakk'a karşı durmağa vahy iltizâm-ı küfr edüb
Oldular mağrur hep maned-i şeytan-ı racim

Bil teveccüh alemidir Hakk'ı isbat eyleyen
İçtima'dan hali kalmaz ez kadim ruy-i zemin

Sureta inkâr edersem ben tecerrüd rahmı
Gel sual et bu **Reca'**dan olasın sen de emin

Tecerrüd : *Soyunma, çıplak olma, soyutlanma* — **Müşrik :** *Ortak koşma* — **İltizam :** *Gerekli sayma* — **Ruy-ı zemin :** *Yer yüzü* — **Menend :** *Benzer, eş.*

FEHMİ BABA

Gerçek kimliği ve doğum tarihi bilinmeyen Fethi Baba, ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Kırşehir'de doğdu. 1895'de öldüğü sanılıyor. Hacı Bektaş dergahına gömülmüş. Nefeslerini aruz ölçüsüyle yazmış. Şiirlerinde Noktavilik inancı görüşlerine rastlanır.

Şiirlerinde çağının türkçesini ustalıkla kullanır. Yer yer Osmanlıca tarikat terimlerine rastlanmaktadır. Bu durum Fehmi Baba'nın tasavvuf ve tarikat konularında kendisini iyi yetiştirmiş olduğunu gösterir.

— 1 —

Muhabbet açılsın cemâl görünsün
Muhammed Mustafa Ali aşkına
İmam Hasan Hüseyn demi sürülsün
Hatice Fatıma gülü aşkına

Zeynal'abidini severiz candan
Muhammed Bakırı ziyade andan
Erenler buyurmuş ikrar imandan
Dönmiyelim Cafer yolu aşkına

↓ Musayı Kâzım'a Ali Rıza'ya
Taki vü hem Naki miri Hüdaya
Hasan-ı Askeri Mehdi livaya
Vermişiz ikrarı beli aşkına

Kaldır saki başın yüzün görelim
Aslımızı neslimizi bilelim
Abdal Musa Sultan demin sürelim
Doldur saki doldur dolu aşkına

Fehmi'yim hakiyim bir kemter geda
Rahı erenlerden olmazam cüda
Canımız bu yolda edelim feda
Hünkâr Hacı Bektaş Veli aşkına

Cemal : *Güzel yüz* — **Lıva** : *Bayrak* — **Reh** : *Yol* — **Geda** : *Kul* — **Cüda** : *Ayrı, uzak.*

— 1 —

Nokta-i meknun-i zir-i Bism-i Ba'sın ya Ali
Satr pira-yi sahif-i (Hel etâ) sın ya Ali

Olsa bin keşşaf ilmin noktasını keşf idemez
Kenz-i mana-yi hakayık aşinasın ya Ali

Vasf-ı ilminde nola eylerse vassaf acz
Bab-ı ilme mebde ü hem müntehasın ya Ali

Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikâr
Şanına burhan-ı katı bir fetâsın ya Ali

Bir Yehudi bir Nesara var mıdır inkar ede
Rüstem-i din-i mübin Hayber küşâsın ya Ali

Bir diğer başlı şerefdir nüsha-i sıhriyetin
Fehmi -i biçareye mahz-ı atasın ya Ali

Nokta-i meknun zir-i ba'sın ya Ali : *"Ya Ali! B harfinin altındaki gizli nokta yalnız sensin"* — **Satr pira-yı sahif-i (Hel etâ) sın ya Ali :** *"Hel etâ suresinin bulunduğu sayfada gizlenmiş olan sensin ya Ali"* — **Keşşaf :** *Keşf edici, kaşif* — **Kenz-i mana-yı hakayık :** *Mana kaynaklarının hazinesi* — **Mebde :** *Başlangıç* — **Münteha :** *Son* — **Feta :** *Kahraman , yiğit* — **Mahz :** *Tanrı, kendisi, aynıyla* — **Atâ :** *Cömert* — **Mubin :** *Açık, besbelli, kötüyü ayıran* — **Nusha-i Sıhrıyyet :** *Hz. Muhammed ile akrabalık durumu*— **Küşâ :** *Fatihi* — **Vassaf acz :** *Öven, bilen kişi bile zayıf kalır* — **Bab-ı ilim :** *Bilim kapısı* — **La feta İllâ Ali la seyfe illa zulfikar :** *Dünyaya Ali gibi yiğit, zülfikar gibi kılıç gelmedi, anlamına gelen bir hadis* — **Feta :** *Genç, yiğit, delikanlı* — **Burhan-ı katı :** *Sağlam Senet. Red için söz götürmeyecek biçimde doğruluğu isbata kanıt olan belge.*

Bezm-i Elest. Elest sözcüğü, "Elestü bi-Rabbiküm" (Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?) kutsal sözüyle ilintilidir. Edebiyatımızda "elest", "bezm-i elest", meclis-i elest", "dem-i elest", "elestü bi-Rabb'iküm", "belâ", "kâlû belâ"... şeklinde çok kullanılan bu sözcüğün kaynağı, şu âyettir: "Rabb'in, Âdem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini almış ve 'Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?' diye onları kendilerine şâhit tutmuştu. 'Evet, (buna) şâhidiniz?, dediler. Kıyâmet günü 'Biz bundan habersizdik!' demeyesiniz." **(A'râf, 172).**

MUHARREM MAHZUNİ BABA

Gerçek kimliği ve doğum tarihi bilinmeyen Muharrem Mahzuni Baba, ondokuzuncu yüzyılda yaşamıştır. Mora Yenişehir'lidir. Hem Türkçe, hem de Arnavutça şiirler yazmıştır. Bunların bir çoğu bestelenmiş ve özel bestesiyle okunmaktadır. Dürbali tekkesinde, Hüseyin Baba'nın 1845'te ölümü ile posta oturmuş, 22 yıl meşihat ederek, 1869'da ölmüştür. Dürbalı Sultan tekkesinde yatmaktadır.

Arnavutça bir şiirini sayın Turgut Koca'nın Alevi-Bektaşi Şair ve Nefesleri kitabından sunuyoruz.

— 1 —

Xhilia thone ne yemi qustah
Vehten nuk ne njohne elhuqmu Billah

↓ Kush na hethte gure paste fort kuvvet
Ne vuxuhudn' e kemi fi sebulullah

Kush na ShfaXte nece at'Zoti e dashte
Ne jemi qemtere me vallah billah

Ne namaz nijias daima falemi
Hizmetin e bejme hasbeten lillah

Zon'ne t'on'e njofme imamı Zaman
Kush nuk e ka njohur mbet hajvanullah

Hasednuke kemi ne ke te xhihan
Se kush ka hasedne ka lanetullah

Mahzuni Ti thirre Muhammed Ali
Ballemn edhe Pire dhe Al-i Aba

Bu Arnavutça nefesi Türkçeye sayın Turgut Koca çevirmiştir. Bu çeviriyi kitabından aynen aktarıyoruz:

"Cahillik, insanı bencilleştirir. Tanrı buyruklarına karşı durmaya iter. Tanrı'ya and olsun ki, kibirden arınanlar, Tanrı aşkıyle mest olmuşlardır. Zamanın imamı, Tanrı'nın hüccetine işarettir. O'na kim uyarsa, ölümsüzlüğe kavuşur. Kim uymazsa, çok beter olur. Tanrı yoluna kendilerini adayanlar, çok büyük güce erişirler. Onlar, daimi namaz ve niyaz içindedir.

İşte, Tanrı rızası için hizmet budur. Eğer cihanda çekememezliği görürsen, ona Tanrı'nın lânetine çarpılacağını söyle!...

Ey Mahzuni! Bu Muhammed ve Ali'nin ve Pir'imizin ve Balım Sultan'ın ve Al-i Aba'nın büyük sırrıdır." **(T. Koca, a.g.e. sh: 402)**.

— 2 —

Ey gönül sandın mı sen derviş oldun
Bu menzil uzaktır çıkma rızadan
Verdiğin ikrara sen dara durdun
Hakk'a niyaz eyle çıkma rızadan

(Kulhüvallahü ehad) sen de okudun
Mürşit cemâlinde hatim eyledin
Aynıcem sırrını ey gönül gördün
Kendini hâkeyle çıkma rızadan

↓ Muhammed, Ali; şeriat, tarikat
Can ile gönülden ver gel salavat
Hünkâr Hacı Bektaş bahrı hakikat
Sırrını faşetme çıkma rızadan

Mahzuni bu sırrı bil esrarı Hak
Bu deryayı umman sen kendine bak
İmamı zamanın nutkunu bil hak
Canın feda eyle çıkma rızadan

Hâkeyle : *Toprak gibi ol, kibirli olma* — **Hatim :** *Kuranı baştan sona değin okuma.*

— 3 —

Aşk ile uyandın arandım derman
Bu derde dermanım Pir Balım Sultan
Leylü nehar yandım ta bulam derman
Derdime derman Pir Balım Sultan

Tabibe varmayan cahildir nadan
Başına hazırdır kılıcı uryan
Tabip oldu bana ol Şahımerdan
Kurban tenim canım Pir Balım Sultan

↓ Kalbim ruşen oldu nur ile doldu
Tenim üryan oldu hayatı buldu
Dü cihan perdesi ondan refoldu
Gönlümün ziyası Pir Balım Sultan

Muharrem Mahzuni pire dayandı
Çırağımız kırk budaktan uyandı
Kırklar meydanında gülbank çalındı
Hayır himmet verdi Pir Balım Sultan

Leyl : *Gece* — **Nehar :** *Gündüz* — **Ruşen :** *Aydınlık* — **Kırk budak :** *Hacı Bektaş tekkesindeki 40 kollu şamdan. Bu şamdanın üzerinde 62 tane mum bulunur.* — **Gülbank :** *Bektaşi Baba'larının okuduğu özel dua.* — **Nadan :** *Kaba saba insan* — **Ref oldu :** *Kaldırıldı* — **Ziya :** *Işık* — **Uryan :** *Çıplak* — **Derman :** *Çare umar* — **Tabib :** *Doktor* — **Dü cihan :** *Dünya ve ahiret.*

YEKSANİ

Gerçek kimliği, asıl adı, doğum ve ölüm tarihleri ile gerçek yaşamı hakkında yeterli bilgi ve belgeler bulunmayan Yeksani, ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi saz ozanı. Yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi yok. Muhtar Yahya Dağlı "Gedayi Hayatı ve Şiirleri" adlı yapıtında, Gedayi'nin çağdaşı saz ozanlarından söz ederken Yeksani'yi de anar.

Hicabi'nin arkadaşlarından Fatih'li Refik Bey, Yeksani'nin Kumkapı'lı olduğunu söyler. Yeksani'nin Ermeni asıllı olduğunu söyleyenler de var. Ancak bu hususu belgelemek olanağı bulunamadı.

Saadeddin Nüzhet Ergun'un "Bektaşi Şairleri ve Nefesleri" adlı kitabının ikinci cildindeki bir şiiri ile bir başka şiirini sunuyoruz.

— 1 —

İstemem alemde gayrı meyvayı
Tadına doyulmaz balımdır Ali
İstemem dünyayı verseler dahi
Koklasam sünbülü gülümdür Ali

Ali'dir gönlümün tahtında köşem
Ali'dir sahrada morlu menekşem
Ali'dir kadehim Ali'dir şişem
Engürden ezilmiş dolumdur Ali

Yeksani' yim nice düştüm derdime
Gark-oldu vücudum çile bendine
Sormaz oldu gönül kendi kendine
Söyler dehanımda dilimdir Ali

— 2 —

Kur'an yazılırken arş-ı rahmanda
Sır kudret katibi elinde idim
Kandil asılırken nur-ı meskanda
Bülbül idim gonce gülünde idim

↓ Yunus batn-ı hûta daldığı zaman
Kırk gün hem kırk gece kaldığı zaman
Şahım Zülfikarı çaldığı zaman
Hayber kal'asında kolunda idim

Kırklar arş üstünde kurdular cemi
Muhabbet hakkoldu sürdüler demi
Balçıktan yarattı Mevlâ Adem'i
Ben ol zaman atam belinde idim

Yeksani' yem buldum aşkın varısın
Münkir münafıka vermem yarısın
Bir kuşa seksenbin şehrin darısın *
Tayın verilirken yanında idim

KUŞ MİTOSU

* Kuş-darı söylencesi şöyledir: Tanrı bir kuş yaratmış, ona, seksen bin kent dolusu darı vermiş, bu darılar bitince öleceksin demiş. Kuş ölmemek için, bu darıları azar azar yemiş, kıt kanaat geçinmeye çalışmış. Darılar azaldıkça yemini azaltmış. Sonunda ayda bir, yılda bir darı yemeye başlamış. Sona tek darı kalınca ağlamış, sızlamış sonuncu darıyı da yemek zorunda kalan kuş sızlanarak can vermiş.

Dehan : *Ağız* — **Batn-ı hûta :** *Balık karnına.*

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - Allahu yef'al mâ-yeşâ. Kur'ân'ı Kerîm'den bir alıntı: "... Allah dilediğini yapar." **(Hacc. 18).**

2 - Alleme'l-esmâ. "İsimleri öğretti" anlamındaki bu söz, ilk insan, ilk peygamber Hz. Âdem'le ilgilidir: "Âdem'e isimlerin tümünü öğretti, sonra onları meleklere sunup: 'Haydi, doğru iseniz onların isimlerini bana söyleyin.' dedi. Dediler ki: 'Sen yücesin (yâ Rab); bizim senin bize öğrettiğinden başka bir bilgimiz yoktur. Şüphesiz sen bilensin, hakîmsin." **(Bakara, 31-32).**

3 - Ayn-al-yakıyn. Tanrı'yı sezgisel görüşle kavrama'yı dile getiren bir terimdir. Kimi tasavvuf tarikatlerinde "ilm-al-yakıyn" aşamasından sonra ikinci aşamayı oluşturan "ayn-al-yakıyn", üçüncü ve son aşama olan "hakk-al-yakıyn" aşamasına hazırlık evresidir. Bayramîlik tarikatinin kurucusu Hacı Bayram, bu üç aşama için türkçe olarak şu karşılıkları kullanmıştır: "bilmek," "bulmak" ve "olmak."

4 - Allâhu's-amed. "Allah samed"dir anlamına gelen bu kutsal söz, Allah'ın sıfatlarından biridir: O, hiçbir şeye muhtaç değildir. Her şeyin başvuracağı, yardım dileyeceği tek varlık O'dur. Çünkü "O, Allah'tır, sameddir." **(İhlâs, 2)**

İHLASİ

Ondokuzuncu yüzyılın son yarısında yaşamış, bir Bektaşi ozanıdır. Asıl adı Mehmed'dir. Mahlası, İhlasi'dir. Karamürsel'de doğdu. Halk arasında (Tokmak Baba) diye ün yapmış. İstanbul Bektaşileri, hala ondan aktarılan fıkraları anlatırlar. Bu ulu kişi, yarı meczub halde dolaşırmış. Kimi görse (Sürek olsun, çörek olsun, Ehl-i Beyti seven olsun) dermiş. Bu söz, Bektaşiler arasında söylenir. Abdülhamid'in Şehzadeliği zamanında Saray imamlığı yapmış, sonra Bektaşi Baba'lığı icazeti almış. Eyüp sırtlarında (Piyer Loti kahvesinin biraz ilerisinde) Karyağdı Baba dergahının postunda oturan, Hafız Salih Baba'dan el alarak tarikata girmiş, 1899'da ölmüş, Karyağdı Baba'nın bahçesine gömülmüştür.

"Saadeddin Nüzhet Ergun, İhlasi'nin, Karyağdı Baba dergahı postunda oturduğunu yazıyorsa da, bu gerçeklere uymaz. 1899'da ölen İhlasi'nin, ölmüş olduğu tarihte, mürşidi sağ idi ve postta oturuyordu. Hafız Salih Baba, 1884 yılında buraya şeyh olmuş" **(Turgut Koca, a. g. e.)**.

Ali-on iki imam ve pir sevgisiyle dolu şiirlerini, coşkulu, içten, duru ve çağına göre sade bir dille söylemiştir. Tarikatı özümsediği yolun inceliklerini bildiği anlaşılmaktadır.

— 1—

Adem menzillerin seyran ederken
Ulular ulusu Şahımı gördüm
Fırka-i Naci'de cevlan ederken
Şeş cihette secdegahımı gördüm

↓ Menzili bakide kuruldu meydan
Anda cemâlini eyledik seyran
Nice yüz bin sene valih ü hayran
Hamdülillâh kıblegahımı gördüm

Doksan bin hicapta hükmü Ehatte
Kandili Muhammed, nuru Ahmed'de
Huzuru Zehra'da bürcü Esette
Tulû eden Şems ü Mahımı gördüm

Biz güruhu Alevi'yiz Hayderi
Himmeti bahrında bulduk gevheri
Hamdülillâh Caferi'yiz Caferi
Raks-ı iman cilvegahımı gördüm

Cenabı Hüseyn'e geldi bir avaz
Kalubelâ dedik eyledik niyaz
Oldu bürhanımız Surei **İhlas**
Şükür minnet doğdu rahımı gördüm

Cevlan : *Dolaşma, gezme* — **Şeş cihet :** *Altıyön* — **Hicap :** *Ar* — **Bürcü Esed :** *Aslan burcu* — **Tulû :** *Doğuş* — **Valih :** *Şaşırmış* — **Güru :** *Topluluk*.

— 2 —

Hayat iklimine seyrana geldim
Gösteren seyranı Karyağdı Baba
Görüp esrarını hayrana geldim
Döndüren devranı Karyağdı Baba

Her kim ister bu menzile ermeğe
Kararmış kalbinin pasını silmeğe
Erenler payine yüzünü sürmeye
Mü'minin imanı Karyağdı Baba

Hey aşık beyhude gezme avare
Hastadil mülkünü düşür timare
Erenlerden iste derdine çare
Dertliler dermanı Karyağdı Baba

↓ Huhipler kuyunu tutarsa imlâ
Mürşit himmetile olur bir derya
Veliler nazarı gevherü kimya
Bu bahrın ummanı Karyağdı Baba

Tecelli-i Musa'ya vesiledir Tûr
Vücut künyesinde anı ara dur
Ey talip hizmette eyleme kusur
Merdeder meydanı Karyağdı Baba

İhlasi ümidin kesmez Ali'den
İkrar bendesidir Kalubeliden
Hayır, safa, nazar, himmet veliden
Ganidir ihsanı Karyağdı Baba

— 3 —

Aşkın piyalesin yedi kudretten
İçtiğimiz demde bismişah dedik
Hakla yekvücuduz bürcü Ehatte
Lâilahe illâ hu vallah dedik

Cemâli Rahmanı dediler ruşen
Güruh-i Naci'ye emroldu ferman
Bin bir esmasını okuduk ol an
Basıp parmağımızı illâllah dedik

↓ Bile idik anda İmameyn ile
On dört masum pâki hümameyn ile
Münacat eyledik Gulameyn ile
Ayırma bizleri ya İlâh dedik

Pertevi nuruna aşıklarız biz
Ahti kavi muhip sadıklarız biz
Hüseyn'in aşkına yanıklarız biz
Kademi hakine kıblegah dedik

Behakkı Hanedan hürmeti Merdan
İhlasi mürcime sizsiniz penah
Eynema tüvellu fesemme veçhullah
Cemâli pakine secdegah dedik

Pertev : *Pırıltı* — **Ahd :** *Sözleşme* — **Kadem-i hâk :** *Ayak tozu* — **Ruşen :** *Aydınlık* — **Hu :** *Allah'ın en büyük adlarından biri.*

— 4 —

Kardaş bu derdine deva istersen
Şahım Sultan Karyağdı'ya gel yürü
Bihişti Cennetülme'va istersen
Şahım Sultan Karyağdı'ya gel yürü

↓ Kırıp nefsi emmarenin bendini
Hâki mezeletten kurtar kendini
Guşuna menguş et mürşit pendini
Şahım Sultan Karyağdı'ya gel yürü

Tevella babına sürüp yüzünü
Semme vechullahta paket özünü
Remzi evliyanın anla sözünü
Şahım Sultan Karyağdı'ya gel yürü

Bu yol Hak Muhammed Ali yoludur
Elestü bezminde beli yoludur
Erkânı evliya veli yoludur
Şahım Sultan Karyağdı'ya gel yürü

Sana gösterirler darül'amanı
İçinden silerler şekk ü gümanı
Muindir bilesin dini imanı
Şahım Sultan Karyağdı'ya gel yürü

Kim etti bu sırrın künhünü beyan
Gözün aç bu habı gafletten uyan
Sen de erenlerin rengine boyan
Şahım Sultan Karyağdı'ya gel yürü

İhlasi mürşitten bulup kuvveti
Daima pirinden alır himmeti
İhvana bu yolda eyle hizmeti
Şahım Sultan Karyağdı'ya gel yürü

Behişti cennetülme'va : *Cennet* — **Darül'aman :** *Sığınılacak yer, esenlik yurdu, kapısı* — **Şekk ü güman :** *Şüphe* — **Muin :** *Yardımcı* — **Nefsi emmare :** *Kötülüğe iten iç güdü, pis nefis* — **Guşuna menguşu et :** *Kulağına küpe et* — **Hâk i mezellet:** *Kepazelik, çirkin kötülük toprağı* — **Menzil :** *Aşama* — **Raks-ı iman :** *İnanç dansı* — **Şems ü mah :** *Güneş ve ay (Hz. Muhammed ile Hz. Ali'ye benzetme)* — **Semme vechullah :** *"Tanrı'nın yüzüdür" anlamında bir ayetin sonu* — **Sırrın künhü** *Gizlerin kökü* — **İhvan :** *Sadık dost.*

İSLAM'DA HOŞGÖRÜ VE SEVGİ

Yüce islam dininin Peygmberi Hz. Muhammed, inci gibi hadisler armağan etmiştir. Bunlardan bazı örnekler sunmak isteriz:

"Eğer kâfir Allah'ın acımasının genişliğini bilseydi, cennetten umudunu kesmezdi." "Kim Allah'a ortak tanımadan ölürse ona cehennem haram olur." "Kalbinde hardal tanesi kadar iman olan, cehennemde kalmaz", "Allah'ın rahmeti, öfkesinden üstündür."

Bu hadisleri güçlendiren birçok ayet de vardır: "Benim acımam, evreni kuşatmıştır", "Allah, kendisine ortak Tanrı tanınması dışındaki günahları, dilediği kimse için bağışlar", "Allah dilediğini cezalandırır, dilediği kimseyi de bağışlar", "Allah'tan umudunuzu kesmeyiniz."

Yüce Allah kötülükleri yasaklamış, bunlarda ısrar edenler için çetin sıkıntıların olacağını da Kuran'da bildirmiştir. İslam'da esas olan, haramlardan kaçıp helali işlemektir. Ancak her nasılsa günah işleyenler için tevbe kapısı açıktır. İşte bunun içindir ki sevgili Peygamberimiz "Günahından tevbe eden, günah işlememiş gibidir" buyurmuştur. Yüce Allah'ın bir sıfatı da Tevvab'dır. Yani tövbeleri kabul edicidir. Ancak Allah kabul eder diye tövbeyi bozmak da iyileşirim diye zehir içmeye benzer.

Demek ki, İslam dininde iyi niyetli olduktan sonra daima umut vardır. Umut için en önemli husus, kul hakkını yememek ve insan gönlü kırmamaktır.Başkalarının ham ve hukukuna saygı göstermek, erdemin temel ilkelerindendir. Erdemli insan doğru, adaletli, yumuşak huylu ve davranışlarında dikkatli olur. Başkalarına saygılı olur. Kur'an'da "Dinde zorlama yoktur" ayeti, bizi vicdan sorununda uyarıcıdır.

Bizim düşünürümüz ve şairimiz Yunus Emre, "Bir kez gönül yıktın ise, bu kıldığın namaz değil, yetmişiki millet dahi elin, yüzün yumaz değil" demiştir. Her yerde barış ve ahengi tavsiye etmiştir.

Sevgi bir açıdan gönüldeki güzel dürtüleri sunmaktır. Muhatabına "oh, hayat ne güzel" dedirtmektir. Bu açıdan sevgi gönül zenginliğidir. Nitekim sevgili peygamberimiz "Zenginlik mal çokluğu değil, gönül bolluğudur" buyurmuştur. İstifçi ya da sömürücü, daima ruhsal açıdan yoksuldur. Çünkü gözü açtır. Çünkü başka insanları yürekten düşünmez. Düşünür görünse bile, karşılık bekler. Çıkarını hesaplar.

Sevgili peygamberimiz "Veren el, alan elden üstündür" buyururken, yapılan iyiliğin, gönülleri sevgiye götüreceğini vurgulamıştır.

İslam büyükleri "Kim kendini bilse, Allah'ını bilir" demişlerdir. Allah'ını bilen ise onun yarattığı olan insanın hak ve hukukuna saygılı olur. Barışı ve esenliği seçer. Kötüden kaçınır, iyiyi gerçekleştirir.

İşte bunun içindir ki, sevgili peygamberimiz, "Sizin en hayırlınız ahlakı güzel olanınızdır" buyurmuştur. Ahlak güzelliği ise toplumda güzel örnekleri çoğaltır. Kalpleri yakınlaştırır ve insanları kaynaştırır. Böylece de sevgi daha kolay yayılır. Nitekim yüce Allah, Kuran'da "Müminlere kanatlarını ger, alçakgönüllü ve şefkatli ol" buyurmuştur. Mevlâna ise "Sevgi bizim anamızdır" demiştir. (**İlahiyatçı Prof. Dr. İbrahim Agâh Çubukçu, Sabah Gazetesi**).

KADRÎ

Gerçek kimliği ve doğum tarihi bilinmeyen Kadri, Çankırı'da doğmuş. Arzuhalcilik yapmış. Medrese eğitimi görmüş. Mizah yeteneği çok yüksek bir Bektaşi ozanıdır. 1894'te öldüğü sanılıyor. Saddeddin Nüzhet Ergun'un Çankırı'lı Ahmed Talat'tan aktardığı dört nefesini bizde kitabımıza koyduk.

Gizemciliği ve varlık birliğini derinlemesine ve hakkıyla özümsediği anlaşılan Kadri, üstün nitelikli bir söyleyişle, tarikatın güzelliklerini, gizlerini şiirlerinde yansıtmıştır. Özellikle:

Şimdilik alemin muammasıyız

dizesiyle biten şiiri bu konuda anılmaya değer içeriktedir.

— 1 —

Bizi mesteyledi sahbayi Elest
Lâ takrabüssalât bize bağlıdır
Olmuşuz alemde biz Yezdan perest
Secdegahımız bir keman ebrudur

Derd-i meyhanedir bizlere mescit
Giremez ol yere sofii mülhit
Piyale feyzimiz sakimiz mürşit
Çektiğimiz gülbang zikri ya Hû'dur

Kadriya sabitiz ikrarımıza
Ağyar âgâh değil esrarımıza
Hacı Bektaş Veli Hünkârımıza
Taş atan Yezid'in yeri tamudur

Lâ takrabüssalât : *"Namaza yaklaşmayın" bu bir ayettir, tamamı şu anlama gelmektedir: (Okuduğunuzu bilmeyecek derecede sarhoş olduğunuz zaman, namaz kılmaya çalışmayın)* — **Mülhit :** *Dönük, dinsiz* — **Piyale :** *İçki, şarap, bardak.*

—2—

Kuy-i yar ayrılığı çeşmimi hunpaş etti
Yuttuğum hunu ciğer kendimi ayyaş etti
Çektiğim ahı siyah sırrımı hep faşetti
Beni sakii Elest gör nice kallaş etti
Nazarı Şahı erenler bizi Bektaş etti
Namımız aşkı Ali böyle Kızılbaş etti

Biz harabatileriz talibi şöhret değiliz
Gerçi Bektaşiyiz dahili halvet değiliz
Zahida siz gibi meftunu ibadet değiliz
Darı ukbada dahi maili cennet değiliz
Nazarı Şahı erenler bizi Bektaş etti
Namımız aşkı Ali böyle Kızılbaş etti

Doğru ver vazını kim atfı mekal etme bize
Ameli fasidini böyle misal etme bize
Bilmeyiz hayr ü şerri çünkü sual etme bize
Gel kötü huylarının hepsini mal etme bize
Nazarı Şahı erenler bizi Bektaş etti
Namımız aşkı Ali böyle Kızılbaş etti

Biz garibi vatanız darı cihanda kaldık
Derdimiz tazeleyip yakma bizi biz yandık
Dağı Hayder vurulup sinemize dağlandık
Babı evladı Ali kıtmiriyiz bağlandık
Nazarı Şahı erenler bizi Bektaş etti
Namımız aşkı Ali böyle Kızılbaş etti

Mezhebim belli değil başka bir esrarım yok
Ele tesbih dile vird belde de zünnarım yok
Düşmana bir zararım dostuma bir kârım yok
El ile **Kadri** cidal eyliyecek varım yok
Nazarı Şahı erenler bizi Bektaş etti
Namımız aşkı Ali böyle Kızılbaş etti

Dar-ı ukba : *Ahıret* — **Atf-ı mekal :** *İftira, yalan yollama* — **Amel-i fasıd :** *Fena, fesatçı eylem* — **Kıtmir :** *Köpek* — **Tunner :** *Kuşak* — **Halvet :** *Yalnız.*

— 3 —

Eğer akil isen dinle bu pendi
Bir muazzam beytiz Hak binasıyız
Hakaretle gönül yıkma efendi
Biz bu kainatın iptidasıyız

Talibi Hak isen hanikah biziz
Saliki Huda'ya kıblegah biziz
Maksadı uşşaka doğru rah biziz
Biz tarik-i Hakkın akrabasıyız

Lâmekândan geldik **Kadri** mekana
Zarf ü mekân olduk kevn ü cihana
Bu şekl ü hey'etle düştük ziyana
Şimdilik alemin muammasıyız

Akil : *Akıllı* — **İptida :** *ilk, başlangıç* — **Pend :** *Söz, öğüt* — **Beyt :** *Ev* — **Hanikah:** *Tekke, dergah* — **Salik :** *Tarikat yolcusu* — **Tarık-ı Hakk :** *Hak yolu* — **Uşşak :** *Aşıklar* — **Lâ mekân :** *Yersiz* — **Muamma :** *Bilmece, sır* — **Hun :** *Kan, yaş, öç* — **Hunpaş :** *Kansaçan* — **Meftun :** *Hayran* — **Amel-i fasit :** Kısı*r döngülü eylemler* — **Mekal :** *İftira* — **Cidal :** *Savaş* — **Kuy :** *Köy, sevgilinin bulunduğu yer* — **Halvet :** *Yalnız tenha.*

— 4 —

Varalım meykedei aşka nida eyliyelim
Bulalım sakiyi tenhaca safa eyliyelim

Secdei şükredelim rıfk ile meyhaneciye
Varalım küp dibine farzı eda edelim

İçelim bade maalbesmele bed'eyliyerek
Her kadeh başına bin hamd ü sena eyliyelim

Şişei rengi bilali alalım destimize
Sakinin kaşlarını kıblenüma eyliyelim

Gamı dünya demi ukbayı feramus edelim
Narei Hayder ile ref'i seda eyliyelim

Bir iki gün ki misafir bize bu murgu gönül
Neş'ei işret ol ruha gıda eyliyelim

Bağı cennet gibi tezyin edicek soframızı
Kadri erbab-ı harabata dua eyliyelim

Meykede-yi aşk : *Aşk meyhanesi* — **Nida :** *Bağırış, nara, seslenme* — **Maal besmele :** *Bismillah diyerek* — **Rıfk :** *Yumuşaklık, yavaşlık, tatlılık* — **Hamd ü sena :** *Şükür ve övme* — **Ref'i seda :** *Sesi kaldırma, bağırışı yok etme, susma* — **Murgu gönül :** *Gönül kuşu* — **Tezyin :** *Süsleme* — **Erbab-ı Harabat :** *Meyhane sakinleri* — **Bade :** *İçki* — *Bed' eylemek* — **Bilâli :** *Su gibi ıslatan, ıslaklık* — **Kıblenuma :** *Kıble gösteren* — **Feramuş :** *Unutma.*

KABE'NİN EŞİĞİNDE BİR DERVİŞ

Bir derviş Kabe'nin eşiğinde yüzünü yere koymuş ağlıyordu: "Ey benim yüce Allah'ım: Kulluğumdaki, ibadetlerimdeki eksikler için özür dilemeye geldim. Çünkü, sana lâyık bir ibadette bulunamadım. Bilge kişiler, ibadetlerindeki kusurlar için senden özür dilerler. İsyan sahipleri ise kusurlarının bağışlanmasını isterler, günahlarına tevbe ederler.

Zühd ü takva sahipleri Yarab, sana hakkile ibadet edemedik, Bilge kişilerse: Yarab seni hakkile idrak edemedik, diye yakarıyorlardı. Ben bütün ümidimle geldim: Bana lâyık olduğumu yapma, sana yakışanı yap, sen mürüvvet sahiplerinin en yücesisin" diyordu.

Yarab kerem ü lutf ile ben zare nigah et
Rencur dile, haste-i gamhare nigah et
Olsam dahi na-lâyık-ı lutfun bana bakma
Zatında olan hulk-i keremkara nigah et

(Yarabbi, kereminle ve lutfunla bu aciz kulunu gör. Şu gönlü kırık gam hastası kulunu bağışla. Her ne kadar senin lutfuna lâyık değilsem de, sen benim bu halime bakma, yüce zatındaki kerem sahibi sıfatına göre bizi gör, ona göre bize muamele eyle Yarabbi).

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - **Enelhak.** Arapça "Ben Tanrı'yım" anlamına gelenbu sözün ünlü islâm mutasavvıfı Hallâc-ı Mansûr (Öl. 921) tarafından söylendiğine ve onun bu yüzden öldürüldüğüne inanılır. Gerçekte bu söz insanı Tanrı'laştırmak için değil, tam tersi, onu Tanrı birliğinde yok etmek için söylenmiştir. "Vahdet-i vücûd" (varlık birliği) inancına göre, evrendeki her varlık Tanrı'nın bir belirişidir. Evren bütünüyle Tanrı'dır ve evrende Tanrı'dan başka hiçbir şey yoktur. Varlık tektir.

2 - **Ente'l-ekrîmü'l-müsteân.** Allah'ın sıfatlarına yönelik bu söz, "Sen cömert ve yardım istenensin" demektir.

3 - **Ente'r-raûfu küllü ân.** Anlamı: "Sen kullarına daima çok merhamet eden, çok esirgeyensin."

4 - **Eynemâ tekûnû yüdrikkümü'l-mevt.** Anlamı: "Nerede olursanız olun, yine ölüm sizi bulur." Kur'ân'da bu gerçeği vurgulayan âyetler var: "Her can ölümü tadacaktır." **(Âl-i İmrân, 185).** "Nerede olsanız, sağlam kaleler içinde bulunsanız yine ölüm sizi bulur." **(Nisâ, 78).**

HAYRANİ

Gerçek kimliği ve doğum ve ölüm tarihleri ve yaşadığı yerler bilinmeyen Hayrani, 19. yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Aşağıdaki bilgiler İsyani (İsmail Elçioğlu) den aktarılmıştır:

"Hayrani, Erzurum'un köylülerindendir. Oralarda Şeyh Ahmed Yesevi çocuklarından diye ün kazanmıştır. Hayrani, Deli dervişin müsahibi idi. Saz çalmaz, fakat söylerdi. 1899'da yetmişbeş-seksen yaşlarında ölmüştür" (Sadeddin Nüzhet Ergun).

— 1 —

Dolumu sunan yarim, Meydanda küll-i varım
Yoluna kurban serim, İkrar duranım geldi

Mürşidimsin destgirim, Üstadım Miraç nurum
Ver maksudumu pirim, Dersi verenim geldi

Yoluna can tercümanım, Üstadım dinim imanım
Rahmet yarlığa Rahmanım, Nur u nuranım geldi

Cemâlin yedi ayet, Rahmin çok bahri gayet
Pirim senden hidayet, Pir-i pinhanım geldi

Hayrani buyurdu yar, Vechin mü'mine didar
Gönlüm zatı intizar, Tevfik yaranım geldi

KURAN'DA ADI GEÇEN PEYGAMBERLER

Adem, İdris, Nuh ve Hûd, Salih, İbrahim ve Lût, İsmail, İshak, Ya'kûb, Yusuf, Şuayb, Davud Musa, Harun, Süleyman, Zülkifl, Yunus ve Eyyûb, İlyas ile Elyesa, Zekeriye ve İsa, Yahya, Muhammed Mustafa.

BİR GÖRÜŞ

İnsanlığın etiketinin din olmadığını bilmeyenler; dindeki kutsallığın, biçiminde değil, özde olduğunu görmeyenler; Aleviliğin şekilcilikten ve metafizik yorumlarından çok, insana yakışırca yaşamda olduğunu seçemeyenler... Aleviler'e karşı çok hata ettiler! **(Abidin Günay, Cem Dergisi Yönetmeni).**

ÜÇ HAZİNE

"Üç hazinem var. Onları koru ve iyi bak:
Birincisi derin aşk,
İkincisi sadelik,
Üçüncüsü ise dünyaya baş olmaya kalkışmamaktır.
Yasa ve zorlama olmaksızın insanlar uyum içinde yaşıyacaklardır."

(Tao)

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - **Kâf ü nûn, kün.** "Kâ ü nûn", kevn (olmak) fiilinin emir çekimindeki iki harfin, kef ve nûn harfinin ayrı ayrı okunuşudur. Bu iki harf bir arada "kün" olarak okunur, anlamı "ol" demektir. "Kün", özellikle tasavvufî edebiyatta çok kullanılır. Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde Allah'ın, bir şeyin olmasını istediği zaman ona "ol" demesinin yeterli olduğu; istenilen şeyin hemen olacağı hususunda âyetler vardır (**Bakara, 11/ Âl-i İmrân 47 ve 59/En'âm, 73/Nahl, 49/Meryem, 35/Yâsin, 82/Gâfir, 67**). "Kün" emri verilmeden önce herkes Elest bezminde idi. Henüz hiçbir maddî varlık yaratılmamıştı. İnsan, Kenz-i Mahfî mertebesinden "kün" emri ile çıktı.

2 - **Kalû belâ.** Kur'ân-ı Kerîm, insanlar yaratıldığı zaman onlara "Elest bi-Rabbiküm" (Ben sizin tanrı'nız değil miyim?) diye sorduğunu ve onlardan "Kalû belaâ" (Evet, dediler) karşılığını aldığını bildirir. (**Â'raf, 172**). **Kalû Belâ,** bu olaya bir işaret olarak kabûl edilmiştir.

3 - **Kenz-i mahfî.** Bir tasavvuf deyimidir ve Tanrı'nın evreni yaratmadan önceki durumunu simgeler. "Gizli hazine" demektir. Zaman yaratılmadan önce Tanrı'nın bulunduğu bu gizli evren, "âlem-i kitman" diye de anılır.

İSMAİL

Alevi-Bektaşi yazınında öz adını şiirlerinde kullanan üçüncü İsmail bu ozanımızdır. Cahit Öztelli'nin araştırmalarına göre; Zile köylerinden olup 19. yüzyılda yaşamıştır. Aslında köy Alevi ozanları üzerine bilgi etmek çok güçtür. Bu bakımdan Aşık İsmail için yaptığımız araştırmalar sonuç vermemiştir.

Gerçek kimliği ve yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi yok. Duru, akıcı bir dili vardır. Yalın ve coşkulu söyleyişi içinde sevginin derinliklerine inerek oradaki güzellikleri şiirlerine yansıtmasını başarı.r Ancak eleştirilerini de eksik etmez.

— 1—

Muhammed Ali'nin güzel yolları
Şimdi tevir tevir yol eylediler
Ne yaman zor imiş insanın dili
Gerçek akıllıyı del-eylediler

Kırmızı gül idik açılıyorduk
Yetmiş iki dinden seçiliyorduk
Varıp iyi kötü geçiniyorduk
Vah bunun ötesin çöl eylediler

↓ Kara çalı kesmeyeli üredi
Şeytana uyanlar almaz muradı
Bu yola giden kalmadı fitne türedi
Zati rüsvalığı yol eylediler

Noktası yok imiş gelen salihin
Sırtı yere gelsin tacı deliğin
Yazıda yabanda çoban çoluğun
Onu da HakK'a yarar kul eylediler

Der ki **İsmail'** im bu bir nur idi
Akıl fikir ermez bu bir sır idi
Bizim bildiğimiz Ali bir idi
Şimdi her köyde bir Ali eylediler

Tevir tevir : *Çeşit çeşit* — **Salih :** *İyi* — **Rüsvay :** *Onursuzluk, rezillik.*

— 2 —

Tarik-i nazenin deryayı umman
Dalanlara Pirim Allah eyvallah
İmdat senden bize hidayet aman
Mümin olanlara Allah eyvallah

Bizim yolumuzda tutulur daman
Canlar, kalbinize gelmesin güman
Muhammed Ali'den hidayet uman
Çalışan canlara Allah eyvallah

Bilirsin **İsmail** fanidir cihan
Kin, kibir tutanın hali pek yaman
On iki imamdan şefaat uman
Can, baş verenlere Allah eyvallah

Tarik-i nazenin : *Bektaşilik tarikatı* — **Allah eyvallah :** *Aşk olsun, onaylama, hayran olma* — **Daman :** *Etek* — **Hidayet :** *Kurtuluş, iyilik.*

KIYAMET GÜNÜ GELDİĞİNDE

Ne zaman ki kıyamet günü gelir. Ulu Tanrı'nın kahrı gereği olarak zavallı asi garipler, zebanileri aşıp tamuya (cehenneme) yanaştılar. Ve bu zavallı asiler, feryad kılıp ağlamaya başladılar.

Yüce Tanrı buyurur: "Sorun bu asilere, niçin ağlarlar, feryad kılarlar? Ya da ol edepsizlikleri kime güvenip yaptılar?"

Asilere sorulur, şu yanıt alınır:

"Yüce Kitab'ında, Rahman'ir Rahim" buyurdun. Düşmanlara bile nimetler verdiğini gördük. Bilseydik böyle bir öfkeyle karşılaşacağız, böylesine bir adaletle cezalandırılacağız. Senin yavuz eşiğini geçmezdik. Allah'ım, bağışına, lutfuna aldandık."

Yüce Tanrı buyurur:

"Ey azap melekleri! Kulumdan uzak olun! Ey rahmet melekleri! Onlara yetmiş kat cennet giysisi giydirin. Mahşer yerini gezdirin. Bu, o kuldur ki rahmetime, rahmanlığıma inanarak küstahlık etmiştir." **(Hacı Bektaş Veli'nin Ünlü Kitabı Şerh-i Besmele'den).**

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - Küllü men aleyhâ fân. Bu âyet **(Rahmân, 26),** Tekke ve Divan şairlerimizin yapıtlarında ömrün fânî olduğunu hatırlatmak için kullanılmıştır. Bu özelliği ile mezartaşı kitâbelerine de yansımıştır. Âyetin türkçe anlamı şöyledir: "(Yer) üzerinde bulunan her şey yok olacaktır."

2 - Küntü kenz. "Ben (gizli) bir hazineydim" demektir. "Ben bir gizli hazineydim, bilinmekliğimi istedim ve bütün evreni yarattım" anlamında olan bir hadîste geçer. Sûfîler bunun, Tanrı katında birlik basamağının bulunduğu yer olarak kabûl ederler. "Amâ/körlük" şeklinde de ifâde edilir. Böyle denmesinin sebebi, Tanrı'dan başka hiç kimsenin "dîde-i idrâk"iyle buna erememesindendir." Ketm-i adem", "âlem-i kitman"da aynı anlamdadır.

MİR'ATİ (KALECİKLİ)

19. yüzyıl ozanlarının en büyüklerindendir. Kalecik'lidir (Ankara). Oldukça iyi öğrenim görmüştür. Söylentiye göre bir aralık Kalecik müftülüğünde bulunmuş, Bektaşiliğe bağlanmasından ötürü bu makamdan uzaklaştırılmıştır.

Yıllarca ortadan kaybolur, uzun yolculuklara çıkarmış. Bu arada kerametler de gösterirmiş. İstanbul'da öldüğü sanılmaktadır. Mir'ati, çeşitli konularda uzun destanlar da yazmıştır. Levni'nin çığır açan **Atalar sözü** destanından sonra en güzel destan Mir'ati'nindir. Gezilerinde aşıklarla yarışmalara girer, muammalar asarmış. Güzel nefesleri ve aşk şiirleri vardır.

Ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Hacı Bektaş tekkesinde, 1860 ile 1875 yılları arasında posta oturan, Hacı Ali Türabi Baba'dan nasip almış, tarikata girmiş, icazetli hocalardandır. Elde saz, başta külah diyar diyar gezmiş. Halk yazınında muammaya benzer (askı) söylemekte büyük beceri göstermiş. "Bir gün Bursa kahvelerinden birine; (Kul görür Allah görmez) muamması ile bir (askı) asmış. Bu muammayı hoş görmeyenler tarafından hakim önüne çıkarılmış. Mir'ati: "Benim sözüm, şeriata uygundur. Çünkü astığım bu muamma çözülürse, bunun rüya olduğu ortaya çıkar. Bilindiği üzere rüyayı kul görür, fakat Tanrı görmez." Bu yanıtı, hakim ve o duruşmada bulunanlar çok beğenmişler ve kendisini mükafatlandırmışlar **(Turgut Koca, a. g. e. sh: 405)**.

Medrese eğitimi gördüğü, icazetli hocalardan olduğu biliniyor. Hacı Bektaş Şeyhlerinden Türabi Ali Dedebaba'dan (Ölm. 1868) el almıştır **(Cahit Öztelli)**.

Aynı konuda Atila Özkırımlı da olayı doğrulayarak, şöyle diyor;

Mir'ait sazıyla diyar diyar dolaşır, kahvelerde muamma asarmış. Bursa kahvelerinden birine "Kul görür Allah görmez" biçiminde bir muamma astığı, şeriatçilerce şikayet edilip mahkemeye düştüğü, "Benim sözüm şer'idir, astığım muamma halledilirse rüya olduğu anlaşılır, zira rüyayı kul görür, Allah görmez" yanıtıyla kurtulduğu anlatılır. Aruz ve heceyle yazdığı şiirlerinde Bektaşi inançlarını dile getirdi **(A. Özkırımlı sh: 273)**.

"Sözünü dudaktan gözünü budaktan esirgemez" atasözünün gerçek temsilcisi olan Mir'ati, coşkulu duru, açık Türkçesi ile şiirlerinde çok iyi özümlediği tarikatın tüm inceliklerini, gizemciliğin güzelliklerini şiirlerinde ustalıkla yansıtmasını bilmiştir. Ali-Ehlibeyt ve pir aşkıyla dop-doludur, içten inancını ahlaksal ve dinsel öğütler şeklinde kuruluğa kaçmadan nitelikli ve düzeyli olarak anlatır.

Şiirlerinde ironi, ince mizah vardır. Medrese eğitimi gördüğü için, oldukça lugatlı ve muğlak ifadeler yer alır. Aruz ve hece ölçülerini başarılı şekilde kullanır. Bir çok yazma nefes dergilerinde şiirleri, dağınık olrak bulunmaktadır.

— 1 —

Zincir kâr eylemez bizlere sofu
Bin can ile bir canana bağlıyız
Anlayıp bilmişiz emri marufu
Ol bakii Adil Hana bağlıyız

Lâmekândan bimekâna gelmişiz
Her bir sıfat ile mukim olmuşuz
Noktai sır (Kaf u nûn) u bilmişiz
(Küllü men aleyha fan) a bağlıyız

Seçmedik yarımız ağyarımızdan
Kimse vakıf değil esrarımızdan
Dönmedik **Mir'ati** ikrarımızdan
Hacı Bektaş Pir Sultana bağlıyız

Lâmekân, Bimekân : *Mekânsızlık* — **Kaf u nûn :** *Tanrı'nın "Kün = ol" emri* — **Küllü men aleyha fan :** *"Her şeyi fanidir" anlamında bir ayet.*

— 2 —

On sekiz bin alem icad olmadan
Lâmekân elinden ilm-ettim tahsil
Mefhari kainat bünyad olmadan
Bana irşat oldu o sırrı kandil

Vermeden Ademin ism ü resmini
Anasırdan halketmeden cismini
Ol demde okudum Razzak ismini
Kısmeti Hak kıldı rızkımı tahvil

Mir'ati zatınla rahata düştüm
Zatımı (Zat) bilip anda buluştum
Bir hitap erişti lâye'kil düştüm
Ol demde (Lebbeyk) çağırdı Cibril

Mefhari Kainat : *Kainatın kıvancı = Hz. Muhammed* — **Rezzak :** *Rızk veren, Tanrı* — **Zat :** *Tanrı'mn özü* — **Lâyakil :** *Kendinden geçme* — **Lebbeyk :** *Buyur, emrine hazırım.*

— 3 —

Bu aşkı esrara vakıf olalı
Zikr ü fikrim oldu bai Bismillâh
Vücudum (Allemel'esma) bileli
Göründü dideme (Semmeveçhullah)

Mefhari mevcudat Şemsi semavat
Ekberi tahiyyat sümmedderecat
Dü cihan serveri Fahrikainat
Buyruldu hakkında (Kulkefabillâh)

Mir'ati bendedir kapunda halil
Çün aşkın rahında olmuşum zelil
Mücrimler hakkında buyurdu Celil
Dedi (Lâ taknatu min rahmetullâh)

Allemel'esme : *Tanrı'nın adlarını bilme, ayet* — **Semmeveçhullah :** *Tanrı'nın yüzüdür anlamına gelir, bir ayetin son bölümü* — **Şemsi semavat :** *Göklerin güneşi = Hz. Muhammed* — **Ekberi tahiyyat sümme derecat :** *En yüksek derecede hürmet*

edilmesi gereken = Hz. Muhammed — **Kulkefabillah :** *"Tanrı'nın şahidliği bana kafidir" anlamında bir ayet* — **Mefhari mevcudat** *Varlıkların iftiharı = Hz. Muhammed* — **Lâ taknatu min rahmetullah :** *"Tanrı'dan ümidi kesmeyiniz" anlamında bir ayet.*

— 4 —

Dünyadan el çektim erkândır işim
Çeşm-i pür-hunumdan akıttım yaşım
Pirlerden hidayet elimde başım
Bu yeşil bayrağı Selman'dan aldım

Acep görünmezler bilmem nerdedir
Gerçeklere ayan bize perdedir
Esrar-ı muhabbet gizli yerdedir
Hakikati Şah-ı Merdan'dan aldım

Alem baştanbaşa bir seyirgahtır
Gir gönül evine gör ne dergahtır
Bu bir gizli sırdır kudretullahtır
Yazılı defteri divandan aldım

↓ Çalış bu girdabın çık karasına
Derman da gizlenir dert arasına
Merhem mi sarılır aşk yarasına
Bu ilm-i hikmeti Lokman'dan aldım

Hakikat sözüne hile katmazam
Her kişiye sırrı beyan etmezem
Bilinmeyen yerde cevher satmazam
Ben bu nasihatı bin candan aldım

Gerçi hata ile isyanım çoktur
Kalbimde benliğin eseri yoktur
İncil, Zebur, Tevrat dört kitap haktır
Ledünn-ü ayetin Kuran'dan aldım

Şeriat sancağı geldi dikildi
Marifet yoluna terler döküldü
Hayır himmet oldu gülbank çekildi
Tarikat kemendin erkândan aldım

— 5 —

Guşeyle pendimi arif ü dâna
Dâna isen seyret sırrı Yezdanı
Yezdan ne hikmetler eyledi nüma
Nüma etmek için zatı Süphanı

Zatına tecelli kıldı iptida
Tecelliden bir nur olundu peyda
İdrak eyle nedir kudreti Mevlâ
Bırakma dilinden virdi Mennânı

Var olmazdan evvel bu çerhi alem
Andan zuhur etti ervahı adem
Ruhu Muhammedi kıldı mükerrem
Ol sebep varetti kevn ü mekânı

↓ Kün dedi varoldu bu kevn ü mekân
Melaiki ile doldu asuman
Evvela aydınlık oldu nümayan
kurdu o eflaki Çerhi devranı

Yarattı bilcümle eşyayı Mabut
Ahseni takvimi eyledi mevcut
Eylemedi İblis Ademe sücut
Ol vakit sürdü dergahtan Şeytanı

Ol demden beridir bunca enbiya
Geldi bu aleme hep guna guna
Nuh kavmine gazap eyledi Mevlâ
Garkı derya etti kıldı Tufanı

Akla fikre sığmaz hikmeti Settar
Hak dostun bilmedi Nemrudu ağyar
Halil İbrahime gülzar oldu nar
Hak böyle buyurdu emr ü fermanı

Tûrda Hak tecelli kıldı Musaya
Anda hayran kaldı sırrı Mevlâya
Rabbi erni deyip durdu duaya
Ol vakit işitti ol Lenterani

Bipeder zuhura geldi Mesiha
Nice mucizatlar eyledi icra
Dara çekti anı kavmi nasara
İnkâr eylediler Ruhu Rahmanı

Tulu etti Dehre Fahrikainat
Din çırağı ol Ekmelüttahhiyat
Efdlül-enbiya aledderecat
Nur ile garketti bütün cihanı

Dehre tulu etti ol mahı münir
Etmek için halkı Hallaktan habir
Anın vasfı dille olunmaz tabir
Dine davet etti kavmi nadanı

Şeriat sancağın çekti ol Resul
Huda ana kıldı Kur'anı nüzul
Anın davetini ettiler kabul
Buldular cennette bağı Rıdvanı

Şeriatın kurdu Şahı enbiya
Sevenler dost oldu sevmiyen âdâ
Doğdu geldi ol Aliyyelmürteza
Tarikat bürcüne dikti nişanı

Ali'nin işine akıllar ermez
Aklı erenler de beyana vermez
Alem Hayder olsa kör olan görmez
Bilene aşkolsun genci nihanı

↓ Nefsaniyet edip bir alay mel'un
Ahdi peygamberi kıldılar mağbun
Abdürrahman ibni Mülcem döktü hun
Gör neye uğradı Hakkın aslanı

Namaz kılmak için mescide vardı
Mülcem oğlu anın vaktin aradı
Namaz kılar iken ol Şah oturdu
Bilmedi ol mel'un yediği nanı

Macruh oldu çünkü Şahı velayet
Ol vakit nuşetti camı şehadet
Hasanla Hüseyne kıldı vasiyet
Bir deveci gelir gözetin anı

Dedi gelecektir bunda bir arap
Elinde bir deve yüzünde nikap
İster cenazemi etmeyin cevap
Deyip ol Hudaya tapşırdı canı

Ehlibeyt içine düştü bir figan
Hasanla Hüseyn ettiler nâlan
Gasledip namazın kıldılar heman
İrişti bir arap deve sarbanı

Yükletti tabutu deve üstüne
Çekerek destile aldı destine
O şah emanetin verdi dostuna
Hasanla Hüseyne düştü hicranı

Hasanla Hüseyne düştü endişe
Dediler değiliz kail bu işe
Düştüler peşine hem koşa koşa
Tuttular deveyi ol beden canı

Deveci nikaba uzattı eli
Kaldırdı nikabı bir nuru celi
Gördüler deveci kendidir Ali
Ol vakit bildiler sırrı Şiranı

Böyledir **Mir'ati** bizdeki adet
Peygamber dostuna okuruz rahmet
Düşmanına olsun sathezar lânet
Zira terketmeyiz yolu erkânı

Guşeyle : *Dinle* — **Arif ü dâna :** *Sırları bilen* — **Nüma :** *Gösteren* — **Virdi Mennan :** *Tanrı'nın zikri* — **Ervahı adem :** *İnsanların ruhları* — **Ahseni takvim** *İnsan* — **Nar :** *Ateş* — **Rabbi erni :** *"Bana görün" anlamında bir ayet* — **Lenterani:** *"Göremezsin" anlamında bir ayet* — **Mükerrem :** *Yüce, arınmış* — **Bipeder :** *Babasız* — **Nasara :** *Hıristiyanlar* — **Eftadül-enbiya :** *Peygamberlerin en yücesi* — **Adâ :** *Düşman* — **Nüzul :** *Parlak* — **Nüma :** *Gösteren, bildiren* — **Celi :** *Belli* — **Sadhezar :** *Binkez* — **Kail :** *Razı* — **Nalân :** *Ağıt* — **Mağbun :** *Şaşkın* — **Habir :** *Haber* — **Guna guna :** *Çeşit çeşit* — **Sücud :** *Secde etmek* — **Numayan :** *Aydınlık.*

— 6 —

Alemi kesrette kalma ey gönül gel bahuzur
(Yevmetüblâ) olmadan bul Hakkı, nefsin başın ur
Kendini bilmektir ancak ademe hayrel'umur
Gör ne yüzden görünür devre düşer ehli kubur
Ettenadi ol münadiler medet çalındı sûr
Eyyühennas i'lemu haza budur Yevmennüşur

Secde kıl gel Ademe İblis gibi areyleme
Emrü neyhin bil Hakkın mekânını nareyleme
Semmeveçhullahı gör zatına inkâr eyleme
(Küntükenz) esrarını bildinse izhar eyleme
Ettenadi ol münadiler medet çalındı sûr
Eyyühennas i'lemu haza budur Yevmennüşur

Haşrü neşri bunda gör davayı ferdayı bırak
Çar anasır şeş cihetten hükmeden ol Şaha bak
(Leyse fiddareyn) subutu sendedir sanma ırak
Söyleyen Haktır demadem işiten her nutku Hak
Ettenadi ol münadiler medet çalındı sûr
Eyyühennas i'lemu haza budur Yevmennüşur

Söyliyen uşşaka vahyi münzeli aklimaât
Olmadı bu gence malik eyliyen bahsi fuat
Ahseni takvime baş eğ, eyle Hakka inkıyat
Koma elden damenin bir mürşidin kılma inat
Ettenadi ol münadiler medet çalındı sûr
Eyyühennas i'lemu haza budur Yevmennüşur

Ermedi maksuduna zira Muhammed bidelil
Refrefi aşka süvar oldu önüne Cebrail
Kabekavseyn mülküne bastı kadem emri Celil
Gel bu sırra aşina ol kalma var harü zelil
Ettenadi ol münadiler medet çalındı sûr
Eyyühennas i'lemu haza budur Yevmennüşur

Bildirir erbabı irfana bu remzi (Hel'etâ)
Bilmedinse vadii heyhatta kaldın mutlaka
Aklıkülden on sekiz bin alemi kıldın nüma
Gel adalet perdesin çakeyleyigör **Mir'ata**
Ettenadi ol münadiler medet çalındı sûr
Eyyühennas i'lemu haza budur Yevmennüşur

Alem-i Kesret : *Çokluk alemi, dünya* — **Yevmettüblâ :** *Tübla günü, gizliliklerin açığa çıktığı gün, ayet* — **Ehli kubur :** *Mezarda yatanlar* — **Eyyühennas i'lemu haza budur Yevmennüşur :** *Ey insanlar!.. Biliniz ki, ölülerin haşrolduğu gün bu gündür* — **Emr :** *Buyruk* — **Nehiy :** *Yasak* — **Küntükenz :** *"Ben, bir gizli hazine idim, bilmek ve bilinmek istedim" anlamında bir hadis* — **Aklimaat :** *Tanrısal akıl* — **Fuat :** *Kalb, gönül* — **Damen :** *Etek* — **Kabekavseyn :** *İki yay, ayet.*

— 7 —

Amenna deyüben, ikrar eyledik
Erenler bezmine lâ-şekcesine
Bağ-ı maarifte yetişip bittik
Bûy aldık bir gülden çiçekcesine

Söylesem kelamın gelmez takrire (1)
Nutk-u derunumuz sığmaz tefsire
İkrar verdik, iman ettik bir pire
Er evladı eriz, gerçekcesine

↓ Gel gönül, arif ol, haddini bil sen
Sem'idir, basirdir, etme şek, güman
«Elhakku ezharu minneşşems» iken (2)
Sofi inat eder eşşekcesine

Mir'ati, sözlerin gizli muamma (*)
Ülül'ebsar olanlara hüveyda (3)
Elsiziz, belsiziz, dilsiziz amma (4)
Gezeriz alemde erkekçesine

Lâşek : *Şüphesiz* — **Bûy :** *Koku* — **Sem', Basir :** *İşiticidir, görücüdür anlamına gelen Tanrı'nın nitelikleri* — **Ülül-ebsar :** *Hakkıyle görmek, bur ayetin son bölümü.*

(1) Söylesem manamız gelmez tekrire
Esrarı noktamız gelmez tefsire
İman ettik ikrar verdik bir pire
Er olduk er ile gerçekcesine

Vücud-ı mutlaktır her yerde iyan
Körler zannederler her yerde iyan
El-Hakk u azharu mineş şems iken
Sofu inad eder eşekcesine

(2) «Tanrı güneşten daha açıktır, daha açık görünmektedir.»

(3) Gören gözler apaçık, besbelli.

(4) Bektaşi ve Alevilikte « eline, beline, diline» sağlam olmak, yani eliyle koymadığını almamak, meşru olmayan cinsel ilişkide bulunmamak, dilini tutmak, kimsenin arkasından konuşmamak kuralı vardır. «Edep yahu» biçiminde formülleştirilmiştir.

(*) Mir'ati sözlerim canlı muamma
Arif olanlara olur hüveyda
Elsiziz, dilsiziz, belsiziz ama
Gezeriz alemde erkekçesine (**A. Özkırımlı, a.g.e. sh: 275**).

"SULTAN MAHMUD'LA HIRSIZ

Sultan Mahmud, (Gazne'li) birgün bahçesinde oturmaktaydı. Açık yürekle yakınlarına altın, inci paylaştırdı. Bir hırsız yoldan geçerken bu durumu, bahçe kapısı aralığından seyretti. Sultanın açık gönlünü ve cömert elini gördü ve de bağışçılığını.

Gönlünden şunu geçirdi: "Ben, böylesine cömert bir padişahın malını aşırırsam ve o da duyarsa işin görüneni o ki bana birşey demez"

Günün birinde fırsatını buldu. Sultanın atındaki altın zinciri çaldı; tam otuz bin kırmızı altın ederdi.

Sultan bunu gördü, çıkıştı, öfke giysilerine büründü. Cellatlarına emir verdi. Dizi dizi bekçiler yollarını kestiler. Hırsız olduğunu anlayıp bağladılar. Sürüyerek, sultanın huzuruna getirdiler.

Zavallı hırsız, o öfkeyi, o cezayı görünce ağladı. Bunu gören sultan, bahçe kapısından seslendi:

"Sorun o talihsize, neden ağlar?"

Sorarlar. Hırsız der ki:

"Falan gün yolda giderken, bahçe kapısından, sultanın bağışçılığını, güleçliğini gördüm; aldandım. Eğer ben, hükümdarın, böylesine öfkeli bir insan olduğunu bilseydim o altın zincirin yöresinden* bile geçmezdim."

Sultan buyurdu, hırsızın elini çözdüler. Hamama götürdüler. Şahın buyruğuna uyarak sultan giysilerinden birini giydirdiler.

Padişah, atını, altın zinciriyle birlikte ona bağışladı. Ve de buyurdu:

"Şehirde gezdirin. Bağırarak halka şunu duyurun: "Bu o kişidir ki, sultanın lutfuna inanıp küstahlık yaptı. O padişahlar padişahı da (Allah) bir köye, birkaç rek'at namazları için rahmet kılmıştır. Biz köy halkından, bir tekinin bir kez, (Allah'tan başka Tanrı yoktur)

* "Yöre" sözcüğünüa Hacı Bektaş aynen kullanmıştır.

demesine bakarak seksen yıllık küfrünü bağışlamıştır. Utandırmamıştır. Biz de utandırmadık (**Hacı Bektaş Veli'nin Ünlü Kitabı Şerh-i Besmele'den**).

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - **Lâ-illâ.** "Yoktur, ancar (O) vardır", "Lâ" tasavvufta "vahdet-i vücûd" inancına göre varlığın, ancak Allah varlığı olduğunu bildirir. Allah varlığından başka varlıklar görecedir, gerçek varlığa göre yoktur.

2 - **Lâ-taknatû.** "(Allah'ın rahmetinden) umut kesmeyin" Kur'ân-ı Kerîm'den yapılmış bir alıntıdır. (**Zümer, 53**).

3 - **Ehl-i beyt.** Peygamber Hz. İbrâhim ve Hz. Muhammed'in ev halkı. Gerçekte bu deyim, Kur'ân'da Peygamber'in karılarını ve öteki çocuklarını da kapsayarak bütün ev halkı için kullanılmıştır (**Ahzâb, 33**). Şiîler, Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin'in soyundan gelen dokuz imamı da ehl-i beyt'ten sayarlar.

4 - **Ledün, ilm-i ledün.** "Ledün", "Tanrı katı" demektir. "İlm-i ledün", Tanrı sırlarını, her şeyin içyüzlerini bilme anlamına gelir ki, bunu ancak Tanrı bilir, yalnız peygamberlere ilham olunur. Sûfîler, gerçeğe ulaşmak isteyen her kim olursa olsun, kendine bir "mürşid" gerektiği inanç ve düşüncesini savunurlar. Ledün bilgisi onlara göre, Tanrı'dan ilham gören mürşid'in feyzi ile elde edilen gerçek bilimdir.

5 - **Lem-yelid ve lem-yûled.** "(O) doğmamıştır ve doğurulmamıştır." (**İhlas. 3**).

FUZULİ

Gerçek kimliği, asıl adı, doğum ve ölüm tarihleri hakkında yeterli bilgi ve belgeler bulunmayan Fuzuli, 19. yüzyılın birinci yarısında yaşamış. Yaşadığı ve gezdiği yörelerin, İmparatorluğun Avrupa bölgesinden olduğu sanılıyor. Kültürlü, tasavvufu bilen bir ozan olan Fuzuli, aruz ve hece ölçülerini ustalıkla kullanmıştır. Şiirlerine pek az rastlanmaktadır. Büyük ozan, Bağdat'lı Fuzuli ile bir bağlantısı yoktur.

— 1—

Muhabbet açıldı, minnet Hüdâ'ya
Saki, kerem eyle, devran bizimdir
Feryadımız çıksın arş-ı alaya
Bülbüller ötmesin, feryat bizimdir

Hep güzeller bir araya derildi
Pir önünde ulu divan kuruldu
Rakipler dergahtan öte sürüldü
Şimden geri huri, cihan bizimdir

Gel, gamı, feryadı bırak, geçelim
Aşk ile muhabbet babın açalım
Saki, doldur peymaneyi içelim
Devletlü hünkârın nuru bizimdir

Çok şükür, muradım aldım Hüdâ'dan
Hacetim kalmadı bay-ü gedadan
Fariğ ol **Fuzuli**, kuru kavgadan
Alem-ü cihanda seyran bizimdir

ACİZ BİR İHTİYAR VE SULTAN

"Aciz bir ihtiyarın sultandan alacağı varmış. Bir gün bu alacağının peşine düşer. Zavallı ihtiyar şöyle der:

"Gideyim komşum olan sultana çığırayım. Ola kim beni esirgeyip kollar, yardım eder" ve şöyle seslenir:

"Padişahım, içime bir ateş düştü. Lâyık kıl, irade kıl, senin mübarek komşuluğundan hakkımı, alacağımı alayım."

Bu sözleri der demez padişah, adamlarına buyurdu; yoksulu sevindirdiler. Sultanın buyruğu ile koca ihtiyara saray kürkünden giydirdiler. Sultanın atına bindirdiler. Önünce, ardınca uğurladılar. Padişah şunları söyledi:

"Bu o kişidir ki sultana içtenlikle seslendi, yardım istedi. işte tıpkı bunun gibi padişahlar padişahının katında, inananlar Tanrı'dan alacaklarını isterler. Ama hemen şeytanın içine kuruntu ateşi düşer." Eğer iman eden, onu koğmaya başlarsa tek başına başaramaz iç kuruntusunu dindirirse, şeytan yeniden ateşlendirir; yok eder.

Çaresi odur ki "BismillahirRahman'irRahim" desin. Yüce Allah, kulunu yanında görünce şeytan! kovar. İman edenden uzaklaştırır. Kıyamet günü sırtına yetmiş kat cennet giysisi giydirir. Burak'a bindirir, başına tacına tac koyar. Önünde, ardında melekler yürür. Bu, o kuldur ki yanıldığı zaman Tanrı'sını andı, "BismillahirRahman'irRahim" dedi. **(Hacı Bektaş Veli'nin Ünlü Kitabı Şerh-i Besmele, Çev: Rüştü Şardağ).**

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - Kâbe kavseyni ev ednâ. Anlamı şudur: "İki yay aralığı kadar, yâhut daha az" Yüce Tanrı'nın İsrâ ve Mi'râc olayında elçisi Hz. Muhammed'i kendisine iki yay aralığı yâhut daha az bir mesafeye kadar yaklaştırdığı açıklanır. Kur'ân-ı Kerîm'de şu kayda rastlıyoruz: "(Muhammed ile arasındaki mesâfe) iki yay uzunluğu kadar, yâhut daha az kaldı." **(Necm, 9).**

2 - Len terânî. Hz. Mûsâ Tur dağında Cenhab-ı Hakk'ın cemâlini görmek isteyince Yüce Allah'tan "Sen beni göremezsin" anlamında "Len terâni" hitabı gelmiştir **(Â'râf, 143).**

3 - Levh-i mahfûz. "Muhafaza edilmiş levha" anlamındadır. Tanrı, bu levhada her ne yazdı ve takdir buyurdu ise, o bizim başımıza gelir.

DERVİŞ SÜLEYMAN

Gerçek kimliği hakkında yeterli bilgi ve belgeler bulunmayan Derviş Süleyman, 19. yüzyıl Alevi ozanlarındandır. Bir nefesinde 1899 tarihini vermektedir. Yaşantısı üzerine ayrıntılı bilgi elde edilemedi.

Sıtkile bir düvaz-imam söylesen
Bilir misin ne kadardır sevabı:
On'ki bin altın sadaka eylesen
Onun ile beraberdir sevabı

Ali Haydar Şah'a meyiller katsan
Hasan, Hüseyin'den Zeynel'e yetsen
On iki bin koyun kurban eylesen
Onun ile beraberdir sevabı

Bakır'a, Cafer'e nişan kodursan
Çehdedip kendine eyi dedirsen
On iki bin aca ekmek yedirsen
Onun ile beraberdir sevabı

Musa-i Kâzım'la derya boylasan
Hulk-ı Riza ile kelam söylesen
On iki bin kulu azat eylesen
Onun ile beraberdir sevabı

Taki, Naki uyuyorlar, uyarsan
Cehdeyleyüp özün hardan ayırsan
On'ki bin açığa esvap geydirsen
Onun ile beraberdir sevabı

Askeri de gam yüküne dayansa
Mehdi çıksa, gerçek erler uyansa
On iki bin şehit kana boyansa
Onun ile beraberdir sevabı

Derviş Süleyman'ım divana dursa
Anda yazılıdır, bakanlar görse
On'ki bin bacıyla sana yüz sürse
Onun ile beraberdir sevabı

Sıtkile : *Arı gönülle, içten, doğrulukla* — **On'ki :** *On iki* — **Har :** *Eşek* — **Açık :** *Çıplak*.

"YÜCE TANRI BUYURUR"

"Kim bana kulluk ederse onu, üç yerde ağırlarım; Birincisi, dururken. İkincisi, oturken. Üçüncüsü de yatarken".

"Allah deyin ki ayakta dururken yaptığınız kullukta bir kusur, eksik olursa bağışyayayım.

Otururken yaptığınız kulluklarda bir kusur işlerseniz "Errahman" deyin ki bağışlayayım."

"Tüm yaşamınızda kusur etmişseniz, "B'ismillahirrahman'irRahim" deyin ki tümünü bağışlayayım." (Kendisine selam olsun). Allah'ın elçisi şöyle buyurur:

"Eğer ümmetimden bir inanmış kişi, "B'ismilleh'irRahman'irRahim" derse yüce Tanrı, onlar için bana şöyle buyurmuştur. (Kullarıma bağışımı gördün. Rahmanlığıma tanık oldun)." Ve Tanrı şöyle buyurdu:

"Dünyada bir görenek olmuştur. Bir kişinin kuvvetli bir düşmanı olsa, ona gücü yetmese, gider, bir ulu kişinin eteğine yapışır ki düşmanından yana güvenli ola. Kendisi o ulu kişinin katında candan hizmet edici bir kişi kılar; Böylece düşmanını kahreder."

"Şimdi ey insanlar! Sizin de bir gizli dostunuz vardır. Adı "Errahman, Errahim"dir. Oku onu, bırak düşmanını, taşlanası şeytanı kahretsin." **(Hacı Bektaş Veli'nin Ünlü Kitabı Şerh-i Besmele'den).**

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - Münker, Nekîr. İslâm inancına göre kabirde ölüye Münker ve Nekîr adında iki melek gelip Tanrı'sını, dinini, kıblesini, kitabını soracaktır. İmân sahipleri yanıt verecekse de kötüler, dinsizler ve kâfirler cevap vermeyecektir.

2 - Nahnû akreb. "Biz (O'na şah damarından) daha yakınız" anlamındaki bu kutsal söz, bir ayetin kısaltılmış şeklidir: "Andolsun insanı biz yarattık ve nefsinin ona ne fısıldadığını biliriz, çünkü biz ona şah damarından daha yakınız." **(Kaf, 16), "Nahnû kasemnâ"** ise, "Biz taksîm ettik" demektir **(Zuhruf, 32).**

3 - Nasrun nima'llâh. "Allah'tan yardım" demektir.

SEFİL ABDAL

Yaşamı ve kimliği hakkında hiç bir bilgi yok. Kültürlü bir ozan olduğu şiirlerinden anlaşılmaktadır. Sefil Ahmet ve sefil Ali gibi başka mahlaslar kullandığı düşünülebilir. Ancak, bu kesin değil. Bu nedenle ve şiir diline göre 19. yüzyılda yaşadığı sanılmaktadır. Cönklerden bazı şiirleri bulunan Sefil Ahmet ile Sefil Ali adlı ozanlardan biri olması da olası.

Şiirlerinde Sefil Abdal, Sefil, Sersem Sefil mahlaslarını kullanır. Söyleyişi sade, dili akıcı ve durudur. Bektaşi olduğu kesindir. Pirinin Bektaşi ulularından Fethi Baba olduğu anlaşılıyor.

— 1 —

Hakikat rahına girdim gireli
Çağırırım leyl ü nehar ya Ali
Erkân eşiğine yüzüm süreli
Açıldı aynıma didar ya Ali

Erenler bakmazlar dünya varına
Bugünkü hizmeti koymaz yarına
Senin aşıkların aşkın narına
Dost eyvallah deyüp yanar ya Ali

↓ Erenler yoluna ten çak olmuşum
Bastıkları yere hem hâk olmuşum
Gönül evin silip pirpak olmuşum
Açıldı aynıma didar ya Ali

Aşkın ateşine yandım tutuştum
Erenlerin katarına karıştım
Mürşid eteğine şükür yetiştim
Dertli gönlüm imdad umar ya Ali

Şahtan gayrı nesne yoktur hanında
Pirim Fethi Baba Hak dergahında
Sefil Abdal erenlerin rahında
Kılar ah ü zarı hezar ya Ali

Hezar : *Bin, bülbül, çok kez* — **Didar :** *Yüz* — **Aynı :** *Göz, aslı, kendisi.*

— 2 —

Gel gönül seninle abdal olalım
Deşt-i Kerbelâ'ya yolu çekelim
Şah-i Necef'i ziyaret kılalım
Mest olalım dokuz dolu içelim

Kem tamahlık edip nefsine uyma
Efsane sözleri kulağa koyma
Kanaat ehli ol çok yiyip doyma
Büyücek lokmadan eli çekelim

↓ Bu yola yolların doğrusu derler
Veli çok olurmuş uğrusu derler
Nezafet imanın yarısı derler
Efsane sözlerden dili çekelim

Hakk'a muhib olan beriye gelsin
Bu dergahta yüzün sürüyüp dursun
Zahidin gayreti geriye kalsın
Biz imam gayretin beri gelelim

Hızır olmaz ab-ı hayat içmeyen
Er sayıldı gördüğünü açmıyan
Hakk'ına ulaşmaz serden geçmiyen
Sefil der meydana seri çekelim

Nezafet : *Temizlik* — **Ab-ı hayat : Bengi :** *Su* — **Ser :** Baş.

— 3 —

Hak dedim yönümü dergahta tuttum
Yetiş ya Muhammed Ali sen yetiş
Yüzümü sürdüm ol güzel şahıma
Yetiş ya Muhammed Ali sen yetiş

Allah Muhammed Ali hep bir sırdır
Ana türab olan ol mü'min kuldur
Hasan ile Hüseyin gonceyi güldür
Yetiş ya Muhammed Ali sen yetiş

Hakk'la kul olup da ol Hakk'a yakın
Musahip hakkını yemeden sakın
İmam-ı Bakır'ın güllerin takın
Yetiş ya Muhammed Ali sen yetiş

↓ Sakla sırrını ki saklaya seni
Ayırma dergahtan bu günahkarı
İmam-ı Cafer'dir yolun erkânı
Yetiş ya Muhammed Ali sen yetiş

Musa-yı Kâzım'dır imamlar sağı
Musa-yı Rıza'dır yüzümün akı
Muhammed Taki'dir Şah Ali Naki
Yetiş ya Muhammed Ali sen yetiş

Hasan Askeri'de hatmiyet tamam
Zikreylediğim ol düvazdeh imam
Muhammed Mehdi'dir ol sahipzaman
Yetiş ya Muhammed Ali sen yetiş

Sefil'im türaba sürerim yüzüm
Kalbini pak eyle açıktır gözüm
Umarım dergahtan ayrılmaz özüm
Yetiş ya Muhammed Ali sen yetiş

Hatmiyet : *Bitirme Kuranı başından sonuna değin okuma* — **Türab :** *Toprak* — **Düvazdeh :** *Oniki* — **Pak :** *Temiz*.

— 4 —

AĞIRLAMA

Mahabbet çerağın yakan Ali'dir
Aşıkım didara pervane gibi
Bağ u bostanın dalları Ali'dir
Aşıkım didara pervane gibi

Cümle vücut içre yanan Ali'dir
Öter bülbül olmuş güller Ali'dir
Dest-i kudrettendir elleriAli'dir
Aşıkım didara pervane gibi

Ali dolu kevser sunar aşıka
Aşık olur aşkın verir maşuka
Fatıma Hüseyn'i kaldır beşiğe
Aşıkım didara pervane gibi

Al-i Abâ dostu hep ayan olur
Kemerbest kuşanıp hepbeyan olur
Kırklar dara durur Hak uryan olur
Aşıkım didara pervane gibi

Sefil Abdal eder meydan Ali'dir
Sema edip niyaz eden Ali'dir
Erenlerin şah-ı Merdan Ali'dir
Aşıkım didara pervane gibi

Maşuk : *Canan* — **Pervane :** Gec*eleri ışığın etrafında dönen küçük kelebek.*

— 5 —

Şems ü Kamer doğar Arş'tan yücedir
Kimi bezirgandır kimi hocadır
Sefil sersem derde derman nicedir
Sar yaramı yar yaramı görenler

Çamlı çamlı dağlar düştü araya
İnanmaz mı ak üstünde karaya
Sefil sersem derde derman araya
Sar yaramı yar yaramı görenler

↓ Zulmet kahrı gitti hem bahar yetti
Gonca güller bitti bülbüller öttü
Sefil sersem bilmem şu halka netti
Sar yaramı yar yaramı görenler

Sallialâ Muhammed Kırklar'a serdar
Mansur'leyin bizi eyleme berdar
Sefil sersem eder Hayder-i Kerrar
Sar yaramı yar yaramı görenler

Hamza pehlivan da küffarı biçer
Aşıklar gözünden kanlı yaş saçar
Sefil Sersem Hızır Nebi'den içer
Sar yaramı yar yaramı görenler

Şems ü kamer : *Güneş ve ay* — **Zulmet :** *Karanlık* — **Berdar :** *Asma* — **Küffar :** *Kafirler.*

— 6 —

Safa geldin safa geldin erenler
Mahabbet eyleyen cana aşk olsun
Vücudunu bilen Allah'ın bilir
Ademin kalbinde raha aşk olsun

Cümlenin maksudu A'dem'de mevcut
Anınçün kıldılar melekler sücud
Allah bir Muhammed Ali'dir mescût
Evvel ezel kıblegaha aşk olsun

↓ Bâi Bismillâhtır Nokta'dır kadim
Hasan Errahman Hüseyin Errahim
Vallahi Ali'dir her şeye kaim
Veçhinde bedr-olan Maha aşk olsun

Denir Ehl-i Beyti sevene naci
Ademde ayandır Allah'ın veçhi
Muhammed'in giydiği hırka ve tacı
Sefil Abdal giydi Şaha aşk olsun

— 7 —

Hayat sahrasında bir ağaç gördüm
Yedi budağı var on iki dalı
Can meyvası derler aslını sordum
Baharı Muhammed, meyvası Ali

Bin bir türlü çiçek her dem açılır
Kimi nihan olur kimi saçılır
Dost badesi ol mekânda içilir
Kevseri Muhammed sakisi Ali

↓ Muhammed Ali birliğe gelince
Dost veçhini o dem ayan edince
Mürşid huzurunda ikrar verince
Mürşidim Muhammed rehberim Ali

Sefil Abdal eder fehm-eyle anı
Cümlenin maksudu ol kerem kâm
Bir ağaçta remz-eylemiş insanı
Çiçeği Muhammed meyvası Ali

Sücüd : *Secde edenler* — **Kadim** : *Öncesiz* — **Mescut** : *Kendine secde edilmiş* — **Kaim** : *Berenin yerine geçen* — **Veçhinde bedr olan mah** : *Yüzünde dolunay gibi görülen ay* — **Remz** : *Simge.*

Mİ'RAC GECESİNDE RAHMET DENİZLERİ

Kendisine selam olsun, Allah'ın elçisi (Hz. Muhammed) şöyle buyurur:

"Mi'rac gecesi, dünya hesabıyla altıyüz bin yıllık yol kadar uzanarak Arş'tan yukarı çıktım. Bin tane deniz gözledim, (Allah'ım, bu ne çok denizdir)."

Yüce Tanrı buyurdu.

"Ey Muhammmed! O denizler benim Rahmetimin denizleridir. Öyle bir deniz ki bir tekinin ululuğu, bu dünyanın yetmiş bin katı kadardır. En küçük bir dalgası soylu bir hoşluk, iyilim, gül, fesleğen, nimet ve rahatlıktır. Yarın kıyamet günü geldikte bu gördüğün denizleri, bir anda ümmetine verip onları Rahmetime sahip kılarım ki, hepsi birden Rahmete boğulsunlar." **(Hacı Bektaş Veli'nin Ünlü Kitabı Şerh-i Besmele'den).**

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - Güruh-i nâci, Ümmet-i Nâci. "Kurtulmuş topluluk" demektir. Hz. Peygamber'in "Ümmetim yetmiş üç bölüğe ayrılacak, hepsi de Cehennem'dedir. Ancak bir bölüğü Cennet'liktir, kurtulmuştur" dediği söylenir. Alevî-Bektaşî'ler, bu kurtulmuş bölüğün kendileri olduğunu ileri sürerler.

2 - İlâ-yevmi'l-kıyâm. "Tâ kıyamet gününe kadar" anlamındadır ve Kur'ân'daki bazı âyetlerde geçer: **"Al-i İmrân, 55/Nisâ, 87/Mâide, 14 ve 65/En'âm, 12/A'râf, 167.**

3 - İlyas. İsrâiloğulları peygamberlerindendir. Halkını puta tapmaktan alıkoyduğu için sıkıntılara düştü, mağaralarda yaşadı. "Hıdırellez" sözü, Hızır ve İlyas sözcüklerinden alınmadır.

DELİ BORAN
(Ölüm 1898)

Boran, Kul Boran, Deli Boran mahlaslarını kullanmıştır. Ancak gerçek kimliği halen sisler içindedir. Fırat ırmağı ile Gavurdağı arasında yaşıyan göçebe Türkmen oymaklarından birene mensup olduğu sanılıyor.

Özellikle Anadolu'nun güneyinde yaygın bir ün kazanan Deli Boran'ın yaşamı üzerine bilinenler sınırlı. Saptananlara göre, Aşık Deli Boran Çorum'un Sarımbey köyünde doğdu. Aslen Çukurova'da dolaşan Kuyumcu aşiretindendi. İskan sonucu Çorum'a yerleştirilmişlerdi. Bir şiirinden dolayı Plevne savaşına katıldığı sanılmaktadır. Kendine özgü bir söyleyişi olan Deli Boran'ın duygularını yalın bir dille yansıttığı görülür. Çukurova'da Fırat nehri ile Gavurdağı arasında gezdiği şiirlerinden anlaşılmaktadır.

Çıktım yücesine baktım
Baktım Münbüç illerine

Halise'nin gülü kokar
Kızlar yanağına sokar

dizelerindeki Münbüç Suriye'de bir kent, Halise ise bir köydür. Çağdaşı ve yakın arkadaşı Yamalı köyünden Sefil Ahmet, Deli Boran hakkındaki ağıtında onun ölüm tarihini de belirlemiş, 1898'de (H. 1316) altmış yaşında olan Boran'ın 1838'de doğduğu sanılıyor. Bir şiirinde 1877 Osmanlı-Rus savaşından söz ettiğine göre o tarihte yaşadığı anlaşılıyor.

Sefil Ahmet o ağıtında:

Altmışında ecel şerbeti içti
Aşıklar babında firkata düştü
Sene bin üç yüz onaltıda göçtü
Ağla gözler Deli Boran n'icoldi

demektedir.

"Şimdiye dek 19. yüzyılda ve Güney illerinde yaşadığından başka bir şey bilinmiyordu.Bu bölümde tanıttığımız Sefil Ahmet, Deli Boran için bir ağıt söylemiştir. Ağıttan anlaşıldığına göre altmış yaşındayken 1316 (1898)'de ölmüştür. Doğumu bu tarihe göre 1838 yılı olur. Sefil Ahmet Çorumlu'dur. Bizim özel olarak Çorum'da yaptığımız araştırmada, Deli Boran'ın da Çorum'lu olduğu anlaşılmıştır. Çorum'a yakın Sarımbey köyünde torunları oturmaktadır. Alevi inancına bağlıdır. Din dışı, doğa, özlem ve aşk konularında şiirler de söylemiştir.

19. yüzyılın güçlü ozanı olan Deli Boran'ın yayımlanmamış epeyce şiiri vardır. Şimdiye dek az şiiri yayımlanmıştır Şiirleri derlenmemiştir." (**Cahit Öztelli, Bektaşi Gülleri, sh: 210**).

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Seher vakti bir cünbüşe uğradım
Bülbül ağlar, bağban ağlar, gül ağlar
Dertli sinem aşk oduna dağladım
Yolcu ağlar, kervan ağlar, yol ağlar

Muhammed, Ali'den bir dolu içtim
Canımdan, serimden, varımdan geçtim
Adil beyler ile kondum da göçtüm
Ab-ı zemzem didelerim kan ağlar

Bastı gam askeri, saki mey doldur
Elinde Zülfikâr, altında Düldül
Arş yüzünde cevlan eder, Ali ağlar
Hükmedersin hem zahire, batına

↓ Yetiş hey efendim, sen bizi güldür
Alem intizardır hüsn-i zatına
Ali, Kanber, Zülfikâr, Fatıma
Kuduretten mey dolduran el ağlar

Her bezirgan başı kervan mı olur
Canım sensiz bu dem devran mı olur
Derdi olmayana derman mı olur
Bunca yar elinden aşık, zar ağlar

Mestane babında aşna gedalar
Dosttan gelir al kırmızı badeler
Bunca han(e)dan, bunca melik zadeler
Dergahında boyun eğer, er ağlar

Kul Boran'ın hem atası, anası
Ölenecek pir yoluna yanası
Cümle evliyaların sır binası
Çarh elinden Hacı Bektaş Vel(i) ağlar

Mestane : *Sevgili* — **Han (e) dan :** *Hanedan, soylu (vezinden dolayı handan gibi okunacak)* — **Melik zade :** *Şehzade* — **Cünbüş :** *Gürültülü kalabalık* — **İntizar :** *Gözlüyor, bekliyor* — **Kuduret :** *Kudret, Tanrı* — **Aşna :** *Tanıdık.*

— 2 —

Bakıp çar köşeyi seyran eyleyen
Yaraların bende, İmam Hüseyin
Hak için serini kurban eyleyen
Yaraların bende, İmam Hüseyin

Halifeler gülbengini çekiyor
Dost acısı şu sinemi yakıyor
Daha kanın ılgıt ılgıt akıyor
Yaraların bende, İmam Hüseyin

Kalbimin aynası, gönlümün yazı
El'aman dergahtan ayırma bizi
Gerçeklerin her dem baş vurur sözü
Yaraların bende, İmam Hüseyin

↓ Kâfir Yezit sesimizi dinledi
Hançer vurup ciğerimi doğradı
Parmakların çelik etti, oynadı
Yaraların bende, İmam Hüseyin

Müminlerin bade süzer elinde
Ölsem gerek, arzum kaldı yolunda
Ilgıt ılgıt Kerbelâ'nın çölünde
Yaraların bende, İmam Hüseyin

Hakikat evinde gizli sır olan
Cümle müminlere destigir olan
Sensiz şu cihan neylesin Boran
Yaraların bende, İmam Hüseyin

Çar köşe : *Dört köşe, her yan* — **Seyran eylemek :** *Dolaşmak* — **Halife :** Yerine geçen, şeyh, yönetici — **Çelik :** *Kısacık dal (Çelik çomak oyununda)* — **Hakikat evi:** *Gönül* — **Destgir :** *Yardımcı, elinden tutma* — **Vech :** *Yüz* — **Cevlan :** *Gezer* — **İntizar :** *Hasret* — **Geda :** *Kul.*

— 3 —

Gam yiyip ağlama divane gönlüm
Daima bu dünya başa dar olmaz
Hakk'ın kelamını bırakma dilden
Hak'tan özge bir adama yar olmaz

↓ Atı olan ata biner atlanır
Er yiğitler her cefaya katlanır
Yiğit gölgesinde yiğit saklanır
Kötünün gölgesi hem dalı olmaz

Tavlada bağlıdır yiğidin atı
Aslı pak olanın söylenir zatı
Altına batsa da iy'olmaz kötü
Aslı ham demirden cevahir olmaz

Deli Boran bilin cümleden gani
Hem yaratır alır Allah bu canı
Sen kendini yokla nefsini tanı
Boğaz kırk boğumdur dilde sır olmaz

Cevahir : Değerli taş, cevherler.

— 4 —

Haydi bre deli gönül
Alevden mi dışın senin
Haydi bre deli gönül
Alafırcık işin senin

↓ Kalan her bucakla gezme
Rüzgarlardan hile sezme
Vara yoğa gönül çözme
Bine varmış yaşın senin

Yardan sana sade cefa
Sende bol bol od ver bana
Bozarmış hep yana yana
Kanlı kızıl yaşın senin

Deli Boran benzin solmuş
Boğazına zıkkım dolmuş
Döve döve gömgök olmuş
Kana kesmiş döşün senin

— 5 —

İncil Kur'an Zebur olsan
Açmam seni şimden kelli
Ab-ı kevser suyu olsan
İçmem seni şimden kelli

↓ Eğer bir ulu kuş olsan
Cümle güzele baş olsan
Baha yetmez kumaş olsan
Biçmem seni şimden kelli

Has bahçenin gülü olsan
Beyaz oğul balı olsan
İnci mercan lâli olsan
Seçmen seni şimden kelli

Boran der Hakk'ın muradı
Sözün özüme yaradı
Olsan cennetin sıratı
Geçmen seni bundan kelli

— 6 —

Gökte doğan yıldız ile ay ise
Sorarlar aslını eğer soy ise
Aşıka da bahşişciğin bu ise
Vallahi billahi az kara gözlüm

↓ Selam verde selamını alayım
El kavşurup divanında durayım
Ben kapında kulun kölen olayım
Hep sana ettiğim naz kara gözlüm

Mail oldum yüzün ile ağzına
Kara hattat sürme çekmiş gözüne
Taramış zülfünü dökmüş yüzüne
Tara zülüflerin düz kara gözlüm

Hesap ettim onyedi var yaşını
Akıtayım gözlerimin yaşını
Koy dizim üstüne güzel başını
Bir bir düğmelerin çöz karagözlüm

— 7 —

Arzulayıp seni görmeye geldim
Yüzünde evvelki nurun kalmamış
Evvel uğrun uğrun işmar eylerdin
Şimdi söylemeye dilin kalmamış

Böyle olduğunu bilsem gelmezdim
Öğüt versen o öğütten almazdım
Bahçem mamur deyi gelip girmezdim
Senin yol olmadık yerin kalmamış

Boran'ım der geldim ise giderim
Bağıban değilim bağı n'iderim
Varır bir fidana hizmet ederim
Dökülmüş yaprağın gülün kalmamış

— 8 —

Evvel bahar yaz ayları gelende
Seli boz bulanık akar Tuna'nın
Bülbüller ötüşür bahçelerinde
Gülü burcu burcu kokar Tuna'nın

↓ Kimse bilmez nerdedir onun başı
Eksik olmaz yalısının döğüşü
Akıttı gözümden kan ile yaşı
Gölleri leşinen dolar Tuna'nın

İlkbaharda dalgalanıp çoşmuşum
Analar ağlatıp kanlar saçmışım
Atamam dağından yollar açmışım
Yolu serhatlara uğrar Tuna'nın

Tuna derler yerdedir anın yüzü
Arzulayıp gider Karadenizi
Cemreler düşünce çözülür buzu
Denizle cengi var deli Tuna'nın

Deli Boran bunu böyle dedi mi
Bu su böyle akar mıydı kadımi
Taşına koymuşun garip başını
Yolu serhatlere uğrar Tuna'nın

— 9 —

Çıktım yüçesinden baktım
Baktım Münbüç illerine
Eğbez eğbez evler konmuş
Yücesine bellerine

Halise'nin gülü kokar
Kızlar yanağına sokar
Sacur derler bir su akar
Gövel döner göllerine

Münbüç derler bir şair imiş
Ağalık beylik yer imiş
Doru küheylanı varmış
Kurşun değmiş kollarına

↓ Yağız atların sekisi
Benli dilberler bakışı
Fırat'ın çoşkun akışı
Benzer beş ay sellerine

Kola vururlar burmayı
Göze çekerler sürmeye
Sakinnneyleyin turnayı
Hava almış telleride

Bunu diyen Deli Boran
Sevdiğine meyil veren
Top top olmuş ağça leren
Gider garbi yellerine

— 10 —

Osman Paşa der ki vardık beriden[1]
Bize kuvvet verdi Mevlam yaradan
Gözledim bir imdat gelmez geriden
Tükendi cephanem gittim esire

Uyurdum rüyamda girdi düşüme
On iki çoban gelip durdu karşıma
Seksen bin evladı verdim boşuna
Kalkamadım geri gittim esire

Kıble tarafından bir top atıldı
Her bir nefer bin altına satıldı
Pilevne'de büyük kavga tutuldu
Ahdettim feleğe gittim esire

↓ Bir taburda çevirdiler tuttular
Hesapsız neferim çar-çur ettiler
Beş taburu bir vapura kattılar
Yedi sancak içeri gittim esire

Edirne kapusu hem Gelibolu
Tuna boyundadır Moskof'un yolu
Boşuna gitti elden bu Urumeli
Bozuldu ittifak gittim esire

Deli Boran bunu böyle söyledi
İndi aşkın deryasını boyladı
Moskof yesirini Mehmet neyledi
Çok iltifat eyler Moskof esire

[1] 1877 Osmanlı-Rus savaşının ünlü komutanı Plevne gazisi Tokatlı Gazi Osman Paşa, Rus kuşatmasını yarmış, ancak Ruslara tutsak düşmekten de kurtauamamıştı.

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - **Soyunmak:** Bir dergâha, bir mürşide bağlanmak. Nasip olmaya gelmek. Dünya ile ilgisini kesmek, onu üzerinden atmak anlamınadır.

2 - **Şah:** Alevilerde, Hz. Ali'ye ve onun soyundan gelen 12 İmam'a verilen ad. Buradaki şahlık, maddi dünyanın değil, manevi dünyanın ve bilgi dünyasının şahlığıdır. İran padişahlarına verilen **şah** unvanı ile Alevilikteki şahın ilgisi yoktur. Alevilikte ilk şah, "**şah-ı velayet**" (velilerin şahı) olan İmam Ali'dir. İmam Hüseyin ise "**şehitler şahı**"dır.

Şah **İsmail**'in şah unvanı ise, onun padişahlığından kaynaklanmaz. Aleviler onu **Şah Hatayi** olarak bilirler. Bu şahlık ise, onun Alevi yolunun büyük pirlerinden birisi olmasından kaynaklanır. Zaten Aleviler, onun padişahlığı bulunmayan dedelerine de yol büyüğü anlamına şah derler.

3 - **Şerif:** Soyu İmam **Hüseyin**'e ulaşan insanlar. Dedeler. Bunlara mürşit de denilir. Bugün Türkiye'de şerif sözü yerine seyyit kullanılır. (Çoğulu: sadat)

SEFİL AHMED

Gerçek kimliği, asıl adı, doğum ve ölüm tarihleri tam olarak bilinmeyen Sefil Ahmet, 19. yüzyılda yaşamış Alevi ozanlarından biridir.

Çorumlu ünlü ozan Deli Boran için söylediği ağıtta «sene bin üç yüz on altı, dünyadan göçtü» demesinden hem kendi çağını, hem de Deli Boran'ın ölüm tarihini 1898 olarak belirlemiştir. Yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi yok.

Rahmetli Cahit Öztelli "ilk olarak burada tanıttığımız Sefil Ahmet, kendi şiirlerinden anlaşıldığına göre Çorum, Tokat, Sıvas köylerinden olacaktır" demektedir. Şiirlerinde duru yalın, coşkulu bir söyleyişi var. Cahit Öztelli'nin derlediği iki şiirini sunuyoruz.

— 1 —

Ta ezelden hidelidir başımız
Ağlar gözler. Deli Boran nicoldu
Anca bir Mevlâ'ya kaldı işimiz
Ağla gözüm, Deli Boran nicoldu

Gahi gezer idi Hind'i Yemen'i
Seçer idi yahşi ile yamanı
İşte geldi ayrılığın zamanı
Ağla gözüm, Deli Boran nicoldu

↓ Altmışında ecel şerbetin içti
Aşıklar babından firkate düştü
Sene bin üç yüz on altıda göçtü
Ağla gözüm, Deli Boran nicoldu

Onulmadı şu sinemin yarası
Muhabbet çağının geçti sırası
Buna ölüm derler yoktur çaresi
Ağla gözüm, Deli Boran nicoldu

Sefil Ahmet, intizardır Boran'a
Garip baykuş gibi konduk virana
Malum olsun eşe, dosta, yarana
Ağla gözüm, Deli Boran nicoldu

Hideli : *Belalı* — **Anca** : *Ancak* — **1316** : *Yeni tarihe göre 1898* — **İntizardır** : *(Burada) Hasret* — **n'icoldu** : *ne oldu* — **Viran** : *Ören* — **Fırkat** : *Ayrılık* — **Gahi:** *Kimi* — **Yahşi yaman** : — *İyi-kötü* — **Onulmadı** : *İyi olmadı*.

— 2 —

Müslümanım dersin behey Havaric
Ali evladın bilmeyince fayda yok *
İbadet ehli ol heman tut oruç
Ali evladın bilmeyince fayda yok

↓ Vaiz olsan, camilerde şakısan
Ömer, Osman için gayret güdersin
Nâ-hak yere mallarını adarsın
Yüz üstüne cehenneme gidersin

Ali evladın bilmeyince fayda yok
Beş vaktını kılmayana kakısan
Dört kitabı derc eylesen, okusan
Ali evladın bilmeyince fayda yok

Mektebe gitsen de hatim eylesen
İnsen ilim deryasını boylasan
Otuz iki farzı eda eylesen
Ali evladın bilmeyince fayda yok

Sefil Ahmed der ki, güman getirsen
Daim benlik ile kalksan otursan
Ayete, hadise mana yetirsen
Ali evladın bilmeyince fayda yok

* Bir hece fazla olduğundan «Al'evladın» gibi söylenecek.

Ömer, Osman : *Ebubekir'den sonra ikinci ve üçüncü halifedir. Bektaşi ve Alevi'ler bu üç halifeyi Ali'nin halifelik hakkını aldılar diye hiç sevmezler.* — **Beş vaktı kılmak :** *Günde beş vakit namaz kılmak* — **Kakımak :** *Kızmak* — **Dört kitap :** *Tevrat, Zebur, İncil, Kur'an* — **Derc eylemek :** *Yazmak* — **Hatim eylemek :** *Kur'anı baştan sona okumak* — **Güman getirmek :** *Şüphelenmek, işkillenmek* — **Ayet :** *Kur'an'da her bir cümle* — **Hadis :** *Muhammed peygamberin sözleri* — **Mana yetirmek :** *Anlam vermek, anlamak*.

İBRAHİM PEYGAMBER

İsrâiloğulları peygamberlerinden biri olan İbrâhim, Keldânî hükümdarı Nemrud zamanında yaşadı. Babasının adı Âzer idi. Bir tapınaktaki putları balta ile kırdığı, halkı putlara tapınmaktan vazgeçirmeye çalıştığı için, Nemrud'un verdiği emir üzerine bir mancınıkla büyük bir ateşin ortasına fırlatıldı. Ne var ki, Tanrı buyruğu ile Cebrâil onu havada yakaladı ve hâcetini sordu. İbrahim hâcetinin ona değil, Tanrı'ya olduğunu söyleyince "Halilullah" lâkıbına lâyık görüldü ve ateşin ortasına düşünce orası bir çimenliğe dönüştü, elini ve ayağını bağlayan zincirler çözüldü. Bir başka inanışa göre, İbrâhim Peygamber'i sınamak için Tanrı tarafından oğlunun kurban edilmesi buyurulmuş, İsmâil'i (bir söylentiye göre de İshak'ı) kurban edeceği sırada bir koç indirilerek kurtarılmıştır. Tanrı dostu anlamına gelen "**Halilullah**" ve Tanrı cömerdi olduğu için de "**Sahiyyullah**" lâkabıyla anılır.

AŞIK SEFİL ALİ

Gerçek kimliği ve yaşam öyküsü tam olarak bilinmeyen Aşık Ali, 19. yüzyılda Sıvas ve Ankara bölgesinde yetişmiş bir Alevi ozanıdır. Hakkındaki bilgiler sınırlı.

Aşık Sefil Ali Aşık Ali ve Derviş Ali adlarıyla anılır. 1883 de Şabanözünde doğan Aşık Sefil Aliden başka bir ozandır. 1714 yılında Yafa'da padişahın emri ile boynu vurulan Nasuh Paşa için ağıt yakmış Aşık Ali, 1804 de ölen Cezzar Ahmet Paşa için destan yazmış Bursalı Aşık Ali, Genceli Aşık Ali (1820-1907) silleli Aşık Ali (1854-1915), Kırklareli Aşık Ali (1899-?) adlı ozanlarla hiçbir bir ilgisi yoktur (**Asım Bezırci a.g.e. C: 1. Sh: 374**).

Sıvas bölgesinden gelen iki cönk defterinde nefesleri var. Bunlardan ikisinde 1273 (1856) ve 1277 (1860) tarihlerinden söz edilmektedir. Nefeslerinden coşkun bir İran yanlısı olduğu anlaşlmaktadır (**Cahit Öztelli, Bektaşi Nefesleri, sh: 240**). Hayrettin Ivgın'ın araştırmasına göre 1790 da Çorumun Sungurlu ilçesine bağlı Yazır Köyünde doğmuş babasının çoban olduğu, on yaşına değin onunla sığır otlattığı onbeş yaşında bir ağacın altında uyurken pir elinden dolu içtiği söylenir. Bundan sonra sefil tapşırması ile şiirler söylemeye başlar. Çorum, Yozgat, Ankara, Kırşehir'i dolaşır.

Yalın, duru, akıcı bir Türkçe ile şiirlerini söyler. Bektaşi inancına içten bağlıdır. Çağındaki bazı olaylara tanıklık eder. Bir ara esrara alışır, Kadıya şiir okuyarak cezadan kurtulur. Hacı Bektaş tekkesi şeyhi Seyyit Feyzullah efendiden saygıyla söz eder (1857/1274). 1867 yılında 77 yaşında köyünde ölür. Lohani zade Mustafa Nurettin Hübb-i istiklalin abidesi Gaziantep Müdafaası (1921) adlı kitabında bulunan bir destanda bir başka sefil Ali den söz eder ya Çorumlu Aşık Ali ile bu ozanın da bir ilgisi bulunmamaktadır. Şiirlerinde Sefil, Aşık Sefil Ali, Sefil Ali mahlaslarını kullanır.

Bakmaz mısın benim kara yazıma
Yel estikçe kar doluyor gözüme
Bir daha uymayam elin sözüne
İntizarlık vardı orada kaldım

ŞİİRLERİNDEN ÖNREKLER

— 1 —

Muhammed Mustafa, Murtaz(a) Ali'nin
Dostuna dost, düşmanına düşmanım
Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin
Dostuna dost, düşmanına düşmanım

Eşiğinde Hacı oldum Kâbe'nin
Gönlümüzde ziya mah-ı tabanın
Şah Hasan, Hüseyin, Zeynel'abâ'nın
Dostuna dost, düşmanına düşmanım

Bu seri meydanda gerek fakirin
Her dem Şah-ı Merdan ola zikirin
İnanın gaziler İmam Bakır'ın
Dostuna dost, düşmanına düşmanım

Kılıcın kuşandım bir gerçek erin
Gayretin çekmezem erkânsız kemin
İmamlar civanı İmam Cafer'in
Dostuna dost, düşmanına düşmanım

Lânet canına yoldan azanın
Müminler yoluna kuyu kazanın
Şah Musa-i Kâzım, Ali Riza'nın
Dostuna dost, düşmanına düşmanım

Bendesinin bendesiyim Ali'nin
Aşıkıyım onların didarının
Şah Taki bâ Naki, Ali Askeri'nin
Dostuna dost, düşmanına düşmanım

Ali der, gayretin çekerim dinin
Kur'an'da okunan azm «mübin»sin
Bu seri yoluna koydum Mehdi'nin
Dostuna dost, düşmanına düşmanım

Mah-ı taban : *Parlak* ay — **Civan :** *Genç* — **Erkânsız kemin :** *Yolsuz kötü kişinin* — **Gayretini çekmek :** *Geliştirmek için çalışmak, çaba göstermek* — **Mübin :** *İyiyi kötüyü ayıran.*

— 2 —

Yaslı matem günü doğdu, dolunur
Ağla gözler İmam Hüseyn aşkına
Derdimize derman orda bulunur
Ağla gözler İmam Hüseyn aşkına

Ağla, bu günlerde gözünü silme
Ab-ı revan eyle, zay olur sanma
Aç gözün gafletten sen, gafil olma
Ağla gözler İmam Hüseyn aşkına

Hüseyin'e türlü zahım verdiler
Taze iken gonca gülün derdiler
Ah, edip melekler saçın yoldular
Ağla gözler İmam Hüseyn aşkına

Yaktılar ciğerim, attılar nara
Dünyada, ahrette yüzleri kara
Bir su vermediler gül yüzlü yara
Ağla gözler İmam Hüseyn aşkına

On'ki imamları düşürdün kana
Çok figan eyledi Şehriban Ana
Yas-u matem günü mümin olana
Ağla gözler İmam Hüseyn aşkına

Ehl-i Beyt ismini kaldırak, dedi
Dünyayı, ahreti saymadı adü
Siyah zülfün al kanlara beledi
Ağla gözler İmam Hüseyn aşkına

Hasan, Hüseyn de Tanrı'nın dostu
Lânet Yezit ona eyledi kastı
Mervan soyu sürban ellerin kesti
Ağla gözler İmam Hüseyn aşkına

Ebülkasım düğmelerin çözmedi
Seyyit Zeynep al valasın bozmadı
Fatma Ana ciğerciğin közledi
Ağla gözler İmam Hüseyn aşkına

Sefil Ali' m onlar şehit Hak içün
Canım kurban Hüseyin-i pak içün
Ruz-ı mahşerde o cömert sak'içün
Ağla gözler İmam Hüseyn aşkına

Ab-ı revan eyle : *Su gibi akıt* — **Zahm :** *Yara, zahmet, eziyet* — **Nar :** *Ateş* — **Şehriban :** *Hüseyin'in karısı* — **Adü :** *Düşman* — **Sürban :** *Şamlı* — **Ebulkasım :** *Kerbelâ'da şehit düşen ve İmam Hasan'ın oğlu olan genç. Burada adı yanlış olacak, asıl adı: Kasım bin Hasan'ül-Müctebâ'dır.* — **Seyyit :** *Peygamber soyundan erkek demek ise de burada vezin zoruyla seyyide yerinde kullanılmıştır* — **Mervan :** *Emevi komutan ve halifelerinden. Hüseyin'in öldürülmesinde rolü olmuştur* — **Zeynep :** *Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da esir edilip Şam'da satılan ve İstanbul'da ölen kızı. Mezarı Sümbül Sinan camii bahçesindedir.*

— 3 —

Burda sofulara minnet eylemem
Sofu olan bu meydanı dar sayar
Gönlün yüce ise engine bırak
Yaz tez gelir engini bakar sayar

Şeytana pirim der kimseye uymaz
Türlü işler tutar sonunu saymaz
Sofuyum der ama pirine uymaz
Erenler katında onu kör sayar

↓ Bu bir kadim yoldur doğruyu dene
Doğru gidip birbirini yedene
Şükür deyip bu yolları verene
Bu yola gitmeyi insan zor sayar

Bu yol kimden kaldı kim icat etti
Atamız dedemiz bu yola gitti
Talip piri pir talibi unuttu
Ekin bitmez tarla çürük boş sayar

Sefil Alim unuttular her şeyi
Cihan fitne doldu kalmadı iyi
Eğlen dur bakalım kalmasın deyi
Bühtan eder karameti kâr sayar

Sofu : *Yobaz* — **Mınnet etme :** *Boyun eğme* — **Engin :** Genişlik, sonsuzluk, sıkıntısızlık — **Kadim :** *Öncesiz* — **Talip :** *Yola bağlı kimse* — **Fıtne :** *Karışıklık* — **Bühtan :** *Karalama* — **Karamet :** *İftira, sözle baskın çıkma.*

— 4 —

İntizarım elâ gözlü yarime
Ela gözlü sultanım dertte kaldım
Aşam dedim yüce dağlar başını
Aşamadım yolum yarıda kaldım

Bakmazmısın benim kara yazıma
Yel estikçe kar doluyor gözüme
Bir daha uymayayım el sözüne
İntizarlık vardı orada kaldım

↓ Bu işleri görmüş idim düşümde
Bu bize zulumdur bu genç yaşımda
Bir amansız karlı dağın başında
Yitirdim yolları burada kaldım

Üşüdü ayağım elim tutmuyor
Gam leşkeri gönlümüzden gitmiyor
Deryalar bekçişi gelip yetmiyor
Bun günlerde yeten nerede kaldım

Üşüdü ayağım tutmadı elim
Yüce dağ başında ters geldi yolum
Yetiş bun günlerde Bektaşi Velim
Sefil Alim dağda boranda kaldım

MUSA PEYGAMBER

Yahudiliğin kurucusu olan Mûsâ, dört büyük peygamberden biridir. Babasının adıyla birlikte Musî-i İmrân diye de anılır. İ.Ö. XIV. yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir. Mısır'da Tutankhamon'un firavunluğu sırasında doğmuştur. Tûr-ı Sinâ'da Allah'ın tecellisine mazhar oldu ve kendisine kutsal kitap "Tevrat" indirildi. İsrailoğullarını Mısır'dan çıkaran, tutsaklıktan kurtaran o'dur. Firavun'un sihirbazlarına karşı gösterdiği çeşitli mucizelerle yaygın bir ün kazandı. gökten kudret helvası yağdırması, asâsıyla bir kayaya vurup su çıkarması, elini koynuna sokup çıkarınca pırıl pırıl parlaması (yed-i beyzâ), asasının ejderhâ olup bütün yılanları yutması. Tur dağında Allah'la görüşmesi, doksan binkelam konuşması ile büyük ün kazandı.

Kızıl Deniz'in ikiye bölünmesi üzerine İsrailoğullarını Mısır'dan çıkardı. Kendisini izleyen Firavun ve ordusu denizde açılan yoldan geçerken deniz sularının birleşmesi sonucu boğulup öldüler. Musa büyük düşmanından kurtuldu. Halkını alarak vadedilen topraklara götürüp yerleştirdi. Hz. Musa kekeme idi. Kardeşi Harun onun vasisi ve vekili idi.

Musa Allah'ı görmek istiyordu. Ama bütün ısrarına yalvarmasına karşın göremedi. Lenterani terimi bu olayı anlatır.

FEYZULLAH ÇELEBİ
(1811 — 1878)

Hünkâr Hacı Bektaş Veli soyundan gelir. Veliyettin Çelebi'nin küçük oğludur. Büyük Kardeşi Ali Celalettin Çelebi'nin ölümü üzerine, Abdü'l-Aziz tarafından verilen 16 Ramazan 1288 (1871) tarihli fermanla Hacı Bektaş Veli dergahına postnişin olmuştur. Feyzullah Çelebi, bilim ve öğrenime çok önem veren, şairlik yeteneği çok güçlü bir kişidir. Olgun ve hoşgörülü davranışları ile geniş çevrelerde ünlenmiş ve saygı kazanmıştır. Onun yaşadığı yıllarda Hacıbektaş gerçek bir öğrenim merkezi durumuna gelmiştir. 1804 yılında doğduğuna dair notlara da rastladık.

Deyişleri, Alevi-Bektaşi çevrelerinde çok yaygın olmakla beraber şiirleri toplanmamış ve bir divanına rastlanamamıştır.

Feyzullah Çelebi, 1878 yılında ölmüş Hacı Bektaş Veli Külliyesi içinde Kırklar Meydanında toprağa verilmiştir.

Feyzullah Çelebi şiirlerinde, Feyzi, Feyziya, Feyzullah ve Seyyid Feyzullah mahlaslarını kullanmıştır (**C. Ulusoy, Pir Dergahından Nefesler, sh: 75**).

Tarikatın bütün inceliklerini derinlemesine, nitelikli biçimde ve üst düzey bir görünümle özümsediği anlaşılan Feyzullah Çelebi, tarikata şiirleriyle renk ve yenilikler katmıştır. Doğa güzelliklerini de şiirlerine taşıyarak değerli halk ozanlarını aratmayacak biçimde duygulu, içli, özlem ve sevgi dolu, koşma ve nefesler yazmıştır. Soluklu ve güçlü bir ozandır. Dili duru, söyleyişi içten ve coşkuludur.

— 1 —

Dörtbin dörtyüz kırkdört ism-i kerimin
Yed-ullah bilmeyen en'ama gelmez
Kün deyince kurdu cümle alemi
Ademden doğmayan aleme gelmez

Lâ tenâhi alem sana mekân'dır
Cisme hayat verir gevher-i kân'dır
Kulun dilediği sana ayan'dır
Samedden doğanlar sanem'e gelmez

Kabul et bu canı kurban senindir
Dört kitap içinde Kur'an senindir
Nerde bir cem olsa irfan senindir
Feyziya kelamın kaleme gelmez

— 2 —

Sen bir lâ nazirsin ey nur-u akdem
Hüsnünde sure-i Rahman yazılı
Menba-ı vefa'sın ey kân-ı kerem
Hakkında çün aff-ı gufran yazılı

Yüzün bir mah-tab zülfünse leyâl
Nutkun zülfikardır düldüle misal
Leb'in ab-ı kevser kaşların hilâl
Sırat-el müstakim mizan yazılı

Ne müşkil hal imiş sana dil vermek
Feyzi'nin muradı vaslına ermek
Acep ne nimettir cemâlin görmek
Hak'dan bize lütf-u ihsan yazılı

— 3 —

Bu gün yarın derken çok zaman geçti
Gidem dedim gidemedim yare ben
Bu ayrılık dilde çok yare açtı
Hasret kaldım o gül yüzlü yare ben

Verdi felek bana bin türlü alem
Geldi geçti ömrüm ah ile her dem
Bu dilde açılan yareye merhem
Çok aradım bulamadım çare ben

Feyziya gönlümüz derd-i alemde
Böyle tayin olmuş levh-i kalemde
Bir gonca gül için bezm-i alemde
Düştüm bülbül gibi ah-ü zare ben

— 4 —

Sabreyle ey gönül çilen dolmamış
Erersin visale bir zaman olur
Kim ki sabreyleyip maksudun bulmuş
Elbet bir gün gelir şaduman olur

Tevekkül babında ara ihsanı
Namerde sevdiğim açma dehanı
Gel gönül vezneyle köhne cihanı
Görmedim bir kimse merd insan olur

Feyziya sen söyle sen eyle kabul
Kimdir bu alemde ef'ali makbul
Hoş geçir bu demi gelecek meçhul
Her ne ki olursa nagehân olur

— 5 —

Gönülden hasretim ey bad-ı saba
Peygamın var mıdır yaran elinden
Lütfeyle nutka gel sen söyle bana
Haberdar olayım canan elinden

Mihnet-i gerdune tahammül olmaz
Derdimi söylesem kaleme gelmez
Gurbette derdime çare bulunmaz
Dermanım al getir Lokman elinden

Feyziya gönlünü ah'a düşürdü
Ahından kurtarıp vah'a düşürdü
Akıbet Yusuf'u cah'a düşürdü
Âgâh et sevdiğim Kenan elinden

— 6 —

Sana kurban eyliyeli canımı
Saldı gamı hicran efkâre beni
Görünce bu hali perişanımı
Dediler meftundur bir yare beni

Halledip beden de her müşkilatı
Lâ şek ve lâ şüphe buldu necatı
Erişmezse dil'in ab-ı hayatı
Ahir helâk eyler bu yare beni

Gel diriğ eyleme **Feyzinden** lütfun
Bekler emekdarın babında affın
Görünce gam-dide kemend-i zülfün
Çekip bend eyledi ikrare beni

— 7 —

Yüz ondört sureyi hüsnünde dilber
Okudum çeşminde tilavet ettim
El bağlayıp dedim Allah-ü Ekber
Kaşın mihrabında ikamet ettim

Nicedir çekerim nâle-i men ah
Bu hallerim sana olmaz mı agâh
Ruz-ı şeb hüsnünle eylerim eyvah
Tükettim ömrümü nihayet ettim

Kulun **Feyzi** düşmüş ateş-i aşka
Var mıdır cihanda sen gibi başka
Senin cevrin lütfun kerem aşıka
Merhametli yare dehâlet ettim

— 8 —

Bimâr oldum kaldım gurbet ellerde
Bu mahzun halimi yare haber ver
Leyl-i nehâr ah ettim viranelerde
Aşiyande bülbül zare haber ver

Ben düşüp kül oldum aşk ateşine
Merhamete gelin çeşmim yaşına
Söyle tabib söyle Allah aşkına
Var mıdır bu derde çare haber ver

Feyziya söylerim garib halımı
Mubahhal bürümüş her bir yanımı
Görmeden almasın Mevlâ canımı
Yanarım aşkınla nare haber ver

— 9 —

Nedir bu güzellik sevdiğim sende
Cemâli cennet-i Merva'ya benzer
Çekti beni zülfün eyledi bende
Leblerin yakut-u hamra'ya benzer

Yanağın açılmış bir gül-ü ahmer
Berk urur ey güzel ruyunda enver
Tiğ-i müjgenine amade dilber
Kaşların kurulu bir yaya benzer

Sen gibi dünyada mihr-i musaffa
Acep halk etmiş mi cenâb-ı Mevlâ
Mihr-i muhabbeti **Feyzi**'nin sana
Onulmaz bir aşk-ı sevda'ya benzer

— 10 —

Evlad-ı Ali'den dâmân tutmayan
Cahildir o kâmil insan olamaz
Güruh-u naci'ye dahil olmayan
Gafildir o ehl-i irfan olamaz

Hacı Bektaş Veli alemin kutbu
Lü-lü-il merdüman tercih-i Rabbi
Yok ise kişinin evladı hubbi
Yarın onlar için gufran olamaz

İnkıyad eyleyip Resule kail
Budur **Feyzi** olan ilmine amil
Birdir bu dünyada Mürşid-i kâmil
Çün bir tahtta iki sultan olamaz

— 11 —

Gel gönül gidelim dost ellerine
Eğlenme muazzeb ağyar içinde
Bir lahza durulmaz ama neyleyim
Kalmışım sevdiğim naçar içinde

Yeter firkat bunda kâr etti bana
Dosta ahvalimi söyle var cana
Ölsem de bildirmem derdim nâdâna
Bu mahrem esrarım rüzgar içinde

Çekerim bir zaman ben bu hasreti
Zarımla olmuştur ruh bürudeti
Bülbülün gülşende artar firkati
Durdukça **Feyziya** dil-dar içinde

Bürudet : *Soğukluk* — **Muazzep :** *Zehirli, acı veren.*

— 12 —

Sor benim halimden ey kaş-ı keman
Gör neler çekmişim hun-har elinden
Sergüzeştim çoktur sevdiğim canan
Çok çile geçirdim devvâr elinden

Ahval-i mealim kılsam şikayet
Ah-ü eninmeme yoktur nihayet
Hamdü-lilâh oldu Hakk'dan inayet
Halâs olduk el'an ağyar elinden

Feyziya gülelim sürelim demi
Atalım gönülden meali gamı
Mükemmel edelim bu cam-ı cemi
İçelim bade'yi ol yar elinden

— 13 —

Dervaze-i aşka giren aşıklar
Gencine-i Hakk'ı seyran ederler
Rah-ı Hakikate giden sadıklar
Nur-u velayete iman ederler

Sevmişim anları gönlümde pinhan
Muhabbet şem'ası kalbimde suzan
On iki imameyn on dört masuman
Meydan-ı gönlümde cevlan ederler

Feyziya mü'minin hakkında ikrar
Münkire verilmiş ta ezel inkâr
Muhabbet bezminde kılarlar kenar
Uzakdan uzağa hezyan ederler

— 14 —

Yine tazelendi dağ-ı derunum
Aceba geçer mi bu yare bilmem
Bir çeşm-i ahu'ya bağlandı ruhum
Olur mu bu derde bir çare bilmem

Kalmadı takatim sabr-ı kararım
Öyle bir alevle ağlar yanarım
Bu feryad-ı ah'la nâle vü zarım
Tesir eylemez mi ol yare bilmem

Bu noksan tedbir mi yoksa kader mi
Raz-ı derunumuz böyle gider mi
Bir lahza dünyada handan eder mi
Feyziya erer mi o yare bilmem

— 15 —

Atma dilber atma gamze okunu
Şu benim didemde kaş yaresi var
Vurdu can evime aşkın zahmını
Onulmaz sinemde taş yaresi var

Fermanım elinde yazar katipler
Devasız derdime neyler tabibler
Sitem taşı ile vurdu rakipler
Kanayan kalbimde şiş yaresi var

Feyzullah bu söz nedir davasız
Hiç günüm geçmiyor başım kavgasız
Uğruna kim öldü behey vefasız
Omuzum üstünde baş yaresi var

Dağ-ı derun : *Gönül yarası* — **Gamze** : *Bakış* — **Çeşm-i ahu** : *Ahu bakışlı* — **Takat** : *Güç* — **Raz-ı derun** : *İçteki gizli şey, sır* — **Lahza** : *An* — **Hezyan** : *Taşkınlık* — **Bezm** : *Meclis* — **Mubahhal** : *Pinti, cimri* — **Mihr-i musaffa** *Süzülmüş güneş* — **Berk** : *Sert* — **Leb** : *Dudak* — **Cevr** : *Baskın* — **Dehalet** : *Sığınma* — **Gam-dide** : *Tasalı, gamlı* — **Meftun** : *Hayran* — **Laşek** : *Kuşkusuz* — **La şüphe** : *Şüphesiz* — **Nale-i men** : *İnleyen kimse* — **Müşkilat** : *Güçlük* — **Nacar:** *Çaresizlik* — *Umarsızlık* — **Dildar** : *Gönülleri* — **Ruh bürüdeti** : *Ruh sıtması*.

— 16 —

Koyma ya Rab bizi duzah-ı hasrete
Ölmeden nasib et ellerimizi
Esir bir bülbülüz daim gurbette
Arzularız gonca güllerimizi

Gezeriz aşk ile kuh-i sahrayı
Mecnunuz ararız saç-ı Leylâ'yı
Getir ver sakiyea cam-ı cür'ayı
Gam-ı melal aldı dillerimizi

Rahmeyle bu **Feyzi** kulun ahına
Çıkarıp sevindir vuslat rahına
Gönlümüz dönderdik Pir dergahına
Gün bu gün yakin et illerimizi

— 17 —

Sen bu cevri kimden eyledin talim
Büktükçe ah büktün kadd-i dalimi
Hâk-i pâyı yare edeyim takdim
Ben kendi elimle arzuhalimi

Bu gurbette kaldım ben neyleyim
Nice böyle figan feryad eyleyim
Hâl-i perişanım kime söyleyim
Gene sen bilirsin benim halimi

Hüsnüne bu **Feyzi** intizar iken
Şeyda bülbül gibi ah-ü zar iken
Efendim sultanım başda var iken
Kime arzedeyim ben ahvalimi

— 18 —

Nazirin mislin yok ey nur-u vahid
Necl'i tahir nesli Mustafasın sen
Anın çün dü alem emrine sacid
Ferzend-i Aliyy-ül Murtazasın sen

↓ Sende numayan'dır nur-u lem yezel
Velilik fermanı ceddinden irsal
Cümlenin malumu Evlad-ı mürsel
Şevk-i şems burcu evliyasın sen

Berk vurur alnında Muhammed nur'u
Arttı aşkım hüsnün göreli beri
Şebih-i kamer yüzün ey mah-ı peri
Sureti veşşems vedduha'sın sen

Nazildir şanına o kutlu ayet
Sıbt-ı mükerrersin şah-i velayet
Hadi'yi hidayet cu'yu sahavet
Sahib-i mürüvvet lâ-fetâ'sın sen

Eder **Feyziya** senin methin her demde
Nutkun Mesiha'dır an-ı mevtimde
Gün gibi ayandır bu gün alemde
Mürşid-i kâmil'sin pişivasın sen

— 19 —

Men-aref sırrına oluben mazhar
Arifler arayıp buldular birde
Taşa tesir eder kılarsa nazar
Erenlerin nutku hiç kalmaz yerde

Sulb-i Muhammed'dir Evlad-ı Ali
Kutbü-l Arifin Bektaşı Veli
Gördükleri anda ol yeşil eli
Ser füru ettiler huzuru Pirde

↓ Bir nur-u nakleder ezel-i ahir
Malum-u ilamdır batın-ı zahir
Arayıp bulmuşuz bir ırk-ı tahir
Gökyüzünde değil ne mutlu yerde

Fikri zikreyledim beyne-hû sücut
Feyzi'ye nasib kıl visal-i maksut
Her nerde çağırsan Hak orda mevcut
Gün gibi ayandır değildir sırda

— 20 —

İbadet yolları inceden ince
Her adem hesabın veremez hocam
Dışını yıkayıp için yumazsan
Ol taharet kabul olamaz hocam

Berrak bir su bulup abdestin alsan
Terk edip dünyayı namaza durasan
Evlad-ı Resul'dan el tutamazsan
Ol namaz mirac'a varamaz hocam

↓ Beş isim hürmetine verilmiş namaz
Secdeye varanı Hak mahrum komaz
Taklid tahrif eden ecrin bulamaz
Çalışsa da ücret alamaz hocam

Feyziya günahım kime emanet
Takva'yı erkân'a dikkat et gayet
Fahr-i kainattan bize şefaat
Tağyir eden himmet alamaz hocam

— 21 —

Ey Nâdân evladı inkâr eyleme
Ararsın derdine derman bulaman
Münafıka uyup terse yürüme
Mahşer kapısında ferman alaman

Muhammed'in nesli Ali'den geldi
Şems-i mah-ı taban ol sensin dedi
Mü'min mevlâsına iman eyledi
İkrar eylemezsen muhib olaman

Yüz yirmi dört bin nebi serveri
İmam Hasan Hüseyin nesli ezheri
İmam Zeynel Bakır kâm-ı perveri
Bende olmayınca hakkı bulaman

↓ İmam Cafer hakkın dide-i nuru
Musa-i Kâzım Rıza mü'minler yarı
Şah Taki bâ Naki Hasan Askeri
Muhammed Mehdi'ye cevap veremen

Aslı imam kendi nur-u Zatullah
Dide-i Muhammed hem de Abdullah
Kadıyı taş etti izniyle Allah
İnanmazsan ona Hakk-ı göremen

Feyziya bu sözün nur-u vahittir
Efendim şanına Kur'an şahittir
İsmi yedi esma yedi ayettir
Bunu bilmez isen didar göremen

— 22 —

Gezerken alemde kendi halimde
Hemen bir afet-i devran'a yandım
Bulunmaz emsali ru yu alemde
Şüphesiz Yusuf-u Kenana yandım

↓ Yek nazar eyledim beyaz gerdane
Kaşları kemandır dişler dürdane
Güzeller içinde hemen bir dane
Dünyada bir sahib-i fermane yandım

Bu edaya malik güzeller şahı
Naz ile istiğna gösterir gahi
Cihanı yandırdı zülf-ü siyahi
Marifet endazı bir yare yandım

Aşk ile **Feyziya** metheder bir can
Gözleri mahmur afet-i devran
Bir peri suretli değildir insan
Böyle bir hikmet-i rahmana yandım

— 23 —

Beri gel ey aşık esrarı farket
Erenler meydanı sazınan değil
Muhabbet dediğin ekip yeşertmek
O da laf ü güzaf sözünen değil

↓ Yol oğlu yoldadır yoldaş içinde
Nesne hasıl olmaz kallaş içinde
Hakk-ı gören görmüş az yaş içinde
Altmış yetmiş seksen yüzünen değil

Muhabbette bin bir türlü seda var
Müminlerde çeşit çeşit eda var
Yol içinde kırk makamlı cadda var
O da bu gittiğin izinen değil

Kuş misali her budağa konarsın
Acı tatlı demez içer kanarsın
Ayn'el-yakin Hakk-ı gördüm sanırsın
O da bu gördüğün gözünen değil

Feyziya pirimden nasihat aldım
Men-aref sırrına erdim uyandım
Katreler içinde ummana daldım
Çoklara karışdım azınan değil

— 24 —

Bi hamde'ke Mustafa'ya yar oldum
Künt-ü kenz içinde olduğum zaman
Nice yüz bin defa keramet buldum
Kandilin içinde durduğum zaman

↓ Lâ mekân eyleyip sırda gezerdim
Bunca vakalara tahsin yazardım
Ademin balçığına toprak ezerdim
Ak devin bendini çattığım zaman

Yer yok iken gök yok iken dolaştım
Muallakta beyaz kufâr'a düştüm
Kırkların ceminde engürü içtim
Ol yeşil kubbe'ye konduğum zaman

Hak izin verince seyrana gittim
Erzen de Selman'ın carına yettim
Nişanesin alıp muhabbet ettim
Haykırıp arslanı böldüğüm zaman

Muhammed'le bile miraca vardım
Tevhidi mü'mine armağan aldım
Doksan bin ayeti okudum yazdım
Hatem'i ağzımda tuttuğum zaman

Muhammed Mustafa göçtükten sonra
Aradan üç yüz yıl geçtikten sonra
Selman'ın leysini aldıktan sonra
Münkiri güman'a saldığım zaman

Muaviye'yi kendime adavet kıldım
Ümmeti yetmiş ikiye böldüm
İbn-i Mülcem elinden şehid oldum
Ben kendi devemi yettiğim zaman

İmam Hasan olup imamet ettim
Ayin erkân tutup tamamet ettim
Kırk yedi yaşımda hem şehid gittim
Zehirli şerbeti içtiğim zaman

↓ Şeriat kavmine hezar eyledim
Hakkın emri imiş pazar eyledim
İmam Hüseyine nazar eyledim
Top edip kellemi attığım zaman

İmam Zeynel ile zindana girdim
Muhammed Bakır'dan devrolup geldim
Ca'fer-i Sadık'dan dersimi aldım
İlim deryasına daldığım zaman

Musa-ı Kâzım'a yandım yıkıldım
İmam Ali Rıza'ya bendegân oldum
Taki Naki orada ben de bulundum
Hasan-el Askeri'ye yettiğim zaman

Muhammed Mehdi ile ben gaib oldum
Bin iki yüz yirmide dünyaya geldim
Yirmi altı yılda dersimi aldım
İlim deryasını yuttuğum zaman

Seyyid Feyzullah'ım ben de fakirim
Her dem dur eylemem Hakk'a şükürüm
Ulaşıp ilmin kapısına ledün okurum
Şah-ı Merdan eğnini tuttuğum zaman

— 25 —

Hüdâ kıl mağfiret cümle günahım
Muhammed Mustafa içün bağışla
Velayet mülkinin hem padişahı
Aliyy-ül Murtaza içün bağışla

Resulu kibriya'ye hemser olan
Şefaatla ünas'a rehber olan
Muhakkak ümmehat-ı ekber olan
Haticetü-l Kübra içün bağışla

Budur envar-ı bahrin esası
Getirir lülü-i mercan-ı hası
Sürüp yüzüm Fatıma'dan recası
Bu dem hayrü-n nisâ içün bağışla

↓ Bunların kapısı darü-l emandır
Şefi-i ru siyah asiyandır
Kerem kâr-ı imam dü cihandır
Hasan Hulgi Rıza için bağışla

Alleme-l esma burcu el'aman
Ziyasından ayırma eyle ihsan
Kusurum çok aman Şah-ı Şehidan
Hüseyn-i Kerbelâ için bağışla

Yüzüm yerde özüm bidar içinde
Mukimim mü'minim ikrar içinde
Yandırma fakiri ol nar içinde
İmam Zeyne-l ebâ için bağışla

Muhibb-i ehl-i beyt'e eyle rahmet
Divan-ı dergahında bula şefkat
Niyazım dü cihanda verme zahmet
Hidad Bakır Baha içün bağışla

Güruh-u naci'nin pişivası
Tarik-i müstakim'in muktedası
Kul beşerdir olur belki hatası
Ki Ca'fer reh-nüma içün bağışla

Dedi mürsel bunlar size emanet
Biri Kur'an biri evlad tamamet
Seveni yarlıga yevmü-l kıyamet
Şah Musa'yı Kâzım içün bağışla

Horasan mülki'nin Şah-ı emiri
İmam heşt'erinin sahib seriri
Cümle mücrimi'nin dest-giri
Ali Sultan Rıza içün bağışla

↓ Bunlardan isterim her car-ı himmet
Ne kadar kul günah işlerse elbet
Yine bir zerre'dir ol şems'e nisbet
Taki Cevad kaanı içün bağışla

Açıp rahmet kapısı bi-nevaye
durup didare gelir ilticaye
Bu demde afv kıl koyma cezaye
Naki-i Mukteda içün bağışla

Buyurmuş mü'mini rihletlerine
Bu dem cem olmuşuz hâk-i derine
Seza kıl rahmetin kemterlerine
Hasan-ül Askeri içün bağışla

Muhammed Mehdi her dü cihanın
Savnında haşr kıl sahib livanın
Muhibbi muhlis-i Al-i abâ'nın
Ba ism-i Kibriya içün bağışla

Cihanda mahsunu bildim ekrem
Sığındı **Feyziya** afvına her dem
Huzur-ı hazretinde durdum ebsem
Medet al-i abâ içün bağışla

— 26 —

Mirac okudu Cebrail
Muhammed Mustafa mah'i
Hak emrine oldu kail
Eyledi hem azm-i rah'i

Gayibden yandı bir çırak
Çün yakin oldu ol ırak
Cebrail getirdi Burak
Bindi ol Habib-ullahi

Burak kadem bastı arş'e
Erişti ol fevk-el ferşe
Hak kadirdir cümle işe
Eyledi bu gez-nigahi

↓ Bir nida erişti Hak'dan
Ya Muhammed in Burak'dan
Göz kamaşır şerer-nâk'dan
Mü'minlerin kıblegahi

Yolda rast geldi bir şire
Ya nedir bu iş tedbire
Hatemi ağzına vire
Sundu iki cihan Şah'i

Çıktı sitr'el müntehaya
Erişti ilâ nihaya
Kavuştu sırr-ı Hüdâya
Seyretti cemalullahi

Onda gördü bir nev-civan
Yüzü şems-i mah-ı taban
Cemâline oldu hayran
Nazar kıldı âl-Allahi

Sordu doksan bin kelamı
Hak ile nik-ile namı
Bir dem eyledi ârâmı
Bu ne sırdır ya ilahi

Gayibden geldi yeşil el
Verdi si-pare engur asel
O demde gördü bir mahfel
Selmanın şey'en Lillahi

Ayak üsdü kalkdı server
Oldu gönlü gözü enver
Sır ile oldu münevver
Dedi bu hikmet ilahi

Oldu mi'racın mübarek
Hak kıldı Kur'an tebarek
Şanına levlâk-e levlâk
Padişahlar padişahi

↓ Vardı kırkların cemine
Oturdu Hak makamına
Hû dedi gerçek demine
Dem be dem Rasulullah'i

Buyurdu ol nur-u vahid
Size armağan bu tevhid
Cümlesi de oldu sacid
Zikretti kelamullahı

Kırklar bir şerbet içtiler
Can ile baştan geçtiler
Cezbe-i aşka düştüler
Ettiler kırklar semahı

Gözleri kurretü-l ayn
Ali bin Hasan Hüseyn
İmamı Zeyne-l Abidin
Güruh-u naci güvahı

İmam Bakır, imam Ca'fer
Kâzım, Musa Rıza server
Taki ba Naki Askeri
Muhammed Mehdi Penahi

Ata-bahş eyle lütfundan
Dûr eyleme rahmetinden
Mahrum koyma şefkatinden
Geda **Feyzi** pür günahı

La nazir : *Yeni yüzü olmayan* — **Akdem :** *Önce* — **Leyal :** *Gece* — **Mızan :** *Terazi* — **Visal :** *Kavuşma* — **Meftun :** *Vurgun, düşkün* — **Efkar :** *Düşünce, acılı durum* — **Helak :** *Yok olma* — **Nale :** *Sızlanma* — **Dehalet :** *Sığınma* — **Bimar :** *Hasta* — **Mubahhal :** *Cimri, pinti* — **Ley-i nehar :** *Gece gündüz* — **Hamra :** *Çok kızıl, pek kırmızı* — **Ahmer :** *Kırmızı* — **Berk :** *Sert* — **Ruy :** *Yüz* — **Enver :** *Parlak* — **Tığ-ı müjgan :** *Kiprik kılıcı* — **Amade :** *Emrinde, hazır* — **Mihr-i Musaffa :** *Süzülmüş, saf güneş* — **Damen :** *Etek* — **Lü-lü-il merdüman :** *Nazik ve zarif adamlar* — **Hübbi :** *Güzel* — **İnkıyad :** *Boyun eğme, teslim* — **Kail :** *Razı olmaş, aklı yatmış* — **Amil :** *Öfke* — **Muazzep :** *Eziyet çeken, sıkıntı gören* — **Agyar :** *Düşman* — **Nacar:** *Çaresiz* — **Lahta :** *An* — **Fırkat :** *Ayrılık* — **Nadan :** *Kötü, yoz* — **Mahrem:** *Gizli* — **Esrar :** *Surlar* — **Burudet :** *Soğukluk, yabancılık* — **Dildar :** *Segili, gönül alan* — **Hunhar :** *Kan içen* — **Sergüzest :** *Serüven* **Takva** : *İbadet* — **Tagyir :** *Bozan* —

Ezher : *Parlak, pek beyaz* — **Kam-ı perveri** : *Emili, isteği besleyen, öğreten, seçen* — **İstiğna** : *Uzak* — **Endaz** : *Terazi* — **Kufar** : *Susuz yerler* — **Künt ü kenz** : *Hazinenin oluşu* — **Muallak** : *Boşluk* — **Tahsin** : *Övgü* — **Devvar** : *Çok dönen, dünya* — **Eninme** : *İnleme* — **Nıhayet** : *Son* — **Inayet** : *İyilik* — **Halas** : *Kurtulma* — **Mealı gam** : *Acının anlamın* — **Cam-ı cey** : *İçkili toplantı, cem* — **Dervaze** : *Kapı, kale kapısı, şehir kapısı* — **Gencine** : *Hazine, define* - **Şema** : *Mum* — **Suzan** : *Yakıcı, yanan, yakan* — **Cevlan** *Gezen* — **Hezyan** : *Sayıklama, saçma sapan konuşma* — **Dağ-ı derun** : *Yürek yarası* — **Nale vü zar** : *İnleme ve ağlama* — **Raz-ı derun** : *İç ezikliği* — **Handan** : *Sevinç, neşe* — **Zahm** *Yara* — **Gamze** : *Süzgün bakış* — **Duzah** : *Tuzak* — **Kuh** : *Duygu* — **Cam-ı cura** : *Yudum kadehi* — **Çevr** : *Eza, sitem* — **Kadd** : *Boy* — **Husn** : *Güzellik* — **Şeyda** : *Çılgın, deli* — **Nazır** : *Benzer* — **Nur-u vahid** : *Birlik ruhu* — **Mecl-i tahir** : *Temiz soy* — **Sacid** : *Secde eden* — **Ferzend** : *Oğul, çocuk* — **Benk** : *Parlak* — **Sebih-i Kamer** : *Ay yüzlü, aya benzeyen* — **Vesşems vedduha** : *(Ayet) kuşluk güneşi gibi* — **Numayun** : *Görülen* — **Lem-yeze'l** : *Allah* — **Irsal** : *Gelen* — **Mursel** : *Peygamber* — **Nazil** : *İnen* — **Sıpt-ı mukerrep** : *Yinelenen torun* — **Hadi yi hidayet cu'yu sahavet** : *Doğru yolu gösteren, çömertliği bilen* — **Mevt** : *Ölü* - **Pişiva** : *Önder* — **Sulb** : *Soy* — **Ser furu** : *Boyun eğmez, söz dinlemez* — **Beyne hü sücut** : *Onunla secde eden bilir.*

KULLUĞUNA İHTİYAÇ DUYMAYAN TANRI

"Allah" adından en zengin ve benzersiz bir padişah anlaşılır. Öyle ki onu yüceltenlerin yüceltişleri, tesbihleri, ona kulluk edenlerin kullukları, ona ibadet edenlerin ibadeti Allah'ın o büyük, görkemli katında çok küçüktür, değersizdir aslında. Tanrı aşıkları, bu halleri görünce alçak gönüllülük makamına, müflislik makamına dönerler. Ol peygamberlerin başına, bu makamın ne olduğu sorulduğunda şöyle buyurur:

(Sübhaneke mâ abednâke Hakka ibâdetike ve mâ arefnâke Hakka ma'rifetike) anlamı şudur: (Ey kendisine bağlı olanların itaatine kulluğuma ihtiyaç duymayan Tanrı! Ve ey ibadetinden yana gereksinme duymayan Allah! Bizim bilgimizin, ya da kulluğumuzun ne kıymeti var, senin katında?)

Nitekim Eyyûb Peygamber, (Allah'ın selamı üzerine olsun) Sabır katına çıkmışken gördü ki, O'nun üstünlüğü ve büyüklüğü katında sabrın da hiç değeri yok. O da şikayetlerini sabır ormanına saldı. Sabır evini yıktı. Müflislik makamına geldi müflisliğe elini verdi. Geçmişteki Hakk aşıkları, "Allah" adını herşeye ilaç bildiler. Allah'a yakın olanların (mukarrib) bulunduğu alçak gönüllülük makamını seçtiler ki burası, güven verici ve feragat yeridir; insanı Allah'a kavuşturur. **(Hacı Bektaş Veli'nin Ünlü Kitabı Şerh-i Besmele'den).**

MEKNUNİ

Gerçek kimliği, gerçek adı, doğum-ölüm tarihleri hakkında açıklık bulunmayan Meknuni, ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Niğde'nin Bor ilçesinde doğmuş. Orada ünlü Battal Oğulları'nın hizmetçiliğini yapmış. Devrinin en iyi saz çalan ozanlarından biridir. Sohbeti zevkle dinlenir, güzel sözleri beğenilirmiş. Bütün eserlerinde, onun bu neş'eli durumu görülür. 1890 veya 1893 yıllarında öldüğü sanılıyor.

Dili yalın ve akıcıdır. Eleştiri ve mizah unsurları taşıyan şiirleri tarikat törelerini, inceliklerini yansıtır.

— 1 —

Hamdü sena olsun irfanımız var
İnabe alacak piri biliriz
Mevlâ akıl idrak verdi bizlere
Bu yolda öleni diri biliriz

↓ Hak eksik etmesin nimeti nanı
Yeri göğü halkeylemiş ol Gani
Eğer sorar isen yolu erkânı
Hazreti Ademden beri biliriz

İkrar verip ikrarını güdeni
Biz biliriz rahı Hakka gideni
Harabat ehlinin zemmin edeni
Çingeneden daha geri biliriz

Meknuni'yim sinnim ellisindedir
Nice erler geçti iki (sin) dedir
Meyl ü mahabbetim ikisindedir
Günahım affeden bir'i biliriz

Sin : *insan yaşı* — **İki (sin)** : *Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin* — **Nan** : *Ekmek* — **Gani** : *Tanrı* — **İnabe** : *El almak, nasib almak, tarikata girmek* — **Güden** : *İzleyen* — **Zemm** : *Ardından kötü söz etme.*

— 2 —

Semavatta geçti günüm, Yola erkâna bağlandım
Aliyyel Mürtezaya ol, Şahı Merdana bağlandım

Nedendir aslı binamız, Ya neden Havva Anamız
Hazreti Adem Babamız, Din ü imana bağlandım

Ali'nin ahibbasından, Nuşcyledik sahbasından
Kork Ali'nin nazarından, Azmi revane bağlandım

Kork Ali'nin nazarından, Korkma kâmil azarından
Geçip boncuk pazarından, Düri dendane bağlandım

Bu esrara ermek için, Yoluna can vermek için
Veçhi yarı görmek için Heman Yezdana bağlandım

Meknuni dört yanına bak, Yoğiken vareyledi Hak
Şefaatkanına mutlak, Ulu sultana bağlandım

Düri dendan : *inci dişler* — **Vech :** *Yüz, çehre* — **Yezdan :** *Tanrı* — **Şefaatkân :** *Şefaat edici, Hz. Muhammed* — **Revan :** *Yürüyen, akan* — **Ehibba :** *Tanıdık bildikler* — **Düri dendan :** *Agızdaki inci diş.*

İLGİLİ AYETLER

1 - "İnsanları küçümseyip yüz çevirme. Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Allah kendini beğenip, övünen hiç kimseyi kuşku yok ki sevmez. Yürüyüşünde doğal davran. Sesini alçalt. Seslerin en çirkini, kuşkusuz eşeklerin sesidir." **(Lukman, 18-19).**

2 - **El-Hakku azharu mineş şems.** Anlamı: "Allah, güneşten daha açıktır, meydandadır."

3 - **Kul hüva'llâhu ehad.** Anlamı : "De ki: O Allah birdir." **(İhlâs, 1)**

4 - **İnnâ fetahnâ.** Anlamı: "Biz fethettik." **(Fetih, 1).**

5 - **El-kezzâbu lâ ümmeti.** Bu mevzu hadîs, "Yalancı, ümmetimden değildir" anlamındadır. **(Hadis).**

DERVİŞ ALİ

19. Yüzyıl Bektaşi ozanlarındandır. İki şiirinde 1856-1860 tarihlerini veriyor. Şiirlerinden Orta Anadolulu, daha çok Sivas köylüsü olduğu seziliyor. Oldukça güçlü bir sanatçıdır. Yeniçeriliğin kaldırılışından sonra Anadolu ve Rumeli'deki tekkelerin kapatılmasından duyduğu üzüntü üzerine yazdığı nefesten, yeniden kuruluş ve kurtuluş için Şah'ın yollarını gözlediği anlaşılıyor. Bir şiirinden Hacı Bektaş Veli evlatlarından, çağdaşı Feyzullah Çelebiyi mürşit tanıdığı anlaşılıyor. Onu çok sevdiği belli.

Gerçek kimliği, doğum-ölüm tarihleri bilinmeyen Derviş Ali'nin, ondokuzuncu yüzyılın son yarısına değin yaşamış bir Alevi ozanı olduğu biliniyor. Ancak, yine de yaşamı hakkında ayrıntılı ve toplu bir şey bilinmemektedir. 1897'de yazmış olduğu iki şiirinden zamanını çıkarabiliyoruz.

Son dönemlerde düzenlenmiş yazma dergilerde, bir çok şiirine rastlanıyor. Sosyal ve kişisel eleştirilerle dolu, öğütsel kurallar içeren koşma tarzında yazdığı şiirler yanında, din dışı doğa güzelliklerini yansıtan şiirleri de vardır.

Coşkulu sade bir söyleyişi var. İnançlarını ve sevgisini basite düşmeden yalın bir dille söylemiştir. Çağına göre daha duru bir dil kullanır. Şiirleri kitap halinde yayınlanmamıştır.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Yeri göğü arşı kürsü yaradan
Men Ali'den başka Tanrı görmedim
Yaradub kulunun kısmetin veren
Men Ali'den başka Tanrı görmedim

Bin bir ismi vardır bir ismi Allah
Eğer inanmazsan hem vallah billâh
Ademi görmüşüm elhamdülillâh
Men Ali'den başka Tanrı görmedim

↓ Cennet-i alanın altundur taşı
Her ne görür isen hikmettir işi
Yüz yiğirmi dört bin nebiler başı
Men Ali'den başka Tanrı görmedim

Ali gibi er gelmedi cihane
Ana da buldular dürlü bahane
Yedi kez uğradım ulu divane
Men Ali'den başka Tanrı görmedim

Derviş Ali'm bu ikrara beli dir
Dilim söyler ama kendim delidir
Allah bir Muhammed Tanrı Ali'dir
Men Ali'den başka Tanrı görmedim

— 2 —

Ta ezelden meyil verdik bu sırra
Mayası Hak'dandır boyandık nura
Arşdan yüz dört kitab inince yere
Kur'an Muhammed'e inen Ali'dir

Ali'm Zülfikâr'ı ele alınca
Şeriatı tarikatta bulunca
Kudüs-Şerif cami'ine girince
Temcid ezanı okuyan Ali'dir

Şems ü Kamer zuhur etti cihane
Sofu yoktur tuttuğu iş bahane
Yarın varılınca ulu divane
Divanda suçunu soran Ali'dir

Kim getürdü muvâfıkı cemine
Lâ'net olsun ol Yezid'in şanına
Taliblik etmedi kerem Kânına
Yezid'i dergahdan süren Ali'dir

Dergaha akıyor pınarın başı
Alnında yıldızı tuğradır başı
İmam Hasan on iki imamlar başı
Güneş Hüseyn dersin veren Ali'dir

↓ İmam Zeynal kalbimizde salavat
Şah imam Bakır'dan bulduk mahabbet
Ca'fer'i görünce artıyor firkat
Serimi sevdaya salan Ali'dir

Kâzım-ı Musa Rıza'ya varalım
Taki Naki Askeri'yi görelim
On iki imamlara yüzler sürelim
İmamları candan seven Ali'dir

Hasan Askeri'nin açıldı bahtı
Doksan bin erle kıla hucceti
Menşurun sahibi Muhammed Mehdi
Kıyamda yarasın saran Ali'dir

İsa peygamberim Şam'a girince
Yer ve gök titredi Ali gelince
Ali'm Zülfikâr'ı ele alınca
Yezid'i bölük bölük eden Ali'dir

Gel hey **Derviş Ali'm** Hızır üstadım
Muhammed Ali'den vardır küşadım
Yedi derya gibi artar feryadım
İçüp serçeşmeden kanan Ali'dir

— 3 —

Erenler, Veliler, Kırklar, Yediler
On iki imamlar kurbanıyız biz
Okundu tekbiri, durduk kıbleye
On iki imamlar kurbanıyız biz

Şahım sen kimseye bulma bahane
Bir zaman söylensin iki cihane
Rıza lokmasını ulu divane
On iki imamlar kurbanıyız biz

Anamız Meryem'dir, atamız Cibril
Nefesten zahirdir hükmüne kail
Bizi şaha kurban etti Azrail
On iki imamlar kurbanıyız biz

↓ Yedi kerre yünceğizim kırptılar
İbrahim'in sürüsüne kattılar
Etimi de pare pare ettiler
On iki imamlar kurbanıyız biz

Kurbanlık koç ile bile yıkandım
Feriştehler çaldı, ben de sayıldım
Kırklar makamında ben de doyuldum
On iki imamlar kurbanıyız biz

Derviş Ali' im, kanın nâ-haka dökme
El ne derse desin, sen ana bakma
Şah yürümedikçe postundan çıkma
On iki imamlar kurbanıyız biz

Ferişteh : *Melek* — **Doyuldum :** *Doyuruldum, doydum* — **İki cihan :** *Dünya ve ahıret* — **Riza lokması :** *Aynı-cemde yenilen yemek* — **Ulu divan :** *Yerine göre Tanrı katı, cem ayini yapılan salon anlamına da gelir* — **Zahir :** *Görünüş, meydana çıkış* — **İbrahim :** *Peygamber İbrahim* — **Temcid ezanı :** *Sabah namazı vaktinden önce minarelerde belli bir makamda söylenen ve ilk Hz. Bilal Habeşi tarafından okunan Arapça niyaz ilahisi.*

— 4 —

Çiçeklerin serfirazı, cümlesinden ala nerkis
Bağın bahçenin şahbazı, hüsnü yek dü-bâlâ nerkis

Sarıdır çiğdemin donu, arzulamış ireyhanı
Bülbül sever gülistanı, diler ki açıla nerkis

Gül açılmayan bahçede, bülbülde kaldı feryada
Karanfil ile yaylada, hup açılmış vâlâ nerkis

Hoş severim erguvanı, fesleğen canımın canı
Arzulamış yasemini, hasret dürür güle nerkis

Derviş Ali' nin virdinde, hayali kaldı derdinde
Yalınız düşmüş yurdunda, sunulmuştur ele nerkis

Serfinaz : *En üstün* — **Şahaz :** *En iyisi, şahı* — **Vala :** *Yüce* — **Hup :** *Güzel.* — **Çiğdem :** *Bir kır çiçeği* — *Nergis renkli ve kokulu birkır çiçeği* — **İreyhan (reyhan):** *Kokulu bir kır çiceği* — **Feryad :** *Ağlama, bağırarak inleme* — **Gülistan :** *Gül bahçesi* — **Hup :** *Güzel* — **Karanfil :** *Güzel kokulu bir kır çiceği* — **Erguvan :** *Güzel kokulu ve renkli çiçekleri olan bir ağaçcık* — **Virdi :** *Sözle, okuyarak ibadet.*

— 5 —

Bir kişi pirimin yüzünü görse
Ay ile gün yüzün görmüş gibidir
Eğilse ayağına yüzünü sürse
Yetmiş kez Kabe'ye varmış gibidir

Az az baksa baksa yine yürüse
Kalbinde kin ile kibir var ise
Bir kişi ikrarın inkâr olursa
İblise temessük vermiş gibidir

↓ Bu yola gidemez asla bir naşi
Anın dostu andan ayrılmaz başı
İkrarına kasd eylese bir kişi
Hakk'ın hazinesin yarmış gibidir

Biz de varsak imamların yoluna
Karışalım gerçeklerin sırrına
Kişi günahını almazsa eline
Şeytanın darına durmuş gibidir

Derviş Ali' m eder rızaya gelse
Gerçekler babını arasa bulsa
Bir mü'min kızını Yezid'e verse
Yetmiş bin evliya kırmış gibidir

— 6 —

Her sabah her sabah sinem bülbülü
Öter dertli dertli gör ne sesi var
Hub açılmış lâleleri sünbülü
Hiç ayrılmaz şu dağların pusu var

Enbiya evliya Hakk'ın misali
Mümin müslim cümle cennet hayali
Yezid dünya içün gamlı gussalı
Aldırmış dinini gör ne yası var

↓ Enbiya evliya Hakk'ın kuludur
Er evliya Muhammed ü Ali'dir
Dört kapu kırk makam mü'min yoludur
Münkir munafıkın bunda nesi var

Şeriat tarikat iki kardeştir
Marifet hakikat ona yoldaştır
Dört kapu mü'mine açılır hoştur
Münafık kapuların kusu var

Yezitler efsane sayar ibadet
Batını zulmatta yoktur selamet
Derviş Ali çekmez asla kasavet
Taati makbuldür hub binası var

— 7 —

Horasan'dan gelir bir hub bezirgan
Türlü meta satar Sultana yalvar
Yüzü lâ'l ü gevher Şah damgası var
Bir ulu bezirgan imrana yalvar

Sadık yar elinden dolu içilür
Lâm elifden Küntükenz'im açılur
Perdeyi ref'eden sırdan geçilür
Merd-i meydan olan merdana yalvar

↓ Kâf u nun emriyle kurdum mekânı
Zülfün kemend ettim dilerim kânı
Aşıkların sadıkların sultanı
Lisanı dür gevher nihane yalvar

Ol nihandır ab-ı revan çeşmesi
Ceddim imam Ca'fer cevahir hası
Sulb-i tahir şu alemin şu'lesi
Cemâlin nurundan didare yalvar

Meded mürvet **Derviş Ali** biçare
Kapuna gülâmımı hem aşikâre
Arzıhal yazayım ol sadık yâre
Bir de bizim içün ol pire yalvar

Hub : *Sevgili, güzel* — **Lâl ü gevher :** *Kıymetli taşlar* — **Küntükenz :** *Gizli hazine* — **Sulb-i tahir :** *Temiz soy, sülale* — **Gulam :** *Köle., kul* — **Aşıkâr :** *Belli, açık.*

— 8 —

Müsahib sırrını açan müsahib
On iki imam dergahına varamaz
Müsahibe özün saçan müsahib
On iki imam dergahına varamaz

İki müsahib etseler gümanı
Yoktur anların hiç dini imanı
Şeyh Safi derinde bulunmaz yeri
On iki imam dergahına varamaz

İki müsahib kazancı olsa ayrı
İmam Ca'fer erkânında yok yeri
Anı kabul etmez erlerin eri
On iki imam dergahına varamaz

↓ İki müsahib eylese muhabbet
Ne şefaat olur bil ne de rahmet
Yer ve gök anlara eder hem lânet
On iki imam dergahına varamaz

Müsahibden biri gitse dışarı
Bir dahi girmez kapudan içeri
Anı kabul etmez on iki imam, Ali
On iki imam dergahına varamaz

İki müsahib düşerse dillere
Anların önü de gider sellere
Zebaniler dahi koşar zorlara
On iki imam dergahına varamaz

Derviş Ali'm kem işlerden bezgindir
İhlaslı talib katara düzgündür
İki müsahib birinden bir gündür
On iki imam dergahına varamaz

Temessük : *Senet* — **Naşi :** *İleri gelen* — **Gussa :** *Dertli* — **Kus :** *Davul* — **Kasavet :** *Gam, keder, tasa* — **Nihan :** *Sır, görünmeyen* — **İmran :** *Hz. Meryemin babası, Kuran'da bir süre* — **Musahib :** *Tarikat kardeşi* — **Zebani :** *Tamu bekçisi*

— 9 —

Şu alemde ıslah olayım dedim
Gönül muradına erdi sonradan
Zamane halkına sırrımı verdim
Sermayeden zarar ettim sonradan

Şu Ebu Cehil'in kara yüzleri
Ey-olmuyor yaramazın gözleri
İki dinli her cahilin sözleri
Durdukça kâr etti cana sonradan

↓ Geldin benim ile kondun konuştun
Kadehi ver dedin doldurdur içtin
Bir hak lokmasıydın müşteri düştün
Kalbin çürük imiş bildim sonradan

Gidi munafıklar girdi kanıma
Cefa etti cesedime canıma
Hangi peygamber girdi deve donuna
Ah ettikçe ben de bildim sonradan

Yol bir olunca erkân da bir olur
Yalancılar bu meydandan sürülür
İpi çürük olan bir gün üzülür
Sarma ile temel tutmaz sonradan

Derviş Ali'm eder bir kâr edelim
On iki imam meclisine gidelim
Mülceme, Muaviye'ye lâ'net edelim
Dönme ile talib olmaz sonradan

— 10 —

Ziyaret eyledim Veli Dede'yi
On iki imamların yolu var deyu
Cennetten sürdüler Adem atayı
Belinde Muhammed Ali var deyu

Muhammed Ali'nin ciğeri dağlı
Hasan'a sundular zehirden dolu
Şah imam Hüseyin Ali'nin oğlu
Kerbelâ çölünde eli var deyu

İmam Zeynel'abâ imamlar hası
Muhammed Bakır'ın oldu atası
İmam Ca'fer katarına katası
Cümle erenlerin yolu var deyu

↓ Musi-i Kâzım'ın elini alın
Rıza'dan gelene siz kail olun
Muhammed Taki'nin yanında bulun
Elinde bir gonce gülü var deyu

Ali Naki imamların has gülü
Hasen-ül Askeri mümince kulu
Muhammed Mehdi'dir ol şahın Ali
Cümle erenlerin hali var deyu

Derviş Ali'm sen de söyle bir kelâm
Cümlesi Allah'dır hep alem tamam
Bizim katarımız on iki imam
Aşkın deryasında gölü var deyu

— 11 —

Kurbanın yüreği mimdir ayındır
İki melek bir sofiya tayındır
Rehber çobandır da talib koyundur
Sesleyüben tuz ile melenemez mi

Adım adım Hak cemine gelirsün
Günahını alup dara durursun
Kendi ettiğini elden bilürsün
Zebaniler onu nara sürmez mi

↓ Kalkub Hak cemine gelemeyenler
Kovudan gıybetten farımayanlar
Mürşid karşısında arınmayanlar
Kadir Mevlâm onu süründürmez mi

Sofi oldur gördüğünden alına
Büyük küçük mevcud anda biline
Mü'min kullarına erkân çalına
Saki kadeh suyun dolandırmaz mı

Derviş Ali'm pire vardı hac-oldu
Deccal çıktı geçinmesi güç oldu
Zamane talibi şimdi piç oldu
Sitem sürsem cemi bulandırmaz mı

Kovu : *Çekiştirme* — **Gıybet :** *Akasından konuşma, dedikodu.*

— 12 —

Ağlaya ağlaya murada geldim
Ver benim muradım Şah Hızır Baba
Yüz sürüb dergaha feryada geldim
Ver benim muradım Şah Hızır Baba

Dergahına geldim ben derviş oldum
Hakikat madenin ben anda buldum
Tuttu elimden de ummana daldım
Ver benim muradım Şah Hızır Baba

↓ Senin dervişlerin sema'lar oynar
Pişerek özleri kazanda kaynar
Hakikat kanısın çerağın yanar
Ver benim muradım Şah Hızır Baba

Derviş Ali diler özüne himmet
Mahrum etmez bizi nesl-i Muhammed
Pirim Ali sensin senden mürüvvet
Ver benim muradım Şah Hızır Baba

— ***Hızır Baba :*** *Arapkir'in Ocak köyünde yatmaktadır. Adı Ali. Alevi azizlerindendir. Türbesi vardır. 15. yüzyılda yaşamıştır. Hızır Şah, Hızır sultan diye anılır ve saygı görür.*

— *Bir Hızır Dede de Narlıdere (İzmir) de yatmaktadır. Hızır Dede, Tahtacı oymaklarının ziyaret yeridir. Yukarıdaki nefeste bunlardan hangisinden bahsedildiği anlaşılmıyor.*

— ***Pirim Ali :*** *Hz. Ali olacak. Ozan, bir üst mısrada « nesl-i Muhammed» demekle Hızır Baba'nın soyunun Hz. Muhammed ve Ali'den olduğunu bildiriyor. Anadolu'da pek çok pirin soyunu Peygambere bağlamak gelenektir.*

— 13 —

Muhammed Feyzullah intikal etti
Yedince kat arşı rahman ağladı
Arşta melaikler yasını tuttu
Sekiz cennet huri gılman ağladı

Arşda melaikler durdular safa
Yası matem tuttu ta Kaftan kafa
Bir ah çekti Muhammed el Mustafa
Fahri alem iki cihan ağladı

Fahri alem iki cihan nuruna
Akıl ermez gerçeklerin sırrına
Seyyit Sultan Cemal çıktı yerine
Mehdi resul sahip zaman ağladı

Eyvah yasta gördüm Cemalullahı
Gerçek ölmez don değişir vallahi
Vaktin imamıdır pir Feyzullahı
Ceddi pakı Şahı Merdan ağladı
Erler evliyaları tuttular yası

↓ Vaktin imamıdır mülkün ayası
Tarikat ehlinin ırehnüması
İmam Cafer Sadık erkân ağladı

İmama çileyi ezel ettiler
Yezide lâ'net hazer ettiler
Şehitler gaziler hep zar ettiler
Şah Hüseyin Kerbela meydan ağladı

Zeynel Abidin'in geldi sırrından
İmam Irıza'nın oldu nurundan
Arşta melek yerde insan zarında
Eğleniben çarhı devran ağladı

Ehli Beyt analar ettiler figan
Hatice Fatıma tuttular efgan
Çifte şehzadeyi veliyi sultan
Dideler kanlı yaş giryan ağladı
Oniki imamların sülalesinden
Yer gök titredi suyun sesinden

Hünkar Hacı Bektaş Veli neslinden
Evleni ben çarh-ı devran ağladı

Kırklar meydanından içeri girdi
Ecdadı pakine yüzünü sürdü
Muhammed Ali'yi orada gördü
Hünkâr Hacı Bektaş Veli ağladı

Münevver olundu kırklar meydanı
Yerine koydular şahı cihanı
Görünce ah çekti çarhı devranı
Hazreti pir Balım Sultan ağladı

Ali ile veli tabutun tuttu
İçine kondu da içeri gitti
Hafızlar Kur'an'ı tilavet etti
Dört kitap zarlandı Furkan ağladı

Bin iki yüzde oldu bu sene
Derviş Ali'm söyler hem yana yana
Kerbela çölünde ulu meydana
Şehitlerden akan alkan ağladı

H. 1200 = M. 1784. **Tilavet :** *Yineleme* — **Islah :** *Düzelme* — **Çarh-ı devran :** *Gök*.

— 14 —

Derdim Muhammed'den derman Ali'den
Yanıyor yüreğim yara ne dersin
İnayet umarım Bektaş Veli'den
Yarama bir merhem çala ne dersin

Ali Muhammed'dir benim idrakim
Evlad-i Resul'e yok şüphe şekkim
Cümleden aşağı türabım hakim
Benim gibi günahkâra ne dersin

↓ Ali Muhammed'dir Muhammed Ali
Sırr-ı Mürteza'dır Bektaş-ı Veli
Sevdiği aşıka içirir dolu
Ali gibi huluskara ne dersin

Muhammed Ali'ye göz gönül kattım
Hicab perdesini aradan attım
Cemâlin nurunu şahım seyr-ettim
Aşık oldum bu didara ne dersin

Derviş Ali'm aşk kitabın dinledim
İkrarım Ali'ye yoldaş eyledim
Cemâlin şehrini seyran eyledim
Mısır gibi ulu şara ne dersin

Şek : *Kuşku, tereddüt* — **Türab :** *Toprak* — **Hak :** *Toprak* — **Huluskâr :** *Temiz, saf* — **Hıcab :** *Ar* — **Şar :** *Kent* — **Derman :** *Em, umar, tedavi* — **İdrak :** *Bilinç* — **Inayet :** *İyilik, yardım* — **Seyretmek :** *Bakmak* — **Cemal :** *Yüz.*

— 15 —

Dostun bahçesinde üç gül açılmış
Göz gezdirdim gülün biri üzgündür
Bir saatte ben yarimi görmezsem
Saatim yıl geçer, günüm bin gündür

Derviş Alim yari görmedim bu gün
Bülbül güle figan eder gün be gün
Şu gözlerim yari görmese birgün
Can çabalar ceset candan bezgindir

HÜSNİ BABA

Asıl adı, gerçek kimliği, doğum ve ölüm tarihleri hakkında kesin bilgiler olmayan Hüsnü Baba, ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanı. Perişan Baba'dan el alıp tarikata girmiş. Bir süre Hacı Bektaş tekkesinde bulunmuş ve oradan icazet alarak, Baba olmuş. Trablusgarp'da yani Libya'da sürgünde bulunmuş. 1894 yılında öldüğü sanılıyor.

— 1 —

Gönülden yol bulmaz kimse Hudâ'ya
Erenler rahına dahil olmazsa
Menzili irişmez fevkal'ulaya
Tarik-i Mevlâ'da akil olmazsa

Bin sene yemese içmese bir zat
Bir taşın üstünde kılsa ibadat
Andan razı olmaz kadi-yül-hacat
Mürşid-i kâmile vasıl olmazsa

↓ Kolay mı zannettin Hak ilmini sen
Mahvolur bu şehrin babından giren
Ana cahil derler her bir cihetten
Bir alim ilm ile amil olmazsa

Hüsni perişanlık libasın bürün
Dergahı Mevlâ'da yüz üzre sürün
Bir zata nice bin sıfattan görün
Hatem Tâi gibi adil olmazsa

Fevkal'ulâ: *Çok üstün* — **Kadi-yül-hacat :** *Tanrı* — **Amil :** *Gerçekleştiren* — **Akil:** *Uslu, akıllı* — **Libas :** *Giysi* — **Hatem Tai :** *Cömert bir Arap emiri.*

— 2 —

Görünce aklımı başımdan aldı
Mahitab bakışlı canane seyret
Dostumun ilinden bir hayel geldi
Huri mi melek mi gılmane seyret

Kendini pek verme heva üstüne
Dertli olan gelir deva üstüne
Yer gök kurulmuştur dua üstüne
İncil Tevrat Zebur Furkan'e seyret

↓ Okumuş olanlar dersini açar
Şerheder Kur'an'ın manasın açar
Keremler iyesi günahtan geçer
Hak'tan gelen lütf u ihsane seyret

Kimi intizarlık çeker dostuna
Kimi avın almış gider destine
Kimi taze konmuş yurdun üstüne
Kimi göç yüklemiş kervane seyret

Hüsni'nin dalgası serden ırılmaz
Bahıl olan Hakk'ın didarın görmez
Kulun ayıbını yüzüne gelmez
Ayıplar setreden settare seyret

Mahitap : *Ayyüzlü* — **Setr :** *Örtme* — **Settar :** *Örtücü Tanrı.* — **Bahıl :** *İstemez, nekes*, hasis.

— 3 —

Horasan ilinden duyuldu sesi
Muhib aşıklara düştü servisi
Yedi bab içeru şahsın türbesi
Eşiğin bekleyen cana aşkolsun

↓ Ol sultan yürüttü yedi dağları
Üzüldü çürüdü kaldı sağları
Türbe bahçesinde cennet gülleri
Güllerin devşiren cana aşkolsun

Kudretten başında elifî tacı
Eşiğin bekleyen neylesin haccı
Magrıbtan maşrıga oynar kılıcı
Kılıcın sallayan cana aşkolsun

Magrıbtan maşrığa ismin andırır
Niyaz eden aşıkların kandırır
Baba değirmenin sola döndürür
Değirmen döndüren cana aşkolsun

Abdal Musa derler pirimin ismi
Ateşe attılar yanmadı cismi
Size niyaz eyler derdiment **Hüsni**
Bu cemde bulunan cana aşkolsun

SIRAT'TAN ARŞA KADAR NUR

Kullarıma eğer karanlık görünürse mü'minlerin ömründe bir nur yarattım ki Sırat'tan Arş'a kadar dikilir. (uzanır) Onun aydınlığından altıyüzbin asinin gecesi bile uçmak'a (cennet'e) dönüşür. Bu kullarım uçmak'a yaklaşınca yetmişbin Huri'yi cennet kapıcısı olarak veririm. Onları aydınlatsınlar, nurlandırsınlar.

Kullarım, kendi yurtlarına girdikleri vakit, bunlara kendi kudretli elimle hem yedireyim, hem içireyim. Sonra cenneti köşkleriyle, evleriyle, hizmet kullarıyla ona vereyim. Benim yüzümü görme dileğinize gelince: Köşklerinizin penceresini açmanız yeter. Size hemen güle güle selam vereyim. Peygamberiniz Hazret-i Muhammed, Allah'a konuk olduğu zaman sordular, O'nu, Hakk Tealâ'ya hangi eylemi yaklaştırdı diye. Buyurdu ki: "Namaz ve dilden düşmeyen B'ismillâh'ir Rahman'irRahim." Peygamber dedi ki:

"Tanrı'nın yetmişbin adı var. Mi'rac gecesi bana hepsini öğretti." Dedim:

"Allah'ım, bu adların hepsini ümmetlerime de öğreteyim mi?

Ben böyle dediğimde buyurdu:

"Sen bu isimlerde ne buldunsa bir mü'min bir kez B'ismillâh'irRahman'irRahim deyince bu kadar adı, bilmişcesine O'nun divanına, defterine yazarım." **(Hacı Bektaş Veli'nin Ünlü Kitabı Şerh-i Besmele'den).**

MUHAMMED (Mehmed)

Gerçek kimliği hakkında elimizde yeterli bilgi ve belge mevcut olmayan Mehmed, 19. yüzyıl Bektaşi ozanlarındandır. Asıl adı Mehmet Beybaba'dır. Çanakkaleli'dir. Sadeddin Nüzhet Ergun'un verdiği bilgiye göre, İstanbul'da Deniz Abdal mahallesinde bir ev almış, orada babalık etmiş, 1895 yıllarında ölmüştür.

Dili yalın, söyleyişi açık ve duru olan Muhammed'in yüreği Hacı Bektaş Veli sevgisiyle dolu olup bu güzelliği şiirlerine yansıtma başarısı göstermiştir.

SEN İMDAD EYLE

Dün gece seyrimde bir dolu içtim
Hünkâr Hacı Bektaş sen imdat eyle
Çok niyaz eyleyip yalvarı düştüm
Hünkâr Hacı Bektaş sen imdat eyle

Muratlar verici bir ulu cansın
Lâ-nazir dünyaya gevher-i kânsın
Seni bilmeyenler odlara yansın
Hünkâr Hacı Bektaş sen imdat eyle

↓ Muhammed Ali'dir, Ali Muhammed
Anları sevenler bulurlar cennet
Sefil kullarına eyle merhamet
Hünkâr Hacı Bektaş sen imdat eyle

Hünkârım, surette eğriltme yolum
Ağzımın içinde lâl etme dilim
Has bahçe içinde soldurma gülüm
Hünkâr Hacı Bektaş sen imdat eyle

Muhammed, isyanım, günahım çoktur
Hazretine layık hizmetim yoktur
Mürşitler mürşidi, buyruğu haktır
Hünkâr Hacı Bektaş sen imdat eyle

Seyr : *(Burada) Rüya, manevi alem, mana alemi* — **Yalvarı düşmek :** *Yalvarmak* — **Lâ-nazir :** *Benzersiz, benzeri olmayan* — **Suret :** *(Burada) gidiş, yol, tarikat yolu* — **Has bahçe :** *Özel bakımlı bahçe (Burada) Tarikat içi* — **Surette :** *Görünürde, asla* — **Gevher-i kân :** *Madenin özü, değerlisi.*

YAZIKLILARLA ŞEYTAN KARŞI KARŞIYA

Lânete uğramış şeytan, bu sefer yazıklıların (günahkârların) sonucunu düşünüp keyiflenir, sevinçten kendini yere atar. Görenler, sorar:

"—Sana ne oldu ki böyle sevinmişsin?"

Şöyle der:

"— Bundan büyük sevinç nedeni mi olur? Asilerin durumuna bakıyorum; günah çokluğu bunlarda, yoldan sapma bunlarda. Dünya malına tamah onlarda. Bir ümmet ki cennet onlara makam olarak va'dedilmişti. Şimdi benimle birlikte cehenneme gidecekler. Bundan büyük devlet mi olur?

O lâ'netli bu sözü söyler söylemez aziz Allah'ımızın sesi duyuldu:

"—Asileri gördün. Bütün ayıplarını da görmesini bildin. Ya bizim yardım ve bağışlarımızdan da onlar hakkında var olduğunu niye görmedin? Ey lâ'netli! Gerçi onlar asi kullarımdır. Ama Peygamberleri Muhammed'el Mustafa'dır. Mustafa'nın benim yanımda o kadar yüzü suyunun hürmeti var ki ben Tanrı olarak utanırım, asilere azap vermeye. Ben O'nun koruyuculuğu bereketinden bütün asilere rahmet kılarım. Onları, peygamberleriyle birlikte cennete koyarım. Seni de horlar, cehenneme atarım. Sen zahmette olasın, onlar da rahatta."

Eğer istersem 300 tabaka Bağdadi kağıtla Bismillah'ir Rahman'ir Rahim yorumunu yazarım. Ama bu kadarı yeter. **(Hacı Bektaş Veli'nin Ünlü Kitabı Şerh-i Besmele, Çev: Rüştü Şardağ).**

KUTUP KAVRAMI

Değirmen taşının alt mili anlamına gelir. Sufîlere göre, her an yeryüzünde Muhammed Peygamber'in sırrına vâris olan birisi vardır. Evrende ne oluyorsa, kutb'un eliyle olur. A. Gölpınarlı, "âleme kutbun neş'esi hâkimdir" derken, onun bütün insanlar için gözbebeği mesâbesinde olduğunu ifâde etmekten de geri kalmaz.

Hünkâr Hacı Bektaş Veli'ye kutupların kutbu anlamına gelen "Kutb-ul Aktap" derler. Kutupun Allah'la gidip görüştüğüne, evreni zamanında idare ettiğine inanılır. 360 yardımcısı olduğu söylenir. Kutbun; melek donuna girebildiğine, ruh olarak hareket edebildiğine, herşeyi Tanrı adına düzenlediğine, Tanrı'nın yeryüzündeki vekili ve temsilcisi olduğuna, istediği zaman Tanrı ile görüebildiğine, gerektiğinde kesin kuralları değiştirebileceğine inanılır.

RIZA EFENDİ

Gerçek kimliği hakkında yeterli bilgi bulunmayan Rıza Efendi, 19. yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanı. Konya'nın Yunak ilçesine bağlı Apa köyünde doğmuş. Babası, uzun süre, Konya Sandık Eminliği görevinde bulunmuş. Bektaşi Şeyhlerinden Halil Baba'dır. Rıza Efendi 1858 de doğmuştur.

Rıza Efendi, Hacı Bektaş tekkesinde tarikata girmiş. Sonra Konya'da Muhasebe kaleminde, Niğde Muhasebe yardımcılığında, daha sonra da Konya Hukuk Mahkemesi üyeliğinde bulunmuştur. Sazdan, sözden, meyden ve dosttan çok hoşlanırmış. İyi saz çalar, neşeli bir kişiliği varmış. 1899'da ölmüş, Konya Şems-i Tebrizi bahçesine gömülmüştür.

Tarikat mensuplarına yol gösterici, öğüt verici nitelikteki şiirlerini akıcı bir dille söylemiştir. Gizemciliği yolağın ilkeleri doğrultusunda özümseyerek şiirlerinde yansıtmıştır. Söyleyişi içten ve niteliklidir.

— 1 —

Mana aleminde tavaf edersin
Beyti Hak edersen kalbini derviş
Gönlünü aşk ile yıkarsan eğer
Kalmaz asla beyti dilinde teşviş

Kandili nurani kılınca dilde
Şeş cihet fetholur kalmaz hiç perde
Vücud-i mutlakı görüb her yerde
Hazret-i Mevlâ'nın sırrına eriş

↓ Kâf hâ yâ sırrını bilelden beri
Meskeni aşkoldu kalbin her yeri
Erenler ceminin hazreti piri
Koymadı gönlümde zerrece teşviş

Nutku erenleri nutku Hak bilen
Rahi aşk üzere doğruca giden
Şah Hüseyn'e burda can kurban eden
Hanei kalbinde olmaz gıll ü gış

Derdment **Rıza'**nın sizden ey ihvan
Daima niyazı rıza-yı piran
Yolunuzda kıldım bu canı kurban
Böyle bir fakire olur mi tahriş

Teşviş : *Karıştırıcı* — **Şeş cihet :** *Altı yön* — **Kâf:** *Kur'an* — **Hâ :** *Hadi, yani doğru yolu gösteren* — **Yâ :** *Ya seyyid-el Mürselin, Yani peygamberlerin efendisi* — **Gıll ü gış :** *Safsata* — **Tahriş :** *Bozucu* — **Derdment :** *Dertli.*

— 2 —

Sırrı erenlere hey iki gözüm
Eren bilir ermiyenler ne bilir
Kırklar meydanına çevirdim yüzüm
Giren bilir girmeyenler ne bilir

Ferhat olup alıp ele tişesin
Mecnun gibi beklemeli köşesin
Behlül gibi ar ü namus şişesin
Kıran bilir kırmayanlar ne bilir

Rıza masivayı bir yana koyup
Mürşidin verdiği ağuyu yutup
Bezm-i erenlerde kemerbest olup
Duran bilir durmayanlar ne bilir

— 3 —

Çağrıldım hazrete doğruldum yola*
Rah-ı erenlere girdim hû deyu
Sanki bülbül oldum aşıkım güle
Gonce-i emelim derdim hû deyu

↓ Üçüncü kapudur Kırklar durağı
Geçtim seyreyledim sol ile sağı
Anladım oradır Cennetin bağı
Cümle peygambere erdim hû deyu

Zannettim Refrefe ben oldum süvar
Bakdım Cibril yol gösterir aşikar
Ettim Çatalkapu önünde karar
Selam alıp selam verdim hû deyu

Dedi rehber işte Hayyı lâyenam
Gayrı yoktur benim hizmetim tamam
Sidretülmünteha dördüncü selam
Adab ü erkânla durdum hû deyu

Bir işaret oldu andan da geçtik
Ol vakıt yar ile ağyarı seçtik
İkinci kapuda bir ilaç içtik
Veda etti gitti derdim hû deyu

Bir hitap erişti içeri girdim
Bihuş olup akl u huşumu verdim
Lâyakil yüzümü dizine sürdüm
Göz açtım şahımı gördüm hû deyu

Sonra şahım ile sohbete daldık
Sekahüm hamrinden badeler aldık
Rıza ilelebet birlikte kaldık
Hak ile hak oldum geldim hû deyu

Refref : *Hz. Muhammedin miraç gecesi bindiği dört binekten sonuncusu Sidretülmuntehâ'dan sonra üzerinde gittiği yaygı yada minder. İnce, yumuşak kumaş.* — **Suvar** : *Binici* — **Bihus** : *Şaşkın* — **Huş** : *Us* — **Layakil** : *Sızmış sarhoş, dalgın* — **İlelebet** : *Sonsuza dek.*

* Bu nefeste Hacı Bektaş Veli dergahının ziyaret töresn anlatılıyor.

HULKİ BABA

Asıl adı, gerçek kimliği, doğum ve ölüm tarihleri hakkında bilgi olmayan Hulki Baba, ondokuzuncu yüzyılın sonuna değin yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Edirne'lidir. Evinde Bektaşi toplantıları düzenlermiş. Çamlıcalı Nuri Baba yaranlarındandır. 1900 yılında öldüğü sanılıyor.

Nurun âla nurdur cemâli paki
Nuri Baba Sultan efendimizin
Esrarı Levlâkten vardır idraki
Nuri Baba Sultan efendimizin

İmanımız vardır Şah-ı Merdane
İlm-i ledünnide benzer ummane
Her nutk u münifi dürr-ü şehdane
Nuri Baba Sultan efendimizin

↓ Seyyah olup gezmiş diyar-ı Rum'u
On iki imamı on dört masumu
Cümleye meserret verdi kudümu
Nuri Baba Sultan efendimizin

Mürşid-i kâmile gel eyle iman
Ey hafız-ı Kur'an oldum deyen can
Yazılmış alnına Sure-i Rahman
Nuri Baba Sultan efendimizin

Hulki Baba söyler daima ya Hû
Sakiler sundukça bade-i memlu
Dem i devranına Hû diyelim Hû
Nuri Baba Sultan efendimizin

Cemâl : *Güzellik, yüz, çehre* — **Pak** : *Temiz* — **Esrar-ı Levlâk** : *(Levlâke levlâke lema halakt-ül eflake — Sen olmasaydın, sen olmasaydın yeri göğü yaratmazdım anlamına gelen kutsal bir hadis. Bu kavramın gizleri:*

— **İlm-i Ledün**	Allah'ın sırlarına ilişkin manevi bilgi gayb ilmi.
— **Mevahib-i Ledünniyye**	Hz. Muhammed'e Allah'ın ihsan eylediği bilgi.
— **Nutk-u münif**	Ulu sözleri, yüksek nitelikli şiir
— **Dürr-ü şehdane**	İri inci danesi
— **Meserret**	Sevinç şenlik
— **Kudüm**	Ayak basmka, gelme
— **Bade-i memlû**	Dolu badc
— **Dem ü devran**	Zamanına, ziyafetine, cem yapmasına. Dem bu demdir, dem bu demdir dem bu dem. Bektaşilerde zamanı iyi değerlendirin, fırsatları kaçırmayın anlamına gelir.

MÜ'MİNİN BÜTÜN GÜNAHLARI MAHVOLACAK

İman eden kullarının çok yaşlıları (günahkarları) vardır. B'ismillah'ir Rahman'ir Rahim'i, dilden ve gönülden ayırmamış olan kullar için aşağıdan marifet nuru, yukarıdan Hakk'ın tecelli (görünüşü) nuru gelecek, bunların arasında kalan imanlıların bütün yazıkları (günahları) mahvolacak. Onların hurileri kollukçulardır.

Bu kullarımın gözüne karanlık değmemesi için gün nuru ve ay nurunu vasıta kılarım. Bu nurlar, yedi deniz suyuna değerse hepsi şekerden daha tatlı olur. Nitekim Kur'an'daki "Hürün mak sûrâtün f'ilhıyâm" ayetinde de bu belirtilmiştir. Ve kullarıma öyle nimetler, sofralar hazırlıyayım ki onların içinden değmebir sofrada bin türlü yiyesi bulunur. Hiçbirinin rengi hiçbirine benzemez. Yetmiş türlü çeşnisi vardır. Bu çeşni bu tad, daha ağza girmeden tadılır. Kullarıma öyle şarap hazırlarım ki esrikliği (sarhoşluğu) mahmurluğu yoktur. Nitekim Kur'an içinde Ulu Tanrı, "Ve sekaahüm Rabbühüm şeraben tahûren" buyurur.

Ve kullarıma melekler, hulleler, tac ve şerbetler vereyim. Mü'minlerin besleyici şaraplar içirilerek Buraklara bindirilmelerini buyurayım. Kullarım, bu şerbeti içer içmez, gönüllerinden kıyamet korkusu gider. **(Hacı Bektaş Veli'nin Ünlü Kitabı Şerh-i Besmele'den).**

FAKİRLİK KAVRAMI

1 - **Küllü gadâtin ve aşî.** "Her sabah ve her akşam" anlamındadır. Kureyş ileri gelenleri, Hz. Muhammed'le konuşmak için, yanından fakirleri kovması talebinde bulunurlar. Tanrı, Muhammed'i uyarır: "Sabah akşam Rablerinin rızâsını isteyerek ona yalvaranları (kureyş büyüklerinin arzusuna uyarak) kovma. **(En'âm, 52)**

2 - **El-fakru fahrî.** "Fakirlik benim övüncümdür". Hz. Peygamber'e atfedilen ve birtakım tartışmalara yol açan "**fakr**" kavramı, islâm tasavvufuna göre, Tanrı'ya ulaşmanın başlıca yollarından biri sayılmıştır. Bazı hadîs bilginleri, fakirlik veya yoksulluğun savunulamayacağını ileri sürerek, bu sözün uydurma bir hadîs olabileceğine dikkat çekmektedirler.

3 - **Hadim'ül Fukara.** Yoksullara (Allâh'tan gayri herşeyden yoksun olanlara) hizmetçi olan, hizmet eden anlamına gelir. Dedebaba mühüründe bulunur.

4 - **Fakiyr.** Allâh'tan gayri hiçbir şeye muhtaç olmamak, arınmış olmak anlamında kullanılır. Bu yolda olanlar, 'ben' yerine 'fakiyr' terimini kullanmaktadırlar.

NAZMİ

Kimliği gerçek anlamda yaşam öyküsü tam olarak bilinmeyen Nazmi, ondokuzuncu yüzyılın sonlarına değin yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Asıl adı Nazmi'dir. Kandiye'de 1826 yılında doğmuştur. Kandiye'nin soylu ailelerinden biri olan Rükün oğullarındandır. Üniversite hocalarından Fazıl Nazmi, bunun oğludur. Arapça, Farsça, İtalyanca, Fransızca ve Rumca bilirmiş. Kandiye'ye bağlı, Mağaralı köyündeki tekkesinin kurucusu Mustafa Baba'dan el almıtırş. Tarikata girişi 16 yaşlarındadır. 1901'de ölmüştür.

Yayınlanmamış divanına ilişkin Sadeddin Nüzhet Ergun şu bilgileri verir:

"Divanında, Nefi'nin (Sözüm) redifli kasidesine güzel bir naziresi vardır. Ayrıca Nefi'nin Mevlâna hakkındaki övgüsünü de tahmis etmiştir"

Yâ emirelmü'minin ya hazret-i şah-ı necef
Teşne-i lutf-u emanım defter-i isyan bekef

Şenkriz-i asitanın şepçerağ-ı can ü dil
Dürr-ü tac-ı husrevan yanında kıymetsiz hazef

Elmeded ey daver-i vâlâ-i Mezdetütülyakin
Elmeded ey husrev-i şahan-i eslaf u halef

Elmeded ey hace-i divan-ü dâd ü atıfet
Elmeded ey kaşif-i esrar-ı ders-i Men aref

Nazmi gerçi rehgüzarın eyledim kuhlülbasar
Fani vü bakide kafidir bana işbu şeref

Teşne-i lütf-u eman : *Yardım ve bağışlarının susamışı* — **Defter-i isyan bekef** *Avcumda isyan defteri var* — **Hazef :** *Değersiz taş* — **Kühlübasar :** *Basiret sürmesi* — **Emirelmü'minin :** *Halife Hz. Ali* — **Dürr :** *İnci* — **Elmeded :** *Yetiş* — **Husrev :** *Sultan padişah* — **Husravan :** *Padişahlar, hakanlar* — **Daver :** *Doğru, insaflı, Tanrı adı* — **Vâlâ :** *Yüksek, yüce* — **Mezdek :** *İran'da Nuşirevan zamanında (IV. yy.) bir mezhep kuran kişi* — **Halif :** *Ardıl* — **Esfal :** *Selefler, geçmişler, öncekiler* — **Dâd :** *Adalet, doğruluk* — **Atıfet :** *Karşılık beklemden gösterilen sevgi, iyilik severlik* — **Rehgüzar :** *Geçit, yol* — **Fani vü baki :** *Hayatta ve ahırette* — **Kaşif-i esrar-ı ders-i Men aref :** *Tanrı sırları dersinin gizlerinin gizlerini çözen bilici, kaşif.*

ALLAH'IN SOFRASI

Yüce Tanrı, elçisine, bir gün şöyle dedi:

"—Ey Muhammed! Eğer iman edenler, beni gönül evlerinde anarlarsa, ağırlarlarsa, ben de onları ağırlarım.

Onlar bana gönüllü göz güsünü (aymasını) gösterirlerse ben de aramızdaki perdeyi kaldırırım, yüzümü gösteririm." Peygamber dedi ki:

"Allah'ım sen yemekten, içmekten, münezzehsin. Sana yeme içme yakıştırılamaz. Seni nasıl ağırlasınlar ki!"

Yüce Tanrı buyurdu:

"—Benim sevgili peygamberlerim! İman eden kullarım, evlerini bütün gün alçak gönüllülük ve aşıklık süpürgesiyle süpürsünler. Hırslarını, cimriliklerini, içlerinden çekip atsınlar. Kötü işlerini pişmanlık suyu ile yıkayıp, pişmanlık duysunlar. Bu nedamet suyundan bir deniz oluşsun. Sevgi taşsın, aşk başlarından aşsın.

Korku, reca yönlerini, tevekkül, irfan denizi ve sabır bahçesinden yana çevirip açsınlar.

"B'ismillah'ir Rahman'ir Rahim" ve "Lâ ilâhe illâllâh"ı gönül evine alıp, benim Hazretime versinler. Ben de bu daveti kabul edeyim.

Gönül karşılığı olarak üçyüz altmış kez bağışta bulunayım ve onların gönüllerine gireyim. Konukları olmayı kabul edeyim. Ben de Firdevs cennetimi saray yeri olarak vereyim. Yetmiş bin kat döşek, döşeyeyim. Nitekim Kur'an içinde de buyurduğum gibi, onun yüce sofrasını nimetlerle döşeyeyim. **(Hacı Bektaş Veli'nin Ünlü Kitabı Şerh-i Besmele, Çev: Rüştü Şardağ).**

RUHİ BEY BABA

Rahmetli Sadeddin Nüzhet Ergun, Ruhi Bey Baba hakkında şunları yazar: "Bektaşiler arasında nükteperdazlığı ile tanınmış olan şahsiyetlerden biri de Ruhi Bey Baba'dır. Bu hoşgörülü ve hazırcevap Bektaşi, asil bir aileye mensup olan "Şeyhülislam Zeynelabidin E." nin nesillerindendir. Daha beşikte iken "molla"lık payesine nail olmuş; fakat, bu faydasız unvanla iktifa etmiyerek usulü veçhile medrese tahsilini de ikmal etmiştir. İcazetnamesini aldıktan sonra müteaddit kaza ve livalarda ve hususile Edirne, Bağdat gibi mühim vilayet merkezlerinde kadılıklarda bulunmuştur. O zaman kadılıklar muayyen bir müddete tabi idi. Ruhi de son vazifesini ikmal edince İstanbul'a dönmek mecburiyetinde kalmış, Beşinci Murad'ın iltifatına mazhar olmuştur; zira; Zeynel'abidin E. den ilmi istifade eden Murad, Ruhi'yi himaye etmeyi bir vazife telakki ediyordu. Filhakika Beşinci Murad, gerek efendiliği ve gerek padişahlığı zamanında Ruhi'yi kıymetli atıyeleri ile taltif etmişti, fakat bu ihsan ve lütuflar temad etmedi. Murad'ın, Çırağan sarayında mahpus bulunduğu bir zamanda şüpheli bazı vaziyetleri hissedilen Ruhi derhal İzmir'e nefyedildi.

Ruhi, artık tamamen İzmir'li olmuştu, bir taraftan hazine dava vekaletile meşgul olur, diğer taraftan İzmir'in "Karataş" mahallesinde yaptırdığı konağında Bektaşi ayini icra ederdi. İzmir'e ilk gittiği 1297 (M. 1881) tarihinde Ruhi yalnız bir Bektaşi muhibbi sıfatına haizdi. Bu tarikatın kendisine verdiği hararet ona hakiki bir Babaolmak ihtiyacını da duyurdu. Bu saillerdir ki 1302 (M. 1886) de bir fırsat bularak İstanbul'a geldi. Rumelihisarında meşhur "Nafi Baba" dan icazet alarak tekrar İzmir'e döndü. Artık tam manasıyla bir Bektaşi Baba'sı olmuştu. Tarikatın istediği veçhile neşeli çalışabiliyordu. İzmir'in ne kadar rint ve kalender meşrep adamı varsa onun başına toplandı. "Kırkağaçlı Eşref" gibi meşhur şairler, "Nevzad Bey" Balıkçızade Hakkı Bey " gibi muharrirler, zekasından dolayı "Cin Ahmed" şöhretini kazanmış olan İstanbul'lu "Ahmed B." gibi dava vekilleri hep onun dervişleri olmuşlardı. Bunlar hemen her gece Ruhi'nin evinde toplanır ve birlikte işret ederlerdi. Bu meyanda gazeller söylenir, nefesler okunurdu. Ruhi, bir çok nefis manzumelerini işte bu meclislerde söylerdi, maalesef, bunların pek azı zaptedilebildi. Şüphesiz bu eserler kayıt ve tespit edilmiş olsaydı büyük bir külliyat vücuda getirilebilirdi; halbuki onun bu gün mevcut olan şiirleri bir divançe teşkil edemiyecek kadar azdır.

Ruhi, yalnız şairliği ile tanınmamıştır, bilhassa sohbet meclislerinde sarfettiği zarif nükteler, remizler, kinayeler de onun İzmir'de şöhret kazanmasına sebep olmuştur. Mesela Karataş'ta evini yaptırırken "Canım efendim, buraya bu kadar para sarfedeceğine Hicaz'a

gitsene" diyen bir adama derhal "Hacerülesvede yüz sürmemize parasızlık mani oluyor; ancak, Karataş üstünde bir Beytişerif yapabiliyoruz" tarzında cevap vermiştir*

Bir gün Ruhi, kendisine kârata denildiğinden dolayı dava ikame eden bir zatın vekili olur. Kabahatli tarafın vekili olan "Artin E." isminde biriyle mahkemede karşılaşırlar. İstida okunur. Reis, buna karşı ne diyeceğini "Artin E." den sorar; o da "Efendim, burada mârata kelimesi "Te'kidülmedih bima yüşbihüzzem" kabilindendir. Binaenaleyh, medih makamından söylenmiştir. Yoksa iddia olunduğu gibi zem manasını tazammun etmez. Müekkilimin beraatini taleb ederim" der. Buna ne suretle mukabelede bulunacağı Ruhi B. den sorulur. O da derhal "Aferin koca kârata, güzel müdafa etti. Bir diyeceğim yoktur" cevabını verir. Bunun üzerine heyeti hakime ve samiin gülerek Ruhi'yi alkışlarlar. Bir gün Cin Ahmed B. ile Ruhi B. İzmir rıhtımından yürüyerek giderlerken, zehirlenen ve ölmek üzere bulunan bir köpeğe tesadüf ederler. Ruhi Cin Ahmed Beye eli ile dokunarak köpeği gösterir ve "zavallı hayvanı cin çarpmış" der. Cin Ahmed B. de söz altında kalmıyarak "Evet Baba Efendi, Ruhu, g... çıkıyor" tarzında cevap verir. İşte şimdiye kadar mahdut bir zümrenin tanıyabildiği şen ve şuhmeşrep Ruhi bu kabil nüktelerile ve zarif şiirlerile Bektaşi şiirleri arasında mümtaz bir mevki ihraz etmiş, bulunduğu muhitte ilim ve irfanı ile tanınmıştır, 73 sene yaşıyan Ruhi B. Baba'nın vefatı 1316 (M. 1900) dadır. Vasiyeti üzerine Mızraklı Dede haziresine defnolunmuştur" demektedir. **(Bektaşi Şairleri, c: 2, sh: 335).**

— 1 —

Nice bir dağdai dehr ile berbad olalım
Yürü meyhaneye zahid biraz abad olalım

Serelim kuşeyi meyhaneye bir eski hasır
Dest urup camı Ceme gussadan azad olalım

Kızını piri muganın sen alıp oğlunu ben
Öyle bir din ulusu kafire damad olalım

Hançeri tiği gazapla gezelim ey Ruhi
Kandc bir var ise içmez ana cellad olalım

* Bu zarif cevabı işiten Eşref merhum,Ruhi lisanından şu kıt'ayı söylemiştir:
Halimi mevkiimi bilmeden etme tariz
Tarzı teklifi ilahiyi düşün eşşek herif
Parasızlık Hacerül'esvede sürdürmedi yüz
Yaptım ancak karataş üstüne bir beytişerif

ÇINARİ

Gerçek kimliği ve yaşam öyküsü açık bir şekilde bilinmeyen Çınari, ondokuzuncu yüzyılın sonunda yaşamış bir Bektaşi ozandır. Asıl adı Mehmed'dir. Bulgaristan'ın Çıpan ilçesinde doğmuş. İstanbul ve Anadolu'yu dolaşmış. Erzurumlu Çinari'nin çırağı olmuş. On telli saz çalarmış. Münir Baba'dan el alarak tarikata girmiş. 1901'de yetmiş beş yaşlarında öldüğü sanılıyor.

— 1 —

Biz geşt ü güzarız hane harabız
Tamir kabul etmez viraneyiz biz
"Sekahüm" gölünden kandık sırabız
Ol sebep mestolup mestaneyiz biz

Pek katı yürektik taştan da pektik
Hallolduk puteden sızdık eridik
Kırklar meydanında dara çekildik
Her yüzden sevdiğim merdaneyiz biz

Ruz ü şeb eylerim ah ile zarı
Aşıkın ahları deler mermeri
Bir hub cemal için sefil **Çınari**
Şehr-i Asitanda divaneyiz biz

Geşt ü güzarız : *Gezginci dervişiz* — **Sirab :** *Doymuş, suya kanmış* — **Ruz u şeb :** *Gece gündüz* — **Şehr-i Asitan :** *İstanbul* — **Hane harabız :** *Yıkılmış köşküz* — **Pute :** *Madenlerin eritildiği kap, pota* — **Pek :** *Sert, sağlam* — **Mest :** *Sarhoş.*

— 2 —

Aşık ol serseri gezme alemde
Bir kadem bas bezm-i irfana ya hû
Neler var farkeyle sırr-ı müphemde
Sarılıp dameni pirane ya hû

Mürşid-i kâmildir sak-i ebrar
Gün gibi oluptur cihanda ızhar
Mahabbet bezmini etme aşikar
Gelse de gerdanın urgana ya hû

Çınarı girsene hırka-i şâle
Yaşın yetmiş oldu erdin kemâle
Evvela kul oldun bir hub cemâle
Kul olma bir başka sultana ya hû

Sırr-ı müphem : *Tanrı'nın gizli ilmi* — **Bezm-i irfan :** *Arifler meclisi* — **Hırka-i şale :** *Şaldan hırka* — **Izhar :** *Belirleme* — **Saki-i ebrar :** *İyiler, doğrular sakisi.*

Sekahüm gölü : Kur'an'ı Kerim'de cennette bulunan Kevser ırmağındaki içki ayarında ve o nitelikte güzel bir içkinin bu dünyada müminlere verileceği muştulanmıştır. Alevi-Bektaşiler, sekahüm hamrından içecekleri konusundaki ayete dayanarak topluluk-

larında hatta bazan ayinlerinde bile içki içerler. İçkinin onlar için yasaklanmadığını, usulüne göre içenlere helâl olduğunu öne sürerler. Hatta mest olmanın, Tanrı sevgisiyle, cezbeye kapılmanın da içki etkisinden daha derin etkiler ve sonuçlar doğurduğunu, gizemcilik açısından Tanrı sevgisinin gölünde ummanında balıklar gibi yüzdüklerini, sürekli bu sevgiyle sarhoş gezdiklerini vurgularlar. İçkiyi çok sevdikleri, onu bir muhabbet, dostluk, sevgi aracı saydıkları için göle, denize ve tükenmez ummana benzetirler. Şair Tanrı aşkından ta ilk varoluş sırasında (Bezm-i Elest'te) içtiklerini, ondan bu yana sarhoş gezdiklerini, bundan utanç ve bezginlik duymadıklarını anlatmaktadır. Mevlana "Ok atarsak o atış bizden değildir; biz yayız, oku atansa Allah'tır." derken Tanrı'nın yüceliğini ve gücünün sonsuzluğunu vurgular. İçkiyi yaratan onun nerde, nasıl kullanılacağınıda belirlemiştir elbet. Ruhlar yaratıldıktan sonra Tanrı'nın çağrısı sonucu ilk toplantıda (Bezm-i eleste) tanrı'nın sevgisiyle onun sorusuna "beli" demek suretiyle olumlu yanıt verince kıyamete değin sürecek bir çoşkuya esrüklüğe kapıldılar. Bu duruma vahdeti vucudun yarattığı tutku ile vardılar. Tüm kir ve paslarından kurtuldular.

KENDİNİ BİLMEK

Tasavvufta ise kendini tanımak ile çevresini tanımak iç içe ele alınır. Bunun nedeni tevhid anlayışı yani, varlığı birlemektir. Vahdeti vücud ya da vahdeti mevcud anlayışının her ikisinin de bizi "bütün tecellilerde 'O'nu görmeye" götürür. Dolayısı ile kendini bilen rabbini bilecektir. Evrenin sırrına erecektir. İnsan-ı kamil olacaktır. Yetkin insan, olgun insan olarak da tanımlanır. Hak'la Hak olmuş kimse artık Hakkın dilinden konuşacaktır, işte bu nedenle, yetkin insana "Kuran-ı natık" (konuşan Kuran) da denilir.

Türk tasavvuf düşüncesinde, herşey insan için, insana hizmet etmek için oluşmuştur. Bunda "İnsan olmasaydı, tanrı bu dünyayı yaratmazdı." düşüncesi hakimdir.

İnsan "küçük evren"dir. Tanrının "cami" sıfatının tecellisidir. Diğer bir deyişle, "ne varsa âlemde, örneği var Adem'de" denilmektedir. İşte insan, almış olduğu tüm bu emanetleri gereği gibi kullanmak ve "Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanmak" sorumluluğundadır. **Sorumluluk yüklenmiş** tek canlı, **insan**dır.

Bektaşiler bunu şöyle belirtirler. "İnsan Allah değildir ama Allah'ı yeryüzüne indirendir, eğer insan idrak ederek Allah'ı bilmeseydi. Allah yeryüzünde bilinemeyecekti. İşte bu nedenle yeryüzüne insanı indirendir."

MATLUBİ (TALİBİ)

Rumeli'lidir. Son çağ Bektaşi ozanlarının en büyüklerindendir. İstanbul'da oturur, çok güzel keman çalardı. Mürşit payesine erişmiştir. İstanbul'da Sütlüce Bektaşi tekkesi şeyhi Münir Baba'nın mürşididir. Kültürlü bir kişidir. Bektaşiliği ile övünürdü. 1900 yılında İstanbul'da öldü. **(S.N. Ergun)**

Gerçek kimliği, asıl adı, doğum ve ölüm tarihleri ve yaşam öyküsü tam olarak bilinmeyen Matlubi, ondokuzuncu yüzyılın sonuna değin yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Balkan Türklerinden, Sütlüce Bektaşi tekkesi şeyhi Münir Baba'dan el alıp, Bektaşi tarikatına girmiştir. İstanbul'da oturmuştur. Güzel keman çaldığı söylenir. Matlubi veya Talibi takma adlarıyla şiirler yazdığı biliniyor. 1902'de öldüğü sanılıyor **(C. Öztelli)**.

Çağına nazaran dili sade, söyleyişi canlı, duru ve akıcıdır. Ozan her iki şiirinde de tarikatın inceliklerini, derinliğini rahat bir anlatımla sergilemektedir.

— 1 —

İkrar verdik biz pire, Dil salmayız her yere
Bendeler ulu ere, Biz Bektaşi gülleriyiz

Pirimiz uludan ulu, O kurdu erkânı yolu
Muhammed Ali'nin kulu, Biz Bektaşi gülleriyiz

Biz güruh-u Bektaşiyiz, Sır ehlinin sırdaşıyız
Erenlerin kardaşıyız, Biz Bektaşi gülleriyiz

Hakikat babın açarız, Akı karadan seçeriz
Aşk ile demler içeriz, Biz Bektaşi gülleriyiz

Matlubi'nin haline bak, Akar sular gibi ancak
Daim dili çağırır Hak, Biz Bektaşi gülleriyiz

— 2 —

Ey dila biz pirden aldık himmeti Bektaşiyiz
Pir ocağından ki giydik kisveti Bektaşiyiz

Hacı Bektaş-ı Veli'nin çakeriyiz çakeri
Giymişiz biz kim bu tac-ı devleti Bektaşiyiz

Ehl-i kâmil olan anlar bizi sofi anlamaz
Mahbubu terketmeyiz hem işreti Bektaşiyiz

Biz harabat ehliyiz alem harabat olmasın
Sevmeyiz çok çok fakiri ziynet-i Bektaşiyiz

Talibi her bir tarike el uzattım yokladım
Bunda buldum tam bezm-i ülfeti Bektaşiyiz

Çaker : *Kul* — **İşret** : *İçkili eğlence* — **Bezm-i ülfet** : *Tanışma, sevişme, dostlik meclisi* — **Dilâ** : *Ey gönül* — **Ehl-i Kamil** : *Yetkin, arif kişi* — **Mahbub** : *Sevgili* — **İsret** : *İçki içme, yaşama* — **Harabat** : *Meyhane* — **Zıynet** : *Süs* — **Dil salma** : *Eleştirme, göül verme*

Bektaşi Gülleri : Kimlik sorunu her çağda başta kişiler olmak üzere ulus ve topluluklar tarafından ya açık ya da gizli olarak hep sorunlar zinciri şeklinde ortaya konulmuştur. Bunun gerçek nedeni ise, doğu toplumlarında kimsenin egemen sınıf ya da resmi ideolojinin benimsediği kimlik dışında başkalarına söz ve yaşam hakkı tanımaya yanaşmamasıdır. Yoksa ozanların durup dururken kendilerini, yollarını övmeleri doğru karşılanmaz. Bu durumda propaganda sınırlarını aşan, bir kimlik haykırması olarak düşünülebilir. Ama itilen, kınanan, tanınmayan bir tarikat kendini kabul ettirmek için en kolaydan başlayarak en zoruna değin çeşitli tanıtım ve propaganda yollarını kullanır. Bütün bu yollar onun için mübahtır, geçerlidir. Bektaşiler, ozanları, dervişleri ve yol ulularını çok iyi ve kutsal kişiler olarak bilir ve tanırlar. Şairler onların yol göstericileri, kültür taşıyıcılarıdır diyebiliriz. Bunların hepsine birden Bektaşi Gülleri adını vermekte bir sakınca görmüyoruz. Bu deyimi rahmetli Cahit Öztelli kitabının adı olarak kullanmıştır.

TOKATLI GEDAYİ

Kimliği, eserleri ve gerçek yaşam öyküsü hakkında az bilgi bulunan Gedayi, ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısı ile yirminci yüzyılın başında yaşamış bir Bektaşi saz ozanıdır. 1826 yılında Tokat'ta doğmuş. Bütün ömrünü İstanbul'da geçirmiştir. Asıl adı Ahmed'dir. Ona Gedayi mahlasını veren ünlü Bektaşi Baba'larından Sinop'lu Yesari Baba'dır. Babasının adı Ahmed Muhtardır, babası kereste tüccarıdır. Tokatlı Gedayi adıyla da anılır.

İstanbul'a geldikten sonra, Rumeli Hisarı tekkesi postunda oturan Nafi Baba'dan el alarak, Bektaşi olmuştur. Din dışı şiirleri de bulunmaktadır.

Turgut Koca ile Sadeddin Nüzhet Ergun'un verdiği bilgilere göre Beşiktaş, Hasan Paşa fırını civarında oturduğu için "Beşiktaş'lı Gedayi" olarak tanınır. Aşık kahvelerine çok gittiği için çağının bütün saz ozanlarını tanımıştır. Yalnızca hece ölçüsüyle ürünler vermekle yetinmedi. Divan türünde de hatırı sayılacak eserler verdi.

Mehmed Ali Hilmi Dede ona Gedai adını taktı. Bir süre Üsküdar çiçekçi kahvesini çalıştırdı. Nefeslerinden başka halk şiiri geleneğine uygun söylediği şiirleri de vardır. Sazda ustası Erzurum'lu Emrah'tır.

Mir'ati, Fenni, Şevki, İşreti ve Şeyh Galib'in gazellerini tahmis etmiştir. 1901 yılında İstanbul'da ölmüş ve Karaca Ahmed mezarlığında toprağa verilmiştir. Asım Bezirci 1889 (ya da 1887) de öldüğünü belirtir (a. g. e. sh: 408). Arapça ve Farsça sözlere şiirlerinde çok yer verir, ağdalı bir dili vardır.

Şiirleri, Muhtar Yahya Dağlı ve Sadeddin Nüzhet Ergun tarafından toplanmıştır. Muhtar Yahya Dağlı'mn "Gedayi Hayatı ve Eserleri" adlı kitabı İstanbul Marif kütüphanesi tarafından yayınlanmıştır

— 1 —

Bunca aşıkları sevdaya saldı
Hak cemâl-i paki dilbere verdi
Biçare bülbüller hayrette kaldı
Reng-i ruhsarını güllere verdi

Sevda çekip gözden dökenler pürnem
Hubb-i aşkı canandır Allah-ü âlem
Nur-i Nübüvveti cümleden akdem
Taalâ Hazret-i Server'e verdi

↓ Bağ-ı Nübüvvete halk etti bir gül
Sırrını anlamak bir nice müşkül
Eyledi Şeh-süvar göründü Düldül
Seyf-i zülfikarı Hayder'e verdi

Her derde sabr-eden olur imiş er
Razıyım Eyyüb'den olursam beter
Sabrım miftahını Şah-ı erenler
Ta ezelden Gedayi kemtere verdi

Allah ü alem : *"Tanrı bilir" anlamında arapça bir deyim* — **Akdem** : *Önce* — **Hazret-i Server** : *Hz. Muhammed* — **Miftah** : *Anahtar* — **Taat** : *İbadet* — **Şeh-suvar** : *Baş binici* — **Seyf-i Zülfikar** : *Zülfikar kılıcı.*

— 2 —

Gönül teşrif edip şahin gezerken
Salınıp hıraman yere uğradım
Gavvas olup gam bahrinde yüzerken
Hacı Bektaş derler pire uğradım

Alnında yazılı hatt-ı dört kitap
Vechi kıblegahtır kaşları mihrap
Firdevs-i aladan açıldı bir bab
Böyle bir mübarek şare uğradım

Çar-anasırdan bir azim yapu
Arifler ol şehre eylemiş tapu
Üstü örtük mevcut on iki kapu
On sekiz bin alem vare uğradım

↓ Şeş cihette tamir etmiş duvarı
Ana secde kılar melekler varı
Bezirgandır alış veriştir kârı
Hal içinde kesb-i kâra uğradım

Mısır ca'mi'idir ol şehrin adı
Yekun huruf ile kurmuş bünyadı
Doyulmaz lezzeti şirindir tadı
Hakikatte gizli sırra uğradım

Sır içinde nihan olur sırrımız
İnci mercan cevahirdir kârımız
Dür alır dür satar pazarlarımız
İkilikten geçip bire uğradım

İyd-i visalindir mü'mine bayram
Cemâlin görünce gönlümüz aram
Gedayi ezelden can ile kurban
Arafat dedikleri dare uğradım

Mısr-ı Cami : *Gönül* — **Huruf** : *Harfler* — **Dürr** : *İnci* — **İyd** : *Bayram* — **Vasl** : *Kavuşma* — **Ruhsar** : *Yanak* — **Pürnem** : *Gözyaşı* — **Gavvas** : *Dalgıç* — **Şar** : *Kent, şehir* — **Şeş cihet** : *Altı yön, sağ, sol, ön , arka, tavan, taban* — **Çar anasır** : *Toprak, su, yel, ateş* — **Bezirgan** : *Tüccar.*

— 3 —

Sanadır niyazım derun-ı dilden
Mevlâ'nın aşkına dur seher yeli
Çıkarmış mı beni yarim gönülden
Varınca divana sor seher yeli

Aşıksın aşıkın gönlün alırsın
Gönlün alıp hem teselli verirsin
Mekke'den ya Medine'den gelirsin
Hak seni yaratmış nur seher yeli

Kan ağlar **Gedai** kalmadı mecal
Olmuşum hicr ile ben manend-i nâl
Göz yaşıyla yazdırmışım arz-i hâl
Öp elin canana ver seher yeli

Manend-i nal : *Düdüge, kamışa benzer inleyici* — **Hıraman** : *Salına salına yürüyen* — **Nar-ı Muhabbet** : *Sevgi ateşi* — **Fırak** : *Ayrılık.*

— 4 —

Sevdana tutuldum ben bile bile
Ey nar-ı mahabbet yan içerimde
Fırak-ı mihnetle derd-i hasretle
Uyuştu bağrımda kan içerimde

↓ Zülf-i dilber gibi aklım perişan
Gezerim alemi mesti sergerdan
Yarı ağyar ile gördüğüm zaman
Ta hulkuma gelir kan içerimde

Gedai elde tir başta bir külah
Dolaştım alemi dergah be dergah
Zeminden semaya çıktı suzi -âh
Bir külhan-ı aşk var san içerimde

Sergerdan : *Sersem* — **Hulk :** *Tabiat, huy* — **Tir :** Ok — **Suz-ı ah :** *Ah iniltisi* — **Külhan :** *Hamam ocağı* — **Fırak-ı mihnet :** *Zor ayrılık.*

5

El çekti alemden gitti arifler
Bu dünyanın ne olduğu bilindi
Özünde sözünde her kim ise er
Defter-i felekten kaydı silindi

↓ İnayet merhamet yetti baş oldu
Fukaranın gözü kanlı yaş oldu
Ağniyânın kalbi katı taş oldu
Merhamet cesinin dibi delindi

Gedai aç gözün gafletten uyan
Gör nice fitneler etmekte devran
Vaktidir ey Mehdi sahib-i zaman
Kande kaldın geleceksen gel imdi.

Ağniyan : *Zenginler* — **Cesi :** *Kazan* — **Dil-rüba :** *Gönül kopan* — **Müllü :** *Kırmızı* — **İnayet :** *İyilik* — **Merhamet :** *Acıma.*

— 6 —

Sevda çeken her aşıkın alemde
Aşinası vardır benim niçin yok
Gönül eğlencesi meclis-i demde
Dil-rübası vardır benim niçin yok

Bir yar bulamadım lebleri müllü
Yanakları deste deste kâküllü
Herkesin başında süslü püsküllü
Bir belası vardır benim niçin yok

Gedai dil verdimse kangı yara
Açtı tiğ-i nâzı bağrıma yara
Nakd-i can almağa ey bahtı kara
Mübtelası vardır benim niçin yok

Aşina : *Tanıdık* — **Dil-rüba :** *Gönül alan, gönül kapan* — **Meclis-i dem :** *İçki meclisi* — **Lebleri müllü :** *Dudağı kırmızı* — **Kangı :** *Hangi* — **Tığ-ı naz :** *Naz, cilve kılıcı* — **Mübtela :** *Düşkün* — **Nakd-ı can :** *Can parası.*

— 7 —

Gamzen tiri ile kaşların keman
Bu dertli sinemi delmek yol mudur?
Yok mudur göğsünde din ile iman
Bendeni feryada salmak yol mudur?

Nasihattır tut guşunu sözüme
Şikar eksik olmaz yavru bazıma
Tenhada gördüğüm vakit yüzüme
Hercailik edip gülmek yol mudur?

Eşiğinde mesken tutar kalırdım
Ol rakipten intikamım alırdım
Ağa yollum seni benim bilirdim
Varıp ellere yar olmak yol mudur?

Her kaçan gördükçe sen yüzü mahı
Zayi olur gider aklım billâhi
Der Gedayi behey hubların şahı
Sende hak nazarım kalmak yol mudur?

— 8 —

Ah u feryat eder gülün dalında
Bülbülün feryadı zarı vatandır
Derd ü hasret koymuş kendi halinde
Her garibin öz efkârı vatandır

Beni gurbet ele düşürdü kısmet
Ne tükenmez hasret bu nasıl kısmet
Kimseye yar olmaz diyar-ı gurbet
Herkesin sevdiği yarı vatandır

Gedai gurbete düşse bir insan
Gitmez hayalinden vuslatı cinan
Yeri gülşen olsa gülse her zaman
Fikri zikri yine dar-ı vatandır

— 9 —

Beni mecruh etti hançer-i bürran
İki didelerim kanlı yaş döker
Rahmedip rize-i elmas her zaman
Gelir zahm-ı dile kalem kaş diker

Her dem bana ol şuh etmek ister naz
Bu pazarın zararı çok, kârı az
Emsali bulunmaz rengi alınmaz
Vade-i vaslında ne kumaş diker

Gedai âleme bildirdin beni
Bütün halk-ı dehre güldürdün beni
Ecelimden evvel öldürdün beni
Hayatımda mezarıma taş diker

Mecruh : *Yaralı* — **Hançer-i bürran :** *Keskin hançer* — **Rize-i elmas :** *Elmas kırıntısı* — **Zahm-ı dil :** *Gönül yarası* — **Şuh :** *Sevgili* — **Emsali** — *Benzeri* — **Halk-ı dehri :** *Dünya halkı* — **Vade-ı vasl :** *Kavuşma süresi.*

MEHDİ BABA

Yirminci yüzyılda yetişmiş bir Bektaşi ozanı. Merdiven köyün'deki Şahkulu Sultan dergahında aşçılık görevini yapmış. Daha çok Mehmed Ali Hilmi'nin divanını düzenleyip yayınlamıştır. Asıl adı Ahmed ve doğum yeri Filibe'dir. Yaşamı ve gerçek kimliği ile doğum-ölüm tarihleri hakkında bunlardan başka bilgi yok. Mehmed Ali Hilmi Divanında bulunan bir şiirinden başka herhangi bir şiiride bulunamamıştır.

Pir-i erbab-ı mahabbet vakıf-ı sırr-ı Ali
Şem-i meydan-ı hakikat mürşid-i sahib makam

Hangah-ı nazeninin rükn-i ulvi sireti
Hazret-i Hilmi Baba kim mukteda-yi has u âm

Halet-i ömründe takrir ettiği divanını
Acizane hıfza gayret eylemiştim ben müdam

İstedim herkes bu bağın güllerinden koklasın
Kisve-i tab'a sokup neşrine ettim ihtimam

Hayr ile yad olmağa olsun vesile hizmetim
Hoş sada koymak cihanda en mukaddes bir meram

Mehdiya hamd eyle kim hamd eylemek hengamıdır
Himmet-i ihvan ile divan-ı Hilmi oldu tân

Şem : *Mum* — **Müdam :** *Sürekli* — **Hengam :** *Dönem, zaman* — **İhvan :** *Kardeş* — **Hançer-i bürran :** *Keskin hancer* — **Mecrüh :** *Hasta* — **Rize-i elmas :** *Elmas parçası, kırıntısı* — **Zahm-ı dil :** *Gönül yarası* — **Dehr :** *Dünya* — **Has u am :** *Özel genel* — **Hangah :** *Tekke* — **Nazenin :** *Bektaşi tarikatı* — **Mükteda :** *Uyulan* — **İhtimam :** *Özen* — **Kisve-ı Tab :** *Kalıp şekli* — **Mukaddes :** *Kutsal.*

PEYGAMBER 'İN HADİSLERİNDEN

1-Aldatan bizden değil

Peygamber efendimiz pazarda dolaşırken, yiyecek satan bir adamın sattığı şeyleri kontrol etti. Elini satılan şeyin içine soktu, üstü kuru görünen şeyin içinde ıslaklık hissetti. Bunun ne olduğunu satıcıya sordu. O da:

"Ya Resulullah! Yağmur yağdı da" diye cevap verdi. Peygamberimiz de (S.A.V.):

O ıslak kısmı, alıcılar görsün diye niçin üst tarafa getirmiyorsun? Aldatan kimse benden değildir? dediler.

Bir başka olayda da: "Bizi aldatan bizden değildir" buyurdular.

2 — Komşuya güven vermek

Hz. Enes'den (R.A):

"Nefsim yedinde olan Allah'a yemin ederim ki, hiç bir kul kendisi için arzu ettiğini, komşusu için de (başka bir rivayette kardeşi için de) arzu etmedikçe kemâliyle iman etmiş olmaz"

3 — Hayır söylemek

Ebu Hureyre (R.A.) naklediyor:

Allah'ın Resulü (A.S.) şöyle buyurmuştur:

"Allah'a ve ahiret gününe iman eden ya hayır söylesin, yahut sussun!"

4 — Al-i Abayı sevmek

Peygamber Hz. Muhammed'in, abâsı altına alıp dua ettiği kişilerdir: Hz. Ali, Ali'nin zevcesi ve Muhammed'in kızı Fhatıma, oğulları Hasan ve Hüseyin. Alevî inancına göre, Hz. Muhammed'in de dahil olduğu Âl-i Abâ, kutsal sayılmıştır. Ehl-i beytin nüvesini oluştururlar. Hz. Peygamber onları Nuh'un gemisine benzeterek, "kim onları severse kurtuluşa ermiş olur" buyurur.

ŞEVKİ

1852'de Prizren'de doğmuştur. Babası Prizren'de özel türbesinde yatan Horasan'lı Suzi Veli'nin soyundan gelen Cafer Sipahi'dir. Annesinin adı Çelebi Hanko'dur. Manastır Askeri lisesini ve Harbokulunu bitirerek, Piyade subayı olmuştur. 1897 Yunan savaşına katılmış. 1908 yılında Cisri Mustafa Paşa (Bugünkü Svilengrad) da hamamdan çıkarken, Bulgar komitecileri tarafından şehid edilmiştir. Ve orada toprağa verilmiştir. Kazım adında bir oğlu, Saadet adında bir de kızı olmuştur.

Şevki, önce üçüncü devre Melamiliğin kurucusu Muhammed Nur'dan inabe alarak, Melami tarikatına girmiş. Muhammed Nur'un ölümünden çok sonra, Ginokasro tekke-sinde Selim Ruhi Baba'dan el alarak, Bektaşi olmuştur.

Şiirlerini aruz ölçüsüyle yazmıtır. Şiirleri yeni yazıya torunu Turgut Koca tarafından çevrilmiş; "Şevki Hayatı ve Şiirleri" adlı bir kitapta toplanmıştır. Şevki'nin bir gazelini Gedayi tahmis etmiştir.

Şiirlerinde, Melamet ve Hurufilik neş'esi görülür. Varlık birliğini dile getirmekte çok başarılıdır **(Turgut Koca, a.g.e. sh: 692).**

— 1 —

Kim ki varlıktan geçip benliğine kıldı veda
Zulmet-i abad cihan hep ondan oldu irtika

Maksad-ı darını bulmak ey gönül bir şey değil
Eyledin ise sana sen bunda kesb-i itila

Mavera-yı perdede eşya kalırdı sim siyah
Mümkünata ermeseydi nûr-i zatından ziya

Varlığı yok kimsenin her varlığın varı odur
Varlığım vardır deyen bihude eyler o nizâ

Zulmet-i varlıkla ta haşre giderdin Şevkiya
Hacı Bektaş-ı Veli'ye kılmasaydın ittiba

İrtika : *Yükselme* — **Maksad-ı dar :** *Hedeflenen yer* — **Kesb-i İttila :** *Üst dereceye erişme, bilgi edinme* — **Mavera :** *Arka taraf* — **Bihude :** *Boş yere* — **İttiba :** *Bağlılık* — **Nizâ :** *Çekişme, münakaşa* — **Kesbi :** *Çalışıp kazanma* — **Haşr :** *Kıyamet* — **Zulmet :** *Karanlık* — **Ziya :** *Işık.*

— 2 —

Ben beni görmek için bir şey hicap olmaz bana
Afitabın afitabıyım sehap olmaz bana

Perde-yi gayriyyeti çak eyledim baştan başa
Ol sebebten lenteraniden hitap olmaz bana

Gerçi gayrı olmadı bu kainatta hiç ü kez
Aynile amma müşabih şeyh ü şab olmaz bana

Musevi hem İsevi hem Muhammedi benem
İhtilaf-ı küfr ü imandan azap olmaz bana

Mukteza-yı ab ü kil her zerre inkılaptadır
Şevkiya zatımla amma inkılap olmaz bana

Afitap : *Güneş* — **Hicap :** *Perde* — **Lenterani :** *"Göremezsin" anlamında bir ayet* — **Müşabih :** *Benzer* — **İhtilaf :** *Ayrılık* — **Mukteza :** *İktiza eden gerek* — **İnkılâp:** *Biçim ve nitelik değiştirmek, devrim* — **Sehap :** *Bulut, karanlık* — **Gayriyet :** *Ayrılık* — **Çak :** *Yırtma* — **Şeyh ü şab :** *İhtiyar ve genç.*

— 3 —

Geçib zevk u sefadan künc-i uzlet ihtiyar ettim
Giderdim vuslat-ı yaranı vahdet ihtiyar ettim

Firak-ı tığ-ı cananın elifler değdi başımda
Görün ey henagah ehli ne kisvet ihtiyar ettim

Çün izz ü şana bais Yusuf'un cah-ı mezellettir
Anın çün ben de bu alem içre devlet ihtiyar ettim

Gerekmez bana bir bağ-ı gülüstan lâle veş dilde
Hayal-i hali dilber dağ-ı hasret ihtiyar ettim

Cihanın izz ü cahın almadım bir hula ben amma
Kanaat hırkasın giydim ne şevket ihtiyar ettim

Sığındımhanegah-ı aşka ben geçtim kerametten
Sarıldım damen-i mürşide himmet ihtiyar ettim

Ben o abdal-ı aşkım terk-i tecrid-i abâ puşum
Ne köhne şaldan geçtim ne ziynet ihtiyar ettim

Hava-yı nefsden geçtim veli müştak-ı didarım
Ne hur-i ayna meylim var ne cennet ihtiyar ettim

Vücud-i Ademi ketmi adem fehmeyledim **Şevki**
Ben o kaaf-o kanaatte ne haslet ihtiyar ettim

Künc : *Köşe* — **Firak :** *Ayrılık* — **Kisvet :** *Biçim, şekil* — **İzz ü şan :** *Yüce ve sanlı mevki* — **Cah :** *Kuyu* — **Mezellet :** *Zelillik* — **Aba puş :** *Hırka giyen* — **Müstak :** *Düşkünlük* — **Himmet :** *Yardım* — **Tecrid :** *Soyutlama, uzaklaştırma* — **Haslet :** *Özellik* — **İhtiyar :** *Seçme isteme* — **Kaaf :** *Yaran* — **Tıg :** *Ok* — **Hanegah :** *Tekke* — **Kısvet :** *Elbise* — **Bais :** *Neden olan* — **Veş :** *Gibi* — **Dağ :** *Yara* — **İzz ü cah :** *Değer ve makam* — **Şevket :** *Büyüklük, azamet* — **Hula :** *Kez, defa* — **Hur :** *Güneş* — **Ketm :** *Saklama* — **Fehm :** *Anlama, anlayış.*

4

Gerçi zerrat-ı cihan bir nurfer-i Allah'tır
Her biri bir isile bil mazhar-ı Allah'tır

Mazharı esma olan efrad-ı eşya mündemiç
Kevn-i cami şekl-i insan defter-i Allah'tır

Aşık-ı müştak-ı didar-ı cemâl-i Hak isen
Kâmilin nutk-u şarabı kevser-i Allah'tır

Cümle mahlukatı hakdan ben gibi **Şevki** de bir
Pençe-yi Al-i abâ'nın cevheri Allah'tır

Nürfer : *Işık saçan* — **Mazhar-ı Allah :** *Tanrı'nın açığa çıktığı yer* — **Mündemiç:** *Toplanmış* — **Kevn-i cami :** *Her şeyi kendinde toplayan* — **Zerrat-ı cihan :** *Evrenin en küçük parçaları* — **Müştak :** *Tutkun, düşkün.*

— 5 —

Cevher-i cismi cihandır değil insan başka
Can-ı alem denilen zübde-i ekvan başka

Bakılır ise hakikat ile fark yok gibidir
Bin bir eşbah ile zahir olan ayan başka

Bir gülüstan gülüdür gerçi bu alem amma
Kafire nisbet ile mazhar-ı iman başka

Deşt-i aşk içre veren başı şehiddir lâkin
Kerbelâ aşıkı ol şah-ı şehidan başka

Zübde-i evkân : *Evrenin özeti, hülasası, insan* — **Eşbah :** *Cesedler* — **Zahir olan :** *Belirlenen* — **Ayan :** *Saklı ilimler* — **Zerrat :** *Moleküller, ufak parçacıklar* — **Mündemiç :** *İçkin, içine sokulmuş*— **Mazhar-ı esma :** *İsimlerin ortaya çıktığı aşama* — **Müştak-ı didar-ı cemâl** *Yüz güzelliğini isteyen özleyen* — **Fehmeylemek :** *Anlamak* — **Dest-ı esk :** *Sevgi dolu* — **Lakin :** *Ama* — **Şah-ı Şehidan :** *Hz. Hüseyin*.

İLGİLİ PEYGAMBERLER

1 - Nûh. Âdem'den sonra gelen peygamberdir. İnsanlar Nûh Peygamber'i dinlememişler, o da ilenince tûfan olmuş, üç oğlu (Ham, Sam ve Yasef) ile yaptığı gemiye binenler kurtulmuştur. Nûh'un gemisinin Cudi veya Ağrı (Ararat) dağı tepesinde durduğuna inanılır. İnsanoğulları, ikinci kez Nûh Peygamber'in üç oğlundan türemeye başlamıştır.

2 - Eyyub. Bir yahudi peygamberi. Tanrı tarafından sınanmak için birçok dertlere uğratılmışsa da bütün bunlara sabırla katlanmayı bilmiştir. "Eyyub sabrı" deyimi, bu katlanıştan türemiştir. "Gerçekten biz onu sabreden (bir kul) bulmuştuk. Ne güzel kuldu, o dâimâ bize başvururdu." **(Sâd, 44).**

3 - İdris. İsrâiloğulları peygamberlerindendir. Nûh Peygamber'den önce yaşadığı, yazı ve rakamı bulduğu, ilk elbise diken insan olduğu söylenir.

FERYADİ (Deli Derviş)

Gerçek kimliği, doğum ve ölüm tarihleri bilinmeyen bu Alevi ozanı hakkında Sadeddin Nüzhet Ergun kitabında şu açıklamayı getiriyor:

"Bu bilgi, 1944 yılında, Maarif kütüphanesinden gelen, İsyani takma adıyla tanınan, İsmail Elçioğlu'ndan alınmıştır (Elçioğlu 1944'de ölmüştür).

Halk arasında Deli Derviş adıyla tanınan Feryadi, ondokuzuncu yüzyılda yaşamış, Kızılbaş şairlerindendir. Güçlü bir şairdi. Divrik'te otururdu. Koçgiri'ye bağlı Zogallı'da arazı alarak, orada kaldı. Bu gün torunları orada oturmaktadır. 1904'de, seksen yaş civarında, Kangal ilçesine bağlı Mamaş'da (Soğukpınar) öldü. Mezarı oradadır".

Halk arasında Deli derviş, Dolu derviş, Derviş Ağa adlarıyla da tanınır. Asıl adı Mehmet'tir. 1824'de Sivasın Zara ilçesine bağlı Zogallı köyünde doğduğu sanılıyor. Ama bu kesin değil. Babası Yusuf Divriğ'in Konut köyündenmiş. Yoksulluk nedeniyle Zogallı'ya yerleşmiş. Çiftçilik etmiş. Yirmidördündeyken pir elinden dolu içmiş, Sazının adını Sarı Turna koymuş. Önce Kul yusuf mahlasını kullanmış, sonra Feryadi takma adını seçmiş. Ruhsati'den söz ve söz dersleri almış. Sarı Saltıklılardanmış. Dedelik edermiş. Kangaldan Kars'a değin talibleri varmış. 1904 'de Seksen yaşında oğlunun evinde, Mamaş'ta ölmüş.

Feryadi:

Şu benim sevdiğim Muhammed Ali
Canım kurban olsun senin yoluna
Sıdkile çağırdığım Bektaşi Veli
Bir nazar et gel şu edna kuluna

dörtlüğünden anlaşılacağı gibi Feryadi, Alevi-Bektaşi inancına bağlıdır. Pir Sultan Abdal döneminde yaşadığı sanılan Kul Yusuf'la ilgisi olmadığı gibi 1920'de Ulaş'ın Baharözü köyünde doğan Mustafa Feryadi Çağıran ile karıştırılmamalıdır. Feryadi tarikata bağlı olmakla birlikte yalnızca dinsel konularda değil başka konularda da başarılı şiirler yazmıştır. Şiirleri henüz kitaplaşmamıştır.

— 1 —

Otlar bitmiş viraneler yurdunda
Ne acayip ah eylemez sağlar hey
Kimi şad u hurrem kendi keyfinde
Kimisine firkat gelmiş ağlar hey

Nice kahramanlar vardı bu hana
Kimisi şah oldu gitti zamana
Benim deyu hükmederdi cihana
Hakle yeksan oldu taht u tuğlar hey

↓ Şu çarh-ı gerduna kanma dekbazdır
Evveli şadlıktır bahardır yazdır
Ahını vayvayla bir ulu sazdır
Veliler nebiler göçtü inler hey

Türlü cevahirden alıp satardı
Çemeninde lâ'l ü mercan biterdi
Seher vakti andelipler öterdi
Viran kalmış bahçeler ü bağlar hey

Usandım feleğin aselerinden
Doldurup verdiği badelerinden
Sefil **Feryadi**'nin didelerinden
Ab-ı revan gibi yaşlar çağlar hey

Hurrem : *İç açıcı* — **Hâkle yeksan :** *Toprakla bir, toprağa karıştı* — **Çarh-ı gerdun :** *Felek, dünya* — **Dekbaz :** *Hilekar* — **Dide :** *Göz* — **Şad :** *Neşeli* — **Fırkat:** *Ayrılık* — **Taht-ıtuğ :** *Saltanat* — **Andelip :** *Bülbül* — **Asel** *Eğri cehennemdeki dört sudan biri* — **Bade :** *İçki* — **Ab-ı revan :** *Çoşkun su.*

— 2 —

Bu gün gam yükünün kervanı geldi
Çekemem bu derdi bölek seninle
Seni seven aşık sararıp soldu
Çekemem bu derdi bölek seninle

Yine gam yüküne tüccar ben oldum
Bulmadım Lokman'ı arada kaldım
Meded mürüvvet dedim kapına geldim
Çekemem bu derdi bölek seninle

↓ Seherde okunur Allah-ü ekber
Hışmından titrer ol bab-ı Hayber
Süleyman'ın carına yetmişti Hayder
Çekemem bu derdi bölek seninle

Aşık olan gafletinden uyanır
Muhammed Ali'nin rengine boyanır
Ancak bu cefaya Eyyub dayanır
Çekemem bu derdi bölek seninle

Bağlarıma gazel düştü güz oldu
Geçti giden günler ömür az oldu
Feryadi'nin yareleri yüz oldu
Çekemem bu derdi bölek seninle

— 3 —

Ana bir atadan doğma kardeşim
Gel gir muhabbete malda ne vardır
Yalancı dünyayı lezzet mi sandın
Lezzet muhabbettir balda ne vardır

Muhabbet kapısı bahardır yazdır
Kemliğin ahırı kar yağmış güzdür
Sanmayın ağalar bir hilaf sözdür
Söyleten yürektir dilde ne vardır

↓ Müminin gönlüdür Tanrı'nın tahtı
Rehberdir açılır talibin bahtı
Veysel de Düldül'ün nalını çaktı
Hikmeti mıhtadır nalda ne vardır

Kul Yusuf'tur hakikatın şakirdi
Biz geçen erlerden aldık öğüdü
Batında okudum ihlası virdi
Cemi cennette gör burda ne vardır

— 4 —

Efendim derdinden divane oldum
Merhametin yok mu halimsorsana
Garip bülbül gibi dalına kondum
Merhametin yok mu halim sorsana

Sizde yardım etmezler mi düşküne
Halin sormazlar mı böyle şaşkına
Şah-ı Merdan-Murtaza'nın aşkına
Merhametin yok mu halim sorsana

↓ Efendim kapında kul oldum kaldım
Ben sana kul oldum benim efendim
Yemin edem ben bu cihandan usandım
Merhametin yok mu halim sorsana

Deli gönül geze geze yoruldu
Gençlik gitti derman bizden ayrıldı
Feryadi'nin kanatları kırıldı
Merhametin yok mu halim sorsana

— 5 —

Bu kadar cevr etme aziz sultanım
Ya n'olur insafa gel bazı bazı
Halime rahimsin ruh-ı revanım
Bana da keremler kıl bazı bazı

Sen arifsin ne dediğin bilirsin
Yaralı gönlüme merhem olursun
Her dem ciğerime neşter vurursun
Şad eyle gönlümü gül bazı bazı

↓ Gamze-i hançeri sineme salma
Hazer kıl efendim ahımı alma
Çok ise noksanım kusura kalma
Şaşar bildiğinden kul bazı bazı

Uğruna koymuşum can ile seri
Hilafım yok candan severim seni
Bunca yıldır esir ettin sen beni
Kadirim kıymetim bil bazı bazı

Der ki **Feryadi** laubalimsin
Canımın cananı servi dalımsın
Halimden anlamaz kanlı zalimsin
Perişan gönlümü al bazı bazı

KISKANÇLIK

— Hz. Yusuf peygamber babası Davud'a:

"Babacığım, rüyamda onbiryıldız, güneş ve ayın bana secde ettiklerini gördüm" demişti.

Babası, ona şunları söyledi:

"Oğulcuğum rüyanı kardeşlerine anlatma, yoksa sana tuzak kurarlar; zira şeytan insanın apaçık düşmanıdır." **(Yunus suresi 4-5 ayet).**

— Dartmış kudret kılıcın, çalmış nefsin boynuna

Nefsini tepelemiş elleri kan içinde

(Yunus Emre)

— Bayram özünü bildi, bileni anda buldu

Bulan ol kendi oldu, sen seni bil seni

(Hacı Bayram-ı Veli)

RIZA

Bu ozan daha önce andığımız Rıza Efendi isimli ozandan başka bir ozandır. Ondokuzuncu yüzyılın sonuna değin yaşamıştır. Bektaşi ozanıdır. Kimliği, gerçek yaşam öyküsü, doğum tarihi hakkında yeterli belge ve bilgi yok, Yalnız Sadeddin Nüzhet Ergun'un, Abdülbaki Gölpınarlı'dan aktardığı bilgiye göre: Asıl adı Ali'dir. Rahva'lıdır. Arife Bacı'nın dayısıdır. Devlet memuru olduğu söylenir. 1908'de ölmüştür Rıza mahlasını kullanan bir ozanda Hasan Hulgi Rızadır (Bkz. 5. cilt s: 517).

Yeniçeri ocağının dağıtılması sırasında Bektaşi tekkelerine ve önderlerine ve devletçe girişilen kıyıma karşı duyulan öfke ve kızgınlığı şiire yansıtarak durumu bireysel olarak protesto etmiştir.

Ehl-i diliz bizi dil dolandırır
Feleğin işine hile olur mu
Bizi gafletlerden aşk uyandırır
Bize bundan başka çile olur mu

Okuyup zikrettik biz yarın adın
Sundu ağzımıza lezzetin tadın
Biz bin yüz kırk beşin yedik tokadın*
Bize bundan gayri sille olur mu

↓ Baktımdı o cana nazar-ı Hak'la
Bu laf ü güzaflar gelmezdi akla
Öğüt veren gelir tepesi takla
Bizi candan ayıran felah bulur mu

Bu miheng-i aşka urdukta seni
Riya etmiş safdil diyerek beni
Tiğ-i bendle bağlı olunca beli
Girip de duzaha acep yanar mı

Rıza bu esrarı sakla gönülden
Hak'tır bu sözlerim değildir güman
Tecelli göründü sana nigahtan
Hiç ehli kemâle rağbet olur mu

* Yeniçeri olayı 1242 (m. 1826) yılında oldu. Her halde ozan bu olayı anımsatıyor.

ÇEKİRGELER GİBİ

"Gözleri zelil ve hakir olarak (dehşet içinde) kabirlerden çıkarlar; tıpkı yayılan çekirgeler gibidirler" bu sözler, Kamer suresi'nin 73. ayetinin mealidir ve mahşer günü yaşanacakları anlatmaktadır.

Buna göre; Adem Aleyhisselamdan kıyamet gününe kadar yaşamış olan bütün insanlar, Sur düdüğünün üflenmesi ile topraktan, bir tohum gibi fışkıracaklardır. Milyarlarca insan, hesap gününde sadece kendi ameliyle Allah huzuruna çıkacak; bunlardan hiçbirinin malları, mülkleri ve pişmanlıkları fayda etmeyecektir. İnsanoğlunun dünyada verdiği sınav sona ermiştir. Ayet-i Kerime'nin ilginç olan noktası, mezarlarından kalkacak ölülerin,

çekirgelere benzetilmesidir. Bir kere çekirge sürüleri çok kalabalıktır. Milyarlarca çekirgenin bir araya gelmesiyle, kapkara bir bulut oluşur. Bu dehşet verici manzaranın boyutları 3-5 km. uzunluğunda ve 300-500 m. genişliğinde olabilir. Çekirgelerin toprak altına yerleştirdikleri larvaları uzun süre sonra yeryüzüne, "Toprağın altından ve topluca" çıkarlar. Söz konusu ayetteki sözler, çekrgelerin yaşamına ilişkin çağdaş bilgi ve bulguların, 1400 yıl önce indirilen Kuran'da yer almış olmasıdır. Bu Kur'an'ı Kerim'in tansıklarından biridir.

ON İKİ İMAM

Alevi-Bektaşilerde en çok sayılan, en önde gelen, tarikatın temel öğesi bilinen oniki imamlar kutsaldır. Yücedir, tarihsel kaynaklara bakıldığında Hz. Ali'nin oğlu Hüseyn'nin Kerbelâ'da Yezîd ordusu tarafından mağlûp ve şehid edilmesi (680), Ali taraftarlarının bölünmesine yol açtı. "Şîâ"nın bir kısmı, Ali'nin diğer oğlu Muhammed Hanefiyye'yi, bir kısmı da Huseyn'in oğlu Alî'yi imam olarak tanıdı. Bundan sonra imam tanınan zât öldükçe "Şîâ" mezhebi birçok bölüklere ayrıldı. Söz konusu bölükler içinde en ünlüsü "İsnâaşeriyte On İkiler" bölüğüdür ve "İmâmiyye" olarak da anılır. Altıncı İmam Ca'fer-al-Sâdık'an sonra oğlu Mûsâ'yı imam tanıyan On İkiler Bölüğü, "Ca'feriyye" diye de anılmaya başladı. On İkiler tarafından tanınan On İki İmam şunlardır: 1/Aliyy-al-Murtazâ, 2/Hasan-al-Muctebâ, 3/Huseyn-al-Şehîd, 4/Huseyn oğlu Alî Zeyn-al-Âbidîn-al Seccâd, 5/Ali oğlu Muhammed-al-Bâkır, 6/Muhammed oğlu Ca'fer-al-Sâdık, 7/Ca'fer oğlu Musâ-al-Kâzım, 8/Mûsâ oğlu Aliyy-al-Rızâ, 9/Alî oğlu Muhammed-al-Takıyy-al-Cevâd, 10/Muhammed oğlu Aliyy-al-Nakıyy-al-Hâdî, 11/Alî oğlu Hasan-al-Askeriyy-al-Zekî, 12/Hasan oğlu Muhammed-al-Mehdî. İmâmiyye, Hz. Muhammed'in hadîslerinde adı geçen ve son zamanlarda ortaya çıkıp dünyayı adâletle dolduracağı vâdedilen "**Mehdî**" nin, bu On İkinci imam Muhammed olduğu inancını taşır. Alevi-Bektaşi ozanları Oniki imamlar için şiirler yazmışlardır. İçinde Oniki imamın adı geçen şiirlere "Düvazdeh İmam" alevi deyişiyle "Düvazmam" yada kısaca "Düvaz" adı verilir.

ŞEREF BACI

Gerçek kimliği, yaşam öyküsü, doğum tarihi, nereli olduğu konularında elimizde fazla bilgi yok. Ondokuzuncu yüzyılın son yarısında yaşamıştır. Bektaşi kadın ozanlarından biridir. Kasımpaşa'lıdır. Mehmet Ağa isminde bir kahvecinin eşidir. Çamlıcalı Nuri Baba'dan el alarak, tarikata girmiş, 1909'da kırkbeş yaşlarında ölmüştür.

Bism-i Şahtan başlıyalım, Can başı feda kılalım
Her daim şahı analım, Nurdan bir nur daha doğdu

Bism-i Şahtır işin önü, Olmuşuz erenler kulu
Ali Baba Nurun gülü, Nurdan bir nur daha doğdu

Recam budur kabul eyle, Rahmetinden dur eyleme
Kul oldum azad eyleme, Nurdan bir nur daha doğdu

Meydana erkân kuruldu, Kırklar Yediler cemoldu
Dede Baba destin sundu, Nurdan bir nur daha doğdu

Ali Baba başlar tacı, Şüphesiz olmuşuz naci
Böyle söyler **Şeref Bacı,** Nurdan bir nur daha doğdu.

AŞILAYICI RÜZGARLAR

"Biz rüzgarları "aşılayıcı" olarak gönderdik. Gökten bir su indirdik de sizi onunla suladık. O suyu depolayanlar da sizler değilsiniz." Hicr Suresinin 22. ayeti ile Ra'd suresinin 13. ayetindeki açıklamalar; yağmurun oluşumuyla bitkilerin döllenmesini anlatmaktadır. Bulutların elektrik yüklü olduğunu, 1752 yılında Benjamin Franklin'in bulduğunu biliyoruz. Fakat Kur'an, bu bilgiyi ve yağmurun oluşumunu insanlık alemine 1400 yıl önce bildirmiştir.

Yer yüzünden buharlaşan sularla meydana gelen ve atmosferin içinde tonlarca ağırlığa ulaşan yağmur bulutlarını (su depoları) sürükleyen rüzgar, bu bulutların hava ile sürtünmesini ve zıt değerlerdeki elektrik yükü ile dolmalarını sağlar. Negatif ve pozitif elektirik yüklü bulutların birbirine yaklaşması üzerine, yağmur öncesi, şimşekler çakar, gökgürültüleri duyulur.

Rüzgarların 'aşılama'özelliğinin, bitkilerin üremelerinde çok önemli bir role sahip bulunduğu, Kuran'ın indirilmesinden yüzyıllarca sonra anlaşılmıştır. Bitkilerin döllenmesi, ancak rüzgarların dişi ve erkek tohumları, birbirlerine katılmaları sayesinde gerçek-

leşmektedir ve "döllenme" olayı mümkün olabilmektedir. Yağmur olayı içinde aynı şey geçerlidir. Bu olgu Kur'an'ı Kerim'in tansıklarından biridir.

TEVHİD DİNLERİN BİRLİĞİ

Türk tasavvufi, Tevhid inancından yola çıkarak, tüm yaratılmışları "bir" gördüğü için, hakikat tek olduğuna göre, dinlerin özde aynı olması grektiği sonucuna varır. Ben ve sen ikileminden kurtulur. Yetmiş iki milleti bir görür. **Eşitlik** olgusunu vurgular. Böylece temelde aynı olan, görünüşte farklı olan dinlerinden dolayı kimseyi yargılamaz ve ortak noktayı arar, **uzlaşmaya** çalışır.

Aynı arayışı farklı zamanda farklı kültürlerde de görmek mümkündür. Örneğin, Pısagor öğrencilerine "Ölümsüz tanrılara dön, kendini eşsiz aşklara bırak, inanını koru...Bil ki, çeşitli uluslarda ve çeşitli dinlerde dağıtılmış görülen **tanrılar, tektir. Evrenin tek tanrısı vardır.** Hepsine hoşgörüyle bak, ama gerçeğin ne olduğunu da bil... Gizlilik aleminde bütün dinler birleşirler." diye seslenir **(O. Hançerlioğlu Düşünce Tarihi s: 77)**.

Tasavvufta ilk "En-el Hak" şehidi olarak bilinen ve inancı uğruna ölen Hallac-ı Mansur da **tevhide** bulaşmaktan ve **Hak ile Hak olmak**tan kaynaklanan bilgiyle, aynı tanrının, aynı dünyadaki, hep gene aynı olan kulları için, farklı farklı dinler vermeyeceği biliniyle, **"dinlerin birliği"**nden söz etmiştir. Hallac-ı Mansur'un görüşünü Cavit Sunar şöyle yorumlar. "Hallac'a göre bütün dinler, Allah'a aittir. Dinlerin adları her ne kadar birbirinden ayrı ise de, hepsi, ayni hakikatı ifade etmektedirler. Onun için hiç kimsenin dinine batıl dememelidir. İnsanların ayrı dinlerebağlanması kendi ihtiyarları sonucu değil, fakat ihtiyarlarına yüklenen bir zorunluluk sonucudur. Çünkü, kullar üzerinde hüküm süren, Allah'ın iradesidir." **(Cavit Sunar, Ana Hatlarıyla İslam Tasavvufu Tarihi s: 51).**

CEYHUNİ

Zilelidir. Çördük oğullarındandır. Asıl adı Ömer'dir. 1840'da doğmuş. 1912'de Alaca'da ölmüştür. Orta Anadolu'da geniş bir ün kazanmış olan Ceyhuni, Tokatlı Aşık Nuri'nin yetiştirmesidir. Çok iyi saz çalardı. İstanbul'a gitmiş, Çırpıcı Veliefendi çayırlarında, semai kahvelerinde saz çalmış, yarışmalara katılmıştır. Oldukça güçlü ve kültürlü bir ozandır. Aşık Ceyhuni, Ceyhuni Baba, Ceyhuni mahlaslarını kullanmıştır.

Ondokuzuncu yüzyıl Bektaşi ozanlarındandır. Güzel saz çalar ve doğaçlama şiir söylermiş. Bir çok saz şairlerine saz ve söz konularında ustalık etmiştir. Ceyhuni'nin şiir dergisi Aşık Mahmut isminde bir çırağının elinde kalmıştır.

Aşağı yukarı yüz yaşına kadar yaşamıştır. Eminönü'nde berber dükkanı olan Çinari'nin oğlu Haşim Baba, Ceyhuni'nin son zamanlarında, yatalak olduğu devrede ağzına kaşıkla çorba akıtırmış. Ölüm tarihi 1912'dir. Mezarı Çorum'un Alaca ilçesine bağlı İsa Hacılı köyündedir. Kendisi Kızılçeşme dergahının şeyhi Hacı Hasan Baba'dan inabe alıp tarikata girmiştir. Şiirleri cönklerde, dergilerde kalmıştır.**(T. Koca)**

Yedikule Bektaşi tekkesi şeyhi Hacı Hasan Baba'ya bağlı olduğu biliniyor. Uzun ömrü boyunca bir çok aşığa ustalık etmiştir (**A. Özkırımlı, a. g. e. s: 268).**

Ceyhuni, doğa ile yaşamı; bu dünya ile ahıreti, Tanrı sevgisi ile yar aşkını iç içe oturtmasını, bunu ustalıkla başarmasını bilmiş, tarikatın güzelliklerini derinleştirerek yaşama katmış, korkuyu, ölümü kıyıya köşeye itmiş, diriliğe, sevgiye, dostluğa sarılmış bir ozan olup, insanlığı karanlıktan aydınlığa çeken, sürekli ahıret korkusu içinde yaşamaktan kurtarmaya çalışan bir kişiliğe sahiptir. Din dışı şiirlerinde özlem, sevgi, yaşlılık, akıl, gurbet gibi konuları işler. Akıcı, coşkulu, diri ve duru bir söyleyişi vardır. Sözcükleri ezgileştirir, müziksel bir ahenge ulaştırır.

Bektaşiliğe bağlanan Ceyhuni, şiirlerinde hem inançlarını yansıtmış, hem de aşk, doğa, ayrılık konularını işlemiştir. Dilinde Osmanlıca sözcükler de yer alır. Gazeller, şarkılar yazmıştır. Şiirleri kitap haline getirilmemiştir.

Özlem, sevgi dolu şiirlerinden bir demet sunmak istiyoruz...

— 1 —

Rahı hakikate dil oldu bende
Biz sırrı (İllâ)nın tevellasıyız
Merdolan namerde olmaz şermende
Biz anların evvel teberrasıyız

Sirişki çeşmimden döner asiyab
Yaş yerine gözden dökerim hunab
Teşnediller bizden oldular sirab
Biz kuru çeşmenin baş sakasıyız

Ceyhuni çok vakit gurbette kaldım
Ömür telef edip kuruyup kaldım
Ta temelden çürüyüp şöylece kaldım
Ceyhuniyiz lâkin kum deryasıyız

Hunab : *Kanlı göz yaşı* — **Dil** : *Gönül* — **Tevella** : *Sevilen* — **Teberra** : *Sevilmeyen* — **Asiyab** : *Değirmen* — **Teşnedil** : *Barı yanık* — **Sirab** : *Suvarma* — **Sırikişi çeşm** : *Göz yaşları* — **Şermende** : *Utangaç* — **Telef** : *Harcama* — **Rah** : *Yol.*

— 2 —

Ey şahı velayet Hayderi Kerrar
Kerrar oldu ismin keramet ile
Keramet sendedir gün gibi izhar
Esrarın söylenir rivayet ile

Rivayettir senden bürcü şeriat
Şeriattan bais olmaz tarikat
Tarikattan ifşa olur hakikat
Hakikatin dilde şecaat ile

Şecaatin duydu **Ceyhuni** geda
Gedayı babından eyleme cüda
Cüda etmek değil lâyık şanına
Mürtaza okunur tilavet ile

İfşa : *Açıklama* — **Şecaat** : *Cesaret* — **Tilavet** : *Okumak* — **Bais** : *Gerektiren* — **İzhar** : *Açık, zahir* — **Cüda** : *Uzak durma, ayırma* — **Geda** : *Kul.*

— 3 —

Ey şuhu müstesna çeşmi sehharın
Pençe salıp bu çeşmimden mû çeker
Ey kameti dilcû zülfü tatarın
Kan ağladıp dü çeşmimden cû çeker

↓ Gönül bendolmuştur aşkın bağında
Müekkiller bekler sol ve sağında
Hab görmez gözlerim, gönül bağında
Bir bülbül var gül dalında hû çeker

Ruzü şeb rakseder girdabı çeşmim
Artırır mevcini hizabı çeşmim
Devreder daima dolabı çeşmim
Dilmülkünde Asümana su çeker

Ceyhuni dil verdim Hayder vaktında
Okudum ismini ezber vaktında
Bir kere ah etsem seher vaktında
Badi saba hub zülfünden bû çeker

— 4 —

Evvel ateş püskürürken ağzımdan
Şimdilik pamuğu yakamaz oldum
Tab-ü fer kesildi iki gözümden
İpliği iğneye takamaz oldum

İçip içip asla bıkmaz idim ben
Kimsenin hatırın yıkmaz idim ben
Evvel meyhaneden çıkmaz idim ben
Nedendir bu günler çakamaz oldum

Diyar-ı gurbette eğlenip kaldım
Ömrüm telef edip çürüyüp kaldım
Kupkuru kaskatı kuruyup kaldım
Ceyhuni' yim, lâkin akamaz oldum *

* Burada ozan, adının Ceyhun ırmağından alınmış olmasından yararlanarak bir sanat gösterisi yapıp «Ceyhun ırmağıyım ama akamıyorum» diyor.

Çeşmi sehhar : *Sihirli göz* — **Dilcü** : *Gönül alan* — **Mevc** : *Dalga* — **Bend olmuştur** : *Bağlanmıştır* — **Müekki** : *Kiramen katibin, yani insanın doğru ve yanlışlarını yazan iki melek* — **Hab** : *Uyku* — **Bu** : *Koku* — **Mu** : *Kıl* — **Cû** : *Açlık* — **Dü** : *İki* — **Gırdab-ı çeşmim** : *Gözümün sularının döndüğü çevrinti* — **Mevc** : *Dalga* — **Hizab** : *Dalga*.

— 5 —

El vurup tabibe incitme beni
Zira aşk derdine derman bulunmaz
Ne derttir bilmezem sızlatan beni
Can gider visale canan bulunmaz

Var iken sinede hezaran ağlar
Aşk oduna düştüm can evim yanar
Yar ile sinede saf olan dağlar
At bulunur ama meydan bulunmaz

Çok gördüm feleğin serençamını
Murat üzre kimler aldı kanımı
Kanda muş ederse ecel camını
Göçen **Ceyhuni**'den nişan bulunmaz

Tab ü fer : *Yaratış ve güç* — **Hezaran** : *Bülbüller* — **Serecam** : *Serüven* — **Muş** : *Fare* — **Kande** : *Nerde* — **Sine** : *Göğüs* — **Virsal** : *Kavuşma*.

— 6 —

Sevdana tutuldum ben bile bile
Ey nar-ı muhabbet yan içerimde
Firak-ı mihnetle derd-i hasretle
Uyuştu bağrımda kan içerimde

Dilber zülfü gibi aklım perişan
Gezerim alemi mest ü sergerdan
Yarı ağyar ile gördüğüm zaman
Boğazıma gelir can içerimde

Ceyhun elde teber başta bir külah
Gezerim alemi dergah-be-dergah
Zeminden semaya çıktı suz-u-ah
Bir külhan-ı aşk var san içerimde

Sergerdan : *Şaşkın, sersem, perişan* — **Teberi** : *Tahta kılıç* — **Suzu ah** : *Ah ve inildi* — **Nar-ı muhabbet** : *Aşk ateşi* — **Firak** : *Ayrılık*.

— 7 —

İklimi cananın soldu gülleri
Bağı vuslat gülizarsız olur mu
Hal ehli halleder bu müşkülleri
Gonca harsız bülbül zarsız olur mu

Reftara çıktıkça kaşı kemanım
Sulasın yolları çeşmi giryanım
İr gör endamını hüsnü tabanım
Çin güzeli müşki barsız olur mu

Vefa resmin hublar etseler reşit
Can verip **Ceyhuni** eyler yine iyd
Harabat ehline ta'n eder zahid
Aşık olan şivekârsız olur mu

Reftar : *Yukarı kaldırma, salınarak gidiş* — **İyd** : *Bayram* — **Şivekâr** : *İşveli* — **Çeşm-i giryan** : *Ağlayan göz* — **Har** : *Diken* — **Endam** : *Boy* — **Hush-ü taban** : *Ay yüzlü güzel* — **Müşki bar** : *Misk yağdıran* — **Harabat** : *Meyhane* — **Gülizar** : *Gülbahçesi* — *Müşkül zor* — **İr** : *İn.*

— 8 —

Akıl beri gel beri gel
Gir gönüle nazar eyle
Ağız söyler kulak dinler
Öten dile nazar eyle

↓ İki elim kızıl kanda
Çok günahlar vardır bende
Mürüvvetle kerem sende
Düşmüş kula nazar eyle

Baştır gövdeyi götüren
Ayak menzile yetiren
Kalmış işleri bitiren
İki ele nazar eyle

Bezirgan olup da satma
Sermayene hile katma
Yolun eğrisine gitme
Doğru yola nazar eyle

Ceyhuni'yem gevher kani
Hak sendedir özün tanı
İptida yokla sen seni
Sonra ele nazar eyle

— 9 —

Erdi matem mahı nevcûlar gibi sen çağla gel
At müferrih cameni yüz bin karalar bağla gel
Kasd-ı a'dâ eyleyüb şemşir-i aşkı zağla gel
Al ü evlada muhabbet eyle kalbin sağla gel
Bu muharrem mahının matem günüdür ağla gel
Şah Hüseyn'in aşkına can ü ciğerler dağla gel

Kasd kıldı Şah Hüseyn'e ol Yezid ibn-i Yezid
Defter-i uşşakdan ismi resid oldu resid
Bir içim su vermedi hubanlara bağrı hadid
Kerbelâ deştinde kıldı akıbet susuz şehid
Bu muharrem mahının matem günüdür ağla gel
Şah Hüseyn'in aşkına can ü ciğerler dağla gel

Bir terahhum kılmadı Mervan Pelid-ibn-i avam
Şimr-i bidinin Yezid'in canına lâ'net müdam
Şah Hüseyn ibn-i Ali'ye eyledi münkir kıyam
Lâ'net olsun sadhezaran kavm-i Yezid'e subh u şam
Bu muharrem mahının matem günüdür ağla gel
Şah Hüseyn'in aşkına can ü ciğerler dağla gel

Geldi geçti bu cihandan çün Aliy-yel-Mürteza
Ağladı bu demde çün ins ü melek arş u semâ
Titredi havfından ol taht-es-sera fevk-al-ulâ
Eyledi gel tâ haşre dek vâ veyletâ vâ hasreta
Bu muharrem mahının matem günüdür ağla gel
Şah Hüseyn'in aşkına can ü ciğerler dağla gel

Öl de gel gayret keş-i Al-i abâ meydanıdır
Can ü başı terk kıl ehl-i vefa meydanıdır
Ağla **Ceyhun Şah** Hasen Hulk-ı Rıza meydanıdır
Sen niçün gafil durursun Kerbelâ meydanıdır
Bu muharrem mahının matem günüdür ağla gel
Şah Hüseyn'in aşkına can ü ciğerler dağla gel

Müferrih : *Rahatlık* — **Came :** *Giysi* — **Adâ :** *Düşman* — **Şemşir :** *Kılıç* — **Deşt :** *Çöl* — **Terahhum :** *Merhamet, acıma* — **Müdam** *Devamlı* — **Sadhezar :** *Yüzbinlerce* — **Havf :** *Korku* — **Tahtessera :** *Toprağın altındakiler* — **Fevk-al-ulâ:** *Göktekiler* — **Veyletâ va hasreta :** *Çok yazık oldu "vah hasret çekenlere"* — **Temessük :** *Senetli, belgeli* — **Nevcu :** *Taze, diri* — **Kıyam :** *Öldürme* - **İns ü melek :** *İnsan ve melek* — **Haşr edek :** *Kıyamete kadar* — **Dağla :** *Yak* — **Al-i aba** : *Ehlibeyt* — **Resid :** *Silindi, sona erdi* — **Defter-i Uşşak :** *Aşıklar defteri* — **Huban :** *Sevgilere* — **Bağr-ı hadid :** *Yanık bağır* — **Kerbela deşti :** *Kerbala çölü* — **Mah-ı Muharrem :** *Muharrem ayı. Hz. Hüseyin bu ayın 10. günü Şemir tarafından şehid edildi.*

— 10 —

(ISITMA DESTANI)

Isıtma tutunca hiç tutmaz elim
Yakar bu tenimi kurutur dilim
Otuz dokuz yorgan, kırksekiz kilim
Örtünsem ısınmam yine isitma

↓ Yakalarsın beni kalırım dona
Cevr ü cefa etme yazık bedene
Temessüklü borcum var ise sana
Göster senedini verem ısıtma

Sen beni tutarsın olurum mestan
Verirler yiyemem bir dilim bostan
Her günün başına tek sana destan
Söyleyim de vazgel benden ısıtma

Birden bire gelme ansız gelirsin
Ağu gibi azılarım sökersin
Altın mı istersin sen ne sezersin
Söyle de vereyim vazgel ısıtma

Nişan ettin sabah gölgeleyince
Afitab semayı ortalayınca
Saat dört buçukta rota olunca
Tuttun **Ceyhuni** 'yi yine ısıtma

— 11 —

Tıfl-ı nâzım yine geldin hatıra
Gurbet elde ağlıyayım bir zaman
Muhabbet namemi kimler götüre
Kime halim anlatayım bir zaman

Yine mevce geldi derin kaynaşır
Hasret ateşiyle gönül tutuşur
Eller bayram eder gülüp oynaşır
Ben karalar bağlıyayım bir zaman

Kan karıştı **Ceyhuni** yine seline
Gönül arzu çeker canan iline
Körpe kuzum bakar kimin eline
Kan ağlayıp çağlıyayım bir zaman

— 12 —

Sahbayı ne müşkül sundun a melek
Ben ecelcamını içtikten sonra
Mıkras-ı hicr ile o zalim felek
Bana gam hırkası biçtikten sonra

Aldanmam devrine böyle devranın
Gözetmem gülünü ol bağbanının
Çekemem kahrını yalın çobanın
Kuzuyu koyundan seçtikten sonra

Tahammül ederken adu taşına
Kan karşıtı gözlerimin yaşına
Felek himmetini çalsın başına
Ceyhuni dünyadan göçtükten sonra*

* Bazı kitaplarda bi şiirin dörtlük sonlarındaki dizelerde bulunan "sonra" sözcüğü yerine "geri" sözcüğü yer alır. (**Cemil Yener, Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, sh: 157**).

Reşid : *Yetişti, erişti, kaydı silindi* — **Hadid** : *Öfkeli* — **Tıflınaz** : *Nazlı sevgili* — **Cam** : *İçki* — **Bağban** : *Bağcı* — **Vefakeş** : *Vefalı* — **Körpe** : *Taze*.

— 13 —

Yar ile gönlümün meyhanesinde
Bir kuru merhaba, bir niyaz kaldı
Vefa yok alemin kârhanesinde
Vefakeş alemde azdan az kaldı

Visal-i didara ettikçe tedbir
Müyesser etmedi hazreti taktir
Binde bir pareye etmedi tesir
Ne nutk-u hakikat ne mecaz kaldı

Koy, cevirler etsin yarim **Ceyhuni**
İşvebazım, şivekârım, **Ceyhuni**
Dünyada hasılı varım **Ceyhuni**
Elimde bir çubuk bir de saz kaldı

— 14 —

İdgâha gidek dolap seyrine
Bakalım ne yana ne civan döner
Hardan habersizce gelmiş gülşene
Bülbül huzurında gülistan döner

İd-i adha idi gönlüm arzusu
Her çobanın var bir emlik kuzusu
Kınalıdır ol kuzunun kuzusu
Meletir yanıda nice can döner

Ceyhuni der bikes elleri bağlı
Kan döker didesi sinesi dağlı
Kırmızı yeşilli karalı allı
Şehrimizde böyle çok civan döner

Idgâh : *Bayram yeri* — **İd-i adha** : *Kurban Bayramı* — **Bikes** : *Kimsesiz* — **Dide** : *Göz* — **Sine** : *Göğüs* — **Mıkras** : *Makas* — **Vefakeş** : *Vefalı* — **Kâr-hanesi** : *Kâr edilen yer, dükkan* — **Pare** : *Parça, tike* — **Nutk-u hakikat** : *Gerçek sözü* — **Çevir:** *Baskı* — **İşvebaz** : *Nazlı, işveli* — **Sivekâr** : *Şiveli* — **Koy** : *Bırak*.

GÜÇ

"Eğer geçmişin mezar kazıcıları olmak istemiyorsan tarihle ilgilenmenin derecesini ve onun unutulmasını gerektiren sınırlarını belirlemek için, bir insanın, bir ulusun, bir kültürün ne büyük yaratıcı güce sahip olduğunu bilmek gerekir. İnsan ne kadar güçlüyse geçmişi de o kadar kendine mal eder. Ve burada şunu öğrenir ki, tarihsel anlam (miras) onun kendi gücüyle yapmak istekiklerine hiç bir sınır koyamaz" **(Friedrich Nietzcshe, akt: Doğan Özlem , Tarih Felsefesi içinde sh: 210 aktaran: Reha Çamuroğlu : Tarih, Heterodoksi ve Babailer sh: 211).**

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - **Serçeşme:** Bir yolun en ulu piri... Hacı Bektaş Veli...

2 - **Seyyah çıkarmak:** Seyahat vermek. Bir derviş veya cana bir haberin ulaştırılması, ziyaret için verilen görev.

Töreye uymaz iş yapanlara da bir süre için dergâhtan uzaklaştırılmak, sürgün etmek için verilen ceza.

3 - **Seyyit:** Soyu İmam Hasan'a ulaşan kişi. Zaman içinde bu kavram özelliğini değiştirmiş ve soyu 12 İmamlara çıkan insanlar için kullanılır olmuştur.

4 - **Sırlamak:** Hakka yürüyeni toprağa gömmek. Yanan bir mumu söndürmek. Bir şeyi söylememek, gizlemek anlamına da gelir.

5 - **Sımat (Somat):** Sofra demektir. Kutsal sayılır. Aleviler; **"Sofra Ali'nin, mihman Ali'dir"** derler.

MEHMED ALİ HİLMİ DEDE BABA
(1804 — 1907)

İstanbul'da doğdu, yaşadığı dönemin en tanınmış Bektaşi ozanlarından biridir. Sultan Ahmed semtindeki, Güngörmez Camii imamı Nuri Efendi'nin oğludur. Gerek babası, gerek annesi Emine Hanım, Merdiven köyündeki Şah Kulu Sultan tekkesi şeyhi Hasan Baba'dan 1857'de el alıp, tarikata girmişlerdir. Mehmed Ali Hilmi Baba'nın doğumu 1842'dir. Tarikata girişi 1863'dür.

1869 yılında Ali Baba'nın ölümü üzerine Şah Kulu Sultan tekkesinde boşalan post'a oturdu. Hacı Bektaş dergahı postuna oturan Selanik'li Hacı Hasan Baba'dan, Mehmed Yesari Baba'nın rehberliği ile hilafet aldı. İstanbul'a geldiğinde tekkesini genişletti ve 1907'de öldü. Önceki tekkenin kış meydanı yanına gömüldü. Daha sonra, akrabaları tarafından kabri nakledilerek, sağlığında yaptırmış olduğu, Gözcü Baba bahçesindeki özel mezarına taşındı.

Mehmed Ali Baba'nın mahlası yani takma adı, Hilmi'dir. Divanı 1909'da Ahmed Mehdi Baba tarafından basılmıştır. 1986 yılında Doç. Dr. Bedri Noyan tarafından, sözlük eklenmesiyle birlikte, yeni yazıya çevrilerek yayınlandı.

Hilmi Baba'nın divanında, 2666 beyit vardır. İçinde 25 koşma, 238 gazel, 1 muaşşer, 6 müseddes, 8 muhammes, 1 murabba, 1 tahmis, 3 mersiye, 1 nasihatname, 40 tarih, 3 kıt'a, 10 müfred bulunur. Şiirlerinde aruz ve hece ölçülerini başarı ile kullanmıştır (**Turgut Koca, a. g. e. sh: 570**).

Hilmi Dede Baba, aruz ve heceyle şiirler yazmıştır. Tasavvufi halk edebiyatını örnek alarak yazdığı nefesleri Bektaşiler arasında çok yaygındır.

Bektaşi yolağının tüm inceliklerini, derin bir kültür içinde özümseyen ozanımız, varlık birliği inancını, Allah'ın en doruk ve somut biçimde Ali'de ve dolayısıyla insanda tecelli ettiğini, insanın köle, uşak, basit bir varlık olmayıp, Tanrı tarafından en kutsal varlıklardan biri olarak yaratıldığını şiirlerinde açıkça belirterek onu, yani Ademi hakkı olan, layık olduğu yüce makama oturtmaya uğraşır. Şiirleri baştan başa gizemci felsefenin incelikleriyle doludur. Şiirleri 19. yüzyıl Bektaşi şiirleri üzerine çıkabilecek nitelikler taşıyan soluklu, içerikli bir yapıdadır. Dili yer yer ağır ve ağdalı olsa bile yine de akıcı ve coşkuludur. Sevgi şiirinin en başta gelen besleyici kaynağıdır.

Aynayı tuttum yüzüme
Ali göründü gözüme
Nazar eyledim özüme
Ali göründü gözüme

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Gönül keştisiyle bahr-i mihnette
Girdab-ı gamdayım yetiş ya Ali
Emvac-ı firkatle hal-i hayrette
Girdab-ı gamdayım yetiş ya Ali

Sensin bize daim hallal-i müşkil
Sensin eden bizi necata vasıl
Koyma bizi bahr-i elemde safil
Girdab-ı gamdayım yetiş ya Ali

Şad olsun gönlümüz gamdan kurtulsun
Gam yerine zevk u mahabbet dolsun
Senin aşıkların ağlarken gülsün
Girdab-ı gamdayım yetiş ya Ali

↓ Lütfunla yolumuz eyle küşade
Bu kulların gamdan olsun azade
Derya-yi hayrette gönül üftade
Girdab-ı gamdayım yetiş ya Ali

Sensin benim ancak hısn-ı hasinim
Senden meded diler kalb-i hazinim
Berde vü bahride sensin muinim
Girdab-ı gamdayım yetiş ya Ali

Ey daver-i alem ey zat-ı ekrem
Eyle bizi lütf u feyzinle hurrem
Sensin bana matlub seni isterem
Girdab-ı gamdayım yetiş ya Ali

Afveyle cürmümüz eyle şefaat
Zahir batın sensin şah-ı velayet
Hilmi kulun diler senden mürüvvet
Girdab-ı gamdayım yetiş ya Ali

Keşti : *Gemi* — **Küşade :** *Açmak* — **Emvac-i firkat :** *Ayrılık dalgaları* — **Hallal-i müşkil :** *Müşkülleri çözen* — **Azade :** *Kurtulmak, azad olmak* — **Üftade :** *Zavallı, düşkün* — **Zatı ekrem :** *Yüce kişi* — **Hısn-ı hasinim :** *En yakın akrabam* — **Muin :** *Yardımcı* — **Daver-i alem :** *Alemin sultanı* — **Hurrem :** *Gönül şenliği, iç açıcı* — **Berde ve bahirde :** *Karada ve denizde.*

— 2 —

Her dem gönlümde zikrim
Aman ya Murtaza Ali
Evvel ahir budur fikrim
Aman ya Murtaza Ali

Gece gündüz ibadetim
Secde eyleyüp taatim
Zikr fikrim münacatım
Aman ya Murtaza Ali

↓ Görünen bu can gözüme
Nazar eyleyen özüme
Halavet veren sözüme
Aman ya Murtaza Ali

Efendimsin sen ezeli
Seni bildik lem yezeli
Kalp ve sinemde yazılı
Aman ya Murtaza Ali

Görünen hem gören sensin
İşitip söyleyen sensin
Bu kudret i veren sensin
Aman ya Murtaza Ali

Arş kalbimde mahmudum
Sensin matlup ve mabudum
İki alemde maksudum
Aman ya Murtaza Ali

↓ Hac ve zekat ve namazım
Savm ı salat ve niyazım
Sensin benim çare sazım
Aman ya Murtaza Ali

Ehli beytin bendesiyim
Aşıklar efendisiyim
Bir ayn şermendesiyim
Aman ya Murtaza Ali

Şahım sen merhamet eyle
Hilmi 'ye mürüvvet eyle
Mahşer günü şefkat eyle
Aman ya Murtaza Ali

Mahmud : *Sevgili, övülen* — **Matlup** : *Tapınan* — **Bende** : *Kul* — **Mabud** *Tapınılan* — **Girdap-ı gam** : *Acı dönengeci* — **Necat** : *Kurtuluş* — **Safil** : *Tortu* — **Küşade** : *Açılma* — **Halavet** : *Tat, zevk, şirinlik* — **Ezeli** : *Öncesiz* — **Yemyezel** : *Baki, kalıcı* — **Şermende** : *Utangaç* — **Ayn** : *Göz* — **Savm-ı salat** : *Namaz, niyaz.*

— 3 —

Abidan-ı Mustafa'yız biz Hüseynilerdeniz
Aşıkan-ı Mürteza'yız biz Hüseynilerdeniz

Başımız top eyledik şah-ı şihedan aşkın
Can feda-yi Kerbelâ'yız biz Hüseynilerdeniz

Nola mecruh eylese a'dâ bizim endamımız
Mest-i sahba-yi cefayiz biz Hüseynilerdeniz

Tir-i ta'n-ı zahide kıldık hedef biz sinemiz
Hasıl-ı derd u belayız biz Hüseynilerdeniz

Ateş-i Hubb-i İmameyn ile yansun cismimiz
Suz-i aşka mübtelayız biz Hüseynilerdeniz

Hamse-i ehl-i kisadır seberde tac-ı fahrımız
Derviş-i bab-ı rızayız biz Hüseynilerdeniz

Hacı Bektaş Veli'dir pirimiz **Hilmi Dede**
Bende-i Al-i Abâ'yız biz Hüseynilerdeniz

Abidan : *İbadet edenler veya kullar* — **Tir :** *Ok* — **Mecruh :** *Yaralanma* — **A'dâ :** *Düşman* — **Mest-i sahba-yi cefa :** *Cefa kadehinden sarhoş olma* — **Hubb-i İmameyn :** *Hasan ve Hüseyn'in sevgisi* — **Hamse-i ehl-i kisa :** *Peygamberin abası altında bulunan, beş kutsal kişi, Ehl-i Beyt* — **Tir-i tan :** *Kınama okları* — **Hasılı :** *Özetle, kısaca.*

— 4 —

Ayine tuttum yüzüme, Ali göründü gözüme
Nazar eyledim özüme, Ali göründü gözüme

Adem Baba Havva ile, Hem Allemel'esma ile
Çerhi felek sema ile, Ali göründü gözüme

Hazreti Nuh Neciyyullah, Hem İbrahim Halilullah
Sina'da Kelimullah, Ali göründü gözüme

İsa'yı Ruhullah oldur, İki alemde şah oldur
Müminlere penah oldur, Ali göründü gözüme

Ali evvel Ali ahır, Ali batın Ali zahir
Ali tayyib Ali tahir, Ali göründü gözüme

Ali candır Ali canan, Ali dindir Ali iman
Ali Rahim Ali Rahman, Ali göründü gözüme

Hilmi gedayi bir kemter, Görür gözüm dilim söyler
Her nereye kılsam nazar, Ali göründü gözüme

AÇIKLAMA

Bütün evren Tanrı ile doludur. Tanrı insanın özündedir. Tanrıyı kimliği içinde yansıtan tek varlık insandır. İnsan gören Tanrıda. İnsandır. Tanrı bir göz, bir kulak, bir duyuş gücüdür. İkisi de iç içe öz özedirler, Tanrı ile insan arasında öyle kulluk-efendilik ilişkisi değil, sevenle sevilen bağlantısı vardır. İnsanı seven Tanrı'yıda sever, insanı bilen Tanrı'yı da bilir, tanır. Evren içinde durum aynıdır. Tanrı evrenle evren Tanrı ile, insan ile bilinir.

Tanrıya götüren yol kişinin özünde yoğunlaşan sevgidir. Sevginin amacı insanı anlamayı sağlamaktır.

İnsan özünde Tanrı'yı yansıtır. Tanrı insan arasında bir öz ayrılığı, yapı farklılığı ve çelişkisi bulunmaz. İnsan Tanrıdır.

Hilmi Dede, kim ne derse desin, Tanrıyı insanlaştıran, ona yeni bir değer ve anlam kazandırmaya çalışmaktadır.

"Hak ile vakıf-ı esrar idim ben"

(**Dertli**)

Kelam-ı zat idim kün emri irad olmadan evvel

(**Arşı**)

— 5 —

Ehl-i şevkiz meşrebi rindaneyiz Bektaşiyiz
Zahid-i bedulara biganeyiz Bektaşiyiz

Merd-i tecridiz alaikten geçüp olduk beri
Bi tekellüf sakin-i meyhaneyiz Bektaşiyiz

Bi garaz bu bezm-i işrethane-i alemdeyiz
Cam-ı aşk u şevk ile mestaneyiz Bektaşiyiz

Malik-i genc-i rümuzuz bizdedir dürr-i Necef
Gerçi zahirbine biz viraneyiz Bektaşiyiz

Mürg-i şehbaz-ı kadimiz asman-ı feyzde
Tair-i takdis ile hem lâneyiz Bektaşiyiz

Sabitiz ikrarımızda şekkimiz yoktur bizim
Ahd-i yar ser veren merdaneyiz Bektaşiyiz

Canımız kıldık feda **Hilmi** cemalullaha biz
Şem-i aşka yanmağa pervaneyiz Bektaşiyiz

Allemel'esma : *Tanrı'nın adları, sıfatları* — Çarh-ı felek : *Gök kubbesi, gök yuvarlağı* — **Sema :** *Dönme* — **Neciyyullah :** *Tanrı sırdaşı* — **İsa-yi Ruhullah :** *Tanrı ruhu İsa, Hz. İsa* — **Kelimullah :** *Sina'da Tanrı ile konuşan Musanın lakabı* — **Penah :** *Sığınak* — **Tayyip :** *Güzel, hoş* — **Tahir :** *Temiz* — **Rahim :** *Merhametli* — **Kemter :** *Aciz, hakir* — **Nazar kılmak :** *Bakmak* — **Bigane** *Yabancı* — **Tekellüf :** *Kefil, yük* — **Bigaraz :** *Kinsiz* — **Malık-i gene-ı rumuz:** *Simgeler hazinesinin sahibi* — **Murg-ı şehbaz-ı kadim :** *Ölümsüz kuşun yuvası* — **Asuma-ı feyz :** *Bolluk seması* — **Ehl-i şevk :** *Nur ve iman ehli* — **Meyhane:** *Aşk şarabının içildiği yer* — **Murg :** *Kuş* — **Zahid-i bedhû :** *Kötü niyetli sofu* — **Alaik :** *Gösteriş* — **Dürr-i Necef :** *Necef incisi, yani Hz. Ali* — **Zahirbin :** *Dış yüze bakan* — **Kadim :** *Kıdemi çok olan eski* — **Lâne :** *Yuva.* — **Tair-i takdis** *Kutsallaşmış kuş* — **Merd-i tecrid :** *Soyutlanmış, evlenmemiş yiğit* — **Şek:** *Kuşku*.

— 6 —

Dost cemalin görmeğe, Her bir azam göz oldu
Payine yüz sürmeğe, İçim dışım yüz oldu

Cuş etti can aşk ile, Doldu gönlüm zevk ile
Buldum yari şevk ile, Geceler gündüz oldu

Dost iline varmağa, Varup yari görmeğe
Kalmadı dere tepe, Dört yanım dümdüz oldu

Dağ u sahra serteser, Giydi yeşil cameler
Rindane iyd-i ekber, Çün bu gün Nevruz oldu

Her eşya bir harf olmuş, Hem mazruf hem zarf olmuş
Aceb ilm-i sarf olmuş, Bir nokta bin söz oldu

Kalmadı gayri ağyar, Yar ile doldu diyar
Ref'oluben tir ü tar, Her taraf efruz oldu

Hilmiya bazara gel, Nakd-i canın ver evvel
Gevher -i aşkı ezel, Sanma kim ucuz oldu

Serteser : *Baştanbaşa* — **İlm-i sarf :** *Dil bilgisi* — **İyd-i ekber :** *Büyük bayram* — **Came :** *Giysi, elbise* — **Zarf :** *Saklayan* — **Efruz :** *Aydınlık* — **Mazruf :** *Saklanmış* — **Cuş etti :** *Çoştu* — **Rindane :** *Kalender olana yakışır yolda* — **Ref' oluben tir ü tar :** *Ok ve tel (Karanlığın iniltisini kaldırarak* — **Heybet-i lafeta :** *Yiğidin, merdin yani hz. Ali'nin büyüklüğü.*

— 7 —

Zümre-i naçileriz bende olup Hayder'e
Şir-i Hudâ Mürteza safşiken ü safdere

Heybet-i Lâfetadan arz u sema titredi
Şiddet ile urunca pençeder-i Hayber'e

Desti-i velayet ile salladı Zülfikar'ın
Kesti yedi kat yeri darbedicek Anter'e

Şah-ı velayet Ali cümlemizin serveri
Kanberiyiz ta ebed Kanber olan Kanbere

Kalbi seliminde çün hubbu Ali olanlar
Verdi Hüseyn aşkına bakmadı can ü sere

Rahı mahabbetinde mest-i mey-i aşkolur
Cennet-i adn içinde talib olan Kevsere

Mevt ü hayat elinde ol veli-i mutlakın
Mürdeler ihya olur kum deyicek makbere

Cennet ü duzah anın emrine fermanberi
Eyleye taksim o dem hakim olup mahşere

Ta ki çıkar nisbeti silsile-i ahdimiz
Al-i Ali'den hemin Hazreti peygambere

Mürşidimiz Muhammed rehberimizdir Ali
Aşık olan can verir mürşid ile rehbere

İki cihanda ebed kaygu çeker mi dahi
Sen ki şefi'olasın **Hilmi** gibi kemtere

Zümre-i Naci : *Kurtulmuş topluluk* — **Şir-i Hudâ :** *Tanrı'nın arslanı* — **Makber :** *Mezar* — **Şefi':** **Şefaat edici** — *Pençe* **Tokat** — **Der :** *Kapı* — **Mevt ü hayat :** *Ölüm ve dirim* — **Mürde :** *Ölü* — **Kum :** *Ayağa kalk, diril* — **Safşiken ü safder :** *Safları parça parça edip yaran* — **Dest-ı velayet :** *Velayet eli* — **Anter :** *Dev* — **Ebed :** *Öncesiz* — **Kalb-i salım :** *Sağduyu* — **Hubb-u Ali :** *Ali sevgisi.*

— 8 —

Hanbağı'na kurulmuş aşıkların otağı
Gülzar-ı aşk olubdur aşk ehlinin durağı

Gel pir evine aşık eyle özünü puhte
Yanuptur aşk od'una erenlerin ocağı

Hak nur-i kudretinden lütf eyleyüb uyarmış
Mahşerde dahi sönmez aşıkların çerağı

Ey saki-i meveddet sun bize aşk meyinden
Pus eylesün hemişe mestaneler ayağı

Mescudumuz cemâl-i yar olduğun nihan tut
Faş olmasun bu esrar vardır yerin kulağı

Gir kalb-i mü'mine sen her canibe sücud et
Tefrik olur mu beytin etrafı sol u sağı

Hilmi özün hemişe devriş-i dermend et
Dostun müdam oluptur derdli gönül konağı

Hanbağ : *Hacı Bektaş'ta bulunan bir bağ. Bu bağın, Keyhatu tarafından düzenlendirildiği sanılıyor* — **Gülzar :** *Gülbahçesi* — **Puhte :** *Pişir* — **Saki-i meveddet :** *Ehl-i beyt sevgisini dağıtan* — **Mescudumuz :** *Secdemiz* — **Canib :** *Yön* — **Tefrik :** *Ayırtma* — **Sücud :** *Secde* — **Beyt :** Ev — **Hemişe :** *Her zaman* — **Dermend :** *Dertli* — **Müdam :** *Saran* — **Şefi :** *Şefahat eden, Hz. Peygamber, Ali.*

— 9 —

Ey şeha a'dalara ali himem keşlik nedir
Kale-i vaslına ihsanı keremkeşlik nedir

Rehgüzarında hezar üftadeler pamal olur
Goncai hüsnün için dillerde demkeşlik nedir

Dehre bir alemnüma olmuş cefa pişe henüz
Gül güler serkeşlenip bülbülde gamkeşlik nedir

Görmemek güçtür görüp ah eylemek müşküldürür
Hemdem-i vuslat için dilde elemkeşlik nedir

İllere rengin edalar ile reftar eyleyip
Hilmi-i meftununa derdi sitemkeşlik nedir

A'da : *Düşman* — **Himemkeş :** *Emek çeken* — **Rehgüzar :** *Geçit* — **Hezar** *Bülbül, bin* — **Üftade :** *Düşmüş, Biçare* — **Pamal :** *Çiğnenmiş* — **Demkep :** *Soluk alan, öten* — **Dehr :** *Dünya* — **Alemnüma :** *Dünyayı gösteren* — **Serkeş :** *Asilik* — **Hemden :** *Sıkı fıkı* — **Reftar :** *Gidiş* — **Meftun :** *Vurgun*.

— 10 —

Vakt olur ahval-i sadat-i seleften söyleriz
Dem güler ashab-ı sırrı men areften söyleriz

Gahi ol sultanı kasr-ı arifandan bahs açıp
Gahi şahı Kerbelâ gahi Neceften söyleriz

Şahı bahtı Hakkadır ikbalimiz Bektaşiyiz
Kıssamız birdir veli biz her taraftan söyleriz

Balsız arılar gibi sanma ki endaz eyleyip
Zahidi hodbin gibi hali saraftan söyleriz

Hilmiya bizden sanıp ta'n etmesün alem **bizi**
Biz ne dersek Hazret-i Hünkâr Veliden söyleriz

Sadat : *Ulular — Hz. Hasan soyundan gelenlere verilen ad. Hz. Hüseyin soyundan gelenlere de "şürefa" şerif denir.* — **Endaz :** *Atıcı* — **Hodbin :** *Bencil.*

— 11 —

Alemi imkâna geldik cismimiz can eyledik
Zahir oldu sırrı vahdet canı canan eyledik

Mü'mine mir'at olup mü'min tecelli eylemi
Sema veçhullah'ı biz her yüzde seyran eyledik

Sureti manada bir gördük, sıf'i zati biz
Hakkı bir bildik, biz ezel hakkıyla ikame eyledik

Kahrın lütfun bir bilip yarin safayap olmuşuz
Allemel esma rumuzunu bildik isan eyledik

Zakir mezkür cümle hakdır ey **Hilmi Dede**
Men aref sırrını görüp tahriki irfan eyledik

Sem'a vechullah : *Tanrı'nın yüzü* — **Mırat :** *Aynı* — **Sıf'ı zati :** *Tanrı niteliği* - **Safayab :** *Safalanmış, sáfa bulmuş* — **Allemel esma :** *Tanrı sıfatlar, Rumuz simfgeler* — **İsan :** *Aydınlanma* — **Zakir :** *Saz çalan.*

— 12 —

Adem libas harfle imla bir gelir
Tekmil edip meratibenle a'laya bir gelir

Ne cism-i basit ve ne mürekkep olur vucud
Ahir-i huvas hamse-ı ra'naya bir gelir

Her nakşı renge girip suret-i arz edip
Sonra cemal-i hüsna ile dünyaya bir gelir

Cismin sefinesine Nuh can olur süvar
Bahr-i Muhit ve kevn temaşaya bir gelir

Nefer-i nefs-i natika Hakk'ın kelimidir ezel
Bu tur tendat tecellaya bir gelir

Mehd-i vucuda ruh-u mukaddes verip şeref
Emvat cismi nafh ile ahyaya bir gelir

Adem odurki marifet-i nefsini anlayıp
Vahdet deminde menzil-i alaya bir gelir

Hilmi beka-yı zat ile bil noktayi sırrını
Adem vucud-u nüsha-ı kubraya bir gelir

AÇIKLAMA

— Harf giysili yazım, imla kurallarıyla bir gelir. Onu tamamlayan en yüksek dereceler ve makam bir gelir. Ne basit cisim nede eklentilerle oluşur beden. Önemli beş özelliği güzelliklere bir gelir. Her işlenmeyen renge girer, yüzünü ortaya koyup sonra hoş güzelliklerle dünyaya gelir. Cismin geminisen Nuh süvari can olur. Okyanus denizleri ve evren seyre gelir. Kişinin konuşan özü Hakk'ın dilidir zel(den). Allah'ın Musa ile konuşmasına eşitlenerek tur Tanrı'nın tende gerçekleşmeye, Tanrının tenselliğine eş gelir. Hazır bedene kutsal tini onur vererek ölü bedenler üfürülme ile yaşayan canlara eşit gelir. İnsanoğlu odur ki, özünün yeteneklerini anlayarak birey oluşunun, tek oluşunun olgunluğunda ulu konuma eş gelir.

Ey Hilmi kişisel varlığında bil giz noktasını insanoğlu bedeni en ulu örneğe eş gelir.

OLUŞ

Allah bilgisi yalnız insanda vardır. Allah insanla vardır. İnan ise oluş halindedir. Allah ise, her an bir haldedirb Oluş halindeki insandan oluş halindeki bir Tanrı bilgisine varmak gizemsel sorunların çoğuna ışık tutacaktır. Çünkü insanın özündeki oluş hali, insanın Allah bilgisindeki oluş haline ancak denk düşebilir. Allah bilgisi insanın oluşuyla genişler ve derinleşebilir. Tanrı inasanı kendi bilgisindeki bir insan ideasına göre yaratmıştır. Varoluş özden önce gelir. Madde ve ruh birbirinden ayrılamayacağı gibi öz ile varoluş da birbirinden ayrılamaz. Yani öz ile varoluş arasında bir öncelik - sonralık ilişkisi yoktur. Öz, sürekli bir oluş halindedir. İnsan, şimdiki halinde kendi özünü zenginleştirir **(Reha Çamuroğlu, Sabah Rüzgarı, sh: 95).**

HAFIZ BABA

Gerçek kimliği ve yaşantısı hakkında elimizde bilgi ve belgeler bulunmayan Hafız Baba, 19. yüzyıl içinde yaşamış bir Bektaşi ozanı olup. İstanbul'ludur. Asıl adı Salih, takma adı Hafız'dır. Medrese öğrenimi görmüştür. İstanbul Eyüp'te Karyağdı Baba tekkesinde babalık etmiş, şuh ve şen bir Bektaşidir. 1913'te öldüğü sanılıyor.

KARYAĞDI BABA

Horasan'dan gelip diyar-ı rum'a
Üçler kapısında iskan eyledi
Ceddi imam Kâzım, nesli Murtaza
Kırkların serdarı Karyağdı Baba

Nice vilayetler etti aşikar
Sahavet madeni yağdırdı karlar
Bahar eyyamında sürüldü demler
Gösterdi burhanı Karyağdı Baba

Huzurunda niyaz eyleyip duran
Bahtiyardır eden secde-i Rahman
Safa-yi nazarı buldurur derman
Hikmet-i Lokman'ı Karyağdı Baba

Can-ü dilden Hafız eyle hizmeti
Eşiğine baş koy, olsun himmeti
Çeşme-i feyzinden nuş et şerbeti
Al-Beyti Şahım Karyağdı Baba

Sehvet madeni : *Cömertlik kaynağı* — **Burhan :** *Delil, belge, ispat* — **Çeşm-i feyz :** *Bereket, bolluk çeşmesi* — **Nuş etmek :** *içmek* — **Al-Beyt :** *Peygamber soyu* — **Eyyam :** *Zaman.*

Karyağdı Baba : Ankara'da İtfaiye Meydanı'nda bu adda bir velinin türbesi varsa da bu kişi olup olmadığını bilmiyoruz. Yalnız Karyağdı Baba'nın ünlü Bektaşilerden olduğu, kaynaklarda belirtilmektidir.

Bir de İstanbul'da Gümüşsuyu'nda Karyağdı Baba dergahında Karyağdı Baba vardır ki, bunlardan hangisi olduğu belli değildir.

Halk arasında bir de Karyağdı Hatundan söz edilmektedir. Söylenceye göre, Karyağdı Hatun, Ankara'lıdır. Genç ve güzeldir. Doğum sırasında ölür. Ölmeden önce, hastalanan ve ateşi çok yükselen Karyağdı Temmuz ya da Ağustos ayı içinde Tanrı'ya kar yağdırması için yalvarır, Tanrı duasını kabul eder, hemen kar yağmaya başlar, yerde yarım metre kar birikir. Karyağdı Hatun karları yiye yiye ölür. Tanrı dileğini kabul edip hemen yerine getirdiği için genç kadın halk arasında ermiş sayılır.

TASAVVUFTA BİLGİ

Tasavvufta bilgi başlıca iki çeşittir. Biri görünen, zahir bilgi yani **dış bilgisidir**; diğeri gizli, bâtın yani biç **bilgisidir**. Tasavvuf ehli iç bilgisinin peşindedir. İç bilgisini edinip, bu bilginin verdiği mesajları değerlendirecektir. Böylece neyin ne olduğunu ve neyi nasıl yapacağını bilecektir. Tasavvufta bu eğitim, talebe bağlıdır. Eğitim sürekli olaraksunumdadır. Talib eğitim alır. **Mürşid** yol gösterir. Bu muhibin (yola giren kişi) algılamasını genişletmeyi, düşünebilme yetisini kullanmayı öğrenmesini amaçlar. Muhibe, bilgi hazinesinin kapısının anahtarını verir. Bu hazinenin ne olduğu ve nasıl kullanıldığı takdirde hangi sonuçlara varılacağı konusunda önceki eğitsel deneyimlere dayanarak örnekler de verir. Yollar gösterilmiş, fırsatlar verilmiştir ancak, bu fırsatları kullanmak, kapıları açıp içeri girmek ve girince neyi alacağına karar vermek bireyin sorumluluğundadır. Az gittik, uz gittik misali kimi çok yol alır, kimi arpa boyu yol gider. Ancak, herkes kabını biraz genişletmiş, sınırlarını zorlamıştır. Zaten eğitimde amaç da budur. Olabildiğince, nasibinde olduğunca ilerlemek.

Tasavvufta, **şeriat** dış bilgisini, **hakikat** iç bilgisini simgeler. Dış bilgisinden iç bilgisine götüren yol "**tarikat**"tır. Eğitim yoludur. Bu yolda ilerlemek isteyen **talib'tir. muhib**'tir. Yolda ilerlemenizi sağlayacak olan sizin "**marifet**"inizdir. Marifet, düşünce ve sezgi yeteneğinizin gelişmesidir. Marifeti elde edebilmek için tarikat içinde, elinizden tutan, yol gösteren **mürşidinizdir**. **(Belkis Temren, Tasavvuf Düşüncesinde Demokrasi s: 80-81).**

İBRAHİM BABA

Gerçek kimliği konusunda tam bir açıklık olmayan İbrahim Baba, ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Saadeddin Nüzhet Ergun, bu ozana ilişkin şu bilgileri verir:

"Sütlüce Bektaşi tekkesi şeyhi Münir Baba'nın dervişlerindendir. Hacı Bektaş tekkesi postuna oturan Feyzullah Çelebi'den icazet almıştır. Ölümü yaklaşık 1911'dedir".

Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre adlı kitabında, bu bilgiyi eleştirerek, Sütlüce'ye mensup olan kişinin, İbrahim Mihrabi Baba olduğunu ve bu nefesin sahibinin de İbrahim Ethem Baba adında başka bir Bektaşiye ait bulunduğunu söylemektedir.

Bektaşi geleneği içinde böyle nefes yazmış bir İbrahim Ethem Baba olup olmadığı şimdilik bilinmiyor. Yeni belgeler bulununcaya değin, Saadeddin Nüzhet Ergun'un kanısının daha geçerli olacağı kanısındayız.

— 1 —

Elestü bezminde demişiz beli
Emr ü ferman ile o zata celi
Ezkânmız olsun gündüz geceli
Aman ya Muhammed meded ya Ali

On iki imamın kulu kurbanı
Fedadır yoluna baş ile canı
İllelmeveddete Hakk'ın fermanı
Aman ya Muhammed meded ya Ali

Ne olur çok ise cürm ile günah
Lâ taknatu emrin okuruz her gâh
Mahrum olmam haşa sizsiniz penâh
Aman ya Muhammed meded ya Ali

Arif olan canlar nefsini bilir
Varlığın terk eyler hep Hakk'a varır
Didar-ı Muhammed nurunu görür
Aman ya Muhammed meded ya Ali

İbrahim Mevlâ'ya olanlar hayran
Hakikat şehrinde bulur arayan
Muhammed yüzünden göründü canan
Aman ya Muhammed meded ya Ali

— 2 —

Yaban yerde ne gezersin*
Gel âdeme, gel âdeme
Hayvan gibi ne yelersin
Gel âdeme, gel âdeme

Nüsha-i vahdet âdemdir
Nefha-i kudret bu demdir
Âdemden gayrı ademdir
Gel âdeme, gel âdeme

Ayine-i Hak âdemdir
Görünen gören âdemdir
Nefsi ism-i â'zamdır
Gel âdeme, gel âdeme

Âdemdir Rahmet-i Rahman
Âdemdir her gevhere kân
Alem cisimdir âdem can
Gel âdeme, gel âdeme

Âdemdir Hakk'a giden yol
Hakk'ı istersen âdem ol
Ademe cümle eşya kul
Gel âdeme, gel âdeme

İbrahim sen âdeme gel
Kamu müşkülün olsun hal
Ademiyetten gel el al
Gel âdeme, gel âdeme

* **I.Z. Eyyuboğlu** bu şiirin 16. yy. yaşamış Oğlan Şeyhi İbrahim'e ait olduğunu belirtir **(Türk Şiirinde Tanrıya kafa Tutanlar sh: 97).**

AÇIKLAMA

İbrahim Baba bu şiirinde çağdaş insan anlayışına uygun olarak, insanın bütün varlıkların türlerinin özü olduğunu, Tanrı'nın insan yüzünde kendini elle tutulur bir yapıtta gösterdiğini, gerçekler evrenine çıktığını söyler. İnsan Tanrı'nın göründüğü tek varlıktır. Onun göz güsüdür, yaratıcı tek güçtür. Yani bütün yaratıcı gücün özü kaynağı insandır. İnsanın dışında yaatıcı bir değer ve öz düşünülemez. İbrahim baba insanı doğayı, evreni tanımaya çağırıyor. Tanrı'ya giden her yolun insandan geçtiğini söylüyor. İnsan evrenin yönetici yasalarını, varlıklarını temel ilkelerini anlayıp kavradıkça bütün nesnelere bilme yoluyla egemen oluyor. Tanrı'yada ancak insan bilebilir.

Değerli araştırmacı Belkis Temren'e göre bilgi birikimlidir, aktarımlıdır. Hem dikey olarak tarih içinde nesilden nesile aktarılır, hem de bireyden bireye, toplumdan topluma yatay olarak aktarılır. Bilgiyi edinebilmek ve yeni bilgiler üretebilmek düşünce yetkisini geliştirebilmekle mümkündür. Düşünen insan yeni bilgilere ulaşabilecektir. Bilginin özümsenmesi, benimsenmesi yine düşünce ile olasıdır. Bilgi edinmenin sonucu insanın davranışlarına da yansımalıdır. **Davranışlara yansıtılmayan bilgi emanet bilgidir.** Dolayısıyla bilgi, bize **ne** olduğunun yanı sıra **nasıl** olacağını da vermelidir. Bilgi edinme ise **eğitimle** oluşur **(a.g.e., s: 8)** , Hakikat bilgisinin odağında yer alan **tevhid** inancı doğrultusunda, **nasıl bir insan** ve **nasıl bir toplum** olması gerektiği sorununa varılır. Bu eğitim ile, **her** baktığında **Hak** gören **insanın,** başkasının **Hak**kına saygılı, insanı seven, sevgiyle yaklaşan, **uzlaşıcı,** hoşgörülü kişilik geliştirmesi mümkün olmaktadır.

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - **Tuba:** Kökü yukarıda, dalları aşağıya sarkan Cennet ağacı. bu, Alevi felsefesinde insandır.

2 - **Vahdet:** Birlik... Tanrıyı birlemek...

3 - **Nezir:** Adak, armağan anlamınadır. Uğur olsun, bereket olsun diye dedeye verilen hediyye de nezir derler.

4 - **Tevil:** Alevi felsefesini açıklarken sözünü ettiğimiz bu kavram, Alevi düşüncesinde çok önemlidir. Kuran'ı ve hadisleri, insana ve gerçeğe yönelerek açıklama sanatıdır. Bunun en ilginç örneklerini İsmaili Alevilerinin Nizari kolundaki alimler vermişlerdir. Burada bazı tevil örnekleri vererek konuyu somutlaştıralım.

5 - **Düşkün:** Yıl terbiyesine aykırı, suçlu kimseye denir. Düşkünler cem törenine alınmadıkları gibi, ağgır suç işleyenler toplumdan soyutlanırlar. ONlarla ilişkiler kesilir, ekonomik ve toplumsal soyutlamaya tabi tutulurlar. Düşkünlük, suçun durumuna göre belli bir süre sonra kaldırılabilir. Bunda temel ölçü, kişinin düzelmesi ve halkın da bu kişiyi düzelmiş kabul edip düşkünlüğün kaldırılmasını onaylamasıdır. Dede bu konuda sadece hakemdir.

FERDİ

Gerçek kimliği, doğum tarihi ve eserleri hakkında elimizde yeterli belge ve bilgi bulunmayan Ferdi, ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Asıl adı Rasim'dir. Mahlası Ferdi'dir. Tekirdağ'lıdır. Tapu müdürü iken, 1909'da öldüğü sanılıyor.

— 1 —

Gel gülüm çıkarma gönülden bizi
Sevdiğin Bektaş-i Veli aşkına
Gönülden çıkarıp yabana atma
İstinatgahımız Ali aşkına

Bizler hizmet eder himmet bekleriz
Canımız yoluna kurban ederiz
Bizler sizden cüda düşsek neyleriz
Olma bizden cüda celi aşkına

↓ Sahibine verdik cümle varımız
Hep yoklukta kaldı bizim kârımız
Meydan-ı erenler oldu darımız
Ali'nin sevgili gülü aşkına

Biz gidelim erenlerin yoluna
Bakmayalım hem de sağ u soluna
Medet mürüvvet kıl **Ferdi** kuluna
İmam-i Hüseyin yolu aşkına

Cüda : *Ayrı* — **Celi :** *Büyük, ulu, aşikar Tanrı.* — **Mürüvet :** *Yardım.*

— 2 —

Erenlerin kıldan ince yolları
İnce yoldan geçen cana aşkolsun
Her seher açılır gonce gülleri
O güllerden deren cana aşkolsun

Ayn-i cemin gören canlar bayılır
Mest ü methuş olup derhal ayılır
Nutki Baba demi nurdan sayılır
O demlerden içen cana aşkolsun

↓ Vaiz çıkar yüksek kürsü üstüne
Cennetleri verir kendi dostuna
Kılıç sallar mü'minlerin kastına
O meclisten kaçan cana aşkolsun

Muhibbâna seng-i tanı vururlar
İp çekip payine hayli sürerler
Gözlüyü gözsüzler nice görürler
Bu rumuzu seçen cana aşkolsun

Nutki Baba aslı güruh-u Naci
Nur -u cemâlinden gönlüm siracı
Ferdi durmaz ister vadolan tacı
Tacı dikip biçen cana aşkolsun

Mestı methuş : *Şaşırmış sarhoş* — **Sıraç :** *Işık, kandil mum* — **Vaiz :** *Hoca.*

— 3 —

Vardık kırklar meydanına, Gel otur be can dediler
Yüz sürüp ayaklarına, Doğru gel canan dediler

Niyaz edip dara durdum, Mürüvvet kapusun buldum
Derdimin dermanın sordum, Bu meydan derman dediler

Kurdular erkân ü yolu, Kim demiştik ezel beli
Verdiler ol cemde eli, Pirden bu ihsan dediler

Pirden nasibimi aldım, Rehberim nolduğun bildim
Tiğbentle niyazlar kıldım, Yol budur ey can dediler

Kırklar tası doldu geldi, Erenlere hep sunuldu
Ferdi'ye bu nutuk oldu, Nuşedip de kan dediler

Kırklar. "Kırk", çeşitli inançlarda kutsal bir sayıdır. Müslümanlarda da Peygamber'e Tanrı tarafından kırk yaşında elçilik verilmesi, bu inancın kaynaklarından birini oluşturur. Ayrıca, tasavvuf tarikatlerinde "üçler", "yediler", "kırklar" belli makam ve rütbeleri temsil eder. Dünyayı yöneten, başlarında **Kutb** yahut **Kutb-ul aktâb** bulunan kırk ermişin varlığına inanılır. Bunların "yediler" ve "üçler" olarak üst basamakları vardır.

ESİRİ BABA

1843'te Malatya'nın Hekimhan ilçesine bağlı Güvenç köyünde, aynı ilçenin Basak (Başak) köyünden göçen bir ailenin üçüncü çocuğu olarak dünyaya gelmiştir.

Asıl adı Mehmet olup, babasının adı Kasım'dır. 20 yaşına kadar köyde çobanlık yapmış, 20 yaşında Hacı Bektaş'a gidip, Feyzullah Çelebi'den himmet alarak aşıklığa başlamıştır. Sadık Baba, Esiri Baba ve Yediharf Hekimhan'ın yetiştirdiği ünlü halk ozanlarıdır.

Hayatının önemli bölümünü Güvenç köyünde geçiren Esiri, yörede ünü en yaygın aşıkların başında gelir. Ömrünün son yıllarında Güvenç köyüne yakın olan Culfalı köyüne yerleşen Esiri Baba 1913'te ayni köyde vefat etmiştir. Şiirleri iki büyük cönkte muhafaza edilmiştir. Bu defterlerden biri Hamza adlı torununda olup, diğeri 1956 yılında Malatya ili Yazıhan ilçesi Karaca köyünden Abdurrahman Ünlüer tarafından alınıp Avukat Cemal Özbey'e verilmiştir. Esiri Baba'nın 900'den fazla şiiri ve nefesleri bulunmaktadır. Bir kısmının Av. Cemal Özbeyde olduğu biliniyor. Cemal Özbeydeki şiirlerin araştırmacı sayın Mehmet Yardımcı'ya verildiğini Cemal Özbeyin oğlu Hasan Basriden öğrendim. Ama henüz bu şiirlere ulaşamadım.

Esiri yalın akıcı, çarpıcı ve çok duru bir söyleyişle Bektaşi tarikatının tüm özelliklerini, Tanrı birliğini, Allah-Muhammed-Ali ve Ehlibeyt sevgisini adeta somutlaştırarak çok büyük bir ressam gibi bir kaç fırça darbesiyle (sözcükle) gönüller, gözler önüne sermektedir. Şiirleri sanki bugünün Türkçesi ile yazılmış gibi birçok öztürkçe sözcükleri içererek anlam yüklü güzellikleri yansıtması insanı şaşkına çeviriyor. Şiirlerinde lirizm dorukta görülüyor. Ne yazık ki, bu büyük ozanımızın tüm şiirlerine kavuşmaktan şimdilik yoksunuz.

— 1 —

Uyan gafletinden ey sahip ikrar
Aç gözünü temennaya bel bağla
İkrarıdır eden Mansur'u berdar
Levni mahfuz tecellaya bel bağla

Dediler sağ uçar mürşide uyan
Ademi zat olur demeden duyan
Üçlerin beşlerin rengine boyan
Hak Muhammed Mustafa'ya bel bağla

↓ Ararlar yükünü mal var mı deyi
Hiç bir hakka yarar hal var mı deyi
Sorma bundan öte yol var mı deyi
Uy katara bu sevdaya bel bağla

Dağlama her hara yitirip izi
Yüz bin hane keser kâmilin sözü
Nefsi katledenler olmaz mı gazi
Şahı Merdan Murtaza'ya bel bağla

Gel **Esiri** oluver didara aşık
Sözün söyle bezmi irfana layık
Aşıkın halinden bilmez mi maşuk
Her bir halde Rıza'ya gel bel bağla

— 2 —

Gel ey gönül mülk edinme bu dehri
Eli göçmüş ıssız hana dönersin
Bal diye sunarlar akıbet zehri
Tacı tahtı bimekâna dönersin

Verme iradeyi nefsin eline
Salmaz seni hakkın doğru yoluna
Ecel yeli değer ömrün bağına
Pençe vurmuş aşiyane dönersin

↓ Duydun duymadın mı Bermeki şahı
Emrine muntazır bunca sipahi
İnsin cinnin padişahı penahı
Davut oğlu Süleymana dönersin

Zale Rüstem gibi hükmün yürüse
Ne haletki dünya benim derise
Zerrece başında aklın varise
Yurdu ıssız kâhribâna dönersin

Bu felek oncasın eyledi berbat
Hiç gelip geçenden almadın m'irşat
Ne idi cihana gelmekte maksat
Esiri der lâ mekâna dönersin

— 3 —

Bir garip bülbülüm arzum güllere
Gece gündüz ahü zar benim için
Aşık olup meyil verdim bir cane
Herdem kahrı lütfu kâr benim için

Neylesin derdile bilmem ben geda
İşimi zar etti ol bahri Hudâ
Aziz başın için ey bari seba
Söyle o canana var benim için

↓ Görmedim visalin geçti çok zaman
Bana yara açtı ol kaşı keman
Cevrini çektiğim gül yüzlü canan
Ne sitemler kılar gör benim için

Mecnun gibi düştüm sahra çöllere
Ol yar destan etti beni dillere
Karışıp gittiğim coşkun sellere
Açtı hicran yara yar benim için

Esiri geçmiyor bir günüm gamsız
Olur mu aşığın didesi nemsiz
Yar melhem etmezse biter mi emsiz
Tatlı merhem eyle ver benim için

— 4 —

Arifler yoklamış halli halince
Yine talip bilir pir kıymetini
Suçlu suçsuz ulu divan olunca
Pervaneler bilir nar kıymetini

İhlası yoldaş et olasın talip
Düşüp marifetten gezdirme kalıp
Aşık olup candan maşuku bulup
Derler aşık bilir yar kıymetini

↓ Şaraban tahurdan lezzet kapanlar
Dört kapıya kırk makama tapanlar
Konup gül dalına yuva yapanlar
Bülbül bilir gülizar kıymetini

Sırrın deme iki yüzlü kallaşa
Yarın zebaniler başına üşe
Mihenkte bir m'olur cevahir taşa
Ancak sarraf bilir zer kıymetini

Gel **Esiri** meyil verme her dile
Sadık dost gerek ki halinden bile
Damgasız metai alma bir pula
Bezirganlar bilir şar kıymetini

— 5 —

Cenabi bariden almışam destur
Fırat suyu Kerbelâ'ya varınca
Benim için o sultana yüzün sür
Fırat suyu Kerbelâ'ya varınca

↓ Susuz kalmış Kerbelâ'nın çölü de
Gece gündüz ağlamaktır yolu de
Esir olmuş Kerbelâ'nın çölü de
Fırat suyu Kerbelâ'ya varınca

Yazam da gönderem pire bir name
Vasfını yazmaya acizdir emme
Ziyaret eyleyim ibni imame
Fırat suyu Kerbelâ'ya varınca

Götür niyazımı Şah-ı cihane
Razı mıyım tekkesinde kemane
Samura çölünde sahip Zamane
Fırat suyu Kerbelâ'ya varınca

Gitmiyor gönlümden gam ile gussa
Götür selamımı ol hassı hasa
Bildir ahvalimi Celâl Abbasa
Fırat suyu Kerbelâ'ya varınca

Anneler ayrılmaz emlik kuzudan
Haber almış yürekteki sızıdan
Destur aldım Abdülvahab Gaziden
Fırat suyu Kerbelâ'ya varınca

Nazar kıldım **Esiri**'nin meşkine
Yüz sürürüm otağına köşküne
Hünkâr Hacı Bektaş Veli aşkına
Fırat suyu Kerbelâ'ya varınca

— 6 —

Çalıya çırpıya hara bağlanma
Eğer bülbül isen güle doğru gel
Bi vefanın ikrarına bağlanma
Mansur'un gittiği yola doğru gel

↓ Çıkarırlar yoldan ahdin bozanı
Arif hiçe yazdı küfür yazanı
Gel sofu tan etme sarhoş gezeni
Hak nazar ettiği kula doğru gel

Sakın ol çıkarma sırrını faşa
Yol eri ol hain olma yoldaşa
Derler çoktur iki sevda bir başa
Birlik makamında hala doğru gel

Gel **Esiri** birle settar ismini
Gaziler meydanda çalar hasmini
Kavli sadık nara yakmaz cismini
Güvenme bu genci mala doğru gel

Cenabi Bari : *Allah* — **Destur:** *İzin* — **Name :** *Mektup* — **Emme :** *Ama* — **Aciz :** *Yetersiz* — **İbn-i İmam :** *Hz. Hüseyin* — **Gussa :** *Tasa, keder, kaygı* — **Hassı has :** *Özelin özeli* — **Ahval :** *Durumlar* — **Emlik kuzu :** *Küçük yavru* — **Abdülvahap Gazı :** *Seyid Battal gazinin arkadaşı, Türbesi Fırat kıyısında Baskil'in Kale köyündedir* — **Meşk :** *Çaba, çalışma* — **Har :** *Diken* — **Faş :** *İzinsiz açıklama* — **Hasm :** *Düşman* — **Kavl-ı sadık :** *Sadık sözlü.*

— 7 —

Gelin hey erenler yola gidelim
Yola yoldaş gerek müsahip ola
Erkân oldur yedileni yedelim
Tabipsiz yaraya kim melhem ola

Talip odur pir katında saf olur
Cahil odur ki meydanda laf olur
Aşık sadık gevheri israf olur
Almaz bu cihanın varın bir pula

↓ Hakikat lokmasın verme talana
Gerçekler yuh çeker kavlu yalana
Arif isen gevheri sat bilene
Manadan bilmeyen sığar mı yola

Tekbirsiz tercüman hakka geçer mi
Er olan yoksulu bayı seçer mi
Metasız bezirgan dükkân açar mı
Manadan bilmeyen sığar mı yola

Gel **Esiri** özün ayırma Hak'tan
Şüphesiz cümleyi var etti yoktan
Gel kardeş hazer et damı tuzaktan
Ecel yetti feryadını kim duya

— 8 —

Ey gaziler bugün seyran içinde
Güvercin donunda geleni gördüm
Elif taç başında nikab yüzünde
Darı çeçde namaz kılanı gördüm

Arıyorlar yol oğlunun ipini
Bir zat gördüm gerçeklerin hepini
Medine'de biten hurma çöpünü
Ak devin bendini çözeni gördüm

↓ Nasip vermek bize gerçekler şanı
Şükür bize nasip verdi bu nanı
Cennet meyvasının kudreti honu
Önümüze sofra sunanı gördüm

Arafat dağında hacılar hacda
Bezirgan yük bağlar harami bacda
İresule refik olan miracda
Doksan bin kelamı bileni gördüm

Kulak verin **Esiri**'nin ahına
Yüz sürmeğe geldim pir dergahına
Fazlı bile bile kişmir şahına
Özünü pazara salanı gördüm

— 9 —

Muhabbetten yüz dönderen kişinin
Lâin İblis gibi ığvasına bak
Nefse uymuş haramzade başının
Ulu divan günü belasına bak

Satar sıfatını mugallit kallaş
İçi gubar adın komuşlar ferraş
Mücevher mi olur aslı kara taş
Sikkesi bakırdır turasına bak

↓ Arifler meydanda urur bin hata
Okumuş karasın manadan öte
İnanmaz gerçeğe sıfata zata
Kasti hanedandır fetvasına bak

Yavru şahin diye avlar çıplağı
Aşıklar fehmeder karayı ağı
Hüvel epter okur dersi sebağı
Yürü var defterde imzasına bak

Gel **Esiri** urma nadana aşlak
Arif isen hal ehline gönül tak
Gülşene gel diye çağırır zambak
İnanmazsan yürü nidasına bak

— 10 —

Anasır gömleğin giydim serime
Uyudum gafletle bu yana geldim
Meğer üçler ağâh imiş sırrıma
Kün dedi erenler uyana geldim

↓ Halas buldu hidayete erenler
Aşk olsun dediler gerçek erenler
Eleste demine ikrar verenler
Alım satım edip dükkâna geldim

Karnında akladı Yunus'u balık
Balık bahane oldu emretti Halik
Dört kapı erkânın verdiler salık
Gizli sır içinde ayana geldim

Batıl dava kılmam birdir pazarım
Anın içün böyle sermest gezerim
Üç huruftan dört kitabı yazarım
Okudum defteri divana geldim

Gel **Esiri** oku deccal bu dersi
İsmi azam budur ayetel kürsi
Ne Suryani ne Arabi ne Farsi
Aşka düşüp Türki lisana geldim

— 11 —

Gel talip dört kapı kırk makam sende
Irak gezme yakın gözle cananı
Arayıp maksudun bulasın tende
Vücudun şehrinde gözet mihmanı

↓ Hizmet et gerçeğe ademi zata
Sıtkile eresin sırra hikmete
Huriler gılmanlar destinden tuta
Ebet görmeyesin narı mizanı

Her özün bilmezi mihenge vurma
Hazer kıl cahilin yanında durma
Manadan bilmeze mesele sorma
Arif vardır ıssız sanma cihanı

İkrar ver özün meydana getir
Varını Muhammed Ali'ye yetir
Cafer erkânına özünü götür
Okuyasın ol defteri imranı

Gel **Esiri** şaşma doğru ırahtan
Dile maksudunu kadir ilahtan
Özün ayma Beytullah'tan dergahtan
Sakın hali görme kevni mekânı

Anasır : *Öğeler* — **Agâh :** *Bilen* — **Kün :** *Ol* — **Halas :** *Kurtuluş* — **Sermest :** *Sarhoş* — **Hurufi:** *Harfler* — **Deccal :** *Kıyametten az evvel çıkacak ve Hz. İsa tarafındanöldürülecek olan yalancı ve zararlı kişi* — **İsm-i Azam :** *Tanrı'nın büyük adı* — **Ayet-el Kürsi :** *(Ayet)* — **Mihman :** *Konuk* — **Miheng :** *Ölçü* — **Ebet :** *Sonrasız* - **Nar-ı mızan :** *Terazideki günah yoğunluğu nedeniyle uğranılacak ateş* — **Irah :** *Yol* — **Ayma :** *Ayırma*.

— 12 —

Dokunup incittin yaramı tabip
Ateşi hicrana takatim mi var?
Yar elinden gayrı olmasın nasip
Bu çarhı devrana minnetim mi var?

Garip bülbül gülistana zar eder
Kadir mevlam yok işleri var eder
Aşk ateşi bu sineme kâr eder
Bu çarhı gerdünde rahatım mı var?

↓ Bu gülşen ömrün hazan olursa
Düşüp burcu beden viran olursa
Azrail canıma mihman olursa
Gözüm kan, yaş dilde fırkatım mı var?

Ciğer büryan olmuş dilde gam benim
Gönlüm gürhan gözlerimde nem benim
Garip ahvalimden bilir kim benim
Bir saçı leylâya hasretim mi var?

Esiri der, garip gönlüm firaktır
Kaldım gurbet elde sılam ıraktır
Gönlüm sana bir eğlence gerektir
Benim ağyar ile sohbetim mi var?

— 13 —

Lale, sümbül, gül, ireyhan kokuşlum
Şöyle bir civana yandırdım bu gün*
Yavru şahin tor balaban bakışlım
Şöyle bir civana yandırdım bu gün

Hayli zaman oldu sevdası serde
İntizarım kaldı sevgili yarda
Ben şu halde serbest gezdiğim yerde
Şöyle bir civana yandırdım bu gün

↓ Dilin taze yağdır, şekerdir sözün
Hilaldir kaşların mestane gözün
Adın hep dilimde işvesi nazlım
Şöyle bir civana yandırdım bu gün

Seni hup yaratmış nurundan Mevlâ
Beni mecnun etmiş seni de Leylâ
Sevdası serime er gördü Mevlâ
Şöyle bir civana yandırdım bu gün

Hüsnü metaını eyledim pazar
Mahitap cemâlin kılalı nazar
Bu **Esiri** niçin sevdana gezer
Şöyle bir civana yandırdım bu gün

* Esiri baba bu şiiri H.H.B. Veli'nin torunlarından Veliyettin Çelebinin büyük oğlu ozan Hüseyin Fevzi için söylemiştir.

Çarh-ı gerdün, çarh-ı devran : *Zaman dünya* — **Büryan :** *Kebab* — **Cıvan :** *Sevgili, genç* — **Hub :** *Güzel* — **Mahıtap Cemal :** *Ay yüzlü güzellik* — **İntizar :** *Bekleme* — **Hüsnü meta :** *Malların güzelliği.*

— 14 —

Eğer yolcu isen bul pazar başın
Şah dururken şara minnet çekilmez
Merdane pazar et hazin kumaşın
Rızasız kâra minnet çekilmez

Sermayesiz varma şardan kovarlar
Kıymeti bilmezsen baştan savarlar
Hakikatli canı özden severler
Yar olmadan yara minnet çekilmez

↓ Korusuz bahçede nebatat bitmez
Ham olur meyvası arifler tatmaz
Bin nasihat etsen cahiller tutmaz
Gül dururken hara minnet çekilmez

Kâmil mürşit demanını boşlama
Hoyrat gibi her gördüğün taşlama
Mervan gibi na hak işi işleme
Fırsat gider kâra minnet çekilmez

Esiri pek yapış ihlas demana
Salmayın hiç gönül kuşun dumana
Olur olmaz diye düşme gümana
Yok olursun vara minnet çekilmez

— 15 —

Cemâlin görmektir muradım kastim
Şöyle bir adalet yardan ayrılmam
Yürekte yare var gül yüzlü dostum
Sen gibi Lokman-ı vardan ayrılmam

Yusuf gibi bekle dersin zindanı
Yolunda vereyim bu şirin canı
İsterse boynuma taksan urganı
Enel Hak söylerim dardan ayrılmam

↓ Bi haserler üç huruftan ayrılmaz
Bu deme ermeyen naci sayılmaz
Kör sofu ikrar et inkâr sayılmaz
Mürebbi musahip birden ayrılmam

İptida nefsine sitem sürmeyen
Talip olur tecellaya ermeyen
Bu sırrı manada etmezem beyan
Bülbül oldum gülizardan ayrılmam

Esiri mürşitten aldım sebakım
Demirim Horasan cevherdir zarım
Gülnakım gülşenim bostanım bağım
Gerçek meydanında kârdan ayrılmam

Şar : *Kent* — **Hazin :** *Hüzün verici* — **Deman :** *Etek* — **İhlas :** *Temiz* — **Güman :** *Kuşku* — **Sebak :** *Ders* — **Gülnak:** *Kale, hisar* — **Gülizar :** *Gül bahçesi* — **Mürebbi :** *Öğretmen, rehber* — **Müsahıb :** *Yol kardeşi* — **Üç huruf :** *Allah — Muhammed — Ali* — **Bi haser :** *Zararsızlar, iyiler.*

— 16 —

Doğruyu söylemez Kırım tilkisi
Önüne geleni kapar savuşur
Üstüne gelince sözün doğrusu
Yan verir önünden sapar savuşur

Havai boşuna gezer serseri
Ne Hakk'ı tanıyor ne peygamberi
Başına derilmiş Mervan askeri
Nefsi için çalar, çarpar savuşur

↓ Nefsi için duva yağar yüzünden
Asil zat mı doğar mülcem kızından
Haberi yok serçeşmenin gözünden
Kör gibi tuttuğun yapar savuşur

Başına derilmiş bir takım torlak
Kimi haram zade kimisi zırlak
Muhabbet edişi bir kuru lak lak
Meydandan gözünü kırpar savuşur

Esiri bus eyle demana eğil
Yalancıyı yende gerçeğe yenil
Yüz bin emek çeksen küheylan değil
Ardına varanı teper savuşur

— 17 —

Gönül mecnun musun çöller içinde?
Saçı Leylâ sana böyle rast gelir
Söylenip gezerken diller içinde
Bir ahdine bütün sadık dost olur

Yar mi olur sandın sana kallaşı
Bünyadın cemisi bir üstad kişi
Kimine giydirmiş atlas kumaşı
Kimin abdal etmiş hırka post gelir

↓ Aşık gevher madeninden dil olmuş
Arif dürrü meknun manasın bilmiş
Hublar mesti mudam badeler dolmuş
Kemâl artır kâmil demde üst olur

Bir kişi özünü bilmez ne zattır
Haşa lillâh memat değil hayattır
Lâkin benlik bir beyhude sıfattır
Doğru desen eğri değer kast gelir

Hamdülillah murat aldım deminde
Yarı gördüm yakaların eminde
Derdimend **Esiri** hublar ceminde
Şükür pir elinden içip mest gelir

— 18 —

Yek nazara baktı arifi dânâ
Zümrei aşıkan demkeş dediler
Ah eyledi dilden bu çeşmi şeyda
Nedir bu ahvalin gamkeş dediler

Yüzüme baktıkça çeşmi fettanım
Aşk ile cesette dem çeker canım
Dedim feda olsun bu hanımanım
Zay ettin aklımı serkeş dediler

↓ Yaktıkça bakıttı mahitabına
Vasfına takat yok dil cevabına
Destigir ol geldim mürvet babına
Vah yazıklar buna her keş dediler

Ne sevdadır iki kaşın arası
Sana hattır bana yürek yarası
Alemler sultanı nedir çaresi
Derdine düşeni dem keş dediler

Salınırken bende koymadın takat
Boyu tuba dostum cemâli cennet
Esiri der doğru bir mahi kudret
Görenler hüsnünü lem keş dediler

— 19 —

Tutup bir ahımı bine yetirdi
Dile destan etti kaşı yay beni
Bülbül gibi feryadımı artırdı
Yıktı viran etti kaşı yay beni

Ömrüm bahçesinde yad yelmi esti
Hercai sözlerin canımın kasti
Sanırdım bimarım gözleri mesti
Haki yeksan etti kaşı yay beni

Sormadı ahvalim bilmem ne hikmet
Düştü gurbet ile dane-i kısmet
Bu sırrın aslına ermedim mürvet
Bak perişan etti kaşı yay beni

Maşukun aşıka cevri cefası
Mürüvvet diyene mekri kazası
Dokunma gönlümen çeksin cezası
Gözden nihan etti kaşı yay beni

Gel **Esiri** her hikmette bir hal var
Kusuru günahı özünde bul var
Seni bünyad eden üstada yalvar
Yaptı insan etti kaşı yay beni

— 20 —

Yardan ayrılalı işim zar fırak
Bildir ahvalimi seher yelleri
Asla kılmaz gönül bir yerde durak
Geçer hayalimden şirin dilleri

Men seni sevdim ey melek suret
Ayrılmaz serimden dert ile firgat
Yusuf ile Zelha gibi akıbet
Tutuşa zarımdan Kenan elleri

Aşık olup sevdim hakikatli yar
Aşkın zincirine oldum giriftar
Badı saba böyle söyle bir bir var
Mecnun, Leylâ gibi gezdim çölleri

Hey kara gün senin ömrün az olur
Dolanır neşesi, bahar, yaz olur
Herkes huplu hubbun bulur saz olur
Garip bülbül arzu çeker gülleri

Yine senden olur bu derde derman
Şahım kereminden bir eyle ihsan
İki eli koynunda zayıf natuvan
Sana malum **Esiri**'nin halleri

Kaş-ı yay : *Yay kaşlı, sevgili* — **Vıran :** *Yıkık* — **Dane-i kısmet :** *Azık, tane* — **Mürvet :** *Yiğitlik* — **Hercai :** *Boş* - **Bımar :** *Hasta* — **Haki yeksan :** *Yerle bir* — **Mekr-ı kazası :** *Kaza hilesi, düzeni* — **Bünyad :** *Asıl, esas, yapı, bina, temel* — **Hublu hubbun :** *Güzelin güzelini* — **Natuvan :** *Cılız.*

— 21 —

Yakup gibi akar gözümün yaşı
Yitirdim Yusufu Kenanı felek
Aşıklar maşuku ser çeşme başı
Tam yedi iklimin sultanı felek

Ciğerim başına bir pençe salıp
Alıp aklım serden perişan olup
Zulmedip yarimi elimden alıp
Bekledürsün bana zindanı felek

↓ Bilmem ne veçhile oldu endamın
Şerh eyle bilelim bu serencamın
Bir kez icra etmek ile meramın
Halimi salırdın meydanı felek

Kınamayın can canandan ayrılmış
Elesti bezminde ikrar verilmiş
Ademden hateme böyle kurulmuş
Kabul ettim emri fermanı felek

Gel **Esiri** sabret emri Hüdâ'ya
Çok ne bilir kondu fani dünyaya
Bu gönlümün arzu elde sermaye
Terk eyledi fani mekânı felek

— 22 —

İşte geldi geçti ömür kervanı
Yalan dünya ne gününü gördüm ben?
Bunca safa sürdüm akibet fani
Yalan dünya ne gününü gördüm ben?

Azrail mihmanım olur bu tende
Yetmedi takatim tuttuğu demde
Taktın meni bir görünmez kemende
Yalan dünya ne gününü gördüm ben?

Samur kalpak geyip sancak mı çektim?
Çevre yanı surlu boçamı diktim?
Bezirganlar olup şerit mi söktüm?
Yalan dünya ne gününü gördüm ben?

↓ Satranç mı oynadım elmas taşman
Şikar mı avladım ispir kuşunan
Devran mı sürdürdün yaren eşinen
Yalan dünya ne gününü gördüm ben?

Libaslar mı geydim türlü kat inan?
Saray mı yaptırdım imaratınan
Udamı salladım arap atınan
Yalan dünya ne gününü gördüm ben?

Bunca kahramanı Halil'i nettin?
Zali Rüstem gibi hanı terk ettin
Ahir **Esiri**'yi hâkisar ettin
Yalan dünya ne gününü gördüm ben?

— 23 —

Ağlasana sefil Mecnun
Saçı Leylâ küstü bize
Boynu eğri koyup mahzun
Felek çaldı desti bize

Nedir bu sevda gaziler
Cesette canım sızılar
Gönül aşnasın arzular
Minnet eylen dostu bize

↓ Nasıl kıydın melek nesli
Bülbülüm yarım bağlara
Mecnun'um düştüm dağlara
Bak bu firgatli çağlar

Acı yeller esti bize
Var mıdır bu yarin misli
Serimiz dumanlı puslu
Gam leşkeri bastı bize

Meni yarimden ayırdı
Ahımı halka duyurdu
Efendim hicret buyurdu
Ecel banı bastı bize

Gel gönül feryat et gülme
Eden Hak kimseden bilme
Gel **Esiri** gafil olma
Gör feleğin kasdi bize

— 24 —

Yaradan Allah'tan imdad olmazsa
Beyhude sevdaya yelsem çare ne?
Alemler serveri şefkat kılmazsa
Ararat günleri kalsam çare ne?

↓ Kiraman katibi defter açınca
Azm eyleyüp kervan konup göçünce
Bu can kuşu kafesten birgün uçunca
Gül gibi sararıp solsam çare ne?

Kimse gelmez feryadıma ünüme
Hayıf yahşi yaman geçen günüme
Bir zalim er urup kıysa canıma
Hem ağlasam, hemi gülsem çare ne?

Can titrer cananına yetmeye
Bülbül gibi dost bağında ötmeye
Bir kâmil mürşitten deman tutmaya
Hak nasip etmemiş yelsem çare ne?

Esiri der, haktır kuran icadı
Arifler dilinde muhabbet adı
Bir kişiye destur vermiş üstadı
Varsam ana haset kılsam çare ne?

— 25 —

Ne satarsın sarraf oğlu
Ol dürlü mercan bizdedir
Müşteri varsa gönüllü
Bezenmiş dükkan bizdedir

↓ Bu şehrin kapusu dörttür
Eğlenip kalacak yurttur
Gel müşteri isen mert dur
Aluben satan bizdedir

Biz alırız dördü beşe
Hesap görürüz baş başa
Hayır gel pazar kavuşa
Lâli bezastan bizdedir

Kallaş isen girme şara
Gönül gezer kadim kâra
Tevekkül ol ey biçare
Sohbeti irfan bizdedir

Gel **Esiri** alana sat
Düz gör hesabın olma mat
Ahengerler gibi çat çat
Çaluruz hannan bizdedir

— 26 — (AĞYEL DESTANI)

Darbı şedid oldu eyyami şita
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli
Bunaldım beni burda koma ey huda
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

Kandık zemheriye güvendik yaza
Alaflar tükendi kail olduk aza
Bu yıl ne çok fırsat verdin bu yaza
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

Deli poyraz yüz tutturdu bıçağa
Dökülüyor çoluk çocuk ocağa
Bu kar kaldı ağustosa sıcağa
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

Fakirlerin hali vardı yamana
Hiç ere gelmedik böyle zamana
Koyunları tutuşturduk samana
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

Görmedik böyle kış duyardık adın
Komşuya gidemez babuçlu kadın
On evde bir kaldı yanacak odun
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

Hiç mal kalmaz diye düştük kayguya
Bir sıkıntı düştü komşuya köye
Mallar sökel düştü gitmiyor suya
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

Bin güç ile zemheriyi aşırdı
Avara haftası tedbirimiz şaşırdı
Hesapçılar cemileyi düşürdü
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

Kühüstana döndü sokağın karı
Kalmadı damların açık duvarı
Bir terahhüm eyle kıbleden beri
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

↓ Hep tekavüt oldu dağların kuşu
Ömürde görmedik böyle bir kışı
Ne bir çalı kaldı ne bir taş başı
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

Ne akarsu kodun ne de bir pınar
Günden güne birer halebi yağar
Abrılın beşine kalırsa eğer
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

Kimi yatar korkusundan hast olur
Kürtüğün miktarı dağdan üst olur
Böyl(e) olursa çok deriler post olur
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

Sepken çepel geçirirse deli Mart
Şimdiye kailik işte dert o dert
Sağ salim canın kurtaranlar mert
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

Böyle yılda koca kulun olursa
Aceplemem cenazesi kalırsa
Vaktına ulaşmaz gönlün olursa
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

Sene bin iki yüz doksan bir tarih*
Hem desitan olsun hem bir tavarih
Bu şiddetten gayrı candan bir zarih
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

Hafta kışı birbirine baş gider
Hiç bir zaman vermez her gün kış gider
Bu gün sayılınca yetmiş beş gider
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

Usanmışık dam başının karından
İlahi sen sakla abrıl şerinden
Tutmayınca bir mal kalkmaz yerinden
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

Bu sözlerin desitandır alana
Hak selamet versin darda kalana
Bundan sonra ne demeli alana
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

Davar yaprak yemez sığır samanı
Ne ot kaldı ve ne küşne gümanı
Birer birer kuyruklama zamanı
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

Her mecliste geçer kışın sohbeti
Tükettik alafı samanı otu
Ağalar görmedik böyle şiddeti
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

↓ At gitmez köylere kaldık yayakça
Yürümeye takat yoktur ayakça
Yaman haller bu kar yatarsa çokça
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

Çıkarsam kapıya üşür ellerim
Az kalır ki tutulmaya dillerim
İki elim koynumda yaman hallerim
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

Tavatır mı sözüm yoksa ağalar
Ben örterim kış kapuyu yağalar
Dağda tipi birbirini kovalar
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

Hacil etme bizi rızayı bari
Münacaat eylemek aşıkın kârı
Bu **Esiri** rica eder yalvarı
Kerem edüp ihsan eyle ağ yeli

* H. 1291 = M : 1875

— 27 —

Aşık maşukuna geldi işaret
Afitap hüsnünü gördü bu gözler
Sevdayı zülfünden koptu kıyamet
Şükür kabul oldu niyazlar nazlar

Yara yar olanlar dert ehli bütün
Haktan ilham ere alınmaz sütun
Aşıklar ediyor Sultanlar metin
Efendime malum diye bu sözler

↓ Cemalin görünce ey burcu alâ
Çok şükür maksudum veriptir mevlâ
Senin hasretinden dedim vareyle
Geçti şita erdi baharı yazlar

Nice şerh edeyim sensiz günümü
Ayrılık ateşi yakar canımı
Hak bilir görmesem mehribanımı
Gam fırakın odu sinemi közler

Esiri'yi bu sevdaya saldın sen
Günah ettim şükür ihsan ettin sen
Müjde oldun gönül arzum buldun sen
Kadim yapmış bu binayı ustazlar

— 28 —

Afitap hüsnünde nedir bu nikap?
Sensiz nice olur seyranım dostum
Mübarek dilinden söyle bir cevap
Bir çift kelamına hayranım dostum

Sensiz bana bu dünyanın varlığı
Serim ere gördü ihtiyarlığı
Bu kahbe feleğin sitemkârlığı
Kan ağladı çeşmi giryanım dostum

↓ Şerh edem ahvalim duyun gaziler
Serime yazılmış muhanet yazılar
Aşık maşuku, bülbül gülün arzular
Kavuşturdu kadir sultanım dostum

Kelpi rakip şaz oluben gülmeye
Yek yek yele her giz murat olmaya
Sultan gerek kul kıymetin bilmeye
Yazdı dergahına kurbanım dostum

Esiri saz elinde hoşu zar eden
Aşık olmaz dost cevrine ar eden
İnsi, cins-alemi yoktan var eden
Sana verdim ahdim peymanım dostum

— 29 —

Arş yüzünde çarhı semah tutarsın
Telli turnam uğrar mısın sılaya?
Eski derdime yenisin katarsın
Telli turnam uğrar mısın sılaya

Olasınız Ul(u) Allah'a emanet
Turnam ak kuğ için olma hiyanet
Bir emanetim var Hünkâr'a ilet
Telli turnam uğrar mısın sılaya

Yaz gelince civgaların düzgündür
Şu senin sesinden bağrım ezgindir
Bozok'un şahini, bazı azgındır
Telli turnam uğrar mısın sılaya

Harmandalı güzelinden geçersin
Rum iline doğru kanat açarsın
Yarın Seyfe göllerinden içersin
Telli turnam uğrar mısın sılaya

İsmini zikreder dilde de bari
Günahlar içinde kulda de bari
Garip **Esiri**'yi yolda de bari
Telli turnam uğrar mısın sılaya

— 30 —

Eğer dertli isen dile çareyi
Muhabbeti bilen dermanı sende
Açup orçum gösterme şu yareyi
Gafil gezme gözle lokmanı sende

Açarsan ehline aç ki bağlaya
Tatlı merhem ile seni eğleye
Sağ yere ser ver ki yaren sağlaya
Rıza mülkünün sultanı sende

↓ Hakka teslim olur korkmaz ölümden
Şah adildir, münezzihtir zulümden
İblise uyupta olma zalimden
Aynel yakın seyret rahmanı sende

Tanı bir mürşitten ikrarın tanı
Terk etmeden sıla eyle vatanı
Muhabbet şehrinin şahı sultanı
Sıtkıyle görürsen mehmanı sende

Er isen namerdi şarına koma
Kesret verirsin kurulmuş deme
Gel **Esiri** hakikata lâ deme
Küfriken bulasın imanı sende

— 31 —

İş bu doksan bin kelamın
Manasını diyen bilir
Hakikatı serencamın
Canı başı koyan bilir

Alemsiz ilim ne demek
Şöyle bir beyhude emek
Yakasız yeğsiz bir gömlek
Anı ancak giyen bilir

Sarhoş bilir ayığını
Herkes bulur layığını
Hakikatın yayığını
Yiyen bilmez yayan bilir

↓ Muhabbet dilde tartılmaz
Hakkı bilmeyen kurtulmaz
Yedi farzla örtülünmez
Üç sünneti duyan bilir

Manadan bilir bi baser
Deryanın içinde susar
Kendi yıkar kefen kasar
Bu meftayı yuyan bilir

Yine kendi kabrin kazar
Çar köşeye eder nazar
Esiri sağdır bu bazar
Küllü varın koyan bilir

— 32 —

Erenler boyuma bir kaftan biçti
İsmimi deftere naci yazdılar
Kiraman katibi bir defter açtı
Önün tatlı sonun acı dediler

Kul sultana düştü taksim ettiler
Her zehrini bal eyleyip yuttular
Muhabbet şehrine doğru gittiler
Fehmedüp altunu tucu yazdılar

↓ Cemalin görmeye överim gayet
Her hazretinden dilerim himmet
Murtaza'dan doğru bu ilm-i hikmet
Muhammed başında tacı yazdılar

Nazargahı nuru alnında gördü
Aşık Sadık anda hikmete vardı
Muhammed bu sırrı kırklara sordu
Hatice, Fatıma bacı yazdılar

İçirdiler kevser suyun lezzetle
Aşık bulur maşukunu elbette
Esiri der, gerek dünya ahrette
Cemalin göreni hacı yazdılar

Kiraman katibi : *İnsanların alın yazıları, yaptıkları yazdığı sanılan Tanrı meleği* — **Fehmetmek :** *Anlamak* — *Murtaza, Hz. Ali, seçkin.*

— 33 —

Muhabbet edersen huplar şahına
Mansur geçmediği darda bulunma
Ziyaret kıl gönül beytullahına
Sermayesiz, kârsız şarda bulunma

Fehmeyle özünü kân ol, mekân ol
Durup bir katre damarda alkan ol
Gir vücut şehrinde baki sultan ol
Ger Musa kelâmsız Tur'da bulunma

↓ Bir şahs özün bilip uysa bu zata
Görünmez hakikat şehrinden öte
Gördüm bir can düşmüş hak muhabbete
Sakın ara yerde perde bulunma

Hanedan aşkına kaza ederler
İrfanda dolanır manalı sırlar
Bu raha hû dedi ustazlar, pirler
Aç gözünü fehmet körde bulunma

Esiri der, almayana çare ne
Şükrolsun dost köyünde kâre ne
Sen aşık olursan sadık yare ne
Bari bol vefasız yarda bulunma

— 34 —

Gönül aşık olmuş terkini uçmaz
İsterse bin bela çeker ise de
Kimse bu dünyanın sefasın sürmez
Didesinden kan yaş döker ise de

Yek nazar kıldın mı merdi pelenge
Arifler aşığı sürer mihenge
Gaziler meydanda durdular cenge
Er olan cidarın diker ise de

↓ Meyil verme kılar aklını zail
Ehali huplarına gel olma nail
Haktan ne gelirse olalım kail
Neyleyim lebleri şeker ise de

Gurap bülbül olup konmaz gülşana
Bağlama gönlünü leyli yamana
Her uçup gezenler olmaz pervane
Sinesin odlara yakar ise de

Esiri üstaddan bağla başını
Beyan etme her batıla işini
Efsane sözlere tutma küşünü
Feryadı cihanı yakar ise de

Batıl : *Çürük* — **Küş :** *Kulak* — **Merd-i pelenge :** *Panterin merdi* — **Mıhenk :** *Altın, gümüş gibi değerli taşların ayarını belirlemede kullanılan taş* — **Cidar** *Dıvar, zar* — **Zail :** *Sona eren* — **Nail :** *Erme* — **Kail :** *Razı olma, katlanma* — **Gürab :** *Karga* — **Dide :** *Göz* — **Gülşan :** *Gül bahçesi* — **Katre :** *Damla* — **Kân :** *Maden* — **Ger Musa :** *Musa gibi* — **Hü :** *Evet* - **Fehmet :** *Gör* — **Cidar :** *Mızrak.*

— 35 —

Geldi kavim kardeş döküyor kan yaş
Bilmedim derdini yareli kardaş
Kendi civan, kara sakal çatık kaş
Bulmadı derdime dermanı felek

Kesti bacıların zülfü telini
Kime ısmarladın taze gelini
Bahçede gülünün kırdın dalını
Akıttın didemden alkanı felek

Kalkmıyor kollarım kırıldı dalım
Kimselere beyan edemem halim
Hiç mi acımadın ey kanlı zalim
Söylettin dillere destanı felek

↓ Geri çıkmış kahbe felek öğünür
Bu hengame düşmanların sevinir
Kardeşlerin sinelerin döğünür
Dar etti başıma cihanı felek

Buna çare olmaz yetmiş vadeler
Felek göz yaşından sundu badeler
Geldi talip muhib emmizadeler
Yükletti göç etti kervanı felek

Gelmedi Şehriban söyledi sözün
Hasretim var deyi yanmadı gözüm
Bize görüşmeğe vermedi izin
Dinlemedi mürüvet amanı felek

Hengame : *Kavga, gürültü* — **Mürvet :** *Yalvarma* — **Dide :** *Göz.*

— 36 —

Fırgatlı fırgatlı ne inilersin?
Sarı Turnam sinen parelendi mi?
Niçin el değmeden sen inilersin
Sarı Turnam sinen parelendi mi?

Sazım sana yad düzen mi düzdüler?
Tellerini haddeden mi süzdüler
Yad el değip perdelerin bozdular
Sarı Turnam sinen parelendi mi?

↓ Sana kelam söyler Davudi diller
Şu senin sedana maildir eller
Göğsüne takayım alışkın teller
Sarı Turnam sinen parelendi mi?

Baş perdeden çalınıyor bağlama
Esip fırgatınan sinem dağlama
Bulam ustasını canan ağlama
Sarı Turnam sinen parelendi mi?

Niçin yas tutarsın giydin kareler
Ahıret derdine nedir çareler
Esiri der, nedir nerde pareler
Sarı Turnam sinen parelendi mi?

Mail : *Eğilimli, hayran* — **Fırgat :** *Ayrılık* — **Parelenmek :** *Yaralanmak* - **Fırgatlı :** *Dertli* - **Yad :** *Yabancı, acemi* — **Hadde :** *Tel çekilen alet.*

— 37 —

Takdiri ilahi ferman böyledir
Çok kıldırdın yine efganı felek
Derunum ateşi beni söyletir
Budur Hakk'ın emri fermanı felek

Çok yalvardım kabul olmadı rica
Meğer böyle imiş takdiri Hudâ
Merhamet etmedin zerrece hayfa
Soldurdun bağ ile bostanı felek

Koyulanır gün gün derdim ziyade
Dostlar yoldurmuşum gülüm kozada
Ber murat etmedim yalan dünyada
Tez uğrattın çeşmi mestanı felek

Ber-murad : *Dileğine eren* — **Efgan :** *İnleme* — **Derun :** *İç* — **Hayf :** *Vah, yazıkki, ilenç, ah* — **Çeşm-i mestan :** *Sarhoşlar* — **Nalan :** *İnleyen*.

— 38 —

Artırıp feryadım ey gülü gonca
Beni bülbül gibi nalan edersin
Bulamadım aşkın gibi eğlence
Ne sebep katlima cevlan edersin

↓ Ferhat Şirin için dinle zarını
Yere çaldım namus ile arımı
Yusuf gibi Zelha için yerimi
Efendim cahile zindan edersin

Yürekte yaramvar can sızlar yine
Aşkın deryasına saldım sefine
Bir gün beş gün olsa çekmesine ne
Dostum bu cefayı elan edersin

Koylanır yürekte yaralar taze
Bu derdin dermanı dedim ustaza
Şazlık gösterip iptida bize
Sonra gam şehrine mehman edersin

Esiri der, yara senin, em senin
Vahdet senin devran senin dem senin
Esiri adüsü olma kimsenin
Kul iken özünü sultan edersin

— 39 —

Hamdülillah bir ikrara başkodum
Can bir, cihan iki canan elverir
Dostu sevdi deyi çok oldu adüm
Bizi zemmetmeye züban elverir

↓ Aşıka adettir sevmesi hubu
Sadık sarraf olur seçer mahbubu
İrakıplar feyli şeytana tabi
Düşmana bu kadar meydan elverir

Muhabbet namesin tahrir eyledim
Yara her halimi takrir eyledim
Sen sakla sen bekle diye söyledim
Cefa ise şahi cihan elverir

Aşık olmayınca bade içilmez
Okuyup yazmazsan mana seçilmez
Har biten yerlerde gülşen açılmaz
Bülbüle bu nale efgan elverir

Gel **Esiri** hazar eyle batıldan
Bilmez misin kemâl doğmaz cahilden
Er olur mu özün gören gafilden
Er isen körlüğe nişan elverir

Batıl : *Çürük* — **Hazar :** *Uzak : Kemal, olgun* — **Tanladı :** *Alay etti.*

— 40 —

Kemha çıkar bizim dezgahımızdan
Kıl harar dokuyan kücü değiliz
Biz beli demişiz ervahımızdan
Tatlı teveğimiz acı değiliz

Mürşidi kâmilden payımız aldık
Üç sünneti, yedi farzı tam kıldık
Tavafı Kâbeyi ademde bulduk
Mekkeyi dolaşan hacı değiliz

Men ledün ilminin tefsirleriyiz
Rahi tarikatın mukbirleriyiz
Dergahı Hünkârın kıtmirleriyiz
Her kapıda ürcn bocu değiliz

↓ İşaret eyledi bizlere bir zat
Atalar belinden görmüşken memat
Mürşide erişip olduk berhayat
Biz fenanın namuzacı değiliz

El fakrü fahirin libasın giydik
Kâmil Mürşit meydanında soyunduk
Honu kudretinden yeyip doyunduk
Namert sofrasının acı değiliz

Muhabbet kişvarın kılmışız seyran
Bizi bu ahvalde bilir mi nâdân
Aşkın kürresinde olmuşuz büryan
Kanarada ham paçacı değiliz

Esiri fakr için giydi bir libas
Onun için bizi tan eder vesvas
Yüküm tel ibrişim satarım atlas
Kendir terbiyesi keçi değiliz

— 41 —

Gülü seyran bahçesini gezerken
Yolum yara düştü eğledi meni
Hayalini kalp evine yazarken
Zinciri zülfüne bağladı meni

Her zaman salınur bir selvi huban
Hak bilir ki serde aklım perişan
Çok yalvardım dedim mürvet elaman
Arzettim halimi dinledi meni

↓ Yaktı bu sinemi fırakın odu
Dertliler dermanı Allahül hadi
Dedim ezel kurmuş kuran bünyadı

Şükür rast geldi didar didara
Sucut ettim gani Balım Sultana
Tuttum kiribanım yara yalvara
Deli misin deyi tanladı meni

Nice şerh edeyim men bu destanı
Velhasıl buldum çeşmi mestanı
Esiri ömrümün bağı bostanı
Yaktı aşk oduna dağladı meni

Meni : *Beni* — **Huban :** *Güzeller, iyiler* — **Şerh :** *Açıklama* — **Fırak :** *Ayrılık* — **Allahül hadi:** *Tanrı sıfatı* — **Vesvas :** *Şeytan.*

— 42 —

Derdimend olduğum kime şerh edem
Sinem kalkan ettim adu taşına
Bu fırkat elinden bilmezem nedem
Dost merhamet etmez gözüm yaşına

Geçti demi devran ezelki çağlar
Bülbülün feryadı gül ilen bağlar
Gurbet elde benim gönlüm kim eğler
Türlü dert eyledin sinem başına

↓ Yavru şahin gibi tutuldum tora
Hikmetler sahibi terahhüm kıla
Mahi gözlüm tezkin urmam göz göre
Sen sakla uğratma gönül kışına

Geçmiyor ikdamım kesildi çarem
Başlar hicran vermiş onulmaz yarem
Sen dururken varıp kime yalvaram
Salma her tabibe beni boşuna

Esiri yaram göz göz olmuştur
Bir saçı Leylâda arzum kalmıştır
Vahdet gülü gazel olup solmuştur
Yarap ihsan eyle dedim başına

— 43 —

Aşık oldum yarin hub cemâline
Maşuk olup türlü derde salansın
Yolum düştü muhabbetin iline
Ne haddim var eden sensin kılansın

Ahi fırakından yarem tutuşur
Can bülbülü kafesinde ötüşür
Yar gelirse yaralarım bitişir
Merhem sensin, yara sensin, çalansın

↓ Yusuf gibi Mıs(ı)r elinde bir zaman
Cah içinde halim oldu pek yaman
Çok hikmet geçirdi bu çarhı devran
Cümlenin üstüne sultan olansın

İki Elif, Lam He'demi bulayım
Okuyup manadan hisse alayım
Senden gayrı kim var kimden bileyim
Denmedik işleri cümle bilensin

Esiri olunca nefsine galip
Ol vakit olursun Mevlâ'ya talip
Aşkın gemisini deryaya salıp
Derya sensin umman sensin, dalansın

Bir saçı Leyla : *Güzel dilber* — **Göz göz :** *Delik delik* — **Derdimend :** *Dertli* — **Şerh :** *Açıklama* — **Terahhüm :** *Acıma* - **Tezkin :** *Yara* - **Gönül kışı :** *Ölüm, acı* — **İkdam :** *Çalışma, ilerleme.*

— 44 —

İki nesne harap etti şehrimi
Bir gelmesi yarin, bir gelmemesi
Sarf eyledim elde olan malımı
Bir gelmesi yarin, bir gelmemesi

Hubap olup derya yüzün dolandım
Hamdülillah bir katara ilendim
Dert içinde dürlü derde belendim
Bir gelmesi yarin, bir gelmemesi

↓ Sinem döndü hicranının dağına
Bülbül arzu çeker gülşen bağına
Gözlerim yar gele hubluk çağına
Bir gelmesi yarin, bir gelmemesi

Yar gelince bülbüllerim ötüşür
Anılınca her yaralar katışır
Bu sinem dert ile yanar tutuşur
Bir gelmesi yarin, bir gelmemesi

Esiri der aşıklara yol böyle
Naz ederse Sultanına kul böyle
Sevişmenin ayrılması fal böyle
Bir gelmesi yarin, bir gelmemesi

— 45 —

Kenzi madenidir bendeki kalıp
Kimse bilmez aslım sır ile geldim
Cihan derya iken ben oldum talip
Ta ezel kandilde nur ile geldim

Cibril ile vurdum deryaya kanat
Çok kayalar kestim dediler Ferhat
Bir vakitte oldum seyirde üstat
Belur sermayede kâr ile geldim

Okuttular bana imam dersini
Hocam verdi hecesini farsini
Taktılar boynuma Selman kürsünü
Kırklar meydanına darınan geldim

Hocam ile bir mektepte ders aldım
Menaref sırrını okudum bildim
Arafat dağında kelimat buldum
Musa'nın gönlünde Tur ile geldim

Ben şah-ı Merdan'ı acemde gördüm
Okudum Kuran'ı hecemde gördüm
Doksan bin kelamı hocamda gördüm
Horasan'dan bile er ile geldim

↓ Cem oldu bir yere kalb-i sadıklar
İhtikatlı talip bu sözü haklar
İnanmadı bize kalb-i fasıklar
Kırksekiz bendedir can ile geldim

Halil gibi beni nara attılar
Türlü türlü cefalara kattılar
Deri pazarında beni sattılar
Yanardı bu cismim nar ile geldim

Yapıştım bir kadem etekler tuttum
Eski bildiğimi hepten unuttum
İrfan sofrasında birliğe yettim
Eyup gibi işim zar ile geldim

Selmanın verdiği engürden içtim
Mansur olup darda serimden geçtim
Destur Hak'tan kanat bağlayıp uçtum
Hallac-ı Mansur'u dar ile geldim

Esiri der şebi şeker bir olmaz
İkilikten geçmeyenler er olmaz
Talib nihayete sohbet bir olmaz
Hemen anda gökten pir ile geldim

— 46 —

Aziz başın için gel doğru söyle
Bu süt bal dudaklar nereden sana
Aşığa cevretmek nedir bu böyle
Bu ahmer yanaklar nereden sana

Ey sevdiğim aşıkların hocası
Aklını zay'etmiş sana nicesi
Gördüm ki donanmış bayram gecesi
Kınalı parmaklar nereden sana

Sevdiğimdir **Esiri**'nin meşkından
Seyreyledim bahar ayı coşkundan
Gördüm ki oturmuş cennet köşkünden
Firdevsi otağ'lar nereden sana

— 47 —

Kerbelâ çölünün felaketinden
Gökte melek ağlar Hüseyin deyi
Nice gönüllerin hareketinden
Ulu sular çağlar Hüseyin deyi

↓ Ne cevabın vardır aduya bidin
Meğer ki gönlünde varimiş bir gun
İmam ibni imam değil mi Hüseyin
Matemilen ağlar Hüseyin deyi

Muhammed Mustafa giydi karayı
Kimler fark eyledi işbu sırayı
Ezelden bildirdi yevmül cezayı
Kara donlar bağlar Hüseyin deyi

Yezid bayram etti olsun teberra
Arayışı düştü batılı para
Utandı imamdan hüsn-ü Kerbelâ
Ahu feryad eder Hüseyin deyi

Lâ'net eyle Yezid'e **Esiri** her dem
Sene başı eyler tezdidi matem
Didarım fırgatlı gönlümüz büryan
Var yürekte dağlar Hüseyin deyi

Ahmer : *Kırmızı* - **Meşk :** *Gayret* — **Feryad :** *Sesli ağlama* - **Zar :** *İnleme* — **Kenz:** *Hazine, define* - **Cah :** *Makam* — **Vahdet gülü :** *Birlik sevgilisi* - **Gazel :** *Kuru yaprak* — **Umman :** *Okyanus* — **Çarh-devran :** *Dönen zaman* — **Hisse :** *Pay* — **Derdiment :** *Derdi çok* — **Adu :** *Düşman* — **Mahi :** *Balık* — **Terahhüm :** *Acıma, merhamet* — **İkdam :** *İlerleme, sürekli çalışma* — **Hubcemal :** *Güzel yüz* — **Derya:** *Deniz* - **Şazlık :** *Kural dışılık* - **Sefine :** *Gemi* - **Elan :** *Halen, şimdi* - **Mehnan :** *Konuk, misafir* — **Ledün ilmi :** *Tanrı'nın gizlerini bilen, bu gizleri saklayan bilim* — **Ervah :** *Ruhlar* — **Kemha :** *Bir tür kumaş ve giysi* - **Bocu :** *Küçük, genç köpek* - **Kürre :** *Aşığın yandığı var sayılan sanal küre* - **Büryan :** *Yanmış et, yanma* - **Kıl harar :** *Çuvaldan büyük saman torbası* — **Berhayat :** *Sağ, diri, canlı.*

GÜÇ

"Eğer geçmişin mezar kazıcıları olmak istemuyorsan tarihle ilgilenmenin derecesini ve onun unutulmasını gerektiren sınırları belirlemek için, bir insanın, bir ulusun, bir kültürün ne büyük yaratıcı güce sahip olduğunu bilmek gerekir. İnsan ne kadar güçlüyse geçmişi de o kadar, kendine mal eder. Ve burada şunu öğrenir ki, tarihsel anlam (miras) onun kendi gücüyle yapmak istediklerine hiç bir sınır koyamaz" (**Friedrich Nietzsche, akt: Doğan Özlem-Tarih Felsefesi içinde sh: 210 aktaran: Reha Çamuroğlu : Tarih, Heterodoksi ve Babailer sh: 211**).

OLUŞ

Allah bilgisi yalnız insanda vardır. Allah insanla vardır. İnsan ise oluş halindedir. Allah ise, her an bir haldedir. Oluş halindeki insandan olş halindeki bir Tanrı bilgisine varmak gizemsel sorunların çoğuna ışık tutacaktır. Çünkü insanın özündeki oluş hali, insanın Allah bilgisindeki oluş haline ancak denk düşebilir. Allah bilgisi insanın oluşuyla genişler ve derinleşebilir. Tanrı insanı kendi bilgisindeki bir insan ideasına göre yaratmıştır. Varoluş özden önce gelir. Madde ve ruh birbirinden ayrılamayacağı gibi öz ile varoluş da birbirinden ayrılamaz. Yani öz ile varoluş arasında bir öncelik-sonralık ilişkisi yoktur. Öz, sürekli bir oluş halindedir. İnsan, şimdiki halinde kendi özünü zenginleştirir (**Reha Çamuroğlu, Sabah Rüzgarı, sh: 95**).

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - **Mâ-sivâ.** Mâsivâllah sözünün kısaltılmışıdır. "Tanrı'dan başka olan" yada "Tanrı'dan gayrı sayılan" şeyler anlamındadır. **Mâsivâ'dan geçmek, Terk-i Mâsivâ etmek**, Tanrı'dan gayrı şeyleri bırakmak, kendini Tanrı'ya vermek, demektir.

2 - **Men reânî.** Bazı hadîslerde geçen bu ibâre, "Her kim rüyasında beni görürse" anlamındadır. Hz. Muhammed'e ait olduğu söylenir.

3 - **Livâ'ül-hamd.** Çok hamd eden ve edilen olduğu için Hz. Muhammed'e verilen bir sancaktır. Kıyâmet gününde Peygamber'imiz bu bayrağı taşıyacaktır.

4 - **Delil:** Alevilikte cem meydanındaki kandil, çerağ. Gönellikle çerağ veya delil kurbanının eritilmiş içyağının içine fitil yerleştirilerek yakılmasıyla yapılır. Dedebabalıkta mum vardır.

5 - **Dem:** Farsça zaman, vakit demektir. İçkiye dem derler. **Dem görmek,** içki içmektir.

6 - **Dergâh:** Alevi büyüklerinden birisinin kabrinin bulunduğu ve çevresi kapatılmış, ibadet yeri durumuna getirilmiş ev. Astane. Büyük tekke.

7 - **Derviş:** Varlığından geçip gerçeği arayan insan. Dünya varlığını düşünmeyen, kendisini yola vermiş Alevi.

8 - **Dinlendirmek:** Bir mum veya ocağı söndürmek. Mum ve çerağ, asla üflenerek, dinlendirilemez. (Bunda Hacı Bektaş Veli'nin çerağa üfleyince bütün Rum (Anadolu) erenlerinin çerağlarının dinlenmesi öyküsü ile ilgili bir incelik vardır).

RAMİ
(1866 — 1921)

Üsküdar'da doğduğu için Üsküdar'lı Rami olarak bilinir. Asıl adı Rıza'dır. Ondokuzuncu yüzyılın son yarısında yaşamış bir Bektaşi ozanı. Mahlası Rami'dir.

Gençliğinde beygir sürücülüğü, tulumbacı şefliği yaptı. Sadeddin Nüzhet Ergun, Faki Efendi ve Ali Nutki Baba'dan aldığı bilgilere dayanarak:

"Nafi Baba'nın müridlerindendir. Beygir sürücülüğü ve tulumbacı reisliği gibi işler de yapmıştır. Asıl işi kalaycılıktı. Bu nedenle kendisine Kalaycı Rıza Efendi derlerdi.

Bandırma Gümrük memurluğu görevinde bulunduğu sırada, kendisine felç geldi, bu inme ile, hastalanmış ve Üsküdar İhsaniye'deki evinde, yaklaşık elli-ellibeş yaşlarında iken ölmüştür. Şiirlerini, genellikle irticalen, hazırlık yapmadan, anında söylerdi. Tatlı dilli ve hazır cevap bir Bektaşi idi" demektedir **(a. g. e. sh: 345)**.

Rami koşma, destan, taşlama ve gazel türlerinde başarılı ürünler vermiştir. Özellikle destanları tatlı ve alaylı bir anlatım havası taşır. Şiirleri kitap halinde yayınlanmamıştır. Tarikatın inceliklerini ve güzelliklerini süzme bal gibi şiirlerine yerleştirmiştir.

— 1 —

Beni kabul etse erenler şahı
Bir kul olub şu meydanda satılsam
Kuy-i visalinden dönmem billahi
Kapudan kovulsam damdan atılsam

Can riştesin bir nigara bağlarım
Nar-ı hicran ile ciğer dağlarım
Kurbanlık koç gibi yanar ağlarım
Derim şu sürüye ben de katılsam

Rami'ye sultanım ihsan eylese
Lütf edüb bir azim divan eylese
Guşuma telkin-i iman eylese
Kurtulsam kafirsem zu'm-i batıldan

Rişte : *İplik, tire* — **Kuy :** *Sevgilinin bulunduğu yer* — **Guş :** *Kulak* — **Telkin :** *Söyleme* — **Zum :** *Batıl inanç* — **Kuy-ı risal :** *Kavuşma yeri.*

— 2 —

Hitab-ı Elest'de bezm-i uşşakda
Lebbeyk ya Rabbena amenna dedim
Anda kıldığımız ahd ü mistakta
Efendim yoluna can feda dedim

El bağlayub divanına geçildi
Aşk camından ab-ı hayat içildi
Herkese halince hil'at biçildi
Hil'at-i fahride Kerremna dedim

Aşıkların düştü aşk haletine
Yürüdüm kandilin ziyaretine
Nazar kıldım hüsn-i letâfetine
Habibim Ahmed'sin saddakna dedim

Rami bezm-i aşka vardığım zaman
Cemal-i Ahmed'i gördüğüm zaman
Tarikat cahına girdiğim zaman
Meded ya Aliy-yel-mürteza dedim

Hüsn-i letâfet : *Latif güzellik* — **Saddakna :** *Tasdik ederim* — **Cah :** *Makam* — **Hil'at-i fahr :** *Dervişlerin giydiği iftihar giysileri* — **Katre :** *Damla* — **Lebbeyk ya Rabbena :** *Hazırnım, ya Tanrım* — **Mistak :** *Bağlılık sözü* — **Letafet :** *İncelik, güzellik* — **Kuy :** *Köy* — **Ser :** *Baş* — **Bezm :** *Meclis* — **Cah :** *Makam* — **Dehr :** *Dünya* — **Miyan :** *Orta, aralık.*

— 3 —

Aşık canan içün terk-i can eyler
Seyyah olub düşer aşk kişverine
Saltanat-ı dehri devleti neyler
Sultan olur fahrı koyan serine

Kısmet olsa varsam bir asitana
Kul olduğum bilsem şah-i zişana
Eli kolu bağlı dursam divana
Sürsem yüzümü de hâk-i derine

Hak nasib eylese kuyine varsam
Kemer-i hizmeti miyana sarsam
Mahrem olsam nâ mahremden ayrılsam
Beni de alsalar can evlerine

Aşk kişveri : *Aşk yurdu* — **Fahr :** *Bektaşi tacı* — **Meyah :** *Bel* — **Muhtasar :** *Kısası, özü* — **Dest :** *El* — **Daman :** *Etek* — **Lâmekân :** *Yersiz* — **Asitan :** *Tekke* — **Zişan :** *Şerefli, canlı* — **Muhtasar :** *Kısa, özet.*

— 4 —

Lâ mekân elinden geldim cihana
Kereme uğrayıp kâna yetiştim
Elden ele kaptan kaba süzüldüm
Ehl-i kemâl olan cana yetiştim

Hakikatten bir söz geldi dilime
Marifetten bir gül geçti elime
Kudiretten su bağlandı gönlüme
Katre idim ben ummana yetiştim

Rami yayım budur söz muhtasarı
Ben pirimden içtim ab-ı kevseri
Evliyalar hem erenler serveri
Dest uzatıp ben damana yetiştim

LOKMANİ

Asıl adı ve gerçek kimliği tam olarak bilinmeyen Lokmani, 19. yüzyıl Bektaşi ozanlarındandır. İstanbul'ludur. 1928 yılında Üsküdar'da ölmüştür. Doğum tarihi bilinmiyor.

Tasavvufta büyük bilgiye sahipmiş. Şiirlerini hece ölçüsü ve halk diliyle yazmıştır. Perişan Dede Baba'nın Kazlıçeşme dergahında oturduğu vakit, kendisine dervişlik yaptığı söylenir. Perişan Baba ile Mehmet Ali Hilmi Baba taraftarları arasındaki çekişmede, Perişan Baba'yı tutarak onun haklı olduğunu savunur.

Mürşidi kâmilden aldım haberi
Zahitlerin hali gayet pek yaman
Müfsit münafıkın cehennem yeri
Münkirlerde olmaz asla din iman

Mürşit bana dedi sakın sır açma
Ehli hakikatten ey gönül kaçma
Sakın meyhanede bir katre içme
Ta ki, bulmayınca bezmi arifan

↓ Oturmuş mindere bir kabadayı
Yanına cemetmiş bir bölük ayı
Muaviye'dendir anası soyu
Bizim sevdiğimiz ol Şahımerdanı

Zahitlerin bize niyeti kemdir
Korkarız Mevlâdan dilimiz nemdir
Lokmani'ye dersen mürşidin kimdir
Benim mürşidime derler Perişan

Müfsid : *Kargaşa ve ayrılık çıkaran, fesat* — **Kem** : *Kötü* — **Nem** : *Islak* —

Muaviye (602 — 680) : İlk Emevi halifesi. Hz. Muhammed'e karşı duran Abdü'ş-Şems kabilesine mensup, Ebu Süfyan'ın oğlu, Mekke'nin müslümanlarca ele geçirilmesinden sonra zoraki müslüman oldu.. Hz. Muhammed'in katibi olarak çalıştı. Kurnazlığın ve Şeytaniliğin simgesi olarak bilinir. Hz. Ömer tarafından Şam valiliğine getirildi. Suriye'nin tümü üzerinde denetim sağladı. Kıbrıs'ı, Rodos'u Bizans'lılardan aldı. Akrabası Halife Osman'ın öldürülmesinden sonra, Hz. Ali'den katillerin cezalandırılmak üzere kendisine teslimini istedi. Hz. Ali'nin halifeliğini tanımadı. Bunun üzerine Hz. Ali Suriye üzerine yürüdü. Sıffın savaşında yenilmesine karşın hileye başvurdu. Amr ibni As komutasındaki askerleri Kuran sayfalarını süngü, mızrak ve kılıçlarının ucuna takarak savaştılar. Hz. Ali komutasındaki islam askerleri bunun Kur'an'a karşı savaş olacağını öne sürerek savaşa yanaşmadılar. Hz. Ali'nin bütün çabalarına ve ortada büyük bir hile olduğunu haklı olarak anlatmasına karşın bir kısım asker ikna edilemedi. Sonunda Muaviye'nin kurnaz önerisiyle Hakem olay'ına gidildi. Malik bin Ejder parmağındaki yüzüğü çıkararak "Bunu nasıl kolayca çıkarıyorsam, Ali'yi de öyle Halifelikten alıyorum" deyince herkes şaşırdı ve isyan etti, o kargaşa da tilki kadar kurnaz olan Amr bin As, Malik bin Ejder'in saflığından ve temizliğinden yararlanarak elinden yüzüğü kapıp aldı. Yüzüğü parmağına takarak "Öyleyse bende Muaviye'yi halife ilan ediyorum" dedi.

Yeniden savaş başladı. Amr bin As yönetimindeki Muaviye kuvvetleri savaş yerinden kaçtılar. Muaviye Şam'a varınca kendini halife ilan etti. Hariciler bölündüler. Hz. Ali karara karşı çıktı, Haricilerle uğraşmaya başladı. Muaviye Mısır'ı kendisine bağladı. Haksızlıklarını ve terörü sürdürdü. Sürekli karışıklıklar çıkardı. Hz. Ali bir harici (Ebu Mülcem) tarafından camide namaz kılarken zehirli bir kılıçla başından yaralandı ve üç gün sonra şehid oldu. Muaviye, Hz. Ali'nin oğlu İmam Hasan'ı çeşitli desiselerle anlaşmaya zorlayarak halifelikten vazgeçirdi. Şam'ı kendine başkent edindi. İslami kurallardan uzaklaşarak saltanatını zevk ve safaya dayandırarak sürdürdü. Bizans'a karşı savaş açtı, Kuzey Afrika seferini başlattı. Arap birliğini kurma yönünde başarılar sağladı. Devlet yönetimine kattığı yeni öğelerle teokratik yapının güçlenmesini sağladı. Halifelik makamını salt dinsel bir kurum olmaktan çıkardı. Halifelikte seçim sistemini kaldırdı. Halkı korku ve baskı ile oğlu Yezid'e biat ettirdi. Haksız, keyfi uygulamaları nedeniyle halkın nefretini kazandı. Koyu sünni din bilginleriyle Şii yanlılarının özellikle tarihçilerin ağır saldırılarına hedef oldu. Siyasal ve askeri yönetim alanlarında baskıyla, korkuyla da olsa bazı başarılar sağladı. İslami esaslardan uzaklaştı, ganimetleri bile kendi yandaşlarına vererek tatsızlıklar yarattı. Ancak, baskı ve korku yaratarak kendisinden sonra gelen Emevi hükümdarlarına örnek oldu. Özellikle Ali yanlılarını yok etmekle, sindirmekle uğraştı. İslamiyeti aşiret kavgası haline dönüştürdü. Ali taraftarlarını ezdi.

Kurnaz Muaviye Ebu Sufyan'ın oğludur. Hz. Ali ve Ehlibeyt düşmanıdır. Hz. Hamza şehid düşünce Anası köle Hinde bıçakla yarıp çıkardığı Hamza'ya ait ciğeri kin ve düşmanlık olsun diye yemiştir. Alevi-Bektaşiler, Muaviye'yi ve soyunu hiç sevmezler, haklı olarak onları hep lânetle anarlar. Muhammed soyunun amansız düşmanlarının başında gelir. İslamiyeti güzelliklerinden uzaklaştırmış bu doğrultuda binlerce yalan hadis düzdürerek zulmune, sefahate yönelen saltanatına gerekçe yapmıştır. Muaviye saltanatı, islamiyeti rayından çıkarmış, toplumcu niteliğini parçalamış, egemenlere hizmet eden bir din durumuna düşürmüştür. Din özü boşaltılarak boş kalıplar yığını haline getirilmiş; ikiyüzlülük, gösteriş ön plana çıkarak içtenliği, saflığı, temizliği sahneden kovmuş; katı, acımasız, anlaşılmaz, yasakçı çoğu yanlış-yalan şeriat kuralları bayrak yapılarak halkı zulmüyle bölüp parçalamıştır. Emevi zulmünü bir aşık şöyle özetler:

Eba Müslim gelmeseydi cihana
Eşekler de yalvarırdı Mervan'a

NEHRİ

Gerçek kimliği, doğum-ölüm tarihleri, asıl adı hakkında elimizde yeterli bilgi ve belge bulunmayan Nehri, yirminci yüzyılın başında yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Çanakkale'lidir. İnci Baba'da bir süre türbedarlık etmiş. Yaşamına ilişkin ayrıntılı başka bilgi yok. Doğum ve ölüm tarihleri bilinmiyor.

Şiirlerinde, Allah-Muhammed-Ali, On iki imam ve tarikat ulularına duyduğu sevgiyi coşkulu biçimde işler. Ali'yi kâmil insanın ana simgesi olarak düşünür. Amaç insanın yüceltilmesidir. Evrende ve Tanrı yanında insanın hakkı olan gerçek yerini almasının sağlanmasını gerçekleştirecek her işlemin yapılmasını arzular.

— 1 —

Horasan'dan geldi kıldı kararı
Şen oldu mekânı İnci Baba'nın
Kırklar ile bile idi pazarı
Açıldı meydanı İnci Baba'nın

Bir gece batında eyledim seyran
Saf saf oldu canlar donandı meydan
Çerağlar uyandı birden ol zaman
Bu da bir nişanı İnci Baba'nın

Budur ey kardaşlar himmet-i azim
Cümle müridleri ahdinde daim
El bağlu yanında olmuşlar kaim
Kurulmuş divanı İnci Baba'nın

Şükür nasib aldum eyn-ı cemine
Yüzüm sürdüm ol demde kademine
Ey kardeşler uyman dünya gamine
Budur bir burhanı İnci Baba'nın

Postnişini Kadri Baba'dır ayan
Çerağ uyandırdı gördüm ben o can
Mehdi ile aktı **Nehri** dil olan
Oldukça fermanı İnci Baba'nın

— 2 —

Kul olduk ezelden biz Mustafa'ya
Sıdk ile bendeyiz hem Mürteza'ya
Can ü dilden çünki anları sevdik
Bahş ettiler size gün gibi saye

Hasen Hulk-ır-Rıza Fatıma Bacı
Hüseyn-i Kerbelâ başımız tacı
Bunları sevenler güruh-i naci
Gönlünü ver candan Zeynel'abâ'ya

Muhammed Bakır'a bende ol yine
Ca'fer-i Sadık'dan ola gör zinde
Musi-i Kâzım'ı zabt edüb tende
Teslim et sözünü Ali Rıza'ya

Muhammed Taki'dir canımda canan
Aliy-yi Naki'dir ol şah-ı Merdan
Askeri'ye asker **Nehri** her zaman
Tabi olub Mehdi sahib livaya

Saye : *Gölge* — **Sahip-liva :** *Bayrak sahibi, islam dinine göre dünyayı düzene sokmak için günün birinde ortaya çıkacak kimseye (sahib-i huruç) yada Mehdi adı verilir.*

— 3 —

Kardeş bize niçün ikrar sorarsın
Mürşide ikrarın Ali değil mi
İrfanın yok mudur özün yorarsın
Kalbin içre yarin Ali değil mi

İşte dinle sana eyleyim beyan
Dört kapu açıldı donandı meydan
On iki çerağ var onda bi noksan
Niyaz u ezkârın Ali değil mi

Rehberim gösterdi niyaza geldim
Eşiğin bus edüb dara çekildim
Hakikat tarikat ma'rifet bildim
Budur külli varın Ali değil mi

İsmail'in sırrı ol aşk çün ayan
Kurbanım göklerden geldi ol zaman
Tekbir-i merdanla teslim etti can
Bu ulu esrarın Ali değil mi

Üryan koşub şahlar şahına vardım
Edeb erkân ile cemâlin gördüm
Boynuma kemendim taktım da durdum
Görmüşüm didarın Ali değil mi

↓ Rehberim destine verdim kemendim
Koç kuzulu kurban deyu satıldım
Hasen'le Hüseyn'e belin bağladım
Bu iki serdarın Ali değil mi

Telkin etti kulağıma bir esrar
On sekiz bin alem Hayder-i Kerrar
Açub gözün bir bak bunda neler var
Gör ulu Settar'ın Ali değil mi

Rehberim oturdu kalktım ayağa
Niyaz ile yalvardım ol şehinşaha
Kardaşlara dahi geçdim ayağa
İşte bu pazarın Ali değil mi

Böylecedir ey şah bizim halimiz
Ayn-ı mahabbettir hep ef'alimiz
Horasan şem'ine yandı balimiz
Pervane Hünkârın Ali değil mi

Nehri kemter gerçi bilmezlenirsin
Hakdır hep ef'alin kime ne dersin
Mahabbet et da'va niçün edersin
Haya namus arın Ali değil mi

— 4 —

Ey salik-i bigane, Kıyamadın bu cane
Aşk od'una pervane, Olamazsın demedim mi

Dil vermedin ezkara, Oldun neden avare
Derdine nedir çare, Bulamazsın demedim mi

Er gerçi gezer zahir, Fark etmeğe şart vafir
Meydana serin ahır, Koyamazsın demedim mi

Her gördüğün er sanma, Nafile od'a yanma
Vasf edüb özün anma, Yoramazsın demedim mi

Yüz tutsana irşada, Kim olasın abada
Nehri gibi üstada, Uyamazsın demedim mi

— 5 —

A a akdem, be be bizler te te taban oluruz
Se se sani, ce ce cümle, ha ha handan oluruz

Ha ha hayli, de de demda, ze ze zillet çekeriz
Re re renci, ze ze zahmet, se se sultan oluruz

Şe şe şimdi, sa sa sonra, da da darbile hemen
Ta ta tahir, za za zahir, i i irfan oluruz

Ga ga gayri, fe fe fenada, ka ka kudretle hemen
Ke ke kafir, le le lerle, me me mizan oluruz

Ne ne **Nehri**, he he hidayet, ve ve vilayet gözetir
E e elifle, le le lâme, ye ye yaran oluruz

Ezkâr : *Bildirme, söyleme* — **Vafir :** *Çok, bol* — **Akdem :** *Önce, ilk önceki* — **Bus etme :** *Öpme* — **Üryan :** *Çıplak* — **Efal :** *Eylemler* — **Lame :** *Örtü* — **Lam :** *30 sayısı karşılığı, Osmanlı abce'sindeki 26. harf* — **Mizan :** *Ölçek, terazi* — **Sani :** *Yapıcı, Allah, yapan işleyen* — **Handan :** *Şen.*

DÜNYA DÖNÜYOR

"Ve sen dağları görürsün onları hareketsiz sanırsın. Halbuki onlar, bulutların gitmesi gibi giderler. Bu, herşeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır. Şüphesiz ki O, bütün yaptıklarından haberdardır."

Yukarıda mealini okuduğunuz, Neml suresinin 88. ayetidir. Üzerinde yaşadığımız dünyanın hareketlerini belirtmesi açısından ilginçtir. Dünya, bir günü oluşturan 24 saat içinde kendi ekseni etrafındaki dönüşünü tamamlarken; 365 gün ve 6 saatten oluşan bir süre de Güneş'in çevresindeki devrini bitirmektedir. Bunun yanında, içinde bulunduğu Güneş sisteminin ısı ve ışık kaynağı olan Güneş ile birlikte 225 milyon yılda bir Samanyolu galaksisinin etrafında gerçekleştirdiği turunu tamamlamaktadır. Oysa insanlık, yüzyıllar boyunca Arz'ın (Dünya) sabit olduğunu, Güneş'in de onun çevresinde döndüğünü sanmaktaydı. Yukarıdaki ayette belirtilen en önemli nokta "Hareketsiz sanılan dağların bulutlar gibi hareket ettiğinin" vurgulandığı bölümdür. Bu sözlerle uzun süre, kıyametin haber verildiği zannedilmişti. Ancak ayetin; günümüz bilimsel gelişmeleri dikkate alındığında "dünyanın dönüşünün habercisi" olduğu görülüyor.

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - **Dört Unsur:** Ateş (Emmare), yel (levvame), su (mülhime), toprak (mutmaine): Bu dört öğe, insandaki dört nefse karşılıktır.

2 - **Nefs-i Emmare,** ateşe karşılıktır. Bu aşamadakiler, zalim insanlardır.

3 - **Nefs-i Levvame**'nin karşılığı yeldir. Bunun karşılığı şeriat ehlidir.

4 - **Nefs-i Mülhime,** suya karşılıktır. Kabul edicidir. Marifeti temsil eder. Akıl, hikmet, ilim, öğüt, olgunluk gibi dereceleri vardır.

5 - **Nefs-i Mutmaine,** toprağa karşılıktır. Toprak, insana delildir. Cennet de onun üstündedir. Hakikat kapısının anlatımıdır. Tarikat ehlinin hedefidir.

DERUNİ BABA
(DERUN ABDAL)

Sayın Abdullah Çelebi'nin "Amasyalı Fedayi Baba Divanı" adlı inceleme kitabında Deruni Baba hakkında şu bilgiler verilmektedir, aynen aktarıyoruz:

"Horasan pirlerinden, İmam Rıza evlatlarından, Şeyh Mahmut'u Veli Hazretlerinin 9. cu göbek evlatlarından Seyit Hasan Baba'nın oğludur. Doğum tarihi belli değildir. Ölümü baş ucundaki kitabede, 1315 (M. 1899) yılında vefat ettiği, 81 yaşında olduğu yazılıdır. İsmi Veli'dir. Mahlası (Deruni'dir) Deruni Baba iyi bir tahsil görüp, Arapça ve Farsça'yı çok iyi öğrenmiş, zamanın alimlerinden ders almış, ilmi ledün (Cavidanı) türkçeye çevirmiştir. Tasavvuf ilmine çalışmış, Dervişlik hırkasını giyerek, zamanının, Hacı Bektaş Veli dergahında postnişini olan Şeyh Feyzullah Çelebi'yi ziyaret etmiş ve ondan el almış onu kendine mürşit bilmiştir. Feyzullah Çelebi Efendi'de onu çok sevmiş "seni Tokat'ın Erbaa ilçesi Keçeci kariyesinde mesken tutmak üzere tarafımdan mürşit tayin ettim. Bize ulaşamayanlar seni bulsunlar" demiş. Ve bu türbede hayatını sürdürmüştür. Bir çok söylenceleri vardır. Dilden dile dolaşmaktadır. İşte Fedayi Baba, Deruni Baba'nın ününü duymuş, genç bir delikanlı olarak Keçeci köyüne gitmiş. Deruni Baba'nın dergahını bulmuş. Kendisine geliş nedenini açıklamış. Şeyhim ben burada kalmak, sizden tasavvuf ilmi tahsil etmek istiyorum demiş. Deruni Baba çok sevmiş, okşamış hemen köyün ihtiyar meclisini toplamış. Köyde cami var imam yokmuş. Çocukları arapça okutacak hoca yok. Fedayi Baba'nın köye imam durmasını önermiş, ihtiyar heyeti kabul etmiş ve birde oda vermişler. Fedayi Baba üç yıl imamlık yapmış, oradan askere gitmiş, Askerlikten sonra tekrar imam olmuş dört yıl imamlık sonunda Şeyh Ahmet Cemalettin Çelebi Efendinin, Erzurum Kafkas cephesine gönüllü Mücahidin alayı toplaması sonucu o alaya gönüllü katılmış, subay olarak orduda görev almıştır. Gayesi imamlık değil, Deruni Baba'ya hizmet edip himmet almakmış. Erzurum'a döndüğünde Deruni Baba'yı bulamamış. 1315 yılında vefat ettiğinden yerini oğlu Hüseyin ve Mehmet Efendilere bırakmış. Fedayi Baba'da çok ağlamış artık burada kalmanın önemi kalmadı demiş köyüne çekilmiş.

Biz burada Deruni Baba'nın şiirlerinden bir kaçını kayda aldık. Tamamı elimize geçmedi. Cönkleri kaybolmuş, dilden dile dolaşan şiirlerinden bir kaçını elde edebildik." der.

Deruni Babanın, Şeyhi Feyzullah Çelebi Efendiye kavuşması sonunda mealen söylediği şiiridir.

— 1 —

Gözün hasireti gönlünün arzı
Göresi gözlerim var imiş dostu
Zelha Yusuf gibi Hak kavuşturdu
Göresi gözlerim var imiş dostu

Hakk'ın emri ile dosta kavuştuk
Muhabbet eyledik candan seviştik
Şimdi bir gerçeğin toruna düştük
Göresi gözlerim var imiş dostu

Gerçekler gerçeği ararda bulur
Kişi hizmeti ile himmetin alır
Hak beni ademde ne dersen olur
Göresi gözlerim var imiş dostu

Her ervahlar ced ve cedden süzüldü
Çar anasır abat oldu düzüldü
Ademin hakkında ayet yazıldı
Göresi gözlerim var imiş dostu

Evladı (**Deruni**) hazinetullah
Ademe şerifim demedimi Allah
Veçhinde okunur ba-i bismillâh
Göresi gözlerim var imiş dostu

Feyzullah Çelebi, Amasya'da yatan Şeyh Mehmet Hamdullah Çelebi Hazretlerinin küçük kardeşi Veliyettin Çelebinin oğludur. (1811-1878) yılları arasında yaşadı (**Bknz. s: 375**). Deruni Baba bu zata çok bağlıdır. Feyzullah Çelebi öldüğünde, vasiyeti üzerine, tacını, kemerini, seccadesini, hırkası ile tesbihini Deruni Baba'ya göndermiştir.

Bu kanıtlı açıklama karşısında Rahmetli Abdulbaki Gölpınarlı ile Sadeddin Nüzhet Ergun'un Derun Abdal hakkındaki görüşleri geçerliliklerini yitirmiştir.

Deruni, Alevi-Bektaşi topluluğunca sevilen bir ozandır. Ama şiirleri derli toplu değildir. On iki imama ve Ali'ye bağlı bir ozandır. Söyleyişi akıcıdır. Dili, durudur. Alevi-Bektaşi geleneğini sürdürür, ancak şiire ve tarikata bir yenilik getirmemiştir.

— 2 —

Gel gönül mülküne bir nazar eyle
Mahabbet arzeder hallerimiz var
Aynicemde bugün aşk-ı yar ile
Hakk'a doğru gider yollarımız var

Müminin Kabesi gönül evidir
Kudret hazinesi Hakk'ın yeridir
Pirim cansız duvarları yürütür
Balım Sultan gibi ballarımız var

Rehberim Muhammed, mürşidim Ali
Hacım Sultan On iki imamlar gülü
Gönüller aynası Şah Kızıl Deli
Okuruz ismini dillerimiz var

Aşık olan aşkın yolundan anlar
Gerçekler çerağı sabahtan yanar
Bu pir meydanıdır aç olan doyar
Susuz kandırır göllerimiz var

Kırklar meclisinde Selman içinde
Fatma Ana huri gılman içinde
Aynicemde bu gün devran içinde
Derun Abdal gibi kullarımız var

— 3 —

Cahili camiye imam etseler
Anın ardı sıra cemaat olmaz
Kibirli kimseye üç tuğ verseler
Anda bir merhamet inayet olmaz

Hünerin yok ise meydana çıkma
Kalb evi kabedir bir taşın yıkma
Yalancı deyyusun sözüne bakma
Gösterse keramet şefaat olmaz

Kovma muhaneti kovduğun yeter
Kahraman olur da karşında biter
Söz asilzadeye ölümden beter
Aslı bozuklarda namus ar olmaz

Çingenede bulunan kalburla elek
Ayıda bed çehre eşekte kulak
Bir asilzadeye düşerse dilek
Anlar kemâl ehli muhannet olmaz

Bazının mecliste dinlenmez sözü
Meydan-ı hünerde karadır yüzü
Başına vursalar yüzbin topuzu
Eski adetinden feragat olmaz

Bazı adam vardır her söze uyar
Körün gözü görmez kulağı duyar
Merkebe vursalar donanmış eğer
Çalsan üzengiyi yeğin at olmaz

Kimisi dangalak kimisi bengi
Merhametli olur yiğidin kendi
Binde bir bulunur kafanın dengi
Olur olmaz ile ünsiyet olmaz

Deruni'nin kalbi misal-i derya
Var ise metaın alana söyle
Hasmın kadı ise yardımcın Mevlâ
Andan gayrisine şikayet olmaz

— 4 —

Nasıl beyan edem ol safi yari
Bir ismin manası cihana sığmaz
Hudud-u veçhinde bir nokta bari
Söylesem ve lâkin lisana sığmaz

İnsan katip olsa derya mürekkep
Ne yazar vasfını ne eder hesap
Bir harfi şerh olmaz yazsan bin kitap
Bir Ba'i Bismillâh Kur'an'a sığmaz

(Deruni) nokta'yı Ba'aldı ismi
Mimarı münkinat cismi ve resmi
İlim bir eliftir nokta'da bir mim
Bu rumuzu kayip nihana sığmaz

YARATAN BİZİ TEKRAR DİRİLTECEK

"İnsan kendisini bir nutfeden yarattığımızı görmedi mi? Buna rağmen şimdi de (karşımızda) apaçık bir mücadeleci kesiliverdi" "Kendi yaratılışını unuttu, 'çürümüş kemikleri kim diriltebilir'diyerek bize misal vermeye kalkıştı." "De ki: Onları ilk defa yaratan onları tekrar diriltecektir. Ve O her çeşit yaratılışı bilendir" "O (Allah ki) size yeşil ağaçtan ateş yaptı da şimdi siz ondan ateş yakmaktasınız." "Gökleri ve yeri yaratan, onların bir benzerini yaratmaya güç yetiremez mi? Elbette yetirir. O, her şeyi yaratandır. Her şeyi bilendir."

"Ruhların günün birinde tekrar yaşama dönmesi", yukarıda mealini okuduğunuz Yasin suresinin son ayetlerinde yer alır. Özellikle 80. ayette kullanılan "yeşil ağaç" ve "yeşil ateş" tanımlamaları, Yeniden dirilme olayı ile çok yakından ilgilidir. Dünyadan 150 milyon km. uzaktaki Güneşten gelen enerjinin bir miktarı bitkilerce depo edilip yerin altında uzun süre saklanma imkânına sahiptir. Yüzyıllarca sonra kömür ve petrol olarak, insanoğlunun emrine sunulan bu enerji yokolmuyor ve günün birinde tekrar işlevini buluyor, yani "diriliyor". Aynı şey neden insan için sözkonusu olmasın?... Bunlar Tanrı'nın gücü kapsamı içindedir. O'nun gizli hazinelerinde saklıdır. İnsanın bunu bilme yeteneği sınırlıdır. İnsan usu bunu bilme ve çözümleme gücüne sahip değildir. Ama merak insanı bilinmezin peşi sıra koşturmaktadır. Adım adım birgün bilinmezin örtüsünü kaldırmak insana nasip olacaktır. Çünkü insan herşeyi bilmek için yaratılmıştır. Evrendeki dengenin korunmasında görev insana düşer. Düşünce insanı bilgiye, sezgiye götürür. İnsan bilgi yoluyla kurtuluşa erecektir. Bu nedenle, insan hep kendini aşmaya çalışır. Amaç yetkin adam, kamil insan olmaktır. İnsan toplumsal yaşama erdemler, yeni değerler taşımak zorundadır. Şu hiç unutulmamalıdır ki, her erdem mutlaka sevgi suyunda yıkanmalıdır. Sevgisiz erdem kurudur, soluğu yeterli çıkmaz. İnsanın temel konularının başında kendisi vardır.

Rıza Tevfik bu olguyu şöyle şiirleştirir:

Gel derviş, beri gel, yabana gitme
Her ne arıyorsan inan sendedir
Nefsine beyhude eziyet etme!
Kâbeyse maksudun, rahman sendedir

Çöllerde dolaşıp seraba bakma!
Allah Allah, deyip sehaba bakma!
Talib-i Hak isen kitaba bakma
Okumak bilirsen Kur'an sendedir

AMASYALI FEDAYİ BABA

Bu konuda bir kitap hazırlayan Abdullah Çelebi'ye göre, Fedayi Baba, Amasya'nın merkez köylerinden Yassıçal (Ebemü) da dünyaya gelmiştir. 1855 yılında doğdu, 1940 yılında 85 yaşında iken vefat etti.

Babası Konaş oğlu İsmail, anası Zehra bacı'dır. Ergonaş Seyyid Balı'nın ikinci oğlu Seyit Mustafa soyundan gelmektedir.

Köy kırsal kesimde olduğu için halk genel olarak yoksuldu. Hayvancılık ve çiftçilikle uğraşırlardı. Fakir olmasına karşın köyde eğitime ve öğrenime çok önem verilirdi. Köyde ildeki medreselere öğrenci hazırlayan bir ilkokul vardı. Çevre köylerden dahi okuyabilmek için gelenler olurdu. Bugün, bu köy okuma-yazma oranı en yüksek köyler içinde yer almaktadır. Hem Alevi-Bektaşiliğin, hem de Şer'i ilimlerin öğretildiği bu köyde çok iyi yetişmiş hocalar bulunuyordu. Fedayi Baba'nın yaşıtı Molla Mehmet Efendi, iyi bir şeriat a'limi idi. Fedayi Baba'nın asıl adı Konaş oğlu Hüseyin'dir. Bu ad ona Horasan erlerinden Taşova'ya bağlı Uluköy'de yatan Seyid Bali Ergonaş evladı olması nedeni ile Konaş sözcüğünden gelir.

Ozanımız 1934 yılında çıkan Soyadı yasası uyarınca Gümüş soyadını alır. Ailenin tek oğludur. Bu nedenle, babası Konaş oğlu İsmail Efendi, onun okumasına çok önem vermiştir. Yaşlı olan babası, çiftçilikle uğraşarak onu okutmak için varını yoğunu harcadı. Oğlunun iyi bir medrese hocası olmasını istiyordu. Ne var ki, Hüseyin, evde durmaz, geceleri türbelerde yatardı. Bu durumu babasını çok üzermiş. Ancak İsmail efendi yılmadı ve sonunda onu medreseye gitmeye razı etti. Küçük Hüseyin artık arkadaşları ile birlikte medreseye gitmeye başladı. Bu medrese, halen Amasya'da Kunç Köprü başında bulunan ve Türkiye'de bir benzeri olmayan sekizgen olarak yapılmış Kapıağa medresesidir.

Öğreniminin ikinci yılında bir gün hoca ders sırasında "Hazreti Muaviye, Hazreti Peygamberin Sır Katibi idi, ona çok itimat ederdi" diyerek nerde ise Muaviye'yi Hz. peygamberin Ehlibeyt'inden yapınca buna dayanamayan küçük Hüseyin, "Senin Muaviye'nede, sanada lânet olsun" diyerek, medreseyi terk etmiş. Bu olaydan sonra kendini tamamen tasavvuf ilmine vakıf hocalara teslim etmiş ve bu yolda yetişmiştir. 85 yıllık ömrü, okumak-yazmak ve seyahatle geçmiştir. Babasının vefatından sonra çiftçilikle uğraşmış, kış aylarında köy-kasaba gezmiştir **(Abdullah Çelebi, Amasyalı Fedayi Baba Divanı, Amasya 1991, sh: 12).**

Şiirleri, Abdullah Çelebi tarafından Amasya'lı Fedayi Baba Divanı (1991) adlı kitapta toplanmıştır. Akıcı, duru, kolay anlaşılan bir dili vardır. Halk edebiyatının bütün özelliklerini şiirlerinde buluruz. Coşkulu ve yalın bir söyleyişile tarikatın tüm özelliklerini insan boyutları içinde kalarak sergiler.

— 1 —

Adem'dir A'lemin canı
Yaratan cümle cihanı
Ali'dir Kutb'un sultanı
Münkir imam ikraz etmez

Bir mürit Hak görse Pir'in
Kurban verir can-ı serin
Küntü kenzinin esrarın
Bilenler aşikar etmez

Dünya bir deniz misali
Gönül sefine emsali
Mürşitler kaptan eşkali
Tufana itibar etmez

↓ Dünya ukbanın naziresi
Zikrullah kalbin cilası
Sönmez imanın çırası
Güneş nuru sitar etmez

Özüne takatı zok et
Cümle varlığını yok et
Dü cihanda yüzün ak et
Kim(se) amel bergüzar etmez

Fedayi derviş sözüne
Kulak verme ser ra'zına
Hor görünür halk gözüne
Faziletin inzar etmez

— 2 —

Gel ey kardeş hacı olmak dilersen
Hakikatte Kâbe veçhi Ademdir
Küllü masivayı kalpten dilersen
Hakikatte Kâbe veçhi Ademdir

Fesemme veçhullah buyurdu halik
Bu ayet manasın bilmez halayık
Bilir bu rümuzu Ehl-i Maşayih
Hakikatte Kâbe veçhi Ademdir

Çıkıp Arafata münacaat kılmak
Kurban zecreyleyip Mina'ya gelmek
Şeytanı taşlamak cehalet yenmek
Hakikatte Kâbe veçhi Ademdir

↓ Nedir Beytullahta ihram giyinmek
Eğnindeki esvapların soyunmak
Maksat küllü günahlardan arınmak
Hakikatte Kâbe veçhi Ademdir

Beyti Tavaf edip Zemzemden içmek
Beytül A'lemiynden Sür'atle geçmek
Mana hattı üstüva ilmini seçmek
Hakikatte Kâbe veçhi Ademdir

Fakihler mescidde Namaz kıldırır
Cemaati sırf kendüne uydurur
Ahirinde halka yüzün döndürür
Hakikatte Kâbe veçhi Ademdir

Ey **Fedayi** sen bir mürşid bulursun
Kâbe'nin sırrını anlar bilirsin
Meramın ol ise hacı olursun
Hakikatte Kâbe veçhi Ademdir

Ikraz : *Borç verme, borç alma* — **Küntü kenz :** *Ol emri gizi madeni* — **Sefine :** *Gemi* — **Eşkal :** *Biçim* — **Ukba :** *Öte dünya* — **Nazıme :** *Benzer* — **Sıtar :** *Yıldız* — **Bergüzar:** *Armagan* — **Inzar :** *Geçiktirme* — **Zecr :** *Ceza* - **Veçh :** *Yüz.*

— 3 —

Bu ledün ilmine mahir olanlar
Yüz ondört sureyi mana'dan okur
Vücudun allemel esma bilenler
Bist-Dü Yek veçhi havadan okur

Elif-Lâm'dır cümle ilmin atası
Her surette şahsın hattı üstüvası
Bist, Heşt-dü huruf adem binası
Tefsirini Pa, Ça, Ja, Kâ'dan okur

Ey **Fedayi** insan cismi Kur'andır
Halka mahvi, ariflere ayandır
Veçhullah ayeti seb-ül mesandır
Müsemasın ilm-i esmadan okur

Ledün ilmi : *Gizler bilimi* — **Bist :** 20 — **Dü yek :** *İki bir* — **Hest-da :** *8* — **Hest-bihist :** *Kur'anda adı geçen 8 cennet (Huld, Darüs-selam, Dar-ül karar, Adn, Me'va, Naim, İlliyyin, Firdevs)* — **Pa, Ca, Ja, Ka :** *Dört kitap* — **Mahvi :** *Gizli.*

— 4 —

Elestü hitabından geldim ikrara
Doğdum Kâl-u Beli Rahman'ı bildim
Şükür beyatım var Gani Hünkâra
Vücudum şehrinde imanı bildim

↓ Hüdâ halk etmeden evvel cihanı
Bakıp can gözü ile gördüm Süphanı
Küşüme bir nida erdi nihanı
Avazından Şah-ı Merdan'ı bildim

Kün emriyle cem-i eşya var oldu
Her ervah huzuru hakka derildi
Dört kitap emrine karar verildi
İncil-Tevrat-Zebur -Kur'an'ı bildim

Maani burcundan doğdu tecella
Mü"minler ervahı kıldı tevella
Pak edip kalbimi kıldım mücella
Din zahir olmadan imanı bildim

Ey **Fedayi** Ahmet açtı şeriat
Tarikat-Marifet, Kurb-u Hakikat
Dört kapı kırk makam kurdu tamamet
Kırkların ceminde irfanı bildim

— 5 —

İbret nazarıyla A'leme seyret
Tayy-i lâ mekânda Süphan eğlenir
Pak eyle kalbini varlığın mahvet
Serayi serinde sultan eğlenir

↓ Hak sana can verdi emanet sakla
Gerçekler nutkunu hak bilip hakla
Göferdir ellerin veçhini yokla
Hakikat evinde bürhan eğlenir

Allemel esmanın kitabın oku
Sureti ademde ara bul hakkı
Cismini can eyle kalasın baki
Vücudun şehrinde iman eğlenir

Arifler cihanı elekten eler
Hicap perdesini ref edip siler
Beşer hilatını soyunur erler
Mahveder cismini canan eğlenir

Ey **Fedayi** arayıp bul Hak nerde
Ne arş'ta var ne Kürs'te var ne yerde
Ne sağdadır ne soldadır ne sırda
Mü'minin kalbinde mihman eğlenir

Tayy-i lâ mekan : *Dürülüp bükülmeyen mekânsızlık.*

— 6 —

Yeri göğü her eşyayı aradım
Tamamı noksanı özümde buldum
Her madeni miheng ile sınadım
Dür ile mercanı özümde buldum

Bu haktan husule gelen nebatat
Fa'il mef'ul eş-car her ne var icad
Kul bende-i azad cümle mahlukat
Hükmeden sultanı özümde buldum

Yedi iklim çar köşeyi hep gezdim
Ak'ından okudum karasın yazdım
Allemel-esma'nın manasın süzdüm
Tefsir'i Kur'an-ı özümde buldum

Tecella eyledi Nur-i zülcelal
Hub-bu Haydar kalbim eyledi seyyar
Aynel yakiyn zuhur eder her mahal
Taktiri yezdanı özümde buldum

Elif-Lâm yüz dört kitap anası
Cihana sığmaz Bismillâh'ın manası
Muhammed Mustafa dinin çırası
Ol fahr-i cihanı özümde buldum

Ol deryayı aşkın ettikçe huruç
Gönül sefinesi rakseder bir hoş
Eyyam-ı nevbahar yazı ile kış
Niranı Cananı özümde buldum

Yer-gök, ay-gün seyyar Adem hattince
Cin vahşi tayyer Adem hattince
Mağrip-Maşrık tayyar adem hattince
Ceyhunu ummanı özümde buldum

Zahir batın inşa eder tavarık
Dört kapı kırk makam emr-i meşayik
Hayır ve şer salih amel şerayık
Din ile imanı özümde buldum

Ey **Fedayi** can gıdası Zikrullah
İrşad için inzâl oldu Yed'ullah
Tahkik bildim mü'min kalbi beytullah
Halk eden Rahmanı özümde buldum

— 7 —

Muhammed-Ali'nin aslın sorarsan
Asl'ı Muhammed'dir başınan gelir
Eğer öz kalbinde Hakk'ı bilirsen
Hatice-Fatıma kaş ile gelir

Sakal Kâzım, bıyık Rıza mana sezen
Kirpikleri Zeynel secdeye inen
Burnu hem Ba'kır-dır kokuyu alan
Yüz Ca'fer-dir bilki balkıyıp duran
Yedi hat içinde beş ile gelir

Gözde bir nokta var Ali bilesin
Fehmeyleyip kendin Adem olasın
İlmi cavidandan dersin alasın
Hasan'la Hüseyin küş ile gelir

Muhammed Taki'dir dersimi düzen
Ağız Ali'y-yün Naki ağuyu süzen
Hasan-ül Askeri diş ile gelir

Dillerde söylenen Mehdi'dir meğer
Mü'min olanların kalbine doğar
Mü'min Müslim O'nun vasfını söyler
Ah edip didası yaş ile gelir

Münkir münafık bu sırra eremez
Aldanır kara'ya fehmine varamaz
Hakk'ı gayb'de bilir kendinde göremez
Dolaşur camiye boşuna gelir

Adem değilmiydi hatemül mühür
Buna inanmayan mutlaka kafir
Fedayi A'lemde Hallak-u Gafur
Bu sevda serime coşunan gelir

— 8 —

Vücudun evinde dört kapı vardır
Biri cennete gider üçü didara
Mü'min olan dest-i safa çekilir
Biri cennete gider üçü didara

↓ Ömrünü Hak yoluna eyler isen sarf
Yüz dört kitap sana oluptur tavaf
Onlar hakka vasıl olan men aref
Biri cennete gider üçü didara

Aslı turaptır göferdir madenin
Anasırdır mayası bil Ademin
Hakk'a giden üç yüz altmış caddenin
Biri cennete gider üçü didara

Fasık amellerden olursan beri
Sırat köprüsünden kalmazsın geri
Mürşide eren Hak didarın görü
Biri cennete gider üçü didara

Musahip musahibine bir ikrar verse
İkisi beraberce erkâna girse
Gene birlik olup bir lokma yese
Biri cennete gider üçü didara

Kudret kandilinde balkıyan nurlar
Vasedip Hak ismin zikreden diller
Yarın mahşer günü Hû eden pir'ler
Biri cennete gider üçü didara

Fedayi Ali'nin nurudur bu Hak
Cebrail gökten indirdi bir burak
Bunlardır her daim ilme müstehak
Biri cennete gider üçü didara

— 9 —

Bu ledün ilmini arifler bilir
Okur amma anlayamaz nicesi
Kaçan kim bir kimse ustazı bulur
Bil üstazdır ilm-i gaip hocası

↓ Çar anasır bist-i Heşt'de oldu zarp
Buna derler Fatiha Ümmül kitap
Zahir ba'tın bundan çıkar her hesap
Mecma'yı A'lemin ruh derecesi

Evvela Elif'ten başlar okutur
Cim'i Lâm'dan dersin verir şakıtır
Hattı üstüva yedi ayet bakıdır
Yirmisekiz harftir anın hecesi

Bu ilmin mahzeni Şah-ı Velayet
Yüz on dört surenin aslı tamamet
Altıbin altıyüz altmış altı ayet
Ahmed'e bahş oldu Mi'raç gecesi

Ey **Fedayi** bilki Adem nicedir
Kelamullah hattı üstüva hecedir
Yaratılmış cümlesinden yücedir
Manada müşteki yiğit kocası

— 10 —

Vücudun evini seyran eyledim
Gördüm ki kafeste bir bülbül öter
Üç yüz altmış altı daireden geldim
Yanıyor ateşim külhanım tüter

↓ Gördüm bir ejderha yedidir başı
Kendi sahtekardır hiyledir işi
Kul olsa peşine düşse bir kişi
Götürürde onu bir yerde yutar

Gördüm bir değirmen dönüyor çarkı
Kırk yerde tartarlar verirler narkı
Herkesin dilinden çektiği korku
Düşerse hürmetten zindanda yatar

Ey **Fedayi** budur sözün doğrusu
Yağmalar dükkanı iman uğrusu
Yok ise dükkanda Aslan yavrusu
Yoktur ticareti herdem pul satar

— 11 —

Bir derdimi bir dermana değişmem
Çünkü ol derdim var derman içinde
Yarem açıp Eflatun'a danışmam
Yareme em veren Lokman içinde

↓ Gel tabib Habibi hakka varalım
El bağlayıp divanına duralım
Cism-i can derdine derman soralım
Habib tarif etti irfan içinde

Tabibe ne minnet Habib var iken
Nutku Kâm'urunca şifa verirken
Bi hicab miratı hakkı görürken
Esrarı var ehli bürhan içinde

Marifet bağının meyvesin devşür
Akıl ile matun et fikre karıştır
Aşkın küresinde halledip pişir
Bu cismi can eder canan içinde

Fedayi derdine derman aradı
Ne Eflatun buldu ne Lokman sordu
Derdim Şah Hüseyin Kerbelâ derdi
Şehit olmuş yatar al kan içinde

Narh(k) : *Resmi fiat* – **Hatt-ı üstüva :** *Ara kesit* — **Uğru :** *Kötü* — **Herdem :** *Her an* — **Bi hicap :** *Arsız* — **Mirat :** *Ayna* — **Habib :** *Peygamber* — **Mürgi :** *Kuş, anka kuşu* — **Huruç :** *Ayaklanma* — **Mef'ul :** *Eylemler* — **Husul :** *Olan* — **Kâm :** *Neşe* - **Semavat :** *Gökler* — **Enis :** *Dost, sevgili* — **Munis :** *Sevimli, cana yakın* — **Ührevi:** *Manevi dünya* — **Devşür:** *Topla* — **Matun:** *İkna et.*

— 12 —

Firdevs bahçesinin nerveste gülü
Gerçi ben aşıkım O'nun bülbülü
Görünür gözüme Kerbelâ çölü
Ah Hüseyin deyu ağlar gezerim

Gönül Mürg-ü seyrangaha çıktıkça
Kerbelâdan şehitlere baktıkça
Ilgıt ılgıt al kanları aktıkça
Ah Hüseyin deyu ağlar gezerim

↓ Arş -ı semavatta gördüm nurunu
Aşkına düşenler verir varını
Ali oğlu Muhammed'in torunu
Ah Hüseyin deyu ağlar gezerim

Feryadi dervişin derdi veremdir
Cihanda kâm ehli olanlar kimdir
Enisim Munisim derdiyle gamdır
Ah Hüseyin deyu ağlar gezerim

— 13 —

Tabib el çek yarelerim saraman
Dermansız bir dettir aşkın yaresi
Sen bu derdin ilacını bilemen
Söyünmez od durur aşkın küresi

Üç harf beş noktadır bu aşk denilen
Yedi iklim çar köşede duyulan
İndallahta makbul Kurban sayılan
İmam Hüseyin'dir ciger paresi

↓ Kerbelânın şühedası yetmiş üç
Hiçbiri eylemedi Halikine suç
Mü'mine farz oldu Muharrem oruç
Sabreder su içmez mü'min kanası

Bu dert bize Kerbelâdan mirastır
Gam ve elem Ehlüllaha hevestir
Zeyneb'e toy düğün matemi yastır
Kan ile boyandı Kasım kınası

Ey **Fedayi** aklın başa derersen
Yedi iklim çar köşeyi ararsan
Adavetin temelini sorarsan
Sebeb Muaviye'dir lânet olası

— 14 —

Bu dünyanın bir vefasın görmedim
Derdi mihnetiyle çektim kahrını
Geçti ömrüm bir murada ermedim
Nuş ettim feleğin cam-ı zehrini

Bi vefalar peymanına inandım
Mekke'den azm edip Küfe'ye geldim
Ağyarı özüme yar olur sandım
Ahtın bozup yaladılar mührünü

Ne cileler çektim Bağdat ilinde
Sabi süfyan hariciler elinde
Ciğer büryan Kerbelânın çölünde
Gark olup boyladım hicran bahrini

↓ Gör neye uğradı ol kenancılar
Üryan develere bindi bacılar
Yürekten mi çıkar böyle acılar
Aldı gam leşkeri gönül şehrini

Yetmiş üç ihvanı şehit ettiler
Aldılar başları şama gittiler
Yezidler şad olup düğün tuttular
Yezit çaldı tabl asayış nahrını

Bu bela mansıbın haktan almışız
Sabır tahammülde karar kılmışız
Rıza-ı bahriyle şehit olmuşuz
Şimir lâin kesti serim zahrını

Fedayi dervişem bu hal başımda
Bilmem hayal midir yoksa düşümde
Hala havariçler gezer peşimde
Karar edip artınrlar küfrünü

— 15 —

Mahi Muharremde mü'min olanlar
Ah Hüseyin deyu zar eder ağlar
Yasın çekip bahri umman dalanlar
Ah Hüseyin deyu zar eder ağlar

↓ Yedi iklim kevn-ü mekân çar köşe
Cümle alem taacübdür bu işe
Deryalar mevc urup gelirler huşa
Ah Hüseyin deyu zar eder ağlar

Aşığı şeydalar figana başlar
Zar eder iniler dağ ile taşlar
Deryada balıklar havada kuşlar
Ah Hüseyin deyu zar eder ağlar

Cennette huriler donun soyunur
Matem aylarında kara giyinir
Arşta melek feryad edip çağrışur
Ah Hüseyin deyu zar eder ağlar

Feryadi'nin başı Hünkâra bağlı
Kerbelâ ateşinden ciğeri dağlı
Muhammed torunu Ali'nin oğlu
Ah Hüseyin deyu zar eder ağlar

— 16 —

Resul evladının kanı saçıldı
Ey Mevali bugün matem günüdür
Mü'minlere hulle donu biçildi
Muhibbi Ali'nin cennet kânıdır

↓ Her kim bunda Al-Evlada şirk koşar
Elli bin yıl nar-ı tuzakta pişer
Değişir sureti esfele düşer
Geyindiği ilkıların donudur

Adü için halk eyledi cahimi
Münkirlere nasib etti zakkumu
Koyma Yarab havariçte hakkımı
Benim davam Oniki imam kanıdır

Kim Ali Evladını canı gibi sever
Dünyevi-uhravi murada erer
Her daim her saat gönüle girer
Dostun dosta belgüzarı canıdır

Der **Fedayi** bunda ölmezden öldün
Nüzül-ü İsa'yı Mehti'yi gördün
Hakkı bildin Hakka şükür getirdin
Revnakımız Muhammed'in dinidir

— 17 —

Cennet bağının gülleri
Şah imam Hasan-Hüseyin
Dalda öten bülbülleri
Şah imam Hasan-Hüseyin

Mustafa'nın sevdiği
Metheyleyip övdüğü
Nur-i ayn-im dediği
Şah imam Hasan-Hüseyin

Ciğer pareyi Fatıma
İsmini zikret unutma
Gayrilere kıyas etme
Şah imam Hasan-Hüseyin

Kutub tahtında oturan
Eşyayı mevce getüren
Salih menzile yetüren
Şah imam Hasan-Hüseyin

Dinimizindir binası
Hem çeşmimizin çırası
Dü-kainatın ihyası
Şah imam Hasan-Hüseyin

↓ Bendesin bir yana seçer
Küllü günahlardan geçer
Cennet kapıların açar
Şah İmam Hasan-Hüseyin

İmam Zeynel'in atası
Ba'kır'ın ceddi pakisi
Mü'minlerin rehnüması
Şah İmam Hasan-Hüseyin

İmam Cafer din rehberi
İmam Kazım'a gel beri
Dağıtan Abu Kevser'i
Şah İmam Hasan Hüseyin

Rıza'dır Horasan şahı
Hem gariplerin dergahı
Kami mücrimler penahı
Şah İmam Hasan-Hüseyin

Taki naki bürhanımız
Asker-Mehdi sultanımız
Dinimiz hem imanımız
Şah İmam Hasan-Hüseyin

Der **Feryadi** alem beyi
Mahlukatların yeğreği
Yerin ve göğün direği
Şah İmam Hasan-Hüseyin

— 18 —

İmam Hüseyin'e yolun uğrarsa
Telli Turnam selam söyle şahıma
Eğer bendesinin halin sorarsa
Telli Turnam selam söyle şahıma

Azmeyleyip Kerbelâya varasız
Tecellaya inip hattırın sorasız
Saf bağlayıp divanında durasız
Telli Turnam selam söyle şahıma

Sıdk ile küş eylen anlan bu razı
Cümle muhiblerden eylen niyazı
Şefaatinden mahrum etmişin bizi
Telli Turnam selam söyle şahıma

Bağdat'ta Musa-ı Kâzım'ı görün
Anın dahi dergahına yüz sürün
Bir zaman (Şah) Necef'te eğlenin durun
Telli Turnam selam söyle şahıma

Oniki imam merkadların göresiz
Bir bir dergahına yüzler süresiz
Fedayi'yi Rumda garip diyesiz
Telli Turnam selam söyle şahıma

— 19 —

Evvel islamlığı abad eyleyen
İkrar Ali, İman Ali, Din Ali
Peyik Hazretine vahiy söyleyen
Avaz Ali, Nida Ali, Ün Ali

↓ Her Nebi'ler ile haşir olundu
Mahi taban olup doğdu dolundu
Kande kim çağırsa anda bulundu
Hazır Ali, Nazır Ali, Kân Ali

Kün dedi a'lemi yoktan var etti
Resule mu'cizat tacır vuruttu
Zülfekar'la Kâbe yolun arıttı
Vurdu Ali, Döktü Ali, Kân Ali

Kul olup kendini saile satan
Sim-ü dinar ile cismini tartan
Çekip ejderha'yı bez gibi yırtan
Şahin Ali, Şahbaz Ali, Hân Ali

Bin bir kısbet ile meydana çıkan
Dev'in parmağına bendini takan
Hayber kal'asının burcunu yıkan
Aslan Ali, Merdan Ali, Şan Ali

Kâh mucize ile sermaya ağan
Mağripten aşarak Maşrıkta doğan
Hem bütün a'lemin üstüne çağan
Zerre Ali, Şule Ali, Gün Ali

Feryadi'ye ilm-i te'vil yazdıran
Haşir , neşir ne olduğun sezdiren
İçine girip bu kalıbı gezdiren
Akıl Ali, Fikir Ali, Can Ali

— 20 —

Ali'dir dinim imanım
Men Ali'yi çok severim
Ali Haktır yok gümanım
Men Ali'yi çok severim

↓ Ali aklım, Ali fikrim
Ali'dir daima şükrüm
Ali'dir dilimde zikrim
Men Ali'yi çok severim

Ali dilde Kur'an-ımdır
Ali Hüccet bürhanımdır
Ali cismimde ca'nımdır
Men Ali'yi çok severim

Ali'dir Savmı-Selat'ım
Ali'dir Hacc'ı Zekatım
Ali'dir cümle Ta'atım
Men Ali'yi çok severim

Ali evvel Ali A'hir
Ali Batın Ali Zahir
Ali hazır Ali huzur
Men Ali'yi çok severim

Ali'dir Sırrı ilahi
Cümlenin püşt-ü penahı
Affeder cümle günahı
Men Ali'yi çok severim

Ali Şahı Evliyadır
Ali Nur-i Enbiyadır
Ali Cenab(ı) Kibriyadır
Men Ali'yi çok severim

Ali Halik, menem mahluk
Ali ahkam Ali buyruk
Ali'den gayri kimse yok
Men Ali'yi çok severim

Ali dönderen devranı
Ali'dir Haşir sultanı
Ali bağışlar isyanı
Men Ali'yi çok severim

Ali kamu'dan uludur
Sırrı Bektaşi Velidir
Kainatın evvelidir
Men Ali'yi çok severim

↓ Ali Leyli Ali nehar
Ali'dir mevsimi bahar
Bir Ali'dir badi seher
Men Ali'yi çok severim

Ali'dir tavarik asar
Ali'dir sakiyi kevser
Ali mabuddur ey püsear
Men Ali'yi çok severim

Ali'dir bakmadan gören
Ali'dir kalblerde duran
Ali'dir muratlar veren
Men Ali'yi çok severim

Ali eserler isnatası
Cümle Mü'minler putası
Ali'dir Evvel-ötesi
Men Ali'yi çok severim

Gönül ayrılmaz güzelden
Hak kavuştura ezelden
Elestü Bezm-i ezelden
Men Ali'yi çok severim

Ali'dir maksudum hergah
Severim Hasbeten lillah
Ali'ye aşıkım billah
Men Ali'yi çok severim

Ali'dir dertlere merhem
Ali'dir bir sahib alem
Fedayi et meth-i gulam
Men Ali'yi çok severim

Püşt-ü penahi : *Ardına sığınma* — **Halik :** *Yaratıcı* — **Mahluk :** *Yaratılan* — **Haşir :** *Toplama, cem etme, kıyamet ölüleri diriltip mahşere çıkarma (Kr. 59. Sure-i Haşr)* — **Kâinatın evveli :** *Evrenin öncesi* — **Leyli Mehar :** *Gece gündüz* — **Tavarık :** *Tarikatlar, kabileler.*

— 21 —

Yolcu olan menzilinden kalır mı
Elveda siz sağlıcakla kalınız
Bir dahi kavuşmak nasib olur mu
Elveda siz sağlıcakla kalınız

Kul olan kurtulmaz hiç ma'sivadan
Cümlemize yardım etsin Yaradan
Unutman bizleri Hayır Dua'dan
Elveda siz sağlıcakla kalınız

Ezelden gerçekler bir yol kurmuşlar
Arayıpta nasibini bulmuşlar
Bu dünyaya gelen göçer demişler
Elveda siz sağlıcakla kalınız

↓ Helal eylen ni'metiniz çok yedik
Sena edüp hakka şükür eyledik
Ehl-i ayalimizi bizde özledik
Elveda siz sağlıcakla kalınız

Muhabbet ettiğimiz yaren-yoldaşlar
Mü'min müslim, sadık bacı kardaşlar
Ayrılığa dayanmaz dağ ile taşlar
Elveda siz sağlıcakla kalınız

Can vahdet ilmine eyledik huruç
Bize muhabbetten çok oldu soruç
Kavuşması hoş amma ayrılması güç
Elveda siz sağlıcakla kalınız

Fedayi azmedip giresin yola
Hazreti Hızır kılavuz ola
Ol Mihmanlar seni hanende bula
Elveda siz sağlıcakla kalınız

— 22 —

Vahidül gaffarın mülkün
Benim deyu payalanma
Bir gün olur künfeyekün
Tedarik gör oyalanma

Güvenme bu mülke mala
Sonra düşen özge hala
Değiştir atlası şala
Süslü geyip kubalanma

Niçin yarattı seni hak
Bilesin kendini mutlak
Eğer oldun ise Saddak
Vasl olursun ıvgalanma

↓ Evvel bilip fehmet özün
Fatiha-tül Kitap yüzün
Nuru Haktır görmez gözün
Taatiyle takvalanma

Etme zargı hiylebazlık
Hem serkeşlik hem yavuzluk
Herkes ile eyle uzluk
Özün hak et havalanma

Ey **Fedayi** fehmet zatın
Sırrı sensin muhkematın
Bilemeszin şeş cihetin
İlmi kayıp esmalanma

Vahid-ül Gaffar : *Tanrı'nın birliği* — **Ivgalanma :** *Şeytana uyma* — **Kubalanma :** *Kibirlenme, şişme* — **Uzluk :** *Uzlaşma* — **Serkeş :** *Dikbaşlı, asi* — **Takvalanma :** İbadetle *Tanrı korkusundan uzaklaşma.*

— 23 —

Can rahat sıhhatli beden olunca
Yıllar aylar günler tez gelir geçer
Gönül mübtelasın arar bulunca
Şiddetli şitalar güz gelir geçer

↓ Abı hayat gölü dolar eksilmez
Kuvvet ile kudret yayı yassılmaz
Muhammed Ali'nin ılgı kesilmez
Sulb'den sulbe devri baz gelir geçer

Arif olan gayri fikre dalamaz
Salim olur özün zulmata salmaz
Vahdet bahçesinin gülleri solmaz
Eyyamı nevbahar yaz gelir geçer

Mahi taban misli doğar dulunun
Ayet hadis bağlar halkın dilin
Kimse kesmez şer'i ahkam yolunu
Dünyadan ukbaya iz gelir geçer

Ey **Fedayi** ilmi gayıp zuhurun
Gerçek anlar bilir gizler zahirin
Bilen yoktur kıyametin ahirin
Rivayet dillerde söz gelir geçer

— 24 —

Velayet mülkünün tahtında sultan
Şahı Merdan Ali kadim oturur
Mürüvvet sahibi hükmü adilhan
Cümle alem hacetini bitirir

↓ Hak emrini teklif etti devrana
Gelmedi kainat asla imkâna
Desti kudretin saldı cihana
Yeri göğü pençesinde götürür

Vasiyyi peygamber oldur mukarrer
Emini varisi Haydar-ı Kerrar
Mü'minler kalbinde gizli bir esrar
Münafığı cehennemde yatırır

Muhammed Mustafa hakkın cemâli
Aliyyel mürteza kahri celâli
Sırrına erenler buldu kemâli
Günden güne kemâlatın artırır

Ey **Fedayi** cihanda gezme serseri
Halkı avam mahvelinden ol beri
Arayıp bul bir mürşidi rehberi
Mürşide eren özün hakka yetürür

Mahitaban : *Ayyüzlü* — **Yetürmek** : *Kavuşturmak* — **Kahr-ı celali** : *Kızgınlığın kahrı* — **Müptela** : *Düşkün* — **Haydarı Kerrar** : *Hz. Ali'in lakabı* — **İlgi** : *Soyu* - **Vahid-ül Gaffar** : *Birleştiren Tanrı, Allah'ın sıfıtlarından* — **Kubulanma** *Kibirlenme* - **Hakm-ü adilhan** : *Adaletli karar* — **Leyli nehar** : *Gece-gündüz* — **Halik** : *Yaratan* — **Püşt-ü penahı** : *Önderi* — **Zerre** : *Zike* — **Şule** : *Işık* — **Savmu selat** : *Namaz, niyaz* — **Taat** : *İbadet* — **Hüccet** : *Belge* — **Burhan** : *Delil* - **Kısbet** : *Yağlı güreş giysisi* — **Haşir-neşir** : *İçli, dışlı* — **Nıda** : *Ses* — **Kân** : *Maden, define* — **Serseri** : *Başıboş, aylak*.

— 25 —

Sana bir nasihat edeyim gönül
Sen seni ihlas et eli neylersin
Aklını başına dereyim gönül
Havayi ser esen yeli neylersin

↓ Her çaya uğrama geçidin yokla
Gerçeğin nutkunu hak bilip hakla
Aldığın esrarı canında sakla
Dibi görünmedik gölü neylersin

Etme kimse ile hergiz kıyl-ü kâl
Serkeşlik eyleyip olma ber-u bâl
Bir tarika süluk eyle menzil al
Eğri büğrü giden yolu neylersin

Allemel esmanın kitabın oku
Bu ledün ilmini bilmez kör fakı
Bülbül olup vahdet bağında şakı
Fena darındaki gülü neylersin

Ey **Fedayi** görür gerçeğin gözü
Erenler seçerler sıyrığı yüzü
Kendünde baldurur gerçeğin özü
Arının verdiği balı neylersin

— 26 —

Baş koyup gözün aç gel ey didare
Bu didarda kavga olmaz, kâl olmaz
Uydur işleğini Hakk'a hoş ola
Bala bal değmekle ağız bal olmaz

↓ Sarraf isen gevheri bul lâli bul
Dertlilere derman veren şahı bul
Evvel kul ol sonra sultanlığı bul
Kul sultandan doğar sultan kul olmaz

Şimdi rağbet çoktur yalancı dile
Alem arif olmuş bakıyor hâle
El oldur ki Hakk'ın emrini bile
Pir olan kimsede yalan bulunmaz

Bektaşi Veli'ye kılarsan biat
Hatır yap görüle eyle gör rağbet
Fedayi alemde el çok be gayet
Her el amma nasib veren el olmaz

Peyk : *Ulak, haberci* — **Mah** : *Ay* — **Mevc** : *Dalga* — **Şirk** : *Ortak* — **Süluk** : *Girme, oluş* — **Allemel-esma** : *Tanrı isimleri sıfatları* — **Lâl** : *Kırmızı renkli değerli taş* — **Dıdar** : *Yüz* — **Revnak** : *Parlaklık* — **Nuzül-ü İsa** : *İnen İsa* — **Belgüzar** : *Armağan* — **Nutku** : *Yaratısı, doğası* — **Mevali** : *Köle* — **Muhib** : *Talip* — **Ehlüllah** : *Ehli uzmanı* — **Dest-ı Sefa** : *Mutluluk eli* — **Türab** : *Toprak* — **Göfer (cevher-gevher)** : *Töz* — **Balkımak** : *Parlamak, yanıp sönmek* - **Ümmül kitap** : *Kitabın anası olan Fatiha suresi.*

HAYRİYE BACI

Gerçek kimliği, ayrıntılı yaşam öyküsü, eserleri, kişiliği açık olarak bilinmeyen Hayriye Bacı,19. yüzyılın ortalarından 20. yüzyılın başlarına değin yaşamış bir Bektaşi kadın ozanıdır. Yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi yok. İstanbul'lu olduğu söylenmektedir.

Muhammed Ali'nin kuluyuz kulu
Ta Elest bezminde demişiz beli
Aslımızdır Hacı Bektaş-i Veli
Güruh-i Naciyiz dönmeyiz geri

On iki imamların demin görmüşüz
Sefine-i Nuh'a biz de binmişiz
Muhammed Ali'ye ikrar vermişiz
Güruh-i Naciyiz dönmeyiz geri

Atamız Adem'den aldık haberi
Yezidlere çektik tiğ u teberi
Ebu Türab dendi bize ezeli
Güruh-i Naciyiz dönmeyiz geri

Otuz iki harfin dersin almışız
Asl-ı Kur'an biziz nefsi bilmişiz
Sadasız kalb kalbe kelâm etmişiz
Güruh-i Naciyiz dönmeyiz geri

Babında bekler **Hayriye** gedayı
Şükür minnet kabul etti recayı
Din ü imanımız içelim demi
Güruh-i Naciyiz dönmeyiz geri

Sefine : *Gemi* — **Ebu Turab :** *Hz. Muhammed bir gün Hz. Ali'yi toprağa uzanmış ve toprağı kuçaklamış olarak görünce bu tabiri kullanır. Ondan sonra Ebu Turap (Toprağın babası) Hz. Ali'nin lakaplarından biri olarak anılır* — **Beli :** *Evet* — **Elest bezmi :** *İslami gizemci görüşe göre, Tanrı kişiliğinin özünde bulunan güzellikleri sevdiği için kişilik aynasına bakmak suretiyle orada güzelliklerini seyrederek, onları aynadaki görüntüye benzer türde boşluklara yansıtarak evrendeki varlıklar biçiminde görüntülenmelerini sağladı. Kendisi evreni özündeki güzellikleri sevdiği için yarattı.*

Daha sonra kendi kişiliğini sevmeleri, anlamaları için ruhları ve insanları var etti. Yine gizemci görüşe göre, Tanrı hiç bir şeyi yoktan var etmemiştir. Her şey onun özünde vardır. Tanrı özündekilerini boşluklara yansıtmıştır. Tanrı ruhları yarattıktan, kendi özünden çıkardıktan sonra tüm ruhları topladı. Bir meclis oluşturdu. Ruhlara "Ben sizin Rabbiniz değil miyim" diye sordu. Ruhlar "Beli (evet) sen bizim Rabbimizsin" dediler. Tanrı'ya biat ettiler. Herşey gibi ruhlarda Tanrı kişiliğinin özünün bir fışkırması, bir yansımasıdır. Her şey gibi ruhlarda eninde sonunda gerçek ayrıldıkları yer olan kaynağa, yani Tanrı'ya döneceklerdir. Bunu eski bir tümce ile söylersek, "Her şey aslına rücu eder". Dönüş Allah'adır. Tanrı yokluktadır, görülemez, varlığı kudretiyle bilinir. Tanrı kendisine gelenin yokluğuyla gelmesini ister. Tanrı ilk gerçektir. Özünde yalnız kendi olan Tanrı'dır. Elini kolunu sallaya sallaya Tanrı'ya varılmaz. İlkin şeriat engelini aşmak gerekir. Aslında şeriatsız engel tarikattır. Tanrı'ya ulaşmak için bu engelde aşılacaktır. Herkesin mezhebi kendine şirindir. İnsanın Tanrı ile birleşmesidir asıl amaç. Tarikatte gerekli bir kapıdır. Bu yollar hep ileri gidilerek aşılır, kendinden özünden gidilir. Kendinden söylemekte bir engel olarak görülür. Özetle gözünü açmak için bütün kapıları ve makamları aşmak gerekir. Tanrı evrende ve insanda mevcuttur. Tanrı evrenden ve insandan ayrı düşünülemez. Ancak, gönül gözü ile gizler geçilerek Tanrı görülür — **Güruh-u Naci** : *Peygamber tarafından cennete girecekleri bildirilen bir kısım müslüman topluluğu. Adları ve kimler oldukları kesin belli değil. Hz. Muhammed'in "ümmetim yetmiş üç parçaya ayrılacak. Bunlardan ancak bir bölümü benimle cennete girecektir dediği söylenir. İşte, temiz, saf ve cennetlik olan bu "bölüme"* "Güruh-u Nacı *"Seçkin topluluk" adı verilir. Alevi-Bektaşiler bu topluluğun kendileri olduğunu belirtirler. Sunni bazı yazarlar da bu topluluğun ehl-i islam, ehl-i sünnet vel cemaat olduğunu öne sürerlerki bu dört ehl-i sunnet vel cemaat mezhepleri olan Hanifi, Maliki, Hanbeli ve Safi mezhebine mensup bütün müslümanları içine alırki bu Hz. Muhammed'in tanımı kapsamına giremez. Çünkü bu mezhep mensuplarının sayısı müslüman toplulukluğun yetmiş üçte birinden çok çok fazladır.*

ARİFE BACI

20. yüzyılın yetiştirdiği Bektaşi kadın ozanlarından biridir. Yaşamı, gerçek kimliği, ölüm tarihi ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi yok. Sadeddin Nüzhet Ergun'a göre:

"1868'de Rahva'da doğmuştur. Babası Tüccar Arif Ağa'dır. Çivicizade Mustafa Efendi ile 1877'de İstanbul'a gelmiştir."

Karyağdı dergahın ettik ziyaret
Cemâlini gördük Hafız Baba'nın
Ol güzel canlarla sürdük mahabbet
Cemâlini gördük Hafız Baba'nın

Ol demde açıldı bir ali meydan
Çekilip gülbangler sürüldü erkân
Cümlemiz olmuşuz hüsnüne hayran
Cemâlini gördük Hafız Baba'nın

Cümlemizi mest-i müdam eyledi
Gitti kesret kudret dili söyledi
Kendimiz unuttuk bizi neyledi
Cemâlini gördük Hafız Baba'nın

Arife gel kaldır gözün perdesin
Hakkın cemâlini sen de göresin
Böyle bir mürşidin halin bilesin
Cemâlini gördük Hafız Baba'nın

HAYVANLARLA KONUŞMAK

Süleyman, (babası) Davud'a varis oldu. (Peygamber oldu). Ve dedi ki: "Ey insanlar bize mantık-attayr (kuşların dili ve ne işe yaradıkları) öğretildi." "Bir de Süleyman için cinlerden, insanlardan ve kuşlardan orduları toparlandı. Bütün bunlar (Süleyman tarafından) sevk ve idare ediliyorlardı."

Yukarıda açıklamalarını verdiğimiz Neml suresinin ayetlerinde görüldüğü gibi Hz. Süleyman, kuşlarla ve karıncalarla konuşmakta ve onlara dilediğini yaptırabilmekteydi.

Bir başka deyişle, kuşları anlama ve onları yönetip yönlendirme gücü, Allah tarafından Süleyman Peygambere verilmişti.

Bugün yunus balıklarının, balinaların ve arıların kendi aralarında, yine kendilerine özgü bir dil kullanarak anlaştıkları ortaya çıkmıştır. Bilim adamları, son yıllarda özellikle yunuslar arasındaki konuşmaların ne anlama geldiği yolunda önemli ipuçları elde etmişlerdir. Bütün bu çalışmalar, günün birinde, yeryüzündeki öteki canlıların dilini anlamak için de sözkonusu olabilir.

Kur'an'ın yakın geçmişe kadar insana özgü sanılan dil'in, hayvanlar aleminde de var olduğunu 1400 yıl önce ortaya koyması, mucize değil de nedir!

Ulpanışadlar kutsal Hind metinleridir. Bunlardan birinde şöyle der:

Dünyanın tanrıları, yaratıldıklarında, Atman'a "Bize içinde barınıp yemek yiyebileceğimiz bir ev ver" derler. Onlara, önce, bir boğa gönderilir; yeterli bulunmayınca bir at gönderilir; yine yeterli bulunmaz, bu sefer bir ***insan*** *gönderilir. Tanrılar insanı beğenir. Çünkü O,* ***başarılı bir yaratılıştır****. Atman, tanrılara "Şimdi hepiniz kendi evinize (barınağınıza) gidiniz" der. Ateş, konuşma haline gelir ve ağzın içine girer; rüzgar, nefes haline gelir ve burun deliklerinin içine girer. Güneş görme haline gelir ve gözlere girer; Gök ilkeleri, işitme organı haline gelir ve kulakların içine girer; Otlar ve ağaçlar, saçlar haline gelir ve derinin içine girer. Ay, düşünce haline gelir ve yüreğin içine girer. Ölüm, soluğun verilmesi haline gelir ve göbeğin içine girer. Sular, tohumlar haline gelir ve tenasül uzvunun içine girer.*

"Nasıl ki bir toprak testi toprakta, dalga suda ya da bilezik altında çözülürse, ***evren de içimde çözülecektir****. Ben görkemliyim! Bana saygı duyulmalıdır!". "Evrenin efendisi olan efsanevi yaratıcı artık önemini yitirir. Sadece özneyi efendisi olan efsanevi yaratıcı artık önemini yitirir. Sadece özneyi kendi mahiyetinin derinliğine bakmaya zorlayan içe dönme sayesinde onlar, değişken üst üste yığılmaların değişmez kaynağına rastladığı o sınıra ulaşır. Böyle bir* ***içe bakış*** *sonunda, şuurun sınırını aşmasına yol açtığı, bütün* ***cevherin her yerde hazır ve nazır olan ezeli temeline*** *gömüldüğü ve ebedi hale geldiği bir başarıya ulaşılır. Bu ezeli temel* ***(dip) Benlik****'tir* ***(Atman)****, O, değişmez varlığın son, ebedi ve besleyen kaynağıdır. ...Bilge kişi boyun eğerek ve Tanrılar'ı överek değil, tersine, sadece* ***öz benliğini bilmekle*** *dünyevi olayların oyununa kendini kaptırmaktan kurtulur ve* ***gerçek sebebinin bilgisine ulaşır." (Heinrich Zimmer, Hind Felsefesi s. 23, 25).***

CELÂLİ (CELÂL BABA)
(1845 — 1915)

Ondokuzuncu yüzyılın ortalarıyla 20. yüzyılın başlarında yaşamıştır. Yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi yok. Bir Bektaşi ozanı olduğu şiirlerinden anlaşılıyor. 1915 yılında öldüğü belirlenmiştir. Bayburtludur. Öğrenimini medresede yaptı. Aruz ve hece ölçüleriyle şiirler yazdı.

Yaşamında çok sıkıntı çektiği, yoksullluktan Tanrı'ya haşa haşa gücendiği, ancak sağlıklı, derin, gerçekçi gözlemlerinin bulunduğu, hicivde usta olduğu görülür. İsyanı kızgınlığındandır, bu türün en güzel örneklerini vermiştir.

Bazı şiirlerinde, Bayburt'lu Zihni'nin etkileri görülür. Tasavvufi konuların yanı sıra ölüm, gurbet, mutsuzluk, yurt özlemi gibi konuları da işledi, şiirlerinde temiz ve duru bir dil, coşkulu bir duyarlılık egemendir. Çevresindeki kişilere ve olaylara yönelttiği taşlamalarında da dil ve içerik güzeldir.

Eleştirinin inceliklerini, Tanrı'ya serzenişlerde bulunmanın tipik örneklerini, Tanrı'ya darılmayı ,sevgili, saygılı serzenişte bulunmayı ancak, yine de umutsuzluğa düşmemeyi direnmeyi, onurlu savaşımı en güzel yönleriyle Celâl Baba'nın şiirlerinde görmekteyiz.

— 1 —

Ev bark edinmek için tenli mereği
Düzüp koşmuş idin tepir eleği
Şu kavgadan yaptığın tecir tereği
Divan-ı Bariye yadigar götür

Elinle ördüğün çöpür ağını
Kahan eylediğin kelem bağını
Şu kabal biçtiğin sağ orağını
Al ulu Tanrı'ya bergüzar götür

Yetim gömleğini diken iğneyi
Her gün yal verdiğin topal ineği
Ayran topladığın şu ak küleği
Mahşer yığnağına sakla sar götür

↓ Üç kot arpa üç kot çavdar ekerdim
Kesmik ekmeğine hasret çekerdim
Namertlere ağı merde şekerdim
Sözünü tekrar et iftihar götür

Ele kısmet balsa bize pay taştı
Yokluktan derdimiz deryalar aştı
Açlıkla uğraşmak hayli savaştı
Çektiğin mihnetten ah ü zar götür

Yetmiş kalmış idin emzik tavında
Gamla kardeş idin gençlik çağında
Bir gül yeşertmedin vuslat bağında
Gönül yarasını beraber götür

De ki Kadir Mevlâm bize ilişme
Dünya'da sızlayan yarayı deşme
Celâli Baba'dan sorma söyleşme
Bu dertli çobandan bir selam götür

— 2 —

Bülbül-i nazm ü gazelim
Ya hû diyen put perestim
Kafir-i asl u ezelim
Ya hû diyen put perestim

Dünya gencine karışmam
Her üstada söz danışmam
Namaz ehliyle konuşmam
Ya hû diyen put perestim

↓ Bu peri peşker damanım
Arz-ı manend-i revanım
Ne dinim var ne imanım
Ya hû diyen put perestim

Ben **Celâli** nazm-i gülzar
Bülbül gülzar içre gülzar
Ne Allah'ım ne Nübüm var
Ya hû diyen put perestim

— 3 —

BATAKÇI DESTANI

Gene bir serencam yadigarım var
Dayan bu kıssaya kara batakçı
Haram-ı perdede bergüzarım var
Her mecliste benden ara batakçı

Batakçının hallarını bana sor
Bir fincan kahveden eder anafor
Doksan dokuz pota ile yanaşır
Veresiye tacirlere batakçı

Kahveci bir kahve tartar be tartar
Ocakta geç olur mangalda kotar
Benlik etme tiryakidir göt atar
Alup serper dört divara batakçı

Kimsede beş kuruş görse yanaşır
Uyuz itler gibi alır kapışır
Ver deyince basar çifte tepişir
Atar imanını nara batakçı

Günde bir kavgası Kerbelâsı var
Cebeli billah'ta bir tarlası var
Kırkdokuz borçluya havalesi var
Bari insaf bu ne para batakçı

Şüphelidir batakçının imanı
Arpanın gözüne verir samanı
Üç güne dediği bulur harmanı
Yeni düşte helal kâra batakçı

↓ El malıyla oldun zifaf-ı gerdek
Verip kurtulsana sütsüz pezevenk
Nerde görür isen bir ulu dernek
At kovarsın o pazara batakçı

Düğünde bayramda giyinir akı
Veresiye almış gene bu malı
Ali'nin külahı Veli'nin şalı
Emanettir sürme yere batakçı

Erzincan'lı der ki geldin oturdun
Gaypıttın gıypıttın çaldın götürdün
Gaydaşlık alalı beni batıydın
İşte bahım aypalaya batakçı

Erzurum'lu der ki dadaş gelirıh
Aldıhsa veririh gene alırıh
Biz bu gece ezemcilde kalırıh
Dolana bir hana gire batakçı

Laz ise der ona Mamet duralım
Kardaşluğumuzdur mühlet verelim
Vermez ise hesabını körelim
Pelgi kazanada vere batakçı

Acemse der ele hardan gelüpsün
Gelip menim öz metaım alupsun
Ele her tarafın açık kalupsun
Çöreğin dizinde kala batakçı

Eğer Ermeniyse söylerdi foh di
İnci gıdas koran dos gurus kokti
Tızazcı darasta yine kirohti
Murit kunim urkitara batakçı

Eğer Rum ise der gamidi bibas
İhende gurusun zomadi bias
Vermes paraları gamidi manas
Gidiyorsun gene nere batakçı

Ekser batakçılar dilbaz olurlar
Tab-ı şemaz başı daz daz olurlar
Kaddi kütah çeşm-i çapraz olurlar
Namın insin Üsküdar'a batakçı

↓ Okudum vasfını çektim beyaza
Dağıtsınlar şekki Şirvan Şiraz'a
Atmış para verse peşin kiraza
Tövbe çeker yetmiş kere batakçı

Nasıl aldın ise getir ver anı
Sana derim ey bektaşım zıranı
Göbeğin keseni höllük koyanı
Veririm mezada sonra batakçı

Uzatma **Celâli** serencam çoktur
Mahşere kalırsa semti bozuktur
Kanlıya mürüvvet borçluya yoktur
Ara bul başına çare batakçı

— 4 —

Ah elinden yandı cesette canım
Bu ne derttir buna bir el katan yok
Hicran oku değdi döküldü kanım
Zevrakımız aşk gölüne atan yok

Kaçtı geçer günüm aklı karalı
İtirmişim han bakışlı maralı
Yad avcı elinden gitti yaralı
Tezmiş dağdan dağa varıp tutan yok

↓ Şahin pervaz edip çıktı elimden
Şöhret Zülfikarı düştü belimden
Şad gözümden aksa Fırat dilimden
Elin elmas tutsa alıp satan yok

Soldu mor menevşem hem bahçebarım
Baykuş tek viranda nale-i zarım
Vücudumda üç yüz altmış damarım
Uyandı kan ağlar durup yatan yok

Sönmez **Celâli**'nin bu aşk ateşi
Çekilmez badesi kaynamaz aşı
Mahmut gelmez elde değildir başı
Benim ile gam yükünü çeken yok

— 5 —

Bir peri aşkından divane oldum
Çağladı gözlerim akıyor hocam
Erenler ahından bir name aldım
Dilim ezber etmiş okuyor hocam

Pir destinden nuş eyledim bu abı
Anda açılmıştı aşkın kitabı
Yeğan yeğan sor ki verem cevabı
Bugün gam kervanım kalkıyor hocam

↓ İndim seyreledim irem düzleri
Kudretinden sürmelenmiş gözleri
Oturmuş bir bölük huri kızları
İbrişimden halı dokuyor hocam

Bir yere cem olmuş kırklar erenler
Her bakışta Arş ü Kürsi görenler
Devasız dertlere derman verenler
Her biri bir derse bakıyor hocam

Yaktı **Celâli**'yi bu aşkın narı
Sağ başta durmuştu kırkların piri
İçlerinde gördüm Horasan eri
Hû çekende canlar yakıyor hocam

— 6 —

Göçümü kaldırdım yurttan
Gelen ağlar geçen ağlar
Elbet bir devasız dertten
Dolan ağlar bir zaman ağlar

↓ N'eyleyim gülşende gülü
Menekşe susam sümbülü
Uçurdum elden bülbülü
Onun'çün gözler kan ağlar

Telli turnam kalktı çölden
Yeşil başlı sunam gölden
Kuzusun alsalar elden
Hayvan iken ceylan ağlar

Hani benim nehcivanım
Canandan ayrıldı canım
İlik damar çeker kanım
Aman Allah aman ağlar

Celali bülbülün zârı
Bizi ağlatma her barı
Hafızın hıfzı tekrarı
Durmuş Hakk'a divan ağlar

Hu : *Allah* — **Nar :** *Ateş* — **Hıfzı :** *Koruma, bellek* — **Nehcivan :** *Yeni diri güzel*, **Zar :** *Yas* — **Her barı :** *Her zaman* — **Pervaz :** *Dönerek uçma* — **Tab-ı şernaz :** *Saldırgan tabiatlı* — **İrem :** *Cennet* — **Devasız :** *Umarsız, çaresiz* — **Suna :** *Erkek ördek* — **Ceylan :** *Ahu* — **Gülşen** *Gül bahçesi* — **Hafızın hıfzı tekrarı :** *Ezbericinin ezberlediğini yinelemesi.*

ŞAİR EŞREF

Ondokuzuncu yüzyılın ilk yarılarından, yirminci yüzyılın ilk yarısına erişmiş bir büyük ozan. Bektaşiliği dile getiren şiirleri pek az. Daha çok hicivci (yergi ozanı) olarak tanınır. 1847 yılında Manisa ilinin Kırkağaç ilçesine bağlı, Gelenbe bucağında doğmuştur. Usuli oğullarından Hafız Mustafa Efendi'nin oğludur. Medrese eğitimi görmüş, bir çok ilçede Kaymakamlık ve malmüdürlüğü yapmıştır. 1912 yılında ölmüştür. Asıl adı, Mehmet Eşreftir. Yergileri yüzünden bir yıl hapis yattı, göz altında tutuldu Tarikatla ilişkisini değerli araştırıcı Turgut Koca kitabında şöyle anlatır:

"Şair Eşref, Meydancı dervişi üstteğmen Aziz'in rehberliğiyle, Ruhi Bey Baba'dan el alıp, Bektaşi tarikatına girmiştir. Aynı gece Tevfik Nevzat ve Bıçakcızade Hakkı Beyler de Ruhi Baba'dan el almıştır" (**T. Koca**). Hicivlerini daha çok toplumsal konulara yöneltti. Yolsuzlukların üzerine çekinmeden gitti. Deccal, İstimdat, Şah ve Padişah, Hasbıhal yahut Eşref ve Kemâl, İran'da Yangın Var, Şair Eşref'in Külliyatı adlı eserleri vardır.

Ayrıca, Hilmi Yücebaş "Şair Eşref Hayatı ve Şiirleri" adlı bir yapıtta şiirlerini, yaşam öyküsünü ve fıkralarını toplayıp yayınlamıştır

— 1 —

Bu gönül şehrini seyran ederken
Dedi sırrın bana seyran içinde

Derde düştüm diye derman ararsın
Aşıklar dert arar derman içinde

Mihneti rahat bil rahat arama
Rahat mı bulunur zindan içinde

İçip aşkın meyin öyle mest ol kim
Divane desinler yaran içinde

↓ Bu aşk meydanıdır burda ar olmaz
Başını tav ile cukan içinde

Dervişlere karşı derviş ola gör
Ne cevherler vardır ol kan içinde

Canın feda eyle dostun yoluna
Bulursun cananı ol can içinde

Aç gözünü (**Eşref**) hakkı zikr eyle
Feizkuruni dedi Kur'an içinde

Cukan : *Nehir, su kaynağı* — **Feizkuruni :** *Beni anın anlamında bir ayet başlangıcı* — **Zikreyle :** *Söyle, tekrar et* — **Ar :** *Utanma* — **Mest :** *Sarhoş* — **Yaran :** *Dost.*

— 2 —

Dilimde nur-u iman hubb-i Evlad-ı Ali'dendir
Benim tevhidi tasdikim dem-i kalubelidendir
Ne akilden medet-hahım ne maksudum delidendir
Niyaz-ı derdimendanem Hüseyn ibn-i Ali'dendir
Ümidim Hazret-i Hünkâr Bektaş-i Veli'dendir

Ulühiyyet iyandır alem-i suğdrada ukbada
Cemâliyle celâli ru nümadır cümle eşyada
Bana bestir muhabbet Ehl-i Beyte dar-ı dünyada
Niyaz-ı derdimendanem Hüseyn ibn-i Ali'dendir
Ümidim Hazret-i Hünkâr Bektaş-i Veli'dendir

Beşer bir acz-i mutlaktır ne rütbe uçba baladan
Gerektir resm-i tazimi edep alaya ednadan
Şefaat isterim bilvasıta Mahbub-i Mevlâ'dan
Niyaz-ı derdimendanem Hüseyn ibn-i Ali'dendir
Ümidim Hazret-i Hünkâr Bektaş-i Veli'dendir

Cihanda tan'ı adadan melamiyyuna pervane
Azab-ı nardan korkar mı dikkat eyle pervane
Soyundum şevk-i zikrullah ile girdim bu meydane
Niyaz-ı derdimendanem Hüseyn ibn-i Ali'dendir
Ümidim Hazret-i Hünkâr Bektaş-i Veli'dendir

Geçip bab-ı kanaattan niyazı nabeca etmem
Muaccizler gibi her bir eazımdan rica etmem
Sığındım bunlara bir başka bab-ı iltica etmem
Niyaz-ı derdimendanem Hüseyn ibn-i Ali'dendir
Ümidim Hazret-i Hünkâr Bektaş-i Veli'dendir

Kibar Evliya'nın her birinde gerçe himmet var
Onunçün hepsine kalbimde bir türlü muhabbet var
Velakin başkaya arz-ı hal etmekte ne külfet var
Niyaz-ı derdimendanem Hüseyn ibn-i Ali'dendir
Ümidim Hazret-i Hünkâr Bektaş-i Veli'dendir

Koyup ta Malik'ül Mülki Mulukün babına varmam
Kavidir itikadım bir kılıı beyhude kırk yaramam
Hülasa **Eşrefa** her bir veliyyullaha yalvarmam
Niyaz-ı derdimendanem Hüseyn ibn-i Ali'dendir
Ümidim Hazret-i Hünkâr Bektaş-i Veli'dendir

Hubb-i evlad-ı Ali : *Ali çocuklarının katıksız sevgisi* — **İyan :** *Apaçık* — Derdimendane *Dertli gibi* — **Medet-hah :** *Yardım istemek* — **Bala :** *Yukarı, yüksek* — **Bilvasıta :** *Vasıtalı, aracı kullanarak* — **Acz-i mutlak :** *Katıksız aciz* — **Suğra :** *Küçük* — **Ru nüma :** *Yüzünü gösterme* — **Bes :** *Yeter, yetişir* — **Mahbub-i Mevlâ :** *Tanrı'nın sevgilisi* — **Tan'ı ada :** *Düşman tarafından taşlanma, kınanma* — **Muacciz :** *Usandıran* — **Eazım :** *Kodamanlar* — **Kibar-ı Evliyaullah :** *Tanrı dostlarının en büyükleri* — **Malik'ül mülk :** *Mülkün sahibi, Tanrı* — **Müluk** *Hükümdar, malik* — **İltica :** *Sığınmak.*

— 3 —

Bende-i Al-i Aba yani bizim Ruhi Baba
Eyledi milk-i fenadan bezm-i ukbaya sefer

Meyve-i bağ-ı zerafetti vücud-u ekmeli
Alem-i irfan serapa etse şayandır keder

Onda hatmolmuş tevekkül onda bitmişti gına
Dest-i gayretten kuşanmışdı meyanında kemer

Merd-i meydan-ı tarikattı muhibb-i Ehl-i Beyt
Sohbeti ehl-i dile olmuş idi şehdü şeker

Böyle zatı binde bir görmez tarik-i nazenin
Gökteki bir milyon sene devreylese şems ü kamer
Esti söndürdü çerağ-ı ömrünü bad-ı ecel
Gitti pür neş'e huzurullaha ol er oğlu er

Ya Ali geldim deyu çöktü kenar-ı kevsere
Dest-i Hayder'den peyapey cam-ı kevser nuş eder

Eşrefa suzişli bir mersiye yazmak farz-iken
Ah istile-yı gam yazdırdı böyle muhtasar

Sahib-i Esna aşer geldi dedi tarihini
Ruh-u Ruhi eyledi Firdevs-i Alayı mekar

Bende : *Kul* — **Milk-i fena :** *Yalan dünya* — **Bezm-i ukba :** *Öbür dünya, ahıret* — **Ekmel :** *Mükemmel, kusursuz, olgun* — **Serapa** *Baştan ayağa, büsbütün* — **Şayandır :** *Uygundur, değer* — **Dest-i gayret :** *Gayret eli* — **Meyan :** *Bel* — **Şehdü şeker :** *Bal gibi tatlı* — **Tarik-i nazzenin :** *Nazlı tarikat, Bektaşilik* — **Bad-ı ecel :** *Ecel rüzgarı* — **Suzişli :** *Yakıcı* — **Muhtasar :** *Kısa* — **Esna aşer :** *On iki imam.*

SEÇME DÖRTLÜKLER

↓

- 1 -

Besmele guş eyliyen Şeytan gibi
Korkuyorsun «Hot!» dese bir ecnebi
Padişahım öyle alçaksın ki sen
İzzet-i nefsin Arap İzzet gibi

- 2 -

Hazreti Eşref'i hicvetmek için
Güvenir bazısı bilmem nesine
Mütecavizleri kambur ederim
Yumruğu aşkederek sinesine

- 3 -

Kuyruğuyla küreğe okşamadı
Ah kim olmadı kısmet ölmek
Biz züğürt kullarına dünyada
Demek Allah daha çok çektirecek

- 4 -

Kabrimi kimse ziyaret etmesin Allah'çün
Gelmesin reddeylerim billahi öz kardeşimi
Gözlerim ebna-yi ademden öyle yıldı kim
İstemem ben fatiha, tek çalmasınlar taşımı

- 5 -

Etmedim ömrümde kizbi ihtiyar
Doğruyu söyler gezer bir şairim
Bir güzel mazmun bulunca Eşrefa
Kendimi hicveylemezsem kafirim

- 6 -

Hastalık mı bendeki, sevki tabii mi nedir?
Eylerim her nherde görsem nuru, nârı itiraz
Emri hakla seyredince tarzı taksimatını
Etmeseydim şu cenneti âlaya bari itiraz

- 7 -

Bize gurbet değilken dar-ı dünya, dar-ı ukbada
Mematı sevmemekte affolunmaz bir hatamız vardır
Düşünsek biz ölümden korkmamak lazım gelir zira
Yerin altında üstünden ziyade akrabamız var

- 8 -

Padişahım bir dırahta döndü kim güya vatan
Daima bir baltadan bir şahı hali kalmıyor
Gam değil amma bu mülkün böyle elden çıkması
Git gide zulmetmeğe elde ahali kalmıyor

- 9 -

Nasıl zıt olmasın alemde garbiyunla şarkıyun
Güneşten hepsinin güya ki nûru mah olmuştur
Ziraat marifet, san'at, saadet şimde onlarda
Cehalet, meskenet, zillet, rezalet bizde kalmıştır.

– 10 –

Ah'ı yelpaze olur ateşine
Ehli namusu yakar hükmü zaman
Nerede varsa bir p..tla p...k,
Nefes aldıkça alır rütbe, nişan

(Çektiği ah'lar yelpaze gibi ateşini körüker,
Namuslu insanları zamanın hükmü yakar,
Ancak, nerde bir p... ve p....k varsa
Nefes aldıkça rütbe ve nişan alır, terfi eder.)

— 11 —

Eşkıya kesretçe mebusanımızdan fazladır,
Etmeyiniz iğmaz ile aldırmamazlık, aldırın,
Oynamaz bir ipte bincanbaz, rezalet çıkmasın,
Millete kafisiniz, siz eşkiyayı kaldırın.

(Eşkıya sayıca milletvekilinden fazladır
Ayıptır, aldırmazlık etmeyin, aldırın
Bir ipte bin cambaz oynamaz, razelet çıkmasın
Millete siz yetersiniz, eşkiyayı kaldırın.)

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - **Temizlenmek:** İmam'a uymak ve bütün diğer mezheplerin görüşlerinden sıyrılmaktır.

2 - **Oruç:** Sırrı açıklamaktan kaçınmaktır.

3 - **Kâbe:** nebi; **babı** (kapısı), Ali; **Safa,** nebi; **Merve,** Ali'dir.

4 - **Dini emirler:** Batını ilimleri bilmeyen cahillerin görevleri... Batıni ilimleri öğrenenden, dini emirler düşer.

5 - **Hz. Nuh'un tufanı:** Sünnet'e tabi olanların zahiri ilimde boğulmasıdır.

7 - **Hz. Musa'nın asası:** Odun parçası değil, onun delilidir.

8 - **Denizin ikiye ayrılması:** Hz. **Musa**'nın ilminin bölünmesidir.

Deniz; âlemdir. Bulut, Hz. **Musa**'nın tayin ettiği imamdır.

EDİB HARABİ
(1853 — 1917)

Ondokuzuncu yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyılın başlarında yaşamış büyük bir Bektaşi ozanıdır. Asıl adı Ahmed Edib'dir. On yedi yaşında, Mehmed Ali Hilmi Baba'dan el alarak, tarikata girmiştir. Deniz Levazım Binbaşılığı görevinde bulunmuştur. 1917 yılında ölmüştür.

Edip Harabi yalnız Bektaşiliği ilgilendiren şiirler yazmamış, din dışı konularla ilgili şiirler de söylemiştir. Aslında Harabi tam anlamıyla şiir yazmaz, şiir söylerdi. Bir çok şiirlerini doğaçlama yoluyla, yani hiç bir hazırlığa gerek duymadan, hemen anında söylerdi. Bu hususta büyük bir yeteneğe sahipti.

Harabi onun ikinci Mahlasıdır. Önceleri Edib mahlasıyla şiirler yazmış, sonra da Harabi adını kullanmıştır. Şiirleri her zaman araştırı, inceleme konusu olabilecek durumdadır. Bektaşi nefeslerinde yeni bir çığır açmıştır. İstanbul Konservatuvarı tarafından yayınlanan "Bektaşi Nefesleri" adlı kitapta: "İcazetname almadan, Babalık yaptığı için, Bektaşiler tarafından hiç sevilmezdi. Hatta Bektaşi tekkelerine gidemez kabul edilmezdi. Daha çok, Bektaşi olmayan rind kimselerle ve ozanlarla düşüp kalkardı" deniliyor.

Turgut Koca'nın Bektaşi Nefesleri ve Şairleri isimli kitabında yazdığına göre:

"Perişan Baba ile Mehmed Ali Hilmi Baba'nın, rekabet olayları dönemini yaşamış olan ve Karyağdı Baba dergahı yaranından Nurullah derviş, icazet olayını, şöyle anlatır;

"Harabi Baba Türbedar Mehmed Baba'dan icazetli idi. Harabi, Perişan Baba olayında, Perişan Baba'yı destekliyen ve haklı bulanlardan olduğu için, Mehmed Ali Baba'nın yaranı tarafından sevilmez, hakkında bir çok yalan sözler söylerlerdi..."

Bu konuyu İnadiye tekkesi Şeyhi Yusuf Fahir Baba şöyle anlatır; "Nurullah derviş haklıdır. Üzülerek söylerim ki; o dönemde çok kötü şeyler olmuştur. Ben Mehmed Ali Baba'dan el aldığım halde, sırf taraftarlık yapmak için Harabi'ye iftira edemem.." demişti.

Bu gerçekler göz önüne alınırsa, Konservatuarın "Bektaşi Nefesleri" birinci kitabının 153'üncü sayfasındaki bilgiler, yalnız bir zan ve söylentiden öteye geçmez. Şayet Harabi, icazetsiz bir Baba olsaydı, Filozof Rıza Tevfik gibi, bir bilim adamı, asla Harabi'den el almaz, sülük görmezdi. Filozof Rıza Tevfik'in "Serab-ı Ömrüm" adındaki şiir kitabında Harabi'yi öven bir nefesi vardır. Bununla birlikte Harabi'nin Emin Haki, İhsan Mahvi, Kesriyeli Sıdk ile İstanbul'un tanınmış arif ve zarifleri, her zaman sohbetlerinin takipçisi idiler.

Yazdığı bir çok şiir "Saadet gezetesi" nde yayınlanmıştı.

İhsan Mahvi'nin, Üsküdar Selimağa kütüphanesine bağışladığı kitap, Harabi'nin divanı değil, bir divan müsveddesidir. Harabi, sağlığında bu müsveddelerden ayrı, bütün beğendiği nefesleri, son düzenlemelerini de yaptıktan sonra, harf sırasına göre dizmişti. Ne yazık ki bu divan İzmir'de baskıya verilmeye hazırlanırken, her ne sebebtense, kaybolmuş veya yok edilmişti. Şimdi Harabi Divanı diye elimizde yalnız şiirlerinin müsveddeleri kaldı. Bu müsvedde divanın Bektaşiliği ilgilendiren nefesleri kitap olarak, İzmir'li Hüseyin Hüsnü Erdikut Baba ve Sefer Aytekin tarafından Harabi adıyla basılmış ve yayınlanmıştır" **(a. g. e. sh: 665).**

Özetle, kendi el yazısıyla 600 sayfalık bir divan düzenleyen Edip Harabi son yüzyılın en rahat, en çok şiir yazan Bektaşi ozanıdır. Yalnız nefesler, kalenderiler yazmakla kalmamış, divan şiirinin bütün biçimlerini de denemiştir. Şiirlerinin nitelik ve içerik olarak belli bir düzeyin üstünde olduğu söylenemez. Ama icazetname almadan babalık yapmaya kalkıştığı için Bektaşilerce sevilmemekle birlikte şiirleri dillerden düşmemiş, hele bestelenmiş olan şu nefesi:

Kâf u nun hitabı izhar olmadan
Biz bu kainatın ibtidasıyız

bütün tekkelerde söylenmiştir, halen sevilen bir nefesidir.

Divanı basılmadı. Bazı şiirlerinde Zehra ve Lütfiya mahlaslarını da kullanmıştır.

Bahriye birlik katibi olan Harabi ömrünü İstanbul ve Rumeli'de geçirmiştir. 17 yaşında Bektaşiliğe giren Harabi dünyadan göçüş yılı olan 1917'ye kadar bu yolun sadık bir bendesi ve yılmaz bir savaşçısı olmuştur.

Tasavvufla tasavvuf üstadlarının eserleri ile yakından ilgilenmiş, hece ve aruzla yazdığı veya irticalen söylediği deyişlerle koca bir divan meydana getirmiştir. Yunus'un sevgi ve birlik duygusuna, Nesimi'nin sertliğine, Kaygusuz'un hiciv ve istihzasına, Pir Sultan'ın cesaretine bu divandaki deyişlerde bol bol rastlamak mümkün.

Edip Harabi, tasavvuf konularında olduğu kadar hiciv alanında da usta ve tecrübeli bir şairdir. Hicivlerini kime yönelttiğini belirttiği için onu coşturan ve kızdıran olayları saptamak mümkündür.

"Harabi" isimli kitabında Sefer Aytekin ise :

"Harabi'nin kendi el yazısı ile meydana getirdiği divan 570 sayfadır. Bu divanı inceleyen Nejat An arkadaşımız şöyle yazıyor: "Edip Harabi Divanı İstanbul'da Süleymaniye kütüphanesinde, İhsan Mahfi kitapları arasında 98 numarada kayıtlı bir yazmadır. Şiirlerin yazılı olduğu defter arada bir sayfaları başka renkte olan, ilk otuz sayfası dış kenarından fare yeniğine uğramış, kalın bir defterdir. Şiirler gelişi güzel bir sıra ile yazılmıştır" demektedir **(a. g. e. sh: 135).**

Harabi insan kişiliğinin, Tanrı özünden fışkırmış bir güzellik olduğu için her yerde değerli, kutsal, önemli ve saygın olduğunu, eğilmesinin, bükülmesinin, sürünmesinin, dü-

şünülemeyeceğini, onurlu yaşam şekli dışında, herşeyin insana ve kişiliğine leke süreceğini, kişiliğin kötülüklerden ve çirkinliklerden korunmasının zorunlu bulunduğunu, her insanın tam bir yetkinliğe ve olgunluğa erişmesi gerektiğini kimi yumşak, kimi sert, kimi alaycı bir anlatımla işaret ederek vurgularken insanın özündeki Tanrı'yı sergiler.

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Zühd ü riya ile olan ibadet
Hatadır Hazret-i Settar'e karşu
Böyle namaz ile olamaz ümmet
Hiç kimse Ahmed-i Muhtar'e karşı

Tarikatsiz mü'min olamaz kimse
Nur-u nübüvvetle dolamaz kimse
Hakk'ı Peygamber'i bulamaz kimse
Yatup kalkmak ile divare karşı

↓ Allah gözlerine çekmiş bir perde
Yok dersin Allah'ı gökte ve yerde
Gösterelim gel de gör Hakk'ı nerde
Secde eyleyesin didare karşu

Epsem ol **Harabi** sen nasıl ersin
Halli müşkül böyle sözler söylersin
İctinab et belki hata eylersin
Hayder-i Kerrar'e Hünkâr'e karşı

Zühü : riya : *İki yüzlülük ve yobazlık* — **İçtinap :** *Çekinme* — **Epsem :** *Susma.*

— 2 —

Kâf u nun kitabı izhar olmadan
Biz bu kainatın ibtidasıyız
Kimseler vasıl-ı didar olmadan
Biz kâb-e kavseyn'in ev ednasıyız

Yoğ iken Adem'le Havva alemde
Hak ile hakk idik sırr-ı müphemde
Bir gece misafir kaldık Meryem'de
Hazret-i İsa'nın öz babasıyız

↓ Bize "peder" dedi tıfl-i Mesiha
"Rabbi ernu" diye çağırdı Musa
"Len terani" diyen biz idik sana
Biz Tur-ı Sina'nın tecellasıyız

"Küntü kenz" sırrının olduk agahı
Ayn'el yakin bildik cemalullahı
Ey hoca bizdedir sırr-ı ilahi
Biz, Hacı Bektaş'ın fukarasıyız

Zahida şanımız "inna fetehna"
Harabi kemter'i serseri sanma
Bır kılı kırk yaran kâmiliz amma
Pir Balım Sultan'ın budalasıyız

— 3 —

Hayder-i Kerrar'a canım fedadır
Çünki kendileri Şah-ı veladır
Bazı müfsidlerin sözü hebadır
Söylüyorlar haşa Allah Ali'dir

Sırr-ı Hakk'a bunlar agah değildir
Hakk'a gidenlere hemrah değildir
Ali Hak'dır fakat Allah değildir
Böyle zannedenler mutlak delidir

↓ Ali'nin pek büyük kerameti var
Kerametten büyük velayeti var
Halik deyen erin delaleti var
Zira hak Muhammed Ali celidir

Dinle bu söz vaiz pendi değildir
Benden Hak söylüyor indi değildir
İman-ı **Harabi** şimdi değildir
Ta bezm-i Elest ü kalu beli'dir

— 4 —

Abes bir şey halk etmemiştir Hudâ
Nakıslığı kabul etmeyiz asla
Bacılar büyüttü işte essela
Bu dünyaya gelen evliyaları

Sanmayın ki ersiz komaz dünyayı
Düşünün bir kerre Meryem Ana'yı
Pedersiz doğurdu koca İsa'yı
Bacıların yoktur müdaraları

Ey erler biz sizden ziyade eriz
Çünki size hizmet hürmet eyleriz
Gittiğiniz yolda hep beraberiz
Etmeyiniz böyle boş davaları

↓ Gerçi kıyafetçe size uymayız
Hakikatte sizden geri kalmayız
Malumunuz olsun erden saymayız
Bize nakıs deyen budalaları

Nakıstan mı geldi Ahmed-i Muhtar
Nakıszade midir Hayder-i Kerrar
Ananıza nakıs demeyin zinhar
Te'sir eder size beddualan

Zehra'nın nutkunu güzel dinleyin
Ey erenler, erler doğru söyleyin
Biz doğurmadık mı beyan eyleyin
Sizi irşad eden bu babaları

Abes : *Saçma* — **Essela** : *Kendine güvenen meydana çıksın* — **Nakıs** : *Eksik etek* — **Peder** : *Baba* — **Ezvac-ı tahirat** : *Peygamberin temiz eşleri* — **Zinhar** : *Sakın* — **Remzi** : *Simge* — **Haşişgir** : *Esrarcı* — **Tıfl** : *Çocuk* — **Izhar** : *Açıklama* — **İptida:** *İlk* — **Kabe kavseyn:** *Hz. Muhammed'in göğe ağmasından sonra Allah'a iki yay boyu yaklaşması* — **Nemrah** : *Yoldaş* — **Müfsid** : *Bozan* — **Celi** : *Belli*.

— 5 —

Zahida kes meylini bu çerh-i kec devvardan
Kendini dûr etme asla hazret-i Settar'dan

Olma hahişger cinanın huri vü gılmanına
Bilmiş ol bunlar seni mechur eder didardan

Gayret et nur-u nübüvvetle münevver olmağa
Eyle istimdad her dem Ahmed-i Muhtar'dan

Kalma cahil nokta-i ba remzinin agahı ol
Münharif olma cenab-ı Haydir-i Kerrar'dan

Mahrem-i esrar-ı Hak olmak içün bir kâmili
Bul haber al leyl e- i Esra'daki esrardan

Hak ile Hak ol Enelhak sırrına ol aşina
Canını canane ver havf eyleme berdardan

Böyle sen bezm-i ezelden ahd ü peyman eyledin
Ey **Harabi** dönme zinhar verdiğin ikrardan

Cerh-i keç devvar : *Eğri-büğrü dönen dünya* — **Dûr :** *Irak* — **Hahişger :** *İstekli* — **Cinan :** *Cennetler* — **Mechur :** *Uzak* – **İstimdat :** *Yardım* — **Münharif :** *Sapan* — **Havf :** *Korku* — **Berdar :** *Asılma*.

— 6 —

Ey erenler erler nasıl ersiniz
Söyleyin sizinle davamız vardır
Bacılara niçin nakıs dersiniz
Bizim de Hazret-i Havva'mız vardır

↓ Bizi de halk eden Sultan değil mi
Arslanın dişisi arslan değil mi
Söyleyin makbul-i Rahman değil mi
Ümm-i Gülsüm, Zeyneb, Leylâ'mız vardır

Lütfiya fakire kemter bacıdır
Muhammed Ali'ye kuldur nacidir
Cümle erenlerin başı tacıdır
İşte Fatıma-tüz-Zehra'mız vardır

— 7 —

Ey hace sen bizi cahil mi sandın
Biz ledün ilminin ulemasıyız
Bizi mezhebine dahil mi sandın
Biz Beni İsrail enbiyasıyız

↓ Mecma-ül-bahreyni abad eyledik
Hızr'a ab-ı hayat imdad eyledik
Tur'da biz Musa'yı irşad eyledik
Biz Hacı Bektaş'ın hulefasıyız

Gerçi okuyorsun Levlâke Levlâk
Fakat perdesini edemezsin çak
Cahilsin bizi de etmedin idrak
Biz o küntükenz'in muammasıyız

Sakın **Harabi**'yi divane sanma
Bakup sözlerine efsane sanma
Hasılı sen bizi bigane sanma
Biz Allah'ın halis akrabasıyız

Beni İsrail enbiyasıyız : B*urada, Hz. Peygamberin: "Benim ümmetimin alimleri, İsrail oğullarının peygamberi gibidir" hadisine işaret ediliyor.*

Muamma : *Bilmece, sır* — **Bigane :** *Yabancı* — **Halis :** *Öz* — **Levlake levlak :** *"Sen olmasan, sen olamasan ben gökleri yaratmazdım" anlamına gelen bir hadis.*

— 8 —

Ey zahid sen bizi sanma günahkar
Günahımız yoktur sevabımız var
Gördüğümüz demi hoş görür Settar
Bu sırra Kur'an'la cevabımız var

Elestü bezmindeki ahd ü peymandan
Ayrılmayız asla biz o imandan
İsmail'e nazil olan kurbandan
Soframızda meze kebabımız var

Fi'limizi bais-i azab sanma
İçtiğimiz haram bir abdır sanma
Sana haram olan şerabdır sanma
Cennet ırmağından şerabımız var

Hak'dan bize her dem hidayet olur
Muhammed Ali'den inayet olur
Saz çalsak Allah'a ibadet olur
Davud Peygamberden rebabımız var

Bu ane değin ta kal ü bela'dan
Haberimiz vardır her maceradan
Harabi'ye ihsan olmuş Hüdâ'dan
Okuyoruz işte kitabımız var

— 9 —

Nur-u nübüvvetten olunca agah
Ali Muhammed'e iman eyledi
Anınçün cenab-ı hazret-i Allah
Ali'ye velayet ihsan eyledi

Lütf-ü Hak'la Ahmed bir peygamberdir
Saye-i Ahmed'e veli Hayder'dir
Bunları halk eden Allah ekberdir
Her bir veli böyle beyan eyledi

Nübüvetsiz asla velayet olmaz
Velayetsiz dahi nübüvvet olmaz
Hakk'ı elden komak hakikat olmaz
Bunu bilmeyenler ziyan eyledi

Gerçi her şey Hak'dır bil muhakkakdır
Ali Hak'dır fakat mahluk-ı Hak'dır
Ali'ye halik u hakk-ı mutlaktır
Deyenler bihude güman eyledi

Nebi veli Hakk'a hayran olmuştur
Cümlesi vasıl-ı Subhan olmuştur
Haksende **Harabi** pinhan olmuştur
Cemâlini senden ayan eyledi

Velayet : *(Burada) koruyucu güç anlamında kullanılıyor. Yani "Peygamberi, her türlü tecavüzden, Ali kurtarıyor" denmektedir* — **Halik :** *Yaratıcı* — **Muhakkak :** *Kesin, doğru* — **Bihude :** *Boşuna* — **Güman :** *Şüphe* — **Pinhan :** *Gizli* — **Nail :** *İnen* — **Bais-i azab :** *Azap nedeni* — **Büthane :** *Putevi* — **Sacid-i Keba :** *Keba'ya secde eden* — **Fiil :** *Eylem* — **Vasl :** *Erme.*

— 10 —

Bize takdir olmuş Kalu Beli'den
Anınçün sâkin-i meyhaneyiz biz
Sekahüm hamrini ta ezeliden
İçtik dost elinden mestaneyiz biz

Hakk'ı her bir şeye kadir biliriz
Dünya vü uhraya nazır biliriz
Her nereye baksak hazır biliriz
Sacid-i Kâ'be vü büthaneyiz biz

Harabi sen bizi divane sanma
Özünü fehm etmez mestane sanma
Yıkılmış çürümüş kaşane sanma
Gencineler dolu viraneyiz biz

Uhra : *Ahiret* — **Kalu beli** : *Tüm ruhların Tanrı'ya evet dedikleri elest meclisinden beri* — **Gencine** : *Hazine* — **Nazır** : *Bakan* — **Mestane** : *Sarhoş*.

— 11 —

Mecma-ül bahreyne vardığım zaman
Hızr'ı bulup candan gulamı oldum
Ledün ilmi bana eyledi ihsan
Sırr-ı sırrullahın tamamı oldum

↓ Can kulağı ile sözüm dinleyin
Ey arifler ehl-i Hakk'a söyleyin
Birleşerek beni tavaf eyleyin
Çünkü Lâmekân'ın makamı oldum

Hayat abın cana gıda eyledim
Vad-i Eymen'de dua eyledim
Geldim ehl-i aşka sala eyledim
Salatı irfanın imamı oldum

Her bir tarikatten isti'fa ettim
Tarik-i Hudâ'ya iltica ettim
Ey **Harabi** hakk'a iktida ettim
Şükür Bektaşi-yül Melami oldum

Mecma-ül-bahreyn : *İki denizin birleştiği yer* — **Vadi-i eymen** : *Musa peygambere, çölde ışık saçan bir ağacın "Nalınlarını çıkar, ben senin Tanrı'nım" dediği yer. Bu olay kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'de geçer* — **İltica** : *Sığınma* — **İktida** : *Uyma* — **Tavaf** : *İbadet amacıyla çevresini dolaşmak.*

— 12 —

Ey derviş, açlıktan etme şikayet
Tekkeyi bekleyen çorba içermiş
Derya kenarında kalma nihayet
Atı alan Üsküdar'ı geçermiş

Bir insanın doğru özü olursa
Hakk'ı ispat eder sözü olursa
Kendini görecek gözü olursa
Pirincin taşını görüp seçermiş

Hazret-i Peygamber, bak ne söylemiş
Harabi de ona iman eylemiş
Dünye mezrea-i ahiret imiş
İnsan ektiğini mutlak biçermiş

Mezrea-i ahiret : *Hz. Peygamberin: "Ahiretin otlağı dünyadır" hadisine işaret ediliyor* — **Derya** : *Deniz*.

— 13 —

Ya Rab, senin mekânın yok
Yatağın yok, yorganın yok
Hem dinin, hem imanın yok
Her bir şeyden münezzehsin

Sesin çıkmaz, avazın yok
Abdestin yok, namazın yok
Hiç bir yere niyazın yok
«Kulhüvallahü ehad» sin

Kapın büyük, açan yoktur
Seni kapıp kaçan yoktur
Anan yoktur, baban yoktur
Ya Rab «Allahüssamed» sin

Elmasın yok, boncuğun yok
Aban, keben, kocuğun yok
Karın, kızın, çocuğun yok
«Lemyelidü Lemyüled» sin

Derya senin, sahra senin
Dünya senin, ukba senin
Bu görünen eşya senin
«Velemyekunlehû Küfven ehad» sin

Her bir şeye kudretin var
Akla sığmaz hikmetin var
Yetmiş iki milletin var
Sen «Hallak-ı Künfekân» sın

Sağın da var, solun da var
Eğri, doğru yolun da var
Bir **Harabi** kulun da var
Sen «Hallak-ı Künfekân» sın *

* İhlas suresinin bir çeşit açıklaması olan bu nefeste, ikinci dörtlükteki ayetin anlamı « De ki, o Allah tek - tir» üçüncü dörtlükteki ayetin anlamı, «Her şey ve herkes ona muhtaçtır, onun sonu yoktur, o bir şeye muhtaç değildir», dördüncüdeki, «Doğurmaz ve de doğurmamıştır», beşincidekinin anlamı, «Ona benzer yoktur, eşit olamaz ve yoktur» Ötekiler de «Kainatı yarattın» anlamlarını taşır.

— 14 — **(VAHDETNAME)**

Daha Allah ile cihan yoğ iken
Biz anı var edip ilan eyledik
Hakk'a hiç bir layık mekân yoğ iken
Hanemize aldık, mihman eyledik

Kendisinin henüz ismi yok idi
İsmi şöyle dursun cismi yok idi
Hiç bir kıyafeti, resmi yok idi
Şekil verip tıpkı insan eyledik

Allah ile işte burda birleştik
Nokta-i amaya girdik, yerleştik
Sırr-ı küntü kenzi orda söyleştik
İsm-i şerifini Rahman eyledik

Aşikar olunca zat-ü sıfatı
Kün, dedik, var ettik bu semavatı
Birlikte yarattık hep kainatı
Nam-u nişanını cihan eyledik

Yerleri, gökleri yaptık yedi kat
Altı günde tamam oldu kainat
Yarattık içinde bunca mahlukat
Ezkarını verdik, ihsan eyledik

Asılsız fasılsız yaptık cenneti
Huri, gılmanlara verdik zineti
Türlü vaitlerle her bir milleti
Sevindirip şad-ü handan eyledik

Bir cehennem kazdık gayetle derin
Laf ateşi ile eyledik tezyin
Kıldan gayet ince, kılıçtan keskin
Üstüne bir köprü mizan eyledik

Gerçi kün emriyle var oldu cihan
Arşü, kürsü gezdik durduk bir zaman
Boş kalmasın diye bu kevn-ü mekân
Adem'in halkına ferman eyledik

Arif olan bilir sırr-ı müphemi
İzhar etmek için İsm-i Azamı
Çamurdan yoğurduk, yaptık Ademi
Ruhumuzdan bir ruh revan eyledik

Adem ile Havva birlik idiler
Ne güzel bir mekân bulduk, dediler
Cennetin içinde buğday yediler
Sürdük, bir tarafa, puyan eyledik

Adem'le Havva'dan geldi çok insan
Nebi'ler, veliler oldu nümayan
Yüz bin kerre doldu, boşaldı cihan
Nuh Nebiyullah'a Tufan eyledik

Salih'e bir deve eyledik ihsan
Kayanın içinden çıktı na-gehan
Pek çokları buna etmedi iman
Anları hak ile yeksan eyledik

Bir zaman Eshab-ı Kehf'i uyuttuk
Hazret-i Musa'yı Tur'da okuttuk
Şit'i çulha yaptık, bezler dokuttuk
İdris'e biçtirip kaftan eyledik

Süleyman'ı dehre sultan eyledik
Eyyub'a acıdık, derman eyledik
Yakup'u ağlattık, nâlân eyledik
Musa'yı Şuayb'a çoban eyledik

↓ Yusuf'u kuyuya attırmış idik
Mısır'da kul diye sattırmış idik
Zeliha'yı ona çattırmış idik
Zellesinden bend-i zindan eyledik

Davut peygambere çaldırdık udu
Kazadan kurtardık Lut ile Hud'u
Bak ne hale koyduk nar-ı Nemrud'u
İbrahim'e bağ-u bostan eyledik

İsmail'e bedel cennetten kurban
Gönderdik şad oldu Halil-ürrahman
Balığın karnını bir hayli zaman
Yunus peygambere mekân eyledik

Bir mescide soktuk Meryem Ana'yı
Pedersiz doğurttuk orda İsa'yı
Bir ağaç içinde Zekeriyya'yı
Biçtirip kanını rizan eyledik

Beyt-ül Mukaddes'te Kudüs şehrinde
Nehr-i Şeria'da, Erden nehrinde
Tathir etmek için günün birinde
Yahya'yı, İsa'yı uryan eyledik

Böyle cilvelerle vakıt geçirdik
Bu enbiya ile çok iş bitirdik
Başka bir Nebi-i zişan getirdik
Anın her nutkunu Kur'an eyledik

Küffarı, Kureyş'i ettik bahane
Muhammed Mustafa geldi cihana
Halkı davet etmek için imana
Murtaza'yı ana ihvan eyledik

Ona kıyas olmaz asla bir nebi
Nebiler şahıdır, Hakk'ın habibi
Dünyanın, ukbanın odur sebebi
Biz onu nebi-i zişan eyledik

Hak, Muhammed, Ali ile birleştik
Hep beraber «Kabe kavseyn» e gittik
O makamda pek çok muhabbet ettik
«Leyletel-esra » yı seyran eyledik

Bu sözleri sanma her insan anlar
Kuşdilidir, bunu Süleyman anlar
Bu sırr-ı müphemi arifan anlar
Çünkü cahillerden pinhan eyledik

Hak ile Hak idik biz ezelide
Ta ruz-ı Elest'te, Kalubeli'de
Mekân-ı Hüdâ'da, bizm-i celide
Cemâlini gördük, iman eyledik

↓ Vahdet alemini bilmeyen insan
İnsan suretinde kaldı bir hayvan
Bizden ayrı değil, Hazret-i Suphan
Bunu Kur'an ile ayan eyledik

Sözlerimiz bizim pek muhakkaktır
Doğan, ölen, yapan, bozan hep Hak'tır
Her nereye baksan Hakk'ı mutlaktır
Ahval-i vahdeti beyan eyledik

Vahdet sarayına girenler için
Hakk'ı hakkal-yakın görenler için
Bu sırrı **Harabi**, bilenler için
Birlik meydanında cevlan eyledik

— 15 —

Ya Hû burda olan muhibbana bak
Öyle sarga burga kardeş değildir
Edebinle otur yahud burdan kalk
Herkes senin gibi kallaş değildir

Hak yüzüdür burda gördüğün yüzler
Velakin göremez kör olan gözler
Bezm-i erenlerde söylenen sözler
Hakk'ın esrarıdır haşhaş değildir

↓ Muhibbim dervişim demesi güçtür
Demirden leblebi yemesi güçtür
Tarikat libasın giymesi güçtür
Çünki o ipekli kumaş değildir

Putperest Yahudi Hıristiyan olan
Ayrı ayrı değil nümayan olan
Hakk'a iman edüb müslüman olan
Yeşilbaş Kızılbaş Akbaş değildir

Söylenen sözlerin cümlesi hoştur
Dolulara dolu boşlara boştur
Harabi kemteri sanma sarhoştur
Yer içer zevk eder ayyaş değildir

— 16 —

Aşkın ocağını yandırmak için
Hak"dan ihsan olmuş yelpazem vardır
Kala-yi irfanı hem ölçmek için
İdris peygamberden endazem vardır

Hayli muhibbana oldum rehnüma
Ölmeden öldürüp eyledim ihya
Sırr-ı Mûtû kalble en temûtû'ya
Mazhar olmuş pek çok cenazem vardır

↓ Allah'tan ezeli takdir olunmuş
Dest-i Ali ile tahrir olunmuş
Mühr ü nübüvvetle temhir olunmuş
Böyle bir mukaddes icazem vardır

Suret-i zahirde Harabi'yim ben
Fakat Hakk'ın başka hesabıyım ben
Cümle enbiyanın kitabıyım ben
Bozulmaz çözülmez şirazem vardır

— 17 —

Kün dedi var etti kevn ü mekânı
Bu kudret Hazret-i kibriya'nındır
Levlâke levlâke emr-i Sübhanı
Ki alem Muhammed Mustafa'nındır

Akla fikre sığmaz hikmet-i Settar
Yarı ağyar eder narı da gülzar
Sure-i Hel etâ seyf-i Zülfikar
Cenab-ı Aliy-yel-Mürteza'nındır

Her gemisi olan kaptan değildir
Her zengin olanlar sultan değildir
Bu nutku söyleyen irfan değildir
Edib-i Harabi budalanındır

— 18 —

Şer'i şerif inkâr olunmaz amma
Şeriat var şeriattan içeri
Tarikat sırrullah bulunmaz amma
Tarikat var tarikattan içeri

Gördüğün şeriat, şeriat değil
Gittiğin tarikat, tarikat değil
Hakikat sandığın hakikat değil
Hakikat var, hakikatten içeri

Vech-i **Harabi**'ye gel eyle dikkat
Hakk'ın cemâlini eylersin rüyet
Sade «Hak var» demek, değil marifet
Marifet var, marifetten içeri

Şer'i şerif : *Şerefli şeriat* — **Şeriat** : *Din kuralları* — **Tarikat** : *Tanrı'ya ulaşmak isteği ile tutulan yol, Tasavvufi yol* — **Sırrullah** : *Tanrının hikmeti* — **Vech** : *Yüz, çehre* — **Cemâl** : *Yüz, güzel yüz* — **Rüyet eylemek** : *Görmek* — **Marifet** : *İş*.

— 19 —

Ey zahit, şaraba eyle ihtiram
Müslüman ol, terk et bu kıyl-ü kali
Ehline helaldir, nâ-ehle haram
Biz içeriz, bize yoktur vebali

↓ Kandil geceleri kandil oluruz
Kandilin içinde fitil oluruz
Hakk'ı göstermeye delil oluruz
Fakat kör olanlar görmez bu hali

Sevaba girmekçün içeriz şarap
İçmezsek oluruz duçar-ı azap
Aklın ermez senin, bu başka hesap
Meyhanede bulduk biz bu kemâli

Sen münkirsin, sana haramdır bade
Bekle ki içesin öbür dünyade
Bahs açma **Harabi** bundan ziyade
Çünkü, bilmez haram ile helali

İhtiram : *Saygı* — **Nâ-ehli** : *Ehil olmayan* — **Vebal** : *Günah* — **Düçar-azap olmak**: *Kederlenmek, azap çekmek* — **Kemâl** : *Olgunluk* — **Delil** : *Kılavuz* — **Münkir** : *İnkarcı* — **Kıyl ü kal** : *Dedi kodu* — **Bade-i gülfem** : *Şarap* — **Mahbub** : *Sevgili* — **Bar** : *Zaman* — **Şıkar** : *Av* — **Kal** : *Söz* — **Zahit** : *Sofu*.

— 20 —

Ne çare zahide kızılbaş olduk
Daima bade-i gülfam süreriz
Bezmimize mahbub bir saki bulduk
Anın için böyle sarhoş gezeriz

Bektaşiyiz ya hû etmeyiz inkâr
Namımız söylenir dillerde her bar
Bizlere bir mahbub olursa şikar
Kırk kişile anı heman vururuz

Harabi nedir bu melamet hali
Efsane söyleyip uzatma kali
Zahit ağzı aynı torba misali
Çekince yuların ağzın büzeriz

— 21 —

Hak kendini halka bildirmek için
İnsanı kendine timsal eyledi
Kur'anı natıkın tefsiri için
Kur'an-ı samiti inzal eyledi

↓ İnsan kainatta olmuş bibedel
"Vettini" suresin şerhetmiş güzel
Halkı ikaz için Hallak-ı ezel
Bunca peygamberler irsal eyledi

"Senürihim ayatina fil'afak"
Kur'anda buyurmuş ol Rabbülfelak
Aç çeşmini kendi özüne bir bak
Hak sende sun'un ikmal eyledi

Zahit bu esrara değildir agah
Leylei Miraçta Hazreti Allah
Bir suret-i şabı emretti nagah
Muhammede arz-ı Cemâl eyledi

Ebsem ol uzatma sözü **Harabi**
Güzel sev sıdk ile çoktur sevabı
Sofi şükür Allah nuş-i şarabı
Sana haram bize helal eyledi

Sun : *Yapış, yapma* — **Bibedel :** *Değeri belirsiz* — **İrsal :** *Gönderme* — **Suret-i şab:** *Genç yüzü* — **Nagâh :** *Ansızın, zamansız* — **Ebsem :** *Susma* — **Agah :** *Bilen.*

— 22 —

Hakkı bilirdi vaiz
İsyanı olmasaydı
Fıkhi feraizinde
Noksanı olmasaydı

↓ Cisri sıratı geçmek
Mümkün değildi asla
Eğer küpün içinde
Kurbanı olmasaydı

Doğru yolu bulurdu
Allah'a kul olurdu
İmanına musallat
Şeytanı olmasaydı

Savmı salata guslü
Abdesti terk ederdi
Cennette Huri Gılman
Seyrani olmasaydı

Vaizlerin dilinden
Herkes çıkardı dinden
Erenlerin **Harabi**
Erkânı olmasaydı

— 23 —

Ayn-i hakla nail olduk bu deme
Agah olduk şükür sırrı müpheme
Çünkü nasip olmaz her bir ademe
Pir Balım Sultanın yolu erkânı

Gayetle muğlaktır esrar-ı Hudâ
Biz agahız amma etmeyiz ifşa
Namahrem olana söylenmez asla
Pir Balım Sultanım raz-ı nihanı

Muhammed Mustafa Cenabı Haydar
Fatımatünzehra Şepper ü Şüpper
Enbiya evliya cümle erenler
Pir Balım Sultanın çoktur ihsanı

— 24 —

Musa Hak'tan sordu Turu Sina'da
Ya Rabbi yok iken bu kevnü mekân
Seninle bir kimse yoktu arada
Ne suretle nasıl oldun nümayan

Bizim üstümüze Haklanıyorsun
Gah varlanıp, gahı yoklanıyorsun
Niçin bizden böyle saklanıyorsun
Göster cemâlini gel işte meydan

Görüyorum laşek kudretle oldun
Seni kim yarattı nasıl var oldun
Sen bu Allahlığı nereden buldun
Beyan et gönlümde kalmasın güman

Hak dedi ben seni yarattım insan
Kendimi kendimde eyledim pinhan
Sırrımı cahile etmedim ayan
Arifibillaha eyledim ihsan

Hak Musa'ya böyle etti hitabı
Beni görmekliğin budur sevabı
Tıpkı bana benzer kulum **Harabi**
Git anı ziyaret eyle her zaman

— 25 —

"Yedullah" ayetin bilemez ise
Hak nasip etmemiş zahit neylesin
Allahın emrini dinlemez ise
Cankulağı yoktur nasıl dinlesin

Bu remzi fehmeder insan olanlar
Ne bilsin cahil ü nadan olanlar
Vakıf-ı esrar-ı Kur'an olanlar
Hakikati gelsin bize söylesin

Ey vaiz efendi **Harabi** der ki
Dinle bu nutkumu bilmezsin çünkü
Ben öyle mukaddes bir Kabe'yim ki
Kabe gelsin beni tavaf eylesin

— 26 —

Ey sofi dünyayı boş mu sanırsın
Her zamanın vardır bir peygamberi
Sen kendi dinini hoş mu sanırsın
Niçin farketmezsin hayr ile şerri

Bul o peygamberi sen biat eyle
Her bir hadisine itaat eyle
Kıldığın namaza nedamet eyle
Müslüman ol kalma böyle serseri

Vaızlara uyan hakkı bulamaz
Nur-u nübüvvetle ruhu dolamaz
Hakikat bağına vasıl olamaz
Bir ademin karga olsa rehberi

↓ Bu "lâ" dan vaz geçip "illâ" der idin
Rah-ı hakikate sen gider idin
Hem küfrü imanı farkeder idin
Sevmiş olsa idin Al-i Haydar'ı

Hangi hakkı bilmezlerden ders aldın
Neden böyle bahr-i Süfyana daldın
Dalalet zulmeti içinde kaldın
At elinden böyle sönük feneri

Şarap içme zemzem suyu iç dersin
Allahın mekânı yoktur hiç dersin
Meryem'in oğluna zımnen piç dersin
Biz biliriz vardır anın pederi

Mescitte Meryem'in kefili biziz
Nikah olur iken vekili biziz
Cibril'in **Harabi** delili biziz
Tehi'mi zannettin hak erenleri

Müphem : *Belirsiz* — **Nail** : *Erme* — **Muğğak** : *Karışık* - **Raz-ı nihani** : *Gizli tutulan sır* — **Nümeyan** : *Görünen* — **Laşek** : *Kuşku yok* — **Nedamet** : *Pişmanlık* — **La** : *Yok* — **İlla** : *Var* — **Rah** : *Yel* — **Bahr** : *Deniz* — **Dalalet** : *İnkar sapma* — **Teh'r** : *Boş* — **Biat** : *Bağlanmak* — **İtaat** : *Uyma* — **Zımmen** : *Kapalı, örtülü*.

— 27 —

Ey vaiz sen bize vazedemezsin
Çünkü her bir ilmin deryasıyız biz
Bizim yurdumuza hiç giremezsin
Hakikat kaf'ının Anka'sıyız biz

Haberdar olaydın sırrı Suphandan
Feragat ederdin küfrü imandan
Bir şey anlamadın mağzı Kur'andan
Kur'anın esrar'ü manasıyız biz

Biz tertip eyledik Kabekavseyn'i
Kurbu ev ednada kurduk ayini
Fehmeyleyemezsin sen o mabeyni
Mirac'ın Leyletel'esrarıyız biz

↓ Tur'da biz Musa'yı irşad eyledik
İsa'yı çarmıhtan azad eyledik
Çıkardık göklere imdad eyledik
Bunların sebebi ihyasıyız biz

Kafünundan daha nişan yok iken
Bu görüp bildiğin cihan yok iken
Hakka sığınacak mekân yok iken
Bizde gizlenmişti anasıyız biz

İbrahim'e narı gülzar eyledik
"Tecri mintahtihel'enhar" eyledik
Yok iken **Harabi** biz var eyledik
Bu kevn ü mekânın Hudâ'sıyız biz

— 28 —

Hak Musa'ya Tur'da etti hitabı
Bana gelen bende birleşmiş olur
Fakat bir kulum var ismi Harabi
Ana eren bana erişmiş olur

Kulum Harabi'ye hürmet eyleyen
İzzet bulur ana izzet eyleyen
Anınla riyasız sohbet eyliyen
Bizzat benim ile sözleşmiş olur

Kahhar olduğuma iman edenler
Harabi'yi sevsin beni sevenler
Edip Harabi'ye karşı gelenler
Benimle kavgaya girişmiş olur

Her kim ister ise olmağa baki
Abıhayat üzre ediptir saki
Edip Harabi'ye olan mülaki
Tahkik benim ile birleşmiş olur

Magz-ı Kuran : *Kuran'ın beyni, aklı* — **Kurb :** *Akraba, yakın* — **Kahhar :** *Yok edici, batırıcı, Tanrı* — **İzzet :** *Değer* — **Mülaki :** *Kavuşan* — **Abıhayat :** *Bengisu.*

— 29 —

Ey sofi nutkuma gel eyle iman
Her sözüm Mevlânın sözü gibidir
Tıpkı bana benzer Hazreti Süphan
İşte yüzüm anan yüzü gibidir

Eğri olanları sözle düzlerim
Çünkü hep ayettir benim sözlerim
Her gizli ahvali görür gözlerim
Gözüm Hakkın kudret gözü gibidir

Allahtan **Harabi** beri değilsin
Her yerde her vakit ayrı değilsin
Rabbül aleminden gayri değilsin
Senin özün Hakkın özü gibidir

Berzah : *Dar, zor, güç, ölülerin rularının kıyamete kadar kalacakları yer* — **Lafzı :** *Sözü* — **Mihman :** *Mısafır,* konuk — **Rabbül-alemin :** *Alemlerin efendisi.*

— 30 —

Varlık deryasına daldım ey kardeş
Kardaşlıkta birlik dirlik isterler
Benlik davasından geç yavaş yavaş
Muhiplikte birlik dirlik isterler

Er ol hakkıyla geçir bu demi
Berzaha düşürür benlik ademi
Resulullah dedi "Lâhmike lâhmi"
Dervişlikte birlik dirlik isterler

Harabi kemteri söyleten haktır
Senlik benlik lafzı burda yasaktır
Kendini beğenmek çıkmaz sokaktır
Hakerenler birlik dirlik isterler

— 31 —

Evvel beni asla hiç bilmez idi
Şimdi ahbab olduk bildi züğürtlük
Yanıma uğrayıp hiç gelmez idi
Bize mihman oldu geldi züğürtlük

Merdane gezerdim kahraman idim
Cömert oğlu cömert bir insan idim
Elim tutulmazdı pehlivan idim
Eyvah ayağımı çeldi züğürtlük

Ocağımda incir ağacı bitti
Edip züğürtlük canıma yetti
Beş para kalmadı hepisi bitti
Kesenin dibini deldi züğürtlük

— 32 —

Etmeyip şah-ı peygamberden haya haktan hazer
Kufiyan-ı bivefalar nakz-ı ahd etmiş meğer
Kurretül ayn-ı resulü eylemişler derbeder
Var ise gel hatır-ı şah-ı Resulullah eğer
Ey saba var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer
Ver bize lütf et Hüseyn ibn Ali'den bir haber

Teşnegane kıl nazar bir katre su bulmuş mudur
Gülistan-ı Ahmed-i Muhtar'ı gör solmuş mudur
Kerbelâ toprağı hep alkan ile dolmuş mudur
Bul Hüseyn-i Kerbelâyı bak şehid olmuş mudur
Ey saba var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer
Ver bize lütf et Hüseyn ibn Ali'den bir haber

Kırdılar mı gülbengi şah-ı nebinin dalini
Kestiler mi ol Aliyyel Murtazanın palini
Hiç soran var mı garibanın ahvalini
Eyle tahkik hanedan-ı ehl-i beytin halini
Ey saba var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer
Ver bize lütf et Hüseyn ibn Ali'den bir haber

Gel yetimler haline rahm et Huda'nın aşkına
Sadık ul va'dül emin ol Mustafa'nın aşkına
Fatih-i Hayber Aliyyel Murtaza'nın aşkına
Kaffe-i ervah-ı pak enbiyanın aşkına
Ey saba var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer
Ver bize lütf et Hüseyn ibn Ali'den bir haber

Hazret-i Abbas şehid olmuş mu eyle cüstücü
Kavm-i Süfyan ordugah-ı şaha etmiş mi ulu
Zaptına almış mıdır nehr-i Fıratı ol adu
Verdiler mi bak yetimana aceb bir katre su
Ey saba var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer
Ver bize lütf et Hüseyn ibn Ali'den bir haber

Anda var bak Habib-i Kibriyanın halini
Saki-i Kevser Aliyyel Murtazanın halini
Eyle tahkik busegah-ı Mustafa'nın halini
Evliya vü enbiya Hayrünnisa'nın halini
Ey saba var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer
Ver bize lütf et Hüseyn ibn Ali'den bir haber

Zulm ile seddoldu mu rah-ı şehid-i Kerbelâ
Çıktı-mı eflake dek ah-ı şehid-i Kerbelâ
Bak zevale erdi mi mah-ı şehid-i Kerbelâ
Hun ile alude mi şah-ı şehid-i Kerbelâ
Ey saba var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer
Ver bize lütf et Hüseyn ibn Ali'den bir haber

Masuman u mazluman hep anda kurban oldu mu
Damen-i pak-ı sekine Zeyneb al kan oldu mu
Kasım u Leylâ Zeliha hep perişan oldu mu
Ehl-i beyte bak esir-i al-i Mervan oldu mu
Ey saba var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer
Ver bize lütf et Hüseyn ibn Ali'den bir haber

Bir haber yok mu **Harabi** şahdan hasretteyiz
Ağlayup şam ü seher ah duzah-ı gurbetteyiz
Hatır-ı naşad etme pür hüzn ü keder uzletteyiz
Biz harabız matem-i cansuz ile mihnetteyiz
Ey saba var Kerbelâ deştinden eyle bir güzer
Ver bize lütf et Hüseyn ibn Ali'den bir haber

İLGİLİ KAVRAMLAR

Meydan: Alevilerde ibadet yeri olan cem evinde toplanılan yer. Bu tören odası **meydan** diye adlandırılır. Buraya **ibadet meydanı, Erenler Meydanı, Kırklar Meydanı** da derler.

Yecuc ve Mecuc: Ehl-i zahiri gösteren rümuzlardır.

Cebrail: Hz. Peygamber'de yoğunlaşan akıldır. Cebrail bir varlığa sahip değildir.

Kuran: Hz. Muhammet'e yansıyan bilgilerin onun tarafından yorumlanmasıdır.

Alamut İsmailileri de denilen Nizariler, buna benzer tevilleri değişik konularda yapmışlardır. Yalnız bütün Alevi topluluklarında (Örneğin, Anadolu'daki 12 İmam Aleviliğinde) ve her bölgede aynı tevilin yapıldığı ve kabul gördüğü söylenemez.

A. CEMÂLETTİN ÇELEBİ

1862 yılında Hacı Bektaş'ta doğdu. Feyzullah Çelebi'nin büyük oğludur. Babasının ölümü üzerine 1878 tarihinde Hacı Bektaş Veli dergahına postnişin olmuştur. Asıl adı Ahmet Cemalettin Çelebi'dir. Hacı Bektaş evlatlarındandır. Mürselli kolundandır.

Cemalettin Çelebi 1912 yıllarında "Müdafaa" adı ile bir kitap yayınladı. "Müdaafa" adlı bu kitabı daha sonra Nejat Birdoğan tarafından inceleme konusu yapılarak yeniden yayınlandı (1994). Bu kitap tarihin bir evresine ışık tutmaktadır. Ayrıca bu kitapcık, "Sakallı Rıfkı"nın (Derviş Ruhullah) "Bektaşi Sırrı" adlı 4 ciltlik yapıtına bir yanıt biçimindedir.

Çelebi, Birinci Dünya savaşında "Yeşil Ordu" (Mücahidin Alayı)'yu oluşturarak doğu illerini, Rus'lardan kurtarmak için Erzurum'a değin gitmiştir. Yeşil ordu serüveni ap-ayrı bir inceleme konusu yapılacak özgünlüğe sahip bir konudur.

Kurtuluş savaşında Atatürk ile yakın ilişki içinde bulunmuş, Amasya toplantısına katılmış, Atatürk'ün desteklenmesi için ülke çapında çalışmalar yapmıştır. Cumhuriyetin ilan edileceğini ilk tahmin eden ve Atatürk'e sorarak olumlu yanıt almak suretiyle büyük mutluluk duyan kişidir.

Birinci Büyük Millet Meclisi'nde "Birinci Reis Vekili" olan Cemalettin Çelebi 1921'de ölmüş, Kırklar Meydanında toprağa verilmiştir. Şiirleri Av. A. Celalettin Ulusoy'un "Pir Dergahından Nefesler" (1988) adlı kitabında yayınlanmıştır. Çelebilik, din tarihi açısından bir ünvandır.

Kurtuluş savaşı başlangıcında 23.12.1919'da Hacı Bektaş'ta yakından görüştüğü, Atatürk'ün gerçek ve uluscu düşüncelerini paylaşarak onun yanında yer alır. Türk ulusunun önemli bir bölümünü oluşturan Alevi-Bektaşilerin Kurtuluş savaşını desteklemelerini, bu savaşa Atatürk ve arkadaşlarının yanında katılmalarını önerir, maddi ve manevi destek verir.

Ahmet Cemalettin Çelebi, yetkin ve olgun kişiliğinde, tasavvufun, dinin, tarikatın tüm güzelliklerini ve inceliklerini özümseyerek, evrene, dünyaya ve insanlara çoğulcu bir yaklaşım göstererek ciddiyet ve özenle eğilir. Tanrı ışığının peşi sıra tüm insanları kurtuluşa ve temizliğe çağırır. Tarikat kurallarını eksiksiz ve ödünsüz uygulatır. Hiç bir şeyin karanlıkta kalmasını istemez. Şiirlerinde Cemal, Cemali, Seyyid Cemali adlarını mahlas olarak kullanmıştır. Çevresinde Sıtkı Baba gibi değerli halk şairleri yol geleneği sonucu toplanmıştır. Sıtkı baba, Çelebi'nin sır katipliğini yapmıştır. Karşılıklı söylenmiş şiirleri vardır. Çelebinin Sıtkı Babayı çok sevdiği anlaşılmaktadır.

— 1 —

İbadet etmeyiz nefs-i şeytanda
Var ahdimiz böyle Yezdanımızda
Rabbena Zalemnâ isyanımızda
Bizde adet budur erkânımızda

Gönlümüzü verdik bizler ol yare
Olur andan cümle dertlere çare
Ne gamdır yolunda atılsak nare
Gül biter ateş-i suzanımızda

Meylimizi verdik bizler rindane
Ezelden kılmışız sıdk-ı peymane
Gerek harap olur ister abade
Nokta-ı ayn'ımız bünyadımızda

Ahiri dildare olduk giriftar
Mansur gibi olduk dahim-i berdar
Canımız içinde bülbül gibi zar
Meth-ü sena olur düvazımızda

Bizler bir güruh'a olmuşuz dahil
Müncidir Pirimiz Nuh'a mümasil
Cevr-i bela olsa cihanda hasıl
Dostlar helak olmaz tufanımızda

Cümleye şamildir el-hal-ü cuda
Gerek padişah ol gerekse geda
Bu noktada buldu cümle ülema
Ol nokta cilve-ger nihanımızda

Severiz o yari riyadan ari
Birdir anın bize lütf-u azarı
Eflake çıksa **Cemâl** cismimin zarı
Şükr olur ah denmez lisanımızda

Nefs-i Şeytan : *Kötü duygular* — **Ahid :** *Sözleşme, anlaşma* — **Rabbena zalemne :** *Zalimlerin zulmunden koruyan Allah* — **Güruh :** *Topluluk* — **Münci :** *Kurtarıcn*— **Mumassil :** *Benzer, eş* — **Yezdan :** *Allah* — **Rindane :** *Hoş gören.*

— 2 —

Ayn'el Hak lütfuyla geldim cihana
İnandığım nur-u Kur'ana düştüm
Şükr'olsun yetiştim bezm-i irfana
Dert hasıl eyledim dermana düştüm

Bir katreden nişan koydu aleme
Kün deyince kadem bastı bu deme
Melaike niyaz etti ademe
Hidayet erişti Yezdana düştüm

Derdimin dermanı olduğun bildim
Dilsizler babından içeri girdim
Yettim muradıma maksuda erdim
Bir keremler kânı sultana düştüm

İlm-i ledünden Seyyid-ül enam
İblis'in ilminden aldık intikam
Seb'a huruf ile tevhid-i bürhan
Vech-i vecihimde Kur'ana düştüm

Cemâli bende-i hanedandır
Niyazı Muhammed Mustafa'dandır
Aşk ile gönlü intizardadır
Ayn-el yakin Şah-ı Merdana düştüm

— 3 —

Evvel bahar yaz ayları doğunca
Akar derelerden sel yavaş yavaş
Ötüşür bülbüller hub avaz ile
Açılır bahçede gül yavaş yavaş

↓ Çaresiz garibi zebun-kuş ettin
Firkat geldi garip gönlüm cuş ettin
Münkirlerden zehir aldın nuş ettin
Aradan kalkıyor bal yavaş yavaş

Gönülde dokunur sözü melamin
Muhannet babına basma kademin
Emsaliyle konuşmayan ademin
Olur altın adı pul yavaş yavaş

Çok sitem eyledi Mecnun'a Leylâ
Gönül eğlencesi şu yalan dünya
Cümlenin muradın verici Mevlâ
Arada nasibin al yavaş yavaş

Kişinin çektiği kendi amali
Hulus-u pak olan bulur kemâli
Bu devirin işi bitmiş **Cemâli**
Başına bir çare bul yavaş yavaş

— 4 —

Elden geldiğince eylerim dua
Kalb-i sadakatlım unutmam Sıtkı
Hünkâra emanet cümle ahibba
Cemi muhibbanım unutmam Sıtkı

Niyazım hünkâra meydan içinde
Müyesser olursa zeman içinde
Gün be gün beraber irfan içinde
Aşk-ı muhabbetim unutmam Sıtkı

Cemâli gözüme görünür gurbet
Erenlerden olsun mühibbe himmet
Ben giderim sen ağlarsın ne hikmet
Kıyamete kadar unutmam Sıtkı

— 5 —

Gerçek erenlerden olursa himmet
Gam yeme Sıtkı'ya gözletmem sizi
Aşk ile dergahda ede gör hizmet
Gam yeme Sıtki'ya gözletmem sizi

İhtiyar eyledim cevr-i gurbeti
Umarım Mevlâ'dan Pire vuslati
Çekmeyin hasreti derd-i firgati
Gam yeme Sıtki'ya gözletmem sizi

Cemâli cihanda arttı mihnetim
Virane oluyor ruh-u melalim
Sadık muhibbanım yar-i yaranım
Gam yeme Sıtki'ya gözletmem sizi

— 6 —

Sabreyle Sıtki'ye vakit değildir
Muhabbet rahına ereriz bir gün
Gerçekler yolunda hizmet demidir
Hüseyn'in cemâlini görürüz bir gün

Muhammed Mehdi elbet hakikat
Erenler bezmine yoktur nihayet
İntizar edilen mahz-ı alamet
Kırklar didarına ereriz bir gün

Cemâli yarı görmüşüm billâh
Erenler kurbünde elhamdü-lillâh
İmanımız şeksiz ol kulhü-vallah
Ölmezler mülküne yeteriz bir gün

— 7 —

Gam çekme ey canım aşık Sıtkıya
Giderde inşallah tezce gelirim
Hemen siz sıdk ile eyleyin dua
Giderde inşallah tezce gelirim

↓ Çoktur aramızda mahz-ı muhabbet
Balım Sultan nasib etsin inayet
Size sağlık versin bize selamet
Giderde inşallah tezce gelirim

Bizi cezbeyledi câlib-i kısmet
Visal-i yar olur takdir-i firkat
Umarım Hünkâr'dan olursa himmet
Giderde inşallah tezce gelirim

Ceddim cuşa gelip cara ererse
Kudret eli zülfikarı sararsa
Gaip erenleri cenge girerse
Giderde inşallah tezce gelirim

Eyleyin hizmete dikkat-i tamı
Kesbettik alemde türlü alamı
Bizlere verildi ayrılık camı
Giderde inşallah tezce gelirim

Cemaliyem melul melul söyleme
Hasret odu ile sinem dağlama
Benim sadakatlı Sıtkım ağlama
Giderde inşallah tezce gelirim

— 8 —

Ey güzeller serfirazı, merhaba hoş geldiniz
Bir bakışta aklım gitti, merhaba hoş geldiniz
Ah efendim yüz süreydim ayağının tozuna
Çün buyurdu hanemize, merhaba hoş geldiniz

Görünce yarin cemalin oldu aklım tar ü mar
Ol yarin sefa sözleri eyledi canıma kâr
Hakk-teala hub yaratmış seni ey ziya-nisar
Şükredelim, gülşenimize, merhaba hoş geldiniz

Nimet bize hamdülillâh nesl-i irfandır gelen
İsmi vardır dü cihanda Yusuf Kenandır gelen
Seyyid Cemali der şol kaş-ı kemandır gelen
Ta ezelden neslimize, merhaba hoş geldiniz

Dem : *Zaman* — **Bezm :** *Meclis* — **İntizar :** *Bekleme* — **Mahz-ı :** *Saklanan belirti, saf iz* — **Billah :** *Gerçekten* – **Serfiraz :** *Önder, baş* — **Tar ü mar :** *Karışma, birbirine girme* — **Zıya-nısar :** *Parlak Işık* — **Gülşen :** *Gülbahçesi* — **Dü :** *İki.*

— 9 —

Gülşenine bahçe-yi ukba demişler
Zülf-i siyaha secer-i tûbâ demişler

Çeşmine denk olamaz hiç emval-i cihan
Siyah ebrularına devlet-i Dara demişler

Melek simanı görmeye kıymet yeter mi acep
Gül yüzündeki renge ilâhi mana demişler

Zahid seni bilmez hiç huriye mail
Sana cennet içinde şeref-i efza demişler

Gel ey **Cemali** ona bende ol kim
Sultanıyım nesline Ali aba demişler

Ukba : *Ahiret* — **Fırkat :** *Ayrılık* — **Calib-i Kısmet :** *Kısmetin çekmiş* — **Secer-ı tuba :** *Cennet ağacı* — **Ebru :** *Kaş* — **Şeref-i efza :** *Onur* — **Mahz-ı muhabbet :** *Sevgi duruluğu, muhabbet temizliği* — **Melul :** *Üzüntü* — **Menba-ı irşad :** *Olgunluk kaynağı* — **Mergul-ukul :** *Akılların kıvraklığı* — **Car :** *Yetişme, yardım.*

— 10 —

Menba-ı irşadsın ey mergul-ukul
Bu adl ü adalet hep sana mahsus

İkrarım sanadır eylemem nükül
Bu akl u feraset hep sana mahsus

Bu hüsn-ü belagat şu hüsn-ü takrir
Bu güzel izahat hep sana mahsus

Usul-u necabet hatmolmuş sende
Basiret fesahat hep sana mahsus

Kanun-u adalet hıfzında tamam
Bu babda nefaset hep sana mahsus

Hali bir hayeldir sözüyse melal
Cemâli der fetanet hep sana mahsus

Nükul : *Vazgeçme, geri dönme* — *Menba-ı ırsadsın ey mergil* — **Ukul :** *Aytınlatma kaynağı olan ey kıvrak akıllar* — **Nefaset :** *Değerlilik* — **Fetanet :** *Üstünlük* — **Fesahat :** *Açıklık, düzngünlük* — **Basıret :** *Seziştilik* — **Feraset :** *Anlayışlılık.*

— 11 —

Merhaba hoş geldin ey ru'yi revanım merhaba
Ey leb-i şekerim, yar-ı şirinim lâmekânım merhaba

Ey gönlümün Kâbe'si, ey ruh ül Kudüs'üm
Ey benim cananım bahr-ı ummanım merhaba

Gönlüme senden özge neş'e lâyık görmedim
Suretim, aklım, akilim, cism-i canım merhaba

Ey melek suretli dilber canım feda yoluna
Çün dedi lahmeke lahmi kanı kanım merhaba

Geldi yarin nazı ile bendesinin halline
Merhaba gonca dehanım ulu sultanım merhaba

Aşkını bezm-i şükürde geldi ınezun kılmağa
Ey yüzü gül kameti hoş serv-i revanım merhaba

Hicrine giryan iken, oldum esir vusluna
Eritip zevkimi ruz u şeb ahu figanım merhaba

Şükür Hudâ ihsanına kevser nuş eyleyem
Şarab-ı lâl ü ab-ı cavidanım merhaba

Bu **Cemâli** nice hayran olmasın sana dilber
Ey kaş-ı mah-ı hilal tende canım merhaba

Dehan : *Ağız* — **Ru'yi revan :** *Yürüyen yüz dünya* — **Akil :** *Yiyen* — **Leb :** *Dudak* — **Bahr-ı umman :** *Okyanus* — **Lahmeke lahmi :** *Eti etim* — **Serv-i revan :** *Selvi boylu* — **Giryan :** *Ağlayan* — **Hicr :** *Ayrılık* — **Vusul :** *Kavuşma* — **Ruz u Seb :** *Gece gündüz* — **Ab-ı cavidan :** *Bengi su* — **Mah-ı hilal :** *İnce hilal kaşlı.*

MİHRABİ (İbrahim Baba)
(? — 1919)

III. Selim döneminde İstanbul'a gelen Kırım hanzadelerindendir. Gençliğinde bahriyeye girdi, Kolağalığına kadar yükseldi, Sütlüce Bektaşi tekkesi Şeyhi Münir Baba'ya bağlanarak derviş oldu. Çelebi ile (Ahmet Cemalettin) babaların arası açılınca "babağan murahhası" olarak Hacı Bektaş'a gönderildi (Kırşehir)de, Çelebi Ahmet Cemalettin Efendi'ye "meftun" oldu, bir süre Çelebinin konağında kalarak icazet aldı. Dönüşünde Münir Baba'nın yerine postnişin yapılmak istendiyse de kabul etmedi. Çelebiye bağlı kaldı.

Aruz ve hecey vezniyle şiirler yazan Mihrabi, şiirlerinde inançlarını dile getirir. Hurufiliğe eğilim duyduğu görülür. Şiirleri kitap haline getirilmemiştir.

Özetle, Ondokuzuncu asrın ortalarıyla, yirminci yüzyılın ilk çeyreği içinde yaşamış, bir Bektaşi ozanıdır. Asıl adı İbrahim'dir. Mihrabi mahlasıdır. Kırım Giraylarının soyundan gelmektedir. Bu nedenle, İstanbul'lular, kendisine İbrahim Tatari derlerdi. Mesleği Deniz yüzbaşısı idi. Tikveşli Yusuf Efendiden özel eğitim görmüş, Münir Baba'dan el alarak, tarikata girmiş, Münir Baba'nın ölümünden sonra, kendisine Sütlüce tekkesi postuna oturmayı teklif etmişlerse de kabul etmemiştir. Son döneminde bir az cezbe yaşamı geçirmiştir. Bu cezbeli durumda kendisini "Vasıl bin Ata" sanmıştır. Şiir tekniği oldukça başarılıdır. Yapıtlarında hurufilik inanç ve görüşü egemendir.

Güçlü halk ozanı Mihrabi, düzgün, yalın, akıcı ve canlı bir Türkçe ile yazdığı şiirlerinde varlık birliğinin ve gizemciliğin engin yumuşaklığı içinde insan aklının hızla çalıştığını, yanlışları sakin bir davranışla yavaşça ittiğini, sevgi ve muhabbeti her şeyin üzerine çıkararak sahibi insanı bu yolla layık olduğu yere yücelttiğini, bunları inançla, ısrarla söyleyip açık biçimde savunduğunu görürüz.

— 1 —

Sahra-yı cedide yeni bir Mecnun
Münasip gördüler intihap oldum
Sahra benden ben de sahradan memnun
Şöyle ki ne mamur ne harap oldum

Eski Mecnun gitti Leylâ diyerek
Başımda bin türlü sevda diyerek
Geldim bu aleme Mevlâ diyerek
Kamu mecnunlara ülülbap oldum

Mihrabi bu aşka girelden beri
Yolunda can ü baş verelden beri
Cennet-i Cemâle erelden beri
Şeyh idim evvelce şimdi şaboldum

Sahra-yı Cedid : *Yenicöl* — **Münasib :** *Uygun* — **İntihab :** *Seçme* — **Ülül-bab :** *Sağduyu* — **Şeyh ü şab :** *İhtiyar, genç* — **Mamur :** *Onarılmış* — **Harap :** *Ören*.

— 2 —

Allah deyip bağırma
Irak sanıp çağırma
Hakk'ı dilden ayırma
Şeytan güler bu hale

Hayali bir yerdesin
Sen arada perdesin
Hak sende sen nerdesin
Nedir cevap suale

Evvel ü ahır oldur
Batın ü zahir oldur
Hazır ü nazır oldur
Kulak ver bu meale

Men areften al sebak
Arifane hoşça bak
Sana senden yakın Hak
Aldanma kıyl ü kale

Kirpiğin kaşın saçın
Yedi hat olmuş niçin
Manayı ebced için
Cahilan düştü dale

Böyle yazmış yaradan
Zat evinden anadan
Yedi hat var babadan
Eriş ol sinn ü sale

↓ Altısıdır muteber
Şeş cihetten al haber
Mafsallardan kıl güzel
Derecât-ı hilale

Levh-i mahfuzdur yüzün
Anı şerheyler sözün
Arif bilir iç yüzün
Nadan düşer zevale

El Kur'an ü vel insan
Hadistir bu tev'eman
Sözün bilmezse insan
Nice ersin kemâle

Kur'anidir sözümüz
Rahmanidir yüzümüz
Hakkı görür gözümüz
Aldanmayız hayale

Aba deyip ademe
Secdegah ol aleme
Hateme gel hateme
Döndür yüzün cemâle

Mihrabi cümle ayat
Müteşabih muhkemat
İşte destimde berat
Sun ey saki piyale

Sebak : *Ders* — **Kıyl ukal :** *Boş söz* — **Sinn ü sale :** *Ömre, yaşlı durum* — **Şeş :** *Altı* — **Levh-i Mahfuz :** *Gizli kitap* — **Şerheyle :** *Açıkla* — **Tev'eman :** *Benzer, eş* — *Müteşabih : Birbirine benzeyen* — **Muhkemat :** *Manası açık ayet* — **Piyale :** *Kadeh* — **Meal :** *Anlam* — **Menaref :** *Kendini tanı* — **Sebak :** *Ders* — **Kıyl ü kal :** *Dedikodu* — **Müteşabih:** *Yoruma müsait Kur'an ayeti.*

— 3 —

Virdim imanım
Söyler zebanım
Merd-i meydanım
Haktır eyvallah

Muhtar'a yarız
Aşık-ı zarız
Ehl-i ikrarız
Haktır eyvallah

Hayder-i Kerrar
Vermişim ikrar
Eylerim tekrar
Haktır eyvallah

↓ Pirim Velidir
Nur-ı celidir
Sırr-ı Ali'dir
Haktır eyvallah

Pir Balım Sultan
Suret-i Rahman
Mana-yı Kuran
Haktır eyvallah

Mihrabi yanık
Aşkta uyanık
Kevsere kanık
Haktır eyvallah

— 4 —

El ele tutuşup gidelim kardeş
Muhammed-Ali'nin yoludur bu yol
Cümlemiz bir vücud olalım kardeş
Muhammed-Ali'nin yoludur bu yol

Dertliler derdimin pazarıdır bu
Merdane mertlerin asarıdır bu
Gerçek erenlerin esrarıdır bu
Muhammed-Ali'nin yoludur bu yol

↓ Mürşidi kâmilden guş eyle pendi
Hıfz eyle gönülden her ne kim dedi
Cem olup erenler meydana geldi
Muhammed-Ali'nin yoludur bu yol

Yakup gibi ağla Kenan olasın
Sabret Yusuf gibi zından olasın
Kul edip nefsini sultan olasın
Muhammed-Ali'nin yoludur bu yol

Erenler yoluna gitmek böyledir
Kapında **Mihrabi** kuldur köledir
Derdiğinden cem et erenlere ver
Muhammed-Ali'nin yoludur bu yol

— 5 —

Gel durma gönül rahına erkân-ı Ali'dir
Ey can gözün aç sıtk ile bürhan-ı Ali'dir

Pak eyle gönül Kabesini durma tavaf et
Her şahsa nasib olmaz o divan-ı Ali'dir

Kalbinde eğer doğdu ise Şemsi hakikat
Ref'ola o dem perde ki meydan-ı Ali'dir

Maksudun eğer rüyet-i didar ise elhak
Zatında o bir nokta-i irfanı Ali'dir

Takdis edegör sen de o **Mihrabi** Elesti
Hesti görünen alem-i imkân-ı Ali'dir

Ref'ola : *Kalka* — **Rüyet** : *Görme* — **Takdis** : *Kutsama* — **Hesti** : *Boş* — **Elhak:** *Doğru* — **Elest** : *Yaratılış toplantısı* — **Derecaat** : *Aşamalar, dereceler* — **Celi** : *Belli, meydanda, Tanrı sıfatı* — **Asar** : *Eserler.*

GÜNEŞ DE BİR GÜN DURACAK

"Güneş de duracağı yere doğru akıp gitmektedir. İşte bu, aziz (her şeye gücü yeten) ve alim (her şeyi bilen) Allah'ın takdiridir."

Yukarıda belirtildiği gibi, İslam alimi Ahmet Fergani'ye ilham kaynağı olan, Yasin suresi'nin 38. ayetindeki bu ifade, çok ilginçtir. Kuran'ın indiği dönemde, kuşkusuz, uzak gök cisimlerini gözlemleyebilmek için teleskoplar da yoktu. Oysa günümüzde, en son uzaya gönderilen Hubble teleskobu gibi pek çok gelişmiş aygıtlar vardır. Ve geçmiş yüzyıllarda, Ahmet Fegani gibi İslam alimleriyle, Galile'nin, Copernicus'un ve öteki gökbilimcilerin yaptığı keşiflerle insanlığın bilimde ulaştığı nokta, Kuran'ın ve Allah kelamının haklılığını kanıtlamıştır. İşte astronomların en son keşiflerinden birisi de Güneş'in sabit olmadığıdır. Güneş, kendi sistemi ve samanyolu galaksisi ile beraber saniyede 19 kilometrelik bir hızla, Apex adı verilen bölgeye doğru gitmektedir. Bu bilimsel buluş da Yasin suresinin 38. ayetinde verilen bilgileri doğrulamaktadır. Kimbilir, Kuran'ın mucizevi sırları, giderek belki daha iyi anlaşılacaktır.

CEMALİ BABA

Değerli araştırmacı Turgut Koca'nın kitabında verdiği bilgiye göre;

"Ondokuzuncu yüzyılın son yarısında ve yirminci yüzyılın başlarında yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Edirne'li Badi Ahmed Efendinin (Riyazı Belde-i Edirne) adlı eserine göre, 1836 yılında Tekirdağ'da doğdu. Kürd Memişzade Hasan Efendi diye tanınırdı.

A. Hilmi Yücebaş'ın (Tekirdağ Şairleri) adlı kitabında 1841'de doğduğu yazılı ise de bunun yanlış olduğu sanılıyor.

Asıl adı Hasan'dır. Cemali mahlasıdır. Saz çalar ve güzel sesi ile nefesler okurdu. Mahmud Baba'nın oğlu Nafi Baba'dan, Rumelihisar tekkesinde, önce el almış, daha sonraları yine aynı Baba'dan icazet alarak Baba olmuştur. Güçlü bir ozandır. Tasavvufa ait bilgileri dile getirmekte büyük bir beceri gösterir. İstanbul ve Trakya'da büyük ünü vardır. Bu gün bile anısı yadedilir. Bektaşi eğitimine ait (Risale-yi agadil) adlı bir kitapçığı vardır. Çok ilgi çekicidir. Bunun yazma bir kopyası Hayrullah Yalım'ın kitapları arasında bulunmaktadır. Yayınlanmamıştır.

Sadeddin Nüzhet Ergun, Hayrullah Yalım'ın, kızının verdiği bir beyite dayanarak, onun 1914'ten sonra ölmüş olabileceğini söylemektedir. Bizim bu yörelerde yapmış olduğumuz araştırmalarda; onun cenaze töreninde bulunan yaşlı Bektaşilerin sözlerine göre, Cumhuriyetin ilanından sonra öldüğü, ölüm tarihinin 1924 olduğu belirtilmektedir. Söyleyişi ağdalı, dili Osmanlıca terimlerle örülmüştür. Ama içtenlikli bir anlatımla yazdığı şiirleri lirizm tütüyor.

Hasan Cemali Baba, Tekirdağ Belediye başkanlığı da yapmıştır. Başkanlık kürsüsüne, Bektaşi giysileriyle oturduğu söylenir. Şiirleri Ali, Hüseyin ve Ehlibeyt sevgisiyle dop-doludur.

Cemali Baba, çok kişiye el vererek Bektaşiliğe kazandırmış, Müslüman olmayan bir çok Hıristiyan bile bu Baba'nın etkisinde kalarak Bektaşi olmuştur. Derin bir tarikat bilgisi olduğu şiirlerinden anlaşılmaktadır.

Son yüzyılda düzenlenmiş yazma Bektaşi dergilerinde bir hayli nefesi bulunmaktadır. Bazı nefesleri bestelenmiştir" **(T. Koca, a.g.e., sh: 647).**

Güçlü bir Hacı Bektaş sevgisiyle Bektaşi tarikatının dört kapısını, kırk makamlarını bir bir gezen Cemali Baba, engin sevgi ummanında insanı Tanrı ile kaynaştırmaya, onu ölümsüzlük makamına ulaştırmaya çalışır. Bu ara kendisi de, arifler bahçesinde gül devşirmekten usanmaz.

— 1 —

Gelin ey kardeşler batın dilinden
Hû çekelim Hacı Bektaş aşkına
Aşk ile şevk ile can ü gönülden
Dost Balım diyelim pirdaş aşkına

↓ Erkân-ı pire gel aba giyelim
Kudret lokmasını şahdan yiyelim
Bir ağızdan canlar Hak Hak diyelim
Hayder'e yetişen kardeş aşkına

Şah-ı aşka yeten erer murada
Mihneti zevk etmiş gönül safada
Sun saki-i ezel Kerb ü Belâda
Şah Hüseyn'e olan yoldaş aşkına

Cemali Hakk'adır niyazlarımız
Ağğaza başlasun dilbazlarımız
Ta arşa dayansın avazlarımız
Hû çekelim Hacı Bektaş aşkına

— 2 —

Erenler şahıma vardım lütf-etti
Sundu aşk sagarın iç dedi bana
Aşk ettim doluyu dış yüzüm gitti
Uludur bu makam iç dedi bana

Nafi oldu bu ben derdliye server
Giydirdi başıma bir tac-ı güher
Siz ne kavmisiniz derseler eğer
Dedim ne diyeyim hiç dedi bana

Aşıkın ne canı vardır ne mali
Lâkayıd olmaktır hiçin kemâli
Dedim ki sen nesin **Derviş Cemali**
Anasız babasız piç dedi bana

— 3 —

Dergah-ı aşk içre rıza postunu
Sermesem bir türlü sersem bir türlü
Talib olanlara gönül dostunu
Vermesem bir türlü versem bir türlü

Müştakı iken ben didar-ı aşkın
Bahtıma kem dönmüş pergarı aşkın
Kam-ı vahdetine didar-ı aşkın
Ermesem bir türlü ersem bir türlü

Cemali dehr-i dun ehl-i dillerin
Sazın şikest etti ol kâmillerin
Bağ-ı hakikatin gonca güllerin
Dermesem bir türlü dersem bir türlü

— 4 —

Bizler aşk ehliyiz başı sevdaya
Salmasak da birdir salsak da birdir
Gavvas-ı rahmetiz ka'r-ı deryaya
Dalmasak da birdir dalsak da birdir

Dervişiz sakıyız bezm-i sahbaya
Bir lokma bir hırka eder kifaye
Bizler bu hal üzre illâ nihaye
Kalmasak da birdir kalsak da birdir

Cemali erenler eyledi beyan
Aşk remz-i hakayık olunmaz ayan
Eyledi Hak ihsan biz kuldan ihsan
Almasak da birdir alsak da birdir

Müstak : *Aşık düşkün, tutkun* — **Didar :** *Güzel yüz* — **Pergar :** *Pergel* — **Dildar :** *Gönül alan sevgili* — **Kam-ı vahdet :** *Birlik neş'esi* — **Gavvas-ı rahmet :** *Rahmet dalgıcı* — **Ka'r-ı derya :** *Denizin derinliği* — **Bezm-i sahba :** *İçki toplantısı* — **Kifaye :** *Elverme, yetme, yeterlik* — **İlanihaye :** *Sonsuza kadar, sonuna kadar* — **Dehr-ı dun :** *Kanlı dünya* — **Kem :** *Kötü, çirkin* — **Ehl-i dil :** *Gönül yoldaşı* — **Sıkert :** *Kırık* — **Remz-i hakayık :** *Doğru olan asılların simgesi.*

— 5 —

Teveccüh eyledim mihrab-ı yare
Göründü gözüme kıble-i hacet
Ru be ru gelince vech-i didare
Salat-ı daime eyledim kamet

İki aynı kıblem imama uydum
İbadet neydiğin ol demde duydum
Aşk ile başımı secdeye koydum
Ma'budün bilhassa kıldım ibadet

Cebhe-i dildare ettim iktida
Göründü gözüme Kabe-i ulya
Okudum Sübhane rabbiyel'a'lâ
Muktedabih oldu şah-ı velayet

Eda-yı salata oldum müdavim
Rükuum sücudum salat-ı daim
Kıyamım kuudum Hak ile kaim
Çok şükür tevhide erdim nihayet

Cemali ayine oldu cemâle
Ülül'ebsar vakıf olur mu hale
Görünen Hak ne hacet kil ü kale
Fesemme vechullah hakkında ayet

AÇIKLAMA

Cemali Baba bu şiirinde; tapanın da, tapılanında bir olduğunu vurgular. Kıbleyi insanın yüzünde, Kabeyi gönlünde gören şair, insan dışında secde edilecek bir varlığa pek inanmaz. Namaz için "Salat daim" diyor. Böylece insanın yaşayışı boyunca süresiz olarak tapınma eylemini sürdürdüğünü, seven insanın durmaksızın sonsuz bir "İbadet eylemi içinde olduğunu, insanın evrene gelişi ile orucunun tutulmuş, namazının kılınmış bulunduğunu söylüyor.

Ona göre, insan için en gerçek eylem sevmek ve sevilmektir. "Ma'budün bilhassa" diyerek tanrıyı kendi özünde bulduğunu, ona taptığını, insan gerçeğinin bir tanrı olduğunu açıklıyor.

"Visal-i vuslat-ı Hak sahibi dildarız eyvallah" diyerek Hak'ka kavuştuğunu, yüzünü gördüğünü, Hakk'ı bulduğunu anlatıyor.

Bu sezişler, bu duyuşlar, insanın kendini bulması, özünü bilmesidir. İnsan Tanrı'nın özünden gelmiştir. Tanrı'yı yansıtır. Tanrı ile insan arasında bir uzaklık yoktur.

Salat-ı daim : *Bu söz "Daima namazda olmak" demektir* — **İktida** : *Uymak* — **Sübhane Rabbiyel'a'lâ** : *"Yüce Tanrı'mız seni bütün eksik sıfatlardan arındırırım" anlamındadır.* — **Kabe-i ulya** : *Kıble, yüce Kabe* — **Kıble-i hacet** : *Hacet kıblesi* — **Ru be-ru** : *Yüz yüze gelmek* — **Ma'bud** : *İbadet edilmesi gereken Hak Tanrı* — **Eda-yı salat** : *Namaz borcunu ödemek* — **Rüku** : *Namaz esnasında belin bükülmesi* — **Kıyam** : *Namazda ayakta durma hali* — **Ülül'ebsar** : *Görmek, görüş yeteneği, basiret gözü olması, bu sözcük bir ayetin bir bölümüdür* — **Hak ile kaim** : *Hakla gerçekleşir* — **Müktedabih** : *Uyulan, Karşılıklı olarak bir birine uymak. Örnek tutulan* — **Fesemme vechullah** : *"Tanrı'nın yüzüdür" anlamında bir ayet.* — **Kuud** : *Namazda oturma durumu* — **Sücud** : *Secde* — **Kulu kal** : *Boş söz* — **Cephe-yı dildar** : *Sevgili yönü.*

— 6 —

Ziyaret-i Hazret-i Hünkâr'a gittim
Dergah-i sultana eriştim şükür
Şeş cihetten geçtim menzile yettim
Sahib-i meydana eriştim şükür

Kırklar meydanında var bir işaret
Kırk budakta zuhur eden beşaret
Kırk makamı bir bir ettim nezaret
Esrar-ı Sübhan'a eriştim şükür

↓ Resul Dede Güvenç Abdal Buz Baba
Ak eşik altında Kadıncık Ana
Cem olmuş bilcümle ervah-ı uzma
Lâhuti seyrana eriştim şükür

Baş kesüb hakikat şehrine girdim
Bir kubbe altında iki er gördüm
Şah Kalender Balım Sultan'dır virdim
Mürşid-i irfana eriştim şükür

Cemâli mürşidim nafi derdlere
Dermanı yetiren ruy-i zerdlere
Tekke-i ezelde civanmerdlere
Hû civanmerdane eriştim şükür

Beşaret : *Müjde, muştu* — **Ervah-ı Uzma** : *Yüce ruhlar* — **Lah'uti seyran** : *Ulu hiyet alemeni seyretme* — **Şeş** : *Altı* — **Esrar-ı Süphan** : *Tanrı gizleri.*

— 7 —

Dila guş et bu nish u pendi candan
Reha eyler seni şekk ü gümandan

Şeriat ilminin ahkamını bil
Tamamiyle eda kıl oku ey dil

Tarikat ilimini candan kıl ezber
Usul adab ü erkânla beraber

↓ Okuyub ma'rifet ilmini cana
Olursun ma'rifet babında dânâ

Hakikat ilmine geldikte ey yar
Olursun bu ilimlerden haberdar

Velayet sırrıdır bu sır birader
Veliyullahda bulunur bu gevher

Velilerdir hazinedar-ı Rahman
Hakikat sözleridir dürr-ü mercan

Kelâm-ı mürşide daim kulak tut
Ezel bildiklerin filcümle unut

Bulursun mektab-i irfanı anda
Aref'den ders alırsın doğru sen de

↓ Olursun ol zaman arif ü kâmil
Hakikat neydiğin anlarsın ey dil

Kılub şeb ta sehen Hakk'a münacat
Bihamdillâh risalem buldu gayat

Nazar ettikçe her zümre-i ihvan
Fakirane niyazım budur her an

Okuyup hayr ile yad eylesinler
Cemâli ruhunu şad eylesinler

Dila : *Gönül* — **Guş et :** *Dinle* — **Nush u pend :** *Öğüt, nasihat* — **Şekk ü güman :** *Şüphe* — **Reha eyler :** *Kurtarır* — **Münacat :** *Yakarma* — **Natüvan :** *Güçsüz, takatsız* — **Ruy-ı zerd :** *Sarı, solgun yüz* — **Civanmert :** *Cömert, temiz, asil* — **Dânâ :** *Bilgin* — **Dürr :** *İnci* — **İhvan :** *Candan, sadık dostlar* — **Nafi :** *Giderici, yok edici.*

Tarik-i aşka dervişim el aldım dönmem ikrardan
Maani sagar-i pür aşkı içtim dest-i Kerrar'dan

Temaşa-yı visalimle ana hayranlığımdandır
Gözüm bir lahze ayrılmaz hayal-i seyri didardan

Be derviş guşuna kimler takardı halka-i menguş
Balım Sultan eğer çekilmeseydi nisl-i Hünkârdan

Diyar-ı şehri İstanbul'da derviş çıkmamış derler
Bu ben bir dane çıktım astan-ı kesr-ı Hisar'dan

Gulam-ı seyyid ibn-i seyyidim fahirim budur ancak
Bihamdillâh eminim ey **Cemâli** duzah u nardan

Meani : *Manalar, maksatlar* — **Menguş :** *Küpe* — **Hayder-i Kerrar :** *Hz. Ali* — **El almak :** *Bağlanmak, biat etmek* — **Sagar-ı pür :** *Saf dolu* — **Dest :** *El* — **Guş:** *Kulak* — **Nisl :** *Soy* — **Astan-ı kesr-i Hisar :** *Hisar kesen tekkesi* — **Gulam :** *Köle* — **Duzah u nar :** *Cehennem ve ateş.*

— 9 —

Mukim-i esten-i Hazret-i Hünkârız eyvallah
Nişin-i mahfil-i sahn-ı maanidariz eyvallah

Tutup daman-ı pakin ol veli aktab-ı irşadın
Meraya-yı Ali'dir nazır-ı didarız eyvallah

Behişt-i bağ-ı tecridde el aldık nazeninlerden
Visal-i vuslat-ı Hak sahib-i dildarız eyvallah

Hisar-ı aşkı bekler ehl-i derdin derdine Nafi
Seray i künc-i kuyin sakin-i esrarız eyvallah

Cemâlinden cüda etmez **Cemâli** fakrı dervişin
Mukim-i astan-ı Hazret-i Hünkârız eyvallah

Mukim : *Oturan* — **Nişin** : *Oturan* — **Mahfil** : *Lokal* — **Sahn** : *Avlu* — **Aktab** : *Kutuplar, kâmil insan* — **Meraya** : *Görüntü alemi* — **Behişt** : *Cennet bahçesi* — **Tecrid** : *Tanrı'dan gayrı her şeyden soyunma, arınma* — **Esrar** : *Gizler* — **Seray-ı künc-i kuyin** : *Sevgilinin bulunduğu sarayın köşesi* — **Cüda** : *Uzak.*

ATOMUN PARÇALANMASI

"Sen herhangi bir işte bulunsan, Kuran'da her ne okursan; sen ve ümmetin her hangi bir iş yapsanız, siz ona dalıp dururken mutlaka biz üzerinizde tanık olarak yer alırız. Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca hiç bir şey yoktur ki, Rab'inden gizli kalsın. Bundan daha küçük ve daha büyüğü de dahil olmak üzere hepsi muhakkak apaçık Kitab-ı Mübin'de yazılıdır."

Yunus Suresinin yukarıdaki ayetleri, günümüz bilim ve teknolojisinin atom fiziğindeki en son gelişmelerinin adeta küçük bir özeti gibidir.

Burada geçen "zerre" kelimesi, Arap dilinde bir nesnenin veya unsurun en küçük parçası anlamında kullanılmaktadır. Yani, madde söz konusu olduğunda, bu kelime, günümüzdeki adıyla atomu tanımlamaktadır. Yakın zamana kadar atomun parçalanamayacağı sanılıyordu.

Oysa, yukarıdaki ayette geçen "zerreden daha küçüğü" ifadesi, atomdan bile daha küçük şeylerin varlığına delalet etmektedir. Kuran yorumcuları ve günümüzün Müslüman bilim adamları, söz konusu ayette verilen bilgiyle; "atomun parçalanabilirliğine" günümüzden 1400 yıl önce işaret edilmiş olduğunu kaydediyorlar.

MÜNİR BABA

19. yüzyılın ortalarından 20. yüzyılın ilk çeyreğine değin yaşayan Bektaşi Baba'larındandır. Sütlüce tekkesi postunda oturduğu söylenir. Bektaşiler arasında büyük ünü vardır. 1913 yıllarında öldüğü sanılıyor.

Biz Hüseyni mevaliyiz
Aşk ehlinin imanıyız
Derdlilerin dermanıyız
Hacı Bektaş gülleriyiz
Balım Sultan kullarıyız

Aşkdır aşıktaki nişan
Aşka uyandır uyanan
Pirleridir Şah-ı Merdan
Hacı Bektaş gülleriyiz
Balım Sultan kullarıyız

Bağ-ı irfanın bülbülü
Mürteza Ali'nin gülü
Şah aşkına verir dili
Hacı Bektaş gülleriyiz
Balım Sultan kullarıyız

Aşk ehlidir bulan necat
Nuş ederler ab-ı hayat
İkrarında eden sebat
Hacı Bektaş gülleriyiz
Balım Sultan kullarıyız

Aşıklara iman olan
Derdlilere derman olan
Muhibb i hanedan olan
Hacı Bektaş gülleriyiz
Balım Sultan kullarıyız

Derviş Münir kemter kulu
Münkirlere demez beli
Bazan deli bazen Vvli
Hacı Bektaş gülleriyiz
Balım Sultan kullarıyız

YER VE GÖKTEKİ CANLILAR

"Göklerin ve yerin bunların içine yaydığı canlıların yaratılışı, O'nun kudretinin delillerindendir. Ve O, dileyeceği zaman onları biraraya toplamaya kadirdir."

"Dünyadan başka gezegenlerde hayat var mıdır?" sorusu insanlığı uzay serüvenine yönelten büyük bir itici güç olmuştur kuşkusuz. Güneş sisteminin dışında, canlı ve özellikle de "zeki" varlıkların bulunup bulunmadığı, insanoğlunun kafasını hep meşgul etmiştir. Dinimize göre, bu bilgilerin değerlendirilmesi iki yönde olabilir: Allah Kelâmı'nda ve Hz. Muhammed'in hadislerinde... Söz konusu kaynaklarda aksi yönde bir bilgi bulunmadığına ve tüm uzayı araştırma imkânı da şu an insanlık için sözkonusu olamadığına göre; uzayda zeki yaratıklar veya insan türünün başka örnekleri yok demek mümkün değildir. Yukarıdaki ayette geçen "gökler ve yer" tanımlaması, sadece dünya ve onun çevresini bir kabuk gibi saran atmosfer için mi kullanılıyor acaba? Ve Allah'ın, "dileyeceği zaman biraraya toplayacağı canlılar", yalnızca dünyadakiler midir? Cevabı bilinmeyen sorular bunlar... Tabi şimdilik!...

TARİKATTA EĞİTİM

Eğitim yoluyla **bilgi** dilden dudağa gelir ve insan **sohbetle, muhabbetle** bu ortamı yaşar.

Bektaşi, **Allah ile kendisi arasına ikilik görmez.** bir "O", bir de "ben" olmaz diyerek, "var olan, mevcut olan zaten sadece 'O'dur" diyerek, **"Vahdet-i Mevcut"** anlayışını ortaya koyar. Evreni de bu bakış açısıyla algılar.

Bektaşi, eğitimi, sadece sözde, sohbette, bilgi edinme safhasında bırakmaya karşıdır. Eğitim **"öğrendiğini ahlakına indirgeyebilmektir"** der. Eğitim aşamalarını, **"tarif, tasnif, tahakkuk"** ya da **"Bilmek, bulmak, olmak"** şeklinde davranışlara indirerek sonuçlandırır. Bektaşi, **"Mürşid huzuruna boş çıkılmaz"** diyerek, bu yolda eğitim alan kişinin, davranışlarına yansıtabildiği öğrenilmiş bilgiyi tanımlar. **"Bektaşinin bir gün sonrası bir gün öncesinden ileride olmalıdır"** sözleri de aynı amaçla kullanılmaktadır.

Nasib alır almaz, **"Seni senden aldık, sana teslim ettik"** denilen Bektaşi, kendi gelişiminden sorumludur. Bektaşiye eğitimi süresince, **"neyin ne olduğu anlatılmaz"** "Bu böyledir, şöyledir" şeklinde yargılar aktarılmaz. Düşünerek, sonuçları kendisinin çıkarması istenir. Eğitim süresince algalımasının, idrakının geliştirilmesi amaçlanır. Buna **"Kabını genişletmek"** denilmektedir. Bir insan anlatılandan zevk alıyorsa birşeyler öğreniyor demektir. Bunu **"Zevk etmek"** terimiyle ifade ederler. Zevk ettiyse kendi kabının sınırlarını zorlamıştır düşüncesi hakimdir.

Bektaşi için iyi ya da kötü insan yoktur, yapılan **iyilik** ya da **kötülük bvardır, "iyilik" ile "kötülük" aynı yerde olamaz. Eğitimin hedefi amacı** kötülüğün zihinden çıkarılabilmesidir.

"İnsan, beyniyle insandır" bu tanımlama onların **düşünen insana** verdikleri önemi belirtir. **Akıl** en büyük yol göstericidir. İnsan hayatı boyunca, evrim halinde olan akıl için amaçlanan, **"akl-ı kül"**e erişmektir. **(Belkis Temren a.g.e. s. 247).**

YUSUF DEDE

Gerçek kimliği hakkında elimizde yeterli bilgi ve belgeler bulunmayan Yusuf Dede, ondokuzuncu yüzyılın son yarısında yaşamış bir Bektaşi ozanı. A. Hilmi Yücebaş'ın (Tekirdağ Şairleri) adlı kitabından edinilen bilgilere göre; 1834'de Tekirdağ'da doğmuş, seksen yaşlarında iken orada ölmüştür. Şiirleri toplu halde yayınlanmamıştır.

— 1 —

Ta bezm-i ezelden var imanımız
Dergahına senin şah Seyyid Ali
Horasan erisin yok gümanımız
Dergahına senin şah Seyyid Ali

Rivayet eyledi Hazret-i Resul
Payder'i yanında ola hep usul
Seni isteyenler eylesin duhul
Dergahına senin şah Seyyid Ali

↓ Olisersin dedi kırklara sertac
Rumelin küffarı lütfuna muhtaç
Yüz sürüb gelenler buldular ilaç
Dergahına senin şah Seyyid Ali

Din-i Muhammed'i eyledin ızhar
Heybetinden dağlar titreşir her bar
Derviş muhiblerin verdiler ikrar
Dergahına senin şah Seyyid Ali

Yusuf Dede'm eder keşf oldu meram
Sırr-ı hakikat gösterdi Hudâ'm
Sürülür erkân-ı on iki imam
Dergahına senin şah Seyyid Ali

— 2 —

Arzumanım güzel şaha, Gidem dedim gidemedim
Ham insanı yola talib, Edem dedim edemedim

Tarikat imiş küllisi, Tasdikden imiş gelmesi
Her biri bir dağ elması, Yudam dedim yudamadım

Bizim ile ceme geldi, Edebi erkânı gördü
Yular değil zincir kırdı, Yedem dedim yedemedim

Dağıldı dağlara düştü, Erkân gördü aklı şaştı
Bizim ile ceme düştü, Görem dedim göremedim

Yusuf Dede'm geldim şunda, Kazancım isterler anda
Meşayih kavlince ben de, Gidem dedim gidemedim

Arzıman : *İstek* — **Bezm-i Ezel** : *İlk ruhlar ve Tanrı toplantısı* — **Güman** : *San, sanma* - **Rivayet** : *Söylence* — **Duhul** : *Girme, gelme* — **Sertaç** : *Önder* — **Küffar** : *Kafirler, imansızlar* — **Izhar** : *Açıklama* — **Bar** : *Serpen, yağdıran, döken* — **Külli:** *Bütün, tüm* — **Meşayih** : *Şeyh* — **Kavli** : *Söz, sözde* — **Erkan:** *Görgü, yol.*

"KOKU NAKLİ" MÜMKÜN MÜ?

"Mısır'dan Kenan iline doğru, kafile ayrılınca, babaları (Hz. Yakup) şöyle dedi: Doğrusu bana bunamış demezseniz, ben Yusuf'un kokusunu hissediyorum."

Yukarıdaki sözler, oğlundan çok uzaklarda blunan bir peygamberin sözleridir ve derin bir özlemi yansıtmaktadır.

Daha doğrusu, bu sözlerin sahibi, oğlu Hz. Yusuf'un kokusunu yüzlerce kilometre uzaklıktan hissedebilen Yakup peygamberdir.

Söz konusu ayette "koku"yu belirtmek üzere "rıh" kelimesi kullanılmıştır. "Rıh"ın asıl anlamı ise, "rüzgar"dır. Rüzgarın, böyle kilometrelerce uzaklıktan bir kokuyu taşıyabilmesi, fizik kurallarına göre elbette mümkün değildir. Ancak günümüzde "ses ve görüntü nakli"; saniyenin onda birinden bile daha az zaman süreci içinde, yüzlerce hatta binlerce kilometre uzaklığa bile taşınmaktadır.

Gerçi yukarıdaki Yusuf suresinin 34. ayetinde söz edilen bir "mucize" dir ama gelecekte elektronik dalgalar aracılığıyla "koku nakli" nin de gerçekleşemeyeceğini kim iddia edebilir diye düşünenlere hak vermemek yanılgı sayılabilir.

AŞIK SITKI BABA (Pervane)
(1865 — 1928)

Soyu Oğuz Türk'lerinin Bozok koluna bağlı, Dedekargın aşiretinden gelen Sıtkı Baba 1865 yılında Tarsus'un Yenice köyünde doğmuştur. Asıl adı Zeynel Abidin'dir. Yoksul bir köylü ailesinin çocuğudur.

Torunu Muhsin Gül'ün onunla ilgili kitabında yazdığına göre ailenin serüven dolu öyküsü özetle şöyledir:

Osmanlı İmparatorluğu içinde Dedekargın aşireti Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağılırken Sıtkı Baba'nın ailesinin de bulunduğu bir kol, Malatya'nın Yazıhan ilçesine bağlı, Çermeği köyüne yerleşmiş, orada uzun süre çiftçilik yapmışlardır. Hacı Ahmed'ler, Sıtkı Baba'nın dedesinin bulunduğu bir ailedir. Kürt aşiretleriyle çıkan çatışma sonunda aile ve köy önce Silifke yöresine göçüp yerleşmiş. Daha sonrada Hacı Ahmetler ailesi Tarsus'un Yenice bucağına gelip yerleşmiştir **(Muhsin Gül, Sıtkı Baba, sh: 6).**

Sıtkı Baba on iki yaşlarında bir kış günü 1293 (1877) Hacı Bektaş kasabasına gelerek, Bektaşi Şeyhi Feyzullah Efendi'nin dergahına girmiştir. O sıralarda saz çalmakta ve şiir yazmakta olup mahlası Pervane'dir.

Pervaneyim yandım bir hüsn-i mahe
Düştüm leyl ü nehar ah ile vahe
Yaşım on ikide geldim dergahe
Elhamdülillâh can cane kavuştu

Dergaha köyünü, annesini ve evini terkederek geldiğini kendisi söylemektedir:

Terkeyledim vatanımı, hanemi
Ah ü zare saldım garip anamı
Aşkın ateşiyle dertli sinemi
Dağlayı dağlayı geldim kapına

Ozanımıza ilk okuma ve yazmayı köyündeki hocası öğretmiştir. Dergaha geldikten sonra öğrenimini güçlü ve sistemli biçimde sürdürmüştür.

1879'da Şeyh Feyzullah Efendi ölür. Onun yerine oğlu Cemalettin Efendi irşat postuna geçerek şeyh olur. Cemalettin Efendi babası öldüğünde 17 yaşlarındadır ve Pervane gibi o da «Cemali» mahlasıyla şiirler yazmaktadır. Pervane'ye «Sıtkı» mahlasını veren Çelebi Cemalettin Efendi'dir. Sıtkı Baba, Hacı Bektaş'ta uzun yıllar Çelebi Cemalettin Efendi'nin sır katipliğini yapmıştır, Sıtkı, 1895 yılında evlenmiştir.

"Kendi yaşamını şiirlerinden ve torununda bulunan iki cönkten öğreniyoruz. 1897'de oğlu Ali Baki doğmuştur. Ali Baki'de kendi gibi ozandır. Cönkün, kenarlarına babası ile ilgili bir çok bilgiler yazmıştır. Sıtkı Baba'nın eşi 1909 yılında ölmüştür. Sıtkı Baba ölürn - ceye kadar bir daha evlenmemiştir. Bakın Ali Baki ne diyor:

Bin üç yüz on üçtü dünyaya geldim
On iki yaşımda ben öksüz kaldım
Yaşım on yedide bir mahlas aldım
Şuaradan Sıtkı Baba oğluyum

Sıtkı Baba Kurtuluş Savaşı'na katılır. Yurdun çeşitli cephelerinde düşmanla savaşır.

Bir gün ola hep şehitler uyana
Ol vakit seyredin dökülen kana
Kılınç çekip bir uğurda meydana
Birer birer çıkmamıza yakın mı

O savaş yıllarını «Çile» olarak tanımlamakta ve Kurtuluş Savaşı sonunda yeni Türk Devleti'nin kurulmasını «Maksat yerini buldu» diye benimsemektedir. Kurtuluş Savaşı'nın bitiminde yine dergaha döner.

Vakit tamam oldu çileler doldu
Gel gezelim bizim elleri şimdi
Elhamdülillâh maksat yerini buldu
Seslendi muhabbet telleri şimdi

1925'te tekkeler ve zaviyeler kapatılınca Merzifon'un Harız köyüne yerleşerek imam - lık yapmaya başlar. Yaşamının son günlerini burada geçirir. 1928 yılında 65 yaşında iken ölür. Mezarı şimdi bu köydedir.

Sıtkı Baba güçlü bir Bektaşi ozanıdır. Bunu şiirlerinde açıkça görürüz. Bektaşi oldu - ğuna övünmektedir.

Ey zahid sorarsan mezhebimizden
Merdan-ı tarik-ı Bektaşileriz
Bu bir nümunedir meşrebimizden
Yaran-ı tarik-i Bektaşileriz

Biliyoruz ki Alevi-Bektaşi halk edebiyatının kaynağı, Yunus Emre'dir. Sıtkı Baba'nın şiirinde Yunus'un ve Alevi-Bektaşi edebiyatı geleneğinin bütün izlerini görürüz. «Meydan, talib, muhib, derviş, cem, ayn-ı cem, mürşid, meşreb, hakikat, tarikat, marifet» gibi terim ve sözcükler şiirlerinin yapısını oluşturur. Her Alevi-Bektaşi ozanında olduğu gibi «Ehlibeyte sevgi, Hz. Ali hakkında övgü, Hacı Bektaş'a bağlılık» Sıtkı Baba'nın şiir - lerinde de görülür. Şiirlerinde hep «Zahid» e ve «zahirler»e çatar.

Sıtkı Baba şiirlerinde çeşitli mahlaslar kullanmıştır: Pervane, Kul Pervane, Fakir Pervane, Sıtkı, Sıtkıya, Sefil Sıtkı, Sare gibi....

Cemalettin Hünkâr dil-i saduna
İrşad ile Sıtkı dedi adına
Hasılı yetirdin her muradına
Ya Rabbena şükür elhamdulillah

«Pervane» mahlası ile yazdığı şiirler çocukluk ve ilk gençlik yıllarına ait şiirlerdir. «Sıtkı» mahlası ile yazılan şiirleri olgunluk çağının şiirleridir (**Hayrettin Ivgın, Aşık Sıtkı Pervane, Ank., 1976, sh: 7-11**).

Sıtkı Baba hakkında torunu Muhsin Gül, Halk Ozanı Sıtkı Baba adlıbir kitap çıkarmış bütün şirlerini bu kitapta yayınlamıştır. Hayrettin İvgin'in Aşık Sıtkı Pervane isimli kitabında az da olsa bir kısım şiirleri yayınlanmıştır.Dini; sevgisinde gül bahçesine çevirmiştir. Ahlak kurallarını şiir potasında eritir, yumuşatır, güzelleştirir.

Soluklu şiirlerinde Türkçe'nin tüm güzelliklerini görmek mümkündür. Bektaşi yolağının incelikleriyle dolu bu şiirler içerik bakımından da alabildiğine renkli ve zengindir. Allah-Muhammed-Ali, On iki imam, Hacı Bektaşi Veli ve Çelebi Ahmed Cemalettin Efendi'nin manevi sevgisiyle dop-dolu olan ozanımız, gönlündeki muhabbeti söze dönüştürerek, coşku seli halinde sözcüklere doldurarak şiirlerinde yansıtır. Cemalettin Çelebi'nin yetiştirdiği büyük bir ozandır. Bu iki büyük insanın birbirlerine duydukları sevgi tanrısal sevginin somutlaşmış bir örneğidir.

— 1 —

Müminleri yaşın yaşın ağlatan
Ah senin dertlerin İmam Hüseyin
Kerbelâ çölünde kanın çağlatan
Ah senin dertlerin İmam Hüseyin

Şehit düştü imamların şahbazı
Bu imiş takdirde yazılan yazı
Arşa çıktı Ehl-i Beytin avazı
Ah senin dertlerin İmam Hüseyin

İptida meydanı Hur Şehit açtı
Arştaki melekler kanlı yaş saçtı
Yetmiş üç pehlivan hep şehid düştü
Ah senin dertlerin İmam Hüseyin

↓ İmam Zeynel kaldı Ali'den aslı
Şükür kesilmedi Muhammed nesli
Yüz yiğirmi dört bin peygambber yaslı
Ah senin dertlerin İmam Hüseyin

Kana da boyandı nesl-i peygamber
Elinde Zülfikar nerdedir Haydar
Ağladı Hazreti Fatıma, Kanber
Ah senin dertlerin İmam Hüseyin

Lânet olsun ol Yezid'in şanına
Kasteyledi imamların canına
Hasret kalan yar-u hanümanına
Ah senin dertlerin İmam Hüseyin

Sefil Sıtkı şu gönlümün zarı var
Kerbelâ'da Ehl-i Beytin nuru var
On'ki ayda kan ağlasam yeri var
Ah senin dertlerin İmam Hüseyin

Haydar : *Arslan, Hz. Ali* — **Hur Şehid :** *Kerbelâ şehitlerinden bir savaşçı. İmam Hüseyin'i yakalamak için Kufe Valisi Abdullah'ın gönderdiği iki bin kişilik askerin komutanıydı. Hüseyin ile görüştü, onun yanına geçti. Sevgiyle ona bağlandı* — **Yetmiş üç pehlivan :** *Kerbelâ'da şehit olanlar.* — **Zeynel :** *Hasta olduğundan babası Hüseyin onu savaşa sokmadı. Esir oldu, sonra Ali nesli ondan sürdü.*

— 2 —

Hublar serçeşmesi nur-i Feyzullah
Arz'ettim cemâlin seyrana geldim
Yüzüm yerde, özüm darda eyvallah
Meded deyüp, dar'ül-aman'a geldim

Şeriat şehrinin şems ü mahısın
On sekiz bin alemlerin şahısın
Tarikat ehlinin kıblegahısın
Kabetullah kâmil insana geldim

Dergahın cennettir bulunmaz misli
Öter andelipler sedalı sesli
Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin nesli
Kurb-i Rahman, Kutb-i devrana geldim

↓ Muhammed Mustafa, Ali'dir soyun
Sen oldun manası elif ü be yin
Bağlayanlar çözer bendini devin
Diyerek sen Şah-ı Merdana geldim

Eşiğindir Balım Sultan kapısı
Cümle mücrimlere ihsan kapısı
Dediler bu kapı Lokman kapısı
Derdime bir çare dermana geldim

Vechinde nur alır Mah ile Hurşit
Lütfeyleyip kalbim sarayın ışıt
İster diken doldur, ister taş taşıt
Hizmet için ulu divana geldim

Fakir Pervane'yim bir dolu içtim
Mürşid i kâmile sırrımı açtım
Malımdan, serimden, canımdan geçtim
Zebhet İsmail tek kurbana geldim

— 3 —

Aşık oldum bir keremler kân'ına
Gönül arz'ettiği cana kavuştu
Sürdüm yüzlerimi asitanına
Mur-i cisnimı Süleymana kavuştu

Düşüp sevdalara ağlar gezerken
Sinemi aşk ile dağlar gezerken
Bulanık sel gibi çağlar gezerken
Katre-i dil bir ummana kavuştu

↓ Gördüm cemâlini elhamdülillâh
Durdum didarına dedim eyvallah
Ay gibi parladı nur-i Feyzullah
Şükür gönlüm bir sultana kavuştu

Bin iki yüz doksan üç oldu yıllar
Aktı gözlerimden kan dolu seller
Erişti nevbahar, açıldı güller
Can bülbülü gülistana kavuştu

Pervane'yim yandım bir hüsn-i mah'a
Düştüm leyl-ü nehar ah ile vaha
Yaşım on iki geldim dergaha
Hamdülillâh can canana kavuştu

— 4 —

Mahbub-i Mevlâsın Ali Feyzullah
Nesl-i Mustafa'sın Ali Feyzullah

Cemâlin görenler gelir imana
Aynı Murtazasın Ali Feyzullah

Nur-i cism-i Ahmed, sırr-i Hasaneyn
Şah-i Kerbelâsın, Ali Feyzullah

İmam'ül müttakin Zeynel-Abidin
Bakır'ül bekasın Ali Feyzullah

↓ Mazhar-i meşrebi Caferi Sadık
Maden-i Hayasın Ali Feyzullah

Musa Kâzım, Rıza cedd-i pakindir
Halka rehnümasın Ali Feyzullah

Şah Taki, Naki'den vardır nişanın
Sen sahib livasın Ali Feyzullah

Savb ü salabetin Askeri, Mehdi
Kutb-ül evliyasın Ali Feyzullah

Gelmiştir kapına **Pervane** kulun
Her derde devasın Ali Feyzullah

— 5 —

Amasya ilinde kapandım kaldım
Aman Allah nasib eyle yarimi
Yari görmeyince alma canımı
Derdine düşeli sarardım soldum
Aman Allah nasib eyle yarimi
Yari görmeyince alma canımı

Gözüme hayaldir zülf-i siyahım
Göklere dayandı ah ile vahım
Her seher bülbül veş artar fizahım
Aman Allah nasib eyle yarimi
Yari görmeyince alma canımı

↓ Ey gaziler bakın benim işime
Ayrılık dertleri geldi başıma
Çoktan beri hasret kaldım eşime
Aman Allah nasib eyle yarimi
Yari görmeyince alma camımı

Çorum'dan aşınca şol yüce beli
Garip öter Amasya'nın bülbülü
Göre idim o saçları sümbülü
Aman Allah nasib eyle yarimi
Yari görmeyince alma canımı

Kul Pervane'm Amasya'dan mey içtim
Şimdi tanımazlar kalıp değiştim
Ferhad dağlarından çok geldim geçtim
Aman Allah nasib eyle yarimi
Yari görmeyince alma canımı

Mahbub : *Sevgili* — **Müttakim :** *Sakınan* — **Rehnüma :** *Rehber* — **Savb :** *Yön* — **Salabet :** *Sağlamlık* — **Kutb-ül evliya :** *Hacı Bektaş Veli* — **Lıva :** *Bayrak*.

— 6 —

Biat verdik hanedanın yoluna
Nur-i Feyzullah'tan elimiz vardır
Bülbül olduk has bahçenin gülüne
İsmini zikreder dilimiz vardır

Kimimiz okuruz, kimimiz yazar
Kimimiz kısalır, kimimiz uzar
Kimimiz dünyayı arşınlar gezer
Magribten maşrıka yolumuz vardır

↓ Köhne şallar giyer abdallarımız
Her saat açılır ikballerimiz
Doksan konak yürür topallarımız
Bir uzun tükenmez çölümüz vardır

Ha deyince dağı söker zorumuz
Deveyi başından avlar torumuz
Kırk günlük menzili görür körümüz
Feraset kullanır kelimiz vardır

Kul Pervane'm eder aslan döşlümüz
Cevahir avlatır eli kuşlumuz
Kanlı gömlek giyer demirbaşlımız
Tımarhane bekler delimiz vardır

— 7 —

Bir yar sevdim nevcivandır begayet
Serimi sevdaya salar baktıkça
Perişan halime etmez inayet
Bağrımı bin pare böler baktıkça

Nurundan halk etmiş yaradan Allah
Bulunmaz akarın hasbeten lillah
Şöyle bir adilhan neslidir vallah
Ciğerim kan ile dolar baktıkça

Severim o yari adilhan deyu
Tarikat mülkünde hem Sultan deyu
Niçün bu aşıkın gözü kan deyu
Fakir Pervane'ye güler baktıkça

— 8 —

Çok şükür Mevlâya bulduk imamı
Tevekkül babında mekânımız var
Mürşid-i kâmilden tuttuk demanı
Marifetler söyler dehanımız var

↓ Hubb-i masivayı gönülden tuttuk
Yetirip özümüz irfana kattık
Gevher madeninden yükümüz tuttuk
Şehr-i Hakk'a gider kervanımız var

Mir'at-i gönülden sildik cefayı
Terk ettik dünyayı, tuttuk bekayı
Bezm-i aşıkan'da bulduk sefayı
Dem-i hakikatte devranımız var

Gel gönül Hakk'a kıl sen de niyazı
Elveda eyleyip gitti mecazi
Kalbimiz şehrine kurduk terazi
Tartarız dünyayı mizanımız var

Pervane kusurun aldı destine
Halin arzeyledi bir bir dostuna
Çok şükür oturduk fakir postuna
Kutb'ül-arif gibi sultanımız var

— 9 —

Gel gönül gafil gezme cihanda
Nasip veren yeşil eli, gözle dur
Kavi tut, tuttuğun dest-ü damanı
Hakk'ı zikreyleyen dili gözle dur

Gitmez oldu şu insanın körlüğü
Ahirette bulamazsın dirliği
Sen neylersin ağalığı beyliği
Abtal ol hırkayı, şalı gözle dur

Kaptan isen göle uğratma gemi
Ayrılma deryadan çekersin gamı
Can cana, kan kana (Lâhmike lâhmi)
Kırkların sürdüğü yolu gözle dur

Eriş hakikate kevnü mekânda
Arif ol kabını doldur irfanda
Boş kafa gezdirme iş bu cihanda
Hakikat babında hali gözle dur

Kul Pervane'm eder dertlerim artar
Gerçek er olanlar gördüğün örter
Nice şahbaz vardır cihanı tartar
Boş bulma dünyayı, dolu gözle dur

— 10 —

Gönül ne gezersin kırda bayırda
Dört kitap içinde Kur'an sendedir
On altı ağ hattı, on altı kara
İncil, Zebur, Tevrat, Furkan sendedir

Altı bin altı yüz altmış altı ayet
Üç yüz altmış altı beyt-i hidayet
Dört kapıyı kırk makamı bilen zat
Eşref-i ademi canan sendedir

Yedi deniz, yedi derya, yedi hat
Yedi misal yedullahı, yedi ayet
Yedi bin yediyüz yetmiş yedi kat
Yedi zemin, yedi asuman sendedir

Errahman-u arş u istifa kare
Elem meşre leke suresin ara
Gelin canlar secde kılman dıvara
Nasr u cami arşu rahman sendedir

Sefil Pervane'm bak yanmışam nare
Postu penahımız perverdigare
Arz-u didarımız Hazreti Hünkâre
İkrar aman, ahd ü peyman sendedir

— 11 —

Giderken uğradı yolum üstüne
Göründü gözüme nur Kırklar Dağı
Gerçek erler niyaz eder postuna
Sende çok hikmetler var Kırklar Dağı

Üzerinde yanar Kırklar çerağı
Olmuşsun firdevsin bostanı bağı
Erler, evliyalar, pirler durağı
Cem olmuş üstüne Hur Kırklar Dağı

Geldim illerine kıldım temaşa
Ötüşür bülbüller hep baştanbaşa
Açılmış çiçekler, bitmiş menekşe
Mürgiler etmekte zar Kırklar Dağı

Seher vakti öter garip kuşların
Kimya olmuş toprak ile taşların
Mekânısın yedilerin beşlerin
Bekliyor çevrende er Kırklar Dağı

Biçare **Pervane**'m gezdim çöllerde
Dolanıp da geldim yüce bellerde
Ne şaşkın gezersin gurbet ellerde
Diyerek halimi sor Kırklar Dağı

Mürgi : *Kuş* — **Firdevs :** *Cennet* — **Temaşa :** *Gözlemleme.*

— 12 —

Gönül girmek ister dost illerine
Velakin adudan ara bulunmaz
Çıkıp divanına hoş dillerine
Halim arz etmeye sıra bulunmaz

Çıkıp divanına ağlıyamadım
Bir kerre derdimi söyleyemedim
Gaziler yaramı bağlıyamadım
Ben gibi bir baht-i kara bulunmaz

↓ Nazar kıl bendene zülf-i siyahım
Ah ettikçe arşa çıkar fizahım
Kapında geda çok ammaki şahım
Ben gibi ciğeri pare bulunmaz

Dost kendini aşıklara övdürür
Keman ebruların yıkar ağdırır
Niceleri sevdasına yeldirir
Böyle bir telleri cura bulunmaz

Pervane'm derdimi söylemem ele
Kendi tecellamdır düştüm bu hale
Yareme bir merhem kendimden ola
Sair tabiplerden çare bulunmaz

Velakin : *Ama* — **Adu :** *Düşman* — **Baht :** *Şans* — **Fızah :** *İnleme* — **Keman ebru :** *Kaş* — **Tecalla :** *Yazgı* — **Merhem:** *İlaç, em* — **Ebru:** *Bulut*

— 13 —

Hakikat ilmine yeteyim dersen
Yüzünü yerlere sür de bak sür de
Erenlere gönül katayım dersen
Hicab perdesini kır da bak, kır da

Erenler babına süregör yüzün
Eriş bir gerçeğe açа can gözün
Sakın yalancıya dalatma özün
Gerçek arif isen merde bak merde

↓ Fırsatın var iken eriş damana
Yazık sermayeni verme tufana
Nice Süleymanlar kondu bu hana
Yedi kez boşaldı yurda bak yurda

Kimse tutmaz bu fenanın binasın
Nice kahramanın söktü sinesin
Dört kapının kırk makamın manasın
Bir kâmil mürşide sor da bak, sorda

Pervane'yim bu aşk ile coşmuşam
Ariflerin küresinde pişmişem
Bir gerçeğin sevdasına düşmüşem
Şu benim çektiğim derde bak derde

— 14 —

Ne acaip olmuş mahlukun işi
Amel kazanmadan sevap istiyor
Hiç bir rumuzdan bilmeyen kişi
Arifin ağzından cevap istiyor

↓ Fehmetmez kelamı acıdır sözü
Ne bilsin şekeri şeb sanır tuzu
Kulluk makamına ermeden özü
Cenab-i Mevlâdan hitab istiyor

Dört kapının farzlarını sayamaz
Ser'i canı Hak yoluna koyamaz
Fehmetmez elif, be te diyemez
Hocaya varmadan kitap istiyor

Şol aç kurtlar gibi ormandan çıkar
Yaklaşma yanına nefesi kokar
Tilki gibi her deliğe baş sokar
İlm-i cavidandan hesap istiyor

Kul Pervane'm eder çoğalmış adu
Seyrettim cihanın kalmamış tadı
Kenara oturmuş kelp ile kedi
Sini donanması kebab istiyor

— 15 —

Ne yaman firkate uğradı başım
Serimi sevdaya saldım ağlarım
Halimden bilmiyor yaranım eşim
Aşk ile sarardım, soldum ağlarım

↓ Bu derdimi can içinde saklarım
Bir dostum içindir bu çektiklerim
Yedi yıldır tımarhane beklerim
Sinemi sad pare böldüm, ağlarım

Akar gözlerimden hunab-i hicran
Bu derdin elinden halim perişan
Bir daha kurtulmaz bu derde düşen
Çok vakit hayale yeldim ağlarım

Gönül dalgalandı kaynadım coştum
Terk ettim tahtımı cümleden geçtim
Şunda bir güzelin narına düştüm
Halasa çare yok, bildim ağlarım

Kul Pervane'm alem yandı narımdan
Aşk sevdası gitmez oldu serimden
Çok gözlerim haber gelmez yarimden
Diyar-ı gurbette kaldım, ağlarım

Hunab-ı hıcran : *Ayrılık kanlı gözyaşı* — **Yelmek** : *Koşmak* — **Sadpare** : Yüz *parça* — **Nar** : *Ateş* — **Firkat** : *Dostlardan ayrılış* — **Yaran** : *Dost* — **Kelp** : *Köpek* — **İlm-i cavidan** : *Ölümsüzlük bilimi* — **Şeb** : *Şap* — **Rumuz** : *Simge* - **Amel:** *İyi işler* — **Firkat** : *Ayrılık* — **Diyar-ı gurbet** : *Yabancı eller* — **Yelmek** : *Koşmak* — **Sad pare** : — *Yüz parça* — **Halas** : *Kurtuluş* — **Nar** : *Ateş*.

— 16 —

Pervaz vurup arş yüzünden dönünce
Dinlen tarif edem yolu turnalar
Hidayet Mevlâdan kalkın deyince
Gözetleyin sağı solu turnalar

Varıncağız Amasya'nın üstüne
Secde kılın Hamdullah'ın postuna
Damanına, dergahına, destine
Ezelden demişiz beli turnalar

Hamdullahtır gerçeklerin şahbazı
Çağrışın Mevlâ'ya açın pervazı
Ali Pir Civan'a kılın niyazı
Temaşa eyleyin eri turnalar

Ol Niyaz Baba'ya bir niyaz eylen
Toprağı kimyadır yükleri taylan
Çal Dede Sultana ahvali söylen
Hoş mızrak tutar eli turnalar

Durmayın Çetmi'de açın pervazı
Emirce sultana kılın niyazı
Hacıköyde şehitlerin şahbazı
Anın da bir ismi Deli turnalar

Merzifon'dan seyreyleyin obayı
Kılavuz eyleyin bad-i sabayı
Hem ziyaret edin Piri Babayı
Hoştur o sultanın hali turnalar

Giderken uğrayın Balım Sultana
Sıdkile yalvarın erler uyana
Özleri bağlayın al-i imrana
Kudretten uzundur kolu turnalar

İn Harız köyüne seyret didara
Bizim için selam söylen o yara
Sürün yüzünüzü Çıkan Pınar'a
Onun ab-i zemzem gölü turnalar

↓ Orda zikreyleyin gani Hudâ'yı
Doldurun zemzemi için badeyi
Görmeden geçmeyin Göğce Dede'yi
Bekler memleketi il'i turnalar

Nacaklı'da görün koca sultanı
Kudretten açılır gülü gülşanı
Akar çeşmeleri hoştur seyranı
Türlü meyve verir dalı turnalar

Mualladan görün Kandil Baba'yı
Ziyaret eyleyin alın duayı
Pervaz vurup seyreyleyin Kovay'ı
Ora muhabbetin yeri turnalar

Kovay'dan geçince doğru bir rahtır
Açılır gülleri yeri mübahtır
Hasan Dede derler hoş nazargahtır
Kuşları var hoştur dili turnalar

Harmana varınca seyret gül-ab'ı
Başında bekliyor çifte arabı
Ağca dede ile Elvan Çelebi
Estirir poyrazı yeli turnalar

Kuşsavar üstünden aşınca heman
Uğraman Çorum'a adamı yaman
Ömert'ten geçince Garipçe Sultan
Garip garip söyler dili turnalar

Bir gececik yatın Kırklar Dağında
Bülbül öter bahçesinde bağında
Açın kanatları seher çağında
Seyredin ülkeyi il'i turnalar

Çıkın arş yüzüne yüceden dönün
Hüseyin Gazi'ye varınca konun
Zemzem ü Kevserdir gölünde yunun
Bağlan o sultana beli turnalar

Bundan öte gideceğin Bozok'tur
Baharın hasbahçesi hubları çoktur
Güzeli, mihmandar emsali yoktur
Onlar tarif eder yolu turnalar

↓ Sürün yüzünüzü Hazret i Pir'e
Şah Balım Sultan dertlere çare
Nur-i Feyzullah'tır bir kaşı kare
Irgalanır zülfün teli turnalar

Eğer düşerseniz Malya çölüne
Niyaz kılın Otman Baba beline
Konun Çilehane, Seyfe gölüne
Kudretten akmakta balı turnalar

Çeşmesinden ab-ı hayat içilir
Üstümüze nur-i rahmet saçılır
Lâle, sünbül, gül-ü reyhan açılır
Solmaz has bahçenin gülü turnalar

Yükseğinden seyreyleyin inişe
Dostun Kahvecisi Ali Derviş'e
Muradım, maksudum arzum hemişe
Hünkâr Hacı Bektaş Veli turnalar

Bahçenizde garip garip öteyim
Matahımı müşteriye satayım
Hasta düştüm şu Harız'da yatayım
Sorun her ahvali, hali turnalar

Hamdülillâh gören çeker mi yası
Bektaş-i Mehemmed mülkin ihyası
Nur-i Cemaleddin hubların hası
Pervane ol yarin kulu turnalar

— 17 —

Sevdiğim ne müşkil hüsnün hayali
Lütfeyle müşkilde kalmayım bari
Ölmeden nasib et bana visali
Mahşere muratsız varmayım bari

↓ Gözlerin aşıkı mestane eder
Akıbet menzilim meyhane eder
Baktıkça aklımı divane eder
Tefekkür bahrine dalmayım bari

Sarfettim yolunda cümle varımı
Senin için koy yüzsünler derimi
Ne haldir sevdana saldım serimi
Sair sevdalara salmayım bari

Söyle de sen bana tek gam-varım de
Gece gündüz ağlar ah ü zarım de
Ne olur nevcivan bir kez yarim de
El içinde mahzun olmayım bari

Kulundur **Pervane** merhamet eyle
Aşıktan maşuku kaçar mı böyle
Yar meylin yok ise doğrusun söyle
Emek çekip boşa varmayım bari

Visal : *Kavuşma* — **Maşuk :** *Canan* — **Mestane :** *Baygın bakışlı*.

— 18 —

Seyreyledim Kerbelanın çölünü
Nice bin bahadır merdana gitti
Onlar sürdü ehl-i beytin yolunu
Ser verdi dergah-i divana gitti

↓ Ehl-i Beyt yoluna serin salanlar
Fehmeyleyip ilm-i zatı bilenler
Sevda-yı aşk ile mecnun olanlar
Leyla dağlarına seyrana gitti

Her can fehmedemez cism-i vahdetin
Varıp bir kâmilden almaz ibretin
Er olanlar bildi hakkın hikmetin
Gafiller dünyada efsane gitti

Leyla dağlarında Ley çeker mecnun
O yarin derdinden olurum mahzun
Hakikat bağından olanlar memnun
Dergah-i didardan damana gitti

Aşık oldum kaşlarının yayına
Serim verdim ben Ali'nin soyuna
Sene bin üç yüz on Hanz köyüne
Geldi de bir aşık **Pervane** gitti

— 19 —

Ta ezel ervahtan eyledim biat
Nur-i vahit yedullahım Ali'dir
Okunur şanına doksan bin ayet
Nokta-i Ba Bismillahım Ali'dir

↓ Asl-i vahit müminlerin piridir
Emreylese arşı kürsü yürütür
Marifet babının destigiridir
Hakikatte sırrullahım Ali'dir

Hel-eta suresin nazil eyleyen
Müminleri bir ikrara bağlıyan
Gönül kuşun bir nur ile avlıyan
Laübalim, İllallahım Ali'dir

Ab-i Kevser sunar penc-i aba dan
Mazhar olur müsemması bir ba dan
Nur-i Cemaleddin kalb-i hanedan
Sırrım Nurum bir Allahım Ali'dir

Şeriat mülkinde padişah olan
Kamu müminlere doğru rah olan
Tarikat babında secdegah olan
Kabem, kıblem beytullahım Ali'dir

Ben Ali'den gayrı nesne bilmezem
Tutmuşum damanın elden salmazam
Hor nadan değilim yüze gülmezem
Daim dilde eyvallahım Ali'dir

Kul Pervane'm eder yedullah dedim
Velayet mülkinde Aliyullah dedim
Kul oldum babında eyvallah dedim
Zikrim fikrim Feyzullahım Ali'dir

Vakit : *Birlik* — **Destigir :** *El alanı* — **Penc-ı aba :** *Yeşil el* — **Müsemma :** *Adlar, sıfatlar* — **Daman :** *Etek* — **Hor nadan :** *Yobaz.*

— 20 —

Bir nevcivan gördüm Hacı Bektaş'ta*
Emsali Mısır da Toy da bulunmaz
Gürcistan ilinde hem Altıntaş'ta
İran da, Tebriz de, Hoy da bulunmaz

Nazardan geçirdim Firengistanı
Belhi, Buhara yı, Arabistanı
Her mülkün çok amma nevres fidanı
Bu etvarda bir eş, boyda bulunmaz

Salındıkça canlar alır edası
Dört köşeye şayi olur nidası
Naz ü nevazişle hem hub sadası
Saz da, kemani de, ney de bulunmaz

Hiç gözler görmemiş böyle civanı
Bir bakışı değer yüz bin gılmanı
Remz ile Rıdvana gösterdim anı
Dedi: misli bu Alayda bulunmaz

Seksen deve yükü yaldız mücevher
Bir teline değmez verseler eğer
Yusuf-i Kenan dır akranı meğer
Her nesepte her bir soyda bulunmaz

Övmüşte yaratmış onu Zülcelâl
Dünyada görünmez böyle bir cemâl
Hazret-i Yusuf'un nuruna misal
Güneşte Yıldız da Ay da bulunmaz

Bin sarraf bin milyon verse her biri
Kıymet biçemezler olsa müşteri
Bedehşan, Türkistan, koca Kayseri
Tokat, Konya, Aksaray da bulunmaz

Sıdkı'ya hubların serveri budur
Sulb-u Haşimi'den Hayderi budur
Merec-ül-Bahreyn'in gevheri budur
Her denizde her bir çay da bulunmaz

* Sıtkı Baba bu şiiri piri Ahmet Cemalettin Çelebi için söylemiştir

— 21 —

Gine azmeyledin gurbet elleri
Efendim sultanım eğlenme tez gel
Bunca muhibbanlar bekler yolları
Kaşları kemanım eğlenme tez gel

Dolaşma gurbeti ey şah-i huban
Yanıktır bağrımız çeşmimiz al kân
Düştü gönlümüze ah ile figan
Nevreste fidanım eğlenme tez gel

Bize cevreyledin nesl-i mevali
Saldın gönlümüze derd ü melali
Ağlatma **Sıdkı**'nı Yakup misali
Yusuf-i Kenanım eğlenme tez gel

Muhibban : *Sevenler* — **Zülcelâl** : *Allah* — **Mevali** : *Köle, sevgili* — **Melâl** : *Üzüntü* — **Nevreste** *Yeni yetişme* — **Azmetmek** : *İstemek* — **Naz** : *Cilve* — **Nevaziş** : *İltifat, gönül alma* — **Hub** : *Güzel* — **Şayi** : *Söylenen* — **Gılman** : *Cennet hizmetçisi erkek* — **Etvar** : *Hal ve hareketler* — **Cevretmek:** *Sitem etmek.*

— 22 —

Düştüm yollarına ağlar giderim
Hünkâr Hacı Bektaş Veli dost deyi
Bahar seli gibi çağlar giderim
Hünkâr Hacı Bektaş Veli dost deyi

Bir gerçeğe bağlamışım özümü
Aşk ateşi kan ağlatır gözümü
Göğ eşiğe süre idim yüzümü
Hünkâr Hacı Bektaş Veli dost deyi

↓ O dergahta her günahtan geçilir
Meydanında dürr-ü gevher saçılır
Hasbahçenin goncaları açılır
Hünkâr Hacı Bektaş Veli dost deyi

Çar köşeden muhiblerin getirir
İsteyeni muradına yetirir
Dervişleri gülbang çeker oturur
Hünkâr Hacı Bektaş Veli dost deyi

Sıdkı arz'eyledim gonca gülleri
Çok şükür açıldı dostun yolları
Derviş oldum giydim köhne şalları
Hünkâr Hacı Bektaş Veli dost deyi

— 23 —

Eğer giderseniz bizim ellere
Yarenlere selam söylen turnalar
Garip anam bakar m'ola yollara
Yarenlere selam söylen turnalar

Çıkıp çıkıp yükseğine oturun
Yolunuzu menziline yetirin
Sağ selamet haberimi götürün
Yarenlere selam söylen turnalar

Sefil **Sıdki** müşkilimiz seçildi
Üstümüze ab-i rahmet saçıldı
Bahar geldi lale sünbül açıldı
Yarenlere selam söylen turnalar

— 24 —

Eğer giderseniz Hacı köyüne
Selam söylen eşe dosta yarana
Biz de düştük muhabbetin yanına
Niyaz edin ahvalimi sorana

Çetmi ye varınca eğlenin durun
Onlar ne haldedir ahvalin sorun
Pir Civan Sultana yüzünüz sürün
Biz de varmaktayız ulu divana

↓ Niyaz Baba Emirceye varınca
Ol gani sultana yüzler sürünce
Çal Baba yer ahvalimiz sorunca
Söyleyin düşmüş senin için figana

Merzifon şehrinden geçmek isterim
Baba Piri ye derdim açmak isterim
Yüküm inci mercan saçmak isterim
Girer isem biraz daha meydana

Benim intizarım Ali soyunda
Aşkım belli lâm, be ile ayında
Sefil Sıdkı kaldım Harız köyünde
Bağlıdır kısmetim emr-i Yezdana

— 25 —

Eğer sözün doğrusunu söylesem
Cahil bu meydandan kalkar savuşur
Evlad-ı Ali ye bieat et desem
Din ile imandan çıkar savuşur

↓ Mervan Ehl-i Beyte kılmaz niyazı
Göremez evladı kör olmuş gözü
Söylesen meydanda bir doğru sözü
Çıkar hayvan gibi bakar savuşur

Olur mu nadanı bu yola çekmek
Bülbülün dilinden ne bilsin ördek
Nadanın arzusu et ile ekmek
Hemen bir kaç lokma tıkar savuşur

Evlad-ı Ali yi bil desem bilmez
Saykal vurup kalp aynasını silmez
Fark etmez kelamdan nasihat almaz
Boynuna halkayı takar savuşur

Sıdkı sohbetini deme bakara
Kelam tesir etmez ol leng-i hara
Söylesem ki senin işin avara
İrfanda hatırım yıkar savuşur

— 26 —

Esti başa yine hicran yelleri
Elveda ey nevcivanım hoşça kal
Gezeyim bir zaman gurbet illeri
Nesl-i Hünkâr adil hanım hoşça kal

↓ Attı felek beni garip diyara
Mukadderim böyle imiş ne çare
Düştüm bülbül gibi nale-i zare
Gönlüm gülü nevfidanım hoşça kal

Dostum gözle aşıkını hayal et
Seher yellerinden beni sual et
Kalktı can kervanı hakkın helal et
Hakikatli mihribanım hoşça kal

Düştü vücudüme nar-i iştiyak
Dilerim mahşere kalmaya firak
Himmet eyle gene gelip kavuşak
Şah-i cihan kerem kanım hoşça kal

Gönül kuşu pervaz etti yuvadan
Mecnun gibi cüda düştüm Leyla'dan
Unutma **Sıdkı**'yı demden duadan
Şahım pirim, alişanım hoşça kal

Nev : *Yeni* — **Nar-ı İştiyak :** *Tutku ateşi* — **Firak** : *Ayrılık* — *Pervaz* — *Etti Vetu* — **Cüda :** *Uzak ayrı* — **Nadan :** *Kötü, yoz* — **Saykal :** *Parlak, ala* — **Leng-i har :** *Topal eşek* — **Mihriban :** *Güneşe benzeyen* — **Pervaz :** *Uçarken dönme* — **Nevcihan:** *Fidan* — **Mudadder:** *Yazgı* — **Nale-i zar:** *Ağıt*.

— 27 —

Evladı bilmeyip kıla taparsın
Şaşarım aklına şaşarım senin
Ne acep bir batıl yola saparsın
Şaşarım aklına şaşarım senin

Evlattan biatsız giyenler tacı
Başını kesmektir hemen ilacı
Asa sandın elindeki ağacı
Şaşarım aklına şaşarım senin

Güft ile Süleyman olur mu kallaş
Evlada eyvallah eylemez huffaş
Her keçe giyenler olur mu Bektaş
Şaşarım aklına şaşarım senin

Sureti peresttir dervişlik satar
Yanlış fetva verir hakka taş atar
Öyle münafıklar ikrar mı tutar
Şaşarım aklına şaşarım senin

Sıdkı der evlattan tutarsa daman
Öyle muhiblere canımız kurban
Şimdiki hocalar tabi-i Mervan
Şaşarım aklına şaşarım senin

Güft : *Söz, lakırdı* — **Kallaş :** *Dönek* — **Huffaş :** *Yarasa suret-i perest* — **Peest :** *Resme tapan* — **Mukadder :** *Alın yazısı*.

— 28 —

Ey ağalar bir güzelin yoluna
Baka baka kemiklerim sarardı
Merhamet eyleyip bakmaz halime
Kan kalmadı bu gül benzim sarardı

Merhametler eyle şevketli yarim
Göklere dayandı ah ile zarım
Medet senden olur nazlı dildarım
Canımın kafesi tenim sarardı

Baktıkça kaşına güler gözleri
Nazenin dilleri şirin sözleri
Yeter eylediğin gel bu nazları
Naz ettikçe gözde ziyam sarardı

Bu serimi sevdasına saldığım
Gece gündüz ateşine yandığım
Ahu gözlerine kurban olduğum
Ah ettikçe ciğerlerim sarardı

Sineme dokundu adunun taşı
Nice sevdalara uğrattım başı
Aldı bu **Sıdkı**'yı aşkın ateşi
Geçti cana iliklerim sarardı

Nazenin : *İnce, nazik* — **Ziya :** *Işık, fer* — **Dildar :** *Sevgili, gönül alan* — **Adu :** *Düşman.*

— 29 —

Ey efendim ihsanına belimi
Bağlıya bağlıya geldim kapına
Alıştırdım evsafına dilimi
Söyleye söyliye geldim kapına

Terkeyledim vatanımı hanemi
Ahüzara saldım garip anamı
Aşkın ateşile dertli sinemi
Dağlıya dağlıya geldim kapına

↓ Bülbül gibi arzum kaldı güllerde
Mecnun gibi çok dolandım çöllerde
Yalın ayak başı açık yollarda
Ağlıya ağlıya geldim kapına

On sekiz bin alem dağ ile taşlar
Zikreder ismini tevhide başlar
Yüreğimden kanlar gözümden yaşlar
Çağlıya çağlıya geldim kapına

Sefil Sıdkı yalvarırım dost deyü
Şahadet eyledim beli best deyü
Bu dertli gönlüme derman isteyü
İnliye inliye geldim kapına

Evsaf : *Nitelik* — **Tevhid :** *Birlik* - **Belli best :** *Beli sağlam.*

— 30 —

Ey erenler bu meydanda müşkülüm
Seçilmedi gitti bilmem ne haldir
Dosta gidem dedim bağlandı yolum
Açılmadı gitti bilmem ne haldir

Can ah çeker arzu kılar cananı
Dembedem artmakta zar ü efganı
Hazırlandı amma gönül kervanı
Göçülmedi gitti bilmem ne haldir

↓ Beller duman kış çevirdi yolumu
Balım Sultan sen bilirsin halimi
Dost aşkına doldurdun mu dolumu
İçilmedi gitti bilmem ne haldir

Bir ziya bulmuşum aşk çerağından
Can bülbülü çıkmaz dostun bağından
Secer bellerinden, Yıldız dağından
Geçilmedi gitti bilmem ne haldir

Sefil Sıdkı abdal oldu yürüdü
Açılmadı dağlar duman bürüdü
Aşk derdinden çeşmim yaşı kurudu
Saçılmadı gitti bilmem ne haldir

Müşkül: *Zor, güç, sorun* — **Bağlanmak:** *Kapanmak, secer belleri* — **Yıldız Dağı:** *Yer adları* — **Çeşk:** *Göz.*

— 31 —

Ey erenler dosta düştü havasım
Her saat cemâlin görmek isterim
Gece gündüz artar matemim yasım
Canımı yoluna vermek isterim

Seyreyledim kaşlarının yayını
Er olan gerçekten alır payını
Öpmek ister gönül hâk-i payini
Yüzümü yüzüne sürmek isterim

↓ Her dem arz ederim Sultan Balımı
Kaldırdı gönlümden kıyl-ü kalimi
Vasıtayla arz edemem halimi
Bir kerre divana girmek isterim

Yas ü matemdir gönlümün kuşu
Dostun cemâlinden buldum bu cuşu
Yeter dolandığım dağ ile taşı
Şimdi bir menzile ermek isterim

Sıdkı bu sözlerim inceden ince
Sevdalara düştüm yari görünce
Dostun bahçesinde açılan gonce
Haktan destur olsa dermek isterin

— 32 —

Ey gafil bizlere güman edersen
Yedullah babında nişanemiz var
Biat edip pire iman edersen
Sana gösterecek irfanımız var

Biatsiz gezenler yularsız hayvan
Yaklaşma yanına işleği şeytan
Kim ki Ehl-i Beyte eylemez iman
Ona lânet okur lisanımız var

Biatsiz gezenin imanı yoktur
Ona lanet okun ziyanı yoktur
Biatımız Cemâle yolları haktır
Gidersen gel karış kervanımız var

Biatsiz kişinin kalbi kör olur
Yarın mahşer günü işi zor olur
İblis gibi bu dergahtan dur olur
Bizim bu dergahta cevlanımız var

Biatı bildirir aşıkanımız
Yedullah babında muhibbanımız
Hikmetullah söyler arifanımız
Kuş dilin fehmeder imranımız var

↓ Biat Ehl-i Beyte cihan içinde
İnanmazsan oku Kur'an içinde
Korkumuz kalmadı meydan içinde
Beli Zülfikarlı Merdanımız var

Muhammed Ali den kaldı bu biat
İnkâr edenlere sad-hezar lânet
Ehl-i Beyt uğruna çekeriz gayret
Kerbela çölünde al kanımız var

Gafil olma biz bende-i beşleriz
Kırklar ile bu süreği işleriz
Biz bu biat için cenge başlarız
Gelsun adü lere meydanımız var

Biata inanmaz kalbi kalleşler
Mürşidi farketmez inkâra başlar
Biatsiz gezmeyin mümin kardeşler
Size bu nasihat izanımız var

Biattır mümine bir sırr-ı vahdet
Münkirlere nasip olmaz bu biat
Bir bölük zümreyiz ehl-i marifet
Ulu padişahtan fermanımız var

Bizim fermanımız yüce Sultanda
Biatlılar mahrum kalmaz divanda
Arif isen gafil gezme cihanda
Gel öğren usul ü erkânımız var

Münafıklar bu yolları süre mi
Müminler seyreder bağ-ı iremi
Velayet şehrinin şah-i keremi
Şehinşah bakışlı aslanımız var

Sefil Sıdkı bu söz bize yadigar
Biatsız hakkında indi Zülfikar
Saklı değil zahir batın aşikar
Nur-i Cemaleddin Sultanımız var

Dur : *Uzak* — **Cevlan :** *Dönme, sema* — **Biat :** *Tarikate girme, bağlanma* — **Fehm :** *Anlama* — **İmren :** *Sure* — **Sad-hezar :** *Yüzbin kez* — **Sürek :** *Yol* — **Sırr-ı vahdet:** *Birlik gizi* — **Mahrum :** *Yoksun* — **Bağ-ı Irem :** *Cennet Bahçesi*.

— 34 —

Bir serv-i nazenin ey gül-i handan
Bir dilber-i mah-i şehinşahsın sen
Olmuş aşıkların sermest ü hayran
Acaib bir çeşm-i mestanesin sen

↓ Kâbe-ı Şerif'ten alınmış hakin
Ziyneti sen oldun evc-i eflâkin
Müşk ile yoğrulmuş tıynet-i pakin
Cinan içre bitmiş neyhanesin sen

Sen gibi gül bu cihanda açılmaz
Serden geçilir de senden geçilmez
Bahana güç yetmez, kıymet biçilmez
Merecü'l- bahreyn de dürr-danesin sen

Ey pakize siret, ey melek hısâl
Hurşid-i talatın bulmasın zeval
La nazırsın, sana bulunmaz misal
Bu kevn ü mekanda birtanesin sen

Nur almış ol kudret çeraglarından
Şir ü şeker damlar dudaklarından
Buseler umarsın yanaklarından
Bilmem Sıdkı nasıl divanesin sen

Bir serv-i nazenin ey gül-i handan : *Ey gülen gül, ince uzun selvi boylu* — **Cesm-i mestane :** *Baygın gözlü* — **Sermest :** *Sarhoş* — **Merecül bahreynde dürri** *Gönüllerin denizinin incisi* — **Eflâk :** *Ufuklar* — **Tıybet-i pak :** *Temiz karakter* — **Kevh ü mekan :** *Varlık, evren* — **Hurid-i talat :** *Güzellik güneşi* — **Pakize siret :** *Temiz ahlaklı* — **Melek hisal :** *Melek huylu* — **La nazır :** Tarafsız.

— 35 —

Hamdülillah geçtik nefs-i havadan
Hazret-i gaffara düştü gönlümüz
Yetüp tuttuk bir ulu rehnümadan
Sahibü'l-esrara düştü gönlümüz

Aşk yoluna koyduk ser ile canı
Terk ettik dünyayı han ile manı
Şefiü-l-müznibin, keremler kanı
Ahmed-i Muhtara düştü gönlümüz

Başımızda tacdır cümle peygamber
Onların babında olmuşam kemter
Sahib-i zülfikar, hace-i Kanber
Haydar-ı Kerrara düştü gönlümüz

Bel bağladık gerçeklerin sözüne
Bulanmışız yollarının tozuna
Kimsenin aybını vurmaz yüzüne
Setr eden settara düştü gönlümüz

Sıdkı'ya kalbimde mihr ü mah olan
Cümle müminlere kıblegah olan
Adalet tahtında padişah olan
Hükmeden hünkâra düştü gönlümüz

Nefs-i hava : *Geçici istekler* — **Rehnuma :** *Yol gösteren* — **Pir sahib'ul esrar :** *Tanrı, gizlerin sahibi* — **Han-man :** *Han, hamam* — **Şefii muzhıbin :** *Hz. Muhammed, kıyamet günü günahların şefaatçisi, bağışlayıcısı* — **Setr :** *Örtme* — **Mihr-i mah :** *Ay ile Güneş* — **Settar:** *Örten Tanrı.*

— 36 —

Hamdülillah Hakka döndük yüzümüz
Rahmeti olmayan yüz sizin olsun
Bir müşteri açıptır batın gözümüz
Zahirde seyreden göz sizin olsun

Göründü gözüme Çin ile Maçin
Gönül fark eyledi isyanın suçun
Minnet eylemezem dünyalık için
Kül kömür neyleyim toz sizin olsun

Düşürdüm gönlüme Hakkın havasın
Eyleyüben hizmet aldım duasın
Pir elinden giydim aşkın libasın
Çulhanın sardığı bez sizin olsun

Aşkın küresinde özüm pişirdim
Muhabbetim bir gerçeğe düşürdüm
Gönlümün kuşunu arşa uçurdum
Dere ile tepe düz sizin olsun

Hilaf değil bu **Sıdkı**'nın sözleri
Bağlayalım erenlere özleri
Göründü gözüme Balım kızları
Avrat ile uşak kız sizin olsun

Hamdullah : *Çok şükür* — **Libas :** *Elbise, giysi* — **Çulha :** *En iyi bir tür kumaş* — **Hilaf :** *Yalan* — **Serçeşme** *Baş kaynak* — **Server :** *Baş, önder* — **Rehber :** *Kılavuz.*

— 37 —

Evliyalar serçeşmesi
Hacı Bektaş Veli Sultan
Muhammeddir gani sultan
Ab-i hayatın çeşmesi
Hacı Bektaş Veli Sultan
Muhammeddir gani sultan

Şeriat şehrinin şahı
Tarikatın padişahı
Müminlerin kıblegahı
Hacı Bektaş Veli Sultan
Muhammeddir gani sultan

Marifet tahtında server
Hakikat ehline rehber
Cennette saki-i Kevser
Hacı Bektaş Veli Sultan
Muhammeddir gani sultan

Darı çeçinde namazı
Kıldı Mevlâya niyazı
Cümle pirlerin ustazı
Hacı Bektaş Veli Sultan
Muhammeddir gani sultan

↓ Elinde yeşil fermanı

Açıktır bab-i ihsanı
Cihanın kutb-i devranı
Hacı Bektaş Veli Sultan
Muhammeddir gani sultan

Talibi Hak yola yeden
Ayrılma gel bu sürüden
Cansız kayayı yürüden
Hacı Bektaş Veli Sultan
Muhammeddir gani sultan

Bunlar zümre-i nacidir
Cümle mahluk muhtacıdır
Muhibbanın ser tacıdır
Hacı Bektaş Veli Sultan
Muhammeddir gani sultan

Bab-i ilm-i nübüvvettir
Nur-i rah-i velayettir
Sırr-ı şah-i hidayettir
Hacı Bektaş Veli Sultan
Muhammeddir gani sultan

Sefil Sıdkı kemteridir
Kapısının Kanberidir
Veliler ser defteridir
Hacı Bektaş Veli Sultan
Muhammeddir gani sultan

Bab : *Kapı* — **Yeden** : *Götüren* — **Zümre-i Nacı** : *Seçkin, cennetlik topluluk* — **Muhibban** : *Sevenler* - **Tal'at** : *Çehre, yüz* — **Ülfet** : *Dostluk* — **Tıynet** : *Yaratılış, maya* — **Pakize** : *Temiz, lekesiz* - **Sükker** : *Şeker* — **Peyker** *Yüz* — **Mutahhar** : *Temiz*.

— 38 —

Ey melek suret
Can sana kurban
Vey kamer tal'at
Can sana kurban

Ey çeşm-i afet
Eyledim ülfet
Pakize tıynet
Can sana kurban

Leblerin kevser
Bal ile sükker
Ey peri peyker
Can sana kurban

Serv-i revanım
Gonca dehanım
Şah-ı cihanım
Can sana kurban

↓ Bulunmaz ey can
Sen gibi sultan
Olmuşum hayran
Can sana kurban

Gönlüm serveri
Çeşmimin nuru
Cennette Huri
Can sana kurban

Hazret-i Mevlâ
Eylemiş imlâ
Aladan alâ
Can sana kurban

Nesl-i peygamber
Irk-i mutahhar
Cihana server
Can sana kurban

Bu **Sıdkı** kuldur
İhsanı boldur
Aşk meyin doldur
Can sana kurban

— 39 —

Gelin dostlar ağlayalım
Mah-i matem üstümüzde
Sinemizi dağlayalım
Muhiplik var aslımızda

Şeriatte namazımız
Tarikatta niyazımız
Uzak değil ustazımız
Damanı var destimizde

↓ Marifette bulduk karar
Hakikatte gördük didar
Olmayız her can ile yar
Nişan vardır dostumuzda

Destur alıp Girdigardan
Daman tutmuşuz Hünkârdan
Dönmeyelim bu ikrardan
Sebat edip postumuzda

Sıdkı derdimendimizi
Vermeyelim fendimizi
Toplayalım kendimizi
Adü vardır kastımızda

Daman : *Etek* — **Dest :** *El* — **Girdigar :** *Pir* — **Sebat :** *Sabır.*

— 40 —

Gelin dostlar bir olalım
Tevekkkeltü taalallah
Münkire kılıç çalalım
Tevekkkeltü taalallah

Sular gibi çağlayalım
Özü Hakka bağlayalım
Bir yürüyüş eyleyelim
Tevekkkeltü taalallah

Açıldı biat sancağı
Geçti münkirlerin çağı
Elimizde aşk bıçağı
Tevekkkeltü taalallah

↓ Muhammed'dir bize server
Mehdi dilimizde ezber
Hak aşkına elde teber
Tevekkkeltü taalallah

Zikredelim hû çekelim
Münkirin bendin sökelim
Kılıç çekip kan dökelim
Tevekkkeltü taalallah

Kur'an'a var imanımız
Gele Mehdi devranımız
Aksın bu yolda kanımız
Tevekkkeltü taalallah

Sefil Sıtkı geldi cûşa
Münkirlerin aklı şaşa
Taktir olan gelir başa
Tevekkkeltü taalallah

Tevekkeltü taalallah: *Dini Allah'a bırakma* — **Teber :** *Kılıç* — **Kazıbi :** *Yalancı* — **Salıhiyi : Emvac :** *Dalgalar* — **Kavi :** *Güçlü* — **Zanna gümau :** *San ve kuşku.*

— 41 —

Siz Emevi biz Haşimi
Siz bir yana biz bir yana
Siz kazibi, biz salihi
Siz bir yana biz bir yana

Severiz nur i Cemâli
Çok şükür bulduk kemâli
Siz Süfyani biz Mevali
Siz bir yana biz bir yana

Severiz şah Kalenderi
Olduk Ehl-i Beyt Askeri
Siz Azmi biz Caferi
Siz bir yana biz bir yana

Hem Ehl-i Beyti kemisli
Hadisidir Ali nesli
Bulduk asıllardan aslı
Siz bir yana biz bir yana

↓ Eriştik zatlardan zata
Kailiz savm ü salata
Girdik tariki necata
Siz bir yana biz bir yana

Sevmişiz nesl-i Hünkârı
Bulmuşuz nur-i izharı
Siz inkâri, biz ikrarı
Siz bir yana biz bir yana

Pir elinden giydik tacı
Boyladık Bahr-i emvacı
Hamdülillah olduk naci
Siz bir yana biz bir yana

Kabul eyledik imanı
Terk ettik zann-ü gümanı
Biz Hüseyni, siz Süfyani
Siz bir yana biz bir yana

Boynumuzda teslim taşı
Er yolunda verdik başı
Siz Mervani, biz Bektaşi
Siz bir yana biz bir yana

↓ Allemeni sırrın duyduk
Canı Hak yoluna koyduk
Vaktin imamına uyduk
Siz bir yana biz bir yana

Bir ikrarda olduk kavi
Keşfoldu bize semavi
Siz Yezidi, biz Alevi
Siz bir yana biz bir yana

Sıdkı der buldum kemâli
Nuş ettik ab-i zülali
Siz hayali, biz cemâli
Siz bir yana biz bir yana

— 42 —

Nar-ı firkat ile hasret eyyamı
Sineler dağlamak bana mı düştü
Bülbül gibi çekip yas ü matemi
Karalar bağlamak bana mı düştü

Gurbet elde ömrüm geçti yel gibi
Eyvah gülemedim ben de el gibi
İlk baharda boz bulanık sel gibi
Cuş edip çağlamak bana mı düştü

Sıdki'yem kalmışam gurbet ellerde
Bülbül gibi arzum kaldı güllerde
Gahi sahralarda gahi çöllerde
Ah edip ağlamak bana mı düştü

Nar-ı firkat : *Ayrılık ateşi* — **Hasret eyyamı :** *Özlem günleri* — **Çuş :** *Taşma.*

— 43 —

Muhammed Mehdi'yle Hak sancağını
Çekelim bakalım nic'olurs'olsun
Teber çekip maşriklerin kanını
Dökelim bakalım nic'olurs'olsun

↓ Gelin dostlar ismimizi yazalım
Gürül gürül şu cihanı gezelim
Münkirlerin sarayını bozalım
Yıkalım bakalım nic'olurs'olsun

Vakit tamam oldu Hakkın has eri
Mahluk bilmez oldu hayr ile şeri
Teber çekip mağaradan dışarı
Çıkalım bakalım nic'olurs'olsun

Müminleri bir katara yedelim
Gaziler sancağın çekip gidelim
Bu uğurda bir yürüyüş edelim
Akalım bakalım nic'olurs'olsun

Sıdkı der ki Hüdâm yardım etmez mi
Müminler bağında bülbül ötmez mi
Bir pinhan da yattıcağım yetmez mi
Kalkalım bakalım nic'olurs'olsun

— 44 —

Üç sünnetten yedi farzdan haberi
Alan bilir almayanlar ne bilir
Okuyup Ledünden ilm-i esrarı
Bilen bilir bilmeyenler ne bilir

Her can fehmedemez bu da bir razdır
Bu meydan da avın alanlar bazdır
Dört kapı kırk makam on yedi farzdır
Kılan bilir kılmayanlar ne bilir

Fe sümme vechullah sırr-ı Kur'an'dır
Her can fehmedemez ilm-i nihandır
Şahadet amentü şart-ı imandır
Bulan bilir bulmayanlar ne bilir

↓ On iki dediler sıfat-ı iman
Ahkam-ı şeriye mümine ayan
Yedi ayet Muhammed-Ali'dir umman
Dalan bilir dalmayanlar ne bilir

Yetmiş iki millet hayrette kaldı
Yetmiş üçe eren naciyi buldu
Serçeşmedir Bektaşi, serfiraz oldu
Dolan bilir dolmayanlar ne bilir

Arifler bu yola verdiler emek
Emek olmayınca yapılmaz yemek
Petek tutup bal yapamaz her sinek
Yapan bilir yapmayanlar ne bilir

Sefil Sıdkı kalp aynasın silene
Bülbül olan has bahçenin gülüne
Biat edip Ehl-i beytin yoluna
Gelen bilir gelmeyenler ne bilir

— 45 —

Siyah perçemlerin hatem yüzlerin
Garip bülbül gibi zareler beni
Hilal ebruların ahu gözlerin
Tığ-ı sevda ile yareler beni

Kaşların bismillah vechin beytullah
Seni öz eliyle yaratmış Allah
Sevmişim ben seni terk etmem billah
Aşkın hançeriyle vuralar beni

↓ Elif kametine hayran olduğum
Gece gündüz hayaline yeldiğim
Hep senin içindir boyun eğdiğim
Yoksa zaptedemez buralar beni

Hup cemâlin gördüm ahüzar oldum
Aşkına düşeli sevdakar oldum
Kalmadı tahammül bikarar oldum
Meğer tabutlara saralar beni

Sıdkı'yem billahi ben terketmezem
Başka güzellere gönül katmazam
Dövsen de, kovsan da burdan gitmezem
Meğer ferman gelip süreler beni

Hatem : *Çok cömert* — **Ebru** : *Kaş* — **Vech** : *Yüz* — **Zaptetmek** : *Tutmak* — **Kamet** : *Boy* — **Serfiraz** : *Yükselen, başını üstün tutan, benzerlerinden üstün olan* — **Raz** : *Giz* — **Baz** : *Avcı kuş* — **Maşrık** : *Doğu* — **Zare** : *Dertlendirme*.

— 46 —

Sevdiğim gurbette intizarınla
Bu benzim sararıp solsun mu böyle
Nar i hasretinle ah ü zarınla
Gözlerim kan ile dolsun mu böyle

Mecnun gibi kaldım ıssız çöllerde
Gönül hasret çeker gözüm yollarda
Kuşe-i mihnette gurbet illerde
Aşıkın sergerdan olsun mu böyle

Lütfeyle **Sıdkı**'ya Allah aşkına
Kan-ı şefaat Resulullah aşkına
Bir haber ver veliyullah aşkına
Bir gönül hasrette kalsın mı böyle

Kuşe-i mıhnet : *Zorluk köşesi* — **Sergerdan :** *Şaşkın sersem* — **Kan-ı şefaat :** *Birinin dileğinin yerine getirilmesinde aracılık etme madeni, kaynağı.*

— 47 —

Sanma zahit biz dünya perestiz
Hak perverdigare bağlı özümüz
Düşmanına düşman dostuna dostuz
Ahmed-i Muhtar'a bağlı özümüz

↓ Kutb-ül aktab marifetin sultanı
Hakikat şehrinin adalet kanı
Evlad-ı Resulden tuttuk damanı
Hazret-i Hünkâra bağlı özümüz

Şeriatta imam Muhammed Mehdi
İktida eyleyip kılarız cehdi
Girdik tarikata bozmayız ahdi
Sağlam bir ikrara bağlı özümüz

Zahirde batında görüp işiten
Gahi bahar eden gahi kış eden
Şule verip dü cihanı ışıdan
Ol gani Settara bağlı özümüz

Sıdkı'ya isteriz avn ü inayet
Habibinden himmet Hak'tan hidayet
Sahib-i zülfikar, şah-ı velayet
Haydar-ı Kerrar'a bağlı özümüz

Prest : *Düşkün* — **Perverdıgar :** *Rızıklandırıcı, besleyici* — **Iktida :** *Uyma* — **Cehd :** *Çaba* - **Kutb-ul aktıp :** *HHB veli* — **Kanı :** *Maden* — **Damen :** *Etek* — **Sule:** *Işık* — **Settari :** *Tanrı, örtücü* — **Avn ü inayet :** *Yardım, iyilik* — **Hıdayet :** *Doğru yola kılavuzlama* — **Haydar-ı Kerar :** Hz. *Ali, savaşta döne döne kılıç sallayan aslan.*

— 48 —

Ben mürşidim diyen meydana gelsin
Mürşid kimdir ondan nişan isterler
Men-aref sırrını okusun bilsin
Destine hüccet-ü burhan isterler

Dört kapı kırk makam on iki erkân
On yedi tariki eylesin beyan
Külli varı Hak yolunda tercüman
Canını meydanda kurban isterler

İlm ile amel gerektir kişi
Amel olmaz ise taklittir işi
Mukallit olanlar şeytanın eşi
Burda kavl-i sadık insan isterler

Mağrur olan boyun eğmez bu yola
Bu bir sırdır nasip olmaz her kula
Hünersiz kişiyi almazlar pula
Esrar anlar ehl -i irfan isterler

↓ Cahil olan er cemine giremez
Ehlibeytin süreğini süremez
Özü çürük, zihni sağır yaramaz
Dili bülbül, kalbi Kur'an isterler

Mürşid sanıp daman tutma sakiden
Hak kelamı doğmaz her kör fakiden
Boncuk dükkanı açma satılmaz çün
Bu pazarda dürr-ü mercan isterler

Hünkâr Hacı Bektaş alişanıdır
Yedullah babının hak nişanıdır
Mürşid olan mülkün Süleymanıdır
İns ü cinne hükm-i ferman isterler

Sıdkı al-i Resule olagör asker
Şaraben tahurdan içesin kevser
El-Veledi sırrı ebi'ye mazhar
Kutb-ül aktap gibi sultan isterler

— 49 —

Çatılmadan yerin göğün binası
Muallakta iki nura düş oldum
Birisi Muhammed, birisi Ali
Lahmike lahmi de bire düş oldum

Ezdi aşkın şerbetini hoş etti
Birisi doldurdu biri nuş etti
İkisi bir derya olup cûş etti
Lâl ü mercan inci dür'e düş oldum

Ol derya yüzünde gezdim bir zaman
Yoruldu kanadım dedim el'aman
Erişti canıma bir ulu sultan
Şehinşah bakışlı ere düş oldum

Açtı nikabını ol ulu sultan
Yüzünde yeşil ben göründü nişan
Kaf u nun suresin okudum o an
Arş-Kürs binasında yare düş oldum

↓ Ben Ademden evvel çok geldim gittim
Yağmur olup yağdım ot olup bittim
Bülbül olup firdevs bağında öttüm
Bir zaman gül için har'a düş oldum

Adem ile balçık olup ezildim
Bir noktada dört hurufa yazıldım
Ademe can olup Sit'e süzüldüm
Muhabbet şehrinde kâra düş oldum

Mecnun olup Leylâ için dolandım
Buldum mahbubumu inandım kandım
Gılmanlar elinden hulle donandım
Dostun visalinde nâr'a düş oldum

On dört yıl dolandım Pervane'likte
Sıdkı ismim buldum divanelikte
Sundular aşk meyin mestanelikte
Kırkların ceminde dara düş oldum

Sıdkı'yam çok şükür didare erdim
Aşkın pazarından hak yola girdim
Gerçek aşıklara çok meta verdim
Şimdi Hacı Bektaş Pir'e düş oldum

Mukallik : *Taklitci* — **Kavl-ı sadık** : *Sadık davranışlı* — **Muallak** : *Boşluk* — **Lahmike lahmi** : *Eti etim* — **Huruf** : *Harfler* — **Hulle** : *Cennet giysisi* — **Muhabbet** : *Sevgi* — **Mahbub** : *Sevgili* — **Visal** : *Ulaşma, kavuşma* — **Didar** : *Yüz, meydan, açık* — **Meta** : *Mal, ürün* — **Firdevs** : *Cennet.*

— 49 —

Aşk atına suvar olan aşıklar
Ölünceye kadar yorulmaz imiş
Hakkı can gözüyle gören sadıklar
Bu fani dünyaya sarılmaz imiş

Kiraman katibi cümleyi yazan
Ber-murad mı olur doğrudan azan
Fırsat elde iken sermaye kazan
Eli boş divana varılmaz imiş

Arifler mal için etmez teftişi
Cümlenin muradın veren bir kişi
Bir gerçeğe taktıranlar kirişi
Değme ak ile kırılmaz imiş

Bahçesini serçeşmeden suvaran
Muhabbet meyvesi biter gönülden
Ehl-i beytten çerağın uyaran
Kıyamete kadar kararmaz imiş

Sıdkı der yar olma kavl-ı yalana
Sakın emeğini verme talana
Bunda al-evladı muhib olana
O divanda sual sorulmaz imiş

— 50 —

Ben cemale aşık oldum dil vermem gayrisine *
Ne mümkündür azad olmak bağlandım çeşnisine

Yüzleri şebberü-kamerdir gözleri aynen Ali
Lâfeta illâ yazılı yarimin bazusunda

Bak huruf-u evsafının evlenmez suyu sakının
Sorur şol Hakk'a yakının secdagahın kurgusunda

Pervaneyi hasta kıldın derdinden fırkatından
Ölürsem kabrim kazın Cemal'in havlusuna

* Bu şiirin değişik bir varyantı torunu Muhsin Gülün kitabının 61. sayfasında mevcuttur. Bu değişik şiiri, annem Hatice Özmen ezbere okudu, ondan aldım.

— 51 —

Gel gönül gidelim gurbet illere
Varsın rakiplerin yeri bol olsun
Mecnun gibi düştüm dilden dillere
Şimden sonra mekanımız yol olsun

↓ Gezelim gurbeti olup sipahi
Bir zaman çekelim ahi ile vahi
Kılavuz edelim, boz atlı şahı
Aşalım gidelim dağlar yol olsun

Buhtan edip yolumuzu çeviren
Hakkı koyup münafıkı kayıran
Sefil **Sıtkı** beni yardan ayıran
Nan bulmasın, giyeceği çul olsun

— 52 —

Derdimi derunuma değme ey lokman
Bu sevda serimden aralanmasın
Yürekteki derde olur mu derman
El vurma bu bağrım paralanmasın

Tecellimiz böyle düştü gaziler
Bozulur mu taktirdeki yazılar
Gece gündüz hiç durmadan sızılar
Kimseler ciğerden yararlanmasın

Sıtkı'ya terk ettim hanumanımı
Arzu edip giderim ol sultanımı
Görmeden almasın Mevla canımı
Ömrümüm defteri karalanmasın

— 53 —

Çoşkun sular gibi akıp çağlarken
Hakikat bahrinde ummanı buldum
Bülbül gibi zara düşüp ağlarken
Firdevs-i halâ'da gülşanı buldum

↓ Dostun cemalini gördüm huccettim
Sarraf oldum türlü gevher harcettim
Baştan başa şu cihanı dercettim
Şah-ı Merdan, Şir-i Yezdanı buldum

Ateş gibi yandım, yel gibi estim
Bir zaman kendimi bir dara astım
Ferhat olup nice kayalar kestim
Canı terk eyledim cananı buldum

Eriştim kırklara sırr-ı vadetten
Se hakım verdim ilm-i hikmetten
Varıp okumadım gayrı mektepten
Dost yüzünde umm'ül Kuranı buldum

Sıtkı sadık biat kıldım bu yola
Muhabbetim düştü bir gonca güle
Bir nazar eyledim cim ile dala
Nur-i Cemalettin sultanı buldum

— 54 —

Derdin ile düştüm aşk ateşine
Sende bencileyin sinen dağla yar
Bir ok değdi şu sinemin başına
Yaralandım gel yaramı bağla yar

Yine geldi ayrılığın çağları
Giyem karaları atam ağları
Aşayım gideyim yüce dağları
Kalktı kısmet hakkın helaleyle yar

Sefil **Sıtkı** namusunan arınan
Durmuşum yoluna küllî varınan
Derdü hasretinen, ah ü zarınan
Nasıl olur ahvalımız böyle yar

— 55 —

Hakikat ilminde bir nokta buldum
Umm'ül Kur'an o noktada gizlidir
Okudum hecesin zatını bildim
Sırr-ı Süphan o noktada gizlidir

↓ Yedi mushaf, yedi esma, yedi ayet
Mana-yı gencinde gösterir suret
Yedi kat gök, yedi kat yer, semavat
Arş-ı rahman o noktada gizlidir

Aslı bir noktadır taht-üs serada
Tecelli gösterir her bir eşya da
Alemal esma da, bay ü geda da
Ali İmran o noktada gizlidir

Bir noktadan zahir oldu semevat
Selavat verenler bulur saadet
Mazhar-ı Muhammed, nur-ı hidayet
Mah-ı taban o noktada gizlidir

Sıtkı hatmeyledı cim ile dalı
Üstaza ermiyen bilmez bu halı
Mayası Muhammed, esrarı Ali
Seb-ül mesan o noktada gizlidir

— 56 —

Ayrılık hasreti kâr etti cana
Seher yeli sultanımdan bir haber
Selamın tebliğ et kutbi cihana
Seher yeli sultanımdan bir haber

Bülbül gibi bağlamışım kareler
Ayrılık derdine nedir çareler
Melhem kabul etmez dilde yareler
Seher yeli sultanımdan ne haber

Sıtkı'yam kalmışım ıssız çöllerde
Böyle dert bulunmaz gayrı kullarda
Dilim intizarda gözüm yollarda
Seher yeli sultanımdan ne haber

AŞIK KUL FAKIR

Amasya'nın Merzifon ilçesine bağlı Kıreymir köyünde 1837'de doğdu, 1938 yılında aynı köyde 101 yaşında iken Hakk'a yürüdü. Asıl adı Ali'dir. Gümüşhacı köye bağlı Keçiköy'deki bir düğüne güreşmek üzere pehlivan olarak gitti. Konuk olduğu Aşık Kul Hüseyin adlı dervişin telkinlerine ve "gerçek pehlivan kendisiyle, kendi hırsıyla, nefsiyle güreşen, onu yenendir" demesi üzerine Ali, "saddaksın üstadım" diyerek, Aşık Kul Hüseyin'in sözlerine, öğütlerine uydu. Orada kendisine Kul Fakır mahlası verildi, dili "çözüldü" gönlüne aşkın muhabbetin ateşleri doldu, için için göyünüp yanmaya başladı. Okur yazar değildi. İki kez evlendi. Çocukları torunları oldu. Hacı Bektaş dergahına özellikle o sıralar pir postunda oturan Ahmet Cemalettin Çelebi'ye büyük bir saygıyla, hayranlıkla bağlandı. Kendisinde büyük değişimler olduğunu:

Otuzunda seyran ettim düzünden
İkilik perdesi kalktı gözümden
Şükür Hakk'ı birlemişim özümden
Kahkahayla güldüğüme ağlarım

diyerek belirtirken, çalışmalarını, dinleyerek öğrenmelerini sürdürdü:

Mümin olan arı gibi iniler
Alır bin çiçekten balı bir eyler

dizelerinde de belirttiği gibi birbirinden üstün yapıtlar üretiyordu. Osmanlı her cephede savaşa tutuşmuştu. Açtı, sefildi, perişandı Ulus. Tanrı bir kurtarıcı gönderecekti mutlaka. Kul Fakır, güçlü bir önseziyle:

Mehdi Resul gelse gerek
Ya doğdu ya doğsa gerek
İsa Resulün kavlince
Hem Musahhih olsa gerek

diyerek bir kurtarıcının geleceğini muştuluyordu. Söz, sohbette, cemlerde, dem sofralarında kendini yetiştirdi, olgunlaştı, bilgiyle, görgüyle, sevgiyle, tarikat, marifet, hakikat olgularıyla doldu, bunları şiire dönüştürdü. Dizelere döktü. Şiirlerini hece ölçüsüyle, duru, akıcı, yalın bir Türkçe ile söyledi. Atatürk üzerine de şiirler söyledi.

Şiirleri, **A. İhsan Aktaş ve Sabri Yücel** tarafından titizlikle derlendi, açıklamalarda konularak nefis bir kitap haline getirilerek "**Anadolu'da bir duru kaynak: Aşık Kul Fakır**"- (1991-İstanbul) adıyla yayınlandı.

Aşık Kul Fakır, şiirlerinde "kendine özgü bir özgünlük" yaratarak tarikat konularını kuruluğa, basitliğe kaçmadan öğretici bir hava içinde, coşkuyla üretti. Lirizmin buram buram tüttüğü şiierlerinde sevgiyi Dertli gibi, Seyrani gibi anlattı. Dinsel-tasavvufi şiirlerinde yabancı sözcük kullanmadı, onlarda başarılı bir derinliğe kavuşmasını, aydın bir ortam yaratmasını bildi.

Kul Fakır'ım yol Muhamed-Ali'nin
Settar ile sır Muhammed-Ali'nin
Hilaf kılma din Muhammed-Ali'nin
Gılmanım kapında durmaya geldim

ya da:

Vechinde görünen ilm-i Kur'an'dır
Bunu fark etmeyen fikri yalandır
Elbet erin ere gönlü ayandır
Muhabbet evinde kalan incinmez

yahutta:

Okumuşum aktan karayı bilmem
Bin derman verseler bu derdi vermem

diyerek tasavvuf denizine gark olmuştur.

İçi ahıret, dışı dünyaya benzer

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

— 1 —

Merhaba hoş geldin ey din ulusu
Yolu doğru süren dinim velisi
Gelmen mübah olsun Ali reisi
Geldiğin makamlar şen memur ola

Hidayet Allah'tan biz de söylesek
Yükümüzü cevahirden taylasak
Al(i) evladın tellallığın eylesek
Dersimizi Sultan Cemâlim vere

Dersimi almışım Sultan Cemâl'den
Efendim ayırma zat-ı Kemâlden
Elestü gününde ikrar imandan
Müminlikte kavl ü karar bir ola

Mümin olan özün Hakk'a yetirir
Yalancılar tuzağına tutulur
Sabredelim azan belasın bulur
Bin üç yüz otuz üç (beş) eşrafın gele

Kul Fakır'ım vakit yakın dediler
Bunda ayırt olur adil, adüler
Kütüpler kelamı yektir dediler
İnşallah ülkeye bir sahip gele

— 2 —

Yüzyirmi dört bin nebinin sesi
Sesini duyanlar çekerler yası
İsmi Azam ol Ali'nin duası
Okuyanlar mahrum kalmaz inşallah

Nice nebi, veli göçtü bu handan
Sevenleri biz de severiz candan
Alış-veriş etmek farz her dükkandan
Erenler verdiğin almaz inşallah

Erenlerin kavli birlik ik'olmaz
İkilikte kalan menzile ermez
Nara atsalar da şu canım yanmaz
Ali'yi sevenler ölmez inşallah

"Muti kable ente mute" ermişiz
Ölmeden evvelin bir kez ölmüşüz
Biz bu hana üç beş defa gelmişiz
Baki ikrar fani olmaz inşallah

Elestü bezminde bir ikrar verdik
Gahi akıllandık gahi del'olduk
Sultan Veyis ile Yemen'den geldik
Sırrımıza kimse ermez inşallah

Aşığın çektiği aşk belasıdır
Hitabından gelen Hak nidasıdır
Kendini bilmeyen Hakk'a asidir
Böyle güruhlara salmaz inşallah

Kul Fakır'ım başa gelen ne haldır
Hakkında ferman var işin de zordur
Balım Sultan düşmüşleri sen kaldır
Bize büthan eden olmaz inşallah

— 3 —

Batın tarafından bir haber geldi
Yetiş Balım Sultan car deyi geldim
Okudu fermanı elime verdi
Yetiş Balım Sultan car deyi geldim

Sak durun erenler meydan açacak
Çürüğünen sağlamları seçecek
Kafirin beyleri geri kaçacak
Yetiş Balım Sultan car deyi geldim

Ahmedi Cemâl'den gele bir emir
Şah-ı Merdan şu meydanda dolanır
Teberleri Horasan'da bilenir
Yetiş Balım Sultan car deyi geldim

Doksan bin evliya gülbengin çeker
Al-beyaz bayrağın meydana diker
Çok savaş eyleyip çok kanlar döker
Yetiş Balım Sultan car deyi geldim

Cihanda feleğe eyleme minnet
Mümine kaç kez oldu farz ile sünnet
Yine sizden olsun bizlere himmet
Yetiş Balım Sultan car deyi geldim

Kul Fakır'ım otuz üçte kalacak
Mahluk azdı belasını bulacak
Yol'u inkâr edenleri kıracak
Yetiş Balım Sultan car deyi geldim

— 4 —

Gönül arzuladı düştük yollara
Sürdüğümüz Balım Sultan yoludur
Düşürdün sultanım bizi dillere
Durduğumuz Ali Mansur darıdır

↓ Şükür kavuşturdu Pir Balım Sultan
Gezindi bendimi ol Şah-ı Merdan
Kusurum çok imiş, yakamda noksan
Sıtkınan sevenin sadık yaridir

Darına dururuz cem-i alada
Göster didarını bize seyranda
Sultan Cemâl derler aslı pek-zade
Cemâlin görmek de gözün kârıdır

Dertliyim derdime dermana geldim
Ali'm veliyullah fermana geldim
Cömertsin sultanım ihsana geldim
Güzel nutkun kalp evini arıtır

Kul Fakır'ım serim kurban yoluna
Sultan olan bakar kulun halına
Lâhmike cismike indi şanına
Ruh be ruhumuzu veren velidir.

— 5 —

Gelmek ibadettir, gitmek icazet
Yerle gök damarı dürüldü kat kat
Halk içinde oturuyor Muhammed
Ismarladık sizi, unutman bizi

↓ Cemâlde mevcuttur ol yedi ayet
Peygamber ruhuna verek salavat
Hem doğar dolunur nur-u velayet
Ismarladık sizi, unutman bizi

Evvel ezelinden ikrarım verdim
Gönülde ezberim, dilimde virdim
Şükrolsun efendim cemâlin gördüm
Ismarladık sizi, unutman bizi

Sidret-ül Münteha ol yedi kapı
Üç yüz altmış altı ayetin hepsi
Her daim edelim Ali'nin methi
Ismarladık sizi, unutman bizi

Kul Fakır'ım pire bağladım özüm
Sırrı Balım Sultan süreyim yüzüm
Nur-u Cemâlettin ya iki gözüm
Ismarladık sizi, unutman bizi

İcazet : *İzin* — **Sidret-ül Münteha :** *İnanca göre, Miraç olayı sırasında göğe ağan Hz. Pegamber Burak adlı binitinden indikten sonra Gergef adındaki bir gök bineğine biner, bir noktaya değin Cebrail ile birlikte giderler. Arşın sağ yanında bulunan Kiraz ağacının yanında Cebrail daha gidemiyeceğini,bir adım atsa yanıp yok olacağını, bundan sonra yola yalnız devam etmesi gerektiğini Hz. Muhammed'e söyler. Bu yer hiçbir varlığın geçemiyeceği noktadır. Ötesi Allah'ın zât alemidir. İnsan bilimlerinin son sınırı olarak açıklanır.*

— 6 —

Mehdi Resul gelse gerek
Ya doğdu ya doğsa gerek
İsa Resul'ün kavlince
Hem musahhih olsa gerek

Kavl ü karar hep bir olur
Münkirin işi zor olur
İnkar yolunda yorulur
Menzilinde kalsa gerek

Düzeltir yolu erkanı
Sorarlar mezhebi dini
Hakk'a giden doğru yönü
Aşikare kılsa gerek

Aşikar Muhammed dini
Kadimdir Ali'nin yolu
Allah'ın sevgili kulu
Bir musahib gelse gerek

Gözleriz sahip sultanı
Ya geldi gelecek yani
Alınır imamlar kanı
Tez tufanlar verse gerek

Tufan münkire yakışır
Mümin yoluna çalışır
Küsüler hepten barışır
Kul eyliğe dönse gerek

↓ Eyiler eyliği güder
Azgınlar eğriye gider
İşleği Şimir'den beter
Ben müminim dese gerek

Müminler öyle mi olur
Müslimler böyle mi olur
Ehl-i Beyte ser verilir
Kul da kurban olsa gerek

Yanına kullar dökülür
Bırakıp ardan çekilir
Göz gördü gönül yakılır
İkrarında dursa gerek

İkrarımız Amentü'ye
Yoldaş olunmaz kötüye
Ne dersin kalbi batığa
Dergahından sürse gerek

İblis dergahtan sürülür
Eyi eyiynen derilir
Ay doğar güneş dolunur
Şamaları yansa gerek

Cemde aydınlık olacak
Bir ismi Lâm'la gelecek
Ayın aydınlık duracak
Mim de Mim'e vursa gerek

Kul Fakır'ım karar olur
Ayın Mim ile bir olur
Akıl ermez esrar olur
Cim Cemâli görse gerek

— 7 —

Deli gönül pervaz vurdu uçuyor
Kanat da yeleğin ibadetidir
Gözlerinden kanlı yaşlar saçıyor
Dilber de meylinin hasiretidir

Hasretinden oldu gönül perişan
Meyinden içenler olur ürüşan
Kul olup da kapısında çalışan
Daim aşıkların iradetidir

↓ Aşık olud iradeye yetenler
Her dem hub-Cemâle nazar edenler
Bizden değil eğri yola gidenler
İrakıbın bağrı taştan katıdır

Kara taşa tohum eksen biter mi
Dert görmeyen derde derman katar mı
Bülbül gülsüz, kuru dalda öter mi
Gül de sevdiğimin muhabbetidir

Muhabbet eyleyek cesetten candan
Geçmişiz dünyadan, maldan melaldan
Kul Fakır'ım cöfer saçar dükkandan
Alış-veriş eyle kâr gayretidir

Pervaz : *Dönme* — **Hasret** : *Özlem* — **Ürüşan (Ruşen)** : *Aydınlık* — **Iradet** : *Dileme, gönül isteği* - **Melâl** : *Üzüntü* — **Cöfer (cevher)** : *Töz*

— 8 —

Gel gönül gidelim dost illerine
Aşıkınan giden yol incimir mi
Sultanı bilirse kulun halini
Mushafı yazmaya el incinir mi

Mushaf-ı Kübra'dır vücud-u insan
Allamel Esma'yı buyurdu Subhan
İlm-i Müsemma'yı zikreder lisan
Hal ile söyleyen dil incinir mi

↓ Dilde ikrar gerek, tekrar olmasın
Güllerimiz has bahçede solmasın
Kel ırakıp andelibi görmesin
Bülbülün sesinden gül incinir mi

Güllük gülistanlık dostun cemâli
Aslı pak olanlar bulur kemâli
Su balığı sakın öldürmen anı
Balık oynayınca göl incinir mi

Kul Fakır'ım marifet burasında
Kulluk hatmolundu ba-yı isminde
Yüz on dört surede mevcut Yasin'de
Hakikate eren hal incinir mi

Andelip : *Bülbül* — **İlm-i müsemma** : *Tanrı adları bilimi.*

— 9 —

Gün be gün artıyor ahım, Nazlı yarim sen gel yetiş
Bağı hüsnüm goncalandı, Dil-figarım sen gel yetiş
Hasretinin şiddetinden gözlerim hep kan ağladı
İniler kürre-i derya ol asuman ağladı

Merhamet buyur gedana bende derman kalmadı
Leyl ü nehar arzederim, dil nigarım gel yetiş
Yeri göğü derk etmeyen maksuduna eremez
Kaf u Nun'u fark etmeyen, didarını göremez

Bu bir Beytullah kapısı, binde bir can giremez
Sen hakikat miftahısın, aslan Ali'm gel sen yetiş
İrakipler tan ederler Hakk'ı sevdiğim benim
Dostun sevdası serimde, sarardı nazik tenim

Ne bağıram ne çağıram, sana ayandır dost halim
Elim yerde gözüm gökte, bi-mekânım sen gel yetiş
Kul Fakır'ın yari sensin, türlü cöferler dürrüsün
Dergahından ayrı kılma, arttı zarım gel sen yetiş

Dil-figar : *Aşık, gönlü yaralı olan* — **Geda** : *Kul* — **Leylü Nehar** : *Gece, gündüz* — **Miftah** : *Anahtar, şifre cetveli* — **Irakip** : *Rakip.*

— 10 —

Cemâlin görenler nura gark olur
Göster cemâlını görek sultanım
Senin huzurunda diller lâl olur
Merhaba hoş geldin aziz mihmanım

↓ Şahsı Merdan sırr-ı Yezdan Ali'sin
Muratlar verici cömert ganisin
Cümle erden, evliyadan ulusun
Sıtkınan sevene cansın cananım

Seni seven canlar didara erdi
Nat Ali suresi hakkında geldi
Lâ fetâ illâ ki Ali'yi gördü
İllâ ki Zülfikar dinim imanım

Bilirim ki kalp evinde durağın
Ol sebepten yakın oldu ırağın
Gün be gün artıyor ahım firağım
Yine senden erdi derde dermanım

Seni sevenleri biz de severiz
Sevmeyene nalet olası deriz
Kabul et sultanım kapında kuluz
Kul Fakır diyor ki ben de kurbanım

— 11 —

Çaresizim zara düştüm n'eyleyim
Hele bir zaman da seyran eyleyim
Vefasız dünyayı seçmen her dayim
Bir dost vardır, yola çetin sarılmaz

Dostunu tanıyan canını verir
Yalancı tuzağa tutulur kalır
Kişi ettiğini elbette bulur
İkrarsız kimseye tavaf olunmaz

↓ İkrarın varısa sahip zamansın
Emrini tutarsan Şah-ı Merdan'sın
Manayı fark edip On ik'imamsın
Her kırda bayırda cuma kılınmaz

Mısri Camide namaz kılmalı
Okuduğun Fatiha'yı bilmeli
Fatm'Ana sırrından haber almalı
Muhammed-Ali'siz devran sürülmez

Kul Fakır'ım devran Şah-ı Merdanın
Velayet sahibi Balım Sultan'ın
İcti badesini fazl-ı Yezdan'ın
Gönül aşk atına bindi yorulmaz

— 12 —

Dosttan ayrılmanın değildir vaktı
Kavm-i nâ-dan bizi yardan ayırdı
Eyliğe çalışmak erenler cahdı
İnkar sırrımızı ele duyurdu

Öğüt verip ağnaman çalıdır
Sinemde koylanan aşkın dağıdır
Şimdiki çekilen gam sancağıdır
Balım Sultan sevenleri kayırdı

↓ Gelin bir nasihat edelim kardaş
Dost deyi sevdiğim çıkıyor kallaş
İş dikkate bindi sanmayın yavaş
Özü sağ olanı hamdan ayırdı

Ham karışmaz ehl -i aşkın işine
Seller gam çağlıyor didem yaşına
Bilmezim ki hangi aylar başına
Bize dost elinden destur buyurdu

Kul Fakır ciğerin közlemesin mi
Sırrını yad elden gizlemesin mi
Dost işin sonunu gözlemesin mi
Taze uyardılar çoktan uyurdu

Nadan : *Kötü, Kaba* — **Dağ :** *Yara* — **Koylanan :** *Yoğunlaşan* — **Kallaş :** *Tutarsız* — **Dide :** *Göz* — **Gam :** *Yas*.

— 13 —

Evvelce şeriat birinci kapın
İkinci tarikat muhkem yap yapın
Üçüncü marifet fark edip tapın
Marifetsiz kişi elde ne gezer

Marifetsiz canın işi de zordur
Sürerler tamuya durağı nardır
İkilik gerekmez Hak kavli birdir
İcraatsız kelam dilde ne gezer

↓ Dördüncü kapıda turap olmalı
Dört kapı'da kırk makam'ı bulmalı
Kırk ikide şirin kelam olmalı
Kelamı duymayan ker de ne gezer

Otuz üç huruftur ilmin kapısı
Altı bin altı yüz altmış tabisi
Altının içinde mevcut hepisi
Kendini görmeyen kör de ne gezer

Kul Fakır'ım Dört Kitap da aynıdır
Ayakta ölenin hali gayrıdır
Bu aşkın elinden sinem dağlıdır
Derdi olmayanda derman ne gezer

Muhkem : *Sağlam* — **Kavlı :** *Sözü, davranışı* — **Ker :** *Eşek* — **Tamu :** *Cehennem.*

— 14 —

Eylik ehli eyilikte kalacak
Bundan böyle kem belasın bulacak
Yolu doğru süren Ali olacak
İsterse atası dine hor olsun

Al'evladı olan yola bakarlar
Sim ü zeri sevmez hale bakarlar
Diline bakmazlar dine bakarlar
İsterse Ali'nin kendinden gelsin

↓ Deselen yerinde Muhammed-Ali
Yolu doğru süren cümleden ulu
Sıtkınan çağıran yetirir eli
İsterse kendisi Yemen'de olsun

"Der Yemen Peş Yemen" buyurdu Allah
Nerede çağırsam hazırdır billah
Şefaatkarımız ol Resulullah
İster ise İsa havadan gelsin

Doğrunun dostudur Muhammed-Ali
Eğrinin hasmıdır işit bu dili
Serseri **Kul Fakır** onların kulu
İsterse bucihan hep senin olsun

Hor : *Boş, değersiz* — **Sim ü zer :** *Gümüş, altın* — **Turap :** *Toprak.*

— 15 —

Gel gönül gidelim dosttan tarafa
Eğer kadir Mevlâm izin verirse
Yüce bellerinde olak murafa
Ecelinen nasip kail olursa

Nasibini gözet Hakk'ın yolunda
Dosta ikrar verdik uçmak şarında
Tecelli bekleriz gönül bahrında
İrazıyız Hak'tan her ne gelirse

↓ Dayim ırızada durursa kişi
Her dem Hak iledir alış-verişi
Muhabbet bağına düşürmem kışı
Güller şad olmaz mı bülbül öterse

Bülbül gibi dost bağında öterim
Derde dert verene derman katarım
Metahım Ali'den alır satarım
Sermayeli mümin-müslim var ise

Kul Fakır'ım ayrı düştüm ilimden
Bin bir lisan gelir elin dilinden
Anca Balım Sultan bilir halimden
Gam yemezim ikrarında durursam

Murafa : *Mahkemeleşme* — **Kail** : *Razı* — **Bahri** : *Deniz* — **Metah** : *Mal.*

— 16 —

Gezdim cevlan ettim cümle alemi
Benden gayrısında günah kalmamış
Bilmem nere varır sonra hallarım
Eller marifetli solak kalmamış

Kemali ararsan özünü yokla
Na-ehli na dandan sırrını sakla
Olura olmaza matahın satma
Altunu bilecek sarraf kalmamış

Hıfz-ı lisan selamete erdirir
Ayn-el müşahede Hakk'ı gördürür
Zamane mahluğu seni öldürür
Eline alacak silah kalmamış

↓ Silah nedir, kılıç nedir, el nedir
Edep nedir erkân nedir yol nedir
Efsaneyi gerçek gibi dinletir
Hakkı bilebilen sürek kalmamış

Hakkı menguş edip guşuna takın
Aman sak dur, İblis görmesin sakın
Hesap yetiremem sağına bakın
Sözlere bakarsan ölek kalmamış

Söz gerekmez amal ister orada
Hizmetine dikkat eyle burada
Huma kuşu yedinci kat semada
Konup eğleşecek tünek kalmamış

Kul Fakır'ım sen de varabilün mü
Sorgusuz Cennet'e girebilün mü
Huri gılman derler görebilün mü
Neyleyim Cennet'te melek kalmamış

Naehli-nadan : *Yeteneksiz kötü* — **Ayn-el müşahade** : *Somut gözlem* — **Sürek** : *Yol* — **Efsane** : *Söylence* - **Menguş etme** : *Dinleme* — **Guş** : *Kulak* — **Sak dur** : *Uyanık ol* — **Huma kuşu** : *Bi masal kuşu* — **Tünek** : *Kuş yuvası* — **Şar** : *Kent.*

— 17 —

Gel ey gönül gezme cümle alemi
Sehavet ararsan, özünü yokla
Çalan böyle çalmış levh-i kalemi
Müşteri olmazsa, matahın satma

Sen bir bezirgansın, her hana konma
Irazısız kâra elini sunma
İlmine amil ol, cifeye kanma
Sak ol bu sözümü yabana atma

Yabana atanlar yabani kalır
Başına gelenler eyisin bilir
Erenler yolunda kıyl u kal olur
Köprü dururken çamura batma

↓ Bu yolun sahibi köprüyü kurdu
Sırat'ı Muzan'ı eline verdi
Sen onu görmesen o seni gördü
Sen de fark et bunu uzağa gitme

Mümin olan yakın görür didarı
Müslim olan mihman eledi canı
Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin şanı
Sırrı Balım Sultan Kadıncık Ana (Fatma)

Kadıncık Ana'dır Urum'un eri
Ona mihman oldu Horasan piri
Şemsinin şulesi kamerin nuru
Gamınan kaderi araya katma

Kul Fakır'ım nura hile katışmaz
Aşkın kürresine düşmeyen pişmez
Hakk'a mihman olan yolundan şaşmaz
Tuttuğun dameni mudara tutma

Kul Fakır : *Bir Anadolu Hak-Halk aşığıdır, Aşığımız da tüm Anadolu Bektaşileri gibi Hacı Bektaş Veli'nin Kadıncık Ana (Fatma) ile evlendiğini içtenlikle kabul etmektedir* — **Sehavet** : *Cömertlik* — **Levh-i Kalem** : *Alın yazısı* — **Cife** : *Leş* — **Muzan (mizan)** : *Tartı* — **Mihman** : *Konuk* — **Şems** : *Güneş* — **Kamer** : *Ay* — **Mudara** : *Yüze gülme, dost gibi görünme* **Müçteba:** *Seçilmiş..*

— 18 —

Her sabah her sabah bülbülün sesi
Bülbül avazını güle getirir
Yiğit olan sırrın kimseye demez
Kötü kalbindekin dile getirir

Yiğit olan eşiğinden bellidir
Yiğit kâmil olur yüzü yerdedir
Kurttan doğan yine kurt eniğidir
Akibet başına bela getirir

↓ Yalınız git yoldaş olma yolsuza
Komşu olma rehbersize pirsize
Selam verme namussuza arsıza
Bir gün namusuna hile getirir

Erenler de der ki Selman-ı Paktır
Kırklar da derler ki cümlesi haktır
Cehennem evinin ateşi yoktur
Herkes ateşini bile getirir

Kul Fakır'ım gezdim gurbet ellerde
Bülbül ötmez gülistansız güllerde
Çok kerametler vardır tatlı dillerde
Dağdakı deliyi yola getirir

— 19—

İkrarını aldım bir sadık dostun
Tazelendi gönlüm gülizar gibi
Gönül goncasını dermekte kastım
Açılmış bahçada olan ter gibi

"Len terani" dedi haddi bölüğüm
Karşı dağda cemâlını gördüğüm
Uzak değil aşk içinde bulduğum
Kalbi Beytullah'ta gizli sır gibi

Tur-i Sina'sında Musa peygamber
Tekellüm eyledi ol sırrı Haydar
Muhammet Miraç'ta görünce ol der
Haykıruban hamle kıldı şir gibi

Sak durun meydanda aslan yatıyor
Yaramazı habersizden yırtıyor
Oturmuş mizana matah satıyor
Terazi gönüldür tartar dil gibi

Doğru tutun terazinin dilini
Doğrulukta sevdi Allah kulunu
Ali ile Muhammed'in yolunu
Saklayalar bu meydanda er gibi

Şah Hasan sırrını Hüseyin saklar
İmam Zeynel gibi çilesin bekler
İmam Bakır idi "Masum-u pak"lar
Gönül gerek kalaylı bakır gibi

↓ Cafer-i Sadık'ın Buyruk'u elde
Musa-yı Kâzım'ın lisanı dilde
İmam Irıza'nın makamı serde
Şeriksiz nazirsiz Allah bir gibi

Kadirdir Allah'ın ihsanı boldur
İncitme canını, nefsini öldür
Şimdiki mahluğun putası puldur
Şah Taki ba-Naki sevgi can gibi

Can içinde cananını görene
Hak aşikar hakikatta durana
Erden himmet Hak'tan nazar alana
Hasan-ül Askeri, Mehdi var gibi

Var olan meydanda On iki imamdır
Cümlenin sahibi şah-ı Merdan'dır
Gerçek aşıkların azmi didardır
Yad uğrular yaramazlar har gibi

Har kondurma gonca gülün üstüne
Er olan har gülü almaz destine
Çalışırız Kerbelanın kastine
Harın oğlu imdat verdi Hür gibi

Kul Fakır'ım matem ehl-i mümünin
Makamı bellidir Kaf ile Nun'un
Sevdası serimde imam Hüseyn'in
Aşkı derunumu yaktı nar gibi

Tekellüm : *Söyleme, konuşma* — **Şir :** *Aslan* — **Serik :** *Ortak* — **Nazir :** *Gözeten* — **Uğru :** *Uğursuz* — **Har :** *Diken* — **Nar :** *Ateş* — **Lenterani :** *Hz. Musa Tur dağında Tanrı ile görüşürken Allah'ın yüzünü görmek istedi. Tanrı göremezsin dedi ve Musa Tanrı'nın yüzünü göremedi* — **Gülizar :** *Gül bahçesi* — **Derun :** *Gönül, İç* — **Masumu Pak :** *Bunlar 14 çocuktur, hepsi de şehit edilmiştir* — **Har :** *Diken*.

— 20 —

Kafirin kıralı dönmez sözünden
Hayır gelmez amelinden özünden
Bin kul yanar bir münafık yüzünden
Mehdi Resul sahip zaman gel yetiş *

Yüzbin asker süvarisi peşinde
Hile çoktur ol mel'unun işinde
Atatürk var Türkiye'nin başında
Mehdi Resul sahip zaman gel yetiş

↓ Balım Sultan aman sonu uzatma
Mürüvvet diyeni tufana katma
Atatürk'ün fidanların budatma
Mehdi Resul sahip zaman gel yetiş

Şu Çar-ı mel'unun gider mi kini
Ali İmran okur gerçeğin dili
Gün gibi balkıyor Muhammed dini
Mehdi Resul sahip zaman gel yetiş

Kul Fakır'ım der ki sevmem ziyneti
Çalışalım Şah-ı Merdan gayreti
Kerbelada akan kanlar hürmeti
Mehdi Resul sahip zaman gel yetiş

* Mustafa Kemâl Atatürk için söylenmiştir.

— 21 —

Seyrinde gezerken üç dilber gördüm
Biri aydır, biri ol güne benzer
Aşkın dolusunu sundu elime
Biri allar giymiş ahtere benzer

Üçler olup beşten haber alınca
Üç sünneti yedi farzı kılınca
Sağıma soluma haber verince
Sağdaki sevdiğim sultana benzer

↓ Mümin olan arı gibi iniler
Bin çiçekten alır balı bir eyler
Güzeli görenler aynayı n'eyler
İçi ahret, dışı dünyaya benzer

Aklımı başımdan aldı bakışı
Yaktı şu sinemi aşkın ataşı
Ölmeden evveli ölse bir kişi
Kur'an'da okunan imlaya benzer

Kul Fakır'ım ezel ağladım gülmem
Okumuşum aktan, karayı bilmem
Bin derman verseler bu derdi vermem
Her dem kalp evinde durana benzer

Seyir : *Düş, Hayel* — **Ahter :** *Yıldız* — **Cöfer :** *Kutsal toprak, töz, cevher.*

— 22 —

Zamane halkından çevir yüzünü
Kulak sağır, duyuraman sözünü
Mahluk Deccal olmuş, kaybet izini
Doğru dost yoluna varan kalmadı

İşin doğru ise devranın döner
Gönül şemasında çerağlar yanar
Pervane kul olmuş şevkinen döner
Aşk-ı muhabbete yanan kalmadı

Nar-ı aşka sarfolursa bu beden
Belli olur hemi yoktan var eden
Terk et benliğini sen çık aradan
Varını meydana koyan kalmadı

↓ Gönül varlığını verme havaya
Suret uğruları girdi araya
İtikat kalmadı ata anaya
Büyük küçüğünü sayan kalmadı

İnsan itikatı verdi paraya
Tabip yok ki merhem sara yaraya
Asla musahipsiz girme sıraya
Kadim ikrarında duran kalmadı

İkrar baki, yol kadimdir gaziler
Hak sevdiğim, tan ediyor bazılar
Irakıp taş vurdu, yaram sızılar
Azdı yaralarım saran kalmadı

Kul Fakır'ım tabip gerek yaraya
Şimdi mahluk kul olmuştur paraya
Hak demişim Şah-ı Merdan Ali'ye
Sakla cöferini alan kalmadı

— 23 —

O dergahın bu dergahtır
Mümin gönlü Beytullah'tır
Her dem işi gücü Hak'tır
Muhabbeti tan etmeyin

Muhabbet müminin işi
Olmaz ise gıllıgışı
Sırrı Settar olan kişi
Yok yere bühtan etmeyin

↓ Bühtan eden merdud olur
Mümin olan Hakk'ı bulur
Mekânından haber alır
Vücuttan taşra gitmeyin

Vücuddan haberin alan
Veçhullaha nazar kılan
Kudurette cöfer olan
Müşterisiz mal satmayın

Kul Fakır'ım cöfer yükü
Muhabbetten gelir koku
Sene bin üç yüz yirmi'ki *
Sak durun gafil yatmayın

* H. 1322 = M. 1906

Gıllıgış : *Karışık* — **Bühtan :** *İftira* — **Merdud :** *Kovulmuş, reddolunmuş* — **Mabut :** *Tapınılan* — **Derç :** *Toplama* — **Sırr-ı Settar :** *Tanrı gizi*.

— 24 —

Her neyi ararsan vardır bu demde
Velagat keremna ben-i ademde
Uzaktan arama, fark et sen sende
Bir pınardan bin deryayı süzen var

Cümlenin mabutu Hak sende hazır
Vezirlikten geçip olursun nazır
Her nereye baksan görünen Hızır
Yek nazarda dü cihanı gezen var

Cümle aradığın vardır ademde
Arayıp bulanlar demezler bende
Görenler de der ki, ne olur şunda
Dört Kitap'ı derceyleyip yazan var

↓ Okuyup ilmine amil olanlar
Seni fark etmez mi kendin görenler
Mümin-Müslim böyle mi olur erenler
Günde yüzbin, tarikinden azan var

Gerçek olan belli olur işinden
Dost, dosta varamaz gönül kışından
Halım yaman oldu adu taşından
Ebu Cehil gibi kuyu kazan var

Erenler sevmezler yoldan azanı
Bu cem'e almazlar ikrar bozanı
Gerçek erler fark etmez mi düzeni
Sen demeden diyeceğin sezen var

Kul Fakır taş atan kendine atar
Herkesin attığı kendini tutar
Sabreden kulların Didar'a yeter
Kırklar meclisinde engür ezen var

— 25 —

Yine gam çağlıyor divane gönlüm
Derelerden akan coşkun sel gibi
Hiç merhamet etmez hub-liga yarim
Uğrun gelir uğrun gider el gibi

Uğrun olma Hak'tan gizli yer yoktur
Her nereye baksan görünen Hak'tır
Benim sevdiğim dost, cihanda tektir
Hayali gönlümde balkır nur gibi

Nur nura karışır nuru görünce
İkiliği attım bir'i bulunca
Gönül, dürrün aldı bahre dalınca
Kimin aldım kimin sattım bir gibi

↓ Birlik makamında didar görünür
Yalancı sofular mihnette kalır
Bana bundan iyi tamu mu olur
Pervaneyim yanıyorum nar gibi

Narı nur eyleyen erdi visale
Nokta huruf oldu düştü lisane
Hak kendini mihman etti insana
Ben kendimi göremedim kör gibi

Kendini görene alem göründü
Levh-i Mahfuz'da bir kalem çalındı
Her kulun kısmeti anda verildi
Nasibim Hüdâ'dan gelir dür gibi

Kul Fakır'ım dürrün hara talatma
Yakından fark eyle uzağa gitme
Hükmeden kadı'nın sözünü tutma
Defterine yazdırırsın şer gibi

— 26 —

Arifler indinde dünya bir puldur
Sultanım mah cemâlini öğmeli
Gönül bu ahvali sultana bildir
Emri budur, galip nefsi döğmeli

Hak gönülde aşk gemisi oynarken
Arifler katında mana anarken
Muhabbetin ummanları kaynarken
Ol dem hemen aşk teline değmeli

↓ Arifler satarlar dürr ü mercanı
Arifler vezninen tartar her canı
Kimin bunda işlemezse dükkanı
Onlar mahluk bu sıradan koğmalı

Bin üç yüz yirmi üç tamam duyarsan *
Ağnayıp sır edip kalbe koyarsan
Kul Fakır'ım aziz cana kıyarsan
Her dem Hüseyin'e boyun eğmeli

* H. 1323 = M. 1907

Ugrun : *Gizli* — **Dürr** : *İnci* — **Tamu** : *Cehennem.*

— 27 —

Allah gülü muhabbetten yarattı
Muhammed alnının terini kattı
Şah-ı Merdan kokuladı sır etti
Erilmez hiç ol sultanın sırrına

Hasan-Hüseyin'i armağan kıldı
Kerbela gününden bir nişan oldu
Nesl-i imamlardan Abidin kaldı
Sakın durman yalancının darına

İmam Bakır dediğimiz bir sırdır
Dostun cemâlinde balkıyan nurdur
Caferi olanın ikrarı birdir
Kem bakmayın erenlerin yoluna

Musa'yı Kâzım'dan haddini tanı
İnkâr etme Hakk'ın verdiği nanı
Çıkma Irıza'dan fark et sen seni
Sürülürsün ol tamunun narına

↓ Muhammed Taki'yi verdi emanet
Sakın emanete etme hıyanet
Ali'yyel Naki'den erdi hidayet
İkrar verdim ol üçlerin birine

Hasan-ül-Askeri sehavetidir
Ehl-i müminlerin kemaletidir
Muhammed Mehdi'nin velayetidir
Sultan olan ihsan eder kuluna

Her dem dergahından ihsan umarım
Sıdkınan seveni ben de severim
İstemem Cennet'i arzum Didar'ın
Kıymet yetmez dostun zülfü teline

Kul Fakır'ım kıymetini bilirsen
Ser-best olup ikrarında durursan
On iki imamlara meylin verirsen
Kavuşursun erenlerin nuruna

— 28 —

İkrarından dönmez kavli sadıklar
İmanı ne bilir özü fasıklar
Dinini talatmış gider şaşıklar
Halim yaman oldu körler elinden

Kendini göremez sana taş atar
Emrini yitirmiş, nehyini tutar
Aman Balım Sultan içinden kurtar
Dadım çoktur "bilmem kimler" elinden

↓ Kime vardıysam sadığım dedi
İşleğine baktım işlemez adü
Haramı helhalden lezzetli yedi
Hayrımı hıfzet şerler elinden

Şeriatın şartlarını atalım
Tarikatta pir emrini tutalım
Marifette bir mürşide yetelim
Sazlar düzen almaz teller elinden

Tel kıramaz hakikate karışan
Aşkın küresinde kaynayıp pişen
Her dem bahar olur goncaya düşen
Kul Fakır'ın zarı güller elinden

— 29 —

İncil'den geldi bir ehl-i tufan
Haneyi dağıttı ezeli şeytan
Aslını sorarsan Şimir ü Mervan
Garaz etti Hüseyin'in kanına

Hüseyin düşmanı din hıyaneti
Ona nasip olmaz Hakk'ın rahmeti
Şeytanlar hocası bağı mabeti
Azanların yakın olman yanına

↓ Yanına varanlar yolundan azar
Ebu Cehil gibi kuyular kazar
Tabisi akraba dilinden bezer
Hak buyurdu hazer oldu şanına

Ömer Nakıs gibi adalet güder
Şimir'le Mervan'ın yolunda gider
Şeytana kul olmuş dedelik eder
Huyu aşna olmuş mundar tenine

Kul Fakır'ım garaz Şimir'in işi
Gitmiyor adünün gönlünün kışı
Muhammed Ali'ye attılar taşı
Şükrolsun karıştı kanı kanıma

Sehavet : *Eli açıklık* — **Kemalet** : *Olgunluk* — **Dur** : *Uzak* — **Kadd** : *Boy* — **Hadde** : *Erimiş madenden tel yapmak için kullanıla delikli levha* — **Garaz** : *Kin* – **Şimr** : *Hz. Hüseyin'i şehit eden melun* — **Mundar** : *Yenilmesi dinen yasaklanmış yiyecek* — **Adü:** *Düşman* — **Hiyanet:** *Hainlik*.

— 30 —

Kişi şu alemde Hakk'ı göremez
İbret nazarıyla hal olmayınca
Arz'ettiği maksuduna eremez
Küllü varlığından dur olmayınca

Varlık Hak'kın biz neyiz ki arada
Koşma canım pervaz vurup havada
Balım Sultan kabul etmez sırada
Kaddin Elif, vücud Dal olmayınca

Elif okur Bâ'dan haber alanlar
Haddesinde mucizatın görenler
Her dem Hak yoluna kurban olanlar
Kabul olmazmış kan olmayınca

↓ Dost yoluna akıtalım kanımız
Yaramaza bildirmeyiz halımız
Havariç'ten gizli ol mekânımız
Ehl-i irfan meclis dûr olmayınca

Dürr-ü Hakk'ın cöferine dalanlar
Künt-ü kenzden sebağını alanlar
Ben aşığım deyi dava kılanlar
Kürrede kaynayıp hallolmayınca

Aşık ol kim aşnasına erendir
Sadık ol kim ikrarında durandır
Arif ol kim manasını görendir
İkilik var olur bir olmayınca

Kul Fakır'ım birlik Hakk'ın birliği
Dirliğimiz Şah-ı Merdan dirliği
Hasan-Hüseyindir aşkın varlığı
Gönül yanmaz imiş pir olmayınca

— 31 —

Onbeşinde bi vefaya düş oldum
Zanni güman olduğuma ağlarım
Yetmeyip menzile yollarda kaldım
Beller duman olduğuna ağlarım

Kör gezerdim açmamıştın gözümü
Yapalağa yoldurmuşum bazımı
Cahillere ifşa ettim sözümü
İkilikte kaldığıma ağlarım

↓ Cahillik alemin aldım da sattım
Taş atarak çok kov-gaybetler ettim
Boş yuvaya elim sundum ne tuttum
Efsaneye yeldiğime ağlarım

Otuzunda seyran ettim düzümden
İkilik perdesi kalktı gözümden
Şükür Hakk'ı birlemişem özümden
Kahkahayla güldüğüme ağlarım

Kul Fakır'ım aşk meyinden içeli
Dalga vurup didem yaşı saçalı
İhsan edip kalb aynasın açalı
Ömrüm telef olduğuna ağlarım

Ey dile mana verenler, defter-i Kur'an gibi
Aşk ile aşna olanlar eğleşir sultan gibi

İlmine amel olmayan, azdırır Şeytan gibi
Serseri gezme ey gafil, fark eyle insan gibi

Bir makamda bin can gördüm, cümlesi bir can gibi
Onlar neşteri çekerler, Şimir ü Mervan gibi

Can u dilden diler isen, derdine derman gibi
İşidip de anlamazsan, gidip gel hayvan gibi

Nan-ı nimet (i) fark etmezsen, yediğin saman gibi
Mecazide eli vardır, görünür Rahman gibi

Kurda kuşa talip olmuş, hükm-ü Süleyman gibi
Adaletin baki kalsın, ussuz kalma Han gibi

Zulmle yapılan binanın, ahiri viran gibi
Gafil durma hey canım, bu okunan ferman gibi

Niyazım ol veçhullahta, Hak ademde var gibi
Hakk'ı ademde bilmeyen, küllühün finnar gibi

Kul Fakır'ım gönlüm ister, alemi görem gibi
Toprağa secde etmezem, ol sofu-yu har gibi

Havariç : *Harici, hariç* — **Kadd :** *Boy* — **Secde :** *Eğilip niyaz etme* - **Veçhullah :** *Yüzü Tanrı'nın yüzüne benzer* — **Küllühün finnar :** *(ayet) Yeri ateştir anlamına gelir* — **Ahir :** *Son* — **Viran :** *Yıkık* — **Mecazi** *Gerçek olmayan* — **Hükm-i Süleyman :** *Peygamber Süleyman, sözünü kurda, kuşa, herkese, karıncaya bile geçirir, kararlarına uymalarını sağlardı. Tanrı O'na öyle bir güç vermişti. Elinde ki mührü gören herkes onun buyruklarına uyardı.*

İLGİLİ KAVRAMLAR

Dar: Alevi cemleriyle ilgili temel kavramlardandır. Dar; meydan veya darağacı anlamına kullanılır. **Dara durmak** deyimi; Alevilerde, halkın ve dedenin önünde canından geçmek, canını başını yol uğruna vermkeye hazır olmak anlamına kullanılır. **Dara çekmek** deyimi ise; hatalı görülen birisini sorgulamak, yargılamak, gerekirse cezalandırmak üzere meydana getirmek anlamındadır. Dar duruşu peymançeye durmak biçimindedir. Kimi Alevi ocaklarında, yön dedeye dönük olmak üzere, sağ ayak sol ayak başparmağını kapatacak biçimde ayak mühürlenerek öne doğru eğilinir.

a - Dar-ı Mansur: darağacında asılarak öldürülen **Hallac-ı Mansur**'dan esinlenerek yaratılan bu kavrama göre, Alevi yolu uğruna ölümü göze almış, asılmaya hazır hale gelmiş demektir. Asılır gibi, eli sallandırmış halde durulur.

b - Dar-ı Hüseyin: Yol uğruna İmam **Hüseyin** gibi, başı vermeye hazır olmaktır. Ayak mühürleme halidir. **Dar-ı Fatıma** da denir.

c - Dar-ı Fazlı: Fazlullah-ı Hurufi gibi, yol uğruna başı boyundan kestirmeyi göze almak demektir. "**Aşk ola**" denince, yüzüstü yere kapanmadır.

d - Dar-ı Nesimi: Yol uğruna **Nesimi** gibi yüzülmek demektir. Diz üstü duruşudur.

AŞIK GUFRANİ

Asıl adı Durmuş Ali'dir. 1864 yılında Karaman'ın Başkışla köyünde doğdu. Eylül 1926'da Karaman'da vefat etti. Tahsilini köyünde ve Karaman'da tamamladı. Rüyasında "Dolu" içtiğini söyler. Babası Mehmet Ali Ağa, annesi Fatma'dır. Ferhat oğullarındandır. Sıbyan mektebini bitirdi. Karamandaki Hacı İshak Medresesine devam etti. Zeki ve çalışkan bir öğrencidir. Sonra köyüne döner. 1879'da, on beş yaşında iken bir düş görür. Okulda, öğretmenin odasında üç kavuklu oturmaktadır. Bunlardan biri Durmuş'a bir dolu sunar. "Al yaradan aşkına iç" der. Durmuş, biraz geri çekilerek ve yarı dönerek içer. Ardından hocalara doğru dönünce kimseyi göremez. Ondan sonra şiirler söylemeye başlar. Daha sonra köyünden Karaman'a göçer. Kocak dede mahallesinde bir ev satın alır, orada yaşayıp 1926 yılı Eylülünde 62 yaşında ölür. Balkan ve Kurtuluş savaşını övücü şiirler yazar. Cumhuriyetin kuruluşunu destekler, şiirlerinde gülmece ve yergiyi birleştirir. Tatlı bir söyleşi vardır. Konya ve Karaman gazetelerinde şiirleri çıkmıştır **(Asım-Bezirci, Türk Halk Şiiri C: 1 sh: 481).**

Dilinde gördüğü tahsilin etkileri vardır. Destanları ve taşlamaları ile tanınmıştır. Hakkında D. Ali Gülcan tarafından bir kitap yazılmıştır.

Katre idim ummanlara karıştım
Kaç bulandım kaç duruldum kim bilir
Alemleri kaç devredip dolaştım
Bir sanata kaç sarıldım kim bilir

Bulut olup ağdığımı bilirim
Boran ile yağdığımı bilirim
Alt(ı) anadan doğduğumu bilirim
Kaç ebeden kaç soruldum kim bilir?

Kaç kez gani oldum, kaç kere fakir
Kaç kez altın oldum, kaç kere bakır
Bilmem ki kaç katip ismimi okur
Kaç defterde kaç dürüldüm kim bilir?

Bazı nebat oldum toprakta sürdüm
Bilmem kaç atanın sulbünde durdum
Kaç defa Cennet-i alaya girdim?
Cehenneme kaç sürüldüm kim bilir?*

Kaç kez alet oldum elde bakıldım
Semadan kaç kere indim, çekildim
Balçık olup kerpiç kerpiç döküldüm
Kaç bozuldum, kaç kuruldum kim bilir?**

Beni birkaç şekle n'akletti Hallâk
Külli kadir feyyaz-ı mutlak
Kaç kez kase oldum,, kaç kere bardak
Kaç yoğruldum kaç kırıldım kim bilir?

Hikmet-i Yezdan'a karışmak muhal
Bazı nisa eyler bazı da rical
Bu kaçıncı kemâl kaçıncı zeval
Bir Mansur'um kaç dar oldu kim bilir?

Şikâr olup sayd'olundum tutuldum
Nice nice pende olup atıldım
Dokundum tezgahta halka satıldım
Kaç açıldım kaç dürüldüm kim bilir?

Kaç kere süt oldum kaç kere ayran
Kaç kez davar oldum kaç kere kurban
Kaç kez memlük olup misal-i hayvan
Elden ele kaç verildim kim bilir?

Kaç kez gezdim ehl-i dükkân elinde
Kul ne bilir herşey sultan elinde
İlaç idim hekim Lokman elinde
Kaç kurudum kaç karıldım kim bilir?

---

* Bu dörtlüğün son iki dizesi bazı kitaplarda şu şekildedir :
"Beş defa cenneti âlâ'ya girdim
Fakat nara kaç sürüldüm kim bilir?"

** Bu dörtlüğün son iki dizesi ise şöyledir :
"Balçık oldum binalarda yapıldım
Kaç yapıldım kaç kuruldum kim bilir?"

Kaçıncı Adem'in evladındanız
Kaçıncı alemin bünyadındanız
Kaçıncı fırkanın efradındanız
Anlatamam kaç bozuldum kim bilir?

Dünyayı dolaştım hep kara batak
Görmedim bir karar, bilmedim durak
Üstümü kaç örttü bu kara toprak
Kaç serildim, kaç dirildim kim bilir?

Gufrani'yim tarikatım boş değil
İyi bil ki kara bağrım taş değil
Felek ile hiç hatırım hoş değil
Kaç barıştım, kaç darıldım kim bilir?

Katre : *Damla* — **Umman :** *Okyanus* — **Ağmak :** *Yukarı doğru akma* — **Boran :** *Yelli yoğun yağmur* — **Gani :** *Zengin* — **Nebat :** *Bitki* - **Sulb :** *Soy* — **Sema :** *Gök* - **Balçık** — *Çamur* — **Hallak :** *Tanrı, yaratan* — **Külli kadir feyyaz-ı mutlak :** *Sonsuz güçlü kuvvetli Tanrı, salt bereket ve bolluk veren Allah* — **Kemal :** *Olgunluk*- **Zeval :** *Son, bitiş* — **Muhal :** *Olmaz, olanaksız* — **Rical :** *Erkek* - **Nisa :** *Kadın* — **Şikar :** *Av* — **Say' dolmak :** *Avlanmak* — **Pende :** *Öğüt, söz, bir tür yün, pamuk gibi dokuma malzemesi* — **Düzülmek :** *Sarılmak* - **Memlük :** *Mal, kul, köle* - **Bünyad :** *Yapı, bina, temel* — **Fırka :** *Bölük, ulus, ırk* — **Efrad :** *Birey* — **Bağır :** *Sine* — **Felek:** *Dünya, Tanrı*.

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - Kafdağı: Eski inanca göre, dünyayı çepeçevre kuşatan dağ. Burada devler, ejderhalar bulunurmuş. Zümrüdüanka'nın yuvasının da burada olduğu sanılırmış.

Kafdağı, insanoğlu için bilinmezin ve başarılması zor işin sembolü olmuştur.

2 - Kan almak: Küçük aptes bozma anlamına kullanılır.

Kaygusuz: **Pilav.** Kaygusuz**'un Mısır'dan mürşidi bAbdal Musa Sultan**'a pirinç yollama menkıbesine dayanır.

3 - Kıble: Alevilikte, insanın yöneldiği yer yine insan olduğu için, kıble insandır. İnsanda bulunan gönüldür.

4 - Kurban: Nefis... Hak yoluna kendi anından geçen insan... Cemde, lokma edilerek yenilen koyun, ekmek veya elma... Horoz, yoksa tuz, yoksa, bir tas su bile kurban yerine geçer.

Anadolu Aleviliğinin bugünkü kurallarını önemli ölçüde **Hacı Bektaş Veli** ardası **Abdal Musa** belirlemiştir. Bu nedenle kendisi büyük saygı ile anılır. **Abdal Musa** adına özel cem yapılır ve özel kurban kesilir. **Abdal Musa,** bu yönüyle **Hacı Bektaş Veli**'den bile öne çıkar.

5 - Kurban tığlamak: Kurbanı kesmek. **Tiğ** Farsça'da kılıç demektir.

Kelimeişehadet: Alevilikte, kelimeişahadet şöyledir: "**La ilahe illallah, Muhammed'en resulullah, Ali'yyün veliyullah**"

Alevilikle Sünnilik arasındaki en önemli ayrım, kelimeişahadete eklenen, "Ali Tanrı'nın velisidir" anlamına gelen "Ali'yyün veliyullah"tan doğar.

6 - Lokma: Yemek... Kurban yemeği... Yemekten bir parça. Yemek yiyelim, yerine; Lokma edelim, lokma görelim, derler.

KEMTERİ
(Ölümü : 1939)

Alevi-Bektaşi şiirinde birkaç Kemteri var. Bunlar çoğu kez Deli Kemter, Kul Kemteri mahlaslarını kullanırlar. Bunlardan ilkinin 17. yüzyılda yaşadığı sanılıyor. Kitabımızda bu Kemteri'ye yer verilmiştir. **(Bknz. c: 3, sh: 351).**

Bir de halen yaşayan ve hicivler yazan bir Kemteri daha vardır **(Rıza Zelyut, Halk Şiirinde Başkaldırma, sh: 461).**

Bunlardan ayrı olarak burada andığımız Kemteri, 19. yüzyılda yaşamış bir Bektaşi ozanıdır. Asıl adı Raşit Ali'dir. Mızıka-i Hümayun denilen, saray müzik kurulundan emekli olunca, Üsküdar'a yerleşmiş, tarikata Çamlıca'lı Nuri Baba'dan el alarak girmiştir. Türkiye'de Karagöz yapımcısı olarak bilinen Ragıp Tuğtekin'in verdiği bilgiye göre:

"Devrinin, en iyi Karagöz oyunu oynatanlardandır. Bu Karagöz oyununa o devirde (hayal oyunu), oynatanlara (hayali) denirdi. Tarihte bu hayali'lerin çoğu Bektaşidir. Hatta yakın yıllarda radyoda Karagöz oynatan Hayali Küçük Ali de Bektaşi idi. Kemteri Karagöz oyunundaki, perde redifli gazelin yazarıdır. Bu gazel şöyledir:

Nakş-ı hüsnün remz eder hüsnünde rü'yet perdesi
Hace-yi hükm-i ezeldendir hakikat perdesi

Siyreti surette mümkündür temaşa eylemek
Hail olmaz ayn-ı irfana basiret perdesi

Her neye im'an ile baksam olur iş aşikar
Kılmış istila cihanı hab-ı gaflet perdesi

Bu hayal-i alemi gözden geçirmektir hüner
Nice kara gözleri mahvetti suret perdesi

Şem'i aşkla yandırıp tasvir-i cisminden geçen
Adem'i amedşud etmekle azimet perdesi

Hangi zilla iltica etsem fena bulmaz ecep
Oynatan üstadı gör kurmuş Muhabbet perdesi

Dergeh-i Al-i Aba'da müstakim ol **Kemteri**
Gösterir vahdet elin kalktıkta kesret perdesi

Bu perde gazelinin düz yazıyla anlatımı şöyle yapılabilir:

"Ey insanoğlu bu perdeye baktığın zaman, Tanrı'nın güzelliğinin nakışlarının belirlendiğini görürsün. Tanrı görüntüsünün gerçek yansıması, bu görüntü alemidir. Bu sebeple, iç yüze ait her şeyin, dış yüzünde görülmesi pek doğaldır. Bu olaylar, irfan sahiplerinin gözüne asla perde olmaz."

"Her nereye can gözüyle bakarsan, bu işin sırrı açıklanmış olur. Bu gerçeği insan, cihanı gaflet perdesi kapladığı için sezemiyor. Hüner, bu hayal alemini, can gözüyle gözden geçirmektir. Ama ne var ki, gerçeği görmek yeteneğinden yoksun olan kara gözleri sapıklığa sürdü. Aşk çerağından yanıp yakılan, kendine verdiği varlıktan geçen insanı, Tanrı varlığında tüketip, Tanrı'yla var eder."

"Tanrı'nın tecellilerini belirleyen hangi gölgeye baksan, fani niteliklerinin baki ile yer değiştiğini görürsün. İşte bu evreni oynatan (tasarruf eden) üstad olan, Yüce Tanrı'nın ezeli sırrıdır. Böylece O evrelerin sahibi, ortaya bir muhabbet düzeni koymuştur."

"Ey **Kemteri** Al-i Aba'nın dergahında dosdoğru ol. Bu çokluk, sana, Tanrı'nın birliğini kanıtlamak içindir."

Kemteri, 1896'da ölmüş, Selami efendi çevresine gömülmüştür.

Kemteri'nin yazma divanı, Sadeddin Nüzhet Ergun'un özel kütüphanesinde bulunmaktadır. Sadeddin Nüzhet Ergun'un bildirdiğine göre, bu divan 122 büyük sayfadan ibarettir. Bu divanda şairin 2100 beyti vardır. Alevilik inancını dile getiren bu beyitlerin, Bektaşiler arasında özel saygınlığı bulunmaktadır.

Kemteri, Muallim Naci'nin iki gazelini de tahmis etmiştir. Şiirleri, genellikle aruz-ölçüsüyle yazılmıştır. Bu şair, aynı zamanda bestekardır. Kendi şiirlerinden bir kaçını bestelemiştir **(S. N. Ergun)**. Dili ağdalı ve Osmanlıca terimlerle doludur. Ancak tarikatı inceliklerine değin bilen Kemteri, bunu şiirlerinde de dile getirmesini bilmiştir.

— 1 —

Hak'dan özge gayrı yoktur alem-i vahdette ta
Kendi nurundan yarattı bunları Rabb-il-ula
Ahmed-i Muhtar'dır mir'at-i zat-ı Kibriya
Ol cihetten aşikaane oldu sırr-ı Hel eta
Nur-u vahiddir Muhammed'le Aliy-yel-Mürteza
Zat-i mahbub-u Hudâ'dır Hamse-i Al-i aba

Hakipay-i Ehl-i Beyt'e ruymal ol ey püser
Bendesi ol kim azizim ruşen olsun dideler
İsm-i pakin yar edüb ezkar kıl şam ü seher
Dört kitabın sırrına vakıf olam dersen eğer
Nur-u vahiddir Muhammed'le Aliy-yel-Mürteza
Zat-i mahbub-u Hudâ'dır Hamse-i Al-i aba

Vasf-ı pakin muhtasar kıldım beyan efzundur
Cud ü feyz ile bu alem serteser meşhundur
Ta ezelden bunları sevmek bize kanundur
Bunları inkâr eden elhasılı mel'undur
Nur-u vahiddir Muhammed'le Aliy-yel-Mürteza
Zat-i mahbub-u Hudâ'dır Hamse-i Al-i aba

Zerre hürmet etmeyüb Peygambere ol bi hicab
Kangı akl ile bu kâra başladı ibn-i kilâb
Ol çerağ-ı hanedanı eyledi zalim harab
Lâ'net olsun canına kavm-ı Yezid'in bi hicab
Nur-u vahiddir Muhammed'le Aliy-yel-Mürteza
Zat-i mahbub-u Hudâ'dır Hamse-i Al-i aba

Ey taassub ehli rah-ı müstakime çekme sed
Fark u temyiz et ko kibri olma şeytandan eşed
Çeşm-i insaf ile bak zira ayandır nik ü bed
Can ü dilden bunlara iman eden bulur meded
Nur-u vahiddir Muhammed'le Aliy-yel-Mürteza
Zat-i mahbub-u Hudâ'dır Hamse-i Al-i aba

Hak peygamberden cenab-ı Mehdi'ye gelince dek
İns ü cinne bunlar idi iktida idilecek
Her birinin hakipay-i devleti kadr-i felek
Dönmem imanım budur ey **Kemteri** ta haşre dek
Nur-u vahiddir Muhammed'le Aliy-yel-Mürteza
Zat-i mahbub-u Hudâ'dır Hamse-i Al-i aba

Hamse-i Al-i aba : *Al-i abanın beş kutsal kişisi (Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatîma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin)*— **Nur-i vahid** : *"Ya Ali, ikimiz bir nurdan yaratıldık" anlamında bir hadis* — **İbn-i kilâb** : *Köpek oğlu* — **Ruşen** : *Aydınlık* — **Ezkar** : *Anma, söyleme* — **Âcud** : *Cömert* — **Muhtasar** : *Kısa* — **Püşer** : *Oğul* — **Ruymal** : *Tunçtan* — **Efzun** : *Büyülü* — **Meşhun** : *Dolu* — **Esed** : *Aslan*— **Nik** : *İyi* — **Bed** : *Kötü* — **İktıda** : *Tabi olma, uyma* — **Haşredek** : *Kıyamete kadar* — **Hakıpay-ı devlet** : *Varlığının ayak tozu* — **Zat-ı mahbub-u Huda** : Tan*rı'nın sevgili kişisi.*

— 2 —

Yar elinden işmişem aşkın meyin çokdan beri
Anın içün peşt ü pay urmaktayım çün serseri
Hubb-i Hayder'le dolubdur gönlümün her bir yeri
Bende-i Al-i Abayım i'timadım Ca'feri
Yüzseler cümle vücudum kalmasa tende deri
Dönmezem bab-ı Ali'den Hayderiyem Hayderi

İhtedü bişşems buyurdu cenab-ı Mustafa
Bu hadis-i pake iman edene ruz-i ceza
İdecek ağyara karşu Hak nice lütf u ata
Ehl-i Beytin halka menguş bendesiyim zahida
Yüzseler cümle vücudum kalmasa tende deri
Dönmezem bab-ı Ali'den Hayderiyem Hayderi

Ben beli dedim o şahın yoluna dönmem ebed
Bendesi hakkına lütf u şefkati var layuad
Aşık-ı sadık olanlara irer andan meded
Ta'n ü teşni'le çekerse önüme zühhad sed
Yüzseler cümle vücudum kalmasa tende deri
Dönmezem bab-ı Ali'den Hayderiyem Hayderi

Men muhibb-i Hayder'im Şah-ı Hasen iki gözüm
Ol Şehid-i Kerbelanın aşkına yansın özüm
Dergeh-i Zeynel-aba'dan hiç çevirmezem yüzüm
Çak çak olsam da dönmem hasılı budur sözüm
Yüzseler cümle vücudum kalmasa tende deri
Dönmezem bab-ı Ali'den Hayderiyem Hayderi

Ol Muhammed Bakır'dır can katan bu canıma
Ca'fer-us-Sadık'dürür kuvvet veren imanıma
Can feda etsem nola Kâzım gibi sultanıma
Gelse hancerler çeküb münkir Yezidan yanıma
Yüzseler cümle vücudum kalmasa tende deri
Dönmezem bab-ı Ali'den Hayderiyem Hayderi

Hazret-i Mus-er-Rıza'dır ehl-i aşkın rehberi
Hem Taki va ba Naki'dir dü cihan serverleri
Askeri'dir zümre-i naciyyenin seraskeri
Mehdi-i sehip livanın yoluna ey **Kemteri**
Yüzseler cümle vücudum kalmasa tende deri
Dönmezem bab-ı Ali'den Hayderiyem Hayderi

Peşt ü pay : *Ardı ardına* — **İtimad :** *Dayanma, güvenme* — **Ruz-ı ceza :** *Kıyamet günü* — **Menguş :** *Küpe* — **Ebed :** *Sonsuz* — **Layuad :** *Her zaman* — **Ta'n ü teşni :** *Sövme ve ayıplama* — **Zühhad :** *Aşırı sofular* — **Sed :** Kapama mani — **Çakçak :** *Parça parça* — **Serasker:** *Başkomutan* — **Liva:** *Bayrak.*

— 3 —

Ah kim erdi yine mah-ı muharremdir bu gün
Sine suzan dide giryan olacak demdir bu gün
Kaldı zalimler elinde varis-i sıbt-ı Nebi
Ağla çeşmim haşre dek eyyam-ı matemdir bu gün
Kerbelâ hakinde ferzend-i Resul oldu şehid
Bir içim su vermediler çün müsellemdir bu gün
Ehl-i Beyt'in çektiğin yad eyleyüb şam ü seher
Kara bağlar durmaz ağlar ol ki ademdir bu gün
Kim ki bir katre gözünden yaş dökmezse eğer
Ceddi yoklansa çıkar mel'una hurremdir bu gün
Ehl-i tuğyandan zuhur etti bu fitne iltihab
Lânet olsun ol güruh-i bi hicaba bi hisab

İrtihal ettikte alemden cenab-ı Mustafa
Hep ser-i hara hücum etti güruh-i eşkiya
Ya Ali ente maalhakki hadisi ar iken
Çok cefalar gördü bu kavmin elinde Mürteza
Men ezani emrini kasden feramuş ettiler
Bab-ı Zehra'ya gelüb etti o zalimler eza
Dil şekest etti o bi din itret-i peygamberi
Zerre imanı olan etmez bu kâra iktida
Ol Yezid-i bi mürüvvet zalimin ettiklerin
İrtikab etmez bu fi'li kim eder İblis haya
Ehl-i beyt'e buğz eden ol kim munafıkdır hemin
Bu hadis-i pake iman etmeyen olur lâin

Cem'olub bir araya mel'unlar isyan ettiler
Ehl-i Beytin mahvine bilcümle peyman ettiler
Ta o rütbe ittifak etti munafıklar ki ah
Hace-i ümmülfesadı Şam'a sultan ettiler
Hakkı Zehra'yı olup gasb etti ahır zalimun
Hatır-ı peygamberi incittiler kan ettiler
Ol çerağ-ı Ahmed'i söndürmeğe kalkıştılar
Bunlar ol mul'un ki evvel terk-i iman ettiler
Bunlar iken bezm-i has-ı Rabb-ı izzette kabul
Zaliman bu hanedanı zar ü giryan ettiler
Kim sebeb verdiyse ya Rab lâ'net olsun canına
Aline ensabına ihvanına a'vanına

Kerbelâ'da aldılar etrafını ol hazretin
Goncasın soldurdular ol gülistan-ı ismetin
Bir takım kelb-i akur etti o mazluma gulu
Eylediler hun ile alude cism-i devletin
Kurratül'ayn-ı Habib-i Kibriya'ya nettiler
Ol Yezid hiç tutmadı Fahr-ı cihanın hürmetin
Kimseye vermezdi mel'un müslümanlık şanını
Ol güruh-i bed siriştin anla islameyyetin
Düşmen-i Al-i abâ'dır ol ki lâ'net eylemez
Lâ'net olsun ana çekmekte Ümeyye gayretin
Tutma hubb-u düşmen-i Al-i abâ'yı sinede
Farkı yokdur lâşeden hıfz eyleme gencinede

Ol anud ibn-i fürumaye Pelid ibn-i Ziyad
Başına cem etti ol kelb askerin bilittihad
İns ü cinne Hakk'ın ab-ı rahmeti meftuh iken
Vermedi bir katre abı hazrete ehl-i inad
Bu ne vicdandır Haseyn-i Kerbelâya kıydılar
Ol munafıklar edüb emr-i Yezid'e inkıyad
Erdi mel'un kamına lâ'net o kavmin canına
Şam'a celb etti ser-i paki Yezid-i bed nihad
Mustafa'nın aline bu cevri lâyık gördüler
Dini ayrı kafir olsa eylemez bunca fesad
Şimr-i Zülcevşen Ömer bin Sa'd ile bir de Sinan
Bunlar içün lâ'net etmek bizlere farzdır heman

Hazret-i Zeynel-abâ iken imam-ül-müslimin
Etmediler iktida zulm ettiler ol hainin
Bakır u Cafer'le Kâzım'la Ali Mus-er-Rıza
Dest-i düşmenden neler çekti meded Al-i Hüseyn
Şah Taki vü bâ Naki vü askeri serverlerin
Her biri bir cevr ile oldu şehid ol nazenin
Hatem-i Al-i Aba ol Mehri-i sahib liva
Çeşm-i alemden nihan oldu imam-ı pak-i din
Gelmedi Al-i Ümeyye veş bu dehre bir pelid
Çardeh ma'suma şefkat etmedi kavm-i lâin
Hak Muhammed'le Ali'yı sıdk ile iman eden
Lâ'net eyler Al-i Süfyan'a müselmanım deyen

Ey Hudâ lütf et bize ol Mustafa'nın aşkına
Sıhr-ı Peygamber Aliy-yel-Mürteza'nın aşkına
Gonca-i bağ-ı Muhammed Fatıma Hayrunnisa
Daderi Şah-ı Şehid-i Kerbelâ'nın aşkına
Hubb-i Ehl-i Beyt ile al canımı ya Rabbena
Kemteri'ye kıl kerem Al-i abâ'nın aşkına
Hak akıllar vermiş ihsan eylemiş her bir kula
Fark u temyiz eyle sofi enbiyanın aşkına
Nice ayat ahadis ile müsbet gün gibi
Geç teberradan tevellaya Hudâ'nın aşkına
Ehl-i Beyt'in ruhuna bi had salat ile selam
Lâ'net olsun düşmen-i Al'e ilâ yevm-il-kıyam

Sine suzan : *Bağrı yanık* — **Dide giryan** : *Gözyeri yaşlı* — **Sıbt-ı Nebi** : *Hz. Peygamberin torunları* — **Ferzend** : *Oğul* — **Şam ü seher** : *Akşam ve sabah* — **Ehl-i tuğyan** : *Asiler* — **Bihesap** : *Hesapsız* — **İrtihal ettikte** : *Dünyadan gidince* — **Ya Ali ente maalhakki** : *"Ya Ali sen her zaman haklısın" veya "Hak seninledir" anlamında bir hadis* — **Hayrunnisa** : *Kadınların en hayırlısı* — **Men ezani** : *"Ya Fatıma sana kim eza cefa ederse bana etmiş gibidir" anlamına bir hadis* — **Dil şikest** : *Gönül kırmak* — **İtret-i peygamber** : *Peygamber hanedanı* — **İttifak etti** : *Birleşti* — **Ümmülfesad** : *Fitnenin anası* — **Hâk** : *Toprak* — **Kelb akur** : *Kudurmuş köpek* — **Hun ile alude** : *Kan ile boyanmış* — **Bed nihad** : *Kötü huylu* — Çeşm-i alemden nihan oldu : Gözlerden sırlandı kayboldu — Meftuh : Açık — **Zühhad** : *Sofular* — **Tuğyan** : *İsyan* — **Müsellem** : *Verilmiş* — **Haki** : *Toprak* — **Feramuş** : *Unutma* — **İktida** : *Uyma* — **Peyman** : *And* — **İltihad** : *Kızma, öfke* — **Ensab** : *Put, şerler, belalar* — **A'van** : *Vakit, zaman* — **İltihab** : *Tutuşma* — **Sam u seher** : *Gece gündüz* — **Bilittihad** : *Birleşerek* - **İnkiyad** : *Boyun eğme* — **Veş** : *Gibi* - **Daderi** : *Kardeşi* — **Bihad:** *Sınırsız.*

— 4 —

Andelib olmaksa kasdın ey gönül gülzara gel
Aşık-ı şuride meşrebsen eğer didara gel
Şişe-i namusunu eyle şikest ikrara gel
Vuslat istersen eğer Mansur olub hoş dara gel
Astan-ı Hacı Bektaş-i Veli Hünkâr'a gel

Hubb-i Ehl-i Beyt ile olsun derunun pür kemâl
Gel gel arslanım erenler babına kıl ruymal
Her ne dürlü dünyede sürsen ömür sonu zeval
Olmak istersen cihanda nail-i bezm-i visal
Astan-ı Hacı Bektaş-i Veli Hünkâr'a gel

Serseri gezme cihanda hoş zamir-i ruşen ol
Hemdem olma gel teberra kavmi ile sen sen ol
Ehl-i Beyt'in dostuna dost düşmenine düşmen ol
Haric-i surda bulunma içeru gir evden ol
Astan-ı Hacı Bektaş-i Veli Hünkâr'a gel

Küfürdür zahidlerin aşıkların imanıdır
Destgirim Hazret-i pirim mürüvvet kanıdır
Yürüden divanı ez cümle anın burhanıdır
Kemteri'nin dü cihanda hasılı sultanıdır
Astan-ı Hacı Bektaş-i Veli Hünkâr'a gel

Andelib : *Bülbül* — **Aşık-ı şuride** : *İnleyen aşık* — **Dildar** : *Sevgili* — **Şişe-i namus** : *Şair burada benzetme yaparak, gururunu demek istiyor* — **Şikest** : *Kırma* — **Nail-i bezm-i visal** : *Tanrı'ya kavuşmak istersen yada Tanrı dostlarının bulunduğu meclise girmek istersen* — **Gülzar** : *Gülbahçesi* — **Ruymal** : *Boyun kır* — **Hemdem:** *Aynı* — **Zamir-i ruşen** : *Aydınlığın iç yüzü* — **Destgir** : *Yardımcı* — **Astan** : *Tekke* - **Hubb** : *Güzel* — **Derun** : *İç* — **Pür kemal** : *Salt olgunluk* — **Burhan:** *Kanıt.*

— 5 —

Ey gönül fehmet nedir kadr-i bülend-i Mustafa
Nokta-i nur-u İlahi'den nümayan oldu ta
Nur-u Ahmed ile tev'em doğdu nur-u Mustafa
Fatıma zat-ı Hasen ile Şehid-i Kerbelâ
Zat-ı aguş-i hüviyyette bulardır daima
Nazenin-i Kibriya'dır hasılı Al-i Abâ

Rabb-i izzet bunları hoş kendüye yar eyledi
Sayesinde bunların bu alemi var eyledi
Düşmen-i Al olanı matrud-i dudar eyledi
Ehl-i imanım deyen baş koydu ikrar eyledi
Zat-ı aguş-i hüviyyette bulardır daima
Nazenin-i Kibriya'dır hasılı Al-i Abâ

Yoğ iken bu nüh felek hep var idi Al-i Resul
Ba'dezin oldu küşad aşıklara bu doğru yol
Bunlara iman edenler buldu Zilburke vusul
Lâ'net oldu sezavar her kim ettiyse nükul
Zat-ı aguş-i hüviyyette bulardır daima
Nazenin-i Kibriya'dır hasılı Al-i Abâ

Al-i Peygamber'dir elhak mahrem-i zat-ı Celil
Hak bulara bular ol Mevla'ya olmuştur Halil
Çünki bulardır şefaat menbaı hulk-i cemil
Bahtiyar oldur eder şam ü seher Al'e dahil
Zat-ı aguş-i hüviyyette bulardır daima
Nazenin-i Kibriya'dır hasılı Al-i Abâ

Bade-i kibr ile münkir mest ü mağrur oldular
Gün gibi zahir iken Hak görmeyüb kur oldular
Aşık-ı sadık olanlar cümle mesrur oldular
Hubb-i Al ile gönüller serteser nur oldular
Zat-ı aguş-i hüviyyette bulardır daima
Nazenin-i Kibriya'dır hasılı Al-i Abâ

Zahida derkârdır bak işte hal ü şanımız
Bende-i Al-i Muhammed'dir bizim ünvanımız
Yoluna olsun feda hep varımızla canımız
Kemteri dünye vü ukbada budur imanımız
Zat-ı aguş-i hüviyyette bulardır daima
Nazenin-i Kibriya'dır hasılı Al-i Abâ

Tev'em : *İkiz* — **Matrud :** *Koğulmuş* — **Nüh felek :** *Dokuz gezegen* — **Hulk'u cemil :** *En güzel ahlak* — **Nazenin :** *Nazlı* — **Bülend :** *Yüksek, yüce* — **Nümayan :** *Görülme* — **Zat-ı ağur-ı hüvviyet :** *Kimliğinin özündeki kişiliği* — **Sezavar :** *Uygun* — **Menbai hulk-ı cemil :** *Güzel huyunun kaynağı* — **Mesrur :** *Sevinmiş* — **Kur :** *Kör* — **Kurb :** *Yakın olma* — **Matrud :** *Kovuntu* — **Ba'dezin :** *Bundan böyle* — **Küşad :** *Açma* — **Nükul :** *Dönme* - **Serteser :** *Baştan başa* — **Derkâr :** *Açık, bilinen* — **Ukba :** *Ahiret*.

— 6 —

Biz muhibb-i Ehl-i beytiz can olan Bektaşiyiz
Hakiyet iklimine sultan olan Bektaşiyiz
Fariğiz alemden abdalan olan Bektaşiyiz
Cam-ı aşkı nuş edüb hayran olan Bektaşiyiz
Neş'eyab-ı halka-i rindan olan Bektaşiyiz

Kam içün ağyar-ı bedirgana yoktur meylimiz
Fakr ile fahr eyleriz şehvare yoktur meylimiz
Bize besdir bir aba destara yoktur meylimiz
İzz ü cah-ı çerh-i nahemvara yoktur meylimiz
Cümle varı terk edüb üryan olan Bektaşiyiz

Adem olsun ol ki kuy-i nefs-i şuma gitmesün
Rişte-i kibr ü taassubla özün berkitmesün
Kalb-i aşık beyt-i Hak'dır elhazar incitmesün
Zahid-i hodbin bizi kecrev görüb ta'n etmesün
Rehneverd-i hıtta-i irfan olan Bektaşiyiz

Sun'i Hak'la oldu ihya kalib-i fersundemiz
Buldu esmada müsemma kalib-i fersundemiz
Katredir ma'nide derya kalib-i fersundemiz
Murdan ez'afdır amma kalib-i fersundemiz
Gönlümüzde şirler pinhan olan Bektaşiyiz

Sırr-ı aşkı aşikar etmiş Hudâ'yi lâyenam
Hamdülillah tutmuşuz bab-ı tevellada makam
Bundan özge **Kemteri** olmaz bize alemde kâm
Sayesinde Hazret-i Hünkâr'ın ey Naci müdam
Dem urub devran sürüb şadan olan Bektaşiyiz

Fariğ : *El çekme* — **Bes :** *Yeter* — **Destar :** *Sarık* — **İzz ü cah-ı çerh-i hanem var :** *Yüksek mevkiler zenginliklere*— **Kecrev :** *Çarpık* — **Sun'i Hak :** *Hakk'ın sanatıyla* — **Kalib-i fersude :** *Yıpranmış beden* — **Mürdan ez'af :** *Karıncadan çelimsiz* — **Şirler pinhan :** *Arslanlar gizli* — **Şehvar :** *Şah gibi* — **Müsemma :** *Adlı* — **Neş'eyab-ı halka-i rindan :** *Dünya işlerini hoş gören halka keyifle bakma* — **Lâ yalem-ül gaybe ill-Allah :** *Kaybolanı Allah'tan başkası bilmez* — **Agyar-ı bedirgan:** *Düşman zenginliği* — **Sum :** *Uğursuz* — **Rişte :** *İplik, tire* — **Elhazar :** *Asla* — **Hodbin :** *Bencil* — **Kevrec :** *Sakat, eğri topal.*

— 7 —

Meded ya sahib-i irşad aman ya Hazret-i Bektaş
Bu viran gönlüm et abad aman ya Hazret-i Bektaş

Tarik-i Hakk'a rehbersin ki mensub-i peygambersin
Şefi-i ruz-i mahşersin aman ya Hazret-i Bektaş

Benim ey şah-ı zişanım devasız derde dermanım
Mürüvetkârım imanım aman ya Hazret-i Bektaş

Gönül hubbunla memludur zebanım virdi ya hûdur
Niyazım zatına budur aman ya Hazret-i Bektaş

Benim cürmüm firavandır lütuf senden nümayandır
Ümidim senden ihsandır aman ya Hazret-i Bektaş

Sana uşşakım evvelden günahkârım velikin ben
Kerem senden atâ senden aman ya Hazret-i Bektaş

Kulundur **Kemteri** muhtaç kerem kıl bab-ı lütfun aç
Ola dilden humum ihraç aman ya Hazret-i Bektaş

Firavan : *Çok fazla* — **Nümayan :** *Görünen* — **Şadan :** *Şer* — **Memlu :** *Dolu* — **Zişan :** *Canlı, onurlu* — **Velikin :** *Ama, ancak, şöyleki* — **Zeban :** *Dil.*

— 8 —

Sidre-i sinemde şahım ya Ali senden meded
Gönlümün tahtında şahım ya Ali senden meded

Bir garibin gelse bab-ı lütfuna bulur necat
Hasılı yok iştihabım ya Ali senden meded

Sen şefaat kanısın elhak günahkâran içün
Ben garib-i ru siyahem ya Ali senden meded

Sen dururken halime kimler benim insaf eder
Dinim imanım penahım ya Ali senden meded

Arsa-i mahşerde lütf eyle hacil etme beni
Kemteri veş pür günahım ya Ali senden meded

Sitre-i sine : *Sine sediri* — **Ru siyah :** *Yüzü kara* — **Hacil :** *Rezil* — **Necat :** *Kurtuluş* — **Elhak :** *Doğrusu* — **Penah :** *Sığınma* — **İstihab :** *Bağış* — **Veş :** *Gibi.*

— 9 —

Hazine gencine-i sırr-ı Hudâsın ya Ali
Varisi zat-ı Peygamber Hel eta'sın ya Ali

Nokta-i evvel bidayet her ulumun babısın
Nur-u Hak'sın sırr-ı Bismillâh'da basın ya Ali

Yok bu ümmette nazirin hasıl bir nursun
Lâhmüke lâhmi Habib-i Kibriya'sın ya Ali

Astan-ı devletin dar-ül-emandır aşıka
Padişah-ı zat ı mutlak mültecasın ya Ali

Sırr-ı vahdette olan nur-u meveddet aşkına
Bendene şahım meded kıl rehnümasın ya Ali

Rü siyahım şerm ile geldim der-i ihsanına
Sen şefaat eyle ma'ruf-i sehasın ya Ali

Lütfuna muhtacdır her vech ile bu **Kemteri**
Şefkat etmek mücrimine mübtelasın ya Ali

Nazir : *Benzer* — **Mültecâ :** *Sığınılacak yer* — **Nur-u meveddet :** *Katıksız sevgi nuru* — **Şerm :** *Utanma, sıkılma* — **Mücrim :** *Suçlu* — **Bidayet :** *Başlangıç* — **Ulum :** *Bilimler* — **Nazir :** *Benzer* — **Mülteca :** *Sığınılacak yer* — **Eman :** *Yardım isteme* — **Astan-ı devletin dar-ul enamıdır aşıka :** *Devletin eşiği aşıka sığınma kapısıdır* — **Bab :** *Kapı* — **Lahimi ke lahmı (Hadis) :** *Eti etim.* — **Maruf-i sehan :** *Ünlü cömertsin* — **Mübtela :** *Düşkün, tutkun* — **Vech :** *Yüz.*

— 10 —

Hami-i şer'i mübin, Elhasen ü vel-Hüseyn
Oldur imaman-ı din, Elhasen ü vel-Hüseyn

Ceddi Resul-i Hudâ, Kıldı buları sena
Şafi-i ruz-i ceza, Elhasen ü vel-Hüseyn

Ol iki necm-i celi, Gonca-i bağ-ı Ali
Gülşen-i Hakk'ın gülü, Elhasen ü vel-Hüseyn

Lütf u ata şanıdır, Şah-ı kerem kânıdır
Aşıkın imanıdır, Elhasen ü vel-Hüseyn

Hazret-i rahmet meab, Dergeh-i rah-ı savab
Ma'ni-i ümmülkitab, Elhasen ü vel-Hüseyn

Kemteri ol nazenin, Melceimizdir hemin
Padişah-ı alemin, Elhasen ü vel-Hüseyn

Rahmet meab : *Rahmet edici* — **Rah-ı sevab :** *Doğru yol* — **Ma'ni-i ümmülkitab :** *Fatihanın manası* — **Melce :** *Sığınılacak yer* — **Hemin :** *Hepimiz* — **Şafi-i ruz-i ceza :** *Ceza gününün şifa vericisi* — **Şer-i mübin :** *Şerri, kötülüğü ayıran, açık şer* — **Hami-i şer'i mübin :** *Belli adaletin, hakkın koruyucusu* — **Meab :** *Sığınılacak yer* — **Necm-i celil :** *Parlak yıldızı* — **Sena :** *Övme* — **Nazenin :** *Nazlı*, Bektaşi.

— 11 —

Hubb-i Ehl-i Beyt ile sinem dolu faş olmuşum
Ol sebebden ben gulam-ı Hacı Bektaş olmuşum

Bir mutalsam kenz içinde levh-i hüsnün seyr edüb
Tak-ı mihrab-ı dile ol nakş-ı nakkaş olmuşum

Alemi seyyah olub baştan başa bir aneden
Ab ü bâd ü nar ü hâk ile karındaş olmuşum

Kuh-i zühd içre gezerdim kurd gibi bihudeye
İdeli kuy-i harabata sefer maş olmuşum

Ehl-i imana Kızılbaş dediler ey **Kemteri**
Nezd-i münkirde bihamdillâh Kızılbaş olmuşum

Ab, bad, nar, hâk : *Su, yel, ateş, toprak* — **Kuh-i zühd :** *Sofuluk dağı* — **Bihude :** *Boş yere* — **Gulam-ı Hacı Bektaş :** *Hacı Bektaş kölesi* — **Mutalsam :** *Büyülü* — **Nakşı nakkaş :** *Ressamın resmi* — **Kuy-ı harabat :** *Şarhoşlar köyü* — **Maşi :** *Yürüyen* — **Nezd :** *Yanında* — **Faş :** *Boşalma* — **Hubb-ı Ehl-i Beyt :** *Ehlibeytin güzelliği* — **Gulam :** *Köle* — **Kenz :** *Sır* — **Levh-i hüsnün :** *Güzelliğinin levhası, fotoğrafı* — **Ane :** *Ana* — **Tak-ı mıhrab-ı dil :** *Gönül mührabının kemeri.*

— 12 —

Sun-i Hak'dır nazar et ahsen-i vechindeki hat
Gösteren cümle ulumu o hat ile dü nokat
Yed-i kudret ile mess oldu cemâl-i adem
Anla mahiyyet-i insanı sakın etme ramat

Ne mürayi ne de bir mülhid-i bi iman ol
Etme bala pese hahiş sana bestir çü vasat

Bezm-i zühhada varub mebhas-i aşk etme sakın
Anlamaz kadrini dürrün ki eder laf-ı galat

Dönmezem yoluna başım komuşum ey **Kemteri**
Etmişimdir ezeli yar ile bu vech ile şart

Sun-i Hak : *Hakk'ın san'atı* — **Ahsen-i vech :** *Güzel yüz* — **Mess oldu :** *Şekil verildi* — **Yed -i kudret :** *Kudret eli* — **Mürayi :** *Sahtekâr, iki yüzlü* — **Mülhid** *Dinsiz* — **Bi iman :** *İmansız* — **Etme bala pese hahiş, sana bestir çü vasat :** *Alçağa, yükseğe heveslenme, hiç bir uçta aşırı olma, ortada kal, ılıman ol* — **Dür :** *inci* — **Laf-ı galat :** *Boş, saçma söz* — **Şart :** *And, koşul* — **Bezm-i zühhad :** *Sofular meclisi* — **Kadir :** *Değer* — **Ezel :** *Öncesiz* — **Ebed :** *Sonrasız.*

— 13 —

Ta ezel bezminde ikrar eyleyen Şiileriz
Bunda ol ikrarı tekrar eyleyen Şiileriz

Doğrudan doğru riayet eyleriz yok hilemiz
Şer-i enver ile reftar eyleyen Şiileriz

İhtedü bişşemsi emrine riayet eyledik
Ehl-i Beyt'i her dem ezkar eyleyen Şiileriz

Dahl eden bir gün gelir tasdik eder erkânımız
Düşmeni kendüye hoş yar eyleyen Şiileriz

Derd-i aşka duş olub Lokman'a minnet etmeyiz
Kendi derdimize timar eyleyen Şiileriz

Hak Muhammed'le Ali'nin sayisende **Kemteri**
Hefs-i bed evhamı bizar eyleyen Şiileriz

Ezel Bezmi : *Ruhların toplandığı yer, zaman* — **Şer-i enver :** *Şeriat nuru* — **Reftar:** *Yürüyen* — **Timar :** *Tedavi etme* — **Bed :** *Kötü* — **Evham :** *Kuruntu* — **İhtedü bişşemsi :** *Güneşin ışığı gibi ol, doğru yola gir* — **Dahl :** *Girme, karışma* — **Riayet :** *Uyma* — **Sayisinde :** *Sayesinde* — **Hefs-ı bed :** *Kötü hevesleri* — **Evham-ı bizar :** *Hasta, bıkmış kuruntular* — **Duş olma :** *Düşme* — **Ezkar :** *Anmalar.*

— 14 —

Sorma sofi halimi ben böyle doğdum aneden
Cam-ı aşkın mestiyim çıkmam ebed meyhaneden

Per açup şem-i cemâle yanmadır dilhanımız
Bir takım pervaneyiz pervaneye perva neden

Cür'a-i feyzi olup mürşid elinden eyle nuş
Mest ü medhuş ol yürü dönme sakın peymaneden

Kenz-i esrar-ı hakikattır kanaat guşesi
Ademe bestir bu mihnet lânesi kaşaneden

Bir nümayişten ibarettir cihan baki değil
Kemteri kimse karar etmez göçer bu haneden

Per : *Kanat* — **Şem-i cemâle** : *Cemâl çerağına* — **Perva** : *Korku* — **Cür'a-i feyz** : *Tanrı feyzinin yudumu* — **Mest ü medhuş** : *Varlığından geçmiş sarhoş* — **Peymane** : *Kadeh* — **Nümayiş** : *Gösteriş* — **Lâne** : *Yuva* — **Bes** : *Kafi* — **Dilhan** : *Gönülde olan* — **Kenz-i esrar-ı hakikat** : *Gerçek gizlerinin hazinesi, definesi* — **Keşana** : *Saray* — **Guşe** : *Köşe* — **Cam-ı aşk**: *Sevgi, içki bardağı.*

— 15 —

Gelenler aleme canan elinden
Karar etmez gider viran elinden

O rütbe meyledersin dehr-i duna
Ne gördün bivefa devran elinden

Ezelden kısmet olmuştur nasibin
Sakın umma gelir sultan elinden

Sana Haktandürür her ne gelirse
Şikayet eyleme mihman elinden

Necat ister isen nefsine ey dil
Sarıl da merdüm-i irfan elinden

Visale iregör dersen azizim
Özün mahfice tut ihvan elinden

↓ Gel adem ol bilip bir cümle canı
Ki hiç incinmesin bir can elinden

Giribanın tutar seyyad-ı mevt kim
Halasa çare yok bir an elinden

Gelindi imtihan için cihana
Tehidest gitme gel bu kân elinden

Zeliha veş ümidi aşıkanın
Göründü Yusuf-i Ken'an elinden

Rümuz-i kalbini faşetme zinhar
Özü hayvan sözü insan elinden

Kemine **Kemteri** kevser şeraben
İçer bir gün Şeh-i Merdan elinden

— 16 —

Tahsil-i meşkım Kur'an'e geldim
Seyyah-ı aşkım Selman'e geldim

Düştüm zemine yağmurlar ile
Manend-i katre ummane geldim

Lütf et Halil'im İsmail asâ
Aşkın yolunda kurbane geldim

Yarem unulmaz iken cihanda
Lokman'ı buldum dermane geldim

↓ Duzahta iken irdim hayata
Elhamdülillâh Rıdvan'e geldim

Dostun elinden aşkın şarabın
Nuş eyleyüb hoş mestane geldim

Bir bende oldum Hünkâr-ı aşka
Kanber misali sultane geldim

Er sayesinde aldım nasibim
Düşmanı koydum dostane geldim

Cananı gördüm bu can içinde
Bu **Kemteri** veş yekdane geldim

Kem : *Eksik, kötü* — **Hemişe** : *Daima* — **Hû** : *Tanrı* — **Seyyah** : *Gezgin* — **Zemin**: *Toprak, yer* — **Manend-i katre** : *Damla gibi* — **Duzah** : *Cehennem* — **Rıdvan** : *Cennet bekçisi* — **Meşk** : *Öğrenme, alışmak* — **Hemişe** : *Her zaman* — **Cesim** : *Büyük* — **Veş** : *Gibi* — **Yekdane** : *Biriik* — **Elhamdulillah** : *Çok şükür* — **Mestane**: *Sarhoş* — **Cesim** : *Büyük*.

— 17 —

Ali'm hûdur gülüm hû
Gülüme bülbülüm hû
Hünkâr Bektaş Veli'nin
Dem ü devranına hû

Erenler keremine
Gerçeklerin demine
Nuri Baba azizim
Lütf ü ihsanına hû

Açıldı Hak kapısı
Sunuldu aşk dolusu
O dört kapıdan içre
Girenin canına hû

↓ Erenlerin yoluna
Canlar feda oluna
Baş açık yalın ayak
Gelen kurbanına hû

Anam çekti elimden
Babam sordu dilimden
Aşkın bahrine daldım
Cesim ummanına hû

Elim sundum eline
Sarıldım damenine
Gönlüm gözüm şen oldu
Ahd ü peymanına hû

Kemine **Kemteri**'yim
Gulam-i Hayderi'yim
Erenlerin hemişe
Yol u erkânına hû

DİDARİ

Gerçek adı ve kimliği ile yaşam öyküsü hakkında yeterli bilgiler bulunmayan Didari, ondokuzuncu yüzyılda yaşamış bir Bektaşi saz ozanıdır. Bektaşilerce düzenlenmiş yazma nefes dergilerinde Didari'nin nefesleri çokça görülür. Şiirlerinde aruz ve hece ölçülerini kullanmıştır. Kayseri'lidir. Seksen yaşlarında 1870 tarihinde öldüğü sanılmaktadır.

Şiirleri döneminin aşıklarınca sürekli söylenmiştir.

Yine Türkçe'nin canlı ve çarpıcı güzelliklerine sarılarak ürettiği Ali ile Veli sevgisi dolu olan bu şiirler karşısında saygıyla eğilerek canlar tarafından ezgi haline getirilmiş şiirleri cemlerde, evlerde, toplantılarda zevkle okunmuştur.

— 1 —

Şükür olsun ol Hudâ'nın demine
Hacı Bektaş Veli Sultan Balım var
Methi vasfın eylediğim kimesne
Hacı Bektaş Veli Sultan Balım var

Hacei Yesevi anın piridir
Velayeti dağlar taşlar yürütür
Hazreti Hakk'ın güzide sırrıdır
Hacı Bektaş Veli Sultan Balım var

Bir güneştir doğdu dünya yüzüne
Cümle erler niyaz etti özüne
Bakan aşık nur göründü gözüne
Hacı Bektaş Veli Sultan Balım var

Hasan Dede'dir postunda oturan
Rum abdalları hizmetin yetiren
Zemheride dost elma'sın getiren
Hacı Bektaş Veli Sultan Balım var

Dedim biat alınız ol uludan
Mahabbet kokusu gelir yolundan
Didari'yi ayırma Şahımerdan
Hacı Bektaş Veli Sultan Balım var

Dem : *Zaman* — **Meth-i vasf** : *Niteliği övme* — **Kimesne** : *Kimse* — **Güzide** : *Seçkin* — **Zemheri** : *Kış ortası* — **Hace-i yesevi** : *Hoca Ahmet Yesevi 12. yy.da Türkistan'ın Yesi kentinde yaşadı. Tasavvufî görüşleri Hallac-ı Mansur'a dayanır. Türkistan Erenlerinin başıdır. Hacı Bektaş Veli onun ardıllarından Lokman Perende'nin (uçan Lokman) öğrencisi olup görüşlerinin bir çoğu Yesevi ile bağlantılıdır.*

2 —

Sabahtan gözümü açtım uyandım
Hakikat bağının gülü göründü
Nuru Muhammed'e şöyle dayandım
Saki-i meveddet Ali göründü

Mukaddem alemi bezmi ülfette
Cemâlini görüp kaldım hayrette
Kandili kudrette, Bürcü esette
O şahın hayali celi göründü

Haberdar olanlar bu vakıadan
Bir vakit ayrılmaz ahde vefadan
Huruç edüp geldik mülkü bekadan
Hünkâr Hacı Bektaş Veli göründü

↓ Kırklar karar kılmış mülkü kadime
Anda erdirdiler sırrı Kelâme
Si vü dü dersinden bahrı azime
Silabı giryemin seli göründü

Konar can bülbülü o asitana
Tahassür eylemez hak gülistana
Cehdedip gelenler devri insana
Şeş cihetten sağı solu göründü

Enfüs keştisini engine saldım
Meylü mahabbetle ucunda kaldım
Camını nuşettim külahım çaldım
Hızıra seyahat yolu göründü

Bir katre nuşeden aşkın tasından
Bir vakit ayrılmaz yar belasından
Mazurum bu nutkun intihasından
Didari divane, deli göründü

Saki-i meveddet : *Sevgi badesini dağıtan* — **Bezm-i ülfet :** *Sohbet meclisi* — **Sırr-ı Kelim :** *Tanrı'nın sırrı* — **Tahassür :** *Özlem, hasret çekme* — **Şeş cihet :** *Altı yön* — **Silab-ı girye :** *Göz yaşı seli* — **Enfüs :** *Batın alemi* — **İntiha :** *Sonu* — **Bürcü eset:** *Arslan burcu* — **Mukaddem :** *Önce* — **Muvakat :** *Geçici* — **Vakıa :** *Olay* — **Ahd-ı vefa :** *Bağlılık* — **Nuş :** *İçme* — **Cam :** *Kadeh* — **Mazur :** *Özürlü* — **Kişte :** *Tohum, canlılar* — **Enfüs keştisi :** *Ruhlar gemisi* — **Mazur :** *Özürlü* — **Celi :** *Parlak, aşikar* — **Si vü dü :** *Otuziki* — **Kandil-i Kudret :** *Tanrı* — **Huruç :** *Çıkış* — **Mülki beka :** *Tanrı yanı* — **Şeş :** *Altı* — **Cehd :** *Çaba.*

— 3 —

Lâmekan ilinden bir sada geldi
Nevruzunuz canlar mübarek olsun
Kalbi müminana bir safa geldi
Nevruzunuz canlar mübarek olsun

Veladet günüdür Hak Mürteza'nın
Şimşiri kudretle ol Kibriya'nın
Narei Hayder tek açıp dehanın
Nevruzunuz canlar mübarek olsun

↓ Bu gün huruç eder cümle mevcudat
Bu dem kıyam eder Yevm-i arasat
Bu demde açılır mü'mine mir'at
Nevruzunuz canlar mübarek olsun

Ziruh, gayrı ziruh baş keser Şah'a
Bu dem izin olup gelirler caha
Fescüdu emrile ol yüzü Maha
Nevruzunuz canlar mübarek olsun

Bunda handan olur kalbi mükedder
Gözyaşları olur lâl ü mücevher
Lânet et Yezid'e **Didari** kemter
Nevruzunuz canlar mübarek olsun

Veladet : *Doğum* — **Lâmekan :** *Mekansızlık* — **Huruç eder :** *Çıkar, canlanır — Yevm-i arasat Mahşer günü* — **Ziruh :** *Diri* — **Gayr-ı ziruh :** *Ölü, cansız* — **Şemşir :** *Kılınç* — **Dehan :** *Ağız* — **Mevcudat :** *Varlıklar* — **Fescüdü :** *Cömert Tanrı* — **Cah :** *Makam* — **Mah :** *Ay* — **Mükedder :** *Bulanık, kederli* — **Kemter :** *Kul* — **Nevruz :** *Her yıl Mart ayının 21. günü Hz. Ali'nin doğum günü olarak kutlanır. Hicri takvimde yılbaşı. Gündönümü Gece ile gündüzün eşit olduğu gün* — **Mirat :** *Ayna* — **Handan :** *Neşeli*.

— 4 —

Saadet tacı alemde ol şah-ı pür vefanındır
Hakikatte hilafet padişah-ı evliyanındır
Cihad-ı ekber etmek server-i ceyş-i gazanındır
Bu cümle feth ü nusrat Şir-i merdan-ı Hudâ'nındır
Cemi-i saltanat şevketmeab-ı Lâfetâ'nındır
Bu demler hep bu devranlar Aliy-yel-Mürteza'nındır

Habib-i Kibriya'nın mahrem-i esrar-ı irfanı
Nedim-i bezm-i has-ı hazret-i mahbub-i Sübhanı
Ulum-i min ledün ikliminin şehbaz-ı sultanı
Erenler haliya ol padişahın abd-i derbanı
Cemi-i saltanat şevketmeab-ı Lâfetâ'nındır
Bu demler hep bu devranlar Aliy-yel-Mürteza'nındır

Siyadet Al ü evlada Hasen Hulk-ır-Rıza'dandır
Şerafet ehl-i imana Hüseyn-i Kerbelâ'dandır
Tarikat ehl-i aşka sahip-i Al-i abâ'dandır
Türab-ı lâyezal-i saki-i bezm-i bakadandır
Cemi-i saltanat şevketmeab-ı Lâfetâ'nındır
Bu demler hep bu devranlar Aliy-yel-Mürteza'nındır

Teberra kılmağa her dem bizim fermanımız vardır
Tevella ehl-i abdalız kavi burhanımız vardır
Muhibb-i hanedanız biz bizim devranımız vardır
Tesellamız budur daim ana imanımız vardır
Cemi-i saltanat şevketmeab-ı Lâfetâ'nındır
Bu demler hep bu devranlar Aliy-yel-Mürteza'nındır

Akıttı Zülfekar'iyle nice dem hun-i a'dayı
Muhabbetle edüb bende şeh-i devrana darayı
Nice ben sevmeyim ol zat-ı bihemta-yi ra'nayi
Senaguyendesi **Didari** okur bu beyt-i garrayı
Cemi-i saltanat şevketmeab-ı Lâfetâ'nındır
Bu demler hep bu devranlar Aliy-yel-Mürteza'nındır

Saadet : *Esenlik* — **Cihad-ı ekber :** *Büyük savaş, kişinin nefsiyle savaşı* — **Server:** *Üstün başkan, başbuğ* — **Ceyş-i gaza :** *Savaş, harp* — **Habib-i Kibriya :** *Tanrı'nın sevgilisi Hz. Muhammed* — **Ulum-i min ledün :** *Tanrı'nın saklı ilmi* — **Siyadet :** *Efendilik* — **Şerafet :** *Şereflilik* — **Hun :** *Kan* — **A'da :** *Düşman* — **Bihemta :** *Eşsiz* — **Şehbaz :** *Doğan kuşu* — **Abd-i derban :** *Kapı kulu* — **Senaguyende :** *Methedici* — **Nusrat :** *Yardım, üstünlük, başarı* — **Şevketmeab :** *Padişah* — **Ranâ :** *Güzel* — **Beyt-i garra :** *Şatafatlı, gösterişli ev* — **Zat-ı bihemta-yi ranâyı :** *Eşsiz güzelliği olan kişiyi.* — **Nedim-i bezm-i has-ı Hazret-i mahbub-u Süphan :** *Hz. Muhammed meclisinin hizmetiçisi* — **Turab-ı Layezel :** *Bitimsizlik toprağı.*

DERYABİ

Ermeni asıllı olup, 19. yüzyılda yaşamıştır. Daha sonra Bektaşi tarikatına girerek, müslüman oldu. Güzel nefesler söylemiştir. Eskişehir'e bağlı Kırka köyünde torunları ve yakınları bulunmaktadır.

— 1 —

Bir meydan göründü gönlüm evinde
Gam ile şad ile imtihan olur
Gam virane benzer, şazlık gülşende
Baykuş ile bülbül dil beyan olur

Bülbüllerin dilde gamı temelli
Yine gülden olur ana teselli
Küşat olur m'ola bab-ı tecelli
Hidayet, haktan ne zaman olur

↓ Baykuş viraneyi beklediğinden
Dert üstüne derdi eklediğinden
Dünya bir virane sakladığından
Esrar-ı irfanda bir seyran olur

İster idim görmek ruy-i gülşeni
Gözüm kan ağlayıp arzular seni
Kan içinde görse efendim beni
Andan bana cevap bir tufan olur

Deryabi bülbülün güledir zarı
Serde sevda, yakar kalbimde narı
Bülbülün nazarı, gülün tımarı
Sevilmese hüsnü haristan olur

Gam : *Yas, tasa* — **Hidayet** : *Kurtuluş* — **Gülşen** : *Gülbahçesi* — **Şaz** : *Mutlu, şen* — **Haristan** : *Dikenlik* — **Küşat** : *Açılış* — **Virane** : *Ören, yıkık* — **Bab-ı tecelli** : *Tanrı'nın görünme kapısı* — **Teselli** : *Avunma* — **Esrar-ı irfan** : *Olgun, yetkin kişinin olgunluk gizleri* — **Zar** : *İnleme* — **Ser** : *Baş* — **Tımar** : *Onarım, bakım* — **Hüsn** : *Güzellik* — **Haristan** : *Dikenlik.*

Mansûr. Hallâc-ı Mansûr, ünlü sûfilerdendir. Hurufiler kendilerinin başı sayarlar. "Enalhak/Ben Tanrı'yım" dediği için Bağdat'ta yakalanarak hapse atılmış, sözünden vazgeçmediği için kırbaçla dövülmüş, daha sonra da elleri ayakları kesildikten sonra darağacına asılmıştır (922).

Bir kısım kitapları Yaşar Nuri Öztürk tarafından türkçeye çevrilerek yayınlanmıştır. Hallac-ı Mansur üzerine en büyük araştırma ve incelemeyi Fransız Louis Massignon yapmıştır. Mansur Türk Tasavvufunu derinden etkilemiştir. Alevi Bektaşiler Hallac-ı Mansur'a büyük saygı ve sevgi duyarlar. Ayinlerinde Dar-ı Mansur olarak adlandırdıkları meydan ortasındaki yerde suçluları sorgular, cezalandırırlar.

— 2 —

Başında saçın
Devletli tacın
Kılsın duacın
Gel sen bizimsin

Kaşın yay ettin
Aklım zay ettin
Ödüm hay ettin
Gel sen bizimsin

Gözler de gözler
Mestane gözler
Gönlüm pek özler
Gel sen bizimsin

Göğsünde ben var
Bir başka nen var
Bende kimin var
Gel sen bizimsin

↓ Gerdunda simden
Kalmıştır kimden
Bir nokta cim'den
Gel sen bizimsin

Gülsün gülümsün
Dil bülbülümsün
Hal müşkülümsün
Gel sen bizimsin

Sevdim seni ben
Yaktın beni sen
Sensin cana ten
Gel sen bizimsin

Bir pula tapma
Yabana atma
Deryabi uzatma
Gel sen bizimsin

Gerdun : *Dünya* — **Sim** : *Gümüş* — **Mestane** : *Sarhoş* — **Nen** : *Şey* — **Müşkül** : *Sorun, zor.*

"GÖKYÜZÜNÜ KORUNMUŞ BİR TAVAN YAPTIK..."

"Ve gökyüzünü korunmuş bir tavan yaptık. Onlar (Kafirler) ise onun alametlerinden yüz çeviriyorlar."

Yukarıdaki ifade, birbirinden ilginç ve karmaşık bilgileri içermektedir. Astronomi bilginleri bu ayette geçen mucizenin anlamını ancak 1400 yıl sonra çözebilmiş -lerdir. Gökyüzü olarak adlandırılan atmosfer tabakası insanlık için çok önemlidir. Dünyayı bir kabuk gibi saran hava katmanları olmasza, canlılar alemi de olmaz. Birbirinden farklı bu katmanlar içinde insanlar, hayvanlar ve bitkiler için en önemlisi, bize en yakın katman olan atmosferdir. Atmosferde % 78 azotun yanı sıra, % 21 oranında bulunan oksijen, yeryüzündeki tüm canlılar için yaşamsal bir öneme sahiptir.

Atmosferin başka bir işlevi ise, canlıları "korumaktır". Dünya atmosferine uzaydan sürekli olarak büyüklü küçüklü meteor girişleri olur. Atmosfer, bu meteor yağmurundan dünyamızı koruyan, görünmez çelik bir örtü gibidir.Aşırı hızları dolayısıyla bütün küçük meteorlar kısa süre içinde toz haline gelir. Ancak çok büyük kütleli meteorlar atmosferde yok olmadan dünyamıza düşebilirler. Bu olay da çok ender olur. Ayrıca atmosfer, bizi,

güneşin öldürücü olabilecek zararlı ışınlarından ozon tabakası sayesinde korur. Hiç bir olgu, varlıklar, olaylar bilinç, mantık ve hesap dışı değildir, doğada saçmaya yer verilemez. Herşey zincirinden, nedeninden dışarda değildir, duramaz, evrenin genel yasalarına bağlı yan kurallar ile yaşamını sürdürür. Canlı, cansız her varlığın, her olgunun, her olayın, kısaca herşeyin bir var olma dönemi, yaşamı vardır.

RUHBAN SINIFI

İslamiyette ruhban sınıfı yoktur.

"Hıristiyanlık Ruhbanlık sınıfını ihdas etti. Hz. Peygamber 'dinde ruhbanlık yoktur' buyurdu. Balım Sultan 'ruhbanlık' sınıfına şeklen benzeyen fakat, özde hiç bir alakası olmayan 'Dervişlik' muüssesesini kurdu. Hıristiyan keşişler (Ruhbanlar) 'biz Tanrının hizmetçileriyiz' diye halka kendilerini besletirler, halkın sırtından geçinirler. Fakat, dervişler "Hadim-ül fukarâ, yani, fakirlerin ve halkın hizmetçisiyiz" diyerek Allah için Allah'ın kullarına hizmet ederler ve onları maddi ve manevi yönlerden beslerler.

Ruhbanlar (Hıristiyan keşişler), terki dünya oluyoruz diye dağ başlarında münzevî yaşarlar. İslam dervişleri ise, cemiyet içinde yaşarlar ve cemiyetin düzenini sağlarlar. Çünkü, Bektaşilikte, Dünya denilen şey yalnız bu yer küresi değildir. İnsanı Allah'tan ne uzaklaştırıyorsa o dünyadır. Mal uzaklaştırıyorsa mal dünyadır, yaklaştırıyorsa dünya değildir. Çoluk çocuk da böyledir. Uzaklaştırıyorsa dünyadır, yaklaştırıyorsa değildir. Ahiret de böyle algılanır. Bektaşi dünya ve ahireti terk ediyor ama dünya içindedir (yaşamdan kopmamıştır anlamında). Alâkalardan tecerrüt eder fakat dünyadan ayrılmadan. Balım Sultan'ın getirdiği Ruhbanlık Dervişliktir. Bu dervişlik Balım Sultan'dan önceleri de vardı. Bu fütüvvet müessesedir." **(Turgut Koca)**

Kuran'ı Kerim bir ayetinde Ruhban sınıfını yasaklar. Hıristiyanların İncili değiştirerek Allah'la kul arasına bu dinsel sınıfı soktukları kabul edilir. Ancak İslamiyette de din adamları ve Ulema bence eylemli bir ruhban sınıfı görünümündedir.

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - Arakiyye: Arak 'ter' anlamındadır. Nasip alan kişi başına arakiye giyer. Bu 'bilgiyi başıma giydim' anlamında bilgilenme yoluna girmeyi sembolize eder. Eskiden bacılar da arakiye giyerlerken sonraları yerini aynı sembolik manayı içeren başörtüsüne bırakmıştır.

2 - Sarık: Kimseyi ayıplamamayı, "yetmiş iki milleti bir gözle görmeyi" simgeler. Baba olunca taçlarının alına yakın kısmına 3-4 parmak kalınlığında ince şerit halinde yeşil sarık çevreyi 3 ya da 12 defa dolanır. Halifebabalarda ve Dedebaba'da sağ taraftan ucu omuza serbest, dökümlü bırakılır.

3 - Hırka: Sünnet-i resulullâhı giymek, yani ahlâk-ı hamîde sahibi olmak demektir, şeklinde açıklama verilir. Bektaşi'nin hırka giymesi, Bektaşi ahlâkının gereğini harfiyyen yerine getirici ve bu değerleri koruyucu olmanın sembolü olması nedeniyle hırkayı giymenin hizmetle birleşen bir yönü olduğunu vurgulanmaktadır. Hiçbir şekilde bir paye olmadığını bir yükümlülük getirdiği belirtilmektedir.

4 - Kemer: Hizmete amade olmak, demektir. 12-14 cm. eninde yün bir kuşaktır. Kemer kuşanmak, 'kemer best' olmak, manevi bakımdan kemâl, olgunluk işareti olarak kabul edilmektedir.

5 - Tığbent: Eline, diline, beline sahip olmayı sembolize eder. Nasip alan herkesin bir tığbenti vardır. Nasip kurbanının yönünden örülerek yapılır. Nasip töreninde mürşid tarafından üç düğüm vurularak usulüne göre nasib alan cana takılır.

SERDARİ

1834'te Sivas'ın Şarkışla ilçesinde doğdu. 1918'de aynı yerde öldü. Bir kolu dirseğinden kesik olduğu için halk arasında Çolak Hacı diye anılır. İki kez evlendi, ondan fazla çocuğu oldu. Bir süre İstanbul'da bulundu. Şiirleri Ahmet Özdemir tarafından derlendi ve Aşık Serdari, Hayatı ve Şiirleri (1978) adlı kitapta yayınlandı. Şarkışla kadısının kızına tutuldu, kızı Adana'ya kaçırdı. Dönüşte tutuklandı. Sonra bir kaç kez evlendi. Yaşamı yoksulluk içinde geçti. Yoksulluk ve acısının izlerine şiirlerinde rastlanır.

Şiirlerinde daha çok aşk, ayrılık, özlem ve yoksulluk temlerini işler, çevresindeki olay ve kişilerle ilgilenmekten, halkın acı yaşamına değinmekten geri durmaz.

— 1 —

Nesini söyleyim canım efendim
Gayrı düzen tutmaz telimiz bizim
Arzı hal eylesem deftere sığmaz
Omuzdan kesilmiş kolumuz bizim

Sefil ireçperin yüzü soğuktur
Yel perhizi tutmuş içi kovuktur
İneği davarı iki tavuktur
Bundan gayrı yoktur malımız bizim

Reçberin sanatı bir arpa tahıl
Havasın bulmasa bitmiyor pahıl
Tecelli olmazsa neylesin akıl
Dördü bir okkalık dolumuz bizim

Benim bu gidişe aklım ermiyor
Fukara halini kimse sormuyor
Padişah sikkesi selam vermiyor
Kefensiz kalacak ölümüz bizim

Evlat da babanın sözün tutmuyor
Açım diye çift sürmeye gitmiyor
Uşaklar çoğaldı ekmek yetmiyor
Başımıza bela dölümüz bizim

↓ Zenginin sözüne beli diyorlar
Fukara söylerse deli diyorlar
Zamane şeyhine veli diyorlar
Gttikçe çoğaldı delimiz bizim

Sekiz ay kışımız dört ay yazımız
Açlığından telef oldu bazımız
Kasım demeden buz tuta özümüz
Mayısta çözülür gönümüz bizim

Tahsildar da çıkmış köyleri gezer
Elinde kamçısı fakiri ezer
Yorganı döşeği mezatta gezer
Hasırdan serili çulumuz bizim

Zenginin yediği baklava börek
Kahvaltıya eder keteli çörek
Fukaraya sordum size ne gerek
Döğülecek çorbası balımız bizim

Serdari halimiz böyledir bizim
Kısa çöp uzundan hakkın alacak
Mamurlar yıkılıp viran olacak
Akıbet dağılır ilimiz bizim

Telef : *Yok olma, ölme* — **İreçper** : *Çiftçi* — **Mamur** : *Bayındır* — **Viran:** *Harap, yıkık* — **Akıbet** : *Son* — **Gayrı** : *Artık* — **Mezat** : *Pazar*.

— 2 —

Serim bulmadı havası
Yıkıldı ömrüm kalası
Çektiğim avrat belası
Avrat bana neler etti
Neler etti neler etti

Misto bana yan bakıyor
Nevfel yüreğim yakıyor
Gelin çeneme çakıyor
Avrat bana neler etti
Neler etti neler etti

Ekmeğe çarşıya varsam
Varıp damadımı bulsam
Bir bazlama ondört dirhem
Avrat bana neler etti
Neler etti neler etti

Çektiğim ah ü zar idi
Hem atasına yar idi
İçinde Kasım var idi
Avrat bana neler etti
Neler etti neler etti

Serdari bunaldı kaldı
Küçükken sakalın yoldu
Hem malın elinden aldı
Avrat bana neler etti
Neler etti neler etti

— 3 —

Ceren gözlüm yine melul durursun
Bugün ağlamanın yeri değildir
Seni vatanından elinden eden
O da er kişidir karı değildir

Söylettik dilberi sözü sağ imiş
Güzellikte hiç menendi yoğ imiş
Senin derdin benimkinden çoğ imiş
Bugün dertlenmenin yeri değildir

Serdari'nin huyu atını çekmek
Üstüne binip de ortaya çıkmak
Tolga kargı ile kaburga sökmek
Bu da her aslanın kârı değildir

— 4 —

Yiğitte yiğitin sırrını gizler
Sırası geldikçe dağları düzler
Kötüler iyinin fısatın gözler
Nasıl kaynamasın canı yiğidin

Cahille konuşma sözünü bilmez
Kötüyle konuşma meydanı olmaz
Konuş yiğit ile kahpelik gelmez
İlden ile gider ünü yiğidin

Daima yiğidin sözü sağ olur
Zenginlerin kavukçusu çoğ olur
Yiğit yerde kalmaz bir gün beğ olur
Şardan şara gider şanı yiğidin

Serdari'nin dahi sözleri haktır
Kötü bir derd etti yürekte oktur
Dünyada yiğidin kıymeti yoktur
Kıymetini bilen hani yiğidin

— 5 —

A dostlar bir haber geldi sıladan
Eğer essah ise büktü belimi
Dediler ki sevdiğini el almış
Kadir Mevlâm nasip eyle ölümü

Şahin dedikleri bir küçük kuştur
Yarin güzelliği göz ile kaştır
Kadir Mevlâm beni yara ulaştır
Irak ise yakın eyle yolumu

↓ Deli gönül yükseğinden uçmayım
Uçarsam da kanadımı açmayım
Muhabbetin köprüsünden geçmeyim
Coşkun sele uğratayım yolumu

Serdari der yükseğinde uçmayım
Dost elinden dolu bade süzmeyim
Yardan başkasına kuşak çözmeyim
Yedi yerden bağlatayım belimi

Essah : *Gerçek* — **Muhabbet :** *Sevgi, aşk* — **Bade :** *İçki* — **Gidi :** *Pezevenk.*

— 6 —

Ha dedim ki gurbet ele çıkmayım
Bilmez mi sandınız yolu Serdari
Dünyam için ahretimi yıkmayım
Çok ocak batırır dedi Serdari

Ben istemem cilvesizi cansızı
Gerdanı bir karış çifte bensizi
Serdari der isen acın densizi
Bir kuzu canıdır malı Serdari

Dost bağının bülbülleri öterse
Gidi düşman dediğini ederse
Deli Kadı yarım alıp giderse
Ordan da getirir geri **Serdari**

— 7 —

Yeniden bir sevda düştü serime
Serimden sevdasın ıramıyorum
Ne gündüzüm gündüz ne gecem gece
Del'oldum derdimden duramıyorum

Pazar günü Şarkışla'dan göçürdüm
Yara şeker ezdim şerbet içirdim
Hayıf ömrüm berhavaya geçirdim
Del'oldum derdimden duramıyorum

Ebesil köyünde üç gün oturdum
Sofular köyünden tayın getirdim
Bir'ağalar ben bir ceren yitirdim
Ne diyara gitti bilemiyorum

↓ Her daimde Hakk'a ettim niyazı
Kader böyle imiş alnımda yazı
Dudu dilli ince belli Beyaz'ı
Ne diyara gitti bilemiyorum

Taz (e) açılmış güle benzer yüzleri
Kudretten sürmeli güzel gözleri
Beni mest eyledi Çeçen kızları
Yitirdim kendimi bulamıyorum

Serdari der böyle imiş kaderim
Gam için kazanmış beni pederim
Yerin bilsem bir gün durmaz giderim
Çardak'ta diyorlar bilemiyorum

Berhava : *Baş yere, boşu boşuna* — **Hayıf :** *Yazık* — **Berhava:** *Boşuna.*

ŞEKER

Bir derviş Hz. Hoca Ahmed Yesevi'nin huzuruna geldi. "Ey üstad bana tevhidi açıkla" dedi. Hoca bir kelle şeker getirtti, dervişe "bu nedir" diye sordu. Derviş "şekerdir" dedi. Yesevi, dervişe "şekeri götür kır, şekli değişsin ve şekillerinden yeni şekiller meydana gelsin, sonra getir" dedi. Derviş şekeri kırıp getirdi. Yok olan ilk şeklinden değişik şekiller meydana gelmişti. Hoca Yesevi bunları birer birer sordu. Derviş yanıt olarak "bu at şeklidir, bu deveye benziyor, değeri de adamdır" dedi. Sonra Hoca Yesevi şöyle buyurdu: "Şimdi bunları dövüp toz halinde birleştir." dedi. Derviş hepsini kırdı ve bir kapta birleştirdi. O zaman Hoca sordu: "Şimdi bu nedir?" Derviş "şeker" dedi. Bu sözlerle tevhid açık olarak anlatılmış oldu **(Hünkâr Hacı Bektaş Veli-Kitabül Fevaid-İ.Ö. 1959, sh: 8).**

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - Ayn-i cem. "Cem, her şeyi Tanrı zuhûru bilme ve bu bilgiyi oluş hâline getirme açısından, tasavvufun temel inançlarından biri sayılır. Alevî ve bektâşilerin âyini için de kullanılan bu deyimin, "âyin-i Cem"den geldiği sanılmaktadır.

2 - Azrâil. Tanrı'ya en yakın olan dört melekten biridir. Can alıcıdır ve ölüm meleği olarak görevli kılınmıştır. **(Secde, 11).**

3 - Beytullah. Allah'ın evi, Kâbe demektir. Tasavvufta ise, insan-ı kâmil'in kalbi anlamına gelir. Tanrı'nın bütün öteki ad ve sıfatlarını içinde buunduran Allah adı, insan-ı kâmil'in kalbinde tecelli eder.

4 - Bismişâh. Bektâşîlerin besmelesi olan bismişâh, şâh olarak niteledikleri Hz. Ali'nin adına bağlılığı simgeler.

5 - Ca'ferî mezhebi, Câferiyye. İmâmîliğin bir dalıyla Mûtezile'nin bir kolunu oluşturur. On İki İmam'ı tanıyan bu mezhep, Şîa'nın en yaygın mezhebidir ve altıncı İmam Ca'fer-al-Sâdık'ın reyini kabûl eder.

RUHSATİ

Alevi kökenli bir halk ozanı olan Ruhsati, Sivas'a bağlı Deliktaş bucağında 1856'da doğdu. Asıl adı Mustafadır. Ömrü çobanlık ve çiftçilikle geçti. Değirmencilik, duvarcılık yaptı. Dört kez evlendi. Okuma yazmayı köyünde öğrendi. Ruhsati'nin dışında İcadi, Cehdi mahlaslarıyla da şiirler yazdı. Doğduğu köyde 1899 yılında vefat etti.

Şiirlerinde dini konulardan çok doğayla, sevgiyle, aşkla ilgili konuları işledi. Şiirlerinde şekil güzelliğine önem verir. Bu konuda halk şairleri arasında en önde gelenlerdendir. Feryadi ve Noksani'den söz ve saz dersleri aldı. Bektaşi tarikatına bağlandı. Genç yaşta ölen oğlu Minhaci de şairdi. Mesleki ile köy köy dolaşmıştır. Şiirlerini saz ve söz eşliğinde halka okuyup sevdirmiştir.

Dilinin temizliği, anlatımının yalınlığıyla çevresinde etki yaptı. Tasavvufla ilgili şiirleri kuru ve öğretici niteliktedir. Aruz ölçüsüyle yazdığı şiirleri de vardır, ancak aruzda pek başarılı sayılmaz.

Topluma yönelik gerçekçi taşlamaları, aşk, özlem, ayrılık gibi temleri işleyen lirik şiirleri ilgi toplayan başarılı şiirlerdir. Biçimsel yalınlık, söyleyiş ustalığı, geleneksel halk şiiri geleneğini koruyarak söylediği koşmalar kendisine büyük ün sağlamıştır.

Saz şiir geleneğini bozmamıştır. Taşlamacı, iğneleyici dizeleri şiirlerine etkinlik ve saygınlık kazandırmıştır. Gizemciliği bir kenara itmeden, çileli geçmiş yaşamına karşın toplumsal eleştiriyi elden bırakmamıştır.

Şiirleri Kadri Özyalçın tarafından toplanarak Deliktaşlı Ruhsati, Hayatı ve Eserleri (C:I-II-1936-1938) adı altında yayınlandı. Hakkında bir çok inceleme yazıları vardır.

— 1 —

Bir vakte erdi ki bizim günümüz
Yiğit belli değil mert belli değil
Herkes yarasına derman arıyor
Dava belli değil dert belli değil

Farkeyledik ahır vaktin yettiğin
Merhamet çekilip göğe gittiğin
Gücü yeten seyyar gücü yettiğin
Papak belli değil kürt belli değil

↓ Adalet kalmadı hep zulüm oldu
Geçti şu baharın gülleri soldu
Dünyanın gidişi acayip oldu
Koyun belli değil kurt belli değil

Başım ayık değil kederden yastan
Ah ettikçe duman çıkıyor festen
Haraba yüz tuttu bezm-i gülistan
Yayla belli değil yurt belli değil

Çark bozulmuş dünya ıslah olmuyor
Ehl-i fukaranın yüzü gülmüyor
Ruhsati de dediğini bilmiyor
Yazı belli değil hat belli değil

— 2 —

Ya ilahi görünmezden bir devlet
Zekatını vermez isem geri al
Helalinden dört öküz ver yarabbi
Koşup çifte koşmaz isem geri al

Çok verirsin beynamaza hayına
Saldın beni züğürtlüğün yayına
Köprüler yaptıram Tecer suyuna
Kargir bina kuramazsam geri al

Yoksulluğu ezberledin n'ideyim
Verin aşkın badesini yudayım
Biraz altın ver ki hacca gideyim
Bu kavl üzre duramazsam geri al

Bir söz ver Yarabbi göreyim şimdi
Yoksulluk elinden ciğerim yandı
Uryana bir gömlek yetime hindi
Rızan için saramazsam geri al

Ne mümkün Yarabbi yolundan sapmam
Ruhsat'ın terk edip dünyaya tapmam
Senin rızan için bir oda yapmam
İki minder seremezsem geri al

— 3 —

Satı bacı var şu kıza
Söyle bizi koğlamasın
Bir çift busenin ucundan
Musturlanıp ağlamasın

Ocağını doğru yaksın
Doğruca kaynasın aksın
Tütünü doğruca çıksın
Her tarafa çoğalmasın

Çekmesin başına yorgan
Olmasın arada bir kan
Beni zaptedemez urgan
Zülfü ile bağlamasın

Sahip olsun korusuna
Peteğine arısına
Benden gayrı birisine
Verip gönül eğlemesin

Ruhsati'yi kandırıp da
Gelmez yola gönderip de
Ciğerini yandırıp da
Aşk oduna dağlamasın

— 4 —

Bir gün başın son yastığa
Koyacaklar unutma ha
İki komşu gelir bir bir
Soyacaklar unutma ha

Gezer ölüm pazarında
Gelir bugün de yarında
Bir tahtanın üzerinde
Yuyacaklar unutma ha

Bağlanır kanadın kolun
Nutka kadir olmaz dilin
Mirasçılar bütün malın
Yiyecekler unutma ha

Kan dolar gözün içine
Söz katma sözün içine
Yarım top bezin içine
Saracaklar unutma ha

↓ İndirirler kara yere
Karanlık ıssız bir dere
Ne bir mum ne de bir çıra
Koyacaklar unutma ha

Yalnız kalırsın ey bikes
Evden barktan ümidi kes
Kayıptan işittin bir ses
Soracaklar unutma ha

Eğer yok ise imanın
Cehenneme varır canın
Semaya çıkar figanın
Yakacaklar unutma ha

Ruhsati ölüm korkusu
Son ıslah eder herkesi
Kaldır dünyadan hevesi
Görecekler unutma ha

Bikes : *Kimsesiz* — **Figan :** *Ağlama, inleme* — **Nutka :** *Konuşmaya, söylemeye* — **Sema :** *Gök.*

— 5 —

Bela babından nasibim
Bal eyledin sabredeyim
Otuz yıl el kapısında
Kul eyledin sabredeyim

Zehir mihnet için saldın
Çekeceğim iyi bildin
Peder maderimi aldın
Lâl eyledin sabreyledim

Tufan esti başımızda
Halavet yok aşımızda
Yirmi sekiz yaşımızda
Dul eyledin sabreyledim

↓ Aşkın zincirini kırdın
Yusuf gibi dara soktun
Kerem gibi nara yaktın
Kul eyledin sabreyledim

Ne devlet verdin ne de mal
Ne ziynet verdin ne de al
Tekrar gösterdin bir cemâl
Del'eyledin sabreyledim

Sevda verdin mecaz deyu
Mecaziden gel vaz deyu
Didem yaşı Hicaz deyu
Sel eyledin sabreyledim

Uzak eyledin dostumu
Ateşe yaktın üstümü
Bilmeden soydun postumu
Şal eyledin sabreyledim

↓ Say edip belimi büktün
Gözümün güherin döktün
Nice bin haddeden çektin
Tel eyledin sabreyledim

Tanıtmadın da haddimi
Pul ettin altın adımı
Büküp de elif kaddimi
Dal eyledin sabreyledim

Kendimi sanırdım dostun
Taaccüp ki bana küstün
Nastan itibarım kestin
Çul eyledin sabreyledim

Ruhsat sever seni candan
He candan derunü dilden
Bari ayırma imandan
Yol eyledin sabreyledim

— 6 —

Siyah sürme çeksin ela gözüne
Eller beni kınar deyü korkmasın
Aldanmasın rakiplerin sözüne
Eski sözden döner deyü korkmasın

↓ Serbest salsın gemisini engine
Sakın keder getirmesin rengine
Ortalığın düzenine dengine
İnanır da kovar deyü korkmasın

Bahar seli gibi dolup taşıp da
Bilmediğin karlı dağlar aşıpta
Minhaç gibi bir soysuza düşüp de
Kerem gibi yanar deyü korkmasın

Arzu edip baharını selini
Yetirmeyip sünbülünü gülünü
Duman çöküp yitirip de yolunu
Eski yurda konar deyü korkmasın

El yanında kara etmem yüzümü
Karda gezer belli etmem izimi
Hemen özü gibi bilsin sözümü
Ruhsati'yi sınar deyü korkmasın

Kerem-Aslı öyküsü : *Türk Halk edebiyatında önemli bir yeri olan bir aşk hikayesinin baş kahramanlarıdır. Kerem müslüman, Aslı ise Hıristiyandır, dahası Aslı'nın babası keşiştir. Olay İran'ın Tebriz yörelerinde başlar, aslının babası önce kızını vermeyi kabul eder, ancak bir gece yükünü yükleyip kaçar, Kerem peşlerine düşer. Türkülerle, sazıyla aşkını dağa, taşa, kurda, kuşa, buluta, yıldıza anlata anlata onları izler, keşisin ağır koşullarını yerine getirmeye uğraşır, sonunda evlenirler ama Kesiş büyü yapar, Aslı'nın göğsündeki düğmeleri çözerken her ikisi de yanıp ölürler. Kerem iyi bir halk şâiridir.*

— 7 —

Yine bahar geldi bülbül sesinden
Sada verip seslendin mi yaylalar
Çevre yanın lâle sünbül bürümüş
Gelin olup süslendin mi yaylalar

Sefil bülbül boyun eğmiş bakıyor
Sam çiçekde amber olmuş kokuyor
Senin ruyun kaddin beni yakıyor
Al giyinip seslendin mi yaylalar

↓ Gül açılmış koku katıyor yelden
Okusam da anlamıyor bin dilden
Çekeyim derdimi ne gelir elden
Eğip boynun uslandın mı yaylalar

Ben de senin gibi ersem murada
Ah nideyim elimde yok irade
Ruhsati'yim gam yüklerim kirada
Beni görüp yaslandın mı yaylalar

Bab : *Kapı* — **Mihnet** : *Zorluk* — **Mader** : *Anne* — **Lâl** : *Dilsiz* — **Halavet** : *Tatlılık, şirinlik* — **Dar** : *Darağacı* — **Had** : *Sınır, uç* — **Kadd** : *Boy* — **Güher** : **Fer Say** : *Çalışma, iş* — **Taaccüp** : *Şaşkınlık, şaşırma* — **Nas** : *Halk* — **Derun-u dil:** *Gönül içi* — **Ruy** : *Koku.*

— 8 —

Gönlüm darlandı da çıktım dağlara
Gönlüm eğlencesi dağlar merhaba
Aktı çeşmim yaşı döndü çaylara
Çeşmim eğlencesi çaylar merhaba

Kırlangıcın kanadında temaşa
Orda biter nergis gibi menekşe
Benden selam söylen Sultan Bektaş'a
Orda yatan gazilere merhaba

↓ Yürüyen duvarlara dur dedi durdu
Nişan kalsın deyü belini verdi
Kara taşı hamur gibi yoğurdu
Mucezatın belli Bektaş merhaba

Ruhsati söylüyor dili dolaşık
Dostunu görünce şad olur aşık
Dün ü günü yüz sürdüğüm göğ eşik (1)
Abı zemzem Çilehane merhaba (2)

(1), (2) Hacı Bektaş'taki kutsal yer adları.

— 9 —

Acep sizler hangi ilden gelirsiz
Bir haber sorayım durun turnalar
Sılada yarimden neler bilirsiz
Bana bir teselli verin turnalar

Gönüller perişan feleğin eğri
Dayanmaz cevrine aşıkın bağrı
Yolumuz uğrarsa o yare doğru
Üstüne kanadı gerin turnalar

↓ Eski sözlerinde yarim durursa
Gözlerimin yaşı bir gün kurursa
Yolunuz o yana doğru varırsa
Ayrılık nicedir sorun turnalar

Ruhsati sorarsa yanıyor bağrı
Gamınla bulandı gönülde ağrı
Haydi varın gidin o yare doğru
Önüne derdimi serin turnalar

— 10 —

Hele bir düşün ki gözümün nuru
Bu kadar parayı sana kim verdi
Bazı fukaraya verme kuruşu
Mesti kundurayı sana kim verdi

Anadan doğunca kürkün var mıydı
Uryan gelmedin mi börkün var mıydı
Torba mecidiyen nokt'ın var mıydı
Tükenmez parayı sana kim verdi

↓ Kuş tüyü döşekte yattın uzandın
Haftada bir çeşit giydin özendin
Aferin aklına sen mi kazandın
Şu tampu tarlayı sana kim verdi

Dinle **Ruhsati**'yi ne deyem sana
Sana bir öğüttür sanma ki çene
Çalışmayla verse verirdi bana
Bu köşkü sarayı sana kim verdi

— 11 —

Aklın başına yar ise
Öl şehirde kal şehirde
Darıl bana zarar ise
Öl şehirde kal şehirde

Dağ başında nemiz olur
Azığımız çamız olur
Ölün dirin domuz olur
Öl şehirde kal şehirde

↓ Günah ağacını salla
Malın Hak yoluna yolla
Biraz müslümanlık belle
Öl şehirde kal şehirde

Bahçelerde olur söğüt
Var kendi gıdanı öğüt
Ruhsati'den sana öğüt
Öl şehirde kal şehirde

— 12 —

Salla deyip bir söz atar meydana
Kendini bir adam sanır devamsız
Yarı tay olamaz sarı samana
Dinleyen yer hayran sanır devamsız

Ben arifim deyu posta kurulur
Devamsız devamsız söyler yorulur
Her sözünde damdan hezan kırılır
Kendi kendin irfan bilir devamsız

Ne Frenge benzer ne de Nemseye
Nalsız atın sürer daim keseye
Vırıl vırıl söz düşürmez kimseye
Bütün bende sanır meydan devamsız

↓ Nur bulunmaz sakalında saçında
Yedi sekiz yamalık var kıçında
Bütün yalan essahı yok içinde
Doğru sözü güman sanır devamsız

Suya varır pınar ile konuşur
Ağ (ı) la varır danasıyla konuşur
Eve varır dıvar ile konuşur
Boncuğunu mercan sanır devamsız

Ey **Ruhsati** neye derdin taylaman
Varıp bir yaylada gezip yaylaman
Devamsız olmasan sen de söylemen
O da seni yaman sanır devamsız

— 13 —

Dereye aşağı gelir
Çil horoza selam verir
Tavuğun canını alır
Safa geldin tilki paşa

Emirlere sail idim
Ben bu işe mail idim
Beş tavuğa kail idim
Kökünü kesmeye gelmiş

Haşeri tilki haşeri
Yedin üçeri beşeri
Postu ver de çık dışarı
Safa geldin tilki paşa

Geldin eşini eşini
Dolandın dağlar başını
Nettin feriğin eşini
Safa geldin tilki paşa

↓ Narpuzun kırağı taşlık
Gel hele gel kardaşlık
Arkasında iki beşlik
Pazarlık görmeye gelmiş

Narpizin kırağı dere
Bilmiyorum yerin nere
Şu çarşıyı yara yara
Tilki bey gezmeye gelmiş

Şükür seni burda gördüm
Halınla hatırın sordum
Bir tavuk da kurban verdim
Safa geldin tilki paşa

Ruhsati kaptı küreği
Koptu tilkinin yüreği
Dolandı beş on direği
Postu verdi tilki paşa

Taylama : *Ayarlama, denkleme* — **Sail :** *Dilenci* — **Mail :** *Hayran* — **Kail :** *Razı* — **Haşeri :** *Değersiz, yaramaz* — **Narpuz :** *Nane benzeri bir ot* — **Şer :** *Kötü*.

— 14 —

Senin bu saçların senin bu buyun
Senin bu benlerin öldürür beni
Senin bu leblerin senin bu sözün
Senin bu dillerin öldürür beni

Senin bu harçların senin bu huyun
Senin bu kaşların senin bu yayın
Senin bu duruşun senin bu boyun
Senin bu kolların öldürür beni

Senin sallanışın senin gezişin
Senin kirpiklerin senin gülüşün
Senin bu esrarın senin sezişin
Senin bu yolların öldürür beni

↓ Senin bu yanağın senin bu dilin
Senin zülüflerin senin bu telin
Senin yaz baharın senin sünbülün
Senin bu güllerin öldürür beni

Senin hayır işin senin şer işin
Senin arayışın senin soruşun
Senin acem şalın senin sarışın
Senin bu bellerin öldürür beni

Senin bu **Ruhsati** senin kardeşin
Senin benim için böyle telaşın
Senin bu feryadın senin göz yaşın
Senin buselerin öldürür beni

— 15 —

Keklik gibi taştan taşa sekerek
Gerdan açıp gelişini sevdiğim
Sağa sola taksim etmiş örgüsün
Onar onar bölüşünü sevdiğim

↓ Onaltıya karar verdim yaşını
Yenice sevdaya salmış başını
El yanında yıkar gider kaşını
Tenhalarda gülüşünü sevdiğim

Sarardı gül benzim soldu diyerek
Hasret kıyamete kaldı diyerek
Hani **Ruhsati** de n'oldu diyerek
Arayıp da buluşunu sevdiğim

— 16 —

Bölük bölük olmuş gelir güzeller
Önde giden boz mayaya kurbanım
Benim gelin ile çoktur amanım
Şu salınan kız mayaya kurbanım

↓ Yine nerden geldi böyle durarak
Sağına soluna gerdan kırarak
Seher vakti her makamdan çalarak
Zülüfleri saz mayaya kurbanım

Bende **Ruhsati**'yim canda cananım
Mevlâmı seversen incitme benim
Şimdi Kerem gibi yanacak tenim
Düğmelerin çöz mayaya kurbanım

— 17 —

Duldalanma yar Mevla'yı seversen
Yandırır cihanı şanlı gözlerin
Ahırı mevtime sebeb olursun
Tek bana gösterme gamlı gözlerin

↓ Gamzelerin öldürmeye yay tutar
Gözüm yaşı umman olmuş çay tutar
Beni görür gözün yumar huy tutar
Belalar başıma cinli gözlerin

Deli görse mah cemâlin uslanır
Kara belik ak gerdana yaslanır
Samsun Diyarbakır Van'da seslenir
Belli her kaza da ünlü gözlerin

Bilmem ki **Ruhsati**'nin suçunu
Üç güzele taratmışlar saçını
Sara idim al beşiğin içini
Sallasam uyusa ninni gözlerin

Mevt : *Ölüm* — **Belik** : *Saç örgüsü* — **Cinli** : *Kötü huylu* — **Duldalanmak** : *Saklanmak* — **Ahırı** : *Sonunda* — **Mah Cemal** : *Ay yüzü*

— 18 —

Gel gidelim uzaklara sevdiğim
Bizi söylesinler ellere karşı
Eğil bir yol bal dudaktan öpeyim
Ağzından dökülen ballara karşı

Kerem eyle beni tanı sevdiğim
Uğruna koymuşum canı sevdiğim
Bana verirler mi seni sevdiğim
Alayım kaçayım ellere karşı

↓ Malım mülküm hep yoluna koymuşum
Kaç yıl oldu seni böyle sevmişim
Her ağızdan senin methin duymuşum
Gel de sevişelim ellere karşı

Dünya benim olur yarı gördükçe
Rahmeylemez bende zarı gördükçe
Kışım bahar olur seni gördükçe
Ruhsati sevinir ellere karşı

— 19 —

Ayrılık badesin tatlı mı sandın
Ne tez tebdil olmuş çimenin dağlar
Bu güzellik geçer sana da kalmaz
Daha neye bağlı gümanın dağlar

Nice güzellerden alırsın bacı
Al yeşil renklerden giyersin tacı
Yardan ayrılması zehirden acı
Bu yüzden gitmiyor dumanın dağlar

↓ Gece gündüz yalvarmışım Süphan'a
Birden vuslat bulamadım sunama
Daha şimden geri beni kınama
Semaya erişmiş figanım dağlar

Ruhsat gibi karaları bağlarsın
Aşkın ateşiyle yürek dağlarsın
Benim ahvalime sende ağlarsın
Var ise zerrece imanın dağlar

Tebdil : *Değişme* — **Güman** : *Umut* — **Zerre** : *Toz* — **Bade:** *İçki.*

— 20 —

Seni yere vursam kahpe züğürtlük
O zaman gönlümün ilhamına bak
Bir oda yaptırsam al tavan ile
Şu yalan dünyanın devranına bak

Halı kilim yastık bir baştan başa
Çifte kandil ruşen olsa dört köşe
Yedi oğlum olsa koysa el döşe
Hazar kıl Hudâ'nın ihsanına bak

Çağırsam davete bayı gedayı
Dilde zikrederek gani Hüdâ'yı
Pirinç pilavına diksem cidayı
Yanında koç kuzu kurbanına bak

↓ Peynir gelsin baş köşeye kurulsun
Mıhla kaş yıksın da ona darılsın
Lahana yağlıca ete sarılsın
Şekerli sütlünün cevlanına bak

Kadayıf kahvaltı kazda öğlene
Dünyalar durdukça vara söylene
Maydanoz şöhretli tere dillene
Kahpe göğ soğanın devranına bak

Baklava pehlivan, hoşaf çömezi
Yarım kiyye bala olamam razı
Kandan şeker ile donansın yüzü
Ruhsat bu hayalin elvanına bak

— 21 —

Daha senden gayrı aşık mı yoktur
Nedir bu çektiğim vay deli gönül
Hele düşün bir yol Adem'den beri
Neler geldi geçti say deli gönül

Gördüm iki kişi mezar eşiyor
Gam, kasavet gelmiş boydan aşıyor
Çok yaşayan yüze kadar yaşıyor
Gel de bu rüyayı yor deli gönül

Mevlam kanat vermiş uçamıyorsun
Bu nefsin elinden kaçamıyorsun
Ruhsatı dünyadan geçemiyorsun
Topraklar başıma vay deli gönül

— 22 —

Seher vakti garip garip
Ötme bülbül ötme bülbül
Yakışmaz şanına senin
Ötme bülbül ötme bülbül

↓ Bihamdillâh geldi bahar
Bak bir oldu leyl ü nehar
Bencileyin vakt-i seher
Yatma bülbül yatma bülbül

Akıtma gözün yaşını
Koyverme yazın peşini
Terkedip gülün başını
Gitme bülbül gitme bülbül

Çilen tamam olmadıkça
Gülün sana gülmedikçe
Müşterisin bulmadıkça
Satma bülbül satma bülbül

Seher vakti et virdini
Münevver eyle yurdunu
Benim derdime derdini
Katma bülbül katma bülbül

Kül olmuşum yana yana
Nuş etmişim kana kana
Ruhsati'yi pek yabana
Atma bülbül atma bülbül

Kiyye : *Okka, dörtyüz dirhem.*

HOCA AHMET YESEVİ'DEN

Herat sultanı bir gün gurur ve haşmetle giderken yolda, Hz. Hoca Ahmed Yesevi ile karşılaştı. Üzerinde tören elbisesi bulunan sultan, Ahmed Yesevi'ye sordu: "Bu üstümdeki elbise ile namaz kılmak caiz midir, değil midir?" Hz. Ahmed Yesevi güldü, Padişah "Niye gülüyorsun" dedi. Ahmed Yesevi buyurdu. "Senin cehaletine gülüyorum, Senin karnın haram ile dolu iken ve mazlum müslümanların vebali boynunda iken, sen elbiseden bahsediyor, onunla namaz kılınıp kılınamıyacağını soruyorsun". Bu uyarı üzerine padişah ağladı ve atından atladı, Ahmed Yesevi hazretlerinin ayaklarına kapandı. Tutum ve davranışlarını değiştirerek ariflerden ve kâmillerden oldu. (**Hünkâr Hacı Bektaş Veli-Kitabül Fevaid-İ.Ö. 1959, sh:12).**

MİNHACİ

1862'de Sivasın Kangal ilçesine bağlı Deliktaş bucağında doğdu. Ünlü halk ozanı Ruhsati'nin oğludur. Asıl adı Alidir.

Babası ona saz çalmayı, söz söylemeyi öğretip geleneğe uygun yetiştirdi. Ruhsati bir şiirinde oğluna şöyle öğüt verir:

Benim oğlum meydana gel aşık ol
Çıkarma karayı bağla bir zaman
Aşk dediğin elde büyük sermaye
Coşkun sular gibi çağla bir zaman

Köyün en güzel kızıyla evlendi ama karısı başkasına kaçtı.Bu ailesel sorunlar Munhaci'yi derinden sarsmış, dokunaklı şiirler yazmasına yol açmıştır. Minhaci 1901'de 39 yaşında ölmüştür.

Tüm şiirleri Kemal Gürpınar tarafından Deliktaşlı Minhaci, Hayatı ve Eserleri (1939) adlı kitapta toplanmıştır. Ayrıca, şiirlerinin bir bölümü de Eflatun Cem Güney tarafından Mesleki (1953) incelemesinin sonuna eklenmiştir.

Kendine özgü bir içerik ve biçim kurmayı başaran Minhaci, aşk, ayrılık ve umutsuzluk temlerini yalın bir dille işlemiştir. İncelik ve içtenlik şiirlerinin temel öğesidir.

— 1 —

Neme şad olayım neme güleyim
Gönül gamlı iken gülünmez imiş
Arşa direk direk oldu tütünüm
Bu duman haşre dek silinmez imiş

Geldi geçti güzellerin kervanı
Sürüldü savruldu yarin harmanı
Gençlik elde iken sürün devranı
Kocalıkta devran sürülmez imiş

Toy iken ölüme aklım ermezdi
Ayrılık ne kulağıma girmezdi
Şu dert hatırıma bir dem gelmezdi
Bana ne gelecek bilinmez imiş

Minhaci'yim demem binde birini
Ferhat olan niçin sevmez Şirin'i
Aradım kitapta buldum yerini
Sabır gibi devlet bulunmaz imiş

— 2 —

Ela gözlerini sevdiğim dilber
Muhabbetin benim ile yan gider
Benim ile küsü tutup gezen yar
Eller ile güler oynar can gider

Bende vara idim yarin yanına
Yüzümü süreyim Hakk'ın yoluna
Bir busecik himmet eyle kuluna
Al yanaktan ne eksilir nen gider

Minhaci'yim der ki bahar erişti
Kırmızı gül goncasına karıştı
Gözün geldi gözüm ile görüştü
Hilal kaşın kaşım ile ceng eder

— 3 —

Yine yelken kalktı bulandı hava
Semaya ser çeken yellere döndüm
Felek sivekarım aldı elimden
Kervani kesilmiş bellere döndüm

↓ Bayram gelmiş ak ellerin kınalar
Bizim ilden göç eylemiş sunalar
Harap oldu yaptıcağım binalar
Akar bozbulanık sellere döndüm

Feleğin elinden şekvalanırım
Ayrılık elinden sevdalanırım
Çalkanı çalkanı dalğalanırım
Ördeği gelmedik göllere döndüm

Elimden kuşumu dumana saldım
Şu yalan dünyada ne murat aldım
Kınaman ağalar pek naçar kaldım
Ayrıldım eşimden dullara döndüm

Minhaci'yim gelin bakın yarıma
Dağlar aciz kaldı ah u zarıma
Gene bir yalnızlık çöktü serime
Söylemez dillerim lallara döndüm

— 4 —

El'aman elinden ey suna boylum
Büktün elif kaddim dal ettin gitti
Sildirmedin bir dem didem yaşını
Akar damlaları sel ettin gitti

↓ Vah böyle n'eyledin n'ettin sevdiğim
Engellere ülfet ettin sevdiğim
Tuttun eğri yola ittin sevdiğim
Cihan değerini pul ettin gitti

Benim bu talihim kara n'eyleyim
Yaktın yüreğimi nara n'eyleyim
Söyletmedin aşikare n'eyleyim
Bülbül dillerimi lal ettin gitti

Zülüfleri ak gerdana dizersin
Uğrun uğrun bakar beni süzersin
Bana nisbet şurda burda gezersin
Minhaci'nin kalbini yol ettin gitti

— 5 —

Vefasız dilberi gördüm pınarda
Şu kara bağrımı dağladı gitti
Bir dem şahin gibi yüzüme baktı
Yıktı kaşlarını ağladı gitti

Yaşını silipde demedi derdi
Farketmedi zalim namerdi merdi
El sözüne kandı kalkıp yürüdü
Ak üstüne kara bağladı gitti

↓ Her dem varıp beni sana kardılar
Şerha şerha yüreğimi yardılar
Seni benden alıp yada verdiler
Düşman yarasını sağladı gitti

Bizi ayırana sanmayın kalır
Erilmez muradın atı gem alır
Gitti bu ülkeden yetişmem sanır
Minhaci göz yaşım çoğaldı gitti

— 6 —

Kapının önünde kangallar bitsin
Bacanın başında baykuşlar ötsün
Altı ay yedi sene ısıtma tutsun
Daha derdim az diyesin Ağ Gelin

Gittiğin yer boran olsun kış olsun
Bastığın yer demir olsun taş olsun
Karnın dolu kucağın hep boş olsun
Elde göre yerinesin Ağ Gelin

↓ Ela gözlerine çöksün bıtıra
Sen bilesin Mevlam derdin artıra
Kıran gele yavruların götüre
Beddua bilmem ki verem Ağ Gelin

Can alıcısı da yanına gele
Kişin kazancını elinden ala
Sen ölesin yavrun ardında kala
İntizar bilmem ki verem Ağ Gelin

Minhacı'm da der ki yaşın yaşıma
Acep bir gelir mi başın başıma
Mevlam ölüm verse gelin gişine
Seni bana verirler mi Ağ Gelin

Kangal : *Büyük diken* — **Isıtma :** *Sıtma* — **Boran :** *Tipi* — **Bıtıra :** *Dikenli bitki, pıtırak* — **Lâl :** *Dilsiz* — **Kıran :** *Salgın hastalık* — **Beddua :** *Kötü dua, ilenme* — **İntizar :** *Beddua.*

HOCA AHMET YESEVİ'DEN

1 — Hoca Ahmed Yesevi hazretleri bir gün Hazreti Hünkâr Hacı Bektaşi Veli'ye buyurdu ki:

"Eğer daima cennette olmak istersen, herkesle dost ol ve hiç kimseye karşı kalbinde kin tutma" (Kitabü'l Fevaid sh: 10).

2 — Hoca Ahmed Yesevi, Hazreti Hünkâr Hacı Bektaşi Veli'ye buyurdu :

"Eğer her zaman Cenab-ı Hak ile konuşmak istersen şu rubaiyi dilinde hiç düşürme:
Sensiz benim bir dem karara mecalim yok,

İyiliklerini saymaya imkânım yok,
Tenimdeki her tüy eğer dillense,
Binde bir şükrümü yerine getirmeye imkânım yok.
(Kitabü'l Fevaid sh: 11).

3— Hazreti Hünkâr Hacı Bektaşi Veli buyurdu "Hoca Ahmed Yesevi'den kulu Allah'a götüren yol nasıldır?" diye sordu. O da "Sana müjdeler olsun, eğer sen O'nun yolunda olmasaydın bu soruyu sormaz, Allah'da sana bu soruyu sordurmazdı" dedi. **(Kitabü'l Fevaid sh: 28).**

4 — Sarı Saltık Kitabü'l Fevid'de şöyle anlatılır:

"Bir gün Hacı Bektaş-ı Veli, Sarı Saltuk hazretlerine buyurdu ki: "Böyle şeylere yüzünü dönme, çünkü doğru olanı benim. Onların sohbetleri sana zarar verir. Bizim nazarımız güneştir, mürid ise taştır. Hiç şüphe yoktur ki, yetenekli güneş ışınlarıyla lâl olur **(Kitabü'l Fevaid sh: 29).**

İLGİLİ KAVRAMLAR

1 - Kamberiye: Erenlerin sırrını koruyucu olmak anlamındadır. Sadakatle hizmet, vefâ, bağlılık işaretidir. Yumurta şeklinde ve büyüklüğünde bir taştır, usulüne göre tennure üzerine, kemer altına bağlınır.

2 - Teber: Nefisle mücadeleyi temsil eder (Vicdan muhasebesi). Dertli'nin şu mısralarıyla açıklanmaktadır:

Düştü gönül bahri gama
Dem bu dem artar kederim
Elde teber başta külah
Nefsim ile cenk ederim

Teber çift ya da tek taraflı olabilir. Bir çeşit baltadır, gezgin dervişler bunu ellerinde taşımışlardır, semboliktir, kesmez.

3 - Haydariye: Cihad-ı Ekber'i simgeler (Nefis ile mücadeleyi). Eteği belden biraz aşağıda kolsuz bir yelektir. Varsa habbeler, hayderiyenin üzerine takılır.

4 - Habbeler: Alâmet-i Fahire, denir. Habbe, 'Tanei' anlamına gelmektedir. Bir taş tanesidir. Mübarek sayılan imamların yatırlarını ziyaret ettikçe haydariyyenin üzerine bir tane konur: Hz. Ali (Necef), Hz. Hüseyin, Hz. Muhammed ve kızı Fatıma Ana vb. gibi ziyaretgâhlar söz konusudur.

5 - Teslim Taşı: Yol sırrını avamdan sakınmayı sembolize eder. 1-1,5 cm. kalınlığında 5-15 cm. çapında, kenarlarında 12 adet muntazam hilal şeklinde çukurluğu olan bir taştır. Özel olarak hazırlanmış bir örgü bağ ile boyuna takılır. Bektaşiler özellikle seyahatlerde teslim taşlarını yanlarında bulundurmaktadırlar.

İSLAMİYET VE ÇOĞULCULUK

Bir şiir antolojisinde aşağıdaki görüşleri sunmanın gerekleri var mı, yok mu bunun üzerinde tartışmak istemiyorum. Şiirlerdeki bazı kavram ve düşünceler kitaba azda olsa böyle açıklamalar, kavram sözlüğü koyma zorunluğunu doğurdu, bunu sadece söylemekle yetinelim gelin hemen konuya girelim.

İslamiyete kültür açısından bakıldığında ya da yeryüzündeki gelmiş-geçmiş dinlerle karşılaştırılması yapıldığı zaman göze çarpan belli başlı özellik ve ayrıcalıkları -kesin çizgilerle olmasa bile birer birer saptamak mümkün. Bunları konuyla ilgilenen batılı uzmanlar genel hatlarıyla şöyle belirleyip, sıralamışlardır:

a) İslam üzerine çalışma yapanlardan bir kısmı "İslam özü itibarıyle kökten dincidir ve islamla çoğulculuk bir arada bulunmaları mümkün olmayan iki kavramdır".

Bir kısmı ise :

b) "İslam çağdaşlığa aykırıdır. Ülkesini çağdaş uygarlık dünyasına sokmak isteyen her yönetici ve aydının ana projesi, dine dayanmayan, ona aykırı olan bir çağdaşlaşma programını gerçekleştirmek olmalıdır".

Üçüncü gruptakiler ise:

c) "İslam dünyası koyu bir cahilliğin, bağnazlığın, yoksulluğun içinde yüzmektedir. Bunun esas nedeni de ilkel, tutucu, gelişmeye elverişle olmayan islam dinidir. O halde Batı, akıl, bilim, gelişme, insanlık, insan hakları adına islam ülklerinin insanlarını, kendilerine rağmen kurtarmak ve uygarlaştırmak ödevine ve hakkına sahiptir. Bunun için Batı'nın bu ülkeleri sömürgeleştirmesi doğru ve haklıdır"

gibi bir yanıyla yanlış, gerçek dışı bir yanıyla taraflı, subjektif görüşlerin sadece 19. yüzyılda islam ülkelerini sömürgeleştirmek amacı taşıyan emperyalist ülkelerin yaptıkları yersiz işgalleri meşrulaştırmak için baş vurdukları temelsiz gerçekler olarak karşımıza çıkarmışlardır. **(Prof. Dr. Ahmet Arslan, 24.1.1995 günlü Milliyet gazetesi).** Tarihsel gerçeklere, islam uygarlığı olgusuna ters olan bu görüşler islamı tek parça bir mermer kitlesi şeklinde algılamak isteyenlerin kolaycı, derine inmeyen, hiçbir incelemeye dayanmayan, peşin hükme dayalı düşüncelerinin ürünüdür. Gerçekte islamiyet tek ve bölünmemiş bir bütün sayılamaz. Bu gün olaya geniş bir perspektiften bakıldığı zaman İslamiyet içinde; birbirine zıd, birbirinden ayrı ve farklı düşünen onlarca mezhep, yüzlerce tarikat, çeşitli hukuk ve felsefe okulları, yine çeşitli kelam ekolleri, binlerce yorumcunun toplandığı görülür. Yine islamiyet kültür açısından da bir mozayik görünümü verir. Ahlak felsefe, siyaset ve bireysel yaşam açısından da farklı kültürel eğilimler, renkli birikimler, çeşitli etkinlikler içerir..

Gerçekten tarih boyunca İslamiyet, çeşitli ulusların, toplulukların yer aldığı bir görünüm ve çok renkli bir bütünlük sergiler. Her açıdan bakıldığında öğreti, uygulama ve tarihsel gerçeklik olarakta tek parça yapı özelliği göstermez. Şiiri, felsefesi de aynı durumdadır.

İslamiyeti monolitik bir öğreti, donmuş bir yapı, köhnemiş bir sistem olarak görmek, onu total, totalizan ve totaliter bir tarihsel-düşünsel varlık olarak algılamak, 20. yüzyılın ilk yarısında, hem Batı ülkelerinde, hem de bizde savunulan yaygın bir görüştü. Gerçekte ise, bu görüş ve algılama olayı, genellemc ve özelleştirme yoluyla basitleştirmeden öteye gidememiştir. Yine bu görüşlerin tersine, islam alemi, her yönüyle, özellikle de yaşama biçimi, farklı okuma ve yorumlama tarzları yönünden de çoğu zaman, kendi içinde, çatışmacı ilişkiler içindedir. Dinamik ve çelişkili bir yapıya sahiptir.

Bu durum, islamın ortaya çıkışından hemen sonra kendini gösterir. İşte bu farklı anlama ve yorumlama biçimleri, islam bilginleri, islam toplulukları tarafından bir tefrika, bir ihtilaf olarak görülmüş, yeniden birliğe dönme, toplanma içinde yerli-yersiz birçok çağrılara muhatap olmuştur. Öyleyse, bunlara bakarak, bu bir tesadüf müdür, yoksa islamın kendi özünden, öğretisinden, ruhundan mı kaynaklanmaktadır sorusuna yanıtlar arama zamanı çoktan gelmiştir ve hatta geçmektedir.

ÇOĞULCULUĞUN KAYNAKLARI

Çoğulculuğun dedemokrasi literatüründeki tanım ve kapsamına girmeden İslam aleminin soyut öğrentisindeki yerine ve durumuna bakmak gerekir. Önce bunun için temel kaynak olan Kur'an'ı Kerim'e bakalım:

1) Kur'an inançla ilgili konu ve öğelerin yanı sıra, ibadetle, metafizikle, hukukla, ahlakla, felsefeyle ilgili unsurları da içerir. İmanla ilgili unsurlar yanında akılla ilgili unsurları da taşır. İnsanın insanla, insanın Tanrı ile ilişkilerine daha bir gizlilik-gizemlik kazandıran sevgi ve aşkla ilgili unsurlara da yer verir. Bunların yanı sıra daha başka unsurlara da rastlamak her zaman mümkündür. Özellikle, Kuran'ın biri zahiri, diğeri batını (içsel) anlamlarının olduğu ta baştan bu yana herkes tarafından kabul edilen bir olgudur. Kuran'ın yazılış biçimi anlatım şekli yoruma, tevile çok uygundur. Kuran yorumuna, tarihsel süreci içinde karşı duran, bunu yasaklayan hemen hemen hiç kimse görülmez.

   Bu unsurların etkilemeleri sonucu, bunlardan herhangi birisine ağırlık vererek kutsal kitabı okumak ve yorumlamak gibi insanları farklı görüş ve anlayışlara götüren bakma türleri eşyanın tabiatı gereğidir. Bu tevil ve yorumlarla çeşitli ve değişik sonuçlara varmakta normal karşılanmalıdır. Bunlar, islamiyeti özellikle bir metafizik, bir ahlak, bir öte dünya öğretisi, bir hukuk, bir bireysel yaşantı biçimi olarak görmek ve yaşamak gibi sonuçlandırmalara ulaştırır. Mezhepler, tarikatlar, diğer felsefi ekoller, sürekler bu yöntemlerin açık-örtülü izlenmesi sonunda oluşmuştur.

2) Kur'an içinde salt öğretiden ileri gelen bir çoğulculuğu, onun diğer semavi dinlere karşı gösterdiği hoşgörülü tutum ve davranışlarda bulmak mümkündür. Ama Yahudiliğin ulusal bir din olduğu, Hıristiyanlığın ise, evrensel bir din olmakla birlikte, kendinden önce gelen Yahudiliği ve kendisinden sonra gelen Müslümanlığı gerçek birer din olarak kabul etmediği açıktır. Buna karşılık islamiyetin ise, kendisinden önce gelen tek tanrılı kitabi dinleri geçerli birer din olarak kabul ettiği gibi bu dinlerin mensuplarının kendi ibadet ve inançlarını arzu ve istekleri doğrultusunda yerine getirmelerine ve sürdürmelerine de hak tanıdığı tarihsel bir gerçektir.

3) Kaldı ki, Hazreti Muhammed'in bir hadisinde "Ümmetimin ihtilafında (bir şeyin doğru olanını ortaya çıkarmak için ayrılık, münakaşa ve münazara etmesinde) rahmet vardır" buyurarak, islam dini mensuplarını, alim-cahil ayırmadan adeta tartışmaya teşvik ettiği görülür. Zaman süreci içinde bu izin, islam dünyasında çoğulculuğu ve çeşitliliği besleyen ana kaynaklardan biri olmuştur Bu hadis, tarihte yeri geldiğinde yasaklamalara, baskılara karşı kalkan olarak kullanılmış, islam fikir dünyasını hep canlı, renkli, dinamik tutmakta rehber olmuştur.

4) İslami çoğulculuğun önemli bir kaynağı da Hz. Muhammed'in yaşamı ve sünnetidir. İslamdaki temel felsefe, Hıristiyanlıktan çok farklı ve değişiktir. Örneğin Hıristiyanlık, İsa peygambere tanrısal bir kişilik tanıdığı halde, islamiyet, Hz. Muhammed'i sadece ve yalnızca Tanrı'nın bir kulu ve elçisi sayar onu açıklayıcı ve tebliğci olarak niteler ve bu görüşünde sapma yapmaz, ısrar eder. İslam daha ileri giderek Muhammed'in dini, nebevi, semavi kişiliği ile insani, dünyevi kişiliği arasında ayrım yapar. Onun masumluğu, yanılmazlığı ve dokunulmazlığı, Tanrı'dan alarak tebliğ ettiği mesajın dini boyutları ya da içeriği ile ilgilidir. Yöneticilik, askerlik, tıp-sağlık, ekonomi, tarım, savaş ve barış gibi dünyevi konulardaki erdemleri tamamen insansal doğasıyla ilgilidir. Bu konularda hata, yanlış yapması her zaman mümkündür. Çünkü o da bir insandır. Hz. Muhammed bu konularda kendisinin de insan olduğunu bizzat vurgular.

5) İslmiyette çoğulculuğun temel kaynaklarından birisi de, ruhban sınıfının yokluğudur. Hıristiyanlıkta çeşitli aşamaları, dereceleri, mevki ve makamları olan hiyerarşik bir ruhbanlar sınıfı mevcuttur. Bu sınıfın kurumsal ifadesi olan kilise vardır. Kilise ya da ruhban sınıfı kutsal metinleri yorumlama tekelini elinde bulundurur, kimseye devretmez. Bu yetki sayesinde kilise bütün tarihi boyunca öğreti ve uygulama ile ilgili olarak farklı görüş ve yorumların ortaya çıkışını engellemiştir. Haklı görüşleri, sapkınlık olarak görmüş ve aforoz etmiştir, yakmıştır. Kimin aziz, kimin veli, kimin suçlu, kimin deli, kimin cani olduğuna sadece kilise karar vermiştir. İslamda, Kuran da ruhban sınıfı kabul görmez, hep reddedilir. Ulema din adamları, giderek dinsel ağırlıklı medrese halifelik, şeyhül islamlık örgütü bu boşluğu doldurmaya çalışırsa da pek başarılı olduğu söylenemez.

6) İslamda çoğulculuğun temel kaynaklarından birisi de, tasavvuf düşüncesidir. Tarihsel süreç içerisinde tasavvuf, bütün insanlara karşı emsalsiz bir hoşgörü tutumu doğurduğu gibi, yine bütün insanları farklılıkları içinde tanımaya ve kabul etmeye götüren emsalsiz bir yol izlemek suretiyle çoğulculuğun kaynağında ağırlığı olan bir yer tutarak çeşitli sistemler oluşturmuştur. Evreni içindeki bütün varlık -larla, özellikle de başta insanla birlikte Tanrı'nın bir görüntüsü olarak kabul eden islam tasavvufu, hangi dinden, ırktan, cinsten, ulustan olursa olsun bütün insanları aynı ölçüde kutsal, değerli ve tanrısal varlıklar olarak görür. Böylece insanı her türlü pislikten, çiğlikten, aymazlıklardan çekip çıkarır. Tanrı'mn nuruna, özüne katar, yanına yükseltir. Ayrıca, onlar arasında Tanrı'nın görünümleri olmaları açısından varlıksal ve değersel bir ayrım yapmaz. Düşünmeye ket vurmaz, sınır tanımız, yasal özgürlüğün kapılarını sonuna değin açık tutar. Eleştiriyi hoş görür. Donmuş kalıpları tevil, yorum yollarıyla kaldırır.

7) Çağdaşlıkla islam arasındaki ilişkilerde en çok problem ve sorun yaratan konu olan islam hukuku da çoğulculuğun kendini bariz biçimde gösterdiği alanlardan biridir. Sünni islam hukuku metodolojisi, fıkıhın kaynakları olarak Kur'an metni yanında, peygamberin sünnetini, ümmetin ve bilginlerin icmaını ve bilginlerin kişisel yorumlarına çabalarını kabul eder. Zannedildiği gibi islam hukuku salt tanrısal kaynaklı ve kapsamlı değildir. Esasta insan elinden çıkmadır. Toplumsal ilgi, gereksinim ve çıkarları ön planda tutar, fakihlerin eseridir. Zaman ve mekândan etkilenmesine karşın, islam hukuku, dogmalarından sapamaz. Ancak yorumla, izahatlarla kilitli kapıları zorlamaya çalışır.

8) Bireysel yaşam tarzı olarak da islamın çoğulculuk arzettiği saklanamaz bir gerçektir. Herkesin yaşamı yorumlama, anlama, uygulama biçimi birbirine benzemez. İslamda bireysel yaşam fabrikasyon, tek tip bir yaşam olarak düşünülemez. Her insanın farklı yapı ve kişilikte yaratıldığını, insanların birbirlerine benzemediklerini, değişik fiziksel ve ruhsal görünümler arzettiklerini bizzat Kur'an'ı Kerim bir çok ayetinde vurgular. Bunun sonucunda da farklı yaşam tarzlarının olacağını kabul temel inanç gereği sayılmalıdır. İslami yaşam tarzı, kamusal nitelik taşımaz, tamamen bireysellik arzeder. Bir başka söyleyişle, İslam kollektif nitelik taşımaz.. Kimse kimsenin yaşamına karışamaz. Bu alandaki islami anlayış ve uygulamalar da değişik ve farklı olacaktır. İşte islamda çoğulculuğun temel kaynaklarından birisi de budur. Bütün bunlara karşın çağdaş anlamda çoğulculuğun kargaşa ve karmaşa olmadığı açıktır. İslamiyet bu gibi çağ dışı tutum ve davranışları, özellikle de dinsizlik, çıplaklık, sex ve benzeri kavramlar ile bir kısım hakları, özgürlükleri hoşgörmeme, itme, ahlaksızlık sayma alışkanlıklarına da saplanıp kalamaz, kalmamalıdır.

Çoğulculuk islam için zaaf sayılmamalıdır. Çoğulculuk, islamiyete hayatiyet sağlamış, güç ve canlılık kazandırmıştır. İslamı dar kalıplardan kurtarmış, ona yeni ufuklar, yayılması için geniş alanlar sağlamıştır. Çoğulculuğun çeşitliliğin islamiyete ters düşen bir

yönü olamaz. Çünkü çoğulculuk islamiyeti inkâr değil, yeniden yorumlamadır. Yorum islamiyette en geçerli yöntemlerden biridir. Yorum aklın ışığıdır, çağdaş bir metoddur.

İslamiyette çoğulculuğun herkes tarafından kabulu islamiyete barış ve huzur getirecektir. Düşünce ve kültür zenginliği sağlayacaktır. Yobazlığı, yozluğu yıkacaktır.

KÜLTÜREL AÇIDAN ALEVİLİK

İslamiyeti, çoğulculuk süzgecinden geçirirken onun ana bölümlerinden biri olan Aleviliği bundan ayrı düşünemeyiz. Onuda aynı süzgeçten geçirmek zorundayız. Çünkü İslamiyet bir bütündür. Param-parça görümüne karşın bu parçaları birbirine bağlayan kopmaz öğelerin varlığı yadsınamaz. İslamiyetle ilişkili konulara hep bu açıdan bakılmalıdır. Alevilik herşeyden önce tamamen bir kültür konusu ve olgusu mudur? İnsanlığı kucaklayan gerçek bir hümanizmadır. Bir içtenlik evrenidir, bir aşk güneşidir.. Gerçekten öyle midir ? Bir bakalım! bir gönül odudur, duru sudur, sabah aydınlığıdır.

Yunus:

Dış yüzüne o sızar
İçinde ne var ise

Ben dost ile dost olmuşum
Kimseler dost olmaz bana

Bir şaraptan içmek gerek
İçenler ayılmaz ola

Ayruk bana ben diyemem
Kimesneye sen diyemem

Dost aşkına ulaşanda
Dünya ahıret birdir bana

....

Benden dahi gider isen
Senin ile varam sana

....

Bir gevher çıkarmak gerek
Hiç sarraflar bilmez ola

....

Sözünü bilen kişinin
Yüzünü ak ede bir söz
Sözü pişirip yiyenin
İşini sağ ede bir söz

Kişi bile söz demini
Demeye sözün kemini
Bu cihan cehenner ini
Sekiz uçmağa ede bir söz

dizeleri yedi yüzyıldan beri özünde, tüm insanlığın öyküsünde boy atmaya uğraşan ölümsüz ilkeleri taşıyarak bugünlere getirmiştir. İşte insanlığın en güzel özelliği, en sevilen yönü bir kültür üreticisi olması gücüdür. Alevi-Bektaşi topluluğu tarihi içinde bu kültürel üretimi gerçekleştirme mutluluğuna ulaşmıştır. Alevi kültürü bu özden ayrık değildir. Kabuk sıyrılıp atılmış, özün özüne, ummanın derinliğine varılmıştır. Barış kavgada, bal ağuda bulunmuştur. Yenilik, dirilik ile varlık yoklukta yakalanmıştır. Ölü dirilmiştir.

Yine Yunus:

Kimi azad eylersin
Sen azad olmayınca

Bahasın ne bilesin
Sen satın almayınca

Ol imaret eylemez
Sin viran olmayınca

Bir bağ ki viran ola
İçi dikenle dola
Ayıklama n'eylersin
Od ile yanmayınca

Sen sana ne sanursan
Ayruğa da onu san
Dört kitabın manisi
Budur eğer var ise
....
Bu hırsı nefs kalasın
Yıkalım senin ile

Kur'ağacı niderler
Kesip odun ederler
Hem kim aşık olmadı
Benzer kuru ağaca

dizelerinde, insanlığın çok eski sorunlarını umut ve özlemlerini evrensel düzeyde ve nitelikli biçimde sergilemekte, çözüm işaretleri göstermektedir. Yunus her zamanki yaptığı gibi duru, yalın, soylu, yüksek düzeyli içerikli dizelerinde tüm yüreklere sönmez korlar doldurmakta, insanlığı sevgi çılgınına çevirmektedir. Bu dizeler günümüze düşen birer kutsal ve ölümsüz çıngılardır. Gönül dilerki, her insanın yüreğinde, beyninde bu yargılar bulunsun; Barış sevgi, dostluk ve mutluluk çiceklerine dönüşsün, kişiyi yüceltsin. Karanlığı ışığa boğsun. Böylece İnsanoğlu etinden, kemiğinden, kanından, pisliğinden çıkarak yeni bir yapı kazanmak suretiyle bir gül olarak üretildikten sonra, zaman süreci içinde gelişip olgunlaşarak, canlı-renkli bir çok kültürler oluşturmuştur. İnsanlık açısından küçük bir bölümü olan Alevilik bugün binbir görünümlü yapısıyla varlığını güçlendirerek yaşamını sürdürme savaşı vermektedir. Sunduğumuz yüzlerce şiirin yapı ve içeriklerinden de anlaşılacağı üzere büyük bunalımlar, yok olma derecesine varan sıkıntılar ve acılar ortasında bile varlığını koruyan, olumsuzluklarla bile kişiliğini geliştiren Alevilik, hiç bir zaman yer altına çekilmemiş, anarşi ve terörizm yollarını seçmemiş, kötülüğü, eli kanlı olmayı istememiş, açık ve yiğitçe bir direnme göstererek bugünlere değin gelmiştir. Onun bu savaşı, insanlığın tüm haksızlıklara karşı verdiği soylu savaşa benzer. Kötülüğe, hainliğe, pisliğe, çirkinliğe, yalana-dolana, haksızlığa ve baskılara karşı sessizce. onurlu direnerek savaşır. Eline silah almadan, kimi özel olaylar dışında ayaklanmadan, barış içinde, inançlarındaki temel kurallarını koruyarak resmi ideolojiye onun yandaşlarına, yönetime, sıkı sıkıya örgütlenmiş düşman mezhep ve tarikatlara hep elini uzatarak, barış, dostluk isteyerek, zarar vermeyi, kötülük yapmayı düşünmeyerek toplum-ülke-ulus bütünlüğünün korunmasına saygı ve özen göstererek, hatta devletin buyruğunda, bayrağını düşmanlara karşı yükselterek, eğilmeden, ezilmelere, horlanmalara, haksızlıklara, çirkin yalanlara, itirazlara karşı durarak, direnerek yaşamını sürdürmüştür. Şah İsmail'e Alevilerin yardımı, Yavuz Sultan Selim'in onlara uyguladığı haksız baskılardan, ayrımcılıktan, acımasız büyük ve toplu kıyımlardan, ayrıca Şah İsmail'in Türk olmasından ve kendilerine karşı onun her yönden daha yakın durmasından, sıcak bakmasından, resmi ideolojiye karşı duydukları öfke ve kızgınlıktan kaynaklanmaktadır. Bu olgu, sadece bir örnektir. Ancak bu da diğerleri gibi temeli oluşturan bir örnektir. Var eden bir olaylar dizisidir.

Alevilik-Bektaşilik özdeştir, içsel yapıları hemen hemen aynıdır. Bazı noktalarda, teferruatta, bazı nüans farkları varsa da bunlar önemli sayılacak yapı ve içerikte değildir. Aleviliğin içsel yapısı çeşitli görünümler sergiler. Temelde özü, insana, sevgiye, dostluğa, temizliğe, iyiliğe, doğruluğa, saflığa, güzelliğe, gerçeğe dayanır. İslamsal görünümü hoşgörülü yönünü örtmez, ürünleri buram buram sevgi ve insan tüter. Bu özellikleri her dönemde ağırlığını duyurmuştur. Aleviler elini evrenselin güzelliğinden hiç bir zaman çekmemiştir. Bu olumlu, nesnel niteliklerle kültür yapısını oluşturmuşlardır. Gizliliğini ise horlanmaya, yadsınmaya, ağır baskı ve kıyımlara kalkan olarak ve bireyselleştirmeye çalı-

şarak kullanmışlardır. Aleviliğin en belirgin yönlerinden birisi de sürekli «muhalefette» bulunmalarıdır. Bir anlamda Aleviliğin Tarihi, muhalefetinin tarihidir diyebiliriz. Muhalefeti alaycıdır, güldürü öğeleri taşır, hoşgörü öğelerini de eksik etmez. Alevi muhalefeti sert, kırıcı, acılı değildir. Tadında bırakılan tuhaf bir muhalefettir. Hep kovalanır, muhalefet yaparak kaçar uzaklaşır, sesini, soluğunu hasmına mutlaka duyurur, gizli muhalefet değildir onun yaptığı, gerçek yaşamın eleştirel olarak sergilenmesi, bir tür açıklaması, sevgi yumağıyla birlikte açılmasıdır. Alevilik çirkinliği güzelliğe, kötülüğü iyiliğe, karanlığı aydınlığa, yalanı gerçeğe, kini, nefreti sevgiye, düşmanlığı dostluğa çevirmesini, ölümcülü ölümsüzlüğe bürümeyi, sertliği, kuruluğu, acımasızlığı fantastik tatlılıklara, mutluluklara, şiire, müziğe, oyunsal eyleme dönüştürmesini, zamansızlığı ölümsüzlüğe, mekansızlığa çevirmesini başarır. Onlar somut-sıcak varlığıyla bunlara ulaşmayı, bütün bunları giz dolu bir havada sunmayı çok iyi becermesini bilirler. Görüldüğü gibi Alevilik çok yönlüdür, çok kapılıdır, çok makamlı, çok aşamalıdır. Hiç bir kapı onun için kapalı değildir. İman kapısının karşısındaki akıl ve kültür kapısı her zaman açıktır. Acıların kapısının karşısında sancılar kapısı sonuna değin dayalıdır. Dostluk kapısı düşmanlara bile açık tutulmuştur. Alevilik şekilci bağlayıcı değildir. Formunu, biçimini özünü her üretici gibi kendi kurgulamayı, yaratmayı sever. Başkalarının şeklini, formunu, kalıbını içeriğini almayı pek sevmez, ama bunu da pek belli etmez. Şeriat kabuk der küçümser. Şeriat kurallarına onun için pek yanaşmaz, şöyle eder, böyle eder, kaçar hep. Yoksa şeriatın özüne, içeriğine pek karşı değildir. Sertlikten, biçimcilikten sıyrılarak hemen uzaklaşır. Ali'ye, Ehlibeyte camilerde sövüldü, saygısızlık edildi. Camiye hep arı-duruların gitmediğini, daha çok sevgisizlerin, uğursuzların, iki yüzlülerin, bağnazların, körlerin gittiğini bilir, buna inanır. Zaten onun için şeriat kabuktur. Kabuğu delerek öze ulaşmak onun için amaçtır.

Aleviliğin temeli acıdır, kuyusunun dibi kan gölüdür ağıttır. Çığlık ve göz yaşı kapısından girince tanışacağınız iki öğedir. Gülmeyi, neşeyi aslında çok severler, şen-şakrak bir yapıları vardır; Ama Kerbelâ olayı, Hz. Ali'nin şehid edilmesi, oniki imamların gördüğü zulüm-kıyım-kötülük ile daha sonraları kendilerinin uğradığı haksızlıklar, Alevi kültürünün özüne karışmış, başından sonuna değin bu olgu ve olaylar zinciri bu kültürü yoğuran olgu-etmen-katkı görevi yapmıştır. Onun için sesli gülmeyi günah sayarlar; hemen Kerbelâ olayını gösterir, anımsatırlar.

ŞİA İLE BAĞLANTISI

Öyle bazılarının sandığı gibi Alevilik Şianın alt kollarından biri olmadığı gibi şialık da Anadolu Aleviliğinin kaynağı sayılamaz. Elbette Alevilikle Şialığın benzer yönleri, ortak noktaları vardır. Ama ortak noktalar, benzer yönler onlardan birinin diğerinin kolu, dalı, alt kültürü olduğunu göstermez.Anadolu Aleviliği kendi başına bir yolaktır, bağımsızdır, özgün temel ana kuralları, ilkeleri vardır. Bunlar kaynakta, özde birleşseler bile çok farklılaşmışlar, birbirlerini tanıyamaz hale gelmişlerdir diyebiliriz. İkisininde hiçbir bağlantısı kalmamıştır. Son dönemlerde Şia mezhebi adeta sünnileşmiştir.

Şia mezhebinin bugünkü görünümü şöyledir :

Şeriat yönü ağır basmış, tarikat yönü zayıflayıp azalmış, körelmiş, ağır sünnilik kuralları enjekte edilmiştir. Tamamen kuralcı bir görünüm kazanmıştır. Özetle koyu şeriatcılığa dönüşmüştür. Şah İsmail ve ardıllarının hiçbir izi kalmamıştır. Hele Humeyni'den sonra Şia, tamamen ortaçağ karanlığından daha koyu bir karanlığa gömülmüş durumdadır. Oysa Anadolu Aleviliği, daha çok çağdaşlaşan, aydınlık, duru, akılcı, yeniliklere açık islami temel kurallara karşı çıkmayan, onları benimseyen, ancak, uygulanmalara daha geniş, ileri, yeni yorumlarla ve hoşgörüyle bakan bir kimlik kazanmıştır. Kültür kimliği tamamen yozluğa, yobazlığa, geriliğe, akıl dışılığa kapalıdır. Sevgiye, saygıya, dostluğa, dürüstlüğe, iyiliğe, barışa, doğruya, yeniliklere, ileri görüş ve düşüncelere, yeni ve akılcı yorumlara açık bir görünüm sergilemektedir. Günümüzde onun bir dünya görüşü, bir yaşam felsefesi, hayat tarzı şekline dönüştüğünü söyleyenler çoğunluk ve haklılık kazanır duruma gelmişlerdir. Bu yolak zaman süreci içinde Anadolu'da çeşitli etmenlerin etkisiyle olmuştu. Başta, Şia'lıkla, Alevilik bir çekirdeğin iki cenedi dahası aynı idi. Zaman ve uzam (mekan) onları çeşitli bölünmelere uğrattı, içerik gelişerek değişerek, yeni kollara, dallara, yollara ayrıldı.

Aleviliği, iktidarın hızla inananların elinden Hz.Muhammed soyunun tarihsel düşmanı olan Emeviler'in eline geçmesi doğurmuştur. Tarihi ve politik kaynak nedeni budur. Hz. Muhammed'in ölümünden hemen sonra, teni soğumadan yapılan halifelik seçimi, seçim değil, bir pazarlıktı. El koymaydı. Cenazeye katılmayanların, hırs ve iktidar pazarlığı, Hz. Muhammed'i ve ailesini ölümle başbaşa bırakmıştı. Hz. Muhammed'in vasiyetname düzenlemesi İsteği Ömer tarafından engellenmiş, Ebu Bekir bedevi geleneğine göre halife yapılmıştı. Ortada seçim falan yoktu. GadiruHumm da Hz. Muhammed'in nutkundaki sözleri unutulmuştu. Böylece Peygamberin Ali'nin halife olacağına ilişkin direktifi çiğnendi, yerine getirilmedi. Bu seçimi, islamın ulularından Salman-ı Farisi, Ammar, Mikdad, Ebu Zer, İbni Abbas kabul etmediler, Fazl, Zübeyr, Halid bin Said, Bera, Ubeyy, Ubadet, Ebul Heysem, Utbe ve Huzeyfe de onlara katıldılar. Hava dumanlandı, ortalık karıştı, sinirler gerildi ve giderek bağlar bir gün koptu. İslam yıllarca, belki yüzyıllarca sürecek terörizmin, anarşinin, bölünmüşlüğün kucağına itildi. Bu terörden Hz. Ömer, Osman, Ali halife iken nasiplerini aldılar, öldürüldüler. Cemal Vakkası (Deve olayı), Sıffın savaşı islamlar arasında oldu, islam kanı akıtıldı. Hazreti Muhammed'in buyruğu çiğnendi. Bunlar yetmiyormuş gibi, Onun sevgili torunları İmam Hasan'ı karısına zehirlettiler, İmam Hüseyin ve 72 yakını Kerbelâ'da on bin kişilik Emevi ordusu tarafından susuz bırakılıp, küçük çocuklar bile kılıçtan geçirilerek hunharca şehid edildiler. Hz. Muhammed'in soyu kurutulmaya kalkışıldı. Kadınlar çırılçıplak, deve sırtında, Hz. Hüseyin'in kesik başıyla Şam'a, Yezid'e gönderildi. İmam Zeynelabidin bu olaydan ağır hasta olduğu için kurtuldu ise de daha sonra zehirlenerek öldürüldü. Emeviler ile onları izleyen Abbasiler Ehl-i Beyte, oniki imamlara ve onlara inananlara, çevrelerinde toplananlara karşı devlet-iktidar terörünü, cinayetlerini sürdürdüler. Sadece Zalim Haccac, 120.000 kişi öldürttü, her yerde terör estirdi. İmam Muhammed Bakır'da zehirlenmek suretiyle şehid edildi. 12 imamdan eceliyle ölen hemen hemen yok gibi, kimi katledilerek, kimi zehirlenerek şehid edilmişlerdir.

Özet şeklinde satır başı olarak dokunduğumuz bu haksız olaylar, terörün zulmün yanısıra artan yolsuzluklar, kan, sömürü, Şiiliği besledi, güçlendirdi, keskinleştirdi, tarihi rol kazanmasına yol açtı. Şiilik direniş bayrağı oldu devrimci bir kimlik kazandı, umut oldu. Muhalefet oldu. Çok yerde yeraltına çekildi, illegalleşti. Özellikle, Emevilerin Arap olmayan, islamiyeti kabul etmiş diğer uluslara karşı yanlış tutumları onları hor görmeleri, köleleştirmeleri bu ulusların muhalefet cephesine geçmelerine, Şia'ya katılmalarına, Ehl-i beyt yanında yer almalarına neden oldu. Şiilik, bu uluslar ve topluluklar için bir seçenek oldu. Arap üstünlüğü, kayırıcılığı, kılıç zoruyla müslümanlaştırma, Şiiliğe katılmayı hızlandırdı. Şiilik haksızlığa karşı açılan bir bayraktı artık. Kaldı ki, Şiilik dinsel kuralları da yumşatmış, yerel geleneklere uyum sağlayacak boyalara girmişti. Yeni sentezler, yorumlar, yeni yapılanmalar, görüşler oluşturmuştu. Koyu şeriat baskıları sonucu islamiyet hoşgörüsünü önce kendisine karşı yitirmeye başladı. Ardı ardına kurulan iki devletten Emeviler de, onun yerine geçen Abbasiler de sömürücüdür. Bunlara karşı içte savaşan örgüt ise; Şia'dır. Hz. Ali yandaşları bu örgütün sözcüsüdür. Nech-ül Belaga (güzelliklere giden yol)'nın yazarı, Hz. Ali bir ayaklanma örgütünün simgesi sayılmaktadır. Zulümlere, ölümlere, haksızlıklara, işkencelere karşı halkı ayaklandıran, islamı temsil ettiğini bağıran, devlet terörüne karşı dikilen, savaşan bu örgüt, muhalefete bayrak ve simge olan Hz. Ali ve ailesine duyulan sevgi ile yoğrulup besleniyordu. Gerçekte ise, işin altında toplumsal haksızlıklara karşı çıkış yatmaktaydı. Yoksul halk, şiiler, mevaliler,Merv bölgesine zorla yerleştirilen Araplar ve benzerleri, İmam Caferi Sadık'ın "ne sen benim adamımsın, nede zaman benim zamanım" dediği Ebu Müslim komutasında birleşerek zalim Emevilere karşı ayaklandı, darbe yaptı, Hazreti peygamber ailesinden birini imam seçeceklerdi. Sonuçta, Zalim Emevilerin yerine gaddar Abbasiler getirildi. Arada yine halk, yine gerçek inananlar ezildi, hile, aldatma, yalan, göz boyama, şekilcilik, korku, haksızlık, adaletsizlik sürüp gitti. Zulüm durmadı, gözyaşı dinmedi. Halife Saffan (kan dökücü) kan dökmeyi şiiler üzerinde de sürdürdü. Mansur dönemin de imam Cafer zehirlendi. Şii ayaklanmaları sürüp gitti.İmam Cafer, adını taşıyacak olan yolun kurallarını koydu. Harun Reşit döneminde imam Musa Kâzım'a zorla zehirli hurma yedirildi. Şii kesiminde ayaklanmalar durmadı, sürüp gitti.

Sünni kesim iktidarın yanında yer alıyor, Şiilere soğuk davranıyordu. Davranışların imanla ilişkisini özgürlük yönünden ele alıp inceleyen El-Mutezile okulu islam da özgürlüğü savunuyordu, ancak karşı duranlar çoğalıyor, bağırtılar baskılar artıyordu. Dönem Halife Memnun dönemiydi. El Memnun, İmam Rıza'nın kendi yerine geçebileceği kuşkusuna kapılarak onu zehirletti. Abbasiler koyu sünniliğin egemenliği altına girmişti artık. Ardından Mutasım, imam Taki'yi zehirledi.

Halife Mütevekkil dönemi şiilerin ağır zulüm gördükleri bir dönem oldu. Bu dönemde Hz. Hüseyin'in türbesi bir kaç kez yıktırıldı, tarla haline getirilip sürüldü. Mücezzim tarafından imam Ali Naki zehirlendi. Onbirinci imam Hasan Askeri de halife Mütemit tarafından 882'de zehirlendi. Onikinci imam Mehdi mağarada sır oldu **(Rıza Yörükoğlu, Okunacak En Büyük Kitap İnsandır Alevilik sh: 20-42).**

İSLAMİYETİN BAZI YENİLİKLERİ

İslama, dinmeyen iç kargaşalar, toplumsal rahatsızlıkların ötesinden bir başka açıdan bakarsak şunları görürüz:

— İslamlık gerçekte kent-kasaba dinidir. Göçebeye, köylüye iyi bakmaz. Kur'an'da kentlere göçme, yerleşme övülmüş, kırlarda yaşamak şiddetle kınanmıştır.

— İslamiyet devlet olma dinidir. Toplumu devlet düzeyinde örgütlemeyi öngörür. Bu dinde ticaret güvence altına alınmıştır. Kısaca özetlersek; devletleşmek hem öğretide desteklenmiş, hem de uygulamada sağlanmıştır.

— Kur'an ve hadislerde vergi, savaş, ordu, hukuk, ekonomi, miras, eğitim, yargı gibi konu ve sorunlar ele alınarak çeşitli çözümleme ve düzenlemeler öngörülmüştür. Çağına göre ileri ve devrimci nitelikler taşıyan bu düzenlemeler yenilenmedikleri için bugün, çağdışı sayılmakta, toplumsal gereksinimleri karşılayacak durumda görülmemektedir. Doğrudur. Ancak bir kısım düşünürler ile köktendinciler bu eskimiş kurallara uyulmasını zorunlu saymakta, bunu Allah'ın buyruğuna itaat olarak düşünmektedirler. Tevil, hileyi şeriye yolları bu kuralların değiştirilmesine ilişkin olarak bulunmuş yollardır. İslamlıkta bu kurallar büyük sıkıntı doğurmakta, inanç bunalımı yaratmaktadır.

— İslam dini yapı, içerik ve amaçları açısından ilerici bir nitelik göstermez; yalnız doğduğu çağa göre sosyal reformcu bir dindir. Statik ve donuktur. Bunu sağlayan kuralların değiştirilmesi olanaksızdır. Yalnız tevil ve yorumlarla islamlığa uygun olmayan, sonuçlar çıkarmayı ise islamın büyük çoğunluğu tepkiyle karşılamaktadır. Statik kural ve görüşleri zorlama yerine, bunların ayıklanmasının, çağdışı kalanların belirlenerek uygulanma alanından tarihsel alana çekilmesinin zamanı gelmiş ve geçmektedir. Çoğu hukukla ilgili çağı geçmiş bu kurallar islamiyete ağır bir yüktür. İslamiyeti özüne dokunmadan, bu çağdışı yükten kurtarmak gerekir. Bu durumda islamiyete itici bir güç, enerji sağlayacak yol, bence tasavvufi düşünce yoludur. Bu yola geçerlilik kazandırmak derinlik kazandırmak gerekir. Yanı düşünce sevgi ağırlıklı tasavvufun öne geçirilmesi, itilmesi, din dışı sayılmaması gerekir.

— İslamlık bireysel ticaret için güvenceler öngörmüştür.

— Kan bağına dayalı dayanışmayı itmiş, toplumsal dayanışmayı öne çıkarmıştır. Bir başka deyişle içi boşaldığı için kan bağını kenara atmıştır.

— Bazı eğilimleri güçlendirerek devlet aygıtını örgütlemiş daha çok geliştirmiştir. Emeviler bu devlet gücüne faşit bir kimlik sağlamıştır.

— İslamlık kısası reddetmedi ama sınırladı, böylece kendisinden önceki toplumsal değerlerden uzaklaşmasını bildi.

— Kan davası yoluyla sağlanan korunmayı da aynı şekilde sınırladı.

— Kan isteğini diyete dönüştürdü. Öç almaya karşı çıktı.

— Tefeciliği, ribayı yasakladı. Toplumda ekonomik açıdan da erken ve barışçıl çözümler istedi, önerdi. Her yönden barışı gerçekleştirmeye, toplum içinde sulhu sağlamaya önem verdi. Toplumun dışında, islamiyete karşı olan devletlere, halklara, toplumlara karşı da savaşı (cihadı) farz kıldı, zorunlu saydı.

— Savaş ganimetlerinin tamamını daha önce Bedeviler aldığı halde islamiyet bunun 1/5'nin Tanrı'ya ait olduğunu buyurdu. Ganimetlerin bölüşümünü yeniden düzenledi. Eski uygulamayı kaldırdı. Hz. Muhammed, Mekkeli tüccarların yapamadıklarını onlar adına yaparak satış ve ticarete izin verdi **(Eric W. Wolf).**

— Hile kabilelerde yasaktı, Devlet için yasak değildi.

— Hz. Muhammed hem dinin, hem yönetimin başı, hem de en büyük yargıcı idi. Yasama-yürütme-yargı onun elinde toplanmıştı.

— Başlangıçta islam olmak için zorlama yoktu. Medine kuşatmasından (m. 629)'dan sonra güçlü duruma gelince kılıç zoruyla dini, inancı yaymayı zorunlu saydı. Medine sözleşmesi işlevini yitirerek tarihsel bir belge olarak kaldı.

İSLAMİYETİN KAYNAKLARI

İslam düşünsel varlığını dört kaynak üzerine oluşturmuştur:

— Kuran (kitap)

— Sünnet (Hz. Muhammed'in sözleri, hadisler)

— İcma-i ümmet (Görüş birliği)

— İçtihat (Bireysel düşünce)

Buna göre Kuran, gerçek düşünceyi belirleyen canlı ve temel kaynaktır. Kuran'da yazılanların tersi ileri sürülemez. Tüm, bilimlerin kaynağı Kur'andır. Sünnet, Hz. Muhammed'in sözleri ile davranışlarını kapsar.

İçtihat bireysel düşüncelerdir. Bu kaynak, yaşamın akışı içinde getirdiği yeni sorunlara çözümler bulma zorunluluğundan doğmuştur. XIII. yüzyılda kıyasla değiştirilmiştir. Çok daha sınırlıdır. Kuran ve hadis metinlerine dayanarak katı analojiyle akıl yürütmedir. **(R. Yörükoğlu a.g.e. s: 68).**

Kuran ve sünnet asıl bağlayıcı islam metinleridir.

İcma, islam pratiğinde büyük işler görmüştür. Halkın çoğunluğunun değil, din adamlarının çoğunluğunun görüş birliğine varması anlamına gelir. Üzerinde görüş birliğine varılan konularda icma hadisler değin bağlayıcıdır. Bunlar üzerinde fazla durmak yasaklanmıştır.

İslam dini:

—Tanrı ile birey arasındaki ilişkileri düzenler.

— Birey ile birey arasındaki ilişkileri düzenler.

— Bireyle devlet örgütü arasındaki ilişkileri düzenler.

Bu üç temel yönünün yanı sıra:

— Din-hukuk-Devlet kavramlarını ve kurallarını bir arada tutar, islam devleti dinseldir. Her kurumuna, her yanına din girmiştir. Dinin bulunmadığı hiç bir kurum düşünülemez, yatak odasında, yatakta bile din vardır.

— İslam topluma ve kendi değer sistemini dünyaya yaymak için Tanrı tarafından görevlendirilmiştir, buna inanır, bunu öngörür.

— İyide birleşerek şerri yasaklamak (cihat öğretisi) temel bir kavramdır. Hacı Bektaş Veli'de cihat ve şehitliği temel kavramlar olarak benimser.

Cihad öğretisinin islamın yayılmasında, Osmanlılarda Bektaşilerin serhat akıncıları arasında yer almalarında büyük etkisi olduğu yadsınamaz. İslamda temel inanç Şehadetin (Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve resuluhu) namaz, zekat, oruç, hac koşulları izler. Namaz, niyazın (tapınmanın) bir bölümüdür. Aslında bunların hepsi tapınmanın ibadetin içinde yer alır. İslamiyette herşey çalışma, okuma, yazma bile ibadet sayılır. Çünkü Tanrı herşeye egemendir, her yerde vardır, öyleyse her yere onun buyruğu girebilmelidir; görüşlerinden yola çıkanlar elbette laisizmi kabul etmezler.

Hıristiyanlık ise, ilk biçimiyle, insan mutluluğunu öne alır, şekil tanımaz, savaşa karşıdır, barıştan yanadır. Sevecendir, çözümcüdür, açıktır. İyilikten, güzellikten, gerçekten yanadır. Roma'nın askeri sistemine, kan boğuculuğuna , savaşçılığına, sömürücülüğüne, işgalciliğine, şekilciliğine karşı çıkan bir yanıttır bu. Hümanist bir düşünce sistemi üzerine yapısını kurmaya çalışır. İsa'dan sonra gelenler, Hıristiyanlık düşünce sistemini güçlendikçe değiştirdiler, hoşgörü yerini korkuya, baskıya bıraktı. Tanrı'nın adaleti engizisyon mahkemelerinde kana bulandı, düşünce özgürlüğü, inanç çeşitliliğindeki güzellik çiçekleri odunlaşarak insanlarla birlikte yakıldı, ruhban sınıfı yüzyıllarca sürecek bir örgütlenmeye gitti. Haçlı seferleri barışı vurdu, dostluğu öldürdü, ortaçağ karanlığı din adına tüm kafaları, gönülleri örümcek ağı gibi sardı. Hıristiyanlık donduruldu, karanlık hortladı, din ve onu temsil eden kilise toplumları feodalizmin, emperyalizmin pençesine atmakta baş yardımcı oldu. Hıristiyanlık sonrada bölündü, parçalandı, güneşin, gerçeğin, bilimin giderek siyasetin önünden çekilmek zorunda kaldı, kendini yenilemeye çalıştı, halen bu çalışmalarını sürdürmektedir. Ruhban sınıfı elinde suyu çıkan bir din durumundadır. Şimdi kilisede hapistedir. Şekil tanımaz özelliğini yitirerek zengin dini olmuştur.

İslamiyet Hıristiyanlığın dünya üzerindeki bu serüveninden yararlanmasını pek bilemedi. İncelemedi, zayıf yönlerini göremedi, saldırıları hep bilinçsiz kaldı ve sonunda onun tekniğine yenildi.

AYRILIK TOHUMLARI VE TARİHSEL PANORAMA

İslamda ayrımcılığın bölünmenin ipuçları Hz. Muhammed döneminde kendini göstermeye başlar:

— Hz. Muhammed'in kölesi Zeyd ordu komutanı yapılmaz, buna karşı çıkanlar olur.

— Hz. Muhammed'in son günlerinde Zeyd'in oğlu Usame'nin ordu komutanı olmasına da karşı çıkanlar vardır.

— Geçmişten gelen düşmanlıklar (Özellikle Haşimilerle Ümeyyeoğulları arasındaki ezeli rekabetten kaynaklanan) unutulmaz, hortlatılır, bundan yararlanmalar çoğalır.

— Bu düşmanlıkların etkisiyle Hz. Muhammed'in vasiyetini yazması engellenir. Kureyşin ileri gelenleri hastanın önünde kavga ederler. Karşı çıkanlardan Ömer «Hastalık Resulullahın tüm duygularını kaplamış, elimizde Kuran var, Allah'ın kitabı bize yeter» diyerek işi geçiştirir, nedeni izleyen olaylarda ortaya çıkar. Ebu Bekir, Ömer, Osman ölüm sonrasında yoklar. Hz. Ayşe'nin anlattığına göre ölüm olayından hemen sonra Hz. Muhammed'in evine gelen Ömer bağırarak «Resulullah ne de şiddetli bir baygınlığa düşmüş» deyince Mugıyra Muhammedin ölmüş olduğunu söyler, Ömer "yalan söyledin, resulullah asla ölmedi, sen fitneci bir adamsın onun için böyle söylüyorsun" der. **(A. Gölpınarlı, Tarih Boyunca Şiilik., s: 220).** Halkı tehdit eder, Ebu Bekir'in uyarısı üzerine bu yöntemi bırakır. Ama bu yolu kullanması zaman kazanmak içindir **(aynı yapıt).** Ebu Bekir Medine'ye bir mil uzaktaki Sünuh'tan Medine'ye kızı Ayşe'nin haberi üzerine döner. Ömer ile politik yollarını belirlerler.

Hz. Muhammed'in cenazesini eşleriyle Hz. Ali'ye bırakan Ömer, Ebu Bekir, Mugıyra ve Sahabeden çeşitli kişiler Beni-Saide Sakifesi'nde toplanırlar, kimin halife olacağı pazarlığı yapılır.Medineli (Ansar) halifenin kendilerinden olmasını ister, Kureyşin büyük sülaleleri halifenin kendilerinden olmasını ama Haşimilere bırakılmamasını. muhacirler de kendilerinden olmasını isterler. Pazartesi günü öğle üstü başlayan tartışma sah akşamına değin sürer, Ebu Bekir üzerinde anlaşma olur. Anlaşanlar yaklaşık 15 kişidir.

Bu işler olurken Ehl-i beyt, Muhammed'in cenazesini yıkıyor, cenaze başında Hz. Ali, Muhammed'in amcası Abbas, Abbas'ın oğulları Fazl, Kusem, Zeyd'in oğlu Usame, Usame'nin kölesi Salih ve ansardan da Evs vardı. Cenaze çarşamba gecesi, Ali, Abbas ve oğulları ile Ubyde tarafından evin içine gömüldü. Cenazede başka kimse bulunmadı. Ebu Bekir ve Ömer Osman hiç bulunmadı. Onlar iş peşindeydiler.

Ebu Bekir işte böyle pazarlıkla halife oldu, ortada seçim falan yoktu. Böyle bir şey yapılmadı. Dolayısıyla, ilk üç halife bu anlamda hırsız, gaspçı sayıldılar **(R. Yürükoğlu, a.g.e. s: 35).**

Daha sonra Şiilerin dört direk (Erkan-ı Erbaa) saydıkları Salman-ı Farisi, Ammar, Mikdad ve Ebu Zerr bu halifeliği kabul etmediler. Fazl, Zübeyr Halid bin Said, Bera, Übeyy, Ubadet, Ebul Heysem, Utbe ve Huzeyfe de onlara katıldılar. Haşimioğullarının bir

bölümü, muhacirler ve ansardan bazıları Ali'nin evinde toplandılar. Ebu Bekir'de kendine biat etmek üzere Ömer'i gönderdi. Büyük bir kalabalıkla gelen Ömer, evi içindekilerle birlikte yakmaya kalkıştı. Evde Fatıma'nında olduğunu söyleyenlere Ömer "bu iş babasının yaptığını pekiştirir" dedi. Uzun süren kargaşa sonunda Fatıma altı aylık çocuğunu düşürdü. Fatıma ölünceye değin Ebu Bekir'e biat etmedi, üç ay sonra öldü. Ali, ancak bundan sonra islam birliğini parçalamamak için Ebu Bekir'e biat etti (**Aynı eser**).

Ebu Bekir 634'de öldü. Ölürken Ömer'i halife tayin etti. Ömer (634-644) yılları arasında halifelik yaptı. Döneminde devlet imparatorluk oldu. Suriye, Mısır alındı. Pers platosu talan edildi. Ömer İran'lı bir köle tarafından öldürülünce Emevi sülalesinden Osman bin Affan halife oldu (644-656). Osman, Ömer tarafından atanan altı kişilik bir komite tarafından seçildi. Irak ve Mısır'dan toplanan ganimet mallarını Emevi akrabalarına dağıttı,. devletin önemli görevlerine Emevileri getirdi. Bu keyfi uygulamaları Bedevileri ve müminleri kızdırdı, tepkiler doruğa çıkınca Mısır ve Irak garnizonundaki göçebelerden yaklaşık 2500 kişi evine zorla girerek 656'da Osman'ı öldürdüler, yerine Ali dördüncü halife oldu (656-661). Ali'nin halifeliği işin tuzu biberi oldu. Emeviler onu istemedi. Osman'ın katillerinin bulunmasını isteyen şam valisi Muaviye, Ali'ye baş kaldırdı. Şamda halifeliğini ilan etme hazılıklarını yaptı.

Bu islamın en büyük bölünmesini getirdi. Sünnilik, Şialık bölünmesi, bundan sonra başladı. Şia: sufyanilerce ele geçirildiği, zorla alındığını savunarak bu Ali'nin partisi, Ali'nin iktidarını meşru bulanlar anlamına gelir, Ali yandaşları demektir. Şia, islamda iktidarın Emevilerce, Muhammed'den doğrudan inen çizginin gasbıdır. Bu gün Şia İran, Irak ve Yemen'de çoğunluktadır. Suriye, Lübnan, Batı Afrika, Kuzey Hindistan, Bombay bölgesi, Pakistan, Azerbaycan, Afganistan ve Türkiye'de geniş izleyicileri vardır.

Hz. Ali halifeliği devraldığında çürümüş ilişkilerin yarattığı büyük güçlüklerle karşılaştı. Yönetimini toplumsal adalet ve eşitlik ilkeleri üstünde yürüttü. Bu tutum Kureyş aristokrasisinin çıkarlarına büyük bir darbe oldu, Bunlar Ali'den Osman'ın kanını temizlemesini istediler. Ali, Kuran ve sünnete bağlı kalarak bu istemi reddetti. Bunun üzerine Ebu Bekir'in kızı Ayşe öncülüğünde bu grup ayaklandı "Deve savaşında (Cemal vakası)" Ayşe yenildi. Bunun üzerineMuaviye ayaklandı. 657'de Sıffın savaşında Muaviye yenilmek üzere iken hileye başvurdu. Muaviye Suriye valisi idi. Tartışma ve Hakem olayı Ali'nin halifeliğine gölge düşürdü. Ali'yi haricilerden ibn-i Mülcem zehirli kılıçla Küfe camiinde yaraladı, Ali iki gün sonra öldü. Hariciler, 200 yıl sürekli kan döktüler. Bunların ılımlı bir kolu olan İbadiler halen İran'ın bazı dağlık bölgelerinde, Umman ve Yemen'de yaşarlar. Ali'nin siyasal yazıları, söylev ve yasaları, mektupları ve deyişleri Şerif ar-Radi (Ölüm 1015) tarafından Nach el Belagat (Güzelliğe giden yol) adlı bir kitapta toplandı.

İslamın ve Muhammed'in ailesinin azılı düşmanı ve Emevilerin başı olan Muaviye bin ebu Sufyan (661-680) islamın başına beşinci halife olarak geçti. Ali yandaşları oğlu İmam Hasan'ın imamlığı altında toplandılar. Muaviye ona ve çevresindekilere çeşitli baskılar yaptırıyordu. 663 yılında bu baskılara dayanamayan İmam Hasan, Muaviye ile bir anlaşma yaparak halifelikten feragat etti. Muaviye anlaşmaya hiç uymadı. Mescid-i

Nebi'de Hz. Ali'ye imam Hasan'ın önünde lânet okudu. Ali ve Ehlibeyt hakkındaki hadisleri yineleyenlerin mallarından ve canlarından olacaklarını duyurdu, öyle de yaptı. Peygamberin bir çok yakını, bu arada 672'de İmam Hasan'ın karısı Cude'yi kandırarak zehirli sütle Hasan'ı zehirletip öldürttüler. Muaviye ölmeden önce bütün kabileleri oğlu Yezid'e biat ettirdi, imam Hasanla yaptığı anlaşmaya uymadı. I. Yezid (680-683) halife olunca babası Muaviye'ye de biat etmemiş olan İmam Hüseyin'in kendisine biat etmesini istedi. Irak'lılarda Yezid'in halifeliğini kabul etmemişlerdi. Mekke'de bulunan Hüseyin'i Küfe'ye mektupla davet ettiler. Kerbelâ'da Yezid ordusuna yakalanan imam Hüseyin ve 72 yakını, genç, ihtiyar, çocuk ayırımı yapılmadan birer birer şehid edildiler. Altı aylık bebeği Ali Asgar'ı kucağında okladılar. Teslim olması istendi, olmayınca o da Şimr adlı biri tarafından şehid edildi. Kadınlar, kesilerek bir mızrağa saplanan Hüseyin'in başı ile Şam'a gönderildi, Yezid, bununla Bedir savaşının öcünün alındığını ilan etti. Kerbelâ olayı islam tarihinde silinmez bir etki yarattı. Silinmez bir kara leke olarak kaldı. Bu katliamdan, hasta ve küçük yaşta bulunan imam ZeynelAbidin kurtuldu.

Emeviler saltanatı boyunca Ali ailesi düşmanlığı sürdürüldü. Velidin yönetimi sırasında 717'de dördüncü imam Zeynel Abidin 57 yaşında zehirlenerek öldürüldü.

Ehlibeyte ve onları sevenlere yapılanlar, yapanlardan, halkın özelikle tüm islam aleminin nefret etmesine neden oldu. Şiilik her yerde (İran, Irak, Yemen ve Mısır'da) iyice yayıldı, içeriği zenginleşti. Muhalefeti daha çok artarak sürdü.

Emevilerin bu zulümleri (680-750)'ye değin sürdü. Emevileri, Şii mistiği, Türk kökenli Ebu Müslim'in aracı olduğu Abbasi darbesi yıktı. Ayaklanma Ali adına yapıldı. Abbasiler başa geçti. Halife olan Ebu Abbas Saffan, halifeliğin ve imamlığın Ali ailesinin hakkı olduğunu savunan şiilerin ayaklanmalarını kanlı biçimde bastırdı. Ardından gelen El Mansur kendilerini devletin başına getiren Ebu Müslim'i öldürttü. 762-763'de Gerçekleşen Ali'ci ayaklanmalarını kanla bastırdı. 765 yılında altıncı imam Caferi Sadık'ı zehirleterek öldürttü.

Ardından Harun Reşit'in görkemli dönemi geldi (768-809). Yedinci imam Musa Kâzım bu dönemde üç yıl hapis yattı, Harun Reşit'in emriyle ve zorla zehirli hurma yedirilerek öldürüldü.

Harun'un oğlu, El Memun (813-833) döneminde Abbasiler, Şiileri kesmelerine karşın, kendilerini iktidara getiren bu gücün etki çevresinden ayrılmamışlardı. Sünni bir yönetim yerine daha akılcı bir yönetim oluşturmuşlardı. Mutezile okulunun görüşlerini benimseyen El-Memun kendisine sekizinci imam Ali Rıza'yı selef seçmişti. Ama Abbasoğulları bu duruma isyan edince El-Memun imam Rıza'yı zehirleterek öldürdü.

Kardeşi El-Mutasım (833-842) tartışmayı sürdürdü, ama sonunda kazanan sünniler oldu. Abbasilik bundan sonra koyu sünniliğe döndü. İmam Muhammed Taki 842'de 25 yaşındayken Mutasım tarafından zehirlendi. Hele Mutevekkil (854-869) dönemi şiilere en ağır zulümlerin yapıldığı dönem oldu.

Hz. Hüseyin'in mezarı bir kaç kez yıkıldı. Şii bayrağı altında toplumsal-dinsel ayaklanmalar başladı. Onuncu imam Ali Naki 876'da Mutezzin tarafından zehirlenerek öldürüldü. Ardından onbirinci imam Hasan Askeri'de altı yıl imamlıktan sonra 882'de 28 yaşında iken Mutemit tarafından zehirlendi. Şii geleneğine göre onikinci imamın dünyayı bütün kötülüklerden kurtaracağına inanıldığı için Hasan Askeri'nin evi didik didik arandı. Ebeler hamile mi diye bütün kadınları muayene etti. Hamile olduğu sanılan bir cariye hapsedildi, ama hamile olmadığı sonunda anlaşıldı. Onikinci imam Mehdi Sahib'ül Zaman bulunamadı. Ancak, Ali ve ehlibeyt düşmanlığı sürüp gitti. Zulum, kıyım, haksızlık din adına bağnazlıkla omuz omuza vererek halkı, muminleri, Şiileri ezip geçme işlerini sürdürdü.

Şianın Yemen'de, Umman'da, Arabistan'da, Mısır'da, İran'da geçirdiği serüvenleri, kurduğu imamlık devletlerinin öyküsünü, Harmatyanların kuzey doğu Arabistan'da, El-Hasa'da duayı, orucu, haccı reddedip şarap ve müziği onaylamalarının görünümü, terörün ta baştan bugüne değin islamın yakasından düşmemesini, bunun nedenlerini göstermek, anlatmak isterdik. Ama bunları anlatmak kitabımızın konusu dışında. Yine Aleviliğin Anadolu, Rumeli, İran, Irak, Suriye ve diğer ülkelerdeki serüvenli tarihi de konumuz dışında. Selçuklularda, Osmanlılar'da emekçi sınıflar içinde yer alan Alevilik güçlü idi. Üst sınıflar I. Murat ve I. Bayezıd dönemlerinden başlayarak hızla sünnileştirilmiştir. Devlet dümenini Sünniliğe çevirmiştir. 1368 tarihli tımar dağıtımına ilişin kararname ile de feodal sınıf yaratma süreci hızlandırıldı. Yeniçeri birliklerinin kurulması da merkezi feodal devlet olma sürecinin bir parçasıdır. Alevi halkın yüzyıllar boyu başlarına gelenler ortadadır. Halk hareketleri, ayaklanmalar, yüzbinlerin kılıçtan geçirilmesi bir yalan bir fantazi sayılamaz. Osmanlı devletinde resmi ideoloji sünniliktir. Sünnilik, merkezci feodal Osmanlı ailesinin işine gelmiştir. Kendisini yücelten, destekleyen Türkmen Alevileri ellerinin tersiyle itmişler, silmişlerdir. Sünni ulema ideolojinin üreticileridir. Yeniçeri-Bektaşi bağının devlet yönünden zararları sonradan görülmüş ve ocak söndürülmüştür. Zaten bu ocağın Alevi-Bektaşiliğe görünür bir katkısı da olmamıştır.

ANADOLU ALEVİLİĞİNDE ÖZGÜRLÜK SORUNU VE FELSEFİ AYRICALIKLAR

Haricilere (Havariç-çoğulu) göre gerçek müslüman olabilmek için kelime-i şehadet getirmek ve kişinin tüm eylemlerinde doğru olması zorunludur. Onlara göre bunların ikisi bir arada bulunmuyorsa, müslümanlıkta yok demektir. Doğru davranış onlara göre hem iyi bir davranış olmalıdır,hemde imanın ayrılmaz bir parçası sayılmalıdır. İman doğru davranış olmadan düşünülemez. Bu ilke her doğru davranışın imanın ayrılmaz bir parçası sayılıp sayılmayacağı sorusunu gündeme getirir. Bunun çözümü özgürlük demektir. İslamla, özgürlük uyum sağlayabilecek durumda mıdır?

İnsanların tüm eylem ve davranışları özgür bir seçim sonucu mu ortaya çıkmaktadır; yoksa bunlar insan irade ve isteğinin dışında Tanrı tarafından önceden mi belirlenmektedir. Teolojik bir sorundur bu. Elbette çözümü de teolojik açıdan düşünülecektir, ama in-

sanlığın temel konularından olan doğruluk ve kişisel eylem başlangıçları, kaynakları, oluşumları, öğeleri, amaçları, konuşları, sonuçları, içerikleri gibi türlü yönlerden ele alınıp incelenebilir. Tek başına teolojinin buna sağlıklı ve doğru bir çözüm getirmesi de beklenemez. Kitabımızın konusu da bunun dışındadır. Ama biz yine de şöyle panoramik açıdan bir dokunup geçmeyi, mezhep ve tarikatlar arasındaki felsefik ayrıcalıklara değinmeyi gerekli görüyoruz. Şiirlere çeşitli yönlerden bakılması ancak böyle sağlanabilir.

Mutezile okulu tıpkı Hariciler gibi iyi ve doğru davranışın imanın ayrılmaz bir parçası olduğu düşüncesindedir, bu görüşü savunur. Her insanın tutum ve davranışlarını oluştururken, tamamen özgür olduğunu, hazırlık aşamasında bilinç ve duygularıyla onu hazırlayarak gerçekleştirdiğini, bu nedenle her türlü eylem ve davranışından dolayıda sorumlu tutulacağını öne sürüp savunur. İnsan özgür istenciyle ürettiği her eylemden sorumludur. Yükü Tanrı'ya yüklemek, topu ona atmak doğru olmaz.

İnsanın eylem ve davranışları onun dışında Tanrı tarafından önceden saptanmıştır. Bu sorumluluk belirlenmesi (totalist görüş-tam kadercilik kuramı) Tanrı adaleti ve insan sorumluluğuyla giderek de insan doğasıyla bağdaşmaz.

Mutezile ekolüne göre, evrende iki bağımsız güç vardır. Doğada Tanrı, insan eylemi alanında ise insanın bizzat kendisi egemendir. Buna felsefede (Dualizm ikicilik) denir. Aslında Mutezile bir mezhep ve din akımı değildir, ama İslama eski Yunan'ın görüşlerini getirir. Bu tapınış ortalığı ve kafaları karıştıran bir akım olup onunla İslamiyet bağdaşamaz.

Ödül-ceza irdelemisine gelince, teolojinin ve felsefenin üzerinde en çok durduğu konulardan biri de budur. Onlara göre :

— Hz. Muhammed de insandır ilahi, Tanrı'nın bir parçası, oğlu, yakını değildir, o sadece ilahi açıklamaların (Vahiy'lerin) bir ALICISI'dır, onları insanlara TEBLİĞ ile yükümlüdür, o peygamberlerin en büyüğü ve sonuncusudur. O'ndan önceki peygamberlerin bildirdikleri (Mesaj) "mündemiç"tir, Kurandan özge tansığı da yoktur.

Öbür dünya da (Ahırette) her kişi bu dünyada olduğu gibi kendi yaptıklarına göre yargılanacaktır.. En küçük günahı ile en küçük iyiliği (Mizan) terazisinde büyük meleklerden Mikail tarafından tartılacak, bunların durumuna göre cennet veya cehenneme alınacaklardır. Yargılama yönteminde eşitlik vardır; diğer dinlerdeki kurtarılma, bağışlanma kavramları İslamiyette yoktur. Mizan terazisinin niteliği bilinmemektedir. Suçlu görülüp mahkum olanlar cehennem ateşinde yanacaklardır. Diğerleri ise cennete girecektir. Kıyamet yargı günüdür. İslam ümmeti Muhammed'le cehenneme girecek, günahkârlar orada kalacak, günahsızlar Muhammed'le oradan cennete geçeceklerdir.

— Dualist felsefede, birinci yol, evrende her şey Tanrı'nın emir ve yasaklarına otomatik olarak uyup boyun eğer. Her şey Tanrı'nın istemine göre olur, müdahale düşünülemez.

— İkinci yol da ise, insana seçim hakkı tanınmıştır. Ancak manivalanın öbür ucuna şeytan oturtulmuştur. İnsan-Şeytan ilişkisi burada en temel sorundur. Şeytana karşı savaş, onun yanıltmalarına karşı çıkma, buyruklarını saptayıp onlara karşı direnme, şeytanın yaratılışı, kimliği, görünüş tarzı, şeytan-insan çatışması giderek aklın özgürlüğü sorunu bu yolda en önemli, en karışık sorun olarak karşımıza çıkar. Çözümleri zordur ama teoloji geçiştirmeyi, "bu böyledir uy" demeyi bilir. Şeytan kimdir, nerededir, hangi davranış şeytanidir, hangisi insanidir, bunu hangi ölçülere göre belirlemek mümkündür, ölçü nedir, ölçüyü belirleyen değerler, öğeler nelerdir? Bunları ve bunlara benzer binlerce soruyu yanıtlamak gerekir. Ama. İslam felsefecileri bunun gibi soruların peşinde pek koşup durmamışlar, işi kestirip atmışlardır diyebiliriz. Sonuçta Tanrı adına bazı kimseler kağıt üzerinde felsefi oyunlar oynamayı sürdürmüş, hep ahkâm kesmişlerdir.

Müslüman sayılabilmek için "doğruluk" ilkesinden ayrılmamak gerekli midir? Doğru olmak müslüman olmayı belirleyen bir olgu mudur? Değilse nedir?... Bu sorular hiç bir dönemde açık biçimde yanıtlanmamıştır. Doğruluk kuralı bir aktöre ilkesidir. Her dinde, her toplumda ve her uygarlıkta önemli bir yer kapsar. İyi-kötü ilişkileri müslümanlıkta önemli midir? Dinsel tüm koşulları yerine getirenler, dinsel görevlerini yapanlar yardıma muhtaç olanlara yardım etmemişlerse müslümanlıklarına bir zarar gelir mi? Sahte müslüman kime denir, gerçek müslüman kimdir, bunları kim belirleyecektir, Tanrı mı, yoksa onun kuralları mı? yoksa kulları mı? Bunları hangi bölüm belirleyecektir. Din görevlileri mi, hocalar mı, din bilginleri mi, ölüler mi, diriler mi? Kim?... İşte bir ikilem.... Çözümü de güç. Müslümanlar yüzyıllardan beri bu soruları da çözemediler.

Bunların yanı sıra, liderlik sorunu ortada duruyor. Hz. Muhammed'in ölümünden sonra islamı ikiye bölen Halifelik olayı bir türlü herkesin benimseyebileceği biçimde bir çözüme kavuşturulamamıştır. Kuran'daki durum, hadisler, Gadrıhumdaki Hz. Muhammed'in sözleri bile mezheplerin türemelerini önleyememiştir. Halifelik-imamlık kurumlarına ileride yine değineceğiz.

SÜNNİLİK MEZHEBİNİN DURUMU

Sünnet peygamber tarafından söylenen söz ve getirilen örnek davranış demektir. Sözlük anlamı ise, doğru yol demektir.

Sünnilik, doğru davranışın, imandaki yeri konusunda uzlaşmacı ve toparlayıcı bir görüşü benimsemiştir. Doğru ve iyi davranışlar, iman tanımı içinde yer almayan, imanı güçlendiren şeylerdir. Bu çok geniş bir formüldür. Moral katılık karşısında topluluğun onurunu korumak için kullanıldı. Sünnilik, özgür irade konusunda sentez yapmayı seçti. Allah'ın "kadr-i mutlakiyeti" ile "insan sorumluluğu" arasında "orta yolu" benimsedi. Mutezile ekolünü kafirlikle suçladı. Evrende bağımsız iki aktörün kabulü yanlıştı, insanın, Allah'tan bağımsız davranması düşünülemezdi. İnsan Allah'a bağımlıdır, onun kulu, onun yarattığıdır, kulun özgürlüğü olamaz. Düşünce alanında sünnilik, tutarsızlıklar içindedir. Tanrı, hem insan davranışlarını önceden belirliyor, hem de o davranışı, eylemi yapanı, öyle davrandığı nedeniyle ödüllendiriyor ya da cezalandırıyordu. Burada açık bir çelişki

vardı. Bu ilk bakışta görülüyordu. Sünnilik genel zorunluluktan söz ederken, yine tutarsızlığa saplanıp kalıyordu. "Her şeyi en başından bilerek yaratan Allah'tır", insan eyleminde özgür değilse bunların yanıtı ne olacaktır? Yaşam Tanrısal bir determinizim içindedir. Sünnilik bu konuda sufi teolog Gazali'nin etkinliği altındadır. Aşarilik ekolü tutucu sünni teolojiye egemendir. Ama sünnilik düşünce yapısı, ulus ve topluluklara getirdigi yenilikler, özgürlükler, tekillikler açısından yeniden ele alınıp işlenmesi gereken bir durumdadır. Bu mezhep niçin doğdu, Mutezile ekolüne bir tepki, bir yanıt olarak mı doğdu? Bu mezhep bir zorunluluk veya gereksinim eseri midir? Dahası mezhepler, tarikatlar islam dininin zenginliğinden mi, varsıllığından mı, yoksa yoksulluğundan mı doğdu? Nasıl gelişerek, baskı unsuru oldular? Bunların gücü ve birikimi nereden geliyor? Çeşitli ulus ve devletler egemen bir mezhebin egemenliği altına nasıl girdi? Bu mezhepler nasıl güç kazandı? Şiiliği nasıl sindirdi, ezdi, yendiler? O bu savaşımını nasıl kazandı, sonuçları ne-dir? İslam kendi içinde dört ana kola nasıl ve neden ayrıldı, binlerce insanı nasıl içinde barındırabiliyor, bunlar onun gücünden mi kaynaklanıyor? Bunlar kendini yenileyebiliyor mu? Resmi ideoloji olarak özellikleri, kuralları, sorunları nelerdir, ülkelerdeki görünüm ve yapısal farklılıkları var mıdır, önderleri kimdir, gerçek islamiyetle ilişki ve çelişkileri var mıdır, islamiyet mi güçlü, sünnilik mi, çağa ve bilime niçin ayak uyduramıyor, fosilleşiyor mu, ölüyor mu gibi sorulara yanıtlar aramak bu kitabın konusu değil. Bu işi şimdilik uzmalarına bırakalım, ama şu hususlara değinmeden de geçemiyeceğim.

— Sünnilerin ; Halife seçimine karşı çıkışları yok. Yönetimin Kureyş kabilesine ait olduğunu savunuyorlar. Bu siyasal görüşleri genel politikaları olarak zaman içinde sürdürmüşler, bunu değiştirmemişlerdir.

— Hariciliğin, Şiiliğin direnmeleri, egemen olmayan sınıfların, toplulukların yürüttüğü ayaklanmalarla, savaşlar, direnmeler sünniliği haksızlıklara, adaletsizliklere, zulme, sömürüye, hoşgörüyle bakmayı öğretti; özünü nasırlaştırdı. Sünnilik zaman içinde gide gide dine dayalı islam devletlerinin resmi ideolojisi haline dönüştü. Böylece sert, acımasız, buyrukcu bir yapı kazandı. Koyu şeriatçı bir nitelik aldı.

Bu konuda atılan adımlardan kimilerini somut örnekleriyle şöyle sıralayabiliriz:

— Bir günlük yobazlık, otuz yıllık zorbalıktan daha beterdir.

— Müslümanlar bile zorba yöneticilere boyun eğmek zorundadır.

— Sultan Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir.

— Kul hakkı boşluktadır. Güvencesi yoktur.

— Allah'a uymayan yöneticiye uyulmaz.

— Mülk Allah'ındır, dolayısıyla hükümdarındır.

— Güç haktır.

— Kur'an Arapçadan başka dillere çevrilemez.

— Bükemediğin eli öp.

— Kişi hiç bir zaman özgür değildir.

— Gücün elde tutulması egemenliği, erki yasallaştırır (Meşrulaştırır).

Bunlar ve benzeri ilkeler zaman içinde özgür düşünceye karşı durdu. Tanrı güzelliği, cömertliği, rahman ve rahim oluşu, iyiliği, sevecenliği ve benzer nitelikleri: korkutan, sindiren, cezalandıran, bağıran olumsuz niteliklerinin gölgesinde kaldı, unutuldu, içleri boşaltıldı, uygulama alanına pek sokulamadı.Hep korku, hep korku, hep korku, sertlik ceza öne geçti insanları ve toplulukları sindirdi, bunalttı, dondurdu. Toplumları geriletti. Dini düşünceden kurtardı. Düşünceyi gömdü. Karanlığı getirdi.

Sünnilik kendisine, kurallarına, inançlarına uymayanları hep tehdit etti, sapıklıkla itham etti, korkuttu, kafir ilan etti, savaş açtı, savaştı, vurdu, kırdı, eledi döktü. Dinsel yasaklara karşı duran her düşünceden, güzel de olsa korktu. Korkunun yarattığı duyguyla öfkelendi, saldırdı, acımadı, vurdu. Dinsel ve laik birimleri birbirinden kesin olarak ayırdı. Laisizmin ayrık düşüncenin karşısına geçti, üzerine çıktı, hoşgörüyle bakmadı, yasakladı, yasaklattı, hep korku içinde yaşadı, yaşattı, ruhsal bunalımlara düştü hastalandı. Yerini yitirmemek, egemenliğini sürdürmek, hep birinci kalmak için uyanık durdu, islam dini ile özdeşliğini söyledi, yaydı, gerçek öyle miydi, gerçekten islam dini ile özdeş miydi? İkisini tek kişilik olarak görmek olanaklı mıydı? Hayır islam ve sünnilik meshebi özdeş değildir. ikisi bir kişilik olamaz. Her ikisi de ayrı ayrı yapılara sahiptir. Ayrı ayrı ele alınıp incelenmeleri gerekir. Laik bilimleri, özgür düşünce va görüşleri "kafir işi" diyerek medrese dışına itti. Medreseyi de dondurdu, duraklaştırdı, durgun bir havaya itti. Kültür ve düşünce değişikliklerine, coşkusuna, özgürlüğüne hep karşı durdu. Yeniliği itti. Hukuk ve teoloji de giderek artan bir yavaşlama, donma ve durgunluk yarattı. Bunun için, onun sayesinde hep islam ülkeleri geriledi, çağ dışı kaldı, çöktü.. Kimse onun bu yönlerine bakmadı, korktu. Öz eleştiri bile yapamadı. Çoğu yerinde saydı, ileriye bir adım atamadı. Yürüyüşü hep geriye gitti, öne bir adım bile atamadı. şimdi geriye bile gidemeyen tarikatlara döndü. Geriye yürümeye bile karşı çıktı. Her yürüyüşün er geç bir çıkışa, bir ışığa varacağını, çok iyi biliyordu. Herkesi yakasından tutup hiç bir yere göndermemekti amacı. Halen de bunu yapmaya çalışıyor, herkesi hep korkunun içinde tutmak istiyor. Krizlerinden, bunalımlarından kurtulamıyor, sağlıklı düşünemiyor, barışçı değil, hoşgörüyü karanlığa gömmüş, şizofrenik titreşimler içeriyor, saldırgan bir kişilik kazanmış, onun tedavisi mümkün mü? Onun tarihi bir gerçek olarak toplumda gerçek yerini alması, değişmesi gerekir. Ama bunu kim yapacak? Sahipleri mi, düşmanları mı, yoksa üzerinde oturduğu, sahasında egemenlik kurduğu, alanını onun adına tuttuğu, yerini işgal ettiği islam dini mi? Bunu zaman ve koşullar gösterecek. Onun bu durgunluğu, yetersizliği, etrafa saldığı korku, yarattığı açık-gizli baskı, içindeki bunaltıcı boşluk, islam toplumlarını ve ülkelerini reform ve devrim yapmaya, arınma isteklerine yöneltti, yenilik ve değişiklikler yapmaya, özgürlük rüzgarlarına doğru gitmeye hızla itti, itmektedir de.

Arınmacılar, puritan reformistler, reformcular, modernistler, laikler sünni egemenliğe şu ya da bu nedenlerle dayanışarak gösterilen tepkileri, direnmeleri, yeni çıkış yolları arama isteklerini yansıtma çabası gösterdiler. Hepsinin amacı, kaynak islama geri dönmektir; ama nasıl dönülecektir, bunu bir türlü belirleyemezler. Çeşitli çözümler önerenler

var. Amaç, gerçeği, saf islamı bulmaktır. Acaba gerçek islam ne haldedir? İçinde, özünde, yapısında neler vardır, oradan kalkıp yürüyecek güçte midir, çağa ayak uydurabilecek mi? Canlanacak mı? Tarihi düşmanları gerçekten onu geçmiyorlar mı? Görülüyor ki hep sorudan soruya atlayarak gidiyoruz. Yanıtlarını kimler nasıl verecek ya da bu sorular ne şekilde yanıtlanacak? Tutucu ulema, din adamları mezhep ve tarikat mensupları nasıl bakıyor bu sorulara, bunları da pek bilmiyoruz. Artık gerçekleri görmeleri gerekir. Öncelikle şeriat kabuğu delinmelidir. Şeriat egemenliği yıkılmalıdır. İslam özgürleşmelidir.

ŞİA MEZHEBİNİN DURUMU

Şiilik meşruiyetçiliğinin ana temelini, kutsal ailenin ilahi yönetme hakkı fikri üzerine kurmuştur. Aslında ise, imamlık kavramı, tanımı, öğeleri, nitelikleri itibarıyle islam ilkeleriyle çelişki içindedir. İslamiyet politik anlamda imamlığı kabul etmez. İslamiyetin temelinde imamlık kurumu yoktur.

Şiiliğe göre imam Hz. Muhammed'i temsil eder. Kutbun sahibidir. Allah'ın yeryüzündeki temsilcisidir. Muhammed-Ali cihan varolmadan yaratılmışlardır. Alevi-Bektaşi ve Şia şiirlerindeki nur, yeşil nur, top nur, balkıyan nur, ışık hüzmesi, mum ışığı, ay-gün, yıldız benzetmeleri bu önemi vurgulayan işaretlerdir. Bu benzetmelerdeki nur, bir bütünken Muhammed-Ali'de ikiye ayrılmış, Hz. Hasan ve Hüseyin de yeniden birleşmiş, diğer imamlarda sürüp gitmiştir. Ölümsüzleşen İmam Muhammed Mehdi'de ise sonsuza değin varlığını sürdürecektir. Oysa Kuran'da Muhammed'in böyle özelliklerinin bulunduğuna hiç dokunulmamıştır. O'nun Kuran'da olağan üstü gücünden hiç bahsedilmemiştir. Aksine Kuran'da Muhammed'inde insan olduğu, ilahi hiç bir yönünün bulunmadığı, yalnızca Tanrı'nın kulu ve elçisi, haberisi olduğu açıkça belirtilir: Özelikle tek tansığının Kuran olduğu vurgulanır. Kaldı ki, Kuran Tanrı'nın eseridir, Muhammed'in yapıtı değildir. İmamlık, islamiyete Uzak doğu ve Hellenik düşünceden alınmış bir kurumdur. İslami hiç bir yönü yoktur. Ama bu öğreti ve kurum islamiyete islam ötesinden ithal edilmekle önem ve değerinnden hiç bir şey yitirmemiştir. Öyleyse, onun nerden, nasıl esinlendiği önemli değildir. Önemli olan bu öğreti ve kuruma niçin gereksinim duyulduğudur. İşte bu gereksinimi yaratan Ali ailesinin uğradığı büyük haksızlıklar ve acılardır.

Bir başka deyişle, imamlık kurumunu doğuran, oluşturan geliştiren, yaşatan tamamen isterik bir bilgiye dayalı bir öğretinin eseridir. Düşünün ki onikinci imam Mehdi gaiptir, ölmemiştir, kıyamet öncesine değin de bu görünmezliğini sürdürecektir. Kıyametten az önce "Zuhur" edeceğine inanılmaktadır. Ölmediği için kendisinden sonra imam gelmemiştir, gelemez. İmamlık kurumu da bu nedenle her zaman günceldir, eskimez, değiştirilemez, sürekli gündemde tutulur, çekilmez. Mehdi halen imamlık makamındadır. Bu kurum şiiliği daha çok siyasallaştırmıştır.

Şiilik, teoloji, hukuk ve toplumsal konularda da öğretisini geliştirmiş, sünniliğin karşısına her yönüyle bir bütün olarak, bütün organ ve kurumlarıyla dikilmiştir. Bir başka söyleyişle tıpkı sünnilik gibi örgütlenmiştir. Tarihteki ve toplumdaki yerini o şekilde almıştır. İmamlık makamı boş değildir.

Kutsal ışık (nur) sayesinde imamlar her türlü konuda karar alacak güç ve yeteneğe sahiptir. İçtihatlarını bilirler ve bildirirler, sünnilikte ise, içtihat kapısı çoktan kapatılmıştır, halen kapalıdır. Sünnilikte korku, bu kapıyı bir daha açılmamak üzere alel-acele kapatmıştır. Ama niçin? Acaba anarşiyi, kargaşalığı önlemek mi istediler. Yeni düşüncelerin, yorumların, görüşlerin kendilerini hızla kıyıya-kenara iteceğinden mi korktular? Yoksa islami ilke ve kurallara karşıt kural ve görüşler oluşacağından mı çekindiler? Hepsi de olabilir, ya da olmayabilir. Öyleyse "Hile-yi şeriye" kurumu niçin doğdu? Bir gereksinim kapısı, deliği değil mi o? Hem de kilitli kapının tam ortasına açılmış bir delik.

Şiiler bir yandan, sünniliğin, şekilciliği, fırsatçı pragmatizmi, ruhsuzluğu, çelişkileri, tutarsızlıkları karşısında büyük bir savaş ve politik kavga verirken, diğer yandan da o savaşın kanları, acıları içinde kendi idealizmlerini transendentalizmlerini, kültürlerini oluşturup yarattılar.

Şiilik inancı, peygamber de dahil gerçek dinden olan herkesin Allah'a ulaşabileceğini, bu dünyada öteki dünyanın bilgilerini edinebileceğini, tüm tansıkların Tanrı tarafından insana verilebileceğini kabul eder. Şiilik özünde mistisizmi taşıyan bir mezhep olarak ortaya çıkmıştır. Çıkış nedenleri arasında bu öğenin önemi büyüktür. Bu unsurun en başta aranması doğru olur.

Sünnilik karar alma ve bilginin kaynağı olarak icma'yı bilir, ona inanır. Hadislerin doğruluğunu icmaya göre saptar, ama bunda ön planda tuttuğu kendi çıkarıdır. Bunun için altı hadis kolleksiyonu oluşturmuştur. Yararına olmayan hadisleri toplatıp yaktırmıştır ya da öyle bir hadis olmadığını savunmuştur. Şiilik ise, ilahi ve dinsel konularda icmayı (oylama) ve benzeri tutum ve davranışları nesnenin doğasına aykırı görür, karşı çıkar. İyi davranışların imanla olan bağı (bağlantısı = ilişkisi) konusunda Şiilikte, sünnilik gibi bir görünüm sergiler, öyle bir tutum gösterir. Ama insan iradesinin özgürlüğü konusunda Mutezile ekolü gibi düşünür. İnsan aklının iyi ve kötüyü bilmede gerekli yeteneğe sahip olduğunu, Tanrı'nın ona öyle bir gücü verdiğini savunur.

Aslında iyi ile kötü nedir? Bunlar kime, hangi zaman ve topluma göre, hangi değer ölçüler içinde göre belirlenip saptanırlar. Tanrı'nın yanında iyi ve kötü nedir, doğru ve yanlış neye göre belirlenir, bunların tanımları, içerikleri, öğeleri nasıl belirlenir ? Değişik bir durumda kötünün iyi olma şansı nedir, iyinin kötü olma varsayımı düşünülebilir mi? İslam düşünce tarihi bu sorular ile yanıtlarının tarihidir. Bu kısır döngü içinde menaj atları gibi dönen düşünürler sonuçta sıfıra varabilmişler, olumlu bir sonuç çıkaramamışlardır.

Şiilik sürekli uğradığı zulüm, baskı ve takip sonunda görüşlerini bir örtü ile örtme hilesine başvurmuştur, kendini gizleyemese bile inanç ve görüşlerini saklama, gizleme gereğini duymuştur. Böylece mensuplarının daha az zarar görmelerini düşünmüştür. İşte bu amaçlarla TAKİYA kurumunu oluşturmuştur. Takiya düşman bir ortamda imanın gereklerinin farklı yerine getirilmesi ya da gizlemesi olarak tanımlanabilir. Bu pratik bir ilke olarak doğmuştur. Ahlakiliği kuşku götürür. Kamuflajdan öte gidemez. Mazereti pratik alanda kabul görür.

Duygusal açıdan sünnilik ile şiilik arasındaki en büyük fark: Şiiliğin islama coşkuyu getirmiş olmasıdır. Sünnilikte coşku yoktur, sünnilik kuru, durgun bir atmosfer içinde yaşar. Şiilik, sufizmi kendisine önemli bir kaynak olarak görür. Sünnilik sufizmi kabul etmez, reddeder. Şiiliğin güç kaynağı burada gizlenir. Şiiliği aslında kutsal bir kin ile kutsal bir acı besler.

Şiilik, sünni islam toplulukları üzerinde de çeşitli etkilerde bulunmuştur. Isna aşeriye = On iki imamlar fırkası anlamına gelir. Şiiliğin ana koludur. On iki imamlık kurumu dinsel bir zorunluluktur. İmam Muhammed Bakır ve özellikle de imam Caferi Sadık tarafından bu mezhebin ilke ve kuralları konulmuştur. Mezhebin öteki adı bundan dolayı "Caferiyye Mezhebi" olarak anılır. Zeydilik, İsmailiye gibi kolları vardır.İsmailiye mezhebi ilk yedi imamı tanır. Bu nedenle Seb'iyye = Yediler diye de anılır. Eşitlikçi, batıni görüşler ile eski Yunan-İran ve Hind felsefeleriyle yoğrulmuş bir yapısı vardır. Onlara göre Allah daima yeryüzünde kendi kanıtını bırakır. Bunu arayıp bulmak iyi insanların görevidir. Kanıtlardan biri "söyleyen" kanıttır, diğeri ise "susan" kanıttır. Söyleyen kanıt peygamber, susan kanıt ise imam'dır. Her ikiside Allah'ın sevgili kullarıdır, masumlardır. Şiilik felsefe, edebiyat ve müzik açısından konulan sınırları çoktan aşmış bir mezheptir.

İSLAM TEOLOJİSİ VE FELSEFE

İslam teolojisi, gelenekçidir. Kuran ve hadislere sıkı sıkıya bağlıdır, onlar üzerinde akıl yürütmeyi, yorum yapmayı pek sevmez. Gerçek islam teolojisi VII. yüzyılın ikinci yarısında başlar. İslamın bakış açısından hiç ayrılmamıştır. Vahiylerin sınırlarını gerçeğin sınırları saymıştır. İslam teolojisi diğer teolojilerden kendisini büsbütün ayırmıştır. Şeriatın, bağnazlığın buyruğu altından hiç ayrılmamıştır. Belli kalıpların bekçiliğini yapmıştır.

İslam felsefesi, teolojiden ayrı bir yol aramış, din dışı bilimlerle yakınlık kurmuş, onlar üzerinde çalışmış, onlarla birlikte olmuş ve o bilimlerin disiplin ve yöntemlerine bağlı kalarak gelişmiştir. İnsan aklının sınırlarından başka sınır tanımamıştır. İslamın gerçeği ile aklın gerçeği arasında hiç bir farklılık görmemiş, ikisinin de uyum içinde olduklarını kabul etmiştir, İslam teoloji ve felsefesi Mısır, Suriye, İran, Hind ülkelerindeki islam öncesi ve islam dışı dinsel düşüncelerden derece derece etkilenmiş bulardan çeşitli kurumlar, görüş ve bilgiler almış, eski Yunan filozoflarının etkisinde onların araştırma ve yorumları sayesinde oluşup, gelişmiştir. Gerçekte gelişen yönler Farabi, İbni Sina ve İbni Rüşt döneminde vardır. Ancak dikilen fidanlar sonradan tehlikeli ve zehirli görülerek kurutulmuştur. Çevreleri duvarlarla örüldü. İslam felsefesi bunların eleştirilerini yapmaktan bir türlü kurtulamadı, bu kısır döngü içinde yüzdü, koştu, durdu. Ama yapısına yeni şeyler ekleyemedi, içeriğini zenginleştiremedi.

Hem islam teolojisi, hem de islam felsefesi akıl yürütme yolunu temel yöntem edinmiş, araştırmalarını buna göre yapmış, islam hukukundan ve islam mistisizminden kendilerini ayrı tutmuştur. İslam felsefesi, Yahudilik ve Hıristiyanlık felsefeleri yanında sönük

kalır, diğer felsefe ekolleriyle karşılaştırılması yanlış olur. Bu haliyle bile redde mahkum olmuştur.

MUTEZİLE EKOLÜ

Sözcük olarak "seçkinler, ayrı duranlar" anlamına gelir. 8-10. yüzyılda Basra ve Bağdat'ta gelişen kelâm ekolüdür. Mutezile ekolü, Ali ve Muaviye dönemindeki olaylardan etkilenerek oluşmuş, İslamda teoloji, siyasa, ahlak, felsefe konularında belli görüşler ve düşünceler üretmiş, İslam topluluğunun liderliğinde, Şia ile Haricilerin görşleri arasında bir konum ve durumda kalmış, "ara yerde" durmuş bir görünüm sergiler. Usçudur. Bilginleri ehli sünnet dışında sayılırlar. Mutezile içinde çeşitli eğilimler vardır.

Hariciler, islamın başına en yetenekli, en bilgili, her yönüyle en mükemmel, en olgun bir kişinin gelmesini istiyorlardı; Şia ise, Ali soyundan gelenler arasından bir kişinin seçilmesi gerektiği, imamların, hocaların, yorumcuların, liderlerin de bu aileye mensup olmasını savunuyordu; bunların diğer ailelere mensup olmalarını öngörmüyordu. Her iki görüşte demokratik yapı özellikleri taşımaz. Feodal bir görünüm ve yapı sergiler.

"Ara yeri" Hasan Basri (7. veya 8. yüzyıl) arıyor ve gösteriyordu. İslamiyet içinde düşüncede, görüşlerde de farklılık ve ayrım başlamıştı artık, bu durdurulamazdı, çünkü nesnenin doğası bunu gerektiriyordu. Hızlı gelişmeler insanları böyle değişik aşamalara ulaştırır. Bu toplumsal bir kuraldır.

Hasan Basri, zenginlerin büyük çoğunluğunun korkunç günahlar işlediklerini öne sürüyor, müslümanlıklarının sadece görünümden ibaret olduğunu savunuyor, gerçekte bunların "münafığın ta kendisi" olduklarını söylüyordu. Şialık, Alevilik ve kolları yoksulluğu hep üstün tutar. Bunu, Hz. Muhammed'in bir hadisine bağlar.

Hasan Basri ile imam Caferi Sadık'ın öğrencisi olan Vasıl bin Ata (Ölüm 748), Mutezile okulunun kurucusudur. Politik alandaki hızlı değişimler karşısında kendini boşlukta gören düşünce, yeni ürünler vermek zorundadır.

Başlangıçta ekolun işini, "ara yer" ile öz denetimi bir an için yitiren, ağır (vahim) günahlar işleyen müslümanlara karşı düşünsel savaşım vermekle sınırladı. Hasan Basri'nin "munafık" nitelemesi yerine "fasik" (günahkar) deyimini kullanarak münafığı kafir ile eş değerde gördü. Bu ekolün tezlerine gelince, bunlar beş ana temele dayanırlar, bunları şöyle sıralayabiliriz:

— Tevhit (Allah'ın birliği)

Mutezile Tanrı sıfatlarının yorumuyla farklı bir tevhid anlayışı geliştirdi. Tanrı'nın zatından ayrı, kadim sıfatlardan söz ettiler. İslamiyet bunu şirk koşmak sayarak reddetti. Tanrı sıfatları onun zatında içkindir. Yani Tanrı'nın gördüğü, bildiği, duyduğu, düşündüğü söylenebilirdi ama bu bilme, duyma, görme, düşünme gibi sıfatlar zatında ayrı değildir, eklenmiş sıfatlar sayılmamalıdır. Mutezile bu sıfatların tümünü sonunda ilim ve kudret olmak üzere iki sıfata indirgedi. Tanrı tanımında olumlu sıfatlar yerine olumsuzlarını kul-

landı. Onlara göre Kur'an yaratılmıştır. Tanrı'nın ahırette de görülmesi olanaksızdır. Tabi ekol, Tanrı'yı sıfatlarından soyutlamakla suçlandı.

Allah, zaman ve uzamdan münezzehtir, her türlü değişimden, cisimsel görünüm ve biçimden bağımsızdır. Kuran Allah'ın konuşmasıdır, yaratılmıştır. Cisimsel biçimde bağımsız olanı algılamak, onu duygularla saptamak olanaksızdır. Tanrı ile yarattıkları arasında hiç bir benzerlik yoktur, olamaz da. Onun için Tanrı'yı gözlemleme, inceleyerek kavrama olanağı da yoktur. Allah'ın ne olduğu, ne yaptığı, ne yapamayacağı konuları ancak insanlar tarafından kavranabilir. Vahiylerin yardımı olmadan aklını kullanarak ve dünyadaki varlıkları inceleyerek bazı sonuçlar çıkarabiliriz. Tanrı'yı öğrenmede, kavramada, niteliklerini saptamada bu yol ve yöntemlere başvurabilir.

— Adl (Allah'ın Adaleti)

Tanrı'nın herşeyi kuşatan istenç (irade) ve gücü (kudret) karşısında insanın istenç ve gücü bu ekolün adalet anlayışını biçimlendirmiştir. Tanrı hiçbir kimseye zulmedemez. Ahırette cezalandırılacak insan kendi eyleminden dolayı bu cezayı alır. Seçme özgürlüğü tanınan insan, Tanrı'nın kendisine bağışladığı yapabilme gücü ile istediği eylemidir. Bunun sonucuna da katlanmak zorundadır.

Adaletsizlikler ve kötülükler Tanrı tarafından yaratılmıştır. Bunlar insanın özgür iradesinin sonuçlarıdır, onun eylemleri ile belirlenir, oluşur. İnsandaki özgür iradeyi de Tanrı yaratmıştır. Bu iradenin gücü, sınırları yine Tanrı tarafından belirlenmiştir. Yaratıldıktan sonra o Tanrı'dan bağımsız olarak hareket etmeye başlar, Tanrı'ya bağımlı değildir artık. Bu ise Tanrı'nın adaletinin sonucudur. Tanrı insanı, aklını, özgür iradesini var etti. Sonra onları doğumla serbest bıraktı. İnsan Şeytanla karşı karşıya bırakıldı. Eylem ve davranışlarıyla iyi ile kötüyü yaratmasını, bunlardan birini seçmesini ona bıraktı. İyilik yaparsa ödüllendirileceğini, kötülük yaparsa cezalandırılacağını Tanrı peygamberleri aracılığıyla onlara duyurdu. Tanrı insanı gözlemlemeye almıştır, onun doğumdan ölüme değin defterini tutturur. İnsanın iki omuzunda iki melek oturur, biri iyi şeyleri, diğeri kötü işleri yazar.

— Ödül-Ceza Vaadi

Vaad ve vait ilkesi Tanrı'nın adaleti ile insan özgürlüğü düşüncesinin doğal sonucudur. Tanrı Kur'an'da iyi edimlerinden dolayı insanların ödüllendirileceklerini (vaad); kötü edimlerde bulunanların ise cezalandırılacaklarını (vaid) belirtir. İnsanlara dünyadaki eylemleri nedeniyle ödül ve ceza vermek, Tanrı için zorunlu bir iştir. Kötülerin affı doğru olamaz. Bu hem adalet ilkesiyle çelişir, hem de Tanrı'nın sözünden döndüğü anlamına gelir. Burada şefaat inancı, af duygusu yadsınmaktadır. Ölenlerin ardından yapılan dualar, verilen sadakalarda onlara yarar sağlamaz. Bu görüşler şiddetle eleştirildi.

Dünyada eylem ve davranışları sonucu iyilik yapanlara cennet Tanrı tarafından ödül olarak verilecektir. Kötülük yapanlar ise, cehennem ateşine atılarak cezalandırılacaklardır. Mizan terazisi iyilik ve kötülükleri tartmak için kurulacaktır. Herşey kıyamette çözümlenecektir. O güne değin insan yaptıklarıyla birlikte kalacaktır. Bunlardan ayrılma kıyamet günü gerçekleşecektir.

— Vahim

Günah işleyen ama İslamı reddetmeyen müminin durumunu inceleyerek temel ilkelerini bunlara göre koymuş ve sorunları da böyle çözümlemişlerdir.

— İyi

Bu ekol iyinin ve kötünün tanımı ve niteliklerini belirleme yerine bunların iyi-kötü ayrımı çerçevesinde iyi eylemleri özendirme ve kötü eylemleri cezalandırma gerektiği sorunu üzerinde durmuşlardır.

Her müslüman, herkesin önünde, doğruyu savunma, kafirliği ve her türlü şer eylemlerine karşı kavga verme direnme yükümlülüğü taşır. Mutezile ekolüne mensup bir çok kimse bu ilkeden dolayı Emeviler ve Abbasiler tarafından cezalandırıldı.

Büyük günah işleyenlerin durumuna ilişkin düşünceler, onların "menzile beyne'l -menzileteyn" (İki menzil arasında bir menzil) ilkesini oluşturur. Buna göre Tanrı küçük günahları bağışlayabilir. Ancak, Tanrı'nın kesinlikle yasakladığı eylemleri yapmak, kesinlikle buyurduğu edimleri terk etmek gibi büyük günahlar işleyenlerin bağışlanması onun tövbe etmesine tabi tutulur. Eğer ağır günah işlemiş kul tövbe etmemişse Tanrı onu bağışlayamaz. Büyük günah işleyen iman ile küfür arasında sayılmalıdır. İşlediği günahla imandan çıkar, ama küfre de girmez. Tövbe ederse iman bölümüne döner. Tövbe etmeden ölürse hiç çıkmamak üzere cehenneme girer.

Mutezile halka inanmış bir hareket değildir, seçkinlerin yürüttüğü dinsel bir akımdır. Mutezile bilginleri akıl ile naklin (Kur'an ile sünnetin) aynı değerde olduğunu vurguladılar. Bunlar çelişirse akıl öncelik alır, nakli uyarır ve yorumlar dediler. İmanın en önemli öğesi bilgidir. İyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış hep akıl ile saptanır. Zalimlere karşı çıkılmalıdır. Nakille olmasa bile Tanrı'nın akılla bilinebileceğini savundular. Şii ve Sünni Kelâm okullarının oluşmalarına başlıca etken oldular. Belagat ve Cedel bilimlerini geliştirdiler. İslam inancının düşünce temellerini belirlediler. Bilgiye dayanmayan imanın küfürden farkı yoktur dediler.

AŞARİLER EKOLÜ

Aşariler Mutezile'yi reddeder. Bu sistem Mutezile ile sünniliğin keskin kavgası sonucu doğmuş bir ekoldür. Mutezile ile sünniliğin arasındaki uçurumu kapatmaya çalışır. Teröre karşıdır, İbn Külleb (ölümü tahmini 864) önde gelen bir mutezile olan El-Asarı önemli adımlar attılar. El-Asari halkın önünde Mutezile'yi reddetti, kendisinin İbn Hanbel'i izlemek üzere sünnilere katıldığını söyledi. Ancak, Hanbeli'lerde ona karşı çıktılar. El-Cuveyni (ölüm 1085) uzlaşmacı bir tutum içinde olsa bile Mutezile düşüncesinin önemli bir kısmını yeniden öne sürdü. Bağnaz sünnilerle ve felsefeciler ile kavga verdi. El-Maturidi bu düşünceleri Mısır'dan Orta Asya'ya değin yaydı.

Aşariler, düşüncede bir bütünsellik göstermez, değişik görüşleri taşıyan bir hareket oluşturur. Ortak yönleri sünnilikle çelişen Mutezilenin görüşlerinden vazgeçmekti. Kilit konularda Sünni görüşleri savundular. "Yaratılmamış Kuran" fikrini, Allah'ın Kadir-i

mutlaklığını savundular. Çelişkiye düşünce de "insan neden ve nasıl olduğunu bilmese de bunların böyle olduğunu" söyleyerek kaçınmaya çalıştılar. Asarilerin sonradan gelenleri bu görüşlerden tatmin olmadılar. Kendilerini Mutezile ile felsefeciler arasında ara bulucu saydılar, mistisizim yönüne kaydılar (Gazali). Felsefi düşüncelerin ekollerine sızmasını önleyemediler.

Çelişkili genellemelere bağlı kaldılar. Nedenini, niçinini hiç araştırmadılar. Asari reformcular, öncelikle hukukta, şeriatta değişiklikler önerdiler. Felsefeyi içlerine soktular, aracı oldukları için sürekli ödün verdiler. Gazali, Fahreddin Razi bunların başında gelir.

Razı, Asariciliği felsefe bilgisi ve Mutezile ile yumuşatmaya çalıştı. İbni Sina felsefesi bu ekolü etkiledi. Cüveyni'nin öğrencisi Gazali, teoloji, felsefe ve mistisizmi karıştırarak aralarındaki ilişkileri formüle etti. Asariler içindeki iç çatışla sürüp gitti, Ancak bu durum onun yanlışından kaynaklanıyordu.

Biz burada islamda etkisini gösteren felsefeden söz etmek de isterdik. Ama konumuzu aşma gibi bir durumla yüz yüzeyiz. Ancak, ileride bu konuyu bir başka açıdan irdeliyerek yeniden ele alacağız. Sadece islamı etkileyen doğu islam felsefecilerinin El-Kindi, Ebu Bekr-er Razi, Fazali, El-Farabi, İbni Sina gibi büyük filozofların olduğunu, batı islam filozoflarının ise Endülüs ve kuzey Afrika'da yaşayan İbn Becce, İbn Tufeyl, İbn Rüşt gibi düşünürlerden oluştuğunu söylemekle yetinelim.

Felsefe ile mistisizm arasında sentez arayan Molla Sadeddin, Mir Damad, ibn-el Arabi- Suhreverdi ve Nasreddin Tursi gibi islam filozofları Helenik filozofları Sokrat, Eflatun, Aristo ve Platinos'u; Ebu Bekr-er Razi ile Ebu el Bereket el Bağdadi ve Fahreddin Razi'nin ise, birer teolog olarak Aristo'yu eleştirdiklerini, Gazali'nin İbn Sina ve Aristo'ya saldırılarda bulunduğunu, böylece felsefe ile teolojinin bütünleşmesini sağladıklarını vurgulamaktan da geçemiyeceğiz.

Ancak, felsefenin içi boşaltılarak sadece boş bir kalıp şeklinde ayakta tutulmaya çalışılması, islama bir yarar sağlamamıştır. İslam doğmalarının soyut savunma aracı düzeyinde kalan felsefe düşünceden ve özgür düşünmeden yoksun bırakılmıştır. Eli kolu bağlanmıştır. Şeriat kuralları içine hapsedilen felsefe küflenmiştir, içeriğini yitirmiştir, bom-boş ve işlevsiz kalmıştır. Aristo mantığı boş vagonlar olarak getirilip taassubun emrine verilmiştir. Kalıplar önemli değildir, kalıplara dolduracağınız içerik amacı gidişi belirleyecektir. Bence, koşullarda olması da düşünülemez. Çünkü felsefenin doğma batağından kurtarılması, özgürleşlitirlemis, bilimsel bir temele oturtulması gerekir. Koşullu felsefe olamaz. İslama bilime tam anlamıyla açılmalıdır.

SONUÇ

Bu bölümde, sünni , şia, alevi mezhep ve tarikatlarının özet olarak Tanrı'ya-dine bakışlarını sunmaya çalıştık. Prof. Dr. İhsan Turgut "Müslümanlar, islamiyeti yanlış anlıyorlar, yanlış uyguluyorlar. Belki de hiç anlamıyorlar. Teknolojiyi bir türlü yakalayamıyorlar. Kabuğunu yırtan islam ülkesi yok. Şeriat uygulayanlar da bunların içinde" demektedir (**Cumhuriyet Gazetesinin 6.4.1995 günlü nüshası**). İslamdan öne geçmiş olan Batı'yı bu duruma yalnız Martin Luter'ler getirmedi. Nietzche, J. P. Sartre, Russel gibi ateistlerinde rolu olduğu inkâr götürmez bir gerçek. Yorum farklılıklarının içine hapsolmuş, bölünmüş, parçalanmış, düşman kamplara ayrılmış islam alemini uyandırmak zamanı çoktan gelip geçmekte. Uyanın artık. Anlamadan kitap hatmetmenin kimseye sevabı yok. Bu yanlışı yenin. Usun ışığına gelin. Orada birleşelim. Bilim meyvelerini birlikte üleşelim. Din eğitimi temelde yanlışlarla dolu. Yöntemi çağdışı. İnancın hakkını inanca, bilimin hakkını bilime verelim. Her insanın hem dindar, hem idealist, hem pozitif, materyalist yanları bulunabilir. Bu gerçek ve normaldir. Çünkü insan çok yönlü, kültür zengini, bin mozayik olarak yaratılmıştır. Öyle olmasa, çok yönlü karmaşık evreni bilecek niteliklerle yaratılır mıydı? İyi müslüman sadece iyi ibadet eden kimse değildir. İbadet onunla Allan arasındaki bir sorundur. Ama insanla Allah arasında başka sorunlarda vardır. Bunlardan biri vardır ki, en az ibadet değin önemlidir. O da çalışmak, araştırmak ve üretmek. Bu yolda insanlığa hizmet etmektir. Başkalarının buluşlarına konmak, taklitci zihniyete boyun eğmek bizleri kurtarmaz. Böyle yapa yapa rönesansı kaçırdık, akıl çağını kaçırdık, aydınlanmayı kaçırdık, astronomideki gelişmeleri kaçırdık. Bütün fırsatları kaçırdık. Yeter artık diyelim günü, saati geldi.... Dinsel hükümler her çağa, hatta her kültüre göre yorumlanabilir. Yorumlarda daha çok cömert olalım. Usdışına dikilelim. Burada bir metin sunmak istiyorum.

Kitaplı dinlerin hepsi Tanrı kavramında birleşirler. Şeyh Bedreddin'in Tanrı anlayışına, yorumuna bir göz atarsak, düşünceyi daha somutlaştırmış oluruz:

"Ağacın "Ben Allah'ım" demesi insanın bunu söylemesinin doğru olduğuna dair bir uyarıdır. Birinci şekilde belirttiğimiz gibiyse, doğrudur. Dünya Allah'ın görünüşü olduğundan dolayı, "Ben Allah'ım" diyen herkesin sözü de doğrudur. Çünkü bununla bütün (Allah) kasdediliyor; bölümle hiçbir alakası yoktur ve konuşan insan değil Allah'tır. Keza aynı şekilde konuşmaya başlayıp, "Ben Zeyd'im" derse bu sözleri de doğrudur. Çünkü bu sözler Zeyd'in özüyle alakalıdır ve konuşan dil ile kıpırdayan ve etten oluşan bedenle yakından uzaktan hiçbir ilgisi yoktur. Sözü söyleyen dil değil, Zeyd'in zatıdır. Bundan dolayı ağaç veya insan "Ben Allah'ım", derse doğrudur. Bu itibarla her zerre de, "Ben Allah'ım" derse doğrudur. Ancak bir kişi "O veya sen Allah'sın" derse, doğru değildir. Aynı şekilde de dil ben Zeyd'im diyebilir. Fakat bir başkası dile, "O veya sen Zeyd'sin" diyemez" (**Şeyh Bedrettin, Varidat, Çev: Cengiz Ketene, sh: 20**).

TASAVVUFİ KAVRAMLAR
VE
DEYİMLER SÖZLÜĞÜ

KAVRAMLAR VE DEYİMLER SÖZLÜĞÜ

Ab-ı Hayvan — Arapça-Farsça dirilik suyu, ölümsüzlük suyu, Türkçesi Bengisu demektir. Tasavvufta gönül bilgisi (irfan) karşılığı söylenir. Farsça Ab-i zindegani de denir. İslam söylencesine göre, Hızır ile İlyas İskender bu ölümsüzlük, dirilik suyunu bulmak için "karanlıklar ülkesi"ne gitmişler. İskender korkmuş, yarı yoldan geri dönmüş, ilk ikisi suyun kaynağını bularak ölümsüzlüğe kavuşmuşlar. Yazında, özellikle şiirde, sevgilinin dudağına denir.

Ab-ı Kevser — Arapça-Farsça bolluk suyu, mutluluk suyu, verimlilik kaynağı anlamındadır. Tasavvufta şarap, içki karşılığı söylenir. Bu içkiyi cennette Ali kendini sevenlere, kendi yolundan gidenlere sunacak, diye bir inanç vardır. Bu nedenle Ali'ye "Saki-i Kevser" denir, bu da "Kevserle sulayan" anlamndadır.

Cennetteki Kevser havuzunun baldan tatlı, kardan soğuk suyu, bir adıda Kevser şarabıdır.

Aba-yi Ulviye — Tasavvuf anlayışına göre, insan yerle göklerin oğludur. Gökler belli katlardan oluşan bir bütündür., Bunların hepsine birden "Yüksekteki Babalar" anlamında "Aba-yi Ulviye" denir. Yere de "Aşağıdaki Analar" anlamına "Ümmehat-ı Sülfiye" denir.

Abdal "Bedil" — Sözcüğünün çoğulu. Tasavvufta kendini Tanrı yoluna vererek geçici varlıklarla dünya işleriyle ilgilenmeyen kimse. Tanrı eri. bu sözcük Tasavvufta bir olgunluk aşaması anlamına da gelir.

Abdalan — XIII. — XVII. yüzyıllarda Anadolu ve Rumeli'de bulunan Şii-Batıni bir derviş topluluğu. Bunlar, saçlarını, sakallarını, bıyıklarını ve kaşlarını usturayla tıraş ettirirler, toplu halde gezerlerdi. Ayrıca « abdal », derviş anlamına da kullanılmıştır. Bundan başka, süfilerin inanışında yedi, yahut kırk erene de « abdal, budala » denir.

Abid/Abd — Arapça "kul". Tasavvufun kimi kollarında özellikle İnsan-Tanrı-Evren özdeşliği görüşünü savunanlarda kul Tanrı'nın insan biçiminde nesnelleşmesidir. Tanrısal bir görünüş niteliği taşıyan bu nesnelleşmede insan konuşan Tanrı olarak somut varlık alanında belirir.

Abidin : Zeynel Abidin (659-719) üçüncü imam, Hz. Hüseyin'in oğlu ve on iki imamların dördüncüsü. Kerbelâ kıyımın -dan sağ kurtulmuştur.

Agah olmak Kendini bilmek, kendini toparlamak. Bir olay, bir iş sırasında tekke yönetimi gereğince ne yaptığını bilmek. Mevlevilikte "Kendine gel-toplan" anlamında "Agah ol erenler" deyimi kullanılır.

Ahilik 13. yüzyıl Anadolusunda geniş bir alana yayılan Ahilik'in doğuş çağı, kuruluş olarak 11. yüzyıla, düşünce olarak daha eskilere gider. Yalnız Türkler arasında yayılmış. Arabistan'da doğan Fütüvvet'ten etkilenmiştir. Anadolu öncüsü Ahi Evren'dir. Özel törenleri vardır. (Şed bağlama vb.) Başlıca ilkeleri:

— Elini açık tut
— Sofranı açık tut
— Gözünü bağlı tut
— Kapını açık tut
— Belini bağlı tut
— Dilini bağlı tut

Ahiret İslamın inanç temellerindendir. Her şey bir süre sonunda bütün yoktan varedilenler belirli bir dönemde yeniden Tanrı'ya döneceklerdir. Fakat bu dönüş, bir yok oluş değildir, Tanrı'nın sonsuz evrenine giriştir. Dört büyük melekten İsrafil, Tanrı'nın buyruğuyla sur'unu üfleyecek ve o an, evrende hiçbir şey kalmayacaktır. Ne var ki, ardından yine İsrafil Tanrı'nın buyruğuyla ikinci kez üfleyecek, sonrasında tüm yaratıklar dirilip sonlarını bekleyeceklerdir. Buna "Din Günü" "Basübadelmevt-Öldükten sonra dirilme" ya da "Ahiret Günü" de denir. O günde, Tanrı, kullarının dünyada işledikleri iyiliklerine ve kötülüklerine bakarak yargılayacaktır.

Ahter Yıldız

Allah Kur'an-ı Kerim şöyle der: "O Allah'tır ki, O'ndan başka tapılacak yoktur. Görüneni de görünmeyeni de bilen O'dur, Yalnız yargılayan ve bağışlayan O'dur. Allah'tır ve O ve O'ndan başka tapılacak yoktur. Egemendir, yücedir, uludur. Barış ve kurtuluşun yaradanıdır. Güven selameti verip yaşatandır. Her şeyi görüp gözetendir. Güçlüdür, O, her yok olanı yeni baştan vareden ve oldurandır. Ne bir ortağı vardır, ne de O'na ortak koşulacak olanı. Ne varsa, O'nun yapıtıdır. O'nun yarattığıdır. Evreni yok-

tan varedendir. En ulu en güzel sıfatlar O'nundur. Yerde ve göklerde ne varsa, O'nun yüceliğine ve kemaline tanıktır ve O'nu noksandan ve kusurlardan uzak tutar, kutsayıp yüceltir. Kutlu ve egemen olan, O'dur.

Al -yyel-Naki Ali Naki (811-835) imam Muhammed Taki'nin oğlu, On iki imamların sonuncusudur. İmamlığı süresinde yaptığı açıklama ve öğütleri üç kitap halinde toplanmıştır.

Al-i İmran Kuran'ın üçüncü suresi. Meryem'in babası olan İmran'ın sülalesini ve Hz. İsa'nın doğumunu anlatır.

Allahuekber En büyük Tanrı anlamında arapça bir deyimdir. Tasavvufta, özellikle Hurufilikte Tanrı'nın güzellikleri karşısında duyulan derin coşkuyu, duyugusal taşkınlığı dile getirir. Tanrı'yı nesnelleşen bir güzellik niteliğinde gören Hurufi, Tanrı'ya yönelmiş gibi bir durum takınarak "Allahuekber" diyebilir.

Alleme'l-Esma Tanrı'nın yüce adları, insan yüzü...

Amentü "İnandım" anlamına bir sözcük olan Amentü, İslamda da inanılması gereken esasları toplu olarak ifade eden bir cümlenin adıdır.

Amin Kur'an'ın ilk suresi Fatiha-i şerife'nin sonunda gelir. "Allah'ım sen kabul et" anlamındadır.

An Zamanın bölünmeyen en ufak kesimi. Tasavvuf anlayışına göre zaman soyut bir kavramdır, anlıksaldır, Tanrının görünüş alanına çıkışından dolayı varsayılır. Bu nedenle oluş'a bağlıdır. Nitekim Kevn/oluş sözcüğünden türeyen Mekan/oluş yeri kavramı da öyledir. Oysa an Tanrısal görünüş (zuhur) sırasında gerçektir, kesintiye uğramaz, bölünmez. Bu nedenle yaratılış, varoluş zamanla değil anla bağlantılıdır. Tanrısal varlıkta zaman-mekân ortadan kalkar, sürekli an (an-ı daim) kalır. Bu bakımdan ezel (önsüzlük) ile ebed (sonsuzluk) an-ı daim'dedir.

Andelip Bülbül.

Anter Hz. Ali'nin savaştığı ve öldürdüğü söylenen muhayyel ve mitolojik bir kahraman.

Arak Arapça ter demektir. Sonradan rakı anlamında söylenir oldu. Tasavvufta bade'nin özelliklerini taşır.

Arif İrfanı (bilgisi) olan, bilen. Tasavvufta bilgiyi gönülle edinen, gönül bilgisi olan kimse. Gönül duyarlığı, derinliği yoluyla bir

takım gizemsel bilgiler edinmiş kişi. Duyuş, seziş yoluyla yüksek bir olgunluk aşamasına ulaşan. En olgun kişi.

Arif-i Billâh — Tanrı gizemine ulaşan. Tanrı katında iyi karşılanan, Tanrısal varlık konusunda bilgisi olan yetkin kişi.

Arifi Hak — Tanrı'yı, doğruyu gerçeği bilen.

Arşâlâ — Göğün en yüksek katı.

Arşınan kürsü — Alevi-Bektaşi inancına göre, dokuz kat göğün en üstünde Arş (Atlas) bulunur. Arş, bomboştur. Arştan sonra Kürsi (burçlar) gelir. Arş ile Kürsi göğün en yüksek iki katıdır. Aynı zamanda Arş, insanın yüzüdür. Kürsi de Tanrı'nın mekânı olarak kabul edilir ve beyindir.

Astan / Astane — Tekke, dergah gibi tarikat kurumlarının en büyüğü durumunda olan yapı, yönetim yeri, büyük tekke.

Aşık — Seven, sevgiyi duyan, kendini sevgiyle Tanrı'ya bağlayan kimse. Tanrı'ya bağlanan, bütün geçici nesnelerden yüzçeviren kişi. Tasavvufta aşık tanrısal varlığın gizemine bağlanan kendini Tanrı'da Tanrı'yı kendinde görme aşamasına yükselen kişiye denir.

Aşık-Maşuk — Seven-Sevilen anlamında Arapça sözcükler. Tasavvufta gönül bilgisi (irfan) edinmiş kişi tanrısal gerçekleri kavrayan, yalnız Tanrı'nın varolduğuna, öteki bütün varlık türlerinin birer tanrısal görünüş, yansıma niteliği taşıdığına inanır. Bu nedenle tanrısal görünüşlerden esinlenerek Tanrı'yı sever (Aşık). Bu durumda sevenin karşısında sevilen (Maşuk) yüce, gizemli bir varlık olarak belirir. Daha ileri bir olgunluk aşamasına varılınca sevenle sevilen (Aşık-Maşuk) bir olur. Bu aşamada yetkin insan tanrısal özde ölmezliğin gizemine ulaşır. Artık ortadan kalkmış, insan Tanrı, Tanrı insan olmuş demektir.

Aşk — Tanrının kendi özüne duyduğu özlem, eğilim yüzünden var oluş'u sağlayan itici ilke. İnsanla Tanrıyı, öteki varlık türlerini birleştiren, Varlık Birlik'ini (vahdet-i vücud) u gerçekleştiren etkin ilke. Oluşun kaynağı, olgunlaşmayı gerçekleştiren özlü eğilim. İnsanı Tanrı'ya yücelten engin duygusal güç. Bu gücü özünde duyan, gönlünde sezen kimseye de aşık denir. Gerçeğe ulaştıran, bilmeyi, sevmeyi doğuran akılı çeken olgu. Sevgi, bir varlığa gönülden bağlanma. Tasavvuf inancına göre kendini Tanrıya verme, tanrısal varlığı içten gelen bir eğilimle sevme. Aşk insanı gerçekliğe, yüceliğe, tanrısal evrene ulaştıran eği-

limdir. İnsan Tanrı'yı sevdikçe kendini, kendini sevdikçe, Tanrı'yı sever, yüce gerçekleri kavrama olanağı bulur. Tanrısal gerçek, ölümsüzlük gizemi yalnız aşk ile bilinebilir. Aşk insanı Tanrı'ya götüren yoldur, olgunlaştıran, bencillikten, kötülükten, gerçek olmayandan uzaklaştıran eğilimdir. Aşk ile Tanrı gönülde görünür duruma gelir.

Aşk Bektaşiliğin en çok önem verdiği bir kavram. İnsanı öteki canlılardan ayıran, ona üstün bir yer kazandıran kutsal duygu. Aşk bu anlamda genel bir istek değil, bir "var olma" sorunudur.

Aşıklık Bektaşi tekkesi mensuplarının makamlarındandır. "Kalenderlik" de denir. Bir grup derviş adayının denenme dönemidir. Din adamı olacak kişi, bu süre içinde "Dede bağı", "Han bağı", "Balım evi", "At evi" ve "Ekmek evi"nde görevlendirilir. Bütün bu sayılanlar, tekke ya da dergahın bölümlerindendir. Bu süre içinde hal ve hareketleri izlenir. Kurallara uygunsa, dergahta daha üst kademelerde görevlendirilir. Bu süre bir anlamda staj dönemidir.

Aşna Bildik, tanıdık, dost, arkadaş.

Atebe Eşik, basamak, kapı eşiği. Tarikata girmek için atılan ilk adım, tekkenin kapı eşiği. Bu eşik kutsal sayıldığından üzerine basılmaz. "Atabe" sözcüğü sünni tarikatlarda kullanılırsa da pek yaygın değildir.

Ateş-Baz Ateşle oynayan. Genellikle Mevlevilikte aşçılık ve mutfak (matbah) işlerinde geçerli bir sözcüktür.

Ayan-i Sabite Arapça değinmeyen iki örnekler, anlamında söylenen bir kavram. Tasavvuf inancına göre, evrenler içerdiği varlık türleri Tanrı özünden görünüş alanına çıkmadan önce (yaratılmadan önce) Tanrının sınırsız bilgisinde değişmez birer örnek olarak vardı. Belli bir diziye göre oluşan bu örnekler varlık aşamalarını bildirir. Ortaya çıkış (yaratılış) bu örneklerin oluşturduğu diziye göre aşama aşama görünüş alanına yansımasıyla gerçekleşmiş, böylece evrenle içerdiği bütün varlık türleri belirmiştir.

Ayân Belli, açık, aleni, seçkin.

Ayet Kur'an süreleri içindeki belirli parçalardan her biri. Alamet, belirti, delil, Allah'ın varlığına, kudretine delalet eden herşey. Bu son manada bütün varlık ayetler olarak kabul edilir: Şahıslar, yerler, devirler, olaylar, şeyler vs (**bk. Kur'an, Fussılet, 53** vs)

Ayin-i Cem Toplanma töreni, Tarikatlarda, biraraya toplanılarak yetkili şeyhin denetimi altında düzenlenen özel tören. Bektaaşilikte iç-kilidir. Özel kuralları, koşulları vardır. Sünni tarikatlarda böyle bir tören yoktur. "Cem" sözcüğünün Arapça "cem"den değil, şarabın bulucusu İranlı Cem adlı söylencesel kişiyle ilgili olduğu görüşünü savunanlar da vardır. Sözcüğün anlamı yazılış biçimine göre değişir. Bektaşilikte, öteki Alevi kuruluşlarda daha çok "Cem" adına düzenlendiği söylenir.

Ayın Arap abecesinde bir harf adı. Hz. Ali'nin simgesi olarak kullanılır.

Ayne'l-Müşahede Gözlem gözü... Baktığı her nesnede "Tanrısal" olanı görme işi.

Ayyar Ortaçağda, Bağdat dolaylarında yaşayan, toplumla ilişkisi olmayan, yarı-çıplak, eli kılıçlı, tasavvuf yolunu seçmiş gibi görünen topluluk. Bunların Anadolu'da yaşayan benzerlerine Abdallar denirdi. Ayyar sözcüğü kandırıcı, aldatıcı, tuzak kurucu anlamındadır. Bir söylentiye göre bunlar, Batınilik inançlarını benimsemiş, her türlü toplum kuralını yadsıyan kimselerdi. Tarihte daha çok Ayyarlar diye geçer.

Azazil Şeytan'ın adıdır.

— B —

Bâ Arap abecesinin ikinci harfi. Hurufilikte Tanrısal birliği simgeler. Ayrıca Elif'ten sonra (Elif Allah'ın simgesidir) geldiği için Hz. Ali'yi simgeler. Elif'in hemen yanında iki büklüm secde etmektedir.

Ba İle, ...le, ...la (Taki ba Naki)

Bab Arapça kapı, giriş, bir kuruluşa katılmanın başlangıcı, eşik anlamındadır. Bu sözün bir tasavvuf kavramı olarak kullanılmasına yol açan peygamberin "ene medinetü'l-ilm ve Ali babuha / Ben bilim kentiysem Ali de onun kapısıdır" anlamına gelen sözleridir. Bu nedenle tarikatların büyük bir bölümü Ali ile başlar. Tarikatlar soy zincirini Ali'ye değin uzatırlar.

Babalık Dervişlikte başarı gösteren kişi, bundan sonra "Babalık" görevini icra eder. Oldukça önemli bir makamdır. Baba sırasıyla "Dede bağı, Han bağı, Balım evi, At evi, Aş evi" babalıklarına getirilir. Bu görevleri eksiksiz bir biçimde tamamladıktan sonra, son olarak da "Kiler evi" babası olur. Burası "Babalık" müessesesinin en yüksek makamıdır.

Bade İçki, şarap, tasavvufta sevgi (aşk), tanrısal sevgi (muhabbet), tanrısal coşku anlamında söylenir. Tinler (ruhlar) yeryüzüne inmeden önce tanrısal ülkede toplandılar (Bezm-i elest), orası kutsal bir içki yeridir, sevginin kaynağıdır, insan tinine ilk içki (bade) orada sunuldu. Varlığın birliğinde birleşmenin verdiği manevi tad.

Balım Sultan (Bali Sultan) 1473-1516 Bektaşiliğim kurallarını saptayıp, tarikat biçimine sokmuş, Hacı Bektaş'tan sonra ikinci pir olarak kabul edilmiştir. Hacı Bektaş'ın evlat edindiği (bir başka sava göre de karısı) Kadıncık Ana'nın torununun torunu Mürsel Baba'nın oğludur.

Basiret Sezgi. Anlama ve kavrama üstünlüğü. Vasıtasız görme kudreti. Gönül gözü. Kafa gözünün dışı, sureti ve ölümlüyü görebilmesine mukabil, basiret iç alemi, manayı ve ölümsüzü görür.

Batın Gizli olan, içte bulunan, yalnız düşünmekle, içe kapanışla kavranılan varlık alanı. Gözle görünmeyen nesne. Tasavvufta biri görünen, öteki görünmeyen iki varlık alanı vardır. Görünen alan duyularla, görünmeyen alan içekapanıp derin düşünceye dalmakla kavranır, bu alana batın denir. Yine batın sözcüğü görünmeyen iç yüz, öz, zahiri karşıtı... Batın daha çok erenler celladı diye bilinen Hacım Sultan'ın bir niteliğidir. Hızır Aleyhisselam benzeri motiflerle şiirlerde yer almıştır. Darda kalana yardım eder, kötüleri batın kılıcıyla keser.

Bâ Noktası Kuran'ın Fatiha suresinde bulunan Arap abecesinin "be" harfi. Bu harf, Besmelenin simgesi olarak kabul edilir ve bu harfe gelince besmele çekilmez. Kuran'daki bu gizemli harf, tasavvufçulara çeşitli yorumlar yaptırmıştır. Bektaşiler Ba noktasına Ali noktası derler.

Beka / Baka Süreklilik, sonsuzluk. Tasavvufta bu geçici (fena) evrenin karşıtı olan ölümsüz varlık alanı. kendi varlığının sınırlarını aşarak (fenafillah) tanrısal özde ölümsüzlüğe ulaşma anlamında da söylenir.

Bend Farsça bağ, tasavvufta, bir kimsenin kendini tanrısal varlığa bağlayan eğilimi, sevgi (aşk). Derin bağlılık.

Bende Farsçada bağlanmış anlamında. Tasavvufta seven, sevgiyle (aşk) tanrısal varlığa, onun birer görünüşü olan güzele bağlanmış kimse, günlük dilde "kul" karşılığı söylenir. Çoğulu bendegan'dır.

Benlik Kendini beğenme hali, gurur, kibir. Tasavvufta olumsuz bir anlamda, büyük savında bulunmak, tanrısal varlık karşısında bağımsız bir kimseymiş durumunu takınmak demektir, iyi karşılanmaz. Benlik savında bulunmak yetkin, olgun kişiye, gerçek erenlere yakışmaz. Olgunluğa ulaşmanın ilk koşulu benlik savından uzak kalmaktır. Benlik gütmek günahtır, Tanrı'ya ortak koşma mahiyetindedir.

Bidayet Başlangıç, ilk. Tasavvufa ilk intisap: Seyrusülukun başlangıcı. Bu son manada, nihayetin mukabilidir. (**bk. Seyrusülük ve nihayet**)

Bilmek (Kendini) Tasavvufta kişinin kendini bilmesi, başkalarını, Tanrı'yı bilmesinin başlangıcıdır. Bütün yanılmalar olumsuz işler bilmemekten doğar. Bilmek, görünenden görünmeyene giden bir yoldur. Kuran'da "bilenlerle bilmeyenler bir olmaz" anlamında geçen sözcükler tasavvuf kollarında da genel geçerlik taşır. Nitekim "men arefe nefsehu fekad arefe Rabbehu / Kendini bilen Tanrı'yı da (Tanrı'sını da) bilir" anlamında yaygın bir özdeyiş vardır.

Bir Kıl İle Yedilmek Gerçeklik yolunun zahmetini ve inceliğini bildirmektedir.

Birlik Tek oluş, vahdet, çokluğun karşıtı. Teolojiye göre Tanrı en yetkin tamlıktır ve bütün nitelikleri içerir. Tektir, eşi benzeri yoktur. Tek Tanrıcı dinler bu temel görüşe dayanır. Tasavvufta ise, evren tek varlığın, yani Tanrı'nın tecellisidir. Vahdet-i vücut düşüncesi tek gerçek varlığın Tanrı olduğu tasarımından yola çıkar. Birlik sözcüğü Osmanlıcada vahdet sözcüğüyle karşılanmıştır. Zümre-tarikat edebiyatının ilk temsilcileri birlik'i yeğlerler. Alevi-Bektaşi edebiyatında da birlik sözü kullanılır.

— C —

Cafer-üs Sadık (699-765) On iki imamların altıncısı, İmam Bakır'ın oğlu. Bilgeliğiyle ün salmıştır. inançlarını düzenlediği, görüşlerini kurallaştırdığı için Aleviliğin bir mezhep olarak kurucusu sayılır. Bektaşilerde kendilerinin bu mezhep ten olduğunu söylerler.

Cahd (Ceht) Çalışma, çabalama, uğraşı, zorlama.

Cam-ı Cem Cem'in kadehi, Cem kadehi. İran söylencelerine göre şarabı bulan Cem adlı hükümdardır. Bu nedenle "kadeh" anlamına gelen "cam" sözcüğü onun anısına gösterilen saygı simgesi olarak "cam-ı cem" biçiminde söylenir. Bu "cem" sözcüğünün Arapça "toplanma" anlamına gelen "cem" ile ilgisi yoktur.

Ceberut Tanrı'nın bulunduğu Lahut evreninden sonra gelen ikinci varlık alanı, tanrısal evrene en yakın olan gökkatı. Tanrısal erkin simgesi niteliğinde de söylenir.

Cebr Zor, zorlama, İnsan iradesine imkan tanımayan zorlama, Allah'ın böyle bir zorlamayı kullandığı inanışı (**Cebrivye**).

Celâl Yücelik, ululuk anlamındadır. Tasavvufta Tanrı'nın yüceliğini, ululuğunu simgeler.

Cem Ayin-i cem. Alevi-Bektaşiliğin önemli törenlerindendir. Tarikata yeni girenler, büyük kişilerin anılması, dargınların barıştırılması, öğüt, aydınlatma vb. amaçlarla düzenlenir. Çalgılı, şiirli, içkilidir. Kişinin bencil ve aşırı tutkularını firenleme, topluluğun birlik ve dayanışmasını pekiştirme gibi işlevleri de vardır. Dinsel-mezhepsel içerikli bir toplantıdır.

Cemâl Tanrı adlarından biridir. Tanrının güzelliğini, bağışlayıcı, esirgeyici, koruyucu, yardım edici niteliklerini anlatır. Hem Celâlin, hemse Cemâlin nitelikleri evrende birer tanrısal görünüş (tecelli) biçimindedir. Güzel yüz. Sevinç veren çehre, güzel yüz. Güzellik. Allah; mutlak güzelliğin sahibidir ve onun bir adı da cemildir. Hadiste: Allah Cemildir ve cemali sever" deniyor.

Cemşid İran söylencelerine göre şarabın bulucusu, üzümden içki yapmanın öncüsü. Sonradan bir tasavvuf kavramı olmuştur. Cem'in güneşin oğlu olduğuna inanıldığından bu adı almıştır. Şid sözcüğü eski Farsçada "güneş ışığı" demektir. Cem-şid güneş ışığı olan Cem anlamındadır.

Cenneti Adn Cennet Bahceleri uçmak, bahçe, çok ferah ve havalı yer. Tanrı'nın kitablarında müminlerin, günahsızların ölümden sonra edebiyen kalmalarını vadettiği ahirete ait olan yer. Sekiz cennet olduğuna ilişkin birçok söylence bulunmaktadır. Cennetin varlar aleminde evrende bulunduğuna ilişkin şimdilik elimizde hiç bir olgu bulgu yoktur. 8 Cennet şunlardır:

1 - Dar-ül Celal,
2 - Dar-üs selam
3 - Cennet-ül meva
4 - Cennet-ul huld
5 - Cennet-ün naım
6 - Cennet-ül fırdevs
7 - Cennet-ül karar
8 - Cennet-ül Adn

Sekizinci cennete cennet-i ala'da denilir. Cennet katlarının en yükseğidir. Tanrı, müminleri derecelerine göre bu cennetlere yerleştirir. Cennetin kapı bekçisinin adı Rıdvandır. Cennet sakinlerinin hizmetinde olan meleklere Huri ve Gılman adı verilir. Cennette dört ırmak vardır.

Cevher Öz, esas. Parçalanıp bölünemeyen. İğreti olmayan. Varlığını başka şeye borçlu olmayan. (Bu son manada, arazın mukabilidir)

Cezbe Kulun, seyrusülukünu kolaylaştıracak ilahi lütuflara yaklaşması, yaklaştırılmasıdır.

Çekme, çekilme, bir nesnenin etkisinde kalarak ona yönelme. Tasavvufta Tanrısal bir duyuşun etkisiyle kendinden geçiş, kendisini bir konuya vererek başka nesneler karşısında ilgisiz duruma geliş anlamındadır. Cezbeye Kapılmak diye nitelenen bu kendinden geçiş durumu birtakım tanrısal gerçeklerin kavranması yolunda atılan adım niteliğindedir. Bunda tinsel bir şaşkınlık da görülür. Kendini tasavvufa veren kimse, belli eğitim aşamalarından geçtikten sonra tanrısal gerçekleri anlamaya başlayınca kısa süreli şaşkınlığa uğrar. Özellikle tarikatlarda düzenlenen toplu anış (zikr) törenlerinde bu olay sık sık görülür. Cezbeye kapılan kişi kendi duyusal etkinliklerini sezemez. Tanrı'nın kulu kendisine çekişi, kendinden geçişi. Ruhun heyecana gelmesi, Tarikat ehlinin kendinden geçme hali.

Cûş / Cuşiş Coşma, kaynama anlamında Farsça sözcük. Tasavvufta sevenin sevgilisi (Tanrı) güzelliği karşısında kendinden geçişi, derin bir coşkuya kapılarak her nesnede Tanrı'yı, Tanrı'da her nesneyi görmesi.

— Ç —

Çar Darb Saç, sakal, kaş, bıyık gibi başta-yüzde çıkan kıl örtüsünün hepsini kesmeye denir. Sözcük anlamı "dört vuruş"tur.

Çar Unsur Dört unsur, Toprak, Su, Hava, Ateş, İnsanı meydana getiren dört ana madde. Ruh madde değildir, Kişilik madde değildir.

Çar-Yar Dört gönüldeş (dost) , genellikle sünni tarikatlarda Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali gibi ilk dört halifeye "dört dost" anlamında "çar-yar" denir.

Çark Farsçada "çerh" sözcüğünden, genellikle gökyüzü, gökkubbe (Çark-ı felek) anlamındadır. Kimi tarikatlarda dönmek karşılığı da söylenir.

Çelebi Bu sözcüğün kökeni Moğolca Tanrı anlamına gelen "Çalab" sanılıyorsa da doğru değildir. Sözcük batı kaynaklıdır. Doğuya sonradan Roma döneminde geçmiştir. "Çalab"dan çelebinin gelmesi pek inandırıcı değildir. Çelebi tarikatlarda, belli bir aşamada bulunan yöneticiye denir. Kimi araştırıcılara göre "Mevlana soyundan gelenlere çelebi denir" savı ileri sürülüyorsa da, onun soyundan gelmeyen Bektaşi şeyhlerine de bu ad verilmektedir.

Çerağ Işık anlamında söylenen, bütün tasavvuf kuruluşlarında geçen bir sözcüktür, "Çırak" ta denir.

Çile Kimi tarikatlarda belli bir süre içekapanış vardır. Farsça Çile (kırk) sözcüğünden gelen bu işlem Bektaşilikte kırk, Mevlevilikte binbir gün idi. Buna çileye girmek, çile çıkarmak da denirdi.

Çile-Hane Çile evi, tekkelerde (özellikle de Mevlevilikte) binbir günlük çileyi doldurmaya yarayan özel yer. Çilehane iki diz üzerine oturabilecek büyüklüktedir. Yani son derece dardır. Bu daracık yerde çille çekecek olan kimse ancak iki dizi üzerine oturabilecek durumda kalır. Aynı durumda günlerce riyazet ve ibadet eder. Çillesinin bittiğine karar verildikten sonra can çillehaneden çıkartılır. Çille süresince oruç tutturulur. Erbainde olduğu gibi çilleye girecek olanda abdestli olur.

Çile-Keş Tarikatta gerekli çileyi dolduran ya da çekmekte olan kimse.

Çille-Nişin Çile çekmeye başlayan, çilesini sürdüren kimse, çiledpe oturan.

— D —

Damen : Etek.

Darı Çeç Mısır, darı yığını. Hacı Bektaş Lokman Parende'nin öğrencisiyken, darı çeci üzerinde namaz kılmış ama ağırlığından yığın bozulmamış bir dane bile yerinden oynamamıştır. Bu kerametinden dolayı da icazet almıştır. Hacı Bektaş Veli'nin söylencesel erdemlerinden biridir.

Dâr Ev, konut, konaklama yeri. Bu sözcük genellikle (dar-ı dünya) dünya evi, (Dar-ı beka) öte dünya biçiminde söylenir. Tasavvufta gelip geçici yer anlamındadır, tanrısal gizlerin görünüş alanıdır.

Adam asmaya özgü ağaç. Alevi ve Bektaşilerde. meydan denen ve ayn-i cem yapılan odanın orta yeri. Burada söz verilir, suç söylenir. Fatımatül Zehra darı, İmam-ı Hüseyin darı, Mansur

darı, Fazlı darı, Nesimi darı gibi türleri vardır. Hallac-ı Mansur'un asıldığı direğe verilen ad. Tarikatte ise işlediği bir hatadan ötürü mürşid huzurunda ayak mühürleyerek dikilmektir. Dar, kutsaldır. Dara çıkarmak ilk defa İmam Hüseyin'den kalmıştır. Dar'a ilk çıkan Hazreti Ali olmuştur. Dardan ilk kurtaran İmam Hasan olmuştur. Üç türlü dar vardır, dar-ı Hüseyin ve dar-ı Hallacı Mansur ve dar-ı Fazlı.

1) Dar-ı Fazlı : Yüzüstü yere kapanma duruşuyla temsil edilir. Fazlullah-ı Hurufi gibi yol uğruna başı boyundan kestirmeyi göze alma anlamındadır.

2) Dar-ı Hüseyin : Ayak mühürleme duruşuyla sembolize edilir. Hz. İmam Hüseyin gibi yol uğruna canını başını vermeye hazır olma anlamına gelir. Dar-ı Fatıma benzeridir.

3) Dar-ı Mansur : Bunun iki anlamı vardır: a) Dar, b) Asılma duruşuyla temsil edilen darağacında asılarak öldürülen Hallac-ı Mansur gibi yol uğruna ölümü göze alma, asılmaya hazır olma anlamını taşır.

4) Dar-ı Nesimi : Diz üstü duruşuyla temsil edilir. Nesimi gibi yol uğruna postu (deriyi) vermeye, asılmaya hazır olma anlamına gelir. Bunlar "Enel-hakk" diyen Hallac-ı Mansur'un anısına tekkeye bağlanmanın tarikat uğruna canını feda etmenin bir simgesi olarak algılanır. Bir hizmetin konusu olan ya da bir hizmeti yerine getirmek isteyen her can, önce buraya çıkar ve teslim olur. Bu dara durmak, dara çekilmek, dara çıkmak, dara kalkmak terimleriyle ifade edilir. Üyelerini tekke büyüklerinin oluşturduğu cem mahkemesinde yargılanmak için durulan yeri anlatmak içinde kullanılan bir deyimdir. Suç işleyen, hatalı görülen tarikat üyesi, meydan ya da meydan odasının ortasına çağırılarak sorgulanır, yargılanır, gerekirse hakkında durumuna uygun bir ceza verilir. Böylece bu uygulama sırasında cemaatin ve dedenin huzurunda yargılanan kimsenin bulunacağı şekil ve durumlar gösterilmeye çalışılmaktadır. Yargılanan meydan odasının ortasına gelir, ayaklarını mühürler, kollarını göğsünde çapraza alır, başı öne eğik durur. Sonraki aşamalarda uygun olan dar durumlarından birisi aldırılır. Dar'a indirme töreni Hakk'a yürüyen Alevi-Bektaşi büyüğü için göçüşünün üçüncü, yedinci, ya da kırkıncı günü yapılan törene verilen addır.

Deccal

Deccal, hakla batılı iyice örten, yeryüzünü gezen, yalan söyleyen, uydurma şeyler icad eden, batılı hak gösteren, kötü kişiler tarafından mukteda tanınan, birçok kişilere başbuğ olan anlam-

larına gelir. Deccal'in tek gözlü olacağı, alnında kafir olduğunun yazılı bulunacağı, peygamberlik, hatta tanrılık davası güdeceği, yanında cenneti, cehennemi olup kendisine inananları cennetine, inanmayanları cehennemine atacağı, cenneti ateş, cehennemi cennet kesileceği bildirilen bu yalancı kişinin zuhuru, kıyametin on büyük simgesinden biridir. Medine'ye giremeyecek, bu sıralarda Mehdi Zuhur edecek, Deccal'i öldürecek, İsa Peygamber, gökten inecek, Mehdi'ye uyacak, yeryüzünden zulüm kalkacak, dünya adalet dolacaktır. (**Tacrid'üs-Sarih, I. Fadail'ül-Medine bölümü; s. 119, Müslim; c. VIII. s. 178-179**). Hz. Peygamber zamanında doğmuş olan Sayid b. Sayd'ın Deccal olduğu, kendisine İbn Sayyad İbn Said de denildiği, asıl adının Saf bulunduğu çıkacağı ve öldürüleceği zamana kadar yaşayacağı, asıl Deccal'den önce otuza yakın deccal'in, peygamberlik savıyla ortaya çıkacağı hakkında da söylenceler vardır (**Müslim; aynı cilt, s. 189-190; Sefinet'ül-Bıhar; I. s, 439-440**).

Dede Alevi şeyhlerine, Mevlevi dervişlerine, Hurufi şeyhlerine verilen ad. Tekkenin genel yönetiminden, düzeninden sorumludur.

Delil Yol gösterici, Alevi-Bektaşi inançlarını açıklayan tasavvuf öğretisi içeren didaktik şiir, nefes, deyiş.

Der Yemen Peş Yemen :"Yemen"deki yanımda, yanımdaki Yemen'de..". Muhammed'in bu sözü kısaltılarak ve Farsça kuruluşuyla anlatılmıştır. Bazı insan yanıbaşımdadır ama bana uzaktır (Yemen'dedir) bazı insan Yemen'dedir ama bana yakındır anlamındadır.

Derviş-i Dervişan Yüksek sesle okunan ve gülbang denen birleşik, düzenlenmiş dualarda, özellikle cemde sonlarda söylenen bir söz.

Destur Tarikatta yetkili kimseden (şeyh, dede, baba) gerekli bilgileri edinerek yetki almak, izin almak. Bir yere girerken selam karşılığı "destur" sözcüğü de söylenir. Dervişler arasında "destur erenler" biçiminde yaygındır.

Devr (Devir) Arapça dönmek, Tasavvufta evrenin oluşumu, insanın geçirdiği yetkinlik aşamalarını gösteren bir kavram diye geçer. Önce tanrısal evrende bulunan tin, değişik aşamalarda görünüş alanına çıkarak, gökkatlarından basamak basamak inerek insan gövdesine değin iner. Ölüm gerçekleşince, tin yeniden, geldiği aşamalardan geçerek tanrısal öze doğru yükselmeye başlar. Ancak, gövdede bulunduğu sürece, hangi aşamaya değin çıkmasına elverişle başarı sağlamışsa o katta (gökkatında) kalır.

Bütün varlık türlerinin tanrısal örneklerinin bulunduğu bu yüce evrene "Lahut" denir. Oluş bu evrenden bir aşama altta bulunan "Ceberut" evrenine inişle başlar, sonra sıra ile "Melekut" evrenine, sonra da insanın bulunduğu dördüncü evrene "Nasut" a inilir. İşte aşamalı inişin gene aşamalı yükselişine "devre (dönüş) denir. Bu görüş Yeni-Platonculuk'tan alınmış, tasavvufa aktarılmıştır.

Didar Farsça insanın yüzü. Sevgili anlamında da söylenir. Tasavvufta tanrısal güzelliğin görünür duruma geldiği, yansıdığı güzelin, sevgilinin yüzü karşılığı söylenir. Bundan Tanrı'ya ulaşmak, Tanrı'yı görmek anlamında didarı görmek, didara varmak, ya da didara ermek deyimleri türemiştir.

Didar-ı yar Sevgilinin yüzü, Tanrı'nın yüzü. Bir inanca göre, Tanrı insan yüzünü kendi eliyle biçimlendirmiş, ona kendi yüceliğine yaraşan bir özellik vermiştir. Bu nedenle Tanrı insan yüzünde görünür durumdadır. Hurufilikte insan yüzünde oluşan çizgiler Kuran'ı, Tanrı'yı gösteren yazılardır. Bu nedenle insan yüzünde görünen Tanrı'dır.

Dil Farsça "gönül". Tasavvufta insanın gönlü Tanrı evi niteliğindedir. Bu nedenle gönül kutsal bir yerdir. Mevlevilikte, Mevlana'nın Türk diline önem vermemesi, bütün şiirlerin Farsça yazması dolayısıyla "gönül" sözcüğü yerine hep Farsça "Dil" kullanılmıştır.

Dildar Sevgili, birinin gönlünü çekmiş kimse. Tasavvufta Tanrı. Tek varlık Tanrı olduğundan sevilen, sevgili olan da O'dur.

Dokuz Gök (felek) Yedi kat gök sayısına gökten sonra gelen Arş ve Kürsi de birer kuşatıcı kat sayılarak göklerin sayısı dokuz kat olur. Bu dokuz kat göğün dört unsurla (su, od, toprak, yel) birleşmesiyle insan doğmuştur. Dokuz kat göğe, dokuz orta derler. Tasavvufta eski gökbilimden kaynaklanan bir gizemci anlayışla gök katlarının dokuz olduğuna inanılır. Bunlar üstten aşağı doğru şu şekilde sıralanır: Atlas, Burçlar, Zühal, Müşteri, Merih, Güneş, Zühre, Utarid, Ay. Bu gök katlarının kendilerine özgü tanrısal gizemleri, özellikleri var sayılır.

Dolu "Kadeh" karşılığı Türkçe bir sözcüktür, daha çok tasavvufu benimsemiş halk ozanlarınca söylenir, Kadeh, sagar sözcükleriyle ilgili anlamı içerir. Çoğu kez, gizem evreninde bir eren, evliya, pir, hızır, Muhammed, Ali tarafından verilir.

Dört Kapı Şeriat, tarikat, hakıykat ve ma'rifetin her birinin makamı bulunduğu kabul edilmiştir.Dervişlere ve özellikle Batıni eğilimleri benimsemiş olanlarına göre dinin dış yüzü, şeriattır, iç yüzü hakıykattır. Şeriatten Hakıkate giden manevi yola tarikat derler. Hakıykate eren kişinin şeriatle hakıykati birleştirebilmesine marifet denir. Bu dört esasa, « dört kapı » denmiştir. Tarikat törenlerinde, dervişi, şeyhe götüren rehber, bu dört kapıya selam vererek götürür.

Dört Kapı Kuralıyla ilgili, Bir Yorum :

a) Hakikat	Ana babadan dünyaya geliş, doğum.
Marifet	Çocuğun varlığı, yetişmesi, büyütülmesi
Tarikat	İki gencin evlenip birlikte yaşaması.
Şeriat	Toplum içinde toplumsal yasa ve kurallara uyumlu yaşama.
b) Şeriat	Bekarlık dönemi, bireysel yaşama.
Tarikat	Evlilik dönemi, toplumsal yaşam.
Marifet	İnançla sevgiyi erdeme dönüştürme.
Hakikat	Gerçek ile sevgiyi yaşamda birleştirme.
c) Şeriat	Şer'i yasalara uyumlu kişisel yaşam.
Tarikat	Kadın ile erkeğin bir arada sosyal yaşamı, birlikteliği.
Marifet	Kendini tanımak, bilmek, yücelerek yaşamak, olgunluk.
Hakikat	Erdeme ulaşma, Tanrı ile bütünleşme (Vahdet-i Vücud).
d) Şeriat	İlk öğrenim.
Tarikat	Orta öğrenim.
Marifet	Yüksek öğrenim.
Hakikat	Yaşamın her dönemini eleştiri ve özeleştiriden geçirip sürekli gelecek için araştırma.
e) Şeriat	Yel.
Tarikat	Ateş.
Marifet	Su.
Hakikat	Toprak.
f) Şeriat	İstemek.
Tarikat	İstenilen yolda yürümek.
Marifet	Hakk'a ulaşmak.
Hakikat	Hak ile bir olmak, sevişmek.

(A. İhsan Aktaş, Aşık Kul Fakırı, s: 181).

Dört Öğe Dört öğe, Toprak, Su, Hava, Ateş, Eskilere göre madde alemini meydana getiren dört basit unsur.

Tasavvufta varlık dört öğeden kurulmuş bir bütün diye nitelenir. Anadolu-Yunan felsefesinin doğa görüşünden kaynaklanan bu dört öğe öğretisine göre evren yaratılmamıştır, varlık türleri dört öğeden kurulmuştur. Bu dört öğe önsüz-sonsuzdur. Su (Thales), Yel (Anaksimenes), Od (Herakleitos), Toprak (Empedokles) adı verilen bu dört öğenin görüldüğü gibi kurucuları da ayrı ayrı bilgelerdir.

Dört Yan Sağ-Sol, Ön-Arka.

Dört Yön Doğu-Batı-Kuzey-Güney. Eski Yunan felsefesinden alınmış bir kavramdır. Bu yönlerin ayrı nitelikleri vardır. Buna Sağ-Sol, Ön-Arka da denir.

Dürr-i Yetim : Eşi, benzeri olmayan inci. Peygamber içinde söylenir. Tasavvufta yetkin kişi (insan-ı kâmil) anlamına gelir.

— E —

Edep : (Tasv.) Bir marhale ve makamın adı : Hz. Peygamber'in davranışlarını örnek olarak onun gibi hareket etmeye çalışmak.

Ehad Allah'ın isimlerinden biri. Tek. ortağı, benzeri olmayan.

Ehadiyyet : Ehad olanın mertebesine verilen ad. Tasavvufta sıfat itibariyle teklik diye tarif edilir.

Ehl : Anlayan, bir işin, bir nesnenin yabancısı olmayan, bilen, Tasavvufta konuya yabancı olmayan, kuralları, koşulları bilen, yönteme uyan kimse demektir. Ehl sözcüğü dil ehli (gönülden anlayan), Hal ehli (durumdan anlayan), Yol ehli (tarikat, tasavvuf kurallarını bilen, yöntemi bilen) diye üç ayrı anlamda söylenir. Bunlar bir bütündür, biri olmayınca ötekiler eksik sayılır.

Elestü Günü Tanrı tarafından yaratılan tüm ruhların, ilk kez Tanrı katında toplanmasıdır. Bu toplantıda Tanrı ruhlara olumsuz soru sorarak kendisine biatlarını ister (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?) diye üç kere sorar. Ruhlar (Beli-Evet) (Lâ-Hayır) diye cevap verirler. Diğer bir adı da (Kâl-ü beli, — Evet sözü) toplantısıdır.

Elestü Değil miyim, anlamına gelen bir sözcük olup Tanrı ruhları yarattıktan sonra onları ilk kez bir mecliste topladı ve onlara "elestü bi Rahbbikum: Ben sizin rabbiniz değil miyim? diye sordu. İşte bu an insanların yaratılışının başlangıcıdır. Tasavvufta öyle kabul edilir.

Elest meclisi : İslam inanışına ve tasavvuf felsefesinin de benimsediği gibi Allah'ın, insanları yaratmadan önceki evrede, bir meclis topladığı anlatılır. Buna "Elest meclisi" denilir. Ezelde ve elest meclisinde henüz insan sıfatına bürünmemiş olan ruhlara: Allah "-Ben kimim, ey kulum?" diye sormuş ruhlarda. "- Evet Allah'ım, sen bizim ve evrenlerin Allahısın" demişlerdir. "Evet" anlamının arapçası "Belâ"dır. "Kaalû Belâ danberi" deyimi de buradan gelir. "Elest meclisinde, Allah'a söz verdiğimiz, evet dediğimiz o günden beri" anlamına gelir.

Elif : Arapçada ilk harf. Hurufilikte Tanrı'yı simgeler. Bu harf, insan yüzünde hatt-ı istiva (ekvatoru, ara kesiti)'yı oluşturur. Bu, burun gibi insan yüzünü ikiye böler. Sayısal değeri "bir" olduğundan Tanrısal Birlik'i gösterir. Öteki harflerin tümü Elif'ten türemiştir. Yani tüm yaratılmışlar Tanrısal Birlik'ten türemişlerdir.

Elif bâ : Arap abecesi (Alfabesi).

Elif ü Lâm Allah ve Ali, Allah-Ali.

Ene'l Hak : İlk defa Hüseyin Hallaç Mansur (ölm. 922) tarafından söylenen sözdür. Bir yoruma göre anlamı (Ben Tanrı'yım) dır. Burada geçen Hak Allah anlamında değildir. Alevi ve Bektaşiliği bilmeyen yazarlar, bu ifadeyi (Ben Allah'ım) şeklinde kaydederler. Bu davranışları ile Alevi ve Bektaşiliğe zarar verirler. Enel Hak'ın ne anlama geldiğini, Mansur'un çağdaşı olan diğer bir Tanrı ereni bunu şöyle açıklar:-Ben Hak değilim (enel Hak) demeyip ben batılım (Enel Batıl mı) deseydi doğru mu olurdu? der. Görülüyor ki Enel Hak ben batıl değilim, gerçeğim. Tanrı'yı en güzel şekilde tanıtan bir gerçeğim, demektir. Hak bendedir.

Eşik : Bektaşilikte meydana açılan kapı, Zahir'den, yani görülen alemden, Batın'a yani görünmeyen aleme giden yolun ilk aşamasının sembolüdür. Bu şekilde olağan bilgiden gerçek bilgiyi ayıran kapı, Bektaşi geleneklerinde Hz. Muhammed'in bir hadisine dayanılarak Hz. Ali tarafından temsil edilir. Kapının bir simgeselliği, girişin ilk basamağı olan Eşik'i kutsal kılmıştır. Bu nedenle Eşik hiçbir zaman çiğnenmez, niyaz edilerek basılmadan geçilir (**A. Özkırımlı, Alevilik-Bektaşilik**).

Erbain : Arapça "kırk" demektir. Kırk gün süren oruçtur. Erbaini genellikle babalar, Halifebabalar ve Halife (Mürşid) çıkarır. Erbaine başlamadan önce gusül abdesti alınır. Temiz elbiseler giyilir.

Niyet edilerek erbaine başlanır. Erbain süresince hayvansal gıdalar yenilmez. Ağır kokulu sebzeler, örneğin soğan sarımsak yenilmez. İftar akşamdan akşama yapılır. Sahura kalkılmaz. Özellikle gecenin tamamı ibadetle geçirilir. Çok az uyunur. Gündüz iş ve güçle uğraşmakla beraber, gizli anış yapılır. Evrad ve tefekküre (Tanrı'yı düşünmeye) erbain süresince devam edilir.

Kırkıncı gün kurban kesilerek erbainden çıkılır. Gusül abdesti alınır ve kesilen kurbanın etinden oruç bozularak erbain sona erdirilir.

Erbainler içinde en ağır olanı "Erbain-i aşura"dır. Muharrem ayından on gün önce başlar. Muharrem ayının bitiminde sona erer. Hazreti Pir'in en çok tuttukları erbain, erbain-i aşure'dir.

Erenler : Bektaşilikte canlar biribirine böyle hitap ederler. Anlamı biata ermiş, şeytanlıktan kurtulmuş demektir.

Erkân Alevilerde, ayin sırasında dedenin, taliplerin sırtlarına vurarak onları kutladığı sopa, Kayın ağacından kesilen düz ve iki metre uzunluğunda olan bu sopaya, « Tarıyk, Serdeste, Evliya » gibi adlar da verilir. Cüveyni, « Cihan-güşa » tarihinde, Uygurların yaratılış söylencesini anlattıktan sonra evlerinde, kayın ağacından bir sopa bulunduğunu ve bunu kutlu saydıklarını söyler (**E. F. W. Gib, Memorial series, Muhammed ibni Abdül-Vahhab-ı Kazvini tashih ve haşiyeleriyle, c. I, 1329 h. 1914, s. 45**). Alevilerin bu sopasınında aynı olduğuna ve totemcilikten geldiğine hiç kuşku yoktur. Erkân, İslam öncesi bir motif sayılabilir. Tasavvufta ileri gelenler, tinsel aşama bakımından üstün durumda olanlar, kurallar, gerçek anlamı "direkler" demektir.

Etvar-ı Seb'a Yedi tutum demektir. Tasavvuf yolunu seçenler belli aşamalara göre sürdürülen tinsel arınmayla ulaşacakları yedi orunun (makamın) adıdır:

1. Nefs (Kişisel öz, ben) aşaması: Burada kişi duyusal eğilimlerin etkisi altındadır, tanrısal gerçekleri kavrayacak durumda değildir, arınması gerekir.

2. Gönül aşaması : (Sadr makamı) Bu aşamada birincide görülen olumsuz eğilimleri gidermek için içekapanış, düşünme tutkulardan uzak kalmaya alışma başlıca iştir.

3. Tinsel aşama: (ruh makamı) Burada kişi tinsel varlık alanına yönelmiştir, tanrısal gerçekleri anlama yolundadır.

4. Gizem aşaması: (Sır makamı) Bu aşamaya ulaşınca yalnız tanrısal gerçekler görülür, kişi dünyaya özgü bütün geçici varlıktan sıyrılır. Hallac-ı Mansur'un asılırken ulaştığı aşama burasıdır.

5. Gizemlerin gizemi aşaması: (sırru's-sır) Tanrısal gizliliklerin bir bütünlük içinde açıldığı düzeydir.

6. En gizli aşama: (ahfa makamı) Bu aşamada nur (ışık) karadır, burası tanrısal evrene en yakın alandır.

7. Salt gerçeklik aşaması: (mutlak hakikatlar makamı) Bu aşamada kişi bütün kişisel niteliklerinden sıyrılmış, tanrısal varlığın özünde ölümsüzlüğe ulaşmış demektir. Bu düzeyde kişi kendinde değildir, Tanrı'dadır, bütün eylemleriyle sözleri tanrısal özün belirtileridir.

Ezel : Önsüzlük anlamında Arapça bir sözcüktür. Tanrı önsüz, belli bir başlangıcı olmadığını bildirir. Tasavvufta da bu anlamda söylenir.

— F —

Fakr : Sözlükte yoksulluk anlamındadır. Tasavvufta Tanrı varlığı karşısında kişinin yoksulluğunu belirten bir sözcük olarak geçerek, dünya varlığından sıyrılmak önemli bir eylemdir, bu nedenle oldukça yüksek aşamalardan biri sayılır. Fakr yolunu seçene de "fakir" denir. Kimi tasavvufcular olgunluk aşamalarını belirtmek için "fakirimiz fahrımızdır / yoksulluğumuz övüncümüzdür" der. Bu bir hadistir.

Fahri Kâinat : Evrenlere övgü olan Hazret-i Muhammed'in sıfatlarındandır. Anlamı, "Evrenin övüleni, övgüsü" demektir.

Fani : Geçici, kalıcı olmayan, Tasavvufta bütün görünüş nesneleri geçicidir, kalıcı olan yalnız Tanrı'dır. Görünüş Tanrı özünün dışa vurması olduğundan bir gölge gibidir, arkasında kalıcı töz (tanrısal varlık) bulunmaktadır.

Fena : Ruhi tekamüle engel olan bedeni ve şehevi şöyleri ortadan kaldırmak. Ölümlü şeyleri ölümsüzlük uğruna sarf etmek. Yok etmek. Yok olmak. Kalıcı olmama durumu, yokolma. Tasavvufta bütün geçici eğilimlerden, duyusal isteklerden sıyrılmak, kendini salt içten durumuna getirmek "fena" sözcüğüyle anlatılır.

Fena fi'l-Vücud Varlıkla yokluğun sınırına ulaşma. Gerçek varlığın gizemine ulaşabilmek için, kendi varlığını yok sayarak tanrısal evreni

gözlemleme yolu. Kişi vardır, belli bir yerdedir, ancak tanrısal varlığın özüne, daldığından kendinden geçmiştir. Bu aşamada, kişi öylesine kendinden geçer ki kesilen yerinin acısını duymaz, bütün duyusal etkilerden uzaklaşır.

Fena'il-Fena Yokluğun yokluğu. Kişinin derin bir içekapanışla, sınırsız bir coşkuyla kendini tanrısal özde bulmak için yokluğun ötesine geçmesi. Bu çok derin bir coşku içinde bilinçsizlik aşamasıdır, tasavvufta olgunluğun en yüksek basamağıdır. Bu basamağa çıkan bir kimse bütün bağlardan çözülmüş demektir.

Fenafillah : Allah'ta yok olma, Bekabillah, Allah'ta sonsuzlaşma. Tasavvufta Tanrı ya da tarikat yolcusunun, kendi varlığını Tanrı varlığında yok etmesi, Tanrı yolunda, O'nun uğrunda kendi varlığından geçmesidir. Gerçekliğin (Hakikat kapısının) en yüksek aşamasına ulaşmak için kişinin görünür tüm varlıklardan kopması; tanrısal alanla yetinmesidir. Fenafillah kopma sıyrılma anlamına gelir. Fenafillah aşamasına ulaşan Salik, çevresinde ve özünde yalnız Tanrı'yı görür, onun bulunduğuna içtenlikle, aşkla , temiz kalple inanır. Bu aşamada "ben" ve "sen" sıfatları "birlik" kavramına aykırı olduğundan, dahası "ikilik" yarattığından geçersiz kalır, dinlenilmez. Herkes bu son aşamada tüm duygularından, benliğinden sıyrılarak bir damla su gibi Tanrı'ya, o en büyük ummana gider.

Fe sümme vechullah sırr-ı Kuran :Kuran'ın gizi tekrar tekrar Tanrı'nın yüzüdür. Yani Tanrı'nın yüzü Kur'anın gizidir.

Fihimafih İçindeki içindedir. (O, neyse O'dur.)

— G —

Gavs Yardım anlamındadır. Tasavvufta Tanrı yoluna ermiş, yücelmiş kişiler için söylenir. buna kutb denir.

Gayb : Mevcut olduğu halde görülemeyen, zamanla görülecek olan. (Kişinin göremediği, fark edemediği herşey onun için gaybdır.) Ancak gönül gözüyle görülebilen alemler, varlıklar. (Gaybın bu iki manada birden kullanıldığı bir ayet için bk. **Kr.Bakara,** 3) Gayb izafidir.

Gayb Erenleri Halk içinde bulunmalarına karşın, tanrısal gizeme ulaşmaları nedeniyle kendilerini halktan gizleyenler.

Gaybet Yitme, görünmez olma durumu. Tasavvufta Tanrı gizemine ermiş kimseler, istedikleri zaman halkın içinde bulunur da halka görünmezlermiş. Bunlara "gayb erenleri" denir.

— H —

Haber Yakini bilginin zıddı. Allah hakkında yazılan, söylenen şeyler.

Habibullah : Tanrı'nın sevgilisi, Hz. Muhammed'in sıfatlarındandır.

Had, Hat : Sınır, gerçek değer, ortak bir amaç etrafında, ya da herhangi bir konuda taraftar olan, yani hat üzerinde bulunan insan topluluğu, yazı, çizgi.

Hak : Gerçek, doğru, Tanrı, Allah, Ali, Muhammed.

Hak-i Pay : Ayak tozu. Enginliğe ulaşma kapısı. Nefsin ölüm yeri; Kibirin sonu sayılan olgu. Sıfırla kucaklaşma.

Hakikat : Dört kapı ilkesinin en üst aşaması. Bu aşamada Tanrı görünüş alanına çıkar. Vahdet-i Vücut oluşur. Alevi-Bektaşi inancında en önemli makam. Tanrı ile bütünleşme anı. Tanrı gerçeği

Hakikat : Gerçeklik doğruluk, Tasavvufta ulaşılması gereken üst makamlardan biridir. Bu aşamada tanrısal gerçeklikler bulunur. Bu aşamaya ulaşan kimse bütün kuşkulardan, gelip geçici nesnelere duyulan eğilimlerden uzaklaşır. Hakikat Tanrısal varlık alanıdır.

Hakk : Tanrı, gerçek varlık alanı. Tanrısal varlık, düşünülen ancak görünmeyen yanı. Tanrı'nın adlarındandır. Sözcük anlamı, "Sabit, daim, doğru, gerçek"tir. Hukuk, hakikat sözcükleri de Hakk'tan türetilmiştir. Tanrı'nın adrı oluşu Batıl'ın karşıtı olarak kullanılmasındandır. Özellikle tasavvuf etkisindeki edebiyatta Tanrı'nın adı olarak yaygın biçimde geçer. Bunun nedeni tasavvufta hakikat, hakk-el yakin, hakikatü'l-hakayık kavramlarının taşıdığı anlamdır. Ayrıca, "Hak erenler" deyimi Bektaşilerce "Gerçek erenler" anlamında kullanılmıştır (A. **Özkırımlı, Alevilik-Bektaşilik**).

Hal : Seyrusülükteki insanın kendi müdahalesi olmadan kalbinde beliren sevinç, üzüntü, çoşkunluk vs. Hal geçicidir. Durum, aşama. Tasavvufta genellikle olgunluk aşaması, gizemsel bir derin kavrayış, tanrısal yetkinlik, coşku vb. değişik anlamlara gelir. Varlık türlerini Tanrı'nın görünüş alanına çıkışı, nesnel olanda yansıması anlamına geldiğinden, evreni gözlemleyerek tanrısal gerçeklik karşısında duyulan coşkuya da hal denir. Başka bir anlamı da tinsel durum demektir.

Halife : Tekkede, belli görev aşamalarına göre şeyhin yerine geçme yetkisi olan kimse. Bu yetki şeyhten alınır.

Halvet : Arapça yalnızlık demektir. Tasavvuf yolunda, dervişin, yalnız bir yere çekilip, bir odaya kapanıp az yemek, az içmek, az uyumak üzere kendini tamamen ibadete özgülemesine denir. Halvet süresi, genelde kırk gündür; bu yüzden arapça ve farsça kırk anlamına gelen « erbain » ve « çile-çihle » sözleriyle de anılır.

Hânkaah : Büyük tekke, büyük dergah. Genellikle varlıklı yerlerde kurulmuş büyük tekkelere hankâh denirdi. Buna, astan, astane adı da verilir.

Har : Diken, eşek, ateş, ısı.

Har'ın Oğlu Hür : "Babası kötü kendisi iyi insan", anlamındadır.

Hasan : Hasan-el Mücteba (624-670) İkinci imam ve Ali'nin büyük oğlu. Ali'nin ölümünden sonra Muaviye ile antlaşma yaptığı ve yine Muaviye'nin adamları ya da karısı Cude tarafından zehirlenerek öldürüldüğü ileri sürülür.

Hasan-ül-Askeri : (847-874) On iki imamların on birincisi, İmam Ali Naki'nin oğludur. Din ve mezhep konularında dört kitabı vardır.

Haşir-Neşir : Derlenip toparlanmak, dağılmak anlamlarına gelen iki arapça sözcük. Öümden sonra vücudun çürüyüp gitmiş cüzu'lerinin bir araya gelip vücudun tekrar oluşmasına ve dirilen canlıların, insanların soru için toplanmalarına (haşr) denir. Türkçe de bu sözler, "Haşir neşir" şeklinde söylenir. Sufilerin devir inancına göre vücudun parça buçuklarının, cansızlar, bitkiler, canlılar, öğeler aleminden baba ve ana haline gelmesi, sonra ana rahmine düşmesi de haşirdir; onlara insanın maddesi neşir aleminden, böylece haşredilir.

Hatem Yüzük.. İnanca göre, Muhammed, Tanrı ile görüşmek üzere Miraç'a çıkarken yolunu bir arslan (Şir-i Yezdan) keser. Muhammed bu arslanın ağzına yüzüğünü atar, arslan yol verir. Daha sonra peygamber, bir söyleşisinde Miraç'tan söz ederken Ali, ağzından yüzüğü çıkarıp ona verir.

Hatm : Bitirme, son.

Havalet : Tarikatta yetkili kimseden izin alma anlamına söylenen genel bir sözcük.

Havaric : Hariciler... Ali ile Muaviye arasındaki Sıffın savaşından sonra Ali yandaşlarının barış isteğine karşı çıktılar. Ali yandaşlığından vazgeçerek ona tavır aldılar. Ali'yi de Mülcem adlı bir Harici öldürdü. Böylece islam'da ilk ayrışma başlamış oldu.

Havf : Korku ve ümit demektir. İnanan kişinin bu ikisi arasında olması gerekir; ancak, Tanrı dostları X. surenin 2. ayetinde bildirildiği gibi bu ikisinden de dışarıdır. Tasavvufta kişinin, belli yükseliş aşamalarına göre geçirdiği korku basamakları vardır. Tasavvuf yolunu seçenin olgunluğu duyduğu korku (havf) ile oranlıdır. Bu korkular insanda bulunan niteliklere göre sıralanır. Tanrıya duyulan aşırı güven dolayısıyla korkudan uzak kalmak inansızlıktır. Kötülüğe eğilimli olan tutumda korku bir özenme, bir öykünmedir. İçedoğuşta (esinlenmede) cehennem korkusu vardır. Doyuma ulaşma sonucu doğan yeterlilik durumda suç korkusu bulunur. Tanrının onayını kazanma /rıza) ise bu onaydan kaynaklanan bir duraksamalı korku sezilir. Daha ileri aşamada Tanrı korkusu (Havfullah) ortaya çıkar. Gönülün arınmış durumunda olgunlukla ilgili bir korku belirir. Böylece yedi türlü korku birbirini izler.

Hayderi / Hayderiye : Gömlek üzerine giyilen kolsuz, yakasız, bele doğru inen yelek.

Hevatır : (Tekili: Hatar) İnsanın iç alemine yönelen hitaplar. Havatır, yahut hatarat rahmani olabileceği gibi şeytani de olabilir. Birinciye ilham, ikinciye hevacis veya vesvas denir.

Hayret Şaşırmak. Bakınca şaşırıp gözlerini kapamak. (Kulun Allah hakkındaki en mükemmel bilgisi, hayrettir, denmiştir.)

Hayy : Ezeli ve ebedi diri. Hayatın kaynağı. (Allah'ın isimlerinden biridir).

Hay-yı layenam Anlam bildiren Tanrı.

Hazarat-ı Hams : Tanrısal tözün görünüş alanına çıkması beş aşamalıdır, buna "beş görünür olma" anlamında "hazarat-ı hams" denir. Bunlar beş varlık alanını gösterir.

1. Gayb-ı mutlak (salt görünmezlik, tanrısal evren), **2.** Ceberut, **3.** Melekut, **4.** Nasut, **5.** İnsan-ı kâmil.

Hidayet Yolu bulma,. Yolu gösterme. İşi yolunda gitmek.

Himmet : Kuvvet, istek, arzu. Azim, gayret. (Tasv.) Üç derecesi vardır.

1. Himmetü'l-faka,
2. Himmetü'l-Enefe,
3. Himmetü'l-Aliye

Hulul İki şeyin, tek şey gibi anılacak şekilde birbirine karışması. (Fels.) Allah'ın her şeye girmiş olduğunu, bu yüzden her şeye Allah demenin mahzurlu bulunmadığını ifade eder. Hulül, tenzih'in zıddıdır. (bk. Tenzih) Girme, bir nesnenin özüne so-

kulma. Tasavvufta çok değişik anlamlarda söylenir. Tanrının insan biçiminde görünüş alanına çıktığını savunan bir akım vardır (Hululilik-Hululiye).

Huzur Kat, orun. Tasavvufta yüce bir kişinin (şeyh, pir, mürşid) ya da Tanrı'nın karşısında bulunmak. Varlık birliği anlayışına göre Tanrı bütün evreni kuşatıp onunla bir olduğundan olgunluk aşamasına varan kişi her zaman onunla karşı karşıyadır, Tanrı'nın huzurundadır.

Hüve, Hü : O, Allah'a işaret eden bir zamir.Allah'ın en yüce ismi olarak bilinir. Hüvenin işaret ettiği makama "Hüve makamı" denir.

— İ —

İbrahim : Peygamberimizin Hazret-i Hatice'den olan oğlu. Üç erkek oğlu küçük yaşta öldüklerinden, öteki zevcelerinden de hiç çocuğu olmadığından İbrahim'in doğumuna çok sevinmişti. Yazık ki, o da 18 ay yaşayarak hicretin onuncu yılında ölmüştür.

İbrahim Habib'ullah : (Allah'ın sevgilisi) diye anılır. En büyük peygamberlerimizdendir. Kimliği, niteliği hakkında Kur'an'da pekçok ayet var. Temelde aynı soydan gelen İsrailoğullarıyla, Arapların ortak olarak benimsediği atalarıdır. Hazret-i Muhammed'in de geriye doğru gidildiğinde, atası olur. Dicle-Fırat arasındaki Geldani ülkesinde doğmuştur. Babası Azer adında bir puta tapardı. İbrahim, küçük çocukken putevlerine girip putları kırardı. Kim kırdı diyenlere de (en büyük put kırdı hepsini) yanıtını verirdi. Zamanla ulu Allah'ın sesini duyarak, halkını tek Allah'a bağlanmaya çağırdı. Tanrı onu, oğlu Hazret-i İsmail'i kendisine kurban ettirmek isteyerek sınadı. Daha sonra çocuğun yerine, kesilecek kurban göndererek, Müslümanlarca yaygın olan kurban kesme geleneği doğdu.Hazret-i İbrahim oğlu İsmail'le birlikte, bugünkü Kabe'yi, Allah'ın evi olarak yaptı. Orada tek Allah'a tapılma geleneğini kurdu. 99 yaşındayken, ilk kez sünnet olan da Hazret-i İbrahim'dir. Kur'an'da adı geçen 24 peygamberden biridir. Allah'ımız kutsal kitapta, "Babanız İbrahim'in dinine geliniz" buyurur. Bu bütün Müslümanlara, inananlara sesleniştir. Çünkü İbrahim, Allah'a ortak koşmayan, evrenlerin sahibi Allah'a inanmayı aşılayan, ilk kez gerçek Tanrı mabedini kuran, putları ilk kez kırandır ve Allah gözünde ilk müslümandır. Müslümanlar her namazda "kaide" yani "oturma" bölümünde, "Ettehiyyatü" duasını okurken Hazret-i İbrahim'e, onun soyusopuna selam gönderir, ruhunun esen kal-

ması dileğinde bulunurlar. İbrahim'in iki oğlundan İsmail, Sami milletinin Arap kolunu, İshak peygamber de İsrail oğullarını oluşturur. Zamanla, Sami'lerden gelme Arap ve İbraniler ikiye bölünmüş "arz-ı mev'ûd" dnilen, Allah'ın her iki ulusa da vaad buyurduğu Filistin'i elde tutmak için kökü aynı iki millet birbirleriyle kıyasıya döğüşmüştür. Söylentilere göre Hazret-i İbrahim 175 yaşında ölmüştür. İbrahim adı, Sami dilinde (baba) demek olan "Eb" ve topluluk, çoğunluk anlamına gelen riham sözcüklerinden oluşmuştur. "Eb'ulcumhûr", (Cumhur'un, kalabalaığın oğlu) demektir. Bu isme katılan iki sözcük İsrail'de olduğu gibi, bugünkü Araplar'da da küçük söyleyiş farkıyla aynen kullanılır.

İcazet : Tarikatta ya da başka bir kuruluşta, gerekli bilgileri edindikten sonra, yetki verildiğini gösteren özel belgeyi almak. Bu belge ile (onu veren kurumda) görev sorumluluğunu gerektiren işler yapabilir. İcazet bir yetki belgesi niteliğindedir. Tasavvuf dışında kalan kurumlarda genellikle yasal belge (diploma) karşılığı söylenir.

İctihad : Kur'an'da ve hadislerde bulamadığımız bazı dünya sorunları hakkında din bilginlerinin, Kur'an'a dayanarak vardıkları görüş. Ne var ki, kendileri her sorun hakkında görüş bildirmiş olan bu bilginlerin sonuncuları bir zaman sonra, "İctihad kapısı kapanmıştır" yani, "Bizden başka hiç kimse artık islam dini hakkında yorum yapamaz" demişler ve dinsel araştırma, inceleme yapmak, gerçeği aydınlatmak isteyenleri engellemişlerdir. İslam dünyasının uygarlık yolundaki gerileme nedenlerinin biri de budur.

İhvan Kardeşler anlamına gelir. Tarikatlarda bütün canlara ihvan (kardeşler) demek geleneği vardır.

İkrar Almak : Tarikata giren canın verdiği sözü, yaptığı açıklamayı dinlemek. Bunu dinleme yetkisi görevli kimseye düşer. Şeyh, dede, vb. olması gerekir.

İkrar Vermek : Tarikata girmek için yetkili kişiye sözvermek, içini dökmek, amacını açıklamak. Tarikata girdikten sonra bütün kurallara uyacağına dair söz vermek.

İlm-i Cavidan Kalıcı bilim. Tasavvufun insan olgusunu çözümleyen, yorumlayan kolu.

İlm-i Hikmet : Eşyanın hikmetlerini, varlığın sebeb ve illetlerini tahlil eden eski felsefe. Tasavvuf, mistisizm, felsefe. Felsefe konularını inceleyen bilim.

İlm-i Ledün : Tanrı katından verilen bilgi. Allah'ın yani Tanrı gizemine ilişkin manevi bilgiler toplamı. Gayb ilmi.

İlm-i Müsemma : Adlandırılmış bilim, tasavvuf..

İnabeli Suçları Tanrıca bağışlanmış kimse, suçtan arınmış kişi. Tasavvufta mürşitten onay alarak tarikata girmiş kimse.

İnabe Almak : Tarikatta bir şeyhten, tarikata girmek için yetki almak, şeyhin onayını elde etmek, derviş olmak.

İnabe Vermek : Tarikata almak, derviş olmak.

İnkâr Kabul etmeme, tanımama, inkar eden yoldan çıkmış (kimse).

İnsan-ı Kamil : Olgun, yetkin insan. Kişinin tüm eksikliklerinden kurtulup hakikat kapısına ulaşması. Bu aşamaya gelen, Tanrı ile kendi varlığını bir sayar, Vahdet-i Vücut'a kavuşur. Buna Fena-fillah (Tanrı'da yok olma) adı verilir. İlk kez İbnül Arabi tarafından kullanılan bir terim. Bektaşilikte, dört tür insan vardır. Herbirinin kökeni dört öğeden birine dayanır, yine her biri bir kapıyla temsil edilir. Her insan insanı kâmil olmak için dört aşamadan geçmek zorundadır.

1- Abitler Şeriatı temsil eder. Kökeni havadır. Gelişmemiş, olgunlaşmamış, kötü -lükten arınmamışlardır. Din kuralları ve yasalarla ancak eğitilebilirler.

2- Zahitler : Tarikatı temsil ederler. Kökenleri ateştir (od'dur). Kötülüklerden arınma evresidir. Bu aşamada insan herkese iyilik etmeye çalışır.

3- Arifler : Marifeti temsil eder. Kökenleri su'dur. Bu evre gönül yolunda en yüce düzeye ulaşma aşamasıdır. Tanrısal sırlara, insan burada erişir.

4- Muhibler : Hakikatı temsil eder, kökenleri toprak'tır. Hakk'ı görme, zaman-uzam içinde Tanrısal güce ulaşıp onda erime evresidir. **(H. H. Bektaşi Veli-Makalat).**

İnşikak-ı Kamer : Ayın ikiye yarılması demektir. İslam dininde Hz. Muhammed'in ay'ı ikiye böldüğü mucizesi anlatılır. Muhammed'i koruyan ulu Allah'ımızın bu oluşumu, iradesiyle oldurduğu bilinmektedir.

İradi Ölüm : Ölmeden önce varlıktan, benlikten geçme.

İrşad : Tarikata, tasavvufa girecek istekliye gerekli bilgiler vererek aydınlatma, ona gidilecek yolu, uyulacak yöntemi, sürdürülecek görevleri öğretmek. Bunları yapan yetkiliye mürşid denir.

İşrâk Sözlük anlamıyla aydınlanma demektir. Sezgi yoluyla bilgi edinme. 12. yüzyılda yaşıyan değerli islam bilgini Sahabettin **Sohravardi**'nin gizemsel öğreti yolu budur. Bu yola Mükaşefe de derler. İşrakiyye (ışıkcılık) anlamına gelir. Usçu Messaiyye ekolüne karşı duran Suhreverdi gerçeğe us yoluyla değil sezgi yoluyle varalacağını savunur. Bunun için de mükaşefe (içe kapanarak keşfetme) yöntemini önerir ve uygular.

İsm-i Celal : Bütün tasavvuf kollarında Tanrı adı olarak geçer. "En yüce ad" anlamını içerir.

— K —

Ka'be Kavseyn : İki yay boyunca. iki mızrak uzunluğunda anlamına gelir. Tasavvufta güzelin kaşlarını simgeler. Tanrı ile insan arasındaki uzaklığı belirtir. Olgun kişi (İnsan-ı kâmil) bu uzaklığın ötesine geçerek Tanrıyla bir olur. Kur'an'ın LIII. suresinin 7-9. ayetlerinde, Peygamber'in, Mi'rac'tan dönerken, Cebrâil adlı meleği gördüğü ve aralarındaki mesafenin iki ok kadar, hatta daha yakın olduğu anlatılır. Sufilerce bu yakınlık, Hak, yani Tanrıyla halk, evren arasındadır.

Kaf u nun suresi

Kadem : Gerçek anlamı ayaktır. Tarikatta uğur, iyilikçi karşılığı söylenir. Türkçede dervişler, şeyhler gelen konuklara karşı hoşgeldiniz yerine, "demler, kademler getirdiniz" derler.

Kadıncık Ana : Kadıncık Fatma, Fatma Nuriye.. Hacı Bektaş'ın karısı (Bektaşiliğin Babagan koluna göre evlatlığı) Hacı Bektaş'tan Seyyid Ali Sultan (Timurtaş) adlı bir oğlu vardır Hacı Bektaş, Horasan'dan geldiğinde ona konuk olmuştur. Hakkında çok sayıda söylence vardır. Kadınlık simgesi sayılır ve kutsal insan olarak değerlendirilir.

Kadim Eski ,temelli, antik, ezel, öncesi bilinmeyen.

Kaf u Nun Tanrı buyruğu Arapça KÜN (OL) bu iki harfle yazılır . Ayrıca, bazı Alevi-Bektaşi ozanlarında, KÜN kavramı insanileştirilmiş olup Kaf; erkek, Nun; kadın olarak simgeleştirilmiştir. Yaratılmış her şey kadın ve erkeğin (Kaf ile Nun'un) elinden çıkmıştır.

Kale : Tasavvufta insan, insan bedeni, vucut...

Kalenderilik Yaşadığı toplumun düzenine karşı çıkarak dünyayı önemsemeyen, değer vermeyen, bu düşünce tarzını günlük yaşam ve davranışlarıyla açığa vuran tasavvuf akımıdır. Kalenderilik tek parça halinde bir yapı sergilemez. Hatta tek bir tarikat şeklinde örgütlenmiş bir tasavvuf akımı görünümü de vermez. Baba Tahir-i Uryan, Fahru'd-Dini Irakî, Şems-i Tebrizî, Otman Baba, Barak Baba en önemli temsilcileridir. Eski Hind ve İran mistisizmine, Melamet ve Melametilik akımına ve şamanizme dayanırlar. Temel amaçları düzeni protesto etmektir **(Bknz. A. Yaşar Ocak, Kalenderiler s: 5-15).**

Kamber Hz. Ali'nin sadık kölesi, azad edildiği halde yine Ali ve ailesine bağlı kalmıştır. Bağlılığın, sadakatın simgesi sayılır.

Kandil : İnanca göre; Cebrail, Muhammed'in huzurunda Ali'ye büyük saygıda bulununca, Muhammed bu saygının nedenini sormuş. Cebrail de şu olayı anlatmış: Tanrı, tüm melekleri toplamış, "Sen kimsin, ben kimim?" diye sormuş. Tüm melekler," Sen sensin, ben benim." demiş. Son olarak Cebrail'e sorulmuş, o da bilemediğinden bir hayli zaman uçmuş. Gökyüzünde bir kubbe görmüş. Kubbe açılınca yarısı ak, yarısı yeşil nurdan bir kandil çıkmış. Aknur, "Ben Ali'yim, yeşil nur da amcam oğlu Muhammed'tir."demiş.Tanrı'nın sorusuna," Ben kulum, sen yaratansın." diye karşılık ver demiş... Bektaşi şiirlerinde Kandil öyküsü sık sık dile getirilir. Tanrı bir melek yaratmış, ona "Sen sensin, ben kimim?" diye sormuş. Melek, "Sen sensin, ben benim" diye karşılık verince Tanrı kahretmiş. Öteki melekler de aynı karşılığı vermişler. Son olarak Cebrail'e sormuş. O karşılık verememiş, uzun bir süre uçtuktan sonra, gökşüzünde bir kubbe görmüş. Açılması için dua etmiş. Kubbe açılınca içinde asılı yarısı yeşil, yarısı ak bir kandil görmüş. Şaşkın şaşkın kandili seyrederken, ak nurdan; "Ben Ali'yim, yeşil nurda amcamoğlu Muhammed'dir. Tanrı'nın sorusuna : (Sen yaratansın, ben kulunum) diye karşılık ver!" sesi gelmiş. Melek böyle demiş ve azaptan kurtulmuş. Bir gün Cebrail, Muhammed'in huzurunda Ali'ye büyük saygı gösterince, Muhammed sebebini sormuş, o da bu hikâyeyi anlatmış.

Kemer Kimi tarikatlarda, yetkililerin, görevlilerin kuşandıkları özel kuşak. Ahilikte bunun benzerine (özdeşine değil) şed (peştemal) denirdi. Kemer ya da şed kuşanmasının özel bir töreni vardı. Bektaşilerde, Halvetilerde böyle takınma geleneği sürdürülürdü.

Ketm-i adem Allah'ın ruh ve cisim alemlerini yaratmayı istediği zaman bütün varlıkların, yaratılanların ilki olan cevher-i azarın kendi kendine bir varlığı olup başka bir nesneye gereksinim duymayan özün, mayanın ilk çıktığı, kaynadığı sanal kaynak. Felsefi konularda cevheriyyun adlı fırka. Allah'a bir cevher, öz nazarıyla bakan bir mutezile grubu olarak bilinir.

Kesret : Çokluk. Birliğin (vahdet) karşıtı. Dünya çokluk (kesret) alanıdır, tanrısal evren ise vahdet (birlik) yeridir. Evrende varlık türlerinin çokluğu "kesret"i gösterir. Tasavvufta çokluk bir görünüştür, gerçekte birlik vardır, görünen her nesne bir olan Tanrının duyulur evrende yansımasıdır. Varlık birliğine inanmayanların her şeye varlık vermeleri.

Keşf : Açıklığa kavuşmak. Açmak. Meydana çıkarmak. İlhama dayalı bilgi. İlham ile bilmek. Bulmak, ortaya çıkarmak. Tasavvufta olgunlaşmış insanın tanrısal gerçekleri bilmesi, bilinmeyenin bilinir duruma gelmesi.

Kevneyn : İki alem: Dünya ve ahiret

Kıdem : En önce olmak. Evveli ve başlangıcı olmamak. Hz. Muhammed Allah'ın zati nürunun bir tecellisi olduğundan Allah'ın bir sıfatı olan Kıdem'in ona da izafe edileceği düşünülmüştür.

Kırklar : Bektaşilikte giz bir kurumdur. Hakkında çeşitli söylenceler vardır. Hiç bir baskı görmeden, içten gelerek müslüman olan ve bu uğurda tüm varlığını, ailesini terk ederek Hazreti Muhammed'e bağlanan kimselerdir. Sayıları kırk olduğundan Kırklar olarak anılırlar. Adları kesin olarak söylenemez, ya da bilinmez. Bütün Aleviler bunlarda gizli güçler olduğuna, kutsallıklarına ve varlıklarına inanır, büyük saygı duyarlar. Bu Aleviler arasındaki bir söylenceye işarettir; Hz. peygamber, kırklar meclisine girmek istemiş, toplandıkları eve gitmiş; kapıyı çalmış. Kimsin demişler, Hz. Muhammed, Peygamberim » demiş. Kırklar, buraya Peygamber sığmaz demişler. İki kere bu, böyle olmuş; üçüncüsünde gökten gelen ses üzerine kapıda, « Kavmin hizmetçisiyim » deyince içeriye almışlar. İçeride otuzdokuz kişi varmış; Ali de başları imiş. Kimsiniz diye sorunca, bız kırklarız, kırkımızın da gönlümüz, varımız, yoğumuz birdir demişler. Hz. Muhammed, neden malum deyince Ali kolunu sıvamış. Neşterle kolunu yaralayınca öbürlerinin de kollarından kan akmaya, aynı zamanda damdan da kan damlamaya başlamış ki bu da, onlara dünyalık bulmak için giden Selman'dan akan kanmış. Ali, kolunu bağlayınca

hepsinin kanı dinmiş. Derken Selman gelmiş, bir üzüm tanesi getirmiş. Bunu Hz. Muhammed'in önüne koyup bize üleştir demişler. Hz. Muhammed şaşırınca, Tanrı, Cebrail'le cennetten, nurdan bir tabak göndermiş, ne yapması gerektiğini de söylemiş. Hz. Muhammed tabağa su koymuş, üzümü de ezmiş. Kırklar bu sudan birer yudum içip esrimişler, semaha kalkmışlar. Hz. Muhammed de semaha girmiş, semah ederken de sarığı düşmüş. Kırklar o sarığı kırk parçaya bölüp bellerine bağlamışlar.

Kulhuvallah : Kuran'ın CXII. suresi, «De ki Allah birdir» diye başlar ve besmeleyle beş ayet olan bu sure: Allah birliği, cismani niteliklerinden arınmış bulunduğunu bildirir.

Kurban Tığlamak : Tarikatlarda "kesmek" sözcüğü kullanılmaz, "tığlamak" denir. Kurban kesmek anlamında da "kurban tığlamak" denir.

Kutb Gerçek anlamı "değirmen taşınıdöndüren demir çivi" demektir. Tasavvufta bir dönemin en üstün olgunluk aşamasına çıkmış ermişi (veli) karşılığı söylenir. Kimilerine göre her dönemin bir ermişi (kutb) vardır, ancak seçkin kişilere görünür. Sufilere göre her an, yer yüzünde, Muhammed Peygamber'in sırrına varis olan birisi vardır. Evrende ne oluyorsa, kutbun eliyle olur.. Aleme kutbun neş'esi egemendir. Kutup, bütün insanların gözbebeği durumundadır. Arapça kutb sözcüğünden bozma. Değirmenin alt taşına yerleştirilen ve üst taşın dönmesini sağlayan demir anlamına geliyor. Tanrı'nın yeryüzünde yaşayan vekili olduğuna ve Tanrı adına tarikatta bulunduğuna inanılan, dahası evrenin ruhu olarak algılanan en büyük mertebedeki Veli'dir. Kutb-i alem, Kutb-ül akbat, Kutb-ül arifin, Kutb-ül ekber adlarıyla anılır. Hz. Muhammed'e bu amaçla "Kutb-i risalet" lakabı verilmiştir. Tarikat inancına göre Kutub alemin ruhu alemde onun bedeni dir. Her şey onun etrafında döner ve onun sayesinde hareket eder, her şeyi o idare eder, yönetir. Her dönemin bir kutbu, sahibi vardır. Tanrı kutbun isteğini geri çevirmez. Dünyayı yöneten ve gayb ricali (rical ül gayb) olarak bilinen 366 ermiş evliya vardır. Bunların başı, evreninde çevresinde döndüğü kutubdur. Kutub bu 366 ermişten biridir, onlar arasından seçilir. Kutub olmasaydı evren bir kaos içine düşerdi. Bu kutsal ermişler, insan vücudundan çıkarak bir melek varlığına dönüşme yetisine sahiptirler. Bedensiz bir ruh olarak bütün dünyayı, evreni dolaşabilirler, dilemeleri durumunda Allah'ın huzuruna bile çıkabilirler. Bunların kendi aralarında ruhsal bir hiyerarşi vardır. İlk sırada kutub yer alır. Bunu üç mukaba, dört

evtad, yedi ve kırk abdal izler. Kutub inancı, insanı yücelten bir buluş açısı getirir.Evreni koruyan ve taşıyan insanların kendisi özellikle insan-ı kâmildir; sürekli bir bilgilenme sürecini gerekli kılar, bugün doğru olan, yarın yanlış olabilir, düşünce çelişe çelişe, bir diyalektik düzen içinde ilerler, gelişir. Her zaman ve her yerde uyulması zorunlu doğmalar içeren kutsal kitap yok - tur. Kâmil insanın düşünceleri vardır. Tanrı evreni böyle bir di - yalektik düşünce sistemine bağlı tutmaktadır. Bu sistem içinde her şey gelişip, değişmektedir. Tanrı tecellisi sürekli değişir, hep aynı değildir.

Küll : Hepsi, tümü, genel. Bu sözcük tasavvufta, islam felsefesinden aktarılarak benimsenmiştir. Varlığın bütünü anlamındadır "küllü irade / tümel istenç" sözcüğüde bü -tün egemen olan tanrısal istenç anlamındadır.

Kürsi Üstüne oturulacak şey anlamına gelir. Kirs kökündendir. Toplu anlamına da kullanılır. Yaprak forma haline getirilen kağıtlara "kürrase" denir. Kur'anda, II. surenin 255. ayetinde, Tanrı'nın, göklerele yer yüzünü kaplayan bir kürsisi olduğu anlatılır. Eskilere göre dokuzuncu kat gök, bütün evreni kaplamıştır. Bu göğün iç tarafına kürsi, dış, tarafına arş diyenler olmuştur. Aynı zamanda "kürsi"yi, Tanrı bilgisi olarak tevil edenler de vardır.

— L —

Lahut : Tanrısal evren, Tanrı'nın bulunduğu söylenen en yüce evren. Tasavvufta en yüksek varlık alanıdır. Lahut, Nasut, Melekut, Ceberut gibi dört evrenin en yükseğidir.

Lahütiyet : Lahüta ilişkin olma hali (İbn Arabi'ye göre, "hayıldığı şeye nasut denir.

Lâ Fetâ İllâ, Lâ seyfe illâ Zülfikar: Ali gibi yiğit, Zülfikar gibi (keskin) kılıç bulunmaz. Bu sözü Hz. Muhammed, Ali için söylemiştir. Lahmi-ke lahmi cismi-kecismi-ruh be ruh-ke: "Eti etimizden, cismi cismimizden ruhu da ruhumuzdan" demektir. Hz. Ali'nin yiğitliği, mertliği için söylemiştir.

Lâl : Dilsiz, konuşmaz.

Lâm : Arap abecesinden bir harf. Bu harf Hz. Ali'yi simgeler. "Allah" sözcüğü içinde iki tane Lâm vardır; kendi aşkı içinde, kendi aşkı aracılığıyla aşığa dönüşen maşuk" anlamına gelir. Allah sözcüğü içinde Lâm gizlenmiştir; öyleyse Lâm, gizlilik demektir. Tasavvufa göre; Allah'ta gizlidir. Bu inanca Ali-Allahilik denir. Aleviliğin köktenci kollarındandır.

Lâm Demi : Ali demi... Ayini cem.

Lemyezel : Hiç yok olmamış, hep devam etmiş. (Allah kastedilmektedir).

Len Terani "Beni göremezsin... " Tanrı kendisini görmekte ısrar eden Hz. Musaya Sina dağında böyle seslenmişti.

Levh-i Mahfuz : Alın yazısı; Tanrı'nın evrende olacakları ve insanların alın yazısını yazdığı levha; gizli levha; Tanrı'nın bidiği yazgı levhası.

Levh-i Mahfuz : Saklı belge, Tanrısal evrende bulunan, Tanrı'nın sonsuz bilgisinin yazılı olduğu kaynak. İnsanların yapıp ettikleri-edecekleri, Tanrı'nın engin bilgisiyle önceden bilindiği için bu kaynakta yazılıdır.

Lemyezel : Hiç yok olmamış, hep devam etmiş Allah.

Leyazel : Hiç ölmeyecek, hep devam edecek. (Allah'ın bir sıfatı olarak düşünülmüştür.)

Levlake levlak : Bu hadisin orijinali "Levlake levlak vema halektül eflak"tır. anlamı "Sen olmasan sen olmasan ben gökleri yaratmazdım" şeklindedir.

İslam inancına göre Tanrı'nın Hz. Muhammed'e dolayısıyle de tüm insanlığa seslendiği "Sen olmasan sen olmazsan biz gökleri yaratmazdık, tümcesi islam dinin özü ile yakından ilgilidir. Bu sözle, insan ruhunun, onun simgesi olan Nur-u Muhammed'in Adem Peygamberden önce varolduğunu Tanrı'nın özünde Tanrı gibi bir gerçek olduğunu belirtmek için kullanılır. Aslına inersek bu sözünde kaynağı ilkçağ felsefesine varır. Oluşun insan için yeni bir olgu olmadığı, insanın dört temel ilkeye (od, hava, su, toprak) dayandığı, yoklukla bir ilgisinin olmadığı vurgulanmaktadır. Kuran'a göre insan yoktan var edilmiştir. Tanrı insanı topraktan yaratmış, sonra onu göz, kulak, burun, us gibi organlarla donatmıştır. "Andolsun ki biz insanı kuru çamurdan, biçime sokolmuş kara balçıktan yarattık. Daha önceden cinleri ise ateşten yarattık. (El-Hicr-26-27) Bu islamın temel inançlarından biridir. Dehr süresinin 2. ayeti ise "Gerçekten biz insanı iki cins bel suyundan yarattık, bu onu sınamak içindi sonra ona işitme ile görme gücünü verdik." Bu iki ayetteki çelişme, ilk insanın çamurdan, ondan sonrakilerin dişi ile erkeğin ciftleşmesinden yaratıldığını düşünürsek ortadan kalkar ben ana ilkelerden de önceyim anlamına gelir.

— M —

Mecma'ül Bahreyn : İki deniz yada büyük bir suyun kavuştuğu nokta anlamına gelir. Tasavvufta kabe kavseyn aşamasını anlatır. Yani Hz. Muhammed'in miraç olayında göğe varmasından sonra Allah'a iki yay boyu yaklaşmasını vurgular.

Mabud Kendisine tapılan (ibadet edilen) kimse, Tanrı. Tasavvufta insan-Tanrı-Evren birliği temel ilkedir. Buna karşın kimi tarikatlarda tapının ereği Tanrıdır, Tanrıya ulaşmadır. Bu nedenle "Lâ-mabudu illallâh / Tanrı'dan başka tapılacak yoktur" denir.. Tanrıya tapmak insana, insana tapmak Tanrı'ya tapmak anlamını içerir.

Mahbes : Gerçek anlamı tutukevi. Tasavvufta tinin, geçici bir süre tanrısal evrenden uzak kaldığı yer, gövde (/insan gövdesi).

Mahbub : Sevilen, sevgili. Tasavvufta Tanrı'nın simgelerinden biri olarak geçer. Tanrı'yla özdeş olduğundan ona da mahbub denir.

Mahluk Yaratılmış, halk edilmiş, canlı olmaktan başka bir özelliği olmayanlar, insan sürüsü; sıradan niteliksiz insanlar.

Makam : Orun, tinsel olgunluk bakımından bulunan yer, aşama. Tasavvufta, kişinin tinsel bakımdan kazandığı olgunluğa göre yükseliş aşamaları vardır, bunlara "makam" denir. Bir de bir kimse adına saygı nedeniyle, yapılan görün (ziyaret) yerine makam adı verilir. Tekkelerde makam karşılığı "post" sözcüğüde kullanılır.

Mana-yı Tur : Tur-u Sina'nın anlamı... İmam Musa Kâzım, Tanrı'nın bulunduğu dağın "insan vücudu" olduğunu söylemiştir. İnsanı bilmek, Sina dağı'nın gerçek anlamını kavramak demektir.

Mansur : Hüseyin bin Mansur-ül Hallac. Vahdet-i Vücut felsefesinin tipik temsilcisi. Ene'l Hak dediği için 922'de Bağdat'ta asılarak öldürülen ünlü mutasavvıf. Kitabu-t Tevasin ve Divan adlı yapıtları var. Hallaciye inancının kurucusu. Trajik ölümüyle tüm mutasavvıfları etkilemiştir. İnancından ödün vermemenin simgesi olarak bilinir.

Marifet (Kapısı) Dört kapı temel ilkesinin üçüncüsüdür. Bilgisizlikten, hamlıktan, kabalıktan kurtulma kapısıdır. Üç aşaması vardır : 1-Ayne'l yakin (Görerek duyarak öğrenme), 2-İlme'l yakin (Bilim yoluyla öğrenme), 3-Hakke'l yakin (Bütün gizleri bilme, gerçeğe ulaşma). Bilmek, tanımak -Allah'ı tanımak. Devirlere, insanlara ve mekâna göre değişmeyen bilgi. Ezeli ve ebedi bilgi. Mutlaka ait bilgi.

Matah : Mal, meta... Bilgi, kültür, bilim. Bilmek, tanımak. Allah'ı tanımak. Devirlere, insanlara ve mekana göre değişmeyen ilim. Ezeli ve ebedi bilgi. Mutlak'a ait bilgi.

Meczub Kendini Tanrı yoluna veren, dünyea varlığına aldırmayan (cezbeye kapılan) kimse. Tarikatta ileri bir aşamadır, burada Tanrıdan başka bir varlık düşünülemez.

Mehdi : Muhammed Mehdi (870-878) Hasan Askeri'nin oğlu, On iki imamların sonuncusu. Çok küçük yaşta imamı seçilmiş, kısa bir süre sonra ortalıktan kaybolmuştur. İnanca göre; son imam ölmemiş, gizlilikler (Gaip) ülkesine çekilmiştir. Tanrı'nın uygun gördüğü bir zamanda (Kıyamet günü öncesinde) ortaya çıkacak, tüm insanlığın mutluluğunu sağlayacak, kötülükleri, haksızlıkları ortadan kaldıracaktır. Mehdi'nin bu niteliklerinden dolayı Alevi-Bektaşiler olumsuz ve zor koşullarda hep bir "Mehdi" beklentisi içinde olmuşlardır. Bu inanca sahip tüm ozanların şiirlerinde Mehdi teması sık sık işlenmiştir.

Melek : Arapça bir sözcük. Farsçası Ferişteh'tir. İçinde, ulu Allah'ın makamı da bulunan o yüce evrene mensup yaratıklardan her biri. Melekleri, Hıristiyanların düşündüğü gibi kollu, kanatlı varlıklar olarak düşünmemeli. Allah'la kulları arasında bulunarak, kulların iyi ve kötü davranışlarını izleyen varlıklardır. Zaman zaman çok duygulu, çok yumuşak ve iyicil kimseler için "melek gibi insan" dememizden de belli ki, melek insan değildir. Ama insanlar arasında yaşayıp da varlıklarını fark etmediğimiz kimseler için de melekler yok mu? Bu kimselerden bazısının melek olabileceği kabul edilmese bile Allah'ın melekleriyle, aynı nitelikte ve üstünlükte oldukları su götürmez.

Melekut : Tinlerin, meleklerin bulunduğu evren, tanrısal evrenden sonra gelen üçüncü varlık alanı. Lahut, Ceberut, Melekut, Nasut. Duygularla fark edilemeyen alem. Kutsal ruhların alemi.

Menguş : Kulağa ya da kola takılan özel halka. Ali'ye, tarikat ulularına bağlılık simgesidir. Gerçek anlamı küpe'dir.

Merdut : Lânetlenmiş, kovulmuş, tard edilmiş.

Mervan : Emevi halifelerindendir. Alevi-Bektaşilerce lânetle anılanlardandır.

Mevalid-i Selase Üç doğurulmuş öz anlamındadır. Tasavvufta maden, bitki, hayvan (insan da bu tür içindedir). Eskiden bunlara cemadat (cansızlar), nebatat (bitkiler), Hayvanat (canlılar) denirdi.

Mevlana : Efendimiz ulumuz anlamına gelen bu din bilginlerine verilen lakaptır.

Mey İçki, şarap, Tasavvuf kavramı olarak Tanrı anlamında söylenir. içine derin bir coşku, kendinden geçiş gibi durumlar verdiğinden olsa gerek. Bu simgesel anlam genellikle Türk-İran şiirinde vardır.

Meyhane : İçki içilen yer. Simgesel anlamda "Tanrının evi" Mey sözcüğü Tanrı anlamında, Hane de ev karşılığı olduğundan mey-hane de "Tanrı'nın evi" demektir.

Mısr-ı Cami : Caminin bulunduğu yer; Tanrı'nın evi... Tasavvufta insan vücudu.

Miftah : Anahtar.

Minni ene minhu : Hz. Muhammed bir hadisinde "Ali benim, ben Ali'yim" diye buyurur.

Mihman : Konuk, misafir, dost, sevgili demektir. Bütün tarikatlarda söylenir. Tasavvufa göre insan bu geçici dünyada bir konuktur, bir süre konakladıktan sonra tanrısal evrene göçecektir. (Bu konukluk tin bakımındandır, gerçek konuk gövdeye sonradan gelen tindir).

Mim : Muhammed sözcüğünün başında bulunduğu için onun simgesidir.

Miraç : Göğe çekilme, merdiven. Muhammed'in Tanrı'yla görüşmeye gitmesi.

Muallak : Asılı, havada, boşlukta.

Muamma : Bilmece, bilinmezlik, sorun...

Mudara, müdara : İğreti, inanılmaz, güvensiz...

Muhabbet : Sevgi, Tanrı'ya ya da başka nesnelere karşı gönülde uyanan eğilim. Tasavvufta bir işin, bir eylemin, bir görevin sevgiyle (muhabbetle) yapılması gerekir.

Muhammed Taki : (811-835) İmam Ali Rıza'nın oğlu, dokuzuncu imam. Genç yaşta zehirlenerek öldürüldü.

Muhammed-Ali : Ali ile Muhammed, Ali, Halife Ali... Ali-Muhammed birliği.

Muhannet, muhanet : İnatçı, muannit halk dilinde hain, kötü, yaramaz.

Muhib : Seven. Tarikatta tasavvufa eğilim gösteren, daha doğrusu bir tarikata girmek isteyen, içinde böyle istek uyanan kişi. Muhib,

gerekli törenlerden, sınavlardan sonra tarikata girince derviş sanını alır. Tarikata girmemiş, derviş olmamış, ancak tarikata karşı ilgi duyan, sevgi besleyen, eğilim gösterene de muhib denir.

Muin : Yardımcı.

Mundar, Murdar Pis, pislik, işe yaramaz. Dince haram kılınan.

Murafa : Hesaplaşma, duruşma.

Murakabe Bakma, gözetleme, gözlemleme. Tasavvuf erinin derin düşünceye dalarak kendini bir konuya vermesi, ilgisini bir konu üzerinde yoğunlaştırması, denetim.

Murakka'a : Dervişlerin giydikleri yamalı hırka. Alçak gönüllülük, dünya varlığına önem vermemenin simgesidir.

Musa-yı Kâzım : Musa Kazım (745-799) İmam Cafer'i Sadık'ın oğlu, On iki imamların yedincisi. Dünya işlerinden el çekip kendini ibadete vermesi, dünya işleriyle fazla ilgilenmemeyi öğütlemiş, kendisi de öyle yapmıştır.

Musahih, Musahhih : Düzeltici, düzen veren, kurtarıcı..

Musahip : Alevi-Bektaşi töresinde; iki evli erkek karısıyla birlikte, tarikata girmek istediklerinde bir rehber onları dedeye götürür. Bunlar birbirlerine musahip olurlar. Bu dört "Can" birbirinin eteğini tutar, bir kalp olurlar. Musahipler iyi ve kötü günde birbirlerine destek olurlar, birbirini kollayıp gözetirler, Yol kardeşidirler.

Mushaf-ı Kübra Büyük kitap, Kur'an... İnsan vücudu.

Mute Kable ente Mut : "Ölmeden önce ölmek.." Mal, can davasından geçmek, ermek, hırs, nefis, benlik gibi tutkulardan sıyrılmak, yaşarken kutsal niteliklere kavuşmak... Alevi-Bektaşilerce kutsal nitelik sayılır.

Münezzeh Uzaklaştırılmış... (Mekandan münezzeh olmak (Tanrı sıfatlarından) Belli bir yeri olmamak) İnanca göre, Tanrı mekandan münezzeh değildir. O'nun mekanı insandır.

Mürvet : İmdat, aman.

Mürvet Basmak : Aman dileyene el kaldırmak, silah çekmek.

Mükaşefe : (Tasavvufta) Kulun müdahale ve gayreti olmadan, ilahi sınırları örten perdelerin açılması. (Bunu, müşahede takip eder.)

Mütecelli : Tecelli eden, Kudretini, güzelliğini açıp saçan.

— N —

Na't : Övgü. Bir kimseyi övmek amacıyla söylenen sözler, yazılan şiirler, düzyazılar na'at adını alır. Na'atlar genellikle Peygember için söylenen övgüyken Mevlevilikte bu gelenek bozulmuş, Mevlana'ya "na't-ı Mevlana" diye anılan övgü yazılmıştır.

Nadan : Bilgisiz, cahil...(Kevm-i na-dan : Cahil topluluk). Kaba, saba.

Nakib : Tekkede şeyhin yardımcısı, onun buyruğu üzerine yerine geçen, onun adına işgören kimse. Bu göreve gelen Dede olduğu gibi derviş de olabilir. Aşaması yüksektir.

Namûs-ı Ekber : Namus, bir kimsenin sırlarını bilen kişi demektir. Bu anlamda namus, insanın yanından hiç ayrılmayan melekler için kullanılır. Fakat en büyük namus anlamındaki Namûs-ı ekber sözü ise melek Cebrail (a. s.) hakkında kullanılır.

Naputhe : Pişmemiş, yeterince olgunlaşmamış, bilgisiz kimseye denir.

Nasut İnsanların bulundukları evren, Tanrısal evrenden sonra dördüncü varlık alanı. Lahut, Ceberut, Melekut, Nasut.

Naat Ali Suresi : Ali'nin övgüsü. Bektaşi inancında iki Kur'an vardır: 1-Kur'an-ı Samit (Susan Kur'an), 2-Kur'an-ı Natık (Konuşan Kur'an, yani insan) Yazılı Kur'an'da Nat Ali suresi yoktur. Kur'an-ı Natık (Kur'an değil, KURAN; yani her şeyin kurucusu insana atfen) inancında böyle bir sure vardır. Aslında bu Ali'yi yardıma çağıran Arapça bir duadır.

Nay / Ney : Genellikle Mevlevilikte tin (ruh) anlamında söylenir. Tin, Tanrısal evrenden ayrıldığı için ona kavuşma özlemiyle yanar, inler. Ney denen çalgıdan çıkan duygulu ses de bu özlemi dilegetirir. Ney (kamışlık) da Tanrısal evrenin, tinler evreninin simgesidir.

Naz : Tanrı'nın bir kimseyi sevmesi ona tinsel bakımdan yakınlık göstermesi. Böyle sevilmiş bir kimsenin yaptıkları suç sayılmaz, başkası yaparsa sayılır. Naz, özellikle tarikatlarda Tanrı'ya yaklaşmanın ileri aşamalarından biri sayılır.

Nazar : Bakmak. Görmek. Nazarın üstünde ve altında birer derece vardır. Altındakine haber, üstündekine yakin denir. (bk. Haber ve yakin) Buna göre nazar, habere nisbetle üstün yakine nisbetle basittir. Bakış, bakma, Şeyhin, mürşidin kendini tasavvufa, tarikata veren bir kimseye derin bakışı olgunlaştırıcı, kuruntuları, kuşkuları giderici bir etkinlikte sayılır. Böyle bakışı etkili uğurlu sayılan kimselere "Nazar ehli" denir.

Nefis (binek) « Nefsin (bedenin) binek atıdır,ona yumuşaklıkla muamelede bulun » mealinde bir hadis rivayet edilmiştir.

Nezir Adak anlamındadır. Tekkeye sunulan para, koyun, öteberi karşılığı söylenir. Adağın belli koşulları vardır. Tarikatta Tanrı'ya adanan nesneye de "nezir" denir.

Niyaz : Bektaşiliğin dört inancındandır (İbadet, niyaz, adak, vuslat) Tanrı'ya, peygambere, Ali'ye, din ulularına, tarikat büyüklerine... yapılan yakarmadır. Bektaşilikte sünni anlamda namaz yoktur; niyaz namaz yerini tutar ki çok kutsal bir ibadet sayılır.

Niyaz Penceresi : Türbelerde yatırlara yakarmak, dilekte bulunmak için, dışarıdan bakılan küçük pencere.

Nur : Işık, aydınlık. Tanrı'nın özü, Tanrı'nın görünür duruma gelmesi. Gizlilik evrenin bir ışık (nur) olan Tanrı gerçekte ışıkların ışığıdır (nuru'l-envar/ nurların nuru) Görünüş alanına çıkınca bütün varlık türleri oluşmuş olur.

Nuş : İçme, dem çekme.

Ocak : Tarikat başındaki dedenin soy kütüğü ya da tarikat kollarından her birinin adıdır. Anadolu'da yaklaşık 78 ocak olduğu söylenmektedir.

Ocak-Zade : Tarikat yöneticileri... Softa dedeler, Alevilik kurallarına sık sıkıya bağlı olanlar. Ehl-i beyt soyundan olduğu bilinenler.

On iki İmam Hz. Muhammed'in kızı Fatıma ile halife Ali'nin soyundan gelen on iki kutsal kişi **1- Ali (598-661)** : İlk imam. Hz. Muhammed'in damadı, amcası oğlu, musahibi, ilk müslüman, Allahın Aslanı, veliler şahı, şehid edildi. **2- Hasan (624-670)** : İkinci imam. Hz. Ali'nin büyük oğlu. Mücteba, zehirlendi. **3- Hüseyin (625-680)** : Üçüncü imam. Hz. Ali'nin ikinci oğlu, şehidler serveri, Kerbela şahı, şehid edildi. **4- Zeynelabidin (659-719)** : Dördüncü imam. Hz. Ali'nin torunu, Hüseyin'in oğlu. Şehid edildi. **5- Muhammed Bakır (677-733)** : Beşinci imam. Zeynelabidin'in oğlu. Zehirlendi. **6- Caferi Sadık (699-765)** : Altıncı imam. Yolun müçtehidi. Muhammed Bakır'ın oğlu. Şehid edildi. **7- Musa Kâzım (645-799)** : Yedinci imam. Caferi Sadık'ın oğlu. Zehirlendi. **8- Ali Rıza (765-818)** Sekizinci imam. Musa Kâzım'ın oğlu. Zehirlendi. **9- Muhammed Taki (811-835)** : Dokuzuncu imam. Ali Rıza'nın

oğlu. Zehirlendi. **10- Ali Naki (829-868)** Onuncu imam. Muhammed Taki'nin oğlu. Zehirlendi. **11- Hasan Askeri (846-874) :** Onbirinci imam. Ali Naki'nin oğlu. Şehid edildi. **12- Muhammed Mehdi (870-878)** Onikinci imam. Hasan Askeri'nin oğlu. Tanrı emri ile mağraya çekildi, kimilerine göre 40 yıl emirlerini bu mağaradan görevliler aracılığıyla insanlığa, müslümanlara duyurdu. Mağara da sir oldu. Kıyametten önce döneceğine inanılır.

On Sekiz Bin Alem : Tasavvufa göre evren on sekiz bölümden oluşur. Arapçada en yüksek sayı bin olduğundan bu biçimde genişletilerek anlatılır.

Otuz Üç Nişan : Otuz üç harf, eski alfabe. insanda varsayılan göstergeler.

— Ö —

Ölek : Ölecek gibi olan, ölümlü, ölüm salgını.

Ömer Nakıs : Peygamberin sahabelerinden Seyyid Vakkas'ın oğlu. Babası Muhammed'in yakın dostu olmasına karşı kendi Kerbelâ'da Hüseyin'e kılıç çekmiştir. Bundan dolayı "Hür'ün oğlu Har" olarak anılır ve lânetlenir. Dönekliğin simgesidir.

— P —

Pâ, Çâ, Zâ, Kâ : Dört büyük kutsal kitabın simgeleridir Pâ: İncil, Çâ: Tevrat, Zâ: Zebur, Kâ: Kuran.

Paşmak : Ayakkabı anlamındadır. Bütün tarikatlarda söylenir.

Pervane : Işığın etrafında dönen bir tür kelebek. (Tasv.) Allah'ı arayan aşıkın sembolü olarak kabul edilir.

Pervaz : Kanat.

Peyik Yama, kumaş parçası. Cem toplantısına çağıran görevli-haberci.

Peymançe : Buna ayak mühürlemek de denir (Mevlevilikte) Sağ ayağın baş parmağını sol ayağın başparmağı üzerine koyarak, elleri göğüs üzerinde kavuşturup başı sağa eğik biçimde durmak. Buyruğa boyun eğme, isteneni yapacak durumda bulunma, saygı gösterme gibi değişik anlamlara gelir.

Peymane : Gerçekte kadeh, sagar, tasavvufta ise gönül anlamındadır.

Pir : Tarikat kurucusu (İmam Cafer ve Hacı Bektaş) pirdirler. Cafer, Alevilik'in, Hacı Bektaş, Bektaşilik'in piridir. Tarikatta en yüksek aşamada bulunan kimse. tasavvufun bütün kollarında, üstün aşamaya varmış kişiye denir.

Piri Baba : Ahmet Yesevi'nin, Anadolu'ya gönderdiği sanılan dervişlerden biri. Ahmet Yesevi'nin Osmancık (Çorum) ilçesine gönderdiği misyoneri Koyun Baba ile ilgili söylenceleri vardır. Merzifon (Amasya)'da yaşamıştır. Orada türbesi vardır.

Post : Tinsel bir orun simgesidir. Post'ta oturma yetkisi Dede ile Şeyh'indir. Tekkelerde belli orunları simgeleyen postlar vardır. Bektaşilikte on iki post vardır.

1- Horasan (Baba) Postu : Seyyid Muhammed Hacı Bektaş Veli Hazretlerine aittir. Horasandan alıp getirdiği için bu isimle anılır. **2- Aşçı Postu :** Hacı Bektaş Veli'nin amcası Haydar Ata'nın torunu, Hasan Gazi'nin oğlu olan Seyyid Ali (Kızıl Deli) Sultan'a aittir. Bir başka görüşe göre Seyyid Ali Sultan, Timurtaş Kızıl Deli, Hacı Bektaş Veli'nin Kadıncık anadan olan oğludur. **3- Ekmekçi Postu :** Hacı Bektaş Veli'nin torununun oğlu, İkinci Pir Balım Sultan'a aittir. **4- Nakib (Hizmetli) Postu :** Abdal Musa Sultan'ın halifesi Kaygusuz Abdal Sultan'a aittir. **5- Atacı (Cömertlik) Postu :** Hacı Bektaş Veli'nin Halifelerinden Kanber Ali Sultan' aittir. **6- Meydancı Postu :** Hacı Bektaş Veli'nin Halifelerinden Sarı İsmail Sultan'a aittir. **7- Türbedar Postu** Hacı Bektaş Veli'nin Halifelerinden Karadonlu Canbaba Sultan'a aittir. **8- Kilerci Postu :** Hacı Bektaş Veli'nin Halifelerinden Hacim Sultan'a aittir. 9- **Kahveci Postu :** Şazeliye tarikatı kurucusu Şeyh Hasan Ali Şazeli (1197-1258) ye aittir. **10- Kurbancı Postu :** Hazreti Halil İbrahim Peygambere aittir. **11- Ayakçı Postu :** Hacı Bektaş Veli'nin amcası Haydar Ata'nın torunu, Hasan Ata'nın oğlu Seyyid Ali Sultan'ın ağabeyisi Abdal Musa Sultan'a aittir. **12- Mihmandar (Misafir) Postu :** Hızır Aleyhisselama aittir. Hazreti Pir ile görüştükle -rinde, üzerinde oturduğu posttur.

Post-Nişin : Posta oturan en yüksek yetkiliye denir.

— R —

Rah Yol anlamındadır, özellikle tarikat karşılığı söylenir.

Rahmeten Lil Alemin : Alemlere rahmet olarak, demektir. Peygamber efendimiz için kullanılan bu ifade Kur'an-ı Kerim'deki bir ayette geçmektedir. Bu ayette: "Biz seni alemlere rahmet olarak gönderdik" buyurulmaktadır. (Enbiya suresi, 107). Bundan da anlıyoruz ki, Peygamber efendimiz, bütün insanlara bir kurtarıcı ve Allah'a giden yolu gösteren bir rehber olarak gönderilmiştir.

Ref-i Taayyün : Görünüş alanında olgunluk bakımından yükselişin son aşaması, görünür varlık alanında görünmez duruma gelme. Tanrı salt ışındır, bu ışının kendi değil ancak yansıması görünür. Buna "Görünende görünmeyen" olma anlamında "ref-i taayyün" denir.

Reyn : Kirlenmek-Bozulmak. Kalbin paslanmasından bahseden bir Kur'an ayeti vardır.

Rey : Kirlenmek. Bozulmak. (Kalbin paslanmasından bahseden bir Kur'an ayeti için bk. Mutaffifin

Resim Hırkası : Törenlerde giyilen özel hırka, özellikle Mevlevilikte geçerlidir.

Ruh : Tinsel olgunluk, derin anlayış, derin sezgi. Tanrısal gerçekler karşısında duyulan derin duygu. Gövdeye dirilik, devinim yeteneği kazandıran tanrısal töz. Ruh ölümsüzdür. Tanrısal evrenden gelmiş geçici bir süre için gövdeye girmiştir. Gövde "ruh" için bir "kafes" niteliğindedir, ruh oradan çıkmak, geldiği tanrısal kaynağa kavuşmak özlemiyle kıvranır. Bu nedenle ölüm ruhun özgürlüğe kavuşması, geldiği yüce kaynağa dönüşüdür.

— S —

Safa-Nazar : Tarikatta mürşidin dervişe, dervişin bütün nesnelere birlik gözüyle bakışı. İyimser, sevgi dolu, ayrımsız bakış.

Sagar : Farsça içki içilen kap, kadeh anlamına gelirse de tasavvufta gönül karşılığıdır. Bunun özdeşi olan kadeh, peymane gibi içki kapları da gönül anlamında söylenir.

Sahavet : Cömertlik.

Sahba : Şarap, Tasavvufta tanrısal sevgiyi uyandıran etken.

Salik : Yolcu. Tasavvufta, tarikata giren kimse.

Sak : Uykusu hafif, uyanık.

Sak Durmak : Düşün, dikkat et, uyanık ol, sakın ha.. anlamında deyim.

Samıt : Suskun, dilsiz, sessiz.

Sanem : Put demektir. Tasavvufta Tanrısal güzelliği varlığında yansıtan güzele denir. Tanrı, böyle güzel biçiminde görünüş alanına çıkar.

Sarı'nın Öküzü : Hacı Bektaş üzerine söylenmiş bir söylencedir. Bir gün Sulucakarahöyük'te sığırları gütme sırası Hacı Bektaş'a gelir.

Sığırları güderken Sarı İnkâr adında birinin öküzünü kurt yer. Sarı, öküzünün Hacı Bektaş tarafından çalındığı iddiasındadır. Kadıya gidilir. Hacı Bektaş suçsuzluğuna tanık olarak taşları konuşturur. Bunun üzerine Sarı İnkâr tarafını tutan kadı büyük bir hırsa kapılır, kudurur. Hz. Pir taşları yürütür ve konuşturur.

Sebak : Ders, öğüt.

Sebbü'l Mesan : Fatiha suresi.. Yedi ayetten oluştuğu, iki rekatta tekrar edildiği için bu sureye "sebü'l-mesani (tekrarlı yedi) adı verilir. İnsan yüzünde yedi hücre (delik) vardır. Tasavvufa göre insan yüzünde Sebü'l-mesani yazılı bulunmaktadır. Bu nedenle insan yüzü kutsaldır. Alevi-Bektaşiler insan yüzüne ilişkin küfür etmezler. İnsan yüzü Kur'an'ın (Fatiha suresi de öyle addedilir) özetidir.

Selman-ı Pak : Temiz Selman. Selman-ı Farisi. Kırklar Meclisinin sakisi. Hz. Muhammed'in ev halkındandır.. Tüm Bektaşilerin kabul ettiği soykütüğünde (silsile-name) adı geçer. Ali soyundan geldiğine inanılır. Hacı Bektaş da aynı soya bağlanır.

Sermiyeli : Sermayeli, paralı, zengin...

Settar, seddar : Suçları örten, Tanrı..

Seyir : Görmekt, bakmak.

Seyrüsülük : Ruhi tekamülü tamamlamak için gereken merhalelerden geçmek. Seyrin dört mertebesi vardır:

1. Seyr fillah
2. Terakki ila yanil-Cem
3. Seyr billah

Sıdk Bağlılık, sadakat, aşk..

Sıfat : Nitelik, tözün özel belirtileri. Tasavvufta, gerçek töz (cevher) olan Tanrının özel nitelikleri (zat'ın nitelikleri), Sıfat'ın özdeşliği, ayrılığı sorunu islam felsefesinde de, tasavvufta da uzun uzun tartışılan bir konudur. Kimine göre tözle ilinek (felsefede sıfat karşılığı) özdeştir, kimine göre tözle ilinek birbirinden ayrıdır.

Sır : Gizem, Ancak içekapanışla, derin düşünceye dalmakla öğrenilen gizlilik. Bir nesnenin bilinmeyen özü, içyüzü. Tanrı'nın gizlediği.

Sırlamak : Tarikatta öleni gömmek, gömme, defin töreni.

Sırlanmak : Gömülmek.

Sikke : Mevlevilikte giyilen özel başlık. Mevlana'nın izini sürmeyi simgeler.

Sidretü'l-Münteha : Sonsuzluğun ucundaki kiraz ağacı... Tasavvufta; evrenin sınır taşı kabul edilen bu ağaçtan öteye geçilmez. Ötesinde Tanrı vardır. Bu, öğrenmenin ve bilimin ulaşabileceği en son noktadır.

Siraç Kandil, Lamba, Işık.

Sirr (Tasv.) Allah'ın bir şeyin olmasını murad ettiği an o isteğine uygun olarak, varlıklarda vücuda getirdiği değişiklikler, hareketler vs. Sufiler bu manayı Kur'an'ın bazı ayetleriyle dile getirirler. (bk. Kr. Yasin).

Somat : Sımat sözcüğünden bozmadır, Mevlevilikte yemek yenen sofra anlamında söylenir.

Soyunmak : Tarikata girerek derviş olmak anlamındadır. Özellikle Mevlevilikte yaygındır.

Subhan : Tanrı, Allah, Yaradan.

Sudur : Akış, fışkırma, içten dışa çıkış. Yeni-Platonculuk'tan islam düşüncesine, tasavvufa geçen bir kurama göre, yaratılış bir nur (ışık) olan Tanrı'nın özünden dışa çıkıştır, akıştır. Bu çıkış (sudûr) birbirine izleyen aşamalarla gerçekleşmiştir. Her aşamada belli bir varlık alanı oluşmuştur. Yaratılış yoktan var olma değil, Tanrı'dan fışkırma, dışa çıkmadır.

Sultan Bayazıt (II) : Osmanlı Hükümdarlarından. İstanbul'un ünlü camilerinden biri.

Sultan Veyis Veysel Karani. Ali'yi görmeden aşık olmuş, Sıffın savaşına gelerek Ali'ye ikrar vermiş ve bu savaşta ölmüş Yemen'li derviş.

— Ş —

Şah-ı Merdan Yiğitlerin şahı, yiğitler yiğidi, Hz. Ali'nin sıfatlarından.

Şama : (Şem'a) Mum, ışık, nur...

Şar : Şehir, insan vücudu.

Şaşık : Şaşkın, şaşırmış, deli

Şefaatkar : Ayırıcı, yardım eden; Hz. Muhammed... Hz. Ali..

Şer : Kötü, yaramaz.

Şeriat (Kapısı) : Bektaşiliğin dört kapı temel ilkesinin birincisi. (Şeriat, Tarikat, Marifet, Hakikat) islam inançlarının Bektaşilik açısından öğretilmesi. Bu aşamada olana Bel-oğlu denir. Bu kapının sünni mezhep ve tarikatlarındaki şeriatla hiçbir ilgisi olmadığı gibi şii mezhebindeki şeriatada çok yönleriyle benzemez. Yani Alevi Bektaşiler yep-yeni bir yorumla şeriatı adeta yeniden yoğurup yapmışlardır. Şeriat kaynaklarını yorumlamaları değişik. Onlara göre, Hz. Muhammet sünnilerin yorumladığı gibi Tanrı buyruklarını Cebrail aracılığıyla Tanrıdan alarak insanalara aktaran bir araç olmayıp iç güdüsel zekasının, sezgisel aklının ürünlerini insanlara ileten kutsal bir varlıktır. Cebrail ise, Hz. Muhammed'in tanrısal özle buluşan iç güdüsel zekasının (sezgisinin), aklının bir simgesidir. Cebrail bir simgedir. Görünmeyen alemde Tanrı egemenliğinin görünen aleme bir yansıması olarak algalanan şeriat, zahirde, görünür dünyada işler. Şeriat Tanrı'nın bilgi ve denetimi dışında yürür. Dünya insanın egemen olduğu bir alandır. Zahirde olup biteni Tanrı ancak insan kendisiyle, özüyle bütünleştiği zaman öğrenebilir. İnsan yaşanılan dünyada, Tanrı'nın kendisine gereksinim duyduğu kutsal bir varlık olup akıl ve eylemleriyle görüneni (zahıri) yönetmekle yükümlü ve ödevlidir. Şeriatla gerçeğe ulaşmak Tanrıya kavuşmak olanaksızdır. Bunun için Alevi Bektaşi iç aleminde sezgileriyle hakikatı bulmaya çalışır. Yani ten gözünü kapatır, can gözünü açar. Böylece şeriat kurallarım dışına çıkar, özü yakalama çabasına girer. Bu bir tür yabancılaşma sayılmalıdır. Bu aşama şeriat "doğum, sayılır, dahası" ikinci doğumdur. Şeriat insanın kendi kendisini eğitmesidir. Buyruk, şeriat kapısında insan okur-yazar olmalıdır der. Şeriatın sahibi: Hz. Muhammed (S.A.V).dir. kaynağı: Başta Kuran, sonra hadis, icma-i ümmet ve kıyas-ı fukaha'dır. Bunlardan ilk ikisi değişmez ve değiştirilemez niteliktedir. Son iki kaynak, Kuran ve Hadislerdeki belirsizlikleri gidermek, boşlukları doldurmak için vardır. Bunun ötesinde bir anlamları yoktur. Amaç yaşamın karşısında açık vermemek, her soruyu yanıtlayabilmek ve bunda da doyurucu olmaktı. Şeriat yalnızca kesin yasaklar ve kesin buyruklar koymaz. Aynı zamanda yapmaya yada yapılanmaya ilişkin hükümlerde koyar. Şeriat :

1- Farz veya vacipler (ödül-ceza)

2- Haram (yasaklar)

3- Sünnet, müstehab, menduh (işlenmesi öğütlenen işler)

4- Mekruh (Hoş görülmeyen, kötü sayılmayan ancak cezayı gerektirmeyen hükümler)

5- Mubah (serbest işler)

denilen başlıklar altında toplanır. Kuran'ın içsel anlamı, gerçeğin tâ kendisidir. Aslında tek kaynak Kur'an'dır.

Alevi-Bektaşilere göre Kuran, Hz. Muhammed'in gönlüne yansıyan, gönlünde tecelli eden bilgilerin sezgi ile yorumlarla açıklanmasıdır. Bir başka söyleyişle, Kur'an Cebrail'in getirdiği bir vahiy değil, peygamberin kendi sözleridir. Peygamber konuşan (natık) durumdadır. Kur'anın iç anlamı ise sessiz (samıt) imamın (Hz. Ali'nin) ve diğer imamların talimiyle ortaya çıkar, onların açıklamalarıyla ancak anlaşılabilir. Ta baştan beri muhalefet kimliği ile tarih sahnesine çıkan Alevilik-bektaşilik yeni bir sentez, dinin yeni bir yorumudur. Yol Yorumu yaparken dağarcığındaki değerler ile yeni geldiği ülkelerden edindiği ilk çağ değerlerini kullandı. Aslında Alevilik/Bektaşilik, Ordodoks sünni islama karşı bir başkaldırıdır, direnmedir. Bu başkaldırı direnme yüzyıllardan beri sürüp gidiyor, duracağıda yok. Kimlik yenileyerek bu direnmeyi sürdüren Alevi/Bektaşi akımı kendi içinde de çelişkilerini, çatışmalarını daha da yoğunlaştırarak derinden derine sürdürüyor. Tez-antilez-sentez üçlemesini eytişimini de diritutmayı ihmal etmiyor, İslamın bir halk dini olmasına yardım edip, katkılar da bulunuyor. Yeni yorumlarda dini ulusal bir temele oturtma süzecini hızlandırıyor, yeni yapı lanmalara gebe. Halkın tanrısı peşinde koşuyor. Kendini kendi öz kaynağında arıyor. Safeviye tarikatı İran topraklarında dev let biçimi alınca, güvercin donunda Analodu'ya ayak basan Hacı Bektaş Veli ile simgeleşerek toplumsal bilinci, Anadolu halk İslâmlığını İran'da iktidara taşıdı, Anadoluda hep muhale fette kaldı. Bu durumda, Anadolu'da çerçevesini koruyor. Karşı cephe kendini Ortodoks sünniliğin katı sistemi içine hapsetmiş, bundan kurtulamıyor, iktidarda olsa bile bu tutsaklığı sürüyor. Başka birkültür orta mında yaşıyor, kendi özüne, diline bir türlü kavuşamıyor.

Alevi-Bektaşilere göre, Tanrı evrende düşünmeyi insanlara bırakmıştır. Bu anlayışa göre de bilgiyi insana Tanrı vermedi, zıddına Tanrı'ya bilgiyi insan verdi. İnsan, insan-ı kâmil durumuna erişince, bilgisini Tanrı'ya taşıyarak Tanrı'nın kendi kendisini keşfetmesine yardım etti. Bunun doğal sunucu ise Tanrı vahyinin olmadığı savı. Her kamil insan yaşadığı dönemin ger-

çek Kuran'ıdır. Çünkü o Hakk'ın suretidir. Her kamil insan bağımsız olarak düşünebilen bir varlıktır. Bu nedenle, Alevi Bektaşilik'te tefsir (yorum) önemli sayılmaz, önemli olan tevildir. Tefsir (yorum), Tanrı buyruklarının biçimine bağlı kalınarak açıklanması, ayet cümlelerinin sözel yönünün açıklaması olgusudur.Bunun ise, iç yönle, özle bir ilgisi yoktur. Tefsir, kişiye şeriat kapısının ötesinde birşey kazandırmaz, vermez. Tevil ise, Tanrı buyruklarının manevi yönünü anlamaya yönelik bir yorumlama biçimidir, bir başka anlatımla ayetleri dış görünüşlerinden kurtararak gerçek anlamına çevirmedir, yani zahiri batına dönüştürmek işidir.

Tefsirde, şeriat, insan-ı kâmil aşamalarının en alt basamağını oluşturur. İnsan bu basamağı geçemez, hep orada kalır. Tevilde ise, insan şeriat basamağını aşarak tarikat, marifet ve hakikat basamaklarına yükselebilir. Kuran'ın batın (içsel) yorumunu yalnız imam yapabilir, imam bu konuda tek rehberdir. Aslında imam konuşan Kurandır. İmam, peygamber soyundandır, ona bu yüce görev Tanrı tarafından verilmiştir.

Alevi-Bektaşilerde yol, yöntem erkannamelerde açıklanır. Bunların en eskisi Cafer-üs Sadık tarafından yazıldığı kabul edilen Buyruk'tur. Menakıb ül-esrar bahçet ül-ahrar (XVI.yy) adlı Bisati tarafından yazılan ve Erdebilli Safiyettin İshak'a oğlu Sadrettin'in yöneltliği soru ve yanıtları içeren yapıta (XVII.yy.) da Küçük Buyruk denilir. Bektaşilerde makalat'ın yanısıra Balım Sultan'a ait Erkannamede uyulması gereken kurallar gösterilmiştir.

Şerik : Ortak. Dinde Tanrı'ya ortak koşmak en büyük günah sayılır.

Şimir Kerbelâ'da imam Hüseyin'in başını kesen, bundan ötürü Bektaşi-Alevilerce lânetlenen kişi; acımasız düşman, katil...

Suret : Dış görünüş. (Tasv.) Güvene layık olmayan görünüş. Aldatıcı, fani, geçici. (Ölümsüzlüğü, vefayı ifade eden mananın zıddıdır.)

Şühud : Müşahede. Seyretmek. (Tasv.) Hakkı'ı yine Hak'la görmek diye tanımlanır. İki mertebesi vardır:

1. Zati, Kesrette görmek

2. Kesreti zat'ta görmek. Bunların birincisine mücmeli mufassalda müşahede, ikincisine de mufassalı mücmelde müşahade denir.

— T —

Taayyün : Görünüş alanına çıkma, görünür duruma gelme. Tanrı'nın gö rünmez durumdayken görünüş alanına çıkışıyla bütün varlık ev reninin oluşması, nesnellik kazanması. Özü gereği, görünmeyen Tanrı, kendinde görünme eğilimi duyunca nesnelleşen varlık larda "görünen" oldu. Bu olay, tasvvufa göre, evrenin yaratılı şıdır.

Taayyünat : İçinde yaşadığımız duyu evreni ile bu evrenin içerdiği bütün varlık türleri, nesnel varlık alanı.

Tac : Tarikatların kiminde, şeyhin ya da dervişin giydiği özel başlık.

Takıyye : Sakınmak, gizlemek demektir. Alevilikte, özellikle Bektaşilikte, Sünnilerin saldırılarından korunmak için düşünce - lerini açıklamamak, inancını ortaya dökmemek.

Takva : Toplumdan uzaklaşarak içekapanma yoluyla kendini bir düşün - ceye, inanca verme.

Talib İstekli, bir tarikata girme eğilimi gösterip, yetkiliye başvuran kimse. Tasavvufta, kuruma katılmak için, bir aracıyla şeyhe başvuran kişi.

Tarikat : Şeriat dairesindeki insanların, Allah'a varmak için, mizaçlarına uygun olarak seçip izledikleri yol, usül. Bir şeyhin, kendi gö - rüşlerine göre, islam dinini yorumlayarak oluşturduğu özel duygu ve belli bir inanç çevresinde toplanların tuttukları yol. islam ülkelerinde Muhammed'in ölümünden sonra, halifelik sorunu nedeniyle doğan tarikat anlayışı bir yandan dine, bir yandan da siyasal bir kaynağa dayanır. Kaynağını dinde bulan yanıyla tarikat şeriat kurallarına yeni bir yorum getirmekten, tapınma biçimlerine, din görevlerine özel bir düzen vermekten öteye geçmez. Bu niteliği taşıyan tarikatlar "sünni" inançlara bağlıdır. Böyle olmakla, gene de, şeriat bütün tarikatları yasak - lamış, Kur'an ve Hadisler dışında, özel bir yorumun bile dine aykırılığını ileri sürmüştür. Siyasal nitelik taşıyan tarikatlar ise kaynağını Halife Ali'nin kişiliğinde bulan "Alevi" kuruluşlardır. Onların dayandığı siyasal güç İran'dır. Anadolu'da "sünni", "alevi" olmak üzere iki türlü tarikat vardır, oldukça da yaygın - dır. Bu "alevi" tarikatların en yaygınları Bektaşilik, Hurufilik, Ahilik vb., "sünni" tarikatların en yaygınları da Halvetilik, Nakşibendilik, Rifailik, Kadirilik vb.

Tarikat (kapısı) : Dört kapı temel ilkesinin ikincisidir. Bektaşiliğe girmenin yolları, töreleri, ilke ve kuralları öğretilir. Bu aşamadaki kişiye yol-oğlu denir.

Tayy-i Mekan : Yerle, uzamla bağlantılı olmamak, bir süre içinde birkaç yerde birden görünmek. Tasavvufta ermişlerin başlıca özelliği sayılır.

Teberra : Bektaşilikte Ali'yi sevmeyenleri sevmemek, onlardan beri durmak, uzak kalmak. (Bera = yüzçevirme) sözcüğünden gelen teberra Bektaşiliğin temel kavramlarından biridir. Bunun karşıtı Tevella'dır.

Tecelli Görünme, parlama, ışıma. Tanrısal niteliklerin nesnel varlıklarda görünüş alanına çıkması, Tanrı'nın nesnelerde görünmesi. Bunu ancak olgun kişi (insan-ı kâmil) anlayabilir, görebilir. Tasavvuf anlayışına göre Tanrısal gerçekler nesneler evreninde görünür, varoluş Tanrı'nın görünür duruma gelmesidir, bütün nesnelerde görünen Tanrı'dır. Bu tanrısal görünüşün bilincine varmaya tecelli neş'esi denir.

Temaşa : Gözlemleme. Kendini tasavvufa vermiş bir kimsenin derin düşünceye dalarak, gönlünde tanrısal görüntüleri gözlemlemesi, gerçeklik evrenini kendi içinde gözlemlemesi. Bu durum yüksek bir olgunluk aşamasına ulaşmakla olur.

Teslim Kendini, kendinden başka bir varlığın istencine bırakma. Tarikatta şeyhe, yol göstericiye kendini verme, onun buyruğu altına girerek istenine uymab Bu Tanrı'ya karşı da olabilir. Ona "Hakk'a tesim olmak" denir. Tasavvufta önemli bir kavramdır, bencillik gütmemek, bir konuda sav ileri sürmemek, direnmemek, uysallık göstermek gibi anlamlara gelir.

Teslim Taşı : Bektaşilikte tarikata, bu kuruluşun en büyük öncüsüne bağlılık gösteren bir bağla boyuna asılan özel belirti, nişan.

Teşbih : Bir şeyi ötekine benzetme. (Tasv.) Allah'ı varlıklara benzetmek suretiyle tanımaya çalışmak. 'Zıddı: Tefrid ve tehzih).

Teveccüh : Yönelme, yüzünü bir yana, bir varlığa döndürme. Tasavvufta, yüksek olgunluk aşamasına ulaşan kimsenin Tanrı ya da başka bir nesneye yönelmesi.

Tevekkül : Kendi yerini birine bırakma. Tasavvufta kendi istencinin denetiminden kurtularak Tanrı'ya bağlanma, bütün işleri Tanrı'ya bırakma. Benlik duygusundan sıyrılarak Tanrı istencine bağlanma. Olgunlaşmanın ileri aşamalarından biri sayılır.

Tevella : Arapça vely (yaklaşma) kökünden, birine yakınlık duyma, yaklaşma. Bektaşilikte Ali'yi sevenleri sevme, ondan yana olanlara yakınlık duyma. Bektaşiliğin temel kavramlarından biri olup teberra'nın karşıtıdır.

Tevhid : Tanrı'nın birliği, Tanrı'dan başka varlık tanımamak. Bütün varlık türlerinin Tanrı'da Bir olduğuna inanmak.

Tıfıl Bölüğü : Osmanlı Devletinin son döneminde askerlik çağına gelmemiş çocuklardan oluşturulan ve çoğunluğu Doğu cephesinde kırılan askeri birlikler... Güruh, işe yaramaz kalabalık.

Tur-u Sina : Sina Dağı... Hz. Musa'ya peygâmberliğin verildiği ve Musa'nın Tanrı ile konuştuğu ünlü kutsal dağ.

Turap : Toprak.. Ebu Turap, Ali'nin lakabı. (Ali'nin bu sıfatından dolayı Bektaşiler yere tükürmeyi ayıp sayarlar, tükürmezler). Hz. Muhammed (S.A.V.) yatarak toprakta oynayan, oyalanan, Hz. Ali'ye Ebu Turab (Toprağın oğlu) diye seslenmiş; ondan sonra Hz. Ali'nin adları arasında anılır olmuştur.

— U —

Ufk-ı Mübin : Açık çevren. Tasavvufta gönül olgunluğuna ulaşmanın, bütün tanrısal gerçeklikleri açıklık içinde görmenin son aşamasıdır.

Usul : Arapça yollar, yöntemler. Tarikatta uyulması gereken kurallar anlamında söylenir. Tarikata girecek bir isteklinin, ilerde uyulması gereken yöntemleri bilmesi bir kuraldır. Bunların sayısı da ondur. Onları "usul-i aşere" denir.

Usul-i Aşere : On kural demektir. Tasavvufta yolunu seçen bir isteklinin (tarikata girecek olanın) izlemesi gereken bu yollar kurumun temel ilkeleri durumundadır. Tövbe, Zühd, Tevekkül, Kanaat, Uzlet, Zikr, Teveccüh, Sabır, Mürakebe, Rıza.

Uşşak : Aşıklar (sevenler) demektir. Tasavvufta çok kez çoğul olarak kullanılır. Tasavvufun bütün kollarında geçen, tanımı kolun anlayışına göre biraz değişen bir sözcüktür.

Uyandırmak : Birkaç anlamda söylenir. 1-Tekkede mumları yakmak, ocağı tutuşturmak, 2-Bir kimseyi düşünce bakımından anlayışlı duruma getirmek, 3-Bir yanlışlıktan dolayı ilgisini çekmek, doğru yolu göstermek.

Uyanmak : Mumun, ocağın, lambanın yanması. Bir kimsenin düşünce bakımından kendine gelmesi, ilgisini belli bir konu üzerinde toplaması. Aklın uyanması. Bir konuda bilinçlenme.

— Ü —

Üç : Kutsal sayılan bir sayıdır. Bektaşilikte: Allah-Muhammed-Ali. Hıristiyanlıkta : Baba-Oğul-kutsal Ruh.

Üç Sünnet : İmam Ca'fer tarafından ortaya konan ve her Alevinin uyması istenen kurallar: 1-Gönlü hırstan arındırmak, 2-Düşmanlık duygusunu atmak, 3-alçak gönüllü olmak.

Üçleme : Bektaşilikte üç kadeh içki içmek. Hıristiyanlıkta Teslis (Baba-oğul-Kutsal Ruh).

Üçler : Allah-Muhammed-Ali... Bektaşi inancında0 evreni yöneten en üstte üç kişi vardır. Buna Kutb denir. Kutbun sağında ve solunda iki kişi yer almıştır. Bunlardan Muhammed nübüvveti, Ali velayeti temsilen bulunur. Üçlerden sonra beşler, Yediler, Kırklar ve en sonra da Üç yüz erenler gelir. Hepsinin de evrenin yönetiminde görevleri vardır.

Üçyüz Altmış Menzil : Güneşin kendi yörüngesi üzerinde dolaşırken geçtiği üçyüzaltmış durak. Eskiden dünyanın değil de güneşin döndüğüne inanılırdı. Güneş dünya çevresinde üçyüzaltmış gün dolaşır, her gün bir durak sayılırdı. Tasavvufta bu duraklar, olgunluk aşamalarının simgeleri diye yorumlanırdı.

Ülfet : Dostluk. Anlaşıp kaynaşma. Sevişme.

Ümmet : Bir peygamberin tebligatına muhatap olanların vücuda getirdikleri birlik. Burada kan, ırk, coğrafi bölge hiçbir tesir icra etmez. Hakim ve birleştirici unsur peygamberin tebligatıdır. Ümmet kelimesi ayrıca, diğer canlıların meydana getirdikleri birlikleri ifade için bir tür "küme" anlamında da kullanılmıştır. **Bk. Kr. En'am, 38.**

Üns : Beraberlik, yadırgamamak. (Tasv.) Heybet'in mukabili: İç ferahlığı ve sevincin son haddi Üns'ün altında Bast, Bast'ın altında Reca vardır. (bk. Heybet) massignon bu kelimeyi Fransızcaya "L" hummanite" olarak çevirmiştir.

Ümmehat-ı Süfliye Tasavvufta insan göklerle yerlerin birleşmesinden olmuştur. Göklere aba-yi ulviye, yerlere de ümmehat-ı süfliye (aşağıdaki analar) denir. Bu analar Toprak, Yel, Od, Su gibi dört öğedir.

— V —

Vahdet : Birlik, insan-Tanrı-evren üçlüsünden oluşan birlik. Tasavvufta yalnız Tanrı vardır nesnel varlık alanı onun görünüşüdür. Tanrı

gizlilikten çıkar, görünür duruma gelirse varlık türleri oluşur. Bu bir görünüştür, gerçekte yalnız Bir olan (Tanrı) vardır. İşte buna vahdet (birlik) denir. Bunun karşıtı Kesret (çokluk) adını alır.

Vahid : Tek, Eşsiz, Allah'ın isimlerinden biri: nitelikleriyle emsalsiz.

Vahdet-i Vücud Varlık birliği. Vücud (varlık) nesnel varlık alanıdır, dolayısıyla kesret'tir. Onda birlik çokluk niteliğinde görünür. Bu bir yanılmadır, gerçekte bütün nesneler Tanrı'da, Tanrı bütün nesnelerdedir, orada bir varlık birliği (vahdet-i vücut) vardır. Vahdet-i vücut yanlılarına göre, yalnız Tanrı varolduğundan, insan ben Tanrı'yım (Ene'l-Hak) dilebilir, çünkü böyle söylemek "Tanrı vardır" anlamına gelir. Tanrı'nın varlığını, birliğini söylemek ise islam dinini beş koşulundan biridir.

Vahid : Bir, Tasavvufta Tanrı karşılığıdır; İnsan-Tanrı-Evren üçlüsünün Birlik'ini bildirir.

Vakfe : Durmak, bir yerde beklemek anlamındadır. Tasavvufta fena fi'l-vücud aşamasından sonra tanrısal varlığın karşısında bulunma, onu coşkuyla gözlemleme.

Vakıf : Bir yerde durak, bekleyen. Tasavvufta bütün araştırma, inceleme eylemlerinin ötesine geçerek tanrısal erekte yokolan, ölümsüzlük aşamasında kalarak geçici varlıklardan sıyrılan (vakıf sözcüğünün "anlayan", "bilen" gibi karşılıkları da vardır. burada Tasavvufta geçen özel anlamı düşünülmüştür).

Vakıf-ı Esrar : Gizemlere ermiş, onların içyüzünü öğrenmiş kimseye denir. Bu durumda bulunan bir kimse bütün gizlilikleri bilir, tanrısal gizemlerin anlamını kavramıştır.

Vakıf-ı Hal : Durumu, tanrısal görünüşler karşısında kendinden geçişi bilen, onun gizemlerini anlayan kimse.

Vakt : Süre, zamanın belli bir kesimi. Tasavvufta sürekli bir zaman içinde bulunmak. insan , Tanrısal esinle olgunluk aşamasına ulaşınca, belli bir sürenin değil bütün zamanın içinde var demektir, böyle bir yüceliğe ulaşan kimseye de ibn-i vakt (vaktin oğlu) denir, onun yeri bütün zaman boyutlarıdır, sınırlanmış, belirlenmiş değildir.

Vahy : Sezsizce, fısıldayarak söylemek: Yaratıcı Kudret'in varlıklara söz söylemesini, ilhamını ifade eder. En mükemmel şekli peygamberlere yönelendir. Vahy denince bu son şekil en önce akla gelir. Vahy, Yaratıcı'nın varlıklara fıtri görevlerini fısıldaması.

Telkin etmesi yoludur. Böylece Vahy, sadece nebilere, insanlara değil, bütün canlılara yöneltilmiştir.

Vav : Arap abecesinde bir harf; bu harf velayeti simgeler.

Vecd : Coşku, kendini Tanrı'ya vererek derin bir coşkuya kapılma. Bu durumda kişiye tanrısal gizemlerin açıldığına inanılır.

Vech : Sözlük anlamı yüz, yön. Tasavvufta yalnız Tanrı varolduğundan (bütün nesneler onun değişik türde görünüşleridir) vech (yüz) sözcüğü de onun görünüşü, yansıması anlamına gelir.

Vechullah : Tanrı'nın güzel yüzü... (insanın yüzü).

Vedduha Suresi : Kur'an'ın yirmi ayetten oluşan 93. suresidir. Günün en iyi saatinin kuşluk vakti (duha) olduğunu anlatır.

Velayet Velilik, ermişlik demektir. Tasavvufta tanrısal gizemlere ermiş kimselerin aşamasına verilen addır. Kimine göre velayet en yüksek aşamadır.

Veli : Ermiş. Tasavvufta en yüksek aşamaya (velayet) ulaşan kimseyi niteleyen bir sözcüktür. Böyle bir niteliği kazanana veliyullah (Tanrı ermişi) denir.

Vezin : Terazi, ölçü, denge, uyum.

Vird : Dua, yakarma, sürekli söylenen söz...

Visal : Kavuşma. Tasavvufta insanın sevdiği varlığa, Tanrı'ya kavuşması. Kimi şeyhler ölümü bir kavuşma, tanrısal ülkeden ayrı düşen (gövdeye giren) tinin (ruhun) Tanrı'ya ulaşması diye anlar.

—Y—

Yabalak (Yapalak) : Baykuş

Yakin : Şaşmaz bilgi. Yaşanan deneyimle elde edilen kesin bilgi. Bütün kuşkulardan arınmış, açık-seçik bilgi. Dolaysız olarak sağlanan kesin bilgi. Bu tür bilgi üç türlüdür. İlme'l-Yakin, Ayne'l-Yakin, Hakke'l-Yakin. Birincisi bilerek, ikincisi görerek, üçüncüsü doğrudan doğruya Tanrı ışığıyla sağlanan kesin bilgidir. Bu bilgiler, gönül bilgisi (irfan) bakımından olgunluğun en yüksek aşamasına çıkmış kimsede bulunur.

Yakin Nuru : Olgun kişinin (insan-ı kâmil) gönlüne, doğrudan Tanrı'dan gelen ışık. Bu ışık tanrısal gerçekliğin kavranmasını, insanın en derin gizemleri bilmesini sağlar.

Yatır : Tarikat ulularının, ermişlerin gömüldükleri yeri, kendilerini simgeler. Böyle bir yerde sini (mezarı) ya da türbesi olan kimseye yatır demek bir gelenek olmuştur.

Yazık (Yazuk) : Suç demektir. Tarikatta suç işlemiş kimseye yazıklı (suçlu) denir.

Yâ : Bu harf insanı simgeler, "Ya Rabb" sözünün başında geçer. Ya (ey, üstün) insan olarak yorumlanır.

Yâhû : Arapçadaki "Hüve" zamirini "vav"sız söylemektir. Başına bir seslenme, ünlem getirilince, "Allah'a sesleniş" anlamı çıkar. Böylece, "Yâhû", "Ey Allah'ım" demektir. Tekkelerdeki dervişler, zkir sırasında, yani Allah'ı anıp adını çağırırken, bu "Yâ"lı da bırakarak "Allah Hû" diye inlerler. "Yâhû ne yapıyorsun", "Komşu hanım Hû" gibi söylenişi de vardır.

Yâ Sin : Kur'an'da bir sure olup "ey insan" anlamına gelir. Bundan dolayı Yasin suresi insan vücudu olarak yorumlanır.

Yad uğru : Düşman, el, yabancı, uğursuz kimse...

Yedi : Tasavvufta kutsal sayılardandır. Özellikle Alevilikte önemlidir. Yedi kat gök (Ay, Güneş, Zuhal, Müşteri, Utarit, Mirrih, Zühre). Yedi sayısı tasavvufun bütün kollarında, tarikatlarda, ilkçağ uluslarında, Hıristiyanlıkta, Musevilikte, Yezidilikte, Sümerlerde, Mısırlılarda (ilkçağda) kutsaldır.

Yedi Farz : İmam Ca'fer'in ortaya koyduğu, her Alevi'nin uyması zorunlu olan kurallar; 1- Mürebbiye gitmek, 2- Musahip olmak, 3- Sır saklamak, 4- Dost ile dost olmak, 5- Özünü ulu kılmak, 6- Beli berk olmak, 7- Hak'la sohbet etmek.

Yediler : Muhammed, Ali, Hasan, Hüseyin, Hatice, Fatıma, Selman-ı Pak.

Yelek : Kuşlarda büyük tüy, telek.

Yen : Giysi kolu.

Yer : Yer üstün, (yekten: birden, doğaçtan).

Yeşil El : Hacı Bektaş üzerine söylenen bir söylence. Elinin ayasını yeşil olarak göstermiştir. Aynı Yeşil ben'in Hz. Ali'nin avucunda da olduğu söylenmektedir.

Yetkin İnsan : İnsan-ı Kâmil'iin Türkçe karşılığıdır, tasavvufta kullanılmıştır. Ancak son dönemlerde insan-ı kâmil'i açıklamak için söylenmektedir.

Yetmiş Üç Yetmiş üç katarı... Güruh-u Naci, Hz. Muhammed'in söylediği: "Ümmetim yetmiş üç bölüğe ayrılacak ve hepsi cehenneme gidecek, ancak bir bölüğü kurtulacak", sözü uyarınca kurtulanlar müminlerdir. Bunun için Bektaşiler kendilerini yetmiş üç katarından ya da diğer bir adıyla güruh-u naciden sayarlar.

Yezdan : Tanrı.

Yol (Yolak) : Tarikat anlamında söylenir. Tarikata giren kimseye de yol-oğlu ya da yol-eri denir.

Yolsuz : Tarikat kurallarına aykırı davranma, suç karşılığıdır. Yolsuz iş yapmaya yolsuzluk denir.

Yüzyirmi Dört Bin-Dörtyüz Kırkdört: Peygamberlerin şeriat sahibi olanlarıyla diğer bir peygamberin şeriata tabi olanlarının yüzyirmi dört bin olduğunu, erenlerin ise dört yüz kırk dört bölük bulunduğu hakkındaki hadise işaret edilmektedir.

— Z —

Zabitan : Yöneticiler, tekkede birlik-düzenlik sağlamakla görevli kimseler. Genellikle Mevlevilikte geçen bir sözcüktür. Mevlevilikte tekkenin temelini Matbah (aşevi) oluşturur. Aşçıbaşı adı verilen aşevi yöneticisi tekkenin (dergahın) iç-dış işlerinden sorumludur. Onun yönetimi altında bulunan, ayrı görevler üstlenen sorumlulara da dede denir. Bunlar onsekiz kişidir, hepsine birden zabıtan denir.

Zahid Kendini tasavvufa veren kimse, tasavvuf yolunu seçen. Başka bir anlamı da yüzeysel bilgisi olan, sığ, katı düşünceli, yalnız şeriatın değişmez kurallarına bağlanan, tasavvuftan anlamayan, bilgisiz kişi demektir. Tasavvufta geçerli olan ilk anlamdır.

Zahir : Görünen, nesnel varlık alanı. Batın'ın karşıtıdır. Tasavvufta biri görünen, öteki görünmeyen iki alan vardır. Görünen (zahir) alan görünmeyenin yansımasıdır. Gerçek olan görünmeyen alandır, tanrısal varlık alanı bu görünmeyen ortamdadır. Yüzeysel bilgisi olan kimse (zahid) bu görünüşe aldanarak tanrısal gerçeklikten uzaklaşır.

Zakir : Zikr eden. Tekkelerde anış (zikr) törenlerinde yöneten görevliler bulunur, bunlara genellikle zakir-başı denir. Mevlevilikte önemli bir görev niteliğindedir.

zamir : İç, kalp. Vicdan. İnsanın iç kudretlerinden biri.

Zann u Güman : Kuşku, şüphe ve tereddüt.

Zat Bir şeyin kendisi, özü. Başka şeye muhtaç olmadan varlığını tanıtan. Allah. Ayn. (bk. Ayn) Kişinin kendi özü, benliği. Tasavvufta, islam felsefesinde bir varlığın özü anlamındadır. Bu sözcük yalnız başına kullanıldığında "Tanrı" karşılığı da söylenir (Zat-i ilahi). Zatın karşılığı sıfattır.

Zaviye : Aşama bakımından daha küçük tekkelere verilen ad. Bunlar genellikle küçük yerleşme yerlerinde (mahalle, bucak vb.) kurulur. İçişlerinde bağımsız sayılırsa da tarikat koşulları gereğince büyük tekkelere bağlıdır.

Zevk : Tanrı sevgisiyle dolmak, bu sevginin tadına varmak anlamındadır. Evrende görülen varlıklar Tanrı'nın bir yansıması sayıldığından, onları gözlemleyerek derin bir beğenceye dalmaya da zevk denir.

Zikr : Anma. Hatırlama. Kur'an'ın adlarından biri. Kur'an okumak. Allah'ın isimlerinden birini sürekli anma. Allah'ı her an yanındaymış gibi tasavvur etme. Özellikle tarikat törenlerinde Tanrı'nın adlarını anarak sürdürülen tapınmada söylenir. Biri "sesli" öteki "sessiz" olmak üzere iki türlüdür. Tek başına olduğu gibi toplu olarak da yapılır. Tarikatların en yaygın kavramlarından biridir. Türkçe karşılığı anış'tır.

Zuhur : Görünüş alanına çıkış. Görünmezken görünür olma olayı. Tasavvuf anlayışına göre "varoluş" Tanrı özünden "zuhur" niteliğidir.

Zulmet : Arapça karanlık. Tasavvufta ise algılanmayan, görünmeyen, bilinmeyen evren karşılığı söylenir. Bütün varlık türleri, duyulur evrende ortaya çıkmadan, görünür duruma gelmeden önce, bilinmeyen karanlıklar ülkesinde (zulumat aleminde) vardı.

Zübde : Öz, özeti. Tasavvufta insan, taşıdığı tanrısal nitelik dolayısıyla, evrenin özetidir (zübdesidir). Bundan dolayı insana **Zübde-i alem** denir.

Zühd : Dünyaya değer vermemek. Allah'tan alıkoyan şeylere değer vermemek. Feragat. Fedakarlık. Kendini bir inanca verme, dünya varlıklarından yüz çevirerek tasavvuf yoluna girme. Tasavvuf dışında, kendini dine vermek, yalnız tapımla (ibadetle) yetinmeye de zühd denir. Ancak bu zühd yüzeysel bilgiyle yetinmeden, özden çok görünüşe, biçime bağlandığından tasavvufta geçerli değildir.

Zülfikar Muhammed'in Ali'ye armağan ettiği ucu çatallı kılıç. Ali'nin yiğitlik simgesi. Alevi ve Bektaşilerce kutsal sayılan kılıç; hakkında birçok söylenceler vardır.

Zümre-i Naci : Necat bulan, kurtulan, selamete kavuşan topluluk. Bektaşiler cehennemden kurtulmuş, cennetlik cemaat olarak kendilerini görürler. Bu konuda şu hadise dayanırlar: Hz. Muhammed'in ümmetimin yetmiş iki kısmı cehenneme gidecek bir bölümü (güruh-u naci) benimle cennete girecektir, şeklindeki sahih olduğu kesinlik kazanmayan bir hadisi.

Zü-l-celâleyn : İki kanadlı. ahiri ve batını, yani dünya ve ahrete ait bilgisi geniş olan kimse, zahiri ve batını mamur, mesut, bahtiyar olan.

SÖZLÜK

Âb	Su
Ab-ı Hayat	Hayat suyu. İçenlerin ölmeyeceğine inanılan su. Bu suyu yalnız Hızır Peygamberin içtiğine inanılır. Bengi su.
Ab-ı Kevser	Kevser suyu. Cennette kevser denilen ve Muhammed'e ait olduğuna inanılan bir havuz. Suyu baldan tatlı, kardan soğuktur. Bu havuzun sakisi Ali'dir. Bu bakımdan, Saki-i Kevser denince Ali anlaşılır.
Abdullah	Peygamberimizin babası
Abdülmuttalib	Peygamberimiz Hz. Muhammed'in dedesi.
Abes	Boş, asılsız, saçma.
Acuz	Çirkin, yaşlı kadın.
Adalet-kâni	Adalet kaynağı, adalet simgesi.
Adavet	Düşmanlık, düşman olmak, sevmmemek.
Adem (A.S.)	Birinci peygamber. Adem. buğday yediği için cennetten kovulmuştu. İnsan, yokluk anlamlarına da gelir. Bu sözcük Arapça kökenlidir. İslam dinine; Tasavvufta geçen Yaratılış olayı ile ilgili olarak, Musevilik'ten gelmiştir. Tevrat'a göre Tanrı insanı (Adem'i) kendine bakarak yaratmıştır, ona tanrısal bir biçim, bir nitelik kazandırmıştır. Tanrı bütün evreni, ondan öteki canlıları yarattıktan sonra, ilk insan olarak da Adem'i yaratmıştır. Bundan dolayı insan, biçim ve nitelik yönünden Tanrı'ya en yakın olan yaratıktır « Ve Allah insanı kendi suretinde yarattı, onu Allahın suretinde yarattı, onları erkek ve dişi olarak yarattı Ve Allah onları mübarek kıldı. » **(Tevrat. Tekvin, 1 / 27-28).** Tevrat'ın işlediği bu konu, biraz daha değiştirilmiş olarak Kur'anda vardır. Adem'den sonra, onun kaburga kemiğinden, yaratılan ikinci insan da eşi Havva'dır.
Adû	Düşman, yağı
Afat	Bela, dert, sel, yel, zelzele, şimşek, yıldırım vs.
Afitab	Arştaki bütün yaratık, tapılacak kadar güzel.
Âgâh	Bilgili, haberli, uyanık, sahip, bulmak, aramaya çalışmak, öğrenmek.

Ağmak	Yücelmek, yukarı çıkmak, göğe çıkmak.
Ağmalar	Körler, bakar körler.
Ağniya	Zenginler.
Ağyar	Gayrılar, yar olmıyan düşman, Başkaları, yabancılar
Ah-u zar	Ah, feryat ve ağlama.
Ahad	Yapılmış tamamlanmış, yenilenmiş, güzel hale getirilmiş.
Ahbun	Hayvan gübresi
Ahd	Söz verme, intikam, öç.
Ahkam-ı hakikat	Gerçeğin buyrukları, gerçek yargılar.
Ahkam	Hükümler, emirler
Ahmed-i Muhtar	Hz. Muhammed.
Ahseni takvim	En güzel sıfat, güzel ahlâk, güzel yaratılış.
Ahu nalan	Feryat etmek, ah diye inlemek.
Akbad	Kutuplar.
Akil	Yiyen
Âl	Evlat, soy, sülale.
Al-i abâ	Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'den oluşan topluluk. Muhammed bunları abâsının altına toplamıştır. Aba halkı demektir.
Alamet	Belirtiler
Alc	Alıç
Alel arş-istiva	"Arş üzerinde yerleşmişti, oturdu" bir ayetten.
Alem penah	Alemin sığınacağı yer Tanrı
Alevi	Bknz. Terimler Sözlüğü,
Ali aba sevgisi	Farzdır, terki caiz değildir.
Ali imran	Kur'an'da 3. sıraya getirilen ayet.
Ali'y-yül A'lâ	Yücelerin yücesi, en üstün olan, üstünlüğüne, yüceliğine son olmayan.
Alim	Bilen ve bildiğini öğreten, ilmi ile amel eden.
Allahû a'lem	Asıl gerçeği ancak Allah bilir anlamına gelir.
Âm	Genel
Amel	Yapılan iş, işlem, fiiller, eylem. Şeriat ilkelerine uygun davranış. İnsanın devinmesi, eyleme geçmesiyle oluşan bağımlı olaylar, işler.
Amel defteri	Her insan için tutulan yaşam listesi, hata ve sevapların kaydedildiği kitap.

Amr b. Abdud	Azhab da denilen Hendek harbinde Hz. Ali tarafından öldürülen azılı kafir.
Anası-ı erbaa	Dört unsur, ateş, hava, su, toprak. Dört ana.
Anasır	Sırrın özü-gerçeği, su-hava, toprak, ateş. Öğeler. Unsurlar.
Anberin	Kokulu, anber gibi kokan.
Andelib	Bülbül.
Anık	Tırnak, pençe.
Anlar	Onlar
Anter	Hayber beylerinden biri.
Ar	Utanma
Arabi	Arapça, arap kavmine ait olan.
Araf	Kuranda 7. sure.
Arafat	Hacıların arefe gününde Mekke'de toplandıkları tepe.
Ardebe	Gürültü kavga
Arıt	Temizle.
Arif	Gerçeği gören, bilen, sezen, marifet sahibi.
Arş-ı semavat	Evrenin tamamı, arz..
Arş-i üstüva	Üst üste yaratılmış arşlar. Ara kesit.
Arş u kürsü	Tasavvuf düşüncesine göre, göğün dokuzuncu katı ile altındaki düzlükteki levh-i mahfuzun bulunduğu yer.
Arşu ferş	Arş yükseklik, ferş yeryüzü üzeri.
Arz	Sunma, dünya, toprak, memleket., genişlik, en.
Arzumend	İstekli
Assı	Sahip
Asuman	Gökyüzü
Aşere esna	12 kişi, oniki imamlara örnek.
Aşık-ı zar	İnleyen aşık.
Aşık	Seven, özlem çeken.
Aşna	Vuslat, sevgili, kavuşma, yar, hasretlik.
Aşure	Belirli zamanlarda takriben 12 çeşit ekin-meyve-baharattan yapılan yiyecek.
Ateşgede	Ateşe tapanların ibadet yeri
Atlas	Yüzü ipek, tersi pamuk olan kumaş.
Attar	Güzel koku, iğne iplik vs satıyan yer.
Avaz	Ses, haykırış
Avdet	Dönüş, dönme.

Avn	Yardım.
Aya	Hey!
Ayan	Açık, belli.
Ayat	Ayetler, Kuran'ın cümleleri.
Aydur	Der
Ayn-el-yakın	Tanrı'yı gerçek olarak gözle görerek bilme, sofilere göre bilgi; bilmek, görmek ve olmak aşamalarına ayrılır. Bir şeyi bilmeye « İlm-el-Yakıyn »; bilgisini görüş haline getirmeye « ayn-el-yakıyn »; bilginin oluş haline gelmesine « Hak-el-Yakıyn » denir.
Ayn-ı cem	Bektaşi ve Alevilerin yaptıkları tören. Tarikata yeni girenler ya da bir büyük kişinin anılması için yapılır. Tören sırasında rakı içilmez. Törenden sonra sofra serilir, rakı içilir, saz çalınır, nefesler okunur, semah dönülür.
Ayn	Arap abecesinde 18. harf, göz, göz pınarı, asıl, kendisi, tıpkısı, kaynak.
Ayruk, ayrık	Ayrı, başkası.
Ayş ü işret	Yeme, içme, zevke dalma
Azap	Acı, üzüntü
Azazil	Şeytanın asıl ismi.
Azgın	Zalim, ihtirası, doymayan, insafsız.
Azim	İrade
Azm-i çemenzar	Gülbahçesine gitmek.
Azrail (A.S.)	Hameletül arş olarak anılan 4 büyük melekten biri.

— B —

Bab-ı şeriat	Şeriat kapısı, sünnilikte dinsel kararların verildiği yer.
Bâb	Kapı
Bac	Haraç, zorla alınan para
Bad-ı saba	Doğudan esen serin yel
Bad	Hava , rüzgar
Bade	Şarap, içki
Badullah	Allah'ın kapısı
Bagi mabeti	Azgın tapınağı
Bağı band	Bağ sahibi
Bahal	Cimri
Bahr-i hakayık	Deniz, umman, su alemi, hakikat denizi.

Bahr-i umman Büyük deniz

Bahr Deniz

Bahren Denizden, deniz yoluyla

Bakır Muhammed Bakır (677-733) imam Zeynel Abidin'in oğlu ve beşinci imamdır, bilgeliğiyle ün yapmıştır.

Baki Ebedi, daimi, devamlı

Balçık Çamur

Balım Sultan Bektaşiliğin ikinci piri, Bektaşiliği gerçek bir örgüt durumuna getirmiştir, asıl adı Hızır Balı'dır, ölümü 1516

Balkımak Parıldamak, parlamak

Balkır Şimşek

Balkıyıp Parlayıp, nur saçarak, ap-aydın olarak

Bân (Farsça) Vali-emir

Basar Görme, göz, kal gözü

Basir Görüp anlayan

Batıl Boş, beyhude, geçersiz, gerçek ve doğru olmayan.

Batın içle, özle ilgili, gizli, görülmeyen, Feodal dönemdeki gerçekçi düşüncenin çelişkiyi yakalama biçimlerinden birisi olarak ortaya atılan çok önemli bir kavram...Batın; dışın, görünüşün karşıtı olarak dile getirilen bir kategoridir. Maddenin olayların ve düşüncenin bir görünen yönü, bir de iç (batın) yönü olduğu ileri sürülmekte ve gerçeğin batında belirdiği ileri sürülmektedir. Kuran'da bu biçimde değerlendirilmekte ve bu yüzden batıniler (/Batıncılar) Kuran'ın görünür anlamından çok özel yorumla anlaşılabilecek yönlerine eğilmektedirler. Bu yüzdendir ki Batıniler Sünni din adamlarınca dinsiz sayılmış ve katledilmeleri yolunda fetvalar verilmiştir.

Battal Kaba saba, biçimsiz, büyük

Battal Gazi Emeviler zamanında Malatya'yı merkez yaparak Bizanslılarla savaşan kahraman. Babası Hüseyin Gazidir. Şii-Batınilerce çok sevilir. Şiirlerde sık sık anılır.Dergâhı vardır. Mezarı Seyitgazi ilçesindedir.

Bay ü geda Zengin ve yoksul

Bayezit Ünlü sufi "Hırkamın altında Allah'tan başka kimse yok" demesiyle ünlüdür.

Bayid ol Uzak ol, uzaklaş, yaklaşma

Baykuş Viranelerde yaşayan bir kuş, uğursuzluk

Bâz	Bir kuş terimi
Be	Arap abecesinin 2. harfi
Becid	Acele
Bed feyyil	Kötü fiil, kötü amel
Bedbaht	Talihsiz
Bedir	Ay yüzlü, aydınlık
Begayet	Gayetle
Beka	Devam, evvelki hal üzere kalma, baki
Bektaş Veli	13. yüzyıl'da yaşayan ve Bektaşi-Alevi yolunu kuran düşünür, sufi **(Bknz. 1. cilt)**
Beli	Evet
Bend	Bağ, kayıt, bilgi. Set, duvar (Su için)
Bende	Kul
Bengi	Esrarkeş
Ber murad	Murada eren, isteğine nail olan
Bera-ı imtihan	Sınav beratı, diploma
Berat	Rütbe, nişan verildiğini bildirir ferman
Beratif	Geri dönüş
Berdar	Suçlunun sorgulanma şekli
Bergüzâr	Hediye, hatıra, andaç
Berr	Doğru sözlü, hayırsever
Beşer	Gidici, kalıcı olmayan, ölümlü, insanlık
Beşler	Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin
Beyan	Açıklamak , Bildirmek
Beyhude	Boşuna
Beylerbeyi	Osmanlı'larda Anadolu'yu ve Rumeli'ni yöneten iki yöneticiden biri
Beytullah	Tanrı evi, Kabe; insan gönlü
Bezenmek	Süslenmek
Bezm-ı ezel	Elest meclisi
Bi-add	Sayısız
Bi-hemtâ	Benzersiz
Bi-hicab	Utanmaz, hayasız kişi
Bi-hod	Kendini yitirmiş

Bi-karar	Kararsız
Bi-kes	Kimsesiz
Bi-riyâ	Riyasız
Bi-şümâr	Sayısız, sonsuz
Bi-vücud	Varlığı olmayan
Bi	Olumsuzluk eki
Bi at (Biat etmek)	El tutup uymak, birisine tabi olmak.
Bi küllü	Hepsi
Bi tekellüf	Samimi , özensiz
Bi vefa	Vefasız, hayırsız kişi, sözde durmaz, halden bilmez, hayrı olymayan kişi.
Bi zeval	Ölümsüz
Biçare	Çaresiz kalan, çare bulamayan
Bigam	Gamsız
Bil-cümle	Hep , bütün
Biliş	Bilme
Binişan	Nişansız, belirtisiz
Birlik	Tasavvufta, kişinin «İnsan-ı kâmil» aşamasına ulaşıp Tanrı ile kendi varlığını bir görmesi.
Biryan	Kebab , kavurma, (Büryan da denilir)
Bist-câr	Bir günün 24 saati
Bist-dü Heşt-dü	Kur'anda harf olduğunun haberi varsa da mecazidir.
Boza saçmak	Sürülmemiş tarlaya tohum saçmak, saçma sapan iş.
Börkümek	Haykırmak, bağırmak
Buğz	Kin, sevmemek, düşmanlık, nefret.
Bunmak	Batırmak
Bûn	Üzgün, acı, sıkıntı
Burag-Burak	Cennet atı
Burç	Talihin bağlı olduğu inanılan yıldız kümeleri
Buse	Öpmek
Bülbül-i nazm-ü gazel	Şiirin bülbülü
Bünyat vurmak	Uçmak
Bürhan	Kanıt
Büthan (Bühtan)	İftira, kara çalma.
Büthan etmek	Yalan söylemek, iftira etmek
Büvelek	Sokucu sinek

— C —

Ca'li	Sahte
Caferi	Caferi mezhebinden olan kimse. Caferi mezhebi, Şiiliğin en yaygın mezhebidir. Oniki İmam'ı tanıyan bu mezhep altıncı imam Cafer Sadık'ın görüş ve düşüncelerini benimseyenler bu imama ve yola bağlı olanlar,.
Cahim	Cehennem
Cahil	Bilgisiz, bilmez, anlayışsız, budala.
Câvidân	Ölümsüz, ebedi; Fazlullah-ı Hurufi'nin kitabı
Câr	Zor durum, yardım isteme hali, imdat.
Cebrail	Meleklerin en büyüklerinden olup peygambere Tanrı buyruklarını getirir.
Cebr	Zor, güç, çetin
Cehalet	Bilgisizlik
Cemm	Toplantı, toplanılan yer, bir araya gelmek, ayin
Cemâl	Tanrı adlarından biridir. Tanrının güzelliğini, bağışlayıcı, esirgeyici, koruyucu, yardım edici niteliklerini anlatır. Hem Celâlin, hemse Cemâlin nitelikleri evrende birer tanrısal görünüş (tecelli) biçimindedir. Sevinç veren çehre, güzel yüz, yüz, çehre.
Cemalullah	Allah'ın cemâli, kudret yüzü, sıfatı
Celali	Öfkeli, kızgın, hiddetli
Cengi cidal	Kan akıtılan savaş, kavga, dövüş
Cevlan etmek	Kendi çevresinde dönmek, unutmamak, dolaşmak acısına kutlanmak, hatırda tutmak
Cezbe	Ruhun heyecana gelmesi, Tarikat ehlinin kendinden geçme hali
Cim	Arap abecesinin 5. harfi
Cilvegah	Cilve yeri, Hak cilvesi
Cude kızı Esma	Cenabı imam Hasan aleyhisselamı zehirleyen eşi
Cuş eylemek	Coşup akmak, sevgili ile kucaklaşmak
Cöfer	Cevher, gevher, altın, gümüş, inci, değerli madenler, taşlar, hazine, zenginlik, varlık. Türbelerde özel yerdeki kutlu toprak.
Cüda	Ayrılık
Cah-ı dünya	Dünya makamı
Cam-ı sefa	Şarap kadehi
Canib	Taraf, yan

Cebel	Dağ
Cehd	Direnmek, çalışma, çabalama
Cemolmak	Toplanmak
Cenab-ı Bari	Yaratıcı Tanrı
Cenabet	Cünup, pis
Ceng ü cidal	Savaş
Cerideci	Zabıtçı, tutanak düzenleyen
Cevr	Hırsızlık, zulüm
Cırmak	Kırmak
Cura	Bir yudumluk (içki)
Cünun	Delilik, çıldırma
Cürm	Suç
Cam	Şarap kadehi
Cazib	Kendine doğru çeken, cezbeden
Cennet-i ala	Tanrı'nın insanlara müjdelediği sekiz cennetten biri
Cihat	Din için savaşma
Cümle	Herkes

— Ç —

Çağmak	Güneş gibi ışımak
Çalab	Moğolca bir terimdir ve Tanrı manasındadır
Çar	Çare, umar, ilaç, medet, imdat
Çar anasır	Dört ana ilim, su, ateş, toprak, hava
Çar dab	Dördüncü darb, darbe
Çar iklim	Dört iklim
Çar köşe	Dört köşe
Çardayı masuman	Ondört masum
Çarh	Gökler, felek. Halk « Çarkı felek » der. Dünya
Çarhı devran	Bütün zamanlar, devreden zamanlar
Çariyar	Dördüncü sevgili, Sünniler Ebubekir-Ömer-Osman-Ali derler, hanedanı Ehlibeyt inancında olanlara göre Ali-Fatıma-Hasan-Hüseyin'dir.
Çarpare	Dört parça
Çaşıt	Casus
Çec	Tahıl yığını, buğday yığını
Çelenk-Celük	Bıyık uzunluğu
Çerağ, çırağ	Kandil, mum, çıra

Çeşm	Göz
Çeşme-i rüşvet	Rüşvet çeşmesi
Çığalı	Gösterişli
Çığır	İnce yol, tarikat, inanç yolu
Çiğne	Kucak, göğsünde
Çile-i merdan	Erler çilesi
Çile-i zenan	Kadın çilesi
Çilendi	Çınlatmak, kulakları sesle doldurmak
Çillehane	Erbain, deneme yeri
Çuha	Tüysüz, ince yün kumaş

— D —

Dader	Kardeş
Dâd	Adalet, yardım
Dağ	Yara, dert
Dağlamak	Ateşle yakmak
Dahl eylemek	Karışmak, girmek, dahil olmak
Dahme	Mezar
Dal	Arap abecesinin 8. harfi
Dalalet	Yoldan çıkma, sapma, sapkınlık
Dam	Tuzak, ağ
Damen	Yes, etek, el-etek
Danışman	Danişmend, bilgili kadı yardımcısı
Dapa gitmek	Tapmak
Dar	Kapı, ev, Ayin-i cemde suçların sorgulandığı, itiraf edildiği yer, darağacı, idam mahkumlarının asıldığı üç ayaklı sehpa
Darulaman	Sığınılacak yer, sığınak
Darüs-selam	İçinde bulunanların selamlaştıkları yer, selayurdu, cennet
Dasitan	Destan
Dat	Arap abecesinin 15. harfi
Davet-i rüşvet	Rüşvet yemeye çağrı
Deccal	Kıyametten az önce çıkacağı seylanan yalancı peygamber
Def-i gam-ı subh	Sabah gamının atılması
Dehr	Zaman
Delik taş	Tesbih
Dem	Nefes; an, zaman, İçki, şarap.

Dem be dem	Andan ana, her an, her zaman, git gide
Derban	Kapıcı, kapı bekçisi
Derc etmek	Yazmak, toplamak, bir araya getirmek.
Derg	Anlama, kavrama
Dergâh	Eşik; büyük tapı; dervişlerin bulunduğu yapı, tekke, kat, Şeyhlerin manevi huzuru ve bulundurkları yer
Derman	Şifa, iyileşme, kurtulma
Dert	Sabırla kurtulunan üzüntü, tasa acı olaylar
Derun	İç, içle ilgili, gönül
Derviş	Tasavvuf yoluna girmiş kişi
Derya	Su ile kaplı yerler
Dest	El, etek, himmet, yardım eli
Destgir	Yardımcı, yardım eden, himmet eli
Destur	İzin
Devah	Dua eden, niyeaz eden
Devran	Zaman, devir
Devşürmek	Toplamak
Deyyar	Devir eden
Didaları	İç organları
Didar	İnsan yüzü, çehre
Didar görmek	Tanrı'yı görmek
Dide	Göz
Dil-figar	Yaralı yürek
Dil-nigar	Gönül putu, sevgili
Dil	Lisan, gönül, kalp
Dil mülkü	Gönül dünyası
Dilir	Yiğit, yürekli
Diriğ	Men etmek, koğmak
Dirlik	Geçim, refah
Divan-ı bari	Tanrı katı
Divan-ı hümayun	Padişah meclisi
Diyanet	Dindar
Don	Elbise, libas
Dört Kapı	Şeriat, tarikat, marifet, hakikat. Bu dört kapıdan şeriat, dinin dış yüzüdür, iç yüzü hakikattır. Hakikata eren kişinin şeriatla tarikatı geliştirmesine marifet denir. Bu dört unsura dört kapı denir.

Duha Kuran'da 93. sure Kuşluk-aydınlık vakti, gelecek olan bulut, 44. Duhan suresi 10. ayet.

Duhan Tütün, duman

Dun Aşağılık

Duzahından Tuzak, fend, tuzağından

Dü Cihan Ahiret ve dünya

Düğeli Hepsi

Dün Gece

Dünyaperest Dünya sever, dünyayı düşünen

Dürfeşan İnci saçan

Dürr İnci

Dürr Ebrar 2 yavru, 2 evlat, Hasan-Hüseyin aleyhisselamlar.

Düş Rüya, hayal kurmak

— E —

Eba Müslim Hak imam Cafer-i Sadık aleyhisselamın onu red etmesine rağmen Alevi-Bektaşilerce çok sevilen bir ordu komutanı

Ebem Kuşağı Bazen gökyüzünde görülen yedi renkli belirti

Ebniya Kötü niyet, kötü huya meyil etmek

Ebsem Sükut etme, sessiz olma

Ebsem olmak Mütevazilik

Ebter Soyu türememiş, evlatsız, hayırsız, sonu gelmeyen

Ecdad Soy-sop, nesil

Edna Alçak, en alçak

Eflak Gökler, zamanlar, tarihler

Efsane Söylence, rivayet, menakıbe, yalan, uydurma, gerçek dışı

Ehl-i Beyt Kur'anda 33/33. ayet hükmünde tertemiz ve masum oldukları haber verilen yine, 42/23. ayetlerde sevilmesi Mü'minlerin üzerine farz olan hane halkı, Hz. Muhammed'in yakınları (Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin ve onların soyundan gelenler)

Ehl-i harabat Meyhaneye gidenler, içki içenler

Ehl-i ırz Namus sahibi

Ehl-i irfan Düşünce sahibi

Ehl-i isyan İsyancı

Ehl-i masiva Dünya halkı

Ehl-i niyaz Dua edenler, saygılılar, yalvaranlar

Ehl-i taat Dindarlar

Ehl	Sahip, malik olan
Ehlullah	Allah ehli olan dostlar, salih kullar
Ekber	Ulu
Elhamdülillah	Şükür Tanrıya
Elif-lâm-mim-zalikel kitab:	Kuran'da Bakara suresinin ilk ayetleri (2. ayet)
Elif-lâm	İlmin özü, gerçeği
Elif	Arap abecesinin ilk harfi, bir, tek, Allah anlamlarında kullanılır
Elvan, elvan	Çeşit çeşit çiçekler, renkli otlar, bitkiler, güzellikler
Em	İlaç
Emek yemek	Gayret etmek, çabalamak
Emir-el müminin	Halifelerin lakapları, bu lakap Halife Ömer için söylenmiş daha sonra Osmanlı padişahları için kullanılmıştır.
Emmara	İnsanı dünya zevklerine iten nefis
Emraz	Dert, hastalık, yara, bozuk sıhhat
Emsal	Dilden düşmeyen şeyler, hikayeler, destanlar
Enbiya	Peygamberler
Enelhak	"Ben Tanrı'yım" anlamına gelen bu söz ilkin ünlü sufi Hallac-ı Mansur tarafından söylenmiş ve bu da onun öldürülmesine neden olmuştur. Tasavvuf ilkelerine göre, gerçek varlık, tek varlık Tanrı'dır. Bizim gördüklerimiz ise Tanrı'nın değişik aşamalardan geçerek tecelli eden hayali görüntü olsa bile Tanrı ile ilgilidir. Yani var olan dağ, taş, hava, su, ateş, bitki, hayvan, insan değil Tanrı'dır. Öyleyse insan da Tanrı'nın bir hayali görüntüsü olarak algılanmaktadır. Yani genel varlığın, mutlak varlığın, Tanrı'nın bir parçasıdır insan. Bu yüzden de "Enelhak" demeye hakkı vardır.
Enisim-munisim	Gündüzüm-gecem, içim-dışım, sevgilim, sevimlim
Enteşe	Endişe, korku, heyecan
Enval-i eytam	Yetim malları
Er görmek	Erişmek
Erazi	Arazi, topraklar
Erbai anasır	Çeşit çeşit gizli sır, sırrın özü, gerçeği
Erbain	Arapçada kırk demektir. dervişlerin dar bir odada kırk gün kalıp, az yemesi, az uyuması ve ibadetle uğraşarak nefislerini terbiye etmesi
Ercemend	Şerefli, sayılır olma
Ered, erd	Öfke, kahır

Eren	Bektaşi inançlarını yayan kimse, ermiş, er
Erkân	Usuller, kurallar, din kuralları. Batıni toplulukların yaptıkları törenler. Direkler, asa, ileri gelenler, elemanlar (ateş, hava, su, toprak); dervişlerin yol ve töresi, yol, tüzük
Erkânı harp	Genelkurmay
Ervah-ı alâ	Güzel makamlar yerler, yüce alemler, yüce ruhlar alemi
Ervah	Ruhlar, canlar
Esfel	Cehennem
Esfele safilin	Cehennemin dibine doğru (95/5. ayet)
Esmai hüsna	Allah'ın güzel isimleri (7/180, 17/110 ve 20/8. ayetler)
Esmail müsemma	Müsemma olan isimler, anılan isimler
Esrar	Giz, sırlar, aklın ermeyeceği şeyler
Esrarı hakikat	Hakikatın esrarı, gizlisi
Evren	Dünya, kainat, ejderha, büyük yılan
Evsaf	Vasıflar, sıfatlar, nitelikler
Eyyam	Günler
Eyyam	Zaman, vakit
Ezvac-ı tahirat	Temiz insanların eşleri, Alevi kadınları
Ezvendeler	Ehlibeytin tamamı ve 12 imamlar

— F —

Faşetmek	Açığa çıkarmak
Fahri kainat	Dünyanın övündüğü, peygamber Hz. Muahmmed'in lakabı
Fail-mef'al	Yapmaktan haber
Fak	Tuzak
Fakih	Fıkıh bilgini
Fakir	Aciz, matevazi
Fani	Ölümlü, geçici
Farımak	Usanmak, güçsüz düşmek
Farz	Dinde mutlaka yapılması gereken şey
Fasbir İnnallahe	Fasbir, Kur'an'da 74/7. ayette, İnnallahe ise Kur'anda yaklaşık 100 ayette vardır.
Fasık	Münkir, sapık
Fatihatül kitap	Hatmedilmiş, okunmuş kitap, Kur'an. Kur'an'daki Fatiha suresi, ümmül kitap. Sebbülmesani.
Fatima-i Zehra	Nur yüzlü, ışık saçan, aydınlatan Fatima
Fatima	Aleyhisselam validemiz, nur, öz, kaynak

Fatma Ana	Fatma Ana. Hazreti Muhammed'in kızı, Ali'nin karısı, Hasan ve Hüseyin'in anası. Lâkabı Zehra'dır. Fatıma-tüz-zehra da denir. Kadınlarda namusun, doğruluğun, temizliğin sembolüdür.
Fazilet	Bütün güzel huy ve ahlaka sahip olana verilen lakap
Fazl-ı Yezdan	Tanrı'nın yardımı, keremi, iyiliği ve ilmine erişen, kurtuluşa eren; Hurufi
Fazl	Fazlalık, üstünlük
Fe	Arap abecesinde 20. harf
Fedayi	İnandığı yolda can vermek pahasına bile olsa, mücadele yapan kişi
Fehm	Anlama, sezme, fark etme
Fehmine varmaz	Gerçeğe eremez, anlamaz, sırrını bilemez
Felak	Kuranda 113. ayet
Fellah	Arap... sevilmeyen adan anlamında kullanılır
Fena	Yokluk
Fend	Hile, desise, oyun taktiği
Feragat	Hakkından vazgeçmek
Feramuş	Hasretle anmak, yad etmek
Ferda	Erte, gelecek zaman, yarın
Ferik	Tümgeneral, korgeneral
Ferişteh	Gayb aleminin melekleri
Ferman	Osmanlı padişahlarının yazılı emirleri, buyruk
Ferraş	Hizmetçi, döşemeci
Ferş	Arşın yüksekleri
Ferzendi	Cümlesi, hepsi
Fetva	Dinsel konularda müftülerce, daha sonra da şeyhülislamlarca verilen kararlar
Fırka	Parti
Fıskı fücur	Pislik-mebzelelik 6/145. ayet
Fi ahseni takvim	95/4. ayet
Figan	İnilti
Figan eden	Ağlayan, inleyen, seslenen, isteyen
Fikar	Ayrılık
Fil	Fiil, eylem, iş
Firdevs bahçesi	Firdevs cenneti 23/11. ayet
Firkat	Ayrılık

Fücur Günahkarlık
Fütur Kötü, kem
Fütur etmemek Umursamamak

— G —

Gaffar Kulların günahlarını bağışlayan Allah
Gaffarüzzünub Tanrı
Gail, kail Razı olma
Gamhuvar Gam-keder giderici, dost
Gamküvar Elem-keder içerisinde
Gani Bol, cömert, zengin
Garaz Kötü amaç, düşmanlık
Garet eylemek Yamalamak
Gark olmak Boğulmak (suda), gömülmek
Gavvas Yüzücü, suda yüzen
Gaybet Dedikodu, çekiştirme
Gayn Arap abecesinin 19. harfi
Gayretkeş Çalışkan, taraftar, kıskanç
Gayya Cehennem kuyusu
Gazayı ekber Büyük savaş, cihad, nefisle mücadele
Gazel yaprağı Sararmış yaprak, Eski bir şiir türü, aşk şiiri
Geda Dilenci
Ger Eğer
Gerduşi Gelip geçici
Gevher İnci,cevher
Geysü (giysu) Uzun saç örgüsü
Gıllıgış Gizli kin
Gılman Delikanlılar, köleler, hizmetçi kul, cennet hizmetçisi
Girdab-ı mihnet Bela, sıkıntı girdabı
Girdap Anafor, suyun kendi mihverinde dönmesi
Giriftar Düşkün, tutulmuş, esir
Göfer Karşılıklı ikram, ziyaret, ilim, bilgi, sır, haber, bütün, töz, ince toprak.
Gön Deri
Gönlek Gömlek
Göyer Yanar
Göymek Yanmak, tutuşmak

Gulam	Köle, çocuk, uşak
Gussa	Elem, gam
Guş	Kulak
Guş tutmak	Dinlemek
Güftaz	Söz
Güher	Cevher-gevher
Gülbang	Yüksek sesle bir ağızdan bağırarak, yüksek sesle ayin yapmak, ezgili dua okumak. Tek kişi okur.
Gülfeşan	Gül saçan
Gülşen (Gülzar)	Gül bahçesi
Gülüstan	Gül bahçesi
Güman	Sanı, sanma, kuşku, şüphe
Gümrah	Gelişmiş, verimli
Güruhi Naci	Kurtulmuş topluluk
Güz	Sonbahar

— H —

Ha	Arap abecesinin 6. harfi
Hab-ı gaflet	Gaflet uykusu
Habib	Sevgili-Dost,
Habil	Hz. Adem'in oğullarından, Kabil'in kardeşi
Hac	Müslümanlıkta, zengin ve yol zahmetine katlanacak bedeni kabiliyeti olan kişi, aynı zamanda yol emniyeti de varsa ömründe bir kere Mekke'ye gider, kıble olan Kâ'be'yi ziyaret eder, orada muayyen töreni yapar ve hacı olur. Buna haccetmek derler. Sufilerde gerçek Kâ'be gönüldür ve gönül yapmak, hacca gitmekten üstündür
Hacerül-esved	Kabe, İbrahim peygamberin makamı
Hacet	İhtiyaç, lüzum
Hacı	Hac görevini yapan
Hacil	Şaşırma, haberin olsun, ikaz
Hafa	Gizlilik, kapalılık
Hak-ı yeksan	Yıkık
Haki pay	El-etek, ayak tozu
Hakikat	Gerçek, manevi ilim
Hakk	Tanrı
Halas	Kurtulma

Halfe	Ardıl, birinin yerine geçecek olan
Hali	Boş, ıssız
Halka-yı tevhid	Tevhit halkası, tekkelerde ibadet esnasında bir arada oturma
Hallaku cihan	Cihanı halk eden Allah
Hallaku gafur	Halk eden, Halk ettiklerine yakın olan
Halvet	Yalnızlık, Kapalı biryerde yalnız kalma; kimsenin bulunmadığı kapalı yer; Tanrı ile görüşme, Kırk gün süren halvete, Erbain Çıkarmak denir.
Hamel	ana rahmi, hami
Hankâh	Tekke, zaviye, pir evi
Har	Diken, eşek, yıkık
Haram	Dince yasak olan
Harbi	Tüfek temizleme aracı, harple ilgili, doğru
Hare	Sert taş, kaya
Harici	İslam dünyasının en eski partisidir. Siyasal alanda rol oynamıştır. Ali'yi de onun düşmanı olan Muaviye'yi de tanımayıp "Hüküm ancak Tanrı'nındır" demişlerdir. Anarşist bir karakter taşır, Şiilerce sevilmezler.
Harir	Bez, kuşak bağı, ipek
Hasbihal	Görüşüp dertleşme
Hassa	Duygu
Haşr	Toplama, Ölenlerin tekrar dirildikten sonra toplanması, kıyamet
Haşredek	Kıyamete kadar, mahşer gününe kadar
Hatem	Mühür, mühürlü yüzük, yüzük
Hatemi Kelâm	Sözü tamamlamak, Kuranı tam olarak okumak
Hatemül enbiya	Peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed Mustafa
Hatemül Nebi	Son peygamber yüzüğü
Hatim	Bitirmek, okumak, tamamlamak
Hatmullah	Allah ilmini hatim eden, Alla'hın çizdiği hat
Havace	Hoca
Havariç	Hak inanca düşman olanlar
Havf-ı nihan	Pişmanlık, geri dönüş, sonsuz korku
Havf	Korku
Hayatı cavidan	Ahiretteki gerçek hayat
Hayber	Hz. ali'nin fethettiği kale
Haydar	Arslan, cesur, yiğit zat. Hz. Ali

Zulüm, yazıklanma
İyiliksever
Sofra, yemek, içmekle ilgili
Ölümlü alemlerdeki yaratılmışların en hayırlısı, Peygamberimiz
Hayvan ruhlu, hayvan huylu olanlar, lisanını hayvan üzerine kullananlar
Diri olan, bütün canlılara hükmeden
Çekinme "Sakın" anlamında Tanrı buyruğu
Allah
Arap abecesinin 27. harfi
Hiçe
76. Dehr suresinin 1. ayeti
Ceng
Misal, misalen, emsal, örnek, aynısı, gibisi
Herzaman
Boş söz
Nefsine düşkün
Büyük kalas, odun, dam ağacı, damdaki yatay ağaç
Bülbül, bin
Arap abecesinin 7. harfi
Dili koruma, gerekmedikçe düşünceyi dillendirme
Muhafaza etmek, korumak, tamamen okumak, ezberlemek
Müşteri
Hainlik
Ölmezlik suyunu içerek ölmezliğe kavuşan, zor durumlarda olanlara yardıma koşan bir peygamber. Ab-i Hayatı karanlıklar diyarında yeraltı mağaralarında bulmuştur.
Merzifon'un Yakuplar köyünde yaşmış ermiş bir zat.
Ar, haya, utanmak, mütevazilik, edep, terbiye
Ayrılık
Acı, elem, kalp yarası
Doğru yolu klavuzlama, kılavuzluk
Yalan, aldatma, gerçek olmayan
Sünniler tarafından icad edilen ve peygamberimize bağlı gibi gösterdikleri bir makam. Saltanat, Bektaşilikte nasip almaya layık kişiye verilen berat, belge

Himmet	Çalışmak, çabalamak
Hon	Güzel olmayan, kan, kurumuş etkenlerin toplanması
Hor	Önemsiz, bayağı, kötü
Horasan	İran'ın doğusundaki bir bölgenin adı
Hoşkin	İsteyerek, hoşlanarak kin güdenler, kinden-düşmanlıktan hoşlananlar
Hub-liga	Güzel yüz
Hub	Güzil, çekici, iştah açıcı, sevigili, yar
Hub nigar	Güzel, cilveli kadın
Hubbu Haydar	Haydar sevgisi, Hz. Ali sevgisi
Hulk	Ahlak, huy, yaratılış
Hulle don	Cennet giyeceği, en güzel elbise, manevi elbise, libas
Humar	Şarap, içki.
Humari	Sarhoş
Hun-u giryan	Kanlı gözyaşı, ayşırı derecede ağlama
Hur	Güneş, ahu gözlü
Hur Şehid	Kerbelada şehid olan bir savaşçı. imam Hüseyini yakalamak için Kufe Valisi Abdullah'ın gönderdiği iki bin kişilik askerin komutanı. Hüseyin ile görüştü, onun yanına geçti, sevgisiyle ona bağışlandı
Hurç	Çuval
Hurh-hürh	Cahil, inanmayan, gizli niyyet
Huri	Cennet melekleri
Hû	Rab, Allah, kainatın hükmedicisi
Hüccet	Berat, kurtuluş belgesi, izin, müsade, kanıt
Hükm-i şeriat	Şeriat kuralları
Hüma kuns	Devlet kuşu
Hünermend	Hünerli, marifetli
Hünkâr	Sevgi-saygı ifade eden bir deyim. Osmanlı padişahlarından bazıları böyle anılırdı. Bektaşilik inancında Hacı Bektaş'ın lakabı
Hüsn	Güzellik, Yüz güzelliği.
Hüve'l-ebder	"O, oğulsuzdur.. " Hz. Muhammed için söylenir

— I —

Ihtırılmak	Deveyi çökertmek, derviş yapmak
Ikrar	Tarikata giren kişinin verdiği söz
Il	Yıl, sene

Ilan	Yılan
Ilgı	İlgi, alaka
Ilıklar	Hayvan sürüsü, dört ayaklı hayvanlar, yalan, yad, hariç olanlar, hesap verenler
Ilkı	Yılkı, at sürüsü
Inıkmak	Biat etmek. Muti olmak
Irakıp	Düşman, karşıt
Irılamak	Ayrılmak
Irıza	Rıza, razı olma, bütün varlığıyla inanma, kabullenme
Is	Sakin, Tenha
Issı	Sakip , sıcak
Istırab	Tasalanma, keder, eziyet
Işık	Derviş, talip, mürşid, marşidlerin simgesi
Işımak	Aydınlanmak

— İ —

İblis	Şeytan
İbrişim	Ham ipek
İcar	Kiralama
İcazet	İzin, şeyhlik, dedelik veya hocalık rütbesini isbat için verilen diploma, şeyhlik beratı, izin belgesi
İçne	İçine
İçre	İçre ait
İçtinab	Çekinme, sakınma
İfşa	Açıklama, açığa vurma, beyan etme
İğen	Ziyade, çok fazla
İğva	Yoldan çıkma
İhlas	Temizlik, doğruluk, müşteriyi aydınlatma
İhsan	İyilik, ve lütufta bilinma
İhtiyar etmek	Seçmek, katlanmak
İhvan	Yaran, dost, muhib, sadakat ehli
İkilik	Kişinin Tanrı ile kendi varlığını bir görmemesi, nefse kapılma, birlik karşıtı
İkrar	Tastik, kabul etmek
İl	Aşiret, halk, şehir
İl olmak	İtaat etmek
İlam	Bildirmek, anlatma, elem verme

İlmi hikmet Gerçekleri bildiren ilim
İlmi ledün Gizli bilgi, geleceği önceden bilmek
İltimas Himaye, kayırma
İlya İncil'de Hz. Ali 'ye verilen işaret
İlyas Hızır'la birlikte olduğuna inanılan peygamber
İmam İmam Ali ile beraber onun soyundan gelen on iki kişiye verilen ünvan, önder, lider, dini rehber
İman uğrusu İman hırsızı, din tüccarı
İnabe Yardım
İncil Tanrı tarafından İsa'ya gönderilen kutsal kitap.
İndallah Allah katında, makamında
İnha Ulaştırma, atama yazısı
İnhisar Tekel
İnkisar Beddua, şikayet, lânet
İnna fetahna Fetih suresi 48/1. ayet
İnne keleminel mürseliyn: Yasin suresi 3. ayet
İnnemel münafigun Nisa suresi 4/142. ayet
İns İnsan
İns ü cin İnsanlar ve cinler
İnsan-ı kâmil İnsanların en olgunu
İntizar Bekleme, beddua, ümid etme
İptida İlkin, ilkel
İrad Ekin, mal-mülk
İradet İsteme, dileme
İrfan Bilme, biliş, anlayış
İrşâd Doğru yolu gösterme, uyarma, aydınlatma, Hak yoluna götürme, Bu işi yapanlara Mürşit denir.
İrşat etmek Aydınlatmak
İrte Yarın, erte
İsa (A.S.) Kuranda yaklaşık 25 ayette geçen Hak peygamber
İsfan İsfahan şehri
İslambol İstanbul
İsrafil (A.S.) Dört büyük melekten biri. Sur denilen boynuzu birinci üfürüşünde bütün canlılılar ölecekler, ikinci üfürüşünde yeniden dirilecekler, böylece mahşer olacak.
İstibdat Zulüm devri
İstidat Kabiliyet, meziyet, yetenek, yeti

İşret	İçki veren
İtikat	İnançla bağlanma, iman
İy	Ey
İye	Sahip
İzhar-ı cemal	Güzelliğin belirmesi
İzharı	Açıklaması, izahı
İzzet	Büyüklük, yücelik

— K —

Kabe	Mekkedeki kutsal yer, Mescidil haram, gönül, kalp
Kaçan	Haçan, ne zaman
Kad	Boy
Kaddi servi	Boylu poslu, güzel yapılı
Kadem	Ayak; uğurlu iş
Kadı	Yargıç
Kadir	Güçlü, kuvvetli, Tanrı Değer
Kadid	Kadavra, taş gibi katı
Kaf ve nun	Yaratılış, arah abecesinde iki harf
Kafdağı	Eskilere göre dünyayı çepeçevre kuşatmış olan bir dağ. Arkasında devler, cinler ve ejderhalar yaşarlar.Melekler tarafından ateşten zincirlerle yakalanıp oraya atılır. Masallarda adı geçen Zümrüdü Anka kuşunun yuvası da buradadır. Sofilere göre, kafdağı insanın kendi vücududur.
Kafir-i asl ü ezel	Ezelden ve temelden dinsiz
Kagir	Taşyapı
Kahhar	Kahreden, Tanrı adı
Kail	İnanmak, kabul etmek
Kainat	Bütün alem, evren
Kakımak	Öfkelenmek, kızmak, paylamak
Kal-ı kıl	Senlik-benlik, dedikodu
Kal	Dedikodu
Kam	Murat, istek
Kamer	Ay
Kamet	Boy, boy pos
Kamet eylemek	Ortaya çıkmak, doğrulmak
Kâmil	Yetkin, erişkin, eksiksiz, mükemmel, en olgun.
Kamu	Herkes. bütün halk, tüm, hepsi

Kan	Maden, kaynak. Değerli şeylerin kaynağı.
Kanber	Ali'nin azatlı kölesi. Ali serbest bıraktığı halde yanından hiç ayrılmamıştır.
Kandildeki nur	Hz. Ali , Alevi-Bektaşi inancına göre yaratılmışların en ilki Ali'dir. İnsanoğlu oluşmadan o gökte bir ışık olarak bulunuyordu
Kani	Hangi
Karangu	Karanlık
Karataş	Siyah renge boyanmış taş, zulüm karanlığının katılığını belirtmek için söylenir., Kâbe'deki Hacerüd esvet taşı
Karaz	Düşmanlık, öfke, kin
Karfı	Ucu sivri ve dimirli mızrak
Karı	İhtiyarlamış
Kâr	İş, uğraşı, kazanç
Kase	Kap, tas, su içilen dar ve derin kab
Kasım	İmam Hasan'ın oğlu olup on bir yaşında iken Kerbelâ'da şehid edilmiştir.
Kastine	Kasıtlı olarak
Kaş ifi burhan	Keşf edilen, delil, rehber
Kat'etmek	Kesmek
Katl'etmek	Öldürmek
Katre	Damla, damlayan şey, su damlası.
Kavil	Söz, and, yemin
Kavm-i Lut	Lut kavmi, aralarında cinsel sapıklığın ortaya çıktığı ve bu yüzden yok edildiği dinsel kitaplarda yer alır
Kayyım	Bir malı veya işi yöneten
Kazı	Kadı, Osmanlı döneminde yargıçlım görevini yürütürlerdi
Kebutullah	Allahın güvercini, Hacı Bayram Veli'nin lakabı
Kef	Arap abecesinde 22. harf
Kefaret	Para karşılığında bağışlanma
Kehle	Bit
Kelamullah	Allahın kelamı
Kelâm	Söz
Kelb	Köpek, it
Keleci	Söz
Kemâl	Olgunluk, kâmillik

Kemer-best	Beline kemer kuşanmış olan. Tarikatta günahlarını söyleyip kurtulanların beline bir kemer bağlayıp yapılan af töreni. Kemerbest, beli bağlanmış, hizmete hazır kimseler demektir. Hz. Ali, oğullarından onyedisine kılıç kuşatmış, savaşa göndermiş. Bunlara «Kemerbest» denir.
Kemter	Hakir, itibarsız, aşağılık, en kötü, aciz, zavallı.
Ken'an ili	Filistin
Kend	Köy, kasaba
Kenzullah	Tanrı'nın hazinesi.., insan
Kepaze	Rezil
Ker	Sağır, işitmez, eşek.
Keramet	Tansık, mucize, ululuk, olağanüstü şeyler yapmak
Keraneci	Gidiciler, kaçıcılar, kervan yolcuları, rezili rüsvalar
Kerem	Cömertlik, bağış, lutuf
Kerih	Pis, iğrenç
Kerim	Soylu, cömert
Kerrar	Savaşta döne döne kılıç sallayan, Hayder-i Kerrar (Döne döne saldıran arslan) Hz. Ali'ye verilen ünvan
Kerremallahu veçhe	Allah'ın yüzünü nurlandırdığı kişi, Hz. Ali
Kerrubi	Melek
Kesb-etmek	Kazanmak
Kesbetme	Çalışıp kazanma
Kesikbaş	Mevlüt kitaplarının arkasındaki hikayelerdendir. Hz. Muhammed'e gelen kesik bir insan başının serüveni olup Hz. Ali ile birlikte Kesikbaş'ın yurduna gidip puta tapan halkını Müslüman etmesini anlatır.
Keş ik	Sıra
Keşkül	Şarap tası, çanak
Kevkep	Yıldız
Kevn-i mekân	Varlık, evren, cihan
Kevn	Oluş, ortaya çıkış, biçimleniş. Bir nesnenin başka bir nesneye dönüşmesi, suyun bulut, bulutun yağmur, dolu, buz vb. biçimlerine girmesi.
Kevn ü mekan	Varlık, kainat, evren.
Kevser	Cennette bir ırmak; sonsuz, soy-sop (Hz. Muhammed'e ait) Kevser Havuzu'nun sakisi, Hz. Ali'dir. Sofiler, kevseri «irfan» olarak düşünürler. (Ayrıca bakınız «ab-ı kevser».)
Kıblegah	Namazda yazamaza döndürdüğümüz yön

Kılısar	Kılarsa
Kırk-Budak	Hacı Bektaş tekkesinde kırk mumlu şamdan, bunlar iki adettir; biri Balım Sultan türbesinde, diğeri Hacı Bektaş'ın Kırklar meydanındadır
Kırk Makam	Erenler meydanı, dört kapının her birinde on makam vardır
Kısmet-i guram	Alacaklının kısmeti
Kısmet	Bölme, pay, kader, Tanrı takdiri olan şey
Kıssa	Fıkra, hikaye
Kıyas	Denklemek, yanyana getirmek, eşit saymaya kalkışmak
Kıyl-u kal	Dedikodu, yalan dolan, fitne
Kızıl Deli	15. yüzyıl Bektaşi ulularındandır. Gerçek adı Seyyit Ali Sultan'dır. Hacı Bektaş'ın oğludur.
Kızılöz	Hacı Bektaş ilçesi yakınlarında bağlarıyla ünlü bir yöre
Kibar	Büyükler, terbiyeliler
Kile	Buğday ölçüsü
Kiramen Katibi	Sevap ve günahları yazan melekler.
Kisb ü kâr	İş güç, çalışma, kazanma
Koçmak	Kucaklamak
Konca	Çiçek, bitki, güzel, hoş, yeni açan çiçeğin özü
Koz	Ceviz
Köşk ü eyvan	Büyük ev ve köşk
Kur'an	Müminlerin mukaddes kitabı , ilm-şifa-haber menbağı
Kura-yı ferman	Fermana rastlamak
Kurb-i Rahman	Allah'a manevi yakınlık
Kurretül-ayn	Hasan-Hüseyin aleyhissilem efendilerimiz
Kuş-kuşun	Alın, kulak, kulak vermek, iyi işitmek
Kutbül aktab	Kutubların kutbu. HHB. Veli
Kutbül arifin	En görülmez ve gizi yerlerdeki ilmi bilen kişi
Kutub	Her çağda Tanrısal tasavvufa yetkili insan
Kübera	Büyükler
Kühn	Bir şeyin aslı, kök, öz
Külhancı	Hamamcı
Külli	Tekmil, bütün, tamamı, hepsi, tümü
Küllühün finnar	"Hepsi ateşi.." demektir. Kur'anda geçer
Kün	Tanrı'nın evreni yaratırken buyurduğu "ol!" emri. Ol olsun.
Kün fe-kan, kü fe-yekün :	Olan oldu. Allah bu emirle bütün varlıkları yarattı.

Küntü kenz	«Ben bir hazine idim» anlamında Tanrı ya da peygamberimizin kutsal bir sözü.
Kürre	Demirci ocağı, büyük ocak, olgunlaşma için verilen savaşım
Kürsül azam	Büyük kürsü

— L —

Lâ'l	Kırmızı renkli bir taş, sevgilinin dudağı
Lâ'sı yok illâ	Her zaman evet demek
Laf ü güzaf	Boş laf
Lağviyat	Boş söz, abesli iştigal
Lahut	Tanrısal dünya, görünmezler alemi, zatın karşıtı
Lal	Dilsiz
Lâ-cerem	Besbelli, elbette, kuşkusuz
Lâ-Mekân	Mekanı olmayan, mekansızlık alemi
Lâ-şekçesine	Şüphesizcesine, işkilsizcesine.
Lâ-taayün	Tanrı'nın mutlak varlık alem
Lâ-ya'kıl	Deli, mecnun
Lâ-ya'lem	Bilmeyen
Lâ-yezal	Ölümsüz, yok olmaz, zeval bulmaz
Lâ-yu'kal	Akılla bulunmaz
Lâ-yüs'el	Sorumlu tutulmaz
Lâ	Yok. Önüne geldiği sözcükleri olumsuz yapar
Lâ Feta	"Fatih yoktur" anlamına gelir. Hz. Muhammed'in "Lâ Feta illa Ali Lâ seyfe illa zülfikar" sözünden alınmıştır
Lâ fetâ illâ Ali	Ali'den başka fethedici , yiğit yoktur
Lâ mekân	Mekânsız, yersiz
Lâ melif	Arap alfabesinde yaya benzeyen harf. Kaş buna benzetilir.
Lâ nazır	Eşi olmayan
Lâ reybe fiyh	Bakara suresinin 2. ayeti
Lâ taknetu	Allah'ın rahminden ümid kesmeyin anlamında bir ayet
Lâ tenahi	Bitmez, tükenmez
Lâ yemut	Ölümsüz, daimi, ezeli, ebedi
Lâl taşı	Kırmızı ve değerli taş, mücevher.
Lâl-i mahcur	Sessiz sakin
Lâl eylemek	Susmak, susturmak
Lâmekân	Mekansızlık, yere gerek duymayan, Allah
Lâmelif	Arap alfabesinde yaya benzeyen harf. Kaş buna benzetilir.

Lâübali	İlişkisiz, kayıtsız, saygısız
Lâyezel	Bitimsiz
Leb	dudak
Ledün kitabı	Tanrı kitabı Kuran
Lem-yezal	Sona eren ışık, parıltı
Lem yelid velem yuled :	Doğmamış, doğurmamıştır. Allah Teala'nın vasıflarından Kuran'ın 112/3. ayeti
Leşker	Asker, Çeri, saldırı yapan topluluk, haram üzerine ayaklanmış leş huylular
Letafet	Güzel ahlaklı, latif, hoş görülü, sevecen, şefkatli
Levh-i mahfuz	Saklı sahifeler, Kur'an-ı Kerim'in aslı
Levh	Üstüne yazı yazılan düz taş veya tahta, levha
Levh ü kalem	Kader ve onun yazılması
Leylünehar	Gece gündüz
Libas	Elbise
Livaülhamd sancağı	Peygamberin sancağı
Liyakat	Yararlılık değeri, değer işi beceriklilik
Lokman	Kuranda 31. sure ismi. Doktor, tabib, derman
Lokman Hekim	Hikmetli sözleri ve fıkralarıyla ün salmış hekimlik yapmış bir ünlünün adı
Lütf	İyilik, güzellik, hoşluk
Lütfetmek	İyilik etmek

— M —

Ma'bud	Tapılan, Tanrı
Ma'den-ül-Maarif	Marifetler, irfanlar ma'deni
Ma'mur	Bayındır
Ma'şuka	Sevilen kadın
Maab	Varılacak yer
Maani	Anlamlar
Mağlup	Yenilmiş, yenilen
Mağrib	Batı, garb, Atlas okyanusu
Mağfiret	Allah'ın kullarının günahlarını bağışlaması
Mağrip	Batı. Atlas okyanusu.
Mağrur	Gururlu, kibirli, benlikli
Mağz	Öz ile iç içe
Mah-ı Muharrem	Muharrem ayı. Kerbelâ olayının geçtiği ay olduğundan yas ayı sayılır.

Mah-ı Tâbân	Parlak ay, parlayıcı
Mah	Ay (gökteki), on iki ayın biri.
Mahabbet	Sevgi, sevmek, aşk
Mahal	Yer, alan
Mahayet	Nitelik
Mahbub	Sevgili, sevilmiş, sevilen
Mahbubi alem	Dünya güzeli, sevgili
Mahbubi zen	Güzel kadın
Mahbus	Hapsedilmiş
Mahdum-u siyadet	Efendinin çocukluğu
Mahfi	Gizli, saklı
Mahfil	Toplanma yeri
Mahi Taban	Yerin, toprağın altı
Mahkûr	Kahredilmiş
Mahlas	Şairlerin şiirlerinde kullandıkları takma ad, lakap
Mahluk	Yaratılmış, yaratılan, yaratık
Mahlukat	Yaratılanlar, yaratılmışlar
Mahmur	Yarı sarhoş
Mahrem	Gizli
Mahşer	Kıyamet toplantısı, Tüm ruhların kıyamet günü toplanacakları yer
Mahvi	Mahvolmuş, perişan hale gelmiş
Mahz	Halis, katıksız
Mahza	Ancak, sadece, yalnız, halis
Mahzun	Hüzünlü
Mail	Eğimli, meyil
Makam	Durak. Erişilen maddi manevi derece, rütbe, mevki.
Makber	Kabir, mezar
Makrun	Yakın, kavuşmuş, yaklaşmış
Maksud	Dilenen, istenen, Kasdedilen şey, maksad, erek
Maksulat	Elde edilen
Maksum	Suçsuz. günahsız, çaresiz, güçsüz
Maksurat	Parça, pörçükler
Maktul	Öldürülmüş olan
Makulat	Akıl yoluyla anlaşılan
Malik	Sahib olan, cehennem bekçilerinin yöneticisi, Melek

Man'i	Anlam
Mana-yı mutlak	Hiç bir şeyle kayıtlanmıyan öz, sırf öz ve iç
Mana	Suretle, yani şekille tezahür eden iç, öz
Manend	Eşit, benzer
Mansı	Büyük rütbe, makam
Mansur	Şeriata aykırı düşünceleri ve sözleri yüzünden Bağdat'ta asılan ünlü mutasavvıf (Ölümü 922) Tek varlık felsefesinde çok ileri gittiği ve «enelhak» (ben Allah'ım) dediği için asıldı.
Mansur Darı	Mansur'un asıldığı darağacı, cemdeki özel alan.
Mar	Yılan
Marifet	Bilmek, tasavvufta, tasavvufa ait sözler, tanımak, anlamak. Tanrı yolunda bilgi sahibi olmak.
Masiva	Tanrı'dan başka bütün varlıklar, dünya ile ilgili olan şeyler
Masiyyet	Kötü iş, isyan etmek
Maslahat	Yerine göre, icabeden iş, söz, eylem, uğraşı, iş, yarar.
Masnu	San'atla yapılmış; uydurulmuş
Masum-i Pâk	Kerbelâ'da şehid olan ondört çocuk.
Maşlak	Maşa
Maşrık	Doğu, gün doğusu. Uzak doğu illeri, Çin.
Maşuk	Sevilen, sevilmiş, sevilen Tanrı.
Maşuka	Sevilen kadın
Mat etmek	Yenmek, bozmak.
Matav	Kıvrım
Matem ayları	Fatıma-Ali-Hasan-Hüseyin aleyhissilem hazeratı ile, ehli-beyt nesli, Hak imamların bazılarının şehid oluş günleri nede tutulan yas, matem, ibadet
Matla	Doğacak, doğacak yer
Matlab	İstenen, meram, aranılan
Matlub	Talip edilen, istenen
Matrabaz	Muhtekir, aşağı, hor gören
Mazarrat	Zarar vermek
Mazhar	Ulaşma, kavuşma, şereflenme
Mazhariyet	Yüce aşama erişme
Mazlum	Zulüm ve haksızlığa uğramış kişi.
Mazmaza	Ağzı su ile çalkalamak
Mazul olmak	Kovulmak

Özürlü
Umulur, olabilir
Günah, suç
Ma'denler
Anlam
Anlamlar, manalar
Takat, güç, tahammül
Bedava, ücretsiz, karşılıksız
Görüşte, asılda olmayan, ölçü, kinaye
Şan, şeref, Tanrı
Sığınak
Riya meclisi, gösteriş, yalan düzen toplantısı.
Deli, Leyla ile Mecnun hikayesinin erkek kahramanı.
Hasta, yaralı
Bilinmeyen
Ortaçağda Irak'ta, Dicle nehrinin iki kıyısında kurulmuş bir kent.
Doğal çekim
Metih eden, övücü söz söyleyen
Yardım, imdat.
Hazreti Ali'yi medih, övme duası şiiri.
Şaşırmış.
Uzun
Arabistanın önemli kentlerinden olup Peygamberin 622 de göç ettiği yer.
Anlam, kavram
Sihirlenmiş, gönül vermiş, hayran
Sinek
Ay
Şiirlerde 12 imam Mehdi'nin zamanla ortaya çıkarak kötülükleri yok edeceği, dünyaya yeni bir düzen vereceği inancı Alevi-Bektaşi kesimlerinde de önemli ölçüde benimsenen bir düşüncedir
Peygamber mühürü
Söz
Yer, mahal, hane
Hileci, düzenci

Mekkâre	Yük hayvanı
Mekr	Hile
Mekruh	İğrenç
Mekrümet	Ululuk, yücelik
Melaik	Melekler (tekil anlamda kullanılır)
Melaike	Melekler (tekil anlamda kullanılır)
Melal	Gam-keder, üzüntü, hasret, sıkılma, sıkıntı
Melamet	Kınamak; dünya malından yüz çevirmek
Melami	Parıltılar, aydınlık
Melci	Sığınacak yer (Melce-i Kurbu Hudâ Allah'a yakın olma, Allah'a sığınma)
Melek	Tanrı ile insan arasında aracılık yaptığına ve nurdan olduğuna inanılan tinsel varlık.
Melekût	Melekler ve ruhlar alemi, Saltanat. Düşünce evreni, tinsel (ruhi, manevi) varlıkların bulunduğu duyu üstü evren. Bu evren görünmez, duyularla algılanmaz, yalnız varlığı düşünülür.
Melhem	Yarayı iyileştiren ilaç, derman
Mellah	Gemici
Melûl	Mahzun, bıkmış, usanmış, elemli, üzgün
Memat	Ölüm
Men-Aref	Kendini bilme, kendini kötülükten koruma
Men	Ben
Menahi	Yapılması günah olan şeyler
Menal	Erişilen
Menâzil	Arapça ad. Menzil sözcüğünün çoğulu. Menziller, duraklar, konaklar.
Menba	Kaynak
Menca	Kurtuluş yeri, necat bulma
Menfa	Sürülen yer,sürgün yeri
Mengüş	Küpe
Menkûr	İnkâr eden
Menna	Engel olan, men eden
Mennan	Bol bol nimet veren; Tanrı
Mensub	Mansıb, rütbe, bir yere bağlı kalan, taraflar
Merdud	Tard edilen. kovulan, mel'un
Mensûh	Hükmü kaldırmış

Mensur	Ferman, berat
Menzil	Varılacak yer, tarikatta amaç, durak,
Merazâr	Cayırlık, çimenlik, reddedilmiş
Merd-i akıl	Akıllı kişi
Merd-i rah	Yol merdi
Merd	Er-Evliya
Merdan	Yiğitler, mert insanlar (Hz. Ali'nin sıfatlarındandır. Şah-ı Merdan. Yiğitlerin Şahı)
Merdane	Ercesine, erkekçe
Merdûd	Koğulmuş, red edilmiş, sürülmüş olan.
Merduman	İnsanlar, Adamlar
Mergul-ü ukul	Aklın ahenkli sesi, güzel ses
Merhem çalmak	Yaraya ilaç sürmek.
Merhum	Rahmetli
Mersiye	Ağıt
Mertebe	Sözlükte, aşama, derece, evre, rütbe, safha anlamlarına gelir.
Merva	Rivayet eden, söyleyen
Mervan	Emevi komutanlarından. Muaviye'nin oğlu Yezit'ten sonra halifeliğe geçmiş hükümdar olmuştur. Alevi ve Bektaşiler kendilerinden olmayan, özellikle karşı olanlara Mervan ve Yezit derler.
Mesa	Akşam
Mesel	Örnek
Mesel bağlamak	Örnek vermek
Mesiha	Şifa veren hayat veren
Meskenet	Yokluk, yoksulluk. Benlikten varlıktan geçme
Meskun	Oturan
Mest	Sarhoş, çakır keyf
Mestane	Sarhoş, sarhoşlar, sarhoşçasına
Mestur	Çizilmiş
Mestür	Örtülü, kapalı, perdeli,
Meşayih	İbadet, taat ehli, gerçeğe inanmış kişi, şeyhler, ulular, ihtiyarlar, erenler
Meşe	Farsça bişeden bozma orman
Meşgul	Bir şeyle uğraşan
Meşhun	Dolu, dolmuş

Meşreb	Huy, tabiat, yol, amaç, su içilen yer
Meşrur	Sevinçli, sevinmiş
Meta	Satılacak mal, eşya
Mevacib	Maaşlar
Mevali	Yüksek rütbeli kadı'lar, bilginler, köleler, mevleviyyet payesine ulaşmış sarıklı alimler,Buğulu, mesteden bakışlar, himmet nazarı
Mevc	Dalga
Mevc urmak	Dalgalanmak
Mevcudat	Varlıklar
Mevcûd	Sözlükte varolan, bulunan, var olma, bulunma anlamlarına gelir. Arapça var olmak anlamına gelen vecede kökünden türemiştir, var olan demektir.
Meveddet	Sevgi, muhabbet
Mevla	Tanrı
Mevlut	Doğum, yeni doğmuş
Mevt	Ölüm, benliği öldürme (mec.)
Mevteler	Mevatlar, ölüler, kabirde yatanlar, cesetler
Mevzua	Ölçülü
Mey	Şarap, içki
Meydan	Ayn-ı cem meydanı, toplantı yeri.
Meyi meyil	Gönül verme, sevme.
Meykede	Meyhane
Meymenet	Bereket. mutluluk
Meyyit	Ölü, cenaze.
Mezahir	Bir şeyin göründüğü yerler
Mezat	Artırmalı satış
Mezhep	Yol, yolak, Dinde anlayış, ibadet yolu
Mezid	Artma, arttırma, çoğaltma
Mezkur	Adı geçen
Mısmıl	Doğru, düzgün
Miftah	Anahtar
Miheng	Ölçü, ayar, temas edilen yer
Mihman	Konuk, misafir
Mihmandar	Ev sahibi, konuk eden, misafir seven
Mihnet	Eziyet, keder, dert
Mihr-i muhabbet	Sevgi ve aşk, aşk güneşi.

Mihr	Sevgi, güneş, muhabbet
Mihrap	Namazda imamın durduğu kıbleye karşı oyulmuş yer
Mikail	Büyük meleklerden biri; yiyeceklerin dağıtılması ile görevlendirilmiştir.
Miktar	Had
Milk	Saltanat
Milket	Varlık
Mim	Arap abecesinde 24. harf
Min'ş-şems	Anahtar
Minber	Camide hutbe okunan yer
Minnet	İyilik etme-İyiliği başakakma,
Mir-i miran	Beylerbeyi
Mir	Leşker, komutan
Mir'at	Ayna
Miraç	Muhammed'in bir gece göğe ağarak Tanrı'yla görüşmesi. Sofiler, Miracı, ruhani olarak kabul ederler. Onlara göre her olgun eren kendi değerince bir miraca kavuşur.
Mirimiran	Beylerbeyi
Mirrih	Merih
Mirvarı	İnci
Misal-i derya	Deniz gibi
Misal	Örnek, benzer, eş. Tasavvufta daha çok misâl alemi diye geçer. Düş evreni, yalnız düşüncede varolduğuna inanılan evren. Varlık türlerinin görünmeyen örneklerinin, özlerinin bulunduğu ileri sürülen evren. Duyu evreninin karşıtı.
Misbah	Mum, kandil
Miskin	Yok, Yoksul; varlığını Hakk'a vermiş vehim'deki varlıktan kurtulmuş, yokluk, varlıktan benlikten geçmiş.
Miskinlik	Acizlik. benlik duygusundan sıyrılma aşaması
Mişkat	Kandil konan hücre
Miyan -bend	Kemer, kuşak
Mizac	Karakter , huy
Mizan	Mahşer günü yani sorgu hesap günü insanların sevapları ile günahlarının tartılacağı terazi
Muallak	Asılmış, ertelenmiş, askıda kalmış, boşlukta duran
Muamma	Anlaşılması güç olan söz
Muarrefat	Bilinenler

Muasiyyet	Buluşmak
Muattar	Güzel kokulu, haz veren tad
Muaviye	Halife Ali zamanında Şam valisiydi. Ali'nin Hariciler tarafından şehit edilmesinden sonra kendini halife ilan etti. Ölümünden sonra yerine geçen oğlu Yezit, halifeliğini tanımayan Ali'nin oğlu Hüseyin'i Kerbelâ'da şehit etti. Bu yüzden Bektaşi ve Aleviler Muaviye ve Yezid'i hiç sevmezler, onlardan nefret ederler, lânet okurlar.
Muazzeb	Eziyet çeken, sıkıntı gören
Mubahhal	Bahil, cimri, pinte, nekes
Muciz	Acze düşüren, başkalarını geride bırakan, izin veren
Mucizat	Mucizeler, peygamberlerin olağanüstü gösterileri.
Mudara	Yüze gülme, yalandan dostluk gösterme.
Mugayyebat	Görünmeyen şeyler
Muhabbet (Sevgi)	Sevme, sevgi, dostça konuşma, yarenlik. Tasavvufta, Tanrı yoluna giren kimsenin içine doğan özlü sevgi. Bir varlığa karşı gönülde uyanan eğilim, bağlanma. Tasavvufta, insanla Tanrı yakınlığını sağlayan içten gelen özlü sevgi.
Muhabbet etmek	Sevmek, gönül vermek, görüşmek, sohbet etmek.
Muhakkak	Doğru, kesin.
Muhakkik	Gerçeğe ermiş, gerçekleyen
Muhal	İmkansız, uygun, olmayacak şey
Muhalit	Aykırı, karşın
Muhammes	Beş mısralı manzume
Muhanet	İş bitirmeyen, nekes
Muhannes	Eksikli insan
Muhayyile	Hayalgücü
Muhbir-i sadık	Sadık muhbir
Muhbir	Haber veren, haberci.
Muhdesat	İcad edilen, yeniden meydana getirilen
Muhib	Seven, bir tarikata giren, dost, Hacı Bektaş Veli'ye sevgi ile bağlı olan kişi
Muhibban	Muhibler, sevgililer, gönül verenler, dostlar.
Muhit	Her şeyi kapsayan
Muhkem	Sağlam
Muhlis	Halis, dostluğu içtenlikli olan, özü doğru, özgü
Muhr-i Süleyman	Süleyman peygamberin yüzüğü. Üstünde Tanrı'nın en büyük adı yazılı olduğu söylenir. Birbirini kesen iki üçgeniyle,

	altı köşeli bir yıldız biçimindedir. Bununla bütün hayvanlara hükmedermiş.
Muhtar Sahafi	Kerbela olayında, Cenabı İmam Hüseyin Aleyhisselam ve yarenlerini hunharca şehid eden zalimlerden intikam alan gerçek mücahid bir kahraman
Muhtasar	Özetlenmiş
Muhtefi	Saklanan
Muhtekir	Vurguncu
Muin	Yardımcı, kurtarıcı
Munis	Sakin, güzel huylu, uyumlu
Mukabil	Karşı
Mukallit	Taklit edici, taklitçi
Mukarreb	Yakınlaştırılmış
Mukarrer	Kesinleşmiş
Muktedâ	Kendisine uyan, örnek tutulan, uyulan
Muktezasını	İradesini, fermanını
Mumiyân	Beli kıl gibi ince, sevgili
Muntazır olmak	Beklemek, emre hazır olmak.
Munzam	Düzenlenmiş
Mur-ı Lenk	Topal karınca
Murdar	Pis, leş
Murg-u şeb	Gece kuşu
Murtaza	Hazreti Ali'nin adlarından.
Mûr	Karınca
Musa	Büyük peygamberlerden olup, İsraillilerin peygamberidir. Tevrat ona inmiştir. Firavunla savaşır onu yener. İsrailoğullarını Mısır'dan Kenan iline getirir.
Musaffâ	Temiz, arınmış
Musahher	Feth olmuş, zabt ve teshir olunmuş.
Musahib	Yol kardeşi, sohbette bulunan, arkadaş. Alevilerde ergenlik çağına gelen iki erkek, anlaşır eşleriyle birlikte tarikata girerler. Bunlar birbirlerine «musahip» olurlar. ikisinin de evli olması şarttır. Musahiplik tarikatta şarttır.
Musaleyin	Hz. Musa gibi
Musavvir	Varlıklara şekil veren, Tanrı
Mushaf-ı hüsn	Güzelliğin sayfaları
Mushaf	Kur'an, Kuran bölümü

Musibetlik	Belalı
Musturlanmak	Cimrileşmek
Mut	Bir hububat ölçüsü
Mutaf	Kıl dokuyan, kıldan bir şey ören kişi, kumaş dokuyucu, sevgi, satılan malların teşhir edildiği yer
Muti	İtaat eden
Mutlak	Salt, kesin, varlığından kuşku duyulmayan. Tanrı için mutlak varlık (Salt varlık) biçiminde söylenir. Varlığı tartışma konusu olamayan nesne.
Mutrib	Çalgı çalan
Muzd	İş karşılığı ücret
Mü'min	İnanan, müslüman
Mübareze	Savaş, çaba
Mübariz	Savaş eri, savaşan
Mübeddel	Devamlı
Müberra	Beri olmak
Mübin	Açık, belli
Mücella	İleri gitmek, geri kalmamak
Mücerred	Tek, yalnız; evlenmemiş
Mücerredat	Cismi olmayan, akılla düşünülebilen alem. Yalnız düşünce evreninde, tanrısal varlık ortamında bulunduğu ileri sürülen duyu üstü nesneler, soyut varlıklar.
Mücerret	Evlenmemiş, Bektaşilerin, ketlerde yaşayan kesimlerinde görülen ve sayıları cok sınırlı olan dervişler, Gerçekte ne Bektaşilikte, ne de Alevilikte mücerritlik yoktur. Evlenmeme olayı, tekkeye çok sıkı bağlanmak isteyen bir anlayışın sonucu idi. Sayıları eskiden bile beşi, onu geçmiyordu. Günümüzde tamamen ortadan kalkmışlardır.
Mücrim	Günahkar
Mücteba	Seçilmiş, seçkin, güzide (Müctebai memduha:Övülerek seçilen)
Müdam	Devamlı, sürekli, boyuna
Müdami	Daimi
Müdara	Yüze gelme
Müdare, müdara	Yumuşak huyluluk, herkesle hoş geçinmek
Müdavim	Devam eden, devamlı
Müdebbir	Tedbirli
Müebbed	Ebedi, sonsuz

Müellif	Yazan, eli kalem tutan, yazma eser sahibi
Müennes	Dişil, kadın
Müflis	İflas etmiş
Müfrit	Aşırı
Müfteri	İftiracı
Müftü	Din işlerinin başı, Osmanlılarda dinsel kararlar müftüler tarafından verilirdi
Müheyya	Hazırlanmış
Mührurulmak	Susturulmak
Müjgan	Kirpikler
Mükedder	Kederli
Mükevvenat	Yaratılmışların tümü, evren
Mülakat	Buluşma, birleşme, görüşme
Mülayim	Yumuşak huylu
Mülazım	Aday-Stajiyer,
Mülcemoğlu	Hazreti Ali'yi zehirli hançerle camide namaz kılarken yaralayarak öldürmüştür. Haricilerdendir.
Mülebbes	Giyinmiş
Mülhid	İmansız kafir, inkârcı
Mülk-i bekaa	Sonsuzluk ülkesi
Mülk-i diğer	Başka varlıklar, ahiret
Mülk-i ezel	Önüne ön olmayan ezeli ülke, Sonsuz, sevalsiz, ezeli, saltanat
Mülk-i fena	Dünya yokluk mülkü
Mülk	İçinde bulunduğumuz, duyularımızla algıladığımız evren. Buna mülk alemi de denir. İnsanın kendi emeğiyle kazandığı, iyelik yetkisi altında bulundurduğu varlıklar, malmülk.
Mülket	Ülke
Mülkü fena	Üzerinde yaşadığımız dünya
Mümeyyiz	Ayırdeden
Mümin	İnanan ve Müslüman olan, İman eden.
Mümkün (Olanaklı)	Varlık bakımından olma, ortaya çıkma, var oluş olanağı bulunan. Gerektiğinde var olabilen.
Münâcât	Gizlice dua etme, Tanrı'ya yalvarma
Münafık	Nifak çıkaran, iki yüzlü. İnanmış görünen gerçekte inanmamış kimse, işine geldiği için öyle görünen kişi.

	Peygamber zamanında bunların çoğu Mekke'deki Yahudilerdi. Bunların cehenneme atılacağı Kur'an'da bildirilmiştir.
Münceli	Parlayan, açılıp parlayan ve belli olan.
Münci	Kurtaran, halaskar
Mündemiç	Dürülüp sarılmış
Müneccim	Yıldız bilgini
Münevver	Aydınlatılmış, nurlandırılmış
Münezzeh	Temiz, arı, arıtılmış, arınmış
Münferid	Yalnız, tek
Münir	Işık veren, parlak
Münkad	Tabi olmuş, inkiyad etmiş
Münker-Nekir	Kabirde soru soran iki melek
Münker	Makbul olmayan
Münkir	İnkar eden, Tarikat dışında olan.
Münkir geçinmek	Gerçekten inkar etmediği halde kendisini inkar ediyor göstermek
Münkirin gücü	Tarikatta olmayan, inkarcının zorlaması.
Müptela	Belaya uğramış, bir şeye tutulmuş, düşkün, aşık.
Mürde	Ölü
Mürebbi	Terbiye eden, yetiştiren anlamındadır. Alevilerde ileri gelen bir kimse mürebbi tayin edilir. Daha tarikata girmemiş talipleri «pişirir» yani yetiştirir. Alevilerde, bir genç ancak reşit olduktan sonra tarikata alınır. Doğuştan tarikata giremez.
Mürg-i gönül	Gönül kuşu
Mürid	Derviş, talib
Mürsel	Gönderilmiş, şeriat sahibi, resul, peygamber
Mürşid	Doğru yola götüren şeyh, önder
Mürşidi Kamil	Uyandıran, irşad eden, mürebbi, doğru yolu gösteren şeyh.
Mürted	Dininden dönmüş
Mürtekip	Rüşvet yiyen
Mürüvvet, Mürvet	Erlik, adamlık, mertlik, insanlık, iyilik.
Müsellem	Bilinen, tanınan, haber alınan
Müselles	Üçgen
Müsemma	Gerçeğe erme, hal ehli olma, hakta hak olma, esmail
Müstağraf	Kendinden geçmiş kişi, Boğulmak isteyen
Müstakim	Doğru, dürüst

Müstecab	Makbul, kabul edilen, razı olunan
Müstecmi	Toplayan, toplanan
Müstehab	Layık olan, hak etmiş, hak eden, makbul
Müşahede	Göz ile görme, görüşmek, gerçeği görmek
Müşarünileyh	İşaret olunan, adı geçen
Müşerref	Şereflendirilmiş, şerefli
Müşk	Misk
Müşkil	Zor, güç
Müşkil seçmek	Zorlukları yenmek
Müşkil	Sorun
Müşrik	Şirk koşan. Tanrı'ya eş ortak tanıyan, dinsiz.
Müştak	Özleyen, isteyen, arzu eden, özlem çeken
Müştaka	Özleyen
Müteal	Yüce
Müttaki	Kötülükten sakınan
Mütteakin	Çekinen, sakınan, Allah'dan korkan
Mütteki	Dayanan
Müvahid	İnandığı ile iman eden, amel eden
Müvezir	Arabozucu, yalancı
Müyesser	Kolayı bulunup yapılan, kolay gelen. kolaylaştıran
Müzekkel demi	İnkârcıların bulunduğu yer, inkâr içkisi
Müzekker	Erkeğil, erkek
Müzeyyen	Süslenmiş

— N —

Na-ehil	Ehil olmayan, mutasavvıf olmayan, ham insan
Naci	Kurtulmuş, esenlik, selamete kavuşan
Naci, Güruh-i naci	Kurtulmuş, esenlik, selamete kavuşan, Kurtulmuşlar topluluğu.
Nadamet	Pişmanlık
Nâdân	Cahil, terbiyesiz, nobran
Nadim olmak	Pişman olmak
Nâgâh	Ansızın
Naib	Vekil
Nakkaş	Süsleme sanatçısı, nakış yapan
Nakş eylemek	Süslemek, resim yapmak, boyamak.
Nalân	İnleyen

Namaz ehli	Sünniler, namaz kılanlar
Namdar	Namlı
Nan	Ekmek
Nar-ı cehennem	Cehennem ateşi.
Nar-i fırkat	Ayrılık ateşi
Nar	Od, ateş
Natır	Kadın hamamcı
Nazar	Bakış, bakmak
Nazenin	Narin, cilveli (Tarik-i nazenin + Bektaşi yolu)
Nazir	Benzer, eş
Nazm-ı gülzar	Sözlerin en güzeli
Nebi	Peygamber, haberci, haber getiren
Necaset	İnsan pisliği, kazurat, murdar
Nefs-i Emmare	İnsanı zevk içine iten kötü istek
Nehy	Dinsel yasak, haram
Nem dökerek	Gözyaşı dökerek
Nemse	Macar
Nesli paki	Temiz nesil, asil soy, Peygamberimizin nesli, ehlibeyt
Nesne	Şey
Neşet	Çıkma, belirme
Neşter	Bıçak, kılıç
Nevbahar	İlkbahar
Nevm-i galiz	Aşırı uyku
Nevreste	Yeni yetişen, yeni biten, kırmızı gül
Nevruz	Sözlük anlamı yeni gündür. İlkbaharın ilk günü. Alevi ve Bektaşiler, bu günü Ali'nin doğum günü olarak kabul ederler, bayram sayarlar.
Nıfs	Yarısı, bazısı
Nihan	Gizli, görünmeyen
Niran	Cehennem, aydınlıklar
Nispet	Oran, inat için yapılan iş
Nuh-ı Nebi	Nuh peygamber.
Nuh sefinesi	Nuh peygamberin gemisi
Nun	Arap abecesinin 25. harfi
Nur-ı nübüvvet	Peygamberlik nuru
Nur-i ayn	Benim nurum, ışığım, aydınlığım İman Hasan-Hüseyin hakkında

Nur	Işık
Nuşetmek	İçmek, yudumlamak
Nutfe	Erkek menisi, erlik suyu, tohum
Nutk	Söz, kâmilin, Tanrı'nın sözü
Nübüvvet	Peygamberlik
Nümune	Örnek

— O —

Od	Ateş
Ol	O, O kişi, o şey
Olısar	Olacak
Olucak	Olunca
On iki İmam	Bakınız Terimler sözlüğü.
Onsekiz bin alem	Evreni oluşturduğu varsayılan 18 alemin binle anlatımı, evren

— P —

Pa-Ça-Ja-Ka	Her ilim ehlinin kendi kendine kullandığı simge, Dört büyük kitap
Pak	Temiz, arı
Pare pare	Parça parça
Payan	Son, uc
Payanlı	Sonlu
Pâydâr	Duran, ölümsüz
Payedar	Rütbeli
Pelit	Sert, katı
Pençe - i Al - i abâ	Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin beşlisi. Bu beş kişiyi temsil eden, bir elin beş parmağına verilen anlam
Pend	Öğüt
Pervaz	Kanat
Pes	imdi, öyle ise, bundan sonra.
Peyik	Haber getiren, bazı yerlerde Cebrail için söylenir
Peyman, peymane	Kadeh. Ahd - ü peyman:Yemin, ant, sözleşme, taahhüt altına girme
Pinhan	Gizli
Pir	İhtiyar, ulu, tarikatı kuran, yahut o yolun büyüğü, dinde ve ibadette bir yöntem meydana getiren kişi, din ulusu
Pirgam	Matem, yas, çok acı

Piyade	Yaya
Pur	Çamların vs. ince yaprakları
Puta	Hedef, amaç
Putperest	Puta tapan
Pünhan	Mevcud
Püryan	Pişmiş, yanmış, pişen, yanan, haşlanan

— R —

Rabbena	Tanrı bizim
Rafızi	Alevi-Bektaşi kesimi
Rah-e erenler	Erenlerin yolu (Bektaşi-Alevi yolu)
Rah-ı müstakim	Dosdoğru olan yol
Rah-ı Rahman	Tanrı yolu
Rah-ı selamet	Kurtuluş yolu, Alevilik
Rah	Yol
Rahşan	Parlayan, parlak, parlatıcı, ışık verici.
Rayiha	Güzel koku, mestedici
Raz	Sır
Reaya	Eskiden topraksız köylü
Reca	Ummak, rica, istek
Redif	Birbirinin ardından giden, kura askeri
Rehnüma	Önder, pir
Rehber	Klavuz, yol gösterici
Remiz	Gizli söyleme, giz, simge
Renci	Türlü, çeşit
Resul	Peygamber
Resulullah	Allah'ın elçisi... Hz. Muhammed peygamber
Reşid	Yetişmiş
Revan	Yürüyen, giden
Reviş	Gidiş, yürüyüş, tarz, tutum
Revnak	İnanç, parlaklık, güzellik, süs
Rı	Arap abecesinde 10. harf
Rıdvan	Razı olmak, hoşnutluk, cennette bir melek
Rıza lokması	Alevi-Bektaşi törenlerinde yenilen kurban yemeği
Rızayı hak	Hakkın razı olması, kabul etmesi
Rical	Mevki sahipleri
Rifat	Yücelik

Riya	İkiyüzlülük
Rumuz	Belirti, işaret, simge
Ruşen olmak	Yanmak, aydınlanmak
Ruy-i zemin	Yeryüzü, toprak üstünün tamamı
Ruz-ı kıyamet	Kıyamet (kalkım) günü
Ruz	Gün
Ruzi şeb	Her zaman, gece gündüz, kesin olarak kati şekilde güzel nasib
Rüku	Öne eğilme, namaz hareketi
Rüsva	Haysiyetsiz, rezil

— S —

Saad	Kutluluk
Sabak	Ödül, ders, meşk
Sabır	Dayanmak
Sabi vü sübyan	Çocuklar
Sabil olmak	Bol olmak, bağışlanmak
Sabit-Kadem	Sözünde duran, sebatlı, devamlı, sürekli.
Sabit	Duran
Sabr	Sabırlı
Sacid	Secde eden, alnını yere koyan
Sadaret	Sadrazam makamı, veziriazam
Sadat	Seyyidler
Sadak Allahül-azim	"Allah'ın büyüklüğünü tasdik ederim" anlamına gelen Kuran'da sure, ayet, aşır gibi şeyler okunduktan sonra en son söylenen cümle.
Saddak	Gerçek
Sadık	Doğru, gerçek kişi, sadakatlı.
Sadr	Sadrazam sözcüğünün kısaltılmışı, Başkan, kazasker
Sâd-hezar	Yüz bin
Safa-nazar	Temiz, riyasız, şehvetsiz bakış
Safa	Temizlik, arılık
Safalaşmak	Erler ve dostlarla gönül temizliğiyle muamele
Safder	Yiğit.
Safi	Temiz, arı
Safi avrat	Temiz, saf Müslüman kadını.
Safiyullah	Tanrı'nın en temiz kulu demek olup Adem Peygamberin lakabıdır.

Sâf	Dizi, sıra, hiza
Sağ-sağlık	Esenlik
Sağ	Sağlam, güzel.
Sağdaş	Arkadaş, Yol arkadaşı.
Sağınç	İstek, Hülya
Sağlanmak	İyi olmak (yara)
Sahavet	Cömertlik, el açıklığı, cömert
Sahba	Şarap, afiyet olsun yerine söylenen söz
Sahib-kıran	Evreni buyruğu altına alan; talihli ve başarılı padişah
Sahib-liva	Hz. Muhammedi'in bayrağını taşıyan
Sahib-serir	Taht sahibi
Sahib-zaman	Zamana hükmeden, hükümdar. Zamanın sahibi; İmam Muhammed Mehdi
Sahih-kabul	Kabul eden
Sahip-divan	Divan (kitap) sahibi
Sahra	Kır, çöl, ova.
Saib	Uygunluk
Said	Esenliğe ermiş, kutlu
Sail	Soran, dilenen; akan, dilenci
Saim	Oruç tutan
Sak olmak	Saklanmak. Uyanık bulunmak.
Sakıy	Su ve içki sunan
Saki	Su ve içki dağıtan.
Sakka	Su dağıtan, su veren
Sakula gülmek	Aldatmak
Sala	Çağrı
Salaca	Üstünde ölü götürülen tahta
Salâh	Düzelmek, iyilik, dine bağlılık
Salâr	En büyük, baş kumandan
Salat-ı subh	Sabah namazı
Salat	Namaz, dua
Salatın	Sultanlar
Salavat	Hz. Peygamber ve soyuna rahmet okuma, iyiliğini isteme duası.
Salih (A.S.)	Semut kavmi Tanrı'ya isyan etmişti. Salih bunların peygamberiydi. Onları Hak dine çağırdı. Putlarını alarak sahraya çıktılar. Putlar isteklerine karşılık vermedi. O zaman Salih

peygamber'e:«Şu kayanın içinden bize gebe ve tüylü bir deve çıkarırsan sana inanırız» dediler. Salih peygamber Tanrı'ya yalvardı, kaya içinden istedikleri deve çıktı. Yine iman etmediler. Tanrı onları bunun üzerine yok etti.

Salik — Yola, tarikata giren, Bir yol tutturan

Salus — Gösterişçi, yobaz, hilekar, düzenbaz, Riyakar, suret ağruluğu, iki yüzlülük, Bu kötü huyu huy edinmek

Salyane — Yıllık vergi

Samah, sema — Ayn-ı cemlerde topluca yapılan dini oyun. Alevi ve Bektaşilerde kadınlı erkekli oynanan oyun

Sâmed — Pek yüksek, ulu, kimseye muhtaç olmayan, Tanrı

Sançmak — Saplamak

Sanem — Güzel kimse, tapılan, put.

Sapmasız — Sapmaksızın

Sararuban — Sararak, sararıyor. -'Ban', eskiden -'rak' takısı yerine kullanılıyordu.

Sarıksız — Hoca kesiminden olmayan, halk

Sarp iş — Güç iş

Sataşmak — Bir güç işe uğramak

Satı pazar — Alışveriş

Satıcağız — Satınca

Savm u salât — Namaz

Savn — Koruma, muhafaza, siyanet

Sayakmak — Aslına ulaşmak

Sâye — Gölge

Saykal-saykal urmak — Parlaklık, parlatmak

Sayrı — Hasta

Sayvan — Gölgelik,çardak.

Sayyad — Avcı

Saz — Bir çalgı aleti. Küçük orman

Sazkâr etmek — Düzene sokmak

Seb — Gece

Seb'ül mesan — Yedi kat gökyüzü

Sebak — Ders, ödül

Sebel — Bakiye, arta kalan

Sebil — Yol; pek çok, hayır için yapılan

Sebilullah — Tanrı yolu, Tanrı bolluğu.

Sâf	Dizi, sıra, hiza
Sağ-sağlık	Esenlik
Sağ	Sağlam, güzel.
Sağdaş	Arkadaş, Yol arkadaşı.
Sağınç	İstek, Hülya
Sağlanmak	İyi olmak (yara)
Sahavet	Cömertlik, el açıklığı, cömert
Sahba	Şarap, afiyet olsun yerine söylenen söz
Sahib-kıran	Evreni buyruğu altına alan; talihli ve başarılı padişah
Sahib-liva	Hz. Muhammedi'in bayrağını taşıyan
Sahib-serir	Taht sahibi
Sahib-zaman	Zamana hükmeden, hükümdar. Zamanın sahibi; İmam Muhammed Mehdi
Sahih-kabul	Kabul eden
Sahip-divan	Divan (kitap) sahibi
Sahra	Kır, çöl, ova.
Saib	Uygunluk
Said	Esenliğe ermiş, kutlu
Sail	Soran, dilenen; akan, dilenci
Saim	Oruç tutan
Sak olmak	Saklanmak. Uyanık bulunmak.
Sakıy	Su ve içki sunan
Saki	Su ve içki dağıtan.
Sakka	Su dağıtan, su veren
Sakula gülmek	Aldatmak
Sala	Çağrı
Salaca	Üstünde ölü götürülen tahta
Salâh	Düzelmek, iyilik, dine bağlılık
Salâr	En büyük, baş kumandan
Salat-ı subh	Sabah namazı
Salat	Namaz, dua
Salatın	Sultanlar
Salavat	Hz. Peygamber ve soyuna rahmet okuma, iyiliğini isteme duası.
Salih (A.S.)	Semut kavmi Tanrı'ya isyan etmişti. Salih bunların peygamberiydi. Onları Hak dine çağırdı. Putlarını alarak sahraya çıktılar. Putlar isteklerine karşılık vermedi. O zaman Salih

peygamber'e:«Şu kayanın içinden bize gebe ve tüylü bir deve çıkarırsan sana inanırız» dediler. Salih peygamber Tanrı'ya yalvardı, kaya içinden istedikleri deve çıktı. Yine iman etmediler. Tanrı onları bunun üzerine yok etti.

Salik Yola, tarikata giren, Bir yol tutturan

Salus Gösterişçi, yobaz, hilekar, düzenbaz, Riyakar, suret ağruluğu, iki yüzlülük, Bu kötü huyu huy edinmek

Salyane Yıllık vergi

Samah, sema Ayn-ı cemlerde topluca yapılan dini oyun. Alevi ve Bektaşilerde kadınlı erkekli oynanan oyun

Sâmed Pek yüksek, ulu, kimseye muhtaç olmayan, Tanrı

Sançmak Saplamak

Sanem Güzel kimse, tapılan, put.

Sapmasız Sapmaksızın

Sararuban Sararak, sararıyor. -'Ban', eskiden -'rak' takısı yerine kullanılıyordu.

Sarıksız Hoca kesiminden olmayan, halk

Sarp iş Güç iş

Sataşmak Bir güç işe uğramak

Satı pazar Alışveriş

Satıcağız Satınca

Savm u salât Namaz

Savn Koruma, muhafaza, siyanet

Sayakmak Aslına ulaşmak

Sâye Gölge

Saykal-saykal urmak Parlaklık, parlatmak

Sayrı Hasta

Sayvan Gölgelik,çardak.

Sayyad Avcı

Saz Bir çalgı aleti. Küçük orman

Sazkâr etmek Düzene sokmak

Seb Gece

Seb'ül mesan Yedi kat gökyüzü

Sebak Ders, ödül

Sebel Bakiye, arta kalan

Sebil Yol; pek çok, hayır için yapılan

Sebilullah Tanrı yolu, Tanrı bolluğu.

Secde	Ellerin ve alnın yere yapıştırılması yeklindeki ibadet vaziyeti, cem ayinlerinde tanrıya niyaz
Secdegah	Namaz yeri, secde edilen yer.
Secer	Ağaç
Sedid	Doğru
Sefâl	Sefil, yoksul
Sefer	Yolculuk
Sefer etmek	Bir yere gitmek
Sefine	Gemi
Seğirdiben	Seğirterek
Seğirtmek	Acele koşmak , koşmak
Sehhare	Büyüleyici kadın, dünya
Sehil evi	Çadır, sıcak, korunaklı çadır.
Sekahüm	«O onlara su verdi. Onları suladı» Kur'anda bir ayetten.
Sekahüm hamri	Kur'an'ın Dehr suresinin 21. ayetinde "Sekahüm Rabbihüm şeraben tahûra" sözcüğünden kaynaklanan deyim. Tertemiz şaraplar içirir anlamına gelir.
Sekahüm Rabbühüm	Kuranın (VII. sure 172-173. ayeti. "Ben sizin Rabbiniz değil miyim" anlamına
Selamet	Esenlik
Selb olmak	Yok edilmek, alınmak
Selef	Bir görevde daha önce bulunmuş kimse, eski adam
Selki	Hafif, yeğin.
Selsebil	Cennette bir pınar
Sem	Ağı, işitme, kulak verme, duymak
Sem'i	Duyulan, işitilen
Sema	Müzikli ve sözlü dinsel raks, semah
Semavat	Gökler
Semiz	Besili
Semmi-sefid	Ak zehir
Sena	Övme, övüş
Sencileyin	Senin gibi
Seng -i hara, hara	Mermer taşı, sert taş, granit
Seng	Taş
Senma	Soğuk, kış
Sepek	Kirpi
Ser-bürehne	Baş açık

Ser-çeşme	Kaynağın başı, önder
Ser-efraz	Başkalarından üstün olan, baş üstünde olan
Ser-hoş	Sarhoş
Ser-maye	Ana mal
Ser-mest	Sarhoş
Ser	Baş
Serap	Çölde insanın gözüne görülen vaha, su hayali
Serapa	Baştanbaşa
Serasker	Ordu komutanı
Serbeser	Büsbütün , baştan başa
Serdar	Başkomutan
Serencam	Baştan geçen, serüven
Serepa	Baştanbaşa
Serfiraz	Başı yukarı, üstün, başkan, önder , baş.
Serfürü	Baş eğme, söz dinleme
Sergerdan	Başı dönen, sersem, şaşkın
Sergüzeşt	Serüven, birinin başından geçen olaylar
Serhad	Sınır
Serkân	Sarhoş olma
Serkeş	Baş çeken, itaatsiz
Sermest	Sarhoş,
Serteser	Baştan başa, hep, bütün
Serv-i bülent	Uzun boylu
Server	Başbuğ, reis, önder, ulu
Serzeniş	Başa kakma, takaza
Setretü-l Müntehâ	Son perde, en son aşama, daha sonrası olmayan durak. (Mi'rac'da Hz. Muhammed'in vardığı son merhale)
Settar	Örten, Allah, sır saklayıcı,
Sevi	Muhabbet, sevgi, aşk
Sevişmek olmak	Sürekli aşka düşe duran
Sevrikmek	Bakmak
Seyf-i Ahmedi	Muhammed'in kılıcı
Seyf-i kaatı	Keskin kılıç
Seyfullah	Alllah'ın kılıcı
Seyr-i fillah	Tarikatta izlenen usulün ikinci mertebesi, (Seyr-İllallah, Seyr-fillah, seyr-maallah, Seyr-anillah)

Seyr	Gitmek
Seyr an-illah	Tanrı'ya yönelen yolculuk
Seyr ila'llah	Tanrı yolculuk
Seyr maa'llah	Tanrı ile yolculuk
Seyrab	Suya kanmış doymuş
Seyran	Gezinme, seyretme, gören, bakan
Seyretmek	Gezmek, görmek, bakmak, izlemek
Seyyid	Efendi; Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüzeyin soyundan gelen
Sıbt	Torun
Sıddıyk	Gerçek
Sıdk	Doğruluk, sadakat
Sıfât	Nitelik, nicelik, yer, sıra vb. bakımından niteleyen belirten sözcük. Nitelik,
Sımak	Kırmak
Sındı	Makas
Sınıkmak	Alt olmak, bozguna uğramak
Sınılmak	Kırılmak, bozulmak, ölmek
Sınmak	Kırılmak, bozulmak
Sır	Giz
Sırat	Siratül-müstakim de denir. Ahirette üzerinden geçilecek, kıldan ince, kılıçtan keskin köprü. Tasavvufta «doğru yol, Müslümanlık» ifrat ve tefriti olmayan islam dini. Kur'an'da birinci surede geçer.
Sıratül-müstakim	Doğru yol
Sırça	Cam, camdan yapılmış
Sırf	Yalnız
Sırr-ı hakikat	Hakikat sırrı, gerçeği gizleme
Sırr-ı müphem	Belirsiz sır.
Sırreylemek	Gizlemek
Sırrullah	Yalnızlığa çekilmek, kimseyle görüşmemek. Ayıpları örtüp açığa vurmamak,
Sıva	Başka,
Sızmak	Madenin erimesi, kalpının gitmesi
Si-mürg-i Kaaf	Kafdağının Zümrüdüanka'sı (Bkz. Simürg)
Si vü dü	Otuz iki sayısı; varlık türlerini özünde topladığına inanılan sayı.

Siccin	Cehennem
Sidre	Kiraz
Sığirtmek	Koşmak, atılıp koşmaya başlamak
Siham	Oklar
Sim ü zer	Gümüş ve altın
Simurg-ı anka	Anka kuşu
Simürg	Kafdağında yaşadığı sanılan, otuz rengi olan ve otuz kuşu özünde yansıtan masal hayvanı (Si vü dü)
Sinek üşmek	Leş olmak
Sinle sınlek	Mezarlık, mezar taşı
Sinne, sin	Mezar
Sipahi	Atlı asker
Sir	Tok
Siret	Bir kimsenin içi, gidişi, ahlakı
Sitr	Perde, örtü
Siva	Tanrı'dan gayrı varlıkar
Siyanet	Koruma
Siyaset	Oldurmak
Sofi, sofu, sufi	Tarikat ehli, tarikata girmiş kimse.
Softa	Medrese öğrencisi
Sofu	Dindar
Sofuluk	Dindarlık tarikata bağlılık.
Soğulmak	Suyu, seli çekilmek
Sohbet	Görüşüp konuşmak
Sokum	Lokma, yudumluk ekmek, yemek
Somat	Sofra
Soru-hesap	Kıyametten sonra mahşerde, öldükten sonra kabirde, dünyada yapılan işlenen işlerin hesabının iki melekçe sorulması
Sorucu-Sorucular	Kabirde soru soran iki melek (Münker-Nöker)
Soylamak	Öğmek, meth etmek, bağlanmak.
Söyünmek	Sönmek, bitip sönmek
Söz çatmak	Söz söylemek. sözü söze ulamak
Söz katmak	Birisi bir söz söylerken sözüne katıp eklentiler yapmak
Sözün haklamak	Sözü dinlemek, yerinde bulmak.
Subh	Salihler, günah işlemeyenlen, temiz insanlar, sabah
Subhan	Tanrı

Suci	İçki
Sud	Fayda
Sudret-ül münteha	Arş'ın sağ yanında bir ağaçtır ki, ötesine hiç bir yaratık geçemez. Ötesi Tanrı'nın zat alemidir. Südretül münteha'yı insan bilgisinin son sınırı olarak kabul edenler de vardır.
Sudûr	Olma, meydana çıkma. Tasavvufta varlık türlerinin, kendi yeteneklerine (istidatlarına) göre Tanrı özünden fışkırması. Yeni eflatunculuk'tan alınan bu kavram Latince emanatio karşılığıdır. Var oluş, ışık (nur) olan Tanrı özünden fışkırma (sudûr) sonucu gerçekleşir. Bundan dolayı yaratılış bir yoktan var oluş değil, salt varlık olan Tanrı'dan dışa vuruş, fışkırmadır.
Sufi-i salus	Mürayi sufi , iki yüzlü sofu
Sufi	Tasavvuf ehli, derviş
Sufli	Adi, aşağı
Suhangü	Söz söyleyen
Suhendân	Ne söylediğini bilen
Suk	Çarşı, sokak
Sulb	Züriyet, evladlar, soy.
Sultan	Yüksek bir hitaptır. Alevi ve Bektaşilerde mürşidlere, şeyhlere karşı böyle hitap edilir.
Sun	Yapış, iş, sanat
Sunullah	Allah'ın kudreti
Sur-nâ	Bir çeşit nefesli çalgı
Sur	Kıyamet günü çalınacak boru. Bununla bütün insanlar dirilecek, Yalnızca boru anlamına da gelir.
Sur düdüğü	Kıyamette İsrafil adlı büyük meleğin üfleyeceği boru, düdük
Suret	Dıştan görünüş, kılık, dış gösteriş, yüz, nüsha, kopya. Tasavvufta Tanrı varlığının, Tanrı özünün, değişik niteliklerle, varlık türlerinde görünüş alanına çıkışı, görünüşü.
Suret gözü	Can gözü karşılığı
Sûr	Boynuz, boru, kale, hisar
Susak	Su içmeye mahsus kap
Susalık	Susamak
Susığırı	Manda
Suz	Yanış, yakış
Suzan	Yakan, yakıcı

Sücud	Yüzünü yere sürme, kapanma, secde etme
Sühan	Söz,
Sükker	Şeker.
Süleyman (A.S.)	Davut peygamberin oğludur. Babası gibi hem hükümdar hem peygamberdir. Kuş dilini bilir. Cinler onun emrindedir. Seba Melikesi Belkıs'ı yanına getirmiş ve onunla evlenmiştir. Bir gün Süleyman, karıncalar ovasından geçerken bir karınca ötekilere:«Yuvalarınıza girin Süleyman sizi çiğnemesin» demiş. Bu sözü duyan Süleyman ona. niçin böyle söylediğini sormuş. O da, «Senin ordunun azametini seyre dalıp Tanrı'yı anmayı unutmasınlar, diye» demiş. Yine bir karınca, Süleyman'a bir karınca butu vermiş, bununla ordusu doymuş. Süleyman'ın elinde, üstünde «ism-i azam» yani Tanı'nın en büyük adı yazılı bir mühür vardır. Bu mühür sayesinde cinler, şeytanlar, devler, kurtlar, kuşlar onun buyruğuna uyarlar. Kuşlar yan yana gelerek taht gibi bir biçim alırlar, Süleyman bu tahtın üzerine oturup havalarda uçar.
Sümük	Kemik
Süngek	Süngük
Sünmek	Çıkmak, uzamak
Sünnet	Hz. Peygamberlerin işleri, buyrukları
Sünni	Ehl-i sünnet mezhebi. Osmanlılar sünni'dir.
Süphan	Allah, Noksan sıfatlardan münezzeh
Sürçek	Sürçen, ayağı yere takılan
Sürek	Tutulan yol, tarikat kurallarını sürdürmek, erkân, adap.
Süreyya	Ülker yıldızı
Sürur	Sevinç
Süruyu gelmek	Sürünmek
Süsmek	Yeşerip büyümek

— Ş —

Şad	Sevinçli, memnun
Şad ü handan eylemek	Sevindirmek.
Şad ü hurrem	Sevinçli olma hali
Şadan, şadman	Sevinçli
Şadi	Neşe, sevinç
Şadilik	Sevinç

Şaduman	Sevinçli olan
Şafi	Şefaat eden
Şah-ı dil	Gönül şahı, padişahı.
Şah-ı hüsn	Güzellik padişahı
Şah-ı Kerbelâ	Hüseyin Kerbelâ'da şehit edildiğinden böyle anılır. Kerbelâ Şahı demektir.
Şah-ı Kevneyn	İki cihanın padişahı; Hz. Muhammed
Şah-ı Merdan	Mertlerin şahı, Ali demektir.
Şah-ı Necef	Necef şahı demektir. Ali, Necef'de yattığı için böyle de anılır.
Şah-ı velayet	Velilerin Şahı, Ali
Şah-şeh	Hükümdar
Şah	Alevi ve Bektaşilerde pirlere Sultan denildiği gibi Şah da denir. Kimi zaman Ali, kimi yerde İran Safavi şahları, bu sözle anılır. Kalender şah.
Şahan	Şahin denilen kuş. Sevgilinin bakışı, onun keskin, parlak gözlerine benzetilir.
Şahbaz	İri ve beyaz doğan kuşu. Yiğit, kahraman.
Şahenşeh	Padişahlar padişahı
Şakımak	Kuşun neşe ile ötmesi
Şakir	Şükreden
Şam -ı Şerif	Şam kenti. Şerefli Şam kenti.
Şaplak	Tokat, sille
Şam ü seher	Akşam sabah
Şami	Yüce
Şaplak	Tokat sille
Şar	Kent, şehir. Rıdvan ile birlikte kullanıldığında Cennet anlamına da gelir.
Şaraben Tahûr	Kur'an'ın Al-Dehr suresinin 21. ayetinde Tanrı'nın cennette olanlara içireceğinden bahsettiği şarap
Şark	Doğu. Bu sözle İran ve Horasan illeri söylenmek istenir.
Şaz	Sevinç, sürur, kaide dışı
Şaz eylemek	Sevindirmek.
Şeamet	Uğursuzluk
Şeb	Gece
Şecaat	Yiğitlik, yüreklilik, cesaret.
Şecer	Ağaç, değnek, odun

Şefaat	Ahirette Peygamberin Müslümanlar için Tanrı'dan bağış dilemesi.
Şefakat, şevkat	Esirgemek
Şefeteyn	İki dudak
Şefi-ül-mücrimeyn	Mücrimlere şefaat eden, Hz. Muhammed
Şefi	Şefaat eden, bir suçun bağışlanması için aracılık eden
Şehadet	Gözle görülen şeyler, gözle görülen ve görülmeyen şeyleri bilen Tanrı'dır. Tanıklık, bir şeyin gerçekliğine inanma. Gözle görülen, duyularla algılanan evrenin nitelenmesinde kullanılan bir kavramdır. Çokluk şehadet alemi biçiminde geçer. Tasavvufta, görülen, görülmeyen olmak üzere iki türlü evren vardır. Bundan dolayı görünen evrene şehadet alemi, görünmeyen evrene ise gayb alemi denir.
Şehd	Bal
Şehinşah	Şahlar şahı
Şehla	Ela gözlü, koyu mavi, ela.
Şehper	Çok büyük kanat
Şehriban Hatun	İmam Hüseyin'in karısı ve imam Zeynelabidin'in anası. Şehribanu da denir. İran kökenlidir.
Şehvar	Şaha yakışacak surette, büyük çok değerli inci
Şek	Şüphe, zan, tereddüt
Şem	Mum
Şem'a	Çerağ, mum, mumlu fitil
Şemir	Kılıç
Şems	Güneş
Şenlik	Kalabalık, topluluk.
Şer	Kötülük
Şerbet	Yılan zehirine karşı içilen ilaç. Bunu içenlere zehir dokunmaz. Bu gibi kimselere şerbetli derler.
Şeref-i Siyadet	Seyyidlik şerefi
Şerer-nâk	Ateş saçan, kıvılcım saçan
Şerh	Açıklama.
Şerha	Kesilmiş, dilinmiş, şey, parça
Şeriat	Dinde Tanrı'ya inanışın, bedeni, mali kullukta bulunuşun ve dünya işlerine dair Tanrı buyruklarının bütünü.
Şerif	Hz, Hasan'ın soyundan gelen, onurlu

Şerik	Sözlük anlamı ortak demektir. Şeriatta Tanrı tek « Bir » olduğundan ortağı yoktur anlamında lâ-şerik diye nitelenir. Tanrının bir başka varlık türünde görünmesi şeriatta iyi karşılanmaz, suç sayılır. Bundan dolayı Tanrı'nın benzeri, eşi vardır anlamında şirk koşmak deyimi kullanılır. Tasavvufa karşı çıkan şeriat, Tasavvufun Tanrı anlayışını şirk (ortak koşmak) diye yorumlar, yasaklar.
Şeş cihet	Altı yön, yukarı, aşağı, ön, ard, sağ, sol
Şeşgil	Çöz.
Şeşmek	çözmek, çıkarmak
Şeşolmak	Rastlamak
Şeşta	Altı telli saz
Şevk-i tâb	Tanrı sevgisiyle coşma, yanma
Şevk	Arzu, keyif, neş'e, ışık
Şey'ullah Şey'en lillah	Allah için bir şey, istenirken dervişlerin söyledikleri söz
Şeyatin	Şeytanlar
Şeybetin	Saça sakala ak düşürmek, ihtiyarlamak
Şeyda	Divane, aşkdan aklını kaybetmiş, deli
Şeyh	Ulu, ihtiyar; uyulan, tarikat kurucusu
Şeyh Bedreddin	Bedreddin'e bakınız.
Şeyh Safi	Safavi soyunun ilk büyük dedesi. Bu soy Safavi Devletini kurmuştur. Kurucusu Şah İsmail'dir.
Şikar	Av
Şikâra çıkmak	Ava çıkmak, avlanmak
Şikeste	Kırık.
Şir-i Yezdan	Tanrı arslanı, Hz. Ali'nin sıfatlarından biri
Şir-şar	Arslan avcısı
Şir	Arslan
Şir ü asel	Süt ve bal
Şirin	Tatlı; Ferhad ve Husrev'in sevdikleri kızın adı, Ferhat ile Şirin hikayesinin kadın kahramanı.
Şirk	Tanrı'ya ortak koşma, en büyük günah
Şit	Peygamber Adem'in üçüncü oğlu. Bu da babası gibi peygamberdir.
Şive	Cilveli hareket
Şivekar	Cilveli, işveli
Şol	Şu

Şom	Uğursuz
Şuara	Şairler, ozanlar
Şuayb	Mısır'da firavundan kaçan Musa peygamber, Şuayb peygamberin yanında on yıl çobanlık ettikten sonra ailesini ve iki çocuğunu alarak Mısır'a döndü. Şuayb, büyük peygamberlerdendir.
Şuğl	Meşgul olma; dert
Şukr-şükür	Görülen lutfa edilen ihsana elde edilen nimete karşılık maddi, manevi minnet
Şule	Parlaklık
Şur	Tuzlu.
Şuride	Perişan
Şükker	Şeker
Şümar	Sayı
Şür (şar)	Tuzlu, coşup köpürmek
Şür eylemek	Coşmak

— T —

Ta-nihayet	Sonuna dek
Ta	Görünen çevresi, ufuk, uzak
Ta'n	Yerme, sövme
Taakkul etme	Akıl etme
Taat	İbadet
Taayyün	Sözlükte meydana çıkma, görünme, belli olma anlamları taşır. Görünüş alanına çıkarak var olma, görünür biçime girerek varlık niteliği kazanma.
Taayyünât	İçinde yaşadığımız duyu evreni ile bütün varlık türleri. Taayyün eden varlıklar bütünü, bütün varlık türleri. Taayyün (görünüş) ile varolanlar.
Tab-ü fer	Güç, kuvvet, ışık, parlaklık.
Tâbân	Parlak, ışık
Tabıl baz	Davul çalan
Tabir	Düş yormak
Tabl	Davul
Tâb	Işık
Tacil	Acele etmek
Taç	Başa giyilen başlık, tarikat başlığı (Kızıl tac'a bakınız)
Tad	Lezzet

Tağyir	Başkalaştırma, bozma, değiştirme
Tahakkuk	Meydana çıkma, gerçekleşme, belli olma.
Taharet	Temizlik, temizlenme
Tahhıya	Tanrı ömür versin diye selam
Tahir	Temiz
Tahkik	Gerçekte , araştırma, soruşturma
Tahmir	Yoğurmak
Taht'es-serâ	Yerin altı
Tahtesera	Gök yüzünde
Takaza	İhtiyaç, luzum, sıkıştırma
Taklid Bilgisi	Sezgi yoluyla değil de başkalarından duyularak edinilen gerçekliği konusunda gerekli araştırma yapılmadan benimsenen bilgi. Eleştiri süzgecinden geçmeyen duyu bilgisi. Başkalarına özenilerek, öykülenerek sağlanan genel geçerliği olmayan bilgi, bulanık bilgi.
Takrir	Anlatmak, anlatış.
Taksir	Kusur etmek, hata
Taktır	Kaderlemek, kişisel değer
Taktir	Damlatmak
Takva	Tanrı'dan korkma, kendini ibadete verme, dinin yasak ettiği şeylerden sakınma
Talbınmak	Çırpınmak
Talep	İstemek, istem
Talib	İsteyen, istekli, Bektaşi yolunda ocakzadelere bağlı olan kişi
Talim olmak	Öğretilmiş olmak.
Tama	Üstüne düşerek elde etmeye çalışmak, aç gözlülük
Tamadar	Tamah sahibi
Tamat	Saçma.
Tammak	Damlamak
Tamu	Cehennem
Tan	Ufuk, doğu, sabah; şaşacak şey
Tan eylemek	Sövmek, yermek, ayıplamak.
Tan'a	Kınama, yermek
Tanğlamak	Şaşırıp kalmak
Tanla	Seher çağında, sabah erken
Tapı kılmak	Yıkılmak
Tapıya durmak	Huzurda durmak

Tapmak	Bulmak
Tapşırmak	Teslim etmek
Tar-mar	Karma karışşık, dağınık, perişan
Tarap	Gam, gussa
Taraş olmak	Kırılmak
Tari	Ortaya çıkma
Tarik-i esrar	Gizlilik yolu.
Tarik	Yol, tarikat.
Tarikat	Gerçeğe varan yol
Taslak	Her hangi bir şeyin işlenmemiş hali
Tasvir	Resim, yazı ile tarif etme
Tat	Moğol
Tathir etmek	Temizlemek.
Tav	İş zamanı, uygun durum
Tavk	Gerdanlık; kudret
Tavla	At ahırı.
Tay etmek	Denk tutmak, eş kabul etmek, dürüp bükme sarma
Tayyib	İyi, güzel, hoş
Tazarru	Yalvarma, kendini küçük görerek istekde bulunma
Tazı	Arap atı
Te'lif-kerde	Yazılmış eser
Te'vil	Kur'an'daki açık anlamlı sözleri başka anlamlara çevirmek.
Te'vil düzmek	Başka bir anlamla açıklamak.
Tebâreke	Mübarek, kutsal olan
Teber	Derviş baltası
Teberri, teberra	Ehl-i Beyt'in düşmanlarına düşman olmak, onları sevmemek, ırak durmak, beri olmak, selam vermemek, yüz çevirmek, düşmanına dost olmamak.
Teberrük	Kutlamak; hediye, armağan
Tecelli	Görünme; Tanrı gizinin ve gücünün kişilerde ve nesnelerde görünmesi. Görünüş. Tanrı'nın evrende görünüşü, insan gönlüne bir ışık (nur) olarak yansıması. Tasavvuf inancına göre evrende ortaya çıkan bütün olaylar, varlıklar Tanrının görünüşü (Tecellisi) dür.
Tecelliyat	Tanrı'nın insan gönlünde görünüşleri
Tecerrüd	Soyutlamak
Tecrid	Tek bırakmak, soyma, ayırma, herşeyden el ayak çekip Allah'a yönelme, tek olmak, evlenmemek

Tedbir	Akıllı hareket
Tefe'ül	Hayra yorma, uğur sayma
Tefekkür	Düşünme, zihin yorma
Tefekkür eylemek	Düşünmek
Teferrüç	Ferahlamak, açılmak, gezip dolaşmak
Tefrid	Tek oluş
Tefrik	Ayırmak
Tefsir	Yorum, manayı açmak. Tefsir etmek:Açıklamak.
Tehayyür	Hayret
Tehdit	Birinin gözünü korkutma, göz dağı
Tehi	Boş
Tek oturmak	Uslu durmak
Tek	Gibi
Tekbir	Allahü Ekber = Tanrı uludur demek, ululamak, tekbir getirmek
Tekebbür	Ululamak
Tekye kılmak	Güvenmek
Tel	Tüy, kuş tüyü.
Telef	Yok etme, öldürme
Tellak	Yıkayıcı
Telvin	Renklendirmek; insanın halden hale girmesi
Temaşa	Seyir
Temenna	Rica, istek, selam
Temenna eylemek	İstemek, önünde eğilmek
Temevvüc	Dalgalanmak
Temyiz	Ayırmak, seçmek
Teneşir	Üzerinde ölü yıkanan tahta
Teng	Dar
Tengiz	Deniz
Tennur	Tandır
Tennüre	Bir tür derviş giysisi
Tercüman	Kurban. Tarikat ulularınca düzenlenmiş çoğu manzum olan belli işlerde dervişler veya görevliler tarafından okunan Türkçe dua ve övgüler.
Tere	Tere otu. Salata gibi yenen az yakıcı ot.
Terketmek	Bırakmak
Terketmek	Bırakmak

Tersa	Hıristiyan
Tervende	Turfanda
Tesbih	Tanrı'nın noksan sıfatlardan münezzeh olduğunu söylemek muayyen duayı ve sena'yı sayı ile zikretmek
Teselsül	Zincirleme
Teşehhüt	Şehadet sözcüğünden ad. Arapça. Namazda, oturarak « et-tehiyatü » duasını okumak.
Teşne-dilan	Gönlü susamışlar
Teşne	Susamış
Teşviş	Tarikata giren kimsenin bu yolda vecd'e, coşkuya kapılmayı dilemesi
Tevaf	Ziyaret etme, niyaz etme (Tavaf)
Tevazu	Alçak gönüllülük
Tevekkül	Tanrı'ya dayanmak güvenmek
Tevella	Ehl-i Beyt'in sevenlerini sevmek, dostlarına dost olmak, selam vermek, sevgi göstermek anlayışı.
Tevessül	Girişme, inanma, sebeb tutma
Tevfik	Başarıya ermek
Tevhid	Birleştirme, birliğine inanma, bir sayma. Arapça birlik anlamına gelen vahdet sözcüğünden türemiştir. Bir sayma, bir kılma vb. anlamlara gelir. Tasavvufta Tanrı'dan başka varlık tanımama, bütün varlık türlerinin Tanrı özünden bir görünüş, bir ışık olarak fışkırdığına inanma vb. anlamlarda söylenir.
Teviz	Kurtarma. selamete çıkarma
Tevrat	Tanrı tarafından Musa peygambere gönderilen kutsal kitap.
Teyzir	Düzen, yalan, kötülük
Tezhib	Süslemek
Tezkiye	Arıtma; insan nefsinin, Tanrı sevgisi dışında kalan bütün heveslerden arınması
Tezlik	İvedilik, çabukluk, acul
Tezyin	Ziynetlendirme, süsleme
Tezyin etmek	Süslemek.
Tıfıllayın	Çocuk gibi
Tıfl-ı nâ reste	Ergenlik çağına ermemiş çocuk
Tıfl-tıfıl	Çocuk
Tığ-Bend	Cem ayinlerinde görgüsü yapılacak olanların veya düşkünlükden kalkacak olanların beline sarılan kuşak

Tımar etmek	Yarayı emlemek (ilaçlamak), iyileştirmek
Tig-müjen	Kirpiğin kılıncı
Tiğ-i Haydar	Hazreti Ali'nin kılıcı Zülfikar.
Tiğ	Kılıç, ok
Til	Dil, deniz kıyısı, denize uzanmış kara
Tilavet	Okuma, okunma, ezbere söyleme
Tilmiz	Öğrenci
Timar	Tedavi etmek, onarmak
Tir	Ok
Tirkeş	Okluk, yayın okların konulduğu sırtta taşınan araç.
Tiryak	Pan zehir. Afyonlu macun.
Tokuşmak	Birbirine saldırmak
Tokuz	Dokuz
Tolu	Dolu ,aşk şarabı
Tonuz	Domuz
Torlak	Genç, acemi, batıni inançlara sahip derviş
Toy	Bir tür uzun boyunlu güzel bir kuş
Toylamak	Karnını doyurmak
Töşek	Döşek, döşeme
Tûbâ	Cennette, kökleri yukarda ve dalları yerde olan ağaç
Tudaş olmak	Gönül vermek
Tufan	Şiddetli yağmur, sel. Hz. Nuh zamanında dünyanın sular altında kaldığına ilişkin söylence
Tuğyan	Azmak
Tuman	Don, elbise, giysi
Tup	Hep, tümden
Tur	Musa'nın Tanrı ile görüştüğü kutsal dağ.
Turabi	Toprağa mensup, topraktan
Tûrab	Toprak, Ebû-Tûrab = Hz. Ali'nin lakabı
Turfe	Yeni
Tuş olmak	Rastlamak
Tûtya	Sürme
Tuyur	Kuşlar
Tül-ı emel	Uzun, olmayacak istek
Tün	Dün, gece
Türabetmek	İç kötülüğünü, nefsini çiğnemek, toprak etmek.

Tüş	Düş, rüya
Tütmek	Dumanı çıkmak
Tütün	Duman. İçi yanmaktan doğan duman. Daha çok mecaz anlamda kullanılır.
Tüvana	Dinç, güçlü

— U —

Ubrulmak	Devrilmek
Ucub	Kendini beğenmek
Uçmak	Cennet
Uğru	Hırsız, yol kesici.
Uğur	Ön, talih, şans
Ukba	Ahiret, öbür dünya
Ukul	Akıllar
Ulama orucu, Savm-visal:	Hiç iftar yapmadan, bir kaç gün sürdürülen oruç. önceden Davud peygamberin tuttuğu söylenir. Davud, yirmi dört saatte bir kez iftar açarmış.
Ulema	Alimler, bilginler
Ulûm	İlimler, bilgiler
Ulvi	Kutsal, ulu, yüce
Ulviyyat	Şerefli varlıklara ait özellikler
Umman	Büyük, engin deniz, okyanus
Umran	Bayındırlık, medeniyetle ilerleme, refah ve saadet
Un	ad, san, nam
Unğlamak	İyileşmek, sıhhat bulmak
Urgan	Kalın ip
Urmak	Vurmak
Ursak	Batırsak.
Urşak	Vursak
Uruba	Elbise, giysi.
Urudurmak	Hemen kalkmak
Uruhban	Ruhban, papaz
Urum	Anadolu.
Urum erenleri	Anadolu erenleri, evliyaları, dervişleri
Uruşgan	Boyuna vuruşan
Uruşmak	Savaşmak
Uryan	Çıplak

Us	Akıl
Usan	Aptal, tenbel
Uslu	Akıllı
Ustaban	Usta, yapıcı
Ustager	Usta, iyi iş yapan
Usul	Müzikteki esaslar (Kudüm denilen çiftenarayla, zilli, yahut zilsiz tefle usul tutulur, yani hızlı ve hafif vuruşlar gösterilir), boy, Ölçülü, dengeli, uzun (soy için), müzikteki esaslar
Usul durmak	Akıllı durmak. Uslu durmak
Uş	İşte, şimdi.
Uşak	Ufak, küçük, çocuk
Uşanmak	Kırılmak
Uşatmak	Kırmak
Uşşak	Aşıklar
Uya	Ahmak
Uyakmak	Batmak, gurup etmek
Uyarmak	Mumu, kandili yakma. Uyandırmak da denir,Diken gibi dikilmek, kalkmak, uyanmak.
Uz	Doğru, yerinde
Uzgelmek	Tam ve düzgün hale gelmek,
Uzlet	Bir yana çekilip kendi kendine tenhada yaşama, yalnızlık köşesine çekilme

— Ü —

Üleş	Leş, kadavra
Üleşen	Herşeyi dostlarıyla bölüşen, paylaşan
Ülfet	Dostluk
Ümmehat	Analar, anneler, esaslar, asıllar
Ümmehât-ı süfliye	Aşağıdaki analar anlamına gelen bu sözcüklerle anlatılmak istenen yel, su, od, toprak gibi dört öğedir. İnsan bu dört ilke ile göklerin birleşmesinden oluşmuştur. Gökler yüce babalar, dört ilke ise aşağıdaki analar anlamına söylenir.
Ün	Ses
Ünas	Halk
Üryan, uryan	Açık, çıplak
Üstad	Usta, bir işte, bir bilgide ileri olan
Üstün	Sütun, direk

Üşmek	Toplanmak, üşüşmek.
Ütmek	Geçmek, uçmak
Üveys	Veyselkarani, Muhammed Peygamber'e ulaşamayıp Sahabeye (yakınları) ulaşanlardandır. Yemenlidir. Ali zamanında Yemen'den Medine'ye gelirken yolda, Sıffeyn'de Ali ile Muaviye'nin savaşına rastlamış o gün Ali'ye biat edip savaşa girmiş, şehid olmuştur. Bunun için Aleviler Veyselkarani'yi çok severler.
Üzmek	Koparmak
Üzülmek	Kopmak
Üzüm	Kırklar meclisinde Ali'nin bir üzüm tanesini sıkarak Kırklara içirdiği üzüm.

— V —

Vâcib	Bırakılması zorunlu ve olanaklı olmayan, yapılması gerekli, farzdan sonra gelen buyruk derecesi. Kendi özünden dolayı gerekli olma, başka türlü olamama durumu.
Vade	Vaad
Vafir	Çok, pek çok
Vahdet	Bir tek olma, kendi kendine kalış, Tanrı yakınlığı, Tanrıya ulaşma. Birlik, bütünlük. Çokluğun (keseret'in) karşıtı.
Vahdet alemi	Birlik alemi
Vahdet	Birlik
Vahib	Bağışlayıcı
Vahid-ullah	Allah'ın birliği
Vâhid	Yalnız, bir, tek. Tasavvufta yalnız Tanrı için, onun Bir, Tek olduğunu anlamak için söylenir.
Vahy	Bir emrin Allah tarafından peygamberlere bildirilmesi
Vakt-ı namaz	Namaz vakti
Vala	Yüce
Valih	Şaşıran, yakalayan
Valih ü hayran	Sersem ve şaşkın
Varak	Yaprak, kağıt
Varı	Hepsi, var olanların tümü.
Varidat	Akla gelen, yüzeye gelen. Arapça isim. Varide sözcüğünün çoğuludur. Anımsama, içe doğan şeyler, esinler anlamına gelir.
Vasıl	Erişen, ulaşan, kavuşan

Vasıl ila'llah	Allah'ın birliğine ulaşan
Ve-lekad-keremna	Asalet, iyilik verildi
Ve'd-dua	Dualarımız sizinle beraberdir
Ve'scüd va'kterib	Secde et ve Tanrı'ya yaklaş (Bkz. Alak suresi-19)
Vebal	Suç, günah
Vecd	Zevk, coşku; gönülde olan, Tanrı coşkunluğu
Vech-i ahsen	En güzel şekil
Vech	Yüz, çehre
Vechullah	Tanrı'nın yüzü, güzelliği
Vefa	Gerçeklik, sözde duruş
Vefadar	Vefalı, sözünde ve sevgisinde duran.
Vehm	Yanlış zan, şüphe, sebepsiz korku, kuşku
Vel-asrı innel-insan	"Akıp giden çağ için"
Veli	Tanrı'sal sırların bildirildiği kişi, evliya,, Evliya, ermiş, eren. Hz. Ali ve Hacı Bektaş Veli'nin sıfatlarından
Velvele salmak	Korku
Veribimek	Yollamak, göndermek
Veş	Gibi manasını veren bir benzetme edatı
Vilayet, velayet	Velilik makamı, erenlik, velilik, ermişlik.
Vildan	Yeni doğmuş çocuklar, kullar
Viran	Ören, yıkık
Vird etmek	Dualar, belli zamanlarda okunan ayetler veya isimler
Visal (Vasıl)	Kavuşma, ulaşmak, buluşmak
Vuhuş	Vahşi hayvanlar
Vuslat	Bir şeye ulaşma, kavuşma, visal
Vücud	Var olma, bulunma, gövde, beden, cisim. Varlık, var oluş, belli koşullar altında biçimleniş.
Vücüh	Vecihler, yüzler, ilişkiler

— Y —

Ya	Ey
Yaba	Harman savurmakta kullanılan çatal biçiminde tahta kürek.
Yaban	Vahşi, yabancı
Yabis	Kuru
Yad	Anımsama
Yadlu	Kötü, fena
Yâd	Yabancı; mahrem olmayan anma

Yağı	Düşman
Yahşi	Yakışıklı, yiğit, güzel
Yahya	İsrailoğullarının peygamberlerindendir. Zamanındaki hükümdar tarafından öldürülmüştür.
Yakım	Ateş aşk
Yakin	Kesin bilgi ile bilme, yakın
Yakup	İsrailoğulları peygamberi. Oğlu Yusuf da Peygamberdir. Yusuf'u kardeşleri kıskanıp çölde bir kuyuya atarlar, bezirganlar onu kuyudan çıkarıp Mısır'da satarlar. Başından geçenler dinler tarihinde çok yer tutar.
Yalap yalap	Alev alev
Yalıncak	Çıplak
Yalvarı	Yalvararak
Yaman	Kötü, fena.
Yanal alma	Parlak, kırmızı elma.
Yapalak	1) Tüylü, 2) Uzun yapraklı tüylü ot, baykuş.
Yapraklı	Çankırı ilinin ilçesi. Eskiden Panayırı ile ünlüydü.
Yar-ı gar	Hicret sırasında Muhammed'e mağarada arkadaşlık etmiş olan Ebubekir. Mecaz olarak «vefalı arkadaş» yerinde kullanılır.
Yar	Dost, sevgili.
Yarağ (Yarak)	Lazım (yaramak'tan gelen bu sözcük silah, gerekli şey, levazım anlamlarına gelir)
Yardak	Yardımcı, dost.
Yaren (Yaran)	Dostlar (dost anlamına gelen yar sözünün cem'i olan yaran'dan bozma)
Yari (yarak)	Dostluk, yardım.
Yarlığamak	Acımak, rahmet etmek
Yastanmak	Dayanmak, yaslanmak
Yaşın yaşın	Gizli gizli
Yat	Yan, ind
Yavıvarmak	Kaybolmak
Yavi	Boş söz,
Yavlak	Pek-çok-gayet,
Yavuz	Kötü, şer
Yay yasmak	Gerili yayı gevşetmek
Yazı	Alınyazısı. Her insan doğmadan dünyada başına gelecek şeylerin alnına yazılı olduğu inanışı vardır. Talih. Ova

Yazık-yazıklı	Suç günah, suçlu günahlı
Yecüc-mecüc	Kısa boylu bir kavim
Yediler	Sofilere göre; alemi yöneten bir kişidir. Buna «kutb» denir. Bu kişi «Hakikat-i Muhammediye'ye mazhardır», yani onun gerçek görünüşüdür. Evren bu kişinin çevresinde döner. Onun gönlüne gelen bu alemde meydana çıkar. Ona en yakın iki kişi daha vardır. Bunlar sağ ve sol imamı, yani yöneticisidir. Bu üçüne «üçler» denir. Bunlardan sonra alemi yöneten dört ermiş gelir. Daha sonra Yedi, Kırk ve üç yüz eren gelir. Bu sıra üzerine hepsinin evrenin yönetiminde görevleri vardır.
Yedmek	İpinden ya da elinden tutup çekmek, götürmek.
Yedûllah	Allah'ın Kudreti. Bektaşi cem ayinlerinde görülen talib'in kulağına dede tarafından okunan Kur'an'ın Fetih suresinin 10. ayeti:(Yedullah ayeti) "Ey Muhammed Şüphesiz sana baş eğerek ellerini verenler, Allah'a baş eğip el vermiş sayılırlar. Allah'ın eli onların elinin üstündedir. Verdiği bu sözden dönen ancak kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük ecir verecektir" demektedir.
Yegane	Biricik, tek
Yeğ	Daha iyi, iyi
Yek	Bir
Yekbar	Birkaç
Yeksan	Düz, bir beraber
Yekta	Benzeri olmayan, biricik
Yele vermek	Elden çıkarmak, ziyan etmek
Yeltemek	Meylettirmek
Yenile	Henüz, yeniden, şimdi
Yeticeğiz	Yetince, ulaşınca, varınca
Yetkin	Kesin, bütün kuşkulardan uzak bilgi anlamında söylenir. Üç aşaması vardır. Gözle, gözlemle sağlananına ayn'el-yakin, okuyup öğrenmekle, yetkilileri dinlemekle edinilenine ilm-'el-yakin, kendi özüne dönüşle, içe kapanışla, gerçeği kendi gönlünde kavramakla kazanılanına da hakk'el-yakin denir. Tasavvvufta da felsefede de kesin bilgi ancak yakin niteliği kazanmış bilgidir. Ediniş yolu ne olursa olsun yakin aşamasına varamayan bilgi güvenilir, genel geçerliği olan bir bilgi değildir.

Yevm	Gün
Yevmü-l bair	Kötü gün, perişan gün
Yezal	Zevale eren, biten (Lâ Yezal :Zevalsiz, bitmez)
Yezdan	Allah
Yıylamak	Koklamak
Yiti	Yedi
Yitmiş	Yetmiş, kaybolmuş
Yol	Tarikat, tarikat bilgisi, tarikatta davranış.
Yol azdırmak	Yol kaybettirmek, yoldan çıkarmak, yanıltmak
Yol dokunmak	Boyuna gitmek
Yol ehli	Tarikat eri derviş.
Yol urmak	Şaşırmak, yoldan çıkmak, hırsızlık etmek
Yolunmak	Tıraş olmak, ehliyet sahibi olmak
Yom	Hayır, kutluluk
Yorağ	Pabucun üst kısmı.
Yorgalamak	Rahvan gitmek
Yormak	Tevil etmek, tabir etmek
Yort	Koş
Yortmak	Koşmak
Yöğşürmek	Koşuşmak
Yöre	Çevre, etraf
Yörüğ-Yörük	Hızlı gitmek
Yuka	Yufka
Yumak-yuymak	Yıkamak, arıtmak
Yumuş	Hizmet
Yunmak	Yıkanmak
Yur	Yıkar
Yusuf Peygamber	İsrailoğullarının bir Peygamberi
Yuvanmak	Tenbellik
Yuyucu	Ölü yıkayıcı
Yüz dökmek	Şerefsizlikte bulunmak
Yüzü sulu	Şerefli onurlu
Yüzünü yıkmak	Surat asmak, yüzünü ekşitmek

— Z —

Zabta getirmek	Ele geçirmek, hüküm altına almak.
Zağ	Karga

Zahid	Kaçınan. çekinen, dindar; kaba sofu, softa, aşırı sofu, alevi olmayan
Zahir	Görünen, açık, belli, yardımcı, arka çıkan, meydanda olan suret, bir şeyin dış görünüşü, duyulara verilen varlık. Görünüş alanı olan evren ile onu dolduran bütün varlık türleri. Karşıtı batın'dır.
Zahit	Kaba sofu
Zahm	Yara
Zakir	Anan
Zakkum	Arapça ad. Ağu ağacı. Cehennemde yetişen bir ağaç. Cehennemliklerin yemeği, « zahil ».
Zalam	Karanlık,
Zaman	Süre, iki oluş arasında geçen zaman parçası.
Zar	Ağlayan, inleyen
Zat-ı Bari Zat-ı Mutlak	Allah
Zat-ı envar	Nurlar dolu kişi,
Zat	Kendi, asıl, öz, cevher, sonradan olmayan. Tanrı'nın özü, kendisi. Yalnız kendi kendisiyle var olan, varlığı için başka bir nesnenin varlığını gerektirmeyen. Töz. Bütün geçici niteliklerden arınmış öz varlık, özel, asıl
Zati iktiza	(Öz gereği) Bir varlık, varlığını yalnız kendine, kendi özüne borçlu olur, varolmak için başka bir nedeni gerektirmez.
Zaviye	Köşe, tekke, bucak, küçük tekke
Zay	Kayıp, boş
Zaza	Bir Kafkas kavmi.
Zeban	Dil, lisan
Zebane	Alev, yalım
Zeber	Üst
Zebun	Zayıf, aciz, güçsüz
Zehi	Ne güzel
Zehre	Güç, takat
Zekeriya Peygamber	İsrailoğulları peygamberlerinden biri. İhtiyarken bir çocuğu doğmuş. Meryem'e de kefil olan Zekeriya, kendisine inanmayan kavminden kaçıp bir ağacın içine girmiş, kavmi ağaçla birlikte onu biçmiştir.
Zeliha	Yusuf Peygambere aşık olan Mısır Azizinin karısı.
Zelle	Boyun
Zelûl	Yumuşak başlı

Zelve Sapan ve kağnıda öküzün boyunduruktan çakamaması için kullanılan küçük ağaç parçası.

Zelve Sapan ve kağnıda öküzün boyunduruktan çakamaması için kullanılan küçük ağaç parçası.

Zeng Pas

Zerk Riya

Zerrak Hilebaz, düzenci, mürayi, riyakar

Zerre Pek ufak parça, molekül

Zevahir Bir nesne ve bir kimsenin görünür tarafları

Zeval Sona erme, yerinden ayrılıp gitme, bitiş, son

Zeyrek Akıllı, zeki, anlayışlı, uyanık

Zi, zihi Hey gidi hey; ne de

Zibâ Parlak, süslü, yakışıklı, güzel elbise

Zift Katran

Zihi Hey gidi hey, nerede

Zikr Hatıra getirme, ağıza alma, anlatma, iyilikle anma, Tanrı adlarını anma böylece gerçeğe yönelme. Arapça anmak, söylemek anlamına gelir. Tasavvufta Tanrı adlarını anarak onu ululamak karşılığı söylenir. zikr bilhayr, hayırla anma; zikr-i cemil, güzelliğini, iyiliğini anma, halka-ı zikr; dervişlerin halka oluşturarak Tanrı adını andıkları toplulukla yaptıkları ibadet. İki türlüdür, biri toplu olarak, öteki tek olarak yapılır. Yapılışı da ya sesli (cehri) ya da gizli (hafi) olmak üzeri iki türlüdür. Sesli olanı yüksek sesle Tanrı adlarını anmaya, gizli olanı ise içe kapanışa dayanır. Zikr,insanı yer yüzü tutkularından, gelip geçici varlıklara bağlanmaktan kurtarıp Tanrı ile karşı karşıya getirmek, özünü arıtmak, yücelmek içindir. Aşağı yukarı bütün tarikatlarda, değişik biçimlerde, uygulanır. İslam düşüncesine ilkçağ çok tanrıcı dinlerinden, eski tapınaklarda yapılan törenlerden geçmiştir. Nitekim, başta namaz (savm) olmak üzere bütün tapınma (ibadet) türleri de islam dinine çoktanrıcı dinlerden dolaylı olarak geçmiştir. Tasavvufta zikr bir arınma, olgunlaşma, kendini, özünü bulma yöntemi olarak uygulanır.

Zikr etmek Anmak, tekkelerde tören yapılırken durmadan tekrarlanan dua.

Zillet Alçaklık

Zinde Canlı, diri

Zinhar	Sakın, asla.
Zir	Aşağı
Zir ü fevk	Aşağıdan yukarı
Zişan	Şanlı, şerefli
Ziya-nisar	Işık serpen
Ziya'	Işık, parlaklık
Ziyy	Dirilik, hayat
Zuhur	Görünme, belli olma, meydana çıkma, ansızın, vakitsiz oluverme. Arapça isim. Görünüş alanına çıkış, görünmezken görünür olma olayı.
Zulm	Eziyet.
Zulmet	Arapça isim. Sözlük anlamı karanlık demektir. Tasavvufta görünmeyen, bilinmeyen, algılanmayan evren anlamında söylenir. Karşıtı nur ve ışıktır.
Zulumat	Zulüm, haksızlık, kötülük, fenalık (sözcük aslında karanlıklar anlamında ise de halk bu anlamda kullanıyor)
Zü'l-Celâl	Ululuk sahibi, Tanrı
Zübde	Bir şeyin en seçkini, özü
Zühd-ü ibadet	Kuru ibadet.
Zühd	Zahidilik, ham sofuluk.
Zülbiye	Nişastadan yapılan tatlı
Zülcemal	Güzel Tanrı
Zülfikar	Hazreti Ali'nin kılıcı. Ucu çataldır. Savaşta kırk arşın uzar. Gökten indiğine inanılır.
Zülüf	Sevgilinin saçı, yanaklardan aşağı sarkan saç
Zümre-i fakr	Fakirliğiyle övünen zümre. Alevi ve Bektaşi inanışı. Peygamber, «Fakirliğimle övünürüm» demiş
Zümre	Bölük, sınıf, cins, grup
Zünnar	Papazların bağladığı kemer, saç.
Zürriyet	Soy, sop

KAYNAKÇA

ABDIZADE HÜSEYİN HUSAMEDDİN ; Amasya Tarihi, C: I, Amasya Bel. Ku. Y. Ankara, 1986.

ABDÜLHAMİT Muhsin ; İslama yönelen Yıkıcı Hareketler, Ankara, 1986.

ADIVAR A. ; Tarih Boyunca İlim ve Din, Remzi kitabevi, İstanbul, 1975.

ALTINAY Refik ; Osmanlı Devletinde Rafızılık ve Bektaşilik, Darulfunun, Ede. Fak. Mecmuası C. 9 s. 2. İstanbul 1932.

ALTINOK, Baki Yaşa; Hacı Bayram Veli, Bayramilık Melamiler ve Melamilik, Oba Kitabevi, Ankara 1995.

AKDAĞ Mustafa ; Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celali İsyanları), Bilgi Yayınevi, İstanbul 1975.

__________ ; Türkiyenin İktisadi ve İçtimai Tarihi, (1243-1453), C. 1, 2, Cem Yayınları İstanbul, 1974.

AKPINAR Turgut ; Türk Tarihinde İslamiyet, İstanbul, 1993.

AKTAŞ. A. İhsan - Yücel Sabri ; Aşık Kul Fakır, İstanbul 1991.

AKYOL Taha ; Medineden Lozan'a, 4. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul 1996.

ALPLAÇİN Oğuz; Buda ve Budizm, İstanbul

ANADOL Cemal ; Hoca Ahmet Yesevi, Yesevilik, Kamer Yayınları, İstanbul 1994.

ARABİ, Şeyhülekber ; Muhittin-i El (Ibni arabi) Ahadiyyet Risalesi ve Futukatı Mekkiyyesinden Seçilmiş Tasavvufa Dair Bölümler (Haz. Mahmut Saadettin Bilginer), İstanbul 1983.

ARAZ Nezihi ; Anadolu Evliyaları, Fatiş Yayınları, İstanbul, 1958.

__________ ; Dertli Dolap, Fatiş Yayınları, İstanbul, 1961

__________ ; Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed, İstanbul, 1963.

__________ ; Hz. Muhammed'in Torunları, İstanbul, 1960.

__________ ; Aşk Peygamberi Mevlana, Kervan Yayınları, İstanbul, 1972.

ARISOY Sunullah ; Türk Halk şiiri Antolojisi, Bilgi yayınevi, Ankara, 1985.

ARSEL İlhan ; Arap Milliyetçiliği ve Türkler, 3. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1977.

__________ ; Şeriat ve Kadın, 3. Baskı Remzi Kitabevi, İstanbul, 1989.

__________ ; Şeriattan Kıssalar, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul 1996.

__________ ; Teokratik Devlet Anlayışından Demokratik Devlet Anlayışına, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

ASAN Veli ; Tahtacı Türkmen Ozanları, Kültür Bakanlığı, Ankara 1997.

ASLAN Ensar ; Doğu Anadolu Saz Şairleri, Atatürk Üniversitesi, 1977.

ASLANOĞLU İbrahim ; Divriği Şairleri, Sivas, 1961

__________ ; Pir Sultan Abdallar, Erman Yayınevi, İstanbul, 1984.

__________ ; Şah İsmail Hatayı, Der Yayınları, İstanbul 1992.

__________ ; Kul Himmet Üstadım, 2. Baskı, Can Yayınları, 1996.

__________ ; Söz Mülkünün Sultanları, Sivas, 1985

AŞKUN Vehbi Cem ; Merzifonlu Şairler, 1937.

__________ ; Sivas Folkloru I. 1940 ; II. 1943.

__________ ; Sivas Şairleri, 1948

__________ ; Terzi Baba ve Erzincan'ın Mutasavvıf Şairleri, 1956

ATAKURT Mithat ; Urfa Folklorundan Bir Demet, Ankara, 1951.

ATALAY Adil Ali ; Abdal Musa Sultan ve Velayetnamesi, Can Yayınları, İstanbul, 1990.

__________ ; Noksani Baba, İstanbul, Can Yayınları, 1992.

__________ ; M. Yaman ; Seyyid Nizamoğlu, İstanbul, 1990.

ATALAY Besim ; Bektaşilik ve Edebiyat, Ant Yayınları, İstanbul, 1991.

__________ ; Türk Dili İle İbadet, İstanbul,

ATILGAN Halil ; Ceyhanlı Aşık Ferahi, Kültür Bakanlığı Ankara 1997.

ATEŞ Toktamış ; Laiklik, Ümit Yayınları, İstanbul, 1994.

ATEŞ Süleyman ; Kuran-I Kerim Tefsiri (I-VI) Milliyet Yayınları, İstanbul 1995.

__________ ; Sülemi ve Tasavvufi Tefsiri, İstanbul 1969.

ATİLA Vedat ; Hazret - i Ali Divanı, Ant Yayınları, İstanbul, 1990.

AVCI Ali Haydar ; Kalender Çelebi Ayaklanması, AAAY. Ankara 1998.

AVCIOĞLU Doğan ; Türklerin Tarihi (1,2,3,4,5), Tekin Yayınevi, İstanbul (1978-1982).

AYAN Hüseyin ; Nesimi Divanı, Akçağ Yayınları, Ankara 1991.

AYDIN Erdoğan ; İslamiyet Gerçeği (I, II, III, IV), Kaynak Yayınları, İstanbul, 1993.

__________ ; Nasıl Müslüman Olduk?, Başak Yayınları, İstanbul, 1994.

AYUBİ Nazih ; Arap Dünyasında Din ve Siyaset (ALOGAN Yavuz), İstanbul, 1993.

AYYILDIZ Hasan ; Buyruk, Ankara.

BAL Mustafa ; Derviş Muhammedim Nuru Vahit Eseri Dillerde Şahit, Şahkulu Der. Yayınları, İstanbul 1989.

BALDEMİR Hamit ; Din ve Alevilik Üzerine, İstanbul, 1994.

BANARLI Nihat Sami ; Türk Dili ve Edebiyatı (I, II, III), İstanbul,

BARDAKÇI Cemal ; Alevilik, Bektaşilik, Ahilik, Ankara, 1970.

BARKAN, Ömer Lütfi, Kolonizatör Türk Dervişleri, Hamle Yayınları, İstanbul, Tarihsiz.

BAŞGÖZ İlhan ; Izahlı Türk Edebiyatı Antolojisi, 1986.

BAYKAL Bekir Sıtkı ; Pecevi Tarihi, (I, II), Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1992.

BAYRAKTAR Mehmet ; Yunus Emre ve Aşk Felsefesi, Türkiye İş Bankası Yayını, İstanbul, 1991.

BAYRI M. Halit ; Halk Şiiri, Varlık Yayını, İstanbul, 1976.

__________ ; Virâni, Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1957.

BENDER Cemşid ; 12 İmam ve Alevilik, Berfin Yayınları, İstanbul, 1993.

BENEKAY Yahya ; Yaşayan Alevilik, İstanbul, 1967.

BENNIGSEN Alexandre., QUELQUEJAY Chantal Sultan Galiev ve Sovyet Müslümanları (Nezih Uzel), İstanbul, 1981.

BERKES Niyazi ; İslamlık, Ulusculuk, Sosyalizm, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1975.

BEZİRCİ Asım ; Pir Sultan, Say Yayınevi, İstanbul, 1994.

__________ ; Türk Halk Şiiri, (I, II) Say Yayınları, İstanbul, 1994.

BİRAY Ahmet ; Mahmut Kulu Divanı, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını 1992.

BİRDOĞAN Nejat ; Alevilerin Büyük Hükümdarı Şah İsmail Hatayi, Can Yayınları, İstanbul, 1991.

__________ ; Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı, Mozaik Yayınları, 1995.

__________ ; Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmeleri, İstanbul, 1992.

__________ ; Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik, Berfin Yayınları, İstanbul, 1990.

__________ ; Hasan Dede, İstanbul, 1992.

__________ ; İttihat - Terakki'nin Alevilik - Bektaşilik Araştırması (Baha Sait Bey) Berfin Yayınları, İstanbul, 1944.

__________ ; Çelebi Cemalettin Efendi'nin Savunması, Berfin Yayınları, İstanbul, 1994.

BIRGE John Kıngsley ; Bektaşilik Tarihi, Ant Yayınları, İstanbul, 1991.

BORATAV Pertev H Naili ; Azgittik, Uzgittik, Adam Yayınları, İstanbul, 1992.

__________ ; Folklor ve Edebiyat (I, II), Adam Yayınları, İstanbul, 1990.

__________ ; Zaman Zaman içinde, Adam Yayınları, İstanbul, 1992.

__________ ; İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, M.E.B. Yayınları, 1943.

__________ ; Pir Sultan Abdal (A.B. Gölpınarlı ile) Der Yayınları, İstanbul 1991.

BOZKURT Fuat ; Aleviliğin Toplumsal Boyutları, Cem Yayınları, İstanbul, 1990.

__________ ; Buyruk, Cem Yayınları, İstanbul, 1982.

__________ ; Semahlar, Cem Yayınları, İstanbul, 1990.

BULUT Faik ; Allah'ın Devletinde Demokrasi, Tüm Zamanlar Yayıncılık, İstanbul, 1993.

________ ; İslamcı Örgütler, Tüm zamanlar Yayıncılık, İstanbul 1994.

BURHAN (Derviş) ; Hacım Sultan Vilayet-Namesi (Dr. Rudlofl, Tschudi Basımı - Das Vilayet - Name des Hadschim Sultan - Metin Teru Berlin 1914).

CAHEN Claude ; İslamiyet, Bilgi yayınları, İstanbul, 1990.

________ ; Anadoluda Türkler, Adam Yayınları, İstanbul 1984.

CANBERK Eray ; Yengi Şiirleri, İstanbul, 1993.

CEBECİOĞLU Ethem ; Hacı Bayram - ı Veli ve Tasavvuf Anlayışı, Ankara, 1994.

CENGİZ, Halil Erdoğan, Divan Şiiri Antolojisi, Bilgi Yayınları, 1972.

COŞAN Esat ; Hünkâr Hacı Bektaş Veli Makalat, Seha Neşriyat, İstanbul, 1990.

CUNBUR Müjgan ; Başakların Sesi, 1968.

ÇAĞATAY Neşet ; Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik, Ankara, 1972.

________ ; İslamdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı, Ankara, 1963.

ÇALIŞLAR Oral ; Hz. Ali - Muaviye Çatışması, 2. Baskı, Pencere Yayınları, İstanbul, 1992.

ÇAMUROĞLU Reha ; Dönüyordu, Bektaşilikte Zaman Kavrayışı, Metis Yayınları, İstanbul, 1993.

________ ; Günümüz Aleviliğinin Sorunları, 2. Baskı, Ant Yayınları, İstanbul, 1994.

________ ; Sabah Rüzgarı- Enelhak demişti Nesimi, Metis Yayınları, İstanbul, 1992

________ ; Tarih, Heterodoksi ve Babailer, Der Yayınları, İstanbul, 1990.

________ ; Yeniçerilerin Bektaşiliği ve Vaka-i Şerriye, Ant Yayınları, 1991.

ÇAĞATAY Saadet ; Türk Lehçeleri AUDTCF, Ankara 1978.

ÇIĞ Muazzez İlmiye ; Kuran, İncil ve Tevratın Sümerdeki Kökeni, Kaynak Yayınları, İstanbul 1995.

ÇANTAY Hasan Basri ; Kuran - ı Kerim ve Meali, (I. II. III.) İstanbul 1958.

ÇELEBİ Abdullah ; Amasyalı Fedayi Baba, İstanbul, 1991.

ÇOTUKSÖKEN Betül., BABÜR Saffet ; Ortaçağda Felsefe, İstanbul, 1989.

DAĞLI Muhtar Yahya ; Bektaşi Tomarı ve Nefesleri, İstanbul, 1935.

DANIŞMAN Zuhuri ; Kocibey Risalesi, İstanbul, 1971.

DERVİŞ Ahmet Aşıki, Aşıkpaşaoğlu Tarihi (Atsız) MEB. İstanbul 1970.

DANİŞMEND İ. Hami ; Türklük ve Müslümanlık Okat Yayınevi, İstanbul 1959.

DEVELİOĞLU Ferit ; Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat, İstanbul 1994.

DİER Anton Fozel ; Anadolu Aleviliği, Ant Yayınları, İstanbul, 1985

DOĞRUL Ö. Rıza ; Yeryüzündeki Dinler Tarihi, İstanbul, 1958.

DUBY Georges ; Ortaçağ İnsanları ve Kültürü, İstanbul, 1990.

DURSUN Turan ; Kutsal Kitapların Kaynakları (1, 2), Kaynak Yayınları, İstanbul 1995.

__________ ; Din Nedir (1, 2, 3, 4) Kaynak Yayınları, İstanbul 1995.

__________ ; Allah, 2. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 1991.

DÜZDAĞ Ertuğrul ; Ebusuud Efendi Fetvaları, İstanbul 1972.

EBULGAZİ Bahadır Han, Türklerin Soy Kütüğü (Secere-i Terekime) (Muharrem Ergin) Tercüman Yayınları, İstanbul.

EBUL Hayri Rumi ; Saltuk Name (I, II) (Şükrü Haluk Akalın) Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara, 1987.

EFENDİ Ahmet Cemalettin ; Bektaşi Sırrı Nam Risale - yi Mudafaa, İstanbul, 1937.

EFLAKİ Ahmet Dede ; Ariflerin Menkıbeleri I. , II. (Tahsin Yazıcı), MEB Yayınları, İstanbul, 1986.

ELİADE Mircea ; Kutsal ve Dindışı (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay) Ankara 1991.

__________ ; Mitlerin Özllikleri, Simavi İncelemesi (Çev: Sema Rifat) İstanbul 1993.

EVLİYA Çelebi ; Seyahatname (I, II Parmaksız, Kültür Bakanlığı, 1983.

ELVAN Çelebi ; Menakıbul Kudsiyye, Fi Menasibil-Unsiyye, E. Erunsal - A. Yaşar Ocak, İstanbul 1984.

ELOĞLU M., O. Tansel ; Bektaşi Dedikleri, 2. Basım, Adam Yayınları, İstanbul, 1983.

ERAL Sadık ; Anadoluda Alevi Katliamları, Yalçın Yayınları, İstanbul, 1993.

ERBAY Mustafa ; Şeyh Safi Buyruğu, Ayyıldız Yayınları, Ankara, 1994.

__________ ; Virani Risalesi, Ayyıldız Yayınları, Ankara, 1994.

ERGİN Muharrem ; Orhun Abideleri, 7. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1980.

ERGUN Sadettin Nüzhet ; Hatayi Divanı, Şah İsmail Safevi Hayatı ve Nefesleri, İstanbul, 1956.

__________ ; Bektaşi Şairleri, Maarıf Yayınları, İstanbul 1930.

__________ ; Bektaşi - Kızılbaş Alevi Şairleri ve Nefesleri, (I, II, 1935; III, 1956). Maarif Kütüphanesi, İstanbul.

__________ ; Karacaoğlan, 15. Baskı, Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1956.

__________ ; Türk Şairleri, Maarif Kütüphanesi, İstanbul, 1935.

ERK Hasan Basri ; İslami Mezhepler, Tarikatlar, TDAV, İstanbul, 1954.

ERÖZ Mehmet ; Türkiye'da Alevilik, Bektaşilik, TDAV, İstanbul, 1993.

__________ ; Yörükler, TDAV Yayını İstanbul, 1991.

ERSEVEN İlhan Cem ; Alevilerde Semah, Ekin Yayınları, İstanbul, 1990.

ESEN, Ahmet Şükrü ; Anadolu Türküleri, İş Bankası Yayını, Ankara 1986.

ERTUĞRUL İsmail ; Fenni Vahdet-i Vücud ve İbn Arabi (Hzl. Mustafa Kara) İnsan Yayınları, İstanbul 1991.

EYUBOĞLU İ. Zeki ; Alevilik - Bektaşilik Edebiyatı, Der Yayınları, İstanbul, 1991.

__________ ; İslamda Bölünmeler Çelişmeler, Miletos Yayınları, İstanbul 1991.

__________ ; Gün Işığında Tasavvuf Tarikatları, Mezhepler Tarihi, İstanbul, 1987.

__________ ; Hatayı (Şah İsmail) Geçit Kitabevi, İstanbul 1991.

__________ ; Tarihin İlkeleri, İstanbul, 1991.

__________ ; Abdal Musa, Geçit Kitabevi, İstanbul 1991.

__________ ; Anadolu İnançları - Anadolu Mitolojisi, Geçit Kitabevi, İstanbul, 1987.

__________ ; Kaygusuz Abdal, Geçit Yayınevi, Dar Yayınevi, İstanbul 1992.

__________ ; Anadolu Uygarlığı, İstanbul, 1991.

__________ ; Bütün Yönleriyle Bektaşilik, Yeni Çağ Yayınevi, İstanbul, 1980.

__________ ; Bütün Yönleriyle Hacı Bektaş Veli, İstanbul, 1989.

__________ ; Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, Sosyal Yayınlar 2. Basım, İstanbul 1991.

__________ ; Sömürülen Alevilik, Özgür Yayınevi, İstanbul, 1991.

__________ ; Şeyh Bedrettin, Varidat, Uğur Yayınevi, İstanbul, 1991.

__________ ; Şeytan Ayetleri Söylencesi, Uygarlık Yayınları, İstanbul, 1989.

__________ ; Türk Şiirinde Tanrıya Kafa Tutanlar, Kaynak Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1991.

__________ ; Tanrı Yaratan Toprak Anadolu, Sinan Yayınları, İstanbul, 1973.

__________ ; Günümüzde Alevilik, Nefer Yayınları, İstanbul 1995.

__________ ; Divan şiiri (I, II) sayı yayını, İstanbul 1994

EYUBOĞLU Sabahattin ; Pir Sultan Abdal, Cem Yayınevi, İstanbul, 1982.

__________ ; Yunus Emre, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976.

GÜLERMAN M. Hikmet; Bayezidi Bistami, İnkılap Yayınları, İstanbul 1956.

FIĞLALI Ethem Ruhi ; Türkiye'de Alevilik - Bektaşilik, Selçuk Yayınları, İstanbul, 1990.

__________ ; Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri 4. Baskı, Selçuk Yayınları, İstanbul 1990.

FIRAT M. Şerif ; Doğu İlleri ve Varto Tarihi, İstanbul, 1983.

FIŞ Rady ; Bende Halimce Bedreddinim, 2. Baskı, Yön Yayınları, İstanbul 1992.

FROMM Erich ; Psikanaliz ve Din, Arıtan Yayınları, İstanbul 1991.

FUZULİ ; Saadete Ermişlerin Bahçesi, 3. Baskı, Maarif Kitabevi, İstanbul, 1955.

__________ ; Divanı (A. Gölpınarlı) 2. Baskı, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul 1961.

__________ ; Rind ile Zahid (Prof. Hüseyin Ayar) MEB, İstanbul 1993.

GARAUDY Roger ; İslamın Vadettikleri, 3. Baskı (Nezih Uzel) Pınar Yayınları, İstanbul, 1983.

__________ ; Sosyalizm ve İslamiyet, Ankara, 1968.

GAZALİ İmam ; Sapıklıktan Kurtuluş (Çev: M. Rahmi Balaban) Gayret Kitap Evi, İstanbul 1947.

GÖKALP Ziya ; Türkleşmek - İslamlaşmak - Muasırlaşmak, İstanbul, 1960.

GÖKBERK Macit ; Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul 1990.

GÖLE Nilüfer ; Modern Mahrem, İstanbul, 1993.

GÖLPINARLI Abdülbaki ; Alu Kaşifel - Gıta, Caferi Mezhebi, Gerçek Alevilik, İstanbul, 1966.

__________ ; Fuzuli, Türkçe Divanı, Aka Kitabevi, İstanbul 1961.

__________ ; Melamilik ve Melamiler, Gri Yayınları, İstanbul 1992.

__________ ; İslam Tarihi ve İslamın İlk Devri, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1991.

__________ ; Kaygusuz Abdal, Hatayi, Kul Himmet, Varlık Yayınları, İstanbul, 1953.

__________ ; Melamilik ve Melamiler, Aka-İnkılap, İstanbul, 1931.

__________ ; Oniki İmam, Emek Yayınevi, Ankara, 1960.

__________ ; Pir Sultan Abdal, Milliyet Yayınevi, İstanbul, 1995.

__________ ; Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedrettin, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1966.

__________ ; Tarih Boyunca İslam Mezhepleri, Milliyet Yayınevi, İstanbul, 1987.

__________ ; (H.H.B. Veli) Velayetname, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1958.

__________ ; Alevi - Bektaşi Nefesleri, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1963.

__________ ; Mevlanadan Seçmeler, 2. Baskı, Varlık Yayınları 1958.

__________ ; Mevlana'nın Mesnevisi (I, II, III, IV, V, VI) Kültür Bakanlığı, Ankara 1989.

__________ ; Hafız Divanı Şerhi, MEB, İstanbul 1985.

__________ ; Yunus Emre ve Tasavvuf, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1992.

__________ ; Yunus Emre, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1991.

__________ ; Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1977.

__________ ; Müminlerin Emiri Hz. Ali, Der Yayınları, İstanbul 1990.

__________ ; Hurufilik Metinleri Kataloğu, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1989.

__________ ; 100 Soruda Tasavvuf, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1969.

__________ ; Gelibolu'lu Ali - Künhül-Ahbar Tezkiresi, Kültür Bakanlığı, Ankara 1994.

GUITTON Jean ; BOGDANOV Grichka., BOGDANOV Igor ; Tanrı ve Bilim, İstanbul, 1991.

GÜCÜYENER Fuat ; İslam Tarihinde Hazreti Ali, İstanbul, 1946.

GÜL Muhsin ; Sıdkı Baba Divanı, Ayyıldız Yayınevi, Ankara, 1984.

__________ ; Alevilik Üzerine Doğrular, Ayyıldız Yayınları.

GÜLÇİÇEK Ali Duran ; Alevi - Bektaşi Yolu, İstanbul, 1993.

GÜLERMAN M. Hikmet ; Bayezidi Bistami, İstanbul, 1958.

GÜLŞAN Hasan ; Pir Hacı Bektaş Veli ve Alevi Bektaşiliğin esasları, İstanbul, 1975.

GÜLVAHAPOĞLU Adil ; Hacı Bektaş Veli, Yorum Yayınev,i Ankara

GÜNEY, Eflatun Cem ; Halk Şiiri Antolojisi 1947.

__________ ; Halk Türküleri I (1953) II (1956).

GÜZEL Abdurrahman ; Kaygusuz Abdal (I, II, III), Kültür Bakanlığı, Ankara, 1981

HALICI Feyzi ;Aşıklar Geleneğine Günümüzde Halk Şairleri (Güldeste) AKDTYK, Ankara 1992.

HALDUN İbni ; Mukaddeme (I, II, III), MEB. Ankara, 1992.

HALİKARNAS Balıkçısı ; Anadolu Tanrıları, İstanbul, 1975.

__________ ; Hey Koca Yurt

HANÇERLİOĞLU Orhan ; Felsefe Sözlüğü, Varlık Yayınları, İstanbul, 1984.

__________ ; İnançlar Sözlüğü, 2. Bası, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.

__________ ; İslam İnançları Sözlüğü, İstanbul 2. Bası, İstanbul 1993.

__________ ; Mutluluk Düşüncesi, Varlık Yayınları, İstanbul, 1965.

__________ ; Erdem Düşüncesi, Varlık Yayınları, 1966.

__________ ; Özgürlük Düşüncesi, Varlık Yayınları, İstanbul, 1966.

HARABİ Edip ; Harabi, Ayyıldız Matbaası, Ankara, Tarihsiz.

HASSAN Ümit, BERKEY Halil, ÖDEKAN Ayla ; Osmanlı Devletine Kadar Türkler, İstanbul, 1987.

HAYALİ ; Bey Divanı.

HEYET (Diyanet İşleri Bşk.lığı) ; Kur'an - ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meali) Ankara 1987

HEYET ; Hz. Muhammed'in Ehlibeytle ilgili Hadisleri, Ayyıldız Mat. Ankara 1990.

HEYET ; Hüsniye, Ak Kitabevi, İstanbul, 1958.

HEYET ; Yunus Emre ile Hacı Bektaş (Bildiriler) İstanbul 1971.

HEYET ; Türk Dili (Türk Şiiri Özel Sayısı) Sayı: 445-450, Ocak-Haziran 1989 Ankara.

HEYET ; Meydan Larausse., (I - XIII) İstanbul 1992.

HEYET ; Türkçe Sözlük (TDK) Ankara 1992

HEYET ; Anabritannica (I - XXII) İstanbul 1988.

HIRSCHMAN Albert O. ; Gericiliğin Retoriği, İstanbul, 1994.

HİŞAM İbn - i ; Hz. Muhammed'in Hayatı (Es - Siret'ün - Nebeviyye), Ankara, 1992.

HOCA Saadettin Efendi, Tacu'l-Tevarih /I, II, III, IV, V) (İ. Parmaksızoğlu) Kültür Bakanlığı, Ankara 1992.

HOODBHOY Pervez Amirali ; İslam ve Bilim, (BİREY Eser) İstanbul, 1993

HOURANI Albert ; Batı Düşüncesinde İslam, (Celal A. Kanat), Sarmal Yayınları, İstanbul, 1994.

Hz. Ali ; Nech'ül - Belaga Şerhi, (A. Gölpınarlı) İstanbul, 1972.

Hz. Ali'den Devlet Adamlarına Öğütler, İstanbul, Tarihsiz.

IBNİ ARABİ (Muhittin Arabi) Fusûsu'l-Hikem (M. Nuri Genç Osman) MEB, İstanbul 1971.

IKBAL Muhammed ; Cavidname, İş Bankası Yayınları, Ankara 1971.

İNAN Abdulkadir ; Şamanizm, 4. Bası, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995.

IRVING T. B. ; İslam Dünyası (I, II,) İstanbul, 1992.

İVGİN Hayrettin ; Aşık Sıtkı Pervane, Ankara, 1976.

__________ ; Halk Edebiyatı 1977.

__________ ; Geredeli Aşık Figani, Ankara, 1994.

İz, Mahir ; Tasavvuf, Kitabevi Yayını, 5. Baskı, İstanbul 1995.

KABAKLI Ahmet ; Yunus Emre, İstanbul,

KALAFAT Yaşar ; İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Kültür Bakanlığı, Ankara 1996.

KALELİ Lütfi ; Alevi - Sünni İnancında Mevlana, Yunus ve Hacı Bektaş Gerçeği, İstanbul, 1993.

__________ ; Kimliğini Haykıran Alevilik, Alev Yayınları, İstanbul, 1993.

__________ ; Tapılacak İlah, İstanbul 1991.

KARA, Mustafa ; Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dergah Yayınları, 3. Baskı, 1995.

KARADAĞ Metin ; Halk Edebiyatı Anlatı Türleri, Karsı Yayınları, Ankara 1995.

KARAHAN Abdulkadir ; Fuzuli (Muhiti Hayatı Şahsiyeti) Kültür Bakanlığı Türk Klasikleri , 2. Baskı, Ankara 1995.

KAFESOĞLU İbrahim ; Türk Milli Kültürü 8. Baskı, Boğaziçi Yayını, İstanbul 1991.

KAYA Haydar ; Alevi - Bektaşi, Erkanı, Evradi, Edebiyatı, Manisa 1993.

__________ ; Bektaşi İlmihali, Ayyıldız Yayınları, Manisa 1989.

KAYGUSUZ İsmail ; Musahiplik, İstanbul 1991.

__________ ; Alevilikte Dar ve (Darın Pirleri), İstanbul, 1993.

__________ ; Alevilik, İnanç, Kültür, Siyaset Tarihi ve İlkeleri (1. Cilt) Alev Yayınları, İstanbul 1995.

__________ ; Son Görgü Cemi, İstanbul 1991.

KIRÇAK Çağlar ; Meşrutiyetten Günümüze Gericilik, 2. Baskı, İmge Yayınları, İstanbul, 1994.

__________ ; Türkiye'de Gericilik (1950-1990), İstanbul 1994.

KIRDAR İsmet ; Hacı Bektaş Veli, İstanbul,

KIYAFET Hasan ; Aliali, İstanbul, 1993.

KINDI Yusuf Yakup ; Felsefe Risaleleri (Mahmut Kaya), İz Yayıncılık, İstanbul 1994.

KEÇELİ Şakir ; Alevilik Bozkırda Yanan Ateş, Ardıç Yayınevi, Ankara, 1994.

__________ ; Osmanlı Kim, Şeriat Nedir? Ardıç Yayınları, Ankara 1995.

KOCA Turgut ; Bektaşi Alevi Şairleri ve Nefesleri, İstanbul, 1994.

__________ ; (Onaran Zeki) - Güldeste (Nefesler, Ezgiler) Ankara 1987.

KOCATÜRK Mustafa ; İki Cihan Hazinedarı Seyyit Veli Baba Sultan ve Türbesi, Ankara 1990.

KORAY Cenk ; Kuran, İslamiyet, Atatürk ve 19 Mucizesi, (12. Baskı), Altın Kitapları, İstanbul 1995.

KOCATÜRK V. Mahir ; Divan Şiiri Antolojisi, Ankara 1962.

__________ ; Tekke Şiiri Antolojisi, Ankara 1955

KOÇ Şinasi ; Gerçek İslam Dini Nedir- Kur'ana Bakar mısınız? (1,2,3), Ankara, 1984.

KOÇİ BEY Risalesi ; (Zuhuri Danışman) Kültür Bakanlığı, Ankara 1985.

KOLAYLI Neyzen Tevfik ; Azabı Mukaddes, Roman Yayınları, İstanbul, 1948.

KORGUNAL Muharrem Zeki ; Eba Müslim (I,II), 1973.

KORKMAZ Esat ; Ansiklopedik Alevilik -Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1993.

__________ ; Enelhak, Nefes Yayınları, İstanbul, 1998.

__________ ; Dört Kapı Kırk Makam, Şah Kulu Sultan Yayını, İstanbul 1995.

KUTAY Cemal ; Türkçe İbadet, 4. Baskı, İstanbul 1997.

KUTLU Şemsettin ; Şair Dertli (1, 2) Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1979.

KÖPRÜLÜ Fuat ; Bektaşi Şairlerine (Önsöz), İstanbul, 1930.

__________ ; Osmanlı Devletinin Kuruluşu, T.T.K., Ankara 1988.

__________ ; Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, 3. Baskı, İstanbul, 1934.

__________ ; Edebiyat Araştırmaları, 1. Baskı, Ankara 1966.

__________ ; Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Diyanet Vakfı, Ankara 1976.

__________ ; Türk Edebiyatı Tarihi, 2. Baskı, İstanbul 1980.

__________ ; Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul 1936.

__________ ; Türk Saz Şairleri ; I, II, III, 1962; IV. 1964; V. 1965.

KUMRU Kenzül Mesaip ; (Hazırlayan: Adil Ali Atalay) Can Yayınları 1992.

KURDAKUL Necdet ; Bütün Yönleriyle Bedrettin, İstanbul, 1977.

KÜRKÇÜOĞLU Kemal Edip ; Seyyid Nesimi Divanından Seçmeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1985.

LEVEND Agah Sırrı ; Türk Dili Edebiyatı.

LEWIS Bernard ; İslamın Siyasal Söylemi (OKSAY Ünsal), İstanbul, 1993.

MAHMUD S. F. ; İslam Tarihi, İstanbul, 1962

MAKAL Tahir Kutsi ; Türk Halk Şiiri Antolojisi, 1975, 1978.

MARDİN Şerif ; Bediuzzaman Said Nursi Olayı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

__________ ; Din ve İdeoloji, İstanbul, 1990.

__________ ; Türkiye'de Din ve Siyaset, İstanbul, 1992.

MASSIGNON Louis ; Kitabu Ahbari'l-Hallac, Paris 1922.

MELIKOFF Irene ; Uyur İdik Uyardılar, Cem Yayınları, İstanbul, 1993.

__________ ; Eba Müslim.

MUMCU Ahmet ; Divan - ı Hümayun, Ankara, 1976.

MUTLUAY Rauf ; Türk Halk Şiiri Antolojisi, 1972.

NOYAN Bedri ; Bektaşilik - Alevilik Nedir, Ankara, 1985.

__________ ; Mehmed Ali Hilmi Dedebaba Divanı, İstanbul Tarihsiz.

__________ ; Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi, Ankara, 1994.

__________ ; Veli Baba Velayetnamesi, İstanbul 1994.

__________ ; Otman Baba Velayetnamesi, İstanbul 1994.

OCAK Ahmet Yaşar ; Bektaşi Menkıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, Enderun yayınları, İstanbul 1983.

__________ ; Kalenderiler, TTK. Ankara, 1992.

__________ ; Türk Sufiliğine Bakışlar, İletişim Kitabevi, 1996.

__________ ; Menakıpnameler, TTK, Ankara, 1992.

ODYAKMAZ Nevzad ; Bektaşilik, Mevlevilik, Masonluk, İstanbul, 1988.

OHRI İskender ; Anadolu'nun Öyküsü, İstanbul, 1987.

ORAL F. Süreyya ; Hz. Muhammed Niçin Çok Evlendi, Ankara, 1957.

OYTAN M. Tevfik; Bektaşiliğin iç yüzü, (I, II), İstanbul.

OZON Mustafa Nihat ; Osmanlıca Sözlük, İstanbul, 1958.

ÖGEL Bahaeddin ; İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi, Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

ÖLÇEN Ali Nejat ; İslamda Karanlığın Başlangıcı ve Türk İslam Sentezi, Ekin Yayınları, Ankara, 1991.

ÖZ Baki ; Alevilik Nedir, Der Yayınları, İstanbul 1995.

__________ ; Aleviliğin Tarihsel Konumu, Der Yayınları, İstanbul 1995.

__________ ; Kurtuluş Savaşında Alevi - Bektaşiler, Ant Yayınları, İstanbul, 1992.

__________ ; Osmanlılarda Alevi Ayaklanmaları, Can Yayınları, İstanbul 1989.

ÖZ GÜLAĞ ; Aşık Veysel Antolojisi, Uyum Yayıncılık, Ankara 1998.

ÖZBEY Cemal ; Alevilik Üzerine Tartışmalar, Ankara, 1963.

__________ ; Fakiri, Ankara, 1953.

__________ ; Sadık Baba, Ankara, 1957.

ÖZDEMİR Ahmet ; Öyküleriyle Agıtlar, Kültür Bakanlığı, Ankara 1994.

ÖZCAN Pirsultan ; Varlığın Doğuşu, İstanbul 1992.

ÖZERDİM Sami N. ; Bir Don Bir Gömlek, İstanbul, 1975.

ÖZKAN Aziz ; Makalat - ı Hacı Bektaş Veli, Ankara, Tarihsiz.

ÖZKAYA Zeki ; Muhammed Et -Ticani Es- Semavi ve Hidayete Erdim, İstanbul, 1993.

ÖZKIRIMLI Atilla ; Toplumsal Bir Başkaldırının İdeolojisi Alevilik - Bektaşilik, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.

__________ ; Alevilik - Bektaşilik ve Edebiyatı, İstanbul, 1985.

ÖZTELLİ Cahit ; Bektaşi Gülleri, Özgür Yayınları, İstanbul, 1985.

__________ ; Halk Türküleri Evlerinin önü, 2. baskı, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul 1983.

__________ ; Halk Türküleri, Varlık Yayınları, İstanbul, 195 3.

__________ ; Halk Şiiri (XIV-:VII) Yüzyıllar, Varlık, İstanbul 1955

__________ ; Karacaoğlan, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1978.

__________ ; Köroğlu - Dadaloğlu - Kuloğlu, Milliyet Yayınları İstanbul, 1984.

__________ ; Pir Sultan Abdal, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1978.

__________ ; Pir Sultanın Dostları, Milliyet Yayınları, 1984.

__________ ; Yunus Emre, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1971.

ÖZTOPRAK Halil ; Kur'anda Hikmet, Tarihte Hakikat, Can Yayınları, Ankara, 1956.

ÖZTÜRK Yaşar Nuri ; Tarih Boyunca Bektaşilik, Yeni Bayır Yayınları, İstanbul, 1990.

__________ ; Kuran-ı Kerim Meali, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1994.

__________ ; Kuran ve sünnete göre Tasavvuf, 5. Baskı, Yeni Boyut Y. İstanbul 1993.

__________ ; Tasavvuf Ruhu ve Tarikatlar 3. Baskı, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1992.

__________ ; Yeniden Yapılanmak, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1996.

__________ ; Hazreti Fatıma, 4. Baskı, Yeni Boyut, İstanbul 1987.

PAKSOY Abdülkadir ; Hacı Bektaş Destanı, İstanbul, 1992

PAMUKÇU Ekrem ; Bağdat'ta İlk Türkler, Ankara, 1994.

PARMAKSIZOĞLU İsmet ; Hoca Sadeddin Efendi, Tacü't Tevarih (I,II,III, IV), Kültür Bakanlığı yayını, Ankara, 1994.

PEHLİVAN Battal ; Alevi Bektaşi Düşüncesine Göre Allah, 2. Baskı Pencere Yayınları, İstanbul, 1994.

__________ ; Alevi Bektaşi Fıkraları, Pencere, İstanbul, 1975.

_________ ; Dadaloğlu, Deniz Kitapları Yayınları, İstanbul 1984.

_________ ; Aleviler ve Diyanet, Deneme, İstanbul, 1993.

_________ ; Bahçe Biziz, Gül Bizdedir, Yazko Yayınları, İstanbul, 1982.

PECEVİ İbrahim ; Efendi Peçevi Tarihi, I, II (Bekir Sıtkı Baykal) Kültür Bakanlığı, Ankara 1992.

PEKOLCAY Necla ; İslami Türk Edebiyatı, 2. Baskı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1976.

RAHİMİ Fazullah ; Gülüzar - ı Hasaneyn, Can Yayınları, İstanbul, 1987.

ROY Oliver ; Siyasal İslamın İflası (Cüneyd Akalın), İstanbul, 1994.

ROUX Jean Paul ; Türklerin ve Mogolların Eski Dini (Aykut Kazancıgil) İşaret Yayınları, İstanbul 1994.

RUSSEL Bertrand ; Din ve Bilim, İstanbul, 1963.

SAİD Baha ; Bektaşiler, Türk Yurdu, İstanbul, 1927.

SAMANCIOĞLU Kemal ; Alevi Şairleri Antolojisi, 1946.

_________ ; Bektaşilik Tarihi, İstanbul, 1945.

SAUSSEY Edmond ; Türk Halk Edebiyatı, Ankara, 1952.

SCHIMMEL Anne Marie ; Tasavvufun Boyutları, Adam Yayınları, İstanbul 1992.

SENA Cemil ; Hz. Muhammed'in Felsefesi, Okal Yayını, İstanbul, 1967.

SENCER Muzaffer ; Dinin Topluma Etkileri, İstanbul, 1969.

SELÇUK İlhan - Gencay Şeylan - Şenay Kalkan ; Türkiyede Alevilik ve Bektaşilik 2. Baskı, Yön. İstanbul, 1994.

SEROUYA Henry ; Mistizm, Gizemcilik, Tasavvuf, İstanbul, 1967.

SERTOĞLU Murat ; Evliyalar Evliyası Hacı Bektaş Veli, (I,II) İstanbul, 1966.

SEVGEN Nazmi ; Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Türk Beylikleri, TKAE, Ankara, 1982.

SEVİM Ali ; Selçuklular Tarihi, TTK, Ankara, 1982.

SEYİRCİ Musa ; Abdal Musa Sultan, Ant Yayınları, İstanbul, 1992.

SEZGİN Abdülkadir ; Hacı Bektaş Veli, 4. Baskı , Sezgin Neş, İstanbul 1991.

SMİTH Margaret, Özlem Eraydın ; Bir Kadın Sufi Rabia, İnsan Yayınları, İstanbul 1991.

SOLAK İsmet ; Zöhre Ana, Cemden Gelen Nefesler, İzmir, 1994.

SOFUOĞLU Cemal ; Açıklamalı Dua Kitabı, Diyanet Vakfı Yayını, Ankara 1991.

SOYRDEL Dominique ; İslam, İstanbul, 1990.

SÖZER Ahmet Necdet ; Tekke Şiiri Antolojisi, İnkılap Kitabevi, 1997.

SÖZENGİL Tarık Mümtaz ; Tarih Boyunca Alevilik, 2. Baskı, Çözüm Yayıncılık, İstanbul, 1992.

SUNAR Cavit ; Tasavvuf Tarihi, A.Ü. İlahiyat Fak. Yayınları 30, Ankara.

SUNGUR Necati ; Ahi Divanı, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1994.

SÜMER Ali ; Hacı Bektaş Veli'nin Bilimsel Yönleri, Ankara, 1974.

SÜMER Faruk ; Oğuzlar, (Türkmenler) TDAV, İstanbul 1992.

_________ ; Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, Ankara, 1976.

_________ ; Çepniler TDAV, İstanbul 1993.

ŞAHİN Yusuf; Kulhak, İstanbul, 1987.

_________ ; Gönül Yolu, İstanbul 1993.

ŞAKİR Ziya ; Kerbela Vakası ve Kerbela'nın İntikamı (1,2) İstanbul, tarihsiz.

ŞAPOLYO Enver Behnan ; Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1964.

ŞAR Selahattin ; İslamda Tasavvuf, Toker Yayınları, İstanbul 1991.

ŞARDAĞ Rüştü ; Hacı Bektaş Veli, Şerhi Besmele, İzmir, 1985.

ŞATIROĞLU Aşık Veysel ; Dostlar Beni Hatırlasın, İş Bankası, Ankara. 1970.

ŞEMSİ TEBRİZİ ; Konuşmalar (Makalat) Çev. M. Nuri Gençosman, MEB, İstanbul 1974.

ŞENER Cemal ; Alevi Sorunu Üzerine Düşünceler, İstanbul, 1994.

_________ ; Alevilik Olayı, Yön Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1989.

_________ ; Alevilik Üstüne Ne Dediler, Ant Yayınları, İstanbul, 1990.

ŞERİF Mahzuni ; Anadoluyu Kucaklayan Ozan, (İhsan Aktaş Derlemesi), Ankara, 1990.

ŞEYHHÜSEYİNOĞLU H. Nedim ; Bulam Aşireti, Ankara 1990.

_________ ; Kürecik, Ankara 1993.

TABERİ Milletler ve Hükümdarlar Tarihi (I, II, III, IV, V) MEB Yayınları, İstanbul 1991.

TANRIKULU Raşit ; Cemde Makamlar ve 12 Hizmet Bilgisi, Ankara, 1994

TANİLLİ Server ; İslam Çağımıza Yanıt Verebilir mi?, Soy Yayınları, İstanbul, 1991.

TATLISU Ali Osman ; Esma'ül Hüsna Şerhi, Akçağ Yayınları, İstanbul, 1981.

THOMAS'ın İncili ; Ruh Madde, İstanbul, tarihsiz.

TEMREN Belkis ; Bektaşiliğin Eğitsel ve Kültürel Boyutu, Kültür Bakanlığı, Ankara 1994.

_________ ; Tasavvuf Düşüncesinde Demokrasi, Kültür Bakanlığı, Ankara 1995.

TİMUR Taner ; Osmanlı Çalışmaları, Yayınları, Ankara 1989.

_________ ; Osmanlı Kimliği, Hil Yayınları, İstanbul 1986.

TİMUROĞLU Vecihi ; Varidat, Türkiye Yazıları Yayınları, Ankara, 1982.

TİMURTAŞ Kadri ; Yunus Emre, İstanbul,

__________ ; Yunus Emre, İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul 1982.

TOPRAK Burhan ; Ballar Balını Buldum Kovanım Yağma Olsun, İstanbul, 1948.

__________ ; Yunus Emre Divanı, 2. Cilt, İstanbul, Akşam Matbaası, 1933-1934.

TOY Erol ; Türk Gerilla Tarihi, İstanbul 1983.

TUNAYA Tarık Zafer ; İslamcılık Akımları, İstanbul, 1991.

TUNÇ Mustafa Şekip ; Bir Din Felsefesine Doğru, İstanbul, 1957.

TURAN Osman ; Selçuklular Tarihi ve İslamiyet 3. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993.

__________ ; Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992.

TURAN Şerafettin ; Türk Kültür Tarihi, Bilgi yayınları, Ankara, 1992.

TURHANER M. Nedim ; Allah'ın Mezheplerle Mücadelesi, 2. Baskı, İstanbul, 1966.

TÜRKDOĞAN Orhan ; Alevi Bektaşi Kimliği, Tımaş Yayınları, İstanbul 1995.

ULUCAY Ömer ; Alevilikte Toplu İbadet, Adana, 1993.

__________ ; Gülbang (Alevilikte dua), Adana, 1992.

__________ ; Hoca Ahmed Yesevi, Adana 1995.

__________ ; Şah Hatayi ve Alevilik, Adana, 1993.

ULUSOY A. Celalettin ; Gerçeğe Çağrı, İstanbul, 1987.

__________ ; Hacı Bektaş Veli Külliyesi ve Diğer Ziyaret Yerleri

__________ ; Hacı Bektaşi Veli ve Alevi - Bektaşi Yolu, 1980,

__________ ; Pir Dergahından Nefesler, İstanbul, 1988.

__________ ; Yedi Ulular, İstanbul, 1992

ULUDAĞ Süleyman ; Tasavvufun Mahiyeti, 2. Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul 1984.

URAL Orhan ; Dost elinden Gelen Turna (Erzurumlu Emrah) Hürriyet Yayınları, İstanbul 1976.

UMAR Bilge, Türk Halkının Ortaçağ Tarihi, İnkılap, İstanbul 1998.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Enver Ziya KARAL ; Osmanlı Tarihi, (1 - 6), Ankara, 1982.

ÜÇOK Bahriye ; İslamdan Dönenler ve Yalancı Peygamberler, Cem Yayınları, 1996.

ÜLKEN Hilmi Ziya ; İslam Felsefesi, İstanbul, 1994.

ÜZÜM İlyas ; Günümüz Aleviliği, İslam Yayınları, İstanbul 1997.

VURAL Orhan ; Pir Sultan Abdal, İstanbul, 1990.

YALÇIN Aziz ; Yorum ve Açıklamalarla Makalat-ı Hacı Bektaş Veli, Ankara 1991.

Yalman Ali Rıza (Yalkın) ; Cenupta Türkmen Oymakları (I,II), Kültür Bakanlığı, Ankara, 1977.

YAMAN Mehmet ; Alevilik, 2 Baskı, İstanbul, 1993

__________ ; Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin Vasiyetnamesi (Hz.. M. Yaman) (Kitab - i Fevaid), Ayyıldız Yayınevi, Ankara, 1994.

__________ ; Makalat ve Müslümanlık, Gülbay Yayınları, İstanbul, 1983.

YANYA BEY ; Divanından Seçmeler (Mehmet Çavuşoğlu) Kültür Bakanlığı.

YEMİNİ ; Hz. Ali'nin Faziletnamesi, 6. Baskı, Can Yayınları, 1994.

YENER Cemil ; Şeyh Bedrettin, Varidat, İstanbul, 1970.

__________ ; Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1989.

YETKİN Çetin ; Türk Halk Hareketleri ve Devrimler (I, II), Say Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1974.

YEZDAN Fazlı ; (Raşit Tanrıkulu), Câvidânname - i Sagır, Ankara, 1993.

YILDIRIM Ali ; Osmanlı Engizisyonu, Öteki Yayınevi, Ankara 1996.

__________ ; Alevi-Bektaşi Nefesleri, Ankara, 1996.

YILDIZ Bekir ; Kerbela, Cem Yayınları, İstanbul, 1986.

YİNANÇ Rafet., ELİBÜYÜK Mesut ; Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri, Gazi Ü.ya, Ankara, 1988.

YUSU Has Hacip ; Kutadgu Bilik, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.

YÜCEBAŞ Hilmi ; Bütün Yönleriyle Şair Eşref, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1978.

__________ ; Tekirdağlı Şairler, İstanbul 1939.

__________ ; Bütün Yönleriyle Şair Neyzen Tevfik, 6. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul 1976.

__________ ; Bütün Yönleriyle Filozof Rıza, Tevfik, Milliyet Yayınları, İstanbul 1968.

__________ ; Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi, İstanbul 1976.

YÜCEKÖK Ahmet ; 100 Soruda Türkiye'de Din ve Siyaset, İstanbul, 1983.

YÜCEL Yaşar ; 1640 Tarihli Es'ar Defteri, Ankara, 1992.

YÜRÜKOĞLU R. ; Okunacak En Büyük Kitap İnsandır, Tarihte ve Günümüzde Alevilik, Alev Yayınları, İstanbul, 1990.

ZAHİR İhsan İlahi ; Şia'nın Kur'an İmamet ve Takiyye Anlayışı, İstanbul, 1984.

ZELYUT Rıza ; Alevi Bektaşilerde Mizah, İstanbul, 1991.

__________ ; Hacı Bektaş Veli, İstanbul, 1990.

__________ ; Aleviler Ne Yapmalı?, Yön Yayınları, İstanbul, 1993.

__________ ; Halk Şiirinde Başkaldırı, Soy Yayınları, İstanbul, 1989.

__________ ; Özkaynaklarına Göre Alevilik, Anadolu Kültürü Yayınları, İstanbul, 1990.

Âmennâ deyüben ıkrâr eyledik
Erenler bezmine lâ şekçesine
Hakıykat bağında yetiştik bittik
Bûy aldık her gülden çiçekçesine

Söylesem mânamız sığmaz takrîre
Esrâr'ı noktamız gelmez tefsîre
İman ettik ıkrar verdik bir pîre
Er olduk er ile gerçekçesine

Vücûd–ı Mutlaktır her yerde iyan
Körler zannederler dîdârı nihan
El–Hakku azharu mineş şems iken
Sofu inâd eder eşekçesine

Mir'âtı sözlerim canlı muammâ
Ârif olanlara olur hüveydâ
Elsiziz belsiziz dilsiziz ammâ
Gezeriz âlemde erkekçesine

ISBN 975-17-1940-2

ISBN 975-17-1944-5

5.300.000.–TL.